JOHANNIS GERHARDI S. S. THEOL. D.

ET

IN ACADEMIA JENENSI QVONDAM PROFESSORIS LONGE CELEBERRIMI,

Locorum Theologicorum

Cum pro adſtruenda Veritate, tum pro deſtruenda quorumvis contradicentium Falſitate, per theſes nervosè, ſolidè & copiosè explicatorum,

TOMUS PRIMUS:

In quo continentur hæc Capita:

1. De Scriptura Sacra.
2. De Legitima Scripturæ Interpretatione.
3. De Natura Dei, hoc eſt, Dei eſſentia & attributis divinis.
4. De tribus Elohim ſive de S.S. Trinitatis Myſterio.
5. De Deo Patre & æterno ejus Filio.
6. De Spiritu Sancto.
7. De Perſona & Officio Chriſti.

EDITIO NOVISSIMA,

ac quàm plurimis hinc inde augmentis ditata, & illuſtrata.

In fine quadruplici Indice, Generali, Dictorum S. Scripturæ, Authorum, Verborum & Rerum, adjecto.

Cum Gratia & Privilegio S. Cæſareæ Maj. & S. Reg. Maj. Svecicæ.

FRANCOFURTI & HAMBURGI,

Sumptibus ZACHARIÆ HERTELII, Bibliopolæ Hamburgenſis.

ANNO DOMINI M. DC. LVII.

Sereniſſimo ac Celſiſſimo Principi ac Domino

DN. CHRISTIANO II. S. R. IMP.

SEPTEMVIRO ET ARCHIMARESCALLO, DUCI SAXONIÆ,

Juliæ, Cliviæ, Montium, Landgravio Thuringiæ, Marchioni Miſniæ, Burggravio Magdeburgenſi, Comiti in Marca & Ravenſpurg, Domino in Ravenſtein,

ELECTORI ET DOMINO MEO CLEMENTISSIMO

Gratiam Dei perpetuam, Imperii tranquillitatem perennem, corporis ac animæ ſalutem ſempiternam P.

SERENISSIME ELECTOR, PRINCEPS CELSISSIME, DOMINE *Clementiſſime, præclarè ſcribit Caſſianus lib. 1. de Incarnat.* Morbo reſurgente nunquam ceſſare debet medicina, ſed quantò major eſt ægritudo, tantò conſtantior requiritur curatio. *Nemirum gravi olim cum variarum hæreſium morbo colluctatū eſt myſticum Chriſti corpus; Eccleſia, inquam, ab Arianis, Photinianis, Neſtorianis, Eutychianis, aliisvè ejuſmodi monſtris oppugnata eſt ſuperioribus ſeculis acerrimè, ſed providâ* ἀρχιποιμένος καὶ ἀρχιερέως *curâ per pientiſſimorum Imperatorum patrocinium & fidele Doctorum* θεοδιδάκτων*, præſertim, Athanaſii, Cyrilli, Auguſtini, Vigilii & aliorum miniſterium ab hiſce peſtibus liberata priſtinum obtinuit conſervatū ſanitatis vigorem. Verùm enim verò idem ille morbus reſurgit hodiè, idem virus peſtilens infernalis Draco è ſuis hodieq; exhalat faucibus. Ut enim ſilentii nube involvam varias, eas tamen omnes erroneas opiniones, quibus plurimi ipſiſſimum Neſtorianiſmum & Eutychianiſmum poſtliminiò in Eccleſiam reducere annituntur, annon ingentem minantur peſtem recentiores illi ſive Samoſatenianos ſive Photinianos, quos vulgò Ne-Arianos vocant, quib. tamen illi longè pejores ſunt & peſtilentiores! Num hic ceſſabit medica manus? num tacitè ſpectabimus plurima Eccleſiæ membra ferali hac peſte corripi, æternæq; morti tradi? Sed enim ut appareat, quàm omninò peſtilens tabes & quàm virulentum carcinoma ſit Photinianorum iſtorum doctrina, age preſſiùs aliquantulùm eam conſiderabimus, ut juxta Magiſtri noſtri ductum & monitum ex fructibus hos Pſeudoprophetas cognoſcamus. Matth. 7. v. 16. Docent illi, Chriſtum Jeſum non eſſe verum, naturalem ac æternum* DEI FILIUM *ab æterno à Patre genitum, imò negant ante ſuam ex Maria Nativitatem ipſum* ὑφιστάμενον *aliquod fuiſſe, aſſerunt contrà Chriſtum eſſe* ψιλὸν ἄνθρωπον*, cui à Deo Patre divina potentia ac ſcientia in tempore ſit communicata, quo ſenſu ac reſpectu Deus Deiq; Filius in Scripturis quandoq; dicatur, ſic ergò æternam Filii generationem impugnant, divinitatem ejus blaſphemant, & ſanctiſſimum Trinitatis myſterium proculcant. Hanc eſſe genuinam ipſorum doctrinam ex publicis ſcriptis Lælii & Fauſti Socinorum, Franciſci Davidis, Gratiani Turpiani, Georgii Cruceri, Johannis Sommeri, Chriſtophori Oſtorodi, Valentini Schmaltzii & aliorum liquidè cognoſci poteſt. Illos ſive Photinianos, ſive Samoſatenianos, ſive Servetianos appellemus, perinde eſt, ſiquidem Photinus (teſte Auguſtino libr. de hæreſ. ad Quodvultdeum c. 45. ex Philaſtrio)* in omnibus Pauli Samoſateni ſecutus fuit doctrinam. *Idipſum etiam ex mutua dogmatum collatione apparet. Paulus Samoſatenus Antiochiæ Epiſcopus circa annum Chriſti 270. docuit,* Chriſtum non ſemper fuiſſe, ſed ejus initium, ex quo de Maria natus eſt, extitiſſe, nec eum aliquid ampliùs quàm hominem eſſe *(ita Auguſtin. de hæreſ. cap. 44. ejus hæreſin deſcribit)* τὸν λόγον ita in DEO eſſe docuit, ſicut eſt in eo bonitas, ſapientia, juſtitia, & ut in hominis corde eſt verbum, *h. e. negavit* λόγον *eſſe diſtinctam à Patre hypoſtaſin. Epiph. lib. 2. tom. 2. hæreſ. 45. Tripart. lib. 1. c. 14. Niceph. lib. 6. c. 27.* Iſta hæreſis *(verba ſunt Auguſtini loco dicto)* aliquando cujuſdā Artemonii fuit, ſed cùm defeciſſet, inſtaurata eſt à Paulo & poſtea ſic à Photino confirmata, ut Photiniani quàm Pauliani celebriùs nuncupentur. *Photinus Syrmienſis Epiſcop. circ. ann. 345.* ante ſecula nativitatē & exiſtentiā Filii dicere fugiebat, ſed Chriſtum ex Maria initium habuiſſe dicebat. *Athan. orat. de ſalut. adv. Chriſti. Trip. lib. 5. c. 5. Niceph. lib. 9. c. 31. &c. Michael Servetus Hiſpan. circa an. 1532. finxit,* λόγον fuiſſe meram ideam in mente Dei, nō aliquid ſubſiſtens apud Patrem & JESUM hominem in utero virginis vi S. S. fuiſſe ex λόγῳ ceu ex divino ſemine, & ex carne virginis tanquā materia conceptū & natum. *Videantur ejus libri de Trinitate. Samoſatenus damnatus eſt in Synodo Antiochena An. 274. Photin. in Concil. Syrmienſi An. 356. (vel ut alii ſcribunt 351.) Servetus exuſtus eſt Genevæ An. 1553. Ex his omnib. de* ὁμουσίᾳ *doctrina Samoſatenianæ, Photinianæ & Servetianæ facilè conſtare poteſt, ex qua porrò ſequitur, recentiores illos in Tranſſylvania, Polonia & vicinis regionibus hæreticos, qui Chriſti divinitatem impugnant & Samoſatenianos & Photinianos & Servetianos appellari poſſe; proximè tamē ad Photini inſaniam accedunt, unde etiam ab eo ſeſe denominari non invitè ferunt: Sic n. ſcribit Fauſtus Socinus (cui plurimùm tribuere illi conſueverunt) in diſput. de Jeſu Chriſti Filii Dei Natura ſive eſſentia, nec non de peccatorum per ipſum expiatione adverſus Andream Volanum p. 239.* Is fuit Photinus quondam Syrmii Epiſcopus, quem certum eſt ipſiſſimam noſtram ſententiam ſermone & ſcriptis acriter defendiſſe. *Eodem pertinet, quod Oſtorodus ſcribit in proœmio ſuper librum Germanicum, cujus titulus: Inſtitutio de præcipuis articulis Chriſtianæ Religionis in regno Poloniæ f. 12.* Præcipuè verò ex eo intelligi poteſt, ſententiam noſtram de Chriſto non eſſe Arianam *(quod à benevolo Lectore diligenter obſervari petit)* quia Ariani in Concil. ſuo Syrmienſi Photinum ejus civitatis Epiſcopum unà cum doctrina ipſius condemnârunt, cujus doctrina (quoad articulum de Chriſto) ut ex hiſtoriis conſtat, omninò fuit eadem, quæ hodiè noſtra eſt. *Hactenus Oſtorodus. Sunt ergò & dicantur, ſi ita collibitum ipſis fuerit, Photiniani; & ſic erunt in ſuo Photino damnati antequam nati. Quod enim Syrmienſe Concilium Arianiſmi inſimulat Oſtorodus, ex parte falſum eſt, ſiquidem interfuerunt ei non ſolum Ariani, ſed etiam pii & Catholici viri, utpote Hoſius Cordubenſis, Euſebius Nicomedienſis & Marcus Arethuſius Epiſcopi, quo-*

† 2   rum

rum poſtremus Martyrii coronam poſtea adeptus, egregiam fidei Confeſſionem in Concilio iſto edidit. Videatur Hilar. lib. de Synodis, Tripart. lib. 5. c. 6. Sozom. lib. 4. c. 5. Socrat. lib. 2. c. 29. Apparet ſane diverſas fidei Confeſſiones in illo Concilio editas, quarum una favet Arianiſmo altera v. adverſatur, ſed quod Photini damnationem unanimi Patrum iſtius Concilii conſenſu factam attinet, ea ab omnib. Orthodoxis, non illis ſolùm, ſed & poſterioribus temporib. rata ſemper fuit habita. Sed enim non tam de nomine quàm de ipſa hæreſi Photinianorum ſoliciti erimus. Sic ergo procedimus. Negatâ Filii Dei ab æterno cū Patre ſubſiſtentiâ, negatur protinus divina ejus Natura, negatâ divinâ Filij Naturâ, negatur SS. Trinit. myſterium, negatur Spir. ſancti æterna & Patris ac Filio coeſſentialis hypoſtaſis: Ulteriùs negatâ divinâ Chriſti Naturâ, totum redemtionis noſtræ & ſatisfactionis per Chriſtum præſtitæ myſterium negatur. Neq; enim nudi hominis paſſio & mors ἰσόρροπον λύτρον eſſe poterit pro peccatis mundi, obedientia nudi hominis non poterit juſtitiā & ſalutem aliis promereri, ſanguis nudi hominis non poterit ignem iræ divinæ extinguere. Si in una lance (*ait D. Luth. lib. de Conc. & Eccl. t. 7. Germ. Jen. p. 264.*) peccata noſtra & ira Dei peccatis noſtris debita appendantur, & in altera Naturę tantùm humanę mors ponatur, aut homo tantùm pro peccatis noſtris paſſus, tunc altera lanx deprimit nos ad infimum uſq; infernum. Quod ſi v. in adverſa lance ponatur Dei paſſio, Dei mors, Dei ſanguis, ſeu Deus pro nobis paſſus & mortuus, tunc gravior & ponderoſior fiet lanx iſta, quàm omnia peccata noſtra & univerſa Dei ira. *Porrò negatâ ſatisfactione pro peccatis noſtris à Chriſto præſtitâ, noſtrorum operū meritis ad ſalutem adſpirandum eſſe relinquitur, alia namq; ſalutis via ſupereſt nulla. Poſito operum noſtrorum merito legis divinæ perfecta & omnibus numeris abſoluta impletio ſtabilitur. Poſitâ legis perfectâ per nos ipſos impletione Articulus de gratuita juſtificatione per fidem in Chriſtum evertitur.* Si n. ex operibus jam non ex gratia *Rom. 11 v. 6. Subruto gratuitæ juſtificationis fundamento, ſtabilitis contrà operum merito & perfectâ legis impletione, vires liberi arbitrii mediis omnibus ſalvæ atq; integræ aſſeruntur. Stabilitâ liberi arbitrii rectitudine, peccatum originale, ejusdemq; in poſteros Adæ propagatio negatur: negato peccato originali virtus Baptiſmi negatur, & in externam quandam Ceremoniam omnis ſpiritualis efficaciæ expertem ſacrum hoc lavacrū transformatur. Denique negatâ divinâ Chriſti Naturâ, negatur etiam vera & ſalutaris corporis ac ſanguinis ipſius in S. Cœna κοινωνία, neq; n. nudi hominis caro abſq; Capernaitica laniena manducari, multò minus vivifica eſſe poteſt; ſed ideò & inde caro Chriſti eſt vivifica,* quia eſt verbi omnia vivificare valentis propria caro, *ut rectè pronunciat Conc. Epheſin. c. 11. Negatâ a. ſatisfactione pro peccatis noſtris per Chriſtum præſtitâ, negato Chriſti merito, negatâ gratuitâ per fidem in Chriſtū juſtificatione, negatâ Baptiſmi efficaciâ, negatâ corporis & ſanguinis Chriſti in Cœna præſentia, quid quæſo ſpei, quid conſolationis, imo quid ſalutis nobis miſeris poteſt eſſe reliquum? & tamen portentoſos hoſce ipſum ſalutis fundamentum directè evertentes furores potiùs quàm errores ad unum omnes Photiniani iſti, ἀπαῤῥησίαν & abſq; ullis verborum μαλαγμάτων ſive incruſtationibus in publicis Scriptis proponunt, ſpargunt, tuentur, eo audaciæ & impudentiæ nuper progreſſi, ut illuſtri Academiæ VVitebergenſi Catecheſin quandam Racoviæ excuſam inſcribere, eandemq; Ampliſſ. Senatui Gothano tranſmittere ac commendare non fuerint veriti. Hic ergò religioſiſſimi ſilentii quo Dd. Orthodoxi non abſq; re hactenus uſi, rumpenda ſunt clauſtra: hic totis viribus furori ipſorum obviam eundum: hic manus medica admovenda & ſtudio, quo poteſt fieri maximo, in prima herba venenata iſthæc ſeges conculcanda. Quamvis v. tenuitatis meæ, ſi quisquā alius probè mihi conſcius ſim, nec me fugiat, alios Theologos, quibus nec eruditione, nec autoritate, nec experientiâ ullo modo comparandus ſum, in hac paleſtra ſeſe exercere & porrò etiam exercituros, tamen & meam qualemcunq; drachmulam in uſum Eccleſiæ inſumere volui, ac proinde ſerie Diſputationum in hoc primo Tomo ita ferente prolixius contra Photinianos & quidem contra πρῶτον ψεῦδος ipſorum, quo æternam τοῦ λόγου à Patre generationem & perſonalem ejus ſubſiſtentiam impugnant, diſſerere inſtitui, quam ad rem calcar mihi non mediocre addidit Reverendus & Clariſſ. Vir Dn. Fridericus Balduin. Theol. Doctor eximius, ejusdemq; in Academia VVitebergenſi Profeſſor, & Eccleſiæ ibid. Superintendens, Dominus & amicus meus ſingulariter honorandus, qui honeſta de chartulis hiſce meis in literis ſuis prolato judicio ſubjungit hæc verba.* Quicquid ſit de aliorum in Catecheſi Racovienſi examinanda inſtituto, labori tuo ſanctiſſimo ex eo nihil decedet; perge itaq; & hunc Tractatum quamprimùm in lucem publicam emitte, facturus rem Deo gratam & Eccleſiæ Chriſti utilem, tibi verò ipſi honorificam, iisq;, qui te vel audiunt vel legunt, ſalutarem. *Hæc ille, quæ in ipſo hujus Scripti frontiſpicio clypei inſtar omnibus obtrectatoribus proponere volui.*

Tuæ verò, Sereniſſime Elector, Celſitudini hunc primum Theologicorum Locor. Tomum ſubjectiſſimè inſcribere debui ob cauſas numero plurimas, pondere graviſſimas. Natus ſum ante annos 27. Quedlinburgi Saxonum, quod Oppidum Sereniſſ. Celſit. V. Imperio & protectione gaudet: Inſtitutus ſum per triennium in illuſtri Sereniſſ. Celſ. V. Academia VVitebergenſi, quam ut ſtudiorum matrem meritò veneror, ſiquidem ea primo cœleſtis doctrinę lacte me imbutū ad alias poſtea Academias ablegavit: Illuſtri inſuper Domus Saxonicæ, cumprimis v. Illuſtr. & Celſiſſimo Principi ac Domino, Dn. Johanni Caſimiro Saxoniæ, Juliæ, Cliviæ, ac Montium Duci, Landgravio Thuringiæ, Marchioni Miſniæ, &c. Principi ac Evergetæ meo Clementiſſimo per quadriennium in Eccleſiis & Scholis ſervitia mea fuere hactenus ſubjectiſſimè parata, & ut ſpero ac precor, non omninò infrugifera: prodeunt denique hæc Opella Electorali Sereniſſ. Veſtr. Celſit. Privilegio munita. Tuæ ergò Sereniſſ. Celſitudini, tanquam Illuſtriſſ. Saxonicæ Domus Capiti hæ chartulæ meritò debebantur, quarum autor omnia omninò eidem ſe debere lubens profitetur. Quid quod inſtitutū hoc meum videbatur facere ad publicè teſtandum conſenſum illum, quem tùm in aliis omnibus, tùm etiam in ſummo religionis capite per ſingularem Dei gratiam omnib. ſimultatum fibris radicitus evulſis Illuſtriſſ. Saxonica Domus hodiè tuetur, ac ut porrò tueatur, ferviis gemitibus omnes boni ac cordati precantur. Suſcipe ergò Sereniſſime Elector, Dn. Clementiſſime chartaceum hoc, quod fero, munuſculum, ac patere, ut ex ſplendore nominis, quod propter ſpectatum in cœleſtis veritate Zelum, ſingularia magnificæ munificentiæ in Eccleſias & Scholas documenta, providam pacis publicæ conſervationem, ſinceram juſtitiæ adminiſtrationem, aliasvè heroicas virtutes Electore dignas Sereniſſ. V. Celſit. apud omnes jampridem conſecuta eſt, etiam huic Opuſculo lux aliqua concilietur, & plures ad illud evolvendum invitentur. Deus noſter, qui valde exaltatur apud clypeos terræ Pſ. 47. v. 10. concedat Sereniſſ. V. Celſit. vitam prolixam, Imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunq; hominis & Principis vota ſunt (quibus verbis in primitiva Eccleſia pro Imperatorum ſalute Deo ſupplicare conſueverunt, teſte Tertull. in Apolog. c. 30.) Perſcript. Heldburgi Cal. April. An. M. DC. X.

Sereniſſ. V. Celſit.

Subjectiſſ.

JOHANNES GERHARDI D.

DE SCRIPTURA SACRA.

I.

AUSPICATURI THEOlogicas diſquiſitiones, meritò à Scriptura ordimur, quam pro unico Theologiæ principio agnoſcimus: jam verò principii ἡγεμονία primum ſibi jure vendicat locum, quippe ex cujus cognitione dependent reliqua.

Theologiæ principium eſt Verbum DEI.

2. *Unicum* Theologiæ principium eſſe Verbum Dei in Scripturis ſacris propoſitum, ſive quod idem eſt, Scripturam ſacram, probatur ex ejus perfectione, quę in eo conſiſtit, quòd omnia, quę credi, ſperari ac fieri Deus à nobis voluit, abſque ulla indigentia contineat. Hanc Scripturæ perfectionem poſtea demonſtrabimus.

Scriptura ſacra.

3. *Dicitur Scriptura* ſacra, quia eſt θεόπνευστος. 2. Tim. 3. v. 16. Ut enim à Spiritu S. acti locuti ſunt ſancti homines 2. Pet. 1. v. 21. ita quoque *quicquid Deus de ſuis dictis ac factis nos ſcire voluit, id* [Prophetis, Apoſtolis ac] *Evangeliſtis ſcribendum tanquam ſuis manibus imperavit.* Auguſt. 1. de conſ. Evang. c. 35. Pertractat etiam res ſacras & piâ hujus ſcripturæ ſuæ meditatione Spiritus ſanctus hominem ſanctificat. Unde Hebræi Biblia vocant מקרא.

4. *Verbum Dei ſcriptum* eſſe Theologiæ principium, nemo Chriſtianorum negat, ſed an unicum ſit principium, an verò præter illud etiam traditiones principii autoritatem obtineant, itemq; an in ſolis Canonicis libris illud Dei verbum indubitatò contineatur, an verò etiam in Apocryphis quæſtio eſt. Docent Eccleſiæ noſtræ ſolos Canonicos libros eſſe illud unicum Theologiæ principium.

CAP. I.

De libris Canonicis & Apocryphis.

De libris Canonicis Vet. Teſtamenti.

5. *Canonici libri* Veteris Teſtamenti ſunt: *Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, liber Ioſua, Iudicum, Ruth, duo libri Samuelis, duo Regum, duo Paralipomenon. Eſdra, Nehemias, Eſther, Iob, Pſalterium, Proverbia Salomonis, Eccleſiaſtes, Canticum Canticorum, Eſaias, Ieremias cum Threnis, Ezechiel, Daniel. Oſeas, Ioël, Amos, Obadias, Ionas, Micheas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Haggeus. Zacharias. Malachias.* Hi dicuntur ab Hebræis veteribus Eſrim Vearba à numero, & dividuntur in quatuor claſſes, prima dicitur Thorah Lex ſive doctrina, & huic claſſi aſſignant quinque libros Moyſis, quos Græci vocant πεντάτευχον. Altera eſt Nebiim Reſchonim, i. e. Prophetarum priorum, cui tribuunt librum Joſuæ, Judicum, libros Samuelis & Regum. Tertia eſt Nebiim Acharonim, id eſt, Prophetarum poſteriorum, cui tribuunt Eſaiam, Jeremiam, Ezechielem & librum duodecim Prophetarum minorum. Quarta dicitur Sepher Ketubim, id eſt, liber Hagiographorum, illi tribuunt libros Paralipomenon; Pſalterium, Proverbia Salomonis, Jobum, Ruth, Eccleſiaſtem, Canticum Canticorum, Threnos Jeremiæ, Eſther, Danielem, Eſdram & Nehemiam.

Ἀκανόνιστοι.

6. *Reliqui igitur* omnes ſunt extra Canonem, quos generali appellatione dicere poſſumus ἀκανονίστους. Dividuntur in duas claſſes, quarum prima eſt eorum, qui Canonicis libris in corpore Bibliorum additi, non tamen parem cum illis autoritatem obtinent, tales ſunt *tertius, & quartus Eſdra, Supplementum Eſther, Oratio Manaſſis. Tobias, Iudith, Baruch, Epiſtola Ieremia libro Baruch annexa, liber Sapientia, Siracides; Danielis ſupplementum, libri Maccabaeorum:* altera eſt eorum, qui ſimpliciter ſunt rejectitii & fabulas continent repudiandas.

Apocryphi.

7. *Libri ἀκανόνιστοι* prioris claſſis à quibuſdam dicuntur 1. *Eccleſiaſtici*, quia legebantur olim in Eccleſia, non ad probanda fidei dogmata, ſed ad morum ædificationem. 2. *Apocryphi*, nimirùm habito reſpectu ad ſuperiores, qui ſunt indubitatò Canonici, cùm contra de horum autoribus non conſtet, quod ex immediato Spiritus S. afflatu ſcripſerint. 3. *Canonici*, κατά τι ſcilicet & habito reſpectu ad claſſem alteram ἀκανονίστων, qui planè ſunt rejectitii, cùm contrà hi ſententias aliquas è Canonicis deſcriptas & Hiſtorias ad Eccleſiam Dei pertinentes contineant, ac in Eccleſiæ conventu legi conſueverint, quo ſenſu accipiendum, quod Auguſt. 2. de doct. Chriſt. c. 8. & libr. 18. de civit. Dei c. 36. eos vocat Canonicos.

Cajetani teſtimonium.

8. *Pertinet huc locus* Cajetani in com. hiſt. V. T. in fine. *Ne turberis novitie* [ait] *ſi alicubi reperiris libros iſtos* [Judith, Tobiam, Maccabæorũ &c.] *inter Canonicos ſupputari, vel in ſacris Conciliis, vel in ſacris Doctoribus. Nam ad Hieronymi limam reducenda ſunt tàm verba Conciliorum, quam Doctorum & juxta ejus ſententiam, libri illi & ſi qui alii in Canone Biblia ſimiles non ſunt Canonici, id eſt, regulares ad firmanda ea, quæ ſunt fidei: poſſunt tamen dici Canonici, id eſt, regulares ad ædificationem fide-*

lium, utpote in Canone Biblia ad hoc recepti, & autoritſatis. Hactenus Cajetanus.

9. *Libri ἀκανόνιςοι* poſterioris claſſis dicuntur propriè Apocryphi, non ſolùm, quia occultæ ſunt originis [quo ſenſu etiam priores quandoque ita appellantur] ſed etiam quia abſcondendi ſunt, neque in Eccleſia legendi, cùm ſuperſtitioſas & confictas proponant fabulas.

10. *Caterum non omnes* illos libros, qui in Veter. Teſtamenti codice habentur, eſſe paris autoritatis, ſed quoſdam ſaltem Canonicos, quos enumerat theſis quinta, reliquos verò [nimirum theſi ſextâ enumeratos] eſſe extra Canonem, his demonſtramus argumentis.

Evictio librorum Canonicorum. *1. Argumentum ab autore.* Primum eſto. Quicunque libri non ſunt à Prophetis ſcripti, illi ad Canonem Veter. Teſtam. referri nequeunt. Libri illi theſi ſextâ enumerati non ſunt à Prophetis ſcripti. E. ad Canonem Veter. Teſt. referri nequeant. Majorem deducimus ex 2. Petr. 1. verſ. 21. *Non voluntate humanâ allata eſt aliquando Prophetia, ſed Spiritu ſancto acti locuti ſunt ſancti DEI homines.* Concludit Apoſtolus, Scripturam non debere exponi humano arbitrio, ex eo, quia non eſt perſcripta humano arbitrio, ſed ex inſpiratione Spiritus S. unde colligi poteſt, omne id, quod non ex immediata Spiritus Sanct. inſpiratione profectum, non pertinere ad Scripturam ſacram, ſiquidem aliàs labaſceret argumentum Apoſtolicum. Facit etiam huc, quòd Epheſ. 2. v. 20. *extructi* dicimur *ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum*, Luc. 16. v. 29. ablegamur ad audiendum *Moſen & Prophetas.* Roman. 16. verſ. 26. Evangelium Chriſti dicitur *patefactum per Scripturas Propheticas.* Luc. 24. v. 44. *ex Lege Moſis, Prophetis & Pſalmis* Chriſtus de ſe teſtatur v. 45. additur, *aperuiſſe* eum diſcipulis *mentem, ut intelligerent Scripturas*, unde colligimus, quicquid non eſt Propheticum [nomine accepto generaliter pro omni eo, quod à Prophetis immediatâ Spiritus S. operatione perſcriptum] vel quod idem eſt, quicquid non continetur in Moſe, Prophetis & Pſalmis, illud non pertinere ad Canonicas Vet. Teſt. Scripturas. Minorem confirmamus ex eo, quòd libri illi ſcripti ſint poſt Malachiæ tempora, qui fuit ultimus Propheta: præterea deſtituuntur linguâ Propheticâ: pleraque enim omnia in libris Vet. Teſtam. Canonicis [exceptis quibuſdam in Daniele, Eſdra & Jeremia] Hebræo ſermone ſunt perſcripta: Contra verò libri Apocryphi non niſi Græco vel Latino idiomate perſcripti hodiè extant [licet Hieron. videatur innuere quoſdam ex illis olim Hebræâ linguâ ſcriptos extitiſſe.]

2. Argumentum à Chriſti & Apoſtolorum calculo. 11. *Alterum argumentum* hoc eſto: Quicunque libri deſtituuntur Chriſti & Apoſtolorum in N. T. approbatione, illi non pertinent ad Canonem Vet. Teſt. quia Chriſtus & Apoſtoli doctrinam ſuam ex authenticis Vet. Teſt. Scripturis ſemper demonſtrârunt. Actor. 10. v. 43. *Omnes Prophetæ teſtimonium perhibent de Chriſto. Scrutamini Scripturas*, dicit Chriſtus Johan. 5. verſ. 39. *illæ enim ſunt, quæ teſtantur de me*; quæ verò ſunt illæ Scripturæ? Luc. 24. v. 44. *Lex Moſis, Prophetæ & Pſalmi.* in illis de Chriſto ſcriptum. Actor. 26. v. 22. teſtatur Paulus, *quod nihil dixerit extra ea, quæ Prophetæ locuti ſunt futura eſſe, & Moſes.* In his dictis Canonicæ Scripturæ datur teſtimonium. At libri illi enumerati theſi ſextâ nunquam à Chriſto aut Apoſtolis ad dogmatum confirmationem allegantur, & carent inſuper Propheticis oraculis de Chriſto. Ergò ad Canonem V. Teſt. referri nequeunt.

3. Argumentum à perpetua panharmonia. 12. *Argumentum tertium.* Quicunque libri vel exploratò Canonicis repugnant, vel in veritatem Hiſtoricam & Chronologicam impingunt, vel ſibiipſis contradicunt, vel quorum autores ſuæ ſcriptioni veniam precantur, illi Canonici eſſe non poſſunt, quia Spiritus ſanctus eſt *Spiritus veritatis*, Joh. 15. v. 26. cap. 16. v. 13. non ergo vel ſibiipſi vel Hiſtoriis veris contradicit, eſt etiam *Spiritus certitudinis*, Pſal. 51. v. 12. Ergò non opus eſt, ut veniam ſibi precentur, qui ex immediato Spiritus ſancti afflatu ſcribunt. At illi libri theſi ſextâ enumerati ſæpè contradicunt, vel libris indubitatò Canonicis, vel veritati Hiſtoricæ, vel ſibiipſis, ac quidam Scriptores eorum veniam ſuæ ſcriptioni precantur, id quod ſigillatim oſtendemus alio tempore, & conciliationes, quas operoſè conquirunt, qui autoritatem Canonicam illis vendicant, lubricas eſſe probabimus, quin & multi noſtratium idipſum jamdum præſtiterunt. Ergò illi libri ad Canonem Vet. Teſt. referri nequeunt.

4. Argumentum à teſtimonio Eccleſia veteris. 13. *Argumentum quartum.* Quicunque libri Eccleſiæ veteris Judaicæ & Chriſtianæ primitivæ teſtimonio deſtituuntur, illi non ſunt Canonici. At libri illi theſi ſextâ enumerati deſtituuntur Eccleſiæ Judaicæ in Vet. Teſt. & Chriſtianæ in N. teſtificatione. Ergò non ſunt Canonici, Majorem ita explicamus & confirmamus. Etſi Eccleſia ſuâ autoritate nullum librum facit Canonicum, quippe Canonica Scripturæ autoritas eſt à ſolo Deo, Deus in Scripturis & per Scripturas nobis loquitur. Quàm ergò auguſtè de Deo ſentimus, tàm reverenter etiam ejus vocem in Scripturis audiamus: tamen Eccleſia ſuo teſtimonio confirmat, qui libri ſint verè θεόπνευςοι, à Deo ſibi traditi & proinde Canonici. Hinc Apoſtolus Rom. 3. v. 2. refert inter prærogativas Judæorum, quòd illis concredita τὰ λόγια Θεοῦ, nimirum quia *annunciat Deus verbum ſuum Iacob & judicia ſua Iſraeli*, Pſal. 147. v. 19. *Non fecit taliter omni nationi, & judicia ſua non manifeſtavit eis.* v. 20. Quomodo verò depoſitum illud Scripturę Canonicæ Judęis concreditum fuerit, ex ſeqq. locis poteſt colligi Deut. 31. v. 24. *Cùm Moſe finem feciſſet ſcribendi verba legis iſtius in libro, donec ea complerentur* v. 25. *præcepit Levitis portantibus arcam fœderis Iehova dicendo* v. 26. *Capite librum iſtum legis, & ponite eum in latere arcæ fœderis Iehova Dei veſtri, ſitque ibi contra te in teſtem.* Joſuæ 24. v. 26. *ſcripſit Ioſua verba iſta in libro legis Dei.* Eſa. 8. v. 1. *Dixit Iehova ad me, ſume tibi volumen grande & ſcribe in eo ſtylo hominis.* cap. 30. v. 8. *Ingredere & ſcribe ipſam in tabulam apud eos, & in libro ſcribe eam, ut ſit in die noviſſimo in teſtimonium uſque in ſeculum.* Jerem. 30. v. 2. *Sic dixit Iehova, ſcribe tibi omnia verba, quæ locutus ſum ad te in libro.* Ex his & conſimilibus locis apparet, quod Prophetę ex DEI mandato præcipua capita doctrinæ divinitùs revelatæ conſcripſerint, & libros hoſce ſcriptos Eccleſiæ Judaicæ ac Levitis commendârint, ut in arcæ latere ponerentur, id quod Paulina vox ἐπιςεύθηςαι innuit. Quæcunque igitur Scripturæ carent illo Eccleſiæ veteris Judaicæ teſtimonio, non poſſunt agnoſci pro Canonicis. Finge, quòd partem aliquam Scripturæ divinæ & Canonicæ Eccleſia Judaica tempore Chriſti reſpuerit, an non ſi[illegible] neceſſarium, eam hoc nomine à Chriſto & Apoſtolis accuſari?

cuſari? præſertim cùm ſalſas interpretationes Phariſæorum tàm ſcriter taxârint; Nuſpiam verò legimus tale quid in Judaica Eccleſia illius temporis à (Chriſto vel Apoſtolis deprehenſum ac reprehenſum. Auguſtin. 12. contra Fauſtum cap. 23. *Quid eſt gens iſta* [Judaica] *niſi ſerviaria Chriſtianorum bajulant legem & Prophetas ad teſtimonium aſſertionis Eccleſiæ?* Idem judicium eſto de primitivæ Eccleſiæ in N. Teſt. teſtimonio. Minoris utraque pars manifeſta eſt. Judæos enim illos ſolos libros pro Canonicis agnoſcere, quos enumeravimus theſi quintâ, teſtatur Joſephus l. 1. contra Apionem & ex eo Euſebius l. 3. c. 10. De Eccleſia primitiva N. T. idem per aliquot annorum centurias demonſtrari poteſt, idquod alibi expeditum dabitur.

Exceptiones Pontificiorum. 1. Apoſtolos declaraſſe, quod hi libri ſint Canonici.

14. *Neque hic valet* exceptio, *etiamſi Judaica Eccleſia libros illos non receperit pro Canonicis, tamen ab Apoſtolis declaratum eſſe, quòd etiam hi libri ſint Canonici.* Etenim 1. id aſſeritur ſine teſte, ſiquidem Apoſtoli illis libris non ſunt uſi, nec proferri poteſt ullum documentum, quòd Apoſtoli autoritatem Canonicam illis tribuerint. 2. quidam ex ipſis Pontificiis negant, libros hoſce ab Apoſtolis approbatos. Catharinus lib. 1. annot. in Epiſt. Corinth. reprehendit Cajetanum, quòd affirmaverat, *eam ſolam eſſe ſacram ac divinam Scripturam, quam Apoſtoli aut ſcripſerunt aut approbarunt*, atque addit, *Eccleſiam quoſdam libros recipere, ut Canonicos, quos nec ſcriptos ab Apoſtolis, nec approbatos eſſe conſtet.* 3. Si tàm multi libri Canonici à vetere Eccleſia Judæorum non ſunt recepti, ſequetur multos libros Canonicos à nulla Eccleſia receptos, quæ enim tùm temporis erat alia quàm Judaica?

2. Alium eſſe Canonem Judæorum, quàm Chriſtianorum.

15. *Neque procedit*, ſi excipere quis velit, *Patres loqui de Canone Judæorum, non Chriſtianorum.* Etenim 1. inſpectio locorum apud Patres oſtendit diverſum. Laodic. Synod. c. 59. præſcribit, qui libri pro Canonicis *in Eccleſiis* legi debeant. Melito Sardenſis apud Euſeb. l. 4. cap. 26. teſtatur, *ſe profectum in Orientem & libros omnes V. T. accuratè didiciſſe*, id verò fruſtaneum, ſi alium Judæorum, alium Chriſtianorum Canonem eſſe ſtatuiſſet. Athanaſ. in Synopſi ait, *libros non Canonicos ſolùs Catechumenis legi ſolitos* ad morum ſcilic. ædificationem Cyrill. Hieroſ. in Catech. 4. enumerat eodem ordine Canonicos [niſi quod Baruch adjungit] & addit: *cum Apocryphis verò nihil habeas negotii, has tantùm ſtudioſè meditare Scripturas, quas in Eccleſia confidenter legimus: Multò prudentiores te & religioſiores fuerunt Apoſtoli & primi Epiſcopi veritatis duces, qui nobis eas tradiderunt &c.* Ruffinus in expoſ. Symb. dicit, *quos Eccleſia noſtra judicant pro Canonicis.* Hieron. in præfat. in paral. *Apocrypha neſcit Eccleſia, ad Hebræos igitur revertendum, unde & Dominus loquitur & diſcipuli exempla praſumunt.* Sic præfat. in libros Salum. *Sicut ergo Judith & Tobiæ & Maccabaeorum libros legit quidem Eccleſia, ſed eos inter Canonicas Scripturas non recipit;* ubi expreſsè de Eccleſia Chriſtianorum loquitur. Hi tamen omnes eodem modo, quo nos Canonicos libros enumerant. Si verò hoc ſenſu dicunt, alium eſſe Csnonem Judæorum, alium Chriſtianorum, quod præter verè Canonicos Eccleſia quoſdam publicè ad morum ædificationem legendos receperit, concedimus; addimus tamen, hanc Eccleſiæ receptionem non efficere, ut pro Canonicis propriè ſic dictis & divinâ inſpiratione editis haberi poſſint: Ea enim ſola, quæ ab Apoſtolis ſcripta, ſeu ab eis approbata ſacræ Scripturæ autoritatem habent. Aug. 11. contra Fauſtum c. 5. *Diſtincta eſt à poſteriorum libris excellentia Canonicæ autoritatis Veteris & N. Teſt. quæ Apoſtolorum confirmata temporibus per ſucceſſiones Epiſcoporum & propagationem Eccleſiarum, tanquam in ſede quadam ſublimiter conſtituta eſt, cui ſerviat omnis fidelis & pius intellectus.* Vide etiam Cajet. ſuper 1. Cor. 12.

Argumentum ſententiæ Pontificiorum.

16. *Huic noſtræ* ſententiæ de Canonicis Veter. Teſt. libris ſolent Pontificii pro defenſione Concilii Tridentini hoc opponere, quòd Auguſt. & Concilium Carthaginenſe indiſcriminatim omnes Veter. Teſt. libros nominent Canonicos. Reſpondere poſſemus, 1. non omnia, quæ Patres & Concilia ſtatuunt, eſſe recipienda; 2. vetuſtiores Patres & Concilia vetuſtiora noſtram ſententiam probare; 3. plura Patrum & Conciliorum teſtimonia unius Patris & Concilii ſententiæ eſſe præferenda; 4. Patres tàm pòſt, quàm ante illud Concilium & Auguſtinum obſervare diſcrimen librorum Canonicorum & Apocryphorum; 5. fuiſſe hoc Concilium particulare; 6. ſi dicatur confirmatum eſſe in Univerſali Trullano, reſpondere poſſemus; Piggium, Canum, & Bellarminum ſtatuere, quòd Canones Synodi Trullanæ ſint dubiæ fidei; 7. multa eſſe in illis Synodis, quæ nec ipſi Pontificii recipere poſſunt. Hæc, inquam, & plura alia reſpondere poſſemus ad vim argumenti infringendam, ſed unicum hoc pro ſolida ejus explicatione urgebimus, quòd Auguſt. & Concilium [cui Auguſtinus interfuit] non tres cum Euſebio & Hieronymo [quos ſuperiùs non ſecuti ſumus] ſed duos tantùm ſcriptorum ordines vocabulis Canonicorum & Apocryphorum diſtinguant 1. vocant Apocryphs, quæ ſunt fabuloſa, adulterina & falſa. Sic Auguſtin. lib. 15. de civ. Dei cap. 23. vocat *fabulas Scripturarum, quæ Apocrypha nominantur, quarum propter multa falſa nulla eſt Canonica autoritas.* Alibi dicit, *à ſutoribus fabularum ſub nomine Apoſtolorum ſcripta eſſe Apocrypha.* 2. ea, quæ in Eccleſiis legebantur, vocant uno nomine Canonica, quibus tamen parem autoritatem non tribuunt. Sic lib. 18. de Civ. Dei cap. 36. dicit Auguſt. *Supputatio illa temporum non in Scripturis ſanctis, quæ Canonica appellantur, ſed in aliis invenitur, in quibus ſunt & Maccabaeorum libri, quos non Judæi, ſed Eccleſia pro Canonicis habet propter Martyrum quorundam paſſiones.* [Canonicum ergò Auguſtino eſt, quicquid in Eccleſia ad morum ædificationem publicè legitur, etiamſi non ſit propriè & verè Canonicum ad firmanda fidei dogmata. Cajetan. ſub fine comm. in Hiſtor. Vet. Teſt.] Sic lib. 2. contra Epiſtolam Gaudent. cap. 23. monet, *ſobriè legendos Maccabaeorum libros* [hanc cautionem propriè dictis Canonicis non adhibuiſſet, ut colligitur ex 11. contra Fauſt. c. 5.] libr. 2. de mirab. Scrip. libros hoſce *à divino Canone* diſtinguit. libr. 17. de civit. Dei cap. 20. concedit, *ea minùs firma eſſe, quæ non ſunt ſcripta in Canone Judæorum.* 2. de doctrin. Chriſt. cap. 8. *Tenebit* [Catechumenus] *hunc modum in Scripturis Canonicis, ut eas, quæ ab omnibus recipiuntur Eccleſiis Catholicis, præponat eis, quas quidam non accipiunt, in eis verò quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas, quas plures gravioresque recipiunt.* Ex quibus patet, Canonicum Auguſtino dici, quod non eſt planè rejectum tanquam fabuloſum,

Auguſtino Apocryphum quid.

ſed quod in Eccleſia legitur ac legi poteſt ad morum ædificationem, etiamſi cum reliquis verè Canonicis non habeat parem autoritatem. Eodem modo definiunt Patres Carthaginenſes, quid ſit Canonicum. *Hoc fratri & Conſacerdoti noſtro Bonifacio & aliis earum partium Epiſcopis pro confirmando iſto Canone innoteſcat, quia à Patribus iſta accepimus in Eccleſia legenda.* Repete hîc, quæ diximus ſuprà theſi 6. & 7. ac obſerva, Trullanam Synodum nō ſolùm hoc Carthaginenſe, ſed etiam Laodicenum confirmare Concilium. Cùm verò plures libros in Canonem referat Carthaginenſis, quàm Laodicena Synodus, inde apparet, in latiori ſignificatione nomen Canonici à Carthaginenſibus Patribus uſurpari.

Carthaginenſi Synodo Canonicum quid.

De libris Novi Teſtamenti.

17. *Atque hi ſunt* V. Teſt. libri Canonici: Utrùm verò etiam inter N. T. libros itidem tale diſcrimen ſtatuendum, ut quidam eorum dicantur Canonici, quidam Apocryphi, hac de re videtur etiam inter reformatæ Eccleſiæ ſcriptores eſſe diverſitas ſententiarū, quam tamen facilè conciliare poſſumus, ſi rem ipſam rectè perpendimus & æſtimamus. Si dicatur Canonicum, quod probanda fidei dogmata, tanquam ab Apoſtolis profectum adhiberi poteſt, hoc ſenſu omnes libri, qui in N. T. codice continentur, ſunt Canonici. Si verò dicatur Canonicum de cujus Scriptore nullo unquam tempore dubitatum in Eccleſia, hoc ſenſu diſtinguuntur à reliquis Nov. Teſt. libris *Epiſtola ad Hebræos, poſterior Petri, ſecunda & tertia Johannis, Epiſtola Jacobi, Judæ & Apocalypſis*, de quibus aliquando fuit dubitatum in primitiva Eccleſia, quo reſpectu dicuntur Eccleſiaſtici vel Apocryphi, reliqui autem Canonici. Cum modeſtioribus facilè in hac controverſia poteſt conſenſus iniri. Quale fuerit primitivæ Eccleſiæ de ſingulis hiſce Nov. Teſt. dubiis libris judicium, alibi explicabimus.

CAP. II.

De autoritate Scripturæ ſacræ.

Scriptura Canonica autoritas.

Hypotheſis

18. *Hujus Canonicæ* Scripturæ autoritas unde dependeat ac cognoſcatur, magno conatu diſceptatur. Ut noſtrarum Eccleſiarum ſententia magis
1. eluceſcat, præmittemus hypotheſeon loco quaſdam diſtinctiones. *Prima* hæc ſit. De Scripturæ autoritate quæri poteſt dupliciter: primò abſolutè, quatenus in ſe & per ſe interna ejus autoritas nullâ ratione noſtræ cognitionis habitâ conſideratur. Deinde relatè, reſpectu noſtræ notitiæ ac
2. cognitionis, nimirum unde nobis illa innoteſcat.
2. Duo ſunt hominum genera, quibus Scripturæ autoritas innoteſcit, vel etiam nota facienda, quidam ſunt intra Eccleſiæ pomæria, ſeque ejus mem-
3. bra profitentur, quidam verò ſunt extra Eccleſiam, 3. Eorum, qui ſunt extra Eccleſiam, quidam
4. rejiciunt totam Scripturam: quidam ex parte ut Judæi, qui N. T. non admittunt. 4. Quidam afferunt animū diſcendi cupidum, quidam v. præfra-
5. ctè ac contumaciter veritati reſiſtunt. 5. Tres ſunt claſſes teſtium, qui de autoritate Scripturæ teſtantur. Primus ac præcipuus teſtis eſt Deus ipſe; vel quod idem eſt, Sp. S. in Scripturis loquens, & corda hominum de veritate confirmans. Altera claſſis teſtium continet interna Scripturæ κριτήρια, quæ revocari poſſunt ad quatuor fontes; Scriptorum manum, doctrinam, ſtylum, & efficaciam. Per manum Scriptorum intelligimus, quòd Prophetæ, Evangeliſtæ, & Apoſtoli ſuâ manu ſcribere vel ſubſcribere conſueverint. Doctrinæ majeſtas rerum veritate, ſanctitate & ſublimitate continetur. Veritas elucet ex mutuo conſenſu partium doctrinæ, inter ſe & cum Vet. Teſt. canone, item que ex erratis ſincerè notandis, quin etiam ea Prophetiarum cum earū eventu ſumma convenientia. Sanctitas in eo conſiſtit, quòd Deum & officium noſtrum erga ipſum puriſſimè deſcribit. Sublimitas in myſteriis conſiſtit, quæ captum humanum excedunt. In Stylo elucent ſimplicitas & perſpicuitas, verborum pondera & autoritas, quæ emicat ea aſſertionibus & præceptis: nullum in narrationibus, promiſſionibus vel minis dubitationis veſtigium: præcepta non tàm rationum momentis, quàm Dei voluntate firmantur. Efficacia ſe exerit in converſione multorum, & adverſariorum ſubjugatione. Scriptura enim amorem veritatis & ſanctitatis excitat, inque adverſis quibuſcunque firmam conſolationem præbet. Amorem veritatis demonſtrat non ſolùm libera fidelium confeſſio, ſed etiā Martyrum per ſanguinem obſignatio. Invictam Scripturæ firmitatem oſtendit, quòd adverſus tot machinas Satanæ & mundi furores perſtat, ac mirabili ſucceſſu triumphat. Tertia claſſis teſtium continet externa de Scripturæ autoritate teſtimonia, poſſunt enim ex omnium hominum genere de ea proferri teſtimonia.

Teſtantur de Script. auctoritate Deus.

Manus ſcriptorū.

Doctrina veritas.

Sanctitas.

Sublimitas.

Stylus.

Efficacia.

Teſtimonia externa.

19. *His præſuppoſitis* dicimus omnem Scripturæ autoritatem dependere à ſolo DEO, quia enim Deus, qui in Scripturis & per eas ad nos loquitur, eſt αὐταλήθεια, ideò ſimpliciter & per ſe credendum Scripturæ.

Unde nobis innoteſcat Scriptura auctoritas.

20. *Si dicas, quæſtionem eſſe, unde nobis Scripturæ autoritas innoteſcat?* Reſp. Homines, qui intra Eccleſiæ pomæria ſunt, de Scripturæ autoritate non quærunt, eſt enim principium. Quomodo poſſent eſſe verè diſcipuli Chriſti, ſi doctrinam Chriſti velint in dubium revocare? quomodo vera Eccleſiæ membra, ſi de fundamento Eccleſiæ dubitare velint? quomodo id ſibi probari petent, quod ad probanda alia ſemper aſſumunt? Quomodo de eo dubitarent, cujus efficaciam in cordibus perſentiſcunt? *Spiritus S.* in ipſorum cordibus *teſtatur, quòd Spiritus ſit Veritas*, id eſt, quòd doctrina à Spiritu S. profecta ſit immota veritas 1. Johan. 5. v. 6. Si in tentationibus de Scripturæ autoritate dubitare incipiant, perinde cum illis agendum, atque cum iis, qui negant, eſt enim dubitatio negationi proxima.

21. *Illi*, qui extra Eccleſiæ pomæria conſtituti præfractè & contumaciter veritati reſiſtunt, nullis poterunt argumentis permoveri, cum ſanabilibus res nobis erit, qui ſi ex parte tantùm Scripturam repudient, convinci poterunt ex parte tantùm Scripturam repudient, convinci poterunt ex parte ejus altera. Sic Judæi de veritate & autoritate N. Teſt. ex Veteri, quod recipiunt, convinci poſſunt.

22. *Quòd ſi autoritas* Scripturæ perſuadenda illis, qui ex toto eam negant, confugiendum ad claſſem illam triplicem ſuperiùs propoſitam. Quamvis autem Spirit. S. teſtimonium ſit præcipuum ac ſummum, tamen ab eo non faciendum in converſione talium hominum initium, id eſt, non jubeantur expectare, donec Spir. S. in ipſorum cordibus immediatè de Scripturę autoritate teſtetur, ſed deducendi ſunt ad teſtimonium Eccleſiæ, quæ hac in parte fungitur officio præceptoris pagani diſcipuli. Quemadmodum igitur *diſcentem primo oportet*

credere.

credere, donec ipſemet poſtea de præceptis judicium ferre poſſit, ita oportet paganum Eccleſię teſtimonio aſſenſum præbere, qui primus eſt ad autoritatem Scripturæ inquirendam gradus: addenda deinde ſunt interna illa κριτήρια antiquitatis, vaticiniorum, miraculorum &c. Etenim ſolum & unicum Eccleſiæ teſtimonium non eſt ſufficiens ad perſuadendam pagano Scripturarum divinam autoritatem, cùm adhuc ipſe dubius ſit, an Eccleſia illa ſit vera Dei Eccleſia. Quemadmodum igitur præceptoris eſt, non ſolùm præcepta proponere, ſed etiam eorum veritatem corroborare, ita non ſufficit, ſi Eccleſia affirmet, has eſſe divinas Scripturas, niſi ſui affirmati proferat rationes. Tum demũ ſequetur, ut Sp. S. in corde ipſius ferat teſtimoniũ, & ſuorum verborum veritatem obſignet, qua de re Auguſt. contra Epiſt. Fundam. cap. 5. ſic ſcribit. *Sequamur eos, qui nos primùm invitant credere, quod nondum valemus intueri, ut fide valentiores facti, quod credimus, intelligere mereamur, non jam hominibus; ſed ipſo DEO intrinſecus mentem noſtram firmante & illuminante.*

23. *Pertinet huc* pulcerrima hiſtoria ex Joh. 4. quæ totam hanc rem declarare poteſt. Samaritana mulier, quæ Chriſtum audierat, & ex eo veritatem didicerat, *abiit in civitatem, & dicit illis* v. 29. *Venite & videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcunque feci, nunquid ipſe eſt Chriſtus?* Cives illi Samaritani ad Chriſtum deducti & ipſum audientes poſtea dicunt v. 42. *Non amplius* [ita enim eſt in græco] *propter tuam loquelam credimus, ipſi enim audivimus & ſcimus, quia hic eſt Salvator mundi.* Ita quoque Eccleſiæ teſtimonio tanquam beneficio cujuſdam χειραγωγίας ad Chriſtum in Scripturis nobis loquentem adducimur; poſtea autem ipſa Chriſti vox animos noſtros ita percellit, ut nõ ampliùs propter Eccleſię teſtimonium credamus, ſed majeſtatem verbi cœleſtis ipſimet Spiritus S. operatione perſentiſcamus.

24. *Quando ergò* Eccleſia de Canonica autoritate Scripturæ teſtatur, ſui teſtimonii rationes profert & proferre poteſt. Eccleſia *primitiva*, quę ipſos audivit Apoſtolos, primâ acceptione librorum, voce Apoſtolorum, & numero miraculorum ad Canonis autoritatem probandam excelluit: *proxima* durantibus adhuc Apoſtolorum autographis *primitivam* antecelluit ampliori prophetiarũ N. T. complemento & verſionum utriuſque Teſtamenti in varias linguas frequentiâ, & exarato variis libris fideliũ de Scriptura ſacra teſtimonio; *ſequentem*, Apoſtolorum & Evangeliſtarum manu, primitivæ Eccleſiæ auditione & miraculorum numero ſuperavit. *Poſtrema* autographis Apoſtolorum ſublatis majori ſaltem prophetiarum complemento primitivã & mediam Eccleſiam antecedit.

Eccleſia teſtatur de Canonis auctoritate, non autem eam conſtituit.

25. *Patet ex his* Eccleſiæ teſtimonium nec unicè nec præcipuè autoritatem Scripturæ Canonicam nobis perſuadere. Teſtatur quidem Eccleſia de Canonis autoritate, num autẽ hic ſubſiſtimus? minimè verò, Hodierna enim Eccleſia hoc ſuum teſtimonium accepit à primitiva, primitiva ab Apoſtolis, qui teſtimonium perhibuerunt de Chriſto. Joh. 15. v. 27. & fuerunt ejus teſtes uſque ad extrema terræ. Actor. 1. v. 8. Apoſtoli acceperunt à Chriſto, qui eſt ὁ μάρτυς ὁ πιστός Apoc. 1. v. 5. & Spir. S. per Apoſtolos teſtatus eſt. Joh. 15. v. 26.

26. *Ultima omninò* fidei reſolutio fieri debet in Scripturas, non in Eccleſiæ teſtimonium. Scriptura enim fidei principium, non Eccleſia. Non ex Eccleſia Scriptura, ſed ex Scriptura Eccleſia æſtimanda eſt. Quæ ſit vera Eccleſia, quæ ejus autoritas ex Scripturâ diſcendum. Quære à Pontificio, cur Eccleſiæ teſtimonium ſit fidei indubitatæ & certiſſimæ? reſpondebit ex Concilio Tridentino, quia regitur à Spir. S. ideò in ſuis judiciis ac decretis errare nequit. Quære ulterius, unde ſciat eam à Spir. S. regi? reſpondebit hoc Chriſtum pollicitũ eſſe, Matth. 28. v. 20. *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſeculi.* Joh. 16. v. 13. *Spiritus S. ducet vos in omnem veritatem.* Quod ſi ergò ex Scriptura illa Eccleſię autoritas mihi comprobanda, neceſſe eſt Scripturæ autoritatem jam antè mihi debere eſſe ſacroſanctam atque authenticam, aliàs incertum per æquè incertum probaretur. Pertinent huc, quę Raymund' de Sabunde Theol. Hiſp. ſcribit Theol. natur. c. 209. *Cùm honor ſit credere alicui & verbis ejus ſequitur, quod homo debet credere Deo, imò debet ei primò & per ſe ſine alio teſtimonio, ſine alia aliqua probatione purè & ſimpliciter ſuo ſimplici verbo ſolùm, quia ipſe dicit vel dici fecit credere: & per conſequens debet homo credere quicquid Deus dicit, ita quòd tota cauſa, tota radix, totum fundamentum credendi verbis Dei debet eſſe, quia ipſe dicit, & talem honorem tenetur, & debet homo DEO & verbis ejus, ſcil. credere omnia verba Dei, quia ipſe dicit &c. Si enim non volo credere verbis Dei, propterea quia ipſe dicit, ſed quæro aliam probationem & aliud teſtimonium, tunc magis credo alicui alteri quam Deo, & reputo aliquid aliud magis verax quàm Deum. Cap. 211. Sicut creatura in nullo fundantur, in nullo ſuſtentantur, niſi in ſolo Deo immediatè & antè ſe nihil habent, niſi Deum: ita ipſa verba & dicta Dei & ipſius Biblia in nullo fundantur, in nullo ſuſtentantur, niſi in ſola Dei autoritate immediatè, quia non fundantur in aliqua probatione nec argumentatione &c.* Et poſtea: *Certitudo & firmitas & ſoliditas veritatis ipſius Bibliæ ſanctiſſimæ oritur, & dependet ex ſola Dei autoritate infallibiliter & in ea ſolùm fundatur, eò quia ipſe dicit &c.*

An & quomodo dogma de Canone extet in Scripturis.

27. *Ex his patet, quid* reſpondendum ſit ad argumentum. *Dogma de Canone eſt articulus fidei. Dogma de Canone non extat in Scriptura ſacra. Ergò quidam articulus fidei non extat in Scriptura ſacra.* Reſp. Utraque propoſitio explicatione indiget. Dogma de Canone propriè loquendo non eſt articulus fidei, ſiquidem Moſes, Prophetæ, Evangeliſtæ & Apoſtoli ſuâ ſcriptione non fabricârunt novum articulum fidei, prioribus, quos vivâ voce docuerunt, de novo ſuperadditum. Hinc Bellarm. 3. de Eccl. cap. 14. *Credere Hiſtorias Teſtamenti veteris vel Evangelia Marci, Lucæ, &c. eſſe Canonica ſcripta, imò ullas eſſe divinas Scripturas, non eſt omninò neceſſarium ad ſalutem, nam ſine fide hac multi ſunt ſalvati, antequam Scripturæ exararentur.* Hæc Bellarmin. Conſcripſerunt ſancti Dei homines articulos fidei, non autem quod ſcripſerint, eſt propriè articulus fidei.

28. *Si dicas, omnes fidei articulos niti hoc fundamento, quòd libri hi, in quibus continentur, ſint Canonici*, reſpondemus, veriſſimè hoc eſſe dictum, ſed ex eo ſequitur, dogma de Canone eſſe principium articulorum fidei, non autem propriè articulum fidei. Sic ergo Eccleſia ſuo de Canone teſtimonio non facit novum articulum fidei, ſed ad cognitionem principii deducit, ex cognitione principii poſtea pendet cognitio articulorum fidei. Non ideò libri Scripturæ ſunt Canonici, quia de

reliquis omnibus illi credendum, ſi poſterius, tota fides Chriſtiana erit lubrica.

35. *Atqui 1. rejici poſſet* tota hæc diſquiſitio, unde nobis Scripturæ autoritas innoteſcat, cùm de principio ab utraq; parte conceſſo non ſit diſputandum, jam verò quòd hi libri ſint Canonici & divinitùs inſpirati, ſit tale principium, de quo inter nos & Pontificios convenit. 2. oſtendimus ſuperiùs, Eccleſiæ teſtimonium, nec unicum nec præcipuum eſſe, ex quo Scripturæ autoritas cognoſcatur. 3. ac ſi unicum eſſet, quâ viâ agendum cum Eccleſiæ adverſariis & contemtoribus, qui illud non admittunt? 4. ſi unicum eſſet, cur alia argumenta à Patribus, qui de hoc argumento contra paganos ſcripſerunt, ſunt adhibita? imò verò cur Bellarm. lib. 1. de verbo Dei cap. 2. oſtenſurus, in Scriptura non humana inventa, ſed divina oracula contineri Eccleſiæ teſtimonium non attingit. 5. teſtimonium Eccleſiæ eſſe merè divinum nondum auſi ſunt Pontificii affirmare, quomodo ergò fidei principium eo nitetur? 6. hac ratione ultima fidei noſtræ reſolutio fiet in ſententiam Roman. Pontificis, quem illi nominè Eccleſiæ intelligunt lib. 2. de Sacram. cap. 25. dicit Bellarm. *omnium dogmatum firmitas pendet ab autoritate præſentis Eccleſiæ.* Quid per Eccleſiam intelligat, explicat. 3. de verbo Dei cap 3. *eſſe Pontificem cum Concilio.* At quia non ſemper haberi poteſt Concilium, & quandoq; Concilii ſententia ſit Papæ contraria, ideò lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 2. concludit, *ipſi infallibilitas* [in judicio doctrinæ & fidei] *non eſt in cœtu Conſiliariorum vel in Conſilio Epiſcoporum, ſed in ſolo Pontifice.* Quin ibid. addit: *Omnes Catholici in hoc conveniunt. Pontificem ſolum vel cum ſuo particulare conſilio aliquid in re dubia ſtatuentem, ſive errare poſſit, ſive non, eſſe ab omnibus fidelibus obedienter audiendum.* Egregium verò fidei totius Chriſtianæ fundamentum? & quæ hæc verborum monſtra; *Unum hominem eſſe Eccleſiam, Pontificem etiamſi errare poſſit, obedienter in omnibus audiendum?* &c. 6. ipſa Eccleſia non niſi ex Scripturis cognoſci poteſt & debet, ut ſuo loco demonſtrabimus, non ergo ex ſolo Eccleſiæ teſtimonio de Scripturis Canonicis conſtat. 7. & cum tàm operoſè ea Scriptura Eccleſiæ & Pontificis autoritatem probant Pontificii Scriptores? cur quidam ex illis primo loco agunt de Scriptura, poſteà demùm de Eccleſia, ſi ex ſolo Eccleſiæ teſtimonio de Scriptura nobis conſtat? autoritas probans dignior, certior & notior eſt concluſione probandâ. 8. ſed nec juvat hoc argumentum quicquam cauſam Pontificiorum, ſi ita argumententur: *Si credendum eſt Eccleſia teſtificanti libros hos eſſe Canonicos & divinitùs inſpiratos, utiq; ei credendum eſt teſtificanti de aliis quibuscunq; dogmatibus.* Reſp. eſſe diſparem rationem ſatis evidentem, quia illa teſtificatio de Canone eſt conformis ipſius Scripturæ & Spiritus ſancti per Scripturam loquentis teſtimonio, quâ in parte Eccleſia non errat, quia teſtificationi Scripturæ ejus vox conſentit, ſed quid hoc ad alia dogmata, quæ vel Scripturæ conſenſu deſtituuntur, vel etiam contra Scripturam honorabili Eccleſiæ ſchemate velata proponuntur? Vide de hoc argumento Doct. Mentzeri præcept. Diſput. Antipiſtor. 1. ejuſque Apolog. Item eruditiſſ. librum Doct. Schröderi de princip. Theolog. cap. 1. §. 6. & 7.

CAP. III.

De perfectione Scripturæ ſacræ.

36. *Hac de Canonica* Scripturæ autoritate demonſtranda impoſterum ejus perfectio, quo nomine intelligimus, quòd in Scriptura contineantur omnia, quæ ad fidem & mores, ac proinde ad ſalutis conſequendæ viam neceſſaria. Cumq; ex hoc capite longè plurima dependeant, ideò operę precium erit, enucleatiùs hac de re diſſerere. *Argumentum pro Scripturæ perfectione*

37. *Fundamenti loco* ſubſternimus hunc Syllogiſmum, qui eſt primum & ἀναπόδεικτον Theologiæ Chriſtianæ principium. *Quicquid Deus in verbo ſuo teſtatum facit, id ſimplicis fidei obedientiâ ab omnibus eſt acceptandum. In Scriptura proponitur Dei verbum. Et quicquid in Scriptura proponitur, id ſimplicis fidei obedientiâ eſt acceptandum.* Qui minorem negat, cū eo non ampliùs, ut Chriſtiano agendum, ſed tanquam cum pagano, & perſuadenda ei primùm Canonicæ Scripturæ autoritas. Quare cùm verſemur in Eccleſia Chriſtiana, quæ hunc Syllogiſmum credit & concedit integrum, ideò pergimus Scripturæ perfectionem probare hoc modo.

38. *Quicquid in Scriptura proponitur*, id fidei obedientiâ acceptandum. Atqui Deus in Scriptura de perfectione ejus teſtatur. E. illa eſt credenda. Minorem confirmabimus triplici argumentorū genere. *Primum* ipſum nomen perfecti Scripturę tribui oſtendet. *Alterum* Scripturam ratione materiæ perfectam eſſe oſtendet, nimirum, quòd cōtineat omnia, quæ ad fidem ac mores neceſſaria. *Tertium* ratione finis, eam perfectam eſſe demonſtrabit, nimirum quòd poſſit ſufficienter inſtruere ad ſalutem.

39. *Primò igitur notamus*, quod Pſal. 19. v. 7. *lex Iehovæ* dicitur Themimah ſive *perfecta ſapientiam præſtans parvulis.* Pſaltes ibidem duas vias Deum cognoſcendi prædicat, Naturam & Scripturam. Cum enim in prioribus ſex verſibus oſtendiſſet, cœlos, dierum ac noctium viciſſitudinem, Solem &c. gloriam Dei adeò ſonorâ voce deprædicare, ut ſonos eorum terram univerſam penetret: tandem ſubjungit v. 7. cognitionem Dei per legem, id eſt, doctrinam in Scripturis propoſitam eſſe longè perfectiorem, quam propterea variis elogiis tanquam modis omnibus *abſolutam, fidelem, certam, planam, lucidam, mundam ac veracem* prædicat. *1. Vocatur perfecta.*

40. *Deinde ratione materiæ* perfectam eſſe Scripturam, id eſt, continere omnia, quæ ad fidem & mores neceſſaria ſunt, ſic oſtendimus. Quodcunque omne Dei conſilium de ſalute noſtra proponit, omnes Chriſtianiſmi partes explicat, ita ut nec addi nec detrahi illi quicquam debeat, ſed ad ejus normam omnes religionis quæſtiones exigendæ ſint, illud utique perfectum eſt. At Scriptura omne Dei conſilium de ſalute noſtra proponit, omnes Chriſtianiſmi partes explicat, ita ut nec addi nec detrahi illi quicquam debeat, & ad ejus normam omnes religionis quæſtiones exigendæ ſunt. Ergo Scriptura eſt perfecta. Majoris connexio pendet ex eo, quia de tali perfectione hic eſt quæſtio, nimirum ratione eorum, quæ cuilibet ad ſalutem ſunt neceſſaria. Minoris ſingula membra ſunt confirmanda. *2. Ratione materiæ eſt perfecta*

41. *In Scripturis omne* Dei conſilium de ſalute

noſtra proponi ſic oſtendimus. *Non ſubterfugi*, ait Paulus Act.20,27. ad Epheſinæ Eccleſiæ Presbyteros, *quò minus annunciarem vobis omne Dei conſilium* [ſc. de ſalute veſtra] Idem Paulus *nihil dixit extra ea, quæ Moſes & Prophetæ locuti ſunt, futura eſſe*. Act.26.v.22. Ergo in Moſe & Prophetis omni conſilium Dei de ſalute noſtra eſt propoſitũ. Huc pertinet, quòd Luc.16.28. divitis Epulonis fratres jubentur *audire Moſen & Prophetas*, ut gehennæ cruciatus effugiant. Si in Moſe & Prophetis non contineretur omne Dei conſilium de ſalute ipſorum, fruſtra ad illos fuiſſent ablegati. Obſervandum verò h.l. 1. Moſen & Prophetas tùm temporis non potuiſſe aliter audiri, quàm in ipſorum ſcriptis. 2. Etiamſi Apoſtoli plura ſcripſerint, ea tamen non eſſe diverſa ab iis, quæ in Vet. Teſt. continentur. In Vet. Teſt. novum latet, in Novo Vetus patet; illud Chriſtum exhibendum promittit, hoc Chriſtum exhibitum oſtendit.

Argumenta ex dicto 2.Tim.3. 42. *In Scriptura omnes* Chriſtianiſmi partes explicari ſic oſtendimus 2.Tim.3,16. *Omnis Scriptura* [ſacra ſcil.] *eſt* θεόπνευςος [*quia Spiritu S.* φερόμενοι *locuti ſunt ſancti Dei homines*] *& utilis* πρὸς διδασκαλίαν [docet enim converſionem ad Deum per fidem in Chriſtum, cujus anteambulo eſt contritio, pediſſequa verò ſunt bona opera fructus fidei] πρὸς ἔλεγχον [præbet enim armaturam contra omnes hæreſes, quæ omnes quotquot unquam exortæ ſunt vel exoriuntur, telis ex Scripturæ pharetra petitis jugulari poſſunt] πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ [vitia morum ac vitæ corrigit, & viam juſtitiæ apertè oſtendit] v.17. *ut* ἄρτιος *perfectus ſit homo Dei*, id eſt, miniſter Eccleſiæ phraſi Hebraicâ in V. Teſt. uſitata, & 1.Tim.6,11. itidem ſic uſurpatâ] *ad omne opus bonum*, [in miniſterii partibus expediendum] *inſtructus* [ἐξηρτισμένος metaphorâ ductâ à compage, membrorum in humano corpore aptiſſimè & perfectâ συμμετρίᾳ connexorum] Ex hoc dicto ita colligimus. Quicquid Eccleſiæ miniſtro in officii ſui partibus expediendis ita utile eſt, ut ipſum ad omne bonum opus perfectè inſtruat, illud utique perfectum eſt, quia perfectus effectus non eſt niſi à cauſa perfecta. Atqui Scriptura ſacra divinitus inſpirata ita utilis eſt miniſtro Eccleſiæ in officii partibus expediendis, ut ipſum ad omne bonum opus perfectè inſtruat [quam propterea noviſſe debet v.15.] Ergo Scriptura ſacra eſt perfecta.

43. *Viciſſim ſi miniſter* omnia ad munus ſuum neceſſaria in Scripturis invenire poteſt, utiq; etiã nihil extra Scripturam populo ſibi commiſſo proponere debet, ex quo iterum conſequitur, omnia ad ſalutem neceſſaria in Scripturis contineri, quò pertinet dictum Petri 1.Epiſt.4,11. *Qui loquitur, loquatur tanquam elogia Dei*. Idem μέτρον doctrinæ in miniſtro, & fidei in auditoribus: ſi ſufficienter docere poteſt miniſter ex Scripturis. Ergò etiam Scripturis ſufficienter poteſt inſtrui populus ad vitam æternam.

44. *Ulterius, quicquid* ſufficienter utile eſt ad doctrinam, ad confutationem errorum, ad informationem morum, ad conſolationem, illud etiam eſt perfectum. Scriptura ſufficienter utilis ad doctrinam, ad confutationem errorum, ad informationem morum, ad conſolationem. Ergo etiam eſt perfecta. Ad majoris explicationem notandum, quod *utilitas*, quæ cum relatione ad indigentiam accipitur, duplex ſit: vel *adæquata & totalis* ſeu ſufficiens, omnem omninò indigentiam auferens; vel *partialis*, non ſola, ſed cum aliis adminiſtris indigentiam tollens. Jam verò manifeſtum eſt, Apoſtolum loqui de priori utilitatis ſpecie: addit enim, *ut homo Dei ſit perfectus ad omne opus bonum ſit inſtructus*. Minor ex ipſis Apoſtoli verbis immediatè colligitur, & poſſunt ſingula ejus membra confirmari. Scripturam eſſe ſufficienter utilem ad doctrinam ſic oſtendimus, quia *per legem eſt agnitio peccati*. Rom.3.v.20. unde contritio: In Evangelio proponitur Chriſtus ac docetur fides in Chriſtum. Joh.20,31. quæ poſtea *per dilectionem efficax eſt*. Gal.5,6. & variis fructibus Spiritus, ad quos paſſim hortatur Scriptura, ſe exerit. Scripturam eſſe ſufficienter utilem ad ἔλεγχον oſtendit Hiſtoria Eccleſiæ omnium temporum. Quotquot enim unquam jugulatæ & condemnatæ ſunt hæreſes, ex Scriptura ſunt condemnatæ. Hinc veteres Hebræi Proverbii loco dicunt. *In omni loco Scripturæ, in quo invenis pro hæreticis objectionem, invenis medicamentum à latere ejus*. Eſſe eandem ſufficienter utilem ad ἐπανόρθωσιν & παιδείαν ἐν δικαιοσύνῃ oſtendit res ipſa, præſcribit enim ſingulis hominum ſtatibus ſua officia, ſingulis animæ potentiis, ſingulis corporis membris ſuas aſſignat operas, Deo & proximo debitas, addit etiam exempla præmiorum & pœnarum, quibus obœdientiam, atq; inobœdientiam Deus cõpenſavit. Denique eſſe eam ſufficienter utilem ad conſolationem, cujusque pii experientia oſtendit, Nulla enim eſt tentatio interior, nulla afflictio exterior, contra quam non ſit parata in Scripturis medicina. Hæc argumenta pro Scripturæ perfectione proponuntur in dicto Apoſtolico verè aureo.

Vtilitas dupliciter accipitur.

45. *Si in ſermone manſeritis, verè diſcipuli mei eritis*, dicit Salvator, Joh.8,31. *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis, quæ præcipio vobis*, dicit idem Joh.15,14. ex quibus dictis colligimus, duas eſſe Chriſtianiſmi partes, fidem in Chriſtum, per quam homo coram Deo juſtificatur; & opera, per quæ ſalvifica fides poſtea eſt efficax, id quod 1.Joh.3,23. ſic exprimitur. *Hoc eſt mandatum Dei, ut credamus nomini Filii ejus Jeſu Chriſti, & diligamus nos invicem, ſicut dedit mandatum nobis*: Jam verò hæ duæ Chriſtianiſmi partes perfectè docentur in Scriptura, quippe *hæc ſcripta ſunt, ut credamus, quòd Jeſus ſit Chriſtus*, Joh.20,31. & poſtea in operibus à Deo mandatis *lux* fidei noſtræ *luceat*, Matth.5,16. Quid ergo de imperfectione Scripturæ jure conqueri quiſpiam poterit?

46. *Accedamus ad tertiam* minoris partem cõfirmandam, quòd Scripturis nec addendum nec detrahendum ſit. Hoc docetur Deut.4,2. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo*. Deut.12.v.ult. *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito, non addas quicquam, nec detrahas*, Prov.30,5. *Non addas quicquam verbis ejus*. Si Judæis non licuit aliquid addere ſcriptis Moſaicis & Canoni V.Teſt. multò minus nobis licebit ad Canonem totius Scripturæ aliquid addere, unde etiam Canon N.Teſt. his verbis concluditur Apoc.22,18. *Conteſtor omni audienti verba Prophetiæ libri hujus. Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto*. v.19. *Si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitæ, & de civitate ſancta, & de his, quæ ſcripta ſunt in libro iſto*.

47. Neq;

Exceptiones Pontificiorum.

47. *Neq; hîc valet exceptio de prædicatione, non de Scriptura Moſaica hanc prohibitionem intelligendam*, quia Moſes eadem ſcripſit, quæ docuit Exod.24,4. *Scripſit Moſes omnia Dei verba.* v.7. *Legit librum coram auribus populi, qui dixit: quæcunq; dixerit Dominum, faciamus.* Exod.34,27. *dixit Dominus ad Moſen: ſcribe hæc verba, quia juxta ea pepigi fœdus.* Hinc Joſ.1,7. jubetur Joſua *facere ea, quæ Dominus præceperit*, perinde ut populus Deut. 32.v.ult. & ſtatim additur, *non recedat liber iſte ab ore tuo.* Ergò etiam ad librum pertinet prohibitio addita præcepto de faciendis illis, quæ Deus juſſerat. Sic Deut.28.1. *Si ſervaveris ea, quæ tibi præcipio &c.* v.58. *Niſi ſervaveris omnia, quæ ſcripta ſunt in libro legis.* Deut.27,16. *Maledictus, qui non manſerit in omnibus verbis legis hujus.* Gal.3.v.10. *Maledictus, qui non manſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis;* In his locis habentur tanquam ἰσοδυναμοῦντα, quæ ſcripta ſunt in libro Legis, & quæ præcepit Dominus.

48. *Nec dici poteſt, contraria ſaltem prohibita eſſe ne addantur, non autem ea, quæ diverſa ſunt.* ſiquidem contrarium propriè non additur priori, ſed prius abolet & antiquat: diverſum propriè additur, contraria ſe invicem tollunt, ſed diverſa ſimul conſiſtunt, jam verò Deus non ſolùm prohibet legem ſuam aboleri, ſed etiam ei aliquid addi.

49. *Addamus etiam hoc argumentum.* Teſtamentum comprobatum plenam & perfectam Teſtatoris voluntatem continet, *ita ut nemini liceat* ἐπιδιατάσσεσθαι Gal.3,15. ſed Codex ſacer per Eccleſias inſcribitur Vetus ac Nov. Teſtamentum. Ergo plenam & perfectam DEI voluntatem exprimit.

50. *Quartum aſſumtionis membrum*, quod ſcil. ad Scripturæ normam omnes religionis quæſtiones exigendæ, demonſtrabitur poſtea ſuo loco. Certè confirmatur id exemplo piorum Regum V. Teſt. qui juxta legis normam collapſum vel vitiatum divinum cultum reſtituerunt praxi Chriſti & Apoſtolorum, cum Judæis; primitivæ Eccleſiæ Patrum cum quibuscunq; hæreticis concertantium ex ſola Scriptura.

2. Ratione finis eſt perfectio.

51. *Tertio prodeat argumentorum* claſſis proponenda, quæ ratione finis Scripturam perfectam eſſe demonſtret, nimirùm, quòd poſſit ſufficienter inſtruere ad ſalutem, ubi ſic colligimus. Ex quo perfectè colligi poteſt, quicquid ad ſalutem neceſſarium, idem etiam eſt perfectum [de tali enim perfectione hîc quæritur.] Atqui ex Scriptura perfectè hauriri poteſt, quicquid ad ſalutem neceſſarium. Ergò Scriptura eſt perfecta.

52. *Minorem diſertis* verbis proponit Apoſtolus 2.Tim.3,15. *à puero ſacras literas noſti, quæ te poſſunt erudire ad ſalutem per fidem, quæ eſt in Chriſto Jeſu:* quem locum conferimus cum Joh.20,31. *Hæc ſcripta ſunt, ut credatis, quòd Jeſus ſit Chriſtus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus*, & obſervamus emphaſin verb. σοφίσαι in dicto Apoſtolico. In ſapientia eſt perfectio ſcientiæ, ita ut nihil ampliùs requiratur, jam verò ſacræ literæ poſſunt nos *ſapientes reddere ad ſalutem.* Joh.5.v.39. dicit Salvator: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in illis vitam æternam habere;* hanc verò ſententiam eorum Chriſtus non improbat, ſed addit, *& illi ſunt, qui teſtificantur de me.* Scriptura oſtendit Chriſtum, in Chriſto eſt vita æterna. Ergo in Scripturis habemus vitam æternam Luc.16,27. orat dives epulo in inferno fratres adhuc ſuperſtites per Lazarum moneri, ut pœnitentiam agant, *ne veniant in locum tormentorum*, ſed v.29. reſpondet Abraham: *habent Moſen & Prophetas, audiant illos.* Poterant igitur iſti homines Moſen & Prophetas in Scripturis audiendo ad pœnitentiam adduci & ſic gehennæ cruciatus effugere.

Teſtimonia Patrum de Scripturæ perfectione

53. *His igitur modis* Deus ipſe teſtatur de Scripturæ perfectione, ſed quia hoc doctrinæ caput præcipuum eſt, atq; acres habent adverſarios, ideò oſtendendum, noſtram hanc de Scripturæ perfectione ſententiam à Patribus, Scholaſticis & ipſis Pontificiis Scriptoribus confirmari. In reliquis cōtroverſiis hoc labore ſuperſedebimus. Dionyſ. [ſiquidem ita volunt] Areop.cap.5. *In Præſule ſacrando Evangelium ſuper caput imponitur, congruè enim tradita divinitùs eloquia capiti ejus imponuntur, quibus continetur & ſcitè exponitur Theologia omnis, omnisq; divina actio, & divina apparitio, ſacra item elocutio & operatio. Atq; ut breviter dixerim, divina omnia & ſacra opera, quæ à benefica Deitate noſtra functioni indulta ſunt.*

Dionyſ Areopagytæ.

Juſtinus in Dial. cum Tryph. *Non te dicentem ſuſtinuiſſemus, niſi cuncta ad Scripturas referret, unde argumenta & demonſtrationes adducere ſtudio tibi eſt.* *Juſtini.*

Clemens Alexandr. Petro tribuit: ἄνευ γραφῆς. *Clementis Alexandri.*

Irenæus lib.2. cap.47. *Credere hæc talia debemus Deo, qui & nos fecit rectiſſimè ſcientes, quia Scripturæ perfectæ ſunt, quippe à verbo Dei & Spiritu ejus dictæ.* *Irenæi.*

Idem lib.3.cap.1. *Non per alios diſpoſitionem ſalutis noſtræ cognovimus, quàm per eos, per quos Evangelium pervenit ad nos, quod quidem tunc præconiaverunt, poſteà v. per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei noſtræ futurum.* cap.2. [Omnes hæretici] *cùm ex Scripturis arguuntur, in accuſationem convertuntur ipſarum Scripturarum, quaſi non rectè habeant neq; ſint ex autoritate, & quia variè ſint dictæ; & quia non poſſit ex his inveniri veritas ab his, qui neſciant traditionem.*

Tertull. de reſurr. carnis cap 3. *Aufer hæreticis, quæcunq; Ethnici ſapiunt, ut de Scripturis ſolis quæſtiones ſuas ſiſtant & ſtare non poſſunt.* de præſcript. adv. hæret. cap.3. *Nobis curioſitate opus non eſt poſt Chriſtum; nec inquiſitione poſt Evangelium, cùm credimus, nihil ultra deſideramus credere: hoc enim prius credimus: non eſſe quod ultra credere debeamus;* contra Hermog. cap.22. *Adoro Scripturæ plenitudinem, ſcriptum eſſe doceat Hermogenis officina, ſi non eſt ſcriptum, timeat væ illud adjicientibus & detrahentibus conſtitutum.* *Tertulliani*

Apollinar. apud Euſeb. lib.5. cap.16. & Niceph. lib.4. cap.23. *Evangelii ac N. Teſt. libris non adjici quicquam, nec adimi poteſt ab eo, qui vitam ſecundùm Evangelium inſtituere cupit.* *Apollinarii.*

Origen. in Cant. hom.3. *Scias Jeſum ſemper in montibus & collibus apparere, ut te doceat, ne unquam eum, niſi in legis & Prophetarum montibus quæras.* in Eſd.8. hom.12. *Non eſt verbum poſt verbum Moſis, poſt verbum Prophetarum, multò ampliùs poſt verbum Chriſti & Apoſtolorum ejus.* In Jere. *Neceſſe eſt nobis Scripturas ſanctas in teſtimonium vocare, quippè ſenſus noſtri & enarrationes ſine his teſtibus non habent fidem;* *Origenis:*

Cy-

Cypriani. Cyprian. in Epiſt. 68. ad Cæcil. *Si in ſacrificio quod Chriſtus obtulit, non niſi Chriſtus ſequendus eſt, utique id nos obaudire & facere oportet, quod Chriſtus fecit, & quod faciendum eſſe mandavit, quando ipſe in Evangelio dicat: Si feceritis, quæ mando vobis, jam non dico vos ſervos, ſed amicos. Et quòd Chriſtus ſolus debeat audiri, Pater etiam de cœlo teſtatur, dicens: hic eſt filius meus dilectiſſimus, in quo benè ſenſi, ipſum audite. Quare ſi ſolus Chriſtus audiendus eſt, non debemus attendere, quid alius quis ante nos faciendum putaverit, ſed quid qui ante omnes eſt, Chriſtus prior fecerit: neq; enim hominis conſuetudinem ſequi oportet, ſed Dei veritatem.* Epiſt. 74. ad Pomp. *Vnde eſt iſta traditio? utrumnè de Dominica & Evangelica autoritate deſcendens, an de Apoſtolorum mandatis atq; Epiſtolis veniens? Ea n. facienda eſſe quæ ſcripta ſunt, Deus teſtatur & proponit ad Ieſum Nave dicens, non recedat liber legis iſte. Si ergo aut in Evangelio præcipitur, aut in Apoſtolorum Epiſtolis aut actibus continetur &c. Obſervetur hæc divina traditio.*

Athanaſii. Athanaſ. in orat. contra Idola. *Sufficiunt per ſe ſacræ & divinitùs inſpiratæ literæ ad veritatis dijudicationem.* Idem ad Serapionem. *Solùm ex ſacris literis condiſcas, ſufficiunt enim, quæ in illis reperias documenta.*

Cyrilli. Cyrill. Hieroſol. Catech. 4. *Neceſſe eſt de divinis fidei myſteriis, nec ſine ſacris Scripturis temerè quicquam tradere, nec ſimplici credulitate & verborum apparatu circumferri, neq; mihi dicenti ſimpliciter credas, niſi demonſtrationem annunciatorum ex ſacris literis accipias. Salus enim ipſa fidei noſtræ ex commentitia diſputatione, ſed ex demonſtratione divinarum Scripturarum.*

Hilarii. Hilarius 3. de Trin. *Benè habet, ut ſis tantùm, quæ ſcripta ſunt, contentus ſis.* 5. de Trin. *Ex lege & Prophetis, hoc quod & loquimur & credimus, doceamus.* 12. de Trin. *Dei ſermo & vera ſapientia doctrina, quæ loquitur, & perfecta & abſoluta ſunt.* Ad Conſtant. Aug. *In tantum te Domine Conſtanti Imperator admiror, fidem tantùm ſecundùm ea, quæ ſcripta ſunt deſiderantem & meritò plane ad illa ipſa unigeniti Dei eloquia feſtinans &c. hoc qui repudiat, Antichriſtus eſt, & qui ſimulat, anathema eſt.*

Baſilii. Baſil. ſer. de fidei conf. *Infidelitatis argumentũ fuerit (φανερὰ ἔκπτωσις πίστεως) & ſuperbiæ ſignũ certiſſimum, ſi quis eorum, quæ ſcripta ſunt, aliquid rejicere velit, aut eorum, quæ non ſunt ſcripta, introducere, cùm Dominus noſter Ieſus Chriſtus dicat, Oves meæ vocem meam audiunt, & præmiſerit alienũ a. non ſequuntur, ſed fugiunt ab illo.* Ep. 1. *Quacũq; re indigere ſe quiſq; ſenſerit iſtas (Scripturas) verſaverit, quaſi ex communi quadam rerũ medicarum officina commodum infirmitati ſuæ pharmacum inveniet.* In brev. quæſt. quæſt. 98. *Quo animo præditus eſſe debet Præpoſitus in iis, quæ vel præcipit vel ordinat? Erga Deum quidem animatus eſſe debet tanquam miniſter Chriſti & diſpenſator myſteriorũ Dei, metuens, ne quid præter voluntatem Dei in Scripturis certè expreſſam, vel dicat vel inſtituat, & inveniatur falſus teſtis Dei aut ſacrilegus in eo, quod aut inducit alienum a doctrina Domini, aut aliquod placitorum Dei omittit.* In aſcet. *Niſi nobis omnia Dei mandata ad ſalutis propoſitum neceſſaria eſſent, non eſſent utiq; omnia conſcripta.*

Ambroſii. Ambroſ. 2. de vocat. gentium cap. 3. *Scripturis non loquentibus quis loquetur?* de parad. cap. 12. *Nihil vel cautionis gratiâ jungere debemus mandato Dei, ſi quid enim vel addas vel detrahas, prævaricatio eſt.*

Iſidori. Iſidor. Peluſiota Epiſt. 369. *Sacri Codices Scripturarum divinarum ſunt τᾶς εἰς θεὸν ἀναβάσεως κλίμακες.*

Salviani. Salvian. lib. 3. de providentia dicit: *Evangelica volumina habere plenam omni perfectionis genere doctrinam.*

Hieronymi. Hieron. in Michæam lib. 1. cap. 1. *Eccleſia Chriſti, quæ habitat benè & in toto orbe Eccleſias poſſidens Spiritus unitate conjuncta eſt & habet urbes legis Prophetarum, Evangelii & Apoſtolorum, non egreſſa eſt de finibus ſuis, id eſt, Scripturis ſacris.*

In Jer. cap. 7. *Nec parentum nec majorum error ſequendus eſt, ſed autoritas Scripturarum & Dei docentis imperium.* Super Pſal. 98. *Omne quod loquimur, debemus affirmare de Scripturis ſacris.* Super Matth. cap. 23. *Hoc quia de Scripturis ſanctis non habet autoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua profertur.*

Auguſtini. Auguſt. lib. 2. de peccat. merit. cap. ult. *Vbi de re obſcuriſſima diſputatur, non adjuvantibus divinarum Scripturarum certis clarisq; documentis, cohibere ſe debet humana præſumtio.* tract. 49. in Joh. *Electa ſunt, quæ ſcriberentur, quæ ſaluti credentium ſufficere viſa ſunt.* Ser. 38. ad fratr. in Erem. *In Scriptura ſacra quicquid tenendum & fugiendum ſit, plenè invenitur.* lib. 3. contra lit. Petil. cap. 6. *Si quis de Chriſto ſive de ejus Eccleſia, ſive de alia quacunque re, quæ pertinet ad fidem vitamque noſtram, non dicam ſi nos, ſed omninò, quæ ſecutus adjecit, ſi Angelus de cœlo vobis annunciaverit, præterquam quod in Scripturis legalibus & Evangelicis accepiſtis, anathema eſt.* lib. 3. contra Maximin. cap. 14. *Scripturarum autoritatib. non quorumq; propriis, ſed utriſq; communibus teſtibus res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione concertet.*

Chryſoſtomi. Chryſoſt. hom. 49. in Matt. *Nulla alia poteſt eſſe vera Chriſtianitatis probatio, neq; refugium Chriſtianorum ullum aliud volentium cognoſcere fidei veritatem, niſi Scriptura ſacra.* Super Pſ. 95. *Si quid dicitur abſq; Scripturis, auditorum cogitatio claudicat.* hom. 13. ſuper 2. Cor. *Habemus exactiſſimã trutinam & gnomonem ac regulam, divinarum inquam legum aſſertionem, ideoq; & obſecro & oro vos omnes, ut relinquatis, quidnam huic aut illi videatũ, deq; his à Scripturis omnia inquirite.* 2. Tim. hom 9. *Si quid vel diſcere vel ignorare opus ſit, in Scripturis diſcemus* hom. de S. S. *Si quis ſequitur dicta Chriſti, Spiritum S. habet: ex quo non loqui hæc ſcripta, ſed à ſeipſo loquitur, manifeſtum eſt, quod nõ habet Spiritum S. Salvator venit, ut impleret Legem & Prophetas. Venit S. S. & implevit Evangelia, vel nega Chriſtum, vel expunge Scripturas, vel ſervus Scripturarum obedi Scripturis.*

Damaſceni. Damaſc. lib. 1. orthod. fidei cap. 1. *Cuncta quæ tradita ſunt per Prophetas, per Apoſtolos, per Evangeliſtas ſuſcipimus, agnoſcimus, veneramur, nihil ultra perquirentes.*

Anshelmi. Anshelm. de conc. præſc. & prædeſt. quæſt. 3. *Nihil ad ſalutem neceſſarium prædicamus, quod non in Scriptura ſacra contineatur.*

Bernhardi. Bernbard. 2. ſuper Cant. *Adinventio mea eſt, ſi non idem & vos recognoſcitis de Scripturis.*

Lombardi. Lomb. 3. ſent. diſt. 15. *Quia illud autoritas (Scriptura) ſubticuit, melius ſilere hoc puto vel negare, quàm temerè aſſerere.*

Lyra. Lyra præf. in Tob. *Sicut in Scripturis Philoſo-*

phi-

phicis veritas cognoſcitur per reductionem ad prima principia per ſe nota; ſic in Scripturis à Catholicis Dd. traditis veritas cognoſcitur, quantũ ad ea, quæ ſunt fide tenenda, per reductionem ad Scripturas ſacra Scriptura Canonicas, quæ ſunt habita revelatione divinâ, cui nullo modo poteſt falſum ſubeſſe.

Thomæ. Thom. p. 3. quæſt. 1. art. 3. *Ea quæ ex ſola Dei voluntate proveniunt ſupra omne debitum creaturæ, nobis innoteſcere non poſſunt, niſi quatenus in ſacra Scriptura continentur, per quam divina voluntas nobis innoteſcit.* p. 1. quæſt. 1. art. 8. *ſacra doctrina autoritatibus Canonicæ Scripturæ utitur propriè ex neceſſitate argumentando, autoritatibus a. aliorum Doctorum Eccleſiæ non q. arguendo ex propriis, ſed probabiliter. Innititur n. fides noſtra revelationi Apoſtolis & Prophetis factæ, qui Canonicos libros ſcripſerunt, non a. revelationi, ſi qua fuit aliis Dd. facta,* Lect. 3. ſuper 2. Tim. 3. *Quadruplex eſt effectus ſacræ Scripturæ ſcil. docere veritatem, arguere falſitatem, quantum ad ſpeculativam, eripere a malo, & inducere ad bonum, quantum ad practicam. Ultimus ejus effectus eſt, ut perducat homines ad perfectum.*

Scoti. Scot. in 1. ſent. q. 2. *Utrum cognitio ſupernaturalis neceſſaria viatori, ſufficienter eſt tradita in Scriptura ſacra? Dico (inquit) quòd iſta tradit, quid ſit finis hominis in particulari, qui viſio & fruitio Dei eſt: ipſa etiam determinat, quæ ſunt neceſſaria ad finem, & quòd illa ſufficiunt, &c. Mandatorũ explicatio & quantũ ad credenda, & quantũ ad ſperanda, & quantũ ad operanda, explicat̃ ex diverſis locis Scripturæ.* Q. ſep. *Theologia non eſt, niſi de his, quæ continet̃ in Scriptura, & de his, quæ poſſunt elici ex ipſis.*

Petri de Aliaco. Petrus de Aliaco 2. ſent. quæſt. 12. *Hæc nova Evangelicæ legis doctrina eſt, penetrans ut gladius, cõterens ut malleus, ardens ut facula, rutilans ut lucerna. Quæ velut gladius omnium errorũ abſcindit zizania, quæ velut malleus hæreſes interimit univerſas, quæ velut facula noſtrorum faſciculos criminũ caritatis fervore comburit, quæ velut lucerna per nocturna hujus mundi ſilentia lumen commeantibus exhibet; ne pedem ſuũ ad lapidem erroris exul homo & peregrinus offendat.* 4. ſent. q. 2. *Recurrendum eſt ad ſolas Scripturas, ut vitã æternam adipiſcamur.*

Gerſonis. Gerſon. de exam. doctr. part. 2. nu. 17. *Attendendum eſt, ſi doctrina ſit conformis ſacræ Scripturæ tàm in ſe quàm in modo traditione. Declaratur ex autoritate B. Dionyſii dicentis in ſententia: nihil audendum dicere in divinis, niſi quæ à ſacra Scriptura nobis tradita ſunt: cujus ratio eſt, quoniam Scriptura ſacra nobis tradita, eſt tanquam regula ſufficiens & infallibilis pro regimine totius Eccleſiaſtici corporis & membrorum uſq; ad finem ſeculi.*

Burgenſis. Burgenſ. in addit. ad Lyr. ſuper prolog. art. 3. *Attendendum eſt, quòd ſenſus literalis ſacræ Scripturæ tantæ capacitatis eſt, ſeu virtutis, quòd in eo continentur virtualiter omnia ad finem ſeu bonos mores & virtutes pertinentia, unde Magiſter, qui Patrum ſententias brevi volumine compilavit, in cujus voluminis expoſitione Doctores poſtremi ſeu Scriptores omnia quodammodò Theologica introduxerunt, in hujus ſenſus literalis teſtimoniis totum ſuum opus fundavit, dicit enim in ſuo prologo ſic: Volumen Deo præſtante compegimus ex teſtimoniis veritatis in æternum fundatis: Conſtat autem, quod teſtimonia veritatis in æternum fundata, ſint teſtimonia ſacræ Scripturæ ſecundum ſenſum literalem ſumta, ex quo ſenſu ſolo teſtimonium poteſt accipi ſeu argumentum, ſecundum Auguſtinum.*

Rabinorũ. Veteres Rabini dixerunt: *In quocunq; loco Scriptura invenis pro hæreticis objectionem, invenis quoq; medicamentum in latere ejus.* c. Nec ſufficere 8. q. 1. *Nobis in ſacris literis unica eſt credendi pariter & vivendi regula præſcripta.*

Bonavent. 3. ſent. diſtinct. 1. quæſt. 2. art. 2. *Nihil à nobis dicendum præterea, quæ nobis ex ſacris eloquiis clarent.* *Bonaventuræ.*

Durandus 3. ſent. diſtinct. 25. quæſt. 2. *Sacra Scriptura eſt regula fidei, cui non licet aliquid addere vel demere.* *Durandi.*

Diſc. de temp. ſer. 23. *In ſacra Scriptura locus tenetur ab autoritate negativè.* *Diſc. de temp.*

Anton. part. 3. tit. 18. cap. 3. in ſumma. *Materia congrua prædicationis eſt Scriptura ſacra, ſemel enim loquitur Deus, loquitur autem in Scriptura ſacra & ita copiosè, ut exponit Greg. 22. Moral. quod non oporteat Deum iterum loqui aliquid neceſſarium, cum ibi omnia habeantur.* *Antonini.*

Biel. 4. ſent. diſtinct. 1. quæſt. 1. ex Hieron. *Quicquid non deſcendit de monte Scripturæ, eadem facilitate rejicitur, quâ aſſeritur.* *Bielis.*

Emanuel à Saa Luſit. de primog. num. 30. *Scriptura ſacra eſt, quæ fontem veritatis retinet, ipſa eſt domicilium fidei & templum Dei, quò ſi quis non intraverit, vel a quo ſi quis exiverit, a ſpe vitæ & ſalutis æternæ alienus eſt.* *Emanuelis à Saa.*

Cajetan. ſuper 2. Tim. 3. *ut ſit homo Dei perfectus, id eſt, integer, conſtans ex omnibus requiſitis ad perficiendum hominem Dei.* *Cajetani.*

Colter. in Ench. p. 48. fatetur, *articulos fidei ſufficienter in Scriptura traditos.* *Coſteri.*

Bellarm. libr. 4. de verbo Dei cap. 11. *Dico illa omnia ſcripta eſſe ab Apoſtolis, quæ ſunt omnibus neceſſaria, & quæ ipſi palam omnibus vulgò prædicaverunt.* *Bellarmini*

Lib. 1. de verbo Dei cap. 1. *Prophetici & Apoſtolici libri ſunt certa ac ſtabilis regula fidei.* Si velit dicere [ut dicit] ſe intelligere regulam partialem, opponimus ei dictum Baſilii lib. 1. contra Eunom. *Regula & amuſſis, ubi imperfecta fuerint, ac appellationes quidem haſce rectè ſuſceperint.*

Piſtorius jactitat, *ſe paratum eſſe de omnibus controverſis articulis ex ſola Scriptura nobiſcum diſſerere.* *Piſtorius*

CAP. IV.

De traditionibus.

54. Ex demonſtrata Scripturæ perfectione colligimus, nimis largè à Concilio Trident. ſeſſ. 4. c. 1. ſtatutum, *quod traditiones tùm ad fidem tùm ad mores pertinentes tanquam vel ore tenus à Chriſto vel à Spiritu S. dictata, & continuâ ſucceſſione ab Eccleſia Catholica conſervata, pari pietatis affectu & reverentiâ* [cum libris ſcriptis] *ſuſcipiendæ ſint ac venerandæ.* Id ſic explicant Epiſcopi Bononiæ congregati in ſuo conſilio Julio III. Pontif. dato. *Omninò credimus & confitemur tanquam verum articulum fidei, id quod Conc. Trident. ſtatuit, nempe Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum atq; ipſos Apoſtolos multò plura tùm ad mores tùm ad fidem pertinentia oretenus docuiſſe, quæ non fuerunt ſcripta, ſed per manus tradita ad ætatem uſq; noſtram venerunt: & tametſi hoc apertè probare non poſſumus (nam planè fatemur inter nos, quòd non poſſimus de traditionibus id, quod tenemus & docemus, probare, ſed tantùm habemus conjecturas* *Contra traditiones*

quas-

quasdam) tamen confitemur eſſe verum, quia ſic tenet Romana Eccleſia.

1. Scriptura perfectio excludit neceſſitatem traditionum.

55. Atqui ſi Scriptura perfecta eſt, id eſt, omnia ad fidem & mores neceſſaria continet, ſupervacaneæ erunt traditiones. Ex quàm lubrico nitatur fundamento, quod ſolo traditionis titulo venditatur, ex eo patet, quòd Scribæ & Phariſæi ſpecioſo hoc ſchemate legis depravationes velaverint. Matth. 5. v. 21. 27. 33. quòd Joh. 21. v. 23. ex ſermone Chriſti minùs rectè intellecto ſtatim nata fuiſſet traditio de Johanne, niſi per Scripturam error fuiſſet correctus, quòd jam olim ſub *δευτερώσεων* titulo à Judæis propoſita ſunt, & adhuc proponuntur, quæ ſcripto Dei verbo repugnant, quâ de re vide Gal. lib. 1. de arc. cap. 2. lib. 4. cap. 4. Joh. Picum Mirand. in Apol. q. 5. Hieron. de ſ. fidel. 2. p. 96. Thalmud. & ejus expoſitores. Judaicum illud commentum refellunt ex veteribus Irenæus lib. 4. cap. 25. Origen. homil. 5. in Num. & ſuper. 3. c. Epiſt. Rom. Chryſ. hom. 52. in Matth. Hilar. in Pſal. 2. &c.

2. Opinio traditionum magnis in Eccleſia viris impoſuit.

56. Obſerva inſuper opinionem traditionis non ſcriptæ, magnis in Eccleſia viris jam olim impoſuiſſe & quidem ſtatim poſt ætatem Apoſtolorum. Exemplum memorabile exhibet Papias Epiſcopus Hieropoleos, Johannis auditor, Polycarpi familiaris apud Euſeb. lib. 3. Hiſt. cap. 33. *Si quis* [inquit] *presbyter mihi fortè occurrebat, qui cum Apoſtolis verſatus fuiſſet, dicta Apoſtolorum diligenter ſciſcitabar, nempe quid Andreas dixiſſet, quid Petrus, quid Philippus, aut quid alius Domini diſcipulus, quæ denique Ariſtion & Johannes Presbyter, qui in numero diſcipulorum Domini habebantur, locuti fuiſſent: neque enim ea, quæ ex libris petebantur, tantum mihi ſubſidii allatura exiſtimavi, quantum ea, quæ acceperam ex hominum voce & ſermone, qui adhuc in vita manebant.* Sed in eodem capite addit Euſebius. *Alia idem autor quaſi traditione non ſcripta ad ſe perveniſſe commemorat, quæ peregrinas quaſdam Servatoris parabolas & novas ejus doctrinas aliaque nonnulla commentitiis fabulis referta continent, in quibus aſſerit, regnum Chriſti poſt univerſalem à mortuis reſurrectionem mille annos humano & corporeo more in terra hac continuatum & ſtabilitum fore. Homo ut ex ejus ſcriptis licet conjecturam capere, ingenii pertenuis. Cæterum plerisque Eccleſiaſticis viris, qui hominis antiquitatem pro ſuarum partium defenſione citabant, perſimilis erroris autor extitit, ut Irenæo &c.*

3. Veterum traditiones nec ipſi Pontificii acceptant omnes.

57. Adde, quòd ea, quæ à veteribus in numerum traditionum referuntur, ne quidem ab ipſis Pontificiis noſtro tempore κατὰ πάντα vel obſerventur vel acceptentur. Clemens lib. 1. Strom. ex traditionibus Apoſtolicis refert, *Chriſtum uno ſolùm anno prædicaſſe*: ſed Iren. li. 1. cap. 1. p. 6. hæreticis hanc traditionem aſcribit. & lib. 2. cap. 39. aliam opponit, quâ affirmat, *ſeniores à Johanne Apoſtolo accepiſſe, Chriſtum non multùm abfuiſſe à quinquageſimo ætatis ſuæ anno, cùm crucifigeretur.* Atqui neutra traditio vel veritati vel ſententiæ Pontificiorum conformis.

58. Idem Clemens ex eod. traditionum fonte haurit, quòd *quemadmodum lex Judæis fuerit Pædagogus ad Chriſtum, ita quoque Græcis fuerit Philoſophia* lib. 2. concedit lapſis *unicùm ſecundam pœnitentiam* lib. 4. arbitratur *ſupplicia poſt hanc vitam ceſſatura* lib. 6. contendit, *Græcos per Philoſophiam ſalvatos* lib. 7. diſputat, *perfectum non debere jurare, & Chriſtianos non poſſe contendere judicio, nec coram gentilibus nec coram ſanctis.* Hæc & plura alia Clemens Apoſtolicarum traditionum encomio ornat. quæ tamen ſaniores Pontificii hodiè non concedunt.

59. Clementis diſcipulus Origenes in libros ſuos περὶ ἀρχῶν, in quibus præcipua religionis Chriſtianæ capita explicare voluit, conſimili modo præfatur, ſe quæ propoſiturus eſt, *ex eruditione Apoſtolica accepiſſe*, & tamen iſtorum librorum doctrinam, quam Epiph. hæreſ. 64. p. 237. vocat *abſurdiſſimam*, per omnia non poterunt probare Pontificii.

60. Apud Baſilium lib. de Spiritu S. cap. 27. habentur traditiones, *ut ad Orientem verſi precemur, ut in primo Sabbathi & intra Paſcha ac Pentecoſten erecti deprecationes perficiamus.* Apud Ignat. Epiſt. 4. ad Philipp. *Nemo Sabbatho jejunet, qui autem jejunaverit, Chriſti eſſe interfectorem.* Apud Epiph. ad finem libr. de hæreſ. *ut feria quarta ſtatutum ſit jejunium, cùm illa die aſſumptus ſit Dominus, ut per totos quinquaginta dies Pentecoſtes nec genua flectantur nec jejunetur, ut Dominicis diebus nec precationis vel in ipſis quoque quadrageſimæ jejunent, ut per ſex dies Paſchatis omnes populi in ſiccorum eſu perſeverent, pane inquam, & ſale & aqua.* Ad quid horum obſervandum, docent Pontificii.

61. Tertull. de Coron. militis pag. 446. Hieronym. adverſ. Lucif. ajunt, *eſſe traditionem, ut ex Baptiſmate ſuſcepti lactis & mellis concordiam prægustent. exque ea die lavacro quotidiano per totam hebdomadam abſtineant.* Nec hoc in Eccleſiis Pontificiis uſitatum.

62. *Gregor. Rom. libr. 7.* Regiſt. cap. 63. dicit, *fuiſſe morem Apoſtolorum, ut ad ipſam ſolummodò Orationem Dominicam oblationis hoſtiam conſecrarent.* Platina in vita Xyſti I. *Nuda primò hæc erant,* [loquitur de celebratione Euchariſtiæ] *& omnia ſimpliciter tractabantur. Petrus enim ubi conſecraverat, oratione Pater noſter uſus eſt.* Idem teſtantur de Apoſtolorum more in celebranda Euchariſtia, Walafridus Strabo de rebus Eccleſ. cap. 22. [vixit ſub Ludovico Pio circa annum 830. à Trithemio celebratur] Berno Abbas Augienſis de quibusdam rebus ad Miſſ. off. pertinent. cap. 2. Rupertus Tuicenſis lib. 2. cap. 21. Durand. lib. 6. ration. cap. 1. Nec dubium eſt, quin Apoſtoli nihil aliud, quàm quod ipſi fecerunt, Eccleſiis tradiderint. At quàm multa in Canone Miſſæ hodiè addita!

63. *Præterea veterum* ſententiæ de traditionibus Apoſtolicis quandoque inter ſe minùs conveniunt. Ambroſius, Theophilus, & Hieronymus jejunium quadrageſimale referunt ad traditionem Apoſtolicam, ſed contrarium ſtatuit Irenæus de ſumma varietate jejuniorum diſſerens apud Euſebium lib. 5. cap. 26. eamque vocat εὐήθειαν καὶ ἀπλότητα καὶ ἰδιωτισμόν. Et Montanum hoc nomine hæreſeos accuſatum, quòd leges jejuniis præſcribere voluit, teſtantur Trip. lib. 9. cap. 38. Euſeb. lib. 5. cap. 18. Auguſt. Epiſt. 68. ad Caſulanum. *Quibus diebus jejunare oporteat, vel non oporteat, præcepto Domini vel Apoſtolorum non invenio definitum.* Ita Socrates lib. 5. cap. 22. de controverſia illa, quæ veterum Eccleſiam diu exercuit, de Paſchatos die. *Occidentales Eccleſiæ* [inquit] *referebant ſuum inſtitutum ad Petrum & Paulum:*

4. Traditiones ſunt diſſentientes.

Ori-

5. Hæretici ſolent traditionibus inniti.

Orientales autem ad alios Apoſtolos, ſed neutra pars proferebat ἔγγραφον ἀπόδειξιν.

64. *Nimirum antiquum* hoc ἀνεγγράφων artificium, prætermiſſo vivo Scripturæ fonte lacunas traditionum conſectari. De diſcipulis Simonis Magi [quem Iren. lib. 3. in præfat. vocat *patrem hæreticorum*] teſtatur idem Irenæus lib. 1. cap. 1. pag. 14. *quòd glorientur de iis, quæ non ſunt ſcripta, ſed vivâ ſolùm voce tradita.* cap. 17. quòd *inenarrabilem multitudinem apocryphorum & Scripturarum, quas ipſi finxerunt, afferant ad ſtuporem inſenſatorum, & quæ ſint veritatis non ſcientium literas.* lib. 3. cap. 2. ſcribit, *proprium eſſe hæreticorum omnium, quòd cùm ex Scripturis arguuntur, in accuſationem Scripturarum convertuntur, quod non poſſit ex iſtis inveniri veritas ab his, qui neſciunt traditionem* [in cujus dicti allegatione Bellarm. palpabile crimen falſi committit, Irenæo enim tribuit, quòd ipſe de hæreticis refert.] Idem de Selgianis tradit Epiphan. hæreſ. 39. de Archonticis hæreſ. 40. de Severianis hæreſi 45. de Eneratitis hæreſi 47. de Bardeſaniſtis hæreſi 56. de Artemone refert Euſebius lib. 5. cap. 28. *quòd de doctrina ſua quaſi antiqua & ab Apoſtolis tradita gloriatus fuerit, majores enim omnes, ipſos etiam Apoſtolos ita ſenſiſſe & docuiſſe.* De Baſilide hæretico ſcribit Clemens lib. 7. ſtromat. pag. 353. quòd prædicarit *ſe Glaucia quodam, qui fuiſſet interpres Petri Apoſtoli magiſtro uſum.* item de Valentino, *quòd audiverit Theodadum Pauli familiarem.* de Marcioniſtis, quòd *Matthiæ diſcipulos habuerint Magiſtros, & ab iis traditam doctrinam teneant & producant.* De Carpocratianis Iren. lib. 1. cap. 24. commemorat, quòd *commenta ſua hoc prætextu defenderint, quòd Dominus Jeſus talia privatim Apoſtolis in myſterio locutus ſit, Apoſtolos autem non omnibus, ſed ſolùm dignis iſta tradidiſſe.* Ptolemæus hæreticus in Epiſtola ad Floram, quæ extat apud Epiph. hæreſ. 33. pag. 100. gloriatur, *quòd doctrinam ſuam ex Apoſtolica traditione per ſucceſſionem acceperit.* Eodem traditionum prætextu uſum fuiſſe Arium Athanaſius autor eſt orat. 2. contra Arian. ubi recitat exordium ſcripti Arii, cujus titulus Θαλεία. *Ex electis Dei ſecundùm fidem, peritis Dei recti gradus, qui ſanctum & Dei Spiritum acceperunt, ita didici ego.* Denique idem Eutychen feciſſe, apparet ex Concil. Chal. act. 1. ubi hæc habentur ejus verba. *Sic à progenitoribus meis accepi, ſic credidi &c.*

6. Iisdem argumentis traditiones propugnantur à Pontificiis & hæreticis veteribus.

65. *Quid quòd iisdem argumentis* hæretici veteres & Pontificii traditiones propugnant Iren. lib. 3. cap. 3. refert, hæreticos propterea traditiones urgere, quia exiſtiment, *non poſſe ex illis inveniri veritatem ab his, qui neſciunt traditionem.* Eodem argumento utuntur Pontificii. Sic Bellarm. lib. 4. de verbo Dei cap. 8. ad infringendam Scripturæ perfectionem & ſtabiliendas traditiones abutitur dicto Apoſtolico 1. Cor. 2. v. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos*, quo eodem pari ratione abuſos fuiſſe Marcionem & Valentinum teſtis eſt Irenæus loco dicto Locum Johan. 16. v. 12 *Multa habeo vobis dicere, quæ non poteſtis portare*, plerique Scriptores Pontificii referunt ad traditionum fulcrum: atqui teſtatur Auguſt. tract. 97. in Johann. *omnes inſipientiſſimos hæreticos, qui ſe Chriſtianos vocari volunt, audacias figmentorum ſuorum occaſione hujus Evangelicæ ſententiæ colorare*, & tract. 96. reſpondet. *Quæ cùm ipſe (Chriſtus) tacuerit, quis noſtrûm dicat, illa vel illa ſunt, aut ſi dicere audeat, unde probabit? quis enim eſt tam vanus aut temerarius, qui cùm dixerit etiam verba, quibus voluerit, quæ voluerit, ſine ullo teſtimonio divino affirmet ea eſſe, quæ tunc Dominus dicere noluit.*

7. Pontificii non poſſunt certũ catalogum ſuarum traditionum proferre.

66. *Sed enim nec dum* Pontificii integram farraginem traditionum ſuarum enumerare vel potuerunt vel voluerunt [quâ de re Colloq. Ratisbonenſe conſulatur] verùm hanc quaſi communem Topicam ſibi ſervant, ut quicquid ex Scriptura probare non poſſunt, ex traditione ortum eſſe dicant, tantùm abeſt, ut probare potuerint omnes & ſingulas illas traditiones indubitatò ab Apoſtolis profectas eſſe, præſertim cùm lectio Platinæ & Polydori Virgilii teſtetur multis retrò ſeculis pleraq; ea inſtituta eſſe, quæ ipſi ad traditiones Apoſtolicas referunt. Nimirùm probè vident Romanenſes, traditiones eſſe Palladium aliquod, quo ſublato non poſſint ampliùs arcem illam Pontificiam multos jam annos obſeſſam tueri ac defendere.

67. *Proinde cùm traditiones* Scripturæ perfectioni derogent, cùm à veteribus quædam traditiones proferantur, quas ipſi Pontificii hodie non obſervant, cùm quandoque inter ſe ſint contrariæ, cùm ſint commune receptaculum, ex quo hæretici ſuorum errorum fucum depromunt, cùm pro traditionibus Apoſtolicis venditentur, quæ multis poſt eorum temporum tempora ſeculis in Eccleſiam invecta ſunt, concludimus, prætermiſſis traditionibus, uni Scripturæ ſacræ eſſe adhæreſcendum.

CAP. V.

De perſpicuitate Scripturæ ſacræ.

Qua ſenſu Scriptura dicatur perſpicua.

68. *Hactenus de autoritate* & perfectione Scripturæ egimus, ſequitur affectio tertia, videlicet perſpicuitas. Ubi primò omnium obſervandum eſt, quando Scripturam dicimus eſſe perſpicuam, non hoc nos velle, quaſi omnia omninò, quæ uſpiam in ſacris literis proponuntur, ita comparata ſint, ut primo intuitu à quovis plenè & planè intelligantur.

69. Quin potius fatemur, quædam in Scripturis obſcuriùs dicta & intellectu eſſe difficiliora. Amplectimur etiam diſtinctionem, quam Chriſtophorus Agricola in Antipiſtorio proponit & explicat, qua claſſes divinorum dictorum ita ordinat, ut quædam dicat eſſe *elementaria*, quædam *ſublimia*, quædam *myſtica*, quædam *onomaſtica*.

70. Hoc verò eſt, quod dicimus & modis omnibus approbare contendimus, tantam eſſe Scripturæ perſpicuitatem, ut ex ea certa aliqua & conſtans ſententia de dogmatibus, quorum cognitio ad ſalutem cuivis neceſſaria eſt, haberi poſſit.

71. Si quæ in Scripturis obſcuriora, illa 1. manifeſtiora fient, ſi afferatur pium ſtudium & adminicula neceſſaria. Epiphan. hæreſ. 76. πάντα γὰρ σαφῆ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ τοῖς βουλομένοις εὐσεβεῖ λογισμῷ προσέρχεσθαι τῷ θείῳ λόγῳ. Cyrillus lib. 9. contra Julian. *Nil eſt difficile iis, qui in Scripturis verſantur, ut decet.* 2. aut alibi clariùs ſunt expoſita Auguſt. 2. de doctr. Chriſt. cap. 6. *Magnificè & ſalubriter Spiritus ſanctus ita Scripturas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obſcurioribus*

autem faſtidia detergeret. Nihil enim ferè de obſcuritatibus illis eruitur, quod non planiſſimè dictum alibi reperiatur. Fulgent. ſerm. de Confeſſ. *Sic deliciarum cœleſtium copia ſpiritualis in mandatis divinis exuberat, ut in verbo Dei abundet, quod perfectus comedat, abundet etiam, quod parvulus ſugat, ibi enim eſt lacteus potus, quo tenera fidelium nutriatur infantia & ſolidus cibus, quo robuſta perfectorum juventus ſpiritualia ſancta virtutis accipiat incrementa.* Thom. p. 1. q 1. art. 9. reſp. ad argum. 2 *Ea quæ in uno loco ſub Metaphoris dicuntur, in aliis locis expreſſiùs proponuntur.* 3. aut eorum notitia non eſt ad ſalutem æquè omnib. neceſſaria. Chryſoſt. hom. 3. in 2. Theſſal. πάντα ἀναγκαῖα δῆλα σαφῆ ἐν θεία. Auguſt. 2. de peccat. meritis & remiſſ. cap. 36. *Si quid horum quemadmodum demonſtrari & explicari poſſit, ignorem; illud tamen credo, quòd etiam hinc divinorum eloquiorum clariſſima autoritas eſſet, ſi homo illud ſine diſpendio promiſſæ ſalutis ignorare non poſſet.* Sixt. Senenſ. lib. 6. Bibl. anoot. 151. *Una Scriptura claſſis aperta ac dilucida eſt, utpote quæ prima ſummaq́; rerum credendarum principia ac præcipua bene vivendi præcepta & exempla cognitu facilia complectatur.*

Duplex perſpicuitas Scripturæ. 72. *Præterea duplex eſt Scripturæ claritas,* ut ait D. Luth. tom. 3. Jenenſi lib. 4. de ſerv. arbitr. p. 167 [proinde duplex etiam obſcuritatis reſpectus] *Una externa in verbi miniſterio poſita, altera in cordis cognitione ſita. Si de interna claritate dixeris, nullus homo unum jota ex naturalibus ingenii ſui viribus in Scripturis videt, niſi qui Spiritum Dei habet, omnes obſcurum habent cor. Spiritus S. requiritur ad totam Scripturam & ad quamlibet ejus partem intelligendam. Si de externa claritate dixeris, nihil relictum eſt obſcurum & ambiguum, ſed omnia per verbum in lucem producta ſunt clariſſima.* Hactenus Luther.

Argumenta pro perſpicuitate Scripturæ. 73. Si hæc ſententiæ noſtræ declaratio obſervetur, corruunt pleraq; quę ei opponuntur. Specialem quorumcunq; argumentorum ſolutionem proponemus ſuo loco, uti etiam aſſenſum Patrum, quem in hoc doctrinæ capite nobis tribuunt. Hac vice ex Scriptura confirmabimus noſtram ſententiam.

74. Si Propheticus & Apoſtolicus ſermo tam in Veteri quàm Novo Teſt. perſpicuus eſt, ſequetur Scripturam minimè eſſe obſcuram, quia Propheticus & Apoſtolicus ſermo, quem hoc tempore tantùm in ſcriptis eorum audimus, ſunt partes integrantes Scripturæ ſacræ. Sed verum prius. Ergo & poſterius.

1. 75. De Prophetico ſermone aſſerit Petrus 2. Ep. 1. v. 19. *attendendū ei eſſe, vel ut lucernæ ſplendenti in obſcuro loco, donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus.* Pſ. 19. v. 9. *Mandatum Domini lucidum.* Pſ. 119. v. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuū & lumen ſemitis meis.* Prov. 6. v. 23. *Mandatum lucerna eſt, & lex lux.*

76. *Non habet hîc locum exceptio, quòd hæc intelligenda ſint tantùm de Dominicis præceptis, non de univerſâ Scripturâ:* quis enim noſtrûm dicit, omnia omninò Scripturæ loca cuivis primo intuitu eſſe manifeſta? requiritur ſtudium, preces, aliáque adminicula, de quibus ſuo loco. Acceptamus autem, quod conceditur, Dominica præcepta eſſe manifeſta, & addimus, Evangelii doctrinam [partem primariam alteram] itidem perſpicuè in multis locis Scripturę eſſe propoſitam. An non Evangelii ſummam Joh. 3. & alibi Solis radio ſcriptam eſſe vident *lucifugæ iſti Scripturarum* [ut cum Tertull. de reſurr. carn. loquamur] Pſaltes totum Dei verbum laudat, petit, ut totum ſciat, atque ea Dei verbo tribuit, quæ non poſſunt ſoli legi adaptari, rectiùs ergo de tota Scriptura hic locus accipitur, quæ, quo ſenſu dicatur perſpicua, diximus ſuperiùs.

77. *Nec locum habet illud* ſubterfugium, *Scripturam eſſe lucidam, non quia intellectu facilis, ſed quia cum intellecta fuerit, tùm homines illuminet.* Quid enim? an non lucerna in ſe habet lucem, per quam illuminat, antequam nova illuminatio accedat. Pſaltes eo in loco ſatis manifeſtè declarat, quare præceptum Domini vocet lucidum, ſc. quia ſapientiam afferat parvulis, *ſive ut in* Hebræo eſt, illis qui ſibi patiuntur perſuaderi v. 8. Et quia illuminat oculos v. 9. Quid Salvator noſter Matth. 5. v. 15. Lucerna accenditur, ut luceat omnibus, qui ſunt in domo. Perinde Apoſtolus, Propheticum ſermonem dicit eſſe lucernam, λύχνον φαίνοντα ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ. Eſt ergò medium, per quod nos Deus illuminat, unde non ſolùm dicitur φῶς, ſed etiam φωτισμὸς 2. Cor. 4. v. 4. Si id perſpicuum & lucidum dici poteſt, quod cum intellectum eſt, illuminat, obſcuriſſima ænigmata & Sibyllarum vaticinia poterunt dici lucida, atque hac ratione nulla planè Scripturæ perſpicuitas relinqueretur. Credimus Apoſtolo, quòd verbum Dei in Scripturis Propheticis propoſitum ſit lucerna, in hujus vitæ tenebris intellectum noſtrum illuminans, & iter ad Chriſtum veram lucem oſtendens, id nobis ſufficit. Invento Chriſto omnia ad ſalutem neceſſaria invenimus. Quod ſi de Prophetico ſermone id veriſſimè potuit pronunciare Apoſtolus, ecquis obſcuritatis Scripturam arguere velit, cùm jam inſuper acceſſerit ſermo Apoſtolicus in libris N. Teſt. cujus reſpectu V. Teſt. nox dicitur Rom. 13. Et D. Luther. ſæpè fuit dicere ſolitus, *N. Teſt. ſibi videri Solem, à quo Luna V. Teſt. illuſtretur.*

78. *Deut. 30. v. 11.* Mandatum, quod ego præcipio tibi hodiè, non eſt occultum neque longinquum. In Hebræo, *non eſt mirabile & longinquum.* Hebræi enim obſcura & ambigua, vel quæ aliàs non intelliguntur, vocant longinqua, quia captum excedunt; quæ verò probè intelliguntur, vocant propinqua. Eadem autem Moſes in libro legis ſcripſit, quæ populo præcepit: & ibidem agi de mandato ſcripto oſtendit v. 10. Ergo Scripturæ ad intelligendum faciles. Apoſtolus Paulus Roman. 10. v. 8. locum Moſaicum ita reddidit: *Prope eſt verbum in ore tuo & in corde tuo, proinde non opus eſt, ut in cœlum aliquis aſcendat, & verbum illud enunciet, vel ut mare propterea transfretandum ſit, ut verbum illud afferatur.* Deut. 30. v. 12. & 13. 2.

79. *Nec valet exceptio de facilitate intelligendi Decalogum* hoc loco tantùm agi, quia v. 10. de tota lege agi oſtendit. *Si audieris vocem Domini Dei tui & cuſtodieris præcepta ejus & Ceremonias, quæ in hac lege conſcripta ſunt.* Paulus Rom. 10. v. 8. ad juſtitiam fidei, *quæ eſt ſumma Evangelii,* locum accommodat, rectè ergò ex hoc loco colligitur & legis & Evangelii doctrinam perſpicuè in Scripturis propoſitam. Præterea ſi Decalogus manifeſtus eſt, multò faciliores erant libri Hiſtorici, qui quaſi ejus ſunt Commentarii.

80. Nec excipi poteſt, locum hunc de facilitate implendi intelligendum eſſe, oſtendemus enim 3.

ſuo

ſuo loco, legem in hac vita non poſſe etiam à renatis perfectè impleri. Præterea, ſi ex hypotheſi præcepta Domini facilè impleri poſſunt, multò faciliùs poterunt intelligi; quomodo enim quis præſtare poteſt, quod non intelligit?

4. 81. Hæc ergò teſtimonia oſtendunt perſpicuitatem ſermonis Prophetici. De Apoſtolico ſermone pronunciat Paulus 2. Cor. 4. v. 3. & 4. *Si Evangelium opertum eſt, in his qui pereunt, opertum eſt, in quibus Deus hujus ſeculi excæcavit oculos infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio gloriæ Chriſti.* Nomine Evangelii intelligitur tota doctrina Apoſtolica, perinde ut Rom. 2. v. 16. 1. Cor. 9. v. 14. & alibi, hanc ſuam doctrinam iis ſolùm, qui pereunt, Apoſtolus dicit eſſe opertam, & cauſam hujus rei tribuit non ipſi Evangelio, ſed Diabolo excæcanti homines, ne illuminatio ſive clara lux Evangelii eis fulgeat. Quod verò ex accidenti demum obſcurum & opertum, id obſcuritatem non in ſe nec à ſe habet.

82. Si Scripturæ ſunt tàm obſcuræ & difficiles ad intelligendum, id factum ideò, quia Spiritus S. apertiùs ſcribere vel non potuit, vel noluit. Non potuiſſe quis dicet? probè Lactantius, 6. div. Inſtit. cap. 21. *Num Deus & mentis & linguæ artifex diſertè loqui non poſſet? imò verò ſummâ providentiâ carere fuco voluit ea, quæ divina ſunt, ut omnes intelligerent, quæ ipſe omnibus loquebatur.* Noluiſſe cum fine ſcribendi pugnat, *quæcunque enim ſcripta, ad noſtram doctrinam ſcripta* Rom. 15. v. 4. *ut credamus in Chriſtum & ſalutem conſequamur.* Joh. 20. v. 31. *fidei ergò noſtræ ἀσφάλεια ſcriptionis finis* Luc. 1. v. 4. Quod ſi ad illum finem perducendi eramus per Scripturam, utique etiam de mediis ad finem perſpicuè fuit ſcribendum. Perſpicua docent, non obſcura.

5. 83. *Et cur juberemur ſcrutari Scripturas* Joh. 5. v. 38. ſi tàm obſcuræ eſſent, ut ea illis certa & conſtans ſententia de dogmatibus fidei hauriri non poſſet? ſi obſcuræ ſunt, unde ergò lux illis infertur? Reſpondet Piſtorius cap. 3. hodeg. *Eccleſiam illis inferre lucem, ſine qua Scriptura tota ſit obſcura & tenebroſa.* Atqui Scriptura notior & manifeſtior, quàm Eccleſia, quippe ea Scriptura diſcendum, quæ vera ſit Eccleſia? quæ vera vox Eccleſiæ & quomodo plus lucis in Eccleſia [quæ eſt congregatio hominum per verbum] quàm Dei voce ſonante in Scripturis.

CAP. VI.

De norma controverſiarum.

Conſectarium de norma fidei & vitæ Chriſtianæ

84. Ex demonſtrata Scripturæ perfectione & perſpicuitate conſequitur, quòd ſit norma fidei vitæque noſtræ; proinde & Judex controverſiarum Theologicarum. Quia perfecta eſt, ideò continet omnia ad fidem & mores neceſſaria; quia perſpicua eſt, judicium ejus in controverſiis perrogari & audiri poteſt.

85. Quo ſenſu etiam Canonica dicitur, quòd ſit κανὼν & regula, juxta quam de reliquis fidelium libris atque ſententiis judicamus. Hinc Auguſt. 11. contra Fauſt. cap. 5. *Scriptura Canonica tanquam in ſede quadam ſublimiter conſtituta eſt, cui ſerviat omnis fidelis & pius intellectus.*

1. 86. Deut. 4. v. 2. *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* cap. 12. v. ult. *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facite*: In his dictis Moſes ad verbum Dei [quod vivâ voce promulgaverat, & poſtea Dei voluntate in literas redegerat] tanquam ad unicam normam vult non modo vitæ rationes, ſed omnem omninò cultum & doctrinam de DEO exigi. Eſa. 8. v. 20. *Ad legem & ad teſtimonium: Si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.* 2. Petr. 1. v. 19. *attendendum eſt ſermoni Prophetico velut lucernæ, quæ pedes noſtros in viis Domini dirigit.* Pſal. 119. v. 105. Norma igitur fidei & vitæ eſt *doctrina Prophetarum & Apoſtolorum, ſuper quam extructi ſumus.* Eph. 2. v. 20. quæ in ſcriptis eorum unicè extat.

87. *In omnem terram exivit ſonus eorum*, dicit Pſal. 19. v. 5. In Hebræo eſt *linea eorum* [Kavah eſt perpendiculum directorium, ut ex R. Abenezra docet Münſterus] eſt igitur Metaphora ducta ab ædificantium amuſſi ſeu perpendiculo. Jam verò pronunciatum illud Davidicum Paulus Roman. 10. v. 18. applicat ad doctrinam Apoſtolorum, illa proinde eſt regula & amuſſis, juxta quam reliqua dogmata ſunt examinanda. Hodie verò Apoſtolorum doctrina non niſi in ipſorum libris ſonat. 2.

88. Intuere hîc praxin Prophetarum, Chriſti & Apoſtolorum, qui in fidei dogmatibus ſemper ad Scripturæ normam auditores ſuos revocarunt. 3.
Deut. 27. v. 26. *Maledictus qui non ſtatuerit verba legis iſtius faciendo ea*, id ſic reddit Apoſtolus Galat. 3. v. 10. *Maledictus qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis.* Ergò Moſes revocat populum ad normam ſcriptæ legis, cui etiam nihil vult ex bona intentione addi Deut. 4. v. 2. Sic Deut. 31. v. 9. *Scripſit Moſes legem iſtam & dedit eam Sacerdotibus filiis Levi portantibus arcam fœderis Iehovæ & omnibus Senioribus Iſrael.* v. 10. *& præcepit illis Moſe dicendo, Septimo quoque anno tempore anni remiſſionis in ſolennitate tabernaculorum*, v. 11. *Cum venerit universus Iſrael, ut appareat coram Iehovah Deo tuo in loco quem elegerit, leges legem iſtam coram universo Iſraële in auribus eorum.* v. 12. *Congrega populum viros & mulieres parvulos & peregrinos tuos, qui ſunt intra portas tuas, ut audiant & diſcant, timeantque Iehovam Deum veſtrum, & cuſtodiant faciendo omnia verba legis hujus.* Joſua jam ſenex cap. 23. v. 2. *convocat totum populum Iſraeliticum; ſeniores ejus & capita ejus & judices ejus & Præfectos ejus & dicit* v. 6. *Roborate vos valdè, ut cuſtodiatis & faciatis quicquid ſcriptum eſt in libro legis Moſe, ut non recedatis ab eo, neque ad dextram neque ad ſiniſtram* 2. Regum 23. v. 2. *Aſcendit Rex (Ioſias) in domum Iehovæ & omnes viri Iuda omneſque habitatores Ieruſalem erant cum eo & Sacerdotes & Prophetæ & univerſus populus à parvo uſque ad magnum. legitque in auribus eorum omnia verba libri fœderis; qui inventus fuerat in domo Iehovæ* v. 3. *ſtetit autem Rex juxta columnam & pepigit fœdus coram Iehova ſe ambulaturos poſt Iehovam & cuſtodituros præcepta ejus & teſtimonia, decretaque ejus toto corde & tota anima, ut ſuſcitarent verba fœderis hujus, quæ ſcripta ſunt in libro illo.* Eſa. cap. 8. revocat auditores à Pythonibus & ariolis *ad ſcriptam legem.* v. 19. *Cum dixerint ad vos, quærite* [veritatem] *à Pythonibus & ab ariolis, qui muſſitant & meditantur,* [ita enim ſolent incantatores ſubmiſsâ voce neſcio quæ demurmurare] *dicetis. Nunquid non populus à Deo ſuo requiret? num pro vivis* [quæ-

renda veritas] *à mortuis?* v.20. *Ad legem & ad teſtimonium* [ubi obſerva, ſi à Deo quærenda veritas in negocio ſalutis, ad legem & teſtimonium verbi eſſe accedendum] Nehem. 8. v.1. & ſeq. poſt reditum ex captivitate *legitur liber Moſis coram univerſo populo & cultus divinus juxta ejus normam inſtituitur*, Matth.22. v.29. Chriſtus ad Saducæos: *Erratis neſcientes Scripturas*, ibidemque ex Moſe contra illos probat reſurrectionem mortuorum. Marci 9. v.12. In controverſia de adventu Eliæ reſpondet Chriſtus, *quomodo ſcriptum eſt de Filio hominis, quòd multa ſit paſſurus.* Luc.10. v.25. Cùm Legisperitus quæreret, *quid faciendo poſſidebo vitam æternam*, reſpondet Chriſtus v.26. *In lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis?*

Luc.16.v.27. Cùm rogaret dives Epulo in inferno fratres ſuos per Lazarum è mortuis de vis ſalutis edoceri, reſpondet Abraham v.29. *Habent Moſen & Prophetas, audiant illos.* Luc.24. v.20. Chriſtus ex Moſe & Prophetis de ſua paſſione & reſurrectione concionatus Joh.5.v.39. dicit Chriſtus ad auditores: *Scrutamini Scripturas* v.46. *Si crederetis Moſi, crederetis etiam mihi, de me enim ille ſcripſit.* Act.17.v.11. laudantur Berroenſes, *quòd ſcrutarentur Scripturas quotidie, an illa conformia à Paulo & Sila docerentur.*

Actor.18.v.28. Apoſtolus publicè redarguit Judæus, & probat *per Scripturas Ieſum* eſſe CHRISTUM.

Actor.26. v.22. *Paulus profitetur ſe nihil dicere extra Moſen & Prophetas.* Act.28,23. Paulus *teſtificatur de regno Dei, & docet de Ieſu ex Lege Moſis & Prophetis à mane uſq; ad veſperam.*

1.Cor.15.v.3. *Tradidi vobis inprimis, quod & accepi, quoniam Chriſtus mortuus eſt ſecundum Scripturas.* v.4. *Et quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas.*

Apoc.22.v.18. *Conteſtor omni audienti verba Prophetiæ libri hujus, ſi quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto &c.* Et referri huc poſſunt loca omnia, quæ ex V. Teſt. Chriſtus & Apoſtoli allegarunt, quibus *ὁμοφωνίαν* doctrinæ ſuæ cum doctrina Prophetarum comprobant, ſeque nihil novi aut alieni docere oſtendunt.

89. Adde, quòd omnes proprietates normæ
4. propriè ſic dictæ conveniunt Scripturæ. Norma enim debet eſſe certa, immota, invariabilis, prima, omnibus adæquata, ſui ſemper ſimilis. Atqui talia nec traditionibus, nec rationis humanæ placitis, nec Patrum ſcriptis, nec Pontificis, aut Conciliorum Decretis, ſed ſoli Scripturæ conveniunt, ſola illa certa eſt, quippe à Deo, qui eſt veriſſ. profecta.

1.Tim.1.v.15. *Certus hic ſermo & omni acceptione dignus: ea eſt immota* Luc.21.v.33. *Cœlum & terra tranſibunt, verba autem Chriſti non tranſeunt, ea eſt* invariabilis Matth.5.v.18. *Donec tranſeat cœlum & terra, jota unum aut apex unus non præteribit à Lege.* Joh.10.v.35. *Non poteſt ſolvi Scriptura.* Ea eſt prima, quia principium Theologiæ unicum & ſummum, ideò credimus quæcunque in Scriptura proponuntur, quia à Deo ſunt revelata. Joh.14.v.6. *Ego ſum veritas*, dicit Salvator Matt.3. v.ult. clamat cœleſtis Pater de Filio, *Hunc audite. Ut ergò in Scripturis Philoſophicis cognoſcitur veritas per reductionem ad prima principia per ſe nota: ſic in Scripturis à Catholicis Doctoribus traditis veritas cognoſcitur, quantum ad ea, quæ ſunt de fide tenenda, per reductionem ad Scripturas ſacras Scripturæ Canonicas*, ut ſuprà diximus ex Lyra præfat. in Tob. Scriptura eſt omnibus adæquata, ſiquidem utilis πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ. 2.Tim.3.v.16 Atque ita quidem utilis, *ut perfectus ſit homo Dei* [miniſter Eccleſiæ] *ad omne opus bonum inſtructus* v.17. Ergo perfectam doctrinam & errorum refutationem perfectam ex Scriptura haurire poteſt miniſter. Ea denique eſt ſui ſemper ſimilis, unicum eſt fundamentum Prophetarum & Apoſtolorum, ſuper quod fideles ædificantur, Eph.2,20. *Nec Paulus vel reliqui Apoſtoli quicquam annunciant* extra Moſen & Prophetas, *multò minùs contra ipſos* Act.26.v.22.

90. Hinc profluunt egregia illa encomia, quæ Scripturæ Patres tribuunt. Irenæus lib.4.cap.69. vocat eam κανόνα τῆς ἀληθείας ἀκλινῆ. Chryſoſt. ſuper 2.Cor.hom.13. ἁπάντων ἀκριβῆ ζυγὸν καὶ γνώμονα καὶ κανόνα. Tertulli. contra Hermog. *regulam veritatis* Auguſt.2. contra Donatiſt.cap.6. *divinam ſtateram*. Cyrill.lib.4. dial. *fidei canonem rectum & perfectum.* *Encomia Scripturæ.*

CAP. VII.

De judice controverſiarum.

91. *Sit, inquis, Scriptura norma, nondum tamen erit judex?* At paria hæc ſunt, juxta Scripturam tanquam unicam normam eſſe judicandum de fidei quæſtionibus, & Scripturam eſſe judicem ſummum in quæſtionibus fidei. Confer illuſtrationis gratiâ, quod Ariſtot. dicit 5. polit. cap.7. ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον, ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἔμψυχον. Ita quoque Scripturam qui conſulit, Dei in Scripturis loquentis judicium audit, eſt enim Scriptura vox Dei & Epiſtola, per quam nobis loquitur. Amicum ſi audis vel Epiſtolam ejus legis, judicium ejus te cognoſcere dicis, idem ſtatuendum de voce Dei in Scripturis ſonante.

92. *Confer etiam iſta* Rom.11. v.32. *Concludit Deus omnes ſub incredulitate*, quomodo? voce legis accuſantis. Galat.3.v.22. *Concludit Scriptura omnia ſub peccato.* Sic Joh.16. v.8. *Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato*, nimirum miniſterio legis. Rom.3.v.19. Quæcunque lex loquitur, iis, qui in lege ſunt, loquitur, ut omne os obſtruatur & fiat reus totus mundus coram Deo. Sic Hebr.1.v.1. *multifariam multiſq; modis Deus olim locutus Patribus*, quomodo? in Prophetis, ut ibidem dicitur, *per os Davidis* Act.4.v.25. *per os Prophetarum* Luc.1.v.70.

93. Eodem ſenſu dicit Chriſtus, Joh.12.v.48. *Sermo quem locutus ſum, judicabit homines in die noviſſimo*, nim. *quia Chriſtus*, cui Pater omne judicium tradidit Joh.5.v.22. *Per quem Deus judicaturus eſt orbem in juſtitia.* Actor.17.v.31. Pronunciabit ſententiam juxta Evangelium, quod ipſe & Apoſtoli prædicârunt. Rom.2.v.16. Et hi ſunt illi libri, qui aperientur, juxta quos mortui judicabuntur Dan.7.v.10. Apoc.20.v.11. Quòd ſi auguſtiſſimas illas partes judicii in extremo die Chriſtus verbo ſuo aſſignat, ecquis illas in hac vita ei denegare poterit?

94. Referenda huc omnia dicta, in quibus lex & Prophetæ *loqui* dicuntur & *audiri* jubentur,

tur, ne quis fortè exiſtimet, nos mutum quendam judicem producere. Matth. 22. v. 22. *Dictum eſt à Domino per Prophetam dicentem.* Luc. 16, 27. *Audiant Moſen.* Rom. 3. v. 19. *Lex loquitur.* Gal. 4. 30. *Quid dicit Scriptura.* Quorſum verò plura, cùm talia paſſim in Scripturis ſint obvia?

Pulcrè Auguſt. ſuper Pſal. 96. *Quid eſt Scriptura ſacra, niſi quædam Epiſtola omnipotentis Dei ad creaturam ſuam, in qua verba Dei ſonant, & cor Dei diſcitur. Qui amici literas legit, an mentem ipſius non intelligit?* Idem lib. 50. hom. 28. *Quantum attinet ad voces Chriſti nobis neceſſarias, quando ſiluit? non ſiluit per Patriarchas, non ſiluit per os carnis ſuæ, & modo ſi ſileret, Scriptura non loqueretur. Lector aſcendit, ſed ipſe non ſilet, Tractator loquitur, ſi vera loquitur, Chriſtus loquitur. Si ſileret Chriſtus, ego vobis iſta non dicerem.*

95. Deniq; ut tota hæc res fiat evidentior, prætermiſſis aliis Patrum ſententiis duo ſolùm loca hûc referemus, unum ex Auguſt. alterum ex Optato Milevitano. Auguſt. ſuper Pſal. 23. *Undecunq; prolatum eſt Teſtamentum legatur. Quare litigas? fratres ſumus. Quare litigamus? non inteſtatus mortuus eſt pater, fecit Teſtamentum, & ſic mortuus eſt. Mortuus eſt & reſurrexit. Tamdiu contenditur de hereditate mortuorum, quamdiu Teſtamentum proferatur in publicum. Et cum Teſtamentum prolatum fuerit in publicum, tacent omnes, ut tabulæ aperiantur & recitentur. Judex intentus audit, Advocati ſilent, Præcones ſilentium faciunt, univerſus populus ſuſpenſus eſt, ut legantur verba mortui non ſentientis in monumento. Ille ſine ſenſu jacet in monumento, & valent verba illius. Sedet Chriſtus in cœlo, & contradicitur Teſtamento ejus? aperi, legamus, fratres ſumus, quare contendimus? placetur animus noſter, non ſine Teſtamento nos dimiſit Pater. Qui fecit Teſtamentum, vivit in æternũ, audit voces noſtras, agnoſcit ſuam. Legamus, quid litigamus? ubi inventa fuerit ipſa hereditas, ipſam teneamus. Aperi Teſtamentum.* Cum hoc Auguſtini loco confer, quæ habet 2. de nupt. & concup. c. 33. *iſta controverſia judicem requirit, at quis judex erit? judicet Chriſtus, judicet cum illo & Apoſtolus, quia in Apoſtolo ipſe loquitur Chriſtus.*

Sequitur dictum Optati Milevitani, quod extat lib. 5. contra Parmen. *Inter* licet *veſtrum &* non licet *noſtrum, nutant & remigant animæ populorum. Nemo vobis credat, nemo nobis, omnes contentioſi homines ſumus. Quærendi ſunt aliqui hujus controverſiæ judices. Si Chriſtiani, de utraq; parte dari non poſſunt, quia ſtudiis veritas impeditur. De foris quærendus eſt judex. Si paganus, non poteſt noſſe Chriſtiana ſecreta. Si Judæus, inimicus eſt Chriſtiani Baptiſmatis. Ergò in terris de hac re nullum poterit reperiri judicium. De cœlo quærendus eſt judex, ſed ut quid pulſamus ad cœlum, cùm habemus hic in Evangelio? Teſtamentum, inquam, quia hoc loco rectè poſſunt terrena cœleſtibus comparari. Tale eſt, quod quivis hominum habens numeroſos liberos, his quamdiu pater præſens eſt, ipſe imperat ſingulis, non eſt adhuc neceſſarium Teſtamentum. Sic & Chriſtus, quamdiu præſens in terris fuit (quamvis nec modò deſit) pro tempore quicquid neceſſarium erat, Apoſtolis imperavit. Sed quomodo terrenus pater, cùm ſe in confinio ſenſerit mortis, timens ne poſt mortem ſuam rupta pace litigent fratres, adhibitis teſtibus voluntatem ſuam de pectore morituro transfert in tabulas diu duraturas, & ſi fuerit inter fratres contentio nata, non itur ad tumulum, ſed quæritur Teſtamentum, & qui in tumulo quieſcit, tacitus de tabulis loquitur vivus. Is cujus eſt Teſtamentum, in cœlo eſt. Ergo voluntas ejus velut in Teſtamento ſic in Evangelio inquiratur, etenim præſentia quæ modò facitis, jam futura conſpexerat Chriſtus &c.* Hæc Optatus.

96. *Ex his fundamentis decretum erat* in Concilio Baſilienſi. *Lex divina, praxis Chriſti, Apoſtolica & Eccleſia una cum conciliis & Doctoribus fundantibus ſe veraciter in eadem pro veriſſimo & indifferente judice in hac Baſilienſi Synodo admittantur.* Sed cùm anno 1551. quidam Principes ac Civitates vellent Tridentum ad illam congregationem ſuos Theologos mittere, ac præter ſalvum conductum formulam normæ judicii in Baſilienſi Synodo comprobatam ſibi promitti, ac in diſputando in Synodo ſervari vellent, impetrare id non potuerunt; facilè vides ex quo fundamento.

97. Hodierni enim errorum Pontificiorũ incruſtatores ſummum & authenticum judicium Pontifici Romano inſolidum tribuunt. Bellar. 3. de verbo Dei cap. 9. *Scripturam non eſſe judicem.* lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 1. *ſummum judicem in controverſiis fidei & morum eſſe Pontif. Romanum.* Idem diſertè affirmant Collocutores Pontificii in Colloq. Ratisbonenſi. Ita enim reliquorum nomine Gretſerus toties hac de re prius compellatus. *Judex generalis, legitimus, ordinarius omnium controverſiarum, quæcunq; poſſunt oriri in negocio religionis eſt Pontifex Romanus, ſive ſolus definiat aliquid ſive definiat cum Concilio generali. Iſte Judex ſemper eſt infallibilis, quando ex Cathedra definit, ut Pontifex nulli errori obnoxius. Et ſperamus hoc die & hac ipſa hora munere judiciario fungi ſanctiſſimum Dominum noſtrum Clement. VIII. Pontif. Opt. Maximum.* Argumenta, quibus Scripturam ſacram ex his judicii ſubſelliis detrahere, inque ejus locum Pontificem ſuum collocare ſatagunt, videbimus ſuo loco.

Antitheſis Pontificiorum.

CAP. VIII.

Ad Laicos pertinere Scripturæ lectionem.

98. Cæterum quia Scriptura norma eſt omnis doctrinæ Theologicæ, diviniq; cultus, & verò ad quosvis ſpectet, veritatem divinam ab humanis ſomniis diſcernere, utiq; etiam normam hujus rei cognoſcere & perquirere ad quosvis ſpectabit. Matth. 7. v. 15. *Cavete à Pſeudoprophetis,* 1. Joh. 4. v. 1. *Nolite credere cuivis Spiritui, ſed probate Spiritus, an ex Deo ſint.* 1. Theſſ. 5. v. 21. *Omnia probate.* Quomodo verò caveri poſſunt Pſeudoprophetæ? attendendo Scripturis, in quibus ſonat vox Chriſti, *quam oves ipſius reverenter* audiunt, & alienum non ſequuntur, Joh. 10. v. 5. & 27. Quomodo probandi ſunt Spiritus? exemplo *Beroenſium* quotidiè ſcrutando Scripturas. Act. 17. v. 11. Quomodo ritè & legitimè omnia probantur? exigendo ea ad Lydium Scripturæ lapidem. Eſa. 8. v. 20. *Ad legem & ad teſtimonium, ſi non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Quotquot verò juxta hunc Canonem ambulant, pax ſuper illos* Galat. 6. v. 6.

Normam doctrinæ cognoſcere debent etiam Laici. 1.

99. Judicare ergò ſi poſſunt & debent Laici [quos ita vocant] ſive auditores de Paſtorum ſuorum doctrina, utiq; etiam normã doctrinæ, videlicet Scripturam, legere, & meditari debent, ne in 2.

judicando errent. Bellarm. 1. de Cler. cap. 7. reſpondet, *debere populum diſcernere verum Prophetam à falſo, ſed non aliâ regulâ, quàm diligenter attendendo, an is, qui prædicat, dicat contraria iis, quæ dicebantur à prædeceſſoribus, vel iis, quæ dicuntur ab aliis ordinariis paſtoribus, præſertim ab Apoſtolica ſede Eccleſiæ principali.* Ita etiam Colterus in Enchir. ful. 59. *Beroenſes*, dicit, *ſcrutatas fuiſſe, an majorum doctrinæ & interpretationi conſentanea dicerent Paulus & Silas.* At regula hæc valdè irregularis. Τὰς γραφὰς καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες dicit Lucas, non ergò ſcrutabantur majorum doctrinam & interpretationem, quippe quæ *ſυνδιαναςοῦν* à doctrina Apoſtolica diſtabat, quæ enim cõvenientia ſuperſtitionis Ethnicæ ac traditionum Judaicarum, [quibus innutriti erant Beroenſes iſti hactenus] cum doctrina Apoſtolica? An omnes omninò paſtores ſunt *ἀναμάρτητοι*, & extra omnem erroris aleam poſiti; ut ſemper poſteriores priorum veſtigiis inſiſtere neceſſe habeant? Actor. 20. v. 29. prædicit *Apoſtolus. poſt diſceſſum ſuum ingreſſuros lupos* v. 30. *viros loquentes perverſa.* Si quis Epheſios ab hiſce lupis poſtliminiò ad doctrinam Apoſtolicam revocare poſtea voluiſſet, & illi contrà horum ordinariorum paſtorum doctrinæ adhæſiſſent, ne graviſſimè erràſſent? Nimirum hac ratione ex auditoribus fiunt pſittaci pendentes à nutu paſtorum, ex paſtoribus fiunt Prophetæ & Apoſtoli *ἀναμάρτητοι*. Atqui nullum ſpeciale non errandi privilegium illis conceſſum, itidem illis dictum, *Si manſeritis in ſermone meo* [qui eſt veritas Joh. 17 v. 17.] *verè diſcipuli mei eritis, & cognaſcetis veritatem.* Joh. 8. v. 31. itidem *ædificati ſunt ſuper fundamentum Prophetarum & Apoſtolorum* Epheſ. 2. v. 20. *Ea docere debent, quæ Chriſtus illis mandavit.* Matth. 28. v. 20. ſin minùs, audiendi non ſunt, cùm nec ipſi Chriſtum in Scripturis loquentem audiant, perinde ut Chriſtus *audire* jubebat *Scribas & Phariſæos ſedentes ſuper cathedram Moſis*, Matth. 28. v. 1. id eſt, ex Moſe & ſecundum Moſen docentes, ut rectè explicat Biel 4. ſent. diſt. 1. quæſt. 4. art. 3. *Aliàs verò jubet cavere ipſorum* fermentum, id eſt, erroneam doctrinam Matth. 16. v. 6. & 12. quippè quæ non procedat ex cathedra Moſis, ſed ex *cathedra peſtilentiæ.* Quæ de Apoſtolica ſede, id eſt, Rom. Pontificis judicio & pectoris Papalis ſcrinio attexuntur, habebunt alibi ſuum locum.

100. Negari proinde nequit, quandoq; contraria à paſtoribus doceri, & à veritatis via illos abire, quid ergò tùm agendum erit auditoribus, ſi Scriptura, qui eſt gladius Spiritus ſancti, quo ſe contra hæreſes armare & defendere poſſunt, illis adimitur? Reſpondet Bellarm. *Cùm paſtor ordinarius & aliquis alius, qui prædicat non vocatus, contraria docent, debet omninò populus paſtorem ſuum potius ſequi, quàm illum alterum, qui non eſt paſtor, etiamſi fortè contingat, ut paſtor erraret.* En verò Antichriſti auriculas! Succeſſio ordinaria paſtorum præferenda eſt veritati, id eſt, lux tenebris, error veritati, autoritas humana divinæ. Et ex hoc Theoremate feliciſſimè ſe tutari poterunt Judæi, qui attendentes ordinariorum Paſtorum erroribus. Prophetas ſpreverunt, & Phariſæis adhærentes in Chriſti necem conſenſerunt.

3. 101. *Scrutamini Scripturas*, dicit Chriſtus ad ſuos auditores Joh. 5. v. 39. ubi non audiendi ſunt, qui exiſtimant Chriſtum ſaltem referre quid faciant, quia etiam hoc eorum factum approbat, atq; ut illud faciant hortatur, dum ſubjungit: *putatis vos vitam æternam in illis habere, & illa ſunt, quæ teſtificantur de me.* Teſtimonium de Chriſto accipiendum, utiq; ergò ſcrutandæ ſunt Scripturæ. Neve quis excipere poſſit, *pertinere hoc dictum Chriſti ad ſolos Eccleſiarum præſules*, obſervandum, quod Judæis in genere Chriſtus ibidem alloquatur, perinde ut Petrus omnes jubet *attendere ſermoni Prophetico.* 2. Ep. 1. v. 19.

102. Quibus Prophetæ & Apoſtoli ſcripſerunt, illis etiam ſcripta Prophetarum & Apoſtolorum ſunt cognoſcenda, quod ex doctrina relatorū *ἰουδαίων*. Atqui Prophetæ & Apoſtoli non ſolis [ut loquuntur] Clericis, ſed omnibus Chriſtianis ſcripſerunt. Ergò omnibus Chriſtianis Prophetarum & Apoſtolorum ſcripta cognoſcenda. Aſſumtum in genere & ſpecie probari poteſt. Eadem quæ docuerunt ſancti illi Dei homines impulſi à Spiritu ſancto ſcripſerunt: Jam verò non paucis quibusdam, ſed in genere omnibus, prædicàrunt, ut erant à Deo juſſi, quod negari nequit. Deut. 6. v. 9. *Repetes hæc verba filiis tuis, & loqueris de eis, quando ſedebis in domo tua.* Cap. 31. v. 11. & 12. *Leges verba legis hujus coram toto Iſrael.* Ita Apoſtoli ſuas Epiſtolas non presbyteris ſolùm, ſed Eccleſiis integris inſcripſerunt, tota autem Scriptura homogenea eſt, ideò ſi una Scripturæ pars ad Laicos pertinet, etiam altera. 1. Theſſ. 5. v. 27. *adjurat* Apoſtolus Theſſalonicenſes, *ut Epiſtola illa legatur coram omnibus fratribus.* 1. Johan. 2. v. 12. teſtatur Apoſtolus *ſe infantibus & adoleſcentibus, patribus & ſenioribus ſcribere.*

103. *Bellarminus excipit à prædicatione verbi ad ſcriptionem non procedere argumentum, cùm in prædicatione omnia clarius explicentur*: At quis credat Prophetas & Apoſtolos obſcuriora ſaltem prætermiſſis clarioribus conſcripſiſſe? docere voluerunt, & ex mandato Dei debuerunt non ſolùm vivâ voce, ſed etiam literis, jam verò perſpicua docent, non obſcura. Quid? quod Apoſtoli paſſi fuerunt, imò etiam voluerunt de doctrina ſua ex Moſis & Prophetarum ſcriptis judicium fieri, quomodo ergò ita diſtingui poteſt, ut prædicatio verbi pertineat ad totum populum, non autem verbum ſcriptum, cùm de prædicatione judicium faciendum ex verbo ſcripto? Adde quòd argumentum noſtrum non ſolùm de prædicatione, ſed & Epiſtolis Apoſtolorum probet, eas ad populum pertinere. *Exceptio Bellarmini*

104. Refer huc, quòd commendat Deus Joſuæ, & in genere omnibus Regibus & Magiſtratibus ſtudium verbi ſui Joſ. 1. v. 8. *Non recedat liber legis iſte ab ore tuo, ſed meditaberis in eo die ac nocte.* Deut. 17. v. 18. *Cùm ſederit Rex ſuper ſolium regni ſui, ſcribet ſibi legem hanc in libro à conſpectu Levitarum &c.* Et refer huc omnia illa elogia, quibus ſtudium & meditatio verbi exornatur, quæ abſit, ut ſcripto Dei verbo detrahamus, cùm ſcriptio nihil detraxerit Dei verbo manet idem Dei verbum, ſive ſcribatur & legatur, ſive prædicetur & audiatur. *Quæcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt.* Rõ. 15. v. 4. Ipſa Scriptura hoc fine edita eſt, *ut per ejus miniſterium ad fidem & vitam æternam perveniamus.* Joh. 20. v. 31. *Ipſa Scriptura eſt θεόπνευστος, & reddit hominem perfectum* 2. Tim. 3. v. 17. *Proinde πλουσίως in nobis habitet Dei verbum* Col. 3. v. 16. *Audiamus illud, legamus, meditemur, ſcrutemur & modis omnibus ei attendamus. Beatus qui in lege Domini meditatur die ac nocte* Pſ. 1. v. 2.

105. Ro-

Confutatio Pontificiorum lectione Scripturæ interdicentium Laicis Cenſur. Colon.

105. Romanenſes varios ſolent quærere prætextus, cur à Scripturæ lectione Laicos [quos ita vocant] arceant. Cenſ. Col. p. 119. *Vulgus, quod nec veteres Interpretes ob idiomatis ignorationem, quo ſcripſerunt, intelligit, nec otio abundat, ut quæ aliis interpretati ſunt, colligat. nec judicio valet ſana à pravis diſcernendi, meritò à Scripturarum ſacrarū maximè difficiliorum lectione arcetur.* Reſpondemus ex Auguſt. 2. de doctrina Chriſt. c. 9. *In illis, quæ apertè in Scriptura poſita ſunt, inveniuntur illa omnia, quæ continent fidem moresq́, vivendi*, proinde ut Greg. Magn. in Epiſtola ad Leand. dicit, *Scriptura eſt fluvius, in quo Elephas natat & agnus ambulat.*

Coſteri.

106. *Coſterus in Enchir.* pag. 5. *de modo legendi* (inquit) *quæſtio eſt, an permittenda vulgò lectio Scripturæ, ut ſimul penes omnes ſit jus eas interpretandi, quod negamus nos, quia multis obſtructa difficultatibus.* Reſp. 1. Aug. Epiſt. 3. ad Voluſianum rectè dicit, *tantam eſſe ſacrarum literarum profunditatem, ut in iis quotidie proficiat aliquis, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia, uſque ad decrepitam ſenectutem, maximo otio, ſummo ſtudio, atque optimo ingenio conaretur addiſcere*, ſed ibidem addit, *non quod ad ea, quæ neceſſaria ſunt ſaluti, tanta perveniatur difficultate &c. Eſt ergò in illis, quod perfectus comedat, eſt etiam quod parvulus ſugat.* 2. Aliud eſt publico docendi munere fungi, aliud privato ſtudio Scripturas ſcrutari, illud libenter fatemur Laicis non competere, ſed hoc illis neutiquam denegandum eſſe dicimus. 3. quæ in Scripturis apertè poſita, in illis perfecta fidei & cultus divini norma proponitur, & ex illis fidei ἀναλογία conſtituitur, juxta quam omnia dijudicanda ſunt 1. Cor. 10. verſ. 15. *Judicate vos, quod dico*, ait Apoſtolus, & ſtatim ſubjungit normam hujus judicii, videlicet ipſam inſtitutionem Dominicam. 4. manet nihilominus gradus doctorum Spiritus ſancti, quos reverenter agnoſcere debent fideles 1. Cor. 14. verſ. 29. *Prophetæ duo aut tres loquantur, cæteri dijudicent.* v. 30. *Quod ſi alii fuerit revelatum, prior taceat.* 1. Cor. 12. v. 20. *Nunquid omnes linguis loquuntur, nunquid omnes interpretantur?*

Eccii.

107. Eccius Enchir. c. 4. dicit, *nos concedere, ut Laici & delira anus Scripturas tractent imperitè.* Reſp. Calumnia hæc eſt, nullum in Scripturas divinas nobis ſumimus aut aliis concedimus imperium, diſcipulos earum nos profitemur, diſcipulos earum etiam Laicos eſſe volumus.

Stapletoni.

108. Stapletonus relect. princ. fidei controv. 5. q. 3. art. 4. p. 535. recitatis variis aliorum ſententiis ſubjungit, *veram eſſe opinionem eorum, qui nec in univerſum prohibent, nec in univerſum probant, (quod Laici Scripturas legant) ſed aliquando ut in pace Eccleſiæ quoad certas partes morales & hiſtoricas, vel graſſantibus hæreſibus etiam quoad totam Scripturam, ſed propter corruptas hæreticorū tranſlationes in vulgare non niſi quibuſdam tantùm, id eſt certâ regulâ præſcriptâ, videl. quibus ordinarii paſtores id expedire judicabunt, non autem promiſcuè omnibus vulgarem aliquam Scripturæ editionem piè & utiliter concedi poſſe exiſtimant.* Reſp. 1. πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος 2. Tim. 3. v. 16. *Quivis igitur à* puero debet noſſe *τὰ ἱερὰ γράμματα* v. 15. *Cùm proſint ad διδασκαλίαν καὶ νουθεσίαν* omnibus neceſſariam, & *quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt*, Roman. 15. v. 4. nulla ergò hîc facienda diſtinctio. 2. quod Deus ipſe concedit, imò jubet, in eo conſenſus ordinariorum paſtorum expectandus non eſt, ne accidat quod Tertull. ſcribit Apolog. cap. 5. *Apud vos de humano arbitratu divinitas penſatur, niſi homini Deus placuerit, Deus non erit, homo jam Deo propitius eſſe debebit.* 3. etiam nondum graſſantibus hæreſibus contra venturas animi præmuniendi, quemadmodum Joſeph tempore vilitatis annonæ, futuræ proſpiciebat fami.

109. Audaciſſimè ſcribit Joh. Molanus Theol. Lovanienſis de pract. Theol. tract. 3. c. 27. q. 2. *Molani.*
Negamus ab eis (Laicis) requiri ſtudium Scripturarū, imò ſalubriter dicimus eos à lectione Scripturarum arceri, ſufficereq́, eis, ut ex præſcripto Paſtorum & Doctorum Eccleſiæ vita curſum moderentur. Modeſtior videri voluit Bellarm. 2. de verbo Dei c. 15. *Catholica Eccleſia ſtatuit, ne paſſim omnibus concedatur Scripturæ lectio.* Quam ſuam ſententiam variis ibi nititur pingere coloribus & ficulneis tegere foliis, quæ ſuo loco excutiemus.

110. Sed enim veram hujus rei cauſam, cur nimirum Romanenſes à Scripturæ lectione arceant Laicos, aperuêre nobis Epiſcopi juſſu Pontificis Bononiæ congregati in ſuo conſilio, quod de ſtabilienda Romanæ Eccleſiæ dignitate Julio III. Anno 1553. dederunt, quod à Vergerio poſtea editum eſt. *Denique* [ajunt] *quod inter omnia conſilia, quæ nos dare hoc tempore poſſumus, omnium graviſſimum ad extremum reſervavimus, oculi hic aperiendi ſunt, omnibus nervis adnitendum erit, ut quàm minimum Evangelii poterit (præſertim vulgari linguâ) in iis legatur civitatibus, quæ ſub tua ditione ac poteſtate ſunt, ſufficiatque tantillum illud, quod in Miſſa legi ſolet, nec eo amplius cuiquam mortalium legere liceat. Quamdiu enim pauculo illo homines contenti fuerunt, tamdiu res tuæ ex ſententia ſucceſſêre, eademq́, in contrarium labi cœperunt, ex quo ulterius legi vulgò uſurpatum eſt. Hic ille (in ſumma) eſt liber, qui præter cæteros haſce nobis tempeſtates ac turbines concitavit, quibus propè abrepti ſumus. Et ſanè ſi quis illum diligenter expendat, deinde quæ in noſtris fieri Eccleſiis conſueverunt, ſingula ordine contempletur, videbit plurimùm inter ſe diſſidere, & hanc doctrinam noſtram ab illa prorſus diverſam eſſe, ac ſæpè contrariam etiam. Quod ſimul atque homines intelligunt, à docto ſcilicet aliquo adverſariorum noſtrorum ſtimulati, non antè clamandi finem faciunt, quam rem planè omnem divulgarint; nosque inviſos omnibus reddiderint. Quare occultanda paucula illa charta erunt, ſed adhibitâ quadam cautione ac diligentiâ, ne ea res majores nobis turbas ac tumultus conciteт.* Hæc illi.

CAP. IX.

De translationibus Scripturæ.

111. Cæterùm ſi ad Laicos etiam pertinet Scripturas legere, ut probatum dedimus, & ſuum nobis primitivæ Eccleſiæ Doctores aſſenſum præbent, ſequitur Scripturarum in vulgares linguas translationem nec prohibendam, nec improbandam.

112. Vetus Teſtamentum Hebraico idiomate conſcriptum eſt, quippè quod erat Judæis, quibus *τὰ λόγια θεοῦ concredita*, Rom. 3. v. 2. familiare, unde etiam *liber legis* toti populo prælegi debuit. Deut. 31. v. 11. & lectus fuit 2. Paral. 34. v. 30. cujus linguæ uſum in populo Judaico temporibus Eſdræ & Chriſti ita deſiiſſe, ut Scripturas non intellexerin

Idioma Hebræum V. T proprium.

tellexerit amplius, nunquam nobis probabit Bellarminus. Eſdras Nehem. 8. v. 3. *Legit in libro legis a luce uſq; ad meridiem, coram viris & mulieribus & intelligentibus* (intelligenter audientibus) & *aures totius populi erant ad librum legis*, quod v. 7. & 8. dicitur Levitas *appoſuiſſe intellectum*, ita accipiendum eſt, quòd ad attentionem populum excitârint, diſtinctè & explanatè legerint, ſi quis locus obſcurior aut difficilior occurreret, eum explicarint &c. Chriſtus Luc. 4. v. 17. *Eſaiam Prophetam* in Synagoga legit, *ita ut omnium oculi in ipſum intenti.* v. 20. Ita teſtibus Apoſtolis Act. 15. v. 21. *Moſes à temporibus antiquis habet in ſingulis civitatibus, qui eum prædicent in Synagogis*, ubi per omne Sabbathum legitur. Act. 17. v. 11. *Beroenſes Iudæi ſcrutantur quotidiè Scripturas.* Act. 21. v. 40 Paulus alloquitur populum ἑβραΐδι διαλέκτῳ, cumque audirent eum Hebræâ linguâ loqui, magis præſtiterunt ſilentium Act. 22. v. 2. Quid? quod Chaldaica & Syriaca linguæ, inflexione ſaltem & certis literarum mutationibus ab Hebræa diſtent? quid? quod etiam textus Hebræus in Chaldaicam linguam demum translatus? Extat enim triplex Thargum, Babylonicum, Onkeloſii & Hieroſolymitanum, Babylonicum à Johanne Uzielis filio. Hillelisque auditore & Simeonis juſti (qui infantulum Chriſtum in brachiis ſuſcepit) condiſcipulo factum ante natum Chriſtum annis circiter 42. Thargum Onkeloſii ab Onkelos Proſelyto, quem Hebræi ſororis Titi Imp. filium fuiſſe aſſerunt, elaboratum: quibus verſionibus Judæi non minùs tribuunt, quàm ipſi textui Hebraico. Thargum Hieroſolymitanum videtur poſtremum, quod nonnulli aſſerunt, Syriaco idiomate fuiſſe ſcriptum.

Thargum triplex.

113. Novum Teſtamentum Græco idiomate ab Evangeliſtis & Apoſtolis perſcriptum, fuit enim lingua *omnium* communiſſima; teſte Cic. pro Archia. *Græca leguntur in omnibus ferè gentibus.* Auguſt. Ep. 200. *Hæc lingua maximè excellit in gentibus* lib. 7. quæſt. 37. *in linguis gentium Græca ita excellit, ut per hanc omnes decenter ſignificentur, unde Apoſtolus nomine Græcorum gentes intelligit.* Subſequentibus temporibus ſecutæ translationes variæ, Auguſt. 2. de doctr. Chriſt. cap. 11. teſtatur, ſuo tempore *innumeras fuiſſe Latinas verſiones.* Hieronymus *in Dalmaticam linguam* ſacros libros convertit (conſentiente Hoſio l. de ſacr. vern. ling. leg.) Chryſoſt. in *Armenam* (conſentiente Sixto Senenſi lib. 6. annot. 151.) Ulphius *in Gothicam* [Socrates lib. 4. c. 33.] juſſu Regis Athelſtani *in Britannicam linguam* verſæ ſunt Scripturæ [Whitak. contrmarried. c. 1. de ſcript. q. 2.] breviter *multi populi habuerunt Scripturas in lingua vernacula* [Lecius Enchir. cap. 2. de Miſſis] *Syri, Ægyptii, Æthiopes, Indi & alia innumera gentes divina dogmata in ſuam linguam tranſtulerunt* [Chryſoſt. hom. 1. in Johan.] quot quæſo extant Græcæ verſiones? addit autem Theodoretus l. 5. de corrig. Græc. affect. *Hebraici libri non modò in Græcum idioma converſi ſunt, ſed in Romanam quoque linguam, Ægyptiacam, Perſicam, Indicam, Armenicam & Scythicam, atque adeò Sauromaticam, ſemelque ut dicam in linguas omnes, quibus ad hanc diem nationes utuntur.* Hæc Theodor. Ante verſionem D. Luther. Germanicam extant tria vetuſta exemplaria Germanica, primum impreſſum Norinbergæ Anno 1477. alterum ibidem anno 1483. tertium Auguſtæ anno 1518.

Græcum idioma Nov. Teſt. proprium.

CAP. X.

De authentica Scripturæ editione.

114. Quamvis verò Scripturæ in alias linguas factam translationem non improbemus, tamen textus Hebraicus in V. Græcus in N. Teſt. ſolus eſt authenticus. in illis enim linguis ſancti Dei homines ſacros libros ediderunt, proinde ut *in Nov. Teſtamento recurrimus ad fontem Græci ſermonis, quo novum ſcriptum eſt inſtrumentum: ita in V. T. ad Hebraam recurrimus veritatem.* Hieron. Epiſtola ad Suniam & Fret. tom. 4. ad Marcell. ad Lucin. ad Vital. comm. ſuper Zach. & alibi paſſim, Auguſt. 2. de doctrina Chriſt. cap. 11. lib. 15. de civ. Dei cap. 13. ibidemque Lud. Viv. Ambroſ. 2. de Sacram. cap. 6. Hilarius in Pſ. 118. Caſſiod. 1. Inſtit. cap. 15. &c. Vide plura apud Bened. Ariam Montan. in præf. ſuper opus Biblicum, ubi Patrum teſtimoniis & argumentis id evincit. Eraſm. in Comp. Theol. &c.

Nulla verſio eſt authentica.

115. *Corruptum habent ſenſum*, qui Hebraicam Vet. Novique Teſtamenti Græcam Scripturam corruptam eſſe pronunciant, nec puri ſunt, qui fontes purè fluere negant. Aut enim ante Chriſti ætatem corrupta fuiſſet Hebræa editio, aut poſt illam. Non prius teſte Joſeph. lib. 1. contra Appion. Euſeb. 3. Eccl. Hiſtor. cap. 10. lib. 8. præpar. Evang. cap. 2. & ſanè Chriſtus ac Apoſtoli id non diſſimulâſſent, nec monuiſſent auditores, ut ſcrutarentur Scripturas, nec ex ea ſuam ſententiam probâſſent, nec Paulus dixiſſet, ſe credere omnibus, quæ ſunt in Moſe & Prophetis Actor. 26. verſ. 22. Nec poſterius, quia Philo & Joſephus poſt Chriſti ætatem protulerunt ſuum teſtimonium, ut & Euſeb. Hieronym. in cap. 6. Eſa. Auguſt. 15. de Civ. Dei cap. 13. lib. 12. contra Fauſtum cap. 23. ſuper Pſal. 56. ſuper Pſal. 39. & alibi. Diſperſi etiam fuerunt Judæi per univerſum orbem, quomodo ergò omnia exemplaria adulterare potuerunt? quid? quod adeò religiosè Scripturæ Codicem obſervant, ut jejunium indicant, ſi ille in terram ceciderit, teſte Joſ. Iſaac de opt. gen. interpret. Ac ſi vel maximè aliquid corrupiſſent, ea quæ de Chriſto agunt, adulterâſſent, quæ tamen hodieque integra extant omnia.

An Biblia in fontibus corrupta.

116. Dicimus proinde cum Hieronym. ſuper 6. Eſa. *Quòd ſi aliquis dixerit, Hebræos libros à Iudæis eſſe falſatos, audiant Origenem, quid in octavo volumine explanationum Eſaiæ huic reſpondeat quæſtiunculæ, quod nunquam Dominus & Apoſtoli, qui cætera crimina arguunt in Scribis & Phariſæis, de hoc crimine quod erat maximum, reticuiſſent: ſin autem dixerint, poſt Adventum Domini & Salvatoris & prædicationem Apoſtolorum libros Hebræos fuiſſe falſatos, cachinnum tenere non potero, quod Salvator & Evangeliſtæ & Apoſtoli ita teſtimonia protulerint, ut Iudæi poſtea falſaturi erant.*

117. Satis igitur injurii ſunt in divinos Codices Lind. 1. de opt. gen. interp. c. 2. Canus 2. c. 2. loc. 13. qui eos penitùs corruptos eſſe pronunciant, quibus modeſtior eſſe voluit Bellarmin. aliqua ſaltem loca corrupta eſſe aſſerens, quæ tamen facilè explicabimus, & à corruptione libera eſſe evincemus.

De verſione vulgata Latina.

118. Viderint autem Concil. Trident. hyperaſpiſtæ, quomodo vulgatam illam verſionem in dicto Concilio ſeſſ. 4. ita canonicatam, *ut in publicis lectioni-*

lectionibus, diſputationibus, prædicationibus & expoſitionibus pro authentica habeatur, ut nemo illam rejicere quovis prætextu præſumat, quomodo, inquam, ab errorum accuſatione jampridem ei à Lyrano, Burgenſi, Eugubino, Johan. Iſaaco, Cajetano, Jacob. Fabro, Ludov. Vive, Armachano. Iſidoro, Clario, Valla, Eraſmo, Pagnino, Vatablo, Bened. Aria, aliiſque quamplurimis intentata, liberare poſſint.

119. Latina illa vulgata editio in multis locis barbara eſt, & ſolæciſmis plena, mendas habet graphicas, ellipticas, pleonaſticas, Chronographicas, Topographicas, Hiſtoricas, dogmaticas, conjungenda diſtrahit, ſejungenda conjungit, fontibus ſæpius diſcedit, id quod ſigillatim à noſtris jampridem evictum, ut meritò deteſtemur, quod ſcribit Simenius Hiſpan. Cardinalis præfat. in Bibl. Compl. *inter Hebraicam veritatem & LXX. Interpp. editionem, ſe Latinam tranſlationem velut inter Synagogam & Orientalem Eccleſiam ponere, tanquam duos hinc & inde latrones, medium autem Jeſum.*

120. Hieronymi eam non eſſe, videntur ſatis multa probare, quæ ex collatione ſcriptorum Hieronymi cum illa verſione proferri poſſunt, quæ jamdudum collegerunt alii, quâ de re vide Eraſm. annot. ſuper 1. Matth. p. 10. ſuper 1. Cor. 5. p. 314. Pag. præfat. interp. Dried. 2. de catal. ſcript. c. 1. Sixt. Sen. l. 8. Bibl. Münſterum, Paulum Foroſempr. &c. Et ſi maximè Hieron. eſſet, nondum tamen ob id authentica foret, *aliud enim eſſe Vatem, aliud interpretem*, ut ipſe Hieron. ſcribit præfat. in pent.

Ἀναντιρῥητος λόγος totius hujus Tractatus.

121. Atque hæc de libris Scripturæ Canonicis, eorumque autoritate, perfectione & perſpicuitate, quæ ex his reſultat judicandi præeminentia, quod illis debetur legendi ac meditandi ſtudio, atque ob id neceſſaria eorum in vernaculas linguas tranſlatione dicta nobis ſunto, ex quibus omnibus hanc definitionem colligimus.

Definitio Scripturæ Canonicæ.

Canonica V. & N. T. ſcripta ſunt libri divini à Prophetis in V. & Apoſtolis in Nov. Teſtamento ſcripti, atque Eccleſiæ Dei traditi & commendati, ut ex illis divina veritas perfectè & perſpicuè cognoſcatur, ac ſecundùm eos tanquam exactiſſimum Canonem quævis dogmata judicentur, atque hac ratione ex illis erudiamur ad vitam æternam.

DE INTERPRETATIONE SCRIPTURÆ SACRÆ.

CAP. I.

Summam hujus Tractatus proponit.

I.

Quædam in Scriptura obſcurius dicta.

DIcimus, eſſe quidem tantam Scripturæ perſpicuitatem, ut ex ea certa aliqua & conſtans ſententia de dogmatibus ad ſalutem cuivis ſcitu neceſſariis haberi poſſit; interim tamen quædam in ea obſcurius dicta & proinde intellectu eſſe difficiliora.

Obſcuritatis illius uſus.

2. *Nimirum Spiritus S. magnificè ac ſalubriter ita Scripturas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obſcurioribus autem faſtidium detergeret.* Auguſt. 2. de doctr. Chriſt. c. 6. *Modus ipſe dicendi, quo ſancta Scriptura contexitur, quam omnibus acceſſibilis, quamvis pauciſſimis penetrabilis! ea quæ aperta continet, quaſi amicus familiaris ad cor loquitur indoctorum atque doctorum: ea verò quæ in myſteriis occultat, nec ipſo ſuperbo eloquio erigit, quò non audeat accedere mens tardiuſcula & inerudita, quaſi pauper ad divitem, ſed invitat omnes humili ſermone, quos non ſolùm manifeſtâ paſcat, ſed etiam ſecretâ exerceat veritate, hoc in promtis, quod in reconditis habens; ſed ne aperta faſtidirentur, eadem rurſus aperta deſiderantur, deſiderata quodammodo renovantur, renovata ſuaviter intimantur.* Idem Epiſt. 3. ad Voluſian.

3. Obſcuritas ergò iſta quorundam Scripturæ locorum ad preces ardentiores nos compellit, ſtudium noſtrum excidat, faſtidium detergit, veritatem magis commendat, arrogantiam noſtram deprimit, profanos à ſui cognitione arcet, & reverentiam erga Miniſterium divinitùs conſtitutum in nobis excitat.

Quam interpretetur S. S. Miniſterium.

4. Etenim non tantùm verbi ſui depoſitum ſanctiſſimum Deus nobis concredidit, ſed etiam Miniſterium Eccleſiaſticum inter nos inſtituit, cujus officium eſt præcipuum Scripturas interpretari: Iſtud eſt *miniſterium Spiritus* 2. Cor. 3. v. 8. per quod *in omnem veritatem nos ducere cupit*, Joh. 16. v. 13. *Spiritum ergò non debemus extinguere*, 1. Theſſ. 5. v. 19.

5. Ita Chriſtus in forma viatoris euntibus in Emaus converſans, *exorſus à Moſe & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ſe ſcripta* Luc. 24. v. 27. Idem, *ſedens ad dextram Patris non ſolùm dedit olim Prophetas, Apoſtolos & Evangeliſtas, ſed & hodiè dat Paſtores & Doctores* Epheſ. 4. v. 11. *ad præparationem Sanctorum, in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti*, verſ. 12.

6. Sic Hiſtoria Matt. 11. & Luc. 7. de ablegatione diſcipulorum Johannis ad Chriſtum oſtendit, in arduis quæſtionibus de religione non ſumendum eſſe judicium ex hominum opinionibus, ſed conſulendum os illius, de quo Pater dixit, *Hunc audite*, Deuter. 18. v. 18. is viciſſim *ad Scripturas* nos ablegat Joh. 5. v. 39. & Scripturæ verbis ibidem reſponſionem ſuam diſcipulis Johannis exprimit. Neque tamen Miniſterium ut otioſum & inutile ob id contemnendum, ſed Chriſtus propoſitis Prophetarum dictis Legatos rurſus mittit ad Johannem, ut ejus operâ in inveſtiganda ſententiarum Scripturæ explicatione utantur.

Idque ſecundum Spiritus S. dictamen.

7. Sed enim interpretes iſti Eccleſiaſtici, quocunque ſanè dignitatis gradu conſiſtant, non debent privatos aliquos ſenſus Scripturæ inferre, ſed ut ex Spiritus S. inſpiratione conſcriptæ ſunt ſacræ tabulæ, ita quoque ſecundùm ejuſdem dictamen exponi debent, unde Spiritum S. eſſe ſupremum & authenticum Scripturæ Interpretem pronunciamus.

8. Col-

8. Colligitur id evidenter ex loco Apoſtolico 2.Pet.2.v.20 πᾶσα προφητεία γραφῆς, ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται, quare? v.21. *quia nec proprio & privato arbitrio olim locuti ſunt ſancti DEI homines, ſed ex inſpiratione Spiritus ſancti.* Idem ergo qui Scripturæ autor, is ſupremus & authenticus ejuſdem eſt Interpres. Qui condit legem, optimus & ſupremus legis eſt Interpres.

Unde petendum ſit Spiritus S. dictamen. 9. De eo autem quæritur, quæ ſit ἰδία ἐπίλυσις? unde petendum ſit Spiritus ſancti in Scripturis interpretandis dictamen? unde agnoſci poſſit, Eccleſiaſticos illos Interpretes mentem Spiritus S. in Scripturis loquentis rectè aſſequi?

CAP. II.

Pontificiorum de interpretatione Scripturæ ſententiam exponit.

Pontificii ſtatuunt ab Eccleſia. 10. Pontificii ſtatuunt, Eccleſiæ hoc tribuendum eſſe, quòd in ea & per eam evidenter atque infallibiliter doceamur, quæ ſit vera & genuina ſacrarum literarum ſententia: Scripturam in ſe & per ſe eſſe literam mortuam, quæ explicari poſſit modis variis & inſtar naſi cerei quovis inflecti, ſed Spiritum S. per Eccleſiam nos docere, quæ ſit vera & authentica Scripturæ interpretatio.

Quid per Eccleſiam intelligant. 11. Et quia cardo rei in hoc vertitur, ideò ut ipſorum ſententiam pleniùs percipiamus, referemus quæ Nicol. Cuſanus Cardinalis hac de re diſputat in ſuis contra Bohemos Epiſtolis; ex illis enim poterimus intelligere, quid honorabili Eccleſiæ nomine intelligant, quamvè in Scripturis interpretandis autoritatem ei tribuant, denique quamnam eſſe infallibilem Spiritus S. interpretationem ſtatuant.

Cuſanus. 12. *Sic ergo Cuſanus. Dicunt aliqui, præcepto Chriſti obœdiendum eſſe primo loco, deinde Eccleſiæ, & ſi aliud præceperit Eccleſia quam Chriſtus, non Eccleſiæ ſed Chriſto obœdiendum:* [ſubjicit deinde ὑπέρθεσιν] *Certè in hoc eſt omnium præſumtionum initium quando particulares judicant ſuum ſenſum in divinis præceptis voluntati divinæ conformiorem, quàm univerſa Eccleſia. Iſte verè in Eccleſia manet, qui ſuum ſenſum præſumtuosè non elevat ſupra dictamen majoris partis Sacerdotum, quibus verbum creditum eſt, & qui Chriſti legatione funguntur: in obœdiendo enim illi ſententiæ, quam ſaniorem Eccleſiæ partem videt affirmare, nihil periculi incurrit Chriſtianus: Veritas cathedræ adhæret, quare membra cathedræ unita & Pontifice conjuncta Eccleſiam efficiunt.*

13. *Et poſtea. Videmus in Scripturarum intelligentia varia hominum ingenia varios ſenſus explicare, variamque autoritatis Scripturarum opinionem exiſtere, poſſibileque fore, aut in autoritate earundem, aut in intellectu inextricabili dubietate hominum mentes ſuſpendere, ubi erit ſolidum refugium peregrinantium? certò in alio nullo, quàm in militantis Eccleſiæ uſu atque approbatione, ſive hæc ſit circa Scripturam & ejus autoritatem atq; intellectum, ſive extra Scripturam in conſuetudine accepta per Eccleſiam: in his enim firmitas eſt, ut ſolida petra & veritatis columna, non ut per Scripturarum autoritatem ad Eccleſiam pergat, & eam, ſi cum Scriptura non concordat, juxta priſtorum aut ſuum intellectum in operis exercitio impunè ſpernere poſſit & Scripturæ inhærere. Hæc eſt omnium ſanè intelligentium ſententia, qui Scripturarum autoritatem aut intellectum (ut Auguſtinus de Evangeliis dicit) in Eccleſiæ approbatione fundant, quæ unam accipit, & alteram abjicit, & non è converſo Eccleſiæ fundamentum in Scripturarum autoritate locant.*

14. Ex hoc fundamento reſpondet ad argumentum Bohemorum. *Dices fortaſſè, Eccleſia hodierna non ita ambulat in ritu communionis, ſicut ante iſta tempora, quando ſanctiſſimi viri utriuſque ſpeciei Sacramentum neceſſarium eſſe ut præcepto Chriſti & verbo & opere aſtruebant. Potuitne tunc Eccleſia errare? certè non. Quod ſi non, quomodo id hodie verum non eſt, quod tunc omnium opinione affirmabatur, cùm non ſit alia Eccleſia iſta quam illa? Certò hoc te non moveat. quòd diverſis temporibus alius atque alius ritus Sacrificiorum & etiam Sacramentorum ſtante veritate invenitur: Scripturasq; eſſe ad tempus adaptatas & variè intellectas, ita ut uno tempore ſecundùm currentem ritum Univerſalem exponerentur, mutato ritu, iterum ſententia mutaretur &c. Quare etiamſi hodie alia fuerit interpretatio Eccleſiæ ejuſdem præcepti Evangelici quam aliquando, tamen hic ſenſus nunc in uſu currens ad regimen Eccleſiæ inſpiratus, ut tempori congruus & ſalutis via debet acceptari.*

15. Qualem autem Eccleſiam intelligat, poſtea explicat. *Quare univerſa Catholica Eccleſia & ad Petri cathedram conglobata à Chriſto nunquam recedet, qui Veritas eſt, cum qua Chriſtus ſemper ſe manſurum pollicitus eſt. Tandem concludit. Ex præmiſſis conſtat quod tota Catholica Eccleſia non poteſt ad literam Scripturarum obligari, licet ſemper ad Spiritum: quando enim litera non ſervit ædificationi & Spiritui, recipit id, quod magis ſervit Spiritui. Quare nec mirum, ſi praxis Eccleſiæ uno tempore Scripturam interpretatur uno modo, & alio tempore alio modo: nam intellectus currit cum praxi: Intellectus enim, qui cum praxi concurrit, eſt Spiritus vivificans, Eccleſia igitur ſicut recipit Scripturam, ita & interpretatur: Sequuntur igitur Scripturæ Eccleſiam, quæ prior eſt, & propter quam Scriptura & non è converſo.*

Hactenus Cuſanus. Breviter hæc omnia effert Hoſius Cardinalis de expreſſo Dei verbo. *Si quis habet interpretationem Romanæ Eccleſiæ, etiamſi nec ſcit nec intelligit, an & quomodo cum Scriptura verbis conveniat, is tamen habet ipſiſſimum verbum Dei.* *Hoſius.*

16. *Ex his conſtare poteſt,* quid ſibi velint Patres Concilii Tridentini, quando ſeſſione 4. decreto 2. seriò prohibent, *ne quis ſacram Scripturam interpretari audeat contra eum ſenſum, quem tenuit & tenet mater Eccleſia, cujus ſit judicare de vero ſenſu & interpretatione Scripturarum ſanctarum, aut contra unanimem conſenſum Patrum.* *Concil. Trident.*

17. Videamus, quomodo Bellarminus mentem Concilii explicet. *Convenit inter nos & adverſarios,* ait 3. de verb. Dei c. 3. *Scripturas intelligi debere eo Spiritu, quo factæ ſunt, id eſt, Spiritu S. Tota igitur quæſtio in eo poſita eſt, ubi ſit iſte Spiritus. Nos* [Pontificii] *exiſtimamus, hunc Spiritum, etſi multis privatis hominibus ſæpè concedatur, tamen certò inveniri in Eccleſia, id eſt, in Concilio Epiſcoporum confirmato à ſummo Eccleſiæ totius Paſtore, ſive in ſummo Paſtore cum Concilio aliorum Paſtorum:* unde concludit, *judicem veri ſenſus Scripturæ eſſe Eccleſiam, id eſt, Pontificem cum Concilio.* *Bellarm.*

18. Nondum dimittere poſſumus Bellarminum. Cùm enim Pontifici adjungat Concilium, quærimus, an Spiritus ſanctus tùm ſolum imme- *Duo quærimus.*

diatè

diatè per Pontificem loquatur, quando cum Concilio & in Concilio aliorum Paſtorum aliquid definit, an verò etiam tùm, quando ſolus extra Concilium ſuam promulgat ſententiam? quærimus ſecundo loco, an Concilii, an Pontificis major in Scripturis interpretandis autoritas, notum enim eſt, non ſemper convenire Pontifici cum Conciliis?

Reſp. Bellarmin.

19. Ad prius reſpondet Bellarm. 4. de Pontifice Rom. c. 2. *ipſa infallibilitas non eſt in cœtu Conſiliariorum vel in Concilio Epiſcoporum, ſed in ſolo Pontifice. Ad poſterius* reſpondet 2. de Concil. c. 13. *nondum hac de re convenire inter Catholicos* cap. 14. ſubjicit *tres Doctorum* [Papiſticorum] *ſententias. Aliqui aſſerunt, Concilium eſſe ſupra Pontificem, alii volunt, Papam quidem eſſe ſupra Concilium, nec poſſe invitum a Concilio judicari, at poſſe ſeipſum Concilio ſubjicere, & cauſam ſuam Concilio judicandam permittere, ac ſi id fecerit, tùm ipſi in Concilii ſententiam eſſe acquieſcendum. Alii verò aſſerunt, Papam adeò eſſe ſupra Concilium, ut non poſſit etiam ſe ſubjicere ejus ſententiæ coactivæ*, quam opinionem dicit eſſe communem, eandemque ſequitur.

Interpretationem Scripturæ itaq; soli deferunt Papæ.

20. Ex his omnibus colligimus, Pontificios ſtatuere, quòd vera Scripturæ interpretatio ex ſolo Papalis pectoris ſcrinio ſit petenda, eò enim tandem per longas iſtas ambages diſputationum, de Eccleſiæ autoritate nos deducunt, quod cordatiores atque ingenui inter ipſos non negabunt, unde ſcribit Bellarm. 4. de Pont. cap. 2. *Omnes Catholici in hoc conveniunt, Pontificem ſolum vel cum ſuo particulari Concilio aliquid in re dubia ſtatuentem ſive errare poſſit, ſive non, eſſe ab omnibus fidelibus obedienter audiendum.*

CAP. III.

Pontificiorum ſententiam examinat.

Error profectò multiplex.

21. Sunt autem hujus opinionis errores longè plurimi. Πρῶτον ψεῦδος totius ſtructuræ eſt, quod Spirit. S. ſenſum a verbis Scripturæ ſeparant, quæ tamen non ſeparanda & diſtrahenda, ſed conjungenda ſunt arctiſſimè. Spiritus S. in Scripturis & per Scripturas ad nos loquitur, ergò in illis ipſis Scripturę verbis ſonat Spiritus S. vox & ſententia, non aliundè inſerenda in Scripturam, ſed ex ea haurienda atque audienda, quò pertinent omnia illa pronunciata, in quibus *os Domini locutum eſſe* dicitur, *& ſanctos Dei homines à Spiritu S. actos locutos eſſe* aſſeritur, ut proinde Scriptura ſit θεόπνευστος: imò verò totus Chriſtianiſmus nititur hoc fundamento, quòd Spiritus S. per Prophetas & Apoſtolos ea, quæ in Scripturis legimus, annotârit.

22. Nimirum Pontificii proponunt nobis talem Scripturę ideam, quòd ſit quaſi ſceleton quoddam & ſtatua muta atque mortua, quæ ſit priùs animanda per Spiritum in Eccleſia & per Eccleſiam, id eſt, per Pontificem loquentem. *At vivus ſermo Dei & efficax* Hebr. 4. v. 12. & cogitet quilibet, quantū abſit hęc Pontificiorum ſententia à Suenckfeldianiſmo, qui itidem literam Scripturæ, ut mortuam negligendam eſſe dicit, & internum Spiritum ſequendum.

23. Verba Scripturæ ſunt verba Spiritus S. ejus ergo mentem nobis exponunt. Eo ſemper animo ad Scripturarum lectionem accedendum, ac ſi in illis & per illas loquentem Spiritum ſanctum audiamus. Ut enim Pontifex loquitur ſuis hominibus in Decretalibus, ita nobis Spiritus ſanctus loquitur in Scripturæ oraculis. Si quis velit ſenſum Spiritus ſancti à verbis Scripturæ ſeparare, illum etiam oportebit ſenſum Pontificis ſeparare à verbis Decretalium, & ſic nemo hodiè noſſe poterit, quid ſibi voluerint priſci Pontifices. Quinimò hodiernus Pontifex non poteſt aliter exprimere ſuā ſententiam, quàm per verba: ſi quis ergò velit excipere, eſſe quidem hæc verba Pontificis, ſed quærendum adhuc de verborum ſenſu, eundemque aliunde petendum eſſe, is meritò ridebitur, quia verba ſunt ſenſuum animi notæ. Perinde igitur abſurdi ſunt Pontificii, quando verba Scripturæ & ſententiam Spiritus ſancti disjungunt ac ſeparant, nam ex illis Scripturę verbis ſenſus Spiritus S. hauriendus, non aliunde in illa inferendus.

24. Declaremus rem exemplo. Quando Bellarminus & alii ſcriptores Pontificii conantur oſtendere, nos à Patrum doctrina ſeceſſionem feciſſe, ſemper ſolent ingeminare. Ita ſtatuit Hieronymus, ita ſentit Auguſtinus, ita loquitur Ambroſius &c. Quæro igitur, unde ſciunt hanc fuiſſe ſententiam Hieronymi, Auguſtini, Ambroſii &c. utique ex ipſorum verbis, aliud enim quod reſpondeant, non habent: perinde etiam nos dicimus. Ita ſtatuit, ita ſentit, ita loquitur Spiritus ſanctus: ſi quærant, unde ſciamus, hanc eſſe Spiritus ſancti mentem, vel ſi urgere nos velint, ex Eccleſiæ, Eccleſiæ, Eccleſiæ voce Spiritus S. ſententiam hauriendam eſſe, quid aliud reſpondere poſſumꝰ, quàm ex verbis Scripturæ Spiritus S. mentem diſcendam eſſe?

25. Quàm ergò primùm conceditur, Scripturam eſſe θεόπνευστον, Prophetas & Apoſtolos fuiſſe Spiritus ſancti amanuenſes [quod nullus Chriſtianus, quâ talis, negare poteſt] ſtatim etiam concedi oportet, Spiritus ſancti mentem ex illo libro & illis verbis diſcendam eſſe, nec opus eſſe, ut ex Pontificis Romani pectore demum hauriamus, quę ſit Spiritus S. mens & ſententia: *unus enim mentis & linguæ artifex diſertè loqui non poſſet*, ait Lactantius 6. div. Inſtit. c. 21. *imo verò ſummū providentiā carere ſuæ voluntatem, quæ divina ſunt, ut omnes intelligerent, qui ipſe omnibus loquebatur.*

26. Idem illud, quod Prophetæ & Apoſtoli ſuis auditoribus propoſuerunt, idem, inquam, & nihil aliud *in Scripturas Dei voluntate redegerunt* Iren. lib. 3. adverſus hær. c. 1. Perinde igitur, ut ab auditoribus Prophetarum & Apoſtolorum percipi potuit, quæ ſit Dei voluntas, quæ Spiritus S. mens & ſententia, ex ipſorum verbis: ita quoque nos lectores Scriptorum Propheticorum & Apoſtolicorum ex ipſorum libris percipere poſſumus, quæ Dei ſit voluntas, quæ Spiritus S. mens & ſententia prædicatio & ſcriptio externa accidentia ſunt, quæ rei eſſentiam non mutant, ut & ſenſuum animi ἀπεικόνισμα eſt oratio, ita verborum ore prolatorum ἀπεικόνισμα eſt ſcriptio, quâ de re diſſerit Philoſophus περὶ ἑρμην. cap. 1. ἔστι μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ.

27. Quid, quod Pontifex ſuam promulgaturus ſententiam, non ſemper utitur ſuis illis à latere Legatis, qui vivâ voce eam exponant, ſed ſæpè mittit tantùm Diplomata, & ut in Curia ejus loquuntur, Brevia: qui hæc audit, Pontificis ſententiam ſe audire

dire dicit: ita Spiritus S. non ſolùm miſit olim Prophetas & Apoſtolos, qui vivâ voce mentem ejus expoſuerunt, ſed etiam hodiè tradit Eccleſiæ ſcripta Prophetica & Apoſtolica, in quibus Prophetæ & Apoſtoli nobis loquuntur, & per illos Spiritus ſanctus, qui ergò hæc legit vel audit, Spiritus ſanct. ſententiam ſe cognoſcere ſtatuat.

28. Accedamus propius. Dicit Papiſta, ex ſola Eccleſia, id eſt, Pontifice diſcendum, quis ſit verus Scripturæ ſenſus, quæro igitur, unde hoc Pontificis privilegium probent? afferunt ibi varios Scripturæ textus ex V. & N. Teſtamento, peculiariter illud Chriſti, *Tibi dabo claves regni cœlorum &c. Super hanc petram ædificabo Eccleſiam: rogavi pro te, ne deficiat fides tua &c.* [ut videre eſt apud Bellarminum 3. de verbo Dei c. 4. & 5.] quæ hoc ſenſu ab illis exponuntur, quòd cathedræ Romanæ ac Pontifici ſuper eam ſedenti data ſit promiſſio de infallibili Scripturas interpretandi autoritate, quod in illis ſemper ſit aſſecuturus Spiritus S. genuinam ſententiam: Quid ſi de illa interpretatione dictorum Scripturæ dubitem, an hoc ſenſu ea ſint accipienda? quò me deducet Pontificius? utique ad ſcrinium Papalis pectoris. Egregia verò confirmatio! Papæ competit hoc non errandi privilegium, quia Scripturæ loca ita interpretatur, ut ſibi illud competere oſtendat, & loca illa Scripturæ ita ſunt intelligenda, quia Papa ita intelligi voluit.

29. Quem verò ex Patribus ita vides Scripturas interpretari: hæc explicatio eſt vera & genuina, quia Papa Romanus eam propoſuit? & cur Jeſuitæ hodie videri volunt, quòd operosè ex Scripturis diſputent, conſulendo fontes, conferendo loca &c. Compendio tota res finiri poterit, ſi dicant: hi articuli ſunt credendi, & Scriptura hoc modo exponenda, quia Papa ita definivit. Nimirum Papa cunctator eſt in ſuo officio, dudum omninò debuiſſet interpretationem quandam Scripturæ vel Lycani vel alterius facere authenticam, aliàs quomodo ſciri poterit, quæ ſit propriè Romani Pontificis Interpretatio?

30. Magnum certè in Scripturis interpretandis privilegium ſibi tribuit ac tribui patitur Romanus Pontifex, ſed oſtendat nobis privilegii illius tabulas ac ſigilla, divina inquam oracula: fortè reperiri poterunt, *ſi membrana, in qua donatio Conſtantini perſcripta, pars exterior accuratiùs inſpiciatur*, ut olim à Venetis in caſu diſſimili eſt monitus, teſte Camer. parte 1. medit. hiſtor. c. 61.

31. Quæ pro confirmando illo privilegio ex Scripturis hodie producunt Jeſuitæ, nimis longè ſunt petita, & ſemper τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνουσι, vel enim de ſummo Pontifice Veter. Teſtamenti, vel de Eccleſia in genere, vel de Petro agunt, nullum autem proferri poteſt teſtimonium, in quò disertè fiat Pontificis mentio. *Atin tenore privilegiorum perſpicuè & expreſſè fieri debet mentio illius, cui talia conceduntur*, ita enim docent JCti. Specialis illorum locorum tractatio, quæ in hoc argumento proponunt Jeſuitæ, pertinet ad articulum fidei Romanenſis de Pontifice.

32. Videamus inſuper, quomodo magno iſto privilegio [ſi quod unquam ipſi conceſſum] Pontifex ſit uſus, & quàm dextrè Scripturas fuerit interpretatus, docent enim JCti, *beneficia per privilegium conceſſa, abuſu amitti.* Thema eſt in Decretis Pontificũ ſatis tritum: Epiſcopos & Sacerdotes non eſſe accuſandos aut damnandos à Principe & Judice ſeculari, id Clemens Epiſt. 1. probat ex eo, quia Paulus dicit, *Prominimo nobis eſſe debet, ut à talibus arguamur vel ab humana die.* Anacletus Epiſt. 1. 2. 3. probat ex eo, quia Chriſtus dicit, *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei*: quia Petrus ſcribit, *Deus reſiſtit ſuperbis, humilibus autem dat gratiam*: *quia Johannes monet*, ne omni Spiritui credamus: *quia Paulus pronunciat*, unuſquiſque pro ſe rationem reddet: *quia Dominus non per alium*, ſed ipſe Sacerdotes ementes & vendentes flagello è templo ejecit: *quia dictum à Regio Pſalte*, Deus ſtetit in Synagoga Deorum, *& dixit*, Dii eſtis & filii Excelſi omnes: *quia Paulus quærit*, Tu quis es, qui judicas ſervum alienum? *Teleſphorus inde probat*, quia Dominus negat, diſcipulum eſſe ſupra Magiſtrum. Clemens. Anacletus.

33. Ita Siricius Epiſt. 4. & Innocentius Epiſt. 3. probare cupiunt, Sacerdotum conjugia eſſe illicita, quia ſcriptum ſit: *Sancti eſtote, quoniam & ego ſanctus ſum: Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt: Si Sacerdos contaminatus fuerit carnali concupiſcentiâ, quo pudore ſacrificabit, vel quâ conſcientiâ, quove merito exaudiri ſe credit, cùm ſcriptum ſit*, Omnia munda mundis, *coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum?* Vide c. Decernimus diſt. 28. c. propoſuiſti. diſt. 82. c. Tenere. diſt. 31. &c. ac tom. 1. Conc. f. 422. Siricius. Innocent.

34. Eccleſiam Romanam obtinuiſſe à Domino primatum & eminentiam poteſtatis ſuper univerſas Eccleſias ac totius populi Chriſtiani gregem, ex eo probat Anacletus, *quia Petro Chriſtus dixerit*, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram, *id eſt*, *Romanam ſedem* ædificabo Eccleſiam univerſam: *quia Paulus dicat*, ſe ſine intermiſſione memoriam facere Romanæ Eccleſiæ in ſuis orationibus: *quia Petro à Domino ſit conceſſum, ut reliquis præeſſet Apoſtolis, & Cephas, id eſt, caput & principium teneret Apoſtolatus.* Primatum Rom. Eccleſiæ quomodo probet Anacletus.

35. Sic ſolitæ extra de majorit. & obed. [quod Gloſſa dicit, *eſſe multum allegabile*] probare vult Innocentius III. *Imperium teneri obedire Sacerdotio, quia dictum ſit Sacerdoti*, Ecce conſtitui te ſuper gentes & regna, ut evellas & diſſipes, ædifices & plantes: *Item*, Quia Deus fecerit duo luminaria magna in firmamento cœli, *id eſt*, *duas in Eccleſia inſtituerit dignitates, quæ ſunt Pontificalis autoritas & Regalis poteſtas: ſed quanta eſt inter Solem & Lunam, tantam eſſe inter Pontifices & Reges differentiam.* Innocent.

36. Sic in famoſo illo cap. [ut vocant Interpp.] Unam ſanctam eod. Bonifacius VIII. ita Scripturas interpretatur. *Dicentibus Apoſtolis*, Ecce duo gladii hîc, *in Eccleſia ſcilicet, non reſpondit Dominus, nimis eſt, ſed ſatis. Ergo in Eccleſia ſunt duo gladii, ſpiritualis videl. & temporalis.* Item, Converte gladium tuum, *inquit Dominus Petro*, in vaginam. *Ergo in poteſtate Petri eſt temporalis gladius.* Bonifacius VIII.

Talia quam plurima ex Pontificum Decretalibus poſſunt colligi, in quibus non interpretantur Scripturas, ſed deprædantur; non exponunt eas, ſed per eas hominibus imponunt, ſicque ipſo facto oſtendunt, ſe privilegio interpretandi authenticè, abuſos eſſe peſſimè, & ſic per abuſum illud amiſiſſe, ſi vel maximè tale quid conceſſum foret.

37. Quæ verò hæc eſt ἀνυπόλογος in & prodigioſa licentia, quòd Eccleſiæ nomine intelligunt ſolùm Pontificem? num unus homo eſt Eccleſia? quam hujus rei probationem ex Scripturis proferre poterunt?

poterunt? Sit ex hypotheſi Pontifex Chriſti Vicarius, ſit Petri Succeſſor, ſit Eccleſiæ caput, non tamen propterea ſolus Eccleſiæ nomine intelligendus. Et quàm pernicioſæ fraudes ſunt honorabili Eccleſiæ pallio Romanam illam Simiam indutam producere; adeò ut omne, quod in Scriptura de Eccleſia dicitur, vel ad ſolum Pontificem, vel certè κατ' ἐξοχὴν ad ipſum ſolum referatur? cur utuntur ambagibus iſtis, ut Eccleſiam nominent, & tamen ſolum Pontificem intelligant?

38. Quin imò ſi Pontifex ſummus & authenticus Scripturarum eſt Interpres, ſequetur immediatam & infallibilem Spiritus ſancti aſſiſtentiam ipſi aſſignandam eſſe, & ſic conſequenter Decreta & Interpretationes ejus erunt Propheticis & Apoſtolicis literis exæquandæ: quicquid enim ex immediata Spiritus ſancti inſpiratione profertur, Propheticis & Apoſtolicis effatis æquipollet.

Ementita Pontificis autoritas.

39. Quidni ergò eum ementitis illis Gabrielis Alexandrini Patriarchæ Legatis tales Pontifici offerimus literas, in quibus hic præfixus titulus: *Patri patrum, Principi Patriarcharum. Decimo tertio Apoſtolo, Quinto Evangeliſtæ, S. Petri ſucceſſori?* Suſcitab. part. 1. cap. 16. ex Douſa. Quidni ipſi acclamamus quod in hodierno Bernhardo legimus 2. de conſid. ad Eug. col. 1023. *Tu Princeps Epiſcoporum, tu heres Apoſtolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noe, Patriarchatu Abraham, ordine Melchiſedec, dignitate Aaron, autoritate Moſes, judicatu Samuel, poteſtate Petrus, unctione Chriſtus.* Quidni cum Gratiano concludimus c. In Canonicis. diſt. 19. *Epiſtolas Pontificum decretales numerari debere inter Scripturas Canon. quam ſententiam* Gratianus per crimē falſi tribuit Auguſtino, quaſi tale quid doceat 2. de doctr. Chriſt. c. 8. cùm Auguſtino hoc in mentem non venerit. Bellarm. 2. de Conc. cap. 12. Gratiani crimen agnoſcit, interim tamen ita emollit, ut dicat *eum depravato Auguſtini codice deceptum eſſe, tandem* concedit, *Pontificum decreta ſuo modo eſſe & dici poſſe ſcripta ſacra & Canonica.* Quidni cum Angelo Politian. exorat. pro Senen. ita alloquimur Pontificem. *Gratulamur tibi Beatiſſime Pater, quod ad rerum humanarum faſtigium ſubvectus, imò ad divinitatem ipſam planè ſublatus, omnia præter Deum minora, inferioraq́; te videas, ſic ut Reges etiam ipſi & Principes adorare ſubmiſſi veſtigia tua, & pulverem pedum tuorum lingere non dedignentur, ſed loco etiam præclari muneris concupiſcant.*

40. Solenne eſt Scriptoribus Pontificiis, ea quæ de ſummo Sacerdote V. Teſt. Scriptura pronunciat, ad Romanum Pontificem transferre: non jam diſputo quo jure, cùm in V. T. à DEO ipſo noverimus conſtitutum ſummum aliquem Sacerdotem, ut eſſet typus Chriſti, docente Epiſtola ad Hebræos, ſed in N. T. nullum alium præter Chriſtum ſummum Pontificem & Ἀρχιερέα agnoſcamus: hac de re, uti dixi, jam non diſputo, ſed hoc quæro. Num authentica & abſoluta judicandi & Scripturas interpretandi autoritas V. T. Pontifici fuerit data? minimè verò, quia norma judicii conſtituitur lex divina; Deut. 17. v. 11. nec ipſi ſoli autoritas talis vendicatur, ſed in ejuſdem conſortium vocatur Judex v. 12. Ut ergò Judex Politicus non debebat à norma legum forenſium in ferendo judicio de cauſis politicis recedere, ita quoque Sacerdos non debebat à norma legum moralium & Ceremonialium in ferendo judicio de rebus Eccleſiaſticis abire. Cajet. Cardin. in hunc loc. *Interpres mutavit, nam in Hebræo habetur vel judici, ubi prudens lector adverte, quòd definitio ambiguæ cauſa non ab uno ſed à multis Sacerdotibus & Judice deſcribitur: præcipere executionem, attribuitur vel Pontifici vel Judici &c.* Hieron. ab Oleaſtro in hunc loc. *Non eſt Judicibus liberum judicare, ut volunt, ſed juxta leges: & illis parendum, cùm ſecundùm eas judicaverint.*

41. Ubi verò legimus doctrinam, quam prædicabant Prophetæ & Apoſtoli, à piis ipſorum auditoribus ad ſententiam ſummi Sacerdotis examinatam, aut examinari mandatam? Eſaias cap. 56. v. 10. conqueritur: *Speculatores ejus cæci omnes, neſcivérunt univerſi.* Jeremias exclamat cap. 6. v. 13. *A Propheta uſque ad Sacerdotem omnes faciunt mendacium.* Ezechiel querulatur cap. 7. v. 26. *Lex peribit à Sacerdote, & Conſilium à Senioribus.* Liber legis divinæ aliquando in tali habebatur precio, *ut diu amiſſus tandem ſub Joſia iterum reperiretur.* 2. Reg. 23. v. 2. Malachias c. 2. v. 7. jus & factum conjungit. *Labia Sacerdotis cuſtodiunt ſcientiam & legem requirunt ex ore ejus* [hoc de jure] ſed v. 8. *Vos autem receſſiſtis de via, offendiculo fuiſtis multis in lege, corrupiſtis pactum Levi, dicit Jehovah exercituum,* [hoc de facto] Egregii verò hi fuiſſent prædicationis Propheticæ Interpp. ſi populus eorum ſententiam perrogâſſet!

42. Sic tempore Chriſti & Apoſtolorum ſummi Sacerdotes ac totus Procerum Eccleſiaſticorum Senatus doctrinam Chriſti & Apoſtolorum damnabat, ut ex Evangelicæ Hiſtoriæ digeſtis conſtat, quales ergo fuiſſent doctrinæ Apoſtolicæ interpretes, ſi populus eos conſuluiſſet? Quia ergo eadem quæ prædicarunt Prophetæ & Apoſtoli, in Scripturas poſtea redegerunt, inde concludimus: Si ſummo Vet. Teſt. Pontifici à Deo ipſo in gradum illum ſublimitatis evecto non competebat authentica quædam & abſoluta de vero ſenſu Propheticę & Apoſtolicæ prędicationis judicandi poteſtas: multò minus Romano Papæ talis poteſtas competet, quà de vero ſenſu doctrinæ in ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis comprehenſæ abſolutè authenticum & ſimpliciter infallibile judicium ferre poſſit.

43. Ad legem & ad teſtimonium provocabant Prophetæ Eſa. 8. v. 20. *ad Scripturas perſcrutandas* auditores ſuos invitabat Chriſtus Joh. 5. v. 39. *ad Moſen & Prophetas* conſulendos hortabantur Apoſtoli, extra quos ſe nihil dicere proteſtabantur. Actor. 26. v. 22. & à Spiritu S. commendantur Berhoënſes, *quòd Scripturas quotidiè fuerint ſcrutati, perquirentes an Pauli & Silæ prædicatio cum illis congrueret* Actor. 17. v. 11.

Exponitur illud Chriſti. Super cathedrā Moſis ſedent Scribæ &c.

44. Chriſtus quidem Matth. 23. v. 3. ſervanda & facienda eſſe dicit, *quæcunque ſuper cathedram Moſis ſedentes Scribæ & Phariſæi dixerint:* ſed ne quis abſolutum aliquod judicandi & Scripturas interpretandi privilegium ipſis tribui arbitretur, ideò alibi Matth. 5. 6. 7. & hoc ipſo 23. capp. falſa ipſorum dogmata, *quibus claudebant hominibus cœlorum fores,* magnâ παῤῥησίᾳ taxat & cap. 16. v. 6. *à fermento Phariſæorum & Sadducæorum cavere* monet, hoc eſt, *à prava ipſorum doctrina,* ut diſertè exponitur v. 12. Verba igitur illa, Super cathedram Moſis ſedent Scribæ & Phariſæi, quæcunque dixerint vobis, ſervate & facite, reduplicativè ſunt accipienda, quatenus ſcilicet ſedent ſuper cathedram Moſis, id eſt, quatenus ea docent, quæ cum doctrina Moſis conſentiunt, quòd ſi ex *cathedra,*

peſtilentiæ quædam docent, & ſinceritatem doctrinæ Moſaicæ fermento privatarum opinionum corrumpunt, eatenus non ſunt audiendi. Biel. 4. ſent. diſt. 1. q. 4. art. 3. *Non licet ſpernere conſilium Prælati, quod verum eſt, niſi contra legem divinam dixerit, quia ſic præcipiendo non ſedet ſuper cathedram Moſis, non enim hæc procedunt de cathedra id eſt, doctrina Moſis, ſed de cathedra peſtilentia.* Weſſelus, qui vixit circa Annum 1455. *Oportet Prælatorum præcepta tamdiu obſervare, quamdiu in cathedra Moſis ſedentes ſecundùm Moſen docent, & ſi quid contra vel extra ſtatuunt, non ligamur, Dei enim ſervi ſumus non Papæ.*

Biel. *Weſſelus.*

Ἀνακεφαλαίωσις argumentorum contra Pontificiorum de Scriptura interpretatione ſententiam.

45. Redigamus in compendium, quid in ſententia Pontificiorum de vera Scripturæ Interpretatione deſideremus? 1. Spiritus ſancti ſententiam à verbis Scripturæ ſeparant, quaſi aliunde Spiritus ſancti ſententia, quam ex verbis Scripturæ ſit petenda. 2. Scripturam conſtituunt literam mortuam ſpiritu Eccleſiæ animandam. 3. Conſtituunt reale diſcrimen inter id, quod prædicarunt Prophetæ ac Apoſtoli, & inter id, quod in Scripturas poſtea redegerunt, quaſi prædicatio ipſorum potuerit intelligi, non autem eorum ſcripta abſque interpretatione aliunde hauriĕda. 4. Nomine Eccleſiæ intelligunt unum Pontificem. 5. Authenticum illud interpretationis privilegium tribuunt Pontifici ἀντιγραφῆς. 6. Coguntur abſurdiſſimas Scripturæ interpretationes accommodationes recipere, quas in decretis Pontificum legimus. 7. Tribuunt Pontifici ſuo prærogativam ſolis Prophetis & Apoſtolis debitam. 8. Tribuunt illi tale quid, quod nec V. Teſt. ſummo Sacerdoti à DEO ipſo conſtituto competiit. 9. Denique coguntur ultimam fidei ſuæ reſolutionem facere in ſcrinium Papalis pectoris: quale autem illud ſit quandoque impurum, teſtantur Hiſtoriæ, in quibus dicta & facta Pontificum annotata. Matth. 12. v. 33. Ex abundantia cordis os loquitur.

CAP. IV.

Noſtram de interpretatione Scripturæ ſententiam explicat.

Vera Scriptura interpretatio petenda ex ſolo verbo Dei.

46. Unde ergo, inquis, certi eſſe poſſumus de vera Scripturæ Interpretatione? num privatus Spiritus in Scripturis interpretandis ſequendus? an non fateri cogeris, Scripturam eſſe in quibusdam locis obſcuram & egere Interpretatione? unde illa haurienda eſt? an non ſatius eſt ſoli Eccleſiæ hanc autoritatem interpretandi vindicare, quàm cuilibet privato ſuum Spiritum ſequendi licentiam concedere? an non veriſſimè ab Hieronymo dictum ſuper 1. Gal. *Ne putemus in verbis Scripturarum eſſe Evangelium, ſed in ſenſu; non in ſuperficie, ſed in medulla; non in ſermonum foliis, ſed in radice rationis;* unde ergo ſenſus ille hauriendus? *Scriptura non poteſt dicere, quis ſit verus ſuus ſenſus*, ait Bellarm. 3. de verb. Dei c. 9. *Scriptura non poteſt ſeipſam interpretari, omnes hæretici provocant ad Scripturas, omnes jactant Spiritum*: Hæc & ſimilia ſpecioſè & pompoſè ingeminant Pontificii, quibus reſpondemus hoc modo.

47. Omnis notitia verſatur inter rem cognoſcendam & intellectum cognoſcentem, *quia intellectio eſt ſpecies ab objecto cognoſcendo abſtracta in intellectum receptio, cui ſuccedit intellectus agentis actio*, prout hac de re diſputat Scalig. exerc. 307. ſect. 21. Requiritur igitur inter intellectum cognoſcentem, & rem cognoſcendam adæquatio, perinde ut in viſione, quæ eſt intellectionis quaſi umbra & παράδειγμα.

48. *Quia ergo myſteria fidei in Scripturis propoſita*, ſunt divina, ex immediata Dei revelatione profecta, ideò intellectus noſtri per peccatum miſerè corrupti ſphæram, ut ita loquar, excedunt, *animalis enim homo non percipit, quæ ſunt Spiritus Dei: Stultitia eſt illi, & non poteſt intelligere* 1. Corinth. 2. v. 14. proinde præter nativas intellectus noſtri vires, & primævas, ut ita loquar, opes requiritur divini luminis irradiatio, aliàs myſteria in Scripturis propoſita erunt liber clauſus & ſignatus.

Ad quod requiritur Spiritus S. illuminatio.

49. Hinc Doct. Lutherus lib. de ſerv. arbitr. Tom. 3. Jen. pag. 167. dicit, *ne unum quidem jota in Scripturis perſpicuum eſſe ſine Spiritus ſancti luce, omnia enim hac ratione & hoc reſpectu carni & acumini hominis obſcura eſſe. Relictum quidem rationi noſtræ lumen, quo in cognoſcendis atque indagandis rebus terrenis, diſciplinis Philoſophicis & parte quadam legis divinæ exteriora delicta arguentis poteſt, ſed ad divina myſteria in Scripturis cognoſcenda planè cæca eſt, imo etiamſi exteriùs proponantur, tamen ſalutarem & ſolidam eorum notitiam abſque interna Spiritus ſancti colluſtratione & lumine habere nequit*, ex quo fonte diſtinctio inter notitiam literæ & ſpiritus promanavit.

Lutherus.

50. Divinum hoc & ſupernaturale Spiritus S. lumen ut impetremus, preces ſunt neceſſariæ, *datur enim Spiritus S. petentibus*. Luc. 11. v. 3. *Filius, qui eſt in ſinu Patris, revelat nobis ſalutis noſtræ myſteria*. Johan. 1. v. 18. viciſſim, *Nemo venit ad Filium, niſi Pater ipſum trahat*, Johan. 6. verſ. 44. Orandus ergo Pater, ut trahat nos ad Filium: orandus Filius, ut manifeſtet nobis Patrem. *Unctio eſt, quæ docet de omnibus*, 1. Johan. 2. v. 27. *Spiritus eſt, qui ducit in omnem veritatem* Joh. 16. 13. Orandus ergò Spiritus S. ut ipſe ſcribat in corda noſtra & obſignet ea, quæ exteriùs in verbo proponuntur.

Preces itaque ſunt neceſſariæ.

51. Hæc Spiritus S. colluſtratio neceſſaria eſt ad totam Scripturam, & quamlibet ejus partem *ſalutariter* cognoſcendam & interpretandam, unde ad colluſtrationem illam divini luminis impetrandam, quibusvis ſacrarum Literarum Lectoribus & Interpretibus preces ſunt neceſſariæ, & quidem ſeriæ. Pſal. 119. v. 10. *Domine, ne errare ſinas me à mandatis tuis*. v. 12. 26. 64. 68. 124. *Doce me juſtificationes tuas*. v. 18. *Revela oculos tuos, & conſiderabo mirabilia de lege tua*. v. 73. 125. *Da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua* &c.

52. Noverunt hoc pii Veteres. Iren. lib. 4. c. 14. *Sine Deo non cognoſcitur DEUS*, id quod Poëta Chriſtianus ſic expreſſit:

Iren.

Deſine, cur videat nemo ſine Numine Numen,
Mirari, Solem quis ſine Sole videt?

Origen. homil. 17. in Exod. *Supplicandum Domino, ut ipſe accipiens librum ſignatum dignetur aperire, ipſe enim eſt, qui aperit mentes, ut intelligantur Scripturæ*. Hieron. ad Pammach. itidem Scripturam *dicit eſſe librum ſignatum, quem nullus aperire poſſit, ejusq; myſteria reſerare, niſi Leo de tribu Juda: orandus ergo Dominus, & cum Petro dicendum*: Ediſſere nobis parabolam iſtam. Theophyl. ſuper 10. Joh. ἐπεὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ γενόμεναι καὶ ἀνοιγόμεναι αἱ γραφαὶ δεικνύουσιν ἡμῖν τὸν Χριστὸν, ἀνοίγοντος αὐτὰς θυρωρὸς τὸ πνεῦμα ἅγιον.

53. Refe-

Auguſtini oratio. 53. Referemus huc pulcerrimam orationem Auguſtini, quæ extat 11. Confeſſ. cap. 2. *Domine Deus meus intende orationi meæ, & miſericordia tua exaudiat deſiderium meum. Sint caſtæ deliciæ meæ Scriptura tua, nec fallar in eis, nec fallam ex eis. Domine attende & miſerere mei. Domine Deus meus lux cœcorum, & virtus infirmorum, ſtatimq́; lux videntium & virtus fortium, attende animam meam & audi clamantem de profundo. Nam niſi adſint & tu profundo aures tuæ, quò ibimus? quò clamabimus? tuus eſt dies & tua eſt nox: ad nutum tuum momenta tranſvolant. Largire inde ſpacium meditationibus noſtris in abdita legis tuæ, neque adverſus pulſantes claudas eam: neque enim fruſtrà ſcribi voluiſti tot paginarum opaca ſecreta. Vide Pater, aſpice & vide & approba, & placeat in conſpectu miſericordiæ tuæ invenire me gratiam ante te, ut aperiantur pulſanti mihi interiora ſermonum tuorum. Obſecro per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Filium tuum, per eum te obſecro, qui ſedet ad dextram tuam & interpellat pro nobis, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi, ipſum quæro in libris tuis, Moſes de illo ſcripſit, hoc ipſe ait, hoc veritas ait.*

54. Ceterùm, quòd de Spiritus ſancti illuminatione in Scripturis pernoſcendis neceſſaria diximus hactenus, illud primariò & potiſſimùm de myſteriis fidei in Scriptura propoſitis intellectum volumus. Etſi enim quædam in Scripturis ita comparata ſunt, ut intellectus humani captum non excedant, verbi gratiâ, exterior Hiſtoriarum cortex: tamen ad fidei myſteria ſolidè ac ſalutariter cognoſcenda abſque Spiritus S. irradiatione non poteſt mens humana nativi luminis vi aſſurgere. Poſſunt quidem nondum à Spiritu ſancto colluſtrati cognita habere Scripturarum dogmata, fidemque hiſtoricam tenere per externum verbi miniſterium, at πληροφορίαν certam, ſolidam ac ſalutarem notitiam habere non poſſunt ſine Spiritu ſancto interiùs mentes illuminante.

Neceſſitas illuminationis S. S. non arguit Scripturæ obſcuritatem. 55. Hæc illuminationis à Spiritu S. petendæ neceſſitas propter intellectus noſtri tenebras requiritur: non autem Scripturas in myſteriis fidei proponendis obſcuras eſſe arguit: ἀνακόλουθος igitur agunt Bellarminus & alii ſcriptores Pontificii, qui ex hoc fundamento ſuam de obſcuritate Scripturarum ſententiam probare ſatagunt: Oculi cœcorum ne lucidiſſima quidem objecta, adeoq; nec ipſum Solem perſpiciunt, quis verò propterea tenebras Soli tribuere velit? Sic intellectus noſter adeò tenebricoſus eſt, ut fidei myſteria verbis claris & perſpicuis in Scriptura propoſita non percipiat, quis verò propterea ipſi Scripturæ tenebras haſce tribuere velit?

Scriptura perſpicuitas. 56. *Quinimò tantum abeſt*, ut Scripturis divinis propterea tenebras aſſignari patiamur, ut potius lucem, & ſic vim illuminandi intellectum noſtrum illis tribuendam eſſe contendamus, quia Spiritus ſanctus per iſtam Scripturam mentem noſtram illuminat, quod comprobant omnia illa pronunciata, in quibus verbum Dei in Scripturis propoſitum confertur luci, cujus proprium eſt illuminare. Pſal. 19. v. 9. *Mandatum Domini lucidum*. Pſal. 119. v. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis*. Prov. 6. v. 23. *Mandatum lucerna eſt, & lex lux*. 2. Per. 1. v. 19. λόγος προφητικὸς eſt λύχνος φαίνων ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ: Sicut lux naturalis pellit tenebras; ita per Scripturæ lucem intellectus noſtri ſpirituales tenebræ illuminantur: unde etiam φωτισμὸς Dei verbo tribuitur. 2. Cor. 4. v. 4.

57. Dicimus igitur, requiri lucem Spiritus S. ad ſalutarem divinorum oraculorum intellectum, ſed addimus per diligentem verbi tractationem, Spiritum ſanctum velle in nobis iſtam lucem accendere. Non ergò cogitandum eſt, priùs à Spiritu ſancto immediatam è ſupernis illuminationem expectandam eſſe, quàm ad Scripturas legendas, meditandas & perſcrutandas accedamus: ſed in Scripturis, & per Scripturas, lux illa Spiritus ſancti quærenda & impetranda, unde D. Petrus dicebat, *attendendum eſſe ſermoni Prophetico, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies (agnitionis divinæ) illuceſcat, & Lucifer* [Chriſtus, ſtella illa matutina Apoc. 22. v. 16.] *in cordibus noſtris oriatur*.

58. Nimirùm ea, quæ ad ſalutem cuivis ſcitu ſunt neceſſaria, verbis propriis, claris & perſpicuis in Scriptura proponuntur, ut ſuo loco oſtendimus, ad illa igitur intelligenda & interpretanda nō requiritur externum quoddam lumen, aut interpretatio longè petita, ſed ipſe Spiritus ſanctus lucidè & perſpicuè in illis loquitur, & per ea nativas intellectus noſtri tenebras vult diſpellere.

59. Perinde igitur, ut clariſſimum Solis jubar res in clara luce collocat: ita per hanc Scripturæ lucem nativa mentis noſtræ cœcitas pellitur. Præter illam ἔμφυτον καὶ σύμφυτον mentis noſtræ caliginem, eſt inſuper alia quorundam ἐπίκλητος cœcitas; quâ lucem illam Spiritus ſancti repudiant, & ſponte ab ea oculos avertunt, perinde ac ſi quis oculos ſuos Solis lumine colluſtrandos vel colluſtratos ſponte ac ſcienter claudat. De hac cœcitate agitur Eſa. 6. v. 10. *Claude oculos populi hujus &c.* *ἐπίκτητος quaſi adventitiam cœcitatem.*

60. Ex hac impiorum excœcatione & induratione itidem non eſt colligendum, Scripturas in fidei myſteriis edocendis obſcuras eſſe, & externo lumine indigere, perinde ut non licet colligere: quidam oculos ſuos claudunt, ne Solis lux illis appareat. Ergo ad Solis lucem intuendam requiritur alia inſuper irradiatio. 2. Cor. 4. v. 3. *Si opertum eſt Evangelium noſtrum, in his qui pereunt, opertum eſt*. verſ. 4. *In quibus Deus ſeculi hujus excœcavit mentes infidelium, ne irradiet eos lumen Evangelii gloriæ Chriſti.*

61. Ex perſpicuis illis Scripturæ locis colligitur regula fidei, quæ eſt ſumma quædam cœleſtis doctrinæ ex apertiſſimis Scripturæ locis collecta: Partes ejus duæ ſunt: prior de fide, cujus capita præcipua exponuntur in Symbolo Apoſtolico; poſterior de caritate, cujus ſummam explicat Decalogus 2. Tim. 1. verſ. 13. ὑποτύπωσιν ἔχε *ſanorum verborum, quæ à me audiſti in fide & dilectione in Chriſto Ieſu*. *Regula fidei.*

62. Quæcunque ergo neceſſaria, *manifeſta ſunt in ſacris literis*, ait Chryſoſt. hom. 3. ſuper 2. Theſſal. Si quæ in illis ſunt obſcuriora, illorum cognitio non eſt, perinde ad ſalutem omnibus neceſſaria, ac proinde etiamſi propriam & genuinam eorum interpretationem non ſemper aſſequamur, ſufficit tamen in illis interpretandis nihil proferre, quod fidei regulæ adverſetur. Rom. 12. v. 6. Prophetia (*inſtituenda*) κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως.

63. Cavendum igitur, ne in obſcuriorum locorum interpretatione quicquam proferatur, quod pugnet cum conſtanti & perpetua ſententia, quæ de unoquoq; doctrinæ cœleſtis capite verbis perſpicuis in Scriptura comprehenſa eſt. Tota enim Scriptura eſt θεόπνευστος, proinde omnia in ea ſunt

συναληθῆ, nihil hîc contrarium, nihil repugnans aut ſecum diſſidens.

Remedia & fontes obſcuritatis.

64. Obſcuriora illa Scripturæ loca talia ſunt vel per ſe & ſeorſum ſumta, vel cum aliis collata. Multa enim per ſe & ſeorſum conſiderata ſatis perſpicua, quæ tamen cum aliis Scripturæ pronunciatis pugnare videntur. Etſi enim nulla inſit Scripturis vera contrarietas, tamen apparens locorum contrarietas obſcuritatem quandam illis conciliat: ἐναντίωσιν à Scriptura removemus ἐναντιοφάνειαν quorundam locorum negare non poſſumus. Sic ſatis perſpicuum eſt, quod Dominus dicit Ezech.18.v.20. *Filius non portabit iniquitatem Patris*: ſed obſcuritas quædam illi conciliatur ea loco Exod.20,v.5. *Ego Iehovah Deus zelotes, viſitans iniquitatem Patrum ſuper filios in tertiam & quartam generationem.* Huic obſcuritati medelam affert locorum conciliatio ex circumſtantiis eorum haurienda, & fidei analogiæ conſormanda.

Alia per ſe & ſeorſum ſumta.

65. Quæ per ſe & ſeorſum ſumta obſcura ſunt, talia ſunt vel propter res, vel propter verba. Eſt enim rerum & verborum tanquam ſignati & ſignorum perpetuus nexus, ac proinde ſi res ſunt obſcuræ, conciliatur orationi vel ſcripto obſcuritas, etiamſi verba ſint perſpicua: viciſſim ſi verba ſunt obſcura, conciliatur itidem orationi vel ſcripto obſcuritas, etiamſi res ſint notæ & perſpicuæ.

Obſcuritas rerum.

66. *Obſcuritati rerum medelam affert Spirit.S. illuminatio*, ſiquidem abſque ea articuli fidei manent obſcuri, & ſunt liber clauſus ac ſignatus. Et quia res ſeu myſteria fidei dupliciter in Scripturis proponuntur, alibi Catechetice, ideſt, breviter, ſimpliciter & generaliter [qui docendi modus appellatur *lac*, 1. Cor.3.v.2. Hebr.5.v.12.13.] alibi copiosè, luculanter & ſpecialiter [qui docendi modus appellatur *cibus ſolidus*] In ſchola Ariſtotelis diceretur acroamatica tractatio, prior autem exoterica: ideò non mediocriter confert ad amoliendam hanc ex rebus natam obſcuritatem, tenere in quovis articulo certa quædam axiomata, ad quæ tanquam ad Cynoſuram ſemper reſpiciamus, ne quid contra ea in Scripturæ interpretatione referamus.

Verborum.

67. *Obſcuritas illa, quæ per verba Scripturæ conciliatur*, duplex eſt: alia enim ex verbis ſigillatim ſumtis, alia ex illis conjunctis naſcitur. Ut enim ad orationem vel ſcriptum quoddam [quę hac in parte ſunt æquipollentia] non ſufficiunt verba ſeorſum ſumta, ſed conjungenda illa ſunt atque aptè connectenda, ut fiant enunciationes, ita quoq; ad orationem vel ſcriptum quoddam intelligendum requiritur non ſolùm verba ſeorſum ſumta intelligere, ſed eadem conjunctim ſumta etiam oportet intelligi

Seorſum ſumtorum.

68. Obſcuritas ex verbis ſeorſum ſumtis nata duplex eſt, verba enim ſunt vel propria vel figurata. Propriis verbis intelligendis & interpretandis inſervit Grammatica vocum expoſitio, & emphaſium obſervatio: hîc autem quivis accurati Scripturæ Interpretes deprehendent, ſi diligenter obſervetur, ubi eadem vox in aliis Scripturæ locis uſurpetur, hujus collationis & obſervationis eſſe uſum longè maximum. Sive enim in eadem, ſive in alia ſignificatione vox illa uſurpetur, ſemper hæc obſervare eſt ea re ſtudii Theologici & fidi Scripturarum Interpretis. Troporum & figurarum expoſitioni inſervit Rhetorica.

69. Utitur Scriptura metaphoris & parabolis, quæ cùm ex intimis Naturæ penetralibus ſint petitæ, maximoperè prodeſt ad illas exponendas rerum naturalium cognitio. Quis enim dextrè interpretabitur illas Salvatoris parabolas de fermento, zizaniis, grano ſinapis, vinea &c. niſi proprietates eorum naturales exactè vel ad minimum populariter perſpectas habuerit?

Conjunctorum.

70. Si quam verba conjuncta obſcuritatem Scripturæ conciliant, ea naſcitur vel ex phraſi, vel ex toto orationis habitu. Phraſibus Scripturæ cognoſcendis non ſolùm Grammatica, ſed vel maximè prudens & diligens locorum Scripturæ collatio inſervit. Toti contextui rectè cognoſcendo inſervit obſervatio ordinis & circumſtantiarum. Ad obſervationem ordinis pertinet Dialectica obſervatio ſcopi & membrorum in Oratione. Circumſtantiæ variæ ſunt, quas ad hæc capita referre poſſumus: Perſona, Occaſio, [cauſa, conſilium] Tempus, Locus. Modus, [Inſtrumentum] Hęc omnia poſſunt ulterius ſubdividi. Circa perſonam enim conſideranda. Quis loquatur, ad quem, de quo, cur am quo, &c.

Ἀνακεφαλαίωσις prædictorum de vera Scripturæ interpretatione.

71. Redigamus in compendium, quid de vera Scripturæ interpretatione ſtatuamus. 1. In cognoſcendis & interpretandis Scripturis mens noſtra eſt cœca abſque Spiritus S. lumine. 2. Præter hanc nativam omnium noſtrûm cœcitatem, quidam propriâ malitiâ & præfractâ petulantiâ excœcantur, quorum oculos Spiritus S. vel aperuit, vel aperire voluit: ipſi autem eidem contumaciter reſiſtunt: ſed neutra cœcitas efficit aut evincit, Scripturas eſſe obſcuras. 3. Quia mens noſtra cœca, ideò per preces implorandum S. S. lumen. 4. Illam verò mentis illuminationẽ Sp. S. confert non immediatè, ſed per verbi auditi & meditati lucem. 5. Si quidem dogmata cuivis ad ſalutem ſcitu neceſſaria, verbis propriis, claris & perſpicuis in Scriptura proponuntur. 6. Ex illis lucem ſortiuntur reliqua Scripturæ loca 7. Etenim ex perſpicuis Scripturæ locis colligitur regula fidei, ad quam reliquorum expoſitio conformanda. 8. Ac ſi vel maximè proprium & genuinum omnium locorum ſenſum non aſſequamur, tamen ſufficit nihil contra fidei ἀναλογίαν in illis interpretandis proferre. 9. Utile tamen eſt, etiam obſcuriora illa Scripturæ loca rectè & dextrè interpretari, id quod fiet, ſi convenientia amoliendis obſcuritatibus adhibeamus remedia. 10. Ut remedia illa inveniamus, quærendi ſunt obſcuritatis fontes. 11. Quædam Scripturæ loca obſcura ſunt per ſe, & ſeorſum conſiderata, quædam cum aliis collata, nimirum ſi cum aliis locis pugnare videantur, huic obſcuritati medetur locorum conciliatio. 12. Quę per ſe & ſeorſum obſcura ſunt, talia deprehenduntur vel propter res, vel propter verba. Obſcuritati rerum medelam afferunt certa quædam axiomata in ſingulis fidei articulis, quæ inſtar cynoſuræ obſervanda. 13. Obſcuritati verborum inſerviunt Grammatica vocum enodatio, Rhetorica troporum & figurarum expoſitio, Dialectica ordinis & circumſtantiarum obſervatio, denique Phyſica rerum naturalium cognitio, quin etiam maximum præbebit in his omnibus adjumentum prudens & diligens locorum Scripturæ collatio, ubi vel eædem voces & phraſes, vel diverſæ ad res eaſdem vel diverſas exprimendas adhibeantur.

72. Hæc in genere dicta ſint de mediis, quæ ad legitimam Scripturę Interpretationem requirim⁹. Summum & authenticum Scripturæ Interpretem dicimus eſſe Spiritum S. qui dogmata fidei ad ſalu-

tem

tem cuivis ſcitu neceſſaria verbia propriis & perſpicuis in Scriptura proponit; ad eorum verò, quę præter hæc in Scripturis ſunt obſcuriora, dextram interpretationem requirimus precea; linguarum, quibus uſi ſunt Spiritua ſanctiamanuenſes, cognitionem, ordinia & circumſtantiarum in quovis loco obſervationem, prudentem & diligentem locorum collationem, inprimis autem fidei regulam ſedulò attendendam dicimus, ne quid contra eam in obſcuriorum interpretatione proferatur.

CAP. V.

De mediis Interpretationis, quæ Pontificii proponunt.

Media interpretationis Pontificiorum.

73. De his omnibus in ſpecie poſtea agemus pluribus, ubi priùs expoſuerimus, quænam media Pontificii nobis proponant. Illi enim, ut in locum ſummi & authentici Interpretis conſtituunt ſuum Pontificem, ita etiam alia media ſubſtituunt, quibus in Scripturarum interpretatione uti debeamus. Egit hac de re ſatis prolixè Stapleton. lib. 11. princip. fidei & in eorundem relectione controv. 6. quem audiamus.

Secundùm Stapletonum.

74. Proponit ille quatuor media, quibus ad verum Scripturæ ſenſum pervenire poſſimus. *Primum eſt regula fidei: Secundum praxis Eccleſiæ: Tertium Patrum conſentiens interpretatio: Quartum Conciliorum præſcripta & decreta*; hæc media ſola dicit eſſe certa & authentica. De his ergò ſigillatim videamus, poſtea quid contra noſtra media proferat, ad veritatis trutinam appendemus.

a. Regula fidei.

75. Requirit Stapletonus regulam fidei, requirim⁹ eandem & nos, ſed ſenſu planè diverſo: *ὅμοια μὲν λαλοῦμεν, ἀνόμοια δὲ φρονοῦμεν.* Per regulam fidei intelligimus perſpicua Scripturæ loca, in quibus claris & diſertis verbis articuli fidei proponuntur. Hûc pertinent omnia illa argumenta, quibus ſuo loco probavimus, Scripturam eſſe perfectam & perſpicuam, ac proinde Canonem omnium controverſiarum Theologicarum.

76. Ceterùm quia ſumma & præcipua capita hujus Regulæ proponuntur *in Symbolo Apoſtolorum*, ideò Patres iſtud vocant fidei regulam. Iren. lib. 1. adv. hæreſ. cap. 2. regulam fidei explicans ad Symbolum Apoſtolorum ſe refert. Tertull. de veland. virg. *Regula quidem fidei una omnino eſt & ſola immobilis & irreformabilis, credendi ſcilicet in unum Deum omnipotentem mundi conditorem & filium ejus Jeſum Chriſtum, natum ex virgine Maria, crucifixum ſub Pontio Pilato, tertiâ die reſuſcitatum a mortuis, receptum in cœlos ſedentem ad dextram Patris, venturum judicare vivos & mortuos per carnis etiam reſurrectionem.* Auguſt. In Enchir. cap. 56. *Niſi Spiritus S. eſſet Deus, non poneretur ante Eccleſiam in regula fidei.* Ambroſ. ſerm. 38. *Ad hoc Apoſtoli in unum collecti, ut regulam fidei praſcriberent.*

77. In hiſce dictis Symbolum Apoſtolorum vocatur fidei regula, ſed quia omnia & ſingula iſti⁹ capita verbis perſpicuis in Scriptura proponũtur, ideò alibi ipſa Scriptura ab illis *Fidei Regula* appellatur. Iren. l. 4. c. 69. verbum Dei vocat *regulam veritatis* Clemens Epiſt. 5. *ex divinis Scripturis* integram & firmam regulam veritatis *petendam eſſe dicit.* Auguſt. de bono vid. c. 1. *Sacrà Scriptura* doctrinæ noſtræ regulã figit. 2. contra Donatiſt. c. 6. ſacr. Scripturas vocat divinam ſtateram. 11. de civ. Dei c. 33. *Etſi voluntatem autoris libri hujus indagare nequivimus*, à regula tamen fidei, *quæ per alias ejuſdem autoritatis ſacras literas ſatis fidelibus nota eſt, non aberravimus.* Chryſ. hom. 13. ſuper 2. Cor. Scripturam vocat *ἀπάντων ἀκριβῆ ζυγὸν καὶ γνώμονα καὶ κανόνα.* Gerſon. de com. ſub utr. ſpec. Scriptura ſacra eſt regula fidei, *contra quam benè intellectam non eſt admittenda autoritas hominum.*

2. Praxis Eccleſiæ.

78. Aliam fidei regulam proponunt Pontificii. Addunt Scripturæ traditiones, quas *pari pietatis affectu amplectendas eſſe ſtatuũt.* Sed hęc regula eſt valdè irregularis, ut demonſtravim⁹ ſuo loco. Scriptura eſt canon totalis & perfectus quippe, cui nec addendum nec detrahendum, proinde ſi traditiones conſentiunt cum Scriptura, eas acceptamus: ſi verò diſſentiunt, jure eas repudiamus.

79. *Alterum medium erat praxis Eccleſiæ.* At ſuo loco oſtendemus, Eccleſiam Scripturis, non autẽ Scripturas Eccleſiæ ſubjici: Quæ ſit vera Eccleſia, quæ ſit vera & ſalutaris praxis Eccleſiæ, id omne ex Scripturis eſt diſcendum. Præſcriptio, praxis & jus conſuetudinariũ non currunt in divinis, nec Chriſtus dixit, Ego ſum conſuetudo, ſed veritas.

80. Ut ergò Pontificii non ſubſiſtunt in Eccleſiæ praxi, ſed eam ſolùm Eccleſiæ praxin probant & ſequuntur, quę eſt à Pontifice confirmata [quod oſtendit analyſis ſententiæ Pontificiæ] ita nos longè majori jure non ſubſiſtimus in nuda Eccleſiæ praxi, ſed eam demum Eccleſiæ praxin probamus & ſequimur, quæ in Scriptura habet fundamentũ. *Breviter*, quod illis eſt Pontifex ex cathedra pronuncians, id nobis eſt Sp. S. in Scripturis loquens.

81. Dicunt Pontificii, auditores ſequi debere ſuos Paſtores: viciſſim Paſtores ſequi debere Epiſcopos, ipſos autẽ Epiſcopos ſequi debere inſtructionem Papæ: ita & nos dicimus, Auditores ſequi debere ſuos Paſtores; Paſtores autem ipſos ſequi debere inſtructionem Spiritus S. in Scripturis à Deo profectis.

82. Dicunt Pontificii, in Scripturis interpretandis ſequendam eſſe regulam fidei, praxin Eccleſiæ, Patrum conſentientem interpretationem & Conciliorũ Decreta: Non improbamus hæc media, ſed quemadmodum illi addunt, regulam fidei eſſe, quam Papa probat; praxin Eccleſię, quam Papa ſervat: Patrum interpretationes eas demum ſequendas, quas Papa non repudiat: illorum Conciliorũ Decreta amplectenda, quæ Papa confirmat: ita patiantur à nobis itidem addi, veram fidei regulam eſſe, quam Scriptura proponit; veram Eccleſiæ praxin eſſe, quam Scriptura approbat; veram Patrum interpretationem eſſe, quæ Scripturę non adverſatur; vera eſſe Conciliorum Decreta, quæ Scripturis ſunt conformia. Auguſt. 11. contra Fauſtum cap. 5. *Scriptura Canonica tanquam in ſede quadam ſublimiter conſtituta eſt, cui ſerviat omnis fidelis & pius intellectus.*

3. Patrum conſentiens interpretatio. 4. Decreta Conciliorum.

83. *Tertium medium erat Patrum conſentiens Interpretatio*: Quartum, *Decreta Conciliorum*. De Conciliis ſuus erit dicendi locus. Patrum interpretationes non aſpernamur, ſed magnifacimus: nec tamen Scripturæ pronunciatis eas exæquamus vel præferimus, ſed talem honorem illis deferimus, qualem ſibimetipſis vendicant, imò qualem Veritas ipſis attribuit.

Quid de Patrum interpretationibus ſentiendum.

84. Sic ergo procedimus. Primò: Patrum autoritatem ipſi Pontificii negant eſſe ſemper authenticam. Baron. tom. 1. ann. 34. §. 213. *Sanctiſſimos Patres, quos Doctores Eccleſia ob illorum*

ſublimem eruditionem meritò nominamus, quantũlibet eos Spiritus S. gratiâ præ cæteris imbutos eſſe liqueat, in interpretatione Scripturæ non ſemper ac in omnibus Catholica Eccleſia ſequitur. Bellarm. 2. de Concil. cap. 12. *Patrum ſcripta non ſunt regula, nec habent autoritatem obligandi.* Pererius in Geneſ. lib. 3. cap. 2. q. 5. *Irenæus affirmat, ſe quod de Paradiſo tradit, à Presbyteris Aſiæ, diſcipulis Apoſtolorum accepiſſe, ſed quid tum poſtea? an quodcunq́; ab iſtis Presbyteris proditum tanquam certum & indubitatum doctrinæ Chriſtianæ dogma haberi debet? nonnè conſtat hos ipſos Presbyteros, eodem referente Irenæo, quædam & falſa & divinis literis contraria docuiſſe?* Canus l. 7. loc. Theol. c. 3. teſtatur, *Patres erraſſe ſæpius.* Cajet. in præf. ſuper libr. Moſ. petit, *ſe non reprehendi, ſi aliquando à torrente Patrum diſſenſerit.* Stapleton. in relect. princ. fid. cont. 6. q. 4. in expl. articuli: dicit, *diſtinguenda eſſe, quæ Patres obiter interdum ſcribunt, & aliud agentes ab illis, quæ ex propoſito & principaliter tractant, hæc enim magnam fidem faciunt, illa verò perexiguam. Rurſum quæ ſemel, ab illis, quæ conſtanter & ſæpè affirmant ac repetunt. Sed maximè diſtinguenda ſunt ea, quæ dogmaticè & aſſertivè in tractatu poſitivo docent, ab illis quæ contentiosè & in certamine contra adverſarium diſputando etiam in materia fidei pronunciant. Ab hoc enim poſteriori genere dictorũ nulla teſtimonia ſumenda ſunt, quia facilè contingit in talibus modũ excedere, & veritatis lineam transgredi.* Hactenus Stapletonus, ipſemet cancellis certis Patrum interpretationes includens.

85. *Secundò*: Conſenſus ille Patrum verbis potiùs jactatur, quàm re oſtenditur, conſtat enim nec in dogmatibus, nec in Scripturæ interpretatione eos per omnia conſentire. Ne id videamur gratis dicere, exemplo uno atque altero illud confirmabimus. Dicit Pſaltes Pſal. 66. v. 12. *Tranſivimus per aquam & ignem, & eduxiſti nos in refrigerium.* Hunc locum Orig. Hom. 25. in Num. accommodat ad ſuum *purgatorium*, quem ſequuntur Pontificii. At num conſentienter Patres hunc locum eo modo exponunt? percurremus quoſdam. Arnobius [vel quicunq; autor iſtorum commentariorum] ſuper Pſal. 65. [ita enim numerant Latini] intelligit *de igne Martyrii, & aqua baptiſmatis.* Cyrill. catech. myſt. 5. intelligit *de tranſitu tentationis.* Auguſtin. h. l. ignem explicat *de rebus adverſis*, aquam *de abundantia ſeculi.* Auguſtinum ſequitur Hugo Cardinalis. Hieronym. h. l. *de Martyrum ſuppliciis* intelligit. Eodem ſenſu & Hilarius explicat. Euthymius per ignem & aquam *varias* intelligit *calamitates, quæ animam incendunt & demergunt.* Ita etiam Theodoretus. Ruffinus exponit *de tentationibus.* Haymo *de Martyribus, quorum curſus nec igne nec aqua potuerit impediri.* Beda *de variis tribulationibus.* Bernh. ſer. in tranſ. Mal. *ignem de triſtibus, aquam de mollibꝰ* interpretatur: ita etiam Caſſiod. ſuper h. l. Lyranus accommodat *ad ſervitutem Iſraelitarum in Ægypto. Tranſivimus per ignem, id eſt, laborem ignis ad coquendum, & aquam quam portabant propriis humeris ad commiſcendum cum terra, ut inde lateres formarentur*: Num verò hæc conſentiens Patrum interpretatio?

86. Quod Apoſtolus dicit Rom. 7. v. 14. *Ego carnalis ſum, venundatus ſub peccatum* id Hieronymus, Athanaſius & Ambroſius ita accipiunt, ac ſi Paulus illic non de ſe, ſed in perſona hominis nondum renati loquatur: verùm Auguſt. 2. contra Julian. c. 2. & alibi de ipſo Apoſtolo id intelligendum eſſe confirmat. Sic quando Rom. 3. v. 28. dicitur, *Arbitramur hominem juſtificari fide abſq́; operibus legis*, ibi Ambroſius vocabulum Hominis, de ſolis Ethnicis accipit, Chryſoſtom. de univerſis hominibus. Per opera legis Hieronymus intelligit Ceremonias, Auguſtinus & Ambroſius totam legem &c. Talia proferri poſſent longè plurima.

87. *Tertiò*: Hinc ipſi Pontificii Patrum interpretationem ſubjiciunt Romano Papæ. Sic Bellarm. 3. de verbo Dei cap. 3. *ſummum Interpretem Scripturæ conſtituit Pontificem cum Concilio*, unde 2. de Conc. cap. 12. diſputat, *Pontificum Decreta rectè dici Scripturas ſacras, ut diſtinguantur à profanis, & Canonicas, ut diſtinguantur à ſcriptis ſacris Patrum, quæ non ſunt regula, nec habent autoritatem obligandi.* Staplet. lib. 10. princ. cap. 11. *recipiendam eſſe* dicit *Epiſcoporum & Doctorum Eccleſiæ interpretationem, adhibitis his conditionibus. 1. Si modò in unitate Catholica permanſerint, id eſt, ſi autoritati Pontificis ſe quietè placideq́; ſubmiſerint. 2. Si cum ſuis Coëpiſcopis conſenſerint &c.* Piſtorius Hodeg. p. 51. *Patrum interpretationes tum demùm valere dicit, cum eas approbaverit Eccleſia*: hoc eſt, ut ultima docet analyſis, Pontifex Romanus. Ita ergo Patrum autoritas ſubjicitur à Romanenſibus Pontifici, quantò majori jure nos eam Scripturæ ſubjicimus? Sint illi, quod dicuntur, Patres, ſimus nos eorum filii: quando ex lege & autoritate divina aliquid præſcribunt, tanquam Parentibus obtemperemus: ſi quid contra cœleſtis doctrinæ normam præſcribunt, non illis ſed Deo obtemperemus. Sint & habeantur Lumina, non autem Numina.

88. *Quartò*: Quod ita comparatum, ut non ſemper fuerit Scripturæ interpretandæ regula, quodque non ſemper habuit autoritatem judicii authentici, illud ipſum, ne nunc quidem regulæ aut judicii vim habere debet: etenim *regula ſemper ut ſit una, eaque certa firma invariabilis, requiritur.* At conſentiens Patrum interpretatio non fuit ſemper Scripturæ interpretandæ regula, quia aliquando nulla fuerunt Patrum ſcripta, pauci illorum ante quadringenteſimum poſt Chriſtum annum ſcripſerunt. Ergóne nunc quidem regula Scripturæ erit.

89. *Quintò*: Ad unanimem Patrum conſenſum requirit Stapletonus, ut conſenſerint cum ſuis Coëpiſcopis omnibus, ſed unde hoc ſcire poſſumus? multi enim alii illorum temporibus Epiſcopi fuerunt, quorum nulla omninò ſcripta ac monumenta ſuperſunt. Auguſtinum, Ambroſium & alios cum ſuis Coëpiſcopis omnibus conſenſiſſe, unde certò conſtabit?

90. *Sextò*: Quanti verò laboris foret univerſa omnium Patrum ſcripta percurrere, ut tandem de eorum, qui ſcripſerunt, conſentiente interpretatione certi eſſe poſſimus? & quæ hominis ætas huic operæ par eſſet? Jam verò normam judicii ac veritatis in Eccleſia oportet eſſe ita comparatam, ut quivis Chriſtiani ad eam recurrere poſſint, omnibus quippe incumbit *probare Spiritus* 1. Johan. 4. v. 1. *& cavere Pſeudoprophetas* Matth. 7. v. 15.

91. *Septimò*: Ipſi Patres talem aliquam judicandi, & Scripturas interpretandi authenticam authoritatem ſibi derogant, id quod locis quàm plurimis

evinci poteſt. Quoties vel unus Auguſtinus Canonicam ſacrarum Scripturarum excellentiam ab opuſculis poſteriorum diſtinguit? vid. lib. 11. contra Fauſt. cap. 5. lib. 2. contra Creſcon. cap. 32. lib. 2 contra Donat. cap. 3. Epiſt. 19. ad Hieron. Epiſt. 48 ad Vinc. Epiſt. 112. ad Paulin. Idem repetunt Hieron. ſuper Pſal. 86. ſuper 2. Mich. ſuper 19. Eſa. ſuper 36. Ezech. &c. Baſil. lib. de S.S. cap. 7. Orig. ſuper 2. Rom. Athan. in Syn. Videantur etiam c. Noli c. Neq; c. Ego Solis. c. Negare. diſt. 9.

92. *Octavò:* Sed nec eorum Patrum, qui ſcripſerunt, libri omnes extant, & quæ extant, ſæpiùs ſunt corrupta, ac multa ſub venerabili Patrum pallio commentitia ſcripta proponuntur, multa etiam ſenſerunt Indices expurgatorios.

93. *Nonò: Patres udore diſputationis, quandoq; incommodè loquuntur.* [Baſil. Epiſt. 64. de Greg. Neocæſ.] *Hoc quod dixit, Filium & Patrem ὑποςάσει unum eſſe, non ex decreto, ſed ἀγωνιςικῶς dictum eſt.* Idem de Hieronymo contra Vigilantium ſcribente judicat Eraſmus] *In exhortatione vehementiùs rhetoricantur:* [Sic Hieron. de ſe ipſo; excuſans quædam incommodè dicta: *Rhetoricati ſumus & declamationibus aliquid dedimus.* Sixt. Senenſ. lib. 6. Bibl. annot. 152. monet, *concionatorum verba non ſemper eo rigore accipienda, quo primùm ad aures auditorum perveniunt, multa enim per Hyperbolen crebrò eos enunciare & inculcare, vel occaſione locorum, perſonarum, temporum adductos, vel affectionum impetu, vel orationis curſu raptos, & hoc interdum Chryſoſtomo contingere concludit.* Theod. dial. 3. *Non ego dogmatum & decretorum regulam ea duco, quæ in Eccleſia panegyricè & declamatoriè dicuntur.*] *nondum modis certum omnibus ſecurius ſunt locuti* [Sic Auguſt. lib. 1. contr. Julian. 2. agnoſcit. *Pelagianis nondum litigantibus veteres negligentius locutos de libero arbitrio & peccato originali*] *indulſerunt aliquid ſuis temporibus.* Sic Auguſt. Epiſt. 119. dicit, *propter vitanda nonnullarum vel ſanctarum vel turbulentarũ perſonarum ſcandala ſe liberiùs quædam non improbare.* Canus li. 11. locor. com. cap. 6. *Negare non poſſumus, viros alioquin graviſſimos in Divorum præſertim prodigiis deſcribendis ſparſos rumores & excepiſſe, & ſcriptis etiam ad poſteros retuliſſe, quũ in rautis nimium illi ſibi, aut fidelium certè vulgo indulſerunt:*) quandoq; *loquuntur recitutivè & hiſtoricè, non dogmaticè* [Otto Friſing. lib. 4. cap. 18. *Conſiderandum eſt, ſecundum quid loquantur autores, quid opinando, quid aſſerendo*] *utq; inde poſteriores Patres priorum dicta explicant, ſecundùm fidei analogiam, vel planè repudiant, ſi cum ea conciliari nequeant.* Sic Auguſtinus apertè id refellit, quod in Juſtino, Irenæo, Clemente & Tertull. extat, gentes lege Naturæ ſalvatas eſſe: Idem ea, quæ à Pelagianis pro ſtabilienda liberi Arbitrii integritate ex Patrum dictis ſatis ſpecioſè proferebantur, juxta fidei analogiam explicat.

94. *Decimò:* Patres non ſcripſerunt eo fine, ut externo aliquo & novo lumine Scripturas colluſtrarent, ſed ut ſui temporis hominibus & controverſiis inſervirent, ideò etiam profitentur ſe ſua ex ſacris literis hauſiſſe, & ex ea omnia probare ſtudent.

95. *Undecimò:* Multi ex Patribus deſtituti fuerunt linguarum cognitione, unde proprium cujusque loci ſenſum non potuerunt aſſequi. Legat quiſpiam Auguſtini expoſitiones in Pſalmos, & videbit, quàm procul ab Hebraica veritate quandoq; abeat. Pleriq; ipſorum magis copioſum dicendi genus, præſertim homœoptota & homœoteleuta conſectantur, quàm ſcrupuloſas textus cõſiderationes, & Grammaticas vocũ enodationes: multi literalem ſenſum leviter attingunt, mox abeunt ad allegorias. Quis proinde in Patrum interpretatione ſimpliciter acquieſcet?

96. *Duodecimò:* Deniq; Eccleſias noſtras ab unanimi Patrum confeſſione in dogmatibus vel Scripturæ interpretatione ſeceſſionem feciſſe, nondum eſt à Pontificiis probatum. Nullum eſt confeſſionis noſtræ dogma, nullum controverſiarum caput, ad cujus confirmationem non poſſimus multa & evidentia Patrum teſtimonia proferre. Viciſſim non poterit unanimis & conſentiens Patrum interpretatio ab adverſariis proferri, quâ indulgentias Papales, invocationem Sanctorum, peregrinationes, venerationem reliquiarum, opera ſupererogationis & alia controverſa dogmata comprobent.

97. Hæc ergo de mediis Scripturam interpretandi, quæ Pontificii nobis obtrudunt, dicta ſunto: quæ nos non ſimpliciter repudiamus, ſed Scripturarum autoritati ſubordinata eſſe dicim⁹. Regulam fidei in Scriptura propoſitam eſſe contendimus: Praxin Eccleſiæ, Patrum ſententias, Decreta Conciliorũ non repudiamus, modò ex Scriptura robur accipiant. Fides enim noſtra non debet reſolvi in ſententiam vel Patrum vel Conciliorum, ſed in Scripturam ſacram. *Extructi enim ſumus ſuper fundamentum Prophetarum & Apoſtolorum,* Eph. 2. v. 20. *atq; unicum fidei Magiſtrũ ſummum & authenticum agnoſcimus Chriſtum* Matt. 23. v. 8. cujus vox in Scripturis ſonat. Videamus quid contra noſtra media afferant.

CAP. VI.

Quid Pontificii noſtris mediis opponant.

98. Diſputant Pontificii hoc modo. Primo dicunt, *hæc media noſtra eſſe cum omnibus hæreticis,* *Quid Pontificii con-*
imò etiam Iudæis, interdum & paganis communia. *tra noſtra*
Illi enim itidem conferunt loca Scripturarum, *media adferant.*
conſiderant antecedentia & conſequentia, inſpi- 1.
ciunt fontes, obſervant phraſes: nihilo tamen minus à vera Scripturarum intelligentia abſunt quàm longiſſimè. Ita Stapletonus, ita Scriptores reliqui diſputant.

99. *Reſp.* Si eo ſenſu media hæc dicuntur eſſe omnibus etiam hæreticis & paganis communia, quod omnes poſſint illis uti, concedimus, quod in argumento aſſumitur, omnibus enim in Scripturis loquitur Deus, ab omnibus eas legi & cognoſci, inq; illis audiri expetit. Si verò hoc ſenſu media illa dicuntur omnib. communia, quod actu & legitimè illis utantur, ſuasq; hæreſes per illa probent, tùm id falſiſſimum eſſe dicimus. Concedimus de jure, negamus de facto. Nullus unquam per legitimum horum mediorum uſum in Scripturis interpretandis aberravit, ac poterunt hæretici, Judæi & pagani ex Scripturis per hæc media legitimè expoſitis ſufficienter refutari, quod Scripta noſtrorum luculenter demonſtrant. Qui non acquieſcit in Scripturæ, id eſt, Dei per Scripturas loquentis ſententia, is longè minus in Patrum, Conciliorum aut Pontificis ſententia acquieſcet.

100. *Secundò dicũt, hæc media ſtudio & induſtriâ* 2.

 huma-

humanâ comparari, ideoq; merè eſſe humana, & probabilia tantùm, vel etiam interdum fallacia, ſua verò divinâ autoritate niti.

101. Reſp. Sanè homines ſunt, qui mediis illis utuntur, interim media ipſa ſunt & manent divina. Loca enim clariora, ex quibus elucidantur obſcura, ſunt Spiritus ſancti effata: antecedentia & conſequentia ſunt Spiritus ſancti pronunciata, fontes Hebræi & Græci continent Spiritus ſancti verba, ſtylus & phraſis Spiritus ſancti loquela eſt. *Deinde uſui horum mediorum præficimus* Magiſterium Spiritus ſancti precibus implorandum, & analogiam fidei, id eſt, vocem Spiritus ſancti in perſpicuis locis ſonantem. Quando ergò Bellarm. 3. de verbo Dei cap. 3. & 9. diſputat, *nos ad privatũ cujuſq; Spiritum homines abducere*, obſervat accuratiſſimè: Si privatus aliquis ex Scripturæ perſpicuis locis de quadam controverſia religionis judicat, hoc non proficiſci ex privato Spiritu, ſed eſſe publicum Spiritus ſancti in Scripturis loquentis judicium; Viciſſim ſi perſona etiam in publico Eccleſiæ officio conſtituta præter & extra Scripturam in articulis fidei aliquid profert, id eſſe ex privato Spiritu profectum, etiamſi ipſe Papa ſit, aut ſummus aliquis Epiſcopus.

102. *Ex hoc fundamento pronunciat* Panor. c. Significaſti, extra de elect. *privato homini & fideli, qui meliores rationes afferat, potius credendum eſſe, quàm toti Concilio & Papæ.* Gerſon. de exam. doctrin. conſid. 5. *ſtaret, quod aliquis ſimplex non autoriſatus eſſet tam excellenter in ſacris literis eruditus, quod plus eſſet credendum in caſu doctrinali ſuæ aſſertioni, quàm Papæ declarationi, eſt enim plus credendum Evangelio quam Papæ.* Marſil. Patavin. in defenſ. pacis. *In concernentibus fidem unius etiam privati ac Laici dictum præferendum eſt dicto Papæ, ſi moveatur melioribus autoritatibus Vet. & Nov. Teſt. quàm Papa.* Joh. Franc. Picus Mirand. de fide & ord. cred. theor. 16. *Simplici potius ruſtico & inſanti & aniculæ quam & Pontifici maximo & mille Epiſcopis credendum, ſi contra Evangelium iſti, illi pro Evangelio verba facerent.*

103. Ipſorum verò media verè ſunt humana & probabilia tantùm: Regula enim fidei, quatenus complectitur traditiones, incerta eſt & dubia, ac continet hominum inſtituta. Quæ enim pro traditionibus divinis venditant, à Pontificibus inſtituta eſſe pleraque, Platina & Polydorus Virgilius teſtantur. Eccleſia eſt hominum cœtus. Concilia ſunt congregationes hominum. Patres fuerunt homines. Papa eſt homo, [niſi fortè dicere velimus cum Gloſſ. c. cùm inter nonnullos. extra de verbor. ſign. in verbo declaramus. *Papa Dominus Deus noſter*: vel cum gloſſa in Proœm. Clem. in verbo Papa, *quod ſit medium quoddam inter Deum & homines*] Eccleſia, Concilia, Patres, Papa, errare poſſunt, ſi non à Spiritu ſancto magiſtro regantur: Illud Spiritus ſancti magiſterium eſt vel immediatus Spiritus ſancti inſtinctus, qualis fuit in Prophetis & Apoſtolis, vel regimen per ductum Scripturarum. Prius dici nequit, aliàs enim Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis paria eſſent Eccleſiæ, Conciliorum, Patrum & Papæ Decreta, manet ergò poſterius, & per conſequens Eccleſiæ, Conciliorum, Patrum & Papæ regula ex Scriptura ſacra.

3. 104. Tertiò dicunt, media illa noſtra prorſus *ſubjici illis, quæ ipſimet proponunt, nec ullam habere firmitatem, niſi in quantum illis conveniant,* Niſi enim antecedentium & conſequentium obſervatione, locorum collatione, fontium inſpectione &c. eruatur talis aliquis ſenſus, qui regulæ fidei, Conciliorum Decretis & Sanctorum Patrum doctrinæ conveniat atque congruat, planè fallacia & noxia eſſe judicentur.

105. Reſp. 1. Fatemur illa media regulæ fidei ſubjici, ſed enim illa fidei regula in claris & perſpicuis Scripturæ locis proponitur, illi verò regulam fidei latiùs volunt, quàm Scripturam. 2. Praxis Eccleſiæ, Conciliorum decreta, Patrum ſententiæ ad Scripturam exigendę ſunt, nõ autem contrà, Scriptura ad illa, tanquam ad normam, accommodanda, hoc enim eſſet Dei vocem hominum pronunciatis ſubjicere. 3. Praxis Eccleſiæ eſt mutabilis, ac ſæpè vitioſa. Nec Concilia nec Patres omnes controverſias definiunt, aut omnia Scripturæ loca interpretantur: quinimò poſteriores Patres à prioribus, Concilia poſteriora itidem à prioribus ſæpe diſſident.

106. Hinc ergò 4. ipſi Pontificii media iſthæc omnia Romano Papæ ſubjiciunt, eam enim Eccleſię praxin probant, quam Papa obſervat, illorũ Conciliorum Decreta probant, quibus Papa vel præſedit, vel certè ea confirmavit. Illorum Patrũ ſententias recipiunt, quos Papa approbavit: Nos multò rectius hæc omnia Scripturæ ſubjicimus, id veræ Eccleſiæ, veris Conciliis, veris Patribus non erit adverſum, ſua enim omnia ſemper ſubjecerunt Scripturæ.

107. Dicimus ergo 5. in Scripturæ interpretatione non temerè diſcedendum eſſe à praxi Eccleſiæ, Decretis Conciliorum, & Patrum ſententiis: ſed ſi ipſa Scriptura, id eſt, Dei vox in Scriptura ſonans diverſum jubeat, quis non malit Deum potiùs audire; quàm homines? Ita quoque ſi inſpectio fontium, antecedentium ac conſequentium obſervatio, item collatio cum dictis Nov. Teſtam. oſtendat, Auguſtinum in Pſalmis genuinum loci ſenſum non attigiſſe, quis non malit eum ſequi, qui adminiculo horum mediorum veram & genuinam expoſitionem proferat, quàm Auguſtinum? Juſſit hoc Auguſtinus ipſe, quando Proœm. libr. 3. de Trinit. dicit, *ſe non ſolùm pium lectorem, ſed etiam liberum correctorem deſiderare.*

108. Denique 6. quis pium ac diligens Scripturarum ſtudium praxi Eccleſiæ, Conciliis & Patribus, hæc autem omnia ulteriùs uni Papæ ſubjiciunt Romanenſes, meritò dicat aliquis cum Eraſmo in annot. ſuper 1. Cor. 7. p. 373. *Si verum eſt, quod quidam aſſeverant, Pontificem Roman. errore judiciali non poſſe unquam errare, quid opus generalibus Conciliis? quid opus in Concilium arceſſere Iurisconſultos ac Theologos eruditos, ſi pronuncians labi non poſſit? Cur datus eſt appellationi locus vel ad Synodum, vel ad eundem rectius edoctũ, poſteaquã ſemel de cauſa pronunciavit Pontifex? quorſum attinet tot Academias in tractandis fidei quæſtionibus diſtorquere, cum ex uno Pontifice, quod verum eſt, audire liceat? imo qui fit, ut Pontificis hujus Decreta pugnent cum Decretis illius?* id quod poſtea multis exemplis confirmat.

109. Hæc ita in genere contra noſtra media diſputant. In ſpecie contra antecedentium & conſequentium obſervationem, hoc urget Stapletonus, quod interdum quidem plurimùm juvet, incertum tamen ſit & fallax medium. 1. *Quia contextus ſacræ Scripturæ non eſt oratio continua,* 1.

Contra obſervationẽ antecedẽt. & conſeq.

vel

vel demonſtratio methodica, ſed in uno & eodem contextu hiſtorica, myſtica & tropologica permiſcentur.
2. *2. Ordo dicendi in illis eſt ſæpenumero interruptus, aliquando præpoſterus, idq́; paulo inprimis frequens, ab una materia ſubitò in aliam tranſire.*
3. *3. Quia in una & eadem ſententia aliqua dicuntur propriè, aliqua impropriè &c.*

110. Reſp. Non proponimus unicum hoc medium, quaſi illud ad omnia Scripturæ loca explicanda ſufficiat, ſed in quibusdam locis hoc medium, in quibusdam fontium inſpectionem, in aliis locorum collationem plurimùm valere dicimus, præclarè nobiscum agitur, ſi omnibus illis mediis adhibitis tandem ad verum Scripturæ ſenſum proveniamus, ac ſi vel maximè genuinam cujusque loci ſententiam non aſſequamur, tamen à regula fidei non aberremus. Ideò non improbatur nobis, quod ex Auguſtini lib. 1. de Geneſ. ad liter. cap. ult. profert Stapletonus: *Id potiſſimum eligendum, quod circumſtantia Scripturæ non impedit, & cum ſana fide concordat. Si autem ſacra Scriptura circumſtantia pertractari ac diſcuti non poteſt, ſaltem id ſolum teneatur, quod fides ſana præſcribit.* Veriſſimè omninò, ſed regulam illam fidei non ſtatuit aut quærit Auguſtinus in ſcrinio Papalis pectoris, ſed in ipſis Scripturis, uti ſuperiùs oſtendimus.

Stapletoni exempla probationis loco allata.

111. Quæ Stapletonus exempla profert, quibus probet hoc medium eſſe lubricum & incertum, ea adhibitis aliis mediis, quæ proponimus, facilè explicari poſſunt, imò verò hoc ipſum medium in illis non omninò nihil valet. Sic quando Geneſ. 3. v. 7. dicitur, *apertos fuiſſe oculos primorum parentum poſt comeſtionem fructus vetiti*, id figuratè accipiendum eſſe oſtendunt antecedentia; in quibus dicitur, *Evam vidiſſe fructum ligni pulcrum viſu.* v. 6. Sic quod Pſal. 22. v. 1. dicitur, *Deus meus, quare me dereliquiſti? longè à ſalute mea verba delictorum meorum*: id collatio locorum explicat, quia Chriſtus Matth. 27. v. 46. teſtatur, hanc eſſe ſuam vocem & querelam. Poſteriora verba explicat fontium inſpectio, ſic enim reddi debebant: *longè à ſalute mea es, à verbis rugitus mei.* Ita quod Joh. 1. v. 10. dicitur, *mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognovit*: ibi in parte hujus dicti priore *Mundi* vocem propriè accipiendum eſſe, in poſteriore verò metaphoricè, oſtendunt antecedentia & conſequentia. Item locorum collatio. *Omnia per ipſum facta ſunt.* v. 3. *Dixit Deus.* Gen. 1 v. 3. *Verbo Dei cœli firmati ſunt*, Pſal. 33. v. 6. ſic ergo mundus factus per Filium. *Lux venit in mundum, & dilexerunt homines potius tenebras, quam lucem* Joh. 3. v. 19. *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*, Joh. 1. v. 5. *In propria venit, & ſui eum non receperunt*, v. 11. *Quicquid eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitæ.* 1. Joh. 2. v. 16. *Diabolus eſt princeps mundi* Joh. 14. v. 30. Sic ergo mundus Filium non cognovit. Ita quod Joh. 4. v. 35. dicitur, *Elevate oculos veſtros & videte regiones, quia albæ ſunt ad meſſem*: figuratè de ſpirituali meſſe accipiendum eſſe, oſtendunt ſequentia. v. 36. *Qui metit, mercedem accipit & cogit fructum in vitam æternam.* v. 38. *Ego miſi vos ad metendum id, in quo non laboráſtis.*

112. Sed enim ſi noſtra media ad locorum iſtorum explicationem non ſufficiunt, quæſo quod adjumentum nobis in explicatione præſtabunt traditiones, Concilia, praxis Eccleſiæ, ſententia Papæ, expoſitio Patrum? *Commentarii Patrum* aliquid fortè præſtare poterunt, quamvis interdũ rem magis involvant, quam explicent. Sed ex traditionibus & Conciliis planè nihil adjumenti hac in parte ſperandum. Papæ verò quàm multi, ne quidem ſedem horum locorum, nedum genuinũ eorum ſenſum pernoverint.

113. Ex obſervatione phraſeos nihil certi conſtitui poſſe, ita probat Stapletonus 1. *quia ſinguli Scriptores tàm Veteris quam Nov. Teſtamenti ſuum habent loquendi modum, aliter Eſaias in aula regia enutritus loquitur, quàm Amos Paſtor, aliter Paulus quàm Petrus* &c. Reſp. neque hoc medium per ſe & ſolitariè ſumtum ad omnia Scripturæ loca explicanda ſufficiens eſſe dicimus: ſufficit aliquando nos eo juvari. Refert Plutarchus in apopht. de Scyluro Rege Scytharum, quod diem ſuum obiturus filiis ſuis, quos poſt ſe relinquebat, octoginta haſtilium faſcem propoſuerit, jubens ſingulos, ut confringerent: id autem ſingulis ſe poſſe negantibus, ipſe ſigillatim educta haſtilia omnia facilè confregit, monens ita firmos ac potentes eos futuros, ſi unà eſſe perſeverarent, imbecilles autem ſi ſepararentur ac diſſiderent. Eodem modo agit Stapletonus, conjuncta noſtra media infringere nequit, ſeparatim igitur ea nititur infringere. Ex inſidiis pugnat, debebat hæc media noſtra tanquam copias militares conjunctas adoriri, ſed ille diſperſas aggreditur. 1.

Contra obſervationem phraſeos.

114. Quod ergo de varietate loquendi dicitur, facilè concedimus, ſed addimus, ſtudio diligenti illam varietatem deprehendi ac perdiſci poſſe. Ex unius Spiritus ſancti inſpiratione locuti ſunt omnes Prophetæ & Apoſtoli: unum habuerunt dicendi Magiſtrum, neque Amos inter Paſtores, aut Eſaias in aula ea didicit, quæ locutus eſt, ſed à Spiritu ſancto. Num verò ita diſſimilitudo in Pontificum Decretalibus explicatur? num in Conciliorum Decretis? Patres fortè eam explicant, ac illi ipſi, an non in ſtylo ſibi plurimùm diſſimiles?

115. *Alterum quod contra obſervationem phraſeos profert Stapletonus*, hoc eſt, *quia interpretum, vel etiam linguarum originalium, varietas eandem circa phraſes & loquendi morem incertitudinem parit, phraſis enim obſervata juxta verſionem è Græcis aliter ſapiet quam juxta verſionem ex Hebræo.* Reſp. ideò huic medio addimus inſpectionem fontium, qui non habent tantam varietatem. Nov. Teſtamentum multos continet Hebraiſmos, qui ex Vet. Teſtam. phraſi diſcendi ſunt. Et ſi qua phraſium varietas eſt in ipſis fontibus, ea longè rectiùs ex diverſorum locorum prudenti collatione poteſt cognoſci, quàm ex impuris Rabinorum commentis, vel Interpretibus Hebrææ linguæ ignaris, quod Forſterus in præf. ſui Lexici confirmat liquidiſſimè. 2.

116. *Tertium quod contra phraſeos obſervationem urget* Stapleton. in eo conſiſtit, *quia in ipſis regulis & obſervationibus hujusmodi nihil certum & perpetuum eſt, ſed multas exceptiones unaquæq́; regula & obſervatio patitur.* Reſp. Ergò. Ne quia regulæ non ſunt abſolutè generales, nullum proinde habebunt uſum? ipſæ illæ regulæ, & exceptiones regulis additæ, ex Scripturis hauriendæ ſunt: Papæ hìc itidem rarò poſſunt ſuccurrere, qui rarò vel Græcè vel Hebraicè docti ſunt. Sic Staplet. probare vult, non poſſe conſtitui regulam generalem, 3.

quod

quòd per oculos Domini ipſius miſericordia, per vultum ejus ira ſignificetur, quia vultus etiam alicubi pro clementia accipiatur. At quo fine hæc profert? nimirum ut probet, regulas de modis loquendi non eſſe abſoluè generales; at ſufficit quandam generalitatem in quibusdam regulis haberi poſſe, & ſi quando exceptio aliqua regulæ addenda, id ipſa Scriptura docebit. Sic ergo unū medū inſervit alteri: obſervationi phraſeos ſuccurrit locorum collatio: locorum collationem moderatur regula fidei &c.

Contra locorum collationem. 1. 117. Collationem locorum eſſe medium vehementer fallax & incertum, ita probat Stapletonus: Primò, *quia in collatione Scripturarum aliquid ſimiliter vel diſſimiliter dictum videtur, non tam ex locorum ipſorum ſimilitudine, vel diſſimilitudine, quàm ex affectu & præjudicata ipſorum conferentiū ſententia.* Reſp. Talem requirimus Scripturæ interpretem, qui absque præjudicio ad hanc rem accedat, nec ſenſum ſuum vel præconceptas opiniones Scripturis inſerat, ſed veritatem ex Scripturis hauriat, neque *cogatur videri dictis contineri, quod ante lectionem præſumſerit intelligendum*, ut loquitur Hilar. 1. de Trinit.

118. Quinimò an collatio locorum ſimilarium vel diſſimilarium ſit legitima, & ſana, id unde aliter quàm ex cujusque loci circumſtantiis cognoſci poteſt? quid hic adjumenti afferre poſſunt Patres, qui itidem minus dextrè quandoque loca conferunt? quid Concilia, quæ collatione iſta non utuntur? quid Papa, qui ex cathedra & plenitudine poteſtatis pronunciat? Qui Scripturis ritè & dextrè collatis non vult aſſentiri, is Pontificis ſententiâ longè minus permovebitur. Præterea non dicimus, hoc medium per ſe & ſolitariè ſumendum eſſe, ſed reliquis illud conjungimus, & regulæ fidei ſubjicimus. Profert Stapletonus exempli gratia, verba Cœnæ: *Hoc eſt corpus meum*: ac de illis nondum conveniri potuiſſe dicit, ſed potiùs ex variorum locorum collatione ea miſerè corrupta eſſe; idem etiam urget Bellarmin. 3. de verbo Dei cap. 9. ſed hac de re paulò pòſt agemus uberrimè.

2. 119. *Deinde contra locorum collationem profert hoc* Stapletonus, *quod nec eadem dictio, nec eadem phraſis ubiq; idem ſonat atq; ſignificat.* Reſp. id verò num aliunde, quàm ex ipſa cujusque loci inſpectione & circumſtantiis diſci poteſt? utile ergo eſt, non ſolùm loca vel phraſi vel re ſimiliaria inter ſe conferre, ſed etiam ea, quę vel phraſi vel re ſunt diſſimiliaria, τὰ γὰρ παράλληλα φανερώτερα. Variæ illæ unius vocabuli ſignificationes non aliundè melius, quàm ex collatione locorum cognoſci & explicari poſſunt.

3. 120. *Tertium, hoc eſt, quia quædam loca ſemel tantùm in Scripturis dicuntur; ut conſepeliri Christo, crucifigi cum Christo, convivere, conregnare &c.* Reſp. neque nos dicimus hujus medii uſum eſſe in locis omnibus. Quæ ſemel tantùm dicuntur quoad verba, tamen alibi quoad rem ipſam repetuntur, & vel aperta ſunt, vel eorum cognitio minùs ad ſalutem ſcitu neceſſaria. Quid ſit Apoſtolo, *conſepeliri Christo, crucifigi cum Christo, convivere, conregnare &c.* id ipſe orationis Apoſtolicæ contextus explicat clariſſimè, & verbis aliis idem alibi exponitur.

4. 121. *Quartum eſt, quia omnes hæretici conferendo Scripturas diligentiſſime, erraverunt tamen turpiſſimè.* Reſp. contumelioſum hoc in divinas tabulas, quod dextra & diligens collatio Scripturarum ſit erroris cauſa, cùm Chriſtus contrà pronunciet, *ignorantiam Scripturarum eſſe hæretici erroris fontem.* Matth. 22. v. 29. Quomodo verò probat Stapletonus ſuum pronunciatum? *Ariani, inquit, illud Christi*: Ego & Pater unum ſumus: *contulerunt cum illo* Joh. 17. v. 21. Rogo Pater, ut omnes unū ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te: *& tamen juxta regulam fidei credit Eccleſia Filium cum Patre unum eſſe unitate eſſentiæ.*

122. Reſp. illa verò fidei regula non aliunde quàm ex perſpicuis Scripturæ locis filii Deitatem comprobantibus peti poteſt. Veriſſimè Bellarmin. 2. de Concil. c. 12. *Cùm Nicænum Concilium definivit, Christum eſſe Patri ὁμοούσιον, deduxit concluſionem ex Scripturis.* Expendamus verò locum Joh. 10. v. 30. & manifeſtè apparebit de unitate eſſentiæ Chriſtum loqui. 1. dicit Chriſtus: *nemo oves meas rapiet ex manu mea.* v. 28. *Pater meus, qui dedit mihi, major omnibus eſt, & nemo poteſt eas rapere ex manu Patris mei* v. 29. *Ego & Pater unum ſumus.* v. 30. Ergo unitatem potentiæ inter ſe & Patrem demonſtrat, jam verò potentia & eſſentia in Deo ſunt unum. 2. dicit, *ſe ovibus ſuis daturum vitam æternam*, id verò ſolius Dei proprium, qui eſt αὐτοζωή. 3. Judæi ſtatim ſenſerunt, Chriſtum ſe Patri ὁμοούσιον dixiſſe, ideoque lapidibus eum tanquam blaſphemum obruere volunt. Auguſt. tract. 48. in Joh. *Ecce Judæi intellexerunt, quod non intelligunt Ariani, ideò enim irati ſunt, quia ſenſerunt, non poſſe dici, Ego & Pater unum ſumus, niſi ubi eſt æqualitas Patris & Filii.* 4. Ut ergò Joh. 17. v. 21. unitas credentium de unitate voluntatis ac ſenſus rectè accipitur [ita enim exponitur Act. 4. v. 32. Rom. 12. v. 16.] ſic unitas Patris & Filii Joh. 10. v. 30. itidem de unitate voluntatis rectè accipitur, ſed ita ut eſſentiæ unitas includatur [quia in Deo voluntas & eſſentia unum ſunt, quod non habet locum in humanis] Ergò collatio non eſt latiùs extendenda, quàm res ipſa permittit. Perinde ut non licet colligere, Deus jubet, *ut ſimus ſancti, ſicut ipſe ſanctus eſt*, Levit. 11. v. 44. *ut ſimus perfecti, ſicut ipſe perfectus eſt.* Matt. 5. v. 48. *ut ſimus miſericordes, ſicut ipſe miſericors eſt*, Luc. 6. v. 36. Ergò ſanctitas, perfectio, & miſericordia ſunt itidem accidentia in Deo, ut in nobis: ita etiam non licet colligere, fideles ſunt unum, ſicut Pater & Filius unum ſunt: Ergò illa in Deo eſt tantùm unitas affectus. Minimè verò, quia ratio diſſimilitudinis eſt evidens. Voluntas & eſſentia in Deo unum ſunt, & per eſſentiæ unitatem unum volunt, unum poſſunt, unum ſunt Pater & Filius.

123. Aliud exemplum profert Stapleton᾽, quo probet, collationem locorum eſſe medium incertum & fallax: *quia Pelagiani illud Apoſtoli* Rom. 5 v. 12. in quo omnes peccaverunt, *ſic expoſuerunt, ut illud: in quo: ſignificaret propter quod, quia ſic accipitur illa phraſis.* Pſal. 118. & Act. 7. *& tamen Eccleſia credit juxta regulam fidei, quod illud, in quo peccaverunt: ipſum peccatum, vel certe perſonam peccantis Adæ ſignificet.*

124. *Reſp. illa ipſa fidei regula proponitur in Scripturis.* Si vel maximè vocula illa ἐφ᾽ ᾧ ita accipiatur, ut ſignificet cauſæ redditionem, ita enim quandoque uſurpari Varinus, Budæus & Suidas exemplis probant, quam explicationem etiam D. Lutherus ſequitur: tamen Pelagii errori locus

nihil

nihil quicquam patrocinatur. In omnes mors pertranſiit, quia omnes peccaverunt. Ergo propagatur in omnes peccatum. *Pelagius* depravavit textum vitioſâ explicatione, in illos tantùm dominari mortem æternam, qui Actualibus delictis Adamum ſequuntur, cum tamen verſu 14. Apoſtolus diſertè dicat, mortem etiam illis dominari, *qui non peccaverunt in ſimilitudine Adæ*, *Auguſt.* 6. contra Julian. cap. 12. illã translationem; eò quod repudiat propter vitioſam Pelagii detorſionem, & ſequitur aliam, quæ textum ſic reddit, in quo ſc. primo homine omnes peccârunt originaliter, & tanquam in maſſæ unione, communiter. Refellit autem ibidem Pelagium ex illis ipſis Scripturæ locis, quæ pro ſua ſententia attulerat, & oſtendit ex circumſtantiis locorum, vitioſam eſſe iſtam collationem, id quod vehementer adverſatur Stapletono.

Contra fontium inſpectionem. 125. Deniquè fontium inſpectionem eſſe incertum & fragile medium, ita probat Stapleton. 1. *Quia fontes ipſi non ſunt ita puri & incorrupti, ut olim fuerunt.* 2. *Quia Latina verſio hodiè eſt authentica.* Reſp. hæc de re diximus ſuo loco, & contra lucifugas iſtos Scripturarum ſacrarum fontium integritatem aſſeruimus. Oſtendimus etiam Concilium Trident. nec debuiſſe nec potuiſſe authenticam autoritatem vulgatæ translationi conciliare. 3. *Quia unius & ejusdem fontis variæ ſunt interpretationes.* Reſp. ſufficit, ſi non ſint contrariæ, aut cum fidei regula pugnent, & an non ex ipſis fontibus diſci poteſt & debet, quæ verſio maximè approbanda? 4. *Quia hæretici hodie fontium nomen ad falſitatis perfugium ſimulatò rapiunt, quandoq; enim relictâ vulgatâ translatione ſectantur Hebraicam textum, quandoq; Latinam verſionem ſectantur relicto fonte.* Reſp. malè habet, Romanenſes ex fontibus veritatis ipſorum errores redargui, quibus ex Latina translatione fucum aliquem pa[illegible] poſſunt, unde dicebat Albertus Ingolſtadienſis, *in veteri litera vulgatæ editionis latere multa myſteria fidei* [Pontificiæ] cujus rei exempla vide apud D. Chemnit. parte 1. exam. Concil. Trident. cap. de vers. Script. ſed enim rivuli ſi fluant turbidi, ad puram fontis aquam properare quis prohibebit? Si quando vulgatam translationem urgemus, id facimus eo fine, ut magis premamus Pontificios, qui coguntur ejus autoritati ſtare, quippe quæ in Concilio Tridentino ipſis facta eſt authentica. Ergò ſi κατὰ πρᾶγμα & ἀλήθειαν formamus argumenta, fontes ſequimur, ſi κατ' ἄνθρωπον, urgemus contra Pontificios vulgatam translationem.

126. *Hæ ſunt illa machina, hi arietes*, quibus mediorum noſtrorum uſum elevare conantur Pontificii, ſed perſtant illa inconcuſſa. Concludimus ergo, quia Scriptura eſt 1. *perfecta*, id eſt, continet omnia, quæ ad fidem, mores, cultum, adeoque ad ſalutis conſecutionem pertinent, ut peregrinarum doctrinarum aſſumentum ei non ſit neceſſarium. 2. *eſt perſpicua*, id eſt verbis propriis, claris & perſpicuis utitur in dogmatibus fidei proponendis, ut externo aliquo lumine non indigeat, quippè ex clarioribus lucem ſortiuntur reliqua.

Sola illa interpretatio legitima quæ fit ex Scriptura. 3. *deniq; quia regula fidei, locorum collatio*, antecedentium & conſequentium obſervatio, fontium inſpectio &c. non ſunt aliquid extra Scripturam, ideò Scripturæ legitima interpretatio hæc eſt, quæ fit ex ipſa per ipſam.

127. *Ita Esdras & ipſius ſymmyſtæ*. Nehem. 8. v. 9. legebant *librum divinæ legis explanatè* מְפוֹרָשׁ *& exponendo ſenſum dabant intelligentiã per Scripturam*, ita enim ex Hebr. Tremell. וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא. Et Petrus 2. Epiſt. 1. v. 20. oſtendit, *eodem Spiritu eſſe Scripturam interpretandam, quo eſt olim edita*. Jam verò Spiritus S. non niſi in Scripturis & per Scripturas hodiè nobis loquitur. Ergò per ſe ipſam & ex ſe ipſa Scriptura eſt interpretanda. Non eſt Scripturæ ſenſus, qui aliunde in eam illatus, nec pro Dei verbo acceptandum, quod humano arbitrio apparet inventum.

128. Chriſtus Matth. 4. Diabolum Scripturas depravantem Scripturarum autoritatibus comprimit, ac ſuo docet exemplo, adverſarios variè torquentes Scripturas, ipſis Scripturarum teſtimoniis inter ſe collatis, & prudenter ac ractè adhibitis refutare. *Veteres Rabini* dixerunt: *In quocunq; loco Scripturæ invenias pro hæreticis objectionem, ſtatim invenies medicamentum in latere ejus.* Etenim Scriptura, ubi obſcuriùs loquitur, ſemetipſam explicat, aliquando ſtatim in eodem loco, aliquando in locis aliis uberrimè. Moſis Scripta illuſtrant Prophetæ, & Vetus Teſtamentum in Novo aperitur.

129. Qua de re Patres ita diſſerunt. Iren. lib. 2. adverſ. hæreſ. cap. 47. *Si quædam quæſtionum Deo commiſerimus, & fidem noſtram ſervabimus, & omnis Scriptura à Deo nobis data conſonans nobis invenietur, & parabolæ his, quæ manifeſtè dicta ſunt, conſonabunt, & manifeſtè dicta abſolvent parabolas, & per dictionum multas voces unam conſonantem melodiam in nobis ſentiet laudantem hymnis Deum &c.* lib. 4. cap. 63 *legitima & ſine periculo eſt expoſitio Scripturæ ſecundùm ipſas Scripturas.* Tertull. de vel. virg. *Exurget veritas ipſa, Scripturas ſacras interpretare, quas conſuetudo non novit.* Clem. Alexandr. 7. ſtrom. *Confirment unumquodq; eorũ, quæ demonſtrantur ex Scripturis, rurſum ex Scriptur.* Origenes hom. 7. in Lev. *Bonum eſt ex divinis Scripturis ſecundùm ipſarum traditionem, intelligentiam capere.* homil. 25. in Matth. *Sicut omne aurum extra templum non eſt ſanctificatum, ſic omnis ſenſus, qui fuerit extra Scripturam, quamvis admirabilis videatur, non eſt ſanctus, quia non continetur à ſenſu Scripturæ, quæ ſolet eum ſenſum ſanctificare.* Hilarius 1. de Trinit. *Optimus lector eſt, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potiùs, quam imponat, & retulerit magis quàm attulerit, nec cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præſumſerit intelligendum. Cùm itaq; de rebus Dei erit ſermo, concedamus cognitionem ſui Deo dictisq; ejus piâ veneratione famulemur, idoneus enim ſibi teſtis eſt, qui niſi per ſe cognitus non eſt.* Auguſt. in lib. de doctrina Chriſt. ſæpius monet, *Scripturam ex ſeipſa interpretandam eſſe.* Hieronym. in Apol. de libris contra Jovin. *Commendatoris officium eſt, non quid ipſe velit, ſed quid ſentiat, ille quem interpretatur, exponere: alioqui ſi contraria dixerit, non tam interpres erit, quam adverſarius ejus, quem nititur explanare.* Chryſoſt. in Geneſ. homil. 13. *Ad ipſum Scripturæ ſcopum pertendamus, quæ ſeipſam interpretatur. Sacra Scriptura, cùm nos tale quiddam docere vult, ſeipſam exponit, & auditorem errare non ſinit.* Vigilius lib 2. contra Eutych. in princip. *Varius quidem & diverſus, ex uno tamen fonte hæreticæ pravitatis error emerſit, cardo peſſimus & origo malorum, quæ ex ſe cunctarum impietatum occaſiones peperit, hæc eſt, dum cœleſtium dictorum vis vitio malè*

intel-

intelligentium temerata, non ſecundùm ſui qualitatem ſenſu perpenditur, ſed in alias res pro arbitrio & voluntate legentis ſecius, quam veri ratio poſtulat, derivatur. Gerſon. quæ verit. ſint. cred. contra aſſert. M. Johan. Parvi n. 14. *Scriptura exponit regulas ſuas per ſemetipſas, ſecundùm diverſis paſſus Scriptura.* de comm. ſub utraq. ſpec. *Sacra Scriptura eſt quaſi una oratio copulativa, cujus una pars confirmat, elucidat & exponit alteram.*

Dei fidei Regula.

130. Hæc ita in genere dicta ſint de mediis le-
gitimæ Scripturarum Interpretationis; de illis in
1. ſpecie deinceps agere, arbitror operæ precium fu
turum. *Prænumerat*, fidei regulam, quam pro-
priis & perſpicuis verbis Scriptura proponit, ob-
ſervandam eſſe; ex quo theoremate colligo hæc
conſectaria. 1. Scripturæ interpretationem de-
2. bere eſſe literalem & propriam. 2. A litera præ-
ſertim in fidei articulis non eſſe diſcedendum, niſi
ipſa Scriptura improprietatem oſtendat & expo-
3. nat. 3. Nullum eſſe fidei dogma, quod non ali-
cubi propriis & perſpicuis verbis in Scriptura
4. proponatur. 4. Regulam fidei acceptandam eſſe
integram, neque ejus partes ſibi invicem oppo-
5. nendas eſſe. 5. Si in locis obſcurioribus genuinum
ſenſum non poſſimus aſſequi, tamen à regula fidei
non eſſe diſcedendum.

CAP. VII.

De variis Scripturæ ſenſibus.

De variis Scripturæ ſenſibus.

131. Conſectaria iſtęc ut rectiùs & penitiùs perſpiciamus, hypotheſeos loco agemus de variis Scripturę ſenſibus, quâ de re ita diſputat Bellarm. lib. 3. de verb. Dei cap. 3. *Scriptura divina proprium eſt, quia Deum habet autorem, ut ſæpenumerò contineat duos ſenſus, literalem ſive hiſtoricum, & ſpiritualem ſive myſticum.* Literalis eſt, *quem verba immediatè præ ſe ferunt.* Spiritualis eſt, *qui aliò refertur, quàm ad id, quod verba immediatè ſignificant, quæ partitio colligitur ex Apoſtolo,* 1. Cor. 10. ubi dicit, omnia accidiſſe Judæis in figura noſtri. Literalis duplex eſt, alius ſimplex, qui conſiſtit in proprietate verborum, alius figuratus, quo verba transferūtur à naturali ſignificatione ad alienam: & hújus tot ſunt genera, quot ſunt genera figurarum. Spiritualis ſenſus à recentioribus Theologis ſtatuitur triplex, Allegoricus, Tropologicus, Anagogicus. *Allegoricum* vocant, cùm verba Scripturæ præter literalem ſenſum ſignificant aliquid in Nov. Teſtam, quod ad Chriſtum vel Eccleſiam pertineat. Sic Galat. 4. oſtendit Apoſtolus, quòd Abraham, qui revera ad literam habuit duas uxores, unam liberam, & unam ancillam, & duos filios Iſaac & Iſmael, Deum autorem duorum Teſtamentorum & Patrem duorum populorum ſignificavit. *Tropologicum* appellant, cùm verba aut facta referuntur ad aliquid ſignificandū, quod pertineat ad mores. Deuter. 25. *Non alligabis os bovis triturantis*, quod intelligitur ad literam de veris bobus, ſignificat ſpiritualiter, non debere prohiberi concionatores, quando victum accipiant à populo, ut explicat Apoſtolus. 1. Cor. 9. *Anagogicum* vocant, cùm verba aut facta referuntur ad ſignificandam vitam æternam, quomodo illud Pſal. 94. *Quibus juravi in ira mea, ſi introibunt in requiem meam:* quod ad literā intelligitur de terra promiſſionis, ſpiritualiter refertur ad vitam æternam, ut Apoſtolus explicat Hebr. 4.

Pontificiorum ſententia.

132. *Pergit Bellarminus & addit.* Ex his ſenſibus literalis *invenitur in omni ſententia tam Vet. quàm Nov. Teſt. nec eſt improbabile, interdum plures ſenſus literales in eadem ſententia reperiri.* At ſpiritualis *quidem invenitur omnino utroq. Teſtamento. Nam de Teſtamento veteri nemo dubitat, quin habeat ſenſum allegoricum, tropologicum & anagogicum, de Teſtamento Novo idem ſentiunt permulti & meritò. Sed quanquam hæc ita ſe habeant, tamen non invenitur ſpiritualis ſenſus in omni ſententia Scripturæ, nec in Teſtamento Veteri, nec in Novo. Illud enim,* Diliges Dominum Deum tuum, *& ſimilia Præcepta, non habent niſi unum ſenſum, id eſt, literalem. Hinc ita conſtitutis convenit inter nos & adverſarios, ex ſolo ſenſu literali peti debere argumenta efficacia, nam eum ſenſum, qui ex verbis immediatè colligitur, certum eſt ſenſum eſſe Spiritus Sancti. At ſenſus myſtici & ſpirituales varii ſunt, & licet ædificent, cùm non ſunt contra fidem aut bonos mores, tamen non ſemper conſtat, an ſint à Spiritu S. intenti.* Hæc omnia iiſdem verbis Bellarminus?

Noſtra ſententia.

133. *Hæc de re ſic ſentimus.* Unus eſt cujusque loci proprius & genuinus ſenſus, quem intendit Spiritus ſanctus, & qui ex ipſa genuina verborum ſignificatione colligitur, & ex hoc literali ſenſu ſolo efficacia argumenta depromuntur. *Allegoria, tropologia, anagogia non ſunt varii ſenſus*, ſed variæ ex uno illo ſenſu collectiones, vel variæ unius iſtius ſenſus & rei, quam exprimit litera, accomodationes. Poteſt eadem Hiſtoria diverſimodè applicari, ut tractetur vel allegoricè, vel tropologicè, vel anagogicè [an ſatis commoda ſit hæc diviſio myſtici ſenſus, & an voces ſint ſatis commodæ, quibus ſpecies illæ myſtici ſenſus exprimuntur, non jam diſquirimus: τροπολογία rectius diceretur expoſitio moralis, quia τρόπος uſitatiſſimè ſignificat mores: ἀναγωγῆς & ἀλληγορίας appellationem confundunt Dionyſ. Eccleſ. Hier. cap. 2. Auguſt. de vera relig. cap. 50. Hier. ad Hedib. ſuper Eſa. 1. & alibi paſſim. Ac ſi ratione materiæ quæritur inter allegoriam & anagogen differentia, cur non itidem alia ſpecies ſtatuitur ejus ſpiritualis ſenſus, qui agit de Eccleſia militante, de Chriſto, de Sacramentis &c.] interim unus et unus verborum, quibus Hiſtoria deſcribitur, proprius & literalis ſenſus.

134. Allegoriæ variæ, eęque diverſiſſimæ ex una quadam Scripturæ Hiſtoria interdum à Patribus petuntur, abſit autem ut dicamus, tot eſſe unius iſtius loci ſenſus, quia, ut Bellarminus rectè dicit, *non conſtat, an ſint intenti à Spiritu ſancto*, ſed ſunt arbitrariæ unius literalis ſenſus accommodationes. Quando autem ipſa Scriptura aliquid typicè interpretatur, ibi totus & integer loci ſenſus non eſt in verbis propriè ſumtis, ſed pars in ſigno, pars in ſignificato, in altero horum ſeorſum & per ſe conſiderato pars tantùm ſenſus continetur, ex utriusque verò ſimul conjunctis plenus ac perfectus ſenſus abſolvitur, tùm enim conſtat ex ipſius Spiritus Sancti interpretatione, hunc ſenſum typicum in illa Hiſtoria contineri, de quo in allegoriis à Patribus excogitatis non ſumus certi.

135. *Cæterum, quod Bellarminus dicit*, hoc ſolius Scripturæ *proprium eſſe, quia Deum habet autorem, ut ſæpenumerò contineat duos ſenſus*, id Mythologiæ Fulgentii, & Natalis Comitis, Palæphati de non credendis Hiſtoriis, Commentarius Sabini.

bini in Metamorphoſin, & alia ſcripta abunde refellunt. Et quæ hæc connexio? Scriptura babet Deum autorem. Ergò ejus proprium eſt continere duos ſenſua, quinimò quia mentis & linguæ artifex in Scriptura loquitur, Ergò perſpicuè loquitur, & totum id quod mente complectitur, ſermone exprimit, ea enim oratio optima, quæ ſenſa mentis plenè & perſpicuè ἀπεικονίζει, ſi divinandū adhuc, quid in verbis ſuis ſibi quia velit, quo ſenſu ea accipienda, ſi aliud loquitur, aliud occultat, id ſapientibua non probatnr.

136. *Acceptamus ergò illud Bellarmini*, qnod ex ſolo ſenſu *literali peti poſſint & debeant firma & efficacia argumenta.* Si allegoriæ, tropologiæ, anagogiæ eſſent genuini ſenſus Scripturæ, utique etiam ex illis tanquam Spiritus ſancti pronunciatia peterentur argumenta efficacia, quod cùm neget Bellarminus [& rectè] utique reipsâ negat allegorias, tropologias & anagogias eſſe varios Scripturæ ſenſus. Approbamus illud Hieron. ſuper 13. Matth. *Ex myſticis ſenſibus fidei dogmata non poſſunt efficaciter confirmari*, quod repetit ſuper 8. Zach. ſuper 1. Malach. Auguſt. 2. de pecc. merit. cap. ult. 2. de doctr. Chriſt. cap. 9. Epiſt. 48. contra Vinc. Intelligendum antem id de myſticis ſenſibua ab Interpretibua excogitatis: Si enim Apoſtoli aliquid allegoricè interpretantur, ex illis allegoriis firma petuntur argŭmenta.

CAP. VIII.

De allegoria.

137. *Age verè de allegoriis dicamus uberius.* Auguſt. 15. de civ. Dei cap. 27. aſſerit, *non eſſe illis conſentiendum, qui ſolam Hiſtoriam recipiunt ſine allegorica ſignificatione, nec illis, qui ſolas figuras recipiunt, repudiat à Hiſtoria veritate.* 17. de civ. Dei cap. 3. *Mihi ſicut multùm videntur errare, qui nullas res geſtas in eo genere literarum aliquid aliud, prater id, quod eo modo geſta ſunt, ſignificare arbitrantur, ita multùm audere, qui prorſus ibi omnia ſignificationibus allegoricis involuta eſſe contendunt.* Hieron. in Epiſt. ad Pammach. juſtiſſimè conqueritur de Origene, *quod ita allegorizet, ut Hiſtoria auferat veritatem.* Patres in allegoriia ſatis largi, hodie quidam illia ſatis infenſi; quid ergò de allegoriis ſtatuendum?

Diſcrimen inter allegoriam & typum.

138. Qui accuratè his de rebus diſſerunt, monent diſcrimen eſſe inter allegoriam & typum. *Typus eſt*, cùm factum aliquod veteria Teſtamenti oſtenditur, præſignificâſſe ſeu adumbrâſſe aliquid geſtnm vel gerendum in Nov. Teſtam. *Allegoria eſt*, cùm aliquid ex Veteri vel Novo Teſtam. exponitur ſenſu novo, atque accommodatur ad ſpiritnalem doctrinam ſeu vitæ inſtitutionem. *Typus* conſiſtit in factorum collatione, *Allegoria* occupatur non tàm in factia quàm in ipſis concionibus, è quibus doctrinam utilem & reconditam depromit. *Typi* ad certa quædam capita de Chriſto, de Eccleſia &c. contrahuntur: *Allegoria* autem latiſſimè patent, & per quascunque diffunduntur materias. Unde una eademque Hiſtoria typicè & allegoricè poteſt exponi. Si dicam, Hiſtoriam Davidis cum Goliatho ſignificâſſe certamen Chriſti cum Diabolo, erit expoſitio per typum: ſi dixero, ſignificari pugnam carnis & ſpiritus, erit allegoria. Sed enim Patres non ſemper obſervant hoc diſcrimen, & Apoſtol. Galat. 4. v. 24. per allegoriam dicta eſſe aſſerit, quæ tamen propriè loquendo ſunt typica, unde Chryſoſt. in Comm. ibidem rectè monet, *Allegoria vocabulum ibi pro typo uſurpatum eſſe.*

Quouſq; progrediendum in allegoriis.

139. *Quæris, quouſq; progrediendum ſit in allegoriis?* Reſp. 1. Præcipua cura eſſe debet de ſenſu literali, qui ex verbia & ipſo contextu hauriendus eſt: illum enim ſenſum, qni ex verbis immediatè colligitur, certum eſt eſſe ſenſum Spiritus ſancti: ex illo literali ſenſu variæ doctrinæ, exhortationes, conſolationea & ἔλεγχοι adverſariorum hauriri poſſunt: hanc literalem Scripturæ expoſitionem maximoperè commendat Baſilius in hexaem. 2. Si ipſe Spiritus ſanctus in Scripturis aliquid typicè vel allegoricè interpretatur, ibi tutò ſeqnimur allegoriam, poſſumua enim eſſe certi Spiritum ſanctum ad illam reſpexiſſe. 3. In præceptia moralibus, promiſſionibus, comminationibua, & tractationibus dogmatum nullæ ſunt quærendæ allegoriæ. Hieron. ſuper 4. Galat. *Allegoria non eſt quarenda in praceptis, qua ad vitam pertinent, aut in his qua perſpicua & manifeſta ſunt.* 4. Inepti ergò ſunt & præpoſteri Interpretea, qui in quovia Scripturæ loco quærunt allegorias, Auguſt. 8. de Geneſ. ad lit. cap. 1. *figurate qui omnia dici in ſacris literis credunt, falluntur.* 5. Leges Ceremoniales Vet. Teſtam. tractari poſſunt allegoricè, quia fuerunt umbræ & typi futurorum bonorum. 6. Hiſtoriæ itidem allegoricè poſſunt tractari, ita tamen ut Hiſtorica veritas inconcuſſa ſervetur. David Goliathum vicit, ita Chriſtus Diabolum, ita pius affectus carnis &c. maneat interim, verè olim à Davide magnum Goliathum devictum. 7. Allegoriæ in dogmatibus non pariunt firmas probationes, [excipio ſemper eas, quas ipſa Scriptura proponit] ſed ornant ſolùm fidem. 8. Uſus ergò allegoriarum magis convenit babendia ad populum concionibus, quàm adverſariis veritatis convincendis: delectant, excitant, tędium auferunt decenter & moderatè adhibitæ unde exordiia conveniunt maximè. 9. Sedulò in id incumbendum, ut allegorię ſint aptę, cumprimis verò nt fidei ſint analogæ.

140. Quomodo verò conformandæ ſunt allegoriæ, ut ſint aptæ & fidei analogæ? Scopus totius Scripturæ eſt Chriſtus, ergò illiua officium, illiua beneficia, illius regnum potiſſimùm in allegoriia ſunt explicanda. *Sic figuram* mannæ & ſerpentis ænei, hiſtoriam Salomonia & Jonæ ad ſeipſum accommodat Chriſtua, Joh. 3. & 6. Matth. 12. *Sic typum* agni paſchalis, propitiatorii, aquæ ea petra &c. ad Chriſtum accommodat Apoſtolus 1. Cor. 5. Rom. 3. 1. Cor. 10. Articuli ergò fidei ex propriis & perſpicuia Scripturæ pronūciatis priùa exactè percipiendi, antequam ad allegorias quia velit abire, & accuratè cavendum, ne quid contra ἀναλογίαν fidei. i. e. conſtantem & perpetuam Scripturæ de dogmatibua fidei ſententiam in allegoriis proferatur. Proclivis hîc eſt lapſua, ideoque judicium & circumſpecta prudentia requiritur.

141. Maximam allegoriæ conciliabit gratiam, ſi fontea ejus ex ipſa Scriptura monſtrari poſſunt: ſæpe enim unica vocula clavia eſt ad aperiendum ſenſum allegoricum. Sic pleraque membra præcepti de agno Paſchali ad Chriſtum & fidelem ejus populum accommodari poſſunt, quia Paulus 1. Cor. 5. v. 7. dicit, *Paſcha noſtrum pro nobis immolatus eſt Chriſtus.* Aptiſſimæ illæ ſunt & ſuaviſ-

ſimæ allegoriæ, quæ ex verbis Scripturæ inter ſe collatis erui poſſunt, & quibus ex ipſis Scripturæ vocibus ſulcimentum aliquod vel certè illuſtratio adhiberi poteſt.

142. Cavendum verò, ne allegoriæ nimis longè ſint petitæ, ita enim erunt crudæ ac duræ: neve pugnent cum principalibus partibus Hiſtoriæ, quam allegoricè cupimus tractare. Nec juſto diutiùs eis immorandum, ſed ut gratia illis accedat, paucis tantum verbis argutè & cum ſuavi quadã acrimonia perſtringantur, nec ſint nimis intricatæ & perplexæ. *Breviter*, non eſt cujuavis aptè & decenter tractare allegorias, qui ergò minùs in eis exercitati, ſobriè & prudenter hîc agant. Qui intempeſtivè & abſque judicio allegorias tractant, facilè proferre poſſunt, quod periti contemnunt, malevoli dent, & quo infirmi offenduntur. Certè Origenes hoc nomine à veteribus reprehenſus.

Allegorias adhibere ſuadet quandoq; neceſſitas. 143. *Monet Hyperius rectiſſimè, quandoq; ipſam neceſſitatem cogere, ut ſectemur allegorias, quandoq; verò id ſolum ſuadere utilitatem. Neceſſitas* exponendi per allegoriam tribus ex cauſis
1\. provenit: Prima, quando Scripturæ niſi tropum ſubeſſe accipias, falſitatem præ ſe ferunt. Sic Pſal. 91.v.13. *Super Aſpidem & Baſiliſcum ambulabis, conculcabis Leonem & Draconem*: id Chriſtus feciſſe non legitur, ergò deſuperatis ac debellatis Diabolo, mundo, peccato & morte eſt explican-
2\. dum. Secunda, quando verba Scripturæ in ſenſu Grammatico accepta pariunt abſurditatem. Sic Deo tribuuntur affectus humani, ira, furor, tædium: Atqui hæc ſpirituali & immutabili Dei Naturæ ſunt minus congrua, explicanda igitur de ef-
3\. fectu non de affectu. Tertia quando ſenſus Grammaticus pugnat cum regula fidei. Auguſt. 3. de doctrina Chriſt. cap. 10. *Quicquid in ſermone divino nec ad morum honeſtatem, nec ad fidei veritatem propriè referri poteſt, figuratum eſſe cognoſcitur.* cap. 16. *Si locutio præceptiva flagitium aut facinus videtur jubere, aut utilitatem & beneficentiam vitare, figurata eſt.*

Sic Chriſtus oculum eruere, manum ac pedem abſcindere jubet. Matth. 18. v. 8. & 9. atqui id in ſenſu literali acceptum, pugnat cum Præcepto Domini: Non occides. Ergo ut monet Chryſoſt. homil. 17. in Matth. *Non de diſturbanda membrorum compage verba ſunt, ſed malum voluptatis arguitur.* Non jubemur corporis noſtri, ſed veteris Adami *membra, quæ ſuper terram ſunt, mortificare, videlicet fornicationem, immunditiem, libidinem, concupiſcentiam pravam & avaritiam*, ut exponitur Col. 3. v. 5.

Quandoq; utilitas. 144. *Utilitas ſuadet allegorias adhiberi*, quando verba ipſa Grammaticè ſumta nullam videntur afferre utilem doctrinam aut inſtitutionem, vel ſi aliqua quidem apparet, longè tamen proveniret uberior, ubi interpretatio allegorica adjungeretur. Sic legimus Jacobum à Labano deceptum ſubſtitutâ Rachelis loco Leâ interpretari illud allegoricè, quod Deus hujus ſeculi multos decipiat rerum terrenarum amore, ut putent eſſe Rachelem, id eſt, pulcerrima & durabilia bona, ſed quando è ſomno pravæ concupiſcentiæ evigilant, agnoſcunt eſſe Leam.

145. Auguſt. de util. cred. cap. 3. & alibi, paulò aliter Scripturæ exponendæ rationem diſtribuit, ſtatuit enim eam quadruplicem, *primam ſecundùm Hiſtoriam*, cùm videlicet docetur, quid ſcriptum aut quid geſtum ſit, quid non geſtum. *Secundam* κατ' αἰτιολογίαν, cùm oſtenditur, quâ de cauſa aliquid dictum vel factum ſit. *Tertiam* κατ' ἀναλογίαν, quâ utriuſque Teſtamenti congruentia demonſtratur. *Quartam* κατ' ἀλληγορίαν, cùm docetur, non ad literam accipienda eſſe, quæ ſcripta ſunt, ſed figuratè intelligenda, hanc libro de vera relig. cap 50. ſubdividit *in allegoriam hiſtoriæ, allegoriam facti, allegoriam ſermonis, & allegoriam ſacramenti.*

146. *De allegorico ſenſu ſatis diximus.* Illa au- *Αἰτιολογία.*
tem interpretandi ratio κατ' αἰτιολογίαν non eſt novus ſenſus præter literalem, ſed ad illum omninò referri debet, neque enim in ea à ſenſu Grammatico diſceditur, ſed tantùm expoſitâ cauſâ facti vel dicti illuſtrior redditur ſententia, & in locis aliquam multis verus & genuinus ſenſus inveſtigari nequit abſque αἰτιολογίας adminiculo, videlicet ut animadvertatur, quis, ad quid, quo conſilio & fine quippiam proferat. Ἀναλογία itidem non af- *Ἀναλογία*
fert novum aliquem Scripturæ ſenſum, ſed dicta vel facta N. Teſt. cum dictis vel factis Vet. Teſt. confert, eorumque congruentiam oſtendit, ſicut id in omni *Scriba inſtituto ad regnum cælorum requiritur*, ut ſimilis ſit Patrifamiliâs, qui profert de theſauro ſuo vetera & nova, Matt. 13. v. 52.

CAP. IX.

De Conſectariis ex regula fidei deductis.

147. His ita expoſitia redimus ad conſectaria noſtra deducta ex illo Theoremate, quod fidei regula in Scripturæ interpretatione cum primis ſit obſervanda. *Primum erat*, Scripturæ interpretationem debere eſſe literalem & propriam, hujus conſectarii confirmatio & verum intellectus patere poteſt ex illis, quæ de variis Scripturæ ſenſibus modò diximus. Iren. lib. 2. cap. 46. *Is ſanus ſenſus & ſine periculo, qui apertè & ſine ambiguo ipſis dictionibus in Scripturis ponitur.* *Conſectaria ex regula fidei.* 1.

148. *Alterum erat*, non diſcedendum à litera, 2.
præſertim in articulis fidei, niſi ipſa Scriptura oſtendat, & exponat improprietatem: ſequitur hoc ex primo. Si aliud voluiſſet Spiritus ſanctus nos intelligere, facili negotio etiam aliter loqui potuiſſet, is ergò ſenſus procul dubio eſt ſenſus Spiritus ſancti, qui ex verbis ipſis colligitur, ſi quam in articulis fidei improprietatem Scriptura continet, ea verbis propriis alibi explicatur. Libri Prophetici & Apoſtolici per totam Eccleſiam inſcribuntur V. & N. Teſtamentum: jam verò notæ ſunt graviſſimæ admonitiones JCtorum, quibus prohibent à verbis Teſtamentorum propriè acceptis diſcedere. Chryſoſt. ſuper 5. Eſa. *Oportet nonnunquam aliquot divinæ Scripturæ loca allegoricè interpretari, ubi convenit nos ſubſequi mentem Scripturæ, & ad eum modum uti allegoriæ tropo. Non enim permiſit illa, ut penes auditores eſſet autoritas accommodandi à ſe dicta, quibus vellet rebus aut perſonis, ſed Scriptura ipſa prævertens Scripturam interpretata eſt.*

149. *Tertium erat*, nullum eſſe fidei dogma, 3.
quod non alicubi propriis & perſpicuis verbis in Scriptura proponatur. Sequitur hoc ex ſecundo, ſi enim impropria verborum ſignificatio in articulis fidei ex ipſa Scriptura demonſtranda & explicanda, utique omnia fidei dogmata verbis pro-

priis

priis & perſpicuis alicubi in Scriptura esponnntur. Confirmatur idiplum ex Scripturæ perfectione & perſpicuitate. Si eniin inter fidei articulos quippiam referendum, quod non alicubi propriis & perſpicuis verbis in Scriptura proponitur, peritiitiqne ejus perfectio & perſpicuitas. Impropriè dicta variè exponi poſſũt, perinde illa ſola, quæ propriè & perſpicuè dicta, certam & immotam prębent lententiam. Irenæus lib. 2. esp. 24. *Quia parabolæ multas recipere poſſunt abſolutiones ex ipſis de inquiſitione Dei affirmare derelinquentes, quod certum, indubitatum & verum eſt, valde præcipitantium ſe in periculum & irrationabilium eſſe, quis non amantium veritatem confitebitur?* Auguſtin. Epiſt. 48. *Quis non impudentiſſimè nitatur aliquid in allegoria poſitum pro ſe interpretari, niſi habeat manifeſta teſtimonia, quibus illuſtrantur obſcura.* Thom. p. 1. q. 1. art. 10. *Nihil ſub ſpirituali ſenſu continetur fidei neceſſarium, quod Scriptura per literalem ſenſum alicubi manifeſtè non tradat.*

4. 150. *Quartum erat, regulam fidei acceptandam eſſe integram*, neque ejus partes ſibi invicem opponendas. Ratio hujus conſectarii eſt evidens, quia omnia, quæ ad fidei regulam pertinent, ſunt Spiritus ſancti effata, quæ ſibi invicem nec poſſunt nec debent opponi: Ubicunque ergò fidei articulus proponitur, retinendus literalis ſenſus, nec opponendus eſt reliquis fidei articulis. Exempli gr. Ariani negant fi ii Deitatem, quia unus Deus, non attendentes ex regula fidei, credendam eſſe non ſolùm divinæ eſſentiæ unitatem, ſed etiam perſonarum Trinitatem. Tritheitæ introducunt tres Deos, quia tres Deitatis ſunt perſonæ, non attendentes ex regula fidei, credendam eſſe non ſolùm perſonarum Trinitatem, ſed etiam divinæ eſſentiæ unitatem.

151. *Quintum* erat, Si vel maximè in locis obſcurioribus genuinum ſenſum non aſſequamur, tamen à fidei regula non eſſe diſcedendum. Laborandum quidem ſedulò, ut cujusque loci genuinum ſenſum aſſequamur, ſed ſi quando illum perveſtigare non poſſimus, caveamus, ne quid contra fidei analogiam proferamus, quâ de rediximus ſuperiùs. Auguſt. 11. de civit. Dei cap. 33. *Non eſt inutiliter obſcuritas hujus pertractata ſententia* (quòd per lucem Angeli boni, per tenebras mali intelligantur) *quia etſi voluntatem auctoris libri hujus indagare nequivimus, à regula tamen fidei, quæ per alias ejusdem autoritatis ſacras literas ſatis fidelibus nota eſt, non aberravimus.* Idem lib. 1. de Geneſ. ad lit. c. 21. *Cùm divinos libros legimus, in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis eruuntur, & ſanitate Catholicæ fidei muniuntur, id potiſſimùm deligamus, quòd certum apparuerit, eum ſenſiſſe quem legimus. Si autem hoc latet, id certè, quòd circumſtantia Scripturæ non impedit, & cum ſana fide concordat. Si autem & Scriptura circumſtantia pertractari ac diſcuti non poteſt, ſaltem id quod ſana fides præſcribit. Aliud eſt enim, quid potiſſimùm Scriptor ſenſerit, non dignoſcere, aliud autem à regula pietatis aberrare. Si utrumque vitetur, perfectè ſe habet fructus legentis. Si verò utrumque vitari non poteſt, etiamſi voluntas Scriptoris incerta ſit, ſanæ fidei congruam non inutile eſt tenuiſſe ſententiam.*

CAP. X.

Declaratio conſectariorum ex regula fidei deductorum per verba ſacræ Cœnæ.

152. *Harum obſervationum & conſectariorum,* quæ propoſuimus, uſus eſt in Scripturæ interpretatione maximus. Declaremus rem exemplo. Bellarm. 3. de verbo Dei cap. 9. Stsplet. in relect. princip. fidei controv. 6. quæſt. 7. & alii Scriptores ita diſputant: *Quia tot jam annis, imò ſeculis de verbis Cœnæ diſputatum, nec dum res transacta. Ergò Scriptura non poteſt dicere, quis ſit verus ſuus ſenſus, Ergò Scripturæ interpretatio ex ipſa Scriptura eſt dubia & incerta. Ergò media interpretationis ſuperiùs propoſita ſunt inſufficientia, proinde requiritur ineffabilis aliquis & authenticus judex ac interpres præter ipſam Scripturam.* *Conſectariorum uſus declaratur exemplo verborum ſacræ Cœnæ.*

153. *At ſequamur ductum harum regularum.* Interpretatio Scripturæ debet eſſe propria ac literalis, præſertim in articulis fidei. Jam verò in locis illis, quæ de Cœna Domini agunt, proponitur articulus fidei. Ergò verba in proprio & literali ſenſu retinenda. Viciſſim in articulis fidei non diſcedendum à litera, niſi ipſa Scriptura exponat improprietatem: jam verò nullibi Scriptura docet, verba Cœnæ ita esponenda. Panis eſt ſignum corporis Chriſti: Vinum eſt ſignum ſanguinis Chriſti: nondum etiam idoneum aliquod ſuæ (quam ita vocant) Sacramentalis Metonymiæ exemplum è Scripturis proferre potuerunt. Ergò non inferenda eſt in verba cœnæ talis topica & figurata locutio. Ulterius, nullum eſt fidei dogma, quòd non alicubi propriis & perſpicuis verbis in Scriptura proponatur. Jam verò Matth. 26. Marci 14. Luc. 22. 1. Cor. 10. & 11. ex profeſſo tractatur dogma de cœna, atque hæc eſt propria hujus doctrinæ ſedes. Ergò loca illa in ſenſu proprio & literali accipienda.

154. Si dicant, regulam fidei nos cogere, ut à literali ſenſu diſcedamus, quia ſcil. juxta regulam fidei aſſerendum ſit, quòd Chriſti corpus ſit verum & naturale corpus. Item quod Chriſtus ſuo corpore in cœlum aſcenderit: ſuccurrit obſervatio quarta, regulam fidei acceptandam eſſe integram, neque partes ejus ſibi invicem opponendas eſſe. Utrumque Scriptura docet, Chriſti corpus eſſe verè humanum corpus, & tamen illud verè in Cœna diſtribui, utrumque igitur credendum, neque alterum alteri opponendum. Chriſti enim corpus non ſolùm eſt verè humanum corpus, ſed etiam Filii Dei proprium corpus. Chriſtus non ſolùm aſcendit ad cœlos, ſed etiam ſedet ad dextram Dei. *An regula fidei cogat à literali ſenſu diſcedere.*

155. *Hæc ergò contradictoria non ſunt: Chriſti corpus eſt* verum corpus: & Chriſti corpus in ſacra cœna manducatur: quia utrumq; in proprio & literali ſenſu Scripturæ verba docent. Non in uno ſolùm audienda eſt Scriptura, quòd Chriſtus habeat verum corpus, ſed etiam in altero, quòd verum illud corpus in cœna præſens ſit. Si omninò velint alterutrum negandum eſſe, vel veritatem corporis, vel ejus in Cœna manducationem: exponant nobis rationem, quare potiùs manducationem corporis Chriſti in cœna negare velint ex veritate corporis, quàm corporis veritatem ex al-

ſerta ejus in Cœna manducatione? Si dicant, veritas corporis eſt articulus fidei, quærendi ſunt, unde ſciant? reſpondebunt utique ex Scriptura, & quidem ſenſu literali Scripturæ: At inquam ego, Scriptura itidem docet & quidem in ſenſu literali, corpus CHRISTI in Cœna adeſſe & manducari. Ergò etiam illa præſentia & manducatio corporis CHRISTI in Cœna eſt articulus fidei.

Objectio Marcionitarum. 156. *Dicat aliquis Marcionita, Chriſti corpus non eſt* verum & naturale corpus, quia in ſacra cœna manducandum diſtribuitur. Ergò illa loca, quę ſtatuunt, Chriſti corpus eſſe verè humanum corpus, figuratè ſunt accipienda, ut conſtet articulo de Cœna ſua integritas. Huic certè aliter occurri nequit, quàm ut dicatur, utrumque aſſerendum & credendum eſſe, quòd Chriſti corpus ſit verè humanum corpus, & tamen illud in Cœna manducetur, neque hoſce fidei articulos inter ſe oppoſitos eſſe, ſed ſimplicis fidei obœdientiâ utrumque eſſe acceptandum. Niſi firmum fiaum illud teneatur, eadem licentia, quâ à literali ſenſu verborum Cœnæ diſceditur, etiam Marcionita diſcedet à literali ſenſu illorum locorum, in quibus veritas humanæ Naturæ in Chriſto aſſeritur.

Objectio Bellarm. 157. *Nimis verò largè concludit Bellarmin. 3. de Sacr.* Euchar. cap. 19. *verba Cœna ſi propriè accipiantur, neceſſariò inferre transſubſtantiationem: Panis,* inquit, *aut metaphoricè mutatur, aut verè & realiter*: Reſpondemus, imò verò datur tertium, panis mutatur Sacramentaliter, id eſt, ſit medium, ὄχημα & organum, per quod, in quo & cum quo corpus Chriſti diſtribuitur. Ac Pronomen *Hoc*, in verbis Cœnæ denotat quidem panem, ſed non ſolùm, [quę enim foret conſtructio, ἄρτ☉ τȣ̃τό?] verum totum compleaum, quando enim duæ res modo quodam unitæ ſunt, uſitato more prædicatum exprimit dignius & ſenſui minus obvium, partem autem alteram ſenſui obviam non exprimit.

τὸ ῥητὸν in S. Cœna an pugnet cum adſcenſione Chriſti. 158. *Sed enim quia controverſiam de Interpretatione* verborum Cœnæ exempli loco tractare cœpimus, ipſa rei magnitudo requirit laniùs de illis diſſerere. Diſputat *Perkinſius* lib. de unic. ratione conc. p. 49. *τὸ ῥητὸν in verbis Cœnæ ſervatum pugnare cum aſcenſione Chriſti & cum Natura Sacramenti: contra verò novum illum ſenſum, quòd panis ſit ſymbolum corporis Chriſti abſentis* (ita enim ſcribit) *congruere primò cum analogia fidei,* 1. Chriſtus *verè aſcendit in cœlum, hoc eſt, ſublatus à terra in cœlum localiter & viſibiliter, ejus ergò corpus non ore in cœna percipiendum, ſed fide in cœlo,* 2. *Natus ex Maria virgine. Ergò verum & naturale corpus habuit, longum, latum, altum, alicubi ſitum & loco circumſcriptum, unde conſtat, panem in Cœna non propriè ipſum corpus, ſed ejus tantum ſymbolum eſſe poſſe.*

159. *Reſp. Panis eſſentialiter non eſt corpus Chriſti, ſed* ſacramentaliter, ita ut manducato pane illo myſtico, manducetur ſimul corpus Chriſti, quod cum analogia fidei non pugnat, ut modò oſtendimus, nulla ergò cogit neceſſitas à literali verborum ſenſu recedere & novum ſenſum quærere. Non quæritur, an Chriſtus corpore ſuo verè aſcenderit in cœlum, & an verum habeat corpus, ſed an hoc pugnet cum articulo aſcenſionis & cum veritate corporis Chriſti, quod corpus ejus in cœna præſens ſtatuitur, quâ de re plura inferiùs.

160. Secundò pugnat τὸ ῥητὸν (ait Perkinſus) *cum circumſtantiis dati loci.* 1. Accepit, fregit: *hic non eſt veriſimile, Chriſtum inter Diſcipulos ſedentem, ſuis manibus proprium corpus accepiſſe & fregiſſe. Ergo panis tantùm ſignum & ſigillum eſt.* *An pugnet cum circumſtantiis dati loca.* Reſp. Quæ Deus conjunxit, homo non ſeparet. Referunt Evangeliſtæ, Chriſtum non ſolùm panem accepiſſe & fregiſſe, ſed etiam benedixiſſe, & panem illum benedictum diſtribuiſſe, quidque diſtribuat diſertè addidiſſe, dum hoc eſſe corpus ſuum pronunciat. Non ergo verum, nec veriſimile eſt, Chriſtum nudum panem Diſcipulis ſuis diſtribuiſſe, aliàs verbis fallacibus eos ludificaſſet. 2. Traditum pro vobis. *Panis nullo modo poteſt dici traditus pro nobis, ſed Chriſti corpus. Ergò panis ſecundum τὸ ῥητὸν non eſt corpus, ſed ſymbolicè.* Reſp. invertimus: Illud Chriſtus in cœna diſtribuit, quod pro nobis in mortem traditum. Jam verò nudus panis non eſt pro nobis traditus, ſed corpus Chriſti eſt pro nobis in mortem traditum. Ergò non nudum panem, ſed corpus ſuum diſtribuit. 3. Poculum eſt Nov. Teſtam. *non propriè, ſed per metonymiam. Ergò nihil impedit, quin ſimiliter metonymia ſit in his verbis, hoc eſt corpus meum.* Reſp. poculum non ſimpliciter dicitur Nov. Teſtam. ſed additur, in Chriſti ſanguine, id eſt, propter Chriſti ſanguinem, cujus eſt κοινωνία. 1. Cor. 10. v. 10. Matthæus & Marcus ita efferunt: *Hoc eſt ſanguis meus Novi Teſtamenti,* quæ collatio τὸ ῥητὸν confirmat. Poculum non ſignificat Nov. Teſt. ſed eſt Nov. Teſt. quomodo? non per ſe & in ſe, ſed in Chriſti ſanguine, quem bibentibus exhibet. 4. *Chriſtus ipſe panem comedit, non tamen corpus ſuum.* Reſp. quæ verò Scriptura hoc aſſerit, quod de myſtico pane unà cum Diſcipulis Chriſtus participârit? 5. *Hoc facite in mei recordationem: Ergo Chriſtus non corporaliter ori præſens, ſed ſpiritualiter fidei cordis adeſt.* Reſp. confunduntur ſubſtantialia Cœnæ, & ejus ſalutaris fructus. Cœna inſtituta ad Chriſti commemorationem. Hoc facite, inquit, in mei commemorationem. Ergòne Chriſtus à cœna abſens? imò verò quia inſtituta eſt cœna in Chriſti recordationem. Ergo revera ibi præſens ipſe ſuum corpus diſtribuit. 6. *Donec veniat, Ergo Chriſtus abſens corpore.* Reſp. diſceſſit & hic eſt, redibit nec nos deſeruit. Chriſti è cœlis reditum expectamus, & nihilominus corpus ejus in Cœna diſtribui credimus, utrumq; enim in verbo ſuo nos credere jubet. 7. *Chriſtus non dixit, ſub ſpecie panis vel in pane, ſed hoc, id eſt, hic panis eſt corpus meum.* Reſp. hypotheſis eſt falſa, quod particula, *Hoc*, denotet ſolum panem.

161. *Tertiò* pugnare dicitur τὸ ῥητὸν cum Natura *Sacramentorum, in quibus ponenda analogia inter ſignum & ſignificatum, quæ nulla eſſe poteſt, ſi panis eſt propriè corpus Chriſti*: *An pugnet cum natura Sacramentorum.* Reſp. de quolibet Sacramento judicandum eſt ex ejus in propria ſede deſcriptione, neque confingenda ſunt generalia de Sacramentis utriusque Teſtamenti pronunciata ἄνευ γραφῆς. Ac quid impedit ponere analogiã inter panem & corpus Chriſti, etiamſi illud revera ſit præſens in terra?

162. *Quartò* novus ille ſenſus dicitur congruere *cum locis ſimilibus* Gen. 17. v. 10. *Hoc eſt fœdus meum inter me & vos: Circumcidetis carnem præputii veſtri, ut ſit ſignum fœderis.* *An novus ſenſus congruat cum locis ſimilibus.* Reſp. procedit à particulari: ibi ponitur fœdus pro ſigno fœderis. Ergo etiam in verbis cœnæ corpus pro ſigno corporis. Præterea quando dicitur, *circumciſio eſt fœdus,*

dus, deſcribitur circumciſio à ſua forma, & ſic circumciſio eſt fœdus, hoc eſt, Sacramentum & fœderalis actio, ſicut etiam Baptiſmus eſt fœdus. Quando poſtea dicitur, *Circumciſio eſt ſignum fœderis*, deſcribitur ſacramentum circumciſionis ex ſuo fine, ſicut Rom. 4. dicitur, *Circumciſio eſt ſigillum juſtitiæ fidei*, nimirum efficaciter eam obſignans, perinde ut Auguſt. conſ. art. 13. Sacramenta dicit eſſe *teſtimonia & ſigna divinæ voluntatis*. 2. 1. Cor. 10. v. 4. *Bibebant ex ſpirituali petra, petra autem erat Chriſtus*. Reſp. loquitur Apoſtolus de ſpirituali petra, quæ Iſraelitas comitabatur, hæc verò non ſignificabat Chriſtum, ſed erat ipſe Chriſtus: ex hac ſpirituali petra bibebant omnes, hoc tamen diſcrimine, quòd impii in typo duntaxat, pii verò in typo & fide ſimul bibebant. 3. Rom. 4. v. 11. *Et ſignum accepit circumciſionis*, quod obſignaret juſtitiam fidei. Reſp. diſertè Apoſtolus ſigni vocem ita explicat, quòd per eam obſignans σφραγὶς intelligatur. 4. Exod. 12. v. 11. *Agnus eſt tranſitus, & mox* cap. 13. v. 9. *Agnus eſt ſignum tranſitus*. Reſp. neutra propoſitio in Moſe legitur, multò minus expoſitio nocturni monitoris locum habet. Ac ſi vel maximè concederetur, circumciſionem certâ ratione ſignificaſſe fœdus, petram ſignificaſſe Chriſtum: tamen id ad cœnæ negotium applicari non pateretur diſcrimen Sacramentorum Vet. & Nov. Teſt. illis propriæ erant σκιαὶ & figuræ, ſed in his locum habet εἰκὼν & ipſa rei olim adumbratæ ſubſtantia. 5. Act. 22. v. 16. *Baptiſmus eſt ablutio peccatorum*. Reſp. nomine Baptiſmi intelligitur Sacramentum integrum, nō tantum externa ablutio, ſed etiam additum Elemento Verbum de regeneratione, adoptione, & vita æterna: atque hac ratione Baptiſmus non ſignificat peccatorum ablutionem, ſed veriſſimè eſt lavacrum regenerationis. Ubi verò Scriptura dicit, ablutionem aquæ in Baptiſmo ſignificare ablutionem à peccatis? alibi hac de re pleniùs. 6. Johan. 6. v. 35. *Ego ſum panis vitæ*. Reſp. Chriſtus eſt panis vitæ, non metonymicè, ſed metaphoricè ſumto vocabulo Panis. Si in verbis Chriſti eſt talis metonymia Sacramentalis, quæ erit eorum paraphraſis nimirum hæc, *Chriſtus ſignificat panem vitæ*: imò verò non ſignificat, ſed veriſſimè eſt panis ille vitæ, qui ſpiritualem noſtram eſuriem ſatiare poteſt. 7. 1. Cor. 10. v. 16. *Poculū benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti? panis, quem frangimus, nonne communicatio corporis Chriſti? id eſt, ſignum communionis*. Reſp. quæ verò hæc fingendi licentia, communicationem ſumi pro ſigno communicationis? ubi ergo tandem Scriptura diſertè & perſpicuè loquitur de Cœna? & quæ hæc erit paraphraſis? Panis eſt cōmunicatio corporis Chriſti, id eſt, panis eſt ſignū communicationis ſigni corporis: ita enim volunt in verbis cœnæ vocabulum Corporis pro ſigno corporis accipi debere, & ſic panis erit ſignum ſigni. Quin potius ex hoc loco Apoſtolico firmiſſimum poteſt deſumi argumentum pro noſtra ſententia, quod panis myſticus non ſit ſignificatio corporis Chriſti abſentis, ſed potiùs præſentis communicatio.

An novus ſenſus congruat cum præceptis Logicæ.

163. *Quintò* novus ille ſenſus congruere dicitur cum *præceptis Logicæ: nam diſparatum de diſparato non dicitur, niſi per tropologiam*. Reſp. falſa recurrit hypotheſis, quòd vocula *Hoc*, denotet ſolum panem; præterea num tropus in hiſce propoſitionibus, Deus eſt homo, Homo eſt Deus? Non quid Logicæ præceptis, ſed quid Chriſti verbis conveniat, quærendum: τὰ ὑμέτερα ὑπὲρ λόγον, ait Juſtinus. Denique novus ille *ſenſus congruere dicitur cum recepta loquendi conſuetudine, Sic ponimus faſces pro imperio, ſceptrum pro regno, togam pro pace*. Reſp. quis verò ſcriptor ſic loquitur, Faſces ſunt imperium, ſceptrum eſt regnum, toga eſt pax?

An novus ſenſus congruat cum recepta loquendi conſuetudine.

CAP. XI.

Propter abſurdum rationis humanæ non eſſe diſcedendum à regula fidei.

164. *Redeamus poſt hanc digreſſionem, quam in ipſa* hujus problematis de Scripturæ interpretatione, ἐργασίᾳ inſtituere voluit iſte Scriptor, ad noſtrum inſtitutum. Diximus regulam fidei acceptandam eſſe integram, neque ejus partes ſibi invicem opponendas, ſiquidem articuli fidei in ſenſu proprio & literali accepti non repugnant ſibi invicem, ſed humana ratio ſibi figit contradictiones, atq; hîc eſt fons omnium hæreſium. Tertull. adv. Prax. cap. 18. *Non periclitatur Scriptura, ut illi de tua argumentatione ſuccurras, ne ſibi contraria videatur. Habet rationem, & cùm unicum Deum ſtatuit, & cùm duos Patrem & Filium oſtendit & ſufficit ſibi.*

Ratio humana in articulis fidei.

165. *Nimirum judicium de vera contradictione* in articulis fidei non eſt permittendum humanæ rationi, aliàs Scripturæ Magiſtra ſtatueretur, cùm tamen nec voluntatis nec poteſtatis divinæ pernoſcendæ regula ſit idonea. *Non illius*, quia Deum nemo vidit unquam, Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit nobis. Joh. 1. v. 18. *Non hujus*, quia Deus ὑπερεκπερισσοῦ *poteſt facere plus quam intelligimus*. Epheſ. 3. 20. *captivandum ergo* πᾶν νόημα *ſub obſequium Chriſti*. 2. Corinth. 10. v. 5. & cavendum; *ne deprædationem patiamur à Philoſophia*. Col. 2. v. 8.

Philoſophia inſervit uſus.

166. *Proclivis hic eſt lapſus, adeò non abs re futurum*, ſi de uſu Philoſophiæ in Scripturæ interpretatione dicamus uberiùs. Uſus ejus poteſt eſſe triplex. Ὀργανικὸς, κατασκευαστικὸς, καὶ ἀνασκευαστικός.

1. Ὀργανικός.

Organicus uſus eſt, ſi Grammaticam vocum proprietatem, Dialecticam ordinis obſervationem, Rhetoricam figurarū expoſitionem, & Phyſicam rerum naturalium cognitionem ex diſciplinis Philoſophicis hauſtam ratio noſtra ſecum afferat ad eruendum divinæ ſapientiæ theſaurum in Scripturis reconditū. Uſum hunc commendamus quàm maximè, imò verò neceſſarium eſſe dicimus: atque huc referenda ſunt encomia illa, quæ Philoſophiæ, præſertim verò Logicæ, tribuuntur veteribus ſatis honorifica. Auguſt. 1. contra Creſcon. cap. 15. v. 20. 2. de doctr. Chriſt. c. 31. 3. contra Academ. c. 13. Baſil. ſup. 5. Eſa &c.

1. Κατασκευαστικός.

167. *Quod ad uſum κατασκευαστικὸν attinet, ita* habendum. Eſt quædam naturalis Dei notitia Rō. 1. v. 19. & 20. illa verò ſubordinari debet illi, quæ divinitus in verbo revelata eſt: ſicubi diſſentit, illi credat: in quibus conſentit, robur & certitudinē ab ea accipit. *Breviter*, tanquam ſamula & miniſtra illi Dominæ inſerviat & reverenter aſſurgat. Gerſon. lib. 1. de conſol. Theol. proſ. 1. *Philoſophia non abjicitur à Theologia, ſed in obſequium ab eadem ſumitur*, quò etiam pertinet Philonis allegoria lib. de Cherub. qui Philoſophiam Agari, Saræ autem Theologiam comparat.

168. *Diſputat Scalig.exerc 6.ſect.3.artificem ab artifice quaſtiones,enunciata,effata,concluſiones duplici modo accipere. Vnus eſt,cum inferioris cognitio pendet omninò a principiis ſuperioris,quod fit in ſcientiis ſubalternis. Alius modus eſt, cùm artifex ea, qua ab alio poſita ſunt, admittit, qua etiam ſine ipſo cognoſceret,ſed non tanquam ſuorum principia,neq, pertade ab illo probata, quaſi ipſe probare non poſſit, ſed ut examinet ac judicet.* Poſteriori hoc modo Theologus à Philoſophbo quædam accipit. Theorema enim iſtud, *Deum eſſe*, Theologus à Philoſophia acceptat, non quaſi abſq; principiis Philoſophiæ ex Scriptura tanquam principio ſuæ ſcientiæ οἰκείῳ illud cognoſcere non poſſit, ſed quia in examine ad normam ſui principii veritatem ejus animadvertit Gerſon li.3.de conſol.Theol.proſ.4. *Theologia doctrinas Philoſophia,ſi vera ſunt,ſi recta, ſi ſalutares,approbat,utens eis jure ſuo & Catholicas reddeat: ſi tenebroſiores ſunt,illuminat: ſi noxiis erroribus mixta ſunt,ſeparat precioſum à vili,illud retineat,aliud exterminans.*

2. Ἀνασκευαστικός. 169. Ἀνασκευαστικὸς *ſeu* ἐλεγκτικὸς uſus ut legitimus ſit, ita comparatus eſſe debet. Confutandæ priùs ſunt erroneæ doctrinæ ex Scripturæ S. fundamentis, tanquam unico & proprio Theologiæ principio, poſtea etiam addi poſſunt rationes Philoſophicæ, ut oſtendatur, falſum illud dogma repugnare non ſolùm lumini gratiæ, ſed etiam lumini Naturæ. Verùm ubi dogmatis alicujus veritas ex immotis Scripturæ ſacræ fundamentis firmiter demonſtrata fuerit, nullis rationibus Philoſophicis, quantumvis ſpecioſis, ab ea nos deduci patiamur.

Vetuſtatis hac de re dicta. 170. *Pertinent huc pia vetuſtatis dicta.* Juſtin. q.117. *Fieri non poteſt,ut eorum,qua ſupra Naturã divinã ſiunt potentiã,ratione naturali aſtruatur aſſertio.* Tertull.de præſcr. *Quid Athenis & Hieroſolymis? quid Academia & Eccleſia? quid Hæreticis & Chriſtianis? noſtra inſtitutio de porticu Salomonis eſt.* Chryſ.hom.5.ſup.1.Cor. *Ex Philoſophia res divinas intelligere velle, eſt candeas ferrum non forcipe,ſed digitis contrectare.* Id.hom.21.in Gen. *Magnum eſt periculũ,res fidei committere rationib. humanis.* Ambr.ſup.Pſ.118. *Nihil nobiſcum Philoſophia,ne & fidem noſtram per Elementa hujus mundi traducat à vero. Sic Arianos in perfidiam incidiſſe cognovimus, dùm Chriſti generationem putant uſu ſeculi colligendam.reliquerunt Apoſtolum,ſequuntur Ariſtotelem.*lib.de fide c.5. *Aufer argumenta, ubi fides quaritur.* Bernh.Ep.190. *Quid magis contra fidem,quam credere nolle, quòd non poſſis ratione attingere? Laudatur Maria,quòd rationem fide pravenit.& punitur Zacharias,quòd fidem ratione tentavit.* Junil.lib.2.q.c.30. *Ea qua ratio docet,fides intelligit: & ubi ratio deficit,fides pracurrit.* Anſh. in Ep.de fide ad Urban.Pap.c.2. *Si quis poteſt intelligere, Deo gratias agat,ſi non poteſt,non immittat cornua ad ventilandum, ſed ſubmittat caput ad venerandum:* unde concludit Altioſod.in præf.ſummæ. *Apud Ariſtotelem argumentum eſt ratio rei dubia faciens fidem, ſed apud Chriſtum argumentum eſt fides faciens rationem.*

Philoſophorũ hac de re ſententia. 171. Quid quòd ipſimet Philoſophi hoc quodãmodo agnoſcunt? Plato in Timęo dicit, *eatenus Philoſopho de reb. divinis aliquid confirmandũ,quatenus idipſum divinis Oraculis confirmetur.* In Phædro dicit, *hominis duob. vehiculis verarum rationum ab errorib. ad ſcientiam reduci, quorũ unum ſit per demonſtrationem, cognitarũ rerum, quemadmodũ cognoſcendi vocat ἀπόδειξιν: alterum divinitùs ad nos deſcendentem veritatem, quem θεῖον λόγον nominat,* ibidemq; concludit, *humanam ſapientiam pra illa, qua ab oraculis habetur, nihili faciendum eſt.* Id.referente Theophraſto Ænęę Gazęi p.720.in operibus Philonis, *eouſq, ſibi credendum dixit, dùm quis ipſo ſapientior adveniat, at Deo nemo ſapientior.* Ariſtoteles λόγους παρ᾽ ἑρμηνευτῶν (per quos autoritatem divinam quidam intelligunt) alicubi excipit, & ꝓpter eos *aſſenſum ſuſpendi* non improbat. In Metaph.laudat tritũ illud Simonidis: *de reb. divinis & prater Naturam ſoli Deo credendum eſſe.* 1.anal.c.7. cont.59.requirit, *ut ſit terminorũ* συγγένεια *apodixi,* nec fiat μετάβασις εἰς ἄλλο γένος: ἀνάγκη ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τὰ ἄκρα καὶ τὰ μέσα εἶναι. Alphrag. Arabs l.1. protrep. voluit *res divinas & purâ fide credibiles altioris eſſe ordinis, à quarũ comprehenſione debilitentur rationes humana, ne illas queant aſſequi,* referẽte Petro Greg.in comm.art.mirab.c.1.p 11. Pulcrè Scalig.exerc.77.ſect.2. *Qua ſupra leges Natura, ex Natura legib.non ſunt judicanda.* exerc.365.ſect.3. *Tantò pejus quidam ex Theologis iſtis,qui veterũ decempeda immenſos religionis noſtra agros metiri poſſe ſibi perſuaſerunt,*ſect.9. *Intereſt & noſtra pietatis & Dei immenſitatis ea ſentire,qua ſentire non poſſumus, ſentire quidem in ipſo, per ipſum, qua per nos ſentire nequeamus.* Eraſm.affert exemplũ pulcerrimum in Symb.Catech.2.p.43. *Si quis Idiota tali Philoſopho,qualis fuit Ariſtoteles aut Pythagoras,aut ſi quis fuit doctior utroq, de materia prima, de rerum principiis, de Infinito, aut de cæleſtium orbium magnitudine, motu, viq, diſſerendi obſtreperet, ambigens de omnibus, qua non poſſet aſſequi, nonne audiret arrogans & inſaniens? at quantò major eſt inſania, ideo non credere divina Philoſophia, quod multa non aſſequatur humanus intellectus? porrò inter Deum & hominem quantũvis eruditum diſcrimen eſt infinitis partib. majus, quàm inter hominem ſapientiſſimum & ruſticum ſtolidiſſimum.*

172. Vis veritatis aſſenſum eorũ meruit: quos non ubiq; hoc ipſũ obſervare conquerimur. Calvin.li.3.Inſt.c.23.ſect.4. *Indignum eſt ad eam legem opera Dei redigere,ut ſimul ac eorum ratio nobis non conſtiterit,improbare audeamus.* Beza in epigr.p. 249. *Qua voce nobis prodidit Deus ſua, Ratione ſeiri non queunt humanitùs.* Sadeel in præfat. oper. Theol.de Meth.diſp.Theol. *Cùm Theologia ſit ſupra omnes ſcientias; eam ſubjici principiis Philoſophicis non ineptum modo, verùm ẽt iniquiſſimum ac indigniſſimũ eſt.* Aret.p.1.probl.2. *Qua eſt iſta petulantia, divina myſteria communib. Natura legib. obnoxia facere, qua cũ ſint omni humana rationi inexplicabilia, adoranda potiꝰ quã ventilanda?* Zanch.5 de Natura Dei c.2.p.620. *Verbum Dei & humana prudentia ſemper inter ſe pugnant.* Petr.Mart.claſſe 2.loc.comm.c.1.§.25. *Primum id, quod credi volumus, oſtendi debet ex ſacris literis, deinde ſi id aſſequi non poſſumus, fide nitemur, rationem ſeponemus.* Morn.præf.lib.de ver. relig. *Tantùm abeſt, ut humana ratio fidei ſit menſura, ut ne natura quidẽ propter ignorantiã & pravitatem eſſe poſſit.* Id.præf.li. de Euch.p.44. *Thomas doctrinam ſuam directè ad Script. reſtringit, quã hoc ab illis abhorrent, qui ex Philoſophia aliarũve diſciplinarũ principiis diſputare volunt contra illã Logica regulam,* μὴ μεταβαίνειν εἰς ἄλλο γένος, *ab una ad aliam ſcientiam ne tranſeas, cùm ſecundùm verùm Logica uſum noſtra ratiocinatio è principiis unius ſcientia theoremata, ex his* Calvinianorum confeſſio.

corol-

corollaria ad eandem pertinentia deducere debeat. Hæc illi rectiſſimè.

An aliquid in Philoſophia verũ quod in Theologia falſum.

173. *Ergóne, inqais, verum aliquid in Philoſophia*, quod in Theologia ſalſum? Reſp. egimus hac de re in diſputatione quadam Metaphyſica de Vero, ex qua transſcribemus, quæ hûc pertinent. Idem ſimul verum & ſalſum eſſe nequit, ſcilicet per ſe & ἀυτάυτως. Nullum enim Ens ſimul eſt & non eſt. Tamen verum Philoſophicè dicuot, quidam falſum Theologicè. Intelligendum id certo reſpectu, ſcilicet ratione vitioſæ applicationis. Virgo parit, virgo non parit: contradictoria hæc per ſe non ſunt. Poſterius enim intelligitur naturaliter ſecundùm ordinarium naturæ curſum, de iis enim quæ fiunt naturaliter & ordinariè, agit Phyſica, ideò cum hac limitatione ejus axiomata ſunt accipienda. Prius intelligitur fieri per ſupernaturalem & extraordinariam Dei potentiam. Si quis ergò prius opponere velit poſteriori, abutitur eo axiomate: ἀφιλότεφον enim eſt particulare & ſecundùm quid accipere ut univerſale & ſimpliciter. Nihil quod naturale opponendum ſupernaturali: Natura enim non opponitur ſuo creatori. Naturæ Dominus Deus eſt, Natura miniſtra eſt, Quam fas eſt Domini juſſa verenda ſequi. Nec uſus rei extendit ſe latiùs, quàm res ipſa, Principia autem Philoſophica ſunt naturalia.

174. *Inverſo igitur & perverſo ordine agunt*, qui literalem ſenſum in aliquo fidei articulo ex principiis Philoſophicis impugnant: Non enim deſerendus eſt in articulis fidei literalis ſenſus propter abſurdum rationis. Gryn. diſp. Heid. de Cœna theſ. 25. & 26. Bucan. loco 48. p. 711. diſtinguunt inter rationem corruptam, & eam quæ poſt regenerationem ſpiritualis facta: ad illam referunt, quæ in Scripturis dicuntur de captivando intellectu ſub obſequium Chriſti, de cavenda Philoſophiæ ϭυλαγωγίᾳ &c. huic autem fidem non eſſe derogandam dicunt, cùm poſt regenerationem facta ſit πνευματικὴ. Quid hac de re ſtatuendum?

Ratio corrupta & regenerata.

175. *Reſpon. Conſiderari rectè poteſt & debet humana* ratio dupliciter. Uno modo in opibus ſuis, quas ſuopte ingenio, ſuis uſa principiis, ut ſunt communes notiones, ſenſus, experientia, inductio, acquiſitas habet; altero in iis, quas ſine ſuo aliunde nempe è revelatione divina excipit. Seu uno modo ut eſt relicta ſibi & ſoluta, altero ut eſt intra orbem verbi divini concluſa & caſtigata. Seu uno modo, ut ſine freno diſcurrit, quando ſuis fertur logiſmis, quocunque pedes ferunt: altero ut ſub freno diſcurrit, refrenata per verbum DEI & ſub obſequium Chriſti reſtricta. Seu, uno modo, qualis eſt & in homine & Philoſopho, quâ eſt homo & Philoſophus: altero qualis eſt in homine vel Philoſopho Chriſtiano, non quâ eſt homo ſimpliciter vel Philoſophus, ſed quâ eſt Chriſtianus homo & Chriſtianus Philoſophus, quemadmodum dexterrimè iſtæc proponit & explicat Dn. Schröd. de princ. fid. cap. 1. ſect. 2. §. 3.

Homo renatus oppugnans literalem ſenſum, an hoc faciat ſecundum rationem renatam.

176. *Jam ergò quæſtio eſt, quando homo jam renatus* ex principiis rationis oppugnat literalem ſenſum in articulis fidei, an hoc facere dicendus ſit ſecundum rationem renatam? Reſp. minimè verò, etiamſi enim talis hominis ratio renata ſit, tamen quatenus ex ſuis principiis vult diſputare contra fidei articulos, eatenus non amplius eſt renata, quia renata ratio ex verbi principiis diſputat. Quia ex rationis principiis contra myſteria fidei diſputat, facit id non quâ Chriſtianus, ſed quâ homo abutens Philoſophiâ. Ut ergo, *qui ex Deo natus eſt, peccatum non facit* 1. Joh. 3. v. 9. nimirum quatenus talis eſt & quatenus regenerationis gratiam retinet; ſi verò concupiſcentias carnis ſequi velit, peccat & fit morti obnoxius, Rom. 8. v. 13. ita renata ratio non adverſatur fidei articulis, nimirum quatenus talis eſt, & quatenus ductum verbi ſequitur, ſi verò ex ſuis principiis verbum Dei velit oppugnare, errat & non amplius eſt renata.

177. Declaremus rem exemplo, quod etiam ſuperiùs adhibuimus. Quæritur, *Sitné corpus Chriſti verè realiter & ſubſtantialiter in cœna præſens?* Affirmant Eccleſiæ noſtræ, quia Chriſtus dicit: *Accipite, mandacate, hoc eſt corpus meum.* Negant contrà adverſarii ex hoc principio, quia verum & naturale corpus non poteſt ſimul & ſemel eſſe in pluribus locis. Addunt, rationem renatam non poſſe aliter de corpore ſtatuere, teſtimonium ergò ejus audiendum eſſe. At, inquam, ratio renata (quatenus talis) de articulis fidei ſtatuit ex DEI verbo, & limites ejus non egreditur. Jam verò Dei verbum hoc eſt: *Accipite, manducate, hoc eſt corpus meum.* Si ratio contra hoc Chriſti verbum ex ſuis principiis diſputat, non amplius renata eſt, ſed ſuum ſequitur ductum, ac tàm non audienda eſt, quàm non audiri debet Philoſophus contra reſurrectionem corporum diſputans ex illo principio. Nullum individuum quod ſemel interiit, idem numero redire poteſt: vel Anti Trinitarius diſputans contra myſterium Trinitatis ex hoc principio: *Unum non poteſt eſſe trinum.* Vel Arianus contra æternam Filii generationem diſputans ex hoc principio: *Genitum poſterius eſt generante.* *Exemplũ.*

178. At, inquis, ratio contra præſentiam corporis Chriſti in cœna diſputans, non nititur ſimpliciter ſuis principiis, ſed Scripturæ pronunciato de veritate corporis Chriſti: Reſp. non ſolùm in uno Scripturam audire debet, quòd ſcilicet Chriſtus habeat verum corp⁹, ſed etiam in altero, quòd ſcilicet verum Chriſti corpus in cœna adſit. Fidei regula acceptanda eſt integra. Non hîc quæritur, an Chriſti corpus ſit verum corpus, ſed hoc quæritur, an ſtante corporis veritate, inde rectè inferatur, Deum non poſſe facere, ut verum illud corpus in cœna ſit præſens. Dicunt, Natura corporis non admittit, eſt enim finitum, quæro unde ſciant, hoc adverſari Chriſti corpori, ut ſit ſimul in pluribus locis præſens? certè ex rationis principiis. Scriptura enim dicit contrarium: ultima ergò reſolutio argumenti redit ad pronunciatum ex principio rationis deductum, idque vitioſè opponitur verbis Chriſti. Tollatur proinde latibulum ſophiſticum, quod ſibi parare volunt in diſtinctione illa inter rationem renatam, ſive, ut loquuntur, ſpiritualem, & non renatam. *Objectio.*

179. Hujus loci eſt obſervatio illa quam D. Baſilius in Epiſt. quadam proponit, ne ex eo quod ſcriptum eſt, temerè colligamus, quod non eſt ſcriptum. Rectè quidem Nazianz. 5. de Theol. dicit, *ea quæ colliguntur ex ſacris Scripturis, perinde habenda eſſe, ac ſi in illis ſcripta eſſent.* ſed magnâ hic cautione opus eſt, furtim ſæpè ratio humana ſeſe ingerit, & ad ſua inventa Scripturam proprio arbitrio accommodat. Sit ergo regula. Quicquid ex Scriptura colligitur, quod aliis Scripturæ manifeſtis locis repugnat, id minus legitimè collectum eſſe ſtatuendum. *Baſilii obſervatio.*

CAP. XII.

De conciliatione τῶν ἐναντιοφανῶν.

De Conciliatione locorum.

180. *Atq; hæc de fidei regula dicta ſunto, uberiùs* quidem, ſed ita requirebat res ipſa: de reliquis agemus breviùs. Diximus ſuprà, obſcuritatem in quibuſdam Scripturæ locis eo oriri, quòd videntur cum aliis testibus pugnare. Etſi enim nulla omninò uſquam eſt vera contradictio in Scripturis ſacris, teſte Chryſoſt. hom. 1. in Gen. ſiquidem πᾶσα γραφὴ (*ſacra illa*) *eſt* θεόπνευστος: tamen apparens contrarietas atque ἐναντιοφανὲς quoddam ſæpiuſculè ſeſe offert. Auguſt. 5. de Gen. ad lit. c. 8. *Conandum eſt efficere, ne aliqua abſurditas vel repugnantia putetur eſſe in ſacris Scripturis, quæ opinionem lectoris offendat.* Orig. ſuper 3. Rom. *Contraria quæ videntur eſſe in ſacra Scriptura, contraria non eſſe debet oſtendere, qui fideliter & integrè ſacrorum voluminum colligit ſenſum.*

181. *Ad conciliandam illam apparentem* contrarietatem, hoc remedii adhibendum eſt, ut cujuſq; loci verum genuinum ſenſum ex ipſis verbis & circumſtantiis inquiramus. Etenim, quia vera contradictio locum in Scripturis non habet, ideo quamprimum de genuino cujuſq; loci ſenſu conſtat, ſublata eſt omnis, quæ ineſſe videbatur, contrarietas. *Ambiguitas & repugnantia, quæ videtur in ſacris literis, ex ipſius textus conſequentibus & adjunctis tollenda eſt.* Aug. 3. de doctr. Chriſt. c. 2. l. 1. de Gen. ad lit. c. ult.

Regula generalis.

182. *Conciliationis τῶν ἐναντιοφανῶν eſto hæc regula.* Si qua videtur locis quibuſdam inter ſe collatis intercedere contrarietas, doceatur, oppoſitionem eſſe non ejuſdem rei, ſed nominis tantùm, vel non ſecundùm idem, vel non ad idem, vel non eodem modo, vel non eodem tempore. Sic Matt. 10. v. 10. prohibet Chriſtus, ne Apoſtoli accipiant *peram ad iter, neque binas tunicas, neque ſoleas, neq; baculum*: huic videtur contrarium, quod Marci 6. v. 8. dicitur: *Et præcepit eis, ut nihil ſumerent ad iter, niſi virgam tantum, non peram, non panem, non æs in Zona, ſed ut calcarentur ſandaliis.* Conciliatio: Apud Matthæum, intelligitur baculus, qui ad defenſionem armat, apud Marcum virga, quæ viatores levat. Soleæ apud Matthæum novæ ſunt, quæ ad iter ſtudioſè comparantur; ſandalia apud Marcum non ſunt nova, ſed ea quę pedibus quotidiè teruntur. Dici etiam poteſt, ſermonem Chriſti apud Marcum intelligendum eſſe comparatè. Si vel maximè nec baculo nec calceis inſtructi ſint, quæ tamen cumprimis videntur ad iter neceſſaria, tamen in propoſito eas non debere impediri.

Regulæ ſpeciales reſpectu circumſtantiarum.

183. Generali huic regulæ ſpeciales addi poſſunt quàm plurimæ, quæ ratione circumſtantiarum in certas claſſes diſtribui poſſunt. Sunt autem hæ circumſtantiæ. Perſona [quæ loquitur, ad quam, de qua, coram qua loquitur] Occaſio [Conſilium, finis] Tempus, Locus, Modus.

1. Perſona.

184. *Ad circumſtantiam perſonæ pertinent hæ regulæ.* 1. Perſonæ in Scripturis ſæpè ſunt binomiæ. Hier. adv. Helv. Sic Gedeon, Jerubaal Jud. 6. v. 32. Et Jerubeſeth. 2. Sam. 11. v. 21. Sic Abimelech. 1. Sam. 21. v. 3. Et Abiathar. Marc. 2. v. 26. Sic Salomon. 1. Sam. 12. v. 24. Et Jedidia v. 25. Sic Simon & Petrus, & Cephas. 2. Diſtinctæ perſonæ ſępè ſunt nomines. Exempla ſunt in Genealogia Chriſti à Matthæo & Luca deſcripta. 3. Filiatio eſt vel naturalis vel legalis, naturalis fit generatione. Legalis adoptione. Sic Lucas in deſcribenda genealogia Chriſti, ſequitur ordinem naturalem, Matthæus legalem. 4. De renatis pronunciantur diverſa, quia duos quaſi in ſe habent homines veterem & novum. Sic renati dicuntur *venundati ſub peccatum*, Rom. 7. v. 14. ſcil. ratione veteris hominis: renati *peccatum non faciunt*, 1. Joh. 3. v. 9. ſcilicet ratione novi hominis. 5. De Chriſto quædam dicuntur ſecundum divinam Naturam, quædam ſecundùm humanam, quædam ſecundùm utramque &c.

2. Conſilii, finis, occaſionis.

185. Ad circumſtantiam Conſilii, Finis & Occaſiones pertinet hæc regula. *Intelligentia dictorū ſumenda ex cauſis dicendi.* Hilar. 4. de Trin. Sic Chriſtus Matth. 19. v. 21. juveni in ſchola Phariſæorum inſtituto, & de perfecta legis impletione falsò glorianti, proponit hoc ſpeciale præceptum, *ut omnia vendat ac pauperibus diſtribuat, atq; hoc modo Chriſtum ſequatur*; nimirùm voluit Chriſtus hominem convincere, quòd primum præceptum de DEO ſuper omnia diligendo non impleverit. Sic territis & contritis proponit Chriſtus Evangelium, ſed Scribam meritorum opinione turgidum remittit & legem Luc. 10. v. 26.

3. Temporis.

186. De circumſtantia temporis multæ tradi poſſunt regulæ, verum enim illud vetus, diſtingue tempora & concordabis Scripturas. 1. Quædam dicta agunt de tempore exinanitionis, quædam de tempore exaltationis Chriſti. 2. Tempus ſumitur vel completè, vel incompletè. 3. Ejuſque partes ſumuntur vel incluſivè vel excluſivè. Sic Matt. 17. v. 1. Sexto verò pòſt die aſſumit Jeſus Petrum &c. Luc. 9. v. 28. *Factum eſt autem poſt hæc verba quaſi dies octo &c.* Matthæus excluſivè ponit tantùm intermedios dies, qui integri fluxerunt. Lucas extremos etiam dies incluſivè connumerat. 4. *In numero perfectiori ſæpè quod deeſt vel ſupereſt, non computatur.* Auguſt. q. 47. in Exod. Sic Judic. 11. v. 26. dicitur, Iſraël habitâſſe in Heſbon & Aroer *trecentos annos*, cùm tamen exacta computatio plures offerat. Sic & vulgò dicuntur LXX. Græci Interpp. cùm tamen ſint LXXII. 5. Numerus finitus ponitur aliquando pro infinito. *Septies in die cadit Juſtus, Septies in die pſallam tibi &c.* 6. In ſupputationibus ſacris propter impietatem Principis vel nomen ejus vel numerus annorum, quibus malè adminiſtravit regnum, omittuntur. 1. Sam. 13. v. 1. *Saul duobus annis regnavit ſuper Iſraelem*, ſubaudi legitimè, vel ut inquit Lyra *de jure*. 7. Rex vel externo bello vel ſenio vel morbo impeditus, ſi Proregem filium vivus conſtituit tùm in computationibus annorum Patris & Filii ſimul regnantium, anni regiminis aliquando conjunctim, aliquando ſeparatim ſumuntur. Hujus regulæ uſus eſt in colligendis Regum Iſraeliticorum annis. 8. Sic quod Marci 15. v. 25. dicitur, *Erat hora tertia, quando crucifixerunt Jeſum*, & Johan. 19. v. 14. *Erat hora quaſi ſexta, tùm dicit Judæis: Ecce Rex veſter*: id variis modis conciliant. Quidam agnoſcunt vitium Græci Scriptoris, qui pro γ ſ inſerit ϛ quidam diſtinguunt inter actionis initium & complementum. Aug. *Judæi crucifixerunt Chriſtum horâ tertiâ linguâ, milites horâ ſextâ manibus.* Videtur autem ſimpliciſſima conciliatio, quod Orientales variè diſtinxerint diem artificialem, tùm in horas æquales duodecim vulgò planetarias: tùm etiam in quadrantes [ſic ut noctem in quatuor

tuor vigilias] qui ab hora proximè præcedente denominantur.

5. Loci. 187. *De circumſtantia Loci agunt hæ regulæ.*
1. 1. Uni loco in Scriptura ſæpè duo tribuuntur no-
2. mina. 2. Diſtinctis locis ſæpè unum tribuitur nomen. Sic Jeruſalem, Jebus & Salem unam denotant urbem. Cana fuit duplex. Succoth nomen trium locorum, primus in Ægypto eſt. Exod. 12. v. 37. alter in tribu Gad. Joſ. 13. v. 27. tertius in tri-
3. bu Manaſſis 1. Reg. 7. v. 46. 3. Scriptores ſacri ſæpè locum denominant eâ appellatione, quæ fuit uſitata eo, quo ipſi vixerunt & ſcripſerunt, tempore. Sic Gen. 12. v. 5. *poſtea reſigens inde ad montana profectus eſt verſus orientem tractum Bethelis.* Locus ſic dictus eſt Moſis temporibus, Abrahami verò non Bethel, ſed Luz, Gen. 28. v. 19. &c.

6. Modi. 188. *De circumſtantia Modi itidem multa tradi poſſunt regulæ.*
1. 1. Sic quædam dicuntur ἁπλῶς,
2. quædam κατά τι. 2. Quædam ſimpliciter, quædam comparatè. Parentes ſunt *honorandi*, & tamen certo reſpectu ſunt *odio habendi* Luc. 14. v. 26. id eſt, autoritas ipſorum eſt poſtponenda, videlicet ſi
3. quid contra cœleſtem Patrem jubeant. 3. Dicta ſpecialiter darogant generalibus ſicut & JCti di-
4. cunt: *in toto jure generi derogatur per ſpeciem.*
5. 4. Moralia præferuntur Ceremonialibus. 5. Se-
6. cunda legis tabula cedit primæ. 6. Quædam loquuntur de rei Natura per ſe, quædam verò intelliguntur dicta per accidens. Sic Chriſtus dicit, *ſe veniſſe non ut pacem mitteret, ſed gladium*, Luc. 12. v. 51. Nimirùm quia Satan & impii excitant perſecutiones contra Chriſti doctrinam. Hactenus de regulis in conciliatione ἐναντιοφανῶν obſervandis, quarum plures diligens & fidelis Scripturæ Interpres, colliget, nobis hîc ſufficit monſtrâſſe fontes.

189. *Unum adhuc de locorum conciliatione monemus*, optimam eſſe conciliandi rationem, ſi poteſt ex Scriptura quaſi arbiter dari, videlicet tertius aliquis Scripturæ locus, qui illos pugnantes concordet, aut conciliationem à nobis allatam diſertè comprobet. *Sic* renati ſunt *ſub peccatum venundati*, Rom. 7. v. 14. *& renatus peccatum non facit*, 1. Joh. 3. v. 9. quo modo hæc concilianda? Reſpondet Apoſtolus Rom. 7. v. 22. *Condelector legi DEI ſecundùm interiorem hominem.* v. 23. *Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me legi peccati, quæ eſt in membris meis.* Sic Legis & Evangelii doctrinæ videntur contrariæ, ſed Apoſtolus ſe arbitrum conſtituit. Rom. 3. v. 30. *Num legem deſtruimus per fidem? abſit, ſed legem ſtabilimus.* Gal. 3. v. 21. *Num lex adverſus promiſſa Dei? abſit.* Sic videntur contradictoriæ: *Circumciſio eſt obſervanda.* Gen. 17. v. 14. *Circumciſio non eſt obſervanda.* Actor. 15. verſ. 24. Chriſtus ſe arbitrum conſtituit Matth. 11. verſ. 13. *Lex & Prophetæ uſque ad Iohannem.*

CAP. XIII.

De remediis obſcuritatis ex rebus vel phraſibus ortæ.

De amolienda obſcuritate orta. 1. Ex rebus. 190. Si quæ Scripturæ loca per ſe & ſeorſum ſumta obſcura ſunt, talia ſunt, vel propter res, vel propter verba. Ad amoliendam ex rebus natam obſcuritatem præter Spiritus S. illuminationem ſeriis precibus impetrandam utile eſt tenere certa quædam in quovis doctrinæ Chriſtianæ articulo axiomata, quæ ſint veluti cynoſura & norma, ad quam reliquorũ pertractatio ſit exigenda. Axiomata talia poſſumus dicere Catechetica vel Elementaria, vulgò dicuntur regulæ Theologicæ. Colligi verò poſſunt ab induſtrio & fideli Scripturæ Interprete juxta ſeriem locorum Theologicorum. Prælibimus exemplo.

191. *In articulo de Deo hæc ſunt obſervanda axiomata. Opera Trinitatis ad extra ſunt indiviſa*, ſervato tamen ordine & diſcrimine perſonarum. Auguſt. Epiſt. 99. 1. de Trinit. cap. 5. & alibi paſſim. Athan. orat. contra greg. Sabell. &c. Eſſentialia attributa tribus Deitatis perſonis ſunt communia. *Nihil eſt in Deo, quod non ſit ipſe DEUS*: Bernh. 5. de conſid. ad Eugen. *Illud quod operatur, eſt una tribus communis eſſentia.* Nazianz. orat. 2. de Theolog. Opera, quæ Deus facit extra omnem creaturam intra ſeſe, non ſunt communia tribus perſonis, ſed unius tantùm perſonæ. Oratio excluſiva de una perſona Deitatis uſurpata non excludit alteram. Cyrillus. Deus inconfusè unus & indiviſè trinus. In divinis non ſeparemus ſubſtantiam, neque confundamus perſonas. οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι, οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι. Nazianz. de S. Baptiſm.

192. *In articulo de Chriſto hæc proponuntur axiomata. Propria Naturæ ſunt communia perſonæ.* Vigil. libr. 2. contra Eutych. Theod. Dial. 3. in Chriſto eſt ἄλλο καὶ ἄλλο, ſed non ἄλλος καὶ ἄλλος Damaſc. 3. de orth. fide c. 5. *In operibus Mediatoris utraque Natura agit cum communicatione alterius.* Conc. Chalc. *Quæcunque in tempore Chriſto data dicuntur, ſecundùm humanitatem data intelliguntur.* Athanaſ. & veteres paſſim.

193. *In articulo de lege hæc ſunt axiomata.* Quicquid accuſat & damnat peccatum, pertinet ad legem, ſive in V. ſive in Nov. Teſt. uſurpetur. Leges forenſes & ceremoniales in Nov. Teſt. ſunt abrogatæ. Lex moralis non in Sina primùm propoſita, ſed cordibus hominum ante lapſum inſculpta. Renati non ſunt ſub maledictione legis, interim non ſunt liberi ab obœdientia. Leges morales ſub peccato nominatim definito omnia peccata ejuſdem generis, cauſas eorum, occaſiones, irritamenta & oppoſitas virtutes ſignificant. Regula & menſura obœdientiæ in præceptis affirmativis eſt. *Diliges Deum ex toto corde*: In negativis. *Non concupiſces.* Deus non ſolùm manui & externis membris, ſed toti homini imperat. Promiſſiones & minæ legi additæ cum conditione ſunt intelligendæ, illæ cum conditione perfectæ obœdientiæ, hæ cum conditione reſipiſcentiæ. Promiſſiones hujus vitæ piis datæ intelligendæ ſunt cum exceptione crucis.

194. *In loco de Eccleſia hæ ſunt axiomata.* Quia in Eccleſia militante boni permixti ſunt malis, hinc ſæpè pronunciatur aliquid de tota Eccleſia propter partem ejus nobiliorem. *Hic cum Hieroſolymitanis habitat Iebuſæus, hic in horto patrisfamilias ſimul ſunt ſaliunca & abies, urtica & mirtus, in grege Iacobi animalia alba & nigra, agni & hædi, in reti Petri piſces boni & mali, in agro Domini lilia inter ſpinas, in area Domini granum cum palea, in cella Chriſti vinum cum agreſta, oleum cum amurca.* Chryſ. *Sacra Scriptura aliquando loquitur ex perſona capitis Eccleſiæ ſcil. Chriſti, aliquando ex perſona corporis.* Auguſt. in Pſal. 40. *Extra Eccleſiam non eſt ſalus*, non habet Deum in cœlis patrem, qui

non

non habet Eccleſiam in his terris matrem. Auguſt. 4. de ſymb. cap. 10. Conjuncta hæc ſunt & intimè connexa Deus, Verbum, Fides, Eccleſia, Salus & Vita æterna &c. Plura in his ipſis atque aliis doctrinæ Chriſtianæ locis axiomata poterunt colligi, nobis ſufficit digito ad fontes intendiſſe.

2. *Ex verbis & phraſi.* 195. Quæ ex verbis & phraſi conciliatur Scripturæ obſcuritas, illi Grammatica vocum expoſitio, obſervatio idiotiſmi in lingua originali, & Rhetorica troporum ac figurarum explicatio mederi poſſunt.

Cognoſcendæ igitur fideli Interpreti linguæ, quibus Vetus & Novum Inſtrumentum perſcriptum, quâ de re diximus in Diſputatione de Scriptura. Prodeſt ergò colligere regulas quaſdam juxta certas claſſes, quibus Hebrææ linguæ idiotiſmi explicantur. Exemplo iterum præibimus.

196. Notum eſt, quomodo Grammatici partes Orationis diſtribuant, juxta earum ordinem colligendæ ſunt regulæ. De nominibus ſunt hæ regulæ. Propria frequenter in Scripturis ſumuntur pro patronymicis & gentilibus, *ut Iſmael, Eſau, Jacob, Iſraël* pro tota poſteritate.

Accidentis valdè proprii nomen pro re ipſa ponitur, ut *arida* pro terra: *deſiderabilia* pro theſauris: Nomen ſæpè ponitur pro Adverbio, *Judicate juſtitias*, i. e. juſtè. *Abſorpta eſt mors in victoriam*, id eſt, victorioſè deſtructa. Abſtracta nomina ſæpè ponuntur pro perſonis: Sic *Præputium* pro gentibus, *Circumciſio* pro Judæis &c.

197. *De verbis hæ ſunt regulæ.* Verba notitiæ apud Hebræos ſæpè connotant affectum cordis. *Novit Dominus viam juſtorum*, i. e. approbat, promovet. Verbis Neutris Hebræi in tertia conjugatione utuntur tranſitivè. *Deus Solem oritur*, i. e. oriri facit, *triumphat nos in Chriſto*, triumphare facit. Simplicia ſæpè uſurpantur pro compoſitis, *vocare* pro invocare. Verba ſæpè accipiuntur habitualiter. Sic *peccare* non ſolùm actionem, ſed & habitum quandoq; connotat. De Participiis hæ traduntur regulæ: Participia ſæpè ponuntur pro Nominibus. Sic *πειράζων tentans* pro tentatore. Participium præſens uſurpatur pro præſenti Indicativi, *gloriantes* pro gloriamur. De Adverbiis hæ ſunt regulæ. Adverbia ſæpè uſurpantur pro Nominibus, *dies cras*, id eſt, craſtinus, Adverbium Donec ita notat alicujus rei durationem vel exiſtentiam, ut interim neutiquam innuat poſtea deſiiſſe aut contrariũ conſecutum eſſe &c. Tales regulas convenit colligere plurimas, qua de re vide Flacium p. 2. Clavis tract. 3. Abdiam Prætorium de phraſibus Scripturæ. Obſervandi etiam idiotiſmi nõ ſolùm in Orationis partibus abſolutè poſiti, ſed etiam in regimine. Exurgat verò aliquis linguarum peritus, qui abſolutum quid hac in parte nobis præſtet, ſufficit hic fontes monſtraſſe.

198. *Tropicè ac figuratè dicta ex Rhetorum præceptis* explicanda ſunt. Habet autem Scriptura peculiares quaſdam figuras, qua de re videatur Flaci⁹ parte 2. Clavis tract. 4. Sic Anthropopathia dicitur, cùm Deo tribuuntur membra & affectus humani. Poſſunt juxta certas claſſes colligi regulæ, quib⁹ tropi & figuræ in Scriptura uſitatæ explicantur. Synecdoche Scripturæ ſacræ eſt uſitatiſſima, per quam *vox generalis ſignificat ſpecialiter & contrà: nihil pro parum, nullus pro paucis, æternum pro longo tempore.* Aug. 6. contra Jul. c. 12. ubi obſerva reſtrictiones in fidei articulis ex ipſa Scriptura demonſtrandas. Sic quando dicitur, Chriſtum pro omnibus paſſum eſſe, non ſufficit dicere, voculam Univerſalem, *Omnes*, accipi pro multis. Ergò etiam hoc loco. Minimè verò, ſed oſtendendum, quòd in hac ipſa materia reſtrictivè ſumatur. Dictum enim ſuperiùs in articulis fidei non eſſe diſcedendum à verborum proprietate, niſi ipſa Scriptura oſtendat, & explicet improprietatem. Enallage præteriti pro futuro frequens eſt in oraculis Prophetarum propter rei prædictæ certitudinem. Ellipſis ſignificat vel brevitatem vel celeritatem affectuum. Pleonaſmus ſignificat vel vim & emphaſin, vel multitudinem, vel diſtributionem, vel diverſitatem & varietatem. Exurgat hìc aliquis, qui itidem abſolutum quid nobis hìc præſtet, ſufficit hìc fontes monſtrare.

199. De parabolis & ſimilitudinibus (quæ nihil aliud ſunt, quàm continuatæ metaphoræ) obſervandum, quòd eadem res quandoq; in bonam, quandoque in malam partem ſimilitudinis poſſit ſuppeditare. Sic fermentum in bonam partem accipitur, quando Chriſtus dicit: *Simile eſt regnum cœlorum fermento*: contra verò in malam, quando dicit: *Cavete à fermento Phariſæorum.* Item in parabolis non omnes ſemper partes, nec ſimpliciter, in propoſito argumento accommodari poſſunt, ſed diligenter obſervandum, quid per analogiam quadrare vel ad ſcopum præſentem maximè collimare poſſit. Chryſ. ſuper 20. Matth. *In parabolis non ſunt urgenda ſingula verba & membra præter & extra inſtitutum, ad quod in Scriptura adhibentur, nec inde eruenda ſunt alia dogmata, quam quæ Scriptura inde ſumenda demonſtrat.* Ceterùm figuratas & parabolicas locutiones illuſtriores facit notitia rerum, cùm vel animantium vel lapidum vel herbarum Naturæ ſunt perſpectæ. Vide Lemniũ de herbis Biblicis, & *Θηριογραφίαν* Biblicam. *Parabolæ & ſimilitudines.*

200. Ad vim verborum ac phraſium pernoſcendam, adeoque ad veram Scripturæ intelligentiam plurimùm confert locorum collatio, quâ loci tanquam paralleli juxta ſe ponuntur, ut ſenſus eorum clariùs eluceſcat. Actor. 9. v. 22. *Saulus magis invaleſcebat & confundebat Judæos, qui habitabant Damaſci συμβιβάζων* collatis teſtimoniis (ſicut artifices aliquid compacturi ſolent ſingulas partes aptare inter ſe, ut aliæ aliis adamuſſim quadrent) *demonſtrans eum eſſe Chriſtum.* *Locorum collatio.*

201. Hanc locorum collationem commendant Patres. Origenes ſuper 13. Matth. *Comparantes ad comparabilia quandã ſermonis ſimilitudinem idem declarantis habentia tum in ſenſibus tùm in dogmatibus, ut in ore duorum, triumvè vel plurium teſtium è Scriptura citatorum fundetur & confirmetur omne Dei verbum* hom. 24. in Num. *Faciliùs in Scripturis quod quæritur, invenitur, ſi ex pluribus locis, quæ de eadem re ſcripta ſunt, proferantur.*

202. Pertinet huc præceptum illud, ut obſcuriora per planiora, pauciora per plura explicentur. Iren. lib. 2. c. 47. *Parabolæ conſonantibus, quæ manifeſtè dicuntur, & quæ manifeſta ſunt, abſolvunt parabolas.* Tertull. *Oportet ſecundum plura intelligi pauciora, & ne unus ſermo alia multa ſubvertat ſecundũ emutam potiꝰ, quam adverſus omnia accipiendus erit.* Baſil. in aſcet. reg. 267. τὰ ἀμφίβολα καὶ ἐπικεκαλυμμένως εἰρῆσθαι δοκοῦντα ἐν τισι τόποις τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ὑπὸ τῶν ἐν ἄλλοις τόποις ὁμολογουμένων σαφηνίζεται. Aug. 2. de doctr. Chriſt. c. 9. *Ad obſcuriores locutiones illuſtrandas de manifeſtioribus ſumantur exempla, & quædã certarũ ſententiarũ teſtimonia dubitationẽ de incertis auferant.* 3. de doctr. Chriſt.

Chriſt. c. 26. *Ubi ſententia apertiùs ponuntur, ibi diſcendum eſt, quo modo in locis intelligantur obſcuris.* Hier. ſuper 19. Eſa. *Moris eſt Scripturarum, obſcuris manifeſta ſubnectere, & quod priùs ſub ænigmatibus dixerunt, apertâ voce proferre.*

1. Dati loci cum ſeipſo alibi repetito. 203. *Collatio locorum duplex eſt. Prima dati loci cum* ſeipſo alibi in ſacris literis repetito. Sic Eſa. 6. v. 10. *Fac ut pinguescat cor populi hujus &c.* hic locus ſexies in N. T. repetitur. Matth. 14. v. 13. Marci 4. v. 12. Luc. 8. v. 10. Joh. 12. v. 40. Act. 28. v. 27. Rom. 11. v. 8. Habent autem loci repetiti interdum quaſdam variationes tum ἐξηγήσεως, tùm brevitatis gratia. Pſal. 110. verſ. 1. *Sede ad dextram meam, donec poſuero inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* 1. Cor. 15. v. 25. *Oportet Chriſtum regnare, uſque dum poſuerit omnes inimicos ejus ſub pedibus ejus.* Sic Deut. 6. v. 13. *Jehovam Deum tuum timebis & ipſi ſervies.* Matth. 4. v. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.* Sic Eſa. 29. verſ. 13. *Reverentia eorum erga me præcepta hominum.* Matth. 15. v. 9. *Fruſtra me colunt docentes doctrinas mandata hominum.* Talium locorum collationi inſerviunt Parall. Franc. Junii. Obſerva hic regulam, quam proponit D. Chemnic. lib. 2. Harmon. cap. 17. *Quando in Novo Teſtamento ſententia aliqua ex Veteri Teſtamento allegatur, non tantum verba illa, quæ allegatur, conſiderentur, ſed inſpiciatur totus locus, ut pars illa diligentiùs conſideretur.*

204. *Huc quodammodo pertinet collatio typi cum antitypo*, & prædictionum cum earum complemento. Jonæ 1. v. 7. *Paraverat Jehovah piſcem magnum, qui abſorberet Jonam, & fuit Jonas in viſceribus illius piſcis tribus diebus & tribus noctibus.* Matth. 12. v. 39. *Natio mala & adulterina ſignum quærit, & non dabitur ei niſi ſignum Prophetæ Jonæ &c.* Sic Pſal. 69. v. 22. *Dederunt pro alimento meo amarorem, & in ſiti mea bibendum mihi dederunt acetum.* Joh. 19. v. 28. *Ut perficeretur Scriptura, dixit, Sitio.* verſ. 29. *Vas igitur illic erat poſito aceto plenum.* Sic Exod. 12. v. 46. *Os non confringetis ex eo.* Joh. 19. v. 26. *Facta enim hæc ſunt, ut impleretur Scriptura, non confringetur os ejus.* Qui hæc rectè obſervabit, *erit Scriba doctus ad regnum cœlorum, proferre potens ex theſauro ſuo vetera & nova.* Matth 13. v. 52.

2. Dati loci cum aliis. 205. Secunda collatio eſt dati loci cum aliis vel ſimilaribus vel diſſimilaribus. *Loci ſimilares ſunt,* qui vel phraſi vel ſententia congruunt. *Sic* quoad phraſin congruunt Geneſ. 3. v. 15. *Semen mulieris conteret caput ſerpentis*: Rom. 6. v. 15. *Deus conteret Satanam ſub pedes veſtros.* Talibus locis exquirendis inſerviunt Concordantiæ Hebrææ, Græcæ, Latinæ & Germanicæ, extant enim in omnibus hiſce linguis.

206. Quoad ſententiam congruunt loci longè plurimi, una enim eademque res, unum idemque doctrinæ cœleſtis caput ſæpius repetitur in ſacris literis διὰ τῆν σαφηνείας καὶ περιφράσεως. Deuter. 6. v. 4. *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus unus eſt.* 1. Cor. 8. v. 6. *Et ſi ſunt, qui dicantur Dii, nobis tamen unus eſt DEUS.* Hiſce exquirendis inſervit Theſaurus Vogelii, Syntagma Judicis, Pandectæ Brunfelſii &c. Exurgat verò aliquis, qui fidei articulos omnes & ſingulos ita pertractet, ut omnes & ſinguli Scripturæ loci, qui de una eademque re tractant, ſub unum aliquod caput referantur, & ἐναντιοφανῆ ipſis Scripturæ verbis & fundamentis explicentur.

207. Loci diſſimilares ſunt, qui vel phraſi vel ſententiâ non congruunt. Expedit enim non ſolùm conferre ea Scripturæ loca, in quibus eadem vox in eadem ſignificatione uſurpatur, ſed etiam talia, in quibus eadem vox & phraſis aliter uſurpatur. Quod ſi ſententiâ non congruere videntur quædam loca, adhibeatur prudens & fidei analoga conciliatio. Fateri autem coguntur quivis intelligentes magnum illum Chemnicium in locorum collatione artificem eſſe fermè ἀμίμητον.

CAP. XIV.

De remediis obſcuritatis ex contextu ortæ.

1. Obſcuritas orta ex toto contextu. 208. Hactenus de obſcuritate, quam verba vel phraſes Scripturæ conciliant: ſi qua ex toto contextu & habitu orationis exurgit, illa obſervatione ſcopi, circumſtantiarum, connexionis membrorum, & modi loquendi Scripturi cuivis uſitati amovebitur: hoc enim eſt ἀνακρίνειν τὰς γραφὰς Act. 17 v. 11. *Attendere lectioni* 1. Tim. 4. v. 13. *Meditari in lege Domini*, Pſal. 1. v. 2. ἐρευνᾷν τὰς γραφὰς Johan. 5. v. 39. &c.

209. Audiamus hac de re præcepta Patrum. Clemens Alexandr. 7. Strom. *Hæreticorum proprium eſt* χρῆσθαι γραφαῖς οὐ τελείαις οὐδ᾽ ὡς τὸ σῶμα καὶ τὸ ὕφος τῆς προφητείας ὑπαγορεύει. Aug. lib. 83. qq. 69. *Solet circumſtantia Scripturæ illuminare ſententiam, cùm ea quæ circa Scripturam ſunt, præſentem quæſtionem contingentia diligenti diſcuſſione tractantur.* Idem de verb. Dom. ſerm. 2. *Legat inferiora & ſuperiora, & inveniet ſenſum, quem pravus volebat malè interpretari.* Hilar. 9. de Trinit. *Dictorum intelligentia ex propoſitis aut ex conſequentibus expectetur.* Cyrill. libr. 8. theſ. cap. 2. *Ante omnia, quando locum Scripturæ rectè intelligere volumus, tria diligenter conſideranda ſunt, tempus, quando ſcriptum eſt, quod ſcribitur: perſona, quæ dicit vel per quam dicit, aut de qua dicitur: & res propter quam aut de qua ſcribitur.* Chryſ. ſuper Pſal. 2. *Ut abſque fundamento imbecillis eſt ædificatio, ita niſi invento ſcopo Scriptura eſt inutilis.* Lactant. 4. div. Inſtit. c. 5. *Qui veritatem ſtudet comprehendere, non modò intelligendis Prophetarum vocibus animum debet intendere, ſed etiam tempora, per quæ quique illorum fuerit, diligentiſſimè inquirere.*

210. Scopus totius Scripturæ eſt Chriſtus. illum ut in Scripturis inveniamus, præcipua debet eſſe cura. Apoſtolus *ſe nihil aliud noviſſe judicavit, quam Chriſtum, eumque crucifixum.* 1. Cor. 2. v. 2. *Omnes Prophetæ ipſi perhibent teſtimonium.* Act. 10 v. 43. *In Moſe, Prophetis & Pſalmis de ipſo ſcriptū.* Luc. 24. v. 44. Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, *dicit Salvator,* Joh. 5. v. 39. *Putatis enim vos in illis vitam æternam habere, & illæ ſunt, quæ teſtificantur de me.* Quemadmodum foſſores metallorum ſolicitè venas auri argentivé perquirunt: ita veram illam venam vitæ Chriſtum in Scripturis debemus ἐρευνᾷν. Auguſt. tract. 9. in Joh. *Non ſapit vetus Scriptura, ſi non Chriſtus in ea intelligatur.* Super Pſal. 71. *Omnia quæ ſcripta ſunt in ſacris literis, ad Chriſtum referuntur.* Nec incommodè ad ſcripta Prophetica & Apoſtolica referes, quod de veteribus Chriſtianis dicit Prudentius: *Omnia de Chriſto, per Chriſtum cuncta loquuntur.*

211. Scopus cujusque loci & capitis ex diligenti ejuſdem examine pateſiet. Dicit Apoſtolus

1. Tim. 1.

1.Tim.1.v.7. de ſeductoribus, *quòd non attendant quæ de re loquantur, neque quid de ea affirment vel urgent.* Vult ergò nos tenere & obſervare Naturam propoſitionum, quodnam ſit ſubjectum aut prædicatum, definitiones ſingularum rerum, totasque materias & argumenta vel integrorum ſcriptorum, vel etiam ſingularum partium.

212. Hujus loci eſt obſervatio illa, quòd ſit cujuſque dogmatis quaſi certa & propria ſedes alicubi in Scriptura, alibi verò tantùm attingitur. Statuendum autem de quovis dogmate ex propria ejus ſede, nec loca illa, in quibus tantum *ὡς ἐν παρόδῳ* obiter & incidenter de eo agitur, urgenda ſunt contra tractationem in propria ſede propoſitam. *Sic* doctrina de Juſtificatione ex profeſſo & velut in propria ſede tractatur, Rom. 3. & 4. Epheſ. 2. Gal. 2. & 3. Reliqua ergò Scripturæ loca, quæ de Juſtificatione agunt, ad eam exigenda ſunt. *Articuli de cœna* propria ſedes eſt Matth. 26. Marci 14. Luc. 22. 1. Cor. 10. & 11. ex illis ergo locis doctrina de cœna hauriatur, non ex locis peregrinis.

213. Poſſet etiam hoc loco diſſeri in genere de ſtylo ſacrarum literarum, itemque in ſpecie de libris Hiſtoricis, Dogmaticis & Propheticis V. T. de Evangelicis & Apoſtolicis libris Novi Teſtamenti, quæ ſit in his omnibus ſtyli diverſitas, quid in quibuſque ipſorum peculiare & proprium, ſed aſpiramus tandem ad finem. Videri autem poſſunt hac de re Aug. lib. 4. de doctr. Chriſt. Junil. de partibus ſacr. literar. Pagninus in Iſagoge ad Biblia, Flacius parte. 2. Clavis tract. 5. & alii paſſim.

CAP. XV.

De tribus requiſitis generalibus, ut media interpretationis ſint fructuoſa.

Media Interpretationis prædicta ut ſint fructuoſa, requiruntur. 1. Oratio. 2. Meditatio.

214. Atque hæc de mediis Interpretationis dixiſſe ſufficiat, quæ ut ſint efficacia, ſalutaria & fructuoſa, requiruntur tria hæc: Oratio, Meditatio, & Tentatio, de quibus omnibus agit Propheta Regius Pſal. 119. per totum. *De Oratione* diximus ſuperiùs. *Meditationis* nomine intelligimus frequens & aſſiduum Scripturarum ſtudium ardenti Spiritus fervore ſulcipiendum. Beatus ille eſt, qui in lege Domini meditatur die ac nocte. Pſal. 1. v. 3. ubi eſt vox יֶהְגֶּה quam Reuchlinus ex R. Joſeph dicit metaphoricam eſſe, deſumtam ab avibus, quæ muſſitant, & ſic duplicem habere ſignificationem, primò diligenter meditari, ſecundò perpetuò diſſerere. *Timotheus* ab infantia ſacras literas noverat 2. Tim. 3. v. 15. *& tamen jubetur ab Apoſtolo* lectioni attendere. 1. Tim. 4. v. 13. *Frequens namque divinarum Scripturarum lectio earundem parit intellectum.* Theoph. in Epiſt. Rom.

215. *Fugienda ergò cumprimis præcox illa δοξοσοφία,* quâ ſcioli, ubi ſemel quippiam in Scripturis legerint, & limpidiſſimos illos [profundos tamen] Iſraëlis fontes ſaltem attigerint [tanquàm canis è Nilo] perfectam & omnibus numeris abſolutam earum cognitionem nimis feſtinanter ſibi pollicentur, contra quam δοξομανίαν ſæpè denotat D. Lutherus. *In legendis* [inquit] *Scripturis nunquam nimis diligens fueris; quæ diligenter legeris, nunquàm nimis accuratè intellexeris; quæ probè intellexeris, nunquàm nimis fideliter alios docueris: quæ fideliſſimè docueris, vita exemplo nimis ſedulò nunquàm expreſſeris.*

216. *Ad Meditationis caput pertinet etiam hoc præceptum,* ut conſulantur alii Interpretes, præſertim veneranda illa priſcorum Eccleſię Doctorum canicies. Etſi enim ipſorum Interpretationes non ſunt authenticæ, sui Scripturis Canonicis exæquandæ: tamen gratâ mente pii ipſorum labores agnoſcendi ſunt & prædicandi. 1. Theſſal. 5. v. 19. *Spiritum nolite extinguere.* v. 20. *Prophetias nolite ſpernere.* verſ. 21. *Omnia probate, quod bonum eſt, tenete.* Nec fruſtrà Deus purioris Antiquitatis teſtimonia conſervâſſe exiſtimandus, ſed ut eſſent adminiculum quoddam ad Scripturæ ſententiam inveſtigandam, & ut perſpectâ verâ ſententiâ ex Scripturis piorum animi magis confirmentur. Quid enim jucundius, quàm illam *doctrinæ conſanguinitatem* [ut loquitur *Tertull.* de præſcr.] intueri, quam habent Eccleſiæ noſtræ cum priſca illa Patrum?

217. *Pertinent huc, quæ ſcribit Aug. contrà duas Epiſtol.* Pelag. l. 4. c. 8. *Cùm Pelagianorum profanas vocum novitates Eccleſia Chriſti & occidentalis & orientalis horruerit, ad curam noſtram exiſtimo pertinere non ſolùm Scripturas ſanctas Canonicas adverſus eos teſtes adhibere, quod jam ſatis fecimus: verùm etiam de Sanctorum literis, qui eas ante famâ celeberrimâ & ingenti gloriâ tractaverunt, aliqua documenta proferre, non quò Canonicis libris à nobis ullius Diſputatoris æquetur autoritas, tanquâ omninò non ſit, quod melius ſeu verius ab aliquo Catholico, quàm ab alio itidem Catholico ſentiatur, ſed ut admoneantur, qui putant iſtos aliquid dicere quemadmodum de his rebus ante nova iſtorum vaniloquia Catholici Antiſtites divina eloquia ſecuti ſint, & ſciant à nobis rectam & antiquitùs fundatam Catholicam fidem contra recentem Pelagianorum hæreticorum præſumtionem perniciemque defendi.* Sit ergò in conſpectu exemplum Hieronymi, qui de ſe ſcribit Epiſt. ad Miner. *Meum judicium eſt antiquos legere, probare ſingula, retinere quæ bona ſunt, & à fide Eccleſiæ non deviare,* Luther. ſuper Geneſ. cap. 2. pag. 27. *Labores Patrum venerari decet, fuerunt magni viri, ſed tamen homines, qui labi potuerunt & lapſi ſunt.*

218. *Tentationis nomine intelligimus praxin,* *3. Tentatio.*
quam Epiph. lib. 2. tom. 1. hæreſ. 61. p. 221. in Græco vocat αἴσθησιν. Πάντα [inquit] τὰ θεῖα ῥήματα οὐκ ἀλληγορίας δεῖται, ἀλλὰ ὡς ἔχει; θεωρίας δὲ δεῖται καὶ αἰσθήσεως, εἰς τὸ εἰδέναι ἑκάστης ὑποθέσεως τὴν δύναμιν. Quod ſi αἴσθησις conjungatur Theoriæ, conſequetur illud, quod ſcribit Aug. de ſcala Parad. c. 2. *Lectio inquirit, Meditatio invenit, Oratio poſtulat, contemplatio degustat, unde ipſe Dominus dicit:* Quærite, & invenietis, pulſate, & aperietur vobis. *Quærite legendo, & invenietis meditando: pulſate orando, & aperietur vobis contemplando. Lectio quaſi ſolidum cibum ori apponit, meditatio maſticat & frangit, oratio ſaporem acquirit, contemplatio eſt ipſa dulcedo, quæ jucundat & reficit: Lectio in cortice, meditatio in adipe, oratio in deſiderii poſtulatione, contemplatio in adeptæ dulcedinis delectatione.* Bernhard. de modo orandi col. 1252. *Lectio quaſi fundamentum primò occurrit, & datâ materiâ mittit nos ad Meditationem. Meditatio verò quid appetendum ſit, diligentiùs inquirit, & quaſi effodiens theſaurum invenit & oſtendit, ſed cùm per ſe obtinere non valeat, mittit nos ad orationem, oratio ſe totis viribus erigens ad Dominum impetrat deſiderabilem theſaurum contemplationis ſuavitatem: hac autem adveniente prædictorum trium laborem*

remanſerat, dum cœleſtis vere dulcedinis animam ſitientem inebriat.

219. Illam ſive tentationem ſive *αἴσθησιν* ſive praxin ſive contemplationem docendi gratiâ ſtatuimus duplicem. Aliam in exercitiis pœnitentiæ, fidei, orationis & pietatis, ut hæc omnia ſint ſeria, & ex interiori homine procedant: aliam in cruce & calamitatibus, tùm interioribus [quas Apoſtolus nominat *pavores*, 2. Cor. 7. v. 5. vulgò dicuntur tentationes ſpirituales] tùm exterioribus ſive calamitatibus. Niſi duplex hæc praxis & interior quaſi guſtus Scripturarum accedat, jejuna & ſterilis erit earum tractatio.

220. *Bonum eſt Domine, quod corripuiſti me, ut diſcerem juſtificationes tuas*, dicit Pſaltes Pſal. 119. v. 71. *Vexatio dat intellectum*, dicit Eſaias cap. 28. v. 19. optima ergò divinæ agnitionis via eſt ſchola crucis & calamitatis. *Schola crucis eſt ſchola lucis.*

221. Non eſt nobis animus, divini verbi efficaciam à dignitate vel qualitate miniſtri ſuſpendere [novimus enim *parùm referre, utrum aqua ad areolas irrigandas per canalem lapideum, an verò per argenteum tranſeat*, Aug. tr. 5. in Joh. *Qualiscunq; ſit magiſter exterior, Spiritus S. eſt operator interior*, Haymo in homil. Pentec.] interim ut miniſtro ipſi utilis, & auditoribus magis fructuoſa ſit Scripturæ tractatio praxin illam & interiorem divinæ dulcedinis guſtum [ut loquitur Pſal. 34. v. 9.] meritiſſimè requirimus.

222. Si vis me flere, dolendum eſt. Primùm ipſi tibi, ait Horat. de arte poët. ita etiam ſi vis me accendere, tibi priùs ardendum. Lignum flammę capax non deflagrat, niſi admoto igne, & ipſe prior debet piè affectus eſſe, qui vult pios affectus in aliis ciere. Ex corde aſcendant oportet, quæ in aliorum corda deſcendere debent, & quæ interior homo profert, illa quoque interioris hominis aurea percellunt. *Nunquam Pauli ſenſum ingrediêris*, ait Bernh. in ſerm. ad fr. in mont. *niſi Pauli Spiritum imbiberis.*

223. Si quis diligenter conſideret, *ait Savanarola* libr. 3. de ſcient. diviſ. p. 800. *percipiet Scripturam potiùs puritate cordis, operibus bonis, contemplatione & Spiritus S. illuſtratione, quam vi ingenii addiſci.* Rectè proinde Gerſon proſa. 4. de conſol. Theol. lib. 4. concludit, quòd *Theologia* [nuda notitia Theologię] *non admixta fides, ſpes & caritati inflet & officiat. Ut ergò apud Ciceronem orator deſcribitur, quod ſit vir bonus dicendi peritus: ita Theologum nominamus virum bonum in ſacris literis eruditum, non quidem eruditione ſolius intellectus, ſed multò magis affectus, ut ea quæ per Theologiam intelligit, traducat per jugem ruminationem in affectum cordis, & executionem operis. Quemadmodum enim* [ſunt adhuc verba Gerſonis] *ratio, dos hominum præclariſſima, vertitur reprobis ad ſuam aliorumque perniciem, vinum quoque quantò melius, tantò furioſiores eos, qui ad ſobrietatem ipſo non utuntur, reddit, non vitio vini, ſed potantium: idem de Theologia dicendum.*

224. *Si quis voluerit voluntatem Patris facere*, inquit Chriſtus Joh. 7. v. 17. *cognoſcet de doctrina mea, utrum ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar. Quomodo poteſtis credere*, dixit iterum Joh. 5. v. 44. *qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis? Sapientia non intrat animam malevolam, nec habitat in corpore peccatis ſubdito*, dicitur Sap. 1. v. 4. *Timor Domini initium ſapientiæ*, dicitur in Scripturis non ſemel. Cogita accuratè, quid ſibi velint hæc dicta. Et invenies, res Chriſtianæ religionis longè melius habituras, ſi culturæ hominis interioris magis incumberemus, quâ de re diximus in præfat. Meditat. ſacrarum, & ſuo loco forſan plura dicemus.

225. *Perpende quid de hac re Martyr ille Chriſti Ignatius* ſcripſerit Epiſt. 11. ad Eph. pag. 63. *ἄμεινόν ἐστι σιωπᾶν καὶ εἶναι, ἢ λαλεῖν καὶ μὴ εἶναι. οὐκ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία Θεοῦ, ἀλλ᾽ ἐν δυνάμει. Καλὸν τὸ διδάσκειν, ἐὰν ὁ λέγων ποιῇ. ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας ἐν τῇ βασιλείᾳ. Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ ὁ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος πρῶτον ἐποίησε καὶ τότε ἐδίδαξε.* Juſtin. Mart. in paræn. *Non in verbis, ſed in factis res noſtræ religionis conſiſtunt.* Hæc illa priſcæ Eccleſiæ lumina, cùm adhuc major haberetur reſpectus conſcientiæ, quàm ſcientiæ, cordis quàm oris.

226. *Poſſet quis animi gratiâ hûc referre*, quæ de animorum purgatione ad divinorum cognitionem neceſſaria priſci tradunt Philoſophi. *Animorum purgatio*

Triſmegiſtus in 1. ſerm. Pimandri interrogatus, quo pacto quis ad vitam poſſit aſcendere, reſpondit, *id fieri poſſe, cùm homo mentis particeps ſeipſum animadverterit. Neque enim omnibus adeſſe mentem, ſed iis tantùm qui pii, boni, puri, religioſi, ſanctique ſunt, quique concedunt corpus morti ſuæ, ſenſuum illecebras faſtidientes, letifera putantes ſenſuum lenocinia, aditum turpibus blanditiis intercludentes, libidinumque fomites extinguentes, contrà verò abeſſe ab ignaris, invidis, improbis, ignavis, iniquis, homicidis & impiis, & ab eis procul admodùm habitare.* Idem in 7. ſer. Pimandri. *Inprimis oportet veſtem, quam circumfers, exuere, indumentum inſcitiæ, pravitatis fundamentum, corruptionis vinculum, velamen opacum, vivam mortem, ſenſitivum cadaver, ſepulchrum circumvectile, domeſticum denique furem, qui dum blanditur, odit, dum odit, invidet. Hujuſcemodi eſt quod circumfertis umbraculis inimicum. Ad ſeipſum te deorſum rapiat, ne fortè conſpicias veritatis decorem, ac proximum bonum, hujus oderis pravitatem, neve hujus inſidias, quas in te aſſiduè machinatur, aliquando perſentias. Hoc aciem interiorem ſenſuum hebetat atque obtundit, craſſa illum materia ſuffocat, abominabili faſtidioſaque ebrias voluptate, ne audias unquam, neve perſpicias ea, quæ jure & audienda ſunt & inprimis inſpicienda.* Idem in 2. parte Pimandri ſerm. 1. *Niſi te DEO æquaveris, DEUM nunquam intelliges. Nam ſimile ſemper à ſuo ſimili cognoſcitur.* Ibid. *Exuendus à corpore animus, non per veram ſeparationem, ſed per voluptatum ſenſibilium mortificationem, ut divina quis valeat intelligere, & ut in Deum poſſit transmutari, deificandus eſt animus, hoc eſt, reddendus DEO quam ſimillimus.* Idem ibid. *Extende teipſum in magnitudinem ſine termino, emerge ex corpore, totum ſupergredere tempus, æternitas eſto: Sic DEUM denique noveris.*

227. *Hanc Triſmegiſti Philoſophiam imitati ſunt reliqui.* Zoroaſter in orac. *Homo quodammodo Deum contrahit in ſeipſum, quando nihil retinens mortale totus divinis hauſtibus inebriatur.* Ib. *Cùm duo præcipuè animi morbi ſint, ignorantia videl. & malitia ſeu improbitas, duo quoq; requiruntur expulſores aut Medici conſtantes, doctrina videl. atq; vitæ*

 puritas.

puritas. Id. dicit, *conſcendendum eſſe vehiculum quoddam, ut illuc redeat anima, unde venit. Vehiculum a. hoc nihil aliud, quàm mentis elevatio in Deum.* Pythagoras: *Nemo de Deo ſine lumine loqui audeat.* Extat Lyſidis Pythagoræi Epiſt. ad Hipparch. de purgat. ante Philoſophiam neceſſaria quâ docet, *omnia vitia ab animis expellenda, ut quis veram nanciſcatur humanarum divinarumque rerum cognitionem.* Plato in Sophiſta purgationem hanc nihil aliud eſſe dicit, *quàm quod pravum eſt, ab animo ejicere, reliquum verò ſervare.* Idem in Theæteto, *fugiendum à mundo in cœlum docuit, ut DEO quis ſimillimus evadat, & hanc fugam dicit eſſe ipſam Dei ſimilitudinem, quantum in nobis eſt: ſimilitudo autem ut cum prudentia ſancti & juſti ſimus.* Proclus dicit: *his qui ad ſummum bonum pervenire cupiunt, non ſcientiâ & exercitatione ingenii opus eſt, ſed animi firmitate, quiete & tranquillitate. Profectò non per ſcientiam aut actionem ullam ingenii exquirere ſummũ bonum, aut ad ipſum aſpirare debemus, ſed offerre, commendareq; nos divinæ luci, & præcluſis ſenſibus in illa incognita & occulta Entium unitate quieſcere.*

228. *Hæc ex priſcorum Philoſophia adducere voluimus*, non quaſi ea omnia probemus, multò minus quaſi ea illis noſtra comprobare cupiamus, ſed animi gratiâ oſtendere voluimus, etiam priſcos illos Philoſophos [quorum pleriſque uſque in Ægyptum perrexerunt, ut in Moſaicis inſtituerentur] ſuam quandam animi purgationem mentis ad Deum elevationem & illuminationem in ſacrorum cognitione requiſiviſſe.

229. *Atque hæc de Interpretatione Scripturæ dicta ſint*, uberiùs quidem, ſi chartarum numerum reſpicias: ſed quæ rei hujus præſtantia, & quæ mentis noſtræ imbecillitas, ſatis tenuiter. Animus erat plura addere, præſertim ἀξιομνημόνευτα quædam in formandis concionibus [quæ Scripturam legitimè expoſitam, & doctrinas ex ea collectas ad aliorum ædificationem applicant] apprimè obſervanda, ſed tempus monet, gratiis Deo ſuppliciter peractis,

Jam litus legere & terris advertere proram.

DE NATVRA DEI,

Hoc eſt,

DE DIVINÆ ESSENTIÆ UNITATE, EJUSDEMQVE ATTRIBVTIS.

CAP. I.

An & quatenus Deus cognoſci poſſit.

I.

An Deus cognoſci poſſit.

VErè & graviter dicit Apoſtolus 1. Tim. 6. v. 16. *quòd DEUS lucem inhabitet inacceſſibilem, unde eum nullus hominum viderit, ſed nec videre poſſit.* Hinc colligit Chryſoſt. hom. 3. de incompr. Dei Nat. *Non dicit Apoſtolus, quòd DEUS lux ſit inacceſſibilis: ſed quod lucem inacceſſibilem habitet: ſcilicet ut intelligas, quàm ipſe inhabitans Deus inacceſſibilis ſit, quando domicilium, quod inhabitat, inacceſſibile eſt.* Et paulò pòſt: *Dicit Apoſtolus, quod Deus inhabitet lucem inacceſſibilem, quod longè plus eſt, quàm incomprehenſibilem. Quod enim inquiſitum inveſtigatumque comprehendi non poteſt, id eſſe incomprehenſibile dicimus: quod autem nec inveſtigandi quidem ullo pacto operam patitur, & ad quod nemo propius accedere poteſt, id inacceſſibile eſt.*

2. Quò pertinent ſimilia Patrum Dicta. Juſtinus in cohort. ad Græc. p. 29. aſſerit de ἀκαταληψίᾳ τοῦ Θεοῦ citare μαρτύρια πρεσβυτάτων φιλοσόφων, Ἄμμωνος καὶ Ἑρμοῦ· Ἄμμωνος, πάγκρυφον Θεὸν ὀνομάζοντος· Ἑρμοῦ δὲ φανερῶς λέγοντος, Θεὸν νοῆσαι μὲν ἐστὶ χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον, ᾧ καὶ νοῆσαι δυνατόν. Baſil. lib. 1. adv. Eunom. οἶμαι δὲ οὐκ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν λογικὴν φύσιν ὑπερβαίνειν αὐτῆς (τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ) τὴν κατάληψιν: id Damaſc. lib. 1. orth. fidei cap. 1. repetit, dicens: *nulli mortalium aut viſam aut notam ſimpliciſſimam illam DEI eſſentiam, cùm ſoli ſibi nota ſit Trinitas, creatura autem nulla, ne Angelica quidem, intellectu eam ejus integrè aſſequatur.*

3. Sic Nazianzen. orat. in patrem ſuum: ὁ Θεὸς φῶς τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον καὶ ἄρρητον, οὔτε νῷ καταληπτὸν, οὔτε λόγῳ ῥητόν, Hilar. 1. de Trin. *Certè hoc eſt Deus, quod cùm dicitur, non poteſt dici: cùm æſtimatur, non poteſt æſtimari; cùm definitur, ipſe ſua definitione creſcit.* Arnob. lib. 3. contr. gentes. *Quicquid de Deo dixeris, quicquid taciti mentis cogitatione perceperis, in humanum tranſibit & corrumpitur ſenſum, nec habet propriæ ſignificationis notam, quod noſtris dicitur verbis, atque ad negotia humana compoſitis. Unus eſt hominis intellectus de Dei Natura certiſſimus, ſi ſcias & ſentias, nihil de illo poſſe mortali oratione depromi.*

4. Hiſce dictis non omnem, ſed plenam, perfectam & omnibus numeris abſolutam Dei notitiam homini in hac vita denegari ſtatuamus, ea enim nomine καταλήψεως (comprehenſionis) intelligitur. Hinc *Scholaſtici, Deus cognoſci poteſt, ſed non comprehendi*: id enim propriè comprehenditur, cujus nihil eſt extra, Thom. p. 1. q. 12. art. 7. *Comprehendere Deum impoſſibile eſt cuicunque intellectui creato: attingere verò mente DEUM qualitercunque magna eſt beatitudo, illud comprehenditur, quod perfectè cognoſcitur: perfectè cognoſcitur, quod tantum cognoſcitur, quantum eſt cognoſcibile. Deus autem Ens infinitum, Ergò infinitè cognoſcibilis.*

bilis. Et ſi igitur Deus in ſe & per ſe puriſſimus eſt actus, ac proinde maximè cognoſcibilis: tamen quod in ſe maximè cognoſcibile, alicui intellectui non eſt cognoſcibile, propter exceſſum: ſicut Solis lumen intueri nequeunt veſpertilionis oculi, ibidem art. 2.

5. Deinde denegatur his dictis humanæ menti vis illa, quâ ex ſe ſuisque nativis viribus ad veram & integram Dei notitiam penetrare poſſit, quæ verò incognita erant Naturæ, ea manifeſta ſunt revelatione gratiæ, & perfectè cognoſcentur olim in lumine gloriæ. Proinde etſi *Deum nemo vidit unquam.* Joh. 1. v. 18. *tamen Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit nobis. Et ſi nemo novit Filium, niſi Pater, & nemo novit Patrem, niſi Filius,* Matth. 11. v. 27. *tamen Filius Patrem nobis revelavit.* Etſi *quæ Dei ſunt, nemo cognovit, niſi Spiritus Dei* 1. Corinth. 2. v. 11. tamen *nobis revelavit Deus per Spiritum ſuum.*

6. Rectè ergo Irenæus libr. 4. adverſ. hæreſ. c. 14. *Sine Deo non cognoſcitur Deus*: quod Hilarius ſic expreſſit 5. de Trin. *A Deo diſcendum eſt, quid de Deo intelligendum ſit.*

Deſine, cur videat nemo ſine Numine Numen,
Mirari, Solem quis ſine Sole videt!

Proinde ut monet Ambroſius lib. 1. de vocat. gent. c. 7. *Quæ Deus occulta eſſe voluit, non ſunt ſcrutanda: quæ autem manifeſta fecit, non ſunt neganda, ne in illis illicitè curioſi, in iſtis damnabiliter inveniamur ingrati.* Theodoret. Dial. 2. τὰ κεκρυμμένα ἡ δεῖ ζητεῖν: οὐδὲ τὰ δεδηλωμένα παντελῶς ἀγνοεῖν.

7. Refert huc Dn. Chemnic. ex Dionyſ. lib. 1. de div. nominibus: quòd Filius Dei Jacobo quærenti, quodnam ſit Nomen ejus, quaſi ſtomachabundus reſpondet: *Quid quæris Nomen meum?* Gen. 32. v. 29. & Jud. 13. verſ. 18. *Cur quæris Nomen meum, cum ſit ſecretum & abſconditum?* Contra verò in multis Scripturæ locis exprimitur Nomen Dei, ita ut mandetur agnoſci, narrari, celebrari, invocari. Ergo eſt aliquod Nomen Dei abſconditum, & occultum, quod ſcrutari non licet: eſt etiam aliquod Nomen DEI patefactum quod vult agnoſci, narrari, celebrari, & invocari.

CAP. II.

Unde petenda ſit Dei cognitio.

Duo in Dei cognitionem ducunt. 8. Ceterùm duo ſunt, quæ in cognitionem Dei ducunt Creatura & Scriptura, Auguſt. ſuper Pſ. 34. Eſſe enim aliquam Dei naturalem notitiam, quæ inſita eſt naturaliter hominum mentibus, & colligitur ex operibus Dei in creatione, atque ex veſtigiis iſtis divinitatis, quæ ſparſa ſunt in tota rerum Natura, docet Apoſtolus Rom. 1. v. 19. τὸ γνωςὸν τοῦ Θεοῦ *manifeſtum eſt in ipſis gentibus: Deus enim illis revelavit,* verſ. 20. *invisibilia enim ipſius ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, perſpiciuntur, ipſaq; æterna ejus potentia ac divinitas.* Roman. 2. v. 15. *Opus legis ſcriptum in cordibus gentilium.* Actor. 14. v. 17. *Deus non ſivit ſeipſum expertem teſtimonii, beneficia conferens, de cœlo dans nobis pluvias ac tempora frugifera &c.* Hinc Poeta:

Mille vis monumenta Dei Natura dat, ullo
Non ſenſu artificum cultuve imitanda per orbem,
Quæ tibi juxta aurem, muto licet ore, ſuſurrent:
O homo, noſce Deum, vel me duclere, parentem!
Tam. I.

9. Hoc ſenſu κόσμος τῶν ψυχῶν λογικῶν διδασκαλεῖον, καὶ τῆς θεογνωσίας παιδευτήριον dicitur à B[illegible] in Hexaem. *Templum DEI ſacerrimum* à *Plu*[illegible] de Iſid. & Oſir. & *Macrobio* lib. 1. in ſomni[illegible] Scip. c. 14. *Ut enim Deus qui naturâ inviſibilis eſt, à viſibilibus ſciri poſſit, opus factum eſt ab eo, quod opificem viſibilitate ſuâ manifeſtaret, Ambroſ.* ſuper 1. Rom. Hinc *Antonius* dicebat, *creaturas eſſe* [illegible] *ſuum, ex quo DEI cognitionem hauriret,* apud *Socratem* lib. 4. c. 23. Et *Niceph.* lib. 11. c. 34. τὸ ἐμὸν βιβλίον (inquit) ἡ φύσις τῶν γεγονότων ἐστὶ καὶ πάρεστιν. ὅτε βούλομαι τοὺς λόγους ἀναγινώσκειν τοὺς τοῦ Θεοῦ. Hinc *Bernhardus* de ſe fatebatur: *quicquid didicerit, maximè in ſylvis & in agris meditando & orando ſe accepiſſe nullos ſe aliquando Magiſtros habuiſſe, niſi quercus & fagos.* *Tertull.* de reſurr. carn. *præmiſit Deus Naturam magiſtram ſubmiſſurus & prophetiam, quò faciliùs credas Prophetiæ, diſcipulus Naturæ.* Quò pertinent diſputationes Scholaſticorum, quòd in creaturis rationalibus ſit *imago* in reliquis verò omnibus *veſtigium Dei, Thom.* p. 1. q. 45. artic. 6. & reliqui ſuper 1. ſent. diſt. 3.

CAP. III.

De notitia Dei naturali.

10. Naturalis illa Dei notitia diſtinguitur in *Inſitam* & *Acquiſitam.* *Inſita* eſt communis illa notio de DEO, hominis cujuſque animo per Naturam, inde ab utero inſculpta & impreſſa, ſiquidem ex principiis iſtis nobiſcum natis, ſeu κοιναῖς ἐννοίαις (quæ nihil aliud ſunt, quàm reliquiæ quædam & ἐρείπια divinæ imaginis, ſcintillulæ & igniculi claræ iſtius lucis, quæ pleno jubare ante lapſum in mente hominis fulſit) quædam etiam DEUM attinent; utpote quòd DEUS ſit, quòd unus, quòd bonus, quòd juſtus, quòd colendus &c. *Acquiſita* eſt, quæ è contemplatione operum & effectuum DEI ab homine, vi naturalis dianœas colligitur. Horum effectuum divinorum præcipui ſunt, 1. rerum, quæ videntur, creatio. 2. rerum creatarum varietas, pulcritudo & ordo. 3. rerum creatarum ſuſtentatio, gubernatio & conſervatio. 4. profuſa variorum donorum, quæ ad neceſſitatem hominis aliorumq; viventium pertinent, elargitio. 5. animadverſio & ultio vindicis oculi manuſque Dei. 6. miraculorum exhibitio. 7. rerum futurarum prædictio. 8. periodica Imperiorum mutatio. 9. mentis humanæ Natura. 10. inſiti naturalis notitiæ igniculi, & in hiſce diſcrimen honeſtorum ac turpium. 11. conſcientiæ pavores, morſus & aculei. 12. ſeries cauſarum efficientium & finalium. Hæc iiſdem verbis proponit & latius explicat *Dn. Schröderus* in part. 2. libri ſui eruditiſſ. de principio Theologiæ, & naturali Dei notitia, quem omninò vide. Et tractant hoc argumentum præter priſcos, *Morn.* de ver. relig. *Lud. Vives* de ver. fidei Chriſt. *Mutius* Panſa in oſculo Ethnicæ & Chriſtian. Philoſophiæ, *Raymundus de Sabunde* in Theolog. naturali &c. *Naturalis notitia.*

11. Quo verò fine Deus illam ſui notitiam gentibus naturaliter manifeſtârit, docet Apoſtolus Act. 17. v. 27. *Definit Deus ſtatuta tempora & terminos habitationis eorum* ζητεῖν τὸν Θεὸν (ubi eſt ἀλληλουϊα, *ut quærant Deum*) *ſi fortè attrectent eum, aut inveniant: quamvis non longè ſit ab unoquoq; noſtrûm.* Per hanc ergò notitiam naturalem *Finis notitiæ naturalis.*

ſcire poterant, eſſe Deum, eumq; glorificandum, ut Deum. Sed quia modum ac rationem huj⁹ glorificationis Naturalis notitia non aſſequitur, quin potius ſapientiſſimi quique Gentilium fateri coguntur, ſe ignorare, quomodo Deus ſit colendus: ideò debebant quærere revelationem divinam in Eccleſia: quam ob id Deus ſemper in illuſtri loco conſtituit, & ſplendorem lucis in verbo fulgentis ad omnes gentes propagavit, ut lumen illud non ſub modio occultatum, ſed in candelabro poſitum, palam intueri omnes poſſent.

Eiuſdem abuſus. 12. *Sed enim gentes veritatem Dei commutârunt in mendacium* Rom. 1. verſ. 25. *Cùm cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt*. verſ. 21. *ſiquidem quidam ipſorum in manifeſtis flagitiis contra teſtimonium conſcientiæ ſe volutârunt*, quæ ibidem verſ. 29. & ſeqq. Apoſtolus commemorat; quidam excogitârunt falſos cultus, & ſic *veritatem*, id eſt, veri Dei cognitionem, *mutârunt in mendacium*, verſ. 25. cùm potiùs eum, ut Deum, glorificare debuiſſent v. 21. hoc eſt, à Deo ipſo in revalato verbo diſcere veri cultus formam atque normam, & quia ex Naturæ libro poſt lapſū hoc diſci nequit, ideò debuiſſent DEUM ulteriùs quærere Act. 17. v. 27. hoc eſt, ſolliciti eſſe de Eccleſia & populo Dei, cui ſe verbis & miraculis Deus manifeſtavit, ſuique cultus regulam ipſemet præſcripſit. Quia verò hoc non fecerunt, ſed falſos cultus & ſic falſos Deos ſibimet ipſis excogitârunt. quidam ipſorum inſuper manifeſtis flagitiis (quæ & recta ratio accuſat) ſe conſpurcârunt, vel certè talia facientibus conſenſerunt. verſ. 32. ideò *ſunt inexcuſabiles* v. 20.

Naturalis notitia, an ſufficiens ad ſalutem. 13. Abſit proinde, ut naturalem DEI notitiam gentibus ad ſalutem ſufficientem fuiſſe, vel per ſe ſufficere potuiſſe dicamus. *Non enim eſt in alio quoquam ſalus, quam in Chriſto Ieſu, nec aliud nomen ſub cœlo datum eſt hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri*. Act. 4. v. 12. *Qui incredulus eſt Filio, nō videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper ipſum*. Johan. 3. v. 36. *Sine fide impoſſibile eſt placere DEO*, Hebr. 11. v. 6. Extra Chriſtum nulla ſperanda DEI ſalvantis miſericordia: Extra Eccleſiæ gremium non poteſt ſperari æternæ ſalutis conſortium. Extra corpus Chriſti non poteſt haberi Spiritus Dei. Jam verò Chriſti in Evangelio manifeſtatio eſt myſterium, quod humani captus ambitum ac faſtigium planè excedit: ad quod intellectus hominum nativis viribus aſſurgere minimè poteſt, Matth. 16. v. 17. Rom. 16. v. 25, 26, 27. Col. 1. v. 26, 27. 1. Cor. 2. v. 7, 8, 9, 10. &c. Valeat ergò commentum *Puccii*, quo aſſerit, *in ſingulis eſſe ſubſtantiam ſalvificæ fidei, atque ita omnes homines eſſe aptos natos ad vitam æternam &c.* Valeant *Rhetorii*, (de quo Aug. de hæreſ. ad Quodvultdeum cap. 72.) *Godſcalci* Holem. ſerm. 10. ſuper Dom. Epiſt. *Latomi*, *Andradii* & *Monachi* illius Franciſci Tridenti concionantis (de quo Sleid. lib. 23.) itemque *Zuvinglii* in expoſ. fid. ad Regem Gall. & *Gualtheri* in Apolog. de ſalute gentilium boneſtiorum opiniones erroneæ.

Quo ſenſu Gentiles cognoverint Dei potentiam ex Mundi creatione. 14. Cæterùm cum Pſal. 96. v. 5. dicatur *Gentium Deos eſſe Dæmonia*, cùmque disertè teſtetur Chriſtus Joh. 5. v. 23. *Qui non honorat Filium, eum nec honorare Patrem*, meritò quæritur, quo ſenſu dicat Apoſtolus, *quod Gentiles æternam Dei potentiam ac divinitatem ex creatione mundi cognoverint?* Roman. 1. v. 20. *Reſp.* Diſtinguendum eſt inter conceptum DEI ex creaturis ab Ethnicorum mente hauſtum, & inter conceptus iſtius applicationem; ille fuit legitimus, hæc verò minimè. Quamvis enim æternam potentiam ac divinitatem, & ut *Plato* loquitur, *mentem æternam cauſam omnis boni in Natura*; vel ut *Ariſtoteles* dicit, *ſummum aliquod Ens & primum omnis motus principium, ipſum immotum* vel ut *Cicero* loquitur, *præſtantem æternam ac ſuſpiciendam Naturam* ex libro Naturæ deprehenderint, tamen illam non rectè applicârunt uni illi Jehovæ, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus, non Deo Patri, à quo Filius ab æterno progenitus eſt, & in tempore miſſus, ut eſſet Mediator & Redemtor generis humani: ſed eam vel animalibus irrationalibus, ſerpentibus, reptilibus &c. tribuerunt, Rom. 1. v. 23. vel etiam ipſi Diabolo Pſal. 96. v. 5. & ſiquidem ex proprio ingenio formam ac normam Deum colendi excogitârunt, ideò cordis ſui idolum, non autem verum Deum coluerunt, id quod Apoſtolus ſic effert, *cùm cognoviſſent Deum, non ut Deum glorificaverunt* Rom. 1. v. 21. *veritatem Dei commutarunt in mendacio*. v. 25.

15. Dicis, eſſentia divina realiter unum eſt cum tribus divinitatis perſonis: non enim aliud quid ſunt tres Deitatis perſonæ, quàm una illa divina eſſentia, (quod *Bernhardus* ſic effert: *Nihil eſt in DEO, quod non ſit DEUS. Scholaſtici* hoc modo: *Eſſentia divina identificat ſibi omnia, quæ verè & realiter ſunt in divinis.*) Ergò Gentiles, quia cognoverunt æternam DEI potentiam ac divinitatem, utique etiam cognoverunt tres Deitatis perſonas. *Qualis fuerit notitia Dei naturalis in gentibus.* *Reſp.* Diſtinguendum inter notitiam confuſam & diſtinctam. Noverunt Gentiles notitiâ confuſâ eſſe Deum, ſed non cognoverunt diſtinctè tres divinitatis perſonas. *Biel* 1. ſent. diſt. 1. q. 5. ſic procedit: *De DEO poſſunt haberi plures conceptus realiter inter ſe diſtincti & invicem ſeparabiles: quamvis vero quilibet eorum conceptum ſignificet Deum, & per conſequens, quicquid realiter eſt in DEO, non tamen quilibet eorum ſupponit pro quolibet, quod eſt Deus: diſtinctæ enim ſunt propoſitiones: Eſſentiam intelligo, & intelligo eſſentiam, proinde poſito, quod habeam tu me conceptum eſſentiæ, & non conceptum relativum perſonæ, hac propoſitio eſt vera, perſonam intelligo, & hac falſa, intelligo perſonā. Prima valet tantùm, perſonam intelligo, id eſt, rem, quæ perſona eſt, intelligo: quod verum, quia eſſentiam intelligo, quæ eſt perſona non curando, quo conceptu intelligam: ſecunda valet, intelligo perſonam conceptu relativo & propriè perſonæ ſive correſpondente ad hoc nomen perſona.* Thom. 2. 2. q. 2. art. 2. *Credere Deum non convenit infidelibus ſub ea ratione, qua ponitur actus fidei, non enim credunt, Deum eſſe ſub conditionibus, quas fides determinat, & ideò nec verè Deum credunt*: atque huc applicat dictum Philoſophi 11. Metaph. *In ſimplicibus defectus cognitionis eſt ſolum in non attingendo totaliter.*

16. Ergóne, inquis, principium illud naturale vel notitia naturalis, eſſe Deum, eſſe æternum &c. mendacium eſt in Ethnicis, quia ſcriptum, Omnis homo mendax Pſal. 116. v. 11. *Reſp.* Apoſtolus diſertè appellat *veritatem Dei*, Rom. 1. v. 25. Sed quia divinitatē cognitā non rectè applicant, *quia Deum ſe noſſe confitentur, ſed factis negant* Tit. 1. v. 16. *nec ut Deum glorificant*. Rom. 1. v. 21. ideò & inde *veritatem commutant mendacio* v. 25. quod in conceptu prius erat veritas, in applicatione vitioſâ fit mendacium.

17. Hæc cùm de naturali DEI notitia ita ſeſe habeant, rectè dicitur, eam eſſe imperfectam, lan-

guidsm

guidam & ferè nullam. *Imperfecta* eſt, quia lumen naturale, ex quo Deum apprehenderunt Gentiles, fuit obſcurum: ideò per denſas quaſi nebulas confuſè Deum cognoverunt, ac facilimè ignorantiæ tenebris ſunt involuti; quin etiam ſaltem particulam quandam legis de externis operibus norunt: de interioribus verò cultibus, præſertim primæ tabulæ, nihil certi ſtatuere potuerunt. *Languida* eſt, quia ex obſcuris illis divinitatis veſtigiis πληροφορίας fidei lumen in mentibus accendi nequit, id quod *Antonius* apud Ciceronem 1. Tuſc. ſuo teſtatum facit exemplo, *aſſentiri ſe Platoni* dicens, *dùm legit ejus de immortalitate animæ librum, ſed cùm librum deponat, ac ipſemet de eaſecum cogitet, omnem mox elabi aſſenſionem*. Nimirum bonum & ſcelerum vindicem gentiles ſtatuebant DEUM, cùm omnia ex voto fluerent illis, qui mores honeſtiùs regebant: ſin minus, vel dubitabant, vel etiam planè negabant. Eſtis iô Superi exclamat Statius, cùm convaluiſſet à periculoſo morbo vir eximiæ probitatis Rutilius Gallicus: ſed contrà in morte Tibulli, Ovidius:

Cùm rapiant mala fata bonos, ignoſcite faſſo,
Sollicitor nullos eſſe putare Deos.

Quòd ſi cupidum & libidinoſum adoleſcentem impudica muliercula fefellerat, ſtatim nutabat malè de DEO fundata opinio. Hinc illa apud Ovidium:

Eſſe Deos credamne? fidem jurata fefellit,
Et manet in ſolito, qui fuit ore decor.

Neve exiſtimes à Poëtis talia per jocum fortaſſis dicta, (quamvis tales joci nullo modo ferendi) lege, quæ apud Ciceronem *Cotta* in 3. de Nat. Deor. de hoc argumento latè & cum vehementia diſputat.

Liber Scripturæ. 18. Cùm ergò poſt lapſum ex libro Naturę perfectam ac ſalvificam Dei cognitionem haurire non poſſimus, propter nativas mentis noſtræ tenebras: ideò Deus libro Naturæ addidit librum Scripturę, qui, ut *Auguſtinus* dicit, eſt planior, ac minùs errare nos patitur, quo ſenſu *Alex. Alenſis* p. 1. q. 2. membr. 3. art. 2. dicit, *DEUS videtur per verbum ut per lucem, per creaturas ut per ſpeculum.*

19. De hac ſalutari DEI agnitione ex revelato verbo hauſta hac vice differemus, cujus ſumma eſt: *Deum eſſe Jehovam Elohim*, hoc eſt, *unum in eſſentia; & trinum in perſonis. Hæc enim eſt fides Catholica, ut unum DEUM in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur, nec ſubſtantiam confundentes, nec perſonas ſeparantes.* *Athanaſ.* in Symbolo: μονὰς ἐν τριάδι νοεῖται, καὶ τριὰς ἐν μονάδι γνωρίζεται. Juſtin. in ἐκθ. πίστ. *DEUS eſt indiviſe unus in Trinitate, & inconfuſè trinus in unitate. Tres unum, nec tres tamen unus, at in tribus unus:*

Poſterius nihil eſt hic ſimul atq; prius.

(ubi nota, voculam, *Unus*, accipiendam pro una perſona, aliàs rectè dicitur, quòd tres perſonę ſunt unus verus Deus.)

20. Agemus ergò primùm de unitate eſſentiæ divinæ, & attributis, quæ cum eſſentia realiter unum ſunt, & propter οὐσίας ταυτότητα ſingulis divinitatis perſonis competunt: deinde de perſonarum Trinitate; Sed προηγουμένῳ loco præmittemus ἐξέτασιν de nominibus DEI, itemque vocabulis quibuſdam, quorum in hac doctrina uſus eſt creberrimus, qualia ſunt οὐσία, ὑπόστασις, Trinitas, ὁμοούσιος &c.

CAP. IV.

De DEI nominibus.

Principium in omni diſputatione & re eſt Nomen, ait Galen. de meth. med. c. 5. hinc vetus illud: πρὸς τὸ ὀρθῶς διδάσκειν δεῖ πρώτως ἐξετάζειν τὰ ὀνόματα. Præſertim verò hoc loco id operæ precium eſſe videtur, quia Theologia noſtra in hac vita eſt nominalis, & notitia Dei in hac vita vocatur nomen Dei, unde *Dionyſius* dicturus aliquid de DEO, collegit appellationes, quæ in Scriptura DEO tribuuntur. *Nomen Dei.*

21. Hieronymus in Epiſt. ad Marcellam tom. 3. pag. 95. decem collegit DEI nomina 1. אל 2. אלהים 3. אלהי 4. צבאות 5. עליון 6. אשר אהיה 7. אדני 8. יה 9. יהוה 10. שדי. De potioribus quædam monebimus. Nomen Jehovah (pro quo interdum in Scripturis legitur Jehovih Geneſ. 15. v. 2. &c.) uſitatè dici ſolet τετραγράμματον, quia quatuor integrantibus conſtat literis. De hoc nomine multa diſſerit *P. Galatinus* libr. 2. cap. 9. & ſeqq. ex R. Moſe Ægyptio & aliis Rabinis. Dicit reliqua Dei nomina ab ejus operibus ſumta eſſe, præter ſolùm, quòd ſit nomen eſſentiæ divinæ. Deducitur ab הוה, vel היה quod ſignificat eſſe, cùm DEUS ſit eſſentia omnium eſſentiarum, eſſentia æterna & immutabilis. Nec incommodè ſtatuitur petitam hanc vocem ex cap. 3. Exod. verſ. 14. ubi DEUS dicit: אהיה אשר אהיה de quo loco poſtea. Solus DEUS eſſe ſuum habet à ſeipſo, vel rectiùs, eſt ſuum eſſe: reliqua Entia dependent ab hoc ſummo Ente, ſolus DEUS eſt αὐτοούσιος, αὐτοφυὴς, αὐταυτός; ſolus eſt æternus & immutabilis, reliqua omnia ſunt mutabilitati obnoxia. R. *Aſſe* in libr. שער אורה, (porta lucis) monet nomen hoc apud Chaldæos per tria jod. & ſubjunctum Kametz ſcribi hoc modo, ut omnia uno claudantur circulo, eâque ſcriptione tres perſonas in una divina eſſentia denotari, non inſcitè colligit Galatinus. Notat *Martyr.* claſſ. 1. loc. com. cap. 12. ex Rabinis literas illas, quibus hæc vox ſcribitur, eſſe ſpiritales, ut denotetur, quòd DEUS ſit Spiritus. *Hebræi* ſcribunt Nomen hoc eſſe ἀνεκφώνητον, cujus cauſam reddit *Galatinus* libr. 2. cap. 1. quia denotat eſſentiam DEI ineffabilem. Nec inutilis eſt obſervatio, quòd hoc Nomen ſoli vero DEO in Scripturis tribuatur, nuſpiam autem Dijs fictis, vel creaturis. Exod. 3. verſ. 14. Qui eſt, miſit me ad vos. Eſa. 42. v. 8. Ego Jehovah, hoc eſt Nomen meum. Pſalm. 83. verſ. 19.: אַתָּה שִׁמְךָ יְהוָה לְבַדְּךָ, Tu Nomine tuo ſolus Jehovah. Nec hoc prætereundum, quod quidam colligunt, hoc eſſe Nomen DEI proprium, quia ' apud Hebræos inſervit formationi Nominum propriorum. Sic ab עקב Jacob, à צחק Iſaac &c. Monent *Grammatici*, Nomen Jehovæ. 1. nunquam legi cum ה emphatico vel indicativo. 2. nunquam legi cum affixo. 3. nec habere plurale, atque inde colligunt, eſſe Nomen DEI proprium. Vide *Petrum Fabrum* de div. nomin. Illud arbitramur ſubtilius vel potiùs coactum eſſe, quod quidam ſcribunt per '. in hoc nomine denotari perſonam Patris; per ה Filium, per ו Spiritum ſanctum, qui à Patre & Filio procedit, per alterum

Nomina Dei ex Hieronymo.

Jehovah.

ה Naturam humanam Filii, quæ in Λόγον aſſumta, & ſic in ſanctiſſimæ Trinitatis conſortium (propter unionem Perſonalem cum Λόγῳ) eſt evecta, ut loquitur Ambroſ. de Reſurr.

Exod. 3. Ero qui ero.

22. Non poſſumus prætermittere, quin occaſione hujus Nominis de duobus illis locis Exod. c. 3. verſ. 14. Ero qui ero, & cap. 6. verſ. 3. Nomen meum Jehovah non eſt Patribus revelatum, breviter diſſeramus. Quando Deus dicit: אהיה אשר אהיה poſſunt hæc verba in Præſenti & Futuro intelligi, Sum, qui ſum, vel Ero, qui ero, non enim inuſitatum apud Hebręos Futura pro Præſentibus uſurpari. Indicatur ergò his verbis. 1. quòd Deus reverà ſit, & ſic diſtinguitur à falſis Diis, qui ſunt אֱלִילִים, quaſi dicas, non dii, vel dii ſtercorarii 1. Corinth. 8. v. 4. *idolum eſt in mundo* nihil. v. 5. quamvis ſint, qui dicantur Dii in cœlo & in terra. verſ. 6. tamen nobis unus DEUS. 2. quòd ſit ſummum Ens; & ſic diſtinguitur à creaturis, quæ ſunt à Deo, in Deo, & per Deum ſubſiſtunt, ſed per ſe ſubſiſtere ſoli DEO competit. 3. quòd ſit æternus. Solus ipſe dicere poteſt, Ero, qui ero, id quod nulla creatura dicere poteſt, cùm eſſe ſuum non habeat à ſe. 4. quòd ſit immutabilis, & ſemper ſui ſimilis. *Auguſtin. Omnia quæ mutantur, deſinunt eſſe, quod erant, & incipiunt eſſe, quod non erant: ſed apud DEUM nec præterita tranſierunt, & futura jam facta ſunt,* 5. de Trin. cap. 16. 5. denique tempus futurum reſpicit ad promiſſiones ejuſdem factas Eccleſiæ: demonſtrabo meam præſentiam operibus mirabilibus & auxilio potenti, ut *D. Luth.* in margine notat, unde quidam referunt adventurum Meſſiam. Ero, qui ero ſcilicet veſter Meſſias, & aſſumtâ carne veſtrâ liberabo vos à peccatis & morte. Sum ille Deus veſter, qui aliquando futurus ſum homo, undè Johannes hunc locum Filio accommodat. Apoc. 1. v. 8. Refer. huc, quę *Thom.* part. 1. q. 13. art. 11. diſputat: *Nomen, qui eſt, maximè Dei proprium eſt. 1. Hoc nomen ſignificat ipſum Eſſe, ſolius autem Dei Eſſe eſt ejus eſſentia. 2. ex Damaſceno: quolibet nomine determinatur aliquis modus ſubſtantiæ rei: ſed hoc nomen, qui eſt, nullum modum eſſendi determinat, ſed ſe habet indeterminatè: ideò nominat ipſum pelagus ſubſtantiæ infinitum. 3. ſignificat hoc Nomen eſſe in præſenti, hoc maximè DEO competit, cujus eſſe non novit præteritum nec futurum.*

Quomodo Nomen Jehovah Patribus non ſit revelatum.

23. Quid verò ſibi vult locus Exod. 6. v. 3. quòd Nomen Jehovah non ſit Patribus revelatum? Quidam ſtatuunt, quòd nomen Jehovæ ignotum fuerit Patribus ante Moſen, & primùm in apparitione ad montem Horeb Moſi patefactum: quod autem in Geneſi Moſes ſæpè repetit nomen Jehovæ, id judicant fieri conſuetudine Hiſtoricorum, qui res olim factas verbis ſui ſeculi deſcribunt: ſed hoc minus probabile, quis enim credat Moſen immutaſſe illas voces, quibus Patriarchæ in ſua ad DEUM oratione uſi, & quibus DEUS ipſe ſeſe manifeſtavit? Geneſ. 4. verſ. 2. cap. 15. v. 2. c. 18. verſ. 19. cap. 22. verſ. 16. cap. 28. verſ. 13. quinimò Eſaias dicit cap. 64. verſ. 16. *Tu Jehovah Pater noſter, a ſeculo hoc eſt Nomen tuum.* Rabini dicunt, Nomen quidem ipſum Patribus fuiſſe notum, ſed efficaciam illius per Moſen demùm innotuiſſe, atque inde ſuum שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ probare volunt: ſed hoc planè ſuperſtitioſum eſt. Quidam reſpondent, locum hunc intelligendum de publica & frequentiori uſurpatione Nominis El Schaddai, ſed hoc dilucius eſt, nec ſatis facit negativæ textus. Statuimus ergò intelligendum eſſe locum de gradibus divinarum patefactionum & agnitionis divinæ, quia Nomen Dei ſignificat rem ipſam, id eſt, DEUM, prout à nobis agnoſcitur, hoc ſenſu: *Ego Jehovah apparui Abrahamo, Iſaaco & Iacobo,* quòd ſim DEUS ipſorum omnipotens, hoc eſt, per opus creationis, per diluvium, everſionem Sodomorum, vocationem & defenſionem illorum inter Cananæos manifeſtavi Patribus meam omnipotentiam (id enim eſt *apparui in Nomine El-Schaddai*) ſed *in nomine Jehovah illis non ſum cognitus*, hoc eſt, publico quodam miſericordiæ & ſpecialis gratiæ documento (quale eſt eductio populi ex Ægypto & traditio terræ Canaan) nondum manifeſtavi, quòd ſim Jehovah dans Eſſe meis promiſſionibus, nondum implevi reipſâ promiſſiones de multiplicatione ſeminis & poſſeſſione terræ Canaan; nunc verò omnes cognoſcent, me eſſe Jehovam DEUM dicentem & facientem. Nomine enim Jehovæ notatur 1. quòd DEUS ſit. 2. quòd creaturis det Eſſe. 3. quòd ſuis promiſſis det Eſſe, eaque reipſâ compleat, eſt enim immutabilis in eſſentia & promiſſionibus.

24. Secundum DEI Nomen eſt יָהּ, quod eſt ex priori contractum, atque itidem *tantùm in DEO ponitur*, teſte Hieronymo in Epiſt. ad Marcellam, qui alibi (videlicet in cap. 26. Eſai.) hæc duo Nomina ſic diſtinguit, quòd Jehovah ſignificet *DEUM ineffabilem,* Jah *inviſibilem.* *Jah.* 3. אֵל dicitur DEUS à fortitudine, unde *Aquila* vertit ἰσχυρόν. *El.* 4. אֱלוֹהַּ, quod propriè notat poteſtatem judiciariam, ac tribuitur non ſolùm DEO, ſed etiam Angelis & hominibus, quin etiam idolis. *Eloah.* 5. אֱלוֹהִים in numero multitudinis dicitur de DEO, ad exprimendam perſonarum pluralitatem, quâ de re poſteà. *Elohim.* 6. אָדוֹן Dominus, quod derivant ab אֶדֶן baſis, ut ſit Adon quaſi ſuſtentator & baſis alicujus rei, atque ita notat hæc vox providentiam DEI omnia gubernantem. *Adon.* 7. אֲדֹנָי, quam vocem Judæi uſurpant pro voce ἀνεκφωνήτῳ Jehovah, generaliter ſignificat Dominum. *Adonai.* Notant Hebraicè docti, quando verum DEUM ſignificet, ſemper ſcribi cum ˇ Kametz, quando verò ˉ Patha ſuffixum, eſſe primam perſonam pluralis numeri, & uſurpari pro abſoluto numero ſingulari DOMINUS; vel etiam pro conſtructo Dominus meus. 8. שַׁדַּי, quod *Aquila* vertit ἀλκιμον, *Hieronymus*, robuſtus & ſufficiens ad omnia perpetranda. *Schaddai.* *Quidam* derivant à די ſufficientia, & relativo ש, ut ſit idem quod αὐταρκὴς; ſibi ſufficiens. *Alii* derivant à שַׁד, quod eſt uber, mamma, ſicut mater mammam præbens infanti recens nato, ſuave & ſufficiens illi præſtat nutrimentum: ita DEUS plenitudine gratiæ ſuæ omnia alit & ſuſtentat. *Quidam* etiam deducunt à שָׁדַד, quod ſignificat in univerſum permeare, per univerſitare, ſive in bonum, ſive in malum, vaſtare &c. 9. עֶלְיוֹן, quod Hieronym. vertit excelſus. *Elion.* 10. אל צבאות, DEUS virtutum, DEUS exercituum, notatur igitur DEI regnum & majeſtas ex militiæ terrenæ & cœleſtis multitudine. Addit etiam *Hieronymus* Nomen אהיה, quæ vox notat immutabilem DEI eſſentiam, promiſſionum veritatem, & κατ᾽ ἐξοχὴν adventum Filii DEI incarnem. *Ehejeh.*

Nomen 12. literarum.

25. Hebræi diſputant de quodam DEI Nomine,

mine, quod vocant duodecim literarum, de quo ex Rab.Moſis cap.61. *Galatinus* lib.2.de arc. Cath.ver. cap.12. dicit, non fuiſſe Nomen unum, quod duodecim conſtaret literis, ſed tria nomina, quæ ſimul conjuncta duodecim conſtituunt literas, & iis tribus nominib. unum ſignificari Deũ, ac proinde appellatum fuiſſe ſingul. Numeru Nomen duodecim literarũ. Sunt a. tria illa Nomina in unum conflata, Nomen Patris, Nomen Filii, & Nomen Spiritus S. אָב בֵּן וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. Idem cap.16. refert Hebræis etiam uſitatam eſſe vocem אגלא, cujus ſingulæ literæ integras dictiones denotant. Nam prima litera א pro אתה Tu, poſita eſt: ג autem pro גבור potens & fortis ל pro לעולם in ſempiternum, denique א pro ארני Dominus. Omnes ergò conjunctæ faciunt: *Tu potens in ſempiternum Dominus*. Vocant etiam Hebræi Deum מקום, hoc eſt, *locum*, eò quod ubique locorum ſit, omnia replens. *Cabaliſtæ* dicunt ideò ſic vocari, quia Makom in numero totidem conficit, quod Jehovah. De Nomine Schem bammephoraſch, quod Hebræis frequenter in ore, vide *D. Lutherum* tom.8. Jenenſi, in libro peculiari, quem hac de re ſcripſit. Expoſitionem Nominis יהוה Jehovah per 42. literas, hancce tradit *R. Moſche* filius Maimon: אָב אֵל בֵּן אֵל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֵל אֲבָל לֹא שְׁלֹשָׁה אֱלֹהִים כִּי אִם אֱלֹהַ אֶחָד: Pater Deus, Filius Deus, & Spiritus ſanctus Deus, veruntamen non tres Dii, ſed unus Deus.

Nomẽ Dei omnib ferè quadriliterum.

26. Obſervant nonnulli applicationem Dei eſſe omnibus ferè populis quadriliteram. Sic Hebræis אהיה, ארני, יהוה, *Aſſyriis* Adad. *Æthiopibus* אמלך Emlach; *Perſis* elugù, *Ægyptiis* Θωϊθ, *Magis* ὄςεν, *Arabibus* Alla, *Illyricis* Bogi, *Græcis* Θεός, *Turcis* ἀϊδι, *Hetruſcis* ieag, *Latinis* Deus; *Hiſpanis* Dios; *Italis* Idio; *Gallis* Dieu, *Germanis* Gott, *populis novi orbis* Zimi. Vide, ſi placet, *Petrũ Gregorium* lib.6. Synt.art.mirab. cap.2. *Quidam* ſtatuunt, id ex eo provenire, quia apud Hebræos, quorum religio ſemper fuit celeberrima, Nomen Dei quatuor conſtat literis, Zanch.1. diſtinct. de Nat.Dei cap.1.

An ex nomine Elohim perſonarũ pluralitas demonſtrari poſſit.

27. Antequam ad reliqua præcognita accedamus, excutienda erit quæſtio: *An ex nomine Elohim, quod in plurali de Deo uſurpatur, perſonarum in divinitate pluralitas demonſtrari poſſit?* Refert *VVolfg. Capito* in Hexaem. pag.65. Judæos hîc in tres opiniones dividi: *Alii* enim nomen multitudinis eſſe ajunt, quòd ſignificatu ſit ſingulare: *Alii* dicunt, quòd ſignificatio quidem ſit multitudinis, interim non denotari eâ perſonarum pluralitatem, ſed Dei virtutes & proprietates. *Alii* ad hominum conſuetudinem referunt, qui, honoris causâ, multitudinis voce virum autoritate pollentem nuncupent.

28. Contra primam opinionem obſerva hanc regulam: Quodcunque nomen terminatione multitudinis ſuum ſingulare habet uſitatum, à quo formetur, id pro ſingulari re nunquam accipitur: Jam verò Elohim habet ſuum ſingulare Eloah. Job.4.v.9. cap.12.v.4. cap.15.v.8. cap.36.v.2. Pſal.18.v.32. Pſal.114.v.7. Habac.3.v.3. Fallitur ergò Cajetan. in comm. Geneſ. & quotquot illum ſequuntur, qui negant, Elohim carere numero ſingulari. Præterea nomina reliqua, terminatione pluralia, ſignificatione ſingularia, non prætermittuntur verbo ſingulari, at hoc Nomen conſtruitur cum ſingulari, ברא אלהים. Denique quòd Elohim non ſolùm voce plurale ſit, ſed etiam ſignificatu, liquet conſideranti uſum vocis translatæ ad Judices & Angelos &c.

29. Contra ſecundam opinionem obſerva: Si propter multas virtutes in reliqua comprehenſas vox quædam uſurpanda eſſet in plurali numero, cum adjuncto verbo ſingulari, ſequeretur, ſi in una re multæ eſſent virtutes, & eas velis unâ voce omnes explicare, ſumendum eſſe itidem ejus vocis pluralem numerum cum verbo ſingulari. Sic Medicus deſcripturus vires roſæ, dicere deberet: Roſa habet virtutem refrigerandi, cerebrum roborandi &c.

30. Contra tertiam opinionem, quæ eſt Aben-Ezræ & aliorum, obſerva: In reliquis linguis, quibus pluralis Numerus pro ſingulari in uſu eſt, nomen ſubſtantiæ manere ſingulare; Pronomina autem & verba mutari, V.G. Nos Dei gratiâ Rudolphus mandamus: hîc autem nomen perſonæ habet ſibi additum verbum ſingulare. Præterea ſit ſanè id in uſu aliis linguis, quid hoc ad linguam ſanctam, cui puritas & ſimplicitas peculiaris eſt, ac fucus omnis diſplicet? Rectè *Theodor.* quæſt.20. in Geneſ. *Si Deus propter autoritatem & majeſtatem de ſe loqueretur in plurali, oportuiſſet eum ita loqui vel ſemper, vel ut plurimùm, præſertim vero cùm Legem daret in Sina.* Porrò habent Hebræi regulam, quæ huic loco convenit: Quando verbum vel epitheton nominis ſingulare plurali Nomini apponitur, ſignificatur, quòd actio aut qualitas adjunctæ vocis unicuique eorum per ſe conveniat, quæ ſub univerſitate Nominis hujus pluralis continentur. Sic Bara Elohim, hoc eſt, omnes tres divinitatis Perſonæ, & quælibet Perſona divinitatis creavit, unde in voce ברא, per ב intelligunt בן, Filium, per ר intelligunt רוח, Spiritum, per א intelligunt אב Patrem, quod tamen videtur ſubtilius.

31. Dicimus ergò latere in voce Elohim myſterium pluralitatis perſonarum in Trinitate, pro diſpenſatione temporum, ac modo patefactionis in Vet. Teſtam. uſitatæ. Neque enim poteſt alia certa & conſtans ratio reddi pluralis numeri de Deo uſurpati quàm perſonarum pluralitas. Hinc *Rab. Hunna* de hac loquendi forma dixit: *Niſi hic ſermo ſic eſſet ſcriptus, nemini ita loqui licuiſſet.* Obſerva autem vocem Elohim non tantùm cum verbo ſingulari, ſed etiam cum verbo & Adjectivo pluralibus conſtructam in quibusdam locis inveniri, quæ enumerabimus in diſputatione ſequente, & tunc manifeſtiùs indicantur plures perſonæ Deitatis: non enim conſuevit verbum vel adjectivum plurale uni perſonæ tribui. Vide *Lombardum* 1. ſentent. diſtinct.2. *Galatinum* lib.2 de arcan. Cathol. verit. cap.9. *Lyranum & Burgenſem* in Geneſ. *Zanchium* 2. de tribus Elohim. cap.1. & 1. de Natura Dei cap.4. & 12. quos habemus hac in parte ὁμοψήφους. Proinde diſcedimus à Bellarmino 2. de Chriſto cap.6. Pererio ſuper Geneſ. tom.1. pag.15. nu.39. Chaſſanione lib.1. locor. comm. cap.10. qui negant vocem Elohim ad perſonarum pluralitatem in una & indiviſa Dei eſſentia denotandam ſpectare.

CAP. V.

De quibusdam vocabulis in myſterio Trinitatis uſitatis.

32. Hæc de Dei nominibus dicta ſint: Quia verò uſitatiſſimæ ſunt in hoc Articulo voces οὐσίας, ὁμοουσίου & ὑποςάσεως, ideò de his etiam inter præcognita agimus. Οὐσία deducitur ab ὤν, quod Dei Nomen. Damaſc. lib. 1. Orth. fid. cap. 11. dicit eſſe κυριώτερον πάντων, omnium præcipuum, & addit, Deum hoc nomen propterea ſibi aſſignare, quia ὅλον τὸ εἶναι ἐν ἑαυτῷ συλλαβὸν ἔχει, οἱόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον καὶ ἀόριστον: *Eſſe totum & perfectum in ſe complectitur, atq; eſſendi quaſi pelagus quoddam eſt infinitum ac indeterminatum.* Vox ergò οὐσίας denotat unam tribus perſonis communem eſſentiam, quæ tota eſt in Patre, tota in Filio, tota in Spiritu ſancto. Veteres maluerunt eam reddere nomine Eſſentiæ potiùs quàm ſubſtantiæ, ita enim *Auguſtin.* lib. 7. de Trin. cap. 4. *Eſſentia vocabulum propriè competit Deo, ſubſtantia autem vox de eo abuſivè dicitur.* Cauſam arbitror hanc eſſe, quod ſignificare voluerunt Deum eſſe οὐσίαν ὑπερούσιον, non incluſam Categoriis, [inter quas primum locum obtinet ſubſtantia] ſed ſuperiorem omnibus prædicamentis [quemadmodum Ens dicitur tranſcendens] *Hierotheus* apud Dionyſ. lib. 1. de divin. nom. cap. 1. Eſſentia Dei eſt ὑπερούσιος ὑπερουσίως ἔχων τὸ ὑπερούσιον. *Anshelm.* in Monol. cap. 26. *Subſtantia divina nullo communi ſubſtantiarum tractatu includitur. Iamblich.* Platonicus vocat Deum οὐσίαν τὴν πρεσβυτάτην, καὶ τιμιωτάτην καὶ καθ' αὐτὴν οὖσαν.

Οὐσία. *Eſſentia. Subſtãtia.*

ὁμοούσιος. 33. Vox ὁμοούσιος eſſentiæ unitatem denotat, id eſt, unam eſſentiam, unam voluntatem, unam æternitatem, communem operationem, unam gloriam tribus perſonis communem. Quod ergò Chriſtus dicit Joh. 10. v. 30. Ego & Pater unum ſumus [ἕν ἐσμεν] quod Joh. 1. Epiſt. 5. v. 7. Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, Et hi tres unum ſunt, illud nervosè & breviter explicatur hac voce, quod Pater & Filius ſint ὁμοούσιοι. Non enim Pater & Filius ſunt ἑτερούσιοι alterius ſeu diverſæ eſſentiæ; non συνούσιοι [ſicut homines, qui habent unam communem eſſentiam] nec tantùm ὁμοιούσιοι, ſed ὁμοούσιοι eandem eſſentiam, æternitatem, voluntatem, operationem, potentiam & gloriam habentes. Athan. in lib. de decret. Synod. Nic. dicit, *Arianos omnes alias voces tolerasse, præter iſtam, quia omnes alias poterant trahere ad ſuum ſenſum.* Ambr. 3. de fide cap. 7. dicit hoc verbo *perſonarum diſtinctionem & eſſentiæ unitatem ſignificari.*

Tragicos hic *Jeſuitæ* clamores excitant. & D. Lutherum Arianiſmi inſimulant, quòd de voce ὁμοούσιος hæretica ſcripſerit. *Campianus* Jeſuita orat. 8. tribuit Luthero, quòd dixerit *animam ſuam odiſſe hoc vocabulum. Bellarmin.* præfat. controv. de Chriſto. §. Sed mittamus. *Quid, quæſo, aliud diceret Arius, ſi ab inferis nunc exſiſteret? Paſſevinus* lib. 3. de notis verbi Dei. pag. 68. *Atheiſmi* propterea Lutherum accuſat. Sed videamos ipſa Lutheri verba, quibus contra Sycophantarum morſus ſeſatis tuetur. tom. 2. oper. Latin. fol. 407. Jenenſ. in confut. rat. Lat. *Quod ſi odit anima mea Nomen homouſios, & nolim eo uti, non ero hæreticus, modo rem teneam, quæ in Concilio per Scripturas definita eſt.* [Qui hypotheticas propoſitiones cum Categoricis confundit, dignus eſt Categoriâ:] *Lutherus rem amplectitur, de verbo quærit, non quod eo uti nollet, ſed quod eo uti nemo neceſſario tenetur.* Th. Mort. Apol. Cath. li. 1. cap. 51.

34. Vocem ὑποςάσεως quidam volunt eſſe ἐγγράφον & αὐτολεξεὶ in Scripturis propoſitã. Heb. 1. v. 3. ubi Filius dicitur ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποςάσεως αὐτοῦ. *Calvin.* 1. Inſtit. cap. 13. ſect. 1. *Bellarm.* 2. de Chriſto cap. 4. *Zanch.* 1. de tribus Elohim cap. 2. *Viſin.* p. 2. Catech. q. 25. *Alii* contra argumentantur 1. Filius eſt χαρακτὴρ τῆς ὑποςάσεως Patris, ſicut eſt ſplendor τῆς δόξης αὐτοῦ. Jam verò δόξα Patris non notat ejus Perſonam, ut ab eſſentia diſtinguitur, ſed divinam & æternam majeſtatem & gloriam, Ergò nec hypoſtaſis hoc loco not[illegible] perſonam Patris, ut ab eſſentia diſtinguitur. 2. F[illegible]us eſt χαρακτὴρ Patris in eo, in quo eſt Patri q[illegible] ſimillimus, vel potiùs æqualis; non in eo, in quo à Patre differt. Imago enim & character eſt ſimilitudinis. Atqui Filius eſt ſimilis vel potiùs æqualis Patri in eſſentia, gloria, majeſtate, potentia, quam eandem habet cum Patre communem, non in perſona, quam habet à Patre verè diſtinctam. 3 In Eccleſia dicitur Filius Patris character & imago ſubſtantialis, quia totam ſubſtantiam & eſſentiam Patris in ſe exprimit, ut qualis Pater eſt, talis ſit Filius: non autem dicitur perſonalis imago. Hinc *Cyrill.* 1. de Trin. & *Baſil.* Epiſt. 43. ſtatuunt, *non eſſe hanc vocem ex phraſi Scripturæ, ſed ex communi loquendi conſuetudine ſumtam. Quid ergò dicemus?* Reſp. Vox hypoſtaſeos eo in loco non notat perſonalitatem ſive perſonalem proprietatem, ſive formale perſonæ. Notat autem perſonam, hoc eſt, eſſentiam Patris charactere hypoſtatico inſignitam, ut quaſi per oppoſitionem dictum ſit, Filius eſt imago hypoſtaſeos Patris, id eſt, primæ perſonæ, quæ eſt Pater.

ὑπόστασις.

35. In Concil. Sardicenſi apud Theodor. lib. 2. hiſt. cap. 8. dicitur, *hæreticorum eſſe, tres hypoſtaſes aſſerere*; ubi ὑποςάσεως vox pro eſſentia accipitur. Nam ante illud Concilium Juſtinus in ἐκθ. πίστεως. τρεῖς ὑποστάσεις eſſe dixerat *Hieron.* to. 2. in Epiſt. ad Damaſum p. 131. *veneni aliquid latere putabat in voce hypoſtaſis. Nazianz.* Orat. 31. in laudem Athan. *Græci,* inquit, *confitentur unam οὐσίαν & tres ὑποστάσεις. Itali ob linguæ anguſtiam & nominum inopiam ſubſtantiam non poſſunt diſtinguere ab eſſentia, at ideò perſonas nominant. Athanaſius hoc intelligens utramque partem convocavit, & cùm videret eos in rebus idem ſentire, ſuaſor & autor extitit, ut propter concordiam in modis loquendi etiam convenirent.*

36. Ergò voci hypoſtaſeos apud Latinos reſpondet Nomen perſonæ. *Damaſcenus* in Dial. cap. 43. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς οἱ ἅγιοι πατέρες ὑπόστασιν καὶ πρόσωπον τὸ αὐτὸ ἐκάλεσαν. Ita *Tertullianus* libr. contra Praxeam, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum tres perſonas vocat. *Nazianzenus* Orat. in Athanaſ. vocat πρόσωπα. *Hilarius* dixit tres ſubſtantias ad imitationem Græcorum, ſed Latina lingua in tali ſignificatione hoc non patitur: maluerunt ergò uti nomine Perſonæ: ſed rectè addit *Auguſtinus* lib. 5. de Trinitate cap. 9. *Magnâ prorſus inopiâ humanum laboret eloquium. Dictum eſt tamen tres* *Perſona.*

perſo-

perſonæ, non ut illud diceretur, ſed ne taceretur omnino. Non enim res ineffabilis eminentia hoc vocabulo explicari valet.

Perſona quid.

37. *Definitur autem perſona, quòd ſit ſubſtantia individua, intelligens, incommunicabilis, quæ non ſuſtentatur in alio vel ab alio.* Proinde ὑπόστασις nõ eſt ſaltem τρόπος ὑπάρξεως, *modus ſubſiſtendi*, ut *Sohnius* in exeg. pag. 86. & Keckerman. ſyſt. Theol. pag. 17. 59. 79. definiunt, ſed eſt ſubſtantia certo charactere ſive ſubſiſtendi modo inſignita: rectè *Zanchius* 1. de tribus Eluhim cap. 2. *Simpliciter non placet, quod quidam ſcribunt, perſonas illas eſſe proprietates. Nam magnum diſcrimen eſt inter perſonam & proprietatem perſonæ.* Proprietas enim perſonæ *eſt propria ſubſiſtendi ratio.* Perſona eſt *ipſa eſſentia divina, proprio ſubſiſtendi modo diſtincta. Ut proprietas perſonæ Patris eſt, Eſſe ἀγέννητον, & generale, ſed hæc proprietas non eſt ipſa Patris perſona. Perſona enim Patris, ſeu Pater ipſe, eſt ſubſtantia per ſe ſubſiſtens, intelligens, volens ſua proprietate, ſeu ſuo proprio ſubſiſtendi modo à Filio & Spiritu Sancto diſtincta.* Hactenus Zanchius rectiſſimè.

CAP. VI.

De Dei unitate.

38. His ita προηγουμένως loco expoſitis, transſeamus ad Unitatem Dei demonſtrandam. Prior namq; pars hujus tractatus (quod & ſuprà monuimus) aget de unitate divinæ eſſentiæ, ac de eſſentialibus Dei attributis, quæ cum eſſentia divina reciprocantur: poſterior Trinitatis perſonarum demonſtrationem ſibi vendicabit.

Eſſe Deum

Eſſe Deum, totius tractatus hypotheſis eſt. Id verò non ſolùm Scriptura, ſed & Natura pleno teſtatur ore, idq; perpetuò cordibus & auribus hominum inſonat; eorum etiam, qui, ad hos Naturæ clamores quodammodo obſurduerunt: ad quod Naturæ exterius teſtimonium accedit inſuper interius conſcientiæ tribunal.

Pſal. 14. Dixit inſipiens, non eſt Deus.

39. At ſi naturæ & conſcientiæ vox de Deo teſtatur, quomodo *inſipiens*, hoc eſt, impius *in corde ſuo dicit, non eſſe Deum?* Pſal. 14. v. 1. Pſal. 53. v. 1. Reſp. Inſipiens ita agit, ac ſi nullus eſſet Deus ſcelerum vindex. Proinde quemvis pleno ore Deum eſſe clamet, tamen Scriptura (quæ ut Dei vox cor hominis reſpicit, & juxta illius affectum de homine pronunciat 1. Sam. 16. v. 7.) de ipſo dicit, quòd in corde neget, eſſe Deum, nimirum *quia factis eum negat.* Tit. 1. v. 16. *Non eſt Deus in conſpectu ejus*, Pſal. 10. v. 4. nihilominus in medio ſcelerum curſu ipſum ſurdo verbere cedit & redarguit conſcientia, Deum vindicem eſſe dictitans.

Eſſe Deum unum, probatur 1. ex Scriptura.

40. Unum eſſe Deum teſtatur Scriptura his dictis: 1. quæ apertè tradunt unitatem Dei: Deut. 6. v. 4. *Audi Iſrael Dominus Deus tuus eſt unus Deus.* Id repetitur à Chriſto Marc. 12. v. 30. Conjunge Zach. 14. v. 9. Malach. 2. v. 10. Matt. 19. v. 17. cap. 23. v. 9. Marc. 10. v. 18. Rom. 3. v. 29. 1. Cor. 8. v. 4. 5. 6. Galat. 3. v. 20. Epheſ. 4. v. 6. 1. Tim. 2. v. 5. Jac. 2. v. 19. cap. 4. v. 12. 2. quæ teſtantur, quòd Deus ſit ſolus Deus, Deut. 4. v. 35. cap. 32. v. 39. 2. Reg. 19. v. 15. Nehem. 9. v. 6. Pſal. 83. v. 19. Pſal. 86. v. 11. Eſa. 37. v. 16. Joh. 17. v. 3. 3. quæ teſtantur, quòd extra verum Deum non ſit alius Deus, nec quiſquam ipſi ſimilis. Deuter. 4. v. 35. & 39. cap. 10. v. 17. cap. 32. v. 39. 1. Sam. 2. v. 2. 2. Sam. 7. v. 22. cap. 22. v. 32. 1. Reg. 8. v. 60. 2. Reg. 5. v. 15. 1. Paral. 18. v. 20. 2. Paral. 6. v. 14. Pſal. 18. v. 31. Pſal. 86. v. 10. Eſa. 44. v. 6. & 8. cap. 45. v. 5. 21. 22. cap. 46. v. 9. Dan. 3. v. 97. Oſeæ 13. v. 5. & 6. Joel. 2. v. 27. Marci 12. v. 32. 1. Tim. 6. v. 15. 4. quæ teſtantur, *quòd Deus ſit* primus & noviſſimus, quòd ante eum non ſit formatus alius. Eſa. 41. v. 4. cap. 43. v. 11. cap. 44. v. 6. cap. 48. v. 12. Apocal. 1. v. 8. cap. 21. v. 6. cap. 22. v. 13. *Denique* huc referenda ſunt dicta, quæ tres divinitatis perſonas eſſe unum teſtantur, id enim accipiendum eſt de eſſentiæ unitate, quâ de re poſteà.

2. Ex rationibus Patrum.

41. Unitas Dei etiam ex lumine Naturæ cognoſci poteſt, unde ſenioribus Ethnicis etiam nota fuit. *Patres* contra πολυθείαν Ethnicorum his utuntur argumentis. 1. Quod eſt ſummum, perfectiſſimum, ſimpliciſſimum, ac impertibile, id non poteſt niſi unum eſſe: nam is demum eſt perfectiſſimus, ſimpliciſſimus & impartibilis, qui ſolus totum habet. At Deus eſt perfectiſſimus, ſimpliciſſimus &c. 2. Regi omnium Regum, & Domino omnium dominantium convenit, ut ſine ſocio imperet: aliàs enim nec ipſius autoritas & majeſtas erit maxima; nec ipſe ſolus dominabitur univerſis; nec ſolus omnia gubernabit. At Deus ſolus Rex Regum. 3. Non poſſunt eſſe actu multa infinita. At Deus ſuâ Naturâ eſt infinitus & immenſus. 4. Si multi ſunt Dii, circumſcripti ſint neceſſe eſt: ubi enim fuerit unus, alter eſſe non poterit. At περίγραπτον εἶναι adeò pugnat cum Natura Dei, ut Deus eſſe nequeat, qui circumſcribi poteſt: cùm Deus ſuâ Naturâ ſit immenſus. 5. Si plures ſunt Dii, aliqua inter illos differentia ſit oportet. Si autem ſit differentia, inter illos eſſentialis, ita ut unus habeat, quod non habet alter, non poterunt igitur eſſe perfecti. Atqui Deus eſſe non poteſt, niſi ſit numeris omnibus perfectus. Plura videri poſſunt apud *Ignat.* Epiſt. 9. ad Antioch. *Juſtin.* in exhortat. ad gent. & in lib. de monarch. *Clement. Alexandr.* orat. exhortat. ad gentes: *Tertull.* contra Praxeam. in Apolog. lib. de Idololatr. lib. 5. adv. Marcion. *Cyprian.* de idolorum vanitate. *Athanaſ.* orat. contra Idola, in Epiſt. contra Gregal. Sabell. *Nazianz.* orat. 2. de Theol. *Baſilius* orat. contra Sabell. & Arium: *Ambroſ.* 1. de fid. cap. 1. *Lactant.* 1. Inſt. Div. cap. 3. *Auguſt.* 1. de Trin. c. 4. *Damaſc.* 1. orth. fid. c. 5. &c.

Et Scholaſticorum.

42. Hanc Dei unitatem probare ſatagunt etiam Scholaſtici. Sic Thom. par. 1. quæſt. 11. art. 3. Deum eſſe unum probat, primò ex ſimplicitate: ſecundò ex unitate perfectionis: tertiò ab unitate mundi. *Scotus* 1. ſent. diſt. 2. quæſt. 2. urget potiſſimùm hoc, quòd in cauſis eſſentialiter ſubordinatis oporteat ponere ſtatum, ne fiat proceſſus in infinitum: unde concludit, eſſe aliquod Ens primum primitate cauſalitatis effectivæ, & finalis, & primitate eminentiæ, hancque primitatem uni ſoli Naturæ convenire. Sed Biel 1. ſent. diſt. 2. quæſt. 10. art. 3. ſtatuit, quòd tantùm unum eſſe Deum ſit creditum & non demonſtratum ratione naturali nobis in via poſſibili: id nos ita interpretamur, etiamſi ex Naturæ libro rationes non contemnendæ pro unitate divinæ eſſentiæ aſſerenda erui poſſint: eas tamen ad fidei πληροφορίαν cordibus noſtris ingenerandam, non ſolas efficaces eſſe: ergò mens priùs confirmanda eſt ex verbo Dei & illuſtribus teſtimoniis, in quibus ſe Deus generi humano patefecit: poſtea utiliter

poteſt

poteſt addi conſideratio Philoſophicarum demonſtrationum.

Et quidem ſummè unum.

43. Eſt autem Deus ſummè unus: Ut enim aliquid ſit maximè unum, oportet ſit ut maximè Ens & maximè indiviſum. Deus autem eſt ipſum Eſſe ſubſiſtens omnibus modis indeterminatum, Item nec actu nec potentiâ dividi poteſt, Ergò Deus eſt ſummè & maximè unus. Thom. pag. 1. q. 11. art. 4. Ulterius, ut Deus ſeipſo eſt, nec enim differt in eo eſſe & eſſentia, ita etiam ſeipſo unus eſt & ſic eſſentiâ unus, neque unitas eſt aliquid eſſentiæ ejus ſuperadditum: Deus eſt perfectiſſimus & ſimpliciſſimus, ita etiam modo perfectiſſimo & ſimpliciſſimo unus eſt. *Ariſtoteles* 4. Metaph. 6. inquirit, τετραχῶς ἓν λέγεται, ac oſtendit, alia eſſe & dici unum per accidens & alia per ſe, poſtea eorum, quæ dicuntur unum per ſe, tradit modos ſex, quorum unus perfectior eſt altero. 1. Eſt unum κατὰ τὸ συνεχὲς, id eſt, continuo. 2. unum κατὰ τὸ ὑποκείμενον, id eſt, ſubjecto. 3. unum κατὰ τὸ γένος, id eſt, genere. 4. unum κατὰ τὸ εἶδος, id eſt, ſpecie. 5. unum κατὰ τὸν λόγον, ὃς τὸ τί ἦν εἶναι λέγει, hoc eſt, definitione, quæ explicat, quod quid eſt. atque hi quinque modi ſunt imperfecti, perfectiſſimus eſt ſextus, quo aliquid ſimplici & indiviſibili eſſentiâ unum eſt. Eatenus enim aliquid eſt unum, quatenus eſt indiviſum: proinde quantò minùs aliquid eſt diviſibile, tantò magis eſt unum. Jam verò Deus eſt ſimpliciſſimus, & eſſentia ejus modis omnibus ἀδιαίρετος, ergò perfectiſſimè una.

44. Removendi proinde omnes imperfectæ unitatis modi, & ſolus perfectiſſimus modus Deo aſſignandus. *Eſſe unum conſenſu*, eſt modus unitatis valdè imperfectus: ergò non exprimit plenè unitatem divinæ eſſentiæ ac proinde dictum Chriſti Joh. 10. v. 3. Ego & Pater unum ſumus, non poteſt nec debet de ſola conſenſus unitate explicari. *Athanaſius* ad Theoph. de unit. Trinit. *Heretici unum voluntate, conſenſu, concordia ad Deum intelligunt, non Deitate. Errant*, qui unitatem κατὰ τὸ εἶδος Deo aſſignant, ac diſputant, Deum quidem unum eſſe eſſentiâ, ſed eo modo, quo & multi homines: nam & ii eſſentiâ ſpecificâ dicuntur eſſe unum: interim tamen ratione individui multi ſunt homines, ac proinde volunt tribus illis perſonis unam θεότητα ita communem eſſe, ut ſint nihilominus τρεῖς θεοὶ, quorum meminit *Auguſt.* tom. 3. de agone Chriſti c. 15.

πολυθεΐα

45. Deploranda ergò eſt. 1. Ethnicorum cæcitas, apud quos πολυθεισμὸς fuit receptus, quique pro uno vero Deo δῆμον θεῶν (ut loquitur *Nazianzen.* ſerm. de natal. Chriſti) coluerunt. *Quicquid humus, pelagus, cœlum mirabile ſignant, Id dixère Deos, colles, freta, flumina, flammas*, ut de illis canit Prudentius. *Varra* trecentos commemorat Joves. *Heſiodo* τρεῖς μύριοι εἰσὶ θεοὶ ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ. Vide *Auguſt.* lib. 6. & 7. de civ. Dei. 2. Deteſtanda eſt *Valentini* inſania, qui monſtroſam Deorum multitudinem introduxit, & ſingulis operibus Dei ſingulos Deos attribuit circa annum Chriſti 139. Exiſtimavit, ſi tot ſint perſonæ divinitatis, in quot baptizemur, tot etiam Deos eſſe ſtatuendos, quot Dei ſunt beneficia. Vide Iren. adv. hæreſ. Tertull. adv. Valentin. Nec cum minori blaſphemia conjunctum, quòd *Marcion* circa annum Chriſti 157. Cerdonis præceptoris ſui veſtigia ſecutus, alium eſſe Vet. Teſtamenti Deum, juſtum, ſeverum, ſcelerumque vindicem: alium Novi, miſericordem, longanimem & beneficum docuit: hunc Tertull. libris quinque refutavit. 4. Confinis huic blaſphemiæ *Manetis* furor, qui circa annum Chriſti 274. introduxit duos Deos, unum bonum, boni omnis cauſam in Natura; alterum malum, à quo ἀταξία omnis & adverſa omnia, hoſque Deos pariter æternos, & ſibi invicem inimicos & contrarios eſſe ſtatuit. De hoc Manete & ejus aſſeclis Manichæis *Auguſtinus* paſſim agit. 5. Erroneum etiam eſt, ſtatuere in Deo tres ſpiritus æternos, eſſentiali numero differentes, quod faciunt *Gentilis* proth. 20. & 23. ejuſque complices *Tritheitæ*.

46. Atque hi omnes directè tollunt divinæ eſſentiæ unitatem: obliquè eam labefactant, qui divinum Deoque proprium cultum exhibent creaturis. Valde etiam impropriè *Piſcator Herbornenſis* ponit in Deo *genus & ſpecies, vel certè quaſi ſpecies*. *Zanchius* inconſideratè ſcribit lib. 2. de trib. Elohim cap. 7. p. 529. *tres perſonas poſſe verè & religiosè vocari partes Dei nempè eſſentiales, idcirco dici poſſe, Deum ſeu divinam eſſentiam conſtare ex tribus tanquam ſuis partibus eſſentialibus.* His aliiſque ſimilibus impropriis locutionibus (quarum plures in ſequenti Diſputat. enumerabimus) quibus obliquè ſumma & ſimpliciſſima divinæ eſſentiæ unitas impeditur, opponimus regulam *Nazianz.* orat 2. de Theol. *Id quod agit, eſt una communis tribus Deitas: & illud Auguſtini, Eſſentia predicatur de Patre, Filio & Spiritu ſancto, non ut genus de ſpeciebus, nec ut ſpecies de individuis, nec ut totum de partibus, ſed alio quodam ineffabili & incomprehenſibili modo.*

CAP. VII.

De divinis attributis.

Divina attributa.

47. Hactenus de divinæ eſſentiæ ſumma & indiviſa unitate, ea qua ſequitur, eſſentiales Dei proprietates omninò realiter unum idemq; eſſe cum ipſa divina eſſentia: ſi enim attributa illa realiter differrent ab eſſentia Dei, utique Deus ex eſſentia & accidentibus eſſet compoſitus, & ſic eſſentia divina non eſſet ſummè una & indiviſa. In Angelis & hominibus attributa ſive qualitates differunt ab eſſentia, πᾶν γὰρ τὸ κτιστὸν ἐστὶ τρεπτόν *Damaſc.* 1. orth. fid. cap. 3. aliud eſt Angelorum bonitas, veritas, potentia &c. aliud ipſorum eſſentia (ἰδιότητες) ſed in Deo res ſe habet aliter, propter ſummam divinæ eſſentiæ unitatem & indiviſam, imò etiam indiviſibilem ſimplicitatem, [ἀδιαίρετον ἁπλότητα] eſſentia, bonitas, potentia, ſapientia, juſtitia & reliqua attributa omnia ſunt in Deo realiter unum: neque enim Deus alio quodam ſuperaddito, ſed ſeipſo, hoc eſt, ſuâ eſſentiâ bonus eſt, ideoque ipſa bonitas & ſummum bonum: non alio quodam eſſentiæ ſuperaddito accidente potens eſt, ſed ſeipſo, hoc eſt, ſuâ eſſentiâ potens, ideoque ipſa omni potentia, & ſic conſequenter de aliis etiam attributis pronunciandum, Inde factum, ut potentia, bonitas, ſapientia &c. nominentur attributa, non autem qualitates vel accidentia. Licet enim nobis videantur aut qualitates quædam in Deo eſſe, ſicut in nobis ſunt, ut bonitas, juſtitia, veritas: aut facultates & δυνάμεις naturales, ut voluntas & libertas agendi quicquid vult: aut etiam τὰ πάθη, ut amor, ira, miſericor-

ricordia: revera tamen in Deo accidentia non ſunt, neque naturales paſſiones aliudvè quippiam ab eſſentia ejus diverſum: ea tamen Deus, quò melius ſuam nobis Naturam patefaceret, ſibi attribuere in ſacris literis conſuevit. *Zanch.* 2. de Nat. Dei cap. 1. *Occam.* quod lib. 3. quæſt. 2. notat, *antiquos ſanctos advocâſſe in divinis nomina, quod nos dicimus attributa*: ſed videtur falli, quia per nomina intellexerunt perſonas, ut ex hymno Eccleſiæ de Trinitate conſtat: Hinc regulæ: *Nihil eſt in Deo, quod non ſit ipſe Deus. Nulla in Deo ſunt accidentia. Eſſentia divina identificat ſibi omnia, quæ ſunt in divinis. Biel* & reliqui Scholaſtici ſuper 1. ſent. diſt. 1. quæſt. 5.

Divina attributa eſſe eadem cum Dei eſſentia.

48. Hanc divinorum attributorum cum divina eſſentia omnimodam identitatem comprobāt primò dicta illa, in quibus Deus ipſa vita, ipſa lux, ipſa bonitas &c. appellatur: id enim probat Deum non eſſe vivum participativè, accidentaliter & mutabiliter, ſed vivere per ſeipſum & ſuâ eſſentiâ, ſicque originaliter, eſſentialiter & immutabiliter eſſe ipſam vitam. *Vivo ego*, dicit Dominus Ezech. 33. v. 11. quomodo verò vivit? ita *ut vitam habeat in ſemetipſo* Joh. 5. 26. imò *ut ſit ipſa vita* 1. Joh. 2, 2. *Sic habitat Deus in luce inacceſſibili.* 1. Tim. 6. v. 16 *& cum ipſe lux eſt*. Dan. 2. v. 22. num verò lux eſt accidens quoddam in Deo? 1. Joh. 1 v. . *Deus lux eſt*, intellige lux eſſentialis, αὐτοφυὴς, ἀγέννητος, &c. Sic Deus miſericors eſt, uti paſſim Scriptura teſtatur: at num miſericordia eſt mutabile quoddam accidens in Deo realiter ab eſſentia diſtinctum? minimè verò, ſed Deus eſt ipſa miſericordia & dilectio. 1. Joh. 4. v. 7. & 16. *miſericordia ejus tanta eſt, quantus ipſe*. Eccleſ. 2. v. 21. ergò eſt ipſa Dei eſſentia.

49. Deinde comprobat hoc locorum Scripturæ collatio. Pſal. 25. v. 6. orat Propheta Regius, *reminiſcere miſerationum tuarum Domine & miſericordiarum tuarum, quæ à ſeculo ſunt.* v. 7. *Delicta juventutis meæ & ignorantias ne memineris, ſecundùm miſericordiam tuam memento mei, propter bonitatem tuam Domine*: id confer cum Eſa. 43. v. 25. *Ego, ego ſum,* (*dicit Dominus*) *qui deleo prævaricationes tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor*, En David orat, *ut Deus propter bonitatem ſuam peccatorũ non recordetur amplius*, apud Eſaiam dicit Deus, *ſe propter ſeipſum nõ recordari peccatorum*, Ergo Dei bonitas eſt Deus ipſe, nec diſtinctum quid ab ipſa Dei eſſentia. Sic Jer. 51. v. 14. Amos 6. v. 8. *Iurat Dominus exercituum per animam & in anima ſua*, id confer cum eo, quod Gen. 22. v. 16. Jer. 49. v. 13. Heb. 6. v. 13. Deus dicitur *jurare per ſemetipſum*, vides quòd anima & vita Dei ſint ipſe Deus, ſive ipſa eſſentia divina, Lev. 26. v. 11. dicit Dominus ad Filios Iſrael, *Non abjiciet vos anima mea*, id v. 12. ſic exponitur, *Habitabo inter vos, ambulabo in medio veſtrî & ero Deus veſter.* v. 30. *Si non obœdieritis mihi, abominabitur vos anima mea.* id v. 28. ſic exponitur, *incedam vobiſcum cum ira*. Eſa. 1. v. 14. *Neomenias veſtras odio habet anima mea*, id ibid. ſic exponitur, *Sunt mihi oneri* cap 42. v. 2. de Chriſto dicitur: *Hic eſt dilectus meus, in quo complacitum eſt animæ meæ*, id Matt. 3. v. 17. ſic exponitur, *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit.*

50. Deniq; referenda huc ſunt dicta, quæ de immutabilitate eſſentiæ divinæ teſtantur. Si in Deo aliud forent eſſentia & attributa ipſius, utiq; eſſentia ejus non eſſet ἁπλῶς immutabilis. Exod. 3. v. 14. dicit Deus ad Moſen: *Ero qui ero: Sic dices filiis Iſrael: qui eſt, miſit me ad vos.* Nulla creatura mutabilis & alterabilis dicere poteſt, *Ero qui ero.* ſed ſoli immutabili Deo his verbis uti convenit: nos homines, quid cras futurum ſit, ignoramus. Jac. 4. v. 14. miſericordia, bonitas, juſtitia ſunt in nobis accidentia mutabilia, ſed Deus perpetuò ſui ſimilis eſt. Pſal. 102. v. 13. *Tu Iehova permanet in ſeculũ* v. 26. *opus manuum tuarum ſunt cœli.* v. 27. *ipſi peribunt, & tu perſtabis & omnia ipſa, ſicut veſtimentũ, veteraſcent, veluti pallium mutabis ea, & mutabũtur.* v. 28. *tu autem ipſe & anni tui non conſumentur.* Sic 1. Joh. 1. v. 5. *Deus lux eſt & tenebræ non ſunt cum ipſo*, quin *nec variatio lucis & tenebrarum apud ipſum.* Jac. 1. v. 17.

Attributa ἀνθρωποπαθῶς Deo aſſignantur.

51. Quamvis verò attributa illa Dei nec inter ſe nec ab eſſentia divina realiter ſint in Deo diſtincta: tamen ſigillatim de illis ut agatur, intellectus noſtri imbecillitas requirit. *Condeſcendit nobis Deus, ut nos conſurgamus*, Auguſt. de ſpec. c. 112 & cum homines ſimus, humano more nobis loquitur. *Non eſt poſſibile*, ait *Dionyſ.* lib. 1. de cœleſt. hierarch. c. 1. *aliter illucere nobis divinum radium, quam per varietatem velaminum ſacrorum anagogicè circumvelatum. Intelligamus Deum ſi poſſumus, quantum poſſumus, ſine qualitate bonum, ſine quantitate magnum, ſine indigentia creatorem, ſine ſitu præſentem, ſine habitu omnia continentem, ſine loco ubiq; totum, ſine tempore ſempiternum, ſine ulla ſui mutatione mutabilia facientem nihilq; patientem Auguſt.* lib. 5. de Trin. c. 1. *Simplex eſt Dei Natura & immutabilis atq; imperturbata, neq; aliud eſt ipſe, & aliud quod habet & quod eſt.* Idem lib. de eſſent. divina.

Creationis opus non facit Deũ mutabilẽ.

52. Nec quicquam derogat ſimpliciſſimæ huic eſſentiæ & attributorum divinorũ identitati, quòd Deus in tempore demum creatoris nomen ſortitus eſt, & quòd Filius Dei in temporis plenitudine humanam Naturam perſonaliter ſibi univit &c. rectè enim monet *Cyrillus* lib. 1. Theſauri cap. 1. & Auguſt. 5. de Trin. cap. 10 *quædam quæ de Deo dicuntur, ejus ſubſtantiam ſignificare, quædam verò relationem quandam ad creaturas*: proinde etſi quædam de Deo dicuntur [χρονικῶς] temporaliter, relatione ad creaturas & ſic ſecundùm accidens: tamen in illis non exprimitur mutatio quædam, quæ in divina eſſentia facta ſit, ſed factam in creaturis mutationem relativa illa nomina Deo attributa exprimunt. *Exemplis res erit clarior.* In creationis opere vocavit Deus τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα (καὶ εἰς εἶναι) Rom. 4. v. 17. non autem in opere illo Deus mutatus eſt, qui manſit ſui ſimilis, æquè potens ante creationem, quàm poſt eam, æquè dives poſt creationem quàm ante eam, ſed in creaturis facta eſt mutatio, illæ ex non Entibus factæ ſunt Entia. Sed nec voluntati divinæ mutabilitas quædam in opere creationis contigit, non n. in tempore demùm ſed ab æterno Deus conſtituit mundum creare, creatio quidem ipſa in tempore facta eſt, ſed decretum creationis eſt æternũ. *Sol* in ortu nullam ſui experitur mutationem, ſed terrigenæ, & ſublunaria novum illum Solis acceſſum experiuntur, ejusq; calore & luce aer immutatur: Sol verò ipſe perpetuò manet ſui ſimilis, nullũ ſuæ lucis, per *ἀνατολὴν* iſtam, defectum ſentit. Applica hoc ad æternam illam & increatam lucem, videbis multò minùs vel defectum vel mutationem vel variationem ipſi hoc nomine tribuendam, quòd in

tem-

tempore demùm ſuæ bonitatis, ſapientiæ & potentiæ radios in opere creationis exeruerit. Breviter: Negantur de Deo accidentia realia, non autem prædicata accidentalia.

Nec opus incarnationis.

53. Idem eſto judicium de admirando illo incarnationis opere, in quo Filius Dei ſecunda Trinitatis perſona humanam Naturam perſonaliter ſibi univit, nec tamen ullam in eo divina Natura aſſumens mutationem vel variationem perſenſit, ſed in ſui ὑπόςασει ἄτρεπτος ὁ λόγος ἀτρέπτως humanam Naturam aſſumſit. Non enim eo modo *Verbum caro factum*, Joh.1. v.14. ſicut aqua in hydriis Cananæis vinum facta eſt, Joh.2.v.14. ſed *Deus* (*Dei Filius*) *in carne eſt manifeſtatus* 1.Tim.3.v.16. *carnis & ſanguinis particeps factus.* Hebr.2.v.14. Trinitas manſit Trinitas, etiam poſt verbi incarnationem, Filius Dei manſit Deus etiam poſt humanæ naturæ aſſumptionem; divitias quidem ſuas poſt humanæ Naturæ aſſumtæ ὁ λόγος per unionem communicavit, nec tamen ex eo factus indigentior: non enim effuſio fuit, ſed communicatio: hac de re extant pulcerrima Patrum dicta: *Excelſus non exaltatus eſt, ſed caro excelſi: non verbo ſed carni acquirebatur gloria; humana augens divina non minuens &c.*

Affectus quâ ratione Deo tribuantur.

54. Sed nec affectus illi, quos Scriptura Deo tribuit, ullam divinæ eſſentię mutabilitatem arguunt, quæ enim dicuntur ἀνθρωποπαθῶς, intelligenda ſunt θεοπρεπῶς; Deus eſt & manet perpetuò idem, per peccata nos ab eo dividimur, & luce miſericordiæ privamur, ipſe autem non mutatur, ipſi nihil decedit: ſi per converſionem ſeriam ipſi appropinquamus, miſericordiæ ejus iterum participes reddimur, ipſe verò non mutatur, ipſi nihil accedit. Non ipſi, ſed nobis fructuoſa eſt noſtra converſio: non ipſe, ſed nos in converſione mutamur. Sol perpetuâ lucis κοινωνίᾳ cuilibet obvius eſt, interim qui ſe antris ac cavernis includit, ei Solis calor & lux deſiiſſe videntur: ſic Deus eſt æternum & immutabile bonum, quia eſt ipſum ſummum bonum, qui verò *magis diligit tenebras, quàm lucem* Joh.3.v.19. is ſeipſum privat bonitate Dei omnibus obviâ, nullâ interim factâ in Deo mutatione, Auguſtin.22. de civ. Dei cap.1. *Cùm Deus mutare dicitur voluntatem ſuam, ut quibus lenis erat, verbi gratia, reddatur iratus, illi potiùs quàm ipſe mutatur, & eum quodammodo mutatum, in his quæ patiuntur, inveniunt.*

55. Salvator noſter Luc.6.v.36. requirit, *ut ſimus miſericordes. ſicut & Pater cœleſtis miſericors eſt*, ſed ex eo non eſt inferendum, quòd miſericordia in Deo ſit talis affectus & accidens mutabile, qualis eſt in nobis: minimè verò, ſed quando major & excelſior eſt æternus immutabilis & ipſe per ſeipſum ſubſiſtens Deus, quàm nos humi repentes vermiculi: tantò major, purior & nobilior eſt Dei miſericordia quàm noſtra, imò eſt quiddam multò ardentius in Deo, quàm nos cogitare poſſumus. Eſt enim *tanta, quantus ipſe eſt*, Eccl.2. v.21. unde Oſe.11.v.8. dicit: *Accenſa eſt in me miſericordia, non faciam furorem iræ meæ, non convertitur ut diſperdam Ephraim, quoniam ergò Deus & non homo*, quaſi dicat, in hominibus, quia virtutes ſunt accidentia, ideò facilè recipiunt mutationem, ut quem primò ardentiſſimè amarunt, mox levi de cauſa extremè oderint; mea verò caritas non eſt talis. Præterea homines quando quamdiu patienter expectarunt emendationem, & nulla ſequitur, tùm tandem irritati mutant affectum, ſed quia Deus ſum & non homo, non faciam furorem iræ meæ. Hæc pulcerrimè ita monet Dn. Chemnit. in explicatione hujus dicti p.1. locor. p.70. Chriſtus ergò, quando Patris cœleſtis miſericordiam imitandam nobis proponit, non eo fine id facit, ut doceat commiſerationem in Deo eſſe affectum mutabilem & accidentalem, qualis in nobis eſt; ſed requirit. 1. ut miſericordia noſtra ſit ἀνυπόκριτος 1. Joh.3.v.18. neque enim Deus verbis ſolùm nos honoravit, ſed in Filii miſſione viſcera quaſi miſericordiæ ſuæ opulentiſſimè in nos effudit. 2. ut ſit conſtans, nec levi de cauſa mutetur. 3. ut in dies in dilectione proficiamus, neque enim unquam in hac vita dilectionis & miſericordiæ divinæ perfectionem aſſequi poterimus, Bernhard. tract. de dilig. Deo, cùm dixiſſet, in Deo ſummam eſſe caritatem, poſtea ſubjecit: *Nemo tamen me exiſtimet caritatem hic accipere qualitatem vel aliquod accidens (alioquin in Deo dicerem, quod abſit, eſſe aliquid quod Deus non eſt) ſed ſubſtantiam illam divinam, quod utique nec novum nec inſolitum eſt, dicente Iohanne*, Deus caritas eſt. *Dicitur ergò rectè charitas & Deus & Dei donum, caritas dat caritatem ſubſtantiva accidentalem.*

56. Diximus ſuperiùs, quod ſumma illa attributorum cum divina eſſentia atque ipſorummet inter ſeſe identitas non obſtet, quò minus de ſingulis attributis diſtinctè & ſeorſim agamus: ideò illorum ſive attributorum, ſive perfectionem docendi cauſa certas conſtituemus claſſes, ubi priùs notaverimus, in quæſtione iſta: Utrûm perfectiones ſive attributa ſint realiter divina eſſentia? Bielem 1. ſent. diſt.2. quæſt.2. ſic procedere. 1. *Accipiendo perfectionem pro re ipſa quæ perfecta eſt, non ſunt in divinis plures perfectiones attributales, omnia enim in divinis, quæ ſunt communia tribus, non pluriſicantur, ſed ſunt unum ſimpliciter, & una ſimplex eſſentia.* 2. *Propriè & de virtute ſermonis loquendo, non eſt concedendum, quod in Deo vel divina eſſentia ſit perfectio, ſed perfectio ſumma eſt omnibus modis divina eſſentia ipſa ab ea penitus indiſtincta.* 3. *Accipiendo perfectiones attributales pro conceptibus vel ſignis, nec ſunt Deus nec divina eſſentia, ſunt enim conceptus vel ſigna divinam eſſentiam ſignificantia. Et tunc ſunt multi unicam perfectionem divinam non συνωνύμως ſignificantes, termini ſcil. vel affirmativi vel negativi, abſoluti vel connotativi.* Hactenus Biel.

Diviſiones attributorum divinorũ.

57. Enumerabimus igitur potiores attributorum divinorum diviſiones. 1. Quædam attributa prædicantur de Deo & creaturis ſimul; quædam verò de ſolo Deo. *Prioris* generis ſunt, quibus res, quæ in creaturis accidentia ſunt, in Deo autem ſubſtantiæ, ſignificantur, ut quando Deus dicitur bonus, ſapiens. *Poſterioris* generis ſunt, quibus res, quæ in ſolum Deum competunt, explicantur, ut quando Deus dicitur æternus. 2. Quædam dicuntur de Deo abſolutè, hoc eſt, ſine ulla relatione ad creaturas: alia cum quadam relatione. Ad prius genus pertinet, quod Deus dicitur æternus, immenſus: ad *poſterius*, quòd dicitur creator, Rex, Dominus &c. illa competunt Deo ab æterno, hæc verò ſi propriè accipiantur, in tempore tantùm. 3. Quædam dicuntur ἀποφατικῶς negativè, ut quando inviſibilis, immortalis &c. Deus dicitur: quædam verò καταφατικῶς, quando bonus, juſtus; ſapiens &c. dicitur. Baſil. lib.1. contra Eunom. ſic effert hanc diviſionem: *Quædam nomina Deo attributa ſignificant, quæ in eo inſunt; quædã*

ea,

ea, quæ alieniſſima ab ipſo cenſentur. 4. Quædam de Deo dicuntur propriè, ut quòd ſit ſapiens, bonus &c. quædam impropriè, ut quando per ἀνθρωποπαθείας membra corporea & affectus humani ei tribuuntur. 5. Quædam dicuntur in abſtracto, ut quando Deus dicitur vita, caritas: quædam in concreto, ut cùm vocatur Deus vivens: Salvator, Juſtus &c. Zanchius t. de Natura Dei cap. 4.

Prima attributorũ divinorũ diviſio. 58. Circa primam divinorum attributorum diviſionem obſerva, bonitatem, ſapientiam & reliqua hujus generis attributa de Deo prædicari. 1. non ſenſu negativo, ut voluit R. Moſes Ægyptius lib. t. cap. 58. is enim ſtatuit, quando dicimus Deum eſſe intelligentem, nihil aliud hoc nomine ſignificari, quàm quod Deus non ſit, quales ſunt res vitæ & intelligentiæ expertes, ſed aliquid excellentius. 2. nec tantùm per modum cauſalitatis, quaſi hæc nomina nihil aliud denotent, quàm eum eſſe talium rerum, quales per nomina ſignificantur, cauſam: ut Deus eſt bonus, id eſt, cauſa bonitatis in creaturis: juſtus, id eſt, cauſa juſtitiæ &c. verè quidem hæc dicuntur ſed non ſufficienter. 3. nec συνωνύμως Deo & creaturis talia attribui, quia bonitas, ſapientia, potentia in creaturis ſunt accidentia; ſed in Deo ſunt ipſa Dei eſſentia: ſed prædicari οὐσιωδῶς, ἐξοχικῶς, ὑπερεξοχικῶς καὶ θεικῶς hoc ſenſu, quod quicquid bonitatis, juſtitiæ, potentiæ &c. in creaturis eſt, id totum priùs præextiterit & præexiſtat in Deo, & quidem longè perfectius & perfectiori modo quàm in creaturis. Quæ enim in rebus creatis multæ & imperfectæ ſunt virtutes, hæ omnes ſunt in Deo unum, & perfectiſſimum quid: quæ per modum accidentis inſunt creaturis, hæ omnes ſunt in Deo ipſa ejus eſſentia: ideò dicitur ſummè bonus, ſummè juſtus, ſummè potens; ipſa bonitas, ipſa juſtitia, ipſa potentia. Et quia talis eſt in ſe & ſua Natura, ideò etiam cauſa eſt talium virtutum & perfectionum in rebus ſe conditis: tantùm abeſt, ut ideò tantùm dicatur bonus, juſtus, potens &c. quia bonitatis, juſtitiæ & potentiæ cauſa eſt. Thom. p. t. quæſt. 13. artic. 2. *quando dicitur, Deus eſt bonus: ſenſus eſt; id, quod dicimus bonitatem in creaturis, præexiſtit in Deo, & hoc quidem ſecundùm modum altiorem.*

59. Accuratè proinde hoc obſervetur, in nominibus his duo conſideranda eſſe: primùm quidem res, ſeu perfectiones per ipſa nomina ſignificatas, uti eſt vita, bonitas; deinde modum, quo nomina hæc perfectiones illas ſignificant. Ad res & perfectiones ipſas quod attinet, ſicut hæ priùs fuerunt & ſunt in Deo, idque etiam perfectiori modo, quàm ſunt in creaturis, & hoc modo ſunt Dei propriæ: ita etiam nomina, quatenus per hæc perfectiones ipſæ ſignificantur, magis propriè Deo attribuuntur, quàm creaturis, & priùs illi conveniunt, deque illo prædicantur, quàm de creaturis. Sed modus ſignificandi non ita propriè convenit Deo ut creaturis, quia hoc reſpectu imperfecto modo ſignificant, quod ſignificant. Zanchius 1. de Natura Dei cap. 8. quæſt. 3. qui deſumſit illa ex Thom. p. t. quæſt. 13. artic. 3. & 6. *nomina illa quantum ad rem ſignificatam per priùs dicuntur de Deo, quia à Deo hujuſmodi perfectiones in creaturas promanant: ſed quantum ad impoſitionem nominis per priùs à nobis imponuntur creaturis.*

60. Ex hoc fonte promanat regula utiliſſima: Quæcunque à creaturis transferuntur ad Deum, repurganda priùs ſunt ab omnibus imperfectionibus, ac tùm demum, id quod perfectum eſt, Deo attribuendum. Sic juſtitia in hominibus ſignificat virtutem accidentaliter inhærentem, ſed ab hac imperfectione repurgandum eſt nomen, quando ad Deum transfertur, & quod in juſtitia manet ſummum ac perfectiſſimum, id Deo tribuendum.

Secunda attributorum divinorum diviſio. 61. Circa ſecundam attributorum divinorum diviſionem obſerva; σχετικὰ illa nomina Deo attributa eſſe quidem realia relativa (ſiquidem eorum eſſe non pendet ab operatione intellectus) interim tamen eſſe relativa non mutua. Dicuntur autem relativa mutua, quæ ex utraque parte ſunt realia, ut Pater & Filius aut ex utraque parte rationis, ut dextrum & ſiniſtrum in columna: non mutua verò quæ ex altera parte ſunt realia, ex altera rationis: Talis relatio eſt inter Deum creatorem & creaturas. Nam relatio creaturæ ad creatorem realis eſt (propter realem dependentiam quam habet creatura à creatore) ſed creatoris ad creaturam non realis ſed rationis eſt. Fonſeca 5. Metaph. cap. 15. quæſt. 1. ſect. 5. *Creaturæ poſſunt eſſe & non eſſe, proinde ſi ulla relatio realis ad creaturas eſſet in Deo, illa quoque pari ratione poſſet eſſe & non eſſe, alioqui daretur realis relatio inter extrema, quorum alterum non exiſteret, quod fieri nequit: unde fieret, ut aliquid reale in Deo eſſet contingens, quod dici nullo modo poteſt. Deinde Deus non eſt in potentia ad ullum actum realem, cùm ſit actus purus realiter, ac in ſe licet noſtra cogitatione ac denominatione ſit in potentia ad multa, quæ intellectus ei tribuere poteſt creaturarum comparatione aut imperfecto intelligendi modo: at ſi relatio aliqua realis eſſet in Deo comparatione creaturæ, cùm illa ſit actus quidam realis, ſanè Deus antequam creaſſet mundum, fuiſſet in potentia ad actum realem, atque ita non eſſet actus purus.* Idem libr. 3. ſect. 7. Vide Scotum & reliquos 1. ſent. diſt. 30.

Tertia divinorum attributorũ diviſio. 62. Circa tertiam diviſionem obſerva, quòd Patres viam negationis dicant eſſe optimam ac perfectiſſimam ad cognoſcendum Deum. (Notum eſt ex Dionyſio de myſt. Theol. cap. 2. & de div. nom. cap. 7. triplicem aſſignari viam, quâ ex creaturis Deum cognoſcimus, videlicet viam eminentiæ, Cauſalitatis, & Negationis. Viam eminentiæ vocat, qua, quicquid in rebus creatis eminet, remotâ omni imperfectione Deo tribuimus, ut vitam, ſapientiam. Viam cauſalitatis dicit, qua eum ex effectis cognoſcimus. Viam negationis dicit, quâ omnia à Deo removemus, quæ defectum *notant, ut paſſionem, mutationem.*) Cyprian. tract. 3. de ſimpl. prælat. *Sic Deum dignè æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus.* Iſidor. Clarius orat. 5. tom. 1. pag. 21. Plotini commendat dictum, quod extat lib. 8. Enneados ſextæ cap. 21. *Acutè*, inquit, *certè & eruditè Platonicus vir Plotinus ait: tu quoties Deum dices vel cogitabis, reliqua auferas omnia, quæ cùm abſtuleris & ipſum ſolum reliqueris, ne quæras ultra, quid addas, ſed potiùs ne fortè adhuc reliqueris aliquid, quod inde cogitatione tua nondum ſatis abſtuleris. Sic R. Moſes Ægyptius* cap. 54. libri ejus, quem dubitantium directorem vocat, quatuor hæc à Deo removenda eſſe dicit: *primum quod inducit corpus, alterum ex quo ſequitur, quod ſit mutabilis: tertium quod inducit privationem, ac ſi eſſet aliquid inte in potentia*

rentia & poſtea in actu, quartum, quod inducit aſſimilationem ejus ad creata. Pulcrè Scaliger ex. 365. ſect. 2. *Cùm per opera ejus Deum intelligamus, non tamen per ea melius intellegimus, quàm per ea, per quæ negamus nos intelligere.* Et paulò pòſt. *Nullis tam plenè vocibus eum indicatùm intelligemus, quàm iis, quæ ignorationem prætendunt noſtram: Nimirum ubi eum dicimus immenſum, incomprehenſibilem, quid aliud quàm & eſſe cognoſcimus & ſupereſſe? idcircò ne quæramus, quis ſit: cùm ſit omnia & ſuper omnia & præter omnia. Hoc ipſo cognoſcimus, quod à ſe ſolo cognoſci poteſt* ſect. 9. *Intereſt & noſtræ pietatis & Dei immenſitatis* (de Deo) *ſentire, quæ ſentire non poſſumus, ſentire quidem in ipſo, per ipſum, quæ per nos ſentire nequeamus. Nunquam ſatis fuerit homini felicis ingenii cogitare omnia magnifica, ingentia, immenſa de ineffabili omnipotentia Dei: Nam quotus quiſq; noſtrûm ignorat inſcitiam ſuam? quàm tuam demum cum vera ſapientia commutabit, ubi non invitus ac verò lubens fatebitur ſe nihil ſcire.*

63. De nominibus illis ac terminis negativis obſervandum dictum Damaſcen. lib. 1. orth. fid. cap. 13. τῶν θείων ὀνομάτων τὰ μὲν ἀποφατικῶς λέγονται, δηλοῦντα τὸ ὑπερούσιον· οἷον ἀνούσιος, ἄχρονος, ἄναρχος, ἀόρατος, οὐχ' ὅτι ἥττων τινός ἐστιν, ἢ τινὸς ἐστέρηται (αὐτοῦ γὰρ ἐστὶ τὰ πάντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν) ἀλλ' ὅτι πάντων ὑπεροχικῶς τῶν ὄντων ἐξῄρηται, οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ἐστὶ: unde Iſidorus Clarius loco paulò ſuperiùs allegato dicit, in illis negationibus non ſimplicem ac ſolam ineſſe negationem, ſed excellentiores ibidem poſitiones, affirmationesque deliteſcere.

Quarta divinorũ attributorũ diviſio.

64. Circa quartam attributorum diviſionem hanc obſerva regulam: Quæcunque nomina de creaturis prædicata perfectionem aliquam abſolutè & ſine defectu ſuâ naturali ſignificatione ſignificant, de Deo propriè prædicantur, & quidem magis propriè quàm de creaturis, ut bonitas, ſapientia &c. ſed quæcunque nomina perfectionem non abſolutè, ſed cum modo creaturarum proprio ſignificantia, de creaturis dicuntur, ea de Deo non poſſunt niſi per ſimilitudinem & metaphoram prædicari. Zanch. 1. de Natura Dei cap. 9. theſi 1. dicitur prædicari de aliqua re μεταφορικῶς, cùm quod propriè de uno prædicatur, & illius eſt proprium, id ad aliam rem propter ſimilitudinem aliquam accommodatur. Sic nomen leonis propriè de eo animali, quod leonem vocamus, prædicatur, ac proinde perfectionem ſignificat, non abſolutè ſicut ens & bonum, ſed cum modo huic creaturæ proprio. Si ergò hoc nomen prædicatur de Deo, illud fit per metaphoram, propter fortitudinem, quà leoni ſimilis eſt: Nulla eſt creatura, quæ non alicujus divinæ perfectionis facta ſit à Deo particeps, ſi non alius, certè τοῦ εἶναι. ergò omnes creaturæ ſunt aliquâ ex parte Deo ſimiles; viciſſim autem Deo ſunt diſſimiles, quatenus ſcil. quas à Deo habent perfectiones, eas imperfectè, non autem veluti ſunt in Deo, habent. Hinc Dionyſ. 1. de div. nom. *Deum eſſe omnia, quæ ſunt* (quatenus in omni creatura eſt aliquod divinitatis veſtigium, unde illius nomen DEO accommodari poteſt) *& viciſſim Deum nihil eſſe eorum, quæ ſunt* quatenus eſt ſupra omnia & extra omnia, unde nullum ex creaturis hauriri poteſt nomen, quod DEI eſſentiam perfectè exprimat.)

Quinta attributorũ divinorum diviſio.

65. Circa quintam attributorum divinorum diviſionem obſerva, abſtractis nominibus Deum de ſeſe uſum ad denotandam tùm perfectionem tùm cauſalitatem. Sic Deus eſt bonitas & vita. 1. quia perfectiſſimo modo videlicet per eſſentiam bonitas eſt & vita. Abſtractæ namque formæ ſimpliciſſimæ ſunt & perfectiſſimæ, ſic albedo τῷ νοεῖν ſecreta à pariete (etſi reipſa ſeparata non detur) eſt ſimpliciſſima, & puriſſima, nihil contrarii aut diſſimilis admixtum habens. 2. quia cauſa eſt bonitatis & vitæ in creaturis: quæcunque bona ſunt, quæcunque vivunt, bonitatem & vitam ab hoc bonitatis & vitæ fonte participant. Concretis verò nominibus de ſe le uſus eſt, ut indicaret ſe eſſe verè ſubſiſtentem, non aliquod Ens rationis, ſicut bonitas, vita, ſapientia &c. nullibi in creaturis ſeparatim ſubſiſtunt. Zanch. 1. de Natura Dei cap. 4. th. 10.

Sexta attributorũ divinorũ diviſio.

66. Atque hæ ſunt potiores attributorum divinorum diviſiones, no aut de attributis iſtis ordine poſſimus ſpeciali διασκέψει agere, ſubjungimus aliam diviſionem, quâ attributa divina ſtatuuntur eſſe duplicis generis: *Primò* quædam in ſimplici divinitate conſiderantur, quæ nec per externas operationes ſeſe exerunt, nec ullum ad creaturas reſpectum habent, utpote quòd Deus 1. eſſentia ſpiritualis, ac proinde inviſibilis: 2. ſimpliciſſima. 3. æterna, ac proinde Immutabilis & Immortalis: 4. Infinita. *Deinde* quædam attributa operationes ſuas exteriùs in creaturis exerunt, & ad eas relationem quandam habent, utpote quòd Deus 1. Omnipotens. 2. ſummè bonus. 3. Juſtus. 4. Sapiens. 5. Liberrimum agens. 6. Verax. Illa dicuntur ἀκοινώνητα, hæc verò κοινωνητά, quorum ſcilicet ex parte & per ſimilitudinem rationales creaturæ poſſunt fieri participes. Ex utriusque generis attributis conjunctim ſumtis promanant. 1. Dei perfectio. 2. Majeſtas & gloria. 3. Beatitudo. *Attributa quidem omnia ita in ipſo ſunt, ut ſint ipſum, ita inſunt, ut nihil antecedat, nihil ſubſequatur, ſed ex captu atque intellectione noſtra, quæ perquàm umbratilis eſt, alia aliis prius animo comprehenduntur.* Scal. ex. 365. ſect. 6.

CAP. VIII.

Deum eſſe Spiritum oſtendit.

Deus eſt incorpore°.

67. Age verò ſingula cujusque claſſis Attributa breviter & perſpicuè explicemus. Primæ claſſis primum attributum eſt, quod Deus ſit eſſentia Spiritualis, & ἀσώματος, neque enim corporea moles, nec humana membra ipſi propriè competunt. Johan. 4. v 24. *Deus eſt Spiritus.* Oſtendit ibi Chriſtus, Deum non delectari & affici rebus externis & frivolis à carne noſtra excogitatis ad divinum cultum, & petit argumentum ex eo, quia Deus eſt Spiritus, id eſt, eſſentia ſpiritualis, ſicque ab omnibus rebus corporeis Deum eximit. Quid verò propriè ſit Spiritus, id intellectus noſter corporeæ moli immerſus difficulter aſſequitur: κατ' ἀναλογίαν quodammodo ex Natura Angelorum, qui ſunt πνεύματα λειτουργικά, Hebr. 1. v. 14. & animatum, quæ itidem in Scripturis dicuntur Spiritus, Eccleſ. 12. v. 7. Pſal. 31. v. 6. Luc. 23. v. 46. hac de re aliquid ſaltem cognoſcere poſſumus.

68. Angeli non habent corpus longum, latum,

& pro-

&profundum, non circumſcribuntur loco ſecundum contactum dimenſivæ quantitatis; *parietes illis non obſiſtunt, ſed cuncta viſibilia eis cedunt, cuncta atque corpora quamtumvis ſolida vel ſpiſſa penetrabilia eis ſunt & pervia.* Bernhard. homil. 3. ſuper miſſus eſt col. 24. *Anima tota eſt in toto corpore & in qualibet ejus parte tota*, Auguſt. de imm. anim. cap. 16. Quòd ſi hæc Angelis & animabus, tanquam creatis ſpiritibus competunt, multò magis Deo ſpiritui increato tribuenda erunt, non enim dubium, quin ſupra omnes Spiritus creatos ſpiritualiſſimus ſit Deus.

69. Porrò Deum eſſe ἀσώματον & eſſentiam ſpiritualem, ita probat Nazianz. lib. 2. de Theol. & Damaſcen. 1. orth. fidei cap. 4. 1. Nullum corpus eſt infinitum, interminatum, infiguratum, intangibile, inviſibile, ſimplex & incompoſitum. Atqui Deus eſt infinitus, interminatus, infiguratus &c. Ergo Deus non eſt corpus ſive corporeum aliquid. 2. Quicquid περίγραπτον eſt & affectionibus obnoxium, non eſt auguſtum ac venerabile. Corpus eſt circumſcriptum & affectionibus obnoxium. Ergò non venerabile. Atqui Deus eſt venerabilis. Ergò non corpus. 3. Quod ex Elementis coaleſcit & in eadem reſolvitur, non eſt ἀπαθὴς. Corpus ex Elementis coaleſcit, inque eadem reſolvitur. Ergò non eſt ἀπαθὴς: Atqui Deus eſt ἀπαθὴς, non igitur corpus. 4. Quod omnia permeat & implet, non poteſt eſſe compoſitum aut corpus. Deus permeat & implet omnia. Ergò non eſt compoſitum quid, vel corpus. 5. Si corpus eſt ἄϋλον immateriale, erit mobile & circulare. Sed Deus non eſt mobilis, ſed potiùs movens immobile. Ergò non eſt corpus immateriale aut quietum. Si enim moveretur, oporteret ab aliquo alio principio moveri ipſum, & ſic in infinitum fieret progreſſio, donec tandem ad τὸ ἀκίνητον neceſſariò perveniretur. Hæc Nazianz. & Damaſc. quibus nos hæc addimus. 1. Nulla perfectio creaturis competit, quæ non eminentiori modo ſit in Deo: Atqui Angelis & animabus competit hæc perfectio, quòd ſint Spiritus, Ergo modo eminentiori competit Deo, quòd ſit Spiritus, aliàs effectus eſſet causâ ſuâ præſtantior: 2. Ens corporeum habet formam informantem, proinde non eſt à ſeipſo: Deus autem eſt αὐτοφυὴς, non ergo corporeus.

70. Etſi verò non ſolùm de Deo, ſed & de Angelis & animabus prædicetur, quòd ſint Spiritus, abſit tamen ut συνωνύμως prædicari ſtatuamus: μονοτρόπως καὶ ἐξαιρέτως Deo competit nomen Spiritus. ut enim eſt οὐσία ὑπερούσιος, ita eſt Spiritus, ut ita loquar, ſpiritualiſſimus, ſupra reliquorum Spirituum ſeriem longè evectus & infinitis modis illis ſuperior: inde Origen. lib. 2. περὶ ἀρχῶν cap. 23. *præter Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, nihil ſine corpore vivere ſtatuit. Tertull.* libr. de carne Chriſti dicit, *Angelos eſſe alicujus corporis, licet non carne præditos.* Autor libri de Eccleſ. dogmat. qui aſſcribitur Auguſt. cap. 12. probare contendit, *nihil eſſe incorporeum, præter ſolum Deum.* Caſſianus collat. 7. cap. 13. affirmat, *Angelos habere corpus, quo ſubſiſtant, licet tenuius quàm nos.* Macarius homil. 4. ἕκαστον κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν σῶμά ἐστιν, ὁ ἄγγελος, ἡ ψυχὴ, ὁ δαίμων. Bernhard. 5. ſerm. ſuper Cantic. *ſuper cœleſtes illos Spiritus opus corporibus habere dicit, ut juveni, nec miniſterium ſuum implere abſque corpore, præſertim apud viventes in corpore.* Hæc omnia eò referenda ſunt, atque hoc ſenſu accipienda, quod non ſub uno eodemque genere ſynonymo Deus & Angeli contineantur, ſive ut Damaſcen. loquitur, quòd incorporei ſint Angeli πρὸς ἡμᾶς, corporei autem quodammodo (rectiùs, compoſiti) reſpectu Dei.

71. At, ſi Deus Spiritus eſt, cur toties corporea *membra, & affectus humani ipſi tribuuntur*? Reſp. loquitur Deus nobis hominibus ἀνθρωπίνως, propter intellectus noſtri imbecillitatem; quæcunque proinde Scripturæ loca, res & actiones corporeas Deo tribuunt, figuratè & per ἀνθρωποπάθειαν quandam ut intelligantur, neceſſe eſt. Significantur enim res ſpirituales per hæc corporea; perinde ut verbis hujus ſeculi futuræ vitæ conditio deſcribitur. Sic cùm Deo attribuuntur oculi, ſignificatur ejus omniſcientia, quòd nihil ipſum lateat: nec enim fugit nos eorum notitia, quæ oculis coram intuemur; vel etiam provida ejus cura: perinde ut nos eò oculos convertimus noſtros, quò amor & provida noſtra cura inclinat. Cùm manus & brachia Deo tribuuntur, ſignificatur ejus omnipotentia, quòd omnia agat & potenter operetur omnia in omnibus: idem judicium eſto de reliquis. Auguſt. ſuper Pſal. 136. *Deus totus oculus eſt, quia omnia videt; totus manus eſt, quia omnia operatur, totus pes eſt, quia ubique præſens.* Bernhard. ſerm. 4. ſuper Cantic. *Os habet Deus, quô docet hominem ſcientiam, & manum habet, quâ dat eſcam omni carni, & pedes habet, quorum terra ſcabellum eſt; hæc omnia Deus habet per effectum non per Naturam.*

Objectio contra ſpiritualem Dei Naturam.

72. Diſputat hac de re Eucherius Lugdunenſis Epiſcopus in libello ſuo, quem parti 1. Clavis Scripturæ ſub finem Illyricus addidit, cujus primum caput ſic inſcribitur: *De his quæ appellantur membra Domini, vel quæ de eo ſignificantur.* Extat etiam inter opera Auguſtini tomo 4. libellus, cui titulus eſt *de eſſentia divinitatis.* Damaſc. 1. orth. fid. cap. 14. eandem materiam pertractat, ubi ea, quæ corporaliter de Deo dicuntur, εἰκόνας, τύπους καὶ σύμβολα appellat divinarum operationum. Hieron. tom. 9. tractat de his, quæ in Scripturis ſacris Deo tribuuntur: quod ipſum pertractat etiam Iſidor. Hiſpalenſ. 1. ſent. cap. 5. & 6.

73. Ex ignoratione vel neglectu hujus regulæ ortus eſt error Anthropomorphitarum, qui literæ inhærentes ex dictis ejusmodi corporeũ eſſe Deũ evincere voluerunt. Sed rectè Theodor. quæſt. 20 in Gen. laudat Melitonem, qui adverſus Anthropomorphitas hoc uſus ſit argumento. *Si propterea exiſtimatur, Deum habere corpus, quale habet homo, quia Scriptura deſcribit, eum tanquam inſtructum & præditum membris humanis, ſimili ratione concluderetur, hominem non eſſe ſimilem Deo, nec ad ejus imaginem & ſimilitudinem factum. Etenim* Zach. cap. 3. *deſcribit Deum ſeptem oculos habentem, cùm nos tantùm duos habeamus*, & Pſal. 91. *inducitur Deus habens pennas & alas, quibus nos caremus, & multa alia per metaphoram Deo aſſcribit Scriptura, quæ, ſi propriè & ad veritatem exigerentur, Deum facerent enormem atque monſtroſum & longè diſſimilimum homini.* Gregor. M. 32. moral. cap. 5. *Deus non ſolùm ab humanis membris ſimilitudinem in ſe recepit, ſed aliquando etiam ab avibus, aliquando ab inſenſatis reb. diſſimiles quaſdam in ſe ſimilitudines trahit.*

Anthropomorphitæ.

74. Rectè hæc anthropomorphitis opponuntur, nec tamen improbanda obſervatio Zanch. 1. de Nat. Dei cap. 4. th. 9. propterea Deo paſſim cor-

porea membra, humanosque affectus tribui, quia Filius Dei (*in quo tota plenitudo divinitatis habitat σωματικῶς* Coloſſ.2. v.9.) humanam Naturam perſonaliter ſibi univit, unde per *ἰδιοποιίαν* propria aſſumtæ illius Naturæ verè Dei Filio tribuuntur, quòd myſterium denotari non improbabile eſt, quoties de incorporeo Deo corporaliter quædam prædicantur.

Deus quâ ratione dicatur Spiritus. 75. Dicta hæc ſint de primo attributo, videl. ſpirituali Dei eſſentia, ubi tamen monendū, quòd potiùs τὸ τί ἐστι quàm τὸ ποῖον exprimere videatur, h. e. ratione cōceptus noſtri videtur exponere quid ſit Deus, reliqua autem attributa, qualis ſit, explicant: Sed enim cùm itidem reliqua attributa omnia non minùs quàm hoc ad divinam reipsâ pertineant eſſentiam, ideò ſub attributorum claſſem etiam hoc ipſum referre voluimus, non enim per vocem Spiritus in certam Entium Categoriam Deus includitur, ſed ut οὐσία eſt ὑπερούσιος, ita etiam Spiritus eſt ſpiritualiſſimus, infinitis modis à reliquis creatis Spiritibus diſtans. Vox ergò Spiritus non minùs quam reliqua Dei attributa denotat perfectionem quandam in Deo, quàm nos hoc conceptu (qui non eſt reliquis συνώνυμος) exprimimus.

CAP. IX.

Deum eſſe inviſibilem probat.

Inviſibilitas Dei. 76. Conſequens hujus attributi eſt, Inviſibilitas, nihil enim niſi materiatū & corporeum videri poteſt: proinde cùm Deus ſit Spiritus incorporeus, ideò ſub oculorum ſenſum non cadit. Hûc pertinent dicta. 1. in quibus Deus dicitur inviſibilis, Rom.1.v.20. *inviſibilia Dei, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur.* Col.1.v.15. *Chriſtus eſt imago inviſibilis Dei* 1.Tim.1.v.17. *Regi ſeculorum inviſibili, ſoli Deo honor ſit & gloria.* 2. quæ teſtantur Deum nemini viſum nec à quoquam videri poſſe. Exod.33. v.20. *Non poteris videre faciem meam, quia non videbit me homo & vivet.* v.23. *Poſteriora mea videbis* (à poſteriori me cognoſces in revelatione quadam tibi facta) *facies verò mea non videbitur.* Joh.1.v 18. *Deum nemo vidit unquam.* Etſi verò Chriſt⁹ de eo potiſſimùm ibi agit, quòd nemo rationis ſuæ viribus voluntatem & propoſitū Dei de ſalute hominū inveſtigare potuit, unde cœleſti revelatione per Filium opus fuerit: tamen præſupponitur in illa ἀγνοίᾳ divinæ voluntatis inviſibilitas divinæ eſſentiæ. 1.Tim.6,16. *Deum nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt.* Heb.11.27. *Moſes inviſibilem tanquam videns ſuſtinuit.* 1.Joh. 4.v 12. *Deum nemo vidit unquam.* 3. quæ teſtantur Deum habitare in luce inacceſſibili 1.Tim.6.v.16 *ſi enim lux illa,* quæ eſt habitaculum Dei, videri nequit, quantò minùs ſumma illa & eſſentialis lux Deus ipſe videri poterit! 4. quæ teſtantur Deum eſſe Spiritum, quia nullus Spiritus eſt viſibilis.

77. Objectum viſionis *Ariſtoteles* 2. de anim. 1.66. colorem eſſe dicit, eumq; definit, quòd ſit *extremitas perſpicui in corpore terminato,* (id eſt, in corpore non transparente aut transmittente viſum ipſa colorata ſuperficies, quæ perſpicuum terminat) & *quod ſit qualitas movens actu perſpicuum, quatenus perſpicuū,* (id eſt. quatenus lumine colluſtratum, lumen enim eſt quaſi ultimus actus, qui colorem actu viſibilem facit & aerem ad ſpecies transmittendas aptum efficit) has Ariſtotelis definitiones ſugillant. *Bodinus* in theat. Nat. *Valleſ.* 1. controv.cap.25. *Scal.* exerc.325.ſect.4. quis non exprimant Naturam coloris, cùm & in tenebris & in medio colorata habeant colorem: ſed *Ariſtoteles* colorem ut correlativum viſionis definiit, & definire etiam debuit. Si de abſoluta coloris eſſentia quæratur, dicendum, quòd ſit qualitas ex lucido & opaco congregatis exurgens. Omnes autem hæ definitiones coloris oſtendunt tantùm corporeis rebus ineſſe colorem: proinde cùm nec color, nec corpus Deo conveniant in numero τῶν ὁρατῶν collocari nequit. *Thom.* p.1.q.12.art.3. *omnis potentia ſenſitiva eſt actus corporalis organi. E. non extendit ſe ultra corporalia.*

78. At ſi Deus eſt inviſibilis, quomodo intelligendum erit, quod de electis dicitur, quòd *in carne ſua Deum viſuri ſint* Job.19.v.26. & quidem *à facie ad faciem* 1.Cor.13.v.12. *ſicuti eſt,* 1.Joh.3.v.2 imò verò de quibusdam ſanctis Dei hominibus dicitur, quòd in hac etiam vita Dei faciem viderint. De Jacobo Patriarcha id refertur Gen. 32. v.39. De Moſe Num.12.v.8. De Eſaia cap 6.v.5. *Objectio contra Dei inviſibilitatem.*
Reſp. de viſione Dei in futura vita dicetur in articulo de vita æterna, interim ablegamus lectorem ad Epiſtolam *Auguſt.* de videndo Deo, quam ſcripſit ad Paulinam. Jacobo Patriarchæ apparuit Dei Filius, eiq; ſe conſpiciendum præbuit, non in nuda ſua divinitate, ſed *in forma viri* Geneſ.32. v.24. in forma hominis, quippe olim in temporis plenitudine homo erat futurus. Poſt factam incarnationem dicebant Apoſtoli, *ſe vidiſſe Verbū vitæ* 1.Johan.1.v.1. Deum ſcilicet *manifeſtatum in carne* 1.Timoth.3. v.16. ſic Jacobus dicere poterat, ſe Deum vidiſſe, videlicet in forma illa ad tempus aſſumta, etſi niſi nudam ejus divinitatem non viderat.

79. Moſen quod attinet, diſertè ei dicitur, quòd poſteriora ſive tergum Dei ſaltem viſurus ſit, non autem ejus faciem, id eſt, nudam divinitatem Exod.33.v.23. quomodo autem Moſes viderit Dei poſteriora ſive Deum à poſteriori, exponitur Exod.24.v.9.& 10. *Aſcenderunt Moſes, Aaron, Nadab & Abihu & ſeptuaginta è ſenioribus Iſrael, & viderunt Deum, & ſub pedibus ejus erat velut opus lapidis Sapphirini, & ſicut aſpectus cœli in ſerenitate.* Itidem ergò in aſſumpta forma quadam, nō in nuda divinitate Deus à Moſe viſus. v.15. *Moſes ſolus aſcendit montem,* v.16. *ſuper quem habitavit gloria Iehova.* v.17. *cujus aſpectus erat tanquam ignis comburens in vertice montis in oculis filiorum Iſrael.* Quod ergò Num.12.v.8. de Moſe dicitur, quòd *viſione & non per ænigmata & figuras Dominū videat,* id de peculiari & manifeſtiſſima (quantum tamen humana vitæ hujus infirmitas admittit) Dei revelatione ipſi facta intelligendum, ut exponitur Exod.33.v.11. *loquebatur Iehovah ad Moſen à facie ad faciem, quemadmodum alloquitur quiſpiam amicum ſuum.* Quomodo Eſaias Deum viderit oculis ſuis Eſa.6.v.5. id ibid. exponitur. v.1. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & elevatum, & fimbria ejus replebat templū.* v.2. *Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex alæ erant unicuiq;.* Symbolica igitur & prophetica viſio fuit, non autem intuitiva ipſius nudæ divinitatis contemplatio.

CAP. X.

De ſimpliciſſima Dei ſimplicitate.

Deus eſt ſimplex.

80. Accedimus ad alterum primæ claſſis attributum, quod eſt ſumma ſimplicitas. Quando Deus dicitur ſimplex, intelligitur, quòd ſit expers omnis compoſitionis & diviſionis, quòd nullis eſſentialibus vel integrantibus partibus conſtet, quòd nec poſſit in partes dividi. Nulla creatura eſt omninò ſimplex. Mixta corpora ex Elementis ſunt compoſita. Elementa conſtant materiâ & formâ. Homo conſtat corpore & animâ. *In Angelis eſt actus & potentia. Thom.* p.1.q.50.art.2. vel ut *Boetius* loquitur, *Angelus eſt compoſitus, ex quo eſt & quod eſt.* Solus Deus ſummè ſimplex eſt, ut nec actus & potentiæ, nec eſſe & eſſentiæ compoſitio ipſi competat, ſed eſt purus actus & ſimpliciſſima eſſentia. *Scalig.* exerc.359.ſect.2. *Solus Deus eſt purus actus, cauſa ſine cauſa, Ens absq; Ente: mera namq; eſſentia. Intelligentia verò tametſi non eſt compoſita ex materia & forma, tamen conſtat ex aliquo tanquam potentia, & aliquo tanquam actu: potentiam illam dicimus ejus eſſe, actum vero ejus eſſentiam.*

Probatur Dei ſimplicitas.

81. Probatur illa ſimplicitas eſſentiæ divinæ. 1. Ex eo, quod attributa ſint realiter & ſimpliciſſimè unum cum ipſa eſſentia, ergò non componitur ex eſſentia & accidentibus. 2. Deus eſt Spiritus ſpiritualiſſimus, ſimplicior quàm reliqui Spiritus, qui tamen inter creaturas ſunt ſimpliciſſimi. 3. Omne compoſitum eſt ex aliis & poſterius eo, ex quo componitur, jam verò nihil eſt prius Deo, ante ipſum nullus fuit Eſa. 43. v.10. 4. In quolibet genere tantò aliquid eſt perfectius & nobilius, quantò ſimplicius. Deus autem eſt perfectiſſimus, Ergò etiam ſimpliciſſimus. 5. Omne compoſitum eſt mutabile & diſſolvi poteſt ſuâ Naturâ in ea, ex quibus componitur. Jam verò Deus eſt immutabilis. 6. Nulla compoſitionis ſpecies in Deum cadit: non enim compoſitus eſt ex partibus quantitativis; cùm non ſit corpus: nec compoſitus eſt ex materia & forma, cùm nō ſit partim corporeus, partim incorporeus: nec compoſitio ſubjecti & accidentium ipſi tribui poteſt, cùm nullum accidens in ipſum cadat: nec compoſitus eſt ex actu & potentia, cùm non cœperit eſſe, nec deſinat eſſe id, quod eſt: nec compoſitus eſt ex genere & differentiâ: cùm nullo genere concludatur, nec per differentiam ſpecificam ad certam ſpeciem contrahatur: nec τὸ εἶναι & οὐσία in ipſo differunt: non enim habet Eſſe ab alio participatum, ſed eſt à ſeipſo, eſt αὐταυτὸς, eſt ſuum Eſſe.

82. *Thomas* p.1.q.3.art.4. ita probat, quòd eſſe & eſſentia ſint idem in Deo. 1. Quicquid eſt in aliquo, quod eſt præter eſſentiam ejus, oportet eſſe cauſatum vel à principiis eſſentiæ, ſicut propria accidentia vel ab aliquo exteriori, ſed hoc de Deo dici nequit. 2. Eſſe comparatur ad eſſentiam, ſicut actus ad potentiam: in Deo autem nihil potentiale. 3. Quod habet Eſſe & non eſt Eſſe, eſt Ens per participationem, ſicut quod habet ignem, & non eſt ignis, eſt ignitum: Deus autem eſt ſua eſſentia. *Scalig.* exerc.6.ſect.2. *Intelligentiæ habent aliquid ſimile materiæ, aliquid ſimile formæ, ſolus Deus ſimplex eſt, in quo nihil in potentia, ſed in actu omnia, imò ipſe purus, primus, medius, ultimus actus.*

83. De hac Dei ſimplicitate tractat Auguſtin. lib.6. de Trinit. cap.6. ubi primò docet, nullam creaturam eſſe verè & perfectè ſimplicem. *Creatura quoq; ſpiritualis* (ait) *ut eſt anima in comparatione quidem corporis ſimplex, ſine comparatione v. corporis multiplex eſt & non ſimplex.* Quæ ideò dicitur ſimplex reſpectu corporis, quia mole nō diffunditur *per ſpatium loci, ſed in uno quoq; corpore & in toto tota eſt, & in qualibet ejus parte tota eſt. Et ideò cùm fit aliquid in quavis exigua particula corporis, quod ſentiat anima, quamvis non fiat in toto corpore, illa tamen tota ſentit, quia totam non latet. Sed tamen nec in ipſa tota anima vera ſimplicitas eſt. Cùm n. aliud ſit artificioſum eſſe, aliud inertem: aliud acutum, aliud memorem: aliud cupiditas, aliud timor; aliud lætitia, aliud triſtitia: poſſintq; hæc & alia hujusmodi innumerabilia in animæ inveniri Natura & alia ſine aliis & alia magis, alia minus, manifeſtum eſt animam non ſimplicem, ſed multiplicem eſſe Naturam. Nihil enim ſimplex mutabile eſt, omnis a. creatura mutabilis eſt. Ergò nulla creatura verè ſimplex eſt. Deus a. etſi multiplex dicatur, verè tamen & ſummè ſimplex eſt. Dicitur enim magnus, bonus, ſapiens, beatus, verus, & quicquid aliud non indignè dici videtur: ſed eadem magnitudo ejus eſt, quæ ſapientia, non enim mole magnus eſt, ſed virtute, & eadem bonitas ejus eſt, quæ ſapientia, & magnitudo & veritas. Et non eſt ibi aliud ipſum beatum eſſe, & aliud magnum aut ſapientem, aut verum aut bonum eſſe, aut omninò eſſe.* Hactenus Auguſtin.

84. Pertinent huc verba Athanaſii in Ep. ad Epiſcopos Afric. *Non Deus eſt compoſitus, qui omnia, ut eſſent, compoſuit: neq; talis, qualia ſunt, quæ per verbum ejus facta ſunt, quippe qui ſit ſimplex ſubſtantia, in qua non eſt ulla qualitas, neq; ulla, ut Iac. teſtatur, immutatio.* Sic *Hilar.* lib.7. de Trin. *Non eſt ex cōpoſitis atq; inanimis Deus, qui vita eſt. Neq; qui virtus eſt, ex infirmioribus continetur. Neq; qui lux eſt, ex obſcuris coaptatur. Neq; qui Spiritus eſt, ex diſparib. formabilis eſt: Totum in eo quod eſt, unū eſt, & quod Spiritus eſt & lux & vita ſit, & quod eſt vita & lux & virtus & Spiritus ſit.*

85. Num verò perſonarum Trinitas tollit divinæ eſſentiæ ſimplicitatem? minimè verò, eſſentia divina tota & indiviſa eſt in Patre, tota & indiviſa in Filio, tota & indiviſa in Spiritu ſancto, nec tamen tres ſunt eſſentiæ, ſed eadem eſſentia in Patre eſt ἀγεννήτως, in Filio γεννητῶς, in Spiritu ſancto ἐκπορευτῶς: proprietates perſonales ipſam eſſentiam nec dividunt, nec multiplicant. Hinc regula: *Relationes non componunt, ſed diſtinguunt.* Proprietas perſonalis non efficit, ut alia ſit eſſentia Filii ab eſſentia Patris, aut ut eſſentia ex ſimplici fiat compoſita, nihil enim reale addit eſſentiæ, ſed tantùm efficit, ut diſtinctus ſit à Patre Filius, diſtinctio autem non eſt compoſitio. Quin imò nec perſonas componunt relationes; non enim perſona Patris compoſita eſt ex eſſentia & proprietate perſonali, ſed hæc omnia realiter unum ſunt in Patre.

Objectio contra Dei ſimplicitatem.

86. Nec ſuâ ſolùm Naturâ Deus ſimplex eſt, ſed etiam in aliorum compoſitionem non venit, ut compoſiti cujusdam forma vel materia fiat. Probat id Thom. p.1.q.3.art.8. his rationibus. 1. Deus eſt cauſa prima efficiens: ſed cauſa prima efficiens, cum forma rei factæ non incidit in idem numero,

ſed ſolùm in idem ſpecie: materia cum cauſa efficiente non incidit in idem numero, nec in idem ſpecie, quia hoc eſt in potentia, illud verò in actu. 2. Quod venit in compoſitionem aliorum, non per ſe & primò agit, ſed magis compoſitum. 3. Nulla pars compoſiti poteſt eſſe ſimpliciter prima in Entibus.

Deus mundi anima quomodo dicatur.

87. Quod ergò priſci ſapientes dicunt, Deum eſſe mundi animam, id non eo ſenſu accipiendum, ac ſi eſſet forma formans mundi, ſed metaphoricè ita appellatur: quia, ut anima vivificat & regit corpus, ita Deus mundum. Deus eſt in omnibus, non ut forma, ſed ut efficiens & conſervans cauſa. *Bernhard.* ſerm. 4. ſuper Cant. *Sanè eſſe omnium dixerim Deum, non quia illa ſunt, quod eſt ille, ſed quia ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Eſſe autem eſt omnium quæ facta ſunt, ipſe factor eorum, ſed cauſale non materiale.*

CAP. XI.

De Æternitate Dei.

Æternitas quid ſit.

88. Tertium primæ claſſis attributum eſt æternitas. Requiruntur autem ad æternitatem verè & propriè ſic dictam hæc tria: 1. ut res æterna principiũ. 2. finis 3. ac omnis mutabilitatis expers ſit. Hebræis dicitur עד quod ſignificat, uſq; ad, quia æternitatem nemo aſſequitur, & ej' meditator ſemper audit uſq; ad. Item עולם, ab occultando & latendo, quia æternitatis principium & finis latet: Præterea æternitas à ſenſu & intellectione noſtra eſt occulta. *Phavorinus* ἀΐδιον ſic deſcribit: Ἀΐδιος ὁ ἀεὶ ὤν, ὁ μηδέποτε ἀρξάμενος, μηδὲ λήγων. *Boetius* 5. de conſol. ſic definit: *æternitas eſt interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio.* Excluduntur ergò principium, finis, omniſq; ſucceſſio & mutatio. *Auguſt.* de vera relig. cap. 49. *Mentis affectu omnem mutabilitatem ab æternitate ſejungo, & in ipſa æternitate nulla ſpacia temporis cerno, quia ſpacia temporis præteritis & futuris rerum motib. conſtant: nihil autem præterit in æternum & nihil futurum eſt: ita quod præterit, eſſe deſinit, & quod futurum eſt, nondum eſſe cœpit: æternitas autem tantummodo eſt, nec fuit: quaſi jam non ſit, nec erit, quaſi jam non ſit.*

89. *Thomas* p. 1. q. 10. art. 1. in æternitatis Natura inquirenda ſic procedit. *In cognitionem æternitatis* (ait) *venire nos oportet per tempus. Sicut ratio temporis conſiſtit in numeratione prioris & poſterioris in motu, ita in apprehenſione uniformitatis ejus, quod eſt omninò extra motum conſiſtit ratio æternitatis.* Item *ea dicuntur menſurari tempore, quæ principium & finem habent: quod verò eſt omninò immutabile, ſicut & ſucceſſionem, ita nec principium aut finem habere poteſt.* Allegat etiam dictum *Boetii*: *nunc fluens facit tempus, nunc ſtans facit æternitatem.* *Auguſt.* de verb. Domini ſerm. 38. *in æternitate ſtabilitas eſt, in tempore varietas, in æternitate omnia ſtant: In tempore alia decedunt, alia ſuccedunt.*

Æternitas Dei probatur.

90. Æternitatem Dei probant hæc dicta. 1. in quibus expreſſè vocatur æternus Geneſ. 21. v. 33. Pſal. 93 Eſa. 40. v. 28. Jer. 10. v. 10. Rom. 16. v. 26. 1. Tim. 1. v. 17. 2. quæ Deum ab æterno fuiſſe & in æternum vivere teſtantur. Pſal. 9. v. 9. Pſal. 92. v. 9. Pſal. 102. v. 13. Pſal. 135. v. 14. Eſa. 57. v. 15. Dan. 4. v. 31. Habac. 1. v. 12. Apoc. 4. v. 9. cap. 5. v. 4. cap. 15. v. 7. &c. 3. quæ teſtantur, Deum fuiſſe ante omnes creaturas, nam hæc deſcriptio eſt æternitatis: ſiquidem cum creaturis cœpit tempus, ergò ante creaturas nihil eſt, niſi nuda æternitas. Pſal. 90. v. 3. Eſa. 43. v. 13. 4. in quibus dicitur, *quòd* mille anni coram Deo, ut dies unus: hæc enim teſtantur, quòd temporum mutabilitati non ſit ſubjectus, ſed quod omnia in νῦν ſtabili & fixo ſint coram ipſo. Pſal. 90. v. 5. 2. Pet. 3. v. 8. 5. quæ tradunt, numerum annorũ ejus eſſe inveſtigabilem, Jobi 36. v. 26. 6. quæ teſtantur, quòd ſit primus & noviſſimus: hæc teſtimonia theſi 40. membr. 4. ſunt enumerata ſuperius. 7. quæ regnum æternum, miſericordiam æternam, verbum æternum &c. ipſi tribuunt. 8. quæ immutabilem eum eſſe teſtantur, nihil eſt immutabile, quod non etiam æternum. 9. quæ immortalem eum eſſe comprobant. Immortalis enim Dei eſt æternitatis conſequens. De his poſtea agetur.

91. *Nec deſunt argumenta, ex quibus æternitas Dei evincitur.* 1. *Deus eſt ſuum eſſe uniforme, Ergò etiam eſt ſua æternitas.* Thom. p. 1. q. 10. art. 2. 2. Sive motus ab æterno ponatur, quod dicit *Philoſophus 8. ἀκρόασ.* ſive in tempore cœpiſſe aſſeratur, quod dicit veritas, perinde eſt ad æternitatem Dei commonſtrandam. Si enim motus ab æterno eſt, & verò nullus motus à ſeipſo procedat. Ergò etiam æternum motorem ſtatuere neceſſe eſt: ſi v. cœpit motus, utiq; extitit ante eum cauſa efficiens tempus & motum. 3. Quò quid perfectius, eò diuturnius, arguit enim duratio rei nobilitatem, quod à cauſis perimentibus ſe diu poteſt tueri & conſervare: Deus autem perfectiſſimus eſt. Ergò etiam æternum vivens.

92. Quamvis verò de Deo differentia temporis prædicentur, non tamen propterea tempus menſura ejus efficitur: fit enim illud ad captum noſtrum, cùm ipſe tempori ſolùm coexiſtat, & in indiviſibili eſſe ſuum permanens fixum ac ſtabile ſemper obtineat. Tempore non menſuratur temporis creator: Menſuræ temporis obnoxium eſſe nequit Ens illud immenſum. Erat Deus nondum exiſtente tempore, quod ipſe fecit, & erit nullo exiſtente tempore, cujus ſtamen abrumpet, nihil ipſi prius, nihil poſterius, nihil præteritum, nihil futurum.

CAP. XII.

De Immutabilitate Dei.

93. Æternitatis adjunctum neceſſarium eſt immutabilitas, conſequens v. Immortalitas. Immutabilis eſt Deus tùm reſpectu eſſentiæ ſuæ, quippe cui nihil accedit vel decedit, quæ immobilis & invariabilis, ead. ſuiq; ſimilis perpetuò manet: tùm reſpectu voluntatis, non n. mutatur ipſius conſilium, nec propoſitũ intervertitur. Eſt a. immutabilis ex ſe & ſuâ Naturâ, & quicquid in ipſo eſt, immutabile eſt, bonitas ipſius immutabilis, ſapientia immutabilis, juſtitia immutabilis, quicquid novit (novit autem omnia) immutabiliter novit, quicquid vult, immutabiliter vult. *Deus immutabilis.*

94. Hanc divinæ eſſentiæ immutabilitatem probant hæc dicta. 1. In quibus expreſſè negatur, Deum mutari poſſe. Exod. 3. v. 6. *dicit Deus ad Moſen, quando quærent, quodnam eſt Nomen ejus, qui remiſit? reſpondebis: Qui eſt, miſit me ad vos,* & addit, *Ero qui ero*: Oſtendit igitur Deus ſe eſſe perpetuò eundem, ſuique ſimilem,

ſe non

ſe non eſſe alium heri quàm hodiè. Pſal. 102. v. 28. *mutabis cœlos & mutabuntur, tu autem in æternum permanes.* verſ. 29. *tu idem ipſe es*, quod repetitur Hebr. 1. v. 12. 2. In quibus dicitur, *apud Deum non eſſe* viciſſitudinem lucis & tenebrarum, non ſolùm *lux eſt & æterna lux*, ſed etiam extra omnem lucis & tenebrarum viciſſitudinem *conſtitutus*. Jac. 1. v. 17. 3. In quibus dicitur, conſilium, decretum & voluntatem DEI eſſe immutabilem, illud namque dependet ex immutabilitate eſſentiæ. Mal. 3. v. 6. *Ego Deus & non mutor*, Eſa. 46. v. 10. *Conſilium meum ſtabit & omnem voluntatem meam faciam.* Rom. 11. v. 29. *dona & vocatio DEI ſunt ἀμεταμέλητα.* 4. quæ de æternitate DEI teſtantur, quia ad æternitatem propriè dictam requiritur immutabilitas. 5. quæ teſtantur, attributa eſſe ſimpliciſſimè unum cum eſſentia, quia enim omnipotentia, bonitas, ſapientia &c. Dei ſunt ipſius eſſentia, proinde eſt immutabilis: bonitas in nobis hominibus eſt quiddam εὐκίνητον, mobile & mutabile quippiam: ſiquidem accidens eſt eſſentiæ ſuperadditum: ſed in DEO eſt quippiam eſſentiale, vel potius ipſa eſſentia.

95. *Thomas* p. 1. q. 9. artic. 1. ad probandam Dei im̄utabilitatem haſce rationes affert. 1. Deus eſt purus actus: omne autem quod mutatur, eſt aliquo modo in potentia. 2. in Deo nulla eſt compoſitio, omne autem quod movetur, quantum ad aliquid. manet: & quantum ad aliquid tranſit. 3. quod movetur, acquirit aliquid, & pertingit ad illud, ad quod prius non pertingebat. Sublunaria omnia perpetuæ mutationi ſunt obnoxia. De ipſa cœleſti machina dicit Pſaltes, quòd veteraſcat ſicut veſtimentum Pſal. 102. v. 28. In intelligentiis ſive Angelis eſt prius, & poſterius; earum enim actio eſt cum tempore, & finita ſecundùm partes, omne autem finitum habet aliquid, quod eſt in actu, & aliquid quod eſt in potentia. Ergò aliquid prius & poſterius. *Scal.* ex. 6. ſ. 2. Solus verò Deus immutabilis eſt.

96. Accipitur mutabile dupliciter. 1. per potentiam quæ in ipſo eſt. 2. per potentiam quæ in alio eſt, utroque modo creaturæ ſunt mutabiles. Ut enim in potentia creatoris fuit, res eſſe antequam eſſent in ſeipſis: ita in potentia creatoris eſt, poſtquam ſunt in ſeipſis, ut non ſint. Deinde corpora inferiora mutabilia ſunt, tùm ſecundum Eſſe ſubſtantiale: quia materia eorum poteſt eſſe cum privatione formæ ſubſtantialis eorum: tùm ſecundùm Eſſe accidentale, ut patet, quod enim hodiè calidum, cras frigidum eſſe poteſt. Corpora cœleſtia mutantur ſecundùm Eſſe locale. Subſtantiæ incorporeæ mutabiles ſunt quoad finem, ſcilicet electionem de bono in malum: & quoad locum: poſſunt enim virtute ſua attingere quædam loca, quæ prius non attingebant.

97. Ratio, cur omnes res creaturæ mutabiles ſint, dependet ex eo, quòd ſuum eſſe habeant aliunde communicatum: ſicque non ſunt puri actus, ſed in actu & potentia. Solus autem DEUS eſt Jehovah, id eſt, per ſe & ſuâ virtute exiſtens, in quo actu non eſt conjuncta potentia, in quo eſſe & eſſentia non differunt. Rectè *Damaſc.* πᾶν τὸ κτιστὸν τρεπτόν, Deus autem non eſt κτιστὸς, ſed πάντων κτιστῶν κτίστης, ἄτρεπτος igitur eſt, καὶ ἀκίνητος.

98. De immortalitate DEI ita diſſerit *Auguſtinus* 5. de Trinit. cap. 2. *Aliæ eſſentiæ vel ſubſtantiæ capiunt accidentia, quibus in eis fiat vel magna vel quantacunq; mutatio: DEO autem aliquid hujuſmodi accidere non poteſt, & ideò ſola ſubſtantia vel eſſentia, quæ DEUS, incommutabilis eſt, cui profectò maximè & veriſſimè competit eſſe. Quod enim mutatur, non ſervat verum ipſum eſſe, & quod mutari poteſt, etſi non mutetur, poteſt, quod fuerat, non eſſe: ideoque illud ſolum, quod non tantum non mutatur, verùm etiam quod mutari omninò non poteſt, veriſſimè dicitur eſſe.* Idem 12. de civit. Dei c. 1. *Dicimus immutabile bonum non eſſe niſi unum verum Deum beatum: ea verò quæ fecit, bona quidem eſſe, quod ab illo; veruntamen mutabilia, quod non de illo, ſed de nihilo facta ſunt.*

99. At ſi Deus immutabilis eſt, cur Jobus c. 30. verſ. 21. dicit ad Deum, *mutatus mihi es in crudelem?* cur de gentibus dicit Apoſtolus, quòd *gloriam incorruptibilis DEI mutârint in ſimilitudinem imaginis incorruptibilis hominis.* Rom. 1. verſ. 23. *Objectio contra Dei immutabilitatem.*
Reſp. loquitur Jobus juxta ſuum ſenſum: vindicis Dei flagellum experiebatur, cogitabat ergò proficiſci hoc à ſevero & irato judice. *Lyra* in expoſ. ſuper h. l. *In DEUM nec crudelitas nec mutabilitas venit: ſed adjunxit, mihi, ut ipſa crudelitas atq; mutatio non ſit in qualitate judicis, ſed in mente patientis. Apoſtolus loquitur* de idololatria gentilium, per quam honorem DEO debitum tribuerunt creaturis, ſicque gloriam Dei mutârunt in ſimilitudinem rerum corruptibilium Deo interim ipſo immutabili permanente. *Ambroſ.* ſuper hunc locum, *Lapidibus vel lignis vel cæteris metallis auferentes quod ſunt, dant illis quod non ſunt, & hoc eſt mutare verum in falſum.*

100. Num verò creationis opus DEUM mutavit vel mutabilem fecit? *Reſp.* minimè verò: quod enim in tempore fecit, id ab æterno immutabili ſuâ voluntate decrevit. Pulchrè *Auguſt.* 12. de civ. Dei c. 17. *Philoſophi mentem divinam omninò immutabilem, cujuslibet infinitatis capacem & innumera omnia ſine cogitationis alternatione numerantem, de ſua humana, mutabili, anguſtaq; metiuntur. Nam quia illis quicquid novi faciendum venit in mentem, novo conſilio faciunt, mutabiles quippe mentes gerunt, profectò non DEUM, quem cogitare non poſſunt, ſed ſemetipſos pro illo cogitantes, non illum ſed ſeipſos, nec illi, ſed ſibi comparant. Nobis autem fas non eſt credere, Deum aliter affici cùm vacat, aliter cùm operatur: quia nec affici dicendus eſt, tanquam in ejus Natura fiat aliquid, quod ante non fuerit: patitur quippe qui afficitur & mutabile eſt omne, quod aliquid patitur. Non itaq; in ejus vacatione cogitetur ignavia, deſidia, inertia: ſicut nec in ejus opere labor, conatus, induſtria: novit quieſcens agere, & agens quieſcere: poteſt ad opus novum non novum, ſed ſempiternum adhibere conſilium, nec pœnitendo, quia prius ceſſaverat, cœpit facere, quod non fecerat: ſed etſi prius ceſſavit, & poſterius operatus eſt, quod neſcio quemadmodum ab homine poſſit intelligi, hoc procul dubio, quod dicitur prius & poſterius, in rebus prius non exiſtentibus & poſterius exiſtentibus fuit. In illo autem non alteram præcedentem altera ſubſequens mutavit aut abſtulit voluntatem: ſed unâ eademq; ſempiternâ & immutabili voluntatem, quas condidit, & ut prius non eſſent, egit, quamdiu non fuerunt, & ut poſterius eſſent, quando eſſe cœperunt.*

CAP. XIII.

De immortalitate Dei.

Deus immortalis & incorruptibilis. 101. Conſequens æternitatis eſt Immortalitas & Incorruptibilitas. Quia enim æternus Deus eſt, ideò etiam ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος. Paſſim Scriptura Deo vitam tribuit, ea autem eſt immortalis, nunquam ceſſans vita, & mera æternitas. Vita in creaturis manifeſtat ſe per motum, non ſimpliciter, ſed quo à ſeipſo aliquid movetur, nec tamen motus ille vitæ formale eſt, ſed effectus, vita eſt formaliter ab anima; ideoque definiente *Scaligero* exerc. 202. ſect. 5. *actus animæ in corpore, id eſt, vis ejus per unionem utriuſque.* Aliter autem de Deo, aliter de reliquis viventibus vita prædicatur; ut enim DEUS eſt ſuum eſſe, ita etiam eſt ſuum vivere, non vivit per aliquid eſſentiæ ſuperadditum, ſed eſt αὐτόζωος, ipſa vita. Quæ in nobis ſunt multa, videlicet anima, quâ vivimus; ipſa vita, ſeu ipſum vivere, & vitæ actiones: ea in Deo ſunt ſimpliciſſimè unum: quæ in nobis ſunt cum motu, ea in DEO ſunt ſine motu; quæ in nobis imperfecta & incompleta, ea in DEO ſunt perfectiſſima.

102. Th. p. 1. q. 18. art. 3. ſic procedit. *Vivere aliqua dicuntur, ſecundùm quod operantur ex ſeipſis, & non quaſi ab aliis mota. Illud ergò cujus ſua Natura eſt ipſum eſſe & intelligere, & id obtinet naturaliter non determinatum ab alio, hoc eſt, quod obtinet ſummũ gradum vitæ. Proinde Deus verè & propriè vivit: unde in Scriptura vocatur ipſa vita: quippè qui vitam habet à ſeipſo, in ſeipſo & per ſeipſum, & dat vivere omnibus viventibus.* Apud ipſum eſt *fons vitæ* Pſal. 35. v. 10.

Immortalitas Dei probatur. 103. Deum vivere probant hæc dicta. 1. In quibus dicitur κατ᾽ ἐξοχὴν vivens DEUS. Gen. 16. v. 14. cap. 24. v. 62. c. 35. 11. Deut. 5. v. 26. Joſuæ 3. v. 10. 1. Sam. 17. v. 26. 2. Reg. 19. v. 4. Eſa. 37. v. 4. Pſal. 42. v. 3. Pſal. 84. v. 3. Jerem. 2. v. 13. c. 10. v. 10. cap. 23. v. 36. &c. 2. In quibus jurat per ſuam vitam: *Vivo ego,* Deut. 32. v. 40. Num. 14. v. 21. Eſa. 49. v. 18. Jerem. 22. v. 14. Ezech. 5. v. 11. & alibi paſſim. 3. In quibus alii jurant per veritatem DEI. Sic Gideon Jud. 8. v. 19. Boas Ruth. 3. v. 13. Saul 1. Sam. 14, 39. Iſraelitæ v. 45. David 1. Sam. 20. v. 3. Jonathan. v. 21. Abigail 1. Sam. 25. v. 26. &c. 4. In quibus DEO tribuitur anima: ea enim in nobis eſt principium vitę formale Ariſt. 2. de an. text. 36. diſputat. *Animam eſſe cauſam viventis corporis in triplici genere cauſæ, nempe ut effectricem, ut finem, & ut formam.* Paſſim autem DEO tribuitur anima. Lev. 26. v. 11. & 30. Eſa. 1. v. 14. c. 42. v. 1. Jer. 5. v. 9. c. 9. v. 9. c. 32. v. 40. cap. 51. v. 14. Amos 6. v. 8. Hebr. 10. v. 37.

104. Nec deſunt rationes, quibus DEUM vivere probetur. 1. *Deus dat vitam omnibus viventibus.* Act. 17. v. 25. *omnibus dat vitam & Spiritum.* verſ. 28. *in ipſo vivimus, movemur & ſumus.* Ergò ipſe vivit modo perfectiſſimo. 2. Viventia perfectiora ſunt non viventibus. At DEUS eſt Ens perfectiſſimum. Ergò hæc perfectio (vitæ inquam) ipſi non eſt deneganda. 3. Deus eſt intelligens, volens & amans. Ergò verè vivens. Intelligere enim velle, amare, non niſi viventium eſt. 4. Illa dicuntur vivere, quæ ſeipſa movent. At Deus maximè omnium omnia agit in ſeipſo: eſt enim prima & perfectiſſima omnium cauſa.

105. Hæc autem Dei vita eſt ſempiterna, quæ eadem ſemper eſt, principio, ſucceſſione & fine carens. Probant id Scripturæ dicta. 1. In quibus Deus dicitur immortalis & incorruptibilis. Rom. 1. v. 23. 1. Tim. 1. v. 17. 1. Tim. 6. v. 16. *ipſe ſolus habet immortalitatem.* 2. In quibus dicitur Deus in æternum vivere. Deut. 32. v. 40. Dan. 12. v. 7. Apoc. 10. v. 6. 3. In quibus dicitur æternus, & ipſa vita: eſt enim ſuum vivere, & vivit per ſeipſum, Ergò vita ab ipſo nequit ſeparari. Pręterea Deus eſt puriſſimus actus: non ergò deſinit eſſe & vivere, nihil ipſo fortius, per quod vita ipſi eripiatur. Nihil ei nocere vel obſiſtere poteſt, nec voluntatem habet moriendi. Ergo immortalis eſt.

CAP. XIV.

De infinitate Dei.

106. Accedimus ad ultimum primæ claſſis attributum videlicet Infinitatem, per quam intelligitur, quod ipſius eſſentia non ſit circumſcripta, nec finita, nec incluſa, ſed immenſa, interminata, & ἀπερίγραπτος. Deinde quòd omnia attributa ſint immenſa & infinita, miſericordia DEI infinita eſt, juſtitia eſt infinita, bonitas eſt infinita. Denique infinitatis conſequens eſt, quòd DEUS ſibique omnibus creatis rebus præſens eſt, in omnibus non tamen illis incluſis: eſt extra omnia, non tamen ab illis excluſus. *Deus eſt infinitus.*

107. *Omnia reliqua Entia præter ſolum Deum ſunt finita.* Didymus libr. 1. de S. S. *Univerſa, quæ facta ſunt circumſcriptam habent quantitatem & vel loco & finibus circumſcribuntur vel ſubſtantiæ proprietate finiuntur*: quæ poſteriora verba de creatis ſpiritibus, videl. Angelis & animabus ſunt accipienda. Etſi enim Angeli finibus loci corporalis non circumſcribuntur: tamen ſubſtantiæ ſunt finitæ; hinc pulcrè *Scaliger* exerc. 359. ſect. 3. *intelligentia, cùm ſint entia alia à primo Ente, finita eſſe neceſſe eſt, ſunt autem finita poteſtate, quia pendent à prima. Sunt finita eſſentiâ; quia unum tantùm eſt infinitum. Sunt finita numero, quia ſunt extra unum infinitum. Sunt finita quantitate, quia non poteſt excedere quantitas ſubſtantiam. Quanta autem ſunt intelligentia non quantitate prædicamentali; ſed quantitate intelligibili, ut intellectus intelligat in eis unam partem, quæ non ſit âlia. Nihil enim infinito æquale eſſe poteſt. Æqualitas enim eſt certa ratio menſuræ. At infiniti menſura nulla. Duo infinita nequeunt eſſe neque in natura, neque extra naturam. Eſſent enim duo principia prima.*

108. Ita ergò DEUS infinitus eſt, ut ipſe *ſeipſo ſit infinitus.* Poteſt aliquid præter Deum eſſe infinitum ſecundum quid non ſimpliciter, potentiâ non actu. Solus autem DEUS ſimpliciter & actu eſt infinitus. *Thom.* part. 1. q. 7. art. 2. *Non datur infinita quædam creatura per eſſentiam, quia cujuſq; eſſentia eſt terminata ad certam aliquam ſpeciem per formam: viciſſim formam determinatam ſequuntur determinata accidentia. Sed in DEO eſſentia eſt infinita, proinde etiam attributa ſunt infinita, quippe quæ cum eſſentia unum ſunt.*

CAP. XV.

De omnipræſentia Dei.

109. Infinitatis conſequens eſt omnipræſentia, per quam denotatur, quòd Deus ubiq; pręſens, omnia regit & conſervat. Ergò ad probandam

immen-

immenſitatem omnipræſentiam DEI pertinent hæc dicta. 1. In quibus dicitur eſſe immenſus. Job. 11. v. 8. *Excelſior cœlo eſt & quid facies? profundior inferno, & unde cognoſces? longior terrâ eſt menſura ejus, & latior mari,* Pſal. 145. v. 3. *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non eſt finis.* 2. In quibus *omnipræſens* eſſe ſtatuitur. 1. Reg. 8. verſ. 27. *Ergone putandum eſt, quod verè Deus habitet ſuper terram? ſi enim cœlum & cœli cœlorum te non capere poſſunt, quantò minus domus hæc quam ædificavi?* Pſal. 139. v. 7. *Quò ibo à Spiritu tuo? & quò fugiam à facie tua?* v. 8. *Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi lectum ſternerem in infernum, ades;* v. 9. *Si ſumſero alas auroræ, & habitavero in extremis maris, illic etiam manus tua duceret me, & apprehenderet dextra tua.* Jer. 23. v. 23. *Nunquid non Deus de propinquo ego ſum, dixit, Iehovah, & non Deus de longinquo?* v. 24. *Num occultabit ſe quiſpiam in occultis, & ego non videbo eum, dixit Iehovah? annon cœlum & terram ego impleo, dixit Iehovah?* Actor. 17. v. 27. *DEUS non procul ab unoquoq; noſtrûm: in ipſo enim vivimus, movemur & ſumus.* 3. Quæ teſtantur, quod nihil poſſit DEO comparari Eſa. 40. v. 12. *Quis menſus eſt pugillo aquas? & quis cœlos palmo menſus eſt? quis appendit tribus digitis molem terræ? quis libravit in pondere montes, & colles in ſtatera?* v. 15. *Ecce gentes* (coram ipſo) *quaſi ſtilla ſitulæ & quaſi pulviſculus ſtateræ reputata ſunt: Ecce Inſulæ quaſi pulvis exiguus.* v. 17. *Omnes gentes quaſi nihil coram eo, & minus quam nihilum & vacuum æſtimatæ ſunt ab eo.* v. 22. *Sedet ſuper orbem terræ & habitatores ejus ſunt coram ipſo quaſi locuſtæ.* Sap. 11. v. 23. *Tanquam lingula, ſic eſt ante te orbis terrarum, & tanquam gutta roris antelucani, quæ deſcendit in terram.*

Quomodo Deus ſit omnipræſens. 110. Non autem corporeæ molis diffuſione, vel quantitatis expanſione, vel ſubſtantiæ ſuæ multiplicatione infinitus DEUS & omnipræſens eſt: ſed ſimplici eſſentiæ ſuæ infinitate. Greg. ſup. Ezech. *Deus manet intra omnia, ipſe extra omnia, ipſe ſuper omnia, ipſe infra omnia: ſuperior eſt per potentiam; inferior per ſuſtentationem; exterior per magnitudinem; interior per ſubtilitatem; ſurſum regens, deorſum continens, extra circumdans, interius penetrans.* Unde Hildebertus apud Vincent. libr. 25. hos de παντα παρουσία DEI profert rythmos. *Alpha & O, magne DEUS, Hely, Hely, Deus meus: Cujus virtus totum poſſe: cujus ſenſus, totum noſſe, cujus eſſe, ſummum bonum: cujus opus quicquid bonum: Super cuncta, ſubter cuncta: Extra cuncta, intra cuncta: Subter cuncta, nec ſubſtratus: ſuper cuncta nec elatus: intra cuncta, nec incluſus: extra cuncta, nec excluſus: ſuper totus præſidendo: ſubter totus ſuſtinendo: extra totus complectendo: intra totus in complendo: Intra nuſquam coarctaris: extra nuſquam dilataris: ſubter nullo fatigaris: ſuper nullo ſuſtentaris: mundum movens non moveris: locum tenens non teneris: tempus mutans non mutaris: vaga firmans non vagaris: Vis æterna vel neceſſe: Non alternat tuum eſſe.*

111. Quia verò ratio noſtra audiens DEI immenſitatem ſtatim ſibi ſomniat molis cujuſdam corporeæ diffuſionem vel extenſionem, quæ tamen ab Eſſentia divina eſt aliéniſſima: ideò audiemus diſſerentem Auguſt. de præſentia Dei ad Dardanum c. 4. *In eo ipſo, quo DEUS dicitur ubique diffuſus, naturali reſiſtendum eſt cogitationi & mens à corporeis ſenſibus avocanda, ut quaſi ſpacioſâ magnitudine opinemur DEUM per cuncta diffundi, ſicut fumus, aut humor, aut aër, aut lux iſta diffunditur, omnis enim hujuſcemodi magnitudo minor eſt in ſui parte quam in toto, ſed ita potius ſicut eſt magna ſapientia, etiam in homine, cujus corpus eſt parvum; & duo ſi ſunt ſapientes, quorum alter ſit corpore grandior, neuter ſapientior, non eſt illa majori major, in minore minor, aut minor in uno quàm in duobus. ſed tanta in hoc, quanta in illo; & tanta in unoquoque, quanta in utroq;. Neq; enim ſi æqualiter omninò ſunt ſapientes, plus ſapiunt ambo quàm ſinguli, quemadmodum ſi æqualiter ſint immortales, non plus vivunt ambo quàm ſinguli. Ipſa deniq; immortalitas corporis, quæ in Chriſti carne præceſſit, nobisq; in fine futura promittitur, cùm magna ſit res, non eſt profectò moles magna, ſed licet corporaliter habeatur, corporea quadam excellentia eſt. Nam, cùm ipſum immortale corpus minus ſit in parte quàm in toto, immortalitas ejus tàm plena eſt in parte quàm in toto: & cùm ſint aliis alia majora, non tamen aliis alia immortaliora ſunt membra.* Tandem concludit: *Abſit igitur, ut quod poteſt in corpore qualitas creati corporis, non poſſit in ſeipſa ſubſtantia creatoris.*

112. Per omnipræſentiam igitur DEUS non includitur rebus: ſed potiùs omnia creata coram DEO ſunt præſentiſſima. Auguſt. de diverſis qq. quæſtione 20. *In illo ſunt potiùs omnia, quàm ipſe alicubi; nec tamen ita in illo, ut ipſe ſit locus. Locus enim in ſpacio eſt, quod longitudine & latitudine & altitudine corporis occupatur, nec DEUS tale aliquid eſt, & omnia igitur in ipſo ſunt, & locus non eſt.* Epiſt. 57. ad Dard. *Sic eſt Deus per cuncta diffuſus, ut non ſit qualitas mundi, ſed ſubſtantia creatrix mundi, ſine labore regens & ſine onere continens mundum. Non tamen per ſpacia locorum quaſi mole diffuſa, ita ut in dimidio mundi corpore ſit dimidius, & in dimidio viciſſim dimidius, atque ita per totum totus: ſed in ſolo cœlo totus, & in ſola terra totus, & nullo contentus loco, in ſeipſo ubique totus.*

113. Similitudine quadam id declarat. 5. de Trinit. cap. 1. *Quo intellectu Deum capit homo, qui ipſum intellectum ſuum (quo eum capere vult,) non capit? Si autem hunc* (intellectum) *jam capit, attendat diligenter, nihil eſſe eo in ſua Natura melius, & videat, utrum ibi videat lineamenta illa formarum, nitores cœlorum, ſpacioſam granditatem, partium diſtantiam, molis diſtenſionem, aliquas per locorum intervalla motiones, vel quid ejuſmodi. Nihil certè iſtorum invenimus in eo, quo in Naturâ noſtrâ nihil melius invenimus, id eſt, in noſtro intellectu, quo ſapientiam capimus, quantum capaces ſumus. Quod ergò non invenimus in meliore noſtro; non debimus in illo quærere, qui longè melior eſt meliore noſtro.* Contra Epiſt. Fund. c. 17. *Imagines immenſarum regionum, & cœli ac terræ imagines animus volvit, quibus catervatim diſcedentibus ac ſuccedentibus non fit anguſtus: atque hinc ſe oſtendit non eſſe diffuſum per locos, quia maximorum locorum imaginibus, non quaſi capitur, ſed potius eas capit: non ſinu aliquo, ſed vi potentiali atque ineffabili: quia licet ei & addere quælibet & detrahere; & in anguſtum eas contrahere & per immenſa expandere, & ordinare, ut volet, & perturbare & multiplicare & ad paucitatem ſingularitatemq; redigere.* cap. 19. *Si ergò animam, ut dixi, his atque hujuſmodi motionibus mutabilem ſentis non diffundi extendique per locos, ſed omnia talia ſpacia, potentia vivacitate ſuperare: quid de ipſo DEO cogitandum aut exiſtimandum eſt, qui ſuper omnes rationa-*

les

les mentes inconcuſſus atq; incommutabilis manens, tribuit, quodcunq; tribuendum eſt?

114. Hanc Auguſtini ſimilitudinem per quinque partes deducit D. Phil. Nicol. libr. 1. de omnipræſ. myſt. c. 7. Primo dicit in eo modum illocalem divinæ omnipræſentiæ demonſtrari. Non corporeâ mole grandeſcit λόγος humanus, nec inſtar aëris diffunditur, nec ſicut aluta diſtenditur, cùm per conceptam multarum regionum ideam omnipræſens eſt, ſed illocaliter omnia replet, manens id quod eſt, & nullam ſui diſtractionem ex illa παντοπαρουσίᾳ perſerens: ſic & Jehovah Deus omnipotens Logoſq; æternus non multiplicatur, non dilatatur, nec dividitur ex eo, quòd habet cœlum ſedem & terram ſcabellum pedum ſuorum. 2. Mens non egreditur quaſi à ſeipſa, & virtutem ac efficaciam à ſe foràs exerit & tanquam oculari proſpectu emittit, ut longè lateque patentis mundi conceptam & formatam ideam impleat: quia ſpecies & εἴδωλα non ſunt extra animum, ſed in animo & intra animum: Sic λόγος hominis in ſeipſo lucem habet, qua formas illas complectitur præſentiſſimas: Sic Deus infinitus non opus habet extrinſeco proſpectu, ut omnia videat: non evagatione a ſemetipſo, ut creaturas univerſas repleat; nec emiſſione corporeâ alicujus virtutis, quæ ab ipſo foràs effluat & emanet, ut hac ipſâ cœlum terramque complectatur: quia nullæ creaturæ ſunt extra DEUM, totum intus agitur, & totus in ſeipſo ubique eſt. 3. Sicut reſpectu mentis conceptæ ſpecies & imagines non ſunt exiſtentes οὐσίαι, aut palpabiles creaturæ, ſed nuda mentis εἴδωλα, nuda ſimulachra, quorum plenitudo eſt λόγος, qui præ omnibus iſtis ſolus eſt vera ſubſtantia & viva Natura: ſic quamvis creaturæ omnes ſint veræ res, vera τὰ ὄντα, tamen DEI reſpectu ſunt tanquam picturæ, umbræ & imagines, quorum plenitudo eſt DEUS, qui ſolus eſt Ens Entium & αὐτοὸν. 4. Tota rerum Natura eſt quaſi punctus in oculis DEI & in luce illa profundiſſima, quâ DEUS univerſas creaturas in ſeipſo præſens habet, ſalvis creaturarum interſtitiis, diſtantiis, ponderibus, numeris &c. Sicut omnia tempora DEO ſunt momentum, ita & omnia loca ſunt ei unus locus, imò ne punctus quidem loci, aut ſi quid minutius dici poteſt. 5. Sicut animus ſolo nutu ſpecies omnes in ſe conceptas, adeoq; ſenſus ſuos omnes gubernat: ſic toti' mundi gubernatio adhuc minore labore Deo conſtat & ſolo nutu omnia peraguntur &c.

115. Cæterùm DEUS non ſuâ tantum quadam virtute & activâ potentia, quæ ſe ad omnia extendit, præſens eſt; ſed etiam ſuâ eſſentiâ, nec tamen ſecundùm partes, ita ut una ſui parte ſit in uno loco, & aliâ parte alio in loco, ſed potius totus eſt ubique indiviſus. Non ergò probare poſſumus, quod ſcribit Pincier tract. 4. lib. 2. de Cœna Dom. p. 307. *Cùm Deus ſuâ eſſentiâ dicitur ubiq; eſſe, atq; omnia replere, verbum eſſentia haud omninò propriè accipi, ſed tantùm pro majeſtate quadam verâ & eſſentiali, quâ Deus omnia repleat, ibi eſſentiam DEI ubiq; realiter ac ſubſtantialiter nõ modo diffuſam, ſed cum ipſis rerum ſubſtantiis conjunctam, ego quidem non video, quomodo dari poſſit. Danæus* de Elench. hæret. p. 119. *quod dicitur, Pater & Filius & Sp. S. habitare in nobis, non de eſſentia DEI, & transfuſione ejus in nos eſt accipiendum; ſed tantùm de noſtra per Chriſtum connexione cum DEO, quæ rei illi planè accidens eſt.*

116. Non quidem divinæ eſſentiæ diffuſio, & in nos transfuſio quædam ſtatuenda eſt; inter eſſentiam divinam ab ejus omnipræſentia excludere eſt ἀθεόλογον: cùm nullum ſit diſcrimen reale inter eſſentiam & potentiam DEI. Rectè Chryſoſt. ſuper Epiſtolam ad Hebr. hom. 2. *Sicut multa de DEO intelligimus, quæ loqui penitùs non valemus; ita multa loquimur, quæ intelligere non ſumus idonei: Verbi gratiâ, q[illegible] ubique DEUS eſt, ſcimus & dicimus, quomod[illegible] ubique ſit, intellectu non capimus:* quæ verb. [illegible] gat Lomb. 1. ſent. diſt. 37. lit. F. & ſubjungit lit. G. *in illis verbis, quibus dicitur, DEUS ubique eſſe per eſſentiam, plus continere credendum eſt, quod homo vivens capere non valet.*

117. Per hanc ſuam omnipræſentiam DEUS nec miſcetur rebus creatis, nec ab eis contaminatur. Cyprian. in expoſ. ſymb. *Quantum putas, Natura Solis DEO inferior eſt? quantum creatura ſine dubio creatore. Intuêre nunc Solis radios, ſi in [illegible]œni alicujus voraginem demittantur, nunquid jam [illegible]de aliquid pollutionis acquirunt, aut obſcœnorum [illegible]ſtratio Solis ducitur injuriis? Ignis quoq; Natura quanto eſt inferior his, de quibus ſermo eſt? & nulla materia vel obſcœna vel turpis adhibita eſt, ignem polluiſſe creditur. Cùm ergò hæc ita eſſe in rebus naturalibus conſtet, tamen in illa ſupereminenti & incorporea Natura, quæ ſupra omnem ignem & ſupra omne lumen eſt, pollutionis aliquid putas aut obſcœnitatis incidere?* Idem ſimile de Sole proponit Aug. de agon. Chriſt. c. 18. *Timent quiddam, quod fieri non pote[illegible] ſcilic. ne humanâ carne veritas & ſubſtantia DEI [illegible]quinetur: & tamen prædicant iſtum viſibilem Solem radios ſuos per omnes feces & ſordes ſpargere & eos mundos & ſinceros ſervari. Si ergo viſibilia munda à viſibilibus immundis contingi poſſunt, & non [illegible]inari: quantò magis inviſibilis & incontamin[illegible]is veritas.* Alii adhibent ſimilitudinem animæ, quæ tametſi in ſingulis corporis partibus etiam fœdiſſimis ineſt, non ideò tamen ab illis ipſa inficitur aut ſordidatur: ita multò minùs DEUS, cujus eſſentia infinitis partibus ſimplicior eſt quàm animæ eſſentia. Quomodo inſuper DEUS non ſit immixtus rebus per hanc ſuam præſentiam, explica[illegible] contra Manichæorum deliria Auguſt. tom. 6. de Nat. boni. c. 42. & tom. 7. de anima ejuſque origine; noſque ſuperiùs oſtendimus, DEUM non venire in aliarum rerum compoſitionem.

118. At ſi ubique præſens [illegible] DEUS, cur in tot Scripturæ locis dicitur *deſcendere & venire*? Gen. 11. v. 7. cap. 18. v. 21. Exod. 3. v. 8. &c. Reſp. quando DEUS ſuam præſentiam opere iræ vel gratiæ alicubi manifeſtat, Scriptura dicit ipſum eò deſcendere, cùm tamen propter eſſentiæ infinitatem jam ante ibidem fuerit præſens. *Obſervandi ergò ſunt diſtincti gradus divinæ præſentiæ.* 1. Gradus eſt præſentia potentiæ, per quam DEUS omnia conſervat & regit in cœlo & in terra, Hebr. 1. verſ. 3. hæc eſt præſentia generalis. 2. Gradus eſt præſentia gratiæ, per quam DEUS in cordibus credentium habitat ac novos motus in eis accendit Johan. 14. verſ. 23. *Veniemus ad eum.* 1. Corinth. 6. verſ. 19. *Templum DEI vos eſtis.* 3. Gradus eſt præſentia gloriæ, per quam DEUS Angelis & electis ſe coràm conſpiciendum præbet ac gloriam ſuam eis manifeſtat. Johan. 17. verſ. 24. 4. Gradus eſt præſentia hypoſtatica, per quam *tota plenitudo divinitatis habitat in Chriſto corporaliter* Coloſſ. 2. verſ. 9. Qui delectantur διχοτομίᾳ, dicere

Phil. Nic. de omnipræſentia.

Objectio contra omnipræſentiam Dei.

Gradus divinæ præſentiæ.

dicere poſſunt, præſentiam Dei eſſe vel generalem, vel ſpecialem, eamque vel hypoſtaticam vel gratioſam: hanc rurſus vel inhabitationis vel viſionis, obſervatione quatuor horum præſentiæ graduum multa Scripturæ loca intelligi & explicari poſſunt. Auguſt. Epiſt. 28. ad Hieron. *Quemadmodum anima per omnes particulas corporis tota adeſt ſimul, nec minor in minoribus, nec major in majoribus, ſed tamen in aliis intenſiùs & in aliis remiſſius operatur, cùm in ſingulis particulis corporis eſſentialiter tota ſit: ita & Deus, cùm ſit in omnibus eſſentialiter ac totus, in illis tamen plenius eſſe dicitur, quos inhabitat, id eſt, in quibus ita eſt, ut faciat eos templum ſuum, & ibi tales eum eo ſunt jam ex parte, ſed in beatitudine perfectè; mali vero etſi ibi ſint, ubi ipſe eſt, qui nuſquam deeſt, non tamen ſunt cum eo.* Anſhelm. in ſpec. ſerm. Evang. c. 3. *Veniſti ad nos DEUS, non locum mutando, ſed præſentiam tuam nobis per carnem exhibendo* (unde Apoſtolus Filii Dei adventum manifeſtationem in carne vocat.)

119. Obſervandum verò, omnes illos gradus præſentiæ Dei non eſſentialiter, ſed effectib' tantùm diſcerni. Non enim alia Dei eſſentia in creaturis, alia in beatis hominibus, & Angelis, alia in renatis, nec divina eſſentia ex parte creaturis, ex parte Angelis, ex parte renatis præſens eſt, ſed unâ eâdemque ſuâ eſſentiâ totâ & indiviſâ Deus ubique præſens; diſcrimen multiplicis præſentiæ in ſola effectuum diverſitate conſiſtit, ut multiplex illa præſentia nihil aliud ſit, quàm varia unius ejuſdemque omnipræſentis Naturæ operatio. Ergò quot ſunt operationum divinarum ſpecies, tot præſentiæ DEI gradus conſtitui poſſunt; At multæ ſunt operationum ſpecies, ergò & multi præſentiæ gradus, quorum tamen ſumma genara iſti quatuor gradus: haud incommodè conſtituuntur. Pulcrè Bernhardus medit. c. 1. col. 1189. *DEUS in ſeipſo incomprehenſibilis, quia principium & finis: Principium ſine principio, finis ſine fine: In Angelis deſiderabilis, quia in eum deſiderant proſpicere: In ſanctis eſt delectabilis, quia in eo aſſiduè felices lætantur: In creaturis admirabilis, quia omnia potenter creat, ſapienter gubernat, benignè diſpenſat: In hominibus eſt amabilis, quia eorum DEUS, & ipſi ſunt populi ejus. Quidam* ex veteribus ante Bernhardum ſic loquitur: *Eſt DEUS in ſeipſo, ſicut α & ω: in mundo, ſicut auctor & rector in Angelis, ſicut ſapor & decor: in Eccleſia, ſicut paterfamiliâs in domo: in anima, ſicut ſponſus in thalamo: in juſtis, ſicut adjutor & protector: in reprobis, ſicut pavor & horror.*

120. *Denique, ſi Deus ubique præſens eſt, cur in cœlis habitare* dicitur Pſal. 2. verſ. 4. *cur in cœlo ſolium ipſius* eſſe dicitur, Pſal. 103. v. 19. Reſp. *Cœlum quidem ſedes DEI, terra autem ſcabellum pedum* [illegible]. Eſa. 66. v. 1. Solium quidem DEI in cœlis, ſed regnum ejus nihilominus ſuper omnia, Pſ. 103. v. 19. non ergò ideò in cœlis habitare dicitur, ac ſi tantùm in cœlo eſſentiâ ſuâ præſens ſit, ſed quia in illis excellentiùs ſuam potentiam & majeſtatem exerit, per cœleſtium corporum motum, lucem, & influentem virtutem regit ſublunaria: quin etiam in cœlo tertio (quod eſt cœlum gloriæ & Paradiſus) Angelis & electis ſuam bonitatem in gradu excellentiſſimo communicat, ex eo mittit Angelos, in illud animæ noſtræ recipiuntur &c. Quemadmodum anima tota eſt in toto corpore, & tota in ſingulis corporis partibus, nihilominus ſpeciatim dicitur eſſe in capite, non reſpectu eſſentiæ quaſi illa magis ſit in capite, quàm in pedibus: ſed reſpectu operationis & effectuum, quos ibi perfectiùs & excellentiùs exerit: ſic cœlum dicitur Solium DEI, quia in illo Majeſtas DEI elucet manifeſtiùs, & inde tanquam ex ſua arce DEUS vitam, lucem, motum & omnia communicat inferioribus. Zanch. 2. de Nat. Dei c. 6. q. 3. Pulcrè hac de re diſſerit Auguſt. Ep. 57. ad Dard. *Propter hanc (Dei in cœlis) habitationem, ubi procul dubio gratia dilectionis ejus agnoſcitur, non dicimus, Pater noſter qui es ubique, cùm & hoc verum ſit: ſed Pater noſter qui es in cœlis, ut templum ejus potiùs in oratione commemoremus, quod & nos ipſi eſſe debemus, & in quantum ſumus, in tantum ad ejus ſocietatem & adoptionis familiam pertinemus. Si enim populus Dei, nondum factus æqualis Angelis ejus adhuc in iſta peregrinatione dicitur templum ejus, quantò magis eſt templum ejus in cœlis, ubi eſt populus Angelorum, quibus aggregandi & coæquandi ſumus, cum & finitâ peregrinatione, quod promiſſum eſt, ſumſerimus.*

CAP. XVI.

De Dei omnipotentia.

121. Atque hæc dicta ſint de attributis primæ claſſis, prolixiùs quidem, ſed tamen ſatis tenuiter, ſi divinæ eſſentiæ majeſtatem reſpicere velimus. Alterius claſſis primum attributum eſt *Omnipotentia.* Ut autem eſſentia DEI infinita eſt, ita etiam ejus omnipotentia: quippe quæ ab Eſſentia non differt realiter. Ceterùm potentia illa quæ DEO attribuitur, non eſt paſſiva (quippe quæ imperfectionem arguit atq; actui opponitur; jam verò Deus eſt Ens perfectiſſimum & actus puriſſimus) ſed activa, quæ tamen in DEO non eſt vis quædam agendi divinæ eſſentiæ ſuperaddita; ſed eſt ipſa omnipotens DEI eſſentia: Ut enim DEUS eſt ſeipſo, ita etiam potens eſt, & agit ſeipſo. *Deus quomodo omnipotens.*

122. Confirmant DEI omnipotentiam hæc Scripturæ dicta. 1. In quibus diſertè dicitur *omnipotens*, qualia ſunt numero plurima, autoritate maxima, pondere graviſſima, Geneſ. 17. v. 1. *Dominus apparuit Abrahamo & dixit ei: Ego ſum omnipotens DEUS*, Gen. 28. v. 3. c. 35. v. 3. c. 43. v. 14. c. 48. v. 3. c. 49. v. 25. Exod. 6. v. 3. Num. 24. v. 4. Ruth. 1. v. 20. in Jobo paſſim &c. 2. In quibus dicitur, *Deo nihil eſſe impoſſibile vel difficile.* Gen. 18. v. 14. *Num Jehovæ quicquam impoſſibile?* Jerem. 32. v. 17. & 27. Zach. 8. v. 6. Matth. 9. v. 26. Marc. 10. v. 27. Luc. 1. v. 37. cap. 18. verſ. 27. 3. In quibus dicitur, quòd DEUS *plura & majora poſſit facere, quàm fecit, & quàm nos intelligimus.* Matth. 3. v. 9. Luc. 3. verſ. 8. *DEUS ex lapidibus poteſt ſuſcitare filios Abrahæ.* Epheſ. 3. v. 20. *DEUS ſuperabundanter plus facere poteſt, quàm nos petimus, aut intelligimus.* Sap. 19. v. 6. unde etiam dicitur, Dominus Zebaoth exercituum, omnes enim creaturæ ſunt inſtar magni cujuſdam exercitus ſub DEI ſummi Ducis imperio. 4. In quibus *potentia, virtus, robur ac fortitudo* DEO tribuitur, ut enim ſapientia ejus infinita eſt, ut bonitas ejus infinita, ita etiam potentiam ejus infinitam agnoſcimus; unde vocatur *Omnipotentia.* Gen. 33. v. 20. Deut. 10. v. 17. Job. 9. v. 4. cap. 36. v. 5. Pſal. 24. v. 8. Pſal. 89. v. 8. &c. 5. In quibus brachium, manus & dextra DEO tribuitur; per haſce enim appellationes ἀνθρωποπαθῶς potentia ipſius immenſa deſcribitur, perinde ut homines per manus & brachia robur ſuum exerunt *Omnipotentia Dei confirmatur. 1. Scriptura dictis.*

erunt

erunt: unde ſæpiùs eos junguntur dextra & potentia DEI. Item vocatur *dextra roboris, brachium potentiæ &c.* Gen. 49. v. 24. Exo. 6. v. 6. c. 13. v. 3 Deuter. 5. v. 15. Pſ. 136. v. 12. & alibi paſſim. 6. In quibus DEUS dicitur noſtra rupes, noſtrum adjutorium, noſtrum refugium &c. quia enim omnium noſtrûm robur, ideò infinitæ potentiæ ſit oportet. 7. In quibus jubemur DEO confidere. Nititur enim illa fiducia DEI omnipotentiâ: unde in Symbolo ſtatim in principio dicitur: Credo in DEUM Patrem omnipotentem. 8. Quæ in ſpecie teſtantur, Patrem eſſe omnipotentem, Filium eſſe omnipotentem, & Spiritum S. eſſe omnipotentem, neque tamen tres ſunt omnipotentes. ſed unus eſt omnipotens. Quippe ut trium perſonarum una eſt eſſentia, ita etiam una infinita potentia. 9. Denique de omnipotentia DEI teſtantur opus creationis & omnia miracula, quæ in certas claſſes poterunt ab induſtrio ſacrarum literarum lectore dividi.

a. *Rationum.* 123. Quamvis verò Scotus & Biel 1. ſent. diſt. 42 negent, *omnipotentiam Dei ratione naturali cognoſci poſſe*, tamen non deſunt omninò rationes, per quas illa aſtruatur. 1. Unum quodque ſecundùm quod eſt actu, ſecundum hoc etiam eſt principium alicujus rei activum; quippe actus & forma radix eſt actionis, ſicut potentia & materia paſſionis. Jam verò DEUS eſt ſummè actu & puriſſimus actus. Ergò maximè ei convenit, ut ſit principium activum. 2. Unum quodque ſecundùm quod eſt perfectum, ſecundùm hoc majore agendi potentiâ eſt inſtructum: quia agere perfectionis eſt; pati autem imperfectionis. DEUS autem perfectiſſimus eſt, Ergò etiam maximâ agendi potentiâ eſt inſtructus. ut autem ſeipſo perfectus eſt, ita etiam ſeipſo potens. 3. Quæcunque ſunt in rebus creatis perfectiones, eæ longè perfectiores & perfectiſſimo modo ſunt in DEO: jam verò creaturis competit hæc perfectio, quòd vi agendi ſunt inſtructæ & unum quodque Ens in quovis genere dicitur perfectius, quòd plura & melius poteſt in illo genere præſtare. Ergò hæc perfectio gradu ſummo convenit DEO. 4. Quò quid agit plura & melius, eò majori agendi eſt inſtructum: jam verò DEUS agit omnia, ille omnia conſervat & gubernat, in ipſo vivimus, movemur & ſumus. Ergò maximâ agendi vi eſt inſtructus, quæ tamen agendi vis non eſt aliquid realiter diverſum ab ipſius eſſentia. 5. Si DEUS non poſſet facere omnia quæcunque velit. vel in ipſo vel in rebus impedimentum eſſet, at ipſe ſibi non repugnat, cùm ſit ſimpliciſſimus; ſibi omninò ſemper ſimilis: nec in rebus reſiſtentia eſt; alias ipſi aliquid foret par: & ſic DEUS non eſſet ſummus & maximus; quinimò reſiſtentia in rebus ex eo oritur, quòd aliquid contra Naturam ſuam patiuntur, ſed qualem Deus rem quamque eſſe vult, talis eſt ipſius Natura, vis atque pronitas. Vide Suar. diſputat. 30. Metaph. ſect. 17. n. 2.

3. *Ethnicorum teſtimoniis.* 124. Inde factum, ut antiquiſſimi quique Philoſophi hanc Dei omnipotentiam dignis celebrârint encomiis. Linus Poeta antiquiſſimus dicit:

ῥάδια πάντα Θεῷ τελέσαι, καὶ ἀνήνυτον οὐδέν.

Euſeb. lib. 3. de præpar. Evang. cap. 3. recitat ex Orpheo quod dixerit: *Unus eſt omnipotens.* Juſtin. in exhort. ex Sibylla recitat: *Unus DEUS, ſolus, pramagnus, ingenitus; Omnipotens, invisibilis, videns ipſe omnia; Ipſe verò non cernitur ab ulla carne mortali.* Ariſt. libr. de mundo ad Alex. *Proinde* (inquit) *hac etiam de DEO nobis ſentienda ſunt, illo quidem, ſi vim ſpectes, valentiſſimo, ſi decorem, formoſiſſimo; ſi vitam, immortali; denique, ſi virtutem, præſtantiſſimo.* Triſmegiſtus 2. part. Pim. ſerm. 1. poteſtatem DEI vocat *inſuperabilem, invincibilem, omnem humanam & Angelicam* (quam ipſe vocat divinam) *excedentem, cum qua nulla eſt comparanda potentia.* Cic. 3. de Nat. Deor. *Nihil eſt, quod DEUS efficere non poſſit, & quidem ſine labore ullo.* Vide plura in novorum Philoſophia Poetic. Th. Zuingeri.

125. Nomine igitur *omnipotentia* intelligimus infinitam eſſe DEI potentiam, idque 1. in ſe, per ſe, & ſuâ Naturâ. Ut enim DEUS in ſeipſo, & per ſeipſum eſt infinitus, ita etiam potentia ejus in ſe & per ſe eſt infinita; quippe quæ cum eſſentia realiter eſt idem. 2. reſpectu objectorum, quia infinita ſunt, quæ DEUS ſuâ potentiâ præſtare poteſt. Nunquam tot & tanta efficit DEUS, quin ſemper plura & majora efficere poſſit. Propterea Scholaſtici dicunt, potentiam DEI eſſe infinitam *extenſivè*, reſpectu ſcilic. infinitorum effectuum, ad quos extenditur. 3. reſpectu actionis ſive modi agendi, quia nunquam ita intenſè & efficaciter DEUS operatur, qui in intenſius & efficacius agere & operari poſſit. Propterea dicunt Scholaſtici, potentiam DEI eſſe infinitam *intenſivè*, reſpectu ſcilicet efficaciæ in agendo Zanch. 3. de Nat. Dei. c. 1. quæſt. 3. Pulcrè Scaliger ex. 365. ſect. 8. *Non ſequitur, actio finita eſt, Ergò & poteſtas: propterea quod æterna eſſentia & potentia continuatio ſupereſt ipſi jam facta opera.* *Quomodo Deus ſit omnipotens.*

126. Infinitatem iſtam divinæ potentiæ opponimus illis, qui terminis quibuſdam ac limitibus certis illam concludere ſatagunt. Nimirùm

Divina humanæ emenſi ad robora vires,
Virtutem brevibus cupiunt comprendere metis.

Diſputat Thomas 1. q. 25. artic. 3. & 4. rectiſſimè, *ea qua contradictionem implicant, ſub divina potentia non contineri*, unde quidam concludere volunt, *DEUM non poſſe facere ea, quæ rei Naturæ repugnant.* Item *quæ jure Phyſico fieri nequeunt, ea nec divino fieri poſſe*; idque applicant ad negotium ſacræ Cœnæ. Colloqutores Momp. p. 33. *Deus non poteſt efficere, ut Chriſti corpus uno eodemque tempore pluribus locis eſſentialiter præſens ſit, aut ut alibi nunc ſit quàm in cœlis.* P. Martyr in Orothete p. 4. *Nullâ vi fieri poteſt, ut res creata ſit ubique* Kcck. 1. Syſtem. Logic. p. 1. c. 2. can. 6. p. 42. *Entia ficta impoſſibilia ſunt, quæ ne DEUS quidem producere poteſt, cùm implicent contradictionem Naturæ Dei adverſantem, qualia ſunt DEUS creatus, ubiquitas humanæ carnis, caro Deificata, oralis manducatio corporis Chriſti.* Beza reſp. ad Hold. *Corpus omne eſt in loco, eſt quantum, dimenſum, circumſcriptum; ſupereſt ergò, ut corpus Chriſti ab illis regulis excipias? ſed quo jure? phyſico certè nequaquam, Ergò nec divino.* Ex hoc fundamento ἀπουσίαν corporis Chriſti propugnant, cùm contradictionem ipſis videatur implicare, ſi dicatur Chriſtum habere verum corpus naturale, in quo & cum quo cœlum aſcenderit, ac nihilominùs illud corpus verè adeſſe & manducari in Cœna: ideò hæc referunt in numerum ἀδυνάτων, ad quæ DEI potentia ſe non extendat. *Objectio contra Dei omnipotentiam.*

127. *Reſp.* Regulam illam non negamus, quòd ea quæ vere contradictoria ſint, DEUS non poſſit facere: vel, rectiùs loquendo, non faciat; ſed impro-

improbamus vitioſam regulæ applicationem. Addimus enim judicium de vera contradictione non permittendum eſſe rationi noſtræ: nec ex principiis rationis pronunciandũ eſſe, quę verè ſint contradictoria, & apud Deum impoſſibilia, ſed unicè ea DEI verbo. Opponimus ergò hoc theorema: Quicquid DEUS promittit, præſtare poteſt, etiamſi id nobis videatur impoſſibile, & cum contradictione conjunctum Rom. 4. v. 21. Rationem ſubminiſtrat Apoſt. Eph. 3. v. 20. *DEUS potens eſt ſuper omnia facere ὑπερεκπερισσοῦ ſuper abundanter, quàm petimus aut intelligimus.* Huic Theorematì plenâ fidei πληροφορίᾳ Abraham innitebatur, ideoque juſſus immolare filium, promtè obſequebatur, etiamſi non poſſet videre, quomodo promiſſio de multiplicatione ſeminis cum illo mandato conſiſteret: perinde ut olim accipiens promiſſionem filii ex ſe naſcituri, nec ſuum, nec Saræ corpus emortuum intuebatur. Applicamus hoc ad præſens negotium, & disertè negamus, hæc verè contradictoria eſſe, quòd Chriſti corpus ſit verum corpus, in cœlum evectum, & nihilominùs in Cœna adſit: quia utrumque Scriptura κατὰ τὸ ῥητὸν aſſerit.

128. Quicquid Deus promittit, illud vult: quicquid vult, etiam poteſt, non enim latiùs patet ejus voluntas quàm poteſtas Fulg. lib. 2. ad Thraſ. *voluntas Dei eſt pleniſſima poteſtas.* Auguſt. tom. 3. in Enchir. c. 96. *Neque enim veraciter ob aliud vocatur omnipotens, niſi quia quicquid vult, poteſt: nec voluntate cujuſpiam creaturæ voluntatis omnipotentis impeditur effectus.* Chryſ. in hom. de ſymb. apoſ. *Omnipotens dicitur DEUS, quia velle illius non poteſt inveniri non poſſe, dicente Propheta, Omnia quæcunq; voluit, fecit; ipſe eſt ergò omnipotens, ut totum quod vult, poſſit.* Ambroſ. ſuper 4. Rom. *De Deo ſentire plus par eſt, quam humana imbecillitas capiti.* Et ante hos Tertull. adv. Praxeam. p. 411. *Dei poſſe velle eſt, & non poſſe nolle.* Pulcrè Arnobius 2. contra gentes pag. 85. *Si nos iſtud neſcire dicamus, ac tantummodo auditum ex potentiore credidiſſe, ubi noſtra videtur credulitas lapſa? ſi omnipotenti credimus Regi, nihil eſſe difficile, nihil arduum, ſi quod impoſſibile nobis eſt factu, illi impoſſibile atq; admodum executioni paratum? Eſt enim quod obſtare ejus voluntatibus poſſit, aut quod eſſe voluerit, non neceſſario ſequatur, ut fiat? Nunquid ex noſtris diviſionibus colligemus, quid aut fieri poſſit, aut non poſſit: nec rationes conſiderabimus noſtras tam eſſe mortales, quàm ſumus nos ipſi: & nullius apud Principem momenti.* Hact. Ambroſius. Ubicunque ergò præſtò eſt diſerta & perſpicua divinæ voluntatis ſignificatio, non excogitet vel ſomniet ſibi contradictiones humana ratio.

129. Quinimò tantùm abeſt, ut DEUS ea, quæ in promiſſionibus ſuis ſe velle oſtendit, non poſſe dicendus ſit, & ſic voluntas ejus poteſtate ſtatuatur anguſtior, ut rectiſſimè potiùs diſputet Zanchius 3. de Natur. Dei c. 1. q. 2. *Deum abſolutâ ſuâ potentiâ multa poſſe, quæ non vult, nec fortè unquam volet.* Ratio eſt, quia quod poteſt ſive in ſe ſive extra ſe, poteſt Naturâ, eoque in infinitum extenditur ejus potentia; quæ autem vult, liberè vult pro ſuo beneplacito: ſed illa voluntas in objecta actu infinita non extenditur, ſed beneplacito quaſi fine quodam ac termino (cogimur ita abſolutè loqui) clauditur Matth. 3. v. 9. *Potens eſt Deus ſuſcitare de lapidibus iſtis filios Abrahæ.* Aug. de Nat. & grat. c. 7. *Conſequens eſt, ut quod eſt, eſſe potuerit: non eſt autem conſequens, ut quod eſſe poſſit, etiam ſit: quia enim Dominus Lazarum ſuſcitavit, ſine dubio potuit. Quia vero Judam non ſuſcitavit, nunquid dicendum eſt, non potuit? potuit ergò ſed noluit. Nam ſi voluiſſet, eâdem etiam hoc poteſtate feciſſet.* Daſmaſc. 1. orth. fid. c. 20. πάντα μὲν ὅσα θέλει, δύναται, (ὁ Θεὸς) οὐχ ὅσα δὲ δύναται, θέλει: δύναται γὰρ ἀπολέσαι τὸν κόσμον, οὐ θέλει δέ.

130. Ex hoc fonte promanavit diſtinctio inter *potentiam DEI abſolutam & ordinariam* (ſeu actualem.) Quandoque enim potentia DEI conſideratur abſolutè ſine ullo reſpectu ad alia divina attributa, veritatem ſcil. ſapientiam, juſtitiam & voluntatis ſuæ propoſitum: quandoque verò relatè conſideratur reſpectu habito ad aliquod attributum divinum, ſapientiam puta, miſericordiam, [illegible] tem &c. unde diviſio illa divinæ potentiæ in abſolutam & ordinariam oritur. Potentiâ abſolutâ multa poteſt DEUS, quæ tamen non facit. Ea inferno damnatos liberare poſſet, ſed non liberat, quia juſtitia æternam damnationem illis ſtatuit. Abſolutæ DEI potentiæ correſpondere dicunt in Creaturis potentiam quandam *obœdientialem.* Rectè autem monet *Scalig.* exerc. 365. ſect. 8. *quòd ordinaria potentia ſit abſoluta pars, una enim in Deo eſt potentia. Et omnino, quicquam in Deo ponere, quod non ſit abſolutum, & quod non ſit ipſe DEUS, impium eſt. Neq; ordine diſponitur aut diſtinguitur ejus potentia, ſed ipſe ordinis autor eſt, cujus ordinis neceſſitas omnis ab eo pendet: Ipſe rebus ordinem præfixit per ſapientiam & bonitatem.* Hæc Scal. *Potentia Dei abſoluta & ordinaria.*

131. Manuductione hujus diviſionis reſponderi poteſt ad multas quæſtiones. Quæritur, *an Deus poſſit facere melius quod fecit, quàm quomodo fecit?* Reſpondet Scalig. ex. 249. ſect. 3. *Poteſt DEUS ex immenſitate potentia aliter facere: at ex ſumma bonitate, quæ eſt potentiæ regula, neq; à potentia eſſentiâ diverſa (eſt enim Deus & DEI omnia unum atq; unus DEUS, ſuiipſius & principium & finis, ſine tamen principio & fine ullo, non enim extra ſe egredi poteſt) non vult minus poſſe, quàm benè poſſe: quia à ſummo bono ſimpliciter non poteſt, niſi ſummum bonum in unoquoq; genere aut ordine Entium proficiſci.* Poſtea concludit: *Deum quidem poſſe facere ſemper aliquid melius: rem autem ipſam non poſſe ſuſcipere illam infinitatem: neq; enim eſt, ut in rebus noſtratibus. Fruſtra namq; eſt hic apud nos potentia, quæ non habet, in quod exerceatur. Nam potentia hic & actus ſunt relativa: at DEI potentia ad nihil refertur, ſed ſua ſolius eſt, & ipſa ſibi & hoc, quod eſt, & hoc omne quod ſunt omnia.* *An Deus poſſit facere melius quod fecit, quàm quomodo fecit.*

132. Ceterùm obſerva accuratè, potentiam DEI ordinariam dici vel reſpectu ordinis in Natura inſtituti, vel reſpectu reliquorum attributorum divinorum, videlicet bonitatis, miſericordiæ, juſtitiæ &c. *Priori* modo agit DEUS non tantùm ſecundum ordinariam potentiam, ſed etiam ſecundum abſolutam. *Aug.* de Gen. ad lit. lib. 6. c. 13. *Voluntas DEI ſuper omnia, potentiâ quippe ſuâ numeros creaturis dedit, non ipſam potentiam ſuam creaturis alligavit.* Proinde divina potentia non eſt æſtimanda ea conditione creaturarum, ſed ex natura Dei loquentia, is quando ordinem à ſe conditum mutat, eâdẽ utitur libertate, quâ antea eundem cõſtituit. Thom. p. 1. q. 25. art. 5. *Potentia Dei nihil aliud eſt, quàm ipſius ſapientia: nihil ergò eſt in Dei potentia, quod non ſit in ordine divinæ ſapientiæ: nam divina ſapientia totum poſſe potentiæ comprehendit;*

bendit; ſed tamē ordo divina ſapientia rebus inditus non adaquat divinā ſapientiam, ſicut divina ſapientia limitetur ad hunc ordinem, divina enim bonitas eſt finis improportionaliter excedens res creatas, unde divina ſapientia non determinatur ad aliquem ordinem rerum, ut non poſſit alias curſus rerum effluere. Poſteriori autem reſpectu DEUS tantùm agit ſecundùm potentiam ſuam ordinariam, nihil enim agit, quod ſuæ ſapientiæ, vel juſtitiæ, vel miſericordiæ, vel veritati repugnet atque adverſetur.

Objectio Plinii contra Dei omnipotentiam.

133. Stolidè contra DEI omnipotentiam inſurgit Plinius, eiq; per hoc aliquid detrahi exiſtimat, quòd *mori & fallere non poſſit, nec factum infectum reddere; ideò enim omnipotentis eſt DEUS* (ait Auguſt. lib. 1. de Symb. c. 1.) *quia iſta non poteſt. Si iſta* (mori, peccare, fallere) *poſſet, non eſſet omnipotens: magna in DEO potentia eſt, non poſſe mentiri.* Anshelm. lib. 2. Cur DEUS homo c. 17. *Quoties dicitur, DEUS quædam non poſſe, nulla in eo negatur poteſtas, ſed inſuperabilis ſignificatur potentia & fortitudo.* Sic ergò procedimus: Poſſe mori, poſſe peccare, quoad formam loquendi quandam videntur indicare potentiam in eo, qui iſta dicitur poſſe, ſed quoad rem ipſam, non potentiam activam, ſed defectum potius potentiæ ſignificant; ratio eſt, quia paſſivam potentiam denotant, quæ imperfectionis eſt, & quo quid magis à potentia paſſiva remotum, eò perfectius eſt & magis actu. Efficere, ut factum ſit infectum, eſſet facere ut aliquid ſimul ſit & non ſit, at hoc eſt falſum. Omne falſum eſt impotentiæ: DEUS autem omnipotens: Ergò nihil falſi poteſt. Rectè Auguſt. lib. 26. contra Fauſtum c. 8. *Quiſquis ita dicit, ſi omnipotens eſt DEUS, faciat, ut quæ facta ſunt, facta non fuerint, non videt hoc ſe dicere. Si omnipotens eſt, faciat ut ea, quæ vera ſunt, eo ipſo quo vera ſunt, falſa ſint.*

134. Proinde, dùm infinita potentia (activa) DEO aſſignatur, removentur ab eo, quæcunque ex potentia paſſiva, quæ potiùs ex impotentia, oriuntur. Lombard. 1. ſent. diſt. 43. Ergò. *Diligenter conſiderantibus omnipotentia DEI ſecundùm duo apparet, ſcilicet, quod omnia facit, quæ vult, & nihil omninò patitur: ſecundùm utrumque DEUS omnipotens veriſſimè prædicatur: quia nec aliquid eſt, quod ei ad patiendum corruptionem inferre valeat: nec aliquid ad faciendum impedimentum afferre.* Manifeſtum eſt itaque, DEUM omninò nihil poſſe pati, & omnia facere poſſe, præter ea ſola, quibus ejus dignitas læderetur, cjuſque excellentiæ derogaretur, in quo tamen non eſt minùs omnipotens.

Quæſtiones Scholaſticorū de Dei omnipotentia.

135. Hæc ita balbutire poſſumus de infinita illa DEI potentia: ubi meritò præcidimus quæſtiones quaſdam Scholaſticorum, quæ Eraſmi judicio ſunt ſcrupuloſæ, curioſæ, ſupervacaneæ; quædam etiam ineptæ, abſonæ & impiæ. V. G. *An DEUS poſſit quodvis malum etiam odium ſui præcipere, & omne bonum prohibere, etiam amorem & cultum ſui. An poſſit actu infinitum ſecundùm omnem dimenſionem producere. An hæc propoſitio ſit poſſibilis: Pater DEUS odit Filium DEUM. An hæc propoſitio, DEUS eſt ſcarabæus aut cucurbita, tàm poſſibilis ſit, quàm hæc, DEUS eſt homo. An poſſit Naturam univerſalem producere & conſervare ſine ſingularibus. An revelare poſſit alicubi futurum ſuum peccatum aut damnationem &c.* Hi ſunt λόγοι ἀπέραντοι, ὅτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει. 1. Tim. 1. v. 4.

CAP. XVII.

De Dei bonitate.

Deum eſſe bonum probatur.

136. Alterum ſecundæ claſſis attributum eſt Bonitas. Ut autem DEUS ſummum Ens, ita etiam ſummum bonum & αὐτάγαθον. Ut ſummum illud Ens reliquis omnibus Entibus dat eſſe: ita quicquid bonum eſt, participatione ſummi iſtius boni tale eſt. Rivuli ex iſto bonitatis divinæ fonte in creaturas deducuntur, ſed ipſum in ſeipſo plenum manet ſummi iſtius boni pelagus. Non ſibi ſolùm & in ſeipſo DEUS bonus eſt, ſed etiam aliis ſuam bonitatem communicat. Quin ita bonus eſt DEUS, ut nihil mali ipſi ſit permixtum, ut originaliter (non participativè) eſſentialiter (non accidentaliter) immutabiliter (non alterativè) bonus ſit, proinde eſt ſummum & perfectum bonum, unde Salvator dicit: Nemo eſt bonus niſi ſolus DEUS.

1. Ex Scripturis.

137. De hac DEI bonitate teſtantur innumera Scripturæ dicta. 1. In quibus dicitur *bonus* Pſ. 25. v. 8. Pſalm. 86. v. 6. Matth. 19. v. 17. Marc. 10. v. 18. Luc. 18. v. 19. &c. 2. In quibus bonitas DEI celebratur 2. Paralip. 5. v. 13. Eſdr. 3. v. 11. Nehem. 9. v. 25. Pſal. 17. v. 7. Pſal. 31. v. 20. Pſal. 40. v. 12. Pſ. 86. v. 6. &c. Roman. 2. v. 4. vocantur *divitiæ bonitatis*. 3. In quibus *miſerator & miſericors* dicitur Exod. 34. v. 6. Nehem. 9. v. 17. Pſal. 103. v. 8. Pſal. 145. v. 8. Eſa. 49. verſ. 10. Jonæ 4. v. 2. Luc. 6. verſ. 36. Jac. 5. v. 11. &c. 4. In quibus miſericordia ejus celebratur, Geneſ. 32. v. 10. *Magna miſericordia* dicitur 2. Sam. 24. v. 14. Nehem. 9. v. 17. c. 13. verſ. 22. Pſal. 51. v. 3. Eſa. 54. v. 7. *æterna* dicitur 2. Paral. 5. v. 13. Eſdr. 3. v. 11. *viſcera miſericordiæ* dicuntur. Eſa. 63. v. 15. Luc. 1. v. 78. ſingulis diebus renovatur Thren. 3. v. 22. ipſa miſericordia dicitur Dan. 9. verſ. 9. *tanta dicitur, quantus ipſe eſt*, Eccl. 2. v. 21. *ardens & accenſa* dicitur Oſe. 11. v. 8. DEUS *dives miſericordiâ* dicitur Epheſ. 2. v. 4. &c. 5. In quibus dicitur *clemens* Exod. 22. v. 27. Exod. 33. v. 19. Num. 6. v. 25. Pſal. 13. v. 6. Pſal. 86. v. 6. Pſal. 103. v. 8. Eſa. 30. v. 19. Jerem. 33. v. 11. &c. 6. In quibus clementia ipſius celebratur Pſal. 5. v. 13. Pſal. 89 v. 3. Pſal. 108. v. 5. Pſal. 103. v. 4. Pſal. 117. v. 2. Oſeæ 6. v. 4. &c. 7. In quibus dicitur *longanimis* Jon. 4. v. 2. Rom. 2. v. 4. 1. Cor. 13. v. 4. 1. Joh. 4. v. 16. 8. In quibus *ſuavitas*, & χρηστότης & φιλανθρωπία ejus celebratur Pſal. 34 v. 9. *Guſtate & videte, quam ſuavis ſit Dominus*. Pſal. 118. v. 1. Pſ. 136. v. 1. Thren. 3. v. 25. Tit. 3. v. 4. 1. Pet. 2. v. 3. &c. 9. In quibus *patientia* ejus celebratur, quâ condonat hominibus nævos & patienter expectat eorum converſionem Exod. 34. v. 6. Nehem. 9. v. 17. Pſal. 86. v. 17. Pſ. 103. v. 8. Rom. 2. v. 4. 2. Petr. 3. v. 9. 15. &c. 10. In quibus ſuaviſſimo *Patris* nomine ſeipſum appellat. Deut. 32. v. 6. Job. 34. Pſal. 68. v. 6. Pſal. 103. v. 13. Eſa. 49. v. 14. c. 63. v. 16. cap. 64. v. 8. Jerem. 3. v. 3. c. 31. v. 9. & v. 20. Mal. 1. v. 6. Matth. 5. 6. 7. & alibi paſſim. 2. Corinth. 6. v. 17. Epheſ. 3. v. 14. Hebr. 12. verſ. 6. &c. 11. In quibus *caritas* ejus celebratur. Deuter. 33. v. 3. Jerem. 12. verſ. 7. *dilectum populum* vocat dilectam ſuam animam. c. 31. v. 3. Roman. 8. v. 35. Epheſ. 2. v. 4. 1. Johan. 4. v. 8. & 16. *DEUS eſt caritas &c.* 12. De bonitate DEI teſtantur omnia ipſius opera Pſal. 25. v. 10. Tob. 3. verſ. 2. in ſpecie opus creationis, *erant omnia valdè bona* Gen. 1. verſ. ult. Pſal. 108. v. 5. Pſal. 119. v. 64. Mal. 2. v. 10.

Item

Item *conſervatio rerum omnium* Matth. 5. verſ. 44. *miſſio Filii* Joh. 3. v. 16. Rom. 5. v. 8. Eph. 2. verſ. 4. 1. Joh. 4. v. 9. & 10. *remiſſio peccatorum & condonatio pœnæ* Exod. 34. v. 6. Pſ. 103. v. 8. 9. 10. 12. Eſa. 54. v. 7. Thren. 3. v. 32. 33. Dan. 9. v. 9. Jonæ 4. verſ. 2. Luc. 6. verſ. 36. &c. *Paterna ipſius providentia.* 1. Reg. 9. v. 3. 2. Paralip. 7. v. 1, 16. Pſal. 4. v. 7. Pſ. 33. v. 17. Pſal. 34. v. 17. *donatio Spiritus S.* Rom. 5. v. 5. *exauditio precum.* Pſal. 86. v. 6. Dan. 9. v. 18. *donatio vitæ æternæ.* Rom. 6. v. ult. &c.

Ex operibus divinis.

138. Quinimò συλλήϐδην dicendo, univerſa Dei opera ſunt divinæ bonitatis effecta & teſtimonia, adeò ut ipſæ etiam caſtigationes de ipſius bonitate teſtentur. 1. quòd nos caſtigat variis virgis, id facit per occaſionem, provocatus noſtris peccatis: eſt opus ipſius alienum Eſa. 28. v. 21. proprium autem ipſi eſt miſereri & parcere. Bernhard. ſerm. 5. in die nat. col. 60. *Quod miſeretur, proprium eſt illi, ex ſe enim ſumit materiam & velut ſeminarium quoddam miſerendi: quòd autem judicat & condemnat nos, eum quodammodo cogimus, ut longè aliter de corde ipſius miſeratio quàm animadverſio procedere videatur.* 2. per iſtas caſtigationes in viam nos revocare cupit. Sapient. 12. v. 22. 2. Maccab. 6. v. 14. 1. Cor. 11. v. 32. Hebr. 12. v. 6. Hinc Jacobus de Voragine ſuper Evangelia ſcribit, *mala pœnalia, non ſunt propriè mala, quia ſunt à ſummo bono, à quo non poteſt procedere, niſi bonum: fuerunt in ſummo bono ſcilic. Chriſto, & ducunt ad ſummum bonum.* 3. Caſtigatio ſemper minor eſt delicto Oſeæ 11. v. 8. &c. hinc Scholaſtici. *Præmia Deus confert ultra condignum, punit autem infra condignum.* Proſper. in Epigr. ſuper ſent. Aug. *Nulla Dei opera vacant miſericordiâ, quando homini & indulgentiâ conſulit & flagello.*

Locus Exod. 34. v 5 explicatur.

139. Omnia iſta bonitatis ſuæ teſtimonia Deus ipſe ὡς ἐν τύπῳ & συντόμως proponit Moſi ſervo ſuo fideli Exod. 34. Cùm enim dixiſſet Exod. 33. v. 19. *Tranſire faciam omne bonum meum coram facie tua*, ſtatim ſequitur cap. 34. v. 5. *Deſcendit Jehovah in nube & ſtetit cũ eo illic & prædicavit in nomine Domini.* v. 6. *Et tranſivit Dominus coram facie ejus & prædicavit: Dominus eſt DEVS miſericors & clemens, longanimis & multæ bonitatis & veritatis, ſervans bonitatem in millia, condonans iniquitatem, prævaricationem & peccatum & innocentem non faciet innocentem.* רַחוּם, ſignificat miſericordem ex intimis viſceribus, cui in Novo Teſtamento reſpondet verbum σπλαγχνίζεσθαι. Oſeæ 11. v. 8. *converſum eſt in me cor meum, ſimul exarſerunt in me miſerationes meæ.* חַנּוּן, ſignificat *benignum*, beneficum, clementem, & ſoli DEO attribuitur in illa forma. Significat igitur Deus ſe promtum ac paratum eſſe ad gratificandum & benefaciendum: Huic voci in Novo Teſtamento reſpondet illud ἐχαρίτωσεν. Eph. 1. v. 6. אֶרֶךְ אַפַּיִם tardus ad iram: cui in Novo Teſtamento reſpondet μακρόθυμος; ſignificat ergò DEUS ſe non ſtatim, nec facilè ad iram commoveri, per quam in malè agentes graviter animadvertat. רַב חֶסֶד, *multus benignitate*, cui reſpondet πλοῦτος χρηστότητος, Roman. 2. v. 4. ſignificat ergò DEUS ſe non ſolùm eſſe tardum ad iram & pœnam in malefactores, ſed inſuper benignitate ſuâ & beneficiis illos ad converſionem invitare. חֶסֶד propriè ſignificat στοργὴν affectum illum pietatis ac caritatis, quo parentes naturaliter tanguntur erga liberos & viciſſim liberi erga illos. אֱמֶת ſignificat veritatem & fidem in ſervandis promiſſis. Oſtendit igitur DEUS, quòd non ſolùm Naturâ ſuâ ſit beneficus, ſed etiam ſe ſuis promiſſionibus ad beneficentiam obſtringat, ideò ſubjungit, ſe cuſtodire benignitatem & miſericordiam in milleſimam generationem, quò oſtendit, ſe non defatigari benefaciendo. Tandem dicit ſe condonare עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה *iniquitatem, tranſgreſſionem & peccatum*, quibus verbis omnia peccatorum genera complectitur, Avon totam Naturæ corruptionem ſignificat, Peſcha actualem prævaricationem; Chatthaab peccatum ſine timore admiſſum: hæc omnia condonat DEUS ſcilicet reſipiſcentibus & in Chriſtum credentibus. Nam quid impœnitentibus expectandum ſit, verbis ſequentibus indicatur.

140. Sed nec deſunt argumenta philoſophica, quibus DEI bonitas confirmatur. 1. DEUS eſt ſummum Ens. Ergò etiam ſummum, quia Ens & bonum convertuntur. 2. In creaturis multa inveniuntur bona. Ergò multò magis DEUS creator erit bonus. Quicquid enim in effectu eſt, id longè præſtantius in cauſa invenitur. Niſi bonus eſſet DEUS, non benefaceret quotidiè. 3. Unumquodque bonum, in quantum perfectum: perfectio autem rei triplex. Primò prout in Eſſe ſuo conſtituitur. Secundò prout ei aliqua accidentia ſuperadduntur ad operationem neceſſaria. Tertiò, quod aliquid aliud attingit tanquam finem. Thom. p. 1. q. 6. art. 3. prima perfectio eſt potiſſima, quæ etiam DEO competit. Cùm ergò DEUS ſit perfectiſſimus, utique etiam optimus. Quartò, quò quid melius, eò largius ſe communicat. Bonum enim eſt ſui communicativum: jam verò DEUS omnium maximè ſuam bonitatem creando & conſervando communicat. Ergò eſt optimus. Quintò, Bonum eſt, quod omnia appetunt, jam verò *DEUM omnia appetunt entia: non primò, ſed quia eſſe appetunt.* Scal. ex. 307. ſect. 27. *3. Rationibus.*

141. Hinc etiam priſci Philoſophi de bonitate DEI pulcerrimè philoſophantur. Triſm. ſerm. 2. Pimandri, *in DEO tantùm bonitatem collocat, imò DEUM nedum bonum, ſed ipſam bonitatem eſſe demonſtrat:* Sic enim ait: *Etenim ex his, qui præter ipſum appellantur Dii, ſeu Dæmones ſive homines, nullus eſſe tàm bonus poteſt, quàm DEUS unicus. Is enim ipſum bonum eſt, nec aliud quicquam præter bonum.* Et poſtea. *Tàm ampla eſt bonitas, quàm exiſtentia rerum omnium tùm corporalium, tùm etiam incorporalium, ſenſibiliumq́ & intelligibilium, id bonum eſt, id DEUS eſt. Cave itaq́ ne quando dixeris aliud quicquam bonum: profanus enim hic foret error. Neq́ etiam dixeris DEUM aliquid quicquam præter ſolum bonum, in eandem quippe impietatem incideres.* Ibid. *Bonum porrigit univerſa, neq́ accipit quicquam: DEUS exhibet omnia, capit nihil. Igitur DEUS bonum, & bonum DEUS.* ſer. 6. Pim. *Bonum in nullo penitus, niſi in unico DEO, imò ipſum bonum DEUS ipſe ſemper. Quamobrem eſſentiam omnis motionis atq́ cognitionis DEUM eſſe oportet. Hâc eſſentiâ orbatum nihil à hac circa ſe ſtabilem actum, nullius egenum infinitum, ſuperabundantem, porrigentem poſſidet. Unum id univerſorum principium bonum porrigens & effundens. Bonum quotiens nomino, bonum id quod omnia bona, & quod bonum ſemper intellige, hoc unica DEO adeſt, neq́ enim cujuſquam indigus eſt, ut adeptionem illius appetendo majus fiat: neq́ jactura cujuſquam in eum cadit unquam, ut poſt damnum dolore afficiatur.* Plato in Timæo. *Dicamus de cauſa, quâ univerſum hoc à creatore productum eſt.* *4. Ethnicorum teſtimoniis.*

Bonus erat: bona autem nulla unquam ineſt invidia. Idem definit Deum *ſummum bonum, quo nihil melius excogitari poſſit, ac mentem æternam cauſam omnis boni in Natura.* Num. in lib. de Bono, dicit eum, *qui ſenſibilibus detentus, ipſius boni quaſi phantaſmatibus movetur, ac ideò putet bonum ipſum proſpexiſſe, vehementer errare: viam autem & rationem intelligendi bonum optimam eſſe, ut primùm ſenſibilia omnia negligantur, ac mens ad intelligendum ipſum Ens elevetur.* Plotin. libr. 8. Ennead. 1. c. 2. *Bonum eſt, a quo omnia pendent, quodq; omnia appetunt, accipientia ab ipſo principium, ejusq; penitus indiga, ipſum verò nullius egenum ipſum ſibi ſufficiens, nihil penitus appetens, menſura omnium atq; terminus.*

Deus eſt ſummè bonus. 142. Porrò DEUS eo modo bonus eſt, ut ſit ſummè bonus vel ſummum bonum, quinimò eſt ſummum bonum ſimpliciter & abſolutè, non ſolùm in aliquo rerum genere vel ordine; *ſic enim bonum DEO attribuitur in quantum omnes perfectiones deſideratæ effluunt ab eo, ſicut a prima cauſa: non autem ſicut a genere univoco.* Thom. p. 1. q. 6. art. 2. Ut enim DEUS eſt Ens tranſcendentale, non incluſum reliquis Entium generibus: ita etiam eſt Bonum ſummum reliqua bonorum genera infinitis modis tranſcendens, ac proinde univoco quodam genere cum reliquis bonis non participat. Conſtituitur aliàs duplex bonum, ut unum eſſe dicant, quod *ſimpliciter & per ſe* bonum eſt, aliquid quod *alicubi tantum aut aliquibus bonum* eſſe dicatur. Ariſt. 5. Eth. Nicom. c. 2. Solus Deus propriè loquendo ſimpliciter & per ſe bonus eſt: reliqua enim omnia bonorum genera participativè bona ſunt & accidentaliter. Auguſt. tom. 10. de verb. Apoſt. ſerm. 1. *DEUS omnem creaturam ſuam excedit, omnem facturam præterit, univerſa præcellit. Si quæras magnitudinem, ipſe major eſt; ſi pulcritudinem, pulcrior; ſi dulcedinem, dulcior: Si juſtitiam, juſtior; ſi fortitudinem, fortior: ſi pietatem, clementior.*

143. Eo etiam modo DEUS eſt bonus, ut ſit ſua bonitas, vel quod idem eſt, per eſſentiam bonus. Neque enim bonitas in DEO eſt aliquod aliundè acceptum, & per modum accidentis divinæ eſſentiæ inhærens: ſed DEUS eſt ſeipſo & per ſuam eſſentiam bonus: id quod ſimplicitas, æternitas & perfectio divinæ eſſentiæ liquidiſſimè comprobant. Quo ſenſu dicebat Salvator, quòd nemo bonus, niſi ſolus DEUS. videlicet eſſentialiter, originaliter, immutabiliter, ſimpliciter & perfectè, Matth. 19. v. 17. Marc. 10. v. 18. Luc. 18. v. 19. Cumque hoc modo bonus ſit, videlicet per ſuam Naturam & eſſentiam, ideò nihil mali ipſi admixtum eſſe, vel ab eo procedere poteſt. Ita lux eſt, ut tenebræ non ſint in eo: ita bonus eſt, ut nihil in eo poſſit eſſe mali. 1. Joh. 1. v. 5.

144. Variæ quidem ſunt rerum creatarum bonitates (intellige, formales) ut enim unaquæque res eſt per ſuam formam, ita etiam bona eſt ſuâ propriâ formâ, interim, quia DEUS omnium entium reliquorum eſt principium & finis: ideò etiam eſt cauſa omnium bonitatum efficiens & finalis: omnia enim bona à bono DEO condita, & omnia ad divinam bonitatem, ut ad finem, ſuis tendunt bonitatibus. Et quamvis non ſit una omnium bonitas formalis, (ſiquidem ut ſunt diſtinctæ ac diverſæ rerum formæ, ita etiam diſtinctæ & diverſæ bonitates formales) tamen cùm DEUS ſit exemplaris cauſa omnium Entium, ideò etiam eſt exemplaris cauſa omnium bonitatum, & proinde una eſt omnium bonitas exemplaris. Quæ in rebus multæ & diſtinctæ ſunt bonitates, hæ omnes in DEO ſunt una bonitas. Quæ per participationem bona ſunt, referunt exemplar ſummæ bonitatis in DEO, qui per ſe, ſuâque eſſentiâ bonus eſt. Ab illo *omnia bona*, per illum *bona omnia*, ad illum *bona omnia*, Rom. 11. v. 36. Hinc Thom. part. 1. quæſt. 6. art. 4. *Primum* (bonum & Ens) *eſt, quod per ſuam eſſentiam eſt Ens & bonum, ab hoc unumquodque* (eſt) *bonum & Ens, in quantum participat ipſum per modum cujuſdam aſſimilationis, licet remotè & deficienter.* Unumquodque ergò bonum bonitate divinâ, ſicut primo principio exemplari, effectivo & finali totius bonitatis, bonum tamen etiam eſt ſimilitudine divinæ bonitatis ſibi inhærente, quæ eſt formaliter ſua bonitas.

145. Ad hanc bonitatem DEI pertinet ipſius gratia, miſericordia, amor & dilectio: quæ omnia non ſunt affectus quidam accidentales in DEO, ſicut in nobis, ſed ipſa ejus bonitas. Anſh. in Proſol. cap. 8. *Cum nobis compateris, nos ſentimus miſerationis effectum, tu non ſentis miſeriæ affectum.* cap. 9. *Vere in altiſſimo & ſecretiſſimo bonitatis tuæ latet fons, unde manat fluvius miſericordiæ tuæ.* Per gratiam DEI intelligitur gratuitus ipſius favor, quo homines complectitur, & condonatis injuriis in gratiam eos recipit, ac varia dona gratia in eos confert, hinc Thom. 1. 2. q. 110. art. 1. *Gratia DEI accipitur bifariam; aliquando pro ipſius DEI erga nos dilectione: aliquando pro dono gratis dato, & hoc alterum proficiſcitur ex priore; ideò enim Deus nobis largitur ſua dona gratis, quia nos diligit.* Amor DEI complectitur benevolentiam ejus & promtam benefaciendi voluntatem: deinde actualem beneficentiam, denique complacentiam ſeu oblectationem in re amata. Per miſericordiam DEI intelligitur, quòd ipſius voluntas ad miſerendum ſive ad ſuccurrendum miſero ſit propenſiſſima atque efficaciſſima. *Quæ ad Dei bonitatem pertineant.*

146. Ex piâ divinæ bonitatis & caritatis meditatione ad amandum & prædicandum ſummum illud bonum meritò invitamur. *Certe Domine*, dicit Anſh. in lib. de medit. redemt. cap. 7. *quòd me feciſti, debeo amori tuo meipſum totum: quia me redemiſti, debeo meipſum totum: quia tantùm promittis, debeo meipſum totum, imò tantùm debeo amori tuo pluſquam meipſum, quantum tu es major meipſo, pro quo dediſti teipſum, & cui promittis in cœlo teipſum.* Bernh. ſerm. de ſept. miſer. col. 181. *Septem invenio in me miſericordias Domini; prima eſt, quòd à multis peccatis adhuc in ſeculo poſitum cuſtodivit, prima hæc eſt non inter omnes quas impendit, ſed prima inter has ſeptem. Quis enim non videat, quod ſicut in multis cecidi, ſic & in alia poteram cecidiſſe peccata, niſi omnipotentis pietas conſervâſſet? Secunda miſeratio tua Domine quam benigna, quam liberalis, quámq; gratuita! Ego peccabam, & tu diſſimulabas: Non continebam à ſceleribus, & tu à verberibus abſtinebas. Prolongabam ego multo tempore iniquitatem meam, & tu Domine pietatem tuam. Sed quid prodeſſet expectatio, niſi ſequeretur pœnitudo? Tertia proinde miſeratio fuit, quòd viſitavit cor meum & immutavit, ut amara fierent, quæ mihi dulcia prius erant, &c. Mihi pœnitentiâ* *Uſus doctrinæ de Dei bonitate.*

nitentiâ ducti ſunt, ſed infructuoſâ, itaq; & hæc miſeratio quarta fuit, quòd pœnitentem miſericorditer ſuſcepiſti, ut in eorum numero invenirer, de quibus Pſaltes; Beati, *inquit*, quorum remiſſæ ſunt iniquitates. *Sequitur miſericordia quinta, per quam mihi continendi deinceps & emendatiùs vivendi praſtitiſti virtutem, ne recidivam paterer, & eſſet noviſſimus error pejor priore. Poſtquam in his quinque miſerationibus a malo liberaveris, in duabus aliis bona largiris. Hæ duæ ſunt, gratia promerendi, quia videlicet manus bona converſationis indulges, & ſpes obtinendi, quâ donas homini indigno & peccatori de tua toties experta bonitate uſque ad cœleſtia ſperanda præſumere.* Hæc Bernh. qui ſermone ſequente ex ſingulis illis ſeptem panibus miſericordiæ tria colligit fragmenta.

Objectiones contra Dei bonitatem.

147. Si quæ dicta Scripturæ DEO videntur cauſam peccati tribuere, ea explicantur in loco de Providentia divina. Si quæ divinam miſericordiam videntur *coarctare*, quaſi certi quidem homines odio Dei abſoluto ab ejus aditu excluſi ſint, ea explicantur in loco de Prædeſtinatione. Nec adverſantur divinæ miſericordiæ illa dicta, quæ *juſtitiam* divinam deſcribunt, ac DEUM eſſe ignem conſumentem tradunt. *Non enim miſericors ſolùm DEUS eſt, ſed etiam juſtus.* Tertull. 2. adv. Marcion. c. 11. pag. 203. *Uſq; adeò juſtitia etiam plenitudo eſt divinitatis ipſius, exhibens Deum perfectum & Patrem & Dominum: Patrem, clementiâ: Dominum, diſciplinâ: Patrem, poteſtate blandâ: Dominum, ſeverâ: Patrem, diligendum piè: Dominum timendum neceſſariè: Diligendum, quia mavult miſericordiam, quàm ſacrificium: & timendum, quia non vult peccatum: diligendum: quia mavult pœnitentiam peccatoris, quàm mortem: & timendum, quia non vult peccatores ſui jam non pœnitentes: ideo lex utrumq; definit.* Diliges DEUM & timebis DEUM. *Aliud obſecutori propoſuit, aliud exorbitatori. Ad omnia tibi occurrit DEUS, idem percutiens, ſed & ſanans; mortificans, ſed & vivificans; humilians, ſed & ſublimans; condens mala, ſed & pacem faciens.* Hæc Tertull.

Deus non tantùm miſericors, ſed etiam juſtus.

148. Bonitate igitur divinâ non abutamur ad peccata, ſed per illud πλοῦτος τῆς χρηστότητος Θεοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας ad pœnitentiam nos invitari ſtatuamus. Roman. 2. v. 4. Referente Valer. Max. lib. 1. dictor. factorumque memorab. cap. 2. Dionyſius Syracuſis genitus menſas argenteas atque aureas è fanis ſuſtulit, quodque in his more Græciæ ſcriptum erat, *bonorum Deorum* eas eſſe, uti ſe bonitate eorum prædicavit. Non minùs abutuntur Dei bonitate, qui peccatorum ſuorum impunitatem ſecuro animo ab ea ſibi pollicentur, quibus Apoſtolicum illud proponimus. *Secundùm duritiem tuam & cor impœnitens theſaurizas tibi ipſi iram in die iræ & revelationis juſti judicii Dei.* Rom. 2. v. 5.

CAP. XVIII.

De juſtitia DEI.

Juſtus quomodo dicatur Deus.

149. Sequitur proinde tertium ſecundæ claſſis attributum, videl. *Juſtitia*, quæ à divinæ bonitatis abuſu revocare poterit delinquentes. *Cùm miſereri voluerit, nihil eſt DEO clementius: cùm verò juſtitiam tribuere, nihil ipſo terribilius*, ut rectè notat Gerſon de conſol. Theol. Ceterùm quando DEO juſtitia tribuitur, intelligitur. 1. Juſtitia Univerſalis, quam ita deſcribit Philoſophus lib. 5. Eth. cap. 3. quòd ſit ἀρετὴ τελεία, ὅλη ἀρετή, καὶ κρατίστη τῶν ἀρετῶν, adducit etiam verſiculum, ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή ἐστι. *Juſtitia in ſeſe virtutes continet omnes.* Et Phavorinus: δίκαιος ὁ πᾶσαν ἀρετὴν ἔχων. Cui verò melius & perfectius chorus ille virtutum omnium competit quàm Deo, qui perfectè bonus eſt & apud quem nulla iniquitas vel injuſtitia, *nihil in eo mali vel injuſti*, qui lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt? 2. Juſtitia ſtatus, per quam aliquis rectus & integer eſt ſecundùm ſtatum ſeu conditionem & perſonam quam gerit, ac proinde in officio ſuo ἄμεμπτος καὶ ἀνέγκλητος. Sic juſtus Magiſtratus eſt, qui partes hujus officii juſtè & inculpatè exequitur. Quis verò ita benè & perfectè ſe in ſuo gerit ſtatu atque officio quàm DEUS in ſuo? Omnes (ut ita loquar) partes officii ſui juſtè & modis omnibus perfectè adminiſtrat, juſtus Dominus eſt, juſtus Judex, juſtus Pater, juſtus Rex, juſtus Doctor, juſtus Sponſus, juſtus Legislator &c. 3. Juſtitia diſtributiva, quæ pars eſt univerſalis juſtitiæ, & propriè verſatur in æqualitate, ſuum enim cuique tribuit. At cui hoc perfectius competit, quàm Deo, de quo toties Scriptura prædicat, quòd reddat unicuique ſecundum ſua opera? Dionyſ. de div. nom. cap. 8. *Oportet videre in hoc veram Dei juſtitiam, quòd omnibus tribuit propria ſecundùm uniuscujuſque exiſtentium dignitatem & uniuscujusque Naturam in proprio ſalvat ordine & virtute.* Thom. p. 1. q. 21. art. 1. *Juſtitia commutativa non competit DEO, quis enim prior ipſi tribuit? ſed diſtributiva.* 4. Juſtitia correctiva, quæ citra προσωποληψίαν vitia corrigit, nocentes punit; hæc pars quædam eſt juſtitiæ diſtributivæ: Nec hanc à Deo removere poſſumus juſtitiam, qui *abſolvendo non abſolvit* ſcilicet impœnitentes peccatores Exod. 34. v. 6. *Ut eſt erga pios indulgentiſſimus Pater, ita adverſus impios eſt rectiſſimus judex*, Lactant. 1. div. Inſt. c. 1. 5. Juſtitia promiſſorum, quæ nihil aliud quàm veritas, & fides in dictis atque promiſſis. At DEO hoc maximè competit ſuis ſtare promiſſis, cùm ſit fidelis & juſtus 1. Joh. 1. v. 9. *Qui verus eſt in promittendo, verus etiam eſt in minando.* Auguſt. in libr. de vera & falſa pœnit. c. 7. 6. Denique nomine juſtitiæ divinæ ſæpè intelligitur *Dei bonitas* Pſal. 51. v. 16. Pſal. 69. v. 27. Pſal. 145. v. 7. unde & Græci dictionem צדק per δικαιοσύνην aliquando reddunt Geneſ. 19. v. 19. c. 20. v. 13. cap. 21. v. 24. ratio videtur eſſe, quod juſtum ſit & Naturæ Dei conveniens miſeris & opem ſuam implorantibus bonitatem exhibere. Una quidem eſt Dei juſtitia, ſicut una eſſentia, quâ ipſe juſtus eſt & juſta facit omnia, tamen propter diverſos reſpectus & propter mentis noſtræ imbecillitatem in has claſſes Dei juſtitia diſtribuitur.

Juſtitia Dei probatur. 1. Scripturæ dictis.

150. De hac DEI juſtitia teſtantur ſequentia Scripturæ dicta. 1. in quibus dicitur *juſtus & æquus*. Exod. 9. v. 27. Deut. 32. v. 4. Nehem. 9. v. 8. Job. 36. v. 3. Pſal. 7. v. 10. Pſal. 11. v. 7. Pſal. 51. v. 6. Pſal. 116. v. 5. Pſal. 119. v. 137. Pſal. 129. v. 4. Pſ. 145. v. 17. Eſa. 45. v. 21. Thren. 1. v. 18. Dan. 9. v. 14. Roman. 3. v. 26. Apoc. 16. v. 5. &c. 2. In quibus celebratur divina juſtitia & juſtum DEI judicium. Geneſ. 18. v. 25. Pſal. 7. v. 18. Pſal. 11. v. 7. Pſal. 119. v. 137. &c. 3. In quibus dicitur, quòd nihil in Deo injuſti, & quòd omnia ejus opera ſint juſta. Deut. 32. v. 4. 2. Par. 19. v. 7. Pſal. 92. v. 16. Pſal. 145. v. 17. Dan. 9. v. 14. Zeph. 3. v. 5. 4. quæ teſtantur ipſum

eſſe *ſanctum*. Levit.11.v.44. 1.Sam. 2.v.2. Job. 6. v.10. in Pſalmis & in reliquis Scripturæ libris paſſim. 5. quæ teſtantur, quòd Deus non ſit προσωπολήπτης, nec acceptor munerum. Deut.10.v.17. 2.Paral.19 v.7. Job.34.v.19. Act.10.v.34. Rom.2. v.11. Gal.2.v.6. Eph.6.v.9. Coloſſ.3.v.25. 1.Pet.1. v.17. 6. In quibus dicitur *terribilis*. Exod.15.v.11. Deut.7.v.21. cap.10.v.17. cap.28.v.58. Nehem.1. v.5. Pſal.47.v.3.&c. 7. In quibus dicitur *zelotes*. Exod.20.v.5.c.34.v.14. Num.25.v.11. Deuter.29. v.20. 2.Reg.19.v.31. Pſal.79.v.5. In Eſaia & Ezechiele ſæpiùs. Joel.2.v.18. Zach.1.v.14.&c. 8. in quibus mentio fit *iræ divinæ*, quæ non eſt in DEO affectus, ſed juſtitiæ punientis effectus. Exod.32. v.10. Deut.9.v.19.&c. 9. In quibus mentio fit *furoris divini*. Exod.15.v.8.c.22.v.24.c.32.v.11. Numer.11.v.10.cap.25.v.4. & alibi paſſim. 10. In quibus comparatur *igni conſumenti, leoni truto, militi &c.* Deut.4.v.24. Heb.12.v.29. Eſa.38. verſ.13. c.59.v.17.&c. 11. De juſtitia divina teſtantur omnes comminationes, quarum in ſacris literis ſunt longè plurimæ. Deuter.28. veluti ſynopſis earum proponitur. 12. In quibus DEUS dicitur *vindex*. Deut.23.v.35.c.32.v.43. 1.Sam.22.v.48. Rom.12. v.18. 1.Theſſ.4.v.6. Heb.10.v.29.&c. 13. In quibus mentio fit *faciei ejus*, interdum enim facies Domini ejus iram denotat. Lev.20.v.3. Pſalm.68. v.3. Pſal.114.v.7. Eſa.2.v.10. 2.Theſſal.1.v.9.&c. 14. In quibus dicitur, quòd *reddat Deus unicuique ſecundùm opera ſua*. 1.Sam.26.v.23. Ruth.2.v.12. Job.34.v.11. Pſal.62.v.12. Proverb.24.v.12. Jerem.17.v.10. Rom.2.v.6. Apocal.2.v.23.cap.22. v.12.&c. 15. In quibus dicitur, quòd *peccata ipſi ſint abominatio*, quâ de re agitur in articulo de Providentia. 16. In quibus DEUS *timendus* eſſe dicitur, timemus enim eum propter juſtitiam. 17. Denique omnia *exempla iræ ac pœnarum*, quibus DEUS in ſecuros & impœnitentes animadvertit, hûc referri debent, ſiquidem omnia ſunt divinæ juſtitiæ indicia: præſertim verò pœnæ damnatorum evidenter de infinita DEI juſtitia teſtantur.

2. Ethnicorum teſtimonium.

151. Etſi verò de juſtitia divina ſæpiùs nutabat malè fundata Ethnicorum opinio, tamen ſaniores ex ipſis Naturâ duce juſtitiam DEI agnoverunt & prædicârunt. Stobæus ſerm. 9. recitat Orphei hymnos:

Ὄμμα Δίκης μέλπω πανδερκέος ἀγλαομόρφου
ἣ καὶ Ζηνὸς ἄνακτος ἐπὶ θρόνον ἱερὸν ἵζει. &c.
Oculum juſtitiæ canto retrovidentis, formoſæ,
Quæ etiam ſuper Jovis principis ſacro ſedet ſolio,
Cœlitus reſpiciens vitam mortalium in varias gentes diviſorum,
Injuſtorum ultrix: ſuppliciis gravans juſtis,
Veritatis æqualitate reconcilians diſſimilia.
Omnia enim quæ malâ mente committunt homines
Temerè, nimium concupiſcentes malis conſiliis,
Tu ſola puniens pœnam ſummis ab injuſtis,
Hoſtis improborum; benevola autem verſaris cum juſtis &c.

Heſiodus in 1. lib. ἔργ. καὶ ἡμερ. ad Perſen fratrem ita canit de juſtitia p.18.

ἡ δέ τε παρθένος ἐστὶ Δίκη Διὸς ἐκγεγαυῖα
Κυδρή τ' αἰδοίη τε θεοῖς, οἳ Ὄλυμπον ἔχουσιν.
Καί ῥ' ὁπότ' ἄν τίς μιν βλάπτῃ σκολιῶς ὀνοτάζων,
Αὐτίκα πὰρ Διὶ πατρὶ καθεζομένη Κρονίωνι
Γηρύετ' ἀνθρώπων ἄδικον νόον, ὄφρ' ἀποτίσῃ
Δῆμος ἀτασθαλίας βασιλήων &c.

Valla ſic reddidit:

Illa quidem virgo eſt ſupero Jove nata parente,
Nomine Clara ſuo, cœtuque verenda Deorum,
Quam ſi quis violet, lachrymans ſua fata parentis
It Jovis ante pedes & lamentabile fundens,
Humanos queritur mores & debita poſcit
Supplicia in populos.

Ariſtot. in lib. de mundo ſub finem. *Deus principium & finem & media rerum omnium tenens, rectâq́ lineâ incedens, operatur ille quidem ſecundùm Naturam, è veſtigio comitem habens juſtitia per ſidem, quam* Δίκην *nominaverunt, divinæ legis vindicem. ſimul ut quicquam ſanctionum ejus prætermiſſum eſt.* Plato in Theæt. Θεὸς οὐδαμῆ οὐδαμῶς ἄδικος, *Deus nullo nuſpiam modo injuſtus eſt: ſed planè juſtiſſimus, nec ei ſimilius inveniri poteſt quicquam, quam qui inter nos juſtiſſimus fuerit.*

152. Juſtitia in Deo eſt ipſa Dei eſſentia, ideòq; à ſeipſo & per ſeipſum juſtus eſt. Et quia in Deo eſſentia, voluntas & juſtitia unum ſunt, ideò quicquid Deus vult, juſtum eſt, quicquid agit, juſtum eſt: & viciſſim, quia juſtitia & bonitas in Deo unum ſunt, ideò quicquid agit ſecundùm ſuam juſtitiam, idem etiã bonum eſt. Liberrimum agens Deus eſt, ergò voluntas ejus optima eſt omnis juſtitię regula. Speculum hujus juſtitiæ ſuæ propoſuit Deus in lege, quæ eſt æterna & immota regula juſtitiæ in Deo: ſumma legis dilectio eſt; jam verò Deus eſt ipſa caritas: ἡ ἁμαρτία ἐστὶ ἀνομία, jam verò apud Deum nulla eſt iniquitas, ergò ſibiipſi lex eſt; Summum bonum eſt; contra hanc ſuam Naturam non agit.

153. Ceterùm apprimè notanda ſunt, quæ ſcribit Savanarola ſuper Pſal.31. *Non putemus juſtitiam DEI ita reſpicere impios, ut a miſericordia penitùs ſeparetur: nec miſericordiam ita ad juſtos ſpectare, ut à juſtitia ſejungatur;* univerſæ enim viæ Domini, Miſericordia & Veritas. *Nam & peccatoribus miſericordiam facit, dum eis propter bona, quæ temporaliter agunt, temporalia dona retribuit, & poſt hanc vitam eos non quantum merentur, punit: electos quoq́ ſuâ juſtitiâ proſequitur, dum pro culpis eos temporaliter affligit, ne pœnis deputentur æternis.* Nimirùm hoc vult Savanarola, quòd in omnibus Dei operibus miſericordia & juſtitia concurrant. Qua de re ita diſputat Thomas p.1.q.21.art.4. *Neceſſe eſt in quolibet DEI opere inveniri miſericordiam & juſtitiam. Cùm enim debitum, quod ex divina juſtitia redditur, ſit vel debitum DEO vel creaturæ, neutrum poteſt in aliquo opere prætermitti. Non poteſt aliquid facere DEUS, quod non ſit conveniens ſapientiæ & bonitati ejus ſecundùm quem modum aliquid DEO debitum: Similiter quicquid facit in rebus creatis ſecundùm convenientem ordinem facit, in quo conſiſtit ratio juſtitiæ: Sic ergò in omni opere juſtitia. Juſtitiæ autem opus præſupponit opus divinæ miſericordiæ, & in hoc fundatur: creaturæ nihil debetur propter aliquid præexiſtens; ſed ex ſolâ bonitate divinæ voluntatis, quæ eſt ultimus finis.*

In Dei operibus concurrunt juſtitia & miſericordia.

154. Sic dum impios Deus punit, ab eorum injuria pii liberantur: quin etiam neminem unquam

quam Deus tàm ſeveriter punit, atque ille eſt promeritus; *vindicta gladium miſerationis oleo ſemper exacuit*, ut aſt apud Niceph. lib. 17. cap. 3. & Evagr. libr. 4. *ſemper invenies Deum benigniorem quam te culpabiliorem*. Bernh. ſerm. 11. ſuper Cant. col. 518. ἐὰν μιμῶνται ἡμᾶς καθ' ἃ πράσσομεν, οὐκ ἔτι ἐσμεν, ait Ignat. Epiſt. 3. ad Magneſianos. Concludimus proinde cum Auguſt. ſuper Pſal. 100. *Homines quando judicant, aliquando victi miſericordiâ faciunt contra juſtitiam, & videtur in eis eſſe miſericordia & non eſſe judicium: aliquando verò rigidum volentes tenere judicium, perdunt miſericordiam, Deus autem nec in bonitate miſericordiæ perdit judicij ſeveritatem; nec in judicando cum ſeveritate amittit miſericordiæ bonitatem.*

Quæ pertineant ad Dei juſtitiam. 155. *Ad juſtitiam Dei pertinent ipſius* Ira, Furor, Odium &c. quæ non ſunt tales turbulenti affectus in Deo, ſicut in nobis hominibus, ſed ſunt *juſtum ejus judicium, quo irrogantur pœna peccatis*. Auguſt. 15. de civ. Dei cap. 25. *Ira Dei non eſt aliud quam voluntas puniendi*. Anſh. 1. Cur Deus homo cap. 6. *Furor & ira in Deo omnipotente non paſſionem aut mentis commotionem, ſed æquitatis rigorem & ultionis acerbitatem notant*, Dionyſ. Carth. ſuper 19. Apoc. fol. 305. Scripſit hac de re integrum librum Lactant. Firmian. Notat Zanch.

Ira Dei. lib. 4. de Nat. Dei cap. 6. Iram Dei in Scriptu[illegible] ſignificare. 1. Certam eamque juſtiſſimam [illegible] voluntatem ac decretum ulciſcendi ſeu puniend[illegible] injurias ſibi & Eccleſiæ ſuæ factas. 2. ipſas pœnarum comminationes. 3. effecta ipſa ſeu pœnas & ultiones injuriarum. Sed quæ cap. 7. de odio Dei ſubjungit, probari non poſſunt: dicit enim odium Dei 1. ſignificare *negationem benevolentiæ illius, quæ eſt ad vitam æternam*. At nullibi in Scriptura eo ſenſu uſurpatur. Quod enim attinet Dictum Rom. 9. v. 13. Eſau odio habui, in eo non agi de reprobatione ex abſoluto quodam odio profecta, ſuo exponetur loco. 2. ſignificat odium Dei *decretum puniendi, ipſamq; adeò punitionem juſtam*. 3. *diſplicentiam & deteſtationem*. Poſteriores duæ ſignificationes exempla habent in Scriptura; addimus autem quemadmodum Deus nullum hominem punit, qui non ſuis peccatis id fuerit promeritus; ita etiam neminem abſoluto quodam odio proſequitur Auguſtin. tom. 4. ad ſimpl. libr. 1. quæſt. 2.

Objectiones contra Dei juſtitiam. 156. Contra hanc Dei juſtitiam illud potiſſimum videtur pugnare, quòd *bonis in hac vita malè, & malis contra ſit benè* Job. 21. v. 7. 8. 9. Pſal. 73. v. 3. 4. 5. Jere. 12. v. 1. 2. Habac. 1. v. 13. R. Hujus argumenti explicatio pertinet ad locum de providentia divina; *breviter notamus hæc capita. Ad*

1. *prius dicimus*, 1. non omnibus bonis malè eſt, quibusdam etiam temporalis felicitatis pars non minima obtingit. 2. bonis non perpetuò malè eſt, Deus enim ex cruce tandem eos liberat, vel certè eam mitigat. 3. bonis interdum malè eſſe, bono ipſis eſt; id quod oſtendunt utilitates crucis, quas Scriptura paſſim enumerat. 4. bonis licet malè ſit ratione bonorum externorum, tamen benè ipſis eſt ratione verorum & interiorum bonorum; retinent enim bonam conſcientiam, *& pax Chriſti, quæ exuperat omnem intellectum*, quietum reddit cor ipſorum. 5. bonis malè eſt, ne externa bona à vero & ſummo bono ejus abſtrahant. 6. nec omnes boni ſunt, qui ſe bonos eſſe ſimulant. 7. quinimò nec qui verè & non ſimulatè boni, perfectè etiam boni ſunt, habitat in carne ipſorum peccatum: propter quod Deus in hac vita eos caſtigat, ut in futuro parcat. 8. tandem igitur bonis benè, imò optimè erit. Potiſſima enim pietatis præmia differuntur in vitam æternam. *Ad poſterius dicimus*, 1. non omnibus malis benè eſſe; quidam enim vindicis Dei iram etiam in hac vita ſentiunt. 2. nec malis perpetuò benè eſt; *Tolluntur in altum, ut lapſu graviore ruant*. Bonitas Dei invitat eos ad pœnitentiam, Roman. 2. v. 4. quam ſi negligunt, tandem illis erit non benè. 3. malis benè interdum eſſe malo ipſis eſt: quia theſaurizant ſibi iram Roman. 2. v. 4. Pulcrè Philo de Decalogo in 2. Præcepto p. 482. *Tametſi divina juſtitia non ſtatim repræſentat ſontibus debitas pœnas, reddit tamen aliquando cum fœnere, quando maximè è Repub. id eſſe videtur.* Valer. Max. lib. 1. memorab. cap. 2. de Dionyſio Syracuſano; *tametſi hic debita ſupplicia non exolvit, dedecore tamen filij mortuus pœnas rependit, quas vivus effugerat: lento enim gradu ad vindictam ſui divina procedit ira, tarditatemq; ſupplicij gravitate compenſat.*

ὀψὲ Θεῶν ἀλέυσι μύλαι ἀλέυσι ἢ λεπτά.

Sera Deum mola, ſed tenuia molit undique partes.

Ad pœnam tardus Deus eſt, ad præmia velox.

Sed penſare ſolet vi graviore moram.

4. malis licet exteriùs benè eſſe videatur, tamen ſtimulis conſcientiæ torquentur interiùs, *quæ ſtyx, quæ phlegeton gravior, quæ major Erynnis? Multos fortuna liberat pœnâ, neminem metu.* Seneca 16. Epiſt. 5. Per bona illa exteriora à ſummo bono mali abſtrahuntur; non ergò ipſis verè benè eſt. 6. nec omnes mali ſunt; qui tales eſſe videntur. 7. nemo etiam tàm malus eſt, qui non aliquando quippiam boni faciat; illud ergò temporali felicitate divina juſtitia remuneratur. 8. tandem malis malè, imò peſſimè erit, potiſſimè enim malefactorum pœnæ differuntur in extremum judicium.

157. Videtur etiam non mediocriter labefactare divinam juſtitiam, quòd Exod. 20. v. 5. dicit 2.
Deus, *ſe viſitare iniquitates patrum in filios, in tertiam & quartam generationem*, quod repetitur Exod. 34. v. 7. Requirit autem juſtitia, *ut quisq; pro ſuo delicto moriatur*, unde Ezech. 18. v. 20. dicitur, *Filius non portabit iniquitatem patris &c.* Reſp. Ut hæc omnia ſano ſenſu concilientur, diſtinguendum *primò* eſt inter filios, qui non ſequũtur iniquitatem parentum, ſed ab ea deſiſtunt, & ad Dominum convertuntur, ac inter eos, qui parentum ſceleratorum veſtigiis inſiſtunt, eorumq; impietatem cumulant. De filiis prioris generis loquitur Deus Ezech. 18. v. 20. *quòd non portabunt iniquitatem patris*, i. e. non luent pœnas iniquitatum paternarum; nimirum, quia ad Dominũ converſi juſtè agunt, & judicia Dei obſervant. Sicut exponitur v. 19. Utebantur Iſraelitæ paſſim tùm temporis hoc diverbio: *Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt*, Ezech. 18 v. 2. Jer. 31, 30. i. e. majores noſtri peccatis ſuis Deũ offenderunt, nos v. ſcelerum ipſorum pœnas luere cogimur: illis reſpondet Dominus per Prophetã, *Non erit ultra vobis parabola hæc in Proverbiũ, ſed anima, quæ peccaverit, ipſa morietur.* v. 20. *Filius qui judiciũ & juſtitiam operatus eſt, & omnia præcepta mea cuſtodivit, vitâ vivet.* v. 27. *imò ſi impius pœnitentiã egerit à peccatis ſuis, quæ operatus eſt & cuſtodierit omnia præcepta mea, vitâ vivet & non morietur.*

v.21. De filiis poſterioris generis loquitur Deus Exod.20.v 34. qui propter impœnitentiam ſuam meritò et luunt pœnas paternorum delictorũ, ideò additur Exo.9.v.5. *Viſitare Deũ iniquitatem Patrum in filios, eos, ſcil., qui oderunt ipſum.* Hanc diſtinctionem ex Rabinis profert etiam *Aben Ezra*, & loca illa hoc modo conciliat. *Deinde* diſtinguendum inter peccatum originale & actualia: Peccatum originale propagatur à parentibus in liberos per naturalem regenerationem: ideò non amplius eſt alienum, ſed proprium, & in Natura filiorum intimè hærens peccatum, cujus pœnam meritò patiuntur: actualia autem parentum delicta non eo modo propagantur in liberos. *Deniq;* diſtinguendum inter pœnas temporales & æternas. Ab illis liberis, qui, licet ex iniquis parentibus nati ſint, ad Dominum tamen verè & ſeriò convertuntur, pœna æterna propter Chriſtum transfertur: interim Deus ſuo conſilio propter patrum delicta temporalibus calamitatibus eos quandoque caſtigat, ut iram ſuam contra peccata manifeſtet. Poteſt declarationis gratia huc accommodari, quod *l.5.C.de crim.leſ. majeſt.* ſtatuitur, *crimen læſæ majeſtatis etiam liberos punire debere*: illud Scip. Gentil. tract.de jurisdict. lib.3.cap.4. Alciatus 1.præſum.24.& plerique JCti juſtè fieri ſtatuunt. 1.quia *hoc eſt antiquum & omnium civitatum commune*, ait Cicero Epiſt. ad Brut. *ut caritas liberorum amiciores Reſpubl. parentes redderet* Weſenb. in paratit. ad hunc locum. 2.quia Auguſtus hanc legem tulit, novi ſui imperii muniendi cauſâ. 3. cùm hoc judicium ſit munimentum publicæ ſecuritatis ac tranquillitatis & ad id facinus vindicandum pertineat, quod multò exitialius eſt Reipubl. quàm reliqua, ideò non eſt mirum, ſi pleraque hîc aliena à jure communi reperiantur. Duar. ad l. Jul. cap.4. 4. autores dictæ conſtitutionis hac ratione utuntur, quòd paterni ſceleris exemplum in iis metuendum ſit. Eſt enim portio parentum liberis ingenita, per quam vivunt, aluntur & ſentiunt; *nec iniquum eſt, cùm ſint illorum, etiam habere quæ ſunt illorum*, ait Plutarch. in lib. de ſera Num. vindicta. 5. hac ratione ipſi parentes puniuntur. Videndum tamen, quomodo hæc ſanctio conciliari poſſit cum dictis & exemplis Scripturæ. Deut.24.v.6. 2.Paral.25.v.4. 2.Reg.14.v.6. num diſtinctione inter bona & vitam res expediri poteſt? viderint illi, ad quos hæc tractare pertinet.

CAP. XIX.

De ſapientia & ſcientia Dei.

Deo quomodo tribuatur ſapientia.

158. Tranſimus ad quartum ſecundæ claſsis attributum, quod eſt *ſapientia & ſcientia Dei*. Quando ſcientia & ſapientia Deo attribuitur, intelligitur 1. quòd ſit ſapientiſsimus, imò ipſa ſapientia. 2. quòd omnia ſapienter creet, ordinet & agat. 3. quòd ſeipſum intelligat perfectiſsimè. 4. quòd omnia in cœlo, terra, mari &c. coràm intueatur, quòd nihil ipſum lateat, ne quidem occultiſsimi voluntatum & cogitationum humanarum motus. 5. quòd omnia præterita, omniaque futura non minus quàm omnia præſentia exactiſsimè norit & præſentiſsimè intueatur.

Dei omniſcientia & ſapientia

159. Hanc omniſcientiam & ſapientiam Dei probant hæc Scripturæ dicta. 1. in quibus Deus dicitur *ſapiens* Job.9.v.4. Eſa.31.v.2. Roman.16. v.27. 1.Timoth.1. v.17. ubi dicitur *ſolus ſapiens* &c. 2. quæ mentionem faciunt divinæ ſapientiæ. Job.11.v.5.cap.12.v.13. Eſa.40.v.28. Intellectus ejus incomprehenſibilis Dan. 2. v. 20. 1. Cor. 1. v.21.& 25.&c. 3. quæ teſtantur, Deum omnia ſcire, ac nihil ipſum latere. Job.11.v.7. cap.42.v.2. *nulla cogitatio ad Deum abſcondita.* Pſal.94.v.11. Pſal.139.v.1. & ſeqq. Hebr.4.v.13. *nulla res quæ non ſit manifeſta in conſpectu ejus, imò omnia nuda & aperta ſunt oculis ejus.* In Græco eſt τετραχηλισμένα q.d. decervicata. Eraſm. in annot. Græci putant, quòd ſit metaphorica ſumta ab ovibus, quibus pellis à cervice detrahitur, cùm excoriantur, ſive ab iis, qui cervicem inflectunt, cùm ſe ſubmittunt & agnoſcunt ſe inferiores. 4. in quibus mentio fit *conſilii divini*: demittit enim ſeſe Scriptura ad noſtrum captum, & quia prudentes homines omnia conſilio agere dicuntur, ideò ad deſcribendam Dei ſapientiam nomine conſilii utitur, cùm aliàs rectè ſcriptum à Scalig. exerc.365. ſect.8. *Conſilio non eget Deus tanquam medio aut inſtrumento, aut ideâ ad gubernandum. Ac tam eſt impia vox in divinis conſilium, quàm pluralitas Deitatis: non diſceptat, non ratiocinatur, non propoſitis non colligit, non cum alio confert, non ab ullo* [illegible] Job.15.v.8. Pſalm.33.v.11. Eſa.40.v.14. [illegible] v.10. Jerem. 32. v.19. *magnus conſilio*, Rom.11.v.34.&c. 5. in quibus dicitur *corda & renes probare; latent renes in occulto*, ſignificatur igitur Deum abſcondita cogitationum noſtrarum & occultos cordium receſſus ſcire. 1.Reg.8.v.39. *Tu ſolus noſti corda omnium filiorum hominum.* Pſal.7.v.10. Pſal.26.v.2. Jerem.11.v.20. cap.12. v.3.cap.17.v.11.cap.20 v.12.&c. 6. in quibus dicitur, quòd modus divinæ gubernationis ſit imperſcrutabilis, Pſal.147.v.5. *Sapientia ejus non eſt numerus.* Eſa.28.v.29. Rom.11.v.13.34.35.&c. 7. In quibus mentio fit *oculorum Dei*, ſæpè enim per oculos Dei ipſius omniſcientia deſcribitur. 2.Paral.16.v.9. Pſal.11.v.4. Pſal.139.v.15. Eccl.23. v.28.&c. 8. In quibus nullius conſilio indigere dicitur. Eſa.40. v.13. *Quis direxit Spiritum Jehovæ & quis vir conſilii ejus?* v.14. *à quo petiit conſilium, & inſtruxit eum, docuitq; eum ſemitam judicii, atq; erudivit eum ſcientiâ, & viam intelligentiarum oſtendit ei?* Roman.11.v.35. *Quis conſiliarius ejus fuit?* 9. De ſapientia Dei teſtantur ipſius opera, videlicet Creatio, ſuſtentatio & gubernatio rerum omnium. Pſal.104.v.24. *Quam multiplicata ſunt opera tua Domine? omnia in ſapientia feciſti.* Pſal.136.v.5. *Fecit cœlos in intelligentia.* Pſal.139.v.13. & ſeqq. *Quam pretioſa ſunt cogitationes tuæ ô Deus?* Proverb.3.v.19. Jerem.10.v.12. cap. 51. v. 15. *Fundavit terram in ſapientia &c. Item opus redemtionis & ſalutis noſtræ per Chriſtum parandæ.* 1.Corinth.1.v.21. *Mundus non cognovit Deum in ſapientia*, id eſt, mirabile illud Dei conſilium de ſalute noſtra 1.Corinth.2. v.7. Eph.1.v.8.& ſeqq.&c.

probatur ſ Scripturæ dictis.

160. Hanc Dei ſapientiam etiam ratio noſtra ex Naturæ libro quodammodo cognoſcere poteſt 1. De ſapientia Dei teſtatur mirabilis & optimus ordo creaturarum, qui conſpicitur in figura mundi, in diſpoſitione partium, in gradibus Entitatum, in conſpiratione rerum in mundo alioquin inter ſe adverſantium, & in collineatione rerum ad unum. Vide D.Schröd. de princ. Theol. cap.2.p.204.& ſeqq. Pertinet huc egregius locus

2. Rationibus.

Galen.

Galen.3.de uſu part.cap.10.tom.1.pag.265. *Compono hic veram hymnum conditoris noſtri, exiſtimoq; in eo eſſe veram pietatem, non ſi taurorum hecatombas ei plurimas ſacrificare, & caſias, aliaq; ſexcenta odoramenta ac unguenta ſuffumigare, ſed ſi noverim ipſe primas, deinde & aliys expoſuerim, quanam ſit ipſius ſapientia, quæ virtus, quæ bonitas. Quod enim cultu convenienti exornare omnia, nihilq; ſuis beneficiys privatum eſſe voluerit, id perfectiſſima bonitatis ſpecimen eſſe puto, & hac quidem ratione ejus bonitas hymnis nobis eſt celebranda: hoc autem omne inveniſſe, quo pacto omnia potiſſimùm adornarentur, ſummæ ſapientiæ eſt, effeciſſe autem omninò quæ voluit, virtutis eſt invictæ ac inſuperabilis &c.* 2. Quæ in creaturis ſunt perfectiones; longè perfectiori modo ſunt in Deo: jam verò ſcientia & cognitio in creaturis rationalibus ſunt perfectiones. Ergò perfectiore modo ſunt in Deo 3. Deus fecit Angelos & homines intelligentes. Ergò multò magis ipſi competit ſcientia & ſapientia, nihil enim in effectu eſt, quod non fuerit in cauſa vel formaliter vel virtualiter & eminenter. 4. Omnia, quæ carent cognitione & ratione, ad certos nihilominus diriguntur fines: Ab aliquo igitur, qui hos fines intelligit & præſcripſerit, moveantur neceſſe eſt. 5. Eſſe in Deo & intelligere idem eſt omninò. Quò igitur divinum eſſe protenditur, eò etiam expanditur divinum intelligere: ſed divinum eſſe ad res deducitur minimas, cùm vel minima Entia à primo Ente eſſe recipiant. Ergò res omnes vel etiam minimas divina ejus comprehendet intelligentia. Mut. Panſa de conc. Phil. & Theol. cap. 70.

3. Ethnicorum teſtimonium.

161. Hinc apud Pythagoram & Platon. *Deus dicitur Sophos; ſolus ſapiens.* Anaxagoras, referente Simplicio 1. Phyſ. comm. 30. Deum appellat *Mentem infinitam, quia per ſe imperium obtinet & cum nulla mixta eſt, ſed ipſa ſola eſt in ſeipſa.* Laertius in vita Thaletis refert, *ipſum auream phialam à Bathicle Arcade relictam, ut daretur, cui prima eſſet ſapientia, ſibi traditam recuſaſſe, ac Deo in Delphis dicaſſe,* quo ipſo Deum primam eſſe Sapientiam judicavit. Ariſtoteles in procem. Metaph. & Simonide, *ſolum Deum eſſe ſapientem* dicit. Orpheus in hymn. *Dei perfectum eſſe oculum* dicit, *cùm per univerſum inſpiciat omnia*, id imitatus Heſiodus lib. ἔργ. κ̀ ἡμερ.

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς κ̀ πάντα νοήσας.

Platonici Deum vocant ἐφόρον, quòd ſit *omnium inſpector.*

162. De ſcientia illa Dei pluribus agetur in doctrina de Providentia; hac vice obſervandum, Deum eſſe ſuam ſapientiam; & Dei intelligere, eſſe ipſam ejus eſſentiam. Non enim Deus per ſpecies intelligibiles, ſed per ſuam eſſentiam omnia intelligit. Auguſt. lib. 83. quæſtionum, q. 16. *Nunquam Deus ſine ſapientia ſua: igitur ſempiternæ ſuæ ſapientiæ cauſa eſt ſempiterna, nec tempore prior eſt quàm ſua ſapientia.* Thom. p. 1. q. 14. art. 5. *Deus ſeipſum videt in ſeipſo, quia ſeipſum videt per eſſentiam ſuam: alia à ſe videt non in ipſis, ſed in ſeipſo, in quantum eſſentia ſua continet ſimilitudinem aliorum ab ipſo.* Biel 1. ſent. diſt. 35. q. 2. *Aliquis effectus eſt ſufficiens repræſentativum ſuæ cauſæ, ut ſpecies coloris. Ergò multò magis cauſa ſufficiens & totalis eſt repræſentativa ſui effectus, quem continet virtualiter & maximè ei, qui perfectè cognoſcit cauſam.* Breviter, quicquid eſt in Deo, eſt ipſa Dei eſſentia: ſcientia igitur Dei eſt ipſa divina eſſentia, & Deus eſt ſua ſcientia atque ſapientia.

CAP. XX.

De libertate agendi in Deo.

Deus liberè agit.

163. Sequitur quintum ſecundæ claſſis attributum, videlicet quòd Deus ſit agens liberrimum. Liberè agere proprium eſt eorum, quæ ἑκουσίως & voluntariè agunt. Eo ipſo ergò, quò Deum eſſe agens liberrimum dicimus; voluntatem ipſimet attribuimus. Non autem vult Deus facultate ſeu vi quadam ab ipſius eſſentia realiter diſtinctâ, ſed ſeipſo & per ſuam eſſentiam. Quia etiam Deus eſt ſummum θελητικόν; ideò etiam in nullo tàm verum & ſanum eſt liberum arbitrium, quàm in Deo. *Voluntas* ſignificat 1. τὸ θελητικόν ipſam facultatem ſeu vim animæ, quâ volumus. 2. τὴν θέλησιν actum volendi, quem Barbari vocant volitionem; *Philoſophi* τελικὴν ὄρεξιν. 3. τὸ θελητὸν objectum ſive rem, quam volumus: *Scalig.* exerc. 306. ſect. 3. & ſeqq. Facultas volendi in Deo nihil aliud eſt, quàm Dei eſſentia, ut enim eſt ſeipſo, ità etiam vult ſeipſo: actus volendi in Deo itidem nihil aliud quàm ipſius eſſentia; non enim Deus variis & ſucceſſivis actibus vult, ſed unâ æternâ eâque ſimpliciſſimâ actione, quæ realiter unum eſt cum ipſius eſſentia. Primum voluntatis divinæ objectum eſt itidem Deus ipſe, vult enim Deus primò ſeipſum, ſuam bonitatem & gloriam, quæ eſt ipſa Dei eſſentia: ea quæ extra ſe vult, reducuntur certo ordine in Deum, vult Deus electorum ſalutem propter ſuam gloriam.

Libertas illa probatur. 1. Scripturæ dictis.

164. Deum eſſe agens liberrimum, probant omnis Scripturæ dicta; quæ voluntatis divinæ mentionem faciunt, proprium enim voluntariè agentium eſt, liberè agere. Peculiariter huc referenda ſunt dicta ſequentia. Pſal. 115. v. 3. *Dominus noſter in cœlo eſt, quæcunq; voluit, fecit.* Pſal. 135. v. 7 *Quæcunq; voluit, fecit in cœlo, terra, mari & omnibus abyſſis.* Rom. 9. v. 18. *Miſeretur, cujus vult miſereri, & indurat, quem vult.* v. 19. *Voluntati ejus quis reſiſtet?* 1. Cor. 12. v. 11. *Diſtribuit bona ſua prout vult.* Phil. 2. v. 13. *Deus eſt, qui operatur in vobis velle & perficere, pro bona ſua voluntate.*

2. Rationibus.

165. Liberam illam agendi facultatem Deo competere, & quidem in gradu ſummo, his demonſtrari poteſt argumentis. 1. In creaturis liberè agentibus animadvertimus haſce voluntatis proprietates; primò quòd ſit facultas animæ ratione præditæ. Thom. p. 1. quæſt. 19. art. 1. *In quolibet habente intellectum eſt voluntas. Ut enim res naturalis habet hanc habitudinem ad formam; ut quando non habet ipſam, tendat ad eam; & quando habet ipſam, quieſcat in ea: ita Natura intellectualis ad bonum apprehenſum ſimilem habitudinem per voluntatem habet.* Scalig. exerc. 307. ſect. 3. *Voluntas eſt intellectus extenſus ad habendum aut faciendũ quod cognoſcit:* deinde quòd ſit facultas libera, quæ cogi nequeat, ſed quæ omnia ultrò & ſponte velit. Thom. p. 1. q. 82. art. 1. *neceſſitas coactionis repugnat voluntati:* deniq; quòd ſit facultas in eo acquieſcens; quod ut bonum agnitum probatur & placet. At hæ proprietates modo perfectiſſimo inveniuntur in Deo, quippe in quo perfectiſſima rerum omnium cognitio, libertas perfectiſſima, & maxima ac perfectiſſima in bonum propenſio &

com-

complacentia. 2. Quæ in ceaturis ſunt perfectionea, Deo non ſunt denegandæ, ſed potiùs modo perfectiori attribuendæ: jam verò Angeli & homines facultate volendi ſunt inſtructi quæ in ipſis eſt perfectio quædam. Ergò Deo hæc non eſt deneganda. 3. In omnibus Entibus animadvertitur appetitus quidam quo ſe ſuamque perfectionem appetunt, & ad finem tendunt. In creaturis irrationabilibus eſt inſtinctus naturalis: in animantibus ratione carentibus appetitus ſenſibilis: in rationalibus eſt appetitus rationalis ſeu libera voluntas. DEO igitur ſummo Enti libera illa voluntas non deneganda. 4. Præſtantius eſt liberè agere quàm ex neceſſitate, omnia enim neceſſitas à præſtantioris dominio, jam verò Deus eſt *αὐτοκράτωρ*, Ens præſtantiſſimum, non ergò agit ex neceſſitate, ſed liberrimè. Si à neceſſitate cogeretur Deus, Neceſſitas eſſet Deus. 5. Dei virtus eſt infinita, non ergò limitatur à neceſſitate. Agens neceſſariò ad extremum ſuæ potentiæ agit, in infinitate verò quodnam extremum?

Ethnicorum teſtimonia. 166. Hinc Triſmegiſtus in 4. Dial. Pim. dicit, *Deum voluntate ſuâ cuncta conſtituere.* Poeta: Quicquid ſuperi voluêre, peractum eſt. Orpheus Deum vocat *Neceſſitatem*, ratione, ſc. inferiorum, quod omnia ipſi parere cogantur, non autem quod ipſe neceſſitatis vinculis irretitus teneatur. Auguſt. lib. 5. de civ. Dei cap. 8. ex Senecæ libro Epiſtolarum 18. adducit verſus Cleanthis Stoici:

Duc me ſumme Pater alti dominator Olympi,
Quocunq; placuerit, nulla parendi mora eſt,
&c.

Ducunt volentem Fata, nolentem trahunt, & ex illis probat, *priſcos Fati nomine appellare præcipuè Dei ſummi voluntatem, cujus poteſtas inſuperabiliter per cuncta porrigitur, à quo ſunt omnes poteſtates, quamvis ab illo non omnes voluntates.*

Voluntatis Dei diſtinctio. 167. Una quidem Dei voluntas propter ſummam eſſentiæ divinæ ſimplicitatem, interim tamen reſpectu τῶν θελητῶν & modi volendi variis modis diſtinguitur, ita ut alia dicatur *voluntas ſigni*, alia *beneplaciti*. Lomb. 1. ſent. diſt. 45. *voluntas antecedens & conſequens*. Chryſ. ſer. 1. ſup. Epiſt. ad Eph. Damaſc. 2. orth. fide c. 29. *voluntas prima & ſecunda*. Bonav. in Comp. Theol. verit. libr. 1. cap. 30. *voluntas arcana & revelata*, quam diſtinctionem ad conſilium Dei de ſalute noſtra perperam accommodant, qui Calvinum ſequuntur. De his & ſimilibus diſtinctionibus agitur in loco de Prædeſtinatione. An velit *Deus* mala, explicatur in loco de Providentia.

Objectio contra libertatem volendi in Deo. 168. *At cùm Deus non poſſit niſi bonum velle & agere, quomodo erit agens liberrimum?* *Reſp.* rectè Auguſt. 22. de civ. Dei cap. ult. *Certè Deus ipſe nũquid quia peccare non poteſt, ideò liberum arbitrium habere negandus eſt? Electi in futura vita num ideè liberum arbitrium non habebunt, quia peccata eos delectare non poterunt? magis erit liberum à delectatione peccati uſq; ad delectationem non peccandi indeclinabilem libertatem* (Vives rectius legit liberatum) *Nam primum liberum arbitrium quod homini datum eſt, quando primum creatus eſt rectus, potuit non peccare, hoc autem noviſſimum eò potentius erit, quo peccare non poterit. Verum hoc quoque Dei munere non ſua poſſibilitate Natura &c.*
1. Sic ergò ſtatuendum. L[illegible]ero propriè opponitur coactio, non autem immutabilitas: etſi proinde Deus immutabiliter vult bonum, tamen liberrimè illud vult, non coactè. Malum velle poſſe propriè non eſt libertatis: longè liberius erit hominis arbitrium, cùm aliquando in bono confirmatus non poterit velle malum. Optimè Bernhard. tract. de grat. & liber. arbitr. col. 1063. *Nemo putet ideò dictum liberum arbitrium, quod æquâ inter bonum & malum poteſtate aut facultate verſetur, cùm cadere per ſe quidem potuerit, non autem reſurgere niſi per Dominus Spiritum: alioquin nec Deus, nec Angeli ſancti, cùm ita ſint boni, ut non poſſint eſſe mali: nec prævaricatores item Angeli, cùm ita ſint mali, ut jam non valeant eſſe boni, liberi arbitrij eſſe dicuntur: ſed & nos illud poſt reſurrectionem amiſſuri ſumus, quando utiq; inſeparabiliter alij bonis, alij malis admixti fuerimus &c.* col. 1064. *ex cogitur potius liberum arbitrium dicitur, quod ſive in bono ſive in malo æquè liberam facit voluntatem, cùm nec bonus quiſpiam, nec item malus dici debeat, aut eſſe valeat, niſi volens. Tali jam ratione non incongruè dicetur ad bonum ſe & ad malum habere æqualiter, quod utrobiq; videl. par ſit ei, non quidem in electione facilitas, ſed in voluntate libertas.*

2. 169. Videtur etiam cum libertate voluntatis divinæ pugnare, quòd Exod. 32. v. 10. ad Moſen dicit Dominus: *Dimitte me, ut iraſcatur furor meus, & conſumat populum iſtum.* Sic ad Lothum dicit Gen. 19. v. 22. *Feſtina & ſalvare in urbe Zoar, quia non potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc.* Quomodo ergò Deus agens liberrimum? Reſp. Deus eſt & manet agens liberrimum: interim tamen contra ſuam veritatem & promiſſionem nihil agit, nec quicquam vult cõtra eam agere: promiſit ſe pœnitentes in gratiam recepturum, preces ex pœnitenti corde & fide profectas ſeſe exauditurum, inde contra preces piorum non poteſt, i. e. non vult aliquid agere. Tertull. in Apolog. cap. 39. p. 729. *Coimus in cœtum & aggregationem, ut Deum quaſi manu factâ precationibus ambiamus orantes, hæc vis Deo grata eſt. Idem. Invincibilem ligant & omnipotentem vincunt piorum preces* D. Luther. *Oratio credentis eſt res omnipotentiſſima.* Sic Jere. 31. v. 20. *Conturbata ſunt viſcera mea ſuper Iſrael, miſerando miſerebor ejus*, velut Lutherus reddidit, oportet me ipſius miſereri: quare hoc? *ex quo locutus ſum de eo, adhuc recordabor ejus*, id eſt, requirit hoc veritas mea & promiſſio ipſi facta.

CAP. XXI.

De veritate Dei.

170. Sequitur tandem ultimũ ſecundæ claſſis attributum videl. Dei veritas. Quando Deo tribuimus veritatem ac veracitatem, ſignificamus. *Veritas quomodo Deo tribuatur.* 1. quòd ſit ipſa veritas in ſeipſo, veriſſimè, id eſt, quòd ſe novit ac videt eſſe: per ſe eſt & ſuâ eſſentiâ. Ergò eſt ipſa veritas. 2. quòd ſit prima veritas, ideoque menſura omnium rerum verarum, ideò enim & inde res creatæ veræ ſunt, quia ad veram illam in mente divina ideam conformatæ ſunt. 3. quòd omnia ipſius opera vera, & nihil in eis fucati: cœlum, terra, mare &c. in creatione producta ſunt verum cœlum, vera terra, verum mare: redemtio per Chriſtum facta eſt vera redemtio: vinum ex aqua miraculosè factum eſt verum vinum. 4. quòd verbum ejus ſit verbum veritatis, ſicut è contrario Diabolus eſt mendax & pa-

& pater mendacii. 5. quòd conſtans & fidelis ſit in ſuis promiſſionibus & comminationibus, nec eas leviter vel temerè mutet.

Veritas Dei probatur 1 Scriptura dictis. 171. Teſtantur ergò de divina veritate ſequentia dicta. 1. In quibus dicitur *veritas & verax.* Deut. 32. v. 4. *Deus veritas eſt, & non iniquitas in eo, juſtus & rectus eſt.* Johan. 3. v. 33. cap. 14. v. 6. Rom. 3. v. 4. Apoc. 6. v. 10. &c. 2. In quibus mentio fit veritatis divinæ Pſal. 25. v. 5. *dirige me in veritate tua* Pſal. 26. v. 3. Pſal. 40. v. 11. Pſal. 57. v. 11. Pſal. 108. v. 5. Joh. 17. v. 17. &c. 3. In quibus negatur *Deum mentiri.* Num. 23. v. 19. *Non eſt Deus quaſi homo, ut mentiatur, nec quaſi filius hominis, ut mutetur: dixit ergò & non faciet? locutus eſt & non implebit?* 1. Sam. 15. v. 29. *Triumphator in Iſrael non fallet, & non pœnitebit eum, neq; enim homo eſt;* Malach. 3. v. 6. *Ego Dominus, non mentior.* Hebr. 6. v. 18. *Impoſſibile eſt Deum mentiri:* &c. 4. Quæ oſtendunt ipſum nullius pœnitere. Nũ. 23 v. 19. 1. Sam. 15. v. 29. Job. 33. v. 14. Pſal. 33. v. 11. Rom. 11. v. 29. &c. 5. Quæ teſtantur, Deum fideliter ſtare ſuis promiſſis 2. Sam. 7. v. 28. *Verba tua erunt veritas.* Pſal. 33. v. 4. Pſal. 89. v. 3. Pſal. 146. v. 6. &c. 6. Quæ ipſum appellant *fidelem*, Exod. 34. v. 6. Pſal. 30. v. 10. Pſal. 31. v. 5. Pſal. 40. v. 11. Pſal. 54 v. 7. 1. Cor. 10. v. 13. &c. 7. Quæ mentionem faciunt *juramenti divini*, jurat enim Deus propter nos, quò minus de ipſius veritate dubitemus. Hebr. 6. v. 18. pertinet hûc formula illa: *Vivo ego &c.* 8. Quæ verbo Dei laudem veritatis tribuunt. Neh. 9. v. 13. Pſal. 19. v. 12. Pſal. 43. v. 3. Pſal. 119. v. 30. Johan. 17. v. 17. Apoc 19. v. 2. cap. 21. v. 5. cap. 22. v. 6. &c. 9. Comprobant denique veritatem Dei omnia dicta, quæ jubent ipſi *confidere*, fulcrum enim iſtius fiduciæ eſt Dei veritas. Item complementa promiſſionum & comminationum. Auguſt 22. de civ. Dei cap. 1. *Promiſit hoc Deus* (æternam felicitatem) *nec mentiri poteſt, & quibus fidem hinc quoq; faceret, multa ſua & non promiſſa & promiſſa jam fecit.*

2 Rationibus. 172. *Hanc Dei veritatem comprobant etiam argumenta.* 1. Ens & verum convertuntur. Deus autem eſt ſummum Ens, Ergò etiam ſumma veritas. 2. Eſſe Dei non ſolùm conforme intellectui divino, ſed eſt & ipſum ſuum intelligere, propter ſummam eſſentiæ ſimplicitatem. 3. Primum in unoquoque genere & menſura reliquorum omnium, quæ ſunt ſub illo genere, Deus ergò eſt prima veritas, quia eatenus aliquid in intellectu noſtro eſt verum, quatenus conforme rei, de qua aliquid affirmamus, vel negamus: eatenus autem res ſunt veræ, quatenus veritati, quæ eſt in mente divina, ſunt conformes. 4. Veritas eſt perfectio humani intellectus. Ergò bonum quid, Ergò Deo non deneganda, ſed modo perfectiſſimo ipſi tribuenda. atque hæc agunt de veritate in ſenſu Metaphyſico: *porrò* veritatem in ſenſu Ethico etiam Deo competere liquidum eſt, quia omnis virtus eſt quædam perfectio: omnes verò perfectiones in Deo ſunt & quidem modo perfectiori: Deus eſt ſummum bonum, mendacium verò malum eſt & omnibus inviſum, Ergò id procul à Deo removendum.

3. Ethnicorum teſtimoniis. 173. Hinc Triſmeg. part. 2. Pim. ſerm. 3. quod etiam refert Stobæus ſerm. 10. in terris veritatem non dari teſtatur ob rerum humanarum inſtabilitatem: *Veritas*, ait, *nequaquam eſt in terra vel eſſe poteſt, quippe veritas abſolutiſſima virtus eſt, ipſumque ſummum bonum, quod nec à materia turbatur, neq; corpore circumdatur, nudum conſpicuum, auguſtum, mutationis & alterationis expers bonum: contra verò, quæ hic ſunt, haud eſt videre tanto bono prædita, utpote, corruptibilia, paſſibilia, diſſolubilia, converti & alterari & alia ex aliis fieri ſolita.* Quærit in eodem ſermone Tacitus: *Quam igitur primam ais eſſe veritatem*, cui reſpondet Triſm. *Unum & ſolum illum, qui non eſt ex materia, qui corpore non continetur, ſine colore, ſine figura, mutationi & alterationi nulli obnoxium, ſemper exiſtentem.* Homer. Iliad. 1. introducit Deum ſic loquentem: οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον, οὐδ' ἀπατηλὸν, οὐδ' ἀτελεύτητον, ὅττι κεν κεφαλῇ κατανεύσω. *Irrevocabile eſt & minimè mendax. Neque ad finem non perveniens quodcunque innuero capite.* Pier. Val. lib. 44. Hierogl. refert, quod apud Ægyptios veritatis typus *ſit Sol.* Sol *autem fœcunditas eſt diei, pulcritudo cœli, menſura temporum, diſtinctor horarum, vigor naſcentium, nec temporum modò. verùm etiam ſiderum rector atque terrarum. Temperies ſeculorum omnium eſt Deus, qui veritas eſt, ſuavitas ineffabilis, decor indicibilis, rerum artifex inſuperabilis, principium omnium, omnium medium & finis, jubens tempora ab æternitate defluere temporaque ipſa in æternitate reducens, ſupra tempus, ſupra ævum, ſupraque cœli verticem conſiſtens ubique eſt, omniaque circumſpicit.*

174. Cum hac immutabili Dei veritate minimè pugnat, quod Gen. 6. v. 6. dicitur, pœnituiſſe Deum, quòd fecerit homines; quia *cogitatio & recogitatio Dei mutandarum rerum eſt immutabilis ratio: neque enim ſicut hominem, ita Deum cujusquam facti ſui pœnitet, cujus eſt de omnibus omninò rebus tàm fixa ſententia, quàm certa praeſcientia.* Auguſt. 15. de civ. Dei cap. 25. li. 83. quæſtionũ q. 52 Ambr. de Noah & arca cap. 4. *pœnitudo illa non fuit animi dolore perturbati affectus, ſed Dei vindicis & punientis conſilium*: non παθητικῶς hæc ſunt intelligenda, ſed ἐνεργητικῶς, non θεοπαθῶς, ſed θεοπρεπῶς. *Objectio contra Dei veritatem* 1.

175. Neque labefactat Dei ac verbi divini veritatem, quòd Deus per Jonam Ninivitis everſionem prædicit, quæ tamen non eſt ſecuta Jonæ 1. & ſeqq. capp. quia omnes comminationes Dei intelligendæ ſunt cum exceptione pœnitentiæ & converſionis. Jer. 18. v. 7. *repentè loquor adverſus populum & regnum, ut deſtruam illud &c.* v. 8. *Si verò populus ille pœnitentiam egerit à malo, pœnitebit me mali, quod cogitaveram ei facere*: conſtans & perpetua Dei voluntas eſt, quòd omnes verè pœnitentes & in Chriſtum credentes in gratiam velit recipere, & contra impœnitentes à ſe repellere ac pœnis omnis generis in eos animadvertere, quòd ergò Deus Ninivitis ad ſe converſis parcit, de immutabilitate potiùs voluntatis quàm de conſilii mutatione & verbi divini falſitate teſtatur; omnes enim comminationes intelliguntur cum conditione pertinacis impœnitentiæ abolitâ iſtâ conditione, ceſſabunt etiam comminationes. 2.

CAP. XXII.

De perfectione Dei.

176. Atque hactenus de primæ & ſecundæ claſſis attributis egimus, deſcendimus tandem ad claſſem tertiam, quæ continet attributa illa, quæ ex reliquis promanant, in quibus pertractandis

eri-

erimus breviores, tandem enim ad finem aſpiramus. Revocamus autem denuò lectori in memoriam, quòd ſuperiùs dictum fuit, propriè & ac urate loquendo, omnia quæ in Deo ſunt, ita ineſſe, ut ſint ipſe Deus, ac proinde ita ineſſe, ut nihil antecedat, nihil ſubſequatur: agimus verò hoc loco παχυλῶς ex captu atque intellectione noſtra, quæ perquam umbratilis eſt.

177. Tertia hæc claſſis tria continet attributa Dei, quæ ſunt: 1. Perfectio. 2. Majeſtas. & 3. Beatitudo. Quia Deus eſſentia ſpiritualiſſima, ſimpliciſſima, æterna, immutabilis, omnipotens, ſummæ ſapientiæ &c. ideò ſumma perfectio, ſumma majeſtas & ſumma beatitudo Deo tribuitur.

Quomodo Deo tribuatur perfectio. Quando *Deum eſſe perfectum* dicimus, intelligimus, 1. quòd eſſentia ejus ſit perfectiſſima, cui nihil deſit, nihil decedat, nihil accedat, imò etiam nihil accedere vel decedere poſſit. 2. quòd nullo externo adminiculo ad eſſentiam ſuam vel operationem indigeat, ſed ex ſe & per ſe omnia habeat, omniaq; agat. 3. quòd opera ejus ſint perfecta. 4. quòd cauſa ſit omnium aliarum perfectionum in creaturis. 5. quòd omnium rerum perfectiones modo perfectiori & eminentiori ſint in Deo, videl. non diviſim nec accidentaliter, ſed unitiſſimè & per ipſam eſſentiam.

Deum eſſe perfectum probatur 1. Scripturæ dictis. 178. Pertinent ergò hûc ſequentia Scripturæ dicta. 1. In quibus Deus *perfectus* eſſe *διαῤῥήδην* dicitur. Matth. 5. v. 48. *Sitis perfecti, ſicut & Pater veſter cœleſtis perfectus eſt.* 2. Quæ teſtantur, quòd opera ejus perfecta. Deut. 32. v. 4. *perfectum eſt Dei opus.* Rom. 12. v. 2. *perfecta Dei voluntas.* Jac. 1. v. 17 *omne donum perfectum deſcendit deſuper à Patre luminum.* 3. Quæ teſtantur, *Deum* nullius indigere. Job. 22. v. 1. *Num Deo prodeſt vir, num illi prodeſt intelligens?* Pſal. 16. v. 2. *Bonorum meorum non eget.* Eccl. 15. v. 12. *non ſunt neceſſarii Deo homines impii* (Tyranni ad conſervationem regni ſui indigent proditoribus & miniſtris ſceleratis, ſed *Deus* ad regni ſui adminiſtrationem non indiget impiis. Auguſt. 11. de Geneſ. ad lit. cap. 7. *Non indiget Deus juſtitiâ recti, nec iniquitate perverſi.*) 4. quæ teſtantur, nihil deeſſe illis, qui *Deum* habent propitium, id enim à perfectione *Dei* promanat. Geneſ. 1[illegible] dicit *Deus* ad Abrahamum: *Ero merces tu[illegible] agna valde.* Pſal. 23. v. 1. *Dominus Paſtor me[illegible], nihil mihi deerit.* Pſal. 34. v. 10. *timentibus Dominum non deerit ullum bonum.* *Delitiæ Domini ſit, pete, cuncta aderunt.* Pſal. 73. v. 25. *Quid mihi cœlum ſine te, & à te quid volui ſuper terram &c.*

Si te habeam ſolum, ſanè haut arduus æther,
Tellus rupta ſuo diſſilit atq; loco.

2. Cor. 6. v. 10. *Tanquam nihil habentes & tamen omnia habentes.* 5. quæ teſtantur, omnium rerum perfectiones eſſe in Deo, qui eſt ipſa lux, vita, caritas &c. Pſal. 94. v. 4. *Qui plantavit aurem, nonne audiat? qui docet hominem omnem ſcientiam,* Eſa. 66. v. 9. *qui alios parere facio, an ipſe non pariam?* 6. Denique de perfectione Dei reliqua attributa omnia teſtantur. Quia infinitus eſt Deus, nihil ei accedere poteſt: quia æternus eſt, nihil ei accidere poteſt: quia æternus eſt, nihil ei decedere poteſt: quia omnipotens, nihil illi deeſſe poteſt &c.

2. Rationibus. 179. Perfectionem illam Dei probant hæc argumenta. 1. Deus eſt Ens ſummum & actus puriſſimus. Ergò & perfectiſſimus. Deus eſt שַׁדַּי, *αὐταρκὴς καὶ τέλειος* non ſolùm ipſe nihil deſiderat, ſed etiam nihil in eo deſiderari poteſt. 2. Tantò aliquid perfectius quantò ſimplicius; Deus eſt Ens ſimpliciſſimum, Ergò & perfectiſſimum. 3. Deus fecit creaturas perfectas in ſuo quasque genere. Scalig. exerc. 106. ſect. 2. Ergò ipſe perfectiſſimus & in ſe & per ſe; Nulla creatura eſt abſolutè & ſummè perfecta, ſolus Deus abſolutè & ſummè perfectu[illegible]. Omnium rerum perfectiones ſunt in Dec[illegible] ſed modis infinitis perfectiores & modis inf[illegible]s perfectioribus quàm in ipſis creatis rebus. Hinc Triſmegiſti refertur definitio, quam tamen Helinandus Empedocli tribuit: *Sphæra intellectualis eſt Deus, cujus centrum eſt ubiq;, circumferentia verò nuſquam.* Circuli nomen Deo tribuere voluit, quippe qui eſt figura perfectiſſima nec init[illegible]m nec finem habens. Pierius libr. 39. Hiere[illegible]n refert Ægyptios Circuli Hieroglyphico Deum exprimere, quod deſumtum ex Jamblicho in lib. de Ægyptiorum myſteriis &c. Scalig. tamen hanc T[illegible]megiſti definitionem vocat *ridiculam* exerc. 365. *3 Ethnicorum teſtimonio.*

180. Atqui, ſi perfectus eſt Deus, *cur paſſim in Scriptura ſui glorificationem requirit? imò condidit omnia propter ſeipſum, ſuamq; gloriam.* Prov. 16. v. 4. *Fecit Deus omnia propter ſeipſum etiã impium ad diem malum.* *Reſp.* Deus noſtris laudibus non redditur major nec perfectior: ab æterno in æternum eſt, & manet in ſeipſo perfectiſſimus, ſui autem glorificationem requirit à nobis non propter ſe, ſed propter nos, ſiquidem in agnitione & celebratione Dei noſtra conſiſtit beatitudo 1. Sam. 2. v. 30. *Honorantes me honorabo, contemnentes autem contemnentur.* Jac. 4. v. 8. *Si appropinquamus Deo, ipſe appropinquabit nobis.* Ambroſius ſuper 8. Rom. *Obſequium noſtrum Chriſto nihil utiq; proficit, ſed nobis vitam acquirit æternam: ſic enim diligit nos, ut ſibi imputet, quod nobis promiſit.* *Proſp.* in Epigram. ſuper ſent. Auguſt. *Nihil Deus jubet, quòd ſibi proſit, ſed illi cui jubet; ideò verus eſt Dominus, qui ſervo non indiget, ſed quo ſervus indiget.* Gerſon in colloq. hominis cum anima. *Sicut Deus fecit omnia, cùm bonorum noſtrorum non egeret, nec inde ditior & melior factus eſt, ſed creatura ſuæ bonitatis particeps effecta: ita vult Deus, ut eum (ſc) diligamus & per ſancta deſideria devotè alloquamur propter bonum noſtrum. Proinde noſtro honore, vel noſtrâ apoſtaſiâ Deus, ne ditior, nec indigentior redditur, ſed totum hoc in nos redundat.* Theolog. German. edita per D. Johannem Arnds, virum doctiſſim. amicum noſtrum ſingularem, ſubtiliſſimè reſpondet cap. 30. *Deus non amat ſe tanquam ſeipſum, ſed tanquam ſummum bonum, ideo etiam vult ſe à nobis glorificari & agnoſci, quia eſt ſummum bonum, ad quod niſi aſpiremus, ejusq; participes reddamur, nunquam erimus boni.* *Objectio contra Dei perfectionē*

CAP. XXIII.

De Majeſtate DEI.

181. Alterum tertiæ claſſis attributum eſt Dei majeſtas, atque ſublimitas per quam intelligimus, quòd ſit ſummus, altiſſimus, excelſus ſuper omnia, proinde etiam ſuper omnia laudandus & prædicandus. Hûc ergò pertinent dicta Scripturæ ſequentia. 1. In quibus Deus vocatur *magnus,* *Deum eſſe altiſſimū.*

non

non enim mole corporeâ, ſed ſapientiâ, potentiâ & majeſtate &c. magnus eſt, Deut.7.v.21.cap.10. v.17. 1.Paral.17.v.25. *Magnus Dominus & laudabilis nimis.* Eſdr.5.v.8. Nehem.1.v.5. cap.4.v.14. cap.9.v.32. Job.36.v.26. Pſal.47.v.3. *Rex magnus eſt Deus ſuper omnem terram* Pſal.48.v.2.3. Pſal.86 v.11. in reliquis Pſalmis paſſim. Eſa.12.v.6. Jere.10 v.6. *Magnus es & magnum tuum nomen.* cap.32. v.18. Dan.2.v.45. Malach.1.v.14. 1.Joh.4.v.4.&c. referenda hûc dicta omnia, in quibus potentia ejus dicitur magna, bonitas magna, miſericordia magna, ſapientia magna &c. omnia enim in ipſo magna, quia ipſe magnus, imò magnitudo ejus nihil aliud eſt quàm eſſentia, & in ipſo nihil aliud eſt, quàm magna eſſentia. 2. In quibus dicitur *glorioſus & admirabilis.* Deuter.5 v.24. *Oſtendit Deus nobis gloriam ſuam & magnitudinem ſuam.* cap.11.v.2. Pſalm.8.v.2.&10. Eccleſ.43.v.1.&c. 3. In quibus dicitur *Altiſſimus* Geneſ.14. v.18. Numer.24. v.16. Deuter.32. v.8. Job.31. v.28. Pſal.7.v.18. & in reliquis Pſalmis paſſim. Eſa.14. v.14. Thren.3.v.35.37.38. Dan.4.v.21.31. cap.5. v.18. &c. 4. In quibus mentio fit magnorum & terribilium factorum Dei, ea enim de majeſtate ipſius teſtantur. Deuter.10.v.21. 1.Sam.12.v.25. 2.Sam.7.v.21.23. Pſal.71.v.19. Pſal.106.v.21. Actor.2.v.11.&c. 5. In quibus magnificentia Dei celebratur. 1.Paral.17.v.27. Pſal.145.v.5.&c. 6. In quibus dicitur *laudabilis & laudandus valde* Exod.15.v.11. Pſal.48.v.2. Pſal.96.v.4. Pſal.113.v.3. Pſal.145.v.3.&c. 7. In quibus *honor Dei* celebratur & honore à nobis affici jubetur. Eſa.6.v.3. *Clamant Seraphin plena eſt omnis terra honore ejus:* referenda hûc dicta omnia, quæ Deum celebrare, laudare, glorificare, honorare, prædicare &c. jubent. Non enim ita magnificatur à nobis Dominus, ac ſi noſtris laudibus major redderetur, ſed tunc à nobis exaltatur, quando altiſſimus eſſe cognoſcitur; tunc magnificatur, quando ipſius magnitudo agnoſcitur & prædicatur.

CAP. XXIV.

De beatitudine DEI.

Deum beatum eſſe eſtatur.

182. Tertium & ultimum hujus claſſis attributum eſt Beatitudo. Quando Deum Beatum dicimus, intelligimus. 1. quòd omnibus liber ſit malis. 2. quòd omnibus affluat bonis. 3. quòd ſit in ſeipſo perfectus, nullius boni indigens, nullum externum bonum appetens, cùm ipſe ſit αὐτάγαθος, ipſum ſummum bonum. 4. quòd à ſeipſo omnis boni affluentiam habeat, non autem ab alio participatam. Nos beatitudinem noſtram in Deo quærere & à Deo expectare oportet, ſed Deus à ſeipſo, in ſeipſo & per ſeipſum beatus eſt, ac proinde ſolus verè & propriè beatus. Pertinent ergò hûc dicta Scripturæ.

1. Scripturæ dictis.

1. In quibus Deus dicitur *beatus* 1.Tim.6.v.15. 2. Quæ teſtantur ipſum eſſe ſummum bonum, ex quo ſequitur, quòd nullo bono indigeat: ipſum eſſe perfectum, ex quo ſequitur, quòd ipſi nihil addi poſſit: ipſum eſſe immutabilem & invariabilem, ex quo ſequitur, quòd felicitate ſuâ non poſſit excidere: ipſum eſſe æternum, ex quo ſequitur, quòd beatitudinem ſuam non habeat aliundè. 3. Denique de beatitudine Dei teſtantur omnia dicta, quæ Angelorum & Electorum beatitudinem in viſione Dei conſtituunt, ipſe ergò fons & ſcaturigo erit omnis beatitudinis. Pſalm.16.v.11. *Adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo, delectationes in dextra tua uſque in finem,* Pſalm.25.v.12. *Credo me videre bona Domini in terra viventium.* Pſalm.36. v.8. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* v. 9. *Quoniam apud te eſt fons vitæ & in lumine tuo videbimus lumen &c.*

2. Rationibus.

183. Hanc beatitudinem comprobant etiam argumenta. 1. Deus eſt ſummum bonum. Ergò beatus in ſeipſo. 2. Deus ſolus eſt à ſeipſo, reliqua omnia ſuum eſſe & ſuam beatitudinem habent aliunde. Ergò ſolus Deus in ſeipſo beatus. 3. Beatitudo hominis conſiſtit in Dei agnitione, teſtibus etiam Philoſophis. Ergò Deus eſt fons beatitudinis. 4. Eſt anticipata notio omnium mentibus impreſſa, Deum eſſe beatiſſimum. Scalig. exerc.307.ſect.26. *Beatitudo* (hominis) *eſt fruitio ſummi boni: ſed quid fruitio? participatio. Quomodo participatur ei, qui fruitur? non abſcedit ab illo illa pars, ut huic communicetur: ſed hoc cum illo unum, quo poteſt, modo fit. Hoc de illa beatitudine, quæ in ſubjecto eſt, & quâ ſubjectum fit beatum. Fit ergo, quia una fit beatitudo cum illa beatitudine, quæ neq; in ſubjecto illo eſt, neq; ipſa ſubjectum ullũ. Quæ alio modo quam ſub hac definitione declaranda eſt, non enim hac ſui partem capit, ſed totum ipſum eſt, quod eſt. Quare ſi hominis eſt aut mentis abſtracta beatitudo, eſt idcirco, quia illa eſt in ſe infinita ſibi. Solus igitur Deus beatus eſt.*

Objectio contra Dei beatitudinem.

184. At quomodo Deus beatus, cùm non ſemper id, quod vult, fiat? non vult peccata, quæ tamen fiunt? vult ab omnibus coli juſtitiam, quod tamen non fit ab omnibus: Reſp. ex Auguſt. in Enchir.cap.100.& ſeqq. *Voluntas Dei ſemper impletur aut de nobis, aut à nobis.* De nobis impletur, ſed tamen non implemus eam, quando peccamus. A nobis impletur, quando bonum facimus. Sed de homine ſemper Deus implet ſuam voluntatem, quia nihil facit homo, de quo Deus non operetur, quod vult. Non enim vult Deus, ut homo peccet: ſi autem peccaverit pœnitenti vult parcere, ut vivat: in peccatis verò perſeverantem punire, ut juſtitiæ potentiam contumax non evadat: *Breviter*, currunt homines peccatores à voluntate Dei jubente, ad voluntatem punientem non faciente ſervo, quod præcipitur, facit Dominus, quod minatur.

CAP. XXV.

Uſus doctrinæ de divinis attributis.

Uſus hujus doctrinæ.

185. Hæc ita dicta ſint de eſſentiæ divinę unitate ejusdemq; attributis: quorum omnium verũ uſum nos aſſecutos eſſe tum demùm ſtatuamus, quando theoriæ praxin conjunxerimus, i.e. ſi Deũ eo modo agnoſcamus & celebremus, quo ſe in Scripturis patefecit, Si ex vero & vivo attributorum divinorum ſenſu, amor Dei, timor & fiducia in cordibus noſtris oriatur, ſi Dei bonitatem & juſtitiam κατὰ δύναμιν in vita imitari ſtatuamus. *Denique*, ſi ad plenam & perfectã Dei agnitionem in futura vita expectandã ſeriis gemitibus & intimo cordis deſiderio aſpiremus. Nimirũ hæc vera eſt & viva Dei cognitio, per quam interiùs animę noſtrę clariùs manifeſtatur, quàm verbis exteriùs exprimitur.

186. *Si Pater ego ſum, ubi eſt honor meus? & ſi Dominus ſum, ubi eſt timor meus?* dicit Dominus Mal. 1. v. 6. evidenter oſtendens, Deum non ſolùm ut benigniſſimum Patrem nudâ theoriâ agnoſcendum, ſed etiam ex toto corde amandum: nec ſolùm ut omnipotentem & juſtiſſimum Dominum, prædicandum, ſed etiam ex ſerio corde timendum eſſe. *Guſtate & videte, quòd bonus Jehovah, beatus vir, qui ſperat in eo,* dicit Pſaltes Pſal. 34. v. 9. qui ergo nondum guſtat, is etiam nondum plenè & ſalutariter cognoſcit, quàm bonus ſit Jehova. *In hoc ſcimus,* dicit mellitus Apoſtolus 1. Epiſt. 2. v. 3. *quoniam cognovimus eum, ſi mandata ejus obſervemus.* v. 4. *Qui dicit, ſe nôſſe eum, & mandata ejus non ſervat, mendax eſt, & in eo veritas non eſt.*

187. Quàm ergò multi mentiuntur Dei cognitionem? ſummum illud bonum nondum cognoſcit, qui non amat; quomodo enim non amaret, ſi cognoſceret, cùm hæc ſit Natura boni excitare ſui amorem? nondum autem amat, qui aliud præ illo amat. *Si quis diligit mundum, non eſt caritas Patris in eo.* 1. Johan. 2. v. 15. Qui ſummo huic bono aliquod præfert, nondum amat ut ſummum bonum: qui in alio cordis ſui quietem & amoris terminum conſtituit, nondum appetit illud ut ſummum & beatiſſimum.

188. Si verè Deum omnipotentem ſtatuimus, cur non plenâ cordis fiduciâ in ipſius promiſſiones recumbimus, & in adverſis quibuscunque ejus auxilium imploramus? Si verè Deum eſſe ſummum bonum ſtatuimus, cur non in toto corde eum amamus? Si verè Deum eſſe juſtum judicem ſtatuimus, cur ſceleribus ſecurè indulgemus? Si verè Deum eſſe ſapientiſſimum credimus, cur in adverſis trepidamus, ſoliciti de eventu, cùm tamen Deus per ſuam ſapientiam omnia ita moderetur, ut diligentibus ſe in bonum cedant? ſi Deum eſſe veracem credimus, cur de ipſius promiſſis dubitamus? Denique ſi Deum perfectiſſimum & beatiſſimum eſſe credimus, cur non in ipſo ſolo finem deſideriorum noſtrorum ſtatuimus? Si pulcritudinem quæris, ipſe pulcerrimus; Si divitias quæris, ipſe ditiſſimus; Si ſapientiam quæris, ipſe ſapientiſſimus. *Breviter,* ipſe eſt omnia. *Ama unum illud bonum, in quo omne bonum, & ſufficit tibi.* Anshelm. in Proſol. cap. 25.

189. Inde Philo lib. de Decal. τέλος τῆς εὐδαιμονίας conſtituit τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομοίωσιν, quod ita exprimit Baſil. homil. 10. hexaem. τέλος ἐστὶ χριστιανισμός, Θεοῦ ὁμοίωσις κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρώπου φύσει. Qui ſalutariter & inſeriùs Deum vult cognoſcere, ingrediatur viam dilectionis, *Deus enim eſt caritas.* 1. Joh. 4. v. 8. *Chriſtum diligere, ſuperat omnem ſcientiam,* Eph. 3. v. 19. *Vanitas vanitatum & omnia vanitas, præter amare Deum & illi ſoli ſervire.* Kempiſ. 1. de imit. Chriſt. cap. 1. Ergò ô Ignis, Caritas, illumina & accende nos, tibi gloria & honor in ſeculum, Amen.

DE TRIBUS ELOHIM UNIUS INDIVISÆ DEITATIS

SIVE

DE SACROSANCTO TRINITATIS MYSTERIO.

I.

Connexio cum loco precedente

DE Divinæ Eſſentiæ unitate, ejuſdemq; attributis eſſentialibus egimus hactenus: ſequitur, ut de perſonarum Trinitate, hoc eſt, de tribus Elohim in una illa indiviſa eſſentia verè & realiter diſtinctis in poſterum agamus; *hæc enim eſt Catholica fides, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur.* Athanaſ. in Symb. *Dicimus unum, ſed non ad confuſionem Trinitatis: dicimus tres perſonas, ſed non ad præjudicium unitatis.* Bernhard. ad Eugen. lib. 5. col. 1047. *Non abducimur ab unitatis profeſſione, aſſertione trium, cùm in hac Trinitate non recipiamus multiplicitatem, ſicut nec ſolitudinem in unitate. Quamobrem cùm dico unum, non me Trinitatis turbat numerus, qui eſſentiam non multiplicat, non variat, nec partitur: Rurſum, cùm dico tria, non me arguit intuitus unitatis, quæ illa quæcunq; tria, ſeu illos tres, nec in confuſionem cogit, nec in ſingularitatem redigit.* Ibid. col. 1048.

CAP. I.

De vocabulo Trinitatis.

2. Ordiemur à nomine. Trinitas ſignificat determinatum numerum perſonarū, *ut ergò ponitur perſonarum pluralitas, ita etiā utendum fuit nomine Trinitatis.* Thom. p. 1. q. 31. art. 1. Sed triplicitas à Deo removenda eſt: arguit enim inæqualitatis comparationem, & eſſentiæ multiplicationem. Nomen autem Trinitatis perſonarum numerum ita exprimit, ut eſſentiæ indiviſam unitatem non tollat, eſt enim Trinitas quaſi trium unitas. Ergò ſi rem rectè velimus æſtimare, nomen illud, quo Germani ad exprimendam perſonarum Trinitatem utuntur, minùs conveniens eſt, cùm triplicitatem potiùs ſonet, quàm Trinitatem. *Trinitas.*

3. *Bellarm. præfat. controv. de Chriſto refert,* D. Luthero *nomen Trinitatis diſplicuiſſe, ac proinde ex Germanorum precibus illam precandi formulam; Sancta Trinitas, unus Deus, miſerere nobis, ab ipſo* *An Luthero nomen Trinitatis diſpliceerit.*

ſub-

ſubmotam eſſe. Atqui novimus D. Lutherum vocabulo hoc in Scripturis ſuis ſæpiſſimè uſum; arbitror autem inde calumniæ occaſionem ortam, quòd ipſe itidem monuerit, vocem Germanicam non eſſe ſatis commodam, ideoque vim & ſenſum ejus populo rectè explicandam, qua de re vide D. Chemnit. in explic. Evangel. Domin. Trinit. p. 2. pag. 274.

An Trinitatis nomine utendum ſit.

4. Tumultuati olim vehementer ſunt hæretici contra Orthodoxos, (quos nominabant Homouſianos, teſte Sixto Senenſi lib. 4. Biblioth.) quod nomine Trinitatis & ſimilib. uterentur, cùm ea in Scripturis nuſpiā extent, ſed rectè illis reſponſum fuit, primò etiamſi totidem ſyllabis hæ voces in Scripturis non legantur, tamen rem ipſam iſtis vocibus denotatam in eis abundè & perſpicuè haberi: deinde Eccleſiam non aliquâ petulanti novitatis affectione diſceſſiſſe à ſimplici proprietate verborum Scripturæ, ſed loquendi neceſſitate à Græcis & Latinis parta eſſe ea vocabula propter errores & inſidias hæreticorum. Thom. p. 1. q. 29. art. 3. *Ad inveniendum nova nomina antiquam fidem de Deo ſignificātia coegit neceſſitas diſputandi cum hæreticis.* Qua de re extat pulcerrimus locus in Diſputatione Athanaſii cum Ario coram Probo judice gentili, ubi Athanaſius ita diſſerit. *Eccleſiaſtica ſemper moris eſt diſciplina, ſi quando hæreticorum nova doctrina exurgit, contra inſolentes quæſtionum mutationes rebus immutabiliter manentibus, nominum vocabula immutare, & ſignificantiùs rerum Naturas exprimere, quæ tamen exiſtentium cauſarum virtutibus congruunt, & quæ magis eaſdem antiquitùs fuiſſe demonſtrent, non ortus novitatem menſurent*: id declarat quibusdam exemplis, & poſtea ſubjicit. *Scito itaq; Ari, contra inſolentes & furtivas hæretica intelligentia pravitates quadam confeſſionis nomina non temerè præſumta, ſed ex conſequenti ratione collecta, fidei autoritatibus fuiſſe inſerta; imò tot novorum verborum religioſo intellectu extiterunt abſolutiones, quot fuerunt quæſita vel ſubminiſtrata perfidiæ occaſiones, licet totidem ſyllabis & literis vocabula ſeu nomina non legantur in divinis literis.* Hactenus Athan.

Trinitatis nomen extat in ſcriptis veterum ante Conc. Nicenum.

Nomen τριάδ☉ & Trinitatis extat in ſcripteris veterum Eccleſiæ Doctorum, etiam eorum, qu[illegible] mota ab hæreticis certamina floruerunt. Juſt. Mart. & Philoſophus liberum ſcripſit, cujus titulus: ἔκθεσις πίστεως, περὶ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας, ἤτοι περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδ☉. Tertull. ſcripſit librum peculiarem *de Trinitate*, & in libr. contra Praxeam ſæpiſſimè hac voce utitur. Clemens Alexandr. libr. 5. Stromat. utitur itidem nomine ἁγίας τριάδ☉. Origenes tom. 1. in Eſaiæ cap. 6. dicit verbis iſtis: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus*; myſterium Trinitatis inſinuari.

CAP II.

De pluralitate perſonarum in divinis ex Vet. Teſt.

Pluralitas perſonarū in Eſſentiæ unitate.

6. De vocabulis οὐσίας, ὑποστάσεως, ὁμοουσίου &c. dictum ſuperiùs, tranſeamus igitur à nominis expoſitione ad rem ipſam. Unum eſſe Deum eſſentiâ comprobatum dedimus ſuo loco in illa divinæ eſſentiæ unitate *eſſe plures perſonas.* Scriptura docet 1. illis locis, in quibus plurale Elohim uſurpat de Deo, hujus enim rei nullam aliam conſtantem rationem dari poſſe, quàm perſonarum pluralitatem, oſtendimus in præcedentibus. Ubi obſerva, vocem hanc pluralem non ſolùm cum verbo ſingulari in plurimis Scripturæ locis conſtructam haberi, (ad eſſentiæ unitatem denotandam) ſed etiam cū verbo & adjectivis pluralibus, quandoque conjungi (ad perſonarum pluralitatem evidentiùs inſinuandam) Gen. 20. v. 13. *Quando errare me fecerunt Elohim de domo Patris mei.* cap. 35 v. 7. *quoniam ibi revelati ſunt ipſi Elohim, cùm fugeret metu fratris ſui.* Deut. 5. v. 26. *Quid eſt omnis caro, ut audiat vocem Elohim viventium, qui de medio ignis loquitur?* Joſ. 24. v. 19. *Non poteritis ſervire Domino, Elohim ſancti ipſe.* 2. Sam. 7. v. 23. *Quis eſt ſicut populus tuus, ſicut Iſrael gens una in terris? propter quam iverunt Elohim, ut redimerent eam ſibi* (1. Paral. 17. v. 21. id effertur cum ſingulari, *propter quam ivit Elohim*) Job. 35. v. 10. *Nec dixit, ubi Eloah factores mei?* Pſal. 58. v. 12. *Utiq; Elohim judices in terra.* Pſal. 149. v. 2. *Lætetur Iſrael in factoribus ſuis* Eſa. 44. v. 2. *Sic dixit Iehovah factores tui.* cap. 54. v. 5. *Mariti tui factores tui, Iehovah exercituum nomen ejus*, Jer. 10. v. 10. *Iehovah Deus veritas eſt, ipſe Elohim viventes.* cap. 23. v. 36. *pervertitis verba Elohim viventium.* Lyranus adducit adhuc alium locum ex Eccleſ. 2. v. 12. *Quis eſt homo, qui intret poſt Regem, qui jam fecerunt eum*: ſed is minùs conveniens ad propoſitum videtur. Epiphanius contra Anomæos pro perſonarū pluralitate adducit ex Eſa. 26. v. 4. *Confidite* בַּיהוָה צוּר *Domini fortis in ſeculum.* Epiph. ſic vertit: ὅτι ἐν τῷ Κυρίῳ ὁ Κύρι☉ ὁ στερεώσας τοὺς αἰῶνας.

Prima claſſis dictorum.

Secunda claſſis dictorum.

7. *Altera claſſis* teſtimoniorum, quibus perſonarum pluralitas inſinuatur, complectitur ea loca, in quibus Deus ipſe in plurali numero de ſe loquitur. Habentur autem in univerſum quatuor talia loca in Scripturis. 1. Gen. 1. v. 26. *Faciamus hominem ad imaginem noſtram*, (Auguſt. de fide ad Petrum. *Si in illa Natura Patris, & Filij, & Spiritus ſancti eſſet una tantùm perſona, non diceretur*, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. *Cùm ergò dicit*, ad imaginem, *oſtendit unam Naturam eſſe, ad cujus imaginem homo fieret: cùm dicit* noſtram, *oſtendit eundem Deum non unam, ſed plures perſonas eſſe.* Theod. q. 19. in Gen. *In univerſa Scriptura divina audire licet Deum ſingulari numero loquentem, rarò autem pluraliter ſermonem formantem, cùm videlicet innuit numerum perſonarum ſancta Trinitatis. Itaq; per hoc*, Dixit Deus, *communionem divinæ Naturæ explanavit, cùm autem ſubjungit illud*, Faciamus, *expreſſit numerum perſonarum*) 2. Gen. 3. v. 22. *Ecce Adam quaſi unus ex nobis.* 3. Gen. 11. v. 7. *Dixit Deus: Deſcendamus & confundamus linguam eorum.* 4. Eſa. 6. v. 8. *Audivi vocem Domini dicentis, quem mittam? & quis ibit nobis?* Perer. comm. ſup. Gen. tom. 1. lib. 4. p. 155. addit quintum locum Gen. 2. v. 8. *Faciamus Adæ adjutorium*, ſed ibi in Hebræo non eſt numerus pluralis. Sequitur autem Pererius verſionem LXX. Interp. & tranſlationem vulgatam. Reuchl. in notis ad quæſtionem primam Athanaſii non incommodè huc refert locum Malach. 1. v. 6. ubi itidem in plurali dicit de ſe Deus: Si אֲדוֹנִים *Dominus ego.*

Tertia claſſis dictorum.

8. Tertia claſſis dictorum perſonarum pluralitatem inſinuantium colligenda eſt ex illis locis, in quibus Deus de Deo, & Dominus de Domino loquitur, ibi n. itidem pluralitas perſonarum ſignificatur; docente D. Luthero in lib. 2. de ult.

 ver-

verbis Davidis Gen. 19. v.24. *Pluit Dominus à Domino ignem & ſulphur*, quem locum Concilium Syrmienſe referente Socrate lib.2.cap.30. & Hilarius lib.4. quin & hiſce omnibus prior Ignat. in Epiſt. ad Antioch. eò referunt, ut diſtinctas Deitatis perſonas in eo inſinuari ſtatuant. Exod. 16.v.17. *Manè videbitis gloriam Jehova, audivit enim murmurationes veſtras contra Jehovam*. cap.34.v.5. *Deſcendit Jehovah in nube, & ſtetit cum Moſe illic, & prædicavit de nomine Jehova.* v.6. *Et tranſiens Jehovah ante eum, clamavit: Jehova, Jehova fortis, miſericors &c.* Num.14. v.21. *Vivo ego, dicit Dominus, replebit gloria Domini univerſam terram.* (hanc gloriam vidit Eſaias cap.6 v.4. de quo dicitur Joh.12.v.41. quòd *viderit gloriam Christi Filij Dei*) 2.Sam.5.v.23. *Dixit Dominus ad Davidem, venias ad hoſtes ex adverſo mororum.* v.24. *cumq́; audieris ſonitum inceſſus in cacuminibus mororum, tunc movebis te, tunc enim egredietur Jehovah ante te.* 2.Sam.7. v.11. *Annunciat tibi Jehovah, quòd domum tibi faciet Jehovah.* Pſal. 45.v.8. *Unxit te Deus tuus ô Deus*, id refertur ad Filium, Hebr.1.v.9. (Pſal.110.v.1. *Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis,*) hoc refertur ad Filium Matth.22. v.44. Marc.12. v.36. & alibi paſſim Eſa.60.v.19. *Dominus erit tibi in lucem ſempiternam & Deus tuus in gloriam tuam.* Jerem.23.v.5.cap.33.v.15. *Ecce dies veniunt, dicit Jehovah, & ſuſcitabo Davidi germen juſtum, & hoc eſt nomen ejus, quod vocabunt eum Jehovah, juſtitia noſtra.* (id ad Filium Dei refertur 1.Corinth.1. v.ult.) Dan.9.v.17. *Exaudi Deus noſter orationem ſervi tui propter Dominum.* Oſe.1, v.7. *Sic dicit Dominus: Miſerebor domus Juda, & ſalvabo eos in Domino Deo ſuo.* Zach.2.v.8. *Sic dicit Dominus Zebaoth, ipſe miſit me ad gentes.* v.9. *ut cognoſcatis, quòd Dominus Zebaoth miſerit me*: Objiciunt Neo Samoſateniani Poloni in catech. pag. 75. *verba hæc referenda eſſe ad Angelum, qui cum Propheta locutus eſt*: Reſpon. Angelus ille fuit Dei Filius, quia Zachar.1. v.20. vocatur Jehovah; ipſe eſt princeps cœleſtis militiæ Dan.12. v. 1. Ex ſequenti cap.3. Prophetæ id elucet adhuc clariùs.

Quarta claſſis dictorum. 9. Quarta claſſis teſtimoniorum, ex quibus perſonarum divinitatis pluralitas colligi poteſt, complectitur ea loca, in quibus mentio fit *Filij Dei*, illum enim verum Deum oportet eſſe. Epiphan.hæreſ.69.p.337. *Omne generans ſimile quid generat, homo hominem gignit, & Deus Deum.* Pſal.2.v.7. *Narrabo decretum, quod Jehovah dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* (Refertur hic locus ad Chriſtum, Actor.4.v.25. cap.13. v.33. Hebr.1.v.5.cap.5.v.5. oſtendunt etiam, circumſtantiæ non poſſe de alio quoquam, quàm de Chriſto Filio Dei hunc locum accipi, dicitur enim: Rex conſtitutus ſuper Sion, cui termini terræ in poſſeſſionem dati, qui oſculandus ſit, id eſt, cui in vero timore obœdire, & ſincero eum corde amplecti omnes debent. Hieronym. de ſancta fide in Hebræomaſt. libr.1, cap.5.pag.50. refert ex Medraſtilim ſuper hunc locum. *Dixit Rab. quid ſonat illud;* Apprehendite diſciplinam &c. *Simile eſt cuidam Regi, qui ſe contra ejusdem civitatis populum indignavit, eunte populo ad Filium Regis, ut pro eis Patri ſuo Regi interveniret, ſuppliciter deprecati ſunt, Quo facto Rex placatus eſt, populus autem cùm vellet gratiarum actiones facere Regi, dixit eis Rex: mihi facitis gratias, non ſic, ſed potiùs filio meo reddite. Nam niſi foret pro illo, jam tota civitas deſtructa eſſet. Et hoc modo dicit Deus: apprehendite diſciplinam.* Sanctes in Lexico allegat verba Rab. Aben Ezre: Servite Domino *reſpectu Domini*, Oſculamini Filium *reſpectu Meſſiæ*: & addit, *in India morem eſſe, ut ſubditi Regem deoſculentur*) Pſal.72. v.17. *Erit nomen ejus in ſecula, ante Solem permanet nomen ejus.* (Burgenſis in Scrutinio notat in Hebræo hic haberi verbum, cujus ſimile in tali forma nuſpiam extat, ut ſit ſenſus: ante Solem, hujus Regis nomen eſt filiatum, id eſt, per filiationem derivatum. Eſt enim ינון paſſivum à נין, quòd filium ſignificat) Prov.30.v.4. *Quis aſcendit in cœlum & deſcendit? Quis ſtabilivit omnes terminos terræ, quod nomen ejus & quod nomen filij ejus.* (Explicationem hujus loci eruditam quære apud D.Chemnit.p.1.loc.comm.pag.134.) Denique referenda húc ſunt omnia V.Teſt. Teſtimonia, in quibus Jehovah dicitur talem *Angelum* mittere, cui nomen Jehovah vel opera divina tribuuntur, tunc enim Angeli nomine intelligitur Dei Filius, verus cum Patre & Spiritu S. Deus. Sic Exo.23.v.20 & 21. *Jehovah mittit Angelum, cui nomen Jehovah*, qua de re plura ſuo loco.

CAP. III.

De Trinitate perſonarum in divinis ex Vet. Teſt.

Tres in eſſentia unitate perſona. 10. Hactenus juxta diſtinctas teſtimoniorum claſſes pluralitatem perſonarum in divinis ex Vet. Teſt. oſtendemus, docendum porrò fuerit, nominatim *tres perſonas eſſe in una illa divina eſſentia, non plures nec pauciores.* Quamvis verò myſterii hujus aperta & dilucida revelatio Nov. Teſt. fuerit reſervata, unde id *dies*, vetus verò *nocti*, comparatur Roman.13.v.13. tamen certum eſt, non fuiſſe præcipuum hunc fidei articulum Eccleſiæ Vet. Teſt. penitùs ignotum, ſed extare de Trinitate etiam in Vet. Teſt. graviſſima teſtimonia, licet obſcuriora ſint reſpectu claræ lucis in Novo Teſtam.

Prima claſſis dictorum. 11. Revocabimus autem teſtimonia illa ad ſequentes claſſes. Prima complectitur dicta ea, in quibus diſtinctè tres perſonæ Divinitatis enumerantur. Gen.1.v.1. *In principio creavit Deus cœlum & terram & quidem* dicendo, (id eſt, per Filium, qui ob id in Bibliis Chaldaicis frequentiſſimè appellatur *Meimerah*) v.2. *& Spiritus Domini* (Elohim, Patris, & Filii & Spiritus) *incubabat aquis* (denotari hoc loco tres Deitatis perſonas in loco de Creatione docebitur evidenter; hac vice illud ſaltem notamus, quòd Burgenſis in ſuo Scrutinio probat, *antiquiores Rabinos diſertè id expoſuiſſe de Spiritu Dei. Thargum Hieroſolymitanum* exponit *per Spiritum gratiæ & miſericordiarum*: ut ſilentio prætereamus, *Patres* primitivæ Eccleſiæ unanimi conſenſu ita exponere, qua de re videatur Baſil.homil.2.hexaem.tom.1.p.35. Origenes 1. de princ.cap.3. Cyrill.lib.1. contra Julian.cap.43. lib.2.cap.35. Auguſt.13. Confeſſ.4.libr.8. de civ. Dei cap.11.libr.11.cap.32. Ambroſ.lib.1. hexaem. cap.8.) Exod.31.v.1. loquitur Jehovah cum Moſe, & v.2. dicit, quòd *Bezaleelem Spiritu Dei* (Filii ſui) *impleverit*. 2.Sam.23. v.2. *Spiritus Domini locutus eſt per me, & ſermo ejus factus per linguam meam* (Verbum hypoſtaticum dedit mihi ſapientiam, & ex Spiritus ſancti inſpiratione locutus ſum,

ſum, 2.Pet.1.v.ult.) Pſalm.33.v.6. *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & Spiritu oris ejus omnis exercitus eorum,* (explicatio hujus verſiculi deſumenda ex Geneſ.1.& Johan.1.capp.) Eſa.42.v.1. *Ecce ſervus meus* (dicit Deus de Filio ſuo, qui in plenitudine temporis venturus erat ad miniſtrandum, Matth.20.v.28.) *& electus, in quo complacuit animæ mea* (Matth.3.& 17.capp. proponitur explicatio) *dedi Spiritum meum ſuper eum.* Eſa.48.v.16. *Nunc Dominus Deus miſit me, & Spiritus ejus.* Eſa.61.v.1. *Spiritus Domini Jehovæ ſuper me,* (dicit Meſſias Dei Filius) *eò quòd unxerit me Jehovah* (Luc.4. v.8. Chriſtus de ſe hoc dictum eſſe teſtatur. & Johan.3.v.34.ita exponitur; *Quem miſit Deus, hic loquitur Dei verbum, quia Deus non dat Spiritum ad menſuram*) Eſ.63.v.7. *Miſerationum Jehovæ miſerabor.* v.8. *Dixit autem verè populus meus ſunt.* v.9. *in omni anguſtia eorum, fuit ei anguſtia, & Angelus faciei ejus ſalvos fecit eos.* v.10. *ipſi autem exacerbaverunt Spiritum ſanctum ejus.* Hagg.2.v.5. *Ego vobiscum ſum, dixit Jehovah exercituum.* v.6. *Verbum quod pepigi vobiscum, cùm egrederemini de terra Ægypti, & Spiritus meus erit in medio veſtrûm.* Vide Tremell.& Junium h.l.

Secunda claſſis dictorum.

12. *Altera claſſis* complectitur teſtimonia ea, in quibus nomen Jehovæ & Dei tribus diſtinctis vicibus in una ſententia repetitur, ibi enim pro modo revelationis Vet. Teſt. convenienter tres perſonæ Deitatis inſinuantur. Numer.6.v.23. *Sic benedicetis filiis Iſrael.* v.24. *Benedicat tibi Jehovah & cuſtodiat te.* v.25. *Attollat Jehovah faciem ſuam ſuper te, & miſereatur tui.* v.26. *Lucere faciat Jehovah faciem ſuam ad te, & donet tibi pacem.* (Notat Capnio lib.3. Cab.fol.879. è Salomone Tecenſi, quòd Sacerdotes hanc εὐλογίαν tribus digitis utraque in palma erectis & reliquis duobus depreſſis antiquitùs pronunciaverint) Deut.6.v.4. *Audi Iſrael, Dominus Deus noſter Jehovah unus* (In Zohar, cujus ſumma apud Judæos autoritas, R.Simeon Ben Johai profert locum ex Rab.Ibba ſuper hunc textum. Per primum Jehovah, quod Dei nomen incommunicabile eſt, intelligit R.Ibba *Patrem omnium Principem*: per Elohenu, id eſt, Dominus noſter, *filium omnium ſcientiarum fontem.* Per ſecundum Jehovah *Spiritum ſanctum ex ambobus procedentem,* qui quidem vocis menſura eſt: Vocat verò unum, qui individuus eſt nec revelabitur hoc arcanum ante adventum Meſſiæ) Pſal.42.v.2. *Quemadmodum deſiderat cervus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus.* v.3. *Sitivit anima mea ad Deum, ad Deum vivum, quando veniam & videbo faciem Dei.* Pſalm.67.v.7. *Benedicat nos Deus, Deus noſter.* v.8. *Benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.* Eſa.33.v.22. *Jehovah judex noſter eſt, Jehovah Legiſer noſter, Jehovah Rex noſter, ipſe ſalvabit nos.* Jerem.33.v.2. *Sic dixit Jehovah qui facit, Jehovah qui format, Jehovah eſt nomen ejus.* Daniel.9. v.19. *Domine exaudi, Domine parce, Domine attende.*

Tertia claſſis dictorum

13. Tertiam argumentorum claſſem ſuppeditat τρισάγιον illud Angelorum: Eſa.6.v.3. *Seraphim clamabant alter ad alterum: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Zebaoth* (Rab. Simeon Ben Johai ſuper hunc locum ita commentatur: הקדוש קדוש זה אב קדוש זה בן קדוש זה רוח *Sanctus hic eſt Pater, Sanctus hic eſt Filius, & Sanctus hic eſt Spiritus ſanctus.* Cùm ex regno Neapolitano ejicerentur Judæi in Thargum à Jonatha Uzielis filio ſic hymnus iſte verſus fuit: ברא קדיש רוחא קדישא קדיש אבא קדיש *Sanctus Pater, Sanctus Filius, Sanctus Spiritus ſanctus.* Vide de hoc τρισαγίῳ divinitùs hominibus impertito Niceph.lib.4.cap.46. ubi commemorat, *quomodo Theodoſii Imperatoris & Procli Archiepiſcopi Conſtantinopolitani tempore, cùm ingens eſſet terræ motus & univerſa multitudo in campum ſeceſſerat, puer quidam è populo raptus in aëra, audierit ab Angelis τρισάγιον cantari, idq; ut in Litaniis publicis adhiberetur, deſcendens monuerit, animam mox Deo reddiderit, terræmotus autem confeſtim quieverit.* Vide etiam de eo Damaſcen. lib.3 orth.fid.cap.10.& in comment.de Triſagio. Obſerva etiam Johan.12.& Actor.28. directè ad Filium & Spiritum ſanctum hanc Angelorum δοξολογίαν applicari.)

Quarta claſſis dictorum.

14. Quartam denique argumentorum claſſem conſtituunt ea loca, in quibus Deus de Deo, Dominus de Domino loquitur: duabus enim perſonis ſimul nominatis, includitur perſona Spiritus S. loquentis in Scriptura, juxta illud 2.Pet.1.v.21. *à Spiritu ſancto impulſi locuti ſunt ſancti Dei homines* 2.Sam.23.v.2. dicit David: *Spiritus Domini locutus eſt per me* &c. Enumerata autem talia dicta ſunt paulò ſuperiùs. Atque hæc ſunt Vet. Teſt. de ſacroſancto Trinitatis myſterio teſtimonia, ubi ſemper cogitandum eſt, Trinitatem in illis inſinuari modo eo, qui diſpenſationi illorum temporum conveniebat.

Hiſtoria Gen.18.

15. Videtur non incommodè huc referri memorabilis illa apparitio trium virorum, quos Abraham Patriarcha hoſpitio excepit Gen.18.v.1. eoſque oratione ſingulari & verè myſtica allocutus eſt; *Domini mei,* (inquit v.3.) *ne tranſiveris à ſervo tuo.* Fuerunt quidem hi tres viri Angeli, nimirum Angelus ille increatus, Dei Filius, quem duo creati Angeli comitati ſunt: interim tamen per eos tres divinitatis perſonas modo quodam myſtico ſignificatas eſſe non incongruè ſtatuitur. Auguſt.ſerm.70.de temp.p.152. *Tribus occurrit Abraham & unum adorat. Jaceo, quod tres vidit, Trinitatis myſterium intellexit: quod autem quaſi unum adoravit, in tribus perſonis unum Deum eſſe cognovit.* Vide eundem lib.16.de civ.Dei cap.29. lib.2.de Trinit.cap.11. Gregor.Nyſſen.de Trinit. Cyrillum lib.1. contra Julian. Lutherus ſuper 18. Gen. p.216.ſic ſcribit: *Defendamus Doctores noſtros contra virulentas linguas, qui occulto ſenſu vidiſſe Abrahamum Trinitatem dicunt; ſiquidem Deus ei apparuit, non in paucioribus nec pluribus perſonis quam tribus.* Rectè igitur Patres hoc loco uſi ſunt, aliud tamen eſt probare, aliud ornare &c.

CAP. IV.

De Trinitate perſonarum in divinis ex Nov. Teſt.

Prima claſſis dictorum.

16. In Novo Teſt. de ſacroſancto Trinitatis myſterio habentur teſtimonia numero plura, luce clariora, & pondere graviora. Diſtinguemus autem ea iiſdem in certas claſſes. *Prima* complectitur θεοφανείας in Baptiſmo & transfiguratione Chriſti, Matth.3. v.16.& 17. Marc.1. v.10.& 11. Luc.3 v.22.deſcribitur Baptiſmus Chriſti, ubi vox cœleſtis Patris audiatur: *Hic eſt Filius meus dilectus*

ctus &c. Filius in Jordane baptizatur: Spiritus ſanctus in corporali ſpecie columbæ ſuper ipſum deſcendit. Matth. 17. v. 5. Marc. 9. v. 7. Luc. 9. v. 34. & 35. deſcribitur *transfiguratio* Chriſti, ubi itidem auditur vox Patris (primę perſonæ) Filius (ſecunda perſona) transfiguratur, ita ut ſpecies ej' ſplendeat ſicut Sol &c. Spiritus S. (perſona tertia) manifeſtat ſe in nube lucida. Vide pulcerrimã & nervoſiſſimam hiſtoriæ & θεοφανείας hujus circa Baptiſmum Chriſti explicationem apud Dn. Chemn. lib. 2. Harm. Evang. cap. 17. Et quia illuſtrior Trinitatis patefactio non extat in Scripturis, ideò Athanaſius, Epiphan. & alii ex piis veteribus quaſi Proverbii loco uſurpârunt illud: *Comitare Iohannem ad Iordanem & videbis*. Auguſt. tract. 6. in Johan. *Apparuit manifeſtiſſima Trinitas; Pater in voce, Filius in homine, Spiritus S. in columba.*

Secunda claſſis dictorum.

17. *Altera claſſis ea complectitur teſtimonia*, in quibus Patris, Filii & Spiritus S. diſtincta fit mentio. Matth. 28. v. 19. jubet Chriſtus baptizare *in nomine Patris, Filij & Spiritus ſancti*. (ex quo loco rectè colligit Baſil. Epiſt. 78. *Baptiſari nos oportet, ſicut accepimus, credere autem ſicut baptiſamur, glorificare autem ſicut credimus Patrem, Filium & Spiritum S.*) Luc. 1. v. 36. *Spiritus S. ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.* Joh. 14. v. 16 *Rogabo Patrem*, dicit Filius Dei, *& alium Paracletum dabit vobis*. v. 17. *Spiritum veritatis* &c. Joh. 15 v. 26. *Quando veniet Paracletus, quem ego* (inquit Chriſtus) *mittam vobis à Patre, Spiritus veritatis, qui à Patre procedit* &c. Actor. 10. v. 38. *unxit Deus Ieſum Spiritu ſancto* Rom. 1. v. 2. *Deus antè promiſit Evangelium in Scripturis*. v. 3. *de Filio ſuo, qui natus ex ſemine Davidis juxta carnem.* v. 4. *declaratus Dei Filius ſecundum Spiritum ſanctificationis* (ubi tamen nomine Spiritus videtur commodiùs intelligi divina Natura Filii, quo ſenſu etiam Petr. 1. Epiſt. 3. v. 18. dicit, *Chriſtus mortificatus carne, vivificatus autem Spiritu*) Rom. 8. v. 11. *Si Spiritus ejus, qui ſuſcitavit Ieſum a mortuis, habitat in vobis, vivificabit & ipſe mortalia corpora veſtra propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis*. 2. Cor. 13. v. 13 *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, charitas Dei & communicatio Spiritus S. ſit cum omnibus vobis.* Gal. 4. v. 6. *miſit Deus Spiritum Filij ſui in corda veſtra.* Eph. 2. v. 18. *Per Chriſtum habemus acceſſum ad Patrem in uno ſpiritu.* Tit. 3. v. 4. *Cùm benignitas & φιλανθρωπία apparuit Dei Salvatoris noſtri.* v. 5. *ſecundùm ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus S.* v. 6. *quem effudit in nos abundè per Ieſum Chriſtum* 1. Joh. 5. v. 7. *Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum & Spiritus S.* Apoc. 1. v. 4. *Gratia vobis ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, & à ſeptem Spiritibus, qui in conſpectu throni ejus ſunt.* v. 5. *& a Ieſu Chriſto.* &c.

Dictum 1. Iohan. 5. Tres ſunt &c.

18. Antequam ab hac claſſe abeamus poſteriora duo dicta pleniùs videntur excutienda. Verſic. ille 1. Joh. 5. v. 7. à Cyrill. lib. 14. theſauri Auguſtino & Beda omittitur: teſtatur autem *Eraſmus in Bibliotheca Minoritarum Antuerpienſium inventum fuiſſe Græcum codicem, qui expreſsè eum habuit*; *Rob. Stephanus* vir doctiſſimus antiquiſſima exemplaria protulit, in quibus verſiculus ille legitur. *Editio Complutenſis* eum habet, nec immeritò; cùm habeatur etiam apud Athanaſ. l. 1 . Dial. Theoph. Cyprian. tract. 3. de ſimpl. Præl. p. 114. Idac. Clarum lib. adv. Varim. Vict. l. 2. de perſecut. Vandal. & Hieron. in prologo ſup. Epiſt. Can. ubi dicit, *ab hæreticis eum eraſum eſſe*, quod non videtur vero omninò abſimile, cùm contextus ipſe complementum hujus verſiculi requirere videatur. *Poſterior locus* Apoc. 1. v. 4. & 5. videtur non cũ mediocri obſcuritate conjunctus, interim ſequimur explicationem iſtam ſimpliciſſimam, quòd verba illa, *qui eſt, qui erat, & qui venturus eſt*, ſint periphraſis Dei Patris primæ Perſonæ; perinde ut Exod. 3. v. 14. dicit Dominus ad Moſen: *Ego ſum, qui ſum*, id eſt, immutabilis ille Deus in præſenti, præterito & futuro idem ſemper permanens: Per ſeptem Spiritus intelligitur μετωνυμικῶς tertia perſona SS. Trinitatis, videl. Spir. S. qui ſanè ratione perſonæ unus eſt, interim propter effecta χαρίσματα in Eccleſiæ Cantico dicitur *ſeptiformis munere*. Additur denique mentio Filii ſecundæ perſonæ, is enim eſt Mediator, qui peperit nobis gratiam & pacem, ex cujus plenitudine nos omnes accipere oportet gratiam pro gratia.

Locus Apocal. 1.

Tertia claſſis dictorum.

19. Tertia claſſis teſtimoniorum continet ea dicta, in quibus per τὰ μόρια διακριτικὰ myſterium Trinitatis inſinuatur. Rom. 11. v. 35. *Quis prior dedit Domino, ut retribuatur ei?* v. 36. *Quoniam ex ipſo, per ipſum & in ipſo ſunt omnia, ἐξ αὐτοῦ καὶ δι᾽ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα; ipſi gloria in ſecula.* Nazianz. & reliqui Patres ſæpè hoc Apoſtolicum allegant & perſonarum diſcrimen in eo per particulas illas inſinuari aſſerunt. Rectè autem monet Damaſc. lib. 1. orth. fid. cap. 9. *Patrem operari per Filiũ non tanquam per organum ſervile, ſed ut per naturalem & perſonaliter ſubſiſtentem potentiam.* Neque ullam eſſentiæ vel dignitatis inæqualitatem particulis illis denotari oſtendunt loca, in quibus particulæ iſtæ permutantur. 1. Cor. 1. v. 9. *Fidelis eſt Deus, per quem vocati eſtis ad communionem filij* Joh. 1. v. 16. *ex ipſius* (Filii) *plenitudine nos accipere oportet.* Col. 1. v. 16. *in ipſo* (Filio) *condita ſunt univerſa, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt.*

CAP. V.

Quod trium perſonarum divinitatis ſit una indiviſa eſſentia.

20. Hactenus veluti fundamentum poſuimus futuri ędificii, cui in poſterum ſuperſtruemus. Demonſtratâ enim perſonarũ in divina eſſentia pluralitate & nominatim Trinitate, agemus deinceps de trib. his perſonis primùm in genere: deinde de ſingulis in ſpecie: (cogimur ita loqui καθ᾽ ἡμᾶς, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς διανοίας ἡμῶν, cùm in Deo nec genus ſit, nec ſpecies) *Generalis triplex* abſolvetur his cap. 1. quòd harum trium perſonarum ſit una indiviſa eſſentia, 2. quòd hæ tres perſonæ ſint verè & realiter à ſe invicem diſtinctæ. 3. q̃ perſonalib. ſuis proprietatib. diſtinguantur. *Specialis tractatio* cujusq; perſonæ 1. veram Deitatem. 2. perſonalem proprietatem, & 3. perſonale diſcrimen exponet.

Una indiviſa eſſentia trium perſonarũ divinitatis.

21. *Demonſtrandum eſt primo loco, quod trium perſonarum divinitatis ſit una indiviſa eſſentia.* Id probant 1. dicta illa omnia, quæ verum Deum eſſe unum demonſtrant, quorum claſſes in ſuperiori diſputatione ſunt enumeratæ. Si enim tres ſunt perſonæ Divinitatis, & tamen verus Deus non eſt niſi unus, utique inde conſequitur, quòd trium perſonarum Divinitatis ſit una eſſentia. Si alia foret eſſentia Patris, alia Filii, alia Spiritus S. utique alterutrum ſequeretur, ſcilicet vel non eſſe unum verum Deum, vel Filium & Spiritum S. à vera

Prima claſſis argumentorum.

Deitate excludi. Diximus ſuperius, quòd DEUS ut ſummum Ens eſt, ita etiam ſummo gradu unus ſit, ea verò eſt unitas eſſentiæ. Pulcrè Bernh. lib. 5. de conſid. ad Eugen. col. 1048. *Percurrat conſiderate multa una; quò eminentia hujus ſingularis unius fiat evidentior. Eſt unitas quæ collectiva dici poteſt, cùm verbi cauſa multi lapides faciunt unum acervum. Eſt & unitas conſtitutiva, cùm multa membra unum corpus, vel multa partes unum quodcunq; totum conſtituunt. Eſt & conjugativa, quâ fit, ut duo jam non duo ſint, ſed una caro. Et eſt nativa, quâ anima & caro unus naſcitur homo. Eſt unitas poteſtativa, quâ homo virtutis non inſtabilis, non diſſimilis, ſed unus ſibimet ſemper nititur inveniri. Eſt conſentanea, cùm per caritatem multorum hominum eſt cor unum & anima una. Eſt & votiva, cùm anima votis omnibus adhærens DEO unus Spiritus eſt. Eſt & dignativa unitas, quâ limus noſter à Dei verbo in unam aſſumtus eſt perſonam. Verum quid hæc omnia ad illud ſummum, atque (ut ita dicam) unicè unum, ubi unitatem conſubſtantialitas facit? Hinc uno quodvis illorum ſi aſſimiles, erit quoque modo unum: ſi compares, nullo. Igitur inter omnia, quæ rectè unum dicuntur, arcem tenet unitas Trinitatis; quâ tres perſonæ una ſubſtantia ſunt.* H. Bernh.

Altera claſſis dictorum. 22. Probant ſecundo loco hanc trium perſonarum in eſſentia unitatē dicta illa, quæ teſtantur Patrem, Filium & S. S. eſſe unum: ibi enim non poteſt intelligi unitas ſolùm conſenſus, concordiæ, vel alia qualiscunq; unitas; ſed intima & perfectiſſima unitas videl. eſſentiæ: Joh. 10. v. 30. *Ego & Pater unum ſumus* (dicit Filius) non dicit, unum ſentimus, unū volumus, ſed unum ſumus. Oſtendit ibi Chriſtus, quod *nemo oves ſuas ſibi ex manibus erepturus ſit.* v. 28. ex eo, *quia nemo ex manibus Patris eas eripere poſſit.* v. 29. loco confirmationis addit. *Ego & Pater unum ſumus.* v. 30. Naſcitur inde tale argumentum. Si nemo poteſt rapere oves ex manu Filii, ideò & propterea, quia nemo poteſt eas rapere ex manu Patris, ſequitur, quòd Patris & Filii ſit una manus, hoc eſt, una potentia, & proinde etiam una eſſentia. At verum prius. E. & poſterius. Unde etiam lapides poſtea tollunt Judæi, blaſphemiam iſtam (uti exiſtimabant) vindicaturi, quòd Chriſtus ſe per hoc DEO Patri æqualem eſſet profeſſus. Auguſt. tract. 48. in Joh. *Ecce Judæi intellexerunt, quod non intelligunt Ariani: ideò enim irati ſunt, quoniam ſenſerunt nō poſſe dici, Ego Pater unum ſumus, niſi ubi æqualitas eſt Patris & Filii.*

23. Progrediamur ad alia dicta. Joh. 14. v. 9. dicit Chriſtus: *Qui videt me, videt Patrem*, nimirùm quia Pater in ipſo, & ipſe in Patre. v. 10. Ex eo itidem unitas eſſentiæ conſequitur, ideò enim qui Filium videt, etiam Patrem videt, quia Patris & Filii eſt una eſſentia. Loquitur quidem Chriſtus ibidem primariò de manifeſtatione divinæ voluntatis, atque oſtendit, ſe idipſum & nihil aliud revelare, quàm quòd in æterno Dei decreto fuit abſconditum, interim eſſentia illa inter Patrem & Filium unitas præſupponitur, perinde ut Joh. 1. v. 18. *Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit nobis.* Quomodo Filius eſt in ſinu Patris? non ſolùm quia Patri eſt in ſummo gradu dilectus, unde dicitur ὁ ἀγαπητὸς, ſed etiam quia ſummo gradu cum Patre unum eſt, ita ut ab eo ſeparari non poſſit. Relinquo piis mentibus cogitandum, an hîc locū habere poſſit ſequens comparatio: Quemadmodum *uxor* dicitur eſſe in ſinu mariti, Deut. 13. v. 6. ideò & ex eo, quia *eſt cum ipſo* una caro. Geneſ. 2. v. 21. Matth. 19. v. 6. ita Johannes dicit: Filium eſſe in ſinu Patris, nimirum. quia cum ipſo eſt unum eſſentiâ. Quòd enim hoc loco Johannes dicit, *Filium eſſe in ſinu Patris*, id ſic exponit Chriſtus ipſe Joh. 14. v. 10. quòd ſit in Patre, & Joh. 10. v. 38. quòd ſit unum cum Patre. Ergò hæc omnia ſunt ἰσοδυναμοῦντα Filius eſt in ſinu Patris, Filius eſt in Patre, Pater & Filius unum ſunt.

24. Non omittendum eſt claſſicum illud teſtimonium 1. Joh. 5. v. 7. *Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum & Spiritus S. & hi tres unum ſunt.* v. 9. *Si hominum teſtimonium recipimus, Dei teſtimonium majus eſt.* Hi tres ita teſtantur, ut tamen unum ſint, & ut non ſit niſi unius Dei teſtimonium. Obſerva autem, quàm accuratè Apoſtolus loquatur, cùm enim dixiſſet, *tres eſſe, qui teſtificentur in cœlo*, ſubjungit, & hi tres unum ſunt: ſed cùm dixiſſet, *tres eſſe, qui in terra teſtificentur; videlicet Spiritus, aqua & ſanguis*, ſubjungit, & hi tres in unum ſunt (ita enim in Græco legitur; quod in vulgata verſione perperam redditur, & hi tres unum ſunt.) Prius enim eſſentiæ unitatem exprimit, poſterius unitatem teſtimonii, quod obſerva contra *Neo-Samoſatenianos Polonos*, qui in Catech. Racoviæ excuſ. pag. 47. dicunt, nihil aliud quàm unitatem teſtimonii ex hoc loco colligi poſſe.

Tertia claſſis dictorum. 25. Accedimus ad tertiam argumentorum claſſem, quæ complectitur omnia illa dicta, in quibus Filius dicitur DEUS, & in quibus Spiritus S. dicitur DEUS, quæ poſtea ſuo loco enumerabuntur. Quia enim præter & extra unum verum DEUM non eſt alius Deut. 4. v. 35. Eſa. 44. v. 6. &c. & nihilo tamen minùs Filius eſt Deus, & Spiritus S. eſt Deus, utique ſequitur, quòd Filius non ſit extra Patrem, ſed in Patre; ac proinde unius eſſentiæ cum Patre, quia nihil eſt in Deo, quod non ſit ipſe Deus & divina eſſentia. Item, quòd Spiritus S. non ſit extra Patrem & Filium, ſed in Patre & Filio, ac proinde unius cum Patre & Filio eſſentiæ. Nomen *Jehovah* deducitur ab eſſendo, quia ergò tribuitur Filio & Spiritui ſancto, utique Filius & Spiritus S. cum Patre ſunt unus verus DEUS, unus Jehovah, & proinde ſunt unum eſſentiâ.

Quarta claſſis argumentorum. 26. Quarta claſſis argumentorum, ex quibus ὁμουσία perſonarum Divinitatis comprobatur, peti poteſt ex illis locis, quæ unas eaſdemque eſſentiales proprietates, una eademquè opera divina, unum eundemque divinum cultum Patri, Filio & Spiritui S. tribuunt: ea verò in ſpeciali διασκέψει ſingularum perſonarum poſtea enumerabuntur. Cum enim proprietates eſſentiales, ſive attributa DEI eſſentialia non differant realiter ab eſſentia DEI, ſed cum ea ſint ταυτὸ τι: (quod probatum dedimus in ſuperiori diſp. th. 47. & ſeqq.) deinde cùm DEUS agat ſeipſo & per ſeipſum, non ſuperadditâ quadam eſſentiæ ſuæ facultate: (quod ſequitur ex primo) denique cùm divinus cultus non niſi uni vero DEO tribuendus ſit: utique inde ſequitur, Patris, Filii & Spiritus S. unam eſſentiam agnoſcendam, quia unæ eædemque proprietates eſſentiales, una eademq; opera divina, unus idemque divinus cultus ipſis tribuitur.

Objectio contra unitatem divinæ eſſentiæ. 27. *Dicit hæreticus*: Pater, Filius & Spiritus S. ſunt unum, *non tamē eſſentiâ, ſed conſenſu & affectu, perinde ut de fidelibus in primitiva Eccleſia dicitur*, fuiſſe ipſorum cor unū, & animam unam. Actor. 4. v. 32. Confirmationis loco profert locū Joh. 17, 21.

ubi Filius Dei rogat, *ut credentes omnes unum ſint, ſicut Pater in ipſo, & ipſe in Patre, ut & ipſi in illis unum ſint.* Jam verò unitas credentium eſt unitas cordis, conſenſus & affectus Rom. 12. v. 16. Act. 4. v. 32. Ergò talis eſt etiam Patris, Filii & Spiritus S. unitas, non autem eſſentialis. Neo-Samoſateniani in Catech. p. 121. Reſp. *Argumentum* hoc diligentem requirit explicationem. *Primùm* autem urgemus emphaſin dictorum Scripturæ, quæ de unitate Patris & Filii & Spiritus ſancti teſtantur, eamque ita comparatam eſſe docent, ut includat unitatem potentiæ; jam verò potentia & eſſentia in Deo non differunt realiter. *Præterea* Filius & Spiritus S. ideò & ex eo unum ſunt cum Patre, quia Filius eſt Deus & Spiritus S. eſt DEUS. Ergò ſunt unum eſſentiâ cum Patre, & non eſt, niſi una Dei eſſentia. Dicimus proinde, ex dicto Chriſti Joh. 17. v. 21. rectè concludi unitatem voluntatis in Patre & Filio, ſed eſſentiæ unitas per illud non eſt excludenda, non enim latiùs extendenda eſt comparatio, quàm permittit res ipſa & fidei analogia. Credentes debent eſſe unum conſenſu, affectu, voluntate &c. ſicut Pater & Filius unum ſunt. Ergò Pater & Filius ſunt unum conſenſu & voluntate. Hactenus rectè. Sed minus largè cadaver illud conſequentiæ additur, ergò Pater & Filius non ſunt unum eſſentiâ, quia unitas voluntatis in Patre & Filio ſequitur ex eſſentiæ unitate, tantùm abeſt, ut eam excludat, cùm voluntas & eſſentia in Deo unum ſint.

28. Declaremus rem exemplo ſimili. Mandat Deus, *ut ſimus ſancti, ſicut & ipſe ſanctus eſt*: Lev. 11. v. 44. *ut ſimus perfecti, ſicut ipſe perfectus eſt*: Matthæi 5. v. 48. *ut ſimus miſericordes, ſicut ipſe miſericors eſt*: Luc. 6. v. 36. num verò inde licet colligere. Sanctitas, perfectio & miſericordia ſunt in nobis accidentia quædam: Ergò etiam in DEO? minimè verò, quia comparatio extenditur latiùs, quàm res ipſa permittit: ideò miſericordia DEI imitanda nobis proponitur, ut moneamur, caritatem noſtram debere eſſe ſinceram, nec verbis ſolùm, ſed ipſo opere declarandam, nec in operibus caritatis & miſericordiæ debere nos defatigari &c. Pari modo non licebit colligere: Chriſtus rogat, ut unum ſimus, ſicut ipſe cum Patre unum eſt, ergò in Patre & Filio eſt tantùm affectus & voluntatis unitas.

CAP. VI.

De conſectariis ex ὁμοουσίᾳ trium perſonarum deductis.

1. *Perſonarum ὁμοουσίων περιχώρησις.*

29. *Propter hanc perſonarum ὁμοουσίαν ſtatuitur* 1. earundem περιχώρησις, quam Scholaſtici vocant *circumincesſionem & immanentiam.* Aug. 6. de Trinit. dicit, *perſonas eſſe in invicem.* Anſh. in moral. c. 57. *eſſe in ſe invicem.* Rectè autem monet Damaſc. libr. 1. orth. fid. c. 19. intelligendam eſſe hanc περιχώρησιν *ſine contractione, commixtione & confuſione.* Auguſt. lib. 6. de Trinit. c. ult. eam ſic deſcribit: *Singula ſunt in ſingulis, & omnia in ſingulis, & ſingula in omnibus, & omnia in omnibus, unum omnia.*

30. Monet Biel in ſent. diſt. 19. q. 2. triplicem eſſe inexiſtentiam. 1. *per continentiam*, ſic locatum eſt in loco. 2. *per intimam præſentiam cum carentia uniuſcunq; diſtantia*, ſic forma eſt in materia. 3. *per intimam præſentiam cum conſubſtantialitate*: hoc modo inexiſtit, quod intimè præſens & conſubſtantiale, & hic mod' (ait) vocatur *per circumincesſionem.* Atque ad eum requiruntur tria: 1. quòd diſtinguantur realiter. 2. quòd ſint ſibi intimè præſentia. 3. quòd ſint una ſimplex eſſentia. Proinde illa perſonarum περιχώρησις non ſolùm eſſentiæ unitatem, ſed etiam perſonale diſcrimen complectitur. Thom. p. 1. q. 42. art. 5. ita procedit: *In Patre & Filio conſiderare poſſumus eſſentiam, relationem & originem, ſecundùm quodlibet iſtorum Filius eſt in Patre & è converſo. Pater eſt ſua eſſentia & communicat ſuam eſſentiam Filio, quia ergo eſſentia Patris eſt in Filio, ideò etiam Pater. Filius eſt ſua eſſentia: Ergò etiam eſt in Patre. 2. reſpectu relationis eidem Pater eſt in Filio, & Filius eſt in Patre, quia unum relativè oppoſitorum eſt in altero ſecundùm intellectum. 3. Ratione etiam originis Filius eſt in Patre, quia proceſſio verbi intelligibilis non eſt ad extra, ſed manet in dicente.*

31. Ex ὁμοουσίᾳ iſtâ ſecundo loco ſequitur omnimoda perſonarum æqualitas, quam Athanaſ. in Symb. ita exprimit. *In hac Trinitate nihil prius aut poſterius, nihil majus aut minus: ſed totæ tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt & coæquales.* Thom. p. 1. q. 42. art. 1. æqualitas dicitur quaſi per negationem majoris & minoris. Alia *eſt quantitas molis, alia virtutis*: quantitas molis locum habet ſolùm in corporeis, quantitas in divinis non eſt aliud quàm Dei eſſentia, nulla ergò ibi inæqualitas. Æqualitas virtutis includit ſimilitudinem & aliquid plus, quia excludit exceſſum. Non ſolùm una Natura eſt Patris & Filii, ſed etiam æquè perfectè in utroque, ideò non ſolùm dicimus Filium ſimilem Patri contra Eunomium, ſed etiam æqualem contra Arium. Aug. in lib. de fide ad Petrum breviter exprimit, quomodo intelligatur iſta æqualitas. *Nullus horum* (ait) *alium aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut ſuperat poteſtate*: ideò concludit lib. 6. de Trin. c. ult. *Pater non eſt major Filio, nec Pater vel Filius major Spiritu S. nec majus aliquid duæ perſonæ ſimul ſunt, quam una: nec tres ſimul majus aliquid, quàm duæ, nec major eſt eſſentia in tribus, quam in duabus, nec in duabus quam in una, quia tota eſt in ſingulis.* lib. 8. de Trin. c. 1. id probat hoc modo. *Quod ibi magnum dicitur, aliunde magnum non eſt, quàm eo quo verè eſt, quia ibi magnitudo ipſa veritas eſt, & veritas eſſentia, non ergò ibi majus eſt, quod verius non eſt &c. Non eſt autem verius una perſona, quàm alia, vel duæ quam una, vel tres ſimul, quam ſingula. Non ergò plus veritatis habet una quàm alia, vel duæ quàm una, vel tres ſimul quàm ſingula. Sic ergo & ipſa Trinitas non eſt majus aliquid, quam unaquæque ibi perſona, ſed tàm magnum quàm ſingula.* Proinde minimè probare poſſumus, quod Grynæus in Diſput. de dicto Chriſti, *Pater major me eſt*, habitâ Heidelb. Ann. 85. th. 6. 14. & 21. Item Sohnius tom. 2. exeg. p. 223. diſputant, *Chriſtum tanquam perſonam miſſam, & reſpectu officii eſſe Patre inferiorem.*

2. *Trium perſonarum æqualitas.*

32. Æqualitas potentiæ manifeſtè colligitur ex eſſentiæ unitate, quia eſſentia & potentia in DEO non differunt. Auguſt. 3. de Maxim. c. 12. *Nihil Patre minus habet ille, qui dicit, omnia quæ habet Pater, mea ſunt. Nam ſi minus habet in poteſtate aliquid quam Pater, non ſunt ejus omnia, quæ habet Pater, ſed ejus ſunt omnia, quæ habet Pater: tantam ergò habet poteſtatem Filius, quantam Pater,*

æqualis

æqualis ergò eſt Patri. At, inquis, eo ipſo Pater major eſt Filio, quia de nullo genitus, Filium genuit. Reſpondet Auguſt. lib. dict. cap. 18. *imo verò non eſt Pater major Filio, quia æqualem ſibi genuit: Originis enim quæſtio iſta eſt, quis de quo ſit, æqualitatis autem, qualis aut quantus ſit.* Thom. p. 1. q. 42. artic. 6. *Sicut eadem eſſentia, quæ eſt in Patre paternitas, in Filio eſt filiatio: ita eſt eadem potentia, quâ Pater generat, & quâ Filius generatur.* Quicquid ergò poteſt Pater, poteſt Filius, non tamen ſequitur, quod poteſt generare, quia mutatur quid in aliquid: generatio ſignificat relationem. Habet ergò eandem potentiam Filius, quàm Pater, ſed cum alia relatione.

3. Quod tres perſonæ non ſint partes nec ſpecies Trinitatis.

33. *Ex ὁμουσίᾳ iſta perſonarum colligimus tertio loco;* minus rectè ſtatui, *quòd tres perſonæ ſint partes Trinitatis: ſive quòd eſſentia ſit genus, perſonæ autem ſpecies: ſive quod eſſentia ſit ſpecies & perſonæ ſint individua.* Quælibet perſona eſt verus & perfectus Deus, ac tota & perfecta divina eſſentia eſt in qualibet perſona. Ergò nulla iſtarum pars eſt Trinitatis. Vide Aug. l. 4. contra Maximinum c. 10. Pater, Filius & Spiritus S. propter individuam Deitatem unus Deus eſt, & propter unius cujuſq; proprietatem tres perſonæ ſunt & propter ſingulorum perfectionem, partes unius Dei non ſunt. Ratio dependet ex infinitate divinæ eſſentiæ, ejuſdemque impartibili ſimplicitate, quia enim divina eſſentia eſt infinita & impartibilis, ideò tota eſt in Patre, tota in Filio, tota in Spiritu ſancto.

34. Ex eodem fundamento deducenda eſt probatio, quòd divina eſſentia non prædicetur de perſonis, tanquam genus de ſpeciebus, vel tanquam ſpecies de individuis. Auguſt. 7. de Trinit. cap. 6. *Si eſſentia genus eſt, ſpecies autem perſona (ut nonnulli ſentiunt) oportet appellari tres ſubſtantias, ut appellantur tres perſonæ. Et poſteà. Si eſſentia ſpecies eſt, ut homo: ſicut non dicitur unus homo eſſe Abraham, Iſaac & Jacob: ita non dicetur una eſſentia eſſe tres perſonas. Non itaque ſecundùm genus & ſpecies iſta dicimus.* Vide Lomb. 1. ſent. diſt. 19. lit. H. *Non tantùm eſt unus homo, quantum tres homines ſimul, & plus aliquid ſunt homines duo, quàm unus homo; at in DEO non eſt ita, non enim major eſſentia eſt Pater & Filius ſimul, quàm ſolus Pater vel ſolus Filius, ſed tres ſimul illæ perſonæ æquales ſunt ſingulis.* Thom. p. 1. q. 39. art. 3. Socratem, Platonem, Ciceronem dicimus tres homines: ſed Patrem, Filium & Spiritum ſanctum non dicimus tres Deos, quia in tribus ſuppoſitis humanæ Naturæ ſunt tres humanitates, ſed in tribus perſonis eſt una eſſentia. Concludimus igitur, quòd eſſentia divina habeat ſe ad perſonas, ut ſingulari modo communicatum habet ſe ad ea, quibus eſt commune. Neque enim ſimile communicationis exemplum eſt in ullis rebus creatis.

4. Quod una perſona reſpectu alterius non ſit dicenda κατ᾽ ἐξοχὴν Deus.

35. *Quartum conſectarium,* quod ex ὁμουσίᾳ perſonarum colligimus, hoc eſto, quòd una perſona reſpectu alterius non ſit dicenda vel ſtatuenda κατ᾽ ἐξοχὴν Deus. Solenne hoc eſt Scriptoribus quibuſdam, qui tamen de hoc myſterio integros ediderunt tractatus, quibus breviter hoc immotum opponimus. Ubicunque eſt ſumma & unitiſſima eſſentiæ identitas, ibi nulla ſtatui debet vel poteſt ἐξοχὴ, quippe quæ inæqualitatis conſequens eſt. Jam verò Pater & Filius unum ſunt eſſentiâ, unus verus Deus. Ergò Pater non eſt dicendus κατ᾽ ἐξοχὴν DEUS. Originis principium nullam introducit ἐξοχὴν Deitatis, quia Pater per æternam generationem eandem divinam eſſentiam Filio communicat: Improbamus igitur, quod Calv. lib. 1. Inſtit. cap. 13. ſect. 23. Zanch. in præf. de tribus Elohim lib. 1. de trib. Eloh. c. 3. Sohn. tom. 2. Exeg. p. 123. ſcribunt, *Patri κατ᾽ ἐξοχὴν nomen Dei tribui, Patrem eſſe principaliter Deum, nomen Dei priùs de Patre prædicari, quàm de Filio, &c.* Chaſſ. lib. 1. locor. comm. cap. 15. ſect. 3. progreditur ulteriùs: ac dicit: *Filium eſſe ſecundum à Patre non ordine ſolùm, ſed & dignitate, quoniam origo eſſendi Pater ipſi eſt.* Atqui quemadmodum origo eſſendi nullam eſſentiæ vel Naturæ diſparitatem, ita etiam nullam dignitatis inæqualitatem introducit.

5. Quod opera Trinitatis ad extra indiviſa ſint.

36. Quintum conſectarium ex ὁμουσίᾳ deductum, hoc eſto, quòd opera Trinitatis ad extra ſint indiviſa. Regulam hanc proponunt & explicant paſſim pii veteres. Athan. orat. contra Greg. Sabell. p. 95. Cyrill. lib. 4. in Joh. c. 18. & l. 3. Theſauri c. 1. tom. 2. col. 51. Auguſt. Ep. 99. lib. 1. de Trin. c. 5. l. 2. c. 10. l. 4. c. 21. Dicuntur autem *opera ad extra,* quando DEUS extra ſuam eſſentiam in creaturis aliquid operatur: & hæc opera ſunt indiviſa, quia tũc tres perſonæ ſunt ſimul, & ſimul operantur. Sic unus eſt creator, unus conſervator &c. Joh. 5. v. 16. *quæ Pater facit, ſimiliter & Filius facit.* verſ. 17. *Pater meus uſque modo operatur, & ego operor.* Johan. 14. v. 10. *Pater in me manens ipſe facit opera.* In creaturis ea, quæ numero differunt, etiamſi eſſentiâ conveniant, facultates tamen & operationes partiuntur: in Deo verò tanta eſt unitas, tanta vis unius & ejuſdem eſſentiæ, ut ſingulis perſonis ſingula & peculiaria opera, quæ ſeorſim in creaturis operentur, aſſignari neutiquam debeant. Pulcrè Nazianz. orat. de Theol. *Illud quod operatur, eſt una tribus perſonis communis Deitas.* Ex unitate eſſentiæ pendet unitas potentiæ, ex unitate potentiæ unitas operum.

Unâ perſonâ in operibus ad extra nominata: intelligitur tota Trinitas.

37. Colligemus ex hoc conſectario ulterius præeunte D. Chemn. p. 1. Locorum p. 98. 1. In operibus ad extra & reſpectu creaturarum, quando nominatur tantùm una perſona vel duæ, totam Trinitatem intelligi. Sic Patri tribuitur opus creationis in Symbolo, à quo tamen non excluditur Filius, nec Spir. S. 2. Nominatâ unâ perſonâ in operibus ad extra, non excludi reliquas ab ὁμουσίᾳ divinitatis, nec duabus perſonis nominatis excludi tertiam, ſi vel maximè addatur excluſiva *Solus*, quia ea non opponitur reliquis divinitatis perſonis, ſed idolis & creaturis. 3. In invocatione etiamſi aliquando duarum, aliquando unius tantùm perſonæ fiat mentio, ſemper tamen eam dirigi ad unam divinam eſſentiam & ſimul ad tres perſonas, quia reſpectu noſtri tres perſonæ ſimul, & unaquæque ſeorſim, eſt unus verus & indiviſus Deus.

38. Non ergo poſſumus probare, quòd Keckerm. ſyſt. Theol. p. 48. vocat *tres Juſtificantes & tres autores Juſtificationis noſtræ, Patrem, Filium & S. S.* quòd Piſc. Herb. in anal. Eph. 1. v. 7. tres perſonas vocat *tres principales cauſas ſocias ſalutis,* ibidem etiam reſpectu Patris mittentis Filium dicit eſſe *cauſam inſtrumentalem,* quod Bucanus in Inſtit. loc. 29. pag. 273. *cauſam fidei vocat Deum, & συναίτια Filium ac Spiritum Sanctum* & loc. 30. pag. 291. *Κύριον αἴτιον pœnitentiæ eſt DEUS, συναίτιον eſt Spiritus S. qui afficit & movet corda;* quod alius Patrem, Filium & S. S. vocat *cauſas ſocias creationis,* qua de re vide diſp. D. Mantz.

Thaol.

Theol. clariſſ. Præceptoris noſtri honorandi, tom.1. diſp. Gieſs. 9. th. 6. & προσθήκην diſp. 8.

39. Addenda eſt huic quinto conſectario Auguſtini contra Felician. obſervatio, nimirum *opera ad extra ita eſſe tribus perſonis communia, ut tamen ordo & cujusque perſonæ proprietas ſervetur.* Conſiderantur enim opera illa añotante D. Luth. de ult. verb. David. tom. 8. Jen. dupliciter: Primò abſolutè, & ita ſine diſcrimine ſunt & dicuntur opera trium perſonarum communiter: ſecundò relativè, quando conſideratur, quo ordine agant perſonæ & quæ ſit cujuſque perſonæ proprietas: atq; hûc refert pia vetuſtas illud Apoſtolicum Rom. 11. v. 36. *Ex ipſo, per ipſum, in ipſo ſunt omnia.* Pater per Filium in Spiritu S. omnia creavit. Auguſt. tr. 106. in Job. tom. 10. *Quod dixit, tui erant, non inde ſe ſeparavit DEUS Filius, ſine quo nihil unquam Pater habuit, ſed ſolet illi tribuere omne quod poteſt, à quo eſt ipſe qui poteſt, à quo enim habet ut ſit, ab illo habet ut poſſit, & ſimul utrumque ſemper habuit.*

CAP. III.

Quòd tres perſonæ Trinitatis verè & realiter ſint diſtinctæ.

Perſonarum diſcrimen.

40. Atq; hactenus perſonarum ὁμουσίαν comprobatam dedimus, ſequitur generalis θεολογίας caput ſecundum, in quo verum & reale perſonarum diſcrimen demonſtrandum erit. Credimus eſſentiæ unitatem, non autem introducimus Perſonarum confuſionem. Unus eſt Deus non in unius ſingularitate perſonæ, ſed in unius Trinitate ſubſtantiæ. Conſtituemus a. iterũ docendi gratiâ certas argumentorum claſſes, ex quibus comprobari poſſit, quòd alia ſit perſona Patris, alia Filii, alia Spiritus S. etiamſi Patris & Filii & Spiritus S. *una ſit divinitas, æqualis gloria, coæterna majeſtas.* Athanaſ. in ſymb.

41. Verum & reale perſonarum diſcrimen comprobant 1. omnia illa argumenta, quæ pro aſſerenda perſonarum Trinitate ſuperiùs ſunt producta. Quia enim Patris, Filii & Spiritus S. diſtincta ſit mentio, ergò perſona Patris diſtincta eſt à perſona Filii & à perſona Spiritus S. *Non enim nomina vacua ſunt, neque abſque ſignificantia caſſæ voces,* ait Bernh. 5. de conſid. ad Eugen. col. 1047. 2. *peculiariter* hûc referendæ ſunt θεοφανείας in Baptiſmo & transfiguratione Chriſti, ibi enim vox *Patris* ſonat de cœlis. *Filius* in Jordane baptizatur, in monte Thabor transfiguratur, *Spiritus S.* in ſpecie columbæ deſcendit, & in nube lucida ſeſe manifeſtat, utique ergò alius eſt Pater, alius Filius, alius, S. S. 3. *Idipſum* comprobat incarnatio Filii & viſibilis effuſio Spiritus S. Non enim Pater, nec Spiritus S. ſed Filius, ſecunda perſona aſſumſit humanam Naturam. Incarnatio ergò Verbi propriè non Patri, nec S. S. niſi κατ' εὐδοκίαν καὶ θαυματουργίαν (ut loquitur Dam. 1. de orth. fid. c. 13.) competit, ſola autem perſona Filii eſt incarnata. *Implevit quidem carnem Chriſti Pater & Spiritus Sanct. ſed majeſtate, non ſuſceptione.* Aug. tom. 10. ſerm. 3. de temp. Ita etiam Spiritus S. viſibiliter & miraculosè effuſus eſt ſuper Apoſtolos, non autem Pater nec Filius. 4. *Pertinent* hûc teſtimonia de miſſione Filii & S. S. quorum in Scripturis ſacris ſunt longè plurima. Alia enim eſt perſona Patris, qui mittit; alia perſona Filii, qui mittitur. 5. *Denique* referenda hûc illa dicta, quæ ſigillatim Patrem à Filio & Spiritu S. Filium à Patre & Spiritu Sancto, Spiritum S. à Patre & Filio verè & realiter diſtinctam eſſe perſonam, quæ ſuo loco poſtea enumerabuntur.

42. De diſcrimine perſonarum anxiè diſquirunt Scholaſtici, neque tamen inter eos hac de re omninò convenit. Biel. 1. ſent. diſt. 26. q. 1. recitat diverſas aliorum opiniones. *Præpoſitivi* (inquit) *opinio fuit, quod perſonæ ſeipſis præcisè & per nihil quomodocunq; diſtinctum a perſonis diſtinguantur primo:* Richardi, Bonaventuræ, & Johan. de Rip. *opinio eſt, quòd perſonæ conſtituantur & diſtinguantur per proprietates abſolutas primò & per relationes originis q. ex conſequenti.* Thom. p. 1. q. 40. art. 2. ſtatuit melius dici, *quod perſonæ diſtinguantur per relationes quam per originem.* Dam. 1. fid. de orth. c. 11. diſputat, *perſonas nõ differre τῷ πράγματι reipsâ ſeu eſſentiâ. diſtingui autem verè τῇ ἐπινοίᾳ (ubi nomine ἐπινοίας* non intelligit nudum conceptum, ſed ὑπάρξεως τρόπον, addit enim) *propter alium atque alium ſubſiſtendi modum.* *Quale ſit illud diſcrimen*

43. Ne quia tamen ἐννοηματικὸν tantùm & intellectuale quoddam diſcrimen introducere videatur (quod olim fecerunt hæretici quidã, Noetiani ob id dicti, de quibus Epiph. hæreſ. 57 tom. 1. lib. 2.) ideò dicimus, Perſonas Divinitatis diſtingui *non eſſentialiter* (quia una eſt trium perſonarũ eſſentia) *non accidentaliter* (quia Deus eſt puriſſimus actus, in cujus eſſentiam nulla cadunt accidentia) ſed *perſonaliter*, ſive τρόπῳ ὑπάρξεως (alia enim perſona eſt Pater, alia Filius, alia Spiritus S.) Omnia in divinis ſunt unum, ubi non obviat relationis oppoſitio, dixerunt pii veteres.

44. Quæris, an propter perſonarum Trinitatem ſtatuendus ſit in illis numerus? *Reſp.* ex Biel. 1. ſent. diſt. 24. q. 2. *Numerus accipitur primo ſtrictè, & ſic tres requirit conditiones, ſcil. quod ſit multitudo quodam uno menſurata; quòd talis numerus ſit qualibet ſuâ parte major; quod unitates inter ſe ſint eſſentialiter diſtinctæ: deinde communiter pro qualibet pluralitate rerum ſive eſſentialiter diſtincta ea ſint, ſive non. In divinis licet non ſit numerus acceptus ſtrictè, non enim ibi eſt multitudo aliquorum eſſentialiter diſtinctorum, tamen eſt ibi numerus communiter acceptus. Non ita intelligas tres eſſe Divinitatis perſonas, ſicut cùm dico, tres eſſe homines.* Thom. p. 1. q. 30. art. 4. ita procedit. *Termini numerales* (in divinis) *non ſumuntur à numero, qui eſt ſpecies quantitatis, ſed a multitudine, ſecundùm quod eſt Tranſcendens: multitudo ſic accepta habet ſe ad multa, ſicut unum, quod convertitur cum Ente, hujuſmodi autem unum non addit aliquid Enti, niſi negationem diviſionis. Cùm ergò dicimus, perſona eſt una, ſignificat perſonam indiviſam: cùm dicimus, perſonæ ſunt plures, ſignificãtur illæ perſonæ & indiviſio circa unamquamque earum,* Lombardus 1. ſent. diſt. 24. §. 5. minus rectè ſtatuit, *nomina & vocabula numeralia nihil ponere, cùm de DEO dicuntur, vel perſonis uſurpantur, ſed duntaxat contrariam ſignificationem removere.* *An in perſonarum Trinitate ſtatuendus numerus.*

45. Quæris, quomodo reale illud perſonarum diſcrimen cum eſſentiæ divinæ unitate, ſimplicitate, & indiviſibilitate conſiſtat? *Reſp.* diximus hac de re in ſup. diſp. th. 85. cuj' ſumma eſt, quod proprietates perſonales ipſam eſſentiam divinam non componant, nec multiplicent. Una & eadem eſſentia divina eſt in Patre, Filio & Spiritu S. Relationes ſive modi ſubſiſtendi non componunt eſſen- *Quomodo reale perſonarum diſcrimen cum eſſentiæ unitate conſiſtat.*

eſſentiam, ſed diſtinguunt perſonas. Modus ſubſiſtendi alius atque alius non efficit, ut alia ſit eſſentia Filii à eſſentia Patris; aut ut eſſentia ex ſimplici fiat compoſita (quia nihil reale ſuperaddit eſſentiæ) ſed tantum efficit, ut ratione perſonæ Filius ſit à Patre diſtinctus. Tres perſonæ realiter nihil aliud ſunt, quàm eſſentia divina, & una illa divina eſſentia planè idem eſt, quòd tres illæ perſonæ.

CAP. VIII.

De proprietatibus perſonalibus internis.

Proprietates perſonales internæ. 46. Deſcendimus ad octavum caput generalis hujus Tractatus de myſterio Trinitatis, in quo demonſtrandum erit, quòd perſonæ Divinitatis perſonalibus ſuis proprietatibus diſtinguantur. Patris, Filii & Spiritus S. una eſt eſſentia, nec tamen Pater eſt Filius vel Spiritus S. ſed alius eſt Pater, alius Filius, alius Spiritus S. ratio diſtinctionis hujus perſonalis depender à diſtinctis proprietatibus notionibus ſive relationibus originis, per quas una perſona ab alia vere & realiter diſtinguitur. Proprietas perſonalis Patris eſt ἀγεννησία; Pater enim à nullo eſt factus, nec creatus, nec genitus. Proprietas perſonalis Filii eſt γέννησις. Filius enim à Patre ſolo eſt, non factus, nec creatus, ſed genitus. Proprietas perſonalis Spiritus S. eſt ἐκπόρευσις, quia Spiritus S. à Patre & Filio non eſt factus, nec creatus, nec genitus, ſed procedens.

47. Communis eſt locutio Doctorum, ait Biel 1. ſent. diſt. 28. q. unica. *quod in divinis eſt una eſſentia, ſcilicet ipſa Natura divina: duæ emanationes ſeu productiones paſſivæ* (intellige paſſionem non Phyſicam, ſed in ſenſu Grammatico acceptā) *per modum intellectus & voluntatis, generatio & ſpiratio: tres hypoſtaſes, Pater, Filius & Spiritus S. totidem proprietates* (*ἀγεννησία, γέννησις, ἐκπόρευσις*) *quatuor relationes, paternitas, filiatio, ſpiratio activa, ſpiratio paſſiva notiones quinque videlicet dictæ quatuor relationes & innaſcibilitas; attributa ſunt infinita, ut Sapientia, Potentia, Bonitas &c.*

Perſonæ diſtinguuntur proprietatibus. 48. Accuratè ergò loquendo, proprietatibus ſive ὑπάρξεως τρόποις diſtinguuntur perſonæ, (quarum tres ſunt) non autem relationibus (quarum ſunt quatuor) Thom. p. 1. q. 32. art. 2. *Eſſentia ſignificatur in divinis, ut quid perſona ut quis, proprietas ut quo:* art. 3. *Notio eſt propria ratio cognoſcendi divinam perſonam. Divinæ perſonæ multiplicantur ſecundùm originem: ad originem pertinet à quo alius, & qui ab alio. Perſona Patris non poteſt innoteſcere per hoc, quod ſit ab alio, quia à nullo eſt, & ſic ex hac parte notio eſt innaſcibilitas: in quantum aliquis ab eo, innoteſcit dupliciter; in quantum filius ab eo, innoteſcit notione paternitatis: in quantum Spiritus S. ab eo, innoteſcit notione communis ſpirationis. Filius poteſt innoteſcere per hoc, quod eſt ab alio naſcendo, & ſic notio eſt filiatio, & per hoc quod alius ab eo, ſcil. Spiritus S. & per hoc eidem innoteſcit communi ſpiratione. Spiritus S. innoteſcit per hoc quod eſt ab alio, & ſic notio eſt proceſſio, non autem quod alius ab eo.*

Argumentum difficillimum contra Trinitatem. 49. Hinc patere poteſt, quid reſpondendum ſit ad argumentum difficillimum. *Quot ſunt relationes in divinis, tot ſunt perſonæ. At quatuor ſunt relationes. 1. Generare. 2. Generari. 3. Spirare. 4. Spirari. Ergò etiam quatuor perſonæ. Reſp.* Relatio & proprietas perſonalis re quidem ταὐτό ſunt in divinis, interim tamen accuratiſſimè loquendo proprietatibus perſonalibus tanquam characteribus hypoſtaticis perſonæ diſtinguuntur, non relationibus. (*Thom.* p. 1. q. 40. artic. 2. ita loquitur: *Perſonæ diſtinguuntur relationibus, non ut relationibus, ſed ut proprietatibus.*) Patris character hypoſtaticus eſt, quòd ſit ἀγέννητος: Filii, quòd γεννητός: Spiritus ſancti, quòd procedat. Generatio ergò Filii character eſt, quia in perſona Filii terminatur, & per eam Filius eſt Filius: Spiratio eſt character Spiritus S. quia terminatur in perſona Spiritus S. & per eam Spiritus S. eſt Spiritus S. alioquin Pater haberet characterem geminum. 1. quòd generet. 2. quòd ſpiret. Filius itidem geminum. 1. quòd generetur. 2. quòd ſpiret. Proinde Eccleſia Græca accuratiſſimè loquitur. Deitas in Patre eſt ἀγεννήτως: in Filio γεννητῶς: in Spiritu ſancto ἐκπορευτῶς. D. Mentzer. in Epiſt. hæc de re ad me perſcripta.

Objectio contra proprietatem Patris. 50. At, *inquis*, ἀγεννησία terminus eſt negativus, ſatius ergò eſt ſtatuere, quod generatio & ſpiratio dicantur character hypoſtaticus Patris. Reſp. Vocis ſono ἀγεννησία negativus terminus eſt, ſed reipſâ affirmat, denotat enim hanc proprietatem ſoli Patri convenientem, quòd ſit à nullo factus, nec creatus, nec genitus: hoc eſt, quòd ſit à ſeipſo; ſicut γέννησις denotat hanc proprietatem ſoli Filio convenientem, quòd ſit à Patre loco non factus, nec creatus, ſed genitus: ἐκπόρευσις denotat hanc proprietatem ſoli Spiritui ſancto convenientem, quòd ſit à Patre & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, ſed procedens.

51. Quod ergò Boët. de Trin. dicit: *Sola relatio multiplicat Trinitatem perſonarum*, id accipiendum eſt eo ſenſu, quòd proprietas Patris videlicet ἀγεννησία & relatio videl. paternitas & ſpiratio ſint in Patre realiter ταὐτό τι, ac proinde hoc ſenſu per relationem diſtinguitur Pater à reliquis perſonis, hoc eſt, per proprietatem, quæ cum relatione eſt realiter unum, Thom. p. 1. q. 30. art. 2. *Perſonæ ſunt plures relationes ſubſiſtentes & ad invicem realiter diſtinctæ, realis autem diſtinctio non eſt, niſi ratione oppoſitionis relativæ: ergò oportet duas relationes oppoſitas ad duas perſonas pertinere: ſi quæ autē relationes oppoſitæ nō ſunt, ad eandē perſonam neceſſe eſt pertinere.* Sic ergò habendum. Paternitas & filiatio ſunt oppoſitæ relationes. Item ſpiratio & proceſſio ſunt oppoſitæ relationes; Ergò pertinent ad duas perſonas. Sed paternitas & ſpiratio; Item filiatio & ſpiratio non ſunt oppoſitæ relationes: Ergò non pertinent ad duas perſonas, ſed paternitas & ſpiratio eſt in perſona Patris, filiatio & ſpiratio eſt in perſona Filii. Hinc ſubjungit Thomas: *Spiratio eſt relatio, ſed tamen non eſt proprietas, quia non convenit uni tantùm perſonæ, neq; eſt relatio perſonalis, id eſt, conſtituens perſonam.* Propterea dictum Boëtii, quod relatio multiplicet perſonarum Trinitatem, quidam ex veteribus accuratiùs ita efferunt: *In divinis omnia ſunt unum, niſi ubi obviat relationis oppoſitio.*

CAP. IX.

De proprietatibus externis cujuſque perſonæ.

52. De perſonali proprietate ſive charactere hypoſtatico cujuſque perſonæ dicemus ſuo loco plura. Hac vice ſubjungimus; Perſonas Divinitatis diſtingui non ſolùm internè iſtis perſonali- *Proprietates perſonales externæ.*

bus

bus proprietatibus, ſed etiam externè ab operibus & beneficiis erga creaturas, præſertim verò Eccleſiam. Sic Patri tribuitur *Creatio*, Filio tribuitur *Redemtio*, Spiritui S. tribuitur *Sanctificatio*. Etſi namque Filius ab opere creationis non eſt excluſus, uti nec Spiritus ſanctus, cùm opera Trinitatis ad extra ſint indiviſa: tamen ſervatâ cujuſque perſonæ proprietate & ordine agendi, id eſt, intelligendum, ut ſuperiùs monuimus. Ita ergò creavit Pater, ut per Filium in Spiritu ſancto omnia creaverit & adhuc conſervet. Ab opere redemtionis nec Pater, nec Spiritus S. eſt excluſus, interim tamen ſolus *Filius eſt incarnatus*. Joh.1. v.14. *Pater mittit Filium ſuum, factum ex muliere*. Gal.4, v.4. Et *ex Spiritu S.* obumbratione concipitur in utero Mariæ Dei Filius Luc.1. verſ.31,35. Ab opere ſanctificationis nec Pater excluſus eſt nec Filius, ita tamen ſanctificat Pater, ut in nomine Filii Spiritum S. mittat in corda credentium, per quem ſanctificentur.

53. Hinc eſſentialia quædam attributa, cuilibet perſonæ appropriantur à Scriptoribus Eccleſiaſticis, cùm tamen eſſentialia attributa propter identitatem eſſentiæ tribus perſonis ſint communia, quâ de re ita diſſerit Thom. p.1, q.39. art.8. *Intellectus noſter ex creaturis in Dei cognitionem manuducitur. In conſideratione verò alicujus creaturæ quatuor occurrunt. 1. Conſideratur res ipſa abſolutè, in quantum Ens. 2. in quantum una. 3. ſecundum quod ineſt ei virtus ad operandum. 4. ſecundùm habitudinem, quam habet ad cauſata.* Ratione *primæ conſiderationis* ab Hilario, Patri tribuitur *æternitas* (æternitas enim in quantum ſignat eſſe non principiatum, ſimilitudinem habet cum proprio Patris, qui eſt principium non de principio) *Species*. Filio (ſpecies habet ſimilitudinem cum proprio Filii: Ad pulcritudinem enim tria requiruntur, Integritas ſeu Perfectio, Debita proportio & Claritas: Filius habet in ſe perfectam Naturam Patris, quoad primum: eſt imago expreſſa Patris, quoad ſecundum: eſt verbum, quod lux eſt & ſplendor intellectus quoad tertium) *uſus* Spiritui S. (uſus quo Pater & Filius ſe invicem fruuntur, convenit cum proprio Spiritus ſancti in quantum eſt amor; uſus quo nos fruimur, cum Spiritus S. proprio ſimilitudinem habet, in quantum eſt donum) Quoad *ſecundam conſiderationem* Auguſtinus tribuit Patri *unitatem*, Filio *æqualitatem*, Spiritui ſancto *concordiam ſeu connexionem* (hæc tria notant unitatem, ſed differenter: unitas non præſupponit perſonam aliam; æqualitas importat unitatem in reſpectu ad alterum, connexio importat unitatem aliquorum duorum, unde tribuitur Spiritui ſancto.) Quoad *tertiam conſiderationem* Patri tribuitur *Potentia*. Filio *Sapientia*, Spiritui ſancto *Bonitas*. (Potentia habet rationem principii, convenit ergò cum Patre, qui eſt principium Divinitatis: Sapientia habet ſimilitudinem cum Filio, in quantum eſt verbum, quod nihil aliud quàm conceptus Sapientiæ: Bonitas eſt ratio & objectum amoris, convenit ergò Spiritui ſancto.) Quoad *quartam conſiderationem* Pater eſt *ex quo*, Filius *per quem*, Spiritus ſanctus *in quo*. (*EX* notat habitudinem cauſæ efficientis, quæ competit Patri ratione potentiæ. *PER* notat habitudinem formæ, per quam agens operatur, ut artifex per artem: Ergò appropriatur Filio. *IN* notat habitudinem continentis, continentur autem res in DEO, in quantum eas ſuâ bonitate conſervat, bonitas autem tribuitur Spiritui ſancto.)

54. Sed enim quod attinet particulas illas ἐξ, διὰ, ἐν, rectè monet Baſilius lib. de Spiritu ſancto, *ſacram Scripturam his vicisſim uſam eſſe*, nimirum ut omnis inæqualitatis ſuſpicio aboleretur. Pater enim operatur per Filium, *non tanquam per organum ſervile, ſed ut per naturalem & perſonaliter ſubſiſtentem potentiam*. Damaſc. lib.1. orth. fidei cap.9. Particulæ ergò iſtæ non ſeparant Naturam, ſed unius atque inconfuſæ Naturæ proprietates & officia deſignant, ut loquitur Nazianzenus. ἐξ, διὰ, ἐν.

CAP. X.

De conſectariis ex reali perſonarum diſcrimine deductis.

55. Propter verum & reale perſonarum diſcrimen dicitur in Regula Theologica: Opera Trinitatis ad intra ſunt diviſa, hoc eſt, ſuæ quæque perſonæ propria, non autem omnibus communia. Videtur autem vox diviſionis aliquando incommodior. Ut enim perſonarum Trinitas nullam introducit diviſionem (Bernhard. 5. de conſid. col. 1048. *Numerus eſſentiam non partitur*. Damaſcen.3. de orth. fid. cap.5. *Numerus non eſt cauſa diviſionis, ſed determinat multitudinem*) ita etiam in operibus ad intra propriè loquendo nulla eſt cogitanda diviſio: Filius ita eſt à Patre genitus, ut tamen non ſit extra Patrem, ſed *in Patre*, & *in ſinu Patris*. Johan.1. v.8. cap.14. v.10. Genitus eſt Filius ἀχωείςως. Damaſcen. lib.1. orth. fid. cap.8. *Opera Trinitatis ad intra ſunt diviſa.*

56. Senſus autem regulæ eſt ſatis perſpicuus; nimirum quòd opera quæ DEUS facit extra omnem creaturam, intra ſeſe non ſint communia tribus perſonis, ſed unius tantùm perſonæ propria; ſic Patris proprium eſt generare; Filii genitum eſſe, Spiritus S. ab utroque procedere. Proinde, quando divinitas intra ſe deſcribitur, aſſignanda eſt ſua cuique proprietas, ſuus ordo, ne perſonarum confuſio introducatur. Vide D. Luth. de ult. verb. David. tom. 8. Jen. p.165.

57. Dicimus, verum & reale diſcrimen intercedere perſonis ad invicem, quærat ergò aliquis, quale ſit diſcrimen inter eſſentiam & proprietatem perſonalem in qualibet perſona? Hac de re ita diſputant *Scholaſtici*: Contradictio eſt medium arguendi diſtinctionem, ut quandocunq; de aliquibus dicuntur prædicata contradictoria, ipſa ſint diſtincta & aliquâ ratione non eadem: Jam verò eſſentia & ἀγεννησία in perſona Patris ita ſe habent, ut contradictoria de eis prædicentur, ſiquidem eſſentia eſt communicabilis, ſed ἀγεννησία incommunicabilis. Ergò ſunt aliquâ ratione diſtincta. Gerſon proinde ſtatuit, *eſſentiam & relationem diſtingui realiter*. Thomas *ſtatuit intercedere diſtinctionem rationis*. Biel 1. ſent. diſt.2. q.11. ex Scoto & Occam. ſtatuit, *diſtinctionem formalem inter relationem & eſſentiam*. Quid realis, quid rationis diſtinctio, notum eſt, quid autem ſit formalis diſtinctio, videtur indigere explicatione. *Quale diſcrimen inter eſſentiam & proprietatem perſonalem in qualibet perſona.*

58. Diſputat ergò Biel diſtinctionem formalem eſſe minimam, quæſt. tamen ſic deſcribit, *quod formaliter ex diſtinctione reali, eamq; præſupponat, ac ibi tantùm locum habeat, ubi una res ſingularis indiviſa eſt plures res, quarum plurium una non eſt realiter alia, & quia hoc ſolùm conceditur in divinis, ideò ibi tantùm inveniri diſtinctionem formalem,* *Diſtinctio formalis.*

non

non in creaturis. q. 11. addit. *Ex diſtinctione formali eſſentiæ & relationis non haberi diſtinctionem realem perſonarum à priori, ſed magis è converſo: ex diſtinctione reali perſonarum & identitate eſſentiæ cum perſonis & relationibus inferri diſtinctionem formalem relationis & eſſentiæ. Proinde* (inquit) *nō eſt realis perſonarum diſtinctio, ideò quia relatio & eſſentia diſtinguuntur formaliter* (nam paternitas & ſpiratio activa diſtinguuntur in Patre formaliter, & tamen non conſtituunt diſtincta ſuppoſita, quia nec inter ſe nec à Patre diſtinguuntur realiter) *ſed perſonæ diſtinguuntur realiter, quia relationes oppoſitæ conſtituentes perſonas diſtinguuntur realiter.* Concludit tandem, *Formaliter diſtingui, nihil aliud eſt, niſi aliqua idem eſſe realiter, & tamen de uno illorum aliquid affirmari, quod negetur de alio.* Hæc ille.

Diſtinctio inter relationem & eſſentiam.

59. Quid ergò de diſtinctione inter Relationem & Eſſentiam eſt ſtatuendum? Diſertè dicimus reale diſcrimen non intercedere. 1. aliàs perſona Patris conſtitueretur ex duobus realiter diſtinctis, & ſic eſſet compoſita. 2. ſi inter Eſſentiam & Relationem intercederet diſcrimen reale, introduceretur Quaternitas. 3. Relationes in divinis non ſunt aſſiſtentes ſeu extrinſecus affixæ, qui fuit error Gilberti Porretani, referente Thom. p. 1. q. 28. art. 2. ſed realiter ſunt idem cum divina Eſſentia.

60. Urges, ſi relatio eſt idem realiter cum divina eſſentia, quomodo per relationes diſtinguentur perſonæ? Reſp. Biel 1. ſent. diſt. 26. q. 1. art. 3. *ſingulare hoc eſſe in divinis, quòd relatio ſit idem realiter cum eſſentia, quod impoſſibile eſt invenire in creatura.* Item, *quòd ipſa relatio ſit incommunicabilis, eſſentia autem, cum qua idem eſt, veriſſimâ identitate reali ſit communicabilis*: diſt. 2. q. 11. addit, *nos hac in via ſufficienter per intellectum nō poſſe capere.* Ne tamen magis præſcindere videamur quæſtionem, quàm explicare, reſpondemus: Relationem comparari vel ad id, in quo eſt, vel ad aliquid extra. Quicquid autem in rebus creatis habet Eſſe accidentale, ſecundùm quod transfertur ad Deum, habet Eſſe ſubſtantiale. Sic igitur ex ea parte, quâ relatio in rebus creatis habet eſſe accidentale in ſubjecto, Relatio in Deo habet Eſſe eſſentiæ divinæ idem omninò ei exiſtens: in hoc verò quod ad aliquid dicitur, non ſignificatur habitudo ad eſſentiam, ſed magis ad ſuum oppoſitum. Thom. p. 1. q. 28. artic. 2. Ergò relationes etſi ſunt realiter idem cum eſſentia divina, tamen ratione oppoſitionis conſtituunt reale perſonarum diſcrimen. Baſilius lib. 2. contra Eunom. p. 134. *Proprietates ac notæ quaſi Characteres quidem & formæ in ſubſtantia inſpectæ, diſtinguuntur quidem, quod commune eſt appropriatis characteribus, communicationem verò ſubſtantiæ non amputant.*

61. Proinde quando immediatè ſibi invicem opponuntur diſtinctio realis & diſtinctio rationis, rectè dicitur ex Thom. p. 1. q. 39. art. 1. relationem ad eſſentiam comparatam non differre ab ea re, ſed ratione tantùm, ſive λόγῳ: Sed ſi rationis diſtinctio præcisè ſumatur, pro eâ quæ à nudâ intellectus noſtri operatione pendet, rectiùs dicitur formalem inter relationem & eſſentiam intercedere diſtinctionem. Formalis enim diſtinctio eſt medium inter realem & rationis diſtinctionem, & ut ſuprà audivimus ex Scholaſticis, formaliter diſtingui nihil aliud eſt, niſi aliqua idem eſſe realiter, & tamen de uno illorum aliquid affirmari, quod negetur de alio. Eſſentia & ἀγεννησία in Patre ſunt realiter unum, & tamen præciſâ omni mentis noſtræ operatione, convenit aliquid eſſentiæ Patris, quod non convenit proprietati ipſius perſonali, videl. communicari Filio. Ergò intercedit hîc alia quàm rationis diſtinctio, nimirùm præcisè & ſtrictè hæc vocabula accipiendo. Cum hac reſponſione coincidit, quod alii dicunt, Eſſentiam & relationem differre λόγῳ, non in ſenſu philoſophico, ſed Theologico, cùm ſit alius λόγος eſſentiæ, nempè eſſe communicabile, alius verò perſonæ, nempè eſſe incommunicabile. D. Hûtter. Theol. præclarus in prælect. de Deo.

CAP. XI.

Quibus formulis in myſterio Trinitatis uſi ſint veteres.

62. Antequam verò à generali hujus myſterii θεωρίᾳ abeamus ad ſpecialem de ſingulis perſonis tractationem, videtur operæ pretium de his tribus capitibus prius agere. 1. Quibus loquendi formulis priſci Scriptores Eccleſiaſtici in hoc myſterio uſi ſint, & quas declinare & cavere juſſerint. 2. An per rationes naturales aliquo modo hoc myſterium cognoſci, vel certè per ſimilitudines ex rebus creatis declarari poſſit. 3. An priſcis Philoſophicis aliquid de eo innotuerit.

Loquendi formulæ Patrum de hoc myſterio.

63. Sic ergò nervosè & piè loquuntur Patres. Juſtin. in ἐκθ. πίς. Μονὰς ἐν τριάδι νοεῖται, καὶ τριὰς ἐν μονάδι γνωρίζεται. Tertull. adverſ. Prax. *Tres in una Dei eſſentia perſonæ diviſionem non admittunt.* Lactant. lib. 4. Inſt. c. 29. *Cùm dicimus Deum Patrem & Deum Filium, non diverſum dicimus, nec utrūque ſecernimus, ſiquidem nec Pater ſine Filio nuncupari, nec Filius poteſt ſine Patre generari.* Athanaſ. in Symb. *Fides Catholica hæc eſt, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur, neq; confundentes perſonas, neq; ſubſtantiam ſeparantes.* Lombard. reverenter allegat verba Præfationis Eccleſiaſticæ. *Verè dignum & juſtum eſt, æquum & ſalutare, nos tibi ſemper & ubiq; gratias agere, Domine ſancte Pater, omnipotens, æterne Deus, qui cum unigenito Filio tuo & Spir. S. unus es Deus, unus es Dominus, non in unius ſingularitate Perſonæ, ſed in unius Trinitate ſubſtantiæ. Quod enim de tua gloria revelante te credimus, hoc de Filio tuo, hoc de Spir. S. ſine differentia diſcretionis ſentimus, ut in confeſſione veræ, ſempiternæq; Deitatis, & in perſonis proprietas & in eſſentia unitas, & in Majeſtate adoretur æqualitas &c.* Hilar. lib. 8 de Trinit. *Pater & Filius unum ſunt, non unus.* Baſil. Ep. 43. ἡ πίστις καὶ τὸ κεχωρισμένον ἐν ὑποστάσει καὶ τὸ συνημμένον ἐν οὐσίᾳ διδάσκουσα (ubi vox κεχωρισμένον per diſtinctionem, non autem per ſeparationem reddenda eſt) Nazianz. orat. de ſacro Bapt. Οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι, οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι. Epiſt. 1. ad Cledon. *In Trinitate eſt alius atque alius, non autem aliud atque aliud*, quod repetit Auguſtinus 11. de civit. Dei cap. 10. 6. de Trinit. cap. 7. & alibi paſſim, ubi majoris perſpicuitatis cauſa addit, *quòd in Trinitate perſonaliter ſit alius atque alius.* Leo ſer. 2. Pent. *Beata Trinitatis & incommutabilis Deitatis una eſt ſubſtantia, indiviſa in opere, conſors in voluntate, par in omnipotentia, & æqualis in gloria.* Anſb. 1. de fide ſeu incarnat. ad Urban. Pap. c. 7. *Unamquamq; perſonam credimus eſſe hoc, quod eſt commune tribus,*

& eſſe hoc quod proprium eſt ſibi: Perſona enim Patris & Deus eſt, quod commune eſt illi cum Filio, & Pater eſt, quod ejus propriũ eſt. Bernh. 5. de conſid. col. 1047. *Dicimus unum, ſed non ad confuſionem Trinitatis: dicimus tres perſonas, ſed non ad præjudicium unitatis &c.*

A quibus formis cavendum eſſe monuerint.

64. Contrà verò à quibuſdam loquendi formulis ſtudioſè cavendum eſſe monuerunt. Hilarius: *nobis nec ſolitarius, nec diverſus Deus eſt confitendus. Idem Patrem & Filium ſingularem Deum prædicare ſacrilegium eſt.* Athan. *Non ſunt tres æterni, nec tres increati, nec tres immenſi, nec tres Domini &c. Idem in Trinitate nihil prius, nihil poſterius, nihil majus aut minus.* Aug. *Non admittatur vel in unitate ſeparatio, vel in Trinitate permixtio. Trinus dicatur Deus, non triplex.* Thom. p. 1. q. 31. artic. 2. *Ad evitandum errorem Arrii, vitare debemus in divinis nomen diverſitatis & differentiæ, ne tollatur unitas eſſentiæ.* (Damaſc. utitur vocabulo differentiæ 1. orth. fid. c. 11. ſed Eccleſia non ſæpè nec libenter hac voce utitur, monente D. Chemn. p. 1. loc. p. 105.) *Poſſumus autem uti nomine diſtinctionis propter oppoſitionem relativam. Ne tollatur ſimplicitas divinæ eſſentiæ, vitandum eſt nomen ſeparationis vel diviſionis. Ne tollatur æqualitas, vitandum nomen diſparitatis. Ne tollatur ſimilitudo, vitandum nomen alieni & diſcrepantis. Ad vitandum errorem Sabelli vitare debemus ſingularitatem, ne tollatur communicabilitas eſſentiæ divinæ. Item nomen unici, ne tollatur numerus perſonarum. Item nomen confuſi, ne tollatur ordo perſonis. Nomen ſolitarii, ne tollatur conſortium trium perſonarum, ſed nomen alius non importat, niſi diſtinctionem ſuppoſiti.* Hact. Thom. Rectè dicitur, Pater genuit alium, Pater genuit aliam perſonam, ſed minùs cōmodè dicitur, Pater genuit alium Deum. Juſtinus in Dial. Tertull. adv. Prax. Filium vocant *alium Deum.* Sed id piè exponendum, non autem extendendum: voluerunt dicere aliam perſonam. Minus commodè Picus Mirand. de Deo canit: *Verè unum in triplici Numine Numen habes.* Minus cautè Bapt. Mant. *Unum tria Numina Numen.* Nec ſatis accōmodatè Sedulius: *Una mens Deitatis ſirma perennis, Quod ſimplex triplicat, quodq́; eſt triplicabile ſimplex &c.* Major habenda veritatis ratio, quàm verſuum.

CAP. XII.

An Trinitas per rationes naturales inveſtigari poſſit.

An myſterium S. S. Trinitatis ſit ratioſi notum.

65. An verò per rationes naturales aſſurgere poſſumus ad hoc myſterium? Videamus animi gratiâ, quid afferant, qui affirmatè ad quæſtionem reſpondent. Scotus 1. ſent. diſt. 2. 9. & 10. ita procedit. 1. *In ſumma Deitatis eſſentia productio realiter eſt ponenda.* Probat id hoc modo. *Summè perfecto attribuendum eſt, quicquid dicit perfectionem ſed fœcunditas dicit perfectionem, quia ſterilitas imperfectionem E... nit.* Ego qui generationem aliis tribuo, ſterilis ero? *In divinis ergò eſt fœcunditas, & per conſeq. etiam productio: & non ſolùm productio alicujus extra, quia cùm talis non fuerit ſemper, antequam talis eſſet, caruiſſet Deus illâ perfectione. Ergò ibi eſt æterna productio. 2. tantum duæ productiones in divinis ſunt poſſibiles. 3. Qualitas divinarum productionum infert Trinitatem ſuppoſitorum. 4. Trium divinorum ſuppoſitorum unum eſt producens tantùm, alterum producens & productum tantùm, tertium productum tantùm. 5. Perſona producens & producta diſtincta realiter in una ſumma Natura identificantur eſſentialiter. 6. Inter ſuppoſita illa licet nulla ſit perfectionis diſparitas, aut dignitatis inæqualitas, eſt tamen inter eas originis ordo & prioritas.*

66. Has propoſitiones omnes & ſingulas ex Naturæ lumine probare conatur Scotus, ſed cùm ea quæ adducit, ſint prolixa & ferè σκοτεινὰ, ideò remittimus lectorem ad Bielem, qui 1. ſent. diſt. 10. q. 1. latè ea perſequitur & impugnat. Raymundus de Sabaude in Theol. naturali à c. 46. uſque ad cap. 55. lucem aliquam illis conciliare voluit: Eum ergò audiamus. *Productio mundi de nihilo deducit nos (ait) ad inveſtigandam aliam productionem, longè nobiliorem & excellentiorem, quâ Deus de ſua propria Natura produxit alium. Sicut homo artifex producit domum de aliena Natura à ſe, & producit etiam hominem de ſua propria Natura, & hæc productio nobilior eſt, & magis conveniens homini in quantum homo, quàm illa: ſic Deus produxit totum Eſſe mundi de nihilo, ſed hæc productio longè inferior & ignobilior, quam illa, quâ Deus ex ſua ſubſtantiâ genuit Filium.* Eſſe autem in Deo talem productionem de ſuâ Natura ita probat. 1. *quia talis productio convenit DEO in quantum Deus, ſed productio illa, qua condidit mundum ex nihilo, convenit ei in quantum artifex eſt. 2. homini magis placet, quod de ſua Natura generavit, quam quod per artem produxit. Si ergò placuit Deo producere mundum de nihilo, multò magis produxit Filium ex ſuâ ſubſtantiâ. 3. Deus eſt realiſſimè infinitus, infinitæ virtutis, & ſummus Natura eſt ſummè activè & ſummè in actu. Ergò neceſſariò ſequitur, quòd ſit in eo productio infinita, ut ſit in eo ſumma productio quâ non poſſit excogitari major &c.* Vide, ſi placet, ibidem plura, nam per aliquot capita hac de re tractat. Adire etiam poteris Ludov. Viv. libr. 2. de verit. fid. Chriſt. c. 2.

67. Quid ergò de his & ſimilibus probationibus ſtatuendum? Reſp. ex Thom. p. 1. q. 32. art. 1. *Qui nititur naturali ratione probare Trinitatem, dupliciter derogat fidei 1. quia dignitas fidei eſt, ut ſit de rebus inviſibilibus, quæ rationem humanam excedunt. 2. derogat fidei, quantum ad utilitatem alios ad eam trahendi, credunt enim infideles, quòd hujusmodi rationibus nitamur, cùm tamen non ſint cogentes: quæ ergò ſunt fidei, non ſunt tentanda probari, niſi per autoritates: apud alios ſufficit defendere, non eſſe impoſſibile, quod fides prædicat.* Eodem ſenſu ſcribit Faber in comm. ſuper Rich. l. de Trin. c. 1. *In fide ratiocinationem quærere, eſt debili oculo umbraculum ſubtendere, ne perſtringatur ab inſigniori lumine. Ergò qui poteſt abſq; ratiocinatione illa, quæ ſunt fidei, intueri, longè inſignius videt & cognoſcit, quam qui rationem efflagitat, & quærit: ut is ſincerius Solem agnoſcit, quem tantus fulgor non hebetat ex adverſo contuentem, quàm qui ut illum videat, manum viſui apponit ac obumbrat.*

68. Diſtinguendum ergò inter qualeſcunque declarationes & probationes à poſteriori, quibus myſterium hoc in Scripturis priùs revelatum modo qualicunq; explicatur & non abſurdum eſſe oſtenditur: deinde inter accuratas demonſtrationes à priori, quibus iſtud à nobis vel indagari vel comprobari poſſe pernegamus. Thom. p. 1. q. 32. art. 1. ita loquitur: *Ad aliquã rem dupliciter inducitur ratio. 1. ad probandũ ſufficienter aliquã radicem:*

2. qua

2. qua radici jam poſita oſtendit congruere conſequentes effectus: hoc poſteriori modo probatur Trinitas, poſitâ enim (id eſt, ex Scripturis priùs comprobatâ) Trinitate, congruunt hæ rationes.

An myſterium S.S. Trinitatis ſimilitudinibus declarari poſſit.

69. Diſputant Scholaſtici ex Auguſtino in omnibus creaturis eſſe *veſtigium* Trinitatis, In animâ *imaginem*. Vide Comm. ſuper 1. ſent. diſt. 3. ubi latè hac de re tractant. Aug. 6. de Trin. c. 10. *Veſtigium Trinitatis apparet in unaquaq; creatura, ſecundùm quod unitatem quandam in ſe oſtendit, & ſpeciem & ordinem: Sic in illa Trinitate ſumma origo eſt rerum omnium, & perfectiſſima pulcritudo & beatiſſima delectatio*: Idem in lib. de vera relig. latiùs perſequitur. Idem 14. de Trin. cap. 8. *Ecce mens meminit ſui, intelligit ſe, diligit ſe: hoc ſi cernimus, Trinitatem cernimus, nondum quidem Deum, ſed imaginem Dei.*

70. *Qua verò differentia eſt inter imaginem & veſtigium?* Reſp. Thom. pag. 1. q. 45. art. 6. & p. 1. q. 93. artic. 6. *Omnis effectus repræſentat ſuam cauſam, ſed diverſimodè: quidam enim ſolùm cauſalitatem cauſæ, ut fumus ignem, & hæc eſt repræſentatio veſtigii: quidam quantum ad ſimilitudinem formæ ejus, ut ſtatua Mercurii Mercurium, & hæc eſt repræſentatio Imaginis. In creaturis rationalibus eſt imago, quia proceſſiones divinarum perſonarum attenduntur ſecundum actum Intellectus & Voluntatis: in omnibus autem creaturis eſt repræſentatio veſtigii.* Biel. 1. ſent. diſt. 3. q. 9. *Imago dicitur quaſi imitago, eſt enim de ejus ratione, quòd fiat ad imitationem prototypi. Remotiores ſimilitudines creaturæ ad Deum dicuntur veſtigium, propinquiores verò Imago.*

71. Referendæ ergò huc ſunt variæ iſtæ ſimilitudines, quibus veteres in explicatione hujus myſterii utuntur. *Mens & notitia* ejus & *amor* tria quædam ſunt: mens enim novit ſe & amat ſe, nec enim poſſet ſe amare, niſi ſe noſceret, ipſa autem mens eſt quaſi parens, notitia ejus quaſi proles, tertius eſt amor, qui de ipſa mente & notitia procedit &c. Auguſt. 9. de Trin. cap. 4. & alibi paſſim. Tria in Sole conſiderantur, quod eſt, quod lucet, quod calet, id eſt, *Subſtantia Solis, radius & calor*. Ut radius de Sole naſcitur, ſic Filius de Patre generatur: calor ab utroque progreditur, ſic Spiritus S. ab utroque ſpiratur. Ex Tertull. & Auguſt. Caſſiod. ſuper Pſal. 50. *Patris & Filii una eſt ſubſtantia, ſed ille quaſi exuberans fons, hic tanquam defluens ex eo rivus: ille tanquam Sol, hic quaſi radius à Sole porrectus, qui à Patro non ſeparatur, ſicut nec rivus à fonte, nec radius à Sole.* Lactant. 4. Inſtit. div. c. 29. *In igne eſt ſpecies ignis, ſplendor & calor. Splendor ab igne naſcitur, calor ab igne & ſplendore generatur: Splendor eſt de igne & tamen ſunt coæva &c.* Auguſt. Similitudine ab arcu cœleſti petitâ utitur Baſil. in Ep. ad Nazianz. uti etiam ex eo Garcæus de Meteor. cap. de Iride: *In iride ſunt tres diſtincti colores, ita conjuncti, ut quo modo committantur vel ſeparantur, diſcernere nequeas; ita in una eſſentia divina ſunt tres diſtinctæ perſonæ, inter quas eſt ſumma æqualitas, ut una ſine altera eſſe non poſſit.* D. Luth. in Coll. menſal. cap. 4. pag. 40. *Herba & flores habent formam, quâ ſignificatur Deus Pater: odorem ſeu ſaporem, qua eſt notio Filii ejuſq; ſapientia: vim, vires, ſeu effectus, qui ſunt veſtigia Spiritus S. ejusq; bonitatis; ita licet in omnibus creaturis invenire Trinitatis veſtigium impreſſum eſſe.*

72. Non quidem improbamus pium hoc veterum ſtudium, interim tamen monemus admodùm ſobriè, circumſpectè & reverenter de hoc ſummo myſterio philoſophandum eſſe. Unde illi ipſi, qui talibus ſimilitudinibus utuntur, diſſimilitudines ſimul notârunt. Vide Auguſt. 15. de Trin. c. 7. Valdè nobis probatur illud Damaſceni 1. de orth. fide cap. 9. ἀδύνατον εὑρεθῆναι ἐν τῇ κτίσει εἰκόνα ἀπαραλλάκτως ἐν ἑαυτῇ τὸν τρόπον τῆς ἁγίας τριάδος παραδεικνύουσαν, quod D. Pelargus vir doctiſſimus, ita reddidit: *Fieri non poteſt ut in creaturis reperiatur Imago in ſeipſa immutabiliter divinæ Trinitatis modum repræſentans.* Et accommodari huc poteſt illud Auguſt. Epiſt. 3. *Si hic ratio quæritur, non eſt mirabile: ſi exemplum poſcitur, non eſt ſingulare.* Idem lib. 15. de civ. Dei c. 13. *fruſtra, ait, quæris incomprehenſibilis rei imagines in rebus creatis.*

CAP. XIII.

An priſcis Philoſophis Trinitas fuerit nota.

73. Num verò priſcis Philoſophis quippiam de hoc myſterio innotuit? Diſputant hac de re Mornæ. lib. de verit. relig. Chriſt. cap. 6. Lud. Vives de verit. fid. Chriſtian. libr. 2. cap. 2. Mut. Panſa. de oſc. Chriſt & Ethn. Philoſ. cap. 36. & alii complures. Thules Ægypti Rex (referente Suida in Thul.) ſciſcitans de Rege & Deo ſe potentiore reſponſum accepit à Serapidis in Ægypto prope Alexandriam Oraculo: πρῶτα θεὸς, μετέπειτα λόγος καὶ Πνεῦμα σὺν αὐτοῖς: vixque egreſſus templo à domeſticis interfectus eſt, Deo ſuperbiam vindicante. Vide Neandr. in ſyn. Chron. p. 50. Platonem myſterium Trinitatis quodammodo perſpectum habuiſſe probare nititur Marſ. Ficinus ſuper 6. Plat. de Repub. ibi enim dicit Plato, *quendam eſſe Boni ipſius Filium, ei ſimillimum per omnia, bonum verò eſſe tanquam Solem, Filium autem ejus ceu videndi vim, quam per Solem habemus.* In Epinomide meminit λόγου πάντων θειοτάτου: tertium quoq; dicit *ineffabile*. *Plot.* lib. 8. Enneadis 1. cap. 2. dicit, *Bonum ex ſeipſo producere Intellectum, qui non ſit qualis humanus, ſed habeat in ſe omnia, ſit omnia &c.* Scal. exerc. 365. ſect. 3. de Trinitate ex Ariſtotele diſputat: *Quanto* (ait) *planiùs & pleniùs divinus Ariſtoteles? qui cùm Deum unum atque ſimpliciſſimum agnoſceret, ita dixit: Deum ſeſe intelligere. Idem igitur erit intelligens, & is, qui intelligitur: Idem inquam & æqualis &c. Generat igitur ex ſeipſo, in ſeipſo, ſuiipſius intellectionem Deus, eodem modo eandem & æqualem ſibi, quia non intelligit per ſpeciem ſed per ſuiipſius præſentiam &c. Ergo cùm ſe intellexit bonum, primum, immenſum: & intellectionem ejuſdem quoque modi: ſpirat erga ipſum amorem utrique æqualem, atque reciprocum, ſine ullo recurſu tamen, ab ipſa intellectione.*

An myſterium hoc priſcis Philoſophis notum fuerit.

Niphus in comm. ſuper 1. Ariſtot. de cœlo tex. 2. dicit, *Ariſtotelem ideò celebrare ternarium, illumq; à Natura, hoc eſt, à Deo habitum dicere, & quaſi legem hominibus datum, ut Trinitatis myſterium innuat*, quo ſenſu etiam locum hunc Ariſtotelis adducit Vives in ſcholiis ſuper 10. de civ. Dei cap. 23. Quid, quod ipſe Auguſt. dicit lib. 7. Confeſſ. cap. 9. *ſe principium Evangelii Johannis in libris Platonicorum legiſſe*; Juſtinus in Apol. audacius: λόγον διὰ μέρους notum fuiſſe *Socrati*. Pertinet huc, quod Barth. Georgieviz in lib. de Turc. morib.

cap.4. refert, Muſulmannos in omni operis principio uti tribus hiſce verbis, eaque ſingulis capitulis Alcorani haberi propoſita, eadem præmittere cùm aſſident menſæ, cùm abluunt manus & cum ad orationem, lotione peractâ ter eadem repetere: *Biſem Allahe, el Rahmane, ol Rocahim. In nomine Dei, Miſericordia & Spiritus eorum.*

74. *Quid ergò hac de re ſtatuendum?* Reſpond. Quicquid in Philoſophorum ſcriptis de hoc myſterio legitur, vel ſimile tantùm quippiam & nunquam idem eſt, (ut annotavit Thom. p.1. quæſt.32. *Si quid de Filio dicebant*, ait Ludov. Viv. l.2. de verit. fid. Chriſt. c.2. *loquebantur magna quàm quid loquerentur, ſciebant vel intelligebant*;) vel ex ſcriptis Prophetarum & præſertim Moſis, qui univerſis Philoſophis antiquior fuit, id collegerunt, & quaſi ſuffurati ſunt. Euſeb. libr. 9. de præpar. Evang. cap.3. aſſerit ex Clearchi Peripatetici libro de ſummo, *Ariſtotelem multa à Judæo quodam edoctum fuiſſe.* Franc. Georg. in Harm. Mundi Cantico 1. tomo 1. cap.1. in fine ſcribit, ſe in Hebræorum monumentis ſcriptum inveniſſe, *Ariſtotelem ad Judæorum loca navigâſſe, ſuaſum ex Platonis Epiſtolio in Iſraelitarum Sapientum commendationem conſcripto.* Quod priſci Græcorum Philoſophi ad Ægyptios, Chaldæos, Phœnices & Hebræos diſcendi cauſâ profecti ſint, unanimi conſenſu teſtantur Diodorus lib. 2. Hiſt. c. ult. Laert. in vit. Philoſ. Euſeb. lib. 10. de præpar. Evang. c.2. lib.9. c. 3. Cyrill. Alex. 1. contra Julian. Juſt. Apolog. 2. pro Chriſt. Origen. 1. cont. Celſum. Aug. lib. 18. de civ. Dei c.36. Lactant. 4. Inſtit. cap.6. & 7. &c.

CAP. XIV.

Errores doctrinæ de Trinitate oppoſiti.

ἔλεγχος falſa de Myſterio Trinitatis doctrina.

75. Expoſita eſt hactenus orthodoxa de myſterio Trinitatis ſententia; videamus erroneas aliorum ſententias, vel potiùs horribilem Diaboli furorem contra hanc fidei Chriſtianæ acropolin. Rabanus lib. 4. de ſer. propr. cap. 10. voluit, hæreſes contra hunc articulum excitatas brevibus complecti. *Nihil* (inquit) *creatum aut ſerviens in Trinitate credendum, ut vult Dionyſius fons Arii: nihil inæquale, ut Eunomius: nihil gratiâ æquale, ut Aëtius: nihil anterius poſteriusve, aut minus, ut Arius: nihil extraneum aut officiale alteri, ut Macedonius: nihil ſurreptione, aut perſuaſione inſertum, ut Manichæus: nihil corporeum, ut Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, aut anthropoforme ut Vadianus: nihil ſibi inviſibile, ut Origenes: nihil creaturis viſibile, ut Fortunatus: nihil moribus vel voluntate diverſum, ut Marcion: nihil Trinitatis eſſentiâ ad creaturarum Naturam deductum, ut Plato & Tertullianus: nihil officio ſingulare, nec alteri communicabile ut Origenes: nihil confuſum ut Sabellius: ſed totum perfectum, quia totum ex uno: & unum, non tamen ſolitarium, ſicut Silvanus & Praxeas, ὁμοούσιος ergò in divinitate Patri Filius, ὁμοούσιος Patri & Filio Spiritus ſanctus.*

76. Damnati ergò ſunt & meritiſſimè damnantur Judæi recentes, Praxeas, Sabellius, Samoſatenus, Noëtiani, Patripaſſiani, Photiniani, Mahometiſtæ, Michaël Servetus, Anti-Trinitarii, qui ut unam tantùm eſſentiam, ita & perſonam in divinitate ſtatuunt. Ex horum, ut etiam Arii, cineribus excitati ſunt Neoterici, Samoſateniani in Polonia, qui Catecheſin ſuæ doctrinæ non ita pridem Racoviæ anno 608. in publicum ediderunt, quorum argumenta examinabimus ſuo loco.

77. Praxeas circa annum Domini 200. dixit, tantùm unam eſſe perſonam divinitatis, ſed alio atque alio reſpectu eam nunc Patrem, nunc Filium, nunc Spiritum S. dici, ſicut idem & unus DEUS, nunc bonus, nunc ſapiens, nunc juſtus dicitur. *Plura ſunt nomina*, dicebat, *nec tamen plures perſonæ.* Contra hunc extat ſcriptum *Tertulliani*, in quo ſtatim in principio ita ſcribit de Praxea. *Iſte primus ex Aſia hoc genus perverſitatis intulit Romanæ humo, & alias inquietus: inſuper de jactatione Martyrii inflatus, ob ſolum & ſimplex & breve carnis tædium &c.* Ibidem dicit, *quod Praxeas Romæ Patrem crucifixerit*, id eſt, quòd docuerit, ipſum Patrem deſcendiſſe in virginem, ipſum ex ea natum, ipſum paſſum, deniq; ipſum eſſe Jeſum Chriſtum, ut paulò ſuperiùs exponitur. Subjungit autem Tertull. *Nos ſemper & nunc magis ut inſtructiores per Paracletum, deductorem ſcil. omnis veritatis, unicum quidem Deum credimus, ſub hac tamen diſpenſatione, quam οἰκονομίαν dicimus, ut unici Dei ſit, & Filius Sermo ipſius, qui ex ipſo proceſſerit, per quem omnia facta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil: hunc miſſum à Patre in virginem, & ex ea natum hominem & Deum, Filium hominis & Filium Dei, & cognominatum Jeſum Chriſtum. Hunc paſſum, hunc mortuum & ſepultum ſecundùm Scripturas, & reſuſcitatum a Patre, & in cœlo reſumtum, ſedere ad dextram Patris, venturum judicare vivos & mortuos. Qui exinde miſerit ſecundùm promiſſionem ſuam à Patre Spiritum S. paracletum, ſanctificatorem fidei eorum, qui credunt in Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum. Hanc regulam ab initio Evangelii decucurriſſe, etiam ante priores quoſque hæreticos, nedum ante Praxean heſternum, probabit tam ipſa poſteritas omnium hæreticorum, quàm ipſa novellitas Praxeæ heſterni &c.* *Praxeas.*

78. Sabellius circiter Ann. Domini 260. ſub Valeriano docuit, in una ſubſtantia divinitatis eſſe tria nomina ſeu nomenclaturas, non autem tres diſtinctas perſonas. Sicut in uno homine eſt corpus, anima & Spiritus: ſic in Deo quoque eſſe Patrem, Filium & Spiritum S. qui tamen non niſi ratione diſtinguantur. Auguſt. & Philaſtr. in Catal. hæret. Hiſtor. Eccl. lib.10. cap.19. Epiph. tom. 1. lib.2. hæreſ. 62. Auguſtini verba hæc ſunt: *Sabelliani à Noëto defluxiſſe dicuntur: nam & diſcipulum ejus quidam perhibent fuiſſe Sabellium. Sed quâ cauſâ Epiph. duas hæreſes computet, neſcio, cùm fieri potuiſſe videamus, ut fuerit Sabellius iſte famoſior, & ideò ex illo celebrius hæc hæreſis nomen acceperit. Noëtiani enim difficilimè ab aliquo ſciuntur, Sabelliani autem ſunt in ore multorum. Nam & Praxeianos à Praxea quidam vocant, & Hermogenianos vocare ab Hermogene potuerunt, qui Praxeas & Hermogenis eadem ſentientes in Africa fuiſſe dicuntur. Nec tamen iſta plures ſectæ ſunt, ſed unius ſectæ plura nomina ex his hominibus, qui in ea maximè innotuerunt, ſicut Donatiſtæ, iidem Parmenianiſtæ: ſicut Pelagiani, iidem Cœleſtiniani.* *Sabellius.*

79. Noëtus Sabellii Præceptor referente Epiphanio tom.7. libr. 2. contra hæreſes, hær.57. p. 2n8. in græco docuit, τὸν πατέρα πεπονθέναι. p. 209. τὸν αὐτὸν πατέρα ὄντα. καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν, καὶ τὸν αὐτὸν πεπονθότα, unde dicit Epiph. ibid. quòd fuerit nomine Νόητος, ἀνόητος ἢ μᾶλλον τῇ δυνάμει, καθάπερ αἱ θεῖαι γραφαὶ πάντας τοὺς πεπλανημένους διελέγχουσι

Tribuit

Tribuit erroris fontem ibidem *τύφῳ καὶ παραφροσύνῃ*, ex qua ſeſe dixerit Moſen, fratrem autem ſuum Aaronem &c.

Samoſat. 80. Paulus Samoſatenus ſub Aureliano circa An. 270. Epiſcopus Antiochenus docuit unum eſſe Deum & in Deo ſemper eſſe ipſius Verbum & Spiritum ipſius, nec tamen Verbum nec Spiritum eſſe ἐνυπόστατον. Epiph. libr. 2. contra hæreſ. tom. 2. hæreſ. 65. latè perſequitur ejus hiſtoriam & doctrinam, pag. 262. Αὗτος Σαμοσατεὺς ἦν τῆς ἐπὶ τὰ μέσα τῆς Μεσοποταμίας καὶ Εὐφράτου, ὃς ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐν ἡμέραις Αὐρηλιανοῦ καὶ Πρόβου τῶν βασιλέων, ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείων καθίσταται ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας Καθολικῆς ἐκκλησίας, Et poſteà. φάσκει δὲ οὗτος Θεὸν Πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἕνα Θεόν: ἐν Θεῷ δὲ ἀεὶ ὄντα τὸν αὐτοῦ λόγον καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὥσπερ ἐν ἀνθρώπου καρδίᾳ ὁ ἴδιος λόγος, μὴ εἶναι δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνυπόστατον &c. Vide ipſum Epiphanium. Aug. de hæreſ. ad Quodvultdeum. *Paulini à Paulo Samoſateno Chriſtum non ſemper fuiſſe dicunt, ſed ejus initium, ex quo de Maria natus eſt, aſſeverant, nec eum aliquod amplius quam hominem putant. Iſta hæreſis aliquando cujuſdam Artemonis fuit, ſed cùm defeciſſet, inſtaurata eſt à Paulo, & poſtea ſic à Photino confirmata, ut Photiniani quam Pauliani celebrius nuncupentur.*

Patripaſſiani. Photinus. 81. Patripaſſiani ſunt ipſi Sabelliani & Noctiani, ſicut ex deſcriptione Epiphanii & Auguſtini apparet. Photinus circa ann. Chriſti 345. renovavit damnatam Samoſateni hæreſin, & aſſeruit Deum ſolitarium eſſe, Chriſtum in Maria cœpiſſe &c. Epiphanius lib. 1. contra hæreſ. tom. 1. hær. 61. pag. 337. in Græco. Ὅμοια καὶ ἐκεῖνος τῷ Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ διανοούμενος περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ &c. φάσκει δὲ οὗτος, ἀπ' ἀρχῆς τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι, ἀπὸ δὲ Μαρίας καὶ δεῦρο αὐτὸν ὑπάρχειν, ἐξότε φησὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὸν &c. Aug. ex Philaſtr. de hæreſ. dicit *Photinum in omnibus Pauli* (Samoſateni) *ſecutum fuiſſe doctrinam.*

Servetus. 82. Michael Servetus Hiſpanus ſuperiori ſeculo idem docuit, quod veterum illorum hæreticorum ſentina, unam ſcil. eſſe tantùm perſonam divinitatis, quæ alio atque alio modo ſe repræſentet generi humano, & illos repræſentationis modos principales tres eſſe, Patrem, Filium & Spiritum S. anno 1555. Genevæ propter blaſphemias publico Senatus decreto eſt exuſtus. Impudenter affirmavit, *etiam veteres Eccleſiæ Doctores ſecum ſentire.* Inſtitutus autem eſt Servetus in Academiis Mahometicis in Numidia, non ut Bellarm. ſine fronte ſcribit præfat. controv. de Chriſto *in Scholis Lutheranorum.* Nntum enim eſt, quod Philippus publico ſcripto Venetos ab hoc monſtro præmonuerit. Secuti ſunt Servetum Georgius Blandrata, Paulus Alciatus, Lælius Sozinus, Franciſcus Davidis, & reliqui Neo-Samoſateniani, in Polonia & Tranſylvania, quorum argumenta vel potiùs blaſphemias, quas in nupero ſuo ſcripto evomunt, breviter examinabimus.

Neo-Samoſatenianorum argumentorum refutatio.

1\. 83. *Quia unica tantùm numero eſt divina eſſentia* (dicunt p. 37.) *ideò non poſſunt in ea eſſe tres diſtinctæ perſonæ, ſiquidē perſona nihil aliud eſt, quàm intelligens individua ſubſtantia.* Reſp. 1. Utrumque aſſerit Scriptura, utrumque igitur acceptandum eſt, etiamſi ratio noſtra illud non aſſequatur. Repetenda ergò hoc loco regula, quam in diſputatione de Scripturæ Interpretatione propoſuimus & immotis argumentis comprobavimus. Si veritas alicujus dogmatis in propriis & perſpicuis Scripturarum locis confirmata extat, non ſunt audienda contra eam argumenta philoſophica, quantumvis ſpecioſa ſint & plauſibilia. Nec fidei articuli ſibi invicem ſunt opponendi, ut propter divinæ eſſentiæ unitatem negetur perſonarum Trinitas, vel propter perſonarum Trinitatem divinæ Eſſentiæ unitas negetur. Scriptura unum tantùm eſſe Deum pronunciat, eadem Patri, Filio & Spiritui ſancto divina nomina, attributa, & opera, divinum etiam cultum tribuit. Ergò hos tres unum eſſe Deum pronunciat: in hac ſimplicitate mens Chriſtiana tutiſſimè acquieſcit. 2. Nec dicimus eodem reſpectu Deum eſſe unum & trinum, ſed Deum in eſſentiâ unum eſſe, & in perſonis trinum. Nec eſſentia eſt quarta quædam ſubſtantia extra tres illas perſonas ſubſiſtens, ſed tres illæ perſonæ nihil aliud ſunt, quam uno numero divina eſſentia, tribus illis proprietatibus perſonalibus non eſſentia multiplicatur, ſed perſonæ diſtinguuntur. 3. Similitudinibus ex Natura petitis myſterium hoc adumbrare, ut non omninò prohibemus, ita judicamus adverſariis veritatis calumniandi anſam præſcindi omnem, ſi ex ſolis Scripturis ſacris de hoc myſterio reverenter diſſeramus, ea enim quæ ὑπὲρ λόγον, ὑπὲρ νοῦν, ὑπὲρ κατάληψιν poſita, adoranda potius ſunt quàm ventilanda. *Ubi quæritur unitas Trinitatis, nuſquam periculoſius erratur, nec laborioſius aliquid quæritur, nec fructuoſius invenitur.* Auguſt. 1. de Trinit.

84\. Pergunt pag. 48. *confeſſione Trinitatis labefactari fidem de Dei unitate.* Reſp. minimè verò, quia τρόποι ὑπάρξεως non tollūt unitatem eſſentiæ, una & eadem numero eſſentia eſt in Patre, Filio, & Spiritu ſancto. Ergò Pater, Filius & Spiritus S. non ſunt plures Dii. Si pars una eſſentiæ ſtatueretur eſſe in Patre, pars altera in Filio, pars tertia in Spiritu S. tolleretur Dei unitas, jam verò propter ejus immenſitatem & infinitatē tota illa eſſentia divina eſt in Patre, tota in Filio, tota in Sp. S. Quando ergò dicitur, Perſona eſt ſubſtantia individua, intelligens, incommutabilis &c. Tres ſunt in divinis perſonæ. Ergò tres ſubſtantiæ ſive eſſentiæ, neganda eſt conſequentia, quia propter eſſentiæ infinitatem & immenſitatem, quælibet perſona divinitatis totam & perfectam in ſe habet divinitatem, ſive eſt verus & perfectus Deus, nec in Patre & Filio ſimul eſt perfectior Deitas, quàm in ſolo Patre, ſiquidem Patris & Filii una eſt Deitas, una eſſentia, æqualis gloria, coæterna majeſtas. 2.

85\. Objiciunt ulterius ibid. *per doctrinam de Trinitate obſcurari gloriam unius DEI, qui eſt ſolus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Reſp. imò verò infeliciſſimo errore putant ſe non poſſe ad Patris gloriam, niſi per Filii contumeliam pervenire, cùm tamen Filius ſit *ἀπαύγασμα δόξης καὶ χαρακτὴρ ὑποστάσεως τοῦ Πατρός.* Hebr. 1. v. 3. ac diſertè dicat, Johan. 5. v. 23. *Omnes ita debere honorare Filium, ut honorant Patrem, cùm is qui non honorat Filium, nec Patrem honoret.* Patebit id liquidiſſimè, ſi definitionem Dei Patris ex Scripturis extructam conſideremus. Deus Pater eſt prima perſona Trinitatis, ab æterno gignens Filium ſibi ὁμοούσιον & unà cum eo ſpirans Spiritum ſanctum, cum utroque creans & conſervans omnia, mittens Filium Redemtorem & Spiritum ſanctum, ſanctificatorem. Jam verò hi Antichriſti negant definitionem Patris, utique ergò negant ipſum Patrem & à vero Deo aberrant. Rectè Ignatius Ep. 3.

ad Antioch. *Quiſquis unum & ſolum annunciat Deum, ut tollat Chriſti divinitatem, eſt Diabolus & inimicus omnis juſtitiæ.* Referunt Euſebius & reliqui Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ ſcriptores memorabilem de Amphilochio Hiſtoriam, quæ hûc non incommodè refertur. Amphilochius *ſanctitatis laude vir clarus & orthodoxæ fidei defenſor acerrimus, acceſſit aliquando Theodoſium magnum, ab eoq; petiit, ne Arrianos ex Eccleſia ejiceret, ſed initiò nihil impetravit: non multò pòſt, cùm ejuſdem rei cauſâ ſupplex ad Imperatorem rediret, & fortè ille Arcadius filius aſtaret, ſalutavit Theodoſium ſubmiſſè & ſuppliciter, Arcadio verò nullum exhibuit honorem. Cumq; Imperator Theodoſius vel negligentiâ vel ignorantiâ id factum eſſe ratus, Amphilochium moneret, hunc Arcadium ſuum eſſe filium ideoq; parem ipſi honorem deberi, ſubjecit Amphilochius: nō ignoro Imperator, hunc eſſe filium tuum, ſed nolo eundem ipſi deferre honorem; animadvertens porrò hoc dicto offenſum eſſe Imperatorem, ſtatim addidit: Indignè fert, Imperator, filium tuum non eodem honore & reverentiâ ſubmiſſionis à me affici: quam tibi deferre? atque Deum Patrem cœleſtem in te credis eſſe animo, quod filio ejus unigenito non eandem gloriæ & majeſtatis dignitatem cum Patre tribuas, cùm æqualis ſit ipſorum gloria?*

4. 86. Subjiciunt ibidem *per noſtram de Trinitatis myſterio doctrinam viam ſalutis facile ſubverti poſſe, cùm negemus, abſque ea intelligi poſſe οἰκονομίαν & diſpoſitionem ſalutis noſtræ, quomodo Pater per Filium Redemtorem & Spiritum Sanctificatorem eam in nobis operetur.* Reſp. Agnoſcimus gratâ fidei obœdientiâ, quòd in admirando Spiritus S. Trinitatis decreto Filius conſtitutus humani generis Mediator & Redemtor, per quem amiſſa bona iterum nobis repararentur, quodque Spiritus ſanctus beneficia à Filio parta per Verbum & Sacramenta nobis offerat, ac fidem in cordibus noſtris operetur, per quem beneficiorum Chriſti & ſalutis reddamur participes; hoc myſterium ut (dixi) gratâ fidei obœdientiâ agnoſcimus, at quomodo ſalutis via per illud ſubvertatur, videre haudquaquam poſſumus: quinimò ad officiũ Mediatoris & Redemtoris divinam Filii Naturam neceſſariò requiri disertè dicimus, qua de re ſuo loco dicetur uberiùs. At hi Antichriſti bipatentes aperiunt portas totam Chriſtianam religionem abnegandi: quod ſi namque myſterium Trinitatis propterea negandum eſt, quia ratio noſtra ad illud aſſurgere nequit, ſequetur, omnes fidei articulos, qui rationis noſtræ κατάληψιν excedunt, negandos eſſe: & ſanè ſuo nos docent exemplo, quàm periculoſum ſit ex ſacra illa fidei catena & unum removere articulũ, ſiquidem quàm graves quamque horribiles furores in ſuo illo Anti-Trinitario libello proferant, ſuo ea ponetur loco.

87. Denique addunt, *confeſſionem Trinitatis eſſe paganis non mediocre impedimentum, quo minùs ad nos accedant.* Reſp. loquuntur eodem impulſi Spiritu, ex quo Pater ipſorum Servetus dicebat, *facillimè conciliationem inſtitui poſſe inter Alcoranum Mahometi & doctrinam Eccleſiæ, ſi modò articulus de Trinitate tolleretur: & maxima commoda, quæ ex conjunctione illa exoritura eſſent, impediri: attrahi verò triſtiſſimas vaſtationes regnorum pertinaci illius articuli defenſione.* At maledicta ſit omnis contra Dei honorem & veritatem concordia: Abeant *Muſulmannizantes* illi ad progeniem Arrii, Mahometem: ſecuti hac in parte *Neuſerum, Alciatum* & alios ſuos complices, ut Eccleſia peſtibus & carcinomatis iſtis tandem liberetur. *Conſervet nos in veritate & gloriam ſuam contra hos adverſarios ſuos aſſerat DEI & Mariæ Filius Ieſus Chriſtus, qui cum Patre & Spiritu S. eſt unus verus Deus in æternum benedictus.* 5.

DE DEO PATRE, ET ÆTERNO EIVS FILIO.

I.

Ordo perſonarum Trinitatis.

EGimus hactenus de ſummo SS. Trinitatis myſterio generali quadam theoriâ: ſupereſt, ut de ſingulis perſonis ſeorſim agamus, ubi cujuſque perſonæ 1. Vera Deitas. 2. Perſonalis proprietas, & 3. Diſcrimē perſonale erit exponendum. Numerantur autem perſonæ Trinitatis hoc ordine, ut prima ſit Pater, ſecunda Filius, tertia Spiritus S. Matth. 28. v. 19. *Pater* eſt perſona prima non ratione temporis (quia tres perſonę ſunt συναΐδιοι) nec ratione Naturę ſeu eſſentiæ, (quia ſunt ὁμοούσιοι) nec ratione dignitatis (quia ſunt ἰσότιμοι) ſed ratione originis ſive productionis. *A Patre exiſtunt Filius & Spiritus S. ſed non poſt illum*, ait Gregor. Nazianzen. 3. de Theol. *Filius & Spiritus ſanctus habent principium originale, non initiale.* Biel. 1. ſent. diſt. 31. q. un.

2. Patrem eſſe primam perſonam facilè patet, quia à nullo eſt, & quia eſt origo Trinitatis, gignēdo Filium, & unà cum Filio ſpirando Spiritum S. Quia verò ab æterno genuit Filium ſibi ὁμοούσιον, ideò nec tempore prior Filio (aliàs non eſſet æterna generatio) nec Naturâ vel majeſtate (aliàs Filius non eſſet Patri ὁμοούσιος) *In hac Trinitate* (dicit Athanaſius in Symbol.) *nihil prius aut poſterius, nihil majus vel minus.* Diſputat quidem Thomas pag. 1. q. 42. art. 3. eſſe in divinis *ordinem Naturæ*, eumque ita explicat, *quòd ſit ordo ſecundum originem abſque prioritate*: ſed quia Natura Dei ſumitur pro eſſentia divina, & verò in tribus perſonis ſit una numero divina eſſentia, ideò dicendum eſt, quòd in perſonis ſit ordo ſecundùm originem, non autem Naturam.

3. Poſſet tamen pro defenſione Thomæ (qui in hac parte ſequitur quoſdam veterum) dici nomen Naturæ ſumi tripliciter: 1. *Pro re generatione ſeu nativitate.* 2. *Pro principio intrinſeco ſeu eſſentia cujuſq; rei.* 3. *Pro qualitatibus rei naturalib9.* Vid. Ariſt. 4. Metaph. c. 4. Lact. lib. 2. Inſtit. div. c. 9.

Zanch.

Zanch. 2. de Nat. Dei cap. 1. q. 1. Ergò Pater eſt prima perſona ordine Naturæ, ſi accipiatur hoc nomen in prima ſignificatione; ſecus, ſi in ſecunda ſignificatione uſurpetur. Sed propter ambiguitatem & hæreticorum inſidias tutius eſt ordinem originis, non Naturæ iſtum in perſonis Trinitatis ordinem appellare.

CAP. I.

De vera Patris Deitate.

Patrem eſſe verum Deum. 4. Patrem, hoc eſt, primam perſonam Trinitatis eſſe verè Deum, facili negotio ex ſacris literis demonſtrari poteſt, quæ tribuunt ipſi. 1. *Nomen Dei*, quò pertinent omnia illa Scripturæ teſtimonia, quæ ſecundam Trinitatis perſonam vocant *Dei Filium*, & tertiam perſonam *Dei Spiritum*. 2. Attributa *divina*, quo pertinent omnia Scripturæ teſtimonia, quæ unum verum Deum æternum, omnipotentem, omniſcientem &c. prædicant, nullâ enim ſpecie negari poteſt, Patrem, qui eſt fons Trinitatis, in teſtimonijs iſtis intelligi debere, nec fuit hoc unquam negatum ab ullis, qui confeſſi ſunt unum Deum. Referenda hûc ſunt argumenta, quæ pro aſſerenda Patria Deitate ex proprietate perſonali & relationibus deducuntur. Pater à nullo eſt, non factus, nec creatus, nec genitus; utique ergò eſt verus Deua: Filius, qui à Patre ab æterno eſt genitus, verus Deus eſt: Spiritua S. qui à Patre & Filio ab æterno procedit, eſt verus Deua. Utique ergò Pater eſt verus Deus: ideò enim & inde Filius eſt verus Deus, quia Pater per æternam generationem Filio ſuam divinam eſſentiam communicat. Spiritus S. ideò, & inde eſt verus Deus, quia Pater & Filius per æternam ſpirationem ſuam divinam eſſentiam Filio communicant. 3. Opera divina, videlicet creationem Gen. 1. v. 3. Prov. 8. v. 22. Hebr. 1. v. 2. conſervationem, miſſionem Filij ad opus redemtionis, effuſionem Spiritua S. &c. 4. Cultum divinum, quò pertinent omnia Scripturæ teſtimonia, in quibus jubemur Deum timere, ipſi confidere, ipſum invocare, in nomine ejus baptizari, per nomen ejus jurare &c.

CAP. II.

De perſonali proprietate Patris.

Perſonalis proprietas Patris. 5. Perſonalis proprietas Patria eſt ἀγεννησία: quòd ſit ingenitus; Scholaſtici vocârunt *innaſcibilitatem*. Baſil. lib. 1. contra Eunom. *Hæc eſt ingenij ſignificatio, non habere aliud principium.* Proinde licet vocis ſono hic terminus videatur eſſe negativus, tamen, (quod & ſuprà monuimus) re vera aliquid affirmat, videlicet Patrem eſſe à ſeipſo. Ex quo patet, *quid reſpondendum ſit ad argumentum. Quod Patri commune eſt cum Spiritu ſancto, non poteſt eſſe perſonalis proprietas Patris. Ingenitum eſſe, Patri commune eſt cum Spiritu S. cùm & is à Patre & Filio ſit non factus, nec creatus, nec genitus, ſed procedens. Ergò ingenitum eſſe, non erit perſonalis proprietas Patris. Reſp.* Tollenda eſt ambiguitas. Pater cùm dicitur ἀγέννητος, denotatur τρόπος ὑπάρξεως ipſi proprius, quòd videlicet à nullo ſit, non factus, nec creatus, nec genitus, nec procedens, idque ſoli Patri convenit, non Filio (qui à Patre genitus eſt) nec Spiritui ſancto

Argumentum contra perſonalem proprietatem Patris.

(qui à Patre & Filio procedit.) Quando verò Spiritus S. dicitur ingenitus, non aſſeritur ipſum eſſe à nullo (quia eſt à Patre & Filio per æternam proceſſionem) ſed negatur, ipſum eſſe ex alio per determinatum iſtum modum generationis (eſt enim à Patre & Filio non per generationem, ſed per proceſſionem) Propterea quâvis rectè dicatur, quod Spiritus S. non ſit genitus, tamen accuratè loquendo ἀγέννητον εἶναι ipſi non debet tribui, quia Deitas non eſt in ipſo ἀγέννητος.

6. Cum hac proprietate perſonali Patria realiter unum eſt relatio illa, quâ ad Filium refertur videlicet Generatio; & relatio illa, quâ ad Spiritum S. refertur videlicet ſpiratio. Pater enim ita eſt à nullo, ut ab ipſo ſit Filius per æternam generationem, & Spiritua S. per æternam proceſſionem. Talis ergò ex Scripturis emerget deſcriptio Dei Patris. Deus pater eſt prima perſona Trinitatis, qui à nullo eſt factus, nec creatus, nec genitus, nec procedens, ab æterno gignens Filium ſibi μονόγονον, & unà cum eo ſpirans Spiritum ſanctum, cum utroque creans & conſervans omnia, mittens Filium Redemtorem, & Spiritum Sanctificatorem.

7. Referenda ergò hûc ſunt omnia Scciptur æ teſtimonia, 1. quæ de æterna Filij generatione, ejusque miſſione in tempore agunt. 2. quæ de æterna proceſſione Spiritus S. ejusque miſſione in tempore agunt, de quibus poſtea ſuo loco fuliùs agemus. 3. Si quæras, cur miſſionem Filij & Spiritus ſancti cum æterna Filij generatione & Spiritus ſancti proceſſione conjungamus? *Reſp.* Auguſtin. de Trinit. cap. 5. *Pater à nemine mittitur, quia à nemine eſt.* 4. de Trinit. cap. 21. *Non ideò arbitrandum eſt, minorem eſſe Filium, quòd miſſus eſt à Patre, nec ideò minorem Spiritum ſanctum, quòd & Pater eum miſit & Filius, ſive enim propter viſibilem creaturam, ſive potiùs propter principij autoritatem vel commendationem, non propter inæqualitatem vel imparilitatem vel diſſimilitudinem ſubſtantiæ in Scripturis hæc poſita intelliguntur.* Hinc Scholaſtici: miſſio in ſui ratione importat proceſſionem ab alio & in divinis ſecundùm originem. Pater autem non eſt ab alio. Thom. p. 1. quæſt. 43. artic. 4. *mitti dici proceſſionem temporalem connotando æternam, duæ ergò ſolùm perſonæ mittuntur, quia duæ tantùm producuntur.* Biel 1. ſent. diſt. 15. quæſt. un.

8. Obſervandum hoc loco, nomen Patria (perinde ut & nomen Dei) ſumi in Scripturis vel οὐσιωδῶς vel ὑποστατικῶς. Si οὐσιωδῶς accipitur, competit toti Trinitati, uni vero Deo, qui ratione creationis & conſervationis Pater eſt omnium, ſpecialiter autem ratione adoptionis & paterni affectus, eſt Pater credentium. Si verò ὑποστατικῶς accipitur (id, ubi fiat, ex eo colligi poteſt, quando nominatim fit mentio ſecundæ perſonæ, videlicet Filij à Patre ab æterno geniti) tùm ſoli primæ perſonæ convenit. *Breviter*, quando divinitas intra ſe deſcribitur, nomen Patris ſumitur ὑποστατικῶς: quando verò fit collatio divinitatis ad creaturas, nomen Patris ſumitur οὐσιωδῶς & complectitur ſingulas tres perſonas.

Patris nomen & οὐσιωδῶς & ὑποστατικῶς uſurpatur.

9. Dicitur ergò prima perſona Pater, quia eſt fons & origo Trinitatis, ideoque nomen Patris non deſignat tantùm relationem ad Filium, ſed etiam ad Spiritum ſanctum, ſicque connotat ſpirationem divinam, qua Pater ab æterno ſpirando

Cur prima perſona Pater dicatur.

producit Spiritum ſanctum : quia à prima perſona procedit Filius per generationem, Spiritus ſanctus per proceſſionem, ideò & inde prima perſona dicitur Pater. Scholaſtici tamen paternitatem intelligunt de ſola relatione ad Filium. Thom.part.1.quæſt.33.art.4. *Pater innoteſcit paternitate & communi ſpiratione per reſpectum ad perſonas ab eo procedentes: inquantum autem eſt principium, non de principio innoteſcit per hoc, quod non eſt ab alio, quod pertinet ad proprietatem innaſcibilitatis.*

Pater quo ſenſu dicatur principium.

10. Eodem ſenſu videlicet ratione relationis ad Filium & Spiritum ſanctum Patri tribuitur nomen principii. *Nomen principij ſignificat id, à quo aliquid procedit*, ait Thom.part.1.quæſt.33.art.1. ubi addit hoc ἐξ ὑφηγουμένου. *Græci utuntur in divinis indifferenter nomine cauſa & principij, ſed Latini tantùm nomine principij, quia principium communius eſt. Quantò autem nomen communius, tantò convenientius ſumitur in divinis, quantò enim nomina magis ſpecialia, tantò magis determinant modum convenientem Naturæ.* Ex quo intelligi poteſt, quo ſenſu accipiendum, quod Damaſcen.lib.1.orth.fid.cap.13.dicit, ſolum Patrem eſſe αἴτιον.

An Patris nomẽ propriè primæ perſonæ cõveniat.

11. Quæris, an nomen Patris propriè competat primæ perſonæ? *Reſpon.* Omninò: quia perfecta ratio Paternitatis & Filiationis invenitur in DEO Patre & DEO Filio, ſiquidem Patris & Filij una eſt Natura. Secunda perſona eſt Naturâ, verè & propriè DEI Filius, utique ergò Paternitaa verè & propriè competit Patri. In creaturis non invenitur filiatio reſpectu DEI ſecundùm perfectam rationem, ſed ſecundùm aliquam ſimilitudinem vel veſtigii tantùm, ut irrationalium creaturarum: vel imaginis, ut creaturæ rationalis vel gratiæ, unde dicuntur filij adoptivi, vel gloriæ. Thom.part.1. quæſt. 33. artic.3. De generatione Filij poſtea agemus uberiùs.

CAP. III.

De perſonali diſcrimine Patris.

Perſonale Patris diſcrimen.

12. Atque hactenus expoſuimus primæ perſonæ (Patris) 1. veram Deitatem. 2. Perſonalem proprietatem, quæ eſt ἀγεννησία (ratione, cujus dicitur etiam αὐτοόντος quaſi dicatur, ſe ipſo exiſtens & αὐτόθεος à ſe ipſo, non ab alio DEUS.) Reſtat 3. perſonale diſcrimen explicandum. *Eſſe ergò Patrem verè & realiter diſtinctam à Filio & Spiritu ſancto perſonam* probatur 1. ex τρόπῳ ὑπάρξεως ipſi proprio. Soli enim Patri convenit eſſe ἀγέννητον, gignere Filium, ſpirare Spiritum ſanctum. 2. ex ἐπιφανείᾳ in Baptiſmo & transfiguratione Chriſti, ubi peculiari voce ſe manifeſtat. 3. ex diſtincto nomine. Dicitur enim Pater, quod nomen (ſi ὑποστατικῶς accipiatur) ipſi ſoli convenit. 4. ex omnibus illis teſtimoniis, quæ vel in genere probant, tres perſonas Divinitatis eſſe verè & realiter diſtinctas (enumerata & expoſita ea ſunt ſuperiùs) vel in ſpecie Filium eſſe diſtinctam à Patre perſonam, & Spiritum ſanctum eſſe diſtinctam à Patre perſonam (quæ ſuum locum habebunt inferiùs.

CAP IV.

De vera Filii Deitate.

13. Secunda Trinitatis perſona eſt & dicitur DEI Filius. Eſſe autem Filium non primam, nec tertiam, ſed ſecundam Trinitatis perſonam, patet ex eo, quia eſt à Patre genitus, & cum Patre ſpirat Spiritum ſanctum; Pater ergò eſt perſona producens tantùm; Spiritus ſanctus eſt perſona producta tantùm; Filius eſt perſona producens & producta, illud reſpectu Patris, hoc reſpectu Spiritus ſancti: propter illud non eſt ordine tertia perſona propter hoc non eſt prima perſona, reliquitur igitur quòd ſit perſona ſecunda, nimirum ordine & origine. De Filio demonſtranda erunt itidem, ut de Patre, hæc tria 1. quòd ſit verus DEUS. 2. quæ ſit perſonalis ejus proprietas. 3. quòd ſit diſtincta à Patre & Spiritu ſancto perſona.

Filium eſſe ſecundã Trinitatis perſonam.

14. Vera Deitas Filij comprobatur quadruplici argumentorum genere; videlicet 1. ea divinis nominibus. 2. divinis attributis & proprietatibus, iiſdemque vel eſſentialibus vel perſonalibus. 3. divinis operibus, & 4. divino cultu: unde naſcitur *hic generalis Syllogiſmus.* Cuicunque tribuuntur divina nomina, divinæ proprietates, divina opera, divinus cultus, ille eſt verus Deus. Filio DEI tribuuntur divina nomina, divinæ proprietates, divina opera, divinus cultus. Ergò Filius DEI eſt verus Deus. Singula membra utriusque propoſitionis explicanda ſunt & comprobanda.

Eſſe verũ Deum probatur 1 ex divinis nominibus.

15. Prima claſſis argumentorum, quibus vera Filij Deitas probatur, deducenda eſt ex divinis nominibus. Voco autem divina nomina, quæ ſolo vero Deo in Scripturis tribuuntur, qualia ſunt, Jehovah & ὁ Θεὸς: ubi *proponimus tale argumentum.* Cuicunque nomen Jehovah & Dei tribuitur (abſolutè ſcilicet & ſimpliciter) is eſt verus Deus. At Dei Filio nomen Jehovah & Dei tribuitur abſolutè & ſimpliciter. Ergò eſt verus Deus. Cur primæ propoſitioni in argumento addatur ille προσδιορισμὸς *abſolute & ſimpliciter*, patebit ex contrariorum argumentorum ſolutione; hac vice ad confirmationem ejus producimus hæc Scripturæ dicta. Exod.3.v.15. *Sic dices filiis Iſrael: Iehovah Deus Patrum veſtrorum, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob miſit me ad vos: hoc nomen mihi eſt in æternum, & hoc memoriale meum in generationem & generationem.* Exod.6.v.3. *Nomen meum Iehovah non indicavi eis.* Pſal. 83. v.18. *Tu nomine tuo ſolus Iehovah.* Eſa. 42. v.8. *Ego Iehovah, hoc eſt nomen meum, honorem meum alteri non dabo, nec gloriam meam ſculptilibus.* Eſa. 43. v.11. *Ego, Ego Iehovah, & extra me non eſt Salvator.* Oſe.12.v.5. *Iehovah eſt Deus Zebaoth, Iehovah eſt nomen ejus.* Amos 5.v 8. *vocatur Iehovah, qui aquas vocat in mari &c.*

16. Aſſumtioni comprobandæ inſervit diligens & accurata locutio locorum Veteris & Novi Teſtamenti, in quibus ea, quæ in Vet. Teſtamento de vero Jehovah ac Deo Iſraelis dicta ſunt, in Novo ad Dei Filium in carne manifeſtatum applicantur. Nomen Jehovæ LXX. Interpp. ſemper verterunt Κύριος, quod propriè notat *Dominum*, ſolus enim Jehovah abſolutum dominium & imperi-

perium habet ſuper omnia, ipſe ſolus eſt Rex regũ, & Dominus dominantium. Tertullianua contra Prax. obſervat, etiamſi Pater ſit, & dicatur Dominus: Filius ſit & dicatur Deus, tamen hanc eſſe conſuetudinem Spiritus S. præſertim in N. Teſt. ſcriptis, ut cum enm ſermonem inſtiuit de Patre & Filio, Patrem nominet Deum, Filium autem Dominum. Cauſam aſſignare poſſumus duplicem: 1. Filius Dei unà cum Patre & Spiritu S. jure creationis eſt Dominus noſter, ſed præter beneficium iſtud creationis etiam hoc nobis præſtitit, ut nos per peccatum in Satanæ poteſtatem redactos, potenti manu liberavit, ſibique nos jure redemtionis aſſeruerit, duplici ergò jure tùm creationis, tùm redemtionis Dominus noſter eſt. Potentior hic heros ex regno & dominio Satanæ fortis armati nos eripuit, jure ergò noſter eſt Dominus. 2. Filius Dei aſſumſit humanam naturam, atque ut in ea & per eam redemtionis officium perficeret; exinanivit ſeipſum, cùm eſſet in forma Dei, id eſt cùm majeſtatem ſibi ſecundùm aſſumtam Naturam communicatam pleno fulgore exerere potuiſſet; Phil. 2. v. 6. & 7. in ſua illa exinanitione *factus eſt obœdiens Patri usq; ad mortem, mortem autem crucis*. v. 8. *propter quod & Deus in ſummam celſitudinem ipſum extulit, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen*. v. 9. *fecit ipſum Dominum*. Act. 2. v. 36. *ſubjecit ipſi omnia*. Pſ. 8. Eph. 2. &c. quia ergo Filius Dei non ſolùm juxta divinam Naturam eſt Dominus per æternam à Patre generationem, ſed etiam juxta humanam Naturam *conſtitutus eſt omnium Dominus, & poteſtas omnis carnis ipſi data*. Joh. 17. verſ. 2. ideò meritiſſimè nomen Domini iterum duplici jure ipſi tribuitur.

Filius Dei cur Dominus appellatur?

Nomen Iehovah tribuitur Filio.

17. Confirmanda igitur aſſumtio erit ex illis Scripturæ dictis 1. in quibus nomen Jehovah Filio Dei attribuitur, id verò ubi fiat, circumſtantiæ textus & locorum collatio oſtendunt. De circumſtantiis textus *obſervanda hæc regula*: Quando mentio fit talis Angeli, cui nomen Jehovah vel divina attributa & opera tribuuntur, intelligendus eſt increatus Angelus, videlicet Dei Filius: ratio eſt, quia Pater cùm ſit à nullo, ideò etiam à nemine mittitur: Filius autem conſtitutus ille mediator, etiam antequam in carnem mitteretur, apparuit Patribus, & cum eis locutus eſt. Iren. lib. 3. c. 18 & lib. 4 c. 14. Proinde *Angelus ille, qui apparuit Agari* Gen. 16. v. 7. & *Abrahæ* Gen. 22. v. 11. *qui deduxit Iſraelitas per deſertum*. Exod. 23. v. 20. c. 33. v. 2. *qui apparuit Gideoni*. Jud. 6. v. 11. fuit Dei Filius, Angelorum Dominus & Princeps militiç cœleſtis; & tamen Angelus ille, qui apparuit Agari dicitur Jehovah Gen. 16. v. 13. qui apparuit Abrahæ, dicitur Jehovah Geneſ. 22. v. 16. qui deduxit Iſraelitas per deſertum, dicitur Jehovah Deut. 31. v. 3. qui apparuit Gideoni, dicitur Jehovah Jud. 6. v. 14. Ergò in illis locis Filio Dei tribuitur nomen Jehovah. Vide etiam Gen. 21. v. 21. v. 17. cap. 31. v. 11. cap. 48. v. 15. Exod. 14. v. 19. Numer. 20. v. 16. cap. 22. v. 22. Jud. 13. v. 3. Eſa. 36. v. 9. Oſe. 12. v. 3. Zach. 1. v. 8. c. 2. v. 1. cap. 3. 4. 5. 6. Mal. 3. v. 1. Apoc. 7. v. 2. cap. 8. v. 3. cap. 10. v. 1.

18. Deinde, quando loquitur Jehovah de Jehovah, intelligendum, id eſt, de Patre & Filio uno vero Jehovah, quia Filius Dei eſt ille, cum quo Deus Pater de creatione & redemtione hominis æternum fecit decretum, atque illud in tempore per eundem Filium patefecit. Talia loca enumerata ſunt Tract. proximè præced. §. 8. Denique quando in forma humana apparuiſſe dicitur Jehovah, intelligendum, id eſt, de Filio Dei, qui in temporis plenitudine aſſumſit humanam Naturam eamque ſibi perſonaliter univit. Sic Gen. 18. v. 2. Tres viri apparent Abrahæ, quorum uni tribuitur nomen Jehovah. v. 1. Gen. 23. v. 24. Vir cum Jacobo luctatur, qui v. 28. dicitur Elohim. Joſ 5. 6. v. 13. apparet Joſuæ vir gerens gladium evaginatum, qui Joſ. 6. v. 2. vocatur. Jehovah.

19. Collatio locorum hîc apprimè utilis eſt, & apertè oſtendit, quæ in Veteti Teſtamento de vero Iſraelis Deo, de vero Jehovah dicta, ea in Novo accommodati ad Chriſtum. Num. 14. v. 22. c. 21. v. 5. Iſraelitæ tentant Jehovam: 1. Cor. 10. v. 9. tentant Chriſtum. Num. 14. v. 21. *Vivo ego, dicit Dominus, omnis terra replebitur gloriâ Domini*, illam gloriam vidit Eſaias c. 6. v. 4. & tamen vidiſſe dicitur *gloriam Chriſti*. Joh. 12. v. 41. Deut. 31. v. 3. *Dominus Deus ipſe praecedet vos in deſerto*. 1. Corinth. 10. v. 4. *Chriſtus eſt ſpiritualis petra, quæ comitata eſt Iſraelitas in deſerto*. Joh. 19. verſ. 25. *Scio, quòd Redemtor meus vivit* (Goel ille, qui ratione aſſumtæ Naturæ meus cognatus eſt: Redemtor ille, qui ex inferno nos liberavit Oſe. 13. v. 14.) *& excitabit me è terra*. (Joh. 5. v. 28. *Audient illi, qui in ſepulchris ſunt, vocem Filii Dei, & vivent*) *& in carne mea videbo Dominum*. Pſal. 45. totus agit de Chriſto, quod oſtendunt circumſtantiæ & Epiſtola Heb. 1. v. 9. 15. v. 7. & 8. vocatur Elohah: *Unxit te Deus tuus, ô Deus, oleo lætitiæ* (Act. 10. v. 38. *Deus unxit Jeſum Nazarenum Spiritu*) Pſal. 47. v. 6. *Aſcendit Deus in jubilo, & Dominus in voce tubæ*. Pſalm. 68. v. 18. *Dominus inter eos in ſancto Sinai*. v. 19. *aſcendiſti in altum &c.* (Epheſ. 4. v. 8. transfertur id ad Chriſtum) Pſal. 110. v. 1. *Dixit Dominus Domino meo*: (Matth. 22. v. 44. Marc. 12. v. 36. transfertur id ad Chriſtum) Eſa. 6. v. 1. vidit Propheta *gloriam Domini Zebaoth* Joh. 12. v. 41. vidit *Chriſti gloriam*. Eſa. 7. v. 14. *Virgo pariet Filium, quem vocabit Immanuel, id eſt, nobiscum Deus*, id Matth. 1. verſ. 23. Luc. 1. v. 31. ad Chriſtum virginis Mariæ Filium, refertur. Eſa. 8. v. 14. *Deus Zebaoth eſt lapis offenſionis, petra ſcandali*: id Luc. 2. v. 34. Rom. 9. verſ. 32. 1. Pet. 2. v. 8. ad Chriſtum refertur. Eſai. 9. verſ. 6. *Puer nobis natus vocatur Deus fortis*. Luc. 2. v. 11. de Chriſto: *vobis natus eſt Salvator*. Eſa. 25. v. 8. *Dominus Zebaoth mortem abſorbebit &c.* v. 9. *Ecce hic Deus noſter*. Oſe. 13. verſ. 14. *Ex morte liberabo eos*. 1. Cor. 15. v. 55. *Mors abſorpta eſt in victoriam*. v. 57. *Deo ſit gratia, quia victoriam nobis dedit per Chriſtum*. Eſa. 25. v. 8. *Dominus Deus abſterget omnes lachrymas*. Apocal. 7. v. 17. *Agnus in medio throni paſcet eos, & Deus abſterget omnem lachrymam & c.* Eſa. 35. v. 4. *Deus veſter veniet & ſalvabit vos*. v. 5. *Tunc aperientur oculi cœcorum*, id Matth. 11. verſ. 2. Luc. 7. v. 18. refertur ad Chriſtum. Eſa. 40. v. 3. *Vox clamantis in deſerto: Parate viam Domino*. v. 5. *videbit omnis caro, quòd os Domini locutum ſit*, id Matth. 3. v. 3. Marc. 1. v. 3. Luc. 3. v. 4. Joh. 1. v. 23. refertur ad Johannem, qui viam Chriſto paravit. Eſ. 40. v. 10. *Dominus, Dominus venit, merces ejus cum eo*. v. 11. *paſcens gregem ſuum &c.* id Apoc. 22. v. 12. Ezech. 34. v. 11. cap. 37. v. 24. Joh. 10. v. 12. ad Chriſtum refertur. Eſa. 44. v. 6. *Ego primus & ego noviſſimus, dicit Dominus Deus Zebaoth*. Apoc. 1. v. 17. Filius Dei id ſibi accommodat. Eſa. 45. v. 23. *per meipſum juravi, dicit Iehovah, mihi curvabitur omne genu*: id Rom. 14. v. 11. refertur ad Chriſtum.

Eſa.

Eſa.45.v.25. *In Deo juſtitia & fortitudo.* x.Cor.5. v.21.ad Chriſtum refertur. Eſa.60.v.19. *Deus erit lux tua æterna*, id Apoc.11.v.23. ad *agnum*, id eſt, Chriſtum refertur. Jer.23.v.5.cap.33.v.14. *excitabo Davidi germen juſtum.* v.6. *tunc ſalvabitur Iuda.* (Oſe.1.v.7. *ſalvabo eos in Domino Deo ſuo*) & *hoc eſt nomen quo vocabunt eum, Iehovah juſtitia noſtra.* 1.Cor.1.v.30. *Chriſtus factus nobis a Deo juſtitia*, Zach.12.v.10. *Videbunt me*, inquit Dominus Zebaoth *in quem pupugerunt*: Joh.19.v.37. Apoc. 1.v.7. refertur id ad Chriſtum. Mal.3.v.1. *Ecce mitto Angelum meum*, dicit Dominus, *qui viam mihi paret, & mox veniet ad templum Dominus, quem quæritis.* Matth.11.v.10. Luc.1.v.76. refertur hoc ad Chriſtum.

20. Pertinent ſecundo loco ad confirmationem aſſumtionis dicta illa innumera N. Teſt. in quibus Chriſtus vocatur Κύριος ſive Dominus: eo enim nomine expreſſerunt LXX. Interpp. nomẽ Jehovæ: proinde illos ſecuti Apoſtoli nomen hoc Chriſto, ad veram ejus Deitatem ſignificandam attribuerunt. 3. Referenda denique hûc loca ea, in quibus Filius Dei vocatur Deus. Joh.1.v.1. *In principio erat verbum &c. DEUS erat Verbum*, Θεὸς ἦν ὁ λόγος, ubi articulus omiſſus oſtendit, Θεοῦ nomen eſſe prædicatum. Joh.20.v.28. dicit Thomas ad Chriſtum: *Dominus meus & Deus meus*, Act.20.v.28. *Deus ſuo ſanguine redemit Eccleſiam*, id neceſſariò intelligitur de Filio Dei, qui ſolus carnis & ſanguinis particeps factus, Hebr.2.verſ.14. 1.Tim.3.v.16. *Deus manifeſtatus eſt in carne.* Conjũge Apoc.1.v.8.c.22.v.6.&16.& apparebit, quòd Jeſus dicatur Dominus Deus. Ac ne ulla reſtaret dubitatio de Filii Deitate, vocatur *Deus ſuper omnia benedictus* Rom.9.v.5. *magnus Deus.* Tit.2. v.13. *verus Deus.* 1.Joh.5.v.20. Caſſian.lib.3.de Incarn. *Quando Paulus dicit, Chriſtum eſſe Deum, hoc ſufficit Chriſtianis: quando verò addit, eſſe Deum ſuper omnia, eo omnem blaſphemiam perfidæ aſſertionis excludit.*

Ne Arianorum contra Filii Dei Deitatem argumenta.

21. Quid contra hunc Solem veritatis χριστομάχοι? Veterum Arianorum argumenta ab Athanaſio, Auguſtino, Nazianzeno, Cyrillo & aliis luculentè ſunt expoſita, videamus quid *Ne-Ariani* (vel potiùs Ebionitæ, Samoſateniani & Anti-Trinitarii, longè enim minus Chriſto tribuunt, quàm Ariani veteres) in Polonia contra immota hæc Scripturarum fundamenta proferant. Ita ergò ſcribunt in Catech. Racoviæ excuſa Anno 608. p.39. *Nomen Dei in Scriptura duplicem habet ſignificationem: 1. Denotat eum, qui in cœlo & terra ita omnibus dominatur atq; imperat, ac rerum omnium creator eſt, ut neminem habeat ſuperiorem, nec ab alio dependeat. 2. Denotat eum, qui magnam habet ab uno illo Deo potentiam, vel alio quodammodo Deitatis unici iſtius Dei particeps eſt; ideo enim unicus ille verus Deus, unus ille Iehovah vocatur Deus Deorum. In hac poſteriori ſignificatione Filius Dei dicitur in Scripturis Deus.*

22. *Reſp.* Concedimus nomen Dei in Scripturis tribui etiam illis, qui non ſunt *Naturâ Dii.* Gal.4.v.8. ſed eo ſenſu, & in ea ſignificatione Filiũ Dei dici Deum pernegamus. Exod.21.v.6.c.22.v. 28.Pſ.82.v.2.&c. *Magiſtratus dicuntur* Dii propter divinum, quod gerunt officium. Exod.7.v.1. *Moſes dicitur* ſupra Pharaonem conſtitutus Deus, ratione divinæ autoritatis, quâ munitus erat. 2. Cor.4.v.4. *Diabolus vocatur Deus hujus mundi*, id eſt, impiorum, nimirum, quia ibi ſervitium & honorem ſoli vero Deo debitum mundus impendit. Phil.3.v.19. *Venter dicitur Epicuræorum Deus*, quia ventris causâ omnia faciunt. In his & ſimilibus dictis appellatio Dei tribuitur illis, qui ſunt λεγόμενοι Θεοὶ, ut loquitur Apoſtolus 1. Cor. 8. v.5. quorum reſpectu verus Deus dicitur *Deus Deorum*, id eſt, ſolus præ omnibus illis λεγομένοις Θεοῖς verè & Naturâ Deus, Deut.10.v.17. Pſ.86.v.9. Pſ. 95.v.3. Pſal.96.v.4. Pſal.135.v.6. Pſal.136.verſ.2. 1.Cor.8.v.5. ſed Filium Dei inter λεγομένους illos Θεοὺς referendum eſſe, id verò totis viribus pernegamus.

23. Magiſtratus dicuntur Dii, propter divinum quo funguntur officium: ſed Filius Dei dicitur Deus non ideò & ex eo tantùm, quia divino officio Mediatoris fungitur, ſed etiam ideò & ex eo; *quia eſt ab æterno a Patre genitus* Mich.5.v.12. Pſal.2.v.7 unde etiam dicitur *verus Deus* 1.Joh.5.v.21. Et obſerva accuratè, quod Apoſtolus Galatis ad Chriſtum converſis cap.4.v.8. ſcribit, *quòd antea ignorantes Deum, iis qui Naturâ non ſunt Dii, ſervierint*, v.9. *nunc verò demum cognoverint Deum*, ex quo evidentiſſimè ſequitur, Chriſtum non eſſe inter λεγομένους iſtos Θεοὺς, qui Naturâ non ſint Dii, ſed verè, & eſſentialiter eſſe Deum. *Moſes dicitur Pharaonis Deus* Exod.7.v.1. *uti & Aaronis* Exod. 4. verſ. 16. ſed longè alio ſenſu Filius Dei dicitur Deus. 1. Moſes *conſtitutus eſt Deus*, id eſt, officium divinum ipſi commiſſum eſt, ſed Filius Dei per æternam generationem eſt de Deo Deus, lumen de lumine. 2. Moſes eſt *Pharaonis Deus*, ſed Filius Dei eſt omnium Dominus, omnia per ipſum facta ſunt. 3. Moſes fuit *Dei Legatus*, & hoc reſpectu dicitur Deus, ſed Filius Dei eſt verus Deus ſuper omnia benedictus, quò pertinet egregia collatio Chriſti & Moſis Heb.3.v.2.3.4.5.6. *Moſes fidelis erat tanquam miniſter: Chriſtus verò tanquam Filius in domo ſua, quam ipſe fabricavit. Diabolus mundi & venter Epicuræorum dicitur Deus*, quia de facto divinus honor & cultus ab impiis ipſi præſtatur, ſed CHRISTUS dicitur DEUS à Prophetis & Apoſtolis ex divina inſpiratione locutis, quia de jure divinus honor & cultus ipſi debetur.

λεγόμενοι Θεοί.

24. Proinde ut Scriptura Filium Dei à λεγομένοις illis Θεοῖς longiſſimo intervallo ſecernat, non ſolùm Dei nomen ipſi tribuit, ſed etiam Jehovam ipſum vocat, cùm tamen illud ſit eſſentiale & proprium Dei nomen. Regerunt Neo-Photiniani in Catech. p. 72. Jehovæ nomen tribui Jeroſolymæ. Jer.23.&33. Alibi urgent, quod *altari à Moſe extructo* Exod.17.v.15. *arcæ fœderis*. 1.Sam.4.v.7. & *urbi iſti*, quam Ezechiel vidit cap.48.v.35. nomen Jehovæ tribuatur. *Reſp. de loco Prophetico.* Jer.23. & 33. dicetur infra; *Altari Moſaico* nomen Jehovæ per ſe & abſolutè non tribuitur, ſed Moſes extruxit illud pro memoriali, quòd Jehovah contra Amalecitas pugnaturus ſit, ideò dixit: Jehovah vexillum meum, id eſt, extructio altaris debebat eſſe memoriale, quod Jehovah futurus ſit vexillum Iſraelitarum contra Amalecitas. Ut Moſes altare non habuit pro ſuo vexillo, ita etiam nomen Jehovæ altari per ſe non tribuit. *Arca fœderis* nomen Jehovah nuſquam tribuitur, quod autem Deus in caſtra veniſſe dicitur, cùm arca fœderis in ea adduceretur, id fit propter ſpecialem Dei præſentiam, ratione cujus ſuper Cherubin dicebatur habitare. Vide Exod.25.v.22. Pſal.80.v.2. Pſ.99. v.1. perinde ut Johannes potuit dicere, ſe Spiritum S.

An nomen Iehova tribuatur creaturis.

tum S. vidiſſe ſuper Chriſtum deſcendentem, cùm videret columbam, in qua Spiritus S. ſe peculiariter manifeſtabat. *Urbs apud Ezechielem* non vocatur abſolutè Jehovah, ſed *Jehovah illic*, nimirum quia peculiari gratiæ ſuæ præſentiâ Deus affuturus Eccleſiæ cujus typum urbs iſta geſſit. Vide Apoc. 21. v. 2. & 3.

25. Videamus, quomodo probare velint Neo-Photiniani, Filium Dei in ſecunda iſta vocabuli ſignificatione vocari Deum: id deducere conantur pag. 40. ex Joh. 10. v. 35. *Si illos* (Lex veſtra) *dixit Deos, ad quos ſermo Dei eſt factus, & non poteſt ſolvi Scriptura.* v. 36. *Quem Pater ſanctificavit, & miſit in mundum, vos dicitis, me blaſphemare, quia dixerit Filius Dei ſum?* Oſtendit Chriſtus (inquiunt) ſe non ea alia majori cauſa vocari Deum & Dei Filium, quàm quia eſt à Patre ſanctificatus, & in mundum miſſus. *Reſp.* dixerat Chriſtus, v. 30. *Ego & Pater unum ſumus.* Judæi ſtatuebant hanc eſſe blaſphemiam lapidibus vindicandam, *quod cùm homo ſit, faciat ſeipſum Deum.* v. 33. argumentum ergò Judæorum erat hujuſmodi. Omnis qui cùm homo ſit, facit ſe & vocat Deum, eſt blaſphemus. Tu cùm ſis homo, facis teipſum Deum. Ergò es blaſphemus. Chriſtus primò reſpondet ad majorem, eam non eſſe ſimpliciter veram, cùm in Scripturis Magiſtratus abſque ulla blaſphemia dicantur Dii: poſtea ſubjungit per comparationem (non ſimilium ut volunt adverſarii, ſed) majoris & minoris. Si illi dicuntur Dii abſque ulla blaſphemia, quibus divinum officium eſt commiſſum, multò magis abſque ulla blaſphemia (etiamſi ex veſtra hypotheſi purus ac nudus homo eſſem) vocare me poſſum Deum, quia Pater ad officium Mediatoris me elegit, Spiritu ſancto me replevit, ac ad perficiendum illud ſummum opus in mundum miſit. Proinde cùm poteſtas illa à Patre mihi data ſit longè major omnium Regum poteſtate, cùm officium illud à Patre mihi commiſſum ſit longè majus omnium Regum officio, ideò abſque ulla blaſphemia vocare me poſſem Deum, ſi vel maximè ſecundùm veſtram ſententiam eſſem nudus homo. Atque hæc reſpondet Chriſtus ad Majorem argumenti propoſitionem: poſtea accedit ad Minorem, & oſtendit ſe non eſſe nudum hominem, ſed verum Deum, eſſentialiter cum Patre unum, quod demonſtrat ex operibus divinis. *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere.* verſ. 37. *Sed ſi facio, etiamſi mihi non credatis, operibus credite.* verſ. 38.

Speciales Neo-Photinianorum exceptiones.

26. Atque hæc in genere reſpondent Neo-Photiniani ad argumentum Deitatis Filii ex divinis nominibus ductum, ſed abſque ullo omninò fundamento & colore veritatis: videamus quid in ſpecie contra quædam loca proferant, omnia enim non attingunt. Contra argumentum ex collatione Num. 14. v. 22. cum 1. Corinth. 10. v. 9. Itemque Deut. 31. v. 3. cum 1. Cor. 10. v. 4. ubi Chriſtus deducens Iſraelitas in deſerto, ab iiſdem tentatus dicitur, hoc regerunt in Catech. pag. 101. *Apoſtolum nuſquam dicere, quod Chriſtus in deſerto Iſraelitas fuerit comitatus, ſed de petra ſpirituali hoc ipſum dicere, idque intelligendum eſſe de aquis ex petra profluentibus: petram dici poſſe ſpiritualem propter myſticam ſignificationem.* *Reſp.* Arguit conſcientiæ cauterium & cauſæ incertitudinem, quod bis repetunt, poſſe intelligi locum figuratè, petram poſſe vocari ſpiritualem propter ſignificationem &c. non enim quomodo locus Scripturæ intelligi poſſit, ſed

1. Contra collationem Num. 14. v. 22. cum 1. Cor. 10. v. 9.

quomodo intelligi debeat, accuratis Interpretibus videndum eſt. 2. Repetenda hîc eſt collatio locorum, quæ oſtendunt, talem Angelum deduxiſſe Iſraelitas, qui fuerit Jehovah. Exod. 23. v. 20. c. 33. v. 1. Deut. 31. v. 3. id quod non poteſt aliter intelligi, quàm per Filium Dei Angelum illum increatum Iſraelitas deductos eſſe. Pater enim nunquam in Scripturis dicitur Angelus, vel Legatus. Singulariter obſerva locum Exod. 33. v. 2. ubi dicit Jehovah. *mittam Angelum meum ante faciem tuā, qui expellat Cananitas &c.* v. 3. *non aſcendam tecum, quia es populus duræ cervicis, ne fortè conſumam te in via*: ubi pulcerrimè deſcribitur officium hujus Angeli, quod ſit Mediator Dei & hominum, reconcilians homines Deo & pro ipſis intercedens, ne Deus tanquam *ignis conſumens* propter peccata eos ſtatim perdat. 3. Apoſtolus loquitur non de petra corporali, quæ immobilis perſtitit in deſerto, ſed de petra concomitante Iſraelitas, ſicq; de ſpirituali petra, quæ reverà erat Chriſtus. Quod verò dicunt per petram concomitantem intelligendas eſſe aquas ex petra profluentes: ea explicatio non ſolùm dura eſt, ſed etiam minùs convenit cum eo, quod Moſes Num. 21. immediatè poſt deſcriptionem hujus aquæ ex petra profluentis commemorat, quomodo denuò Iſraelitæ aquæ penuria laboraverint: id quod contingere ipſis potuiſſe non eſt veriſimile, ſi aqua illos ex petra fluiſſet comitata. 4. Quemadmodum Apoſtolus dicit Chriſtum fuiſſe Ducem Iſraelitarum in deſerto, ita poſtea ſubjungit. v. 9. eundem fuiſſe ab eis in deſerto tentatum. Regerunt Neo-Photiniani pag. 104. *non poſſe probari ex hoc loco, Chriſtum fuiſſe ab Iſraelitis tentatum, cùm non addatur relativum ipſum, intelligi igitur poſſe de Moſe vel Aarone, quòd illi ſint tentati ab Iſraelitis.* *Reſp.* Ille ab Iſraelitis in deſerto eſt tentatus, qui ſerpentibus igneis iſtud peccatum vindicavit, ut oſtendit connexio Apoſtolici contextus. Atqui Dei Filius, ductor populi Iſraelitici, Angelus ille increatus, verus Jehovah miſit inter eos ſerpentes igneos. Ergò ipſum (non autem vel Moſen vel Aaronem) tentarunt. Exod. 15. v. 25. cap. 17. v. 2. & 7. Num. 14. v. 22. Deut. 6. v. 16. Pſal. 78. v. 18. 41. 56. Pſal. 95. v. 9. Pſal. 106. v. 14. Mal. 3. v. 15. Heb. 3. v. 9. ita deſcribitur hęc tentatio, quod contra verum Deum directa fuerit, nuſpiam autem vel ad Moſen vel ad Aaronem refertur. *Proponimus ergò hanc regulam.* Quando in membro orationis poſteriore tale quid ponitur, quod non poteſt aliò referri, quam ad eum, cujus in priore orationis parte expreſſa facta eſt mentio, tùm neceſſariò ſubintelligendum relativum, etiamſi expreſsè non addatur. Num. 21. verſ. 5. quidem dicitur populus locutus contra DEUM & Moſen, ſed tentatio ubique in Scripturis ad ſolum Deum refertur, ideò ſi vel maximè non addatur relativum, tamen ſemper eſt ſubintelligendum Deut. 6. verſ. 6. *Non tentabitis Jehovam Deum veſtrum, quemadmodum tentâſtis in Maſſa.*

27. Contra argumenta ex collatione Eſ. 8. v. 14. cum Luc. 2. v. 34. Eſa. 45. v. 23. cum Rom. 14. v. 10. Eſa. 41. v. 4. & 44. v. 6. cum Apoc. 1. v. 17. Eſa. 35. v. 4. cum Matth. 11. v. 4. Zach. 12. v. 10. cum Joh. 19. v. 37. Pſal. 68. v. 19. cum Eph. 4. v. 7. hoc regerunt p. 148. *non poſſe ex his locis probari divinam Filii Naturam, cum alia ratio eſſe poſſit, & ſit, cur illud, quod in V. Teſt. de vero Deo dictum, in novo referatur ad Chriſtum, etiamſi non ſit verus Deus, nimirum con-*

2. Contra collationem reliquorum dictorum.

nexio

nexia & unio Chriſti cum uno illo Deo in dominio, in potentia & in officio. quo omnia habet ex Dei dona & gratia, ut ſcripta Nov. Teſt. teſtantur: Si enim de Moſe dicitur, quòd eduxerit Iſraelitas ex Ægypto. & quòd fuerit populi iſtius liberator Exod. 32. v. 7. Actor. 7. v. 35. *quòd tamen alibi Deo tribuitur multò magis propter unionem Chriſti cum Deo, hæc Chriſto tribui poſſunt. Reſp.* 1. Si unio Chriſti cum Deo complectitur æqualitatem potentiæ & dominii, utique etiam Chriſtus erit verus Deus, ratione eſſentiæ cum Patre unum, quia potentia & eſſentia in Deo realiter non differunt. 2. Officium Chriſti Mediatoris neceſſariò includit & prærequirit divinam ejus Naturam, eſt enim Chriſtus Mediator ſecundùm utramq; Naturam, quod ſuo loco docebitur. 3. Filius Dei ſecundùm divinam Naturam per æternam generationem à Patre habet omnia. Si quædam Scripturæ loca aſſerunt, ipſi ex dono & gratia quædam in tempore data, id reſpectu aſſumptæ humanæ Naturæ eſt intelligendum. 4. Diverſiſſima eſt ratio inter ea opera, quæ Deo & Moſi conjunctim aſſcribuntur, & inter ea, quæ per Filium Pater operari dicitur. *Moſes fuit fidelis in domo Dei tanquam miniſter, Chriſtus autem fidelis eſt in domo ſua tanquam Filius, qui ipſam etiam præparavit.* Hebr. 3. v. 6. *Pater per Filium omnia condidit*, jam verò creatio eſt opus ſoli Deo proprium. *Quæcunq; Pater facit, ὁμοίως facit Filius*, Johan. 5. v. 19. de Moſe hoc nuſpiam dicitur, nec dici poteſt. Moſes ex Ægypto eduxit Iſraelitas: Chriſtus ex inferno & Satanæ poteſtate nos liberavit, ad quod opus requirebatur divina potentia.

3. Contra collationē Eſa. 6. v. 1. cum Ioh. 12 v. 41. 28. Contra argumentum ex collatione Eſa. 6. v. 1. cum Joh. 12. v. 41. regerunt p. 105. *Poſſe verba Evangeliſtæ de Patre intelligi, cùm præcedat, excæcavit oculos eorum. Reſp.* ſanè una eſt Patris & Filij gloria, igitur quando Eſaias vidit gloriam Filij, vidit etiam gloriam Patris. Sed enim χριστομάχοι pugnant, excluſum eſſe Filium ab illa gloria, quam vidit Eſaias, quos evidentiſſimè redarguit totus contextus apud Evangeliſtam: *Non potuerunt Judæi credere in Chriſtum*, dicit Evangeliſta, id quod jamdudum ab Eſaia prædictum, *cum videret ejus gloriam, & ab ipſo audiret: Excæca cor populi hujus &c.* omnia hic ad Chriſtum referuntur, quòd gloriam ejus Propheta viderit, quòd excæcationem populi ſui prædixerit, & quòd propterea Judæi in ipſum credere non poſſint. 2. *Dicunt, gloria, quam Eſaias vidit, potuit eſſe, imò fuit non præſens, ſed futura: Prophetis enim hoc proprium eſt, & peculiare futura prævidere, unde vocantur* videntes 1. Regum 9. v. 9. *Reſp.* obſerva iterum trepidantis conſcientiæ indicium, non enim quæritur, quomodo in varios ſenſus Scriptura diſtrahi vel potiùs torqueri poſſit, ſed quis ſit genuinus cujusque loci ſenſus. Gloria, quam Eſaias vidit, in plenitudine temporis Filio Dei ſecundùm humanam Naturam communicata eſt, & hoc ſenſu futura dici poſſet, ſed ex eo non ſequitur, quòd ſecundùm divinam Naturam gloriam eam, tùm temporis non habuerit, cùm diſertè dicat Joh. 17. v. 5. *Clarifica me Pater apud teipſum claritate ſive gloriâ eâ, quam habui apud te, priusquam mundus eſſet.* Nec in deſcriptione viſionis Propheticæ dicitur, quod futuram Meſſiæ gloriam viderit, ſed verſ. 1. diſertè Dominum ſedentem in excelſo ſolio, & verſ. 5. Dominum Zebaoth vidiſſe dicitur, *cui clamârunt Seraphim*: Sanctus, Sanctus, Sanctus, verſ. 3. trinâ hac acclamatione tres Deitatis perſonas diſertè compellantes, cùm ad Filium & Spiritum ſanctum locus in Novo Teſt. referatur. Johan. 12. v. 40. Actor. 28. v. 26. 3. Dicunt, *aliud eſt videre alicujus gloriam, aliud vero ipſum videre. Eſaias in gloria unius Dei vidit etiam Chriſti gloriam, quæ futura demùm temporum populo Iſraelitico manifeſtanda erit. Reſp.* Eſaias vidit gloriam Filii, & vidit etiam ipſum Dei Filium, ut collatio Eſaiæ & Johannis luculentè teſtatur: illam etiam vidit gloriam, quæ ſe exerebat in illa glorioſa & illuſtri viſione, quâ ſedebat in ſolio, & omnia ipſius majeſtate erant plena, cùm audiret eum à Seraphim glorificari cœleſti Cantico, quâ vejam omnis terra erat plena, ut verba Prophetæ diſertè teſtantur. Confer Joh. 1. v. 14. c. 2. v. 11. c. 11. v. 40. c. 17 v. 5. & apparebit, per gloriam hanc Deitatem, potentiam & majeſtatem divinam intelligi, à qua Filius nunquam ſeparatus.

29. Contra argumentum ex Jer. 23. & 33. capp. 4. Contra deductum hoc regerunt: pag. 72. *Primò ad Iſraelem* locum Ier. *rectiùs referri, quòd dicetur:* & hoc eſt nomen 23. & 33. ejus, quo vocabunt eum Jehovah juſtitia noſtra. *Reſp.* increpet te Deus, blaſpheme Spiritus: non Iſraeli, ſed germini iſti Davidis; quod ibidem promittitur, hoc nomen tribuitur, quòd *ſit Jehovah juſtitia noſtra* juxta evidentem verborum tenorem & infallibilem interpretationem Apoſtoli 1. Cor. 1. v. ult. deſcribitur in dicto hoc Prophetico pulcerrimo Meſſiæ perſona duabus conſtans Naturis & proprium ejus officium: ratione humanæ Naturæ dicitur germen Davidis, ratione Divinæ, verus Jehovah officium ejus in reliquis verbis deſcribitur, quòd futurus ſit Rex & Salvator, imputans nobis ſuam juſtitiam &c. hanc lucem Sophiſticis nebulis non patiemur nobis obſcurari. *Secundò dicunt*, cap. 33. v. 15. ὀφθαλμοφανῶς *ad Hieroſolymam referre Jehova nomen. Vt ergò non poteſt dici Jeroſolymam eſſe verum Jehovam, etiamſi nomen ipſi tribuatur, ita nec de Chriſto id dici poſſe. Reſp.* negamus diſertè ad Jeroſolymam Jehovæ nomen ibi referri. Verba in Hebræo ita habent: וְזֶה אֲשֶׁר יִקְרָא לָהּ יְהוָה צִדְקֵנוּ. *Eſt iſte*, id eſt, Rex Meſſias, *qui vocabit eam*, id eſt, Hieroſolymam, ſeu Eccleſiam, *eſt Jehovah juſtitia noſtra*, ita Tremell. & Junius, ita Santes Pagnin. LXX. iſtam capitis partem omiſerunt. Convenit autem hæc Interpretatio 1. cum ipſo verborum ſono & ordine: 2. cum loco parallelo cap. 23. ad quem Prophetam reſpexiſſe dubium nullum. 3. cum interpretatione Apoſtolorum in Novo Teſtam. proinde nullâ neceſſitate cogimur concedere, nomen Jehovæ ad Eccleſiam transferri, quod tamen minùs circumſpectè concedunt Calvin. 1. Inſtit. 13. ſect. 9. & Zanch. 2. de trib. Elohim. c. 2. p. 507.

30. Contra claſſicum illud caput 1. Johannis, in 5. Contra quo penitus retunditur ipſorum blaſphemia, hoc locū Ioh. 1. regerunt pag. 120. *dici de λόγῳ quòd fuerit apud Deum, id verò de eo dici non poſſe, quod ſit Naturâ Deus, alias enim duo forent Dij. Reſp.* Plus eſt in conſequente, quàm præmiſſæ concedunt, id tantùm ſequitur, ergò duæ ſunt diſtinctæ perſonæ, quarum una eſt apud alteram. Plura requiruntur ad hoc, ut ſint duo Dii, quàm ad hoc, ut ſint duo ὑφιστάμενα. Vt enim ſint duo ὑφιστάμενα requiruntur hæc duo: vera cujusque ſubſiſtentia, ut unum non inſit alteri, ſicut accidens ſubjecto, & vera cujusque diſtinctio, ut unus non prædicetur de altero: at verò ut ſint duo Dii, tertium etiam poſtulatur,

tur, nempe ut ſint etiam eſſentiâ à ſe invicem diſcreti & diſtincti. Duo priora non deſiderantur in Patre & Filio. Ergò ſunt duo verè diſtincta ὑφιςάμενα, tertiũ autem non cadit in illorum eſſentiam ſimpliciſſimam & ἀδιαίρετον. Ergò non ſunt duo Dii. *Deinde pag. 107. regerunt non poſſe ex hoc capite probari, quòd Deus (Filius Dei) homo factus, ſic enim intelligendum eſſe hoc,* quòd verbum caro factum, *quaſi dictum ſit, ſermo vel verbum erat caro:* eſſe hanc vim verbi ἐγένετο, probare cupiunt ex verſu 6. præcedente. Erat homo miſſus, & Luc. 24 v. 19. Erat vir Propheta, ſenſum loci conſtituunt talem, *quòd is, per quem Deus voluntatem ſuam plenè nobis patefecit, qui propterea dicitur Verbum, fuerit homo omnibus miſeriis & doloribus obnoxius, carnis enim nomine fragilitas humana exprimitur.* Geneſ. 6. v. 3. 1. Petr. 1. v. 24. *Reſp.* 1. Concedimus, carnis nomine includi fragilitatem humanam, quòd ſcilicet Filius Dei non ſolùm Naturam noſtram, ſed etiam infirmitates noſtras abſque tamen peccato ſuſceperit: ſed incommodè hûc refertur locus Geneſ. 6. v. 3. ibi enim non fragilitas & infirmitas, ſed extrema perverſitas hominum deſcribitur. 2. Propria vis vocabuli ἐγένετο non ex quibuscunque Scripturæ locis proprio arbitrio haurienda, ſed ex parallelis & οἰκείοις, aliàs opoſſem ita colligere, Verbum ἐγένετο caro, ſicut aqua vinum facta eſt Joh. 2. v. 9. & ſic mutatio divinæ Naturæ in humanam introduceretur, quòd abſit. Sunt autem hæc οἰκεῖα & parallela loca, ex quibus vis verbi ἐγένετο colligi poteſt & debet. Hebr. 2. v. 16. σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. v. 14. *quia pueri* κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. 1. Tim. 3. v. 16 Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. Ergò Verbum, quod in principio erat apud Deum, (& propriam habebat ſubſiſtentiam) in temporis plenitudine ita factum eſt caro, ut humanæ Naturæ particeps factum, & in carne manifeſtatum fuerit. 3. Divinam Naturam Verbi non ſolùm disertâ appellatione Dei, ſed etiam attributis & operibus verè divinis ibidem Evangeliſta exprimit, ut etiam perſonalem ejus à Patre diſtinctionem & ſubſiſtentiam, dum Verbum illud in principio apud Deum fuiſſe, atque omnia per illud condita eſſe teſtatur. Nec quicquam momenti habent, quòd regerunt, *Evangeliſtam talia in præcedentibus de Verbo commemoraſſe, quæ poſt Chriſti nativitatem demùm contigerint, utpote quòd Johannes de ipſo teſtatus,* quòd ſui eum non receperint, *Ergò non eſſe veriſimile, quòd in hoc demum 14. verſiculo incarnatio Filii Dei deſcribatur:* præterquam enim, quod ὕστερον πρότερον in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis non eſt inuſitatum, non incongruè talis hujus capitis inſtituitur analyſis, ut dicatur, Evangeliſtam conſiderare & conſiderandum nobis proponere Filium Dei. 1. in divinitate ſua abſolutè. 2. in opere creationis. 3. in negotio cum hominibus, & 4. in opere incarnationis. Denique ἐκ περιουσίας addimus, loca illa, quæ proferunt adverſarii, ut probent τὸ ἐγένετο, idem ſignificare quod τὸ ἦν, rectiſſimè ita accipi, ut per ἐγένετο intelligatur natos fuiſſe: ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, *Naſcebatur homo miſſus à Deo &c.*

6. Contra locum Joh. 20. v. 28. 31. Contra egregium Thomæ Apoſtoli Joh. 20. v. 28. teſtimonium, ubi Chriſtum vocat *Dominum & Deum ſuum,* hoc regerunt p. 119. *Thomas eum vocat Deum, in cujus manibus & pedibus clavorum veſtigia apparebant, hæc verò non poſſunt locum habere in ea, qui Naturâ Deus eſt. Reſp.* itane verò? num propterea Chriſtus non eſt verùs Deus, quia verus homo? quare ſe conſtituunt Scripturæ Magiſtros, cujus debebant eſſe diſcipuli? exponant nobis, quare fidem denegent Scripturæ, quæ disertè teſtatur, divinam & humanam Naturam eſſe in Chriſto? p. 55. dicunt, *non ſolùm rectam rationem, ſed etiam Scripturam hac adverſum eſſe,* qua de re videbimus infrà ſuo loco. Poſſent hûc utiliter quædam referri ex primo genere communicationis idiomatum, quia enim D. Thomas tangebat carnem veri Dei, ideò eum quem tangebat, rectè potuit nominare Deum ſuum, quâ de re plura ſuo loco.

32. Contra egregium Apoſtoli teſtimonium Rom. 9. v. 5. *Chriſtus eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula,* itidem hoc regerunt p. 119 *quia Paulus eum, quem vocat Deum, dicat eſſe ex Patribus ſecundùm carnem, ideò non poſſe ex eo concludi, quòd ſit Naturâ Deus. Reſp.* contrario modo debebant omninò procedere, quia Paulus eum, quem ex Patribus ſecundùm carnem, id eſt, ſecundùm humanam Naturam eſſe dicit, verum Deum ſuper omnia benedictum eſſe teſtatur. Ergò in Chriſto non ſolùm eſt humana Natura, ſecundùm quam ex Patribus; ſed etiam divina, ſecundùm quam eſt verus Deus ab æterno à Patre genitus in ſecula benedictus. Fidei regula conjunctim acceptanda eſt, nec partes ejus ſibi invicẽ opponendæ ſunt, ut ſuo loco comprobatum dedimus. Veteres Ariani nefariam introducebant diviſionem in textu Apoſtolico, & poſt πάντων ponebant punctum, verba ſequentia exponebant tanquam votum ad ſolũ Patrem pertinentes, ſed nulli veterũ Interpp. cognita fuit hæc diſtinguendi ratio. 7. Contra locũ Rom. 9. v. 5.

33. Quid contra lucem Apoſtolici pronunciati Actor. 20. v. 28. *Deus ſuo ſanguine Eccleſiam redemit,* proferunt hi tenebriones? Ita regerunt p. 83. *nomen Dei ad Patrem referri:* At num Patripaſſianorum errorem errabimus? num Deus Pater fœdere perſonali ſanguinem & carnem noſtram ſibi univit? reſpondent, *fieri hoc propter unionem Patris & Chriſti, ſicut pupillam oculi ſui Deus eos tangere dicit, qui populum fide ſibi unitum tangunt.* Atqui diverſiſſima eſt ratio; inter Patrem & Filium eſt unitas eſſentiæ, ſed inter Deum & fideles eſt ſpiritualis non eſſentialis unitas. 1. Cor. 6. v. 17. *Qui adhæret Domino, eſt unus Spiritus.* Neceſſariò igitur nomen Dei in Apoſtolico pronunciato accipiendum eſt perſonaliter, pro Dei Filio, qui ſolus ita nos redemit, ut ſanguinem ſuum in ara crucis pro nobis profuderit, quod nuſpiam Patri tribuit Scriptura. *Addunt, in phraſi Syriaca pro nomine Dei haberi nomen Chriſti. Reſp.* Græci fontes ſunt authentici, & confirmat hoc ſententiam noſtram, quòd non ad Patrem ſed ad Chriſtum ſit hic locus referendus. Contra locũ Act. 20. v. 28.

34. Similis corruptela eſt dicti. 1. Tim. 3. v. 16. *Deus manifeſtatus eſt in carne.* Regerunt enim pag. 112. primò *in quibusdam exemplaribus Latinis & translatione vulgata non haberi nomen Deus. Reſp.* Græcus textus authenticus eſt, qui conſtanter illud nomen legit, & res ipſa requirit ibidem legi. *Secundò dicunt, de Patre intelligi poſſe, quòd in Chriſto manifeſtaverit Apoſtolis, qui fuerunt caro. Reſp.* Disertè Apoſtolus dicit, in carne Deum manifeſtatũ eſſe quæ eſt luculenta deſcriptio incarnationis τοῦ λόγου: violentia ſpiſſa eſt, illã ἐν σαρκὶ φανερωθεῖσαν referre ad manifeſtationẽ Patris in Chriſto Contra locũ 1 Tim. 3 v. 16.

Apoſtolis factam, non enim τῇ σαρκὶ, ſed ἐν σαρκὶ eam eſſe factam pronunciat Apoſtolus. *Proponimus hoc argumentum Apodicticum. Is eſt manifeſtatus in carne, qui juſtificatus in Spiritu, viſus Angelis, prædicatus in gentibus, creditus in mundo, aſſumtus in gloria.* Sed ſolus Filius, non Pater, juſtificatus in Spiritu, viſus Angelis, prædicatus in gentibus, creditus in mundo, aſſumtus in gloria. Ergò de ſolo Filio intelligendum eſt, quòd ſit in carne manifeſtatus. Majorem confirmat ipſe contextus: Minor evidens eſt ex ſecundo articulo Symboli: Filius enim Dei, Deus verus, Patri conſubſtantialis aſſumſit humanam Naturam & ſic *in carne manifeſtatus eſt*: & quamvis humilitas carnis multos offenderet, tamen juſtificatus eſt in Spiritu, id eſt, operibus divinis & miſſo Spiritu comprobatus & declaratus eſt Dei Filius: *eundem à mortuis reſurgentem* viderunt *& admirati ſunt* Angeli: *idem Meſſias* prædicatus eſt *non modo Iudæis, ſed etiam* gentibus, per quam prædicationem fides in cordibus hominum accenſa eſt, & ſic in mundo, id eſt, à fidelibus in mundo eſt creditus. *Item tandem* aſſumptus in gloriam *cœleſtem, ſedet ad dextram Dei, atque omnia in cœlo & terra gubernat, quod profectò magnum eſt myſterium.* Quomodo verò adverſarii ſpᵹόλοῦσιν hunc locum? *Deus, id eſt, voluntas Dei de hominum ſalute eſt plenè manifeſtata per infirmos homines & pro vera agnita ex miraculis & virtute, quæ per infirmos illos homines fiebant: primùm Angelis manifeſtata, & poſtea non ſolùm Iudæis, ſed etiam gentibus: omnes in univerſum ipſi crediderunt, ſicque glorioſè eſt recepta.* Quod ſit torquere Scripturas, ſi hoc non ſit, videre nequeo: 1. nomen Dei accipiunt pro voluntate Dei. 2. ἐν σαρκὶ dictum eſſe volunt pro διὰ τῶν σαρκῶν. 3. ἀνελήφθη, quod eſt quaſi ἀνειλήφθη, & ad deſcriptionem aſcenſionis Chriſti refertur. Marc.16.v.19. Act.1.v.2. eamque accuratè exprimit, itidem transferunt ad metaphoricam fidei ſuſceptionem.

10. Contra locum Tit. 2.v.13.

35. Contra Apoſtolicum locum Tit.2.v.13. ubi Chriſtus dicitur *magnus Deus*, hoc proferunt pag.79. *Apoſtolum non dicere, quòd expectemus apparitionem magni Dei, ſed apparitionem gloriæ magni Dei, jam verò in Adventu Chriſti ad judicium apparebit gloria Dei Patris, quia in gloria Patris Chriſtus veniet, & geret perſonam Patris, id eſt, adminiſtrabit officium à Patro ſibi demandatum. Reſp.1.* Si ex hypotheſi daretur, nomine magni Dei intelligi Patrem, tamen adhuc ſtaret Patri & Chriſto tribui eandem gloriam, divinam ſcilicet & infinitam, utique ergò etiam una & indiviſa Deitas Patri & Filio tribuenda erit, quia gloria divina & Deitas ſunt realiter unum. Sic Matth. 16.v.27. Marc.8.v.38. Filius Dei *venturus dicitur in gloria Patris,* & tamen Matth.25.v.31. dicitur, *quòd Filius hominis ſit venturus* in ſua gloria, ut doceamur Filium ab æterna, infinita & divina Patris gloria minimè excluſum eſſe. 2. *Revelatio gloriæ* phraſi Hebraicâ dicitur pro glorioſa & majeſtatis plena revelatione, proinde non poteſt ita diſtingui inter revelationem gloriæ, & revelationem Chriſti. 3. *Vox* ἐπιφανείας ſæpiùs uſurpatur in Nov. Teſtam. nuſquam autem tribuitur Patri, ſed ſemper refertur ad Filium. 4. Utrumque iſtud *nomen Dei & Servatoris* in Græco uni articulo ſubjicitur, ac proinde non niſi de una perſona intelligi poteſt, ſicut 2.Cor.1.v.3. & Eph.1.v.3. ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ Ἰησοῦ Χριστοῦ non niſi unam perſonam ſignificat. Quamvis verò regulam hanc unius loci allegatione videlicet Luc.19.v.45. ubi dicitur τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας infringere conentur, tamen non ita facilè eludi poteſt, quia iidem potuerunt eſſe diverſo reſpectu vendentes & ementes, ut notum eſt ex mutuis commerciis. *Afferunt adhuc alium locum* ex Epheſ.5.v.5. *in regno Chriſti & Dei*, ubi itidem eſt ſaltem unicus articulus, & tamen duæ indicantur perſonæ, accommodiſſimè locus ſic intelligitur in regno CHRISTI, qui eſt DEUS, & ſic noſtram magis confirmat ſententiam. Unum eſt Patris & Filii regnum, ſicut una potentia, una majeſtas, & una Deitas.

11. Contra locū 1.Johan.5, 20.

36. Quid contra manifeſtiſſimum locum 1.Johan.5.v.20. ubi Filius dicitur diſertè *verus Deus*, proferre poſſunt? Ita regerunt pag.76. *non poſſe verba, hic eſt verus Deus, referri ad Chriſtum, cùm in Græco addatur articulus ὁ ἀληθινὸς Θεός. Etſi enim Chriſtus ſit verus Deus, tamen non eſt unus ille verus Deus, qui ſolus à ſeipſo & perfectiſſimè Deus eſt: præſtò etiam eſſe exempla, in quibus relativum non ad proximè præcedens, ſed ad ſuperius ſit referendum.* Actor.7.v.19. cap.10.v.6. 2.Johan. v.7. *Reſp.1.* Acceptamus, quod fatentur nomine τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ intelligendum hoc loco eum, qui eſt verè & Naturâ Deus, & ſubjungimus, neceſſariò hoc ad Chriſtum referendum eſſe, non ſolùm ex eo, quia nomen Filii proximè præcedit, ſed etiam quia additur, *hic eſt verus Deus & vita æterna*, quod conjungimus cum ver ſ.11. cap.12. *Vitam æternam dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio ejus eſt, qui habet Filium, habet vitam.* 2. Quamvis Filius ſit ab æterno à Patre genitus, tamen hoc non impedit, quò minus ſit, & agnoſcitur Naturâ Deus, & perfectiſſimè Deus, quia proprietates perſonales non conſtituunt (ut ita loquar) Deitatem, ſed diſtinguunt perſonas. Pater non ideò eſt Deus, quia ἀγέννητος, ſed quia eſt eſſentia divina, æterna, omnipotens &c. ac proinde perſonales proprietates non addunt, nec adimunt quicquam Deitati, non enim propterea major eſt perfectio, aut major Deitas in Patre, quia ipſe eſt ἀγέννητος, quàm in Filio genito. Ratio eſt, quia eadem eſſentia divina per æternam generationem Filio cõmunicata eſt. Exemplum cape ex humanis. Natura humana efficit, ut aliquis ſit homo, ſive illa per creationem ſive per generationem ſit communicata: nos ex parentibus geniti non minus ſumus homines, quàm Adamus, qui per modum creationis habuit Naturam humanam. Item Adamus non propterea Naturâ magis homo eſt, & poſteriori ipſo minùs, quia ex ipſo geniti ſumus &c. 3. Etiamſi in quibusdam locis relativum ad ſuperius, non ad proximè præcedens referendum eſt: non tamen ex eo evincitur, etiam hoc loco id eſſe neceſſarium: quia ratio diverſitatis eſt evidens, res ipſa oſtendit in allegatis locis id neceſſarium eſſe, ſed nullâ hîc ad id neceſſitate cogimur.

12. Contra loca in quib. Chriſtus dicitur Dominus.

37. Contra ea loca, in quibus Chriſtus dicitur *Dominus*, hoc regerunt pag.138. *non poſſe ex illis divinam Naturam Filii probari. 1. Quia 1.Cor.8. v.6. manifeſtè ita diſtinguitur, ut Pater dicatur Deus, Filius autem Dominus. Reſp.* Eadem ratione inferri poſſet, Patrem non eſſe Dominum, ſi propterea Filius Dei negetur eſſe Deus, quia dicatur Dominus: oſtendimus autem ſuprà, quare Scriptura, quando conjungit Patrem & Filium, illi

no-

nomen Dei, huic autem Domini tribuat: præterea, ut à Patre, ita per Filium omnia eſſe dicuntur, quâ loquendi formulâ nullam inæqualitatem denotari, oſtendemus infrà. Quando ergò Apoſtolus dicit, Unum eſſe Deum, à quo omnia, nomen Dei accipit οὐσιωδῶς pro tribus Divinitatis perſonis, poſtea diſtinctam facit mentionem Filii, quia ipſe eſt Mediator, per quem Deo ſumus reconciliati, per quem nobis ad Deum patet aditus, per quem *& cujus merito* omnia à Deo ad nos deſcendunt bona: atque hoc ipſum Mediatoris officium divinam Filii Naturam præſupponit, ut ſuo loco oſtendemus. 2. *Idem, qui crucifixus eſt, dicitur* Dominus gloriæ 1.Cor.2. v.8. *ergò ideò dicitur Dominus, quia gloriâ & honore coronatus.* *Reſp.* Chriſtus non ſolùm ſecundùm humanam Naturam eſt factus & conſtitutus omnium Dominus in ſua ad dextram Patris exaltatione, ſed ſecundùm divinam Naturam eſt verus Jehovah & Dominus ab æterno à Patre genitus, imò niſi ſecundùm divinam Naturam hæc gloria ipſi competeret, humanæ communicari non potuiſſet, eſt enim communicatio perſonalis, non autem eſſentialis divinorum attributorũ in humanam Naturam transfuſio. 3. Quotiescunque *Chriſtus dicitur Rex Regum & Dominus dominantium, nihil aliud indicari tradunt, quàm magnam illam ἐξουσίαν Chriſto datam in rebus ad novum fœdus pertinentibus.* *Reſp.* Imò verò exprimitur divina ipſius δύναμις & majeſtas, non autem nuda vel limitata quædam ἐξουσία: ſoli enim vero Deo hoc competit, quòd ſit & dicatur *Rex Regum & Dominus dominantium* 1.Tim.6.v.15. ubi obſerva egregium locum de Filio Dei Apoc.19.v.11. *Vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur fidelis & verax &c.* v.12. *In capite ejus diademata multa, habens nomen ſcriptum, quod nemo novit, niſi ipſe.* v.13. *& veſtitus erat veſte aſperſâ ſanguine, & vocatur nomen ejus verbum Dei.* v.16. *& habet in veſtimento & femore ſuo nomen ſcriptũ: Rex Regum & Dominus dominantium.*

Deitas Filii probatur ex attributis divinis.

38. Expoſuimus hactenus primam argumentorum claſſem, ex quibus vera Filii Deitas comprobatur: altera claſſis petenda eſt ex attributis divinis, tùm eſſentialibus, tùm etiam proprietate perſonali, ubi *proponimus reſpectu attributorum eſſentialium tale argumentum.* Cuicunque eſſentialia Dei attributa in Scripturis tribuuntur, ille eſt verus Deus: ratio eſt, quia eſſentialia attributa cum eſſentia ſunt realiter ταυτὰ in Deo. Filio Dei tribuuntur eſſentialia Dei attributa. Ergo eſt verus Deus. Minorem confirmamus. 1. ſpeciali attributorum divinorum enumeratione. 2. locis illis, quæ teſtantur, Filium eſſe Patri ὁμοούσιον atque æqualem; Filium habere omnia, quæ Pater habet &c. nam illa ὁμοουσία & æqualitas ex eſſentiæ & attributorum eſſentialium identitate oritur.

39. De attributis eſſentialibus monemus hæc duo: 1. Quamvis omnia & ſingula attributa divina, prout juxta tres diſtinctas claſſes in ſuperiori diſputatione enumerata ſunt, Filio revera competant, ipſique competere ex Scripturis immotâ conſequentia oſtendi poſſit, tamen contenti erimus enumeratione eorum attributorum, quæ ſigillatim & in ſpecie Filio Dei Scriptura tribuit, ex illis enim judicium fieri poteſt de reliquis. Sic Filius Dei eſt eſſentia ſpiritualis, eſt inviſibilis, ſimpliciſſimus &c. quia ſcilicet eſt ab æterno à Patre genitus, eſt lux vera &c. 2. Referenda huc ſunt non ſolùm ea teſtimonia, quæ Chriſtum ſecundùm divinam Naturam omnipotentem, omniſcientem, vivificum &c. eſſe comprobant, ſed & illa, quæ Chriſto ſecundùm humanam Naturam ea communicata eſſe demonſtrant. Cùm enim humana Chriſti Natura idiomata iſta non in ſemetipſo, velut in ſubjecto habeat, ſed in perſona verbi, in cujus unitatem aſſumta eſt, realiter ea ſibi communicata obtineat, ideò non minùs ex idiomatum iſtorum communicatione vera Chriſti Deitas demonſtrari poteſt. Niſi λόγος ſuam humanitatem intra complexum quaſi unitatemque ſuæ hypoſtaſeos aſſumſiſſet, nunquam profectò omnipotentiæ cæterorumque idiomatum, quæ hypoſtaſin illam Verbi non egrediuntur, particeps illa fieri potuiſſet. Enumerabuntur verò illa de idiomatum communicatione CHRISTO ſecundùm humanam Naturam factâ teſtimonia in loco de Perſona CHRISTI.

40. Ut igitur quædam divina attributa, quæ Filio Dei Scriptura attribuit, commemoremus, initium faciemus ab *Æternitate.* Porrò Filium Dei æternum eſſe probant ſequentia teſtimonia. *Æternitas Filii Dei.* 1. In quibus dicitur ipſum ab æterno à Patre genitum. Pſalm.2.v.7. *Filius meus es tu, hodie genui te.* Hodiè exprimit æternitatem, quæ non complectitur heri & cras, priùs & poſteriùs, ſed eſt perpetuum νῦν, perpetuum hodiè. Totus Pſalmus agit de Chriſto, ut non ſolùm omnes circumſtantiæ oſtendunt, ſed etiam allegatio Apoſtolica in NOV. Teſtam. De eo dicit Pater, quod hodie, id eſt, ab æterno eum genuerit. Pſalm.72.v.17. *Ante Solem ſoboleſcit nomen ejus,* ſeu per modum filiationis naſcitur. Commemorantur in iſto Pſalmo talia, quæ Salomoni non competunt ſed Meſſiæ, cujus typus fuit Salomon; Ergo etiam hoc ipſum ad Chriſtum eſt referendum, quod ante Solem, id eſt, ante Solis & mundi creationem ab æterno (ut ita loquar) filiatus ſit, id eſt, genitus à Patre. Mich. 5.v.2. *Egreſſus ejus à diebus æternitatis.* Agit hæc Prophetia de Chriſto, juxta infallibilem interpretationem Matth.2. v.6. ac prædicit, Chriſtum in Bethlehem quidem naſciturum, interim tamen habere ipſum adhuc aliam nativitatem ſive alium egreſſum, nimirum quia ab æterno eſt à Patre genitus. 2. In quibus dicitur æternus. Eſa.9. v.6. Puer nobis natus *vocatur Pater æternitatis*: ideò æternus, qui ab æterno à Patre genitus; ideò Pater, quia unà cum Patre omnia creavit, & per ipſum in filios Dei regeneramur ad vitam æternam. Senſus ergò hic eſt Dicti Prophetici; Chriſtus non ſolùm in tempore ex virgine naſcetur, ſed habet aliam priorem & ſuperiorem nativitatem, propter quam eſt æternitatis ſive æternus Pater. 3. In quibus dicitur fuiſſe ante omnes creaturas: ex eo enim itidem colligitur æternitas, ſiquidem inter Deum & creaturas nullum eſt medium; ante creationem nihil fuit, niſi Deus: quicquid eſt, aut eſt increatus Deus, aut facta creatura: ita quoque inter creationem & æternitatem nullum eſt medium, quicquid eſt, aut creatum eſt in tempore, aut ab æterno: unde etiam æternitatem DEI Scriptura hac periphraſi deſcribit, quòd fuerit *antequam montes eſſent, ante mundi conſtitutionem &c.* Pſalm.90. v.3. Epheſ.1. v.4. Porrò Filium DEI fuiſſe ante omnes creaturas, ſic probamus. Proverb. 8. v.22. dicit

Sapientia Dei (quæ eſt Fili' 1.Cor.1.v.24.) *Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum, antequam quicquam faceret à principio* (id Johannes ſic exprimit cap.1. v.2. *Verbum erat in principio apud Deum*) v.23. *ab æterno conſtitutum ſum* (Pſal.2.v.6. *Dominus conſtituit me Regem ſuper Sion*, ubi eadem vox habetur in Hebræo) *& ex antiquis, antequam terra fieret.* v.24. *nondum erant abyſſi, & ego jam genita eram.* (Pſalm.2.v.7. *hodie genui te*) *necdum fontes aquarum eruperant*, v.25. *necdum montes infixi erant, ante omnes colles ego genita ſum.* v.26. *adhuc terram non fecerat, & exteriora, & mōtes orbis terræ.* v.27. *quando præparabat cœlos, ego aderam, quando certâ lege & gyro vallabat abyſſos.* v.28. *quando æthera firmabat ſurſum, & confirmabat fontes abyſſi.* v.29. *quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos.* v.30. *quando conſtituebat fundamenta terræ, cum eo artifex eram.* (Joh.1.v.3. *Omnia per ipſum facta ſunt*) *& delectabar per ſingulos dies ludens coram eo &c.* v.31. *& deliciæ meæ eſſe cum filijs hominum* (humanum genus habeo in delitiis, hominum cauſâ mundum creavi, humanam etiam Naturam in temporis plenitudine aſſumam &c.) Joh.1.v.1. *In principio erat Verbum* (cùm in principio Deus crearet cœlum & terram. Geneſ.1.v.1. Verbum, ſeu Filius Dei, non fiebat primum, ſed jam erat) v.2. *Hoc erat in principio apud Deum.* Joh.8.v.58. dicit Chriſtus: *Antequam Abraham erat, ego ſum.* Joh.17.v.5. *Glorifica me Pater, eâ gloriâ, quam habui antequam mundus eſſet.* Coloſ.1. v. 15. *Chriſtus eſt primogenitus omnis creaturæ.* Hebr.7. v.3. *Chriſtus nec initium dierum, nec finem vitæ habet.* Hebr.13.v.8. *Jeſus Chriſtus heri & hodie, idem etiam in ſecula.* 1.Joh.1.v.1. *Verbum vitæ, quod erat in principio.* Apoc.1.v.17. dicit Filius Dei: *Ego ſum primus & noviſſimus*, quam eſſe deſcriptionem æternitatis, patet ex Eſa.41. v.4. & cap.44.v.6. Apoc.1.v.8.11. cap.21.v.6. cap.22. v.13. *Ego ſum α & ω.* cap.22. v.16. *Ego ſum radix David* (juxta divinam Naturam, quia juxta humanam eſt *ſurculus ex radice Davidis.* Eſa.11.v.1. *Germen Davidis.* Jer.23.v.5.) Joh.1.v.27. *ante Johannem fuiſſe* dicitur.

Nos Photinianorū exceptiones contra Filii æternitatem.

41. Quid contra hanc lucem iſti tenebrarum filii? quid contra æternam Filiū generationem proferant, poſtea videbimus: hac vice audiemus ipſorum exceptiones contra æternitatem Filii.

2. Contra locum Pſ.2.v.7.

Contra Pſal.2.v.7. *Ego hodie genui te*, excipiunt p.67. *nihil in eo vel de æterna generatione, vel de generatione ex ſubſtantia Patris haberi*: at hoc eſt Soli in meridie lucenti tenebras inferre, quid enim eſt, Hodie genui te? quid hodie eſt aliud apud Deum, quàm æternitas? & quid generatio aliud, quàm ex ſubſtantia productio? *Hodiè*, inquiunt, *certum tempus exprimit, non autem æternitatem*: *Reſp.* Quando vocabula ex rebus humanis ad Deum transferuntur, repugnanda ſunt priùs ab omnibus imperfectionibus, & tum demum id quod relinquitur purum ac perfectum, ad Deum transferendum eſt: Sic Hodiè notat præſens & excludit præteritum ac futurum, connotat autem ſimul temporis ſucceſſionem: hæc imperfectio ſcil. temporis ſucceſſio, priùs repurganda eſt, & tum quod ſupererit, videl. mera præſentia abſque ulla præteriti ac futuri alteratione Deo tribuenda eſt, cui in νῦν fixo & immobili omnia ſunt præſentia, nihil ei eſt præteritum, nihil etiam futurum: Proinde per vocem *Hodie*, nihil niſi mera æternitas notatur. Auguſt. ſup. Pſal.2.tom.8. *Hodie præſentiam ſignificat, jam verò in æternitate, nec præteritū quicquam eſt, quod eſſe deſierit, nec futurum, quod nondū ſit, ſed præſens tantùm.* 2. *Verba hæc.* Ego hodie genui te, *juxta ſenſum literalem dicunt de Davide loqui.* *Reſp.* Falſiſſimū hoc eſt, totus Pſalmus in ſenſu proprio & literali agit de Chriſto, quòd non ſolùm omnes circumſtantiæ textus, ſed etiam Apoſtolica interpretatio in N. Teſt. evidenter & irrefragabiliter convincit. 3. Dicunt, *verba hæc Act.13. v.33. ad Chriſti reſurrectionem, & Heb.5.v.5. ad ejus exaltationem referri.* *Reſp.* Hebr.1. v.5. hoc teſtimonium eo modo, eaq; intentione citatur, ut probet autor id, quod initio capitis ſibi propoſuerat, videl. Chriſtum eſſe illum Dei Filium, *quem* (tanquam primogenitum & unigenitum) conſtituit heredem univerſorum, per quem & ſecula (i.e. mundum) fecit, qui eſt ſplendor gloriæ & character hypoſtaſeos Patris, qui omnia portat verbo ſuo potenti; quæ certè non competerent Chriſto, ſi nudus homo eſſet in tempore natus, ſed docent eum eſſe æternum & increatum, ejusdem cum Patre eſſentiæ rerum omniū cum Patre conditorem & conſervatorem, adeoque verum Deum. Quod autem Act.13.v.33. & Heb.5.v.5. ad Chriſti reſurrectionem atq; exaltationē Dictū Pſalmi accommodatur, id intelligendum eſt fieri juxta vulgatam illam regulam: *Multa tunc fieri dicuntur, quando facta eſſe intelliguntur & manifeſtantur.* Chriſtus in reſurrectione & exaltatione ſua demonſtratus ac *declaratus eſt Dei Filius.* Rom.1.v.4. quo ſenſu & quo reſpectu teſtimonium de æterna Filii generatione & vera ejus Deitate ad reſurrectionem transfertur. 4. Dicunt *teſtari Scripturam, quòd Deus alio modo generet quam ex ſubſtantia ſua*, dū credentes ex Deo natos pronunciat. Joh.1. v.13. cap.3.v.9. Jac.1.v.18. *Reſp.* Subordinata non ſunt ſibi invicem opponenda. Chriſtus eſt Dei Filius, & credentes ſunt Dei Filii, non tamen uno eodemque modo & reſpectu. Chriſtus eſt Dei Filius per æternam à Patre generationem: Credentes ſunt Dei filii per ſuam ex verbo & Spiritu regenerationem; ille eſt filius naturalis ejusdem cū Patre eſſentiæ, unde dicitur unigenitus, proprius & unicus Dei Filius; hi v. ſunt filii adoptivi, nec naſcuntur, ſed fiunt Dei filii. Si Chriſtus eſſet in cenſu & numero reliquorum Dei filiorum, qui per adoptionem tales ſunt, quomodo dici poſſet unigenitus, proprius & unicus Dei Filius? Rectè Hilar. li.3 de Trin p.36. & lib.12.p.255. *Multi nos Filij Dei, ſed non talis hic Filius eſt: hic enim & verus & proprius eſt Filius, origine, non adoptione: veritate, non nuncupatione; nativitate, non creatione.*

2. Contra locum. Mich.5.v.2.

42. Contra dictum Propheticum Mich.5.v.2. *Egreſſus ejus à diebus æternitatis* excipiunt p.66. *mentionem fieri principij & dierum, quæ in æternitate non habent locum: in Hebræo enim ita legi, à diebus ſeculi, quam eſſe certi temporis deſcriptionem, patere poſſit ex* Eſa.63.v.9.11. Mal.3.v.4. *Senſum igitur loci eſſe, quòd Chriſtus principium familiæ habeat in Davide, qui oriundus eſt ex Bethlehem.* *Reſp.1.* Hæc explicatio repugnat allegationi Apoſtolicæ in N. Teſt. ſiquidem Matt.2.v.6. Joh.7,42. ad Chriſtum in literali ſenſu hoc dictum refertur, quòd ipſe ex Bethlehem ſecundùm humanam Naturam oriundus ſit. 2. Deſcribitur igitur in dicto Prophetico utraque Chriſti Natura, quòd ſecundùm humanam Naturam oriundus ſit ex Bethlehem, quodque altiorem adhuc nati-

nativitatem in ipſo conſiderare debeamus, videlicet æternam a Patre generationem: additur etiam deſcriptio officii, quòd *futurus ſit Dominator Iſraelis*. 3. In Hebr. eſt מִקֶּדֶם מִימֵי עוֹלָם. קדם tempus quidem aliquando notat, interimtamen, ſi Deo attribuitur, æternitatem ſignificat, qua de re videatur Forſterus in Lexico in voce קדם. Vox עלם ſuâ Naturâ & origine æternitatem ſignificat, deducitur enim ab עלם, abſcondit, quia æternitatis principium & finis eſt abſconditus. Quamvis verò aliquando hæc vocula denotet perpetuitatem limitatam, tamen quando de Deo dicitur, ſignificat perpetuitatem abſolutam, qua de re videatur D. Chemnit. part. 2. locorum pag. 50. 51. Nec quicquam obſtat, quod additur vocula Dierum, quia intelliguntur & ſunt dies æternitatis ſive æterni Dies. Scriptura verbis hujus ſeculi deſcribit res cœleſtes & divinas, condeſcendit nobis, ut nos eonſurgamus ei. LXX. reddiderunt: *ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος*, de ſignificationibus *αἰῶνος* videatur Damaſcen. lib. 2. orth. fid. cap. 1. Porro ut horum *χριστομάχων* impietas magis eluceſcat, aſcribemus explicationem Rabin. *R. Haccados* in Gale Raſcija. *Dicit egreſſus in numero multitudinis, quia duo ſunt Meſſiæ egreſſus, unus divinitatis, alter humanitatis.* *Reſp.* Salomon in Gloſſ. *Egreſſus Meſſiæ ab æterno, à diebus æternitatis: & hoc eſt, quod dicit Scriptura: Ante Solem permanet nomen ejus.*

3. Contra locum Eſa. 6. v. 6.

43. Contra dictum Eſa. 9. v. 6. ubi puer nobis natus dicitur *Pater æternitatis*, ita excipiunt p. 128. *certâ ratione Chriſtum dici Patrem æternitatis, nimirum, quia eſt Dux vitæ & Pater futuri ſeculi, non autem quia ab æterno genitus.* *Reſp.* Chriſtus non ideo ſolùm eſt Pater æternitatis, quia in æternùm vivit & æternam vitam dare poteſt in ſe credentibus, ſed etiam, quia ab æterno cum Patre & apud Patrem fuit, juxta interpretationem Apoſtolicam Johan. 1. v. 1. imò inde & ideò *credentes in Chriſtum habeant vitam æternam*, quia ipſe eſt æternus Dei Filius, eſt *fons vitæ, & vita æterna*. 1. Johan. 5. v. 16. Quod ſecundo loco addunt, *ad perſonam Patris dictum hoc referendum eſſe*, nulla dignum eſt reſponſione, quia contrarium oſtendit evidentia textus & allegatio Apoſtolica in Novo Teſtamento.

4. Contra locũ Prov. 8. v. 22.

44. Contra egregium illum locum Prov. 8. v. 22. excipiunt 1. *Salomonem loqui de Sapientia in genere, Apoſtolum autem loqui de Sapientia Dei.* *Reſp.* Frivolum hoc eſt. Etſi enim Salomon non addat expreſsè, ſe loqui de Sapientia Dei, tamen circumſtantiæ textus id evidentiſſimè oſtendunt, talia n. tribuit iſti Sapientiæ, de qua loquitur, quæ non poſſunt aliter quàm de Sapientia Dei accipi. 2. *Dicunt, Salomonem loqui de tali Sapientia, quæ nec ſit, nec eſſe poſſit perſona, tribuit enim ei, quod per illam regnent Reges, quod omnes homines ad ſe vocet &c.* *Reſp.* Falſiſſimum hoc eſt, non poſſe hæc competere perſonæ per ſe ſubſiſtenti, neque hæc erant nudè proponenda, ſed etiam probanda. Ac vel ſi maximè quædam de Sapientia in verbo revelata intelligenda ſint, tamen hic ipſe locus cap. 8. non poteſt aliter quàm de Filio Dei intelligi. 3. *Dicunt, in Hebræo legi à ſeculo, quòd ſit nota determinati temporis.* *Reſp.* Egimus hac de re ſuperiùs. Salomon certè tot deſcriptionibus æternitatis hoc loco utitur, ut valdè pervicacem eſſe oporteat, qui hoc negare auſit. Perſtat argumentum noſtrum immotum. Inter æternitatem & creationem in tempore factam nullum datur medium. At Sapientia dicit, ſe ante creationem fuiſſe. Ergò æternam ſe eſſe pronunciat.

5. Contra locum Iohan. 1. v. 1.

45. Contra claſſicum locum Johan. 1. v. 1. *In principio erat Verbum*, ita excipiunt p. 59. *mentionem ibi fieri principii, quod æternitati eſt contrarium. Intelligi autem nomine principii Evangelii initium, cujus deſcriptionem Iohannes ſibi propoſuerat; id ex eo probant, quod Scriptura in more poſitum voculam Principii limitatè ad id referre, de quo propriè eſt ſermo.* Dan. 8. v. 1. Johan. 15. v. 27. cap. 16 v. 4. Actor. 11. v. 15. Reſp. 1. Omnes circumſtantiæ textus oſtendunt, Johannem reſpexiſſe ad primum caput Geneſeos. Ut enim ibi Moſes dicit. In principio creavit Deus cœlum & terram: ita Evangeliſta dicit: In primo iſto rerum omnium principio jamdum fuiſſe Verbum, non autem unà cum cœlo & terra ortus ſui principium accepiſſe. Quemadmodum Moſes *dicendo* Deum omnia creâſſe pronunciat: ita Johannes dicit: omnia per illud *Verbum ὑποστατικὸν* facta eſſe. 2. Pejores ſunt hi Antichriſti ipſo Ario, qui veritatis vi adactus conceſſit, nomine principii intelligendum eſſe rerum omnium conditarum & ſeculorum initium, unde etiam pag. 126. Arii ſententiam vocant erroneam. 3. Scopus Evangeliſtæ in toto hoc non ſolùm capite, ſed etiam libro eſt, demonſtrare Jeſum eſſe non ſolùm Davidis Filium (quod reliqui Evangeliſtæ in Genealogia Chriſti jam antè docuerunt, & quâ decepti Carpocrates, Ebion & Cerinthus ipſum *ψιλὸν ἄνθρωπον* eſſe voluerunt) ſed etiam Filium Dei, verum Deum, eoque verum mundi Salvatorem. Teſtantur veteres unanimi conſenſu hæreticas iſtas Ebionis & Cerinthi blaſphemias occaſionem ſcribendi ſui Evangelii Johanni extitiſſe. Epiphan. in Pan. lib. 1. tom. 2. hæreſ. 27. 28. 30. lib. 2. tom. 2. hæreſ. 69. Theodor. in Epit. hæreſ. lib. 2. Euſeb. lib. 3. hiſt. cap. 27. Auguſt. tom. 6. lib. de hær. hæreſ. 7. 8. 10. 4. Dicimus ergò nomine *Principii* abſolutè poſito ſemper intelligi rerum omnium primum principium: jam verò hoc ipſo loco principii nomen ponitur abſolutè, nec refertur vel ad Evangelium vel ad renovationem mundi. Ergò intelligitur primum illud creaturarum principium: ac proinde ut Moſes nomine principii excluſit omnes res, quarum poſtea diſtinctam creationem explicat; ita etiam Johannes vult dicere. In principio cùm adhuc nihil quicquam rerum aut temporum eſſet à Deo conditum, erat ὁ λόγος. Baſil. hom. in princip. Evang. Joh. *ἀρχῆς ἀκορυφὰ καταλαμβάνονται*. 5. Neve ulla reſtet dubitatio, conjungimus locũ Prov. 8 v. 22. ubi dicit hic λόγος, ſeu Sapientia: *Iehovah poſſedit me initio viarum ſuarum.* Initium viarum eſt initium creationis, quia in creatione Deus ſe primò patefecit & quaſi ad nos venit. Mich. 5. v. 2. *Egreſſus ejus ab initio, à diebus æternitatis.* Coloſſ. 1. v. 15. eſt *πρωτότοκος πάσης κτίσεως*: genitus ante omnem creaturam. Imò ipſe Johannes clariſſimè explicat, quid nomine principii intelligat, ſubjungit enim, *Omnia per ipſum facta ſunt.* Ergò ita ὁ λόγος fuit in principio, ut per ipſum omnia acceperint ſuæ exiſtentiæ principium. Antichriſti id ita pervertunt, ut referant ad renovationem, ſed hac de re ſuo loco agemus? hac vice nihil aliud dicimus, quàm Apoſtolum Paulum liquidiſſimè oſtendere vim & ſenſum hujus propoſitionis Coloſ. 1. v. 16. *Per eum* (Chriſtum) *omnia, quæ in cœlis*

ſunt & quæ in terra viſibilia & inviſibilia &c. omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt.

6. Contra locū Ioh. 8. v. 58. 46. Contra dictum Johan. 8. v. 58. *Antequam Abraham erat, ego ſum.* ita excipiunt pag. 61. 1. *Aliud eſſe, quod ante Abrahamum Chriſtus fuerit, aliud verò quod ab æterno.* *Reſp.* imò verò ſufficit hoc nobis contra ipſorum blaſphemiam, quia negant Chriſtum ante ſuam ex Maria nativitatem fuiſſe, cujus contrarium diſertiſſimis verbis ipſe Chriſtus pronunciat. Deinde ex eo, quod Chriſtus dicit, ſe fuiſſe ante Abrahamum, optimâ conſequentiâ ipſius æternitas colligitur. Non enim ſecundùm humanam Naturam fuit ante Abrahamum. Ergò ſecundùm divinam, aut oſtendant dari tertium. 2. *Dicunt, Græcum textum ita legi poſſe.* Amen amen dico vobis, antequam Abraham erit, ego ſum. Collationis gratiâ addunt Iohan. 13. v. 19. cap. 14. v. 29. Senſum dicunt hunc eſſe. *Credite, quod ego ſim lux mundi, antequam gratia Dei vobis auferatur, & gentibus detur, ſicq; reipſa Abraham vi nominis ſui multarum gentium Pater fiat.* *Reſp.* hoc verò eſt torquere & adulterari Scripturas non interpretari. Dixerat Chriſtus v. 51. *Amen dico vobis, ſi quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in æternum.* Objiciunt Judæi v. 52. *Abrahamũ & Prophetas eſſe mortuos.* Reſpõdet Chriſtus v. 56. *Abraham Pater veſter exultavit, ut videret diem meum, & vidit, & gavisus eſt.* v. 57. objiciunt denuò Judæi: *Quinquaginta annos nondum natus es, & Abraham vidiſti.* Reſpondet Chriſtus v. 58. *Amen amen dico vobis, antequam Abraham eſſet, ego ſum,* v. 59. Judæi probè animadvertentes, quod ſe Deum æternum eſſe hoc ipſo pronunciato teſtetur, exiſtimant blaſphemiam hanc lapidibus vindicandam eſſe, ſicut etiam faciunt Joh. 10. v. 31. meritò ergò dicat quis cum Auguſtin. tract. 48. in Johan. Ecce *Iudæi intellexerunt, quod non intelligunt Ariani.* Antecedentia & conſequentia, ſive ut Epiphanius loquitur, εἱρμὸς ἀκολουθίας violentam illam adverſariorum detorſionem evidentiſſimè refellunt. Præterea cui hæc nova & nulli veterum Interpretum ne per ſomnium quidem cognita explicatio in mentem venire poteſt, qui ἄνευ προσχήματος verba Chriſti legit: Amen amen dico vobis, antequam Abraham erat, ego ſum. Adverſarii addunt illud πιστεύετε: item Chriſtus abſolutè pronunciat ſe eſſe, illi addunt prædicatum, quod ſit *lux mundi?* Mutant enim tempus præteritum in futurũ, quamvis enim τὸ γενέσθαι aliquando de futuro tempore accipiatur, tamen huic loco ſignificatio iſta planè non congruit, quia quæſtio eſt de præterito tempore, an Abraham viderit diem Chriſti? Denique in voce Abraham quærunt myſterium, quod Judæis in mentem venire non poterat, cùm tamen Chriſtus teſtetur Johan. 10. v. 20. ſe nec loci nec modi docendi ratione *in abſcondito quicquam locutum eſſe.* Quantò ſanius eſt, quod veteres obſervant, Chriſtum de Abrahamo dicere πρὶν γίνεσθαι antequam fieret, ut ſignificet ipſum fuiſſe creaturam & principium habuiſſe: de ſe autem dicit, ἐγώ εἰμι, ut oſtendat ſe non eſſe factum nec creatum; ſed eſſe immutabile & æternum habere.

7. Contra locū Ioh. 17. v. 5. 47. Contra locum Johan. 17. v. 5. ubi Chriſtus dicit, *ſe ante jacta mundi fundamenta habuiſſe gloriam apud Deum,* ita excipiunt p. 132. *Chriſtum gloriam iſtam habuiſſe prædeſtinatione, quam ſibi in tempore conferri petat.* *Reſp.* imò verò Chriſtus ſecundùm humanam Naturam eam ſibi conferri petit gloriam, quam juxta divinam Naturam ab æterno apud Patrem habuit. Quemadmodum igitur Johan. 1. v. 1. dicitur, λόγον, qui poſtea factus caro, *fuiſſe apud Patrem in principio*: ita hoc loco dicitur, *Filium Dei habuiſſe gloriam apud Patrem antequam mundus fieret*: Et ut prior locus non poteſt tantùm de prædeſtinatione intelligi, additur enim λόγον ita fuiſſe *apud Patrem*, *ut omnia per ipſum facta ſint*, ita neque hic poſterior. Non quidem negamus, Chriſto ſecundùm humanam Naturam ab æterno diſtinctam fuiſſe illam glorificationem, ſed non evinci poſſe ex hoc loco, quòd Chriſtus revera ſecundùm divinam Naturam ab æterno apud Patrem iſtam gloriam reverâ habuerit, id verò pernegamus, repugnat enim textus evidentia, in quo magnâ ἐμφάσει Chriſtus bis repetit. *Apud teipſum. Glorifica me Pater apud teipſum ea gloriâ, quam habui apud teipſum antequam mundus fieret.* Quomodo habuit apud Patrem iſtam gloriam? num ſolâ prædeſtinatione? minimè verò, ſed ut ὑφιστάμενον, *quod erat apud Patrem in principio,* juxta infallibilem Johannis interpretationem. Ibidem v. 14. *Vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti à Patre*: hæc ergò eſt illa gloria, videlicet quòd Chriſtus eſt Filius Dei unigenitus, ac propterea verus cum Patre & Spiritu ſancto Deus. cap. 2. v. 11. Chriſtus divinam illam gloriam ſuam manifeſtat miraculo aquæ in vinum mutatæ. Ne qua reſtet dubitatio, conjungimus locum Hebr. 1. v. 3. quomodo Chriſtus habuit gloriam apud Patrem, antequam mundus fieret? quia *eſt ſplendor gloriæ æternæ, & character hypoſtaſeos ipſius.* Ut ſplendor lucis è Sole naſcitur, & Soli coævus eſt: ita Filius ab æterno Patre genitus eſt ipſi coæternus: hæc eſt illa gloria, quam Chriſtus ab æterno habuit apud Patrem. Denique ſi de ſola prædeſtinatione gloriæ ſuæ dictum Chriſti intelligendum, quid novi de ſe diceret, quod aliis electis non conveniret; & verbum *Habui*, reale quoddam habere denotat, non autem prædeſtinatione habere, ut ipſa ſignificandi vis & aliorum Scripturæ locorum collatio oſtendit.

48. Contra locum Coloſſ. 1. v. 15. ubi Filius Dei dicitur πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ita excipiunt pag. 126. *Si Chriſtus eſt primogenitus omnis creaturæ, utique ergo eſt in numero creaturarum, quia primogenitus ſemper eſt ineorum numero, quorum primogenitus eſſe dicitur.* Intelligendum ergo locum eſſe dicunt, *quòd Chriſtus ſit primus & præcipuus inter novas creaturas.* *Reſp.* 1. Baſilius libr. 4. contra Eunom. pag. 349. rectè monet, Apoſtolum non dicere, quod Chriſtus ſit πρωτόκτιστος, ſed πρωτότοκος genitus eſt ante omnes creaturas à Patre, non autem unà cum reliquis creaturis eſt factus. Ibidem etiam pulcerrimè explicat, quare & quomodo Chriſtus dicatur πρωτότοκος πάσης κτίσεως? nimirum eo ſenſu, quo etiam dicitur primogenitus mortuorum, quia cauſa fuit & eſt, ut omnes mortui reſurgant ad vitam immortalem, ita etiam dicitur πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι αἴτιος τοῦ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν τὴν κτίσιν, unde Apoſtolus ſubjungit, *per ipſum condita ſunt omnia.* 2. Explicatio adverſariorum quòd Chriſtus ideò dicatur *primogenitus omnis creaturæ, & primogenitus mortuorum,* quia eſt primus & præcipuus inter 8. Contra locum Col. 1. v. 15.

novas

novas creaturas, atque eos, qui ex mortuis reſurrexerunt, falſa eſt, quia jam inde ab orbe condito etiam ante Chriſti ex Maria nativitatem multi ſunt renovati & novæ creaturæ factæ: Item in Vet. T. etiam quidam ex mortuis reſurrexerunt. 3. Cùm Apoſtolus dixiſſet, per hunc *πρωτότοκον πάσης κτίσεως* omnia eſſe condita, ſubjungit & ipſe eſt ante omnia, non dicit ipſe *ἐγένετο*, factus eſt ante omnia, ſed eſt ante omnia, ut oſtendat, non eſſe ipſum in creaturarum numero, ſed eſſe à Patre ante omnia ſecula genitum. 4. Alii dicunt, Chriſtum ratione dignitatis dici primogenitum omnis creaturæ, quia ſcilicet eſt omnium creaturarum Dominus, id quod ſecundùm utramque Naturam ipſi competit, quo ſenſu etiam dicitur *primogenitus inter multos fratres*. Roman. 8. v. 29. hoc enim erat jus primogeniti habere in reliquos fratres *ἐξουσίαν*. 5. Obſerva etiam diverſas eſſe locutiones, quòd Chriſtus dicitur *πρωτότοκος πάσης κτίσεως* & *πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν*. Ex prima enim inferri nequit, Chriſtum eſſe in numero creaturarum, ſed potius genitum eſſe ante omnem creaturam: ex altera verò evidenter ſequitur, ſi primogenitus eſt ex mortuis, utique ergò fuit in numero mortuorum.

Veterum Arrianorum objectiones. 1. Contra locum Prov. 8. v. 22. 49. Atque hæ ſunt exceptiones iſtæ, quas contra dicta æternitatem Filii Dei comprobantia, blaſphemi Antichriſti proferunt. Veteres Arriani potiſſimum hoc urgebant, quod Prov. 8. v. 22. dicit Sapientia: *Dominus ἔκτισέ με*. Refer Epiph. lib. 2. tom. 2. hæreſ. 69. p. 353. *Hunc locum primam occaſionem erroris ſui extitiſſe Ario*. Reſpond. in Hebræo non habetur, *creavit me*, ſed *poſſedit me*; in Scripturis autem illi, qui generant Filios, dicere ſolent, *poſſedi vel acquiſivi Filium*, Geneſ. 4. verſ. 1. hinc ergò potius concluditur, Sapientiam hanc eſſe Dei Filium ab æterno à Patre genitum: unde ſubjicitur v. 25. חוללתי *genita ſum*. Facilè autem per *σφάλμα χειρικὸν* pro *ἔκτησε* à *κτάω* ſcribi potuit *ἔκτισε*. *Aquila* disertè reddidit *ἐκτήσατό με*, in Græco enim non *κτάω* ſed *κτάομαι*, eſt uſitatum. Quicquid ſit, fontibus Hebræis verſio Græca derogare nequit.

2. Ex Apoc. 3. v. 14 50. Urgebant & hoc veteres Arriani, quòd Apoc. 3. v. 14. Filius Dei dicitur *principium creaturæ Dei*, id explicabant ex Job. 40. v. 14. ubi *Behemoth dicitur* principium viarum Domini, id eſt, primaria Dei creatura. Reſp. homogenea ſunt conferenda. Filius DEI ideò eſt principium creaturæ, *quia omnia per ipſum ſunt creata*. Joh. 1. v. 3. Coloſſ. 1. verſ. 16. in Græco ſignificantius dicitur, quòd ſit principium creationis, nimirum quia eſt cauſa & principium efficiens creationis, non autem inter creaturas. Omnia condita per ipſum habent principium, non autem unà cum reliquis creaturis ipſe accepit principium, ſiquidem *ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος*.

3. Ex Natura generationis. 51. At inquis. Genitum poſterius eſt generante. *Filius Dei à Patre genitus eſt. Ergo etiam Patre poſterior*: hinc Proverbii loco ingeminabat Arius: *ἦν ὅτε οὐκ ἦν*. Reſp. Filius à Patre genitus, ideò Pater eſt prima perſona origine; ſed generatio æterna eſt, ideò Pater non eſt prior tempore. Pater generando æternam ſuam eſſentiam Filio communicavit. Ergò Filius Patri eſt coæternus: ſed æternitas omne temporis principium excludit. Eadem eſſentia, quæ in Patre eſt *ἀγεννησία*, in Filio eſt *γεννητῶς*, utiq; ergo Pater non antecedit Filium tempore. Splendor ex luce naſcitur, & tamen lux ſine ſplendore non invenitur, nec ævum ſplendoris ſuo lux antecedit ævo. Æternus Pater eſt, nec in tempore demum cœpit gignere (alias foret mutabilis) Ergò etiam Filius eſt æternus, nec in tempore demùm gigni cœpit. Baſil. libr. 2. contra Eunom. pag. 327. *Prius & poſterius locum habent in generationibus eorum, quæ ſunt in hoc mundo, omnia enim obnoxia ſunt tempori, in quo eſt prius & poſterius: non autem in generatione Filii Dei, quæ æterna eſt, in qua nihil prius eſt nec poſterius*. Vide Auguſt. lib. 6. de Trinit. cap. 1. Ambroſ. libr. 1. de fide ad Gratianum cap. 5. & Lombard. 1. ſent. diſt. 9. per tot.

Filii Dei immutabilitas. 52. Atque hactenus de primo attributo eſſentiali Dei proprio egimus, videl. Æternitate, quam Filio Dei tribui ex Scripturis oſtendimus: alterum attributum divinum, quod Scriptura Filio Dei diſertis verbis tribuit, eſt *Immutabilitas*. Pſalm. 102. v. 28. *Cœli peribunt, tu autem permanes, & omnes, ut veſtimentum veteraſcent & velut amictum involves eos, & mutabuntur, tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient*: hoc de Filio Dei dictum eſſe, teſtatur Epiſt. Hebr. 1. v. 12. Excipiunt novi Samoſateniani pag. 96. *Non de Chriſto, ſed de DEO Patre locum intelligendum eſſe*. Dicunt, *proponi in dicto Pſalmi duo: primò creationem cœli & terræ, ſecundò eorundem deſtructionem. Quia igitur poſterius tantùm ad Chriſtum pertinet, ſiquidem per eum Pater ut judicabit, ita etiam deſtruet mundum, ideò hac occaſione integrum Pſalmi dictum more Scriptoribus Novi Teſtam. uſitato allegatum eſſe*: prius autem ad Chriſtum non attinere, probare cupiunt ex eo, *quia propoſitum eſt autori deſcribere talem Chriſti gloriam, non quam habet à ſeipſo, ſed quam hereditate conſecutus ſit, & ſecundùm quam Angelis præſtantior factus. v. 4. ſed talis gloria nec eſt nec eſſe poteſt, cœli & terræ creatio*. Reſp. imò verò diſertis verbis creationem cœli & terræ autor Epiſtolæ Chriſto tribuit. v. 2. ubi per ipſum *mundus conditus eſſe* dicitur. Propoſitum eſt autori comprobare, quòd Filius, *in quo* noviſſimis diebus Deus nobis locutus eſt, *longè præſtantior ſit Prophetis, in quibus olim multifariam multiſq; modis idem Patribus locutus eſt*, v. 1. adeoque ipſis Angelis v. 7. Atque hac occaſione Chriſti divinam ac humanam Naturam, ejuſdemque officium & majeſtatem in tempore ſecundùm humanam Naturam ipſi datam verbis egregiis deſcribit, dùm hanc perſonam commendat & Angelis præfert. 1. Ab amplitudine hereditatis, cùm ſit heres conſtitutus omnium, hoc eſt, cùm ſecundùm humanam Naturam ipſi data ſit omnis poteſtas in cœlo & terra v. 2. 2. A divina potentia, cùm per ipſum omnia ſint condita & adhuc conſerventur. v. 2. & 3. 3. Ab æterna ex ſubſtantia Patris generatione, cujus ratione eſt *ſplendor gloriæ & character hypoſtaſeos Patris*. v. 3. & unigenitus ipſius Filius v. 5. 6. 8. 4. Ab opere redemtionis, cùm *peccatorum noſtrorum purgationem fecerit per ſemetipſum* v. 3. 5. A ſeſſione ad dextram Dei, cùm poſt peractum redemtionis opus *conſederit ad dextram majeſtatis in excelſis* v. 3. 6. A cultu adorationis, cùm hic primogenit⁹ Dei Filius *ab ipſis Angelis ſit adorandus* v. 6. 7. Ab unctione Spiritus ſancti præ conſortib⁹ v. 9. cùm *non ad menſuram eum acceperit*, Joh. 3. v. 34. 8. Ab opere creationis, cùm ipſe ſit, de quo Pſaltes dicat, quòd *in principio fundâris terram* verſ. 10. 9. Ab immutabilitate, quam collatione mutabilitatis cœlo (quod præ reliquis creaturis minùs vi-

Exceptio novorum Samoſatenianorum contra locum Pſal. 102. v. 28.

dem mutabile) adhærentis declarat. v. 11. 12. Hæc omnia & ſingula divinam Filii Naturam comprobant, non ſolùm ea, quæ diſertam divinitatis, generationis à Patre, & divinorum operum mentionem faciunt, ſed etiam ea, quæ de majeſtate Chriſto in tempore ſecundùm humanam Naturam data, & de officio Mediatoris agunt, ſiquidem niſi Chriſtus eſſet verus Deus, nec divina illa idiomata ipſius humanitati communicari potuiſſent, nec Mediatoris officio ipſa par unquam eſſet. *Confer hæc cum exceptione Adverſariorum*: 1. Negant de Filio Dei locum Pſalmi intelligendum contra manifeſtam textus aſſertionem. 2. Negant creationis opus Filio competere, itidem contra diſertum Apoſtoli teſtimonium. 3. Negant, talem Filio gloriam tribui, quæ ipſi ante incarnationem & ſeſſionem ad dextram Dei competat, idque non minùs contra totius capitis ſcopum. 4. Sumunt pro confeſſo, tantùm deſtructionem mundi Filio tribui in allegato Pſalmi loco, cùm tamen *συνάφεια* textus id neutiquam permittat.

Filii Dei immortalitas.

53. *Tertium* attributum divinum, quod Filio Dei Scriptura diſertis verbis tribuit, eſt *Immortalitas*. Non enim vita ſolùm in ipſo *eſſe* dicitur. Johan. 1. v. 4. ſed etiam vitam in ſeipſo habere aſſeritur Joh. 5. v. 26. imò ipſa vita dicitur Joh. 14. v. 6. 1. Joh. 1. v. 2. & dux vitæ Act. 3. v. 15. nimirum quia *οὐσιωδῶς* & immutabiliter eſt ipſa vita. *Excipiunt, Filius a Patre accepit vitam. Ergo non eſt ipſa vita.* *Reſp. ſicut Pater vitam habet in ſeipſo, ita dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo.* Ergo naſcendo ea Patre totam ab eo accepit, eandemque eſſentiam, ac proinde omnem poteſtatem, omnem ſapientiam, omnem vitam. Filius in nullo eſt inferior Patre, cùm per æternam generationem in ſeipſo vitam habere ipſi dederit Pater, ſicut in ſeipſo vitam habet, ideoque vita illa. 1. Eſt ipſi naturalis & eſſentialis, ſiquidem ab ipſa ſui ea Patre nativitate illam accepit. 2. Eſt ipſi propria, ſiquidem nihil magis proprium quàm quod per nativitatem habetur. 3. Eſt æterna, quia nunquam fuit Filius, quin hanc habuerit vitam: ſicut nunquam fuit Pater, quin eam habuerit: Pater quidem à ſeipſo, Filius autem a Patre. 4. ab eſſentia Filii non eſt realiter diſtincta, quia in ſeipſo habet hanc vitam, & eſt ipſa vita *αὐτοζωή*.

Exceptio novorum Samoſatenianorum contra immortalitatem Filii.

Filii Dei infinitas.

54. *Quartum* attributum divinum, quod Filio tribuitur, eſt infinitas. Referri huc poſſunt dicta illa Scripturæ, quæ teſtantur, Filium DEI in cœlo fuiſſe etiam ante incarnationem: proinde non incepit eſſe perſona in ſua ea Maria nativitate, ſed jam ante ſecundùm divinam Naturam in cœlo ac terra fuit præſentiſſimus, ideoque infinitus. Joh. 6. v. 38. 41. 42. *Ego* (inquit) *de cœlo deſcendi*, ideoque dicitur *à Patre in mundum miſſus*. Johan. 10. v. 36. cap. 17. v. 18. *& a Patre exiviſſe*. Johan. 16. verſ. 28. ipſiusque incarnatio vocatur *in carne manifeſtatio* 1. Tim. 3. v. 16. *& aſſumſiſſe dicitur ſemen Abrahæ* Heb. 2. v. 26. *in carne veniſſe* 1. Joh. 4. v. 2. *in mundum intraviſſe* Hebr. 10. v. 5. *Quid excipiant novi Samoſatenſiani* contra locum 1. Timoth. 3. vidimus theſi 34. Contra loca illa, quæ Chriſtum de cœlo deſcendiſſe, & à Patre miſſum eſſe tradunt, excipiunt pag. 135. *Ex illis divinam Naturam Filii neutiquam probari poſſe, figuratè enim exponi ea poſſe, ſicut* Jac. 1. v. 17. *Omne donum perfectum a Patre luminum deſcendere dicitur*, & Apoc. 21. v. 2. *Nova Hieruſalem de cœlo deſcendit.* Reſp. Non quærendum eſt, quomodo Scriptura torqueri & perverti poſſit, ſed quis ſit genuinus cujuſque loci ſenſus. Filius Dei ideò & eo modo *deſcendit de cœlo*, ut homo factus eſt, ut in Symbolo Niceno dicitur, quia *eſt in carne manifeſtatus*, ut exponitur 1. Timoth. 3. v. 16. quia humanam Naturam perſonaliter ſibi univit, inque ſuam hypoſtaſin aſſumſit. Utrumque igitur hac phraſi exprimitur, tùm quòd Filius Dei fuerit *ὑφιστάμενον* ante incarnationem, tùm quod in temporis plenitudine ſit carnis & ſanguinis particeps factus. Sed enim ipſimet non multùm tribuunt huic exceptioni, ideò 2. *Addunt, ſe libenter concedere, quòd propriè hæc phraſis ſit accipienda: cum vero agat de Filio hominis, qui neceſſariò ſuam habeat perſonam propriam, ideo non poſſe ex illa divinam Filii Naturam colligi.* Reſp. aſſumta Natura non habet propriam *ὑπόστασιν*, ſed in *λόγῳ* ſubſiſtit, quid hi Antichriſti contra veritatem hujus propoſitionis immotam proferant, ſuo diſcutietur loco. 3. *Dicunt, in mundum mitti, in mundum exire, etiam aliis & quidem nudis hominibus tribui.* Johan. 17. verſ. 18. 1. Johan. 1. [illegible]. Reſp. Chriſtus non ſolùm à Patre in mundum dicitur eſſe miſſus, quod libenter fatemur etiam ratione officii ea parte eſſe dictum, ſed etiam de cœlo deſcendiſſe, ſemen Abrahæ aſſumſiſſe, in carne ſe manifeſtâſſe, in carnem veniſſe, imò etiam in ſinu Patris ab æterno eſſe aſſeritur, id quod *ψιλοῖς ἀνθρώποις* nemo poterit tribuere. Nec quicquam momenti habet, quod 4. *Addunt, venire in mundum poſt incarnationem demum Chriſto tribui.* Johan. 18. v. 37. *Ergo id non poſſe de ipſa incarnatione intelligi.* Præterquam enim quod adventus ille Chriſti in mundum officium ejus connotat, ipſimet adverſarii pag. 249. *Proponunt hanc regulam*, quæ veriſſima eſt & multis exemplis confirmari poteſt; Scripturæ in more poſitum eſſe, ut ea, quæ in priore verſiculi membro propoſita ſunt, in poſteriore *ἐξηγητικῶς* declarat & exponat. Sic in Symbolo Niceno Filii Dei de cœlis deſcenſus ita exponitur, quòd homo factus ſit. Vis veritatis coegit eos, ut pag. 154. faterentur, *Chriſtum in cœlo fuiſſe & è cœlo miſſum eſſe.*

Exceptiones Neo-Samoſatenianorum 1. Contra loca, in quibus Chriſtus cœlo deſcendiſſe dicitur.

2. Contra locum Hebr. 2. v. 26.

55. Contra locum Hebr. 2. v. 26. non Angelos ſed Abrahæ ſemen aſſumſit, excipiunt p. 107. *Eum nihilominùs, quàm incarnationem docere, cum non dicatur, quod Filius Dei aſſumſerit, ſed aſſumat: non humanam Naturam, ſed ſemen Abrahæ, quo nomine intelliguntur credentes.* Galat. 3. v. 29. ut ſit ſenſus: *Chriſtum eſſe Salvatorem non Angelorum, ſed fidelium, qui cùm ſint calamitatibus & morti obnoxii, iidemq; carnis & ſanguinis participes, ideo ſponte Chriſtus hæc ſuſcepit, ut ſuos credentes a metu mortis & omnibus miſeriis liberet.* Reſp. egregia hæc eſt Apoſtolici textus perverſio. Etſi enim ſemen & filii Abrahæ in Scripturis quandoq; dicuntur credentes, *qui inſiſtunt veſtigiis fidei ejus* Rom. 4. v. 13. & *ſunt filii promiſſionis* Rom. 9. v. 8. tamen hoc loco per ſemen Abrahæ eos intelligi, id verò pernegamus. Deſcribitur enim incarnatio Filii DEI, & celebratur illud ſummum beneficium, quòd non Angelicam, ſed humanam Naturam aſſumere voluit, ut omnes textus circumſtantiæ & ipſa connexio evidenter oſtendunt. v. 11. *Qui ſanctificat & qui ſanctificantur, ex uno omnes.* v. 14. *Quia ergo pueri communicaverunt carni & ſanguini, etiam ipſe ſimiliter participavit iiſdem.* v. 16. *Nuſquam enim Angelos apprehendit* (*ἐπιλαμβάνεται* quam vocem in Scripturis pro receptione in gratiam accipi, non memini: ſed *ἀντιλαμβάνεσθαι* Luc. 1. v. 54.

Pſal. 3.

Pſal.3.v.5. Pſal.18.v.38. Pſal.41.v.13. Pſal. 48.v.4. Pſal.119.v.115.& alibi paſſim) *ſed ſemen Abrahæ apprehendit* (id eſt, veram humanam Naturam ex poſteritate Abrahæ, quæ ſignificatio vocabuli ſeminis Scripturis eſt uſitatiſſima.)

3. Contra locum 1. Joh.4.v.2.

56. Contra locum 1.Joh.4.v.2. omnis ſpiritus, qui confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt: Ita excipiunt pag. 115. *In Græco dici, non quod venerit in carnem, ſed in carne, ut ſit ſenſus, illum Spiritum eſſe ex Deo, qui fatetur, quod Jeſus, qui officium ſuum in terris abſq; mundano ſplendore adminiſtravit, & tandem crudeliſſimè occiſus eſt, ſit Chriſtus vel Rex populi Dei.* Reſp. timent ſibi à verſ. ſequente, omnis Spiritus, qui non confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe (vel qui in carne venit) non eſt ex Deo, ideò textum ita pervertunt, ut in ſua explicatione carnis vocem ad infirmitatem & contemtum referant, cùm tamen nullus unquam negaverit, Chriſtum abſque ſplendore mundano & in ſummo contemtu officium ſuum adminiſtrâſſe. Conjungimus autem eum hoc loco cap.1.v.2. *Vita, quæ erat apud Patrem, manifeſtata eſt*, cap.3.verſ.8. *in hoc apparuit Filius Dei.* cap.5.v.20. *Filius Dei venit* 2.Epiſt.v.7. *Qui non confitentur Ieſum Chriſtum venientem in carne, ſunt Antichriſti*: ex his omnibus colligimus eſſe ἰσοδυναμοῦντα, Filium Dei veniſſe in carne, apparuiſſe & manifeſtum eſſe in carne, τὸν λόγον factum eſſe carnem Joh.1.v.14.

4. Contra locum Hebr.10. v.5.

57. Contra locum Hebr.10.v.5. *Ingrediens in mundum* &c. excipiunt p.116. *Per mundum intelligi hoc loco cælum, in quod Chriſtus Pontifex noſter ingreſſus.* Reſp. talis ingreſſus in mundum intelligitur, in quo Chriſtus venit, ut voluntatem Dei faceret, ac ſeſe pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuavitatis offerret, ut ex toto contextu colligitur, & nullâ veritatis ſpecie negari poteſt: in illa enim voluntate per oblationem corporis Jeſu Chriſti ſemel factam ſanctificari dicimur v. 10. at hoc non poteſt referri ad ingreſſum Chriſti in cœlos, ſive ad ipſius exaltationem.

Omnipotentia F.D.

58. *Ex attributis divinis ſecundæ claſſis tribuitur Filio* diſertis verbis. 1. *Omnipotentia.* Apoc. 1. v.8. *Ego ſum α & ω dicit Dominus omnipotens*: loquitur autem ibidem Dei Filius. Eſa.40.v.3. *Ecce Dominus DEUS veſter venit cum virtute*, quod Matth.3.v.3. Marc.1.v.3. Luc.3.v.4.& 6. refertur ad Chriſtum. Hinc Filius dicitur *Virtus Dei.* 1.Corinth.1.v.24. Luc.1.v.35. & אל גבור *Deus fortis*, Eſa.9.v.6. quò referenda ſunt opera divinæ potentiæ, videlic. creatio, conſervatio, miraculorum operatio &c. & dicta illa omnia, quæ teſtantur, Chriſto ſecundùm humanam Naturam omnipotentiam communicatam eſſe, de quibus in articulo de perſona Chriſti.

Excipiunt Novi-Samoſateniani. 1. Chriſtũ eſſe Patre inferiorem.

59. Fruſtrà excipiunt adverſarii p.39. ſummam quidem poteſtatem Filio datam, ſed tamen ipſum adhuc eſſe Patre inferiorem. Reſp. De Chriſto ſecundùm humanam Naturam rectiſſimè pronunciat Apoſtolus 1.Cor.15.v.27. *ita eſſe pedibus ejus omnia ſubjecta*, ut tamen exceptus ſit *is, qui ſubjecit ei omnia*, ſed de Chriſto ſecundùm divinam Naturam dici nequit, quòd ſit Patre inferior, quia per æternam à Patre generationem divinam potentiam, eandemque cum Patre eſſentiam accepit. *Sic ergò concludimus.* Potentia illa, quâ Filius DEI condidit cœlum & terram, quâ conſervat omnia, per quam operatus eſt miracula ſupra naturalia, & quæ diſertè dicitur omnipotentia & Dei virtus, illa non eſt limitata, finita & inferior aliqua, ſed infinita, & divina potentia. At potentia, quæ Filio tribuitur, eſt talis, per quam ipſe *condidit cœlum & terram.* Geneſ.1. Joh.1. Hebr.1. *conſervat omnia* Hebr.1.v.2. Joh.5.v.17. per quam etiam miracula ſua operatus eſt. Act.10.v.38. & diſertè dicitur *Dei virtus & omnipotentia.* Apoc.1.v.8. 1.Cor.1.v.24. Ergo non eſt finita & limitata, ſed infinita ac divina potentia.

60. Cur autem Matth.20.v.23. negat Chriſtus ſe diſtribuere poſſe ſeſſionem ad dextram & ſiniſtram? cur Marc.6.v.5. dicitur Chriſtum non potuiſſe in patria ſua ullam virtutem edere? Reſp. in priore loco non negat Chriſtus ſe id poſſe, ſed ſibi id competere, ἐξ ἰσοτιμὸς inquit: non enim eo fine in hunc mundum erat miſſus, ut regnum mundanum anſpicaretur, ac πρωτοκλισίας καὶ πρωτοκαθεδρίας in eo ſuis diſtribueret, ſed ut daret animam ſuam redemtionem pro multis: In poſterioris loci explicatione notandum, cauſam iſtius rei non fuiſſe quandam reſtrictionem potentiæ internam in Chriſto, ſed externum quoddam impedimentũ videlicet hominum incredulitatem, ita enim exponitur v. 6. *Et mirabatur propter incredulitatem ipſorum.* Repetenda hoc loco diſtinctio inter potentiam Dei abſolutam & ordinariam, & collationis loco cogitandum de his dictis Geneſ.19.v.22. *Feſtinanter perge ad urbeculam Zoar, quia nihil facere poſſum, antequam eò venias.* Exod.32.v.10. *Dimitte me, ut furor meus exardeſcat.* Ut ergo *contra voluntatem timentium ſeſe* nihil facere poteſt, id eſt, nihil facit, propter promiſſionis ſuæ veritatem: ita etiam propter incredulitatem Nazarenorum Chriſtus nulla facere poterat, id eſt, faciebat miracula; illis enim, qui in incredulitate ſunt obſtinati, verbum & miracula tanquam converſionis media juſto judicio Deus ſubtrahit.

2. Matth. 20. v.23. negare videtur Chriſto omnipotentia.

Miſericordia & Bonitas F.D.

61. Secundò tribuitur Filio Miſericordia & Bonitas, quo pertinet totum officium Chriſti Mediatoris, in quo evidentiſſimè ſuam infinitam & divinam bonitatem nobis conſpiciendam præbuit: Item dicta illa omnia, quæ gratiæ Chriſti, φιλανθρωπίας illius animique ad compatiendum prompti mentionem faciunt. *At cur ſe bonum negat* Matth. 19.v.17. Marc.10.v.17. Luc. 18. v.19. *Nemo* (inquit) *bonus, niſi ſolus Deus?* Reſp. Nec Deum nec bonum ſeſe eſſe negat, ſed juvenem, qui exiſtimabat Jeſum eſſe ψιλὸν ἄνθρωπον & nihilominùs eum vocat bonum, ad veram Dei & cœleſtis doctrinæ cognitionem adducere ſtudebat. Cur me vocas bonum, cùm tamen me à DEO miſſum ac Dei Filium eſſe non credas? ſolus Deus eſſentialiter & immutabiliter bonus eſt. Nazianzen. Orat. 2. de Filio. τὸ ἄκρως ἀγαθὸν μόνου τοῦ Θεοῦ. Ergo non potes ex corde me vocare bonum, niſi ſtatuas, me à vero illo Deo per ſe bono eſſe miſſum, & Dei Filium eſſe. Ambroſ. libr. 2. de fide ad Grat. cap. 1. *Non dixit Chriſtus, nemo bonus niſi Pater, ſed niſi Deus, Deus autem nomen eſt commune Patri, Filio & Spiritui ſancto. & nomen eſt Naturæ. Ergo non ſimpliciter negat, ſe eſſe bonum.*

Objectio contra bonitatem Filii.

Iuſtitia F.D.

62. *Tertiò tribuitur Filio Dei Juſtitia. Dicitur enim Juſtus.* 1. Quia ſecundùm divinam Naturam eſt eſſentialiter Juſtus & ipſa juſtitia. 2. Quia ſecundùm humanam Naturam abſque peccato conceptus & ſic ab utero ſanctus eſt. 3. Quia in toto vitæ decurſu nihil quicquam ne minimum quidem contra Dei præcepta egit, ſed perfectam obœdientiam legi præſtitit: ac pro peccatis no-

ſtris

ſtris in ara crucis ſatisfecit. 4. Quia hanc ſuam juſtitiam obœdientiâ & ſatisfactione ſuâ partam per fidem nobis applicat. Hujus loci propria ſunt dicta illa, in quibus dicitur ipſa Juſtitia & Juſtus, *item juſtè judicans* Eſa. 53. v. 11. Zach. 9. v. 9. Actor. 3. v. 14. Apoc. 19. v. 11. cap. 22. v. 12. &c. interim poſterius in his quatuor ſignificationibus ſemper conſequitur ex priore. Ideo in applicatione per fidem Chriſtus eſt noſtra juſtitia, quia perfectam obœdientiam legi præſtitit, & pro peccatis noſtris ſatisfecit: ideò Chriſti obœdientia legi præſtita perfecta fuit, quia ſanctus fuit à nativitate & à peccatoribus ſegregatus: ideò fuit juſtitia Chriſti indebita, & mors ejus *ἰσόῤῥοπον λύτρον* pro peccatis, quia ſecundùm divinam Naturam eſt eſſentialiter ipſa Juſtitia.

Sanctitas F. D. Referenda hûc dicta illa, in quibus dicitur Sanctus. 1. Secundùm divinam Naturam eſt eſſentialiter ipſa ſanctitas. 2. A Spiritu ſancto ſecundùm humanam Naturam conceptus eſt abſque peccato, & eſt ſanctum illud ex Maria natum. 3. Accepit Spiritum ſanctum, ut homo non ad menſuram. 4. Tota ipſius vita fuit ſancta & incontaminata. 5. Ipſius ſancta obœdientia nobis imputatur, ſanctificavit enim ſe pro nobis. 6. Dato Spiritu ſuo ſancto nos ſanctificat, quæ tamen eſt inchoata & imperfecta ſanctitas.

Sapientia & omniſcientia Filii Dei. 63. Quartò tribuitur Filio divina ſapientia & omniſcientia. 1. Quia ſecundùm divinam Naturam eſt eſſentialiter Sapientia & Omniſcius. 2. Juxta humanam Naturam habituali ſapientiâ omnium Angelorum & hominum ſapientiam excedente præditus eſt. 3. Omniſcius eſt juxta humanam Naturam ratione & modo perſonalis unionis, atque in luce divinæ Naturæ perſonaliter ſibi unitæ omnia intuetur. 4. *Factus eſt nobis à Deo ſapientia*, exteriùs per verbum & interiùs per Spiritus ſancti illuminationem divinæ ſapientiæ nos facit participes. Propria hujus loci ſunt dicta illa, in quibus dicitur ipſa *Sapientia* Prov. 3. v. 19. c. 8. v. 22. Matth. 11. v. 19. Luc. 7. v. 35. cap. 11. verſ. 49. 1. Cor. 1. v. 24. *probat corda & renes* Apoc. 2. v. 23. quod eſt ſolius Dei proprium, 1. Reg. 8. v. 39 Jerem. 17. v. 9. annunciat paſſim in concionibus ſuis futura, quod itidem ſolus Deus ſibi aſſignat, Eſa. 41. v. 21. cap. 45. v. 21. referri etiam hûc poſſunt dicta illa, in quibus ſecundùm humanam Naturam dicitur *Omniſcius*, ideò enim & inde juxta humanam Naturam eſt omniſcius, quia cum *Λόγῳ* eſſentialiter omniſcio perſonaliter eſt unita.

Objectiones contra omniſcientiam Filii 1. Gen. 22. 12. dicit: nunc cognovi. 64. At cur Angelus Dei (qui fuit Angelus increatus, videlicet Dei Filius) Geneſ. 22. v. 12. dicit, *nunc cognovi, quòd Deum timeas. Si cognovit, utique antea neſcivit.* Reſp. cognovit notitiâ approbationis, quod antea ipſi erat non incognitum notitiâ viſionis. Item cognovit in manifeſtatione operis, quod anteà latebat occultum in affectu cordis. Auguſt. 5. de Geneſ. ad lit. c. 18. *Omnia apud Deum antequam fierent, & erant & non erant: erant in Dei ſcientia, non erant in ſua Natura. Ipſi autem DEO non audeo dicere alio modo innotuiſſe, cùm ea feciſſet, quam illo, quo ea noverat, ut faceret: apud quem non eſt transmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio.*

2. Matt. 7. v. 23. negat ſe noviſſe operarios iniquitatis. 65. Cur Matth. 7. v. 23. negat Filius Dei, ſe noviſſe unquam eos, qui operantur iniquitatem. Reſp. verba notitiæ apud Hebræos ſæpè connotant affectum cordis, ut monuimus in Diſp. de Interp. Script. Non novit Chriſtus operarios iniquitatis, eo ſcilic. modo, quo novit viam juſtorum, quam approbat, promovet & beneplacito ſuo proſequitur. Pſ. 1. v. 6. & quo cognovit ſuos 2. Tim. 2. v. 9. quos amat & fovet.

66. Quomodo verò miratur Chriſtus Matt. 8. v. 10. & alibi: *Admiratio non eſt niſi ἀπροσδοκήτου inexpectatum, quod non poteſt accidere omniſcio?* *3. Matt. 8. v. 10. miratur.* Reſp. Auguſt. lib. 1. contra adv. Legis & Prophet. cap. 7. *Mirando laudabat, quod mirandum aliis commendabat.* 1. de Geneſi contra Manich. cap. 8. *Quis in illis fecerat illam fidem, niſi ipſe, qui eam mirabatur? quòd ſi & alius eam feciſſet, ut quid miraretur, qui præſcius erat? quod mirabatur Dominus nobis mirandum eſſe ſignificabat, quibus adhuc opus eſt ſic moveri: omnes ergò tales motus ejus non perturbati animi ſunt ſigna, ſed docentis Magiſtri. Simplicius eſt reſpondere,* Chriſtum in ſtatu exinanitionis, ut hominem non omnia actu noviſſe. Phil. 2. v. 7. *Semetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens, in ſimilitudine hominum factus.* v. 8. *& habitu inventus, ut homo.*

67. Quare Marc. 13. v. 32. ſe diem judicii ſcire negat? *4. Marc. 13 v. 32. ignorat diem judicii.* De die autem illo (inquit) & hora nemo ſcit, ne Angeli quidem, qui in cœlo ſunt, nec Filius ipſe, niſi Pater. Reſp. Hilar. lib. 10. de Trin. *ignoravit aliis, non ſibi*: ſed ſimplicior eſt reſponſio, quam teſte Maldonato in 24. Matth. aliquot veteres Doctores ſequuntur, Chriſtum quatenus hominem in ſtatu exinanitionis diem judicii ignorâſſe. Nazianz. Orat. 2. de Filio Dei: *Γινώσκει μὲν ὡς Θεὸς, ἀγνοεῖ δὲ φησιν, ὡς ἄνθρωπος*. Quod obſerva contra Bellarm. qui lib. 4. de Chriſto cap. 1. omnes Patres contra hanc explicationem producere voluit, & contra Armandum Jeſ. in Epiſtolam ad Chamierum, qui dicit: *Errare Proteſtantes præcipuos in hujus dicti explicatione, eodem planè modo, quo olim Agnoetæ.* Atqui nec Chriſtum ut Deum, nec ut hominem in ſtatu exaltationis diem judicii ignorare dicimus: ut enim excluſiva ſolus non excludit Spiritum ſanctum, qui ſcrutatur profunditates Deitatis 1. Cor. 2. v. 10. ita nec Filium, quatenus eſt *DEUS* & *ipſa Sapientia*, 1. Cor. 1. v. 24. ac *novit omnia*. Joh. 21. v. 17.

68. At quomodo ex futurorum annunciatione divina Filii Sapientia & Deitas probari poteſt, *cum etiam Prophetæ & Apoſtoli prædixerint futura.* *5. Etiam Prophetæ & Apoſtoli prædixerunt futura.* Reſp. Magnum verò hîc intercedit diſcrimen. Quicquid Prophetæ & Apoſtoli prædixerunt, id *Spiritus Chriſti illis revelavit.* 1. Petr. 1. verſ. 10. at Chriſtus ideò & inde prænunciavit futura, quia *omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ in ipſo reconditi.* Coloſſ. 2. v. 3. quod de nullo Propheta vel Apoſtolo dici poteſt. Illi nihil quicquam de rebus abſentibus vel futuris ſcire potuerunt, præterquam quod Deus vel per ſomnia, vel per viſiones, vel alio modo ipſis manifeſtaret, ut apparet in exemplo Eliſæi 2. Reg. 4. verſ. 27. ſed Chriſto nihil quicquam abſconditum eſt, ille *novit omnia*. Joh. 21. v. 17.

69. Quintò tribuitur Filio ſumma agendi libertas, quæ eſt eſſentialiter Deo propria. *F. D. agendi libertas.* Johan. 5. v. 21. *Sicut Pater ſuſcitat mortuos & vivificat: ſic & Filius quos vult, vivificat.* cap. 10. v. 18. *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam.* At, inquis, cur toties repetit, *ſe non veniſſe, ut ſuam, ſed ut Patris voluntatem faceret?* *Objectiones contra libertatem 1. negat ſe veniſſe, ut faceret voluntatem ſuam.* Joh. 6. v. 38. Reſp. His & ſimilibus dictis voluntatis libertatem ſibi Filius minimè amputat, ſed cum Patre ſe idem velle oſtendit. *Τὸ θελητὸν ἓν ἐστι καὶ μία θέλησις, ὡς καὶ οὐσία μία.* Loquitur Chriſt' ut Mediator & Legatus à Deo in mundum

missus,

miſſas, atque in hoc ſuo munere ſe nihil quicquam proprio arbitrio egiſſe profitetur, ſed ea, quæ in æterno Trinitatis decreto ſibi commiſſa.

2. Negat ſeſe quicquam à ſeipſo facere, Joh. 5. v. 19.

70. Cur verò Joh. 5. v. 19. dicit: *Non poteſt Filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit Patrem facientem, quæcunque enim ille fecerit, hæc & Filius ſimiliter facit?* an non volendi & agendi libertatem hoc dicto ſibi amputat? Reſp. minimè verò Filius per æternam generationem à Patre ſuam eſſentiam, (ac proinde agendi potentism, quæ cum eſſentia ταυτὸ eſt) habet. Ut ergò non eſt à ſe, ita etiam non agit à ſe. Auguſt. tract. 160. in Johan. *Habuit aliquid aliquando Deus Filius, quod nondũ habuit idem ipſe homo Filius, quia nondum erat homo factus ex matre, quando tamen univerſa habebat cum Patre; Quapropter quod dixit, tui erant, non inde ſe ſeparavit Deus Filius, ſine quo nihil unquam Pater habuit, ſed ſolet illi tribuere omne, quod poteſt, à quo eſt ipſe, qui poteſt, à quo enim habet, ut ſit, ab illo habet, ut poſſit, & ſimul utrumque ſemper habuit.* Hact. Auguſt. Una eſt in Patre & Filio agendi libertas & potentia, nec per aliam potentiam agit Pater, per aliam Filius, ſed ut indiviſa & una eſt utriuſque eſſentia, ita quoque una & indiviſa utriuſque potentia: *id quod agit*, dicit Nazianz. orat. 2. de Theol. *eſt una communis tribus Deitas*: ideoq; immediatè ſubjicit Chriſtus, quæcunque Pater facit, eadem & Filius ὁμοίως facit, non minora quædam opera vel minori aliquâ potentiâ agit Filius quàm Pater, ſed eâdem operâ, eâdem potentiâ cum Patre efficit. Baſil. lib. 4. contra Eunom. pag. 349. reſpondet, *ut homo loquitur Chriſtus, non ut Deus*: ſed prior reſponſio textui convenientior, nimirum à proprietatibus perſonalibus differentibus non poſſe etiam differentem ὕπαρξιν vel agendi potentiam concludi.

F. D. veritas.

71. Sextò tribuuntur Filio, quòd ſit ipſa Veritas ἀψευδὴς ſcilicet & ἀμεταβλήτως, id quod ſolius veri Dei proprium eſt Joh. 5. v. 33. Johannes teſtimonium dedit veritati. Johan. 14. v. 6. Ego, *inquit Filius Dei*, ſum via, veritas & vita, hinc dicitur fidelis & verax Apocal. 3. v. 14. cap. 19. v. 11. vera lux. Joh. 1. v. 9. 1. Johan. 2. v. 8. unde etiam verbum ejus dicitur verbum veritatis. Quando Prophetæ & Apoſtoli dicuntur teſtes veraces, non tribuitur eis eſſentialis aliqua Dei proprietas, ſiquidem nuſpiam dicuntur ipſa Veritas, ſed quando Filius Dei dicitur fidelis & verax, id juxta Scripturę interpretationem ita intelligendum, quòd ſit eſſentialiter ipſa veritas.

F. D. perfectio & Gloria divina.

72. Attributa divina tertiæ claſſis disertè Filio tribuuntur. Primò enim *eſt* perfectus Hebr. 7. v. 28. *eſt ipſa perfectio, unde etiam* perfectam adducere potuit juſtitiam, perfectum exhibere ſacrificium Heb. 10. v. 14. Secundò *divina gloria* ipſi tribuitur Exod. 16. v. 7. Cras videbitis gloriam Domini (Filii ſcilic. qui fuit ductor populi 1. Cor. 10. v. 9.) audivit enim veſtrum murmur cootra Dominum. Conjunge Exod. 24. v. 16. 17. cap. 29. v. 42 c. 33. v. 18. cap. 34. v. 5. c. 40. v. 34. Levit. 9. v. 6. 23. Num. 14. v. 10. 21. cap. 16. v. 19. 42. c. 20. v. 6. Hæc & ſimilia loca juxta interpretationem Apoſtolicam 1. Cor. 10. v. 9. meritò accipimus de Filio Dei qui divinam ſuam gloriam in externis ſignis manifeſtavit. Propono etiam conſiderandam hanc collationem. Sicut *gloria Domini implebat olim tabernaculum* Exod. 40. v. 34. & *templum Salomonis* 1. Reg. 8. v. 11. ita aſſumtam carnem in plenitudine temporis eadem gloria Domini implevit, quę proinde dicitur templum Joh. 2. v. 19. quippe in quo tota plenitudo divinitatis habitat σωματικῶς Col. 2 v. 9. Sic Joh. 1. v. 14. c. 2. v. 11. cap. 11. v. 40. *in miraculis Chriſti divina ejus* gloria manifeſtata dicitur. Confer etiam Eſa. 6. v. 3. cum Joh. 12. v. 41. Eſa. 35. v. 2. 4. 5. cum Matth. 11. v. 30. Eſa 40. verſ. 3. 5. cum Matth. 3. v. 3. Luc. 3. v. 4. Eſa. 60. v. 1. 3. cum Luc. 2. v. 9. & refer huc viſiones Propheticas omnes, in quibus gloria Dei apparuiſſe dicitur. *Tertiò Filius Dei dicitur* beatus, ſiquidem in ipſo eſt vita æterna, & abſque eo nulla eſt ſalus Actor. 4. v. 12. c. 10. v. 43. quò pertinent dicta omnia, in quibus σωτὴρ, & Jeſus appellatur, ideò enim eſt Salvator noſter, quia ſuo merito ſalutem in nobis peperit: ideò & inde ſalutem nobis promereri potuit, quia eſſentialiter eſt ipſa Salus & Beatitudo.

F. D. Beatitudo.

F. D cum Patre æqualitas.

73. Neve quis ſuſpicetur, vel in eſſentia, vel in attributo quodam eſſentiali Filium eſſe Patre inferiorem, ideò dicitur eſſe unum cum Patre Joh. 10. v. 30. 1. Joh. 5. v. 7. dicitur in ipſo habitare plenitudo Deitatis Col. 2. v. 9. dicitur æqualis Patri. Joh. 5. v. 18. Phil. 2. v. 6. dicitur habere omnia, quæ Pater habet, Joh. 16. v. 15. cap. 17. v. 10. Quid contra hunc Solem illi tenebrarum filii obtendunt?

Exceptiones novorum Samoſatenianorum

1. Contra locum Joh. 10 v. 30.

74. Contra locum Joh. 10. v. 30. in quo Chriſtus dicitur unum eſſe cum Patre, ita excipiunt. p. 121. *non poſſe ex eo unitatem eſſentiæ deduci. cùm Joh. 17. v. 11. 12. eodem modo* credentes ſint unum. quomodo Pater & Filius unum ſunt, *ideoq́; nullam aliam intelligendam eſſe unitatem, quam voluntatis & potentiæ in opere ſalutis, non autem eſſentiæ, quippe cùm alibi Pater dicatur major Filio Joh. 14. v. 28.* Reſp. unitas voluntatis & potentiæ in Patre & Filio præſupponit eſſentiæ unitatem, ſiquidem Pater vult & operatur eâ voluntate & potentiâ, quæ eſt ipſa ejus eſſentia. Vitioſam collationem hujus loci cum Joh. 17. v. 11. excuſſimus ſuperiùs in tr. de Trin. tb. 26. Nec quicquam derogat eſſentiali Patris & Filii unitati, quòd Filius Patrem ſeſe majorem dicit, quia referendum hoc eſt ad aſſumtam Filii Naturam, *æqualis eſt Patri ſecundùm divinitatem, minor autem Patre ſecundùm humanitatem.*

2. Contra locum Coloſſ. 2. v. 9.

75. Contra dictum Coloſſ. 2. v. 9. excipiunt, pag. 154. *id eo ſenſu accipiendum, quòd in doctrina Filii voluntas DEI plenè & integrè nobis manifeſtata ſit.* Reſp. ideò & inde Filius Dei conſilium & voluntatem divinam de ſalute noſtra plenè nobis manifeſtavit, quia eſt in ſinu Patris. Johan. 1. v. 18. ejuſdem cum Patre eſſentiæ. Proinde non eſt cogitandum in egregio illo dicto Apoſtolico nihil plus contineri, quàm quòd Chriſtus voluntatem Dei plenè nobis manifeſtaverit, quin potiùs & valde illuſtris deſcriptio unionis hypoſtaticæ. Singula vocabula in hac ſententia ſunt diligenter expendenda, ait Chemnit. de duab. Nat. in Chriſto c. 9. p. 111. Nominat nôn virtutes ſeu qualitates, divinos habitus, aut dona divina, ſed ipſam θεότητα. Deitatem, ſeu divinam Naturam: & plenitudo Deitatis ſignificat ipſam perfectiſſimam divinam Naturam Filii Dei, & quicquid in ea eſt, vel ad eam pertinet, ſicut plenitudo orbis ſeu maris in Scriptura ita vocatur. *Illam ipſius Deitatis plenitudinem dicit inhabitare in Chriſto*, quod non poteſt intelligi, quaſi in Deitate inhabitet plenitudo Deitatis, in Deo enim omnia ſunt eſſentialia, ſeu ipſa eſſentia, & nihil habitat in ſeipſo: diſtinctè igitur indicat Deitatem inhabitantem & habitaculum ſeu templum, in quo inhabitat, aſſumtam ſcil. Naturam. Adverbium verò σωματικῶς non ſignificat,

ficat, quòd ipſa divinitas ſit corporea vel corporalis, ut corporaliter per ſe alicubi adſit, ſed oſtendit, quòd corpus Chriſti ſit habitaculum illud, in quo tota plenitudo Deitatis inhabitet &c. Hact. Chemn. Plura de hoc dicto ſuo loco.

3. Contra dicta de æqualitate Patris & Filii.

76. Contra dicta de æqualitate Patris & Filii its excipiunt pag. 122. *non poſſe ex illis divinam Naturam Filii deduci, ſed potius contrarium: Si enim illi Deo, qui ſolus Naturâ Deus eſt, æqualis eſt, manifeſtum ex eo, quòd Naturâ ille Deus eſſe nequeat: æqualitas autem in eo conſiſtit, quod potentiâ illâ, quam à Patre accepit, omnia opera ſoli Deo propria ita efficit, ut Deus ipſe.* Reſp. ſi in ullo Filius ſecundùm divinam ſuam Naturam eſt inferior Patre, nondum erit æqualis Patri, quia æqualitas omnimodam eſſentiæ unitatem includit. Nec in tempore ſolùm ſecundùm humanam Naturam Filius Dei omnipotentiam per unionem perſonalem accepit, ſed ſecundùm divinam ſuam Naturam ab omnipotente Patre genitus eſt omnipotens Filius, ac niſi talis eſſet omnipotentiæ illius, ut homo particeps fieri non potuiſſet, neque enim attributa divina ineſſe alteri poſſunt, ut ſubjecto, cùm non ſint accidentia, quorum proprium eſt ineſſe alteri ut ſubjecto. Aut ergò omninò deneganda eſt Chriſto omnipotentia, aut concedendum, quòd ſit verus Deus; ſiquidem communicatio illa omnipotentiæ humanitati aſſumtæ facta locum non haberet, niſi Chriſtus ſecundùm divinitatem eſſet Naturâ Deus, cùm non ſit eſſentialis vel accidentalis, ſed perſonalis communicatio. Porrò quod dicunt, ſolum Patrem ita eſſe Naturâ Deum, ut Filius non ſit Naturâ Deus, id excuſſimus theſi 21. & ſequentibus.

4. Contra dicta, in quibus Chriſtus dicitur, Omnia habere, quæ Pater habet.

77. *Contra dicta, in quibus Chriſtus dicitur, Omnia habere, quæ Pater habet.* ita excipiunt pag. 127 *vocabulum* Omnia, *referendum eſſe ad ſubjectam materiam, non abſolutam Univerſalitatem exprimere.* In cap. 16. *Johannis agi de illis, quæ per Spiritum S. erant manifeſtanda de Chriſti regno.* In c. 17. *Johannis agi de diſcipulis, qui Chriſto a Patre dati.* Subjungunt etiam *Chriſtum habere omnia ex gratia & dono Patris, non autem Naturâ.* Reſp. qui dicit omnia, nihil excludit: ſi Filius non eſt Naturâ verus Deus, utique Pater infinita habebit, quæ non habet Filius, quomodo ergò dicere ulla veritatis ſpecie poterit Filius, *quod omnia habeat, quæ habet Pater?* nec limitatè accipienda ſunt verba Chriſti, quia duplex Univerſalitatis nota additur πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ Joh. 6. v. 15. Patris eſt æterna Deitas, infinita potentia, majeſtas divina, Patris eſt cœlum & terra, Angeli & omnes homines: hæc ergò omnia ſunt Filii, quia omnia quæcunque habet Pater, habet etiam Filius. Chriſtus ex eo oſtendit, Spiritum ſanctum à ſeſe (Dei Filio) accipere omnia (puta per æternam proceſſionem) quia *omnia, quæ Pater habet, ſunt etiam Filii* (quia Patris & Filii eſt una eſſentia, nec minùs à Filio quàm à Patre procedit Spiritus ſanctus.) Quod additur Chriſtum omnia habere ex dono & gratiâ, id de humana Chriſti Natura concedimus, ibi enim uſurpatur vox ἐχαρίσατο Phil. 2. v. 9. ſed de divina Natura pernegamus, ejus quippe reſpectu per æternam à Patre generationem habet omnia.

Deitas Filii probatur ex proprietate perſonali.

78. Egimus hactenus de eſſentialibus attributis Deo propriis, quæ Filio Dei Scriptura tribuit, atque eo ipſo Filium Dei eſſe verum DEUM demonſtrat: ſequitur, ut *de proprietate perſonali* agamus, quo conſiſtit in eo, *quod ſit ab æterno à Patre genitus, & quòd ab ipſo procedit Spiritus S.* De hac perſonali proprietate agemus infrà pluribus, eamque ex Scripturis comprobatam dabimus, & quid contra eam regenerant Antichriſti, diſcutiemus, *hac vice ita argumentamur.* Quicunque eſt æternus, proprius & unigenitus Dei Filius, ille etiam eſt verus Deus. Chriſtus eſt æternus, proprius & unigenitus Dei Filius. Ergò etiam eſt verus Deus. Major eſt evidens, ideò enim & inde dicitur Chriſtus Dei Filius ſecundùm divinam Naturam, quia per æternam à Patre generationem eandem eſſentiam accepit. Epiphan. hæreſ. 69. contra Arioman. pag. 340 in græco. Ὅμοιος θεὸς πατὴρ ὢν τῇ φύσει, τοιοῦτον ἐγέννησε τὸν υἱόν· ἐγέννησε δὲ αὐτὸν ἀεὶ ὄντα, οὐ συναδελφὸν, ἀλλ᾽ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον ὅμοιον αὐτῷ κατὰ φύσιν. Bernhard. ſerm. 1. de advent. col. 1. *Non fas eſt. Dei Filium degenerem ſuſpicari, ſed æqualis fateri neceſſe eſt altitudinis & ejuſdem penitus dignitatis: nam & filios Principum Principes, & filios Regum Reges eſſe quis neſciat?*

Exceptiones Samoſatenianorum contra proprietatem perſonalem Filii.

79. Excipiunt Samoſateniani p. 124. 1. *Filium hominis dici Filium Dei, qui cùm ſit homo, non poſſit divinam habere Naturam.* Reſp. imò verò contrarium eſt inferendum: cùm Filius hominis dicatur Filius Dei, utique ergò divina Natura in eo eſt agnoſcenda. Duæ Naturæ divina & humana conſtituunt unam Chriſti perſonam. Fanatici ex principio rationis (quòd Deus non poſſit eſſe homo, & quòd homo non poſſit eſſe Deus) negant fidei articulũ perſpicuis in Scriptura verbis propoſitũ, quod quàm uſitatum eſt omnibus hæreticis, tàm veræ fidei, imò & rectæ rationi eſſe adverſum, ſuo comprobatum dedimus loco. Bernhard. Epiſt. 190. de Petro Abailardo col. 914. *Quid magis contra fidem quam credere nolle, quòd non poſſis ratione attingere.* 2. *Dicunt, etiam alios homines dici filios Dei.* Reſp. Hilar. lib. 12. de Trin. *Vero Patri ſolus, qui ex eo naſcitur verè Filius eſt, & nos quidem Filii Dei ſumus, ſed per facturam. Fuimus enim aliquando filii iracundiæ, ſed filii Dei per adoptionem effecti ſumus potius quàm naſcimur, & quia omne quod fit, antequam fiat, non fuit, nos cùm filii non fuiſſemus, efficimur. Ante enim filii non eramus, ſed per gratiam facti ſumus non nati neque generati, ſed acquiſiti, Acquiſivit enim nos Deus ſibi, & per hoc dicitur nos genuiſſe. Genuiſſe enim Deum Filios nunquam cum proprietatis ſignificatione cognoſcimus dici. Ex adoptione enim homo factus Filius Dei, non ex generatione, neque ei proprietas eſt, ſed nuncupatio: ac per id non verè Filius eſt, quia nec propriè natus dicitur, nec ſemper fuit Filius. Unigenitus autem Deus nec fuit aliquando non Filius, nec fuit aliquid antequam Filius, nec quicquam ipſe niſi Filius. Atque ita qui ſemper eſt Filius, naſcibilitatis proprietate ac veritate Filius eſt ejus ſolius, qui genuit, & ille tantùm qui genuit, Pater ipſius eſt: quia ſicut ille Filius origine, ita ille Pater generatione.* Hact. Hilar. *Obſervandum igitur,* quàm accuratè Scriptura de Filio DEI loquatur. DEUS vocatur Pater credentium, ſed quia longè aliâ ratione eſt Pater noſter, & aliâ ratione Pater Jeſu Chriſti, ideò Johan. 5. v. 18. πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεὸν, quo ipſo ſe DEO æqualem fateri probè intellexerunt Judæi: Credentes dicuntur *Dei Filii*, ſed ut ſciamus longè aliâ ratione Chriſtum dici Dei Filium, ideò vocatur ἴδιος υἱὸς Roman. 8. v. 32. Credentes dicuntur *nati ex DEO*, ſed ut diſcamus longè alia ratione Filium dici à Patre genitum, ideò vocatur μονογενὴς Joh. 1. v. 14. DEUS eſt *Pater noſter*, quia

creavit

creavit nos, & quia in Chriſto paternè nos diligit, & vitæ æternæ hereditatē nobis diſtribuit: ſed Pater C[illegible]i eſt, quia ab æterno eum ex ſua eſſentia genui[illegible] Nos Filii Dei ſumus adoptivi, Johan. 1. v. 12. [illegible]riſtus autem Dei Filius eſt naturalis, nos adoptione tales, cùm *Naturâ ſimus filii iræ*, Eph. 2. v. 3. ſed ille generatione. Nos ex DEO naſcimur ſpirituali per verbum & Spir. ſancti παλιγγενεσίᾳ, ſed Filius ex eſſentia Patris ante omnia ſecula genitus eſt, unde etiam μονογενὴς καὶ πρωτότοκος dicitur. 3. *Dicunt ex eo, quòd Chriſtus dicitur Dei Filius, colligi poſſe, quòd non ſit unus ille verus Deus, aliàs eſſet ſuiipſius Filius.* Reſp. Quando Chriſtus ſecundùm divinam Naturam dicitur Dei Filius, nomen Dei accipitur ὑποστατικῶς pro perſona Patris, rectè igitur ex eo colligitur, quòd non ſit Pater, ſed minùs rectè infertur, quòd non ſit DEUS, quia per æternam à Patre generationem eandem divinam accepit eſſentiam, eſt Deus verus ex Deo vero genitus. 4. *Dicunt, Chriſtum dici proprium & unigenitum Dei Filium, quia inter omnes filios eſt præcipuus & dilectiſſimus, ſicut & Iſaac dicitur unigenitus.* Heb. 11. v. 17. *& Salomon* Prov. 4. v. 1. Par. 3. v. 5. Reſp. Non ἐξοχικῶς, ſed ἐξαιρέτως καὶ μοναδικῶς Chriſtum dici Dei Filium, oſtendunt appellationes ἴδιος καὶ μονογενὴς, earundemque ratio, quod ſcil. ſit ab æterno à Patre genitus, ut ſuo loco oſtendemus. Quare & quomodo Chriſtus dicatur unigenitus Dei Filius, luculentè exponitur Joh. 1. v. 41. nimirum, *quia eſt ὁ Λόγος*, qui erat ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν v. 2. *per quem omnia facta ſunt.* v. 3. ideoque ipſe non eſt factus, ſed ab æterno à Patre genitus, qui *in temporis plenitudine* caro factus divinam ſuam gloriam Apoſtolis exhibuit conſpicuam, quam per æternam à Patre generationem accepit, quo ſenſu ſit, & dicatur μονογενὴς παρὰ Πατρός. verſ. 14. unde etiam *credentibus in ſeſe poteſtatem dare poſſit, ut & ipſi fiant Dei filii*, nimirum per adoptionem verſ. 12. Eadem expoſitio proponitur Coloſſ. 1. *Chriſtus eſt μονογενὴς* Dei Filius, quia eſt πρωτότοκος πάσης κτίσεως, *genitus ante omnem c[illegible] turam*, verſ. 15. *per quem condita ſunt univerſa.* verſ. 16. *& omnia in ipſo conſiſtunt*, verſ. 17. *Chriſtus erat & dicebatur* Dei Filius *ante ſuam ex Maria [illegible]vitatem*, Pſal. 2. v. 7. Prov. 30. v. 4. ac proinde [illegible] nequit citra blaſphemiam, ideò & inde tantùm Chriſtum vocari Dei Filium unigenitum, quia humanitas ejus ſit concepta de Spiritu ſancto.

Deitas Filii probatur ex operibus divinis.

80. Expoſuimus hactenus duas argumentorum claſſes, ex quibus vera Filii Deitas comproba[illegible] [illegible]rtia claſſis petenda eſt *ex operibus divinis*, [illegible]io Dei Scriptura tribuit, *ubi ſic concludi*[illegible] [illegible]uicunque tribuuntur opera divina ſoli ve[illegible]o DEO propria, is eſt verus Deus. Atqui Filio Dei tribuuntur opera divina ſoli DEO propria. Ergò eſt verus DEUS. Major eſt certa, quia opera teſtantur de potentia, ſed potentia & eſſentia divina realiter unum ſunt, Minorem confirmat primò opus illud ad intra, quod ſcilicet ab ipſo, ut & à Patre procedit Spiritus ſanctus, *ubi ſic concludimus:* A quo procedit Spiritus ſanctus, ille eſt verus DEUS. A Filio procedit Spiritus ſanctus. Ergò Filius eſt verus Deus. Majoris ratio pendet ex eo, quia Spiritus ſanctus verus DEUS per æternam illam à Patre & Filio proceſſionem accipit ſuam Deitatem. Minoris confirmatio ſuum poſtea babebit locum. Obſerva autem hanc ſpirationem, quâ Filius unà cum Patre ab æterno ſpirat Spiritum Sanctum ſuo quodam modo etiam ad proprietatem hypoſtaticam Filii referri poſſe, atque ita pertinebit ad ſecundam argumentorum claſſem.

1. Ex opere ad intra.

81. Deinde confirmant principalis argumenti aſſumtionem (quòd ſcil. Filio Dei tribuantur opera merè divina) opera, quæ dicuntur ad extra & omnibus tribus perſonis ſunt communia. Ubi primò obſervanda ſunt *dicta generalia*, in quibus eadem opera Patri & Filio tribuuntur: deinde *dicta ſpecialia*, in quibus certa quædam opera divina, videlicet *creatio, conſervatio* &c. Filio tribuuntur.

2. Ex operibus ad extra.

Ad priorem claſſem pertinet egregium illud teſtimonium Joh. 5. verſ. 17. *Pater meus* (dicit Chriſtus) *uſque modo operatur, & ego operor* (Judæi accuſabant Chriſtum, quòd Sabbatum violaret, quibus ipſe reſpondet: Pater meus abſque ullo Sabbati reſpectu continuò divina opera efficit, & ego operor unà cum ipſo: Pater operatur & Filius, duæ ergò ſunt perſonæ: ſed propter operationis unitatem una eſt eſſentia) v. 18. Judæi ex eo colligunt, *quòd Patrem ſuum ἴδιον vocârit Deum, ſeque æqualem Patri profeſſus ſit.* ideo magis irritantur, quibus verſ. 19. reſpondet Chriſtus: *Amen, amen dico vobis, non poteſt Filius à ſe facere quicquam, niſi quòd viderit Patrem facientem, quæcunque enim ille fecerit, ὁμοίως, eadem facit Filius* (à ſe non facit quicquam Filius, quia non eſt à ſe, ſed à Patre per æternam generationem: & tamen ὁμοίως eadem, quæ Pater efficit, quia per generationem illam eandem accepit à Patre eſſentiam, & agendi potentiam) verſ. 20. *Pater enim diligit Filium & omnia demonſtrat ei, quæ ipſe facit & majora his demonſtrabit opera, ut vos miremini* (operor cum Patre eadem opera & eodem modo, quomodo ergo operum paternorum non ero conſcius) verſ. 21. *Sicut Pater ſuſcitat mortuos & vivificat. ſic & Filius, quos vult, vivificat.* verſ. 23. *Ut omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem* (ex unitate eſſentiæ eſt unitas operationis, unitatem operationis ſequitur ἰσοτιμία honoris æqualitas.) Sic Joh. 14. v. 13. dicit Chriſtus ad diſcipulos: *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio.* v. 14. *Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Sic ergò concludimus Ubi eſt ταυτότης in operibus & operandi modo, ibi etiam eſt ταυτότης eſſentiæ. At in Patre & Filio eſt ταυτότης quoad modum agendi, & quoad opera. Ergò etiam in Patre & Filio eſt ταυτότης eſſentiæ.

1. In genere.

82. In ſpecie tribuitur Filio Dei 1. Creatio, quam eſſe opus verè divinum & ſoli DEO proprium, oſtendunt ſequentia teſtimonia. Eſa. 44. v. 24. cap. 45. v. 7. Jerem. 10. v. 11. Porrò à creationis opere Filium non eſſe excluſum, ſed potiùs unà cum Patre & Spiritu S. omnia creâſſe, teſtantur hæc dicta. Gen. 1. v. 1. *In principio creavit Elohim cœlum & terram*, (tres perſonæ Deitatis, quas in ſequentibus exprimit) v. 2. *& dixit Deus, Fiat lux*, & ſic conſequenter in deſcriptione reliquorum operū (per illud *dicere* intelligi Verbum ὑποστατικὸν, videlicet Dei Filium, authenticus teſtis & Interpres eſt Johan. cap. 1. verſ. 1. (Pſalm. 33. verſ. 6. *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & Spiritu oris ejus omnis exercitus eorum.* Pſalm. 102. verſ. 26. *Initio Domine tu fundâſti terram, & cœli ſunt opera manuum tuarum.* id Hebr 1. v. 11. refertur ad Filium. Proverb. 2. verſ. 19. *Iehovah in ſapientia fundavit terram,*

2. In ſpecie ubi occurrit 1. Creatio.

terram, ſtabilivit cœlos in intelligentia. v.20. *In ſcientia ejus abyſſi ruperunt ſeſe & cœli ſtillant rorem.* Id exponitur Proverb.8.v.30. *quando ponebat fundamenta terra,* dicit Sapientia, *eram artifex cum eo.* Sap.9.v.1. *Deus Patrum, ac Dominus miſericordia, qui omnia creâſti Verbo tuo.* v. 2. *atq; hominem tuâ ſapientiâ feciſti.* Jerem. 10. v. 12. *Deus fecit terram potentiâ ſuâ, ſtabilivit orbem ſapientiâ ſuâ, & prudentiâ ſuâ extendit cœlos* (Chriſtus eſt *DEI virtus* 1.Cor.1.v.24. *& ſapientia* Matth.11.verſ.16 1.Corinth.1. v.24.) id reperitur infrà cap.51. v.15. Sic Jerem.32.verſ.17. *Domine Jehovah, ecce tu feciſti cœlum & terram potentiâ tuâ magnâ & brachio tuo extenſo* (brachium Dei eſt Chriſtus Eſa.52. verſ.10.cap.53.v.1.cap.63.v.5.) Johan.1.verſ.1. *Λόγος* ille, qui in tempore *caro factus*, *erat in principio*, verſ.3. *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt.* verſ. 10. *mundus per ipſum factus eſt*: Pertinet huc collatio locorum. *Jehovah, qui extendit cœlos ſolus,* dicit Eſa.45. v.23. *mihi curvabitur omne genu*, *quod Apoſtolus* Roman.14.v.11. ad Filium accommodat, 1.Cor.8. verſ.6. *Nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illum: & unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum.* Epheſ.3.v.9. *DEUS omnia creavit per Chriſtum Jeſum.* Coloſſ.1.v.16. *in ipſo* (Filio) *condita ſunt univerſa in cœlis & in terra, viſibilia & inviſibilia, ſive throni, ſive dominationes, ſive principatus, ſive poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt.* Heb.1.v.2. *Per Filium DEUS & ſecula fecit.* Apocal.3.v.14. *Hoc dicit fidelis & verax, qui eſt principium creaturæ DEI* (à quo omnis creatura ſuum habet principium) cap.4.verſ.10. *Procidunt viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, & adorabant viventem in ſecula ſeculorum &c. dicentes* verſ.11. *dignus es Domine DEUS noſter, accipere gloriam & honorem: & virtutem, quia tu creâſti omnia, & propter voluntatem tuam ſunt, & creata extant,* (ſedens ille in throno erat Chriſtus, ut ex contextu & præcedentibus capp. apparet.)

Exceptiones Samoſatenianorum. 1. Contra dictum Joh.1. v.3. Omnia per ipſum facta ſunt.

83. Excipiunt Samoſateniani contra dictum Joh.1.v.3. *Omnia per ipſum facta ſunt.* pag.87. & 139. *Primò non haberi hoc loco, quod omnia ſint per Filium creata, ſed facta.* Reſp. Fieri hoc loco eſt creari, ut exponitur Coloſſ.1.v.16. τὰ πάντα ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη: Epheſ. 3. v. 9. πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Præterea reſpicit Johannes ad primum caput Geneſeos, & Verbum illud, per quod omnia in principio facta ſunt, Filium DEI (in carne poſtea manifeſtatum) eſſe comprobat, ipſe quoque verborum ſonus evidenter Chriſtomachos hoſce redarguit. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, ὃ γέγονεν quod factum eſt. Atque ut pertinax illorum blaſphemia magis retundatur, conjungenda reliqua dicta omnia, in quibus opus creationis Filio tribuitur. Obſerva diligenter LXX. Interpretes Geneſ. 1. eadem voce creationis opus deſcribere, ἐγένετο φῶς, v.3. ἐγένετο στερέωμα, v.6. &c. concludit igitur Johannes, omnia illa, de quibus Moſes dicit, quòd per verbum Dei extiterint, per Filium facta eſſe. Proinde contra conſcientiam negant fieri & creari hîc eſſe ἰσοδυναμοῦντα. 2. *Dicunt, particulam PER plerunq; denotare non primam rei cauſam, ſed inſtrumentalem.* Reſp. Procedit à particulari, particula *PER* denotat aliquando inſtrumentalem cauſam principali inferiorem, Ergò etiam hoc loco, repetimus enim & urgemus dictum Chriſti Johan.5.v.19. Quæcunque Pater fecerit, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ: Ergò non inferiori aliquâ, ſed eâdem potentiâ cum Patre operatur Filius. Neq; n. per Filium, tanquam per organon ſervile Pater creavit omnia, ſed tanquā per ſubſtantialem ſuam virtutem & ſapientiam, nimirū, quia Filius eſt unius vel potiùs ejuſdem virtutis & potentiæ cum Patre, ac proinde Pater nō operatur aliâ potentiâ, Filius verò aliâ & diverſâ, ſed unâ eademq; potentiâ Pater & Filius operatur, inde eſt, quòd non ſolùm per Filium omnia eſſe condita, Scriptura dicit, ſed & in caſu recto de eo pronunciat, quòd Filius *creaverit omnia* Apoc.4.verſ.11. Quòd fundârit terram, & quòd cœli ſint opera manuum ejus Hebr.1. verſ.11. Quòd Elohim (Pater, Filius & Spiritus ſanctus) in principio creârint omnia, Geneſ.1.v.1. unde etiam cum autoritate poteſt imperare creaturis Luc.8.v.25. eaſdemque mutare, Johan.2.v 9. quippe quarum eſt omnipotens creator. Ceterùm quod notanter dicit Scriptura, per Filium creata eſſe omnia, ideò fit, quia potentiam creandi per æternam generationem à Patre accepit Filius, & quia eſt ſubſtantialis virtus & potentia Patris 1. Cor.1.v.24. *Per quam* omnia creavit Pater, ſicut de Spiritu ſancto dicitur, quod in ipſo ſunt omnia. Rom.11. verſ. 35. quia eſt indiſſolubile amoris vinculum inter Patrem & Filium. Nevè quis particulis illis (quæ agendi ordinem, non diverſitatem denotant) in fraudem Deitatis Filii abuteretur, ideò etiam Patri tribuitur, quòd per ipſum vocati ſimus ad communionem Filii. 1.Cor.1. verſ.9. quod *per illum* Paulus vocatus Apoſtolus Galat.1. v.1. & ſicut à Patre *dicuntur eſſe omnia*, Roman.11. v. 35. ita eodem modo de Filio dicitur, *quòd ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ omnes accepérimus* Joh.1.v.16. & in ſalutationibus Apoſtolicis non ſolùm gratia Dei per Chriſtum ad nos deſcendere dicitur, ſed etiam à Patre & Chriſto eadem nobis obtingere aſſeritur. 3. *Dicunt, voculam* Omnia, *non eſſe pro abſoluta Univerſalitate accipiendam, ſed pro ſubjecta materia de illis omnib9, quæ ad Evangelium pertinent,* ſicut 2. Cor. 5. v.17. nova facta ſunt omnia. Reſp. diſertè addit Johannes, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt, atque eo ipſo ſe abſolutè Univerſaliter loqui oſtendit: præterea Apoſtolus ſpeciali enumeratione Univerſalitatem illam explicat. Col.1. verſ 16. In ipſo condita ſunt univerſa in cœlis & in terra, viſibilia & inviſibilia, ſive throni ſive dominationes, ſive principatus, ſive poteſtates, Omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt. Ceterùm Evangeliſtam in principio capitis, non agere de iis, quæ ad Evangelium pertinent, ſed de rerum omnium creatione ſuperiùs oſtendimus th.45. loquitur enim de illo principio, de illo verbo, de illa creatione omnium, de qua Moſes agit. Et quomodo hæc exceptio locum habere poterit in reliquis dictis, quæ manifeſtè de primâ rerum creatione agunt, ut Proverb.8.Col.1.Heb.1. Torquent igitur Scripturas Antichriſti, quando ad renovationem per Chriſtum factam locum Johannis pertinere contendunt, ac proinde concidit, quicquid nugantur de explicatione dicti, Sine ipſo factum eſt nihil, quo denotari dicunt, licet Apoſtoli quædam ad Evangelium pertinentia perfecerint, ut vocationem gentium, abolitionem ceremoniarum legalium &c. tamen non ſine CHRISTO ejuſque auxilio hæc facta eſſe. Detorſio hæc eſt, non interpretatio; ſiquidem & ſcopo & contextui eſt contraria.

Addimus ἐκ περιουσίας, opus redemtionis præſupponere opus creationis, non enim minoris virtutis eſt redimere quàm creare: ejuſdem eſt κτίσις, cujus eſt ἀνάκτισις; ejuſdem eſt πλάσις, cujus eſt ἀνάπλασις, dicit Juſtinus: unde Eſa. 45. v. 15. 17. 18. verus Jehovah utrumque ſibi tribuit.

2. Contra locum Johan. 1. v. 10. Mundus per ipſum factus eſt.

84. Contra locum Johan. 1. v. 10. *Mundus per ipſum factus eſt*, ita excipiunt p. 90. *Primò non dici mundum creatum, ſed factum eſſe per ipſum.* Reſp. ἐγένετο hoc loco eſt ἐκτίσθη Col. 1. v. 16. quia *per Filium* καὶ τοὺς αἰῶνας ὁ πατὴρ ἐποίησεν Hebr. 1. verſ. 2. plura ſuperiùs. 2. Particulam *PER, denotare cauſam inſtrumentalem*, de eo itidem ſuprà diximus. 3. Per mundum *intelligi vel futuram gloriam* (quod probare cupiunt ex Heb. 2. v. 5. & c. 10. v. 5.) *a Chriſto paratam vel hominum renovationem a Chriſto peractam.* Reſp. Si vel maximè alicubi nomine mundi intelliguntur homines & novus ille mund⁹, tamẽ hoc loco alterutram harum ſignificationum locum habere negamus. Quod enim hoc loco Johannes dicit, idem eſt quod v. 3. dixerat: Omnia per ipſum facta ſunt, quod Sapientia dicit Prov. 8. v. 30. Quando ponebat fundamenta terræ, eram artifex cum eo, & delitiæ meæ, eſſe cum filiis hominum, quod Paulus dicit Coloſſ. 1. verſ. 16. in ipſo condita ſunt omnia. Denique quod Heb. 1. v. 2. dicitur, per quem & ſecula fecit. Conferimus etiam hunc locum Johannis cum Eſa. 1. v. 3. Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui, Iſraël autem me non cognovit. Perinde enim ut eo loco indignum eſſe pronunciat Propheta, quod populus Iſraëliticus nolit agnoſcere & celebrare eum, à quo tanta in ipſum extent beneficia, ita etiam Johannes dicit, indignum eſſe, quod homines non cognoverint eum, à quo ipſi & totus mundus in principio conditi, & *qui eſt* vera lux illuminare ſatagens omnem hominem venientem in hunc mundum.

3. Contra locum Coloſſ. 1. v. 16. Omnia in ipſo & per ipſum condita ſunt.

85. Contra locum Coloſſ. 1. v. 16. *Omnia in ipſo & per ipſum condita ſunt*, ita excipiunt pag. 93. *Primò* particulam *PER*, *denotare cauſam inſtrumentalem*, qua de re ſuprà. 2. Vocem creationis *de reparatione accipiendam, quæ eſt nova quadam creatio.* Eph. 2. v. 10. & 15. Jac. 1. v. 18. Reſp. de utroque opere tùm creationis tùm redemtionis agit Apoſtolus in iſto capite, de creatione quidem, quando dicit, *Omnia per* πρωτότοκον *illum* πάσης κτίσεως *eſſe condita, tàm quæ in cœlo, quàm quæ in terra:* de redemtione verò & renovatione, cùm ait, *per eundem omnia reconciliata eſſe* Patri v. 20. Porrò priorem locum non poſſe de reformatione ſive de renovatione accipi, ita demonſtramus. Dixerat Apoſtolus *Chriſtum* eſſe imaginem Dei inviſibilis, πρωτότοκον πάσης κτίσεως v. 10. id probat v. 16. *quia in ipſo condita ſunt univerſa*, quod ſi per iſtam κτίσιν intelligas reformationem, quomodo cohærebit contextus, cùm reformatio longè poſt conditas creaturas facta ſit? Præterea quomodo Chriſtus erit *primogenitus novæ creaturæ*, cùm ante nativitatem Chriſti ex Maria virgine multi jam inde ab orbe condito renovati & novæ creaturæ facti ſint? Denique addit Apoſtolus, *per Chriſtum condita eſſe viſibilia & inviſibilia, thronos, dominationes, principatus, poteſtates*, quibus verbis Angelos deſcribit, at illi nullâ per Chriſtum redemtione indiguerunt. Denuò etiam repetimus illam per Chriſtum factam renovationem præſupponere creationem. Ex his probè penſitatis corruit, quòd 3. dicunt, *voculam*, Omnia, *non eſſe abſolutè Univerſalem*, idque ex verſ. 20. demonſtrare cupiunt. At, uti diximus, diſtincta hîc deſcribuntur Chriſti opera, quæ non ſunt confundenda. Pro Univerſalitate voculæ *Omnia*, ita argumentamur. Quandocunq; tales proponuntur ſpecies, quę univerſam generis amplitudinem in ſe complectuntur, tùm abſoluta Univerſalitas intelligenda eſt. At hîc tales proponuntur ſpecies, quia viſibile & inviſibile complectuntur in ſeſe quicquid uſpiam eſt in creaturis, unde in Symbolo Niceno dicitur: *Credo in Deum Patrem omnipotentem creatorem viſibilium & inviſibilium*, id eſt, rerum omnium. Idem judicium eſto de vocibus cœli & terræ, quibus omnes creaturas paſſim in Scriptura comprehendi, perſpicuum eſt.

4. Contra locum Heb. 1. v. 2. per quem & ſecula fecit.

86. *Contra locum Hebr. 1. v. 2.* per quem & ſecula fecit. excipiunt pag. 95. *Primò non dicit Chriſtum feciſſe ſecula, ſed per Chriſtum facta eſſe.* Reſp. Hac de re egimus ſuperiùs. *Secundò per nomen Mundi, vel ſeculorum intelligi poſſe futurum ſeculum:* id probare cupiunt ex eo, *quòd per eum dicantur facta ſecula, qui eſt hæres conſtitutus omnium, jam verò Chriſtus poſt reſurrectionem ex mortuis demùm eſt heres omnium conſtitutus.* Reſp. τοὺς αἰῶνας hoc loco non intelligi futurum ſeculum, ſed mundum, oſtendunt loca parallela, ſuperiùs magno numero allegata. Chriſtus ſecundùm utramq; Naturam eſt *heres omniũ*, ſecundùm divinam Naturã natus eſt per æternam à Patre generationem heres: ſecundùm humanam Naturam ex gratia conſtitutus eſt heres omnium, ſi vel maximè prior pars verſiculi de humana Chriſti Natura intelligitur (ut etiam intelligendus eſt) tamen nihil obſtat, quò minùs poſteriorem verſiculi partem de divina Natura intelligamus, cùm enim in Chriſto duæ Naturæ ſint perſonaliter unitæ, ideò utriuſque Naturæ propria ſæpè in uno contextu de Chriſto prædicantur: falſum etiam eſt, quod Chriſtus poſt ſuam demùm ex mortuis reſurrectionem heres omnium conſtitutus ſit, etſi enim communicatam ſibi omnipotentiam & divinam gloriam tùm demùm plenâ luce, remotâ exinanitionis nube exeruit, tamen à primo inde conceptionis momento ejus verè & realiter particeps fuit. *Tertiò per nomen* αἰώνων *&* κόσμου *intelligendum eſſe futurum ſeculum* probare etiam annituntur ex verſ. 6. ubi de τῇ μελλούσῃ οἰκουμένῃ Apoſtolus loquitur, quod ex collatione v. 5. cap. 2. deducunt. Reſp. Nulla eſt in argumento connexio, non enim, ſi per οἰκουμένην intelligitur futurum ſeculum, quod non minùs ac præſens Filio ſubjectum, ſtatim conſequetur ſolùm futurum ſeculum intelligi, idemque per nomen αἰώνων & κόσμου intelligendum eſſe, ipſa enim Scriptura ſui Interpres eſt optima, quæ alibi de Filio teſtatur, quòd πάντα ἐκτίσθη δι' αὐτοῦ, quòd πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, *quòd ipſe in principio fundaverit terram &c.* *Quartò* pag. 91. *aliam afferunt probationem* ex Heb. 10. v. 5. ubi nomine *mundi* intelligendum eſſe futurum ſeculum, probant ex Heb. 8. v. 4. *Si eſſet ſuper terram, nec eſſet Sacerdos.* Reſp. Hebr. 10. v. 5. nomine *Mundi* neceſſariò intelligendus eſt præſens mundus, quippe in quo *Chriſtus* ſeipſum Patri *pro nobis obtulit in odorem ſuavitatis*, ut teſtatur contextus capitis & fidei analogia, Hebr. 8. v. 4. non negatur CHRISTUM, cùm in diebus carnis eſſet, noſtrum fuiſſe Sacerdotem,

ſiquidem omnes officii Sacerdotalis partes tùm explevit, docuit, oravit, benedixit: ſed terrenum Sacerdotem ipſum eſſe negatur, quales erant V. T. Levitici & Typici Sacerdotes. Quid proferant contra locum Hebr. 1. verſ. 11. ubi de Filio dicitur, *quòd fundàrit terram*, caſſimus th. 52.

2. Rerum omnium conſervatio.

87. *Secundò tribuitur omnium rerum conſervatio*, quæ nihil aliud eſt, quam continuatio quædam eſſendi, proinde eſt opus ſolius Dei proprium, *quippe qui ſolus in principio creavit omnia.* Joh. 5. v. 17. *Pater meus uſque adhuc operatur, & ego operor* (Pater hic uſque ab initio mundi continenter operatur etiam diebus Sabbathi, & ego cum ipſo operor. Pater conſervat & gubernat omnia, non minùs cum Patre Filius omnia conſervat & gubernat) 1. Cor. 8. verſ. 6. *Nobis unus eſt Dominus, per quem ſunt omnia* (non ſolùm in principio omnia per ipſum ſunt creata, ſed & hodiè omnia per ipſum ſunt & conſervantur) Col. 1. v. 16. *Omnia ſunt in ipſo creata.* v. 17. *Omnia in ipſo conſiſtunt* (*συνέϛηκε*, conſervat totum mundi ſyſtema, quod aliàs diſſolveretur. Vox *συϛηματ@*, quam Philoſophus in definitione mundi uſurpat, exprimit aptam, pulcerrimamque omnium mundi partium connexionem & harmoniam ſuam ſuaviſſimam) Heb. 1. v. 3. *Portat omnia verbo virtutis ſuæ* (omnia collapſura eſſent, niſi Filius Dei ſuâ potentiâ illa ſuſtentaret, ut in ipſo vivant, moveantur & ſint.)

Exceptio Samoſatenianorum contra cõſervationem.

88. *Contra locum Hebr. 1. v. 3. excipiunt p. 99. voculam universalem* Omnia, *limitatè accipiendam eſſe de illis omnibus, quæ pertinent ad Regnum Chriſti, de quo hic agatur.* Reſp. Illa omnia portat verbo virtutis ſuæ, h. e. potenti ſuo verbo, quæ in principio per ipſum condita, ut oſtendit connexio v. 2. & 3. jam verò oſtendimus lupcriùs abſolutè Univerſalem eſſe particulam, quando omnia dicuntur in principio per Filium condiia. Immediatè ſunt connexa Creatio & Conſervatio, cui unum tribuitur, ei nec alterum denegandum eſt. 2. *Dicunt, vocem Portandi magis gubernationem, quam conſervationem exprimere, cùm addatur verbo potentia omnia ipſum portare.* Reſp. utrumque Filio Dei convenit, quod omnia conſervet & quòd omnia gubernet, gubernatio illa omnipotentiſſima præſupponit conſervationem: utrumque eſt opus divinæ potentię & conſervare & gubernare. *τὸ φέρειν* h. l. propriiſſimè denotat conſervationem, quâ Dei Filius quaſi manibus ſuis omnia portat & ſuſtinet, ne collabantur. Coloſſ. 1. v. 17. *πάντα ἐν αὐτῷ συνέϛηκε.*

3. Potentia faciendi divina miracula.

89. *Tertiò tribuitur Chriſto potentia faciendi divina & ſupernaturalia miracula*, quæ itidem eſt ſoli Deo propria, unde ſic concludimus. Quicunque divina & ſupernaturalia miracula propriâ vi & per ſeipſum efficit, is eſt verus Deus. Atqui Chriſtus divina & ſupernaturalia miracula vi propriâ & per ſeipſum effecit. Ergò eſt verus DEUS. Majorem confirmamus 1. Ex omnibus illæ Scripturę dictis, quæ ſoli vero DEO hoc tribuunt, quod ſic *θαυματουργὸς*, Pſal. 72. v. 18. *Benedictus Jehovah, Deus Iſrael, qui facit mirabilia ſolus*, Pſalm. 86. v. 8. *Non eſt ſicut tu, inter DEOS Domine. nec ſunt ſecundùm opera tua.* v. 10. *quoniam magnus es tu, & facis mirabilia, tu es Deus ſolus.* Pſal. 136. v. 3. *Celebrate Deum Deorum.* verſ. 4. *quia facit mirabilia ſolus.* Eſa. 41. v. 18. *Aperiam in excelſis flumina, & in medio camporum fontes &c.* v. 19. *Ponam in deſerto cedrum &c.* v. 20. *ut videant & cognoſcant, quod manus Jehova fecit iſtud.* 2. Ex dictis illis Scripturæ, in quibus divina Chriſti gloria in miraculis dicitur manifeſtata, & in quibus Chriſtus ipſe provocat ad ſua miracula, tanquam indubitata Divinitatis teſtimonia Matth. 11. v. 3. *Ite & renunciate Johanni, quæ videtis & auditis: cæci vidēt &c.* Matth. 27. v. 54. Centurio ex miraculis in morte Chriſti factis agnoſcit, *quòd ſit Dei Filius*, Joh. 2. v. 11. per miraculum aquæ in vinum mutatæ *Chriſtus manifeſtavit gloriam ſuam* (utique divinam) Joh. 3. v. 2. *Nemo poteſt hæc ſigna facere, quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo.* Joh. 5. v. 36. *Ego habeo teſtimonium majus Johanne, opera enim, quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea, ipſa opera, quæ ego facio, teſtimonium perhibeat de me, quia Pater miſit me.* Johan. 9. v. 32. *à ſeculo non eſt auditum, quòd quis aperuit oculos cæci nati.* Johan. 10. v. 37. cùm Chriſtus blaſphemiæ accuſaretur, quòd ſe DEO æqualem feciſſet, ſubjicit: *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere*, v. 38. *ſi autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoſcatis, & credatis, quia Pater in me eſt, & ego in Patre.* Joh. 15 v. 24. *Si opera non feciſſem in eis, quæ alius nemo fecit, peccatum non haberent.* Joh. 20. v. 31. *Hæc ſigna ſcripta ſunt, ut credatis, quia Ieſus eſt Chriſtus Filius Dei.* 3. Ex evidenti ratione, quia paris potentiæ eſt res creare, & rerum Naturam immutare, jam verò creatio eſt actio ſolius Dei propria. Maxim. in ſerm. de S. Epiph. *Non poteſt mutare Naturam, niſi qui Dominus eſt Naturæ.* Tertull. lib. de carne Chriſti p. 26. *Plus eſt demutare Naturam, quam facere materiam.* Auguſt. tract. 24. in Joh. *Interrogemus ipſa miracula, quid nobis loquantur de Chriſto, habent enim, ſi intelligantur linguam ſuam.*

90. Aſſumtionem confirmant primò generalia dicta de Chriſti miraculis: Eſa. 35. verſ. 4. *Ecce Deus veſter veniet, & ſalvabit vos.* v. 5. *tunc aperientur oculi cæcorum & os mutorum aperietur &c.* quem locum Chriſtus ad ſe refert, atque hoc vaticinium in ſeſe completum eſſe teſtatur Matth. 11. v. 2, 3, 4. Luc. 7. v. 18, 21. Sic Matth. 8. v. 16. commemoratur de Chriſto, quòd omnis generis morbos ſanaverit. Conjunge Marc. 1. v. 32, 33, 34. Luc. 4. v. 40. Item Matth. 15. v. 29, 30, 31. c. 21. v. 14, 15. Joh. 20. v. 30. c. 21. v. 25. Act. 1. v. 1. c. 10. v. 38. 2. In ſpecie Chriſti miracula ita poſſunt dividi, quòd quædam fecerit in ſeipſo, quædam in creaturis. *Miraculorum Chriſti diviſio.* *Ad priorem claſſem pertinet*, quòd conceptus eſt à S. S. ſine virili ſemine Matt. 1. v. 18. Luc. 1. v. 35. quòd natus ex pura & incorrupta virgine *ſalvo virginalis integritatis clauſtro.* Eſa. 7. v. 14. Luc. 2. v. 7. (Origenes lib. 2. de princ. c. 6. §. 3. *Chriſti Nativitas præ aliis omnibus ipſius miraculis & magnificentiis omnem penitùs humanæ mentis admirationem excedit, nec poteſt à mortalis intelligentiæ fragilitate intelligi.* Bernh. ſerm. 3. de nat. col. 41. *Tria mirabilia mirabiliſſima: Deus & Homo: Virgo & Mater: Fides & Cor hominis*) quod duodecimo ætatis anno divinę ſuæ ſapientiæ ſpecimen edit Luc. 2. v. 47. quod in principio miniſterii ſui quadraginta dies & noctes jejunat Matth. 4. v. 2. Luc. 4. v. 2. quod ſæpè factus inconlpicu³ Luc. 4. v. 30. Joh. 8. v. 59. Luc. 24. v. 31. quod in mari ambulat Matt. 14. v. 25. Marc. 6. v. 45. quod ex latere demortui profluit aqua & ſanguis, Joh. 19. v. 34. quod ipſe ex ſepulchro ſurgit Matth. 28. v. 6. ipſe ſumit animam (vitam) ſuam Johan. 10. v. 18. & corporis ſui templū ipſemet excitat Joh. 2. v. 19. in quo demonſtrat eſt Dei Filius Rom. 1. v. 4. quod reſurgit ſepulchro adhuc clauſo Matth. 28. v. 2. quod poſt reſurrectionem per clauſas januas

intrat

intrat Matth. 28. v. 2. quod aſcendit in cœlum, & ſedit ad dextram Dei Marc. 16. v. 19.

91. Poſterioris claſſis m[illegible]acula, quæ Chriſtus in aliis fecit, ita poſſunt divi[illegible]t dicantur facta, vel in hominibus, vel in creaturis reliquis. *Prioris generis* ſunt triplicia: ægrotos enim ſanavit: mortuos reſuſcitavit, obſeſ[illegible]ravit. De ægrototum ſanatione vide Matt[illegible].23,24.c.9.v.35.c.12.v.15.c.15.v.30.c.19.v.2 [illegible]arc.1.v.34.c.3.v.10. Luc.4.v.40.c.6.v.18.c.[illegible].v.21.c.8.v.2. In ſpecie commemoratur, quod leproſos mundaverit Matth. 8.v.3. Marc.1.v.42. [illegible].v.13.c.17.v.14. quod ſanaverit paralyticos [illegible]1.8.v.13.c.9.v.7. Marc.2.v.11. Luc.5.v.24. Jon.[illegible].8. hydropicos Luc.14, v. 4. febri correptos Matth.8.v.15. Marc.1.v.31. Luc.4.v.39. Johan.4.[illegible]5. quod cœcis viſum reſtituerit Matth.9.v.30.[illegible]2.v.23.cap.20.v.34.cap.21.v.14. Marc.8.v.25 [illegible].v.7. Saulem contrà cœcitate percuſſerit [illegible]tor.9.v.9. quod ſurdis auditum reſtituerit Marc.7,35. mutis loquelę uſum Matt.12 v. 23. quod fœminam curvatam erexerit Luc.13. v.12. manum aridam ſanaverit Matt.12.v.13. Marc. 3.v.5. Luc.6.v.10. Joh.6.v.19. hœmorrhouſæ fluxum conſiſtere fecerit Matth.9.v.22. Marc.5.v.29 Luc. 8. v. 44. aurem reſtituerit Luc.22.v.51. De mortuorum reſuſcitatione in genere teſtatur Matthæus [illegible]1.v.4. & alibi in ſpecie ſuſcitavit filiã Jairi Matth.[illegible].25. Marc.5.v.41. Luc.8.v.54. filium viduæ in Naim Luc.7.v.14. Lazarum Joh.11. v. 44. ipſo reſurgente multa Sanctorum corpora reſurgunt Matth.27.v.52.53. (Tertull. eos vocat *appendices Dominicæ reſurrectionis*) De liberatione obſeſſorum vide Matth.8.v.16.c.9.v.33.cap.12.v.22. c.15.v.28.c.17.v.18. Marc.1.v.26.39. c.3.v.11.c.5. v.13.c.6.v.18.c.7.v.29. c.9.v.26.c.16.v.9. Luc.4. v.35.c.8.v.2.c.9.v.42.c.11.v.14.c.13.v[illegible]

92. Miracula Chriſti in reliquis creaturis facta ita poſſunt dividi, ut quędam dicantur facta in cœlo, quædam in terra, quædam in aquis. *In cœlo*, Sol obſcuratur tempore paſſionis Matth.27,45. Marc. 15.v.33. Luc.23.v.44. *In terra*, quòd ficus extemplò areſit ipſius juſſu, Matth.21.v.19. Marc.11.v.13. quòd quinq; panibus cibat quinq; millia, *ita ut ſuperſint reliquiæ* Matth.14.v.20. Marc.6.v.42.c.8. v.19. Luc.9.v.17. Joh. 6. v.12. quòd ſeptem panibus cibat quatuor millia, Matt.15.v.37. Marc.8.v.8 quòd terra in paſſione tremit, ſepulcra aperiuntur, velum templi ſcinditur. Matt.27.v.51.52. Marc.15. v.38. Luc.23.v.45. quod ipſius juſſu ſtatim adſunt panes & piſces aſſati Joh.21.v.9. *In aquis*, quòd ex aqua facit vinum Joh.2.v.9. quòd magnam piſcium copiam in rete Apoſtolorum cogit Luc. 5. v. 6. & Johan.21.v.11. quòd ſtaterem in ore piſcis fabricat Matt.17.v.27. Poſſet quis miracula Chriſti in N.T. conferre cum miraculis divinis in V.T. quæ certè collatio eſſet jucunda, & oſtenderet Chriſtum eſſe verum illum Jehovam, qui & olim fecit mirabilia ſolus. Pertinet etiam hûc, quòd Chriſtus aliis poteſtatem dedit in nomine ſuo miracula faciendi, quâ de re vide Matt.10.v.1. Marc.16.v.17,18,19,20 Luc.10.v.9,17,19. Act.4.v.30. Heb.2.v.4. &c.

Exceptiones Samoſatenianorum contra miracula Chriſti. Quòd à Deo acceperit illam poteſtatẽ.

93. Excipiunt novi Samoſateniani p.39. *Chriſtum accepiſſe à Deo magnam illam poteſtatem, qua ſoius miraculis exeruit.* Reſp. Chriſtus ſecundùm divinam Naturam per æternam à Patre generationem accepit eſſentiam & potentiam ſuam, ac natus eſt Deus omnipotens: ſecundùm humanam Naturam unctus eſt *in plenitudine temporis* Spiritu S. & virtute, quâ *ſanavit omnes à Diabolo oppreſſos*

Actor.10.verſ.38. poſterius non eſt opponendum priori, cùm ſint ſubordinata & poſterius ex priore potiùs ſequatur, quàm ut illud evertat. Ideò enim & inde Chriſtus ſecundùm humanam Naturam divinæ potentiæ particeps fieri potuit, quia aſſumta illa humana Natura perſonaliter eſt unita τῷ Λόγῳ omnipotenti. Non enim aliâ potentiâ agit Chriſtus, ut homo in miraculis, quàm quæ eſt ipſa τοῦ λόγου omnipotentia, unde paſſim repetit, *Pater in me manens, ipſe facit opera.* Joh.14.v.10. Nimirùm, quia Patris & Filii una eſt & indiviſa potentia, quæ in, cum & per Naturam aſſumtam agit.

Diſcrimen inter miracula Chriſti & Sanctorũ.

94. Apprimè igitur hoc loco notandum, quòd magnum ſit diſcrimen in miraculis Chriſti & Sanctorum, puta Prophetarum & Apoſtolorum, Chriſtus enim propriâ virtute fecit miracula, reliqui ſancti alienâ, imò per Chriſtum & in Chriſti nomine miracula fecerunt, quâ de re videatur egregius locus Actor. 3.v.6. ubi Petrus ad claudum dicit: *In nomine Domini Jeſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula.* verſ.12. addit, *Quid nos intuemini quaſi noſtrâ virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare.* v.16. *In fide nominis Jeſu &c. confirmavit Deus nomen ejus.* Conjunge Matth. 10. v. 1. Marc. 16.v.17. Luc.10.v.17. Actor.9.v.34.c.16.v.18. inde eſt, quòd Paulus prohibet ſibi propter miracula ſua afferri ſacrificium Actor. 14. v. 13. ſed Chriſtus honorem ſpiritualis ſacrificii, videlicet Invocationis, propter miracula ſibi deferri nuſpiam prohibuit. Proinde, ut argumentum divinitatis Filii ex miraculis ductum ſit evidentius, obſerva accuratè hæc ſequentia capita. 1. Miracula non ſunt à verbo ſejungenda, ſiquidem ſunt ſigilla verbi: quicquid Chriſtus, quicquid Prophetæ & Apoſtoli docuerunt, id confirmàrunt miraculis. Jam verò nemo Prophetarum vel Apoſtolorum docuit, ſe eſſe Dei Filium unigenitum, proinde illud ex miraculis ipſorum concludi nequit: Chriſtus autem docuit, ſe eſſe Dei Filium, verum Deum, idque miraculis ſupernaturalibus comprobavit, illud ergò ex miraculis Chriſti optimè poteſt colligi, ſi vel maximè paria eſſent Chriſti & Apoſtolorum miracula. 2. Chriſtus quædam miracula fecit, quæ nullus alius Propheta vel Apoſtolus unquam fecit, Joh.9 v.32. à ſeculo non eſt auditum, aperire oculos cœci nati, concipi è Spiritu S. naſci ex virgine, propriâ virtute reſurgere &c. nulli alii competit, quàm ſoli Filio. 3. Inter Chriſti & aliorum miracula ſemper manet hoc diſcrimen, quòd Chriſtus facit miracula virtute propriâ, reliqui verò alienâ. De genuino ſenſu dicti Joh.14.v.12. *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & majora his faciet*, dicetur alibi.

2. Quòd non reſurrexerit virtute propriâ.

95. Negant etiam hi Antichriſti, Chriſtum propriâ virtute ex mortuis ſurrexiſſe p.313. ubi vocant hanc ſententiam in Eccleſia receptam *inſignem errorem. Primò dicunt Scripturam paſſim adtribuere Deo Patri, quod Filium ſuum ex mortuis excitaverit*, Actor.5.verſ.30,31. Roman.4.v.24 & c.8. verſ.11. Reſp. ſubordinata non ſunt ſibi invicem opponenda, utrumque aſſerit Scriptura, utrumque fidei obœdientiâ eſt acceptandum, quòd Pater Filium ſuum ex mortuis ſuſcitaverit, & quòd Filius propriâ virtute reſurrexerit: ratio eſt, quia Patris & Filii, ut eſt una Deitas, ita etiam una virtus & agendi potentia *quæcunque Pater facit, ταῦτα καὶ ὁμοίως agit Filius.* Johan. 5. v. 19. quod

ſurdis ipſorum auribus perpetuò eſt occinendum. Urgemus ergò hæc Scripturæ dicta, *Chriſtus ἠγέρθη ſurrexit* Matth.28.v.6. num eo modo, quo puella Jairi, viduæ in Nain Filius & Lazarus ſurrexerunt? Minimè verò. Joh.2.v.19. *Deſtruite templum hoc, & in tribus diebus ἐγερῶ excitabo illud.* Johan.10.v.17. *Nemo tollit animam meam à me, ſed ego pono eam a meipſo: poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*, ideò diſertè concludit Apoſtolus, *quod Chriſtus in reſurrectione ſit ἐξ ἀναστάσεως declaratus Dei Filius* Roman.1.v.4. Actor.13.v.33. & Petrus dicit, *Chriſtum eſſe mortificatum carne, vivificatum autem Spiritu*, id eſt, Deitate, 1.Pet.3.v.18. Ut ergò utrumque Scriptura aſſerit, quòd *Pater Filium pro nobis tradiderit*, Roman.8.v.32. & viciſſim, quòd *Filius ſe ipſum tradiderit* Galat.2. verſ.20. quod *Pater fecerit miracula* Johan.14.v.10. & viciſſim, quod *ipſe Filius miracula fecerit* Actor.10.v.38. *& ſuam gloriam in eis manifeſtaverit.* Joh.2.v.12. quod *Pater ipſum collocârit ad dextram ſuam* Epheſ.1.v.21. & quod *ipſe conſederit ad dextram Dei* Marc.16.v.19 ita etiam, quod *Pater ipſum excitaverit, & quòd ipſe propriâ virtute reſurrexerit, propter unam eandemq́; Patris & Filii potentiam*, quæ in, cum & per aſſumtam Filii carnem talia efficit.

1. *Contra locum Johan.2.v.19. Excitabo templum corporis.* 96. Contra locum Joh.2.v.19. ubi Chriſtus ſeipſum excitaturum corporis ſui templum aſſerit, hoc modo excipiunt p.314. *Primò dicunt generaliter hoc ſciendum, quod pauciora & obſcuriora illa dicta, quæ teſtantur Chriſtum propriâ virtute reſurrexiſſe, explicanda ſint ex pluribus & clarioribus illis, quæ Patri hoc tribuunt.* Reſp. nulla in illis dictis obſcuritas, niſi quam hæretica pravitas & præconceptus error ſibi in illis fingit. Explicanda quidem dicta Scripturæ pauciora ex pluribus, obſcuriora ex clarioribus, interim non negandâ ſunt ea, quæ diſertis verbis, præſertim in articulis fidei, Scriptura docet, quâ de re egimus in diſp. de Interp. Script. & oſtendimus liquidiſſimè, articulos fidei ſibi non eſſe invicem ex præconcepto ſtultæ rationis judicio opponendos. *Secundò dicunt, vocem ἐγερῶ reddi poſſe, erigam templum illud: Chriſtus enim a Patre reſuſcitatus erexit ſuum corpus.* Reſp. quemadmodum alibi Scriptura dicit, quòd Chriſtus ἠγέρθη Matth.28.v.6. ita hoc loco Chriſtus pronunciat, ego ipſe ἐγερῶ templum corporis mei, ut intelligamus, ipſum ut unum cum Patre & Spiritu S. DEUM ſeipſum ſecundùm corpus erexiſſe & ſuſcitâſſe. Notetur etiam oppoſitio, λύσατε templum hoc, & in tribus diebus ἐγερῶ αὐτό, ſi vel maximè corporis mei templum deſtruetis, mihi tamen potentiam illud ſuſcitandi, & quaſi reparandi non adimetis, opponit illorum deſtructionem & ſuam ſuſcitandi actionem. Quando ergò de DEO dicitur, quòd Chriſtum ἤγειρε ἐκ νεκρῶν Actor.3.v.15. cap.4.v.10. cap.5.v.30. cap.10.v.40. cap.13.v.30. & 37. Roman.4.v.24. & alibi paſſim, non intelligendus eſt ſolus Pater excluſo Filio & Spiritu S. quia diſertè h. l. ſeipſum includit Filius & eadem voce ἐγείρειν utitur: ac diſertis verbis teſtatur, *quòd omnia, quæ facit Pater, ὁμοίως etiam faciat Filius.* Probare debebant idoneo exemplo, quod corporis templum ἐγείρειν ſignificet vivificatum ab alio ſe erigere, propriumo hoc eſt ipſorum figmentum. *Tertiò dicunt, in figuratis locutionibus non eſſe urgendum τὸ ῥητὸν, præſertim ſi quid abſurdum & reliquis Scripturæ locis contrarium ex eo ſequatur.* Reſp. quod ex hoc loco colligimus, abſurdum non eſt, niſi in mente præconceptis erroribus faſcinata. & figuratam hanc locutionem Chriſti Evangeliſta ipſemet interpretatus eſt de templo corporis Chriſti. verſ.20. tutò ergò huic explicationi inſiſtimus. *Quartò dicunt*, Luc.17.v.33. haberi, *quòd is*, qui amittat animam ſuam, vivificet eam, *nec tamen ex eo poſſe colligi, quòd ſeipſum a morte ſit ſuſcitaturus.* Reſp. illud ζωογονήσει exponitur per σώσει, εὑρήσει, φυλάξει. Matth.10.v.39. Marc.8.v.35. Luc.9.v.24. Joh.12.v.25. *Nomina enim & verba apud Hebræos ſæpè ponuntur pro contrariis negatis*, nocere apud illos eſt non prodeſſe, odiſſe eſt non amare &c. ſic h. l. vivificare eſt in vita conſervare, ut uſurpant LXX. Interp. 1.Sam.27.v.11. ſed hæc explicatio in illis dictis, quę de Chriſto dicunt, quod ſeipſum ſuſcitaverit, locum habere planè nequit, verè enim mortuus eſt, ut homo, verè ſuſcitavit & vivificavit ſeut Deus.

97. *Contra locum Joh.10.v.18. ubi Chriſtus dicit:* Se habere poteſtatem iterum ſumendi animam ſuam, ita excipiunt pag.316. *etiam de reliquis fidelibus dici, quòd Deus* poteſtatem illis dederit, filios Dei, *id eſt, immortales* fieri, ſenſum igitur loci hunc eſſe. *Sicut in veſtra poteſtate non eſt me occidere, ita nec in veſtra poteſtate erit, me in morte detinere, ſed hæc eſt voluntas Patris, ut poſtquam animam meam poſuero, perveniam ad reſurrectionem ex mortuis & à Patre accipiam vitam æternam.* Reſp. 1. Chriſt' hoc loco nullam facit Patris mentionem, ſed ſeipſum dicit habere poteſtatem iterum ſumendi animam ſuam. Ut ergò in priore membro dicit, *nemo tollit animam meam à me, ſed ego pono eam à meipſo, poteſtatem habeo ponendi eam:* ita in poſteriore membro ſubjungit, *ſe eandem habere poteſtatem eam iterum ſumendi*, ideò membrorum[illegible]que oppoſitio oſtendit, liberæ voluntatis & poteſtatis utrumque fuiſſe mortem ſcilicet & reſurrectionem Chriſti. 2. Longè igitur diverſa ratio eſt, quando credentibus dicitur data poteſtas, ut fierent filii Dei, & quando Chriſtus dicit, ſe habere poteſtatem animam ſuam iterum ſumendi, quia Chriſtus ut Deus per æternam generationem habet illam poteſtatem, credentes autem per adoptionem in Dei filios ex gratia. 3. Imò ipſe Chriſtus dicitur dare credentibus hanc poteſtatem, utique ergò nulla poteſt inſtitui inter hæc loca comparatio, ſed ex loco Johan.1.v.12. colligitur, quòd Chriſtus ſingulari quadam ratione μονογενῶς καὶ ἐξαιρέτως ſit Dei Filius & divinam obtineat poteſtatem, nimirum quia eſt μονογενὴς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ut exponitur v.18. 4. Et repetendum eſt hoc loco ex ſuperioribus, quòd Chriſtus ſit *ipſa vita*, & *Dux vitæ*, quòd *habeat vitam in ſemetipſo.* Johan.5.v.26. qui locus apprimè notandus. Si enim Filius habet vitam in ſemetipſo, quomodo non habuit poteſtatem ſcipſum ex mortuis ſuſcitandi? num mors vitæ potuit dominari, eamque tenere captivam? verè Petrus Act.2.v.24. *impoſſibile fuiſſe, Chriſtum à morte captivum teneri*, quare hoc? *quia eſt ſanctus ille.* verſ.27. *eſt autor vitæ* Act.3.v.15. *eſt verus Deus & vita æterna.* 1.Joh.5.v.20.

4. *Contra locum Johan.10. v.18. Habeo poteſtatem ſumendi animam.*

98. *Contra locum 1.Pet.3.v.18. ubi Chriſtus dicitur vivificatus Spiritu*, ita excipiunt p.317. *non dici quòd ſuo Spiritu ſit vivificatus, intelligendum igitur eſſe Spiritum, i.e. virtutem Dei.* Reſp.1. Notamus oppoſitionem, Chriſtus dicitur *mortificatus carne & vivificatus Spiritu.* Ut ergò per carnem intel-

5. *Contra locum 1.Pet.3 v.18. Vivificatus Spiritu.*

intelligitur ipſius propria caro, in qua paſſus & mortuus: ita per Spiritum vi oppoſitionis intelligendus proprius ipſius Spiritus, id eſt, divina ejus Natura. 2. Conferimus loca ſimilia, Rom.1.v.3. *Filius Dei eſt natus ex ſemine David ſecundùm carnem.* v.4. ὁρισθεὶς *demonſtratus Dei Filius in virtute ſecundùm Spiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum.* 1.Cor.15.v.46. *Factus eſt primus homo Adam in animam viventem: noviſſimus verò Adam in Spiritum vivificantem* (Chriſtus ſecundùm humanam Naturam perſonaliter τῷ λόγῳ unitam unctus eſt plenitudine Spiritus ſancti, ut ex ipſo vitam ſpiritualem haurire poſſimus, ſicut ex Adamo naturalis & animalis vitæ reddimur participes.)

4. Opus redemtionis. 99. *Quartò* tribuitur Filio opus redemtionis, quod itidem eſt opus divinum, ſolius veri Dei proprium. Pſal.49.v.8. *Fratrem redimendo non redimet quiſquam, nec dabit Deo precium redemtionis ejus.* v.9. *nam precioſa eſt redemtio animæ ipſorum, & deſinet in ſeculum.* Eſa.59.v.16. *Vidit Iehovah, quòd non eſſet vir, & admiratus eſt, quòd non eſſet, qui intercederet: itaq; ſalutem fecit ipſi brachium ejus, & juſtitia ejus ipſa confirmavit eum,* v.17. *& induit ſe juſtitia, ut loricâ &c.* Eſa.35.v.4. *Deus veſter veniet & ſalvabit vos* (ſolus Deus poterit vobis auxiliari.) Eſa.45.v.17. *Iſrael ſalvatus eſt in Iehova ſalute ſua.* Eſa.63.v.3. *Torcular calcavi ſolus, & ex gentibus non eſt vir mecum.* v.5. *aſpexi & non erat auxiliator: & admiratus ſum, quod non erat qui fulciret: ſalvavit itaque me brachium meum, & ira mea, ipſa me fulcivit.* Actor.20.v.28. *Deus ſuo ſanguine redemit Eccleſiam* (requirebatur Dei ſanguis ad opus redemtionis) 2.Cor.5.v.19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibiipſi.*

Neo-Samoſatenſiani negant Redemtionem per Chriſtum factam. 100. Vident hoc Antichriſti, quod redemtionis opus ſit divinum & ſolius Dei proprium, ideò negant pag 261. *Chriſtum morte ſuâ æternam nobis ſalutem peperiſſe & pro peccatis noſtris ſatisfeciſſe.* Ibi jam apparent ungues Diaboli & ipſius intentio, quòd totum ſalutis noſtræ fundamentũ per hos Antichriſtos evertere ſatagat. Negatâ enim redemtione per Chriſtum factâ, quid ſolatii, imò quid fidei Chriſtianæ nobis amplius reliquũ? Exurgat ergò Chriſtus & cœleſti fulmine, imò verò infernali igne halce adverſariorũ ſuorum blaſphemias vindicet.

101. Quid in Scriptura frequentius reperitur & inculcatur, quàm quòd Chriſtus Mediator & Redemtor noſter ſit, qui *torcular iræ divinæ noſtro loco calcavit* Eſa.63.v.3. Apoc.19.v.13. *qui Patri nos reconciliavit,* Roman.5.v.10. 2.Cor.5.v.18. Col.1.v.20. *qui purgationem peccatorum noſtrorum fecit per ſemetipſum* Hebr.1.v.3. *qui ſanguinem ſuum effudit in remiſſionem peccatorum* Matth.26. v.28. *qui peccata noſtra in ſe recepit* Eſa.53. v.4. *qui à maledicto legis nos liberavit* Galat.3.v.21. *qui ab omnibus inimicis noſtris nos ſibi aſſeruit* Luc.1. v.71. *qui conculcavit caput infernalis ſerpentis.* Geneſ.3.v.15. 1.Joh.3.v.8. *qui à morte nos liberavit* Oſe.13.v.14. Rõ.5.v.6. 1.Cor.15.v.54. Heb.2.v.14. *qui infernum deſtruxit,* Oſe.13.v.14. *& ab ira ventura nos liberavit* 1.Theſſ.1.v.10.&c. Dies nos deficeret, ſi plura ad hanc Chriſtianæ fidei & omnis noſtri ſolatii acropolin muniendam afferre velimus, fiet autem id ſuo loco.

5. Eccleſiæ collectio. 102. *Quintò*: Conſtitutio miniſterii & collectio Eccleſiæ eſt opus ſolius Dei proprium (requiritur enim ad illud efficax cordium immutatio, & contra omnes hoſtes, etiam infernales, potens defenſio) Pſal.68.v.12. *Dominus dedit ſermonem & Evangelizantium exercitum copioſum.* Pſal.147. v.15. *Deus mittit verbum ſuũ terræ* v.19. *annunciat verbum ſuum Iacob, ſtatuta ſua Iſraeli.* Eſa.6.v.8. *Audivi vocem Dei dicentis: Quem mittam, & quis ibit nobis?* Eſa.41. v.27. *Ipſe Ieruſalem dabo Evangeliſtas* &c. Atqui opus hoc, videlicet conſtitutio Miniſterii & collectio Eccleſiæ tribuitur Filio Dei. Matth.10.v.5. Marc.6.v.7. ſuos diſcipulos in Judæam & Samariam mittit. Luc.10.v.1. ſeptuaginta diſcipulos ablegat. Matth.28. v.19. Marc.16. v.15. *in omnem terram* Apoſtolos ſuos ire jubet, & in genere dicit Joh.20.v.22. *ſicut Pater me miſit, ita & ego mitto vos.* Actor.9.v.15. vocat Paulum. Eph.4.v.10. *aſcendit Chriſtus ſuper omnes cœlos.* v.11. *& dedit alios Prophetas, alios Apoſtolos, alios Evangeliſtas, alios Doctores &c.* v.12. *ut ſancti præparentur ad opus miniſterij.* Mittit autem Chriſtus, ut *Dominus Meſſias* Matth.9.v.38. confert illis, quos mittit Spiritum ſanctum Johan.20. v.23. efficax eſt in cordibus hominum per verbum ſuorum Legatorum, ipſe eſt ſponſus, cui animæ hominum adducendæ & deſpondendæ ſunt 2.Corinth.11.v.2. reliqui verò ſunt *amici Sponſi,* Johan.3.v.29.&c.

103. *Sextò* tribuitur Filio miſſio Spiritus ſancti *6. Miſſio Spiritus S.* Luc.24.v.59. Johan.15.v.16. cap.16.v.7. cap.20. v.23. qui ob id dicitur Spiritus Chriſti 1.Pet.1.v.11 & alibi paſſim: jam verò miſſio Spiritus ſancti eſt opus divinum, ſoli Deo proprium, ſiquidem Spiritus ſanctus eſt verus Deus, ut ſuo loco comprobatum dabimus. Quamvis verò credentes in primitiva Eccleſia per impoſitionem manuum Apoſtolicarum accipiebant Spiritum ſanctum Act.8. v.17. nuſpiam tamen Scriptura dicit, Apoſtolos miſiſſe Spiritum ſanctum; miſſio in tempore eſt manifeſtatio proceſſionis ſine tempore, à nullo igitur Spiritus ſanctus in tempore mittitur, niſi à quo ab æterno procedit. Utique ergò in miſſione Spiritus ſancti Filius ſe verum Deum eſſe comprobat. *Auguſtin.15.* de Trinit.cap.26. *Quomodo Deus non eſt, qui dat Spiritum ſanctum? imò quantus Deus eſt, qui dat Deum! Neque enim aliquis diſcipulorum ejus dedit Spiritum ſanctum, orabant quippè, ut veniret in eos, quibus manum imponebant, non ipſi eum dabant.*

104. *Septimò*: Miſſio Angelorum eſt opus verè divinum, quia Angeli ſunt creaturæ omnium *7. Miſſio Angelorũ.* nobiliſſimæ, ſolo creatore inferiores, reliquis creaturis omnibus præſtantiores, utique ergò eorum miſſio nulli alii niſi uni vero Deo convenit, inde eſt, quòd Scriptura Angelorum miſſionem paſſim tribuit Deo, nuſpiam autem hominibus. Gen.19.v.13. dicunt Angeli: *Miſit nos Deus ad perdendos Sodomitas.* Geneſ.24.v.7.& 40. *Deus mittet Angelum ſuum tecum.* Conjunge 1.Par.22. v.15. 2.Paral.32.v.21. Dan.6.v.22. cap.10.v.11. Zachar.1.v.10. Luc.1.v.19.26. Actor.12.v.11. Jam verò Angelorum miſſio tribuitur Filio Dei. Matt.13. v.41. *Mittet Filius hominis Angelos ſuos,* quod reperitur cap.24.v.31. Marc.13.v.27. Sic Apoc.1.v.1. *Hæc eſt apocalypſis Ieſu Chriſti &c. quam miſit per Angelum ſuum ſervo ſuo Iohanni.* cap.22.v.6. *Dominus Deus ſanctorum Prophetarum miſit Angelũ ſuum.* v.16. *Ego Ieſus miſi Angelum meum,* quò pertinent dicta, quę Chriſto ad dextram Patris exalta-

to etiam *Angelos ſubjectos eſſe* teſtantur, Eph.1.v.21 1.Pet.3.v.22.Heb.1.v.4.

8 Remiſſio peccatorũ.

105. *Octavò*: Remiſſio peccatorum *eſt opus ſolius Dei*, illi enim *ſoli peccamus* Pſal.51.v.6. ipſe eſt, qui remittit nobis peccata. Pſalm.103.v.3. *Ego, ego* dicit Dominus Eſa.43.v.25. *deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordor amplius*: hinc Pharisæi dicunt Luc.5.v.21. *Quis peccata remittere poteſt, niſi ſolus Deus?* quò pertinent omnia dicta, in quibus Deus remiſſionem peccatorum promittit, in quibus ſancti à Deo precantur peccatorum remiſſionem, in quibus Deus, opere ipſo hanc ſuam promiſſionem complet Jam verò Filio Dei tribuitur peccatorum remiſſio Matt.9.v.2.Marc.2.v.14.Luc.5.v.18.cap.7.v.48. quò pertinent dicta, in quibus Chriſtus prædicare juſſit in *nomine ſuo peccatorum remiſſionem* Luc.24 v.47.& poteſtatem dedit Apoſtolis ſuis remittendi peccata. Joh.20.v.23.&c.

Objectio.

106. *At, inquis*, ſi ex mandato Chriſti etiam Apoſtoli, *ac fideles ipſorum ſucceſſores remittunt & remittere poſſunt peccata, remiſſio illa non erit amplius opus divinum, ſolius Dei proprium. Reſp.* Chriſti remiſſio eſt authentica, Apoſtolorum verò miniſterialis. Chriſtus peccatorum remiſſionem confert, ut Mediator, qui eam precioſo ſanguinis ſui λύτρῳ promeruit: ſed Apoſtoli & Miniſtri Eccleſiæ remittunt *Chriſti nomine*, tanquam diſpenſatores boni alieni, 1.Cor.4.v.1. Annunciant peccatorum remiſſionem per Chriſtum, Actor.13. v.38. *Chriſtus purgationem peccatorum noſtrorum fecit per ſemetipſum* Hebr.1. v.3. hinc poterat Apoſtolis *præcipere, ut in nomine ſuo prædicarent pœnitentiam & remiſſionem peccatorum.* Luc.24.v.47. iisdemque poteſtatem remittendi peccata conferre: Joh.20.v.23. *Per Chriſtum ſumus Deo reconciliati.* Rom.5.v.10. ideò *miniſterium reconciliationis poterat* inſtituere 2.Cor.5.v.19 Ex quo diſcrimen evidens inter Chriſti & Apoſtolorum remiſſionem apparet. Chriſtus hunc theſaurum promeruit. & eſt Dominus illius domus, (Eccleſiæ) in qua diſtribuitur, Heb.3.v.3.6. Apoſtoli non promeruerunt eum, & ſunt tantummodò miniſtri, *per quos Deus nobiscum agit*, quibus claves tradidit &c.

9 Defenſio Eccleſiæ.

107. *Nonò*: defenſio Eccleſiæ *contra omnes hoſtes eſt* opus verè & merè divinum, quia portæ Inferorum inſurgunt contra Eccleſiam, illis non poteſt niſi divina vis opponi. Præterea ad defenſionem Eccleſiæ requiritur, ſcire hoſtium conſilia, eademque facere irrita, jam verò ſolus Deus novit cordium humanorum receſſus, inde eſt, quod Scriptura ſoli Deo paſſim Eccleſiæ protectionem transſcribit. Gen.15.v.2.& 13.Exod.15.v.13. Deuter.32.v.10.11.Pſalm.29.v.11. Eſa.51.v.16. Zach.2. v.5.&c, Jam verò Chriſto tribuitur hoc opus defenſionis. Matth.16.v.18. *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferorum non prævalebunt adverſus eam.* Johan. 10. v.28. *Nemo rapiet oves meas ex manu mea.* Ex Pſal. 110. v.1. 1.Cor.15.v.26. *Oportet Chriſtum dominari, donec ponat inimicos ſcabellum pedum ſuorum,* Pertinent huc omnia dicta de perpetuitate regni Chriſti.

Objectio.

108. *At, inquis*, Chriſtus Apoſtolos & eos, qui per verbum ipſorum in ipſum erant crediturі, *cœleſti Patri commendat, eiq; partes haſce ſervandi quaſi reſignat*, Johan.17. v.11. *Reſp.* ex Auguſt. tract.107.in Johan. *Non hoc tàm carnaliter debemus accipere, velut viciſſim nos ſervent Pater & Filius, amborum in nobis cuſtodiendis alternante cuſtodiâ, quaſi ſuccedat alius, quando diſceſſerit alius, ſimul enim nos cuſtodiunt Pater, Filius & Spiritus Sanctus qui eſt unus, verus & beatus Deus: ſed Scriptura nos non levat, niſi ad nos deſcendat. Intelligamus, cùm ita loquitur, perſonas eum diſtinguere, non ſeparare Naturas.* Et paulò pòſt: *Cuſtodiendos quando filius homo accepit, cuſtodia paterna eos non abſtulit, & cùm Pater Filio cuſtodiendos dedit, non dedit ſine ipſo, cui dedit, ſed dedit homini Filio, nō ſine Deo, eod. ipſo, ntiq; Filio.* Hacten. Auguſt. Sic ergò habendum, *oves Chriſti non ſolùm* in manibus Patris, *ſed &* ipſius Chriſti *ſunt*, Johan.10.v.28. ipſe adeſt ſuis omni tempore Matt.28.v.20.& regnum ejus æternum eſt, Daniel.7.v.14. quòd Patri ſuos commendat, id agit ut Mediator, cui ſecundùm humanam Naturam omnia in manus ejus ſunt à Patre tradita, ideò eos viciſſim Patri commendat, quippe à quo accepit illam poteſtatem, quâ ſuos conſervat. Conjunge v.9. rogo pro his, quos dediſti mihi, quia tui ſunt, v.10. & mea omnia tua ſunt, & tua omnia mea ſunt.

10. Reſuſcitatio mortuorum.

109. *Decimò*: Reſuſcitatio mortuorum *eſt opus verè* divinum, quia non minoris virtutis eſt corpus ex pulvere terræ reſuſcitare, quàm ex terræ gleba primitùs illud formare, hinc ſoli Deo unicè utrumque Scriptura tribuit. Eſa. 26. v.19. mortui tui vivent &c. Rom.4.v.17. Deus reſuſcitat mortuos & vocat ea, quæ non ſunt, ut ſint. Conjunge viſionem Propheticam Exech.37. Jam verò tribuitur Filio reſuſcitatio mortuorum. Job. 19. v.25. Scio, quod Redemtor meus vivit, & ex pulvere terræ me ſuſcitabit &c. (meus גאלי Goel, qui propinquitate generis ratione aſſumtæ carnis me attingit, & amiſſam hæreditatem mihi reparare poterit Lev.25.) Johan.5.v.21. Sicut Pater mortuos excitat & vivificat, ita & Filius vivificat, quos vult. v.28. Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis ſunt, audient vocem ejus. v.29 & procedent &c. Johan.6.v.39. Hæc eſt voluntas ejus, qui miſit me, Patris, ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in noviſſimo die. v.40. Qui videt Filium, & credit in eum, habet vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die, quod v.44.& 54. *ibidem repetitur*. Joh.11.v.25. dicit Chriſtus: Ego ſum reſurrectio & vita (per me olim mortui reſurgent) 1.Cor. 15.v.21. Per unum hominem reſurrectio mortuorum, v.22. ut in Adamo omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes vivificantur. 1. Theſſ.4. v.14. Deus per Chriſtum eos, qui dormierunt, adducet cum eo, v.16. ipſe Dominus deſcendet de cœlo &c. Pertinent huc exempla eorum, quos Chriſtus in diebus carnis ſuæ ex mortuis ſuſcitavit, ſunt enim illi vades & obſides, quaſi futuræ olim Univerſalis reſurrectionis.

Objectio.

110. Nec obſtat huic argumento, quod & viri Dei jampridem *mortuos ſuſcitârunt*, utpote *Elias filium Sareptanæ* 1.Reg.17.v.22. *Eliſæus filium Sunamitidis* 2.Reg.4.33. *Oſſa Eliſæi tangens redit ad vitam.* 2.Reg.13.v.12. *Petrus excitat Tabitham.* Actor.9.v.40. *Paulus Eutychum.* Actor.20.v.10. Etenim non ſuâ, ſed alienâ virtute iſti egerunt: quicquid egerunt, Chriſtus autem propriâ virtute mortuos ſuſcitavit & ſuſcitabit, ideò ſatis pro imperio dicit: Tibi dico, ſurge Matth.9.v.25. Luc.7.v.15. Johan.11.v.43. quo ipſo ſeſe *Victorem & Dominum mortis demonſtrat*, qui habeat claves mor-

mortis & inferni Apoc.1.v.18. eo modo atque eâ formâ nemo Sanctorum in reſuſcitatione mortuorum legitur uſus Præterea omnes illæ fuerunt quorundam mortuorum reſuſcitationes particulares, ſed Christo tribuitur Univerſalis omnium mortuorum reſuſcitatio.

11. Iudicādi poteſtas. 111. *Vndecimò*: Univerſale judicium *in noviſſimò die* exercendum eſt opus divinum, requiris enim interiorum cogitationum notitiam, & potentem judicii executionem, quò pertinent omnia Scripturæ dicta, quæ ſoli Deo tribuunt, quòd ſit judex totius mundi. 1.Sam.2.v.10. Pſal.7.v.12. Pſal.9.v.10. Pſal.96.v.1. Pſal.98.v.10. Actor.17. v.31.Rom.2.v.16. 2.Cor.4.v.4.& 5.Hebr.12.v.23 Jac.5.v.9. jam verò poteſtas exercendi Univerſale judicium tribuitur Filio Dei Geneſ.18.v.25. ad Filium Dei tùm ſibi apparentem dicit Abraham: tu es judex omnis terræ. Eſa.45.v.23.per meipſum juro, mihi curvabitur omne genu. id Roman.14. v.10.& 11. ad Christum refertur Matth.25.v.31. Filius hominis in ſede gloriæ ſuę apparebit & congregabuntur ante eum omnes populi, Joh.5.v.22. Pater non judicat quenquam, ſed omne judicium dedit Filio. v.27. Pater dedit Filio poteſtatem exercendi judicium, quia eſt Filius hominis. Actor. 10.v.42. Christus conſtitutus eſt a Deo judex vivorum & mortuorum. cap.17.v.31. Poſuit Deus diem, in quo judicaturus eſt orbem terrarum in juſtitia, per virum, in quo ſtatuit. Roman.2.v.16. Judicabit Deus occulta hominum per Jeſum Christum. 2.Timoth.4.v.1. Teſtificor coram Deo & Jeſu Christo, qui judicaturus eſt vivos & mortuos. Apoc.1.v.7. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. cap.22.v.12. Ecce venio citò, & merces mea mecum.

112. Nonnè verò Apoſtolis ex æquo tribuitur poteſtas exercendi judicii, quando ipſis promittitur à Christo Matth.19.v.28. quòd ſeſſuri ſint ſuper duodecim ſedes, & judicaturi duodecim tribus Iſrael? *Reſp.* Non eo modo judicabunt Apoſtoli, quo Christus, ſiquidem thronus gloriæ Christi hoc ipſo loco manifeſtè diſtinguitur à ſedibus Apoſtolorum. Thronus gloriæ & majeſtatis Christi eſt dextra omnipotentiæ ac majeſtatis divinæ, in hunc thronum, nec ipſi Angeli collocati ſunt, vel collocabuntur, nedum homines: cui enim Angelorum unquam dixit: Sede à dextris meis. Hebr.1.v.13. Ex plenaria illa poteſtate, & juxta divinam illam majeſtatem ſibi, ut homini, datam Joh.5.v.27. Christus ſententiam pronunciabit, abſcondita in lucem proferet, & quod juſtè judicatum, potenter executioni dabit; hoc certè modo Apoſtoli neutiquam judicabunt, ſedebunt nihilominus & ipſi ſuper ſedes judiciarias, (id quod verbis hujus ſeculi dictum eſt, perinde ut aſſeſſores Judicis latus cingere, & contiguas illi ſedes habere in hoc ſeculo ſolent) judicabunt autem 1. voce doctrinæ ſuæ, ut exponitur Daniel.7. v.10. Apoc.20.v.12.Rom.2.v.16. quo ſenſu etiam Christus dicebat Joh.12,48. Sermo quem locutus ſum, judicabit vos in noviſſimo die. 2. judicabunt per exemplum, ſuę namque fidei obœdientiâ condemnabunt incredulos, ut exponitur Luc.11. v.19.31.32. Matth.12.v.41.42. 3. Judicabunt per approbationem, definitivam enim judicis ſententiam ſuo calculo lætâque acclamatione comprobabunt, ut exponitur Apoc.15.v.3. quo ſenſu etiam accipiendum, quod 1.Cor.6.v.2. dicitur, An neſcitis, quoniam Sancti mundum judicabunt? & verſ.3. Neſcitis, quoniam Angelos judicabimus.

113. Denique *ſalvare* & ſummæ beatitudinis participem facere eſt opus verè divinum, ſolius Dei proprium. Eſa.43.v.11. Ego, ego Jehovah, & extra me non eſt Salvator, quod repetitur cap.45. v.21. Oſe.13.v.9. dicit Dominus: Ex me tantùm ſalus tua Iſrael, quò pertinent Dicta omnia, in quibus Deus dicitur *Salvator* 1.Timoth.1.v.1. cap.2.v.3. cap.4.v.10. Tit.1.v.3. cap.2.v.10. Jam verò tribuitur Filio opus ſalvationis, quò pertinent Dicta omnia, in quibus dicitur Jeſus, cujus nominis explicationem cœlitùs allatam dat Angelus Matth.1.v.23. Salvum faciet populum ſuum à peccatis ipſorum, in quibus dicitur Salutare Geneſ.49.v.18. Pſal.98.v.3. Eſa.52.v.10. cap.62. v.11 Joh.4.v.23. Actor.28.v.28. Salvator Zach.9. v.9. Luc.2.v.11.& 30. Joh.4.v.42. Act.5.v.31.&c. imò diſertè dicitur, quod extra ipſum non ſit ſalus. Act.4.v.12. *12. Opus ſalvandi.*

114. Nec infringi poterit hoc Deitatis Filii argumentum, ex eo, quòd 1.Epiſt.4.v.16. Apoſtolus ad Timotheum ſcribit: hoc faciens teipſum ſalvabis & eos, qui te audiunt: Etenim Christus longè alio & diverſo modo ſalvat, quàm miniſtri: ipſe eſt fons ſalutis, qui ex propria poteſtate ſalvat, Eſa.35.v.4. Ecce, Deus veſter venit, & ſalvabit vos; *ipſe dat* ovibus ſuis vitam æternam. Joh.10.v.28. ipſe eſt cauſa ſalutis omnibus ſibi obœdientibus. Hebr.5.v.9. *eſt ὁ ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς τῆς πίστεως εἰς σωτηρίαν* Hebr.12.v.2. ſed miniſtri nec ſe, nec alios ſalvant propriâ virtute, ſed tantùm *οἰκονομικῶς*, & ut ita loquar, miniſterialiter *ὑπηρετικῶς* 1.Corinth.4.v.1. quatenus tractant verbum, quod eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti Rom.1.v.16. Fides enim eſt ex auditu Rom.10. v.18. finis autem fidei eſt vita (& ſalus) æterna, 1.Petr.1.v.9. *Objectio.*

115. Expoſuimus hactenus tertiam argumentorum claſſem, ex quibus vera Filii Deitas comprobari poteſt: quarta & ultima ſequitur, quam ſuppeditat nobis divinus honor, & cultus ſoli Deo debitus, nec tamen filio denegatus, *ubi ſic concludimus*: Quicunque divino honore affici, & cultu ſoli Deo debito honorari jubetur, Is eſt verus Deus. Atqui Filius Dei divino honore affici, & cultu ſoli Deo debito honorari jubetur. Ergò Filius Dei eſt verus Deus. Majorem comprobant Dicta omnia, quæ teſtantur, *non eſſe habendos Deos alienos*, (id quod fit modo etiam eo, ſi honor ſoli Deo debitus, ad alios transfertur) Deum gloriam ſuam non daturum alteri; Eſa.42.v.8. ſoli Deo divinum honorem deberi, *unum verum Deum à Sanctis divino cultu honorari &c.* Obſerva autem, quòd Major propoſitio expreſſam faciat mentionem voluntatis divinæ. Etſi enim divinos honores cœca hominum ſuperſtitio quandoque creaturis tribuit, id tamen voluntati & juſſui divino non congruit. *Deitas Filii probatur ex cultu divino.*

116. Minorem comprobant primò generalia Dicta, quæ divinum honorem & gloriam Filio tribuunt, ſecundò ſpecialia Dicta, quæ Filio Dei ſerviendum, confitendum, eundem ſuper omnia amandum, timendum, adorandum, in eo ſperandum, ipſum celebrandum, ipſi gratias agendas eſſe, per nomen ejus jurari poſſe, denique in nomine ejus baptizandum eſſe, luculentè teſtantur. Ad priorem claſſem pertinet claſſicus ille locus

Joh.5.

Joh.5.v.22. Pater non judicat quenquam, ſed omne judiciũ dedit Filio. v.23. ut omnes honorent Filium, ſicut honorant Patrem. Qui Filium non honorat, is nec Patrem honorat. Manifeſtè docetur, eundem honorem, qui ab omnibus Patri defertur & debetur, eundem, inquam, etiam Filio deferendum. Æqualitas honoris æqualitatem arguit eſſentiæ. Si vel minima dignitatis & Naturæ inæqualitas ſtatuitur inter Patrem & Filium, utique ſtatim negatur, Filium honorandum eſſe, καθὼς pari & eodem planè honore, quo honoratur Pater. Ex quo fonte promanavit veterum δοξολογία, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto. Deinde referenda ſunt huc omnia Dicta, quæ teſtantur, Filio Dei ſecundùm humanam Naturam divinam gloriam in tempore datam eſſe, id enim nihil aliud eſt, quàm Filium Dei divinam ſuam gloriam, quàm ut Deus habet naturalem, & ſibi propriam, *in carne, cum carne, & per carnem* exeruiſſe, ut loquitur Athanaſ. dial.5. contr. Apollin. ac proinde, quando ὁ λόγος per carnem divinæ ſuæ gloriæ radios exerit, tùm gloriam ſuam non dat alteri, cùm Natura aſſumta non ſit alter, nec perſona à λόγῳ ſeparata, aut ſeparatim ſubſiſtens, ſed tantùm ſingulari ἐνεργείας modo utitur, quo ante incarnationem non fuit uſus. De hac divina gloria & honore, Chriſto ſecundùm Naturam humanam dato, agetur in loco de perſona Chriſti. Conjunge interim. Pſalm.8.v.6. Daniel.7.v.14. Hebr.2.v.7. & 9. cap.5.v.5. 2.Pet.1.v.17. Apoc.4 v.9.11. cap.5. v.13. cap.7.v.10.11.

117. In ſpecie divinum cultum & honorem Filio Dei tribui ac tribuendum eſſe ita demonſtramus. Cuicunque divino modo 1. ſerviendum, & 2. confidendum, 3. qui eſt ſuper omnia diligendus, 4 & timendus. 5. in quem ſperandum, 6. qui eſt adorandus, 7. & celebrandus, 8. cui agendæ gratiæ, 9. per quem poteſt jurari, & 10. in cujus nomine baptizamur, illi etiam divinus cultus & honor ſoli Deo debitus tribuitur ac tribuendus ſtatuitur. Atqui Filio Dei 1. ſerviendum, 2. confidendum, 3. idem ſuper omnia diligendus, 4. & timendus. 5. in eum ſperandum eſt, 6. idem eſt adorandus, & 7. celebrandus, 8. eidem agendæ gratię, 9. per ipſum poteſt jurari. & 10. in ejus nomine baptizamur. Ergò Filio Dei divinus cultus & honor ſoli Deo debitus tribuitur ac tribuendus aſſeritur. Utriusque propoſitionis membra ſigillatim ſunt confirmanda.

118. Antequam verò ad confirmationem Majoris accedamus, monendum, quòd particula illa divino modo per omnia illius membra ſit deducenda, cuicunque divino modo ſerviendum, qui divino modo diligendus, & timendus, & celebrandus &c. hoc eſt, cui ea ſervitus, illa dilectio, ille timor, illa laus tribuitur, quã Deus in prima Decalogi tabula ſibi ſoli vendicat, ille divino honore afficitur. Etſi enim hominibus etiam homines ſerviunt; homines ſe invicem diligunt, timent, celebrant &c. tamen illa ſervitus, illa dilectio, ille timor, & laus illa non pertinet ad primam, ſed ad ſecundam Decalogi tabulam; quod ipſum ſi memori mente tenueris, haud facilè turbari poteris objectionibus adverſariorum, quas contra hanc propoſitionem formant.

Soli Deo eſſe 1. Serviendum.

119. Singula ergò majoris propoſitionis membra ita confirmamus. 1. Soli Deo ſerviendum, id iiſdem verbis dicitur Deut.9.v.13. Matth.4.v.10. vocula עבד, quæ in Hebræo habetur, tribuitur quidem hominibus, non autem res ipſa, neque enim eo modo ſervimus hominibus, quo Deo; ſiquidem in ſervitute Deo præſtita agnoſcimus ipſum eſſe αὐτοκράτορα, ſummum principium, Dominum dominantium &c. ideoque LXX. Interpp. & Chriſtus Matth 4. v.10. reddunt hoc per λατρεύειν, & addunt excluſivam τῷ μόνῳ Θεῷ λατρεύσεις: pertinent huc omnia dicta, quæ Deo ſerviendum eſſe præcipiunt. Fulgent. lib. de fid. orth. 5. *Si Filius Dei creatura eſſet, ſerviendum ei Scripturarum ſacrarũ autoritas non juberet, ſed potiùs prohiberet. In primo n. Decalogi Præcepto, ſicut uni uni Dei cultura, ſervituſq́; manifeſtiſſimè præcipitur: ita omni creaturæ adoratio ac ſervitus à fidelibus exhibenda vehementiſſimè prohibetur.*

120. *Secundo*, ſoli Deo eſt confidendum, & in ipſum credendum. Jerem.17.v.5. Maledictus, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, v.7. Benedictus vir, qui confidit Jehovæ, & eſt in Jehova fiducia ejus; quò pertinent reliqua dicta omnia, quæ fiduciam in Deum requirunt. Pſal.11.v.1. Pſal.25.v.2. Pſal 57.v.2. & alibi paſſim. Contrà verò graviter reprehenduntur, *qui confidunt* in Principibus Pſal.146.v.3. in arte Medicorum 2. Paral.16.v.12. in divitiis Prov.11.v.28. &c. *2. Confidendum.*

Objiciunt novi Samoſateniani pag.44. *conjungi in timore & fiducia Deo debita tales perſonas & res, quæ planè ad ipſius eſſentiam non pertinent.* 1.Reg.13. v.18. Omnis populus timebat Deum & Samuelem. Exod.14.v.31. *Crediderunt Iehovæ & Moſi ſervo ejus.* Actor.20.v.32. *Commendo vos Deo & verbo gratiæ ejus.* Eph.6.v.10. *Roboramini in Domino, & in virtute roboris ejus*, quæ duo poſteriora loca eò referunt, ut probent, conjungi Deo quaſdam res divinas, quæ tamen non ſint diſtinctæ perſonæ, nec pertineant ad ipſius eſſentiam. *Objectio Samoſatenianorum.*

121. Primus locus non habetur 13. ſed 12. capite primi Regum, cujus ſenſus minimè is eſt, quòd eodem modo populus timuerit Samuelem, quò Deum, ſed timor ille reſpectu Dei fuit cultus primæ tabulæ, ut exponitur v.24. *Timete Iehovam, & ſervite ei in veritate toto corde veſtro.* Timor autem ille, quo Samuelem timuerunt, fuit reverentia quædam erga ipſum, agnoſcebant enim Deum adeſſe Samueli, cujus preces efficaces eſſe animadvertebant. Reverebantur ergò & timebant Deum in Samuele. Longè autem diverſa ratio eſt, quando Chriſtum timere jubemur, tunc enim requiritur à nobis talis timor, qui eſt cultus primæ tabulæ, id quod evidenter colligitur ex eo, quia etiam reliquæ ſpecies divini cultus, quas prima Decalogi tabula requirit, Chriſto tribuuntur.

122. Alter locus Exod. 14. v. 31. *Crediderunt* (Iſraelitæ) *Iehovæ & Moſi ſervo ejus*, non agit de fide, quatenus eſt cordis fiducia, ſed quatenus eſt notitia & aſſenſus, quo fidem habemus illis, quæ Dei nomine nobis annunciantur. Neque enim cordis ſui fiduciam ita dividebat populus, (vel dividere debebat) ut partem ejus in Deum, partem in Moſen collocaret, ſiquidem in unum ſolum verum Deum omnis noſtra fiducia debet recumbere; ſed credebat Jehovæ & ſervo ejus Moſi, id eſt, fidem habebat illis, quæ nomine Jehovæ Moſes ipſis nunciabat. Proinde etſi in Hebræo habetur יַאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה *Credebant in Jehovam & Moſen*, tamen rectè exponitur ב pro ל poſita, credebant Jehovæ & Moſi, ideò LXX. ſic reddiderunt,

ἐπί-

ἐπιστεύετε τῷ Θεῷ καὶ Μωϋσεῖ, Joh.5. v.46. *Si crederetis Moſi*, neque enim Hebræi accuratè obſervant illud diſcrimen inter credere Deo, & credere in Deum. Quando autem Scriptura jubet in Chriſtum credere, cordis fiduciam in ipſum ponere juber.

123. Tertium locum Actor.20. v.32. quidam ad Chriſtum referunt, eumque nomine τοῦ λόγου χάριτος ſignificari dicunt, cum proximè ſequatur *τῷ δυναμένῳ ἐποικοδομῆσαι καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν*. Hanc interpretationem (quæ cum fidei analogia nullo modo pugnat) ſi recipiamus, in fumum abit adverſariorum objectio. Si verò nomine *verbi gratiæ* intelligamus doctrinam gratiæ, videlicet Evangelium, ut ita denotetur, quo medio nos Deus ſalutem conſervet, iterum nihil decedit vel veritati vel robori noſtri argumenti, neque enim quando Apoſtolus auditores ſuos verbo gratiæ commendat, cultum aliquem primæ tabulæ verbi iſti tribuit, ſed Deo per verbum & in verbi veritate eos conſervandos commendat.

124. Denique quod Epheſ.6. v.10. tale quid Deo conjungi dicunt, quod ad eſſentiam ejus neutiquam pertinear, in eo & veritati & ſibimetipſis contradicunt. Veritati ideò, quia robur fortitudinis divinæ nihil aliud eſt, quàm ipſa divina eſſentia, ut ſuo loco oſtendimus: Sibiipſis ideò contradicunt, quia pag.30. quærunt. *Quæ ſint iſta, quæ Dei eſſentiam concernunt, & quorum notitia ad ſalutem neceſſaria?* ac ſubjiciunt. *ſcire quod Deus ſit, quod unus ſit, quod æternus, perfectè juſtus, perfectè ſapiens & perfectè potens. Si dicant*, conjungi hic Deo robur ſive potentiam, cùm tamen potentia illa non ſit diſtincta perſona, perinde igitur rem ſe habere, quando Patri conjungitur Filius. *Reſp.* Perſonalem Filii à Patre diſtinctionem ſuo loco evidenter comprobabimus, ſufficit nobis hoc loco ex Scripturis oſtendere, quod divinus cultus & honor nemini tribuatur, niſi ſit verè & eſſentialiter Deus, id quod allatis illis locis nondum evertere potuerunt, aut in æternum poterunt.

3 Solus De[us] ſuper omnia diligendus.

125. Progredimur igitur ad membrum tertiũ: Solus Deus eſt ſuper omnia diligendus. Deut.6,5. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima* &c. Matt.22. v.37. quò pertinent innumera Scripturæ dicta, quæ Deum à nobis diligendum eſſe præcipiunt. Quamvis verò liberi, parentes, mariti, uxores, & verè pii ſeſe invicem diligant ac diligere debeant, tamen illa dilectio non eſt cultus in prima Decalogi tabula requiſitus, & dilectio illa ſemper ſubordinatur vel ſubordinari debet divinæ; ideò diligimus parentes, quia Deum præcipientem amorem parentum diligimus; præterea ita amandus eſt genitor, ut præponendus tamen ſit creator.

4 Et timendus.

5. In Deum ſperandũ.

126. *Quartò*: Solus Deus eſt timendus, quò pertinent Dicta omnia, quæ timorem Dei nobis præcipiunt, Lev.19. v.14. cap.25. v.17. Deut.6. v.2. & alibi paſſim. *Quintò: in ſolum Deum ſperandum*, quò pertinent Dicta, quæ ſpem illam in Deum vivum commendant Pſal.4. v.6. Pſal.7. v.2. 1. Tim.6 v.17. & alibi paſſim. Fundamentum timoris Dei eſt juſtitia & potentia divina, ideò enim timemus Deum, quia eſt juſtus judex, & potentiſſimus Dominus: Fundamentum ſpei noſtræ eſt miſericordia & veritas divina, ideò enim ſperamus in Deum, quia eſt miſericors & promiſſa ſua fideliter ſervat.

6. Idem ſolum adorandus.

127. *Sextò: Solus Deus eſt adorandus & invocandus* Pſal.50. v.15. *Invoca me in die tribulationis.* Pſal.50. v.1. *Invocate nomen ejus*, & alibi paſſim: nuſpiam enim vel hominibus vel Angelis tribuitur in Scripturis invocationis honor, imò cùm Johannes caderet ante pedes Angeli, prohibetur ab eo. Apocal. 19. v. 9. cap. 22. v. 9. cum hac generali regula: *Deum adora.* Manifeſtum autem eſt, quare ſoli Deo hic honor competat, quia is, quem adoramus, debet ſcire gemitus cordis, omni loco adeſſe, & ad auxilium ferendum ſufficienti robore pollere, id verò ſoli Deo competit.

Nos. Samoſatenianorum exceptio.

128. *Concedunt Samoſateniani* pag.171. Chriſtum *in omnibus neceſſitatibus à nobis invocari poſſe, adeò ut negent eos eſſe Chriſtianos, qui Chriſtum non adorant.* pag.177. ſed addunt, *divinam Filii Naturam ex eo minimè deduci poſſe, cùm omnis ille honor Chriſto exhibitus ad Deum ſe referat, & cùm in eo Chriſtus ſit Deo ſubordinatus* pag.176. *Reſp.* Immota perſtat propoſitio: Quicunque adoratur, eſt verus Deus, quam nullâ ἐνστάσει in æternum infringent. Quod addunt, honorem Chriſto exhibitum ad Deum ſeſe referre, veriſſimum eſt, quia Chriſtus eſt unus cum Patre & Spiritu ſancto Deus, ideoque una adoratione, cum Patre & Spiritu ſancto adorandus, & qui adorat Filium, is ſimul adorat Patrem, quia Filius eſt in Patre, & eſt unum cum Patre. Sed Antichriſti illi hoc negant, ideoque *ὅμοια μὲν λαλοῦσι, ἀνόμοια δὲ φρονοῦσι*, ſuſpecta ergò nobis ſint ipſorum verba, occultant enim in illis hanc explicationem, quòd Chriſtus in tempore demum, non autem per æternam à Patre generationem divinam potentiam & majeſtatem acceperit, ac proinde ſi à nobis adoratur, quod tunc adoratio ad ipſum Deum hoc modo referatur, quo ſenſu etiam accipiendum, quòd *Chriſtum dicunt eſſe Deo ſubordinatum*, id eſt, inferiorem, & non unum cum Patre & Spiritu ſancto Deum. Atqui unâ eademque & non diviſâ adoratione Patrem, Filium & Spiritum ſanctum in Scripturis adorare jubemur, ut paulò pòſt in confirmatione aſſumtionis oſtendemus.

7. Et celebrandus.

8. Eidem agenda gratia.

129. *Septimò: Solus Deus eſt celebrandus tanquam primus autor & fons omnis boni: Octavò, ſoli Deo tanquam ſummo bonorum datori agenda gratia.* Intelligimus enim illam celebrationem & gratiarum actionem, quâ profitemur ex ipſius manu omnia ad nos bona deſcendere, ipſum eſſe ſummum bonum &c. quò pertinent omnia dicta, quæ laudem & gratiarum actionem Deo tribuunt, ac à nobis tribui præcipiunt. Quoties in Pſalmis Deum laudare, eidem pſallere & gratias agere jubemur? &c.

9 Per nomen ejus jurandum

130. *Nonò*: Per nomen ſolius Dei jurandum eſt Exod.23. v.13. Per nomen alienorum Deorum non jurabitis. Deut.6.13. Per nomen Dei jurabis, quod repetitur cap.10. v.20. Sic Eſa.65. v.16. Qui juraverit in terra, jurabit in Deo veraci, quò pertinent exempla omnium Sanctorum, qui per ſolum Deum jurârunt. Quod *Ioſephus* per vitam Pharaonis jurat. Geneſ.42. v.15. *Moſes* per cœlum & terram Deut.4. v.26. & 30. v.19. *David* per animam Jonathæ 1. Sam.20. v.3. &c. de his & ſimilibus dicimus non eſſe juramenta religioſa, quibus Deus in teſtimonium veritatis, quæ latet, & in vindictam perjurii invocatur, ſed obteſtationes

Objectio.

nes

nes civiles & vehementes aſſeverationes, quibus ad faciendam fidem noſtræ aſſertioni res nobis cariſſimas, veluti pignora interponimus. *Vide D. Geſn.* Theol. præſtantiſs. Præcept. noſtr. ſup. c. 42. Gen. & *D. Rauchbar.* JCtum eximium, conſubrinum optimè de nobis meritum quæſt. Jur. Civ. & Saxon. quæſt. 2. num. 46. præſertim verò *Megalandrum Lutherum.* ſup. 42. Gen.

To in ipſius nomen baptizamur. 131. Denique in cujus nomen baptizamur, ille eſt verus Deus. Quemadmodum enim circumciſio in Vet. Teſt. erat fœdus inter verum Deum & inter hominem circumciſum, Gen. 17. v. 7. ita Baptiſmus, qui in Nov. Teſt. ſucceſſit in locum circumciſionis Coloſſ. 2. v. 11. eſt συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεὸν. 1. Petr. 3. v. 21. *Ut ergò baptizamur, ita adoramus: ut adoramus, ita credimus, videlicet in unum verum Deum Patrem, Filium & Spiritum ſanctum* ut loquitur M. Baſil. Epiſt. 78.

Neo-Samoſatenianorum exceptio. *Excipiunt Samoſateniani* pag. 44. *non poſſe neceſſario concludi, quod is, in cujus nomine baptizamur, ſit verus Deus, cùm* Iſraelitæ in Moſen dicantur baptizati 1. Cor. 10. v. 2. *& quidam* diſcipuli dicuntur in Baptiſma Johannis baptizati Actor. 19. v. 3. cùm tamen Moſes non ſit Deus, nec Baptiſma Johannis ſit perſona,

132. Reſpondemus disertè. In primo loco 1. Cor. 10. v. 2. baptizari in Moſen non ſignificat in nomine Moſis Baptiſmum accipere, quemadmodum in Nov. Teſt. baptizari in Chriſtum vel in nomine Chriſti intelligendum eſt (quippe cùm baptiſmus nondum fuerit inſtitutus) ſed phraſin iſtam ex termino relati intelligendam eſſe quidam ſtatuunt: ſicut nos per Baptiſmum in nomen Chriſti obligamur ad fidem & ad confeſſionem nominis ejus: ita Iſraelitæ miraculo & beneficio præeuntis nubis & deductionis per mare (quæ erat typus Baptiſmi) obligati ſunt, ut crederent Moſi cœleſtem doctrinam & mandata, Dei nomine, ipſis promulganti, Exod. 14. v. 31. quæ interpretatio colligitur ex eo, 1. quòd nomen Baptiſmi (uti dictum) non poteſt accipi in illa ſignificatione, quæ eſt Nov. Teſt. propria. 2. quia non ſimpliciter dicit Apoſtolus, quod Iſraelitæ in Moſen baptizati, ſed addit in nube & mari. Auguſt. 12. contra Fauſtum cap. 19. *Nubes & mare rubrum, Baptiſmus utiq; Chriſti ſanguine conſecratus: hoſtes ſequentes a tergo, moriuntur peccata præterita.* 3. quia ſi Baptiſmus accipitur pro Sacramento N. Teſt. ne quidem in Pauli nedum ullius alterius nomine baptizari poſſumus 1. Cor. 1. v. 13. *Alij explicant* locum de miniſterio Moſis, etenim syncategorema ב in Hebræo ſæpè ſignificat inſtrumentalem cauſam & vocibus Latinis, In, Cum, Per, aut ſimilibus exponitur, unde Auguſtin. in enarrat. Pſalm. 77. legit *per Moſen*. tract. 11. in Johan. *in Moyſe*, ubi Eraſmus in marg. notat. al. *per Moſen*.

133. Quòd Actor. 19. v. 3. quidam diſcipuli dicuntur in Baptiſma Johannis baptizati, id pari ratione non poteſt ita accipi, quemadmodum in Chriſtum vel in Chriſti nomine dicimur baptizari, ſed ſignificat Johannis baptiſmate tingi, in Chriſtum venturum baptizari, ut oſtendit v. 4. Proinde aliud eſt in nomen Johannis baptizari, aliud verò in Baptiſma Johannis; ſive, quod idem eſt, baptiſmo Johannis: prius nuſpiam Scriptura aſſerit, quin potiùs contrarium dicit 1. Cor. 1. v. 13. ne quidem in Pauli nomine nos baptizari, ſunt autem Paulus & Johannes hac in re pares, uterque enim eſt miniſter. Plura de Baptiſmo Johannis dicemus in explicatione Articuli de Baptiſmo.

134. Perſtat igitur invictum, ex eo, quod baptizamur in Chriſtum vel in Chriſti nomen, evidenter colligi, quod unà cum Patre & Spiritu ſancto divino cultu & honore afficiatur. Complectitur enim hæc phraſis 1. divinam inſtitutionem quod ſcilicet ex inſtitutione & mandato Chriſti Baptiſmus adminiſtretur. 2. Baptiſmi virtutem, quod ea tota conſiſtit in Chriſti merito & virtute. 3. Fœdus divinum, quod tota SS. Trinitas nobiſcum in Baptiſm. init. 4. Noſtram obligationem, quod nomen demus Chriſto, eidemque ad ſervitium & cultum divinum nos obligemus. Ergò non abs re Veteres hoc argumentum ex formula Baptiſmi petitum contra Chriſtomachos & Pneumatomachos urſerunt quàm maximè. Et conferenda eſt illa inſtitutio Baptiſmi noſtri cum hiſtoria Baptiſmi Chriſti Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3. Johan 1. baptizamur enim in nomen Dei, qui eſt unus in eſſentia, & trinus in perſonis, quod non ſolùm tria illa nomina Patris, Filii & Spiritus ſancti arguunt, ſed & illuſtris illa Θεοφάνεια in Baptiſmo Chriſti.

1 Chriſto ſerviendũ. 135. Tranſimus ad confirmationem minoris propoſitionis. Primò igitur Chriſto ſerviendum eſſe comprobant hæc dicta 1. in quibus jubemur ſervire Chriſto Pſal. 72. v. 11. Dan. 7. v. 14. Joh. 12. v. 26. &c. 2. in quibus Angeli dicuntur ipſi ſervire. Matth. 4. v. 11. 3. in quibus credentes *dicuntur* miniſtri Chriſti Matth. 10 v. 24. cap. 25. v. 14. Johan. 12. v. 26. Luc. 12. v. 37. 1. Corinth. 7. v. 22. &c. 4. In quibus Chriſtus dicitur Dominus noſter, utique ergò ex Natura relatorum ipſi ſerviendum. Obſerva autem divino modo eſſe Chriſto ſerviendum, 1. quia omnes gentes jubentur CHRISTO ſervire, eſt ergo παντοκράτωρ, Dominus dominantium. 2. quia Angeli illi ſerviunt tanquam Duci exercitus cœleſtis, 3. quia dicitur ὁ Κύριος, magnus ille Dominus, verus Jehovah &c.

Objectio. 136. At, inquis, Chriſtus dicitur Dei ſervus. Eſa. 42. v. 1. cap. 52. v. 13. cap. 53. v. 11. &c. quomodo ergò eſt omnium Dominus? *Reſp.* Chriſtus ſecundùm divinam Naturam eſt Dominus & Deus à Patre ante ſecula natus: ſecundum humanam Naturam in tempore eſt *factus Dominus* Actor. 2. v. 36. ſervus fuit in ſtatu exinanitionis, cùm enim eſſet in forma Dei, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit & ſervi formam aſſumſit, Phil. 2. v 7. noſtri loco obœdiens factus eſt Patri, ut nos, qui Naturâ ſumus peccati ſervi, liberaret Johan. 8. v. 34 poſtquam autem ingreſſus eſt in gloriam ſuam, non ampliùs eſt ſervus, ſed omnium Dominus Actor. 10. v. 36. cùm omnis poteſtas in cœlo & terra ipſi data ſit Matth. 28. v. 18.

2. In Chriſtum credendum. 137. Secundò debemus in Chriſtum credere & ipſi confidere, quò pertinent dicta Scripturæ innumera. Pſal. 2. v. 12. Eſa. 28. v. 16. Johan. 6. v. 29. cap. 16. v. 9. &c. Obſerva autem ſingulariter uno fidei actu nos in Patrem & Filium debere credere Johan. 14 v. 1. Creditis in Deum, etiam in me credite, per fidem illam in Chriſtum nos participes fieri *remiſſionis peccatorum* Actor. 10. v. 43. υἱοθεσίας Johan. 1. v. 12. *juſtitiæ* Rom. 3. v. 22. *ſalutis & vitæ æternæ* Johan. 3. v. 16. &c. utique ergo Chriſtus eſt *verus Deus & vita æterna* 1. Johan. 5. v. 20.

Per-

Pertinet huc ſymbolum Apoſtolicum (quod hi Antichriſti ſe amplecti ſimulant pag.54.) in quo pari ratione in Patrem, Filium & Spiritum S. nos credere profitemur.

3. Chriſtus diligendus

138. Tertiò jubemur Chriſtum diligere. Joh. 8.v.42. cap.15.v.14. & ſeqq. c.21.v.15. & diſertè pronunciat Apoſtolus 1. Cor.16.v.22. Si quis non amat Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ſit anathema maran atha. Obſerva autem modo divino Chriſtum diligendum, ita enim comparatus eſſe debet amor ille, quo Chriſtum complectimur, ut propter ipſum domum, fratres, ſorores, parentes, uxorem, filios, agros, imò animam noſtram relinquere debeamus Matth.19.v.29. id quod eſt proprium amoris ſoli Deo debiti, ſolus enim Deus ſuper omnia diligendus eſt.

4. Chriſtus timendus.

139. Quartò debemus Chriſtum revereri & timere. filiali ſcil. obſervantia, non autem ſervili timore 1.Cor.10.v.9. non tentemus Chriſtum verſ. 22. an æmulamur Dominum &c. Cæterum timorem illum debere eſſe divinum comprobamus ex eo, quia Luc.12.v.5. dicit Chriſtus, timete eum, qui, poſtquam occiderit, habet poteſtatem mittendi in gehennam, dico vobis, hunc timete: ubi de timore ſoli Deo debito agi manifeſtum eſt, jam verò Chriſtus is eſt, qui habet poteſtatem in extremo judicio adjudicandi improbos gehennæ. habet claves mortis & inferni. Apoc.1.v.18.

5. In Chriſtum ſperandum.

140. Quintò jubemur in Chriſtum ſperare Eſai.14.v.32. in ipſo ſperabunt pauperes, Matth.12. v.21. Rom.15.v.12. 1.Cor.15.v.19. Eph.1.v.12.&c. quò pertinent dicta, in quibus Chriſtus dicitur Spes noſtra Coloſſ.1.v.27. 1.Theſſal.1.v.3. 1. Timoth.1.v.1. Porrò ſpes illa ita comparata eſt, ut à Chriſto ſperemus & expectemus divina beneficia & ipſam vitam æternam, utique ergo ſpes illa eſt cultus primæ tabulæ, utique divino modo ſperamus in Chriſtum.

6. Chriſtus adorandus.

141. Sextò Chriſtum debemus adorare & invocare, quò pertinent Scripturæ dicta, quæ illam adorationem præcipiunt & approbant. Pſal. 22. v.27. Pſal.45 v.12. Pſal.72.v.11. & 15. Pſal.97.v.7. qui locus ad Chriſtum refertur Hebr.1. v. 6. Act. 22.v.16. 1.Corinth.1.v.2. Philip.2. v.10. Hebr.1. v.6. Deinde exempla eorum, qui Chriſto hunc honorem exhibuerunt, quæ in Evangelicis Hiſtoriis paſſim ſunt obvia. Matth.15.v.22. cap.20. v.30 Luc.24.v.52. Joh.9.v.35. Actor.7.v.59.&c. Peculiariter obſerva, quòd tota triumphans Eccleſia Chriſtum adorat. Apocal. 5. *Neq; obſtat*, quòd Chriſtus ipſe paſſim dicitur oraſſe, quia ut verus homo in ſtatu exinanitionis oravit, ſibiq; ut Mediatori ſecundùm humanam Naturam omnia in manus ſuas tradita eſſe agnovit, adoratur autem in ſtatu exaltationis, ut Deus & homo in una perſona, quâ de re ſuo loco plura.

Exceptio Neo Samoſatenianorum.

142. Excipiunt Neo-Samoſateniani pag. 176. Deum *adorari & invocari tanquam primariam cauſam ſalutis, Filium autem tanquam ſecundariam.* quò applicant illud Apoſtolicum 1.Cor.8.v.6. unus eſt Deus, à quo omnia, & unus eſt Dominus, per quem omnia. *Reſp.* 1. In Apoſtolico dicto nullam ſtatui Patris & Filii inæqualitatem oſtendimus ſuperiùs. 2. Unâ & indiviſâ adoratione invocamus Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, neque cultum adorationis ita dividimus, ut Filium tanquam inferiorem adoremus, debet enim Filius honorari ab omnibus, pari modo καθὼς honoratur Pater Joh.5.v.23. 3. Chriſtus dicitur ἀρχηγὸς

πίστεως Heb.12.v.1. αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου Hebr.5. v.9. dicitur α & ω Apoc.1. v.8. principium & cauſa principalis, dicitur Salutare & Salvator noſter, ergò unâ eâdemque cum Patre operatione nos ſalvat. 4. Urgemus verba Chriſti Joh.5.v.19. Quæcunque Pater facit, ταῦτα καὶ ὁμοίως ποιεῖ (ὁ υἱὸς) ſimiliter facit, non inferiori aliquâ potentiâ, non ut cauſa ſecundaria. 5. Chriſtus quidem eſt Mediator, in cujus manus omnia ſunt tradita, & ex cujus plenitudine omnia ad nos deſcendunt bona, ſed hoc nullam arguit vel eſſentiæ vel operationis inæqualitatem, quin potiùs divinam potentiam officium illud Mediationis prærequirit, ut ſuo loco oſtendemus. 6. Quando igitur per Chriſtum dicuntur omnia ad nos bona deſcendere, non denotatur quædam Patris & Filii in agendo inæqualitas, ſed deſcribitur officium Mediationis. Item, quod Chriſto, ut Mediatori ſecundùm humanam Naturam omnia ſint data in uſum noſtrum. 7. Unam tantùm adorationem religioſam novit Scriptura, Ut eſt unus Deus, ita unum Dei verbum, ita eſt una fides. ita eſt una religioſa, pia & Chriſtiana adoratio, quâ de re vide Reſp. Dn. D. Mentz. Theologi eximii, Præceptoris noſtri honorandi, Apologeticam contra Martinium Herborn. pag. 254. & ſeqq. proinde abſque ullo Scripturæ teſtimonio ita dividitur adoratio, ut peculiaris & inferior aliqua adoratio competat Dei Filio. 8. Sibimetipſis hi Antichriſti contradicunt, quia fatentur tali adoratione Chriſtum honorandum, *quæ præcipitur in primo præcepto* p. 170. *in omnibus omninò neceſſitatibus Chriſtum invocari poſſe* pag. 171. *cum plena fiducia auxilij Chriſtum invocandum eſſe.* pag. 172. atqui hæc non poſſunt niſi de illa adoratione dici, quæ ſoli vero Deo competit. 9. Non poſſunt ſolidè refellere invocationem Sanctorum, à qua tamen abhorrere videri volunt p. 178. Si enim Chriſtus adoratur, qui tamen ex ipſorum hypotheſi non eſt verus Deus, utique adoratio non eſt cultus ſoli Deo debitus. Viciſſim ſi Chriſtus ideo adorandus, quia eximia & divina dona ex gratia accepit, utique non minùs adorandi erunt Sancti (licet inferiori aliquâ adoratione) qui itidem acceperunt dona divina licet gradu inferiori. Ad hoc argumentum nunquam ſolidè poterunt reſpondere, ſtante illa hypotheſi, quòd is, qui adoratur, non ſit neceſſariò verus Deus.

7. Chriſtus celebrandus.

143. Septimò jubemur Chriſtum celebrare Pſal.72.v.15.17 Rom.9.v.5. quò pertinent exempla eorum, qui Chriſto laudem divinæ majeſtatis dederunt Matth.21.v.16. ex Pſal.8.v.3. & Pſal.118. v.26. Apoc.5.verſ.11.13.14. &c. *Octavò, jubemur Chriſto gratias agere* Coloſſ.3.v.17. quò pertinent exempla, qui Chriſto gratias egerunt Luc.17.v.16. Samaritanus, 1. Tim.1.v.12. Paulus, Apoc.17.v.11. & 12. Angeli & tota triumphans Eccleſia. Porrò quòd Chriſtus divinâ laude celebrandus, patet ex Eſai.verſ.3. ubi canunt Angeli: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus *Zebaoth*, qui locus ad Chriſtum refertur Joh.12.v.41. unâ igitur & eadem cum Patre & Spiritu S. celebratione extollitur. Sic quòd Chriſto, ut vero Deo omnium bonorum autori agendæ ſint gratiæ, patet ex Col. 3. v.17. & Apoc.7.v.11. & 12. ubi Pater & Chriſtus in gratiarum actione conjunguntur, una ergò eademque utrique gratiarum actio debetur.

8. Gratiæ Chriſto agendæ.

9. Per Chriſtum juratur.

144. Nonò per Chriſtum jurat Apoſtolus Roman.9.v.1. Veritatem dico In Chriſto, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in Spiritu

10. In Christum baptizamur.

ſancto. *Deniq; in Christum & in Christi nomen baptizamur*, Matth. 28. v.29. Act.2.v.38.cap.10.v.48.cap.19.v.5. Rom.6.v.3. Gal.3.v.27. ubi accuratè obſerva, non baptizari nos in nomine Patris per Filium, ſed in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti; invocatur ergo ibi non minùs Filius & Spiritus S. quàm Pater; virtus ergo baptiſmi à Patre, Filio & Spiritu ſancto æqualiter dependet: obligatur ergo baptizatus ad cultum, ſervitium & invocationem Patris, Filii & Spiritus S. unius veri Dei. In nomine (non in nominibus) Patris, Filii & Spiritus S. baptizamur, ergo una eſt trium perſonarum eſſentia, & in una indiviſa eſſentia ſunt tres perſonæ modis omnibus æquales. Nicephorus lib. 16. cap.35. commemorat, aquam olim diſparuiſſe, cùm Arianus quidam baptizaret in nomine Patris majoris, & Filii minoris.

Neo-Samoſatenianorum argumenta contra Filii Dei tatem.

145. Atque hæ ſunt quatuor illæ claſſes argumentorum, quibus veram Filii Deitatem ex Scripturis comprobare poſſumus & debemus, perſtant ea & perſtabunt in æternum immota contra quoſcunque Antichriſtorum inſultus. Videamus quid *NeoSamoſatenìani* pro ſua ſententia afferant. Ita ergo ſcribunt pag.55. *Quod in Christo ſit divina Natura & recta rationi & Scripturæ adverſum eſt. Rationi propterea. 1. Quia duæ eſſentiæ, in proprietatibus ſibi invicem contrariæ, nullo modo poſſunt in unam perſonam conjungi. Iam v. divina & humana Naturæ proprietates ſunt ſibi invicem contrariæ, ut eſſe mortalem & immortalem, habere principium & carere principio: mutabilem eſſe & immutabilem. 2. Quia duæ Naturæ, quarum quælibet conſtituit perſonam, non poſſunt in una perſona uniri, alias enim forent duæ perſonæ & ſic duo Christi.* Si quis velit dicere divinam & humanam Naturam ita in Chriſto unitas eſſe, ſicut corpus & anima conſtituunt unum hominem, excipiunt pag 57. *Eſſe rationem diverſitatis maximam, etenim ex noſtra ſententia duæ Naturæ ita ſunt in Christo unitæ, ut Christus ſit Deus & homo, ſed corpus & anima in homine ita ſunt unita, ut propriè loquendo, homo nec corpus ſit nec anima, ſiquidem neutrum horum per ſe & ſeorſim conſtituit perſonam. Ut ergo divina Natura in Christo conſtituit perſonam, ita quoque humana.*

1. Divina & humana Naturæ proprietates ſunt ſibi invicem contrariæ. Ergò non poſſunt in unam perſonam conjungi.

146. At ô miſeros & miſerabiles vel potiùs (ſi obſtinatè ita pergunt) deteſtandos, qui fidem ſuam humanis hiſce committunt ratiocinationibus. O ſtendimus ſuo loco non eſſe audiendum corruptæ noſtræ rationis judicium, ſi veritati divinorum pronunciatorum, expreſſis Scripturæ verbis expoſitorum, audacter velit ubloqui. Promtiſſima enim ac paratiſſima ad ἀπιςίαν via, credere nolle, quod non poſſis ratione attingere. *Quid Athenis & Hieroſolymis?* ait Tertull. de præſcript. adverſ. hæreſ. *Quid Academia & Eccleſia? quid Hæreticis & Christianis?* Rationis qui ſequuntur tenebras, relictâ verbi & doctrinæ cœleſtis luce, non poſſunt non vehementer impingere & aberrare. Si cæcus ducit cæcum, nonne ambo cadent in foveam? Luc.6.v.39. Vide tract. de Interpret. Script. §.165.

147. Proinde ſi vel maximè ex lumine Naturæ non poſſent illæ ratiocinationes diſſolvi, nullo tamen modo periclitaretur doctrinæ cœleſtis veritas, quæ ex lumine gratiæ ſatis eſt perſpicua & manifeſta: nihilo tamen minùs ἐκ περιουσίας reſpondemus ad prius argumentum. 1. Quid à Deo fieri vel non fieri poſſit, noſtris non æſtimandum eſt conceptibus, aliàs negatur Dei omnipotentia, quam ita deſcribit Apoſtolus Epheſ.3.v.20. quòd Deus plura poſſit, quàm nos intelligimus, ea quo rectè concludit Hilarius, referente Biele 1. ſent. diſt.19.q.2. *Quod non eſt homini intelligibile, id Deo eſt poſſibile.* 2. Divina & humana Natura, propriè loquendo, non ſunt contrariæ, quia teſte Philoſopho in Categor. cap. περὶ οὐσίας: ὑπάρχει ταῖς οὐσίαις τὸ μηδὲν αὐταῖς ἐναντίον εἶναι. 3. Nec proprietates divinæ & humanæ Naturæ, propriè loquendo, ſibi ſunt contrariæ, ſiquidem quorum cauſæ non ſunt contrariæ, eorum nec effecta ſunt ſibi invicem contraria: jam verò divina & humana Naturæ, quæ ſunt proprietatum ſuarum cauſæ per emanationem, non ſunt ſibi invicem contrariæ. Ergò nec ipſæ proprietates divinæ & humanæ Naturæ erunt ſibi contrariæ. 4. Rectè quidem dicit Philoſophus l. d. ἡ οὐσία ἓν καὶ ταὐτὸν τῷ ἀριθμῷ ὄν, δεκτικὸν τῶν ἐναντίων ἐστί, & Aug. de Nat. & grat. c.54. *Subſtantiæ non per ſeipſas, ſed per ſuas qualitates dicuntur ſibi eſſe contrariæ*, interim rectè monent Interpr. ad contrarietatem propriè dictam requiri tria: primò ut ea, quæ dici debeant contraria, ſint ſub eodem genere, deinde ut ſint res poſitivæ, tertiò ut circa unum idemque ſubjectum mutuò confligant: at hæc tria requiſita non animadvertuntur in proprietatibus divinæ & humanæ Naturæ. 5. Unde verò demonſtrabunt duas eſſentias ſecundum ſe & ſecundùm proprietates realiter differentes non poſſe in unam perſonam conjungi? an non corpus & anima ſunt duæ eſſentiæ ſecundùm ſe & ſecundùm proprietates realiter differentes? nihilo tamen minùs ex corpore & anima unus homo, una perſona conſtituitur, quod nullâ veritatis ſpecie negari poteſt. Ignis & ferrum ſunt duæ eſſentiæ ſecundùm ſe & ſecundùm proprietates realiter differentes, tamen ea igni & ferro fieri poteſt unum κατὰ συνδύασιν, ut docet exemplum ferri igniti. Repetant ergo ſuum argumentum. Proprietates animæ & corporis ſunt ſibi invicem oppoſitæ, quia anima eſt intelligens, immortalis, ſentiens, viva &c. corpus eſt ἄλογον, mortale, inſenſile, carens vitâ. Ergone corpus & anima non poterunt conſtituere unum hominem? Ferrum eſt grave, carens luce & calore: ignis eſt levis, lucidus & calidus. Ergone ferrum & ignis non poſſunt unum κατὰ συνδύασιν conſtituere?

2. Duæ Naturæ, quarum quælibet conſtituit perſonam, non poſſunt in una Natura uniri.

148. Non minoribus vitiis laborat argumentum poſterius. 1. Duas Naturas non poſſe uniri in unam perſonam, dicit ratio, negat Scriptura, utrius judicium ſequemur? 2. ſumunt pro conceſſo, utramque Naturam in Chriſto conſtituere perſonam, at hoc falſum eſt, quia Natura humana non fuit peculiariter & ſeorſim ſubſiſtens ὑφιστάμενον, antequam à λόγῳ aſſumeretur, ſed in incarnatione hæc tria ſimul facta. Naturæ humanæ πρόσληψις, ὕπαρξις καὶ θέωσις, Dam.3.O.F.c.12. ἅμα σάρξ, ἅμα λόγου σάρξ dicit alibi lib.3.c.2.3. Poſt factum divinæ & humanæ Naturæ in Chriſto unionem itidem Natura humana non habet peculiarem, & à λόγῳ diſtinctam hypoſtaſin, ſed ἐν αὐτῇ τῇ λόγῳ ſubſiſtit. Aug. de fid. ad Petrum c.17. *Verbum caro factum unam habet divinitatis ſuæq; carnis perſonam.* Dam.3.Orth.F.c.9. Natura humana Chriſti non eſt ἰδιοσύστατος, nec αὐθυπόστατος, nec ἀνυπόστατος, ſed ἐνυπόστατος, ὑποστάσα ſcilicet ipſâ τοῦ λόγου ſubſiſtentiâ, quâ de re plura ſuo loco. 4. Simile de anima & corpore κεχμένον μεν, οὐ δὲ

ὑφίσταται καθ᾽ αὑτό, Pulcrè Damaſc. 3. de orth. fide c. 26. *Non neceſſe eſt paradigmata omni modo & abſq; defectu ſimilia eſſe rebus ipſis, ſed aliquid habere ſimile, aliquid verò diſſimile.* Suo loco oſtendemus, quomodo applicanda ſit ſimilitudo animæ & corporis ad incarnationis myſterium, ut & perſonalis unio, & Naturarum diſtinctio in Chriſto per eam adumbretur, interim libenter fatemur, concurrere quandam diſſimilitudinem. Ex anima & corpore in homine fit Natura quædam tertia, at non ita in Chriſto: partes hæ ſunt imperfectæ, neutra per ſe conſtituit perſonam, ſolum corpus non eſt homo, nec ſola anima eſt homo, at non ita in Chriſto, quia λόγος ante incarnationem fuit perfecta perſona. 5. Admodùm ergo inſcitè arguunt, quia ſimile de anima & corpore in homine unitis non quadrat per omnia cum unione duarum Naturarum in Chriſto, ideò totum hoc myſterium negandum eſſe, quia fundamentum noſtræ doctrinæ non conſtituimus in illa ſimilitudine, ſed declarationis ſolùm gratiâ eam adhibemus, & diſſimilitudines ipſimet notamus. Epiphan. hæreſ.37. pag. 433. edit. Græc. ὑπάρχει παραβολὴ ἐν τῇ γραφῇ ἔλλειψιν λαμβάνεται.

3. Scriptura unum tantùm Deum nobis proponit.

149. Atque hæc ſunt argumenta illa, quib. probare voluerunt, rectæ rationi adverſam eſſe unionem divinæ & humanæ Naturæ in Chriſto. Pergunt p.57. atque idipſum Scripturæ adverſum eſſe dicunt. 1. *quia Scriptura unum tantùm, qui eſt Naturâ Deus, nobis proponit.* *Reſp.* Trinitas perſonarum non præjudicat unitati eſſentiæ: Eadem Scriptura, quæ unum eſſe Deum teſtatur, tres divinitatis perſonas manifeſtat, ergò non ſolùm in uno, ſed etiam in altero audienda eſt, Vide præced. Diſput. th.80. 2. *Quia Scriptura Chriſtum verum hominem eſſe dicit, quo ipſo Deitatem ei adimit.* *Reſp.* falſum hoc & ἀσύστατον: utrumq; enim dicit Scriptura, Chriſtum eſſe verum hominem, eundemque eſſe verum Deum, uti hactenus evidenter oſtendimus. 3. *Quia Scriptura teſtatur, quicquid divini eſt in Chriſto, id ex dono Patris ipſum habere.* Mat.28.v.19. Phil.2.v.9. 1. Cor.15.v.27. *Reſp.* negamus diſertè, quia ſecundùm divinam Naturam per æternam à Patre generationem habet omnia: quæcunque Chriſto in tempore ex gratia data, ea ad humanam ejus Naturam referenda ſunt. 4. *Quia Scriptura teſtatur, fruſtraneam in Chriſto fore divinam Naturam, ſiquidem Chriſtus omnia ſua divina opera, non ſibi vel divinæ Naturæ ſuæ, ſed Patri ſemper tribuit.* *Reſp.* ad officium Mediatoris & Redemtoris, quod Chriſto competit, neceſſariò requiri divinam Naturam, ſuo loco oſtendemus: ac ſi vel maximè Chriſtus non eſſet Mediator conſtitutus, tamen nec dum Natura ejus divina fuiſſet fruſtranea, ſiquidem per eam unà cum Patre & Spiritu S. omnia creavit, ſuſtentat & gubernat, atque eadem omninò opera divina efficit. Deinde utrumque Chriſtus facit, opera ſua divina Patri tribuit (ad teſtandam ὁμοουσίαν) & tamen ſe à Patre verè diſtinctam perſonam eſſe docet. Joh.5.v.17. Pater meus uſque modò operatur, & ego operor. v.19. Quæcunque Pater facit, eadem ſimiliter & Filius facit. cap.8. verſ.16. ſolus non ſum, ſed ego & qui miſit me Pater &c. plura inferiùs.

4. Scriptura Chriſtum verum hominem eſſe teſtatur.

5 Quicquid divini eſt in Chriſto, ex dono Patris habet.

6. Chriſtus opera divina Patri tribuit.

150. Pag.151. probare conantur, quòd negare divinam *Chriſti naturam ſit myſterium ad ſalutem utile, quia aliàs negari debeat vera ipſius humanitas, cùm non ſit verus homo, niſi qui habet perſonam humanam, ſi v. Chriſtus non eſt verus homo, ſequetur, quod nec verè reſurrexerit: At fides illa,* (inquiunt) *quod Chriſtus ſit tantùm homo, non a. verè Deus, vehementer confirmat ſpem ſalutis noſtræ, ex eo n. colligere poſſumus, etiam nos ad vitam olim excitandos eſſe, ſi veſtigiis Chriſti fideliter inſiſtamus.* *Reſp.* 1. quâ fronte abnegationem divinitatis Chriſti vocant myſterium & fidem, cùm ſit extrema ἀπιστία & blaſphemia totius Chriſtianæ religionis ruinam ſecum ducens? ſed patiamur eſſe in numero myſteriorum, illorum ſcilicet de quibus Apoc. 17. v. 5. legitur. 2. Si negetur vera Chriſti Deitas, perit omnis noſtra conſolatio, negatur enim ſatisfactio & meritum Chriſti, negatur imputatio juſtitiæ ejus, negatur reconciliatio noſtra cum Deo; breviter negantur ſalutis noſtræ media & morbi noſtri remedia, ut paulò pòſt oſtendemus. 3. Quod aſſerunt, non eſſe verum hominem, qui non habeat perſonam humanam, id præterquam quod Scripturæ contrarium eſt, (quæ luculentè veram humanam Naturam Chriſto aſſignat, etiamſi propriam & à λόγῳ diſtinctam hypoſtaſin illi humanæ Naturæ non tribuat) etiam rectæ rationi adverſatur, ſiquidem ad rei eſſentiam plenam & perfectam non requiruntur plura, quàm eſſentialia ejus principia: jam verò hominis principia eſſentialia ſunt corpus & anima, ubicunque ergò dantur illa, ibi etiam plenus & integer dabitur homo. Proinde licet aſſumta Natura humana Chriſti non ſit αὐθυπόστατος, tamen nihil quicquam ejus integritati & perfectioni decedit. Tho. p.3. quæſt.2. art.2. ad 3. *Non quodlibet individuum habet rationem perſonæ, ſed ſolùmmodò, quod per ſe exiſtit: manus Socratis eſt individuum, non tamen perſona, quia non per ſe exiſtit, ſed in quodam perfectiori, ſcilicet in toto.* Biel.3. ſent. diſt.5. q. un. *Natura humana nihil aliud eſt, niſi compoſitum ex materia & forma rationali, & omne tale compoſitum dicitur Natura humana, ſive actu dependeat ad aliquid ſuppoſitaliter, ut in verbo: ſive ſubſiſtat in ſeipſâ, ut in Petro.* Philoſophi diſtinguunt inter Eſſe & Exiſtere, proinde veritatem eſſentialem Naturæ humanæ in Chriſto non abolet ὑπόστασις illa λόγου, in quam eſt aſſumta Perſonale ſive ὑποστατικὸν εἶναι aſſumtæ Naturæ in λόγῳ non tollit ejus (carnis) eſſentiam, ſed extollit: non interimit ſed perficit. 4. Miſeram v. & fragilem ſpem illam eſſe oportet, quæ Chriſti vitam & paſſionem tantùm intuetur tanquam exemplum, non autem tanquam meritum: ipſa enim conſcientia noſtra nos redarguit, nos non poſſe veſtigiis Chriſti in hac vita perfectè inſiſtere, tollitur ergò omnis ſpes & fiducia, quam in Chriſto habemus, cùm ex hypotheſi ipſorum ea ſolùm nitatur iſtâ conformatione noſtri cum Chriſto.

151. Sed enim, ut reipsâ appareat, quàm utilis ſit ad ſalutem notitia myſterii iſtius, quod Chriſtus non ſit verus Deus, age colligemus ex libro ipſorum brevi quidem, ſed errorib. benè multis referto, errores vel potiùs furores, quos contra cœleſtis doctrinæ veritatem plusquam hæreticè proferunt. Contra orthodoxiam *articuli de Deo* uno in eſſentia, trino in perſonis negant *perſonarum Trinitatē* p.37. negant *Filii Deitatem* p.55. *generationē Filii dicunt eſſe planè impoſſibilē* p.65. negāt *Spir. S. Deitatem* p.41. negant *Spir. S. eſſe perſonam* p.245. aſſerunt *Spiritū S. eſſe tantùm Virtutem Dei* p.249. *nomine Spiritus* 1. Cor.2. v.9.10. *Evangelium ſignificari* nugantur p.241. *Spiritum S.* in cordib. credentium habitantem, *nihil aliud eſſe dicunt, quam certam & firmam ſpem vitæ æternæ.* p.243. negant

ἀνακεφαλαίωσις errorum Neo Samoſatenianorum.

ad fidem requiri peculiarem Spiritus S. operationem p.245. quin & negant eſſe nativam quandam in Deo juſtitiam & miſericordiam p. 266. Contra orthodoxian articuli de Chriſto negant in Chriſto duas eſſe Naturas, divinam & humanam p.55. negant propriâ virtute Chriſtum ex mortuis reſurrexiſſe p.216. & 313. negant Chriſtum morte ſuâ pro peccatis noſtris ſatisfeciſſe, aut ad promerendam nobis ſalutem mortuum eſſe p. 261. negant Chriſtum nos Deo reconciliâſſe p.274. negant Chriſtum ideò veniſſe, ut pro nobis impleret Legem. quin potiùs Chriſtum nova præcepta Legi addidiſſe dicunt p.164. 207. negant Chriſtum in ara crucis ſe pro nobis Deo obtuliſſe, quinimò negant Chriſtum fuiſſe Sacerdotem, antequam ingreſſus eſſet cœlum p.329. negant per Chriſti ſacrificium quicquam aliud intelligendum, quàm liberationem ex neceſſitatibus noſtris. p.323. negant Chriſtum pro nobis propriè intercedere, & per interceſſionem Chriſti nihil aliud intelligendum eſſe dicunt, quàm quod Chriſtus, potentiam ſuam, quâ agit, a Patre habeat pag.334. negant Chriſtum corpore ſuo in terris præſentem eſſe poſſe p. 219. ſicque officium Chriſti Propheticum, Sacerdotale & Regium horribiliter conſpurcant. Contra orthodoxian articulorum de imagine Dei, de lapſu Protoplaſtorum, & de viribus liberi arbitrij in homine adhuc reliquis, negant Adamum eſſe conditum in immortalitate p. 21. imaginem Dei poſt lapſum in homine adhuc reliquam eſſe dicunt p.22. eamq; nihil aliud fuiſſe quam dominium hominis in reliquas creaturas p.23. negãt Adamum etiam ante lapſum per ſe potuiſſe ſcire immortalitatis viam p.26. negant originale peccatum [illegible] p. 285. negant per peccatum corrumpi potuiſſe dona naturalia Adæ, nedum poſterorum p.ead. dicunt jã in noſtris viribus adhuc eſſe poſitum, ut obediamus Deo, quàm fuit ante lapſum p.284. aſſerunt in omnib. eſſe naturâ liberam Deo obediendi voluntatem p.288. per auxilium Dei ad bonum nobis neceſſarium nihil aliud intelligendum eſſe dicunt, quam ipſius minas & promiſſiones exteriùs homini propoſitas p. 289. Contra orthodoxian articuli de lege aſſerunt Chriſtum peculiaria præcepta legi morali addidiſſe p.207. & quidem duplicia: Ita ut quædam pertineant ad mores, quædam ad Ceremonias. Ad mores pertinere dicunt hæc tria: ſeipſum abnegare, crucem Chriſti ſuſcipere, & Chriſtum ſequi. pag. ead. nihilominus ad τὸ ſequi Chriſtum referunt dilectionem Dei & proximi p.208. quam in lege Moſis præcipi, quo colore negabunt? ad Ceremonias dicunt pertinere cœnam Domini p.215. Atque ut diſtinctiùs oſtendant, quid per Chriſtum legi Moſaicæ additum ſit, percurrunt ſingula præcepta, quæ eo ordine enumerant, ut præceptum de ſculptibilibus à primo ſejungant. Primo præcepto dicunt Chriſtum duo addidiſſe, primò certam precandi formam, in Oratione Dominica præſcriptam p.164. Deinde, ut Chriſtum, etiam pro vero Deo noſtro, i.e. pro tali, q divinum in nos imperiũ habet, agnoſcamus, eũ adoremus & invocemus p.170. ita tamen, ut Deus invocetur tanquam cauſa ſalutis primaria, Chriſtus ut ſecundaria p. 176. & ut Patri ſubordinatus p.175. Secundo præcepto additum à Chriſto dicunt, ut non ſolum idolis habeamus nullum honorem, ſed nec eo in loco inveniamur, ubi ſunt idola p. 185. Tertio præcepto addita dicunt hæc duo, primò q etiam Chriſtum vocare poſſimus in teſtimonium: deinde, quod nec in rebus veris liceat jurare, niſi Dei gloria nos cogat ad juramentum. pag 186. Quartum præceptum dicunt non additione completum, ſed planè ſublatum eſſe p.189. Quinto præcepto ea addita eſſe dicunt, quæ in N. Teſt. de officio Magiſtratus & ſubditorum, dominorum & ſervorum, mariti & uxoris extant. p.192. Sexto præcepto de non occidendo addita dicunt hæc duo: primò quod nec iraſcendum ſit fratri, nec verbis aſperis ipſemet lædendus ſit p.196 deinde quòd omnis vindicta non ſolùm per nos, ſed etiam per Magiſtratum ſit prohibita. p.197. Septimo præcepto de non adulterando addita dicunt hæc tria: Primò, ne quidem aſpiciendam eſſe mulierem ad concupiſcendum eam: Deinde, quod is, qui dimittit uxorem & dimiſſam ducit, committat adulterium, p.199. denique quod omnis ſcortatio & impuritas, quin & obſcœna verba ſint prohibita p. 200. Octavo præcepto de non furando dicunt eſſe additum præceptum de avaritia cavenda p. 203. Nono præcepto additum dicunt hoc, quod omnium mendacium, etiam ex levitate profectum, ſit prohibitum p. 205. Decimo præcepto de non concupiſcendo additum eſſe dicunt, quod corde non ſit adhærendum iis, quæ concupiſcimus, etiamſi de impletione concupiſcentiæ non cogitemus p.206. Hæc ſunt, quæ ſingulis præceptis à Chriſto addita eſſe exiſtimant: negant etiam legi Moſaicæ additam fuiſſe promiſſionem vitæ æternæ p.233. dicunt in V. Teſt. licitum fuiſſe conſectari etiam ea, quæ ad voluptatem fuerunt comparata, quod in novo hodie prohibitum pag. 237. Contra orthodoxian articulorum de Evangelio, & de Juſtificatione dicunt in V. T. alium fuiſſe modum Juſtificationis quàm in Novo, pag.308. negant fidem credentium in V. Teſt. reſpectum habuiſſe ad Chriſtum. pag. ead. fidem ita deſcribunt, quod ſit non ſolùm fiducia in Deum per Chriſtũ, ſed etiam obedientia erga legem & ea, quæ per Chriſtum legi addita p.281. dicunt in locis, quæ ſoli fidei tribuunt juſtificationem, excludi quidem opera, ſed non omnia, verùm ea tantum, quæ perfectam & perpetuam obedientiam in lege requiſitam complectuntur, minimè ea, quæ a credentibus in Chriſtum requiruntur pag. 283. gratuitam Dei miſericordiam, qua juſtificamur, opponunt Chriſti meritis p.266. Contra orthodoxian articuli de Sacramentis negant infantes eſſe baptizandos p.225. negant Baptiſmum eſſe perpetuum N. Teſt. Sacramentum p.ead. negant per Baptiſmum nos regenerari p.226. nullum alium Baptiſmi finem agnoſcunt, quàm quod in principio Chriſtianiſmi converſi hac externâ Ceremoniâ profitebantur, ſe Chriſtum agnoſcere Dominum p. 225. regenerationem cum renovatione confundunt, dicunt n. regenerationem nihil aliud eſſe, quam mutationem mentis & voluntatis p. 226. negant Chriſti corpus in cœna accipi, ne quidẽ ſpiritualiter p.218. negant uſu ſacræ cœnæ confirmari, vel omninò quicquam ſpiritualis boni ſibi percipi p.217. dicunt verba cœnæ intelligenda typice, hoc ſenſu: fractio & manducatio panis eſt ſignificatio ejus, quod corpori meo accidit: infuſio & bibitio vini eſt ſignificatio, per quam velut ob oculos ponitur, quid cum ſanguine meo ſit futurum. p.223. Denique contra orthodoxian articuli de Eccleſia, negant, Eccleſiæ notam eſſe doctrinæ ſinceritatem p.337. & tamen fatentur eſſe veram Eccleſiam, in qua purè ſonat cœleſtis doctrina p.336. parum referre dicunt, ut de ſignis veræ Eccleſiæ ſimus ſoliciti p. ead. negant requiri peculiarem vocationem in Miniſtris Eccleſiæ p.344. Atque hi ſunt errores primarii, quos in libello iſto Racovienſi propugnant Antichriſti, (ut ſilentio involvam horrendas depravationes & detorſiones dictorum Scripturæ, quarum exempla in ſuperioribus ali-

quam

quam multa vidimus) eant nunc & dicant, notitiam hujus ſui miniſterii (Chriſtum non eſſe verum Deum) apprimè utilem ad ſalutem æternam. quin potiùs compendioſa via eſt ad Mahometiſmum, & infernum: Res ipſa profectò liquidiſſimè oſtendit, quòd colluviem & ſentinam variarum hæreſium in vaſa iſta iræ exonerârit Chriſti & piorum adverſarius Satanas maledictus cum omnibus ſuis organis in æternum.

Patrum vetuſtiorum conſenſus in doctrina de Filij Deitate.

152. Antequam hinc abeamus, placet quædam ex priſcis Eccleſiæ Doctorib. ad teſtandum in hoc cœleſtis doctrinæ capite conſenſum in medium proferre, ut proterva illa adverſariorum calumnia retundatur, quâ in præfatione venenati ſui libelli pag. ſecunda fac. b. *doctrinam de vera Filij Deitate una cum reliquis erroribus ab Antichriſto Romano in Eccleſiam introductam eſſe ſtatuunt.* Contenti autem erimus teſtimoniis eorum, qui ante Concilium Nicænum vixerunt, de poſteriorum namque conſenſu dubitari nullo modo poteſt. Ignat. in Epiſt. ad Antioch. *Qui Chriſtum dicit nudum hominē, maledictus eſt, cum nō in Deo confidat, ſed in homine.* Ibid. *Omnis, qui annunciat unum & ſolum Deum, ut tollat divinitatem Chriſti, Diabolus eſt, & hoſtis omnis juſtitiæ.* In Epiſt. ad Phil. *Dominus mittens Apoſtolos ad docendum omnes gentes, præcepit illis, ut baptizarent in nomine Patris, Filij & Spir. S. non in unum trinominem, neq; in tres incarnatos, ſed in tres ejuſdem honoris.* Clemens Rom. 8. conſt. c. 16. *Patrem immediatè ante omnia, quæ ſunt, filium genuiſſe.* Ex Dionyſ. Alexan. refert Athanaſ. in lib. de ſent. illius p. 347. quòd *mendaces illos vocaverit, qui dixerint, ipſum negâſſe, Chriſtum eſſe Deo conſubſtantialem.* Ex Dionyſ. Rom. refert idem in lib. de decret. Syn. Nicenæ p. 37 *eùm dixerit, illos reprehendendos eſſe, qui credant Filium Dei eſſe opus.* Juſtin. in expoſ. fid. *Unus revera eſt univerſitatis hujus Deus, qui in Patre, Filio & Spir. S. agnoſcitur. Cùm namq; ex ſubſtantia ſua Pater Filium progenuerit, atq; ex eadem Spiritum produxerit, jure optimo, quæ unam eãdemq; participant eſſentiam, unâ eâdemq; dignantur divinitate.* Ib. p. 298. *quia Filio Dei hoc teſtimonium datur, quod à Patre ſit natus, id ſufficere ad coæternitatem & ſubſtantiæ identitatem.* In eod. lib. agnoſcit perſonas Trinitatis diſtingui κατὰ τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον, unum v. eſſe κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. Iren. lib. 3. adv. hæreſ. c. 6. *Neq; igitur Dominus, neq; S. S. neq; Apoſtoli eum, qui non eſſet Deus, definitive & abſolutè Deum nominâſſent aliquando, niſi eſſet verus Deus. neque Dominum appellâſſent aliquem ex ſua perſona, niſi qui dominatur omnium, Deum Patrem & Filium ejus.* Et paulò pòſt. *Verè igitur cùm Pater ſit Dominus & Filius ſit Dominus, meritò Spir. S. Domini appellatione ſignavit eos.* Clem. Alexand. 1. pædag. cap. 11. Chriſtum vocat *Deum opificem.* Tertull. lib. 4. contr. Marcion. *in unitate Trinitatem* agnoſcit. Ex libro ejus adverſ. Praxeam egregium locum adduximus Diſp. præced. th. 73. Origen. ſuper 9. Rom. tom. 3. fol. 195. de Patre & Filio dicit. *unus uterque eſt Deus.* Cyprian. in tract. de vanit. Idol. *Hic Deus noſter, hic Chriſtus eſt*, lib. 2. cont. Jud. c. 5 Filii *Deitatem* demonſtrat ex loco Rom. 9. v. 5. *Ex quib. eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.* Athenagoras in Apol. ad Anton. *Ita agnoſcendus Deus Pater, Filius & Spir. S. q. ſint æqualis gloriæ & poteſtatis.* Greg. Mirificus in Confeſſ. quam recitat Niect. 2. th. orth. fid. c. 32. *Filium nullo unq̃ tempore Patri defuiſſe &c.*

CAPUT V.

De perſonali Filii proprietate.

Perſonalis proprietas Filij Dei. Æterna Filii à Patre generatio probatur ex dictis.

153. Egimus hactenus ſatis prolixè de vera Filii Deitate: ſequitur, ut de perſonali ejus proprietate ſive τρόπῳ ὑπάρξεως (ut loquitur Juſtin.) agamus. Eſt autem hæc perſonalis Filii proprietas, per quam à Patre & Spiritu S. perſonaliter in intima illa eſſentiæ unitate diſtinguitur, *quod eſt à Patre ab æterno genitus.* Æternam illam Filii à Patre generationem comprobant hæc Scripturæ dicta.

1. In quib. Filius dicitur à Patre genitus.

1. In quibus dicitur Filius à Patre genitus. Pſal. 2. v. 7. *Narrabo ſtatutum Domini, quod dixit mihi: Filius meus eſt tu, ego hodie genui te* (יְלִדְתִּיךָ, γεγέννηκά σε,) Non poſſe hunc Pſalmum aliter quàm de Filio Dei intelligi, oſtendimus th. 41. ילד, propriè ſignificat *gignere.* quamvis verò metaphoricè etiam uſurpetur de creatione rerum naturalium inanimatarum, & de parturitione fructuum animi, tamen quia hoc loco additur, Filius meus eſt tu, ex eo immotè colligitur, propriè hîc vocabulum ילד de generatione accipiendum eſſe.)

In quibus dicitur ab æterno genitus.

2. In quibus dicitur ab æterno genitus. Omnia ſunt in tempore creata, ſed hic Dei Filius non eſt in creaturarum numero, *ſed ab æterno eſt a Patre genitus.* Pſ. 72. v. 17. *Ante Solem filiatur. per nomen filiationis naſcitur nomen ejus* (Burgenſis ex comm. R. Aben-Exra. Porrò totus Pſalmus agit de Chriſto, cujus typus fuit Salomon, ea enim commemorantur in iſto Pſalmo, quæ non poſſunt ſalvâ veritate de Salomone intelligi) Prov. 8. v. 24. dicit Sapientia, *nondum erant abyſſi*, (id eſt, ante creationem proinde ab æterno) *& ego genita ſum*, (חוֹלָלְתִּי LXX. γεννᾷ με. Aquil. & Theod. ſignificantius ὠδινήθην. Uſurpatur vox חוללתי, Pſal. 51. v. 5. ubi LXX. συνελήφθην & Job. 15. v. 7. Mich. 5. v. 2. de Chriſto ſecundùm humanam naturam in Bethlehem nato dicitur. quòd adhuc altiorem (ut ita loquar) habeat nativitatem. *Egreſſus ejus a principio & à diebus æternitatis* (מוֹצָאֹתָיו in numero multitudinis. cauſam reddit. R. Haccados in Gale Razeija: *quia duo ſunt Meſſiæ egreſſus, unus divinitatis, alter humanitatis.* Obſerva autem 1. Hebræum vocabulum, quod hîc uſurpatur, ſæpiùs etiam alibi denotare nativitatem Gen. 10. v. 14. Exod. 21. v. 22. Deut. 28. v. 57. Job. 1. verſ. 21 &c. LXX. reddiderunt ἔξοδοι. 2. Eandem vocem יצא uſurpari de temporali nativitate Chriſti in Bethlehem.

Neo Samoſatenianorum exceptiones.

154. Quid contra hæc teſtimonia Solis radio ſcripta tenebriones excipiant, diſcuſſimus ſuperiùs theſ. 42. & ſeqq. Quod attinet locum Pſal. 110. v. 3. Ex utero ante Luciferum genui te, quem Euſeb. lib. 1. Eccl. hiſt. cap. 1. Epiph. lib. 2. adv. hær. contra Paulum Samoſaten & alii ex Patribus itidem de Filii generatione explicant, ſecuti verſionem LXX. Interpp. ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε fatemur Hebræum textum commodiùs exponi poſſe de fidelibus Chriſti, qui ipſi perinde ubertim & magnâ copiâ naſcuntur, atque ex aurora ros matutinus provenit, eamque ob cauſam juventus Chriſti dicuntur. Vox ילדתיך, remotis punctis ſubnotatis eodem modo legi poteſt, ſicut Pſal. 2. v. 7. ideò LXX. etiam verterunt ἐγέννησά σε.

3. In quibus dicitur Dei Filius.

155. Pergamus ad tertiam claſſem teſtimoniorum de æterna Filii à Patre generatione. Hæc complectitur ea loca, in quibus ὁ Λόγος, ſecunda Trinitatis perſona dicitur Dei Filius, ideò enim & in-

de ſic dicitur, quia eſt ab æterno à Deo Patre genitus. Cæterum quia talium locorum, in quibus Chriſtus dicitur Dei Filius, magnus eſt numerus, ideò docendi causâ in haſce claſſes puterunt diſtribui. *Dicitur Chriſtus Dei Filius.* 1. à Patre cœleſti 2.Sam.7.v.14. 1.Par.7.v.13. cap.22. v.10. cap. 28.v.6. *Ego ero illi in Patrem, & ille erit mihi in Filium*, qui locus ad Chriſtum refertur Hebr.1.v. 5. Matth.3.v.17. Marc.1. v.11. Luc.3.v.22. in Baptiſmo Chriſti Matth.17.v.5. Marc.9. v.7. Luc.9. v.35. 2.Petri 1. v. 17. in transfiguratione Chriſti. 2. Chriſtus *ſeipſum nominat Dei Filium*, Matt.11.v. 27.Luc.10.v.22. & in Johanne ſingulis ferè capitibus. 3. Spiritus ſanctus *ipſum vocat Dei Filium* in ſcriptis Prophetarum & Apoſtolorum, ſiquidem *illi Spiritus ſancti impulſu ſunt locuti*, 2.Petr.1.v.21. 4. Angeli *eum ita vocant*, Luc.1. v.31.35. 5. Prophetæ Pſ.2.v.7. Prov.30.v.4. 6. Evangeliſtæ Marc. 1.v.1. Joh.20.v.31.& alibi paſſim. 7. Apoſtoli, Petrus Matth.16.v.16. *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*, reliqui unanimi conſenſu, Joh.1.v.14. c.6.v.69. Petrus in Actis & Epiſtolis. Johannes in ſuis Epiſtolis paſſim. 8. Johannes Baptiſta Joh.1. v.18.34. cap.3.v.35.36. 9. Paulus in ſuis Epiſtolis ſæpiſſimè Rom.1.v.39.c.5.v.10.&c. Act.9.v.20. 10. Credentes reliqui Matt.14.v.33. Matth.27.v.54. Marc.15. v.39. Joh.1.v.49.c.11. v. 27. Act.8.v.37. 11. Diabolus ipſe Chriſtum Filium Dei eſſe confeſſus eſt, quæ teſtimonia non eo fine attingimus, quaſi Spiritus ille mendax teſtimonium dare poſſit veritati, ſed ut oſtendamus, lucem divinæ veritatis adeò luculentam eſſe, ut ne ipſe quidem Diabolus eam negare auſus fuerit Matth.4.v.3. & 6. cap.8. v.29. Marc.3.v.11.c.5.v.7. Luc.4.v.3. c.4.v.41.&c.

Exceptiones adverſariorum.

156. Quid contra hæc teſtimonia adverſarii excipiant, diſcuſſimus ſuperiùs, ubi juſſimus accuratè obſervare, quod Chriſtus dicatur μονογενὴς, & ἴδιος Dei Filius, proinde non eſt in numero reliquorum Dei filiorum, qui per adoptionem tales ſunt, hic autem per generationem. Eſtque emphaſis in repetitione articuli: σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος Matt.16.v.16. & alibi paſſim: Tu es ille Chriſtus promiſſus Meſſias, ille Dei Filius unigenitus & proprius Dei illius veri & viventis.

4. In quib. prima perſona Trinitatis dicitur Pater Filii.

157. Quarta claſſis teſtimoniorum, quæ hûc pertinet, continet ea Scripturæ loca, in quibus Deus Pater prima perſona dicitur Pater Filii Pſal. 89.v.27. *vocabit me Patrem*, quod ad Chriſtum refertur Hebr.1.v.5. in Evangeliſtis paſſim. Obſerva autem Deum dici ἴδιον πατέρα, quia ſingulari modo eſt Pater Chriſti, videlicet per & propter æternam ex ſua eſſentia generationem: ideò quoties Chriſtus Deum dicebat Patrem ἴδιον, colligebant ex eo Judæi, quòd ſe *Deo æqualem* faceret Joh.5. v. 18. ſeque *Deum eſſe* profiteretur, Joh.10.v.33. Pertinent hûc omnia Scripturæ dicta, quæ teſtantur, *nos per fidem in Chriſtum fieri Dei filios*, Joh.1. v.12. Gal.3.v.26. Eph.1.v.5. id enim ideò & inde fit, quia Chriſtus ſecundùm divinam Naturam eſt unigenitus & proprius Dei Filius, ab æterno ex Patris ſubſtantia genitus.

5. In quibus Filius dicitur ὁ Λόγος.

158. Quintò referenda ad hunc locum illa Scripturæ dicta, in quibus Filius Dei dicitur ὁ Λόγος, Gen.1.v.2. Pſ.33.v.6. Pſ.107.v.20. Joh.1.v.1.& 14. 1.Joh.1.v.1. & 3.cap.5.v.7. Hebr.11.v.3. Apoc.19. v.13. Hujus loci eſt obſervatio illa, quod paraphraſis Chaldaica in Pſalmis & Prophetis paſſim Filium Dei vocat Meimera da Jehovah, id quod ex primo capite Geneſeos deductum eſt, & ex illis locis deſumſit Johannes Evangeliſta illam appellationem, quòd Meſſiam Filium Dei in Evangelio ſuo vocat Λόγον: nam poſt reditum ex captivitate Babylonica Thargum Chaldaicum Judæis fuit in uſu quotidiano & ſummæ apud ipſos autoritatis.

159. Neve ampliùs dubium ſit, cur appellationem τοῦ Λόγου ad proprietatem perſonalem Filii exprimendam referamus, ideò ex priſcis Eccleſiæ Doctoribus differemus de cauſis, cur Filius dicatur ὁ ΛΟΓΟΣ. In homine eſt λόγος ἐνδιάθετος, eſt etiam λόγος προφορικός: Lact.4.Inſtit.c.9 λόγος & *ſermonem ſignificat & rationem.* Hiero. Epiſt.1. ad Pauli. λόγος *Græcè multa ſignificat, nam & verbum eſt & ratio, & ſupputatio, & cauſa cujusq; rei, per quam ſunt ſingula, quæ ſubſiſtunt.* Dicunt ergo veteres, Filium dici λόγον reſpectu habito vel ad Patrem vel ad creaturas. *Reſpectu Patris.* 1. Quia ἐκ τοῦ νοῦ προῆλθεν ὥσπερ ἐκ πηγῆς ὁ λόγος: Baſil. ſuper 1. Johan. inde canit Eccleſia, *Corde natus ex parentis, Alpha & O cognominatus.* Sicut ex mente noſtra cogitatio naſcitur: ita ex ſubſtantia Patris Filius eſt genitus. 2. διὰ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως. Gregor. Nazianz. Orat.2. de Fil. p.164. *Sicut absq; ulla paſſione & dolore cogitatio procedit a mente, ita quoque Filij generatio a Patre eſt* ἀπαθὴς *& doloris expers.* 3. Quia Filius eſt εἰκὼν τοῦ γεννήσαντος, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν γεννήσαντα, οὐδὲν ἐκεῖθεν ἀπομερίσας καὶ τέλειος ὑπάρχων καθ' ἑαυτόν, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος ὅλην ἡμῶν ἀπεικονίζει τὴν ἔννοιαν. Baſil. Id. Ut mentis animique character eſt oratio, ita Filius eſt imago & character Patris. 4. διὰ τὸ συναφές Naz. d.l. Ut mens non eſt abſque λόγῳ præſertim ἐνδιαθέτῳ, nec λόγος abſque mente: ita nec Pater eſt ſine Filio, nec Filius ſine Patre. Vide Aug.9. de Trin. c.10 Luth. ſuper 1. Gen. Pulcrè Hilarius lib.2. de Trin. *Sermo cogitationis æternus eſt, cùm qui cogitat, æternus eſt.*

160. Abſit verò, ut quiſquam ſtatuat, eandem omninò eſſe generationis Filii à Patre rationem, quæ eſt noſtræ cogitationis à mente, manet enim immenſum ac infinitum diſcrimen. Noſtra cogitatio & oratio eſt res evaneſcens, cave id ad Filium accommodes. Ignat. Epiſt.3. ad Magn. Χριστὸς ἐστι λόγος, οὐ ῥητὸς ἀλλ' οὐσιώδης, οὐ γὰρ ἐστι λαλιᾶς ἐνάρθρου φώνημα, ἀλλ' ἐνεργείας θεικῆς οὐσία γεννητή. Ac proinde Damaſc. 1. orth. fid. c. 6. oſtendit non ſolùm convenientiam, ſed etiam diſcrimen inter Verbum illud Dei & Verbum oris humani. 1. Verbum Dei ſubſiſtit in propria ὑποστάσει à Patre diſtinctum proprietate peculiari principii & finis expers, ac Patri συναΐδιον: noſtrum non per ſe ſubſiſtit, neque perſonali ſingularitate diſcernitur, ſed eſt in aëre, tanquam accidens in ſubjecto, incipitque proferendo & deſinit quieſcendo. 2. Verbum divinum ex Patris ſubſtantia eſt genitum, illique ὁμοούσιον: noſtri ſermonis nulla generatio eſt ſubſtantialis. 3. Verbum Dei ſemper intimum eſt & Patri immanens, extra quem nec gignitur nec ſubſiſtit: noſtrum ad exteriora prodit, & foràs effertur. 4. Verbum Dei nulla ſucceſſione fluidum ſemper vivit, imò vita eſt æterna: noſtri oris Verbum evanidum eſt & fluxum. 5. Verbum Dei omnia habet, quæ Pater: noſtri oris Verbum non ſortitur proprietates mentis formatricis, nec habet ea, quæ ſunt mentis.

161. Reſpectu ad creaturas Filius Dei dicitur ὁ Λόγος: primò generatim, quia per ipſum tanquam ſubſtantialem ſuam virtutem Pater omnia creavit. Aug. lib. 83. qu. Deinde ſpeciatim, reſpectu ad Eccle-

clefiam habito, quia Pater ipſum revelavit ſuæ voluntatis, de ſalute noſtra myſterium, idque ſub figuris in V. T. in propria autem humanitate poſt incarnationem in N. T. ideò Nazianz. l. d. addit filium dici, λόγον διὰ τὸ ἐξαγγελτικόν. Iren. lib. 4. c. 14. *Filius eſt Verbum, quia agnitionem Patris facit.* lib. 3. cap. 18. *Dei Filius ſemper adeſt humano generi.* Epiphan. hær. 73. p. 385. *eſt interpres voluntatis divinæ.* Auguſt. de fide & Symb. c. 3. *per ipſum innoteſcit Pater.* Has rationes appellationis τοῦ Λόγου breviter complexus eſt Johan. cap. primo Evangelii: vocat enim Filium Dei Λόγον ἐν ἀρχῇ v. 1. cùm adhuc nulla exiſteret creatura, utique ergò reſpectu Patris, deinde dicit *per hunc Λόγον omnia eſſe facta.* v. 3. denique addit, *quòd enarrârit nobis conſilium Dei de ſalute noſtra.* v. 8.

6. In quibus dicitur imago Patris. 162. Sextò ad proprietatem perſonalem Filii exprimendam accommodamus dicta illa, in quibus dicitur ὁ εἰκὼν & χαρακτὴρ τοῦ πατρός. 2. Cor. 4. v. 4. *Chriſtus eſt εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.* Col. 1. v. 15. *Filius eſt εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀοράτου.* Hebr. 1. v. 1. *Filius eſt χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρός.* Sap. 7. verſ. 26. Sapientia Dei eſt ſpeculum ſine macula majeſtatis divinæ, & imago bonitatis illius, ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. *Filius cur imago Patris dicatur.* Dicitur autem Filius Dei imago Patris, non ſolùm reſpectu noſtri, quia Dei voluntatem nobis manifeſtat, & Deum quaſi viſibilem nobis facit, ut Calvinus ſuper 1. Coloſſ. & 1. Hebr. nimis jejunè ſcribit, ſed etiam reſpectu Patris, quia eſt ſubſtantialis imago Patris, perfectè referens Naturam ejus, quippe cui eſt ὁμοούσιος. Imago relucet in ſpeculo, & exprimit id, cujus eſt imago, & à quo oritur: ita Filius ab æterno à Patre genitus eſſentiam ejus perfectè exprimit. Cave tamen exiſtimes ſimile hoc κατὰ πάντα convenire, ſiquidem Filius Dei non eſt res evanida & mortuum quoddam εἴδωλον, ut ſunt imagines in ſpeculo, ſed eſt ſubſtantialis & per ſe ſubſiſtens imago. Nazianz. Orat. 1. de Filio: *Sicut imago ſigillo expreſſa prototypon per omnia refert: ita Filius eſt imago Patris.* Baſil. ſerm. de Trinit. *Filius eſt imago totum in ſe Patrem oſtendens, ſplendet enim in Filio æterna Dei Patris Deitas, potentia, ſapientia & majeſtas.* Rupertus 2. de Trinit. cap. 2. *Filius dicitur figura ſubſtantiæ Patris, quia ſicut ſubſtantia qualibet ex conſpecta figura ſua cognoſcitur, ſic Deus per Verbum ſuum, quod eſt Filius.* Monet Flacius in Clav. Script. in voce imago, quod apud Latinos imago ferè tantùm quippiam umbratile ac vanum, & quod tantùm qualicunque ſpecie repræſentet rem ipſam, denotet: at Hebræis realiſſimam convenientiam & ſummam ſubſtantiæ ipſius ſimilitudinem: id quod multis exemplis ibidem confirmat.

163. Denique conferimus hûc locum Hebr. 1. v. 3. ubi Filius dicitur ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ πατρός, quod traductum videtur ex Sap. 7. v. 25. Sapientia eſt ἀτμὶς τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, καὶ ἀπόρροια τῆς τοῦ παντοκράτορος δόξης εἰλικρινής: v. 26. ἀπαύγασμα γάρ ἐστι φωτὸς ἀϊδίου &c. Nazianz. Orat. 1. de Filio: Splendor Solis à Sole naſcitur, ſimul cum Sole emergit, & lucem Solis adamuſſim exprimit: ſic Filius à Patre genitus ipſi eſt συναΐδιος καὶ ὁμοούσιος. Symbol. Nicæn. Filius eſt genitus *Deus de Deo, lumen de lumine.* ἀπαύγασμα reſulgentiam & reſplendeſcentiam notat, adumbratur igitur in ea voce Filii à Patre generatio; ſed uti diximus, adumbratur tantùm, quia Filius non eſt ſplendor tranſiens & mutabilis, ſed lux ſubſtantialis. Pertinent hûc omnia loca, in quibus Filius dicitur *illa lux, vera lux,* &c. Joh. 1. v. 4. 8. 9. c. 3. v. 19. c. 8. 9. 12. &c. *Filius dicitur Lux.* id enim fit propterea. 1. Quia eſt verus Deus, qui eſt lux æterna. 1. Joh. 1. v. 5. 2. Quia à Patre genitus eſt, ut lumen de lumine naſcitur. 3. Quia eſt noſtra lux, erroris & peccatorum tenebras diſpellens. Non inſcitè appellationes haſce, quibus ſecunda Trinitatis perſona in Scripturis inſignitur, complectitur Biel. 1. ſent. diſt. 27. q. 3. *Ut ipſa generatio ſeu nativitas oſtendatur connaturalis Patri: ſecunda perſona dicitur Filius: ut oſtendatur coæternus, dicitur ſplendor Patris: ut oſtendatur omninò ſimilis & æqualis, dicitur imago Patris, ut oſtendatur immaterialiter genitus, dicitur Verbum.*

Adverſariorum argumenta contra generationem Filii Dei. 164. Atque hæc juxta Scripturæ manuductionem de æterna Filii à Patre generatione balbutire poſſumus, de qua antequam uberiùs agamus, priùs audiemus, *quid contra eam adverſarii proferant. Item ergò ſcribunt* p. 65. *Scias generationem ex Dei eſſentia eſſe omnib. modis impoſſibilem. Si enim Chriſtus ex ſubſtantia Patris genitus eſſet, aut ex parte ejus aut ex toto genitus foret: non illud, quia eſſentia Dei eſt ſimpliciſſima & indiviſibilis: neq; hoc, quia Pater non ampliùs eſſet Pater, cùm eſſentia Dei ſit numero una ac proinde non poſſit eſſe pluribus communis. Reſp.* audimus iterum argumentum non ex Schola Chriſti, ſed ex principiis humanæ rationis. Dicimus ergo 1. Quando articulus fidei propriis & perſpicuis verbis in Scriptura proponitur, non ſunt urgenda contra illum principia Philoſophica quantumvis plauſibilia, ut oſtendimus in Diſput. de Interpr. Script. 2. Principium illud, cui tota argumenti ſtructura incumbit, tùm demum locum habet quando eſſentia eſt finita, ſed falſum planè eſt, ubi datur eſſentia infinita & immenſa. Pater gignendo communicat filio totam ſuam & eandem numero eſſentiam, nec tamen ea vel communicatione deperditur, vel quicquam ei decedit, nimirum quia eſt infinita & immenſa. 3. quid quod ne quidem in rebus naturalibus per omnia principium hoc valere poteſt. Homo generat hominem, lumen accenditur à lumine, neque tamen per generationem homini, vel per accendendi actum lumini quicquam de ſua eſſentia decedit. Non quidem in Patre & Filio inter homines eſt una numero eſſentia, ſicut in Patre & Filio in divinis, cujus ratio eſt, quod Dei eſſentia ſit infinita & immenſa, hominis verò finita. Si hominis eſſentia foret itidem infinita, utique eandem numero eſſentiam abſque ſui deperditione vel diminutione homini ex ſe genito communicaret. *Sic ergò procedimus.* Eſſentia divina eſt ſimpliciſſima, perfectiſſima, immenſa & infinita: eſt in gradu ſummo, ut ita loquar, unitiſſima una, ex qua unitate & ſimplicitate divinæ eſſentiæ promtè colligitur, quòd non ſit compoſita, nec diviſibilis, quod enim nulla ratione eſt compoſitum, illud etiam nullâ ratione eſt dividuum, omnis diviſio præſupponit compoſitionem, ſiquidem nihil dividi poteſt, quod non aliquo modo compoſitum. Una ergò in Patre, Filio & S. S. eſt divina eſſentia, non tres eſſentiæ: tota divina eſſentia eſt in Patre, Filio & S. S. non pars eſſentiæ in Patre, pars in Filio, pars in S. S. Omnis plenitudo Deitatis ſeu divinæ eſſentiæ eſt in Patre, omnis plenitudo Deitatis eſt in Filio, omnis plenitudo Deitatis eſt in S. S. Quare quando dicimus Patrem gignendo totam ſuam eſſentiam Filio communicare, nihil aliud dicimus, quàm eandem divinam eſſentiam, quæ

in Patre eſt ἀγεννήτως, in Filio eſſe γεννητῶς. Neq; enim cogitare debemus, quaſi Perſona Patris ſit quædam per ſe ſubſiſtens ſubſtantia, ab eſſentia ipſa divina realiter diverſa, cui ſubſtantiæ porrò inſit divina illa eſſentia, ut ſint duæ ſubſtantiæ ſimul unitæ & compoſitæ. Abſint hæ cogitationes, ſed intelligimus eſſentiam divinam certo ſubſiſtendi modo, videlicet ἀγεννήτως eſſe in Patre, eandem numero eſſentiam dicimus Filio per æternam à Patre generationem communicatam, & ſic itidem totam eſſe in Filio, certo ſcilicet ſubſiſtendi modo γεννητῶς. Idem judicium eſto de Spiritu ſancto, in quo tota & eadem numero eſt eſſentia divina cum certo ſubſiſtendi modo, ſcilicet ἐκπορευτῶς.

Æterna Filii generatio inexplicabilis.

165. De hac Filii à Patre generatione, ut dicamus uberiùs, operæ videtur precium. Profitemur autem ἀῤῥητίαν in ipſo ſtatim limine, modum ejus in hac vita eſſe planè ὑπὲρ νοῦν, ὑπὲρ λόγον, ὑπὲρ κατάληψιν. Quamvis enim ſuperiùs quaſdam ex Scriptura propoſuerimus ſimilitudines, eæ tamen modum hujus generationis neutiquam plenè & perfectè explicant, ſed rem ab omnium apprehenſione & intellectu remotam rudi planè & valdè diſſimili exemplo adumbrant atque delineant. Ambroſ. de fide ad Gratian. *Impoſſibile eſt generationis ſcire ſecretum, mens deficit, vox ſilet, non mea tantùm, ſed & Angelorum.* Nazianz. libr. 3. de Theol. *Quid magni haberet Dei generatio, ſi anguſtiis intellectus tui comprehenderetur, qui tuam ipſius generationem vel in totum neſcis, vel quandam cognitionem ejus ita exiguam habes, ut dicere etiam ſit pudor?* Et paulò pòſt Θεοῦ γέννησις σιωπῇ τιμάσθω. *Sanè quod generatus ſit, didiciſſe te magnum quiddam fuerit, verùm quomodo generatus ſit nôſſe, ne Angelis quidem ipſis, nedum tibi datum eſſe conceſſero. Poris ſi iſtud tuo Quomodo, niſi reſponſo accepto diſcedere non potes, reſpondeo, ſic generatum eſſe Filium, ut novit, & qui genuit Pater, & qui genitus eſt Filius.* Idem in orat. de S.S. εἰπὲ σὺ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ Πατρὸς, κἀγὼ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ φυσιολογήσω καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Πνεύματος, καὶ παραπληκτίσομεν ἄμφω εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια παρακύπτοντες. Epiph. contr. Anom. γέννησις τοῦ υἱοῦ ἀποκλείει πᾶσαν συλλογιστικὴν αἰτίαν, καὶ ὑπερβαίνει σύνεσιν καὶ πάντα λογισμὸν, μάλιστα φθαρτῶν ἀνθρώπων. Damaſc. lib. 1. orth. fidei c. 2. inter τὰ ἀκατάληπτα καὶ ἄρρητα refert τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἁγίου ἐκπόρευσιν. Veteres hûc accommodant ꝙ Eſ. 53, 8. de Chriſto dicitur: דּוֹרוֹ, τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται, Generationem ejus quia enarrabit? ubi tamen de æternitate regni Chriſti propriè agitur. Reaipſa verò certa eſt, nimirum generationem illam Filii à nemine enarrari aut explicari poſſe. Enarrent nobis curioſi illi, quâ ratione geniti ſint, tumque liceat de Filii generatione percontari: Exponant, cur & quomodo Spiritus pulſet in arteriis, tùmque in Spiritus S. proceſſionem inquirant.

Theoremata de Filii generatione.

1. Generatio Filii differt à creatione.

166. Quicquid de illa Filii generatione balbutire poſſumus, complectimur his theorematis. Generatio Filii 1. Differt à creatione. 2. Eſt vera & propriè dicta generatio. 3. nec tamen phyſica. 4. eſt æterna & 5. ex ſubſtantia Patris; ex quib. talis colligitur Generationis iſtius deſcriptio, quòd ſit æterna Filii ex ſubſtantia Patris productio. Singula membra declaratione ulteriori indigent. Primò dicimus, *generationem differre à creatione*, quod à poſteriori facilè poteſt probari, quia genitum ab æterno Patre Filium Scriptura dicit, creatum eſſe negat. A priori tale conſtituitur diſcrimen 1. Gignere eſt ex ſubſtantia ſua aliquid producere ſimile ſecundùm eſſentiam. Creare eſt ex nihilo aliquid facere diverſum à ſubſtantia creantis. Itē 2. gignere eſt naturæ, creare a. voluntatis, ac proinde 3. generatio eſt ab æterno, creatio a. fit in tempore. Cicero quidem & alii Scriptores gentiles dicunt de rerum univerſitate, *Deum genuiſſe omnia*, atq; ita generationem cum creatione confundunt, ſed Eccleſia non ita loquitur. Job. 38. v. 28. & 29. itidem metaphoricâ ſignificatione generatio uſurpatur pro creatione: Quis eſt Pater pluviæ & ſtillas roris quia genuit? מִי־הוֹלִיד אֶגְלֵי־טָל, τίς ἐστιν ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου, ex cujus utero prodiit glacie, מִבֶּטֶן מִי יָצָא הַקָּרַח, ἐκ γαστρὸς τίνος ἐκπορεύεται ὁ κρύσταλλος: ſed ibi manifeſtum eſt poeticâ quadam libertate & grandiloquentiâ generationis vocem metaphoricè uſurpari. At in doctrina de Filio Dei accuratum diſcrimen inter creationem & generationem exactiſſimè tenendum, ideò Damaſc. lib. 1. orth. fid. c. 8 dicit: *quòd Filius quidem ſit ἀγένητος, increatus, ſed non ἀγέννητος, hoc eſt, ingenitus*, ubi homonymian vocabulorum iſtorum explicat, quod repetit lib. 4. c. 7. idque deſumſit ex Athan. dial. 1. de Trin. p. 152. & dial. 2. p 171. γεννητὸν ἔστι τὸ πατέρα ἔχον, γενητὸν δὲ γεγονός.

Generatio Filii eſt vera & propria.

167. Secundò dicimus generationem Filii eſſe veram & propriam: Qualis generatio, talis etiam filiatio, ſiquidem in generatione fundatur filiatio, & ex generatione denominatur. Viciſſim, qualis filiatio, talis etiam generatio, propter mutuum reſpectum principii & principiati: Jam vero ſecunda Trinitatis perſona verè & propriè eſt Dei Patris Filius, ἴδιος καὶ μονογενὴς υἱός. Ergò etiam verè & propriè eſt à Patre genitus. *Thom.* p. 1. q. 27. art. 2. *Generatio accipitur dupliciter, 1. communiter ad omnia generabilia & corruptibilia, & ſic generatio nihil aliud eſt, quam mutatio à non eſſe ad eſſe. 2. propriè in viventib. ſic generatio eſt origo alicujus viventis à principio vivente conjuncto. nec tamen omne hujuſmodi dicitur genitum, ſed propriè quod habet rationem ſimilitudinis, unde capilli non habet rationem geniti: nec ſufficit quæcunq; ſimilitudo, vermes qui generantur in animalib. non habent rationē geniti: ſed requiritur, ꝙ procedat ſecundum rationem ſimilitudinis in Natura ejuſdem ſpeciei, ſicut homo procedit ab homine: hæc omnia ſunt in proceſſione divina.* Hact. *Thom.* quib. addēdum, ꝙ generatio verior & perfectior ſit in Deo, q̃ in homine, quia Deus Pater generat Filium ſibi conſubſtantialem, cui non ſpecie, ſed numero eandem eſſentiam communicat: homo verò generat hominem, cui eandem ſpecie tantùm eſſentiam communicat.

168. Neutiquam ergò probare poſſumus, quòd quidam ſcribunt, *Generationem Filii eſſe metaphoricam.* Sin. generatio non eſt vera & propria, utiq; nec Filiatio erit vera & propria. Rectiùs Athanaſ. in Epiſt. ad Serapion. p. 357. *Pater propriè eſt Pater, & Filius propriè eſt Filius.* Damaſc. lib. 1. orth. fid. c. 9. *Nomina paternitatis, filialitatis & proceſſionis non ſunt ex nobis ad beatam illam Divinitatem tranſlata, ſed contra inde ad nos traducta.* Biel. 1. ſen. diſt. 9. q. 2. *In generatione æquivoca ſemper eſt aliquid in genito, quod eſt diſtinctum realiter à quolibet, quod eſt in generante: ſed nihil eſt in Filio, (puta ratione eſſentiæ) quod realiter diſtinguitur ab eſſentia, quæ eſt in Patre, Item in generatione æquivoca generans & genitum non ſunt una eſſentia.*

3. Generatio Filii non eſt Phyſica.

169. *Tertiò dicimus, generationem non eſſe Phyſicam.* Obſervanda enim hoc loco utiliſſima regula, quam ex veteribus proponit Zanchius libr. 5.

de

de tribus Elohim p.1.c.7. & alibi. *Cum de Deo prædicantur ea vel nomina vel verba, quæ etiam de nobis aliisve creaturis, tunc quicquid in illis rebus & actionibus per nomina & verba ſignificatis continetur, aut ſignificatur perfectionis, totum illud dandum eſt Deo, idq; modo perfectiſſimo: contra quicquid in iis continetur aut ſignificatur imperfectionis, id à Deo removendum.* Applicamus hoc ad præſentē Quæſtionem. Filius dicitur à Patre genitus: quicquid ergò perfectionis reperitur in noſtrorum filiorum generatione, illud totum attribuendum eſt Dei Filio in ſui generatione, & quidem modo perfectiſſimo: quicquid verò imperfectionis in noſtrorum filiorum generatione occurrit, id à Dei Filio removendum. Perfectionis eſt, quod qui generat. 1. ſibi Naturâ ſimile generet. 2. quòd è ſua ſubſtantia generet. Imperfectionis eſt. 1. Quòd non tota ſubſtantia communicatur Filiis. 2. Quòd generatio ſit χρονικῶς. 3. Quòd ſit κατὰ ῥύσιν noſtræ ſubſtantiæ, & κατ᾽ ἀλλοίωσιν. 4. Quòd geniti ſunt extra parentes, ita ut non ſolùm ab illis diſtincti, ſed etiam ſeparati ſint. 5. Quòd ſint tantùm ὁμοιούσιοι, non autem ὁμοούσιοι. Omnes ergò hæ & ſi quæ occurrunt aliæ imperfectiones removendæ à generatione in Deo, & ſolæ perfectiones modo perfectiſſimo illi relinquendæ, ita ut dicatur Filium eſſe ex propria Patris eſſentia genitum (non ex aliena ſubſtantia factum) ita ut tota Patris eſſentia ſit Filio communicata, (non ut pars eſſentiæ in eum transfuſa) idque ab omni æternitate (non in certo tempore) modo perfectiſſimo, & planè ineffabili (non κατὰ ῥύσιν, vel ἀλλοίωσιν) ita ut ſemper ſit & maneat in Patre (non ut ſit genitus extra Patrem atque ab ipſo ſeparatus) verè Patri ὁμοούσιος (non tantùm ὅμοιος & ſimilis.)

170. *Si quis ergò velit inferre hoc modo: Generatio Filii eſt vera & propria, Ergò Phyſica. Reſp.* Diſtinguendum inter proprietatem vocis Grammaticam & inter proprietatem rei Phyſicam, qualis eſt in rebus creatis. *Thom.* p.1.q.33.ar.2. id ſic effert, *Generatio per prius dicitur de Deo, quam de creaturis, quoad rem ſignificatam, licet non quoad modum ſignificandi.* Generatio ſpeciem accipit à termino, qui eſt forma generati, & quantò hic fuerit propinquior formæ generantis, tantò verior & perfectior eſt generatio, ſicut generatio univoca eſt perfectior æquivocâ, nam de ratione generantis eſt, ꝙ generet ſibi ſimile ſecundùm formam, unde hoc ipſum, quod in generatione divina eſt eadem, forma (eſſentia) generantis & geniti, in rebus autem creatis non eadem numero, ſed ſpecie tantùm, oſtendit, quod generatio per prius in divinis.

171. Ex hoc principio refelli poſſunt & debent omnes argutiæ. quæ à Phyſica generatione ad oppugnandam divinam generationem dicuntur. *Iuſtin.* in expoſ. fid. p. 177. dicit Filium genitum οὐ κατὰ τομὴν, ἢ ῥύσιν ἢ διάστασιν. *Euſeb.* lib. 4. ἀποδείξεως ἱυαγγ. dicit Filium genitum οὐ κατὰ διάστασιν ἢ τομὴν, ἢ διαίρεσιν, ἀῤῥήτως δὲ καὶ ἀνεπιλογίστως ἡμῖν &c. *Damaſ.* l. 1. orth. fid. c. 8. genitus eſt Filius ἀπαθῶς, ἀχρόνως, ἀῤῥεύστως, ἀχωρίστως. Quotquot igitur ex ꝓprietatib. humanę generationis contra divinā argumentantur, viam ſternunt Mahometiſmo, cùm in Alcoran. azoar. 29. itidem tale proponatur argumentū. *Deus non habet conjugem. E. nec Filiū.*

172. Quartò dicimus, generationem Filii eſſe æternam, cujus rationem petimus. 1. ex dictis Scripturæ ſuperiùs enumeratis. §. 40. quæ teſtantur, Filium eſſe æternum. 2. Ex relatione inter Patrem & Filium. Prima perſona eſt Pater æternus, Ergò etiam ſecunda perſona Filius eſt æternus. 3. Quia aliàs Patris eſſentia ſtatueretur mutabilis, ſi in tempore cœpiſſet Filium gignere. Ex hoc principio varia refutari poſſunt Soſphiſmata hæreticorum. *Deus* (inquiunt) *genuit Filium aut exiſtentem, aut non exiſtentem. Reſp.* Non procedit hoc in æterna generatione, quæ omnem temporis cogitationem excludit, Patri Filius eſt ὁμοούσιος καὶ συναΐδιος. Ergò ævum Patris non antecedit ævum Filii. *Ariſtot.* 4. Phyſic. c. 12. cont. 117. φανερὸν, ὅτι τὰ ἀεὶ ὄντα, ἢ ἀεὶ ὄντα οὐκ ἔστιν ἐν χρόνῳ, οὐ γὰρ περιέχεται ὑπὸ τοῦ χρόνου.

4. Generatio Filii eſt æterna.

Objectiones hæreticorum.

173. Aut genitus eſt Filius (inquiunt) aut adhuc gignitur. *Reſpond. Semper gignit Pater, & ſemper naſcitur Filius August.* Epiſt. 147. ad Paſcent. ut non cœpit, ita nec deſinet Pater gignere. Æternitas præteriti & futuri nomina excludit, æterna eſt generatio, ergò nec cœpit, nec deſinet. Viciſſim Filius *ab æterno a Patre genitus eſt*, ut loquitur *Symbol. Nicæn.* quia non cogitanda eſt in iſta generatione motus vel temporis ſucceſſio, perfecta eſt ab æterno generatio, perfecta ab æterno perſona per generationem producta. *Thom.* p. 1. q. 42. art. 2. *Aliquid ex principio exiſtens poſterius eſſe ſuo principio, poteſt contingere ex duobus: primò ex parte agentis, in voluntariis propter electionem temporis: in naturalibus, quia perfectio virtutis ei advenit poſt aliquod tempus. Secundò ex parte actionis, quia eſt ſucceſſiva. Iam verò Pater non generat Filium voluntate, ſed Naturâ, quæ ab æterno perfecta, nec generatio illa ſucceſſiva, quia nec materialis eſt, nec cum motu. Proinde ad ſignificandam præſentialitatem & permanentiam æternitatis poteſt dici, quod ſemper naſcitur Filius, ut Origenes dixit ſed ut Greg. & Auguſt. dicunt, Melius eſt, quod dicatur ſemper natus, ut ſemper deſignet permanentiam æternitatis, natus perfectionem geniti.* Hact. *Thom.* ſed ut oſtendimus, etiam hac formula loquendi *Auguſtinus* utitur, quòd ſemper gignat Pater, ſemper naſcatur Filius.

174. Porrò locus Gregorii, quem Thomas allegat, extat 29. moral. cap. 1. ubi improbat hanc phraſin: *Semper naſcitur Filius*, ne imperfectio generationis introduci videatur. Locus Origenis extat tom. 2. homil. 6 in Jer. ubi ſic ſcribit: *Salvator noſter eſt Sapientia Dei, Sapientia verò eſt ſplendor æternæ lucis, Salvator ergo noſter eſt ſplendor claritatis. Splendor autem non ſemel naſcitur & deſinit, ſed quoties ortum fuerit lumen, ex quo ſplendor oritur, toties etiam oritur ſplendor claritatis.* Vide plura apud *Lombard.* 1. ſent. diſt. 9. Concludimus verbis *Nazianzeni* l. 3. de Theol. *Neque Deus Pater ita generat, ut nondum perfectè generârit, neque Pater generavit Filium, ut generare deſierit: illa enim ſecum habent ineſſe duntaxat, quæ temporum mutationib. ſunt obnexia: verùm in Deo ſemper eſt nativitas, ſed perfecta: ſemper enim Filius Dei naſcitur, ſed perfectus.*

175. *Denique Filium dicimus eſſe ex ſubſtantia Patris genitum*, ratio pendet ex definitione veræ generationis. *Symb. Nicæn. Credo in Filium Dei unigenitum, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρός. Symb. Athanaſ.* Deus eſt ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς: *ante ſecula genitus*: ideò *Damaſcen.* lib. 1. orth. fidei c. 8. hæc duo conjungit: *Ex ipſo* (Patre) *id eſt, ex Patris ſubſtantia aſtruimus Filii generationem. Concil. Epheſin.* in Epiſt. ad Neſtorium. *Profitemur, quòd ipſum unigenitum Dei verbum natum ex ipſa Patris eſſentia.*

5. Generatio eſt ex ſubſtantia Patris.

176. Ex quo colligi poteſt, quid reſpondendum

ad

Quæſtio: An eſſentia generet eſſentiam in divinis.

ad Quæſtionem: An eſſentia generet eſſentiam in divinis? *Lombard.* 1. ſent. diſt. 5. concedit in negativam, quem ſequuntur *Thom.* p. 1. q. 39. art. 5. *Occā, Biel* & alii ſup. *Lomb.* Contrarium propugnant *Richar.* de villa nova & *Ioach. Abbas* Florent. cujus etiam mentionem facit *Thomas* loco dicto. Antequam ad quæſtionem reſpondeamus, referemus hîc quæ *D. Luther.* de ea diſputat tom. 1. Jen. lat. p. 533. th. 15. *Magiſter ſententiarum non ſatis rectè docuit, eſſentiam divinam nec generare nec generari,* th. 16. *Sed rectè a Ioach. Abbate reprehenditur, quod in divinis quaternitatem aſſeruerit.* th. 17. *nec quicquam facit c. Firmiter de Trinitate. probans Magiſtrum & damnans Abbatem.* th. 18. *cum n. negare ex Auguſtino non potuit Magiſter, ſubſtantiam de ſubſtantia, ſapientiā de ſapiētia generari.* th. 19. *nullo modo potuit negare, eſſentiam de eſſentia, & quicquid de Deo verè tam ſimile dici poteſt.* th. 21. *Metuit, (ut videtur) Magiſter, ne dua vel tres eſſentia dicerentur, ſi una de alia naſceretur.* th. 22. *at ſimiliter ille metuendum fuit, ne duo vel tres Dy fierent, ſi unus de alio generaretur.* th. 23. *Concedimus, eſſentiam in creatura non dici relativè (ut Auguſtini verbu utar) ſed abſolutè tantùm.* th. 24. *Sed cum ſubſtantiam ſapientiam, Naturam & ſimilia in divinis apud Auguſtinum & Hilarium accipi relativè videret.* theſ. 25. *Non erat, cur eſſentiam negaret, relativè dici, & ob unum vocabulum tantas turbas moveret.* th. 26. *Unde & Cardinali Cameracenſi doctiſſimo inter Scholaſticos iſta determinatio non injuria valde diſplicuit. Hactenus D. Luth.*

177. Sic ergò procedimus. Rectiſſimè & tutiſſimè dicitur: Pater gignit Filium, perſona producit perſonam. Jam verò perſona eſt ſubſtantia individua, intelligens, incommunicabilis, non ſuſtentata in alio, ut oſtendimus ſuo loco: proinde vocem perſonæ non accipiamus pro nudo τρόπῳ ὑπάρξεως excluſâ eſſentiâ, ſed eſſentiam divinam cum certo ſubſiſtendi modo nomine perſonæ denotari ſtatuamus. Proinde ſi nomen eſſentiæ accipitur abſolutè, prout eſt tribus perſonis communis, rectè negatur, quòd eſſentia generet eſſentiam: ſi v. accipitur, ut certo ſubſiſtendi modo cuilibet perſonæ eſt appropriata, incautè negatur, quòd eſſentia determinatè (cum certo ὑπάρξεως τρόπῳ in Patre conſiderata) gignat eſſentiam (itidem determinatè cum certo ὑπάρξεως τρόπῳ in Filio conſideratam.)

178. Quid enim eſt Pater aliud quàm hæc eſſentia? (hoc eſt eſſentia divina cum certo ὑπάρξεως τρόπῳ videl. ἀγεννησίᾳ) at Pater generat, Ergò hæc eſſentia generat. Pater gignendo totam ſuam eſſentiam Filio communicat, id eſt, quemadmodum eſſentia divina eſt in Patre ἀγεννήτως: ita eadem numero eſſentia divina eſt in Filio γεννητῶς, id quod illa Filii à Patre generatio denotat. Quando ergò dicitur, Eſſentia (determinatè accepta) gignit eſſentiam (itidem determinatè acceptam) id ſic exponimus: eſſentia Patris per æternam generationem communicatur Filio, quæ poſterior locutio non ita expoſita eſt depravationi, ſicut prior: nam in myſterio Trinitatis ut plurimùm eſſentiæ nomine intelligimus eſſentiam, prout eſt tribus perſonis communis.

Filius an αὐτοούσιος & αὐτόθεος.

179. Ex his patere poteſt, quid reſpondendum ſit ad quæſtiones illas: Quæritur 1. *An Filius ſit αὐτοούσιος καὶ αὐτόθεος? Reſp.* Græci Doctores ſolum Patrem vocant αὐτόθεον καὶ αὐτοούσιον, non propter eſſentiæ perfectionem majorem, quàm ſit in Patre & Filio, ſed quia eſt ἀγέννητος & à ſeipſo non per generationem vel ſpirationem habet Deitatem. *Bucanus* loco 1. de Deo p. 6. ita reſpondet: *Filius eſt à ſeipſo, quatenus Deus: à Patre, quatenus Filius;* quod deſumſit *ex Calvino*, qui lib. 1. c. 13. ſect. 25. ſic ſcribit: *Filium quatenus eſt Deus, fatemur ex ſeipſo eſſe ſublato perſona reſpectu, quatenus verò Filius eſt, dicimus eſſe ex Patre, ita eſſentia ejus principio caret, perſonæ verò principium eſt ipſe Deus.* Sed hæc probare non poſſumus, quin potiùs cum *Symb. Nicæn.* fatemur, *Filium eſſe a Patre genitum, Deum de Deo, lumen de lumine,* & conſideramus dictum Chriſti Joh. 5. v. 26. Sicut Pater vitam habet in ſemetipſo, ita & Filio dedit vitam habere in ſemetipſo, Prov. 8. v. 24. dicitur Sapientia genita. Meritò ergò à Præceptore hîc diſcedit *Zacharias Urſinus*, ſcribens in Catech. p. 2. q. 25. p. 179. *Filius à Patre eſt genitus, hoc eſt, habet eſſentiam divinam ſibi à Patre ineffabiliter communicatam. D. Lobech.* diſp. 3. in Auguſt. Conf. th. 26. dicit: *Eſſentiam conſiderari dupliciter, aut quoad ſe, ſeu quoad ſuum Eſſe, aut quoad ſui communicationem: quod ad ſuum Eſſe, nullum ſui habet principium; quod verò ad ſui communicationem attinet, dicimus eſſentiam principium habuiſſe à Patre in Filio, nā eſt à Patre Filio cōmunicata.*

Filius an ἀναίτιος καὶ ἄναρχος.

180. Quæritur ſecundò: An Filius ſit ἀναίτιος καὶ ἄναρχος? *Damaſc.* lib. 1. orth. fid. c. 13. eſſe ἀναίτιον competere Patri, eſſe αἰτιατὸν competere Filio & Spiritui ſancto. Sed enim ſatiùs eſt abſtinere ab iſtis vocibus, quòd Filius ſit cauſatum, ne ὁμουσία Patris & Filii labefactetur. Latini Doctores magis propriè dicunt, quòd Filius *ſit principium de principio*, quod Pater *ſit perſona prima origine, non duratione &c.*

An Filius ſit eſſentiatus.

181. Quæritur tertiò: An dicendum ſit, quòd Filius ſit eſſentiatus. *Reſp. Euſeb.* lib. 4. demonſtr. Evang. ita loquitur, quod Filius πρὸ πάντων αἰώνων ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀνεκφράστου καὶ ἀπερινοήτου βουλῆς καὶ δυνάμεως ſit οὐσιωμένος: ſed abſtinendum eſt ab hac voce, ne labefactetur Patris & Filii ὁμουσία. *Valent. Gentilis* & complices Tritheitæ aſſerunt, *Patrem tanquam eſſentiatorum eſſe eminentiorem cæteris duabus perſonis Filio & Spiritu ſancto tanquam eſſentiatis.* Vide *Gentil.* lib. antidotorum antid. 3. ergò non ſolùm ab ipſorum blaſphema ſententia, ſed & vocibus abſtinere debemus.

CAPUT VI.

De perſonali Filii à Patre & S.S. diſtinctione.

Filium eſſe peculiarem in Trinitate perſonam.

182. Atque hæc dicta ſint de perſonali Filii proprietate, quæ eſt ab æterno à Patre eſſe genitum: proinde comprobatā Filii Deitate, & expoſitâ perſonali ejus proprietate, reſtat, ut demonſtremus, Filium eſſe peculiarem in Trinitate perſonam, à Patre & Spiritu ſancto verè & realiter diſtinctam: id verò demonſtramus. 1. ex perſonali ejus proprietate, quæ eſt à Patre ab æterno genitum eſſe. Ex eo enim evidenter colligitur, quòd alia perſona ſit Pater, qui gignit, alia perſona Filius, qui generatur. Item, quia S.S. à Filio procedit, ergò alia perſona eſt Filius, qui cum Patre unâ ſpiratione ſpirat Spiritum ſanctum, alia verò perſona S.S. qui à Patre & Filio procedit. 2. Ex opere incarnationis. Filius perſonali fœdere ſibi univit humanam Naturam aſſumtam, non Pater, nec Spiritus ſanctus: utique ergò Filius eſt verè & realiter diſtincta perſona à Patre & Spiritu ſancto. *Damaſc.* lib. 4.

de

de orth. fid. c. 6. *Tota divinitas, ſed in una ſui ipſius ὑποστάσεων unita eſt aſſumta Natura*, quâ de re plura ſuo loco. 3. Ex miſſione. Pater mittit Filium, ergò alia perſona eſt Pater, qui mittit: alia perſona eſt Filius, qui mittitur. Sic Filius unà cum Patre mittit alia SS. ergò perſona eſt SS. qui mittitur. 4. Ex inſigni θεοφανείᾳ Mat. 3, 16. Marc. 1, 10. Luc. 3. v. 21. Joh. 1, 32. Patris vox de cœlo ſonat: Filius in aſſumtâ carne baptizatur: S. S. in ſpecie columbæ deſcendit. Sic Matth. 17. v. 5. Marc. 9. v. 7. Luc. 9. v. 34. Filius in aſſumtâ carne transfiguratur, Patris vox auditur è cœlo: S. S. in nube lucida ſe manifeſtat. Utiq; ergò Filius, qui baptizatur & transfiguratur, eſt alia & diſtincta à Patre & Spiritu ſancto perſona. 5. Ex inſigni loco Joh. 5. v. 31. Si teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum. v. 32. Alius eſt, qui teſtimonium perhibet de me, & ſcio, quia verum eſt teſtimonium, quod perhibet de me. verſ. 37. Qui miſit me Pater, ipſe teſtimonium perhibuit de me; cum quo conjungimus locum Joh. 8. v. 17. In lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum teſtimonium verum eſt. v. 18. Ego ſum, qui teſtimonium perhibeo de meipſo & teſtimonium perhibet de me, qui miſit me Pater. Hîc Chriſtus manifeſtè Patrem vocat alium, id eſt, aliam perſonam; ac Patris, & ſuum teſtimonium vocat teſtimonium duorum, niſi per inſignem abſurditatem quis dicere velit, inconvenienter Legem Moſaicam a Chriſto allegatam. 6. Ex locis illis, qui teſtantur, Deum eſſe in Chriſto 2. Cor. 5. v. 19. cum Chriſto Johan. 3. v. 28. Actor. 10. v. 38. Patrem eſſe in Filio & Filium in Patre. Joh. 10. v. 38. cap. 14. v. 10. & 11. Patrem eſſe cum Filio. Johan. 8. v. 28. Filium eſſe πρὸς τὸν Θεόν. Joh. 1. v. 1. Patrem eſſe μετ' ἐμοῦ Job. 16. v. 32. his ſiquidem dictis oſtenditur, Filium non ſolùm eſſe Patri ὁμοούσιον, ſed etiam diſtinctam a Patre & Filio perſonam. 7. ex dictis appellationibus, quæ Filio tribuuntur, vocatur enim Filius ὁ Λόγος, Imago, ἀπαύγασμα, μονογενὴς &c. his ſiquidem appellationibus perſonalis ipſius proprietas, & per conſequens realis diſtinctio à Patre & Filio, exprimitur. 8. Denique referenda hûc ea omnia, quæ in genere trium perſonarum Divinitatis verum & reale diſcrimen comprobant. & quæ in ſpecie oſtendunt, Patrem eſſe à Filio diſtinctam perſonam. Filium eſſe à Spiritu S. realiter diſtinctam perſonam, ex eo enim vi oppoſitæ relationis ſequitur Filium eſſe à Patre & Spiritu ſancto verè & realiter diſtinctam perſonam.

CAPUT VII.

Antitheſis errorum circa hanc doctrinam.

Erronea de Filio Dei opiniones.

183. Hactenus veram & orthodoxam Eccleſiæ Chriſtianæ de ſecunda perſona Trinitatis ſententiam expoſuimus, ſatis quidem copioſè, ſed ut ſpero, non omninò abſque fruge. Reſtat, ut in antitheſi ad certas claſſes referamus erroneas hæreticorum χριστομάχων opiniones vel potiùs blaſphemias. De illis, qui vel humanam Chriſti Naturam vel perſonalem divinæ & humanæ Naturæ in ipſo unionem directè vel obliquè labefactant, ſuus erit dicendi locus, hac vice res nobis erit cum illis, qui τὴν τοῦ Λόγου θεότητα allatrant, quos ſecuti ductum Dn. D. Mentzeri, Præcept. ſequenti ratione diſtinguimus.

184. Quidam ex illis negant & oppugnant Filii Dei divinam Naturam ſimul & perſonam, aſſerentes τὸν Λόγον eſſe ἀνυπόστατον, non eſſe peculiarem perſonam: aut tantùm negant ejus divinam Naturam. Divinam ejus perſonam ſimul & Naturam negant, primò generatim quicunque negant tres verè & realiter diſtinctas in unitate eſſentiæ divinæ perſonas; *ut Iudæi recentiores, Praxeas, Sabellius, Samoſatenus, Noetiani, Patripaſſiani, Photiniani, Mahometiſta, Servetus & omnes Anti-Trinitarii*, de quibus in Diſputatione præcedente diximus: Deinde ſpeciatim, qui dicunt Chriſtum eſſe ψιλὸν ἄνθρωπον, communem tantùm hominem, in quem Pater inſpirârit Λόγον, *ut Cerinthus, Ebion, Samoſatenus, Photinus, Mahometus, Servetus.*

Cerinthus.

185. De Cerintho videatur Irenæus lib. 1. c. 25. ubi ſic ſcribit: *Cerinthus quidam in Aſia docuit, Ieſum non ex virgine natum (impoſſibile enim hoc ei viſum eſt) fuiſſe autem eum Ioſeph & Mariæ Filium ſimiliter, ut reliqui omnes homines, & plus potuiſſe juſtitiâ, & prudentiâ, & ſapientiâ præ omnibus; & poſt baptiſmum deſcendiſſe in eum Chriſtum ab ea principalitate, quæ eſt ſuper omnia, figurâ columbæ, & tunc annunciâſſe incognitum Patrem & virtutes perfeciſſe, in fine autem revolâſſe iterum Chriſtum de Ieſu, & Ieſum paſſum eſſe, reſurrexiſſe: Chriſtum autem impaſſibilem perſeverâſſe exiſtentem ſpiritualem.* Eadem tradit de Cerintho Euſebius lib. 3. Hiſtor. Eccleſ. cap. 25. Epiphanius lib. 1. contr. hæreſ. tom. 2. hæreſ. 28. pag. 53. in Græco ſcribit, Cerinthum docuiſſe: ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ τὸν Χριστὸν γεγεννῆσθαι, κατεληλυθέναι τὸν Χριστὸν εἰς αὐτόν, τουτέστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἀποκαλύψαι αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς μετ' αὐτοῦ τὸν ἄγνωστον πατέρα, καὶ διὰ τοῦτο ἐπειδὴ ἦλθεν ἡ δύναμις εἰς αὐτὸν ἄνωθεν δυνάμεις ἐπιτετελεκέναι, καὶ αὐτοῦ πεπονθότος τὸ ἐλθὸν ἄνωθεν ἀναπτῆναι ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἄνω: πεπονθότα δὲ τὸν Ἰησοῦν, καὶ πάλιν ἐγηγερμένον, Χριστὸν δὲ τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα εἰς αὐτὸν ἀπαθῆ ἀναπτάντα ὅπερ ἐστὶ τὸ κατελθὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς, καὶ οὐ τὸν Ἰησοῦν εἶναι Χριστόν. Hæc Epiph. quæ per omnia conſentiunt cum Irenæi narratione. Ibid. pag. 54. tradit Epiphanius, Cerinthum ἀνόητον καὶ ἀνοήτων διδάσκαλον docuiſſe, Χριστὸν πεπονθέναι καὶ ἐσταυρῶσθαι, μήπω δὲ ἐγηγέρθαι, μέλλειν δὲ ἀνίστασθαι, ὅταν ἡ καθόλου γένηται νεκρῶν ἀνάστασις. pag. 55. Κηρινθιανοὺς etiam dictos eſſe, Μηρινθιανούς, ἤτοι αὐτὸς (Κήρινθος) εἴη Μήρινθος, ἢ καὶ ἄλλος τὶς αὐτῷ συνεργὸς τὰ ὅμοια αὐτῷ φρονῶν καὶ συμπράττων, καὶ τὰ ἴσα, οὐδὲν διαφέρει. Aug. de hæreſ. ad Quodvultd. tom. 6. hæreſ. 8. *Cerinthiani a Cerintho, iidemque Merinthiani à Merintho, Ieſum hominem tantummodo fuiſſe, nec reſurrexiſſe, ſed reſurrecturum aſſeverantes.* Plures Cerinthi errores vide locis allegatis. Iren. lib. 3. contr. hær. c. 3. commemorat, Polycarpum talem recitâſſe Hiſtoriâ de Johanne Apoſtolo & hoc Cerintho hæretico, *quòd Iohannes Domini diſcipulus in Epheſo iens lavari, cùm vidiſſet intus Cerinthum, exilierit de balneo non lotus, dicens, quòd timeat, ne balneum concidat, cùm intus eſſet Cerinthus inimicus veritatis.*

Ebion.

186. De Ebione ita ſcribit Irenæus libr. 1. cap. 26. *Ea, quæ ſunt erga Dominum non ſimiliter, ut Cerinthus & Carpocrates, opinantur* (Ebionæi) lib. 3. c. 24. *Ebionæi ex Ioſeph Chriſtum generatum eſſe dicunt*, lib. 4. cap. 59. *Iudicabit Chriſtus Ebionitas, quomodo enim poſſunt ſalvari, niſi Deus eſt, qui ſalutem illorum operatus eſt ſuper terram? & quemadmo-*

admodum homo tranſiet in Deum, ſi non Deus in hominem? libr. 5. non longè à principio pag. 539. *Vani ſunt & Ebionæi, unitionem Dei & hominis per fidem non recipientes in ſuam animam &c.* Quibus conformia tradit Euſebius lib. 3. Hiſtor. cap. 24. & 27. Epiphan. lib. 1. contra hæreſ. tom. 2. hæreſ. 30. pag. 59. in Græc. Ebionem vocat πολύμορφον τεράστιον, τῆς μυθευομένης πολυκεφάλου ὕδρας δίκην μορφὴν ἐν ἑαυτῷ ἀνατυπωσάμενον. Eſt poſtea: Σαμαρειτῶν ἔχει τὸ βδελυρόν, Ἰουδαίων δὲ τὸ ὄνομα, Ὀσσαίων δὲ καὶ Ναζωραίων καὶ Νασαραίων τὴν γνώμην, Κηρινθιανῶν τὸ εἶδος, Καρποκρατιανῶν τὴν κακοτροπίαν, καὶ Χριστιανῶν βούλεται ἔχειν τὴν προσηγορίαν &c. ἐκ παρατριβῆς καὶ σπέρματος ἀνδρός, τουτέστι τοῦ Ἰωσήφ τὸν Χριστὸν γεγεννῆσθαι ἔλεγεν. pag. 60. τινὲς γὰρ ἐξ αὐτῶν καὶ Ἀδὰμ τὸν Χριστὸν εἶναι λέγουσι τὸν πρῶτον πλασθέντα τε καὶ ἐμφυσηθέντα ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιπνοίας. ἄλλοι δὲ ἐν αὐτοῖς λέγουσιν, ἄνωθεν μὲν ὄντα, πρὸ πάντων δὲ κτισθέντα πνεῦμα ὄντα, καὶ ὑπὲρ ἀγγέλους ὄντα, πάντων τε κυριεύοντα, καὶ Χριστὸν λέγεσθαι, τὸν ἐκεῖσε δὲ αἰῶνα κεκληρῶσθαι, ἔρχεσθαι δὲ ἐνταῦθα ὅτε βούλεται. ὡς καὶ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἦλθε, καὶ τοῖς πατριάρχαις ἐφαίνετο ἐνδυόμενος τὸ σῶμα, πρὸς Ἀβραάμ τε ἐλθὼν καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, ὁ αὐτὸς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἦλθε, καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐνεδύσατο, καὶ ὤφθη ἀνθρώποις, καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνῆλθε. πάλιν δὲ ὅτε βούλονται, λέγουσιν οὐχί, ἀλλὰ εἰς αὐτὸν ἦλθε τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἐνεδύσατο αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν καλούμενον: Καὶ πολλὴ παρ' αὐτοῖς [illegible], ἄλλοθι ἄλλως καὶ ἄλλως αὐτὸν ὑποτιθεμένοις. Hæc Epiph. ex quibus colligi poteſt, quare Ebionem in principio capitis nominet πολύμορφον, nimirum, quia ipſe & aſſeclæ ejus (more hæreticorum omnium) inconſtantes fuerint in ſua ſententia. Aug. de hæreſ. ad Quodvultd. hæreſ. 10. *Ebionæi Chriſtum tantummodò hominem dicunt.*

Mahometus. 187. De Samoſateno & Photino diximus ſuperiori diſputatione. Mahometus in ſuo Alcorano (quem circa Ann. 610. tempore Heraclii, uſus operâ *Sergij Monachi Neſtoriani, & Iohannis Antiocheni* & Judæi cujuſdam *Selam Aſtrologi*, compoſuit & in 124. azoaras ſeu capitula diviſit) affirmat *Chriſtum eſſe magnum Prophetam & Legulatorem, cui Deus ipſe animam ſuam inſpirârit, ſed tamen non eſſe verè Dei Filium.* Natus eſt autem hic Mahometus in Itraripa, quæ ad Metropolin Arabiæ Mecham pertinet, ex humili proſapia, Patris nomen fuit Abdela, matris Emina, in pueritia venditus eſt à mangonibus Abdimenepli mercatori ditiſſimo, cujus viduam poſtea in matrimonium duxit, & acquiſitis hac ratione ingentibus divitiis poſtmodùm Principis cujuſdam Arabici filiam matrimonio ſibi jungi curavit. Subjugatis provinciis compluribus & hac ratione Judæis, Chriſtianis atque Ethnicis in poteſtatem ſuam redactis communem aliquam & omnibus convenientem religionis formam eis præſcribere voluit in ſuo Alcorano, quem à Gabriele Angelo ſibi dictari nugabatur impoſtor peſſimus.

Servetus. 188. De *Serveto* diximus idem ſuperiùs, cujus diſcipuli ſunt recentiores illi ſive *Ebionitæ*, ſive *Samoſateniani*, ſive *Photiniani* in Polonia & Tranſſylvania, quorum de Chriſti perſona blaſphemam doctrinam *in Catecheſi ſua Racovienſi*, nobis ita pridem expoſitam, hactenus ſatis copioſè refellimus. Reſtat igitur, ut tranſeamus ad illos hæreticos, qui concedunt quidem Filio Dei perſonam ante incarnationem, ſed negant divinam ejus Naturam. Sunt autem illi in duplici differentia, quidam id faciunt directè & expreſsè, quidam obliquè. Directè Naturam divinam Filii negabat *Arius, Presbyter* Alexandrinus circa annum Chriſti 320. *Arius.* Cùm enim Patres in Synodo Antiochena Samoſateni errorem ſolidè refutâſſent. Arius inſtinctu Satanæ aliam ingreſſus eſt viam; conceſſit λόγον eſſe ἐνυπόστατον ſive certam perſonam, ſed negavit Patri eſſe ὁμοούσιον. De Hiſtoria & Doctrina Arii extant integri libri & tractatus *Euſebij, Epiphanij, Athanaſii, Auguſtini, Baſilij* & aliorum. Damnatus autem eſt Arius in Synodo Univerſali Nicena Anno 325. in qua 318. Epiſcopi congregati erant. Porrò, ut de Arii hæreſi rectiùs judicare poſſimus, in certas quaſdam hypotheſes *D. Rungius* Theol. clariſſ. in diſp. de Arianiſmo eam contraxit. Prima erat. Chriſtus ſive λόγος eſt mera creatura, donis autem ac virtutibus omnem tùm humanam, tùm Angelicam Naturam ſuperantibus exornata. 2. Chriſtus propter dona ac virtutes iſtas Filius Dei in Scripturis appellari meruit. 3. λόγος creatus eſt ἐκ μὴ ὄντων, quanquam nonnulli ex ſchola Arianorum λόγον ex præexiſtente quadam materia creatum eſſe affirmabant. Auguſt. 3. contra Max. c. 14. 4. λόγος non eſt Naturâ Filius Dei, ſed tantùm adoptivè, propterea quòd non ex Deo natus eſt, ſed tantùm factus. Theod. l. 1. Hiſt. c. 4. 5. Filius Dei non eſt ὁμοούσιος Patri, ſed ἑτερούσιος diverſæ Naturæ & eſſentiæ à Patre. 6. Filius Dei non eſt Patri coæternus, neque ſemper fuit cum ipſo, ſed fuit aliquando tempus, cùm non eſſet Filius. Baſil. orat. 1. de Fil. 7. Filius Dei nullam habet poteſtatem, niſi ex creatione & donatione acceptam. Athan. orat. contr. Arian. 8. Filius Dei non perfectè agnovit Patrem, neque novit arcana Patris, niſi quando Pater ei revelat. 9. Filius Dei in carne non eſt adorandus. 10. Filius Dei libertate voluntatis ſuæ in bonum & malum proclivis fuit. Theod. lib. 1. c. 9. 11. Filius Dei in ſua eſſentia paſſibilis fuit & mortalis. Filius Dei habet regnum cum hoc mundo interiturum. De miſerabili interitu Arii vid. *Ruffin.* libr. 10. cap. 12. & 13. *Theodor.* lib. 2. cap. 14. *Socrat.* libr. 1. cap. 37. & 38. *Niceph.* lib. 8. cap. 5. *Tripart.* libr. 3. cap. 10. *Sozom.* lib. 2. cap. 29.

189. Eunomius Aëtii Ariani Notarius, & diſcipulus poſtea Cyzici Epiſcopus, *corpore & animo leproſus*, ut ait *Ruffinus* circ. ann. 354. docuit, *Eunomius.* Filium eſſe Patri diſſimilem in potentia & operatione, unde ſectatores ejus Ἀνόμοιοι, Aëtiani, & Eunomiani dicti ſunt. *Socrat.* lib. 2. cap. 35. *Tripart.* lib. 5. cap. 13. & ſeqq. *Niceph.* lib. 11. cap. 11. Latè diſſerit de Aëtio & ejus aſſeclis Anomæis *Epiph.* tom. 1. lib. 3. contra hæreſ. p. 388. & ſeqq. ubi inter cætera dicit, quòd Aëtius fuerit Ἀρειανὸς βαθύτατος, *Aëtius.* ac docuerit τὸν υἱὸν ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ ὑπάρχειν, καὶ οὐ ταυτὸν εἶναι τῇ θεότητι πρὸς τὸν πατέρα, &c. *Aug.* tom. 6. de hæreſ. ad Quodvultd. hæreſ. 54. *Aëtiani ab Aëtio ſunt vocati, ijdemque Eunomiani ab Eunomio Aëtij diſcipulo, quo nomine magis innotuerunt, Eunomius quippe in Dialectica prævalens acutiùs & celebriùs defendit hanc hæreſin, diſſimilem per omnia Patri aſſerens Filium & Filio Spiritum ſanctum.*

190. Obliquè divinam τοῦ λόγου Naturam impugnant Tritheitæ, inter quos præcipuus eſt *Valentinus Gentilis*, qui docuit, *tres eſſe numero Deos* *Valentin. Gentilis.* *eſſentiis inter ſe diverſos: Patrem vocavit eſſentiatorem, Filium Dei & Spiritum S. dixit eſſentiatos.* Vide libr. antid. ipſius antid. 3. & Protheſi. 11. & ſeqq.

ſeqq. ubi ſcribit: *Patrem ſolum eſſe ipſam verum eſſentiam & Naturam divinitatis: Filium & Spiritum S. non eſſe eſſentiam divinum, ſed eſſentias proles, & quidem ipſa eſſentia longè inferiores pro modulo generationis vel propagationis definitas & circumſcriptas.* Supplicio affectus eſt Bernæ Helvetiorum Ann. 67. dum in carcere ſervabatur, gloriari conſueverat, *Martyres cæteros pro Chriſti gloria mortuos, ſe autem primum omnium pro eminentia Dei Patris mortem oppetere*: at ubi nuncium mortis accepit, ita expavit, atque expalluit, ut omnes ſupplicii evadendi vias quæſiverit. *Ab his & ſimilibus furoribus Eccleſiam ſuam liberet & defendat Jeſus Chriſtus, qui cum Patre & Spiritu S. vivit ac regnat unus verus Deus in ſecula benedictus, Amen.*

DE SPIRITU SANCTO.

I.

Connexio cum loco præcedenti.

EGimus hactenus de Deo Patre & Filio ab æterno à Patre genito: reſtat, ut de Spiritu ſancto tertiâ Sacroſanctæ Trinitatis perſonâ, qui ab æterno à Patre & Filio procedit, pari perſpicuitate & diligentiâ diſſeramus, ejuſdemque 1. Veram cumprimis Deitatem. 2. Deinde perſonalem proprietatem. 3. Denique perſonalem à Patre & Filio diſtinctionem, eodem, quo in ſuperioribus uſi ſumus, ordine, ex Scripturis ſanctis proponamus & demonſtremus.

CAPUT I.

De variis ſignificationibus vocis Spiritus.

2. Antequam verò rem ipſam aggrediamur, προηγουμένως loco hæc duo erunt exponenda, primò ambiguitas vocis Spiritus diſcutienda erit, ſecundò demonſtrandum, Spiritum ſanctum eſſe non primam, nec ſecundam, ſed tertiam in divinitate perſonam. *Prioris membri* ἐργασίαν ipſa neceſſitas cum utilitate non mediocri conjuncta à nobis requirit: ἀνάγκη τὴν διάνοιαν ἀσαφῶς ἔχειν, ἄν τις τῷ διαιρουμένῳ πολλαχῶς ὡς ἀδιαιρέτῳ χρῆται, ἄδηλος γὰρ καθ᾽ ὁποίαν φύσιν αὐτῷ συμβαίνει τὸ λεχθέν, ait *Philoſophus* 1. de cœlo cap. 11. text. 110. *perturbatus ac confuſus nominum uſus rerum quoq; confundit notitiam*, teſte *Galeno* 3. de ſimpl. med. facult. c. 12. τῶν ὀνομάτων τῷ μὲν σοφιστῇ ὁμωνυμίαι, ᾗ παρ᾽ ταύτας γὰρ κακουργεῖ, ait iterum *Philoſophus* 3. Rhetor. c. 2. id quod etiam hoc loco accidit, quia totum delirium τῶν πνευματομάχων fuit fallacia figuræ dictionis, hoc eſt, abutebantur illis locis, ubi vocabulum *Spiritus* in alia ſignificatione uſurpatur, teſte *D. Chemnit* p. 1. locor. p. 228. *Poſterioris membri* expoſitio ordinis rationem manifeſtabit.

πολυωνυμία vocabuli Spiritus.

3. *Auguſtinus* de cognitione veræ vitæ c. 4. (modò is autor ſit iſtius tractatus) de πολυωνυμίᾳ vocabuli Spiritus ita diſſerit. *Sex modis in Scripturis Spiritus ſubſtantialiter dici non neſcio ü vobis ſcriri. Primò ſummus omnium Deus Spiritus appellatur, ut ibi*: Spiritus eſt Deus, *Joh. 4. Secundò Angeli Spiritꝰ dicũtur, ut ibi*: Qui facit Angelos ſuos Spiritus *Pſ. 103. Tertiò animus Spiritus nuncupãtur, ut ibi:* Exibit Spiritus ejus, & cato revertetur in terram *Pſal. 145. Quartò vita brutorum animalium Spiritus vocatur, ut ibi*: Quis ſcit, ſi Spiritus jumentorum deſcendat deorſum? *Eccl. 3. Quintò venti dicuntur Spiritus, ut ibi*: Spiritus procellarum, *Pſal. 10. Sextò aer ſcribitur Spiritus, ut ibi*: Os meum aperui & traxi Spiritum, Pſal. 118. Idem ferè repetitur *12. de Geneſi ad lit. cap. 7. Spiritus dicitur aer iſte, vel flatus ejus, id eſt, motus ejus Pſal. 148. dicitur etiam Spiritus anima ſive pecoris, ſive hominis. Eccl. 3. dicitur Spiritus & ipſa mens rationalis, ubi eſt quidam tanquam oculus animæ Epheſ. 4. dicitur Spiritus etiam Deus Iohan. 4. Vide etiam Epiſt. 174.* lib. 4. de anim. & ejus orig. cap. 22. &c.

4. Pleniùs enumerat varias hujus vocis ſignificationes *D. Chemn.* parte 1. locor. comm. loc. 3. de S.S. cap. 11. Vocabulum *Spiritus* (inquit) primò in genere ſignificat *Naturam ſeu vim agitantem*. Ut Ezech. 1. v. 20. cap. 37. v. 7. 2. Significat *ventos* Pſal. 147. v. 18. Pſal. 11. v. 6. 3. Significat *vitam ſeu animam hominis* Matth. 27. v. 50. Act. 7. v. 59. Luc. 8. v. 55. Jacob 2. v. 26. Pſal. 146. v. 4. Eccleſ. 3. v. 21. 4. Significat *Angelos* Hebr. 1. v. 14. Pſal. 104. v. 4. Heb. 12. v. 9. Luc. 24. v. 37. & 39. Luc. 11. v. 26. 5. Significat *motus ſeu impetus hominum creatos ſeu bonos ſeu malos* Pſalm. 76. verſ. 13. Proverb. 17. v. 22. Eſa. 19. v. 14. Oſeæ 4. v. 12. Exod. 51. v. 3. 6. Eſt nomen commune Patri & aliis perſonis divinitatis Johan. 4. v. 24. 7. Eſt nomen peculiare & proprium tertiæ perſonæ divinitatis. 8. Sæpè etiam *pro donis Spiritus* non pro perſuna ponitur. 2. Reg. 2. v. 9. Num. 11. v. 17.

Vox Spiritus uſurpatur, 1. de Deo.

5. Sed enim ut diſtinctiùs hac de re agamus, ita procedimus. Vocabulum *Spiritus* accipitur 1. De Deo & divinis operationibus. 2. De Angelis. 3. De hominibus. 4. De creaturis aliis irrationalibus & inanimatis. *Quando de Deo uſurpatur vox Spiritus*, indicatur vel eſſentia Dei, vel ipſius operationes. Si eſſentiam Dei notat, tripliciter id accidit 1. Exprimit eſſentiam tribus Divinitatis perſonis communem. Joh. 4. v. 24. *Deus eſt Spiritus*: quò referri poſſe videtur locus Eſa. 31. v. 3. *Ægyptus homo eſt, non Deus: equi ipſorum caro, non Spiritus*, ubi oppoſitio hominis & Dei, carnis & Spiritus docet Deum eſſe Spiritum. 2. Notat divinam Naturam Filii. Rom. 1. v. 4. *Chriſtus eſt demonſtratus Filius Dei in virtute ſecundùm Spiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum* (reſurrexit Chriſtus virtute propriâ divinæ ſuæ Naturæ, ideò in reſurrectione ſe Dei Filium po-

tenter oſtendit: poteſt tamen etiam locum habere hæc explicatio, quod Chriſtus poſt ſuam ex mortuis reſurrectionem & aſcenſionem miſerit Spiritum ſanctum, qui per verbum in toto terrarum orbe Chriſtum glorificat, & Filium Dei eſſe teſtatur) 1.Petr.3.v.18. *Chriſtus mortificatus carne, vivificatus Spiritu.* Diſpiciendum erit, an huc referri poſſit locus. 1.Cor.15.v.46. *factus eſt primus homo Adam in Spiritum viventem: noviſſimus Adam in Spiritum vivificantem* (ſicut ex Adamo generis noſtri origine vitam naturalem participamus, ita ex Chriſto ſpiritualem, cùm aſſumta humana Natura Chriſti divinæ perſonaliter unita & plenitudine Spiritus ſancti uncta ſit, ut ex ipſius plenitudine accipere poſſimus. Joh.1.v.16.) 3. notat tertiam ſacroſanctæ Trinitatis perſonam, in quâ ſignificatione hoc loco à nobis accipitur.

De divinis operationibus. 6. Quando vox *Spiritus* de divinis operationibus accipienda eſt, ſignificat 1. *Iram Dei*, ut enim in vehementi iræ commotione homo fortiùs ducit Spiritum Act.9.v.1. Σαῦλος ἔτι ἐμπνέων: ita ἀνθρωποπαθῶς Dei ira vocatur *Spiritus.* Job.4.v.9. *Flatu Dei pereunt, & Spiritu furoris ejus deficiunt.* Pſal.139.v.6. *Quò ibo à Spiritu tuo, & quò fugiam à facie tua?* (nec tamen improbamus, ſi quis cum veteribus hunc locum ad tertiam perſonam Trinitatis referre velit, vox faciei ἐξηγητικῶς addita confirmat priorem explicationem) Eſa.4.verſ.4. *Deus abluet ſordem filiarum Sion in Spiritu judicij & Spiritu excidionis* (Chriſtus zelo judicii exardeſcet adverſus hoſtes. Confer Eſa 63 v.4. Mal.3.v.2.) Eſa.29.v.10. *Miſcuit vobis Deus Spiritum ſoporis*, hoc eſt, in ira ſua vos excæcavit, confer 2.Theſſ.2.v.11. Sic Mich.2.v.7. domus Jacob ita dicit: *nunquid abbreviatus eſt Spiritus Iehovæ?* Deus non eſt tàm brevi Spiritu, tàm pronus ad iram, ſed eſt longanimis, non ergò puniet nos, ita dicunt ſecuri homines, & hac ratione μακροθυμίᾳ Dei abutuntur ad ſui perniciem (Roman. 4. v.5.) 2. *Pœnas divinas*, quæ ſunt indicia & effecta iræ. Pſal.55.v.9. *Feſtinarem eruere me à Spiritu, qui excitatur à turbine.* Eſa.27.v.8. Jerem.4.v.12. Ezech.13.v.13. 3. *Opera gratiæ*, quæ Spiritus ſanctus in hominibus efficit.

De operibus gratiæ. 7. Quando voce Spiritus opera gratiæ in hominibus exprimuntur, illud fit vel generaliter vel ſpecialiter. *In generali ſignificatione* vox Spiritus 1. opponitur carni, ubi denotat renovationem & motus illos ſpirituales, quos in credentibus & regeneratis efficit Spiritus ſanctus Ezech.11.verſ.19. *Dabo vobis Spiritum novum.* c.18.v.31. cap.36.v.26. Matth.26.v.41. *Spiritus promptus, caro autem infirma.* Luc.9.v.55. Johan.3.v.6. *Quod de carne natum, caro eſt: quod de Spiritu natum, Spiritus eſt.* c.6.v.63. *Spiritus eſt, qui vivificat, caro non prodeſt quicquam.* Rom.8.v.1.4.10.14. Gal.5.v.17. cap.6.v.8. Eph.4.v.23. *Spiritus & litera.* 2. Opponitur literæ, ubi quidem plerique veterum nomine literæ intelligunt ſenſum literalem, nomine Spiritus ſenſum allegoricum, quem ob id vocant Spiritualem, ſed Scriptura nulpiam (quod ego ſciam) ita loquitur, ut per Spiritum intelligat allegorias. Rom.7.v.14. *Lex* dicitur *ſpiritualis*, ubi non agitur de Ceremonialibus vel Leviticis legibus, quòd illæ ſint allegoricè exponendæ, ſed de lege morali, quæ dicitur ſpiritualis, quia interiorem & exteriorem obœdientiam, ac ſpiritualem hominem requirit. Sed quando Scriptura opponit literam & ſpiritum, nomine literæ intelligit legem quæ vocatur *litera occidens* 2.Cor.3.v.6. quia præſcribit quidem homini, quid agendum, quid omittendum, ſed non dat Spiritum & virtutem perficiendi, non renovat hominem, ideoque eſt & manet litera mortua; quin imo non ſolùm hominem nec renovat, nec conſolatur, ſed etiam *peccatum arguit* Rom.3.v.20. *& ſic iram operatur* Rom.4.v.15. hoc eſt, iram Dei homini denunciat, ac proinde non eſt ſolùm mortua, ſed etiam *occidens litera*, quod Apoſtolus Rom.7.v.8. & ſeqq. pulcerrimè explicat. Nomine autem *Spiritus* intelligitur doctrina Evangelii, per quam Spiritus S. hominem erigit, & legem Dei in cor ejus ſcribit Jer.31.v.33. hoc eſt, renovat eum, *ut delectetur lege Dei ſecundùm interiorem hominem.* Rom.7.v.22. hinc ergò intelligi poterunt Scripturæ loca. Roman.2.v.27.28. c.7.v.6. 2.Cor.3.v.6.7. Phil.3.v.3. quò referri etiam poſſunt Joh.4.v.23. cap.6.v.63.

8. Porrò ſi de oppoſitione literæ & Spiritus in genere dicatur, facilè concedimus, nomine literæ intelligi poſſe exteriorem illum legis corticem, quando legis moralis præcepta accipiuntur de externis tantùm operibus quæ etiam homo nondum renatus præſtare poteſt, item quando leges Ceremoniales tantùm ſecundùm ſenſum literalem exponuntur: nomine autem Spiritus verum illum & interiorem legis ſenſum, quem Spiritus ſanctus intendit, quòd ſcilicet non ſolum exteriorem qualemcunque, ſed etiam interiorem & ſpiritualem cordis obœdientiam requirat, quodque in Leviticis Ceremoniis præfiguretur Chriſtus. Deinde hominibus carnalibus & Lex & Evangelium eſt & manet litera, quamdiu enim ſecurè obſequuntur concupiſcentiis carnis & Spiritui ſancto pertinaciter reſiſtunt, nec Legis nec Evangelii doctrina eis prodeſt. Denique nomine literæ intelligi poteſt externa illa obœdientia, quam etiam nondum renati præſtant, & ſic in vetuſtate literæ ſerviunt: nomine Spiritus intelligi poteſt interior illa & ſpiritualis obœdientia, quam renati præſtant, & ſic in novitate Spiritus Deo ſerviunt, quæ ſignificatio valdè affinis eſt ei, in qua Scriptura literam & Spiritum opponit.

9. Ad generalem illam vocis *Spiritus* pro operibus gratiæ, quæ Spiritus S. efficit ſignificationem etiam hoc referri poteſt, quòd Spiritus nomine 3. intelligitur prædicatio verbi vel in genere, vel in ſpecie prædicatio Evangelii, quæ eſt *miniſterium Spiritus* 2.Cor.3.v.6. Sic Eſai.11.v.4. de Meſſia prædicitur, *quod percuſſurus ſit terram virgâ oris ſui, & Spiritu labiorum ſuorum interfecturus impium* (poteſt tamen etiam rectè exponi de tertia Trinitatis perſona, verbum enim & Spiritus S. ſunt conjuncta) 2.Theſſ.2.v.8. *quòd Spiritu oris interfecturus impium.*

10. In ſpecie vox *Spiritus* pro operibus gratiæ uſurpatæ denotat. 1. Varia illa χαρίσματα, quæ in credentibus operatur Spiritus ſanctus, de quibus 1.Cor.12.v.4. & ſeqq. Sic Eſa 11. v.2. *mentio fit Spiritus ſapientiæ, intellectus, conſilij, fortitudinis, cognitionis, timoris*, non quaſi tot ſint Spiritus, ſed quia tot ſunt unius Spiritus diſtinctæ operationes Num.5.v.14. *Spiritus Zelotypiæ:* Eſa.28.v.6. *Spiritus judicij.* Malach.2.v.15. *Abraham erat magni Spiritus*, id eſt, magnis donis Spiritus ornatus. Luc.1.v.80. c.2.v.40. *Spiritu creſcere.* 1.Cor.4.v.21. Gal.6.v.1. *Spiritus manſuetudinis.* 2.Cor.4.v.13. *Spiritus fidei.* Epheſ.1.v.7. *Spiritus ſapientiæ & revelationis*, 2.Tim.1.v.7. *Spiritus roboris, dilectionis*

ctionis & modeſtiæ. Apoc.1.v.4. mentio fit *ſeptem Spirituum* (numerus ſeptenarius eſt perfectionis, intelliguntur ergò varia Spiritus χαρίσματα.) 2. Peculiaria illa dona, quæ in Apoſtolis & credentibus operatus eſt Spiritus S. ſuper quos viſibiliter effundebatur. Joh.7.v.39. *Spiritus S. nondum erat.* Actor.1 v.5. *baptizabimini Spiritu ſancto.* Apoc.19.v.6. *neq; ſi Spiritus ſanctus eſt, audivimus* &c. 3. Donum Prophetiæ, & ſapientiam in docendo & gubernando neceſſariam. Num.11. v.17. *ponam de Spiritu tuo ſuper ſeptuaginta ſeniores.* 2.Reg.2.v.9. Eliſæus rogat *duplicem Eliæ Spiritum*, id eſt, duplicia dona, Dan.5.v.12. cap.6.v.3. *Spiritus amplior in Daniele.* 1.Cor. 14.v.32. *Spiritus Prophetarum ſunt Prophetis ſubjecti.* 1.Theſſ. 5.v.19. *Spiritum nolite extinguere*, id eſt, Prophetiæ non debent ſimpliciter repudiari, antequam probentur. 4. Spiritualem unionem regeneratorum cum Deo 1.Cor.6.v.17. *Qui Domino adhæret, eſt unus Spiritus cum eo.* Epheſ.4.v.3. *unitas Spiritus.* 5. Viſiones viris Dei factas, Ezech.37. v.1. *ducebar in Spiritu* 2.Theſſ.2.v.2. *Nolite commoveri neq; per Spiritum*, id eſt, per eum, qui jactat divinas revelationes Apoc.1.v.10. *Eram in Spiritu*, cap.4.v.2.c.17.v.3.cap.21.v.10.

2. *De Angelis.* 11. Hactenus de prima claſſe ſignificationum vocis *Spiritus* egimus, ſequitur altera, ad quam referenda illa Spiritus ſignificata, quando accipitur de Angelis. Accidit illud dupliciter, quandoque enim eſſentia, quandoque operatio Angelorum voce *Spiritus* exprimitur. Eſſentiam Angelorum notat vel in genere, vel in ſpecie. In genere, ſi tàm bonos quàm malos Angelos nomen Spiritus complectitur, Pſal.104.v. 4. *facit Angelos ſuos Spiritus* Act.23.v.8. In ſpecie tribuitur Angelis 1.Bonis Heb.1.v.14. ſunt λειτουργικὰ πνεύματα. 2. Malis, qui dicuntur. 1. *Spiritus* in genere 1.Reg.22.v.21. 2.Par.18 v.20. Matth.8.v.16. Marc.9.v.20. Luc.9.v.39. cap.10.v.20. Act.16.v. 18. Eph.2.v.2. 2. *Spiritus Dei*, quippe à quo in principio boni ſunt creati, & quia cognuntur ejus imperio eſſe ſubjecti. 1.Sam.16.v.23. 3. *Spiritus mali* Judic.9.v.23.1.Sam.16.v.15.& ſeqq. 1.Sam. 18.v.10. Luc.7.v.21.&c. 4. *Spiritus impuri* Zach. 13.v.2. Matth.10.v.1.&c. 5. Variis etiam epithetis propter varias operationes circumſcribuntur, *Spiritus mendacij* 1. Reg. 22.verſ. 22. *Spiritus mutus* Marc.9.v.17. *Spiritus ægritudinis* Luc.13.v.11. *Spiritus fornicationis* Oſe. 4.v.12. *Spiritus vertiginis* Eſa.19.v.14. *Spiritus pythonis* Actor.16.v.16.&c. poſſunt etiam hæc dicta referri ad claſſem dictorum, quæ nomine Spiritus operationes Spiritus intelligunt, quia Spiritus vertiginis nihil aliud eſt, qoàm vertigo à malo Spiritu excitata &c. præcipuè verò hujus loci eſt ſignificatio illa, qua nomen Spiritus accipitur pro ſpectro, quod nihil aliud eſt quàm glaucoma & præſtigiæ Diabolicæ Luc. 24. v.36.39.

3 *De hominibus.* 12. Quando juxta claſſem tertiam vox Spiritus ad homines refertur, denotat 1. eum, qui profitetur ſe ex impulſu Spiritus loqui 1.Tim.4.v.1. *quidam adhærebunt Spiritibus deceptionis* 1.Joh.4.v.1. *probate Spiritus* 1.Cor.12.v.10. *cuidam datur χάρισμα diſcernendi Spiritus &c.* 2. *Animum hominis* Pſal.31.v.6. *In manus tuas commendo Spiritum meum.* Pſal.146.v.4. Eccleſ.3.v.21.cap.8.verſ. 8. cap.12.v.7. Eſa.42.v.5. Zach.12.v.1. Luc.8.v.55. *reverſus eſt Spiritus ejus.* cap.23.v.46. Act.7.v.59. 1.Cor 5.v.5. *ut Spiritus ſalvus fiat* (id eſt, ut anima conſervetur, qui tamen locus fortaſſis rectiùs accipitur de interiori homine propter oppoſitionem carnis & Spiritus) Hebr.12. v.23. *veniſtis ad Spiritus perfectè juſtorum &c.* 3. Superiorem animæ regeneratæ & renovatæ facultatem, per quam homo adhæret Deo, & ductum Spiritus ſequitur Luc.1.v.47. *Exultavit Spiritus meus in Deo*, Rom. 8.v.16. *Spiritus reddit teſtimonium Spiritui noſtro* 1.Theſſ 5.v.23. *Spiritus veſter cum animo & corpore ſervetur integer* Hebr.4.v.12. *verbum Dei dividit animam & Spiritum*: pertinent hûc loca omnia, in quibus Spiritus ab anima quodammodo diſtinguitur. 4. Vitam & reſpirationem in homine, quæ eſt operatio animæ. Job.10.v.12. *Viſitatio tua cuſtodit Spiritum meum.* Jacob.2.v.26. *corpus abſque Spiritu mortuum eſt.* 5. Spiritus animales in homine, qui conſervant robur virium Gen.45.v.27. *revivìſcebat Spiritus ejus.* Judic.15.v.20. Job.6 v. 4. *furor Dei exorbet Spiritum meum.* c.9, 18.1.Sam. 30.v.12. Pſal.76.v.13 1.Cor.16.v.18. 2.Cor.7.v.14. *refecerunt Spiritum &c.* 6. Motus cordis, id eſt, intellectus & voluntatis, quia nomine cordis intellectum & voluntatem Scriptura denotat. 2 Reg.19. v.7. 1.Paral.5.v.26. *ſuſcitavit Deus Spiritum Regis Aſſyrij.* 2.Paral.21.v.16. Pſal.32.v.2. Pſ.51. v.12. *Spiritum rectum innova in viſceribus meis.* v.19. *ſacrificium Deo Spiritus contritus &c.* Hæc ſignificatio in Scripturis frequentiſſima eſt.

13. Quarta & ultima claſſis complectitur ea ſignificata, in quibus vos Spiritus transfertur ad creaturas inanimas & irrationales, ubi primò in genere notat animas viventium. Gen.6. v.17. *Perdam omnem carnem, in qua eſt Spiritus vivens.* cap. 7. v.15. Num.16.v.22. *Deus eſt Deus Spirituum univerſæ carnis.* Job.12.v.10.c.34.v.14. Pſal.150.v.6. *Omnis Spiritus laudet Dominum.* Eccl.3. v.21.&c. Secundò uſurpatur pro vento. Gen. 8. v. 1. Exod. 15.v.10. in hac ſignificatione vos רוח, occurrit ſæpiùs. Denique *pro quavis vi agitante accipitur.* Ezech.1.v.20. *Spiritus vitæ erat in rotis.* cap.37.v. 7. *cùm Spiritus ingreditur in oſſa, fit commotio.* — *4. De creaturis irrationalibus.*

14. Si quæras, cui bono diſtinctas illas vocis Spiritus ſignificationes enumerâſſe & obſervâſſe? *Reſp.* præterquam quòd ſophiſmatum Macedonianorum ſolutio ex hoc principio potiſſimùm arceſſenda eſt, etiam huic uſui iſta poterunt eſſe, ut in Scripturæ interpretatione inoffenſo pede progredi poſſimus, monente enim Averrhoe *æquivoca, antequam diſtinguuntur, in artibus & ſcientiis pariunt difficultates.* *Gavâſſet.* lib.1. rerum præternatural.cap.16. cùm *pariunt conceptuum multiplicitatem, Fonſec.* 4.Metaph.c.2.q.2.ſect.5.

15. Antequam ad poſterioris προγινωσκομένων explicationem accedamus, & Spiritum ſanctum eſſe tertiam Trinitatis perſonam comprobemus, excutiendæ erunt *quæſtiones duæ*: *Prior*, unde agnoſci poſſit, quando nomen Spiritus pro tertia Trinitatis perſona in Scripturis uſurpetur? *Poſterior*, quare Spiritui ſancto hoc nomen tribuatur? *Ad prius quæſitum reſpondemus*, ex deſcriptionibus additis, & ex textus circumſtantiis ſine magno negotio obſervari poſſe, quænam ſit genuina vocis Spiritus ſignificatio in quolibet Scripturæ loco, quam regulam tradit Dn. *Chemnic.* parte 1. locor. cap. de Spiritu ſancto pag. 229. — *Quæſt. I.*

16. *Origen.* lib. 1. περὶ ἀρχῶν c.3. proponit hunc Canonem. *Quidam ex prædeceſſoribus noſtris in Nov. Teſt. obſervant, quod ſicubi Spiritus nominatur ſine adjectione, quæ aſſignet, qualis ſit Spiritus, de*

Spiritu ſancto id debere intelligi. Hanc regulam *Hieronym.* in c. 2. Mich. repetit & exemplis probat: Mat. 4. v. 1. ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματ☉. Rom. 8. v. 13. εἰ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματ☉ θανατοῦτε, ζήσεσθε. Gal. 5. v. 22. ὁ ϗ καρπὸς τοῦ πνεύματος. c. 6. v. 8. ὁ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον. Quamvis verò hæc regula non ſit abſolutè generalis, cùm paſſim nomen Spiritus cum adjectione uſurpetur pro tertia Trinitatis perſona, ſic vocatur *Spiritus Dei* Rom. 8. v. 9. 1. Cor. 6. v. 11. *Spiritus veritatis* Joh. 14. v. 17. *Spiritus vitæ* Rom. 8. v. 2. *Spiritus gratiæ*. Heb. 10. v. 29. &c. & viciſſim nomen Spiritus ſine adjectione non ubique notat tertiam Trinitatis perſonam, ſic anima vocatur Spiritus Mat. 27. v. 50. *Emiſit Spiritum ſuum*, quod cave de tertia Trinitatis perſona accipias, cujus habitaculum fuit corpus Chriſti etiam in media morte: ſpectrum vocatur *Spiritus* Luc. 24. v. 37. &c. tamen laudanda eſt veterum diligentia in obſervandis etiam illis, quæ minutiora videri poterant.

17 Didymus Alexandrinus à nativitate cæcus reliquit tres libros de Spiritu ſancto, qui extant verſi ab Hieronymo in tomo ultimo operum ipſius. Is in lib. 1. hanc tradit regulam: *Apoſtoli, quando intelligi volunt perſonam Spiritus ſancti, vel addunt epitheton ἅγιον, vel articulum τὸ πνεῦμα, ſed quando abſq; articulo ponunt, non ipſam perſonam, ſed dona Spiritus ſignificant.* Quamvis verò etiam hæc regula non ſit abſolutè generalis, quia additur quandoque articulus τὸ, nec tamen perſona Spiritus S. denotatur. Eph. 4. v. 23. ἀνανεοῦσθαι ϗ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν. 1. Theſſ. 5 v. 19. τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε. Joh. 4. v. 1. δοκιμάζετε τὰ πνεύματα &c. viciſſim aliquando omittitur articulus, nihilò tamen minùs perſona Spiritus ſancti intelligenda eſt, Johan. 3. v. 5. *Niſi quis renatus fuerit* ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματ☉. 1. Cor. 12. v. 11. ἐν ἑνὶ πνεύματι πάντες ἐβαπτίσθημεν. Epiſt. Jud. v. 19. πνεῦμα μὴ ἔχοντες: nihilominùs magnum habet uſum hæc regula, quod obſervatio exemplorum oſtendit. Joh. 3. verſ. 6. ϗ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματ☉, πνεῦμά ἐστιν. Vides in priore membro additum articulum, in poſteriore omiſſum. Joh. 7. v. 39. οὔπω ἦν πνεῦμα ἅγιον, omittitur articulus, quia tantùm de donis, & quidem peculiaribus illis in primitiva Eccleſia locus intelligendus eſt.

18. Ceterùm, ut hæ Regulæ ſint pleniores, haud incommodè eis hoc additur: ubicunque talia de Spiritu Dei prædicantur, quæ perſonæ ejus non conveniunt, & in divinam Naturam minimè cadunt, de donis ſeu effectis Spiritus ſancti in hominibus ea ſunt intelligenda. Sic Joh. 7. v. 39. *Spiritus ſanctus nondum erat, quia Ieſus nondum erat glorificatus*; Nondum eſſe, haudquaquam competit perſonæ Spiritus ſancti, qui eſt *æternus* Heb. 9. v. 14. & *fuit in Prophetis* 1. Pet. 1. v. 11. ergò de donis locus accipiendus eſt, & quidem non omnibus, ſed peculiaribus illis primitivæ Eccleſiæ N. T. propriis 1. Theſſ. 5. v. 19. *Spiritum nolite extinguere*; Extingui non competit perſonæ Spiritus ſancti, qui eſt immortalis & incorruptibilis, intelligendum ergò de Prophetia, quæ eſt donum Spiritus. Eph. 4, 30. μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, *contriſtari & turbari* non competit divinæ eſſentiæ, quæ eſt immutabilis, atque ἀπαθὴς: ergò ſi ad perſonam Spiritus ſancti locus omninò referendus (quod emphatica articuli repetitio videtur requirere) ἀνθρωποπαθῶς dictum hoc intelligendum, ita ut ex conſequente intelligatur antecedens, hoc eſt, contriſtatio pro offenſione poſita, homines enim offenſi exacerbantur & contriſtantur.

19. Reſtat ἐν παρερχομένοις exponendum, cur tertiæ perſonæ Trinitatis appellatio Spiritus tribuatur. Prima ratio eſt, quia Spiritus ſanctus eſt verus Deus, jam v. *Deus eſt Spiritus*. Job. 4. v. 24. hoc eſt, eſſentia ſpiritualis, ἀσώματ☉, & incorporea. Secundò, quia perſonalis proprietas Spiritus ſancti hæc eſt, quòd à Patre & Filio in arcano illo myſterio Divinitatis ineffabiliter ab æterno ſpiratur, unde vocatur *Spiritus Iehovæ* Pſal. 33. v. 6. *Spiritus oris Chriſti*, 2. Theſſ. 2. v. 8. *Spiritus labiorum ejus*. Eſa. 11. v. 4. Tertiò, quia efficaciter movet hominum corda & ſpirituales motus in eis accendit; ſicut tenues exhalationes vel à terra, vel ab aquis, vel à ſanguine, vel ab humoribus animantium evaporantes, ſunt valdè efficaces & potentes: ita Spiritus S. immenſam vim ac potentiam eſſe opera illius atteſtantur. Πνεῦμα dicitur quaſi πᾶν νεῦμα, ὅτι ἐν νεύματι πάντα νέμων καὶ κινούμενον. Act. 2 v. 2. *Cùm promiſſionem Spiritus Chriſtus impleturus eſſet*, factus eſt repentè de cœlo ſonus: ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, & replevit totam domum, in qua ſedebant: nimirum neſcit tarda molimina Spiritus ſancti gratia. Quartam rationem exponit Chriſtus Joh. 3. v. 8. *Spiritus, ubi vult, ſpirat, & vocem ejus audis, ſed neſcis unde veniat, & quò vadat: Sic eſt omnis, qui natus eſt ex Spiritu.* Sicut exhalationes, quæ venti appellantur, ſubſtantiæ tam ſubtiles ſunt, ut conſpectum noſtrum effugiant, vis tamen & efficacia earum magna eſt, quæ quia ſentitur, inde cognoſcitur: ita Spiritus ſanctus ſenſibus non percipitur, ſed efficacia operationis intelligitur & agnoſcitur. Atque hæ ſunt quatuor illæ rationes, propter quas tertia S. S. Trinitatis perſona vocatur Spiritus, quarum prima reſpicit eſſentiam Spiritus ſancti, ſecunda proprietatem perſonalem, tertia operationem, quarta modum agendi. Quare dicatur Spiritus ſanctus, exponetur inferiùs. *Breviter*, 1. eſt eſſentialiter ipſa ſanctitas. 2. differt à Spiritibus malis, qui ſunt immundi. 3. eſt autor & fons omnis ſanctitatis, *abſq; ejus Numine nihil boni eſt in homine, nihil eſt innoxium.* Quæſt. II.

20. At cùm Pater ſit Spiritus & ſanctus, cùm Filius ſit Spiritus & ſanctus, cur hæc appellatio peculiariter tribuitur perſonæ tertiæ? Reſpondet *Auguſt.* 5. de Trinitate cap. 11. *Spiritus ſanctus, ſecundùm quod ſcriptum eſt, quoniam Deus Spiritus eſt, poteſt quidem univerſaliter dici, quia & Pater Spiritus, & Filius Spiritus, & Pater ſanctus, & Filius ſanctus: Itaq; Pater & Filius & Spiritus S. quoniam unus Deus, & utiq; Deus ſanctus eſt, & Deus Spiritus eſt, poteſt appellari Trinitas & Spiritus S. ſed tamen ille Spiritus S. qui non Trinitas, ſed in Trinitate intelligitur, in eo quod propriè dicitur Spiritus S. relativè dicitur, cùm & ad Patrem & ad Filium refertur, quia Spiritus S. & Patris & Filij Spiritus eſt, ſed ipſa relatio non apparet in hoc nomine, apparet a. cùm dicitur, donum Dei &c. Ergò Spiritus S. ineffabilis eſt quædam Patris Filijq; communio, & ideo fortaſſe ſic appellatur, quia Patri & Filio poteſt eadem appellatio convenire. Nam hoc ipſe propriè dicitur, quod illi communiter, quia & Pater Spiritus, & Filius Spiritus: & Pater ſanctus, & Filius ſanctus: Vt ergo ex nomine, quod utriq; convenit, utriusq; communio ſignificetur, vocatur donum amborum.* S. S. *Bernh.* ſerm. 3. in feſt. Pentec. col. 164.

Spi-

Spiritus S. quaſi ſpecialiter Spiritus dicitur, quod ab utroq; procedat firmiſſimum & indiſſolubile vinculum Trinitatis, tanquam propriè ſanctus, quòd ſit donum Patris & Filij omnem ſanctificans creaturam, quamvis Pater quoq; & Spiritus & ſanctus, itemq; Filius & Spiritus & ſanctus ſit.

CAPUT II.

Quòd Spiritus S. ſit tertia Trinitatis perſona.

Spiritum S. eſſe tertiam Divinitatis perſonam.

21. *Accedimus ad προγινωσκομένων poſterius, ubi demonſtrandum erit, Spiritum S. eſſe tertiam ſacroſanctæ Trinitatis perſonam.* Hypotheſeos loco repetimus ex ſuperioribus tres eſſe tantum perſonas Trinitatis, non plures, nec pauciores, & poſtea ſic procedimus. Quæ perſona inter tres nec prima nec ſecunda eſt, eam oportet eſſe tertiam. Spiritus S. inter tres ſacroſanctæ Trinitatis perſonas, nec prima nec ſecunda eſt. Ergò oportet eſſe tertiam. Aſſumtum probatur hoc modo: Perſona producta ab alio non poteſt eſſe prima. Spiritus S. eſt perſona producta. Ergò non poteſt eſſe prima. Ulteriùs: Perſona producta tantùm & non etiam producens, non poteſt eſſe inter tres perſonas ſecunda. Spiritus S. eſt perſona producta tantùm, & non etiam aliam producit. Ergò non eſt perſona Trinitatis ſecunda, relinquitur igitur, ut ſit tertia.

22. Ut autem de Filio dictum eſt, eum eſſe perſonam Trinitatis ſecundam non ratione temporis, vel Naturæ, vel dignitatis, ſed ratione originis, ſive productionis: ita de Spiritu ſancto idem ſentiendum eſt, quòd ſit perſona tertia nec tempore, nec Naturâ, nec dignitate reliquis inferior, ſed originis ratione tertia, ac proinde ordo iſte nec Divinitati, nec perfectioni, nec æternitati Spiritus ſancti quicquam derogat.

CAPUT III.

De vera Spiritus ſancti Deitate.

Deitas Spiritus ſancti.

23. Hiſce omnibus ὡς ἐν προπαιδείᾳ καὶ παρόδῳ prius expoſitis, progredimur ad caput tractatus noſtri primum, & veram Spiritus S. Deitatem ex Scripturis demonſtramus. Utemur autem iiſdem argumentorum claſſibus, quibus in demonſtranda Filii Deitate uſi ſumus, proinde *generalem Syllogiſmum proponimus talem*: Cuicunq; tribuuntur divina nomina, divinæ proprietates, divina opera, & divinus cultus, ille eſt verus Deus. Spiritui S. tribuuntur divina nomina, divinæ proprietates, divina opera, & divinus cultus. Ergò Spiritus S. eſt verus Deus. Prima propoſitio confirmata eſt ſuperiùs: aſſumtum quatuor membris conſtat, quæ ex Scripturis ſingula ſunt confirmanda.

Divina S. S. nomina.

24. Spiritui ſancto nomen Jehovæ & veri Dei tribui, diligens & accurata locorum Vet. & N. Teſtamenti, collatio oſtendit. Præibimus exemplo. Is qui per Prophetas ad populum Iſraëliticum locutus eſt, dicitur; & eſt verus Jehovah. Exod. 4. v. 12. *Jehovah dicit ad Moſen: Ego ero cum ore tuo, & docebo te, quid loquaris.* Num. 12. v. 6. *Si fuerit Propheta quiſpiam inter vos, ego Jehovah in viſione apparebo illi, in ſomnio loquar cum eo,* 2. Sam. 23. v. 3. *dixit Deus Iſraelis mihi, locutus eſt fortis Iſraelis, dominator in hominibus juſtus* 1. Reg. 18. v. 12. *Cùm à te receſſero* (dicit Obadias ad Eliam) *tum Spiritus Jehova* (per quem & à quo impulſus loqueris) *auferet abit te ad locum, quem non agnoſcam.* Pſal. 85. v. 9. *Audiam, quid in me loquatur Dominus!* Eſa. 1. v. 2. *Audite verbum Domini.* verſ. 10. *factum eſt verbum Domini ad Eſaiam*: id quod paſſim à Prophetis repetitur. Luc. 1. verſ. 70. teſtatur Zacharias, quòd *Deus Iſraelis locutus ſit per os Prophetarum.* Ex his & conſimilibus dictis colligitur verum Jehovam locutum eſſe per Prophetas: Jam verò Spiritus ſanctus eſt is, qui per Prophetas locutus eſt. 2. Sam. 23. verſ. 2. dicit David, *Spiritus Jehova locutus eſt per me, & ſermo ejus factus eſt per linguam meam.* Zach. 7. verſ. 12. *Non audiebant verba illa, quæ mittebat Jehovah exercituum in Spiritu ſuo per manum Prophetarum priorum.* Actor. 1. verſ. 16. *Oportuit impleri Scripturam hanc, quam prædixit Spiritus ſanctus per os David de Iuda* cap. 28. verſ. 26. *Benè Spiritus ſanctus locutus eſt per Eſaiam Prophetam ad Patres noſtros.* Epheſ. 3. verſ. 5. *Myſterium Chriſti revelatum eſt ſanctis Apoſtolis ejus & Prophetis per Spiritum.* 1. Petr. 1. verſ. 11. *Spiritus Chriſti fuit in Prophetis.* 2. Petr. 1. verſ. 21. *Non humanâ voluntate allata eſt Prophetia, ſed Spiritu ſancto impulſi locuti ſunt* ſancti Dei homines (ubi nota oppoſitionem hominum & Dei) Hebr. 10. verſ. 15. *Teſtificatur nobis & ipſe Spiritus ſanctus, nam poſteaquam prædixit: hoc eſt fœdus &c.* quo referri etiam poteſt, quòd Chriſtus dicit ad Apoſtolos Matth. 10. verſ. 20. *Non vos eſtis, qui loquimini, ſed Spiritus Patris mei per vos loquitur.* Idem enim Spiritus locutus eſt per Prophetas & Apoſtolus. Rectè igitur in Concilio Conſtantinopolitano addita eſt Nicæno Symbolo hæc clauſula, quod Spiritus S. locutus per Prophetas. Utiq; ergò Spiritus ſanctus eſt verus Jehovah.

25. Ulteriùs, qui Iſraëlitas duxit per deſertum, ille eſt verus Jehovah, Deut. 32. v. 12. *Jehovah ſolus deduxit illum* (populum Iſraëliticum) *& non fuit cum eo Deus alienigena.* Jam verò Spiritui ſancto hoc tribuitur, quòd Iſraelitas duxerit per deſertum Eſa. 63. verſ. 11. *Ubi eſt, qui poſuit in medio ejus Spiritum ſanctum ſuum?* verſ. 4. *velutì jumentum, quod per vallem deſcendit, Spiritus Jehova deduxit eum.* Ergo Spiritus ſanctus eſt verus Jehovah. Sic verus Jehovah ab Iſraëlitis in deſerto eſt tentatus & exacerbatus. Pſalm. 78. verſ. 17. *Provocârunt excelſum in ſolitudine.* verſ. 18. *& tentaverunt Deum in corde ſuo*: jam verò Spiritui ſancto hoc tribuitur, quòd ſit ab Iſraëlitis in deſerto tentatus Eſa. 63. verſ. 10. *Ipſi rebelles fuerunt, & iraſci fecerunt Spiritum ſanctum ejus.* Ergò Spiritus ſanctus eſt verus Jehovah. Conjunge Hebr. 3. verſ. 7. *ſicut dicit Spiritus ſanctus, hodie ſi vocem ejus audieritis,* verſ. 8. *nolite obdurare corda veſtra ſicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto.* verſ. 9. *ubi tentaverunt me Patres veſtri.* Sic, qui ad Eſaiam dicit: *Vade & dic populo huic, Audite & non intelligite,* eſt verus Jehova, Eſa. 6. verſ. 8. jam verò tribuitur hoc Spiritui ſancto. Act. 28. verſ. 25. *Benè Spiritus ſanctus locutus eſt per Eſaiam Prophetam ad Patres noſtros,* v. 26. *dicens: Vade ad populum iſtum & dic: auditu audietis, & non intelligetis.* Ergò Spiritus S. eſt verus Jehovah.

26. In N. T. plura extant teſtimonia, in quibus nomen Dei at Domini τοῦ Κυρίου (quod reſpondet nomini Jehovah in V. T.) tribuitur disertè Spiritui ſancto

ſancto Joh.1.v.13. *Credentes ſunt ex Deo nati.* Joh. 3.v.6. *Quod natum eſt ex Spiritu, (ἐκ τοῦ πνεύματος) Spiritus eſt:* utique ergò Spiritus ſanctus eſt Deus, urget hoc argumentum *Cyrillus* lib.7. dial. de Trin. & conjungit locum 2. Petr. 1.v.4. Per Spiritum ſanctum efficimur *divinæ Naturæ conſortes.* Ergò neceſſe eſt Spiritum ſanctum eſſe verum Deum, quia participatione Spiritus ſancti Divinitatis efficimur conſortes. Sic Act.5.v.3. *Cur Satanas implevit cor tuum, ut mentireris Spiritui ſancto?* v.4. *Non mentitus es hominibus, ſed Deo.* Ergò Spiritus ſanctus eſt Deus. Act.13.v.4. Paulus & Barnabas *emiſſi à Spiritu ſancto venerunt Seleuciam.* cap.16.v.6. *Spiritus ſanctus prohibet Apoſtolis, ne prædicent in Aſia:* cum hiſce confer locum 1.Cor.4.v.19. *Veniam ad vos brevi, ſi Dominus voluerit.* Sic Rom.11.v.33. *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei.* v.34. *Quis enim cognovit ſenſum Domini, aut quis Conſiliarius ejus fuit?* Deſumſit hoc Apoſtolus ex Eſa.40.v.13. ubi diſerta fit mentio Spiritus ſancti. *Quis direxerit Spiritum Iehovæ, & quis vir conſilij eſt illi?* v.18. *cui ergò aſſimilabitis Deum.* Sic 1.Cor.3.v.16. *Neſcitis, quod templum Dei ſitis, & Spiritus Dei habitet in vobis?* v.17. *Si quis templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus, templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos* 1.Cor.6.v.19. Membra piorum dicuntur *templa Spiritus ſancti,* & additur v.20. *Glorificate igitur Deum in corpore veſtro.* Obſerva, quod nulli creaturæ conveniat habere templum, ut oſtendit *Auguſt.* lib. de vera relig. c.55. cùm ergò Spiritus ſancti templa ſint piorum corda, utique Spiritus ſanctus erit verus Deus. Præterea obſerva, Apoſtolum per αἰτιολογίαν ſubjungere, quare pii ſint templa Spiritus ſancti, ideò ſcilicet & ex eo, quia *Spiritus ſanctus in ipſis habitat.* Sic 1. Cor.12.v.4. *Diviſiones gratiarum ſunt, idem autem Spiritus.* v.5. *diviſiones miniſtrationum ſunt, idem autem Dominus.* v.6. *diviſiones operationum ſunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Ergò Spiritus ſanctus eſt Dominus & Deus. Conjunge 2. Cor.3.v.17. *Dominus eſt Spiritus* ὁ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν, ubi articulus additus oſtendit ſubjectum in propoſitione eſſe τὸ πνεῦμα. Sic 1.Joh.5.v.7. *Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum & Spiritus S. & hi tres unum ſunt.* v.9. *Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei majus eſt,* & obſerva, nominatim præcedere v.6. *Spiritus eſt, qui teſtificatur, quoniam Spiritus eſt veritas.* Ergò Spiritus S. eſt Deus.

Novorum Samoſatenianorum exceptiones.

27. Quid contra hæc fundamenta proferunt novi Samoſateniani? p.241. Catech. ſuæ Racov. ſcribunt, *appellatione S. S. in ſcriptis N.T. primo ſignificari ipſum Ieſu Chriſti Evangelium,* idq; ex collatione locorum 1. Cor.2.v.9.10. & 2. Tim.1. v.10. elicere conantur, ſi valdè inſcitè ſubordinata habent pro iiſdem & cauſam principalem cum inſtrumentali confundunt; *Myſterium ſalutis revelavit nobis* per Spiritum ſuum 1.Cor.2.10. *revelavit etiam per* Evangelium 2. Tim.1.v.10. neq; tamen Spiritus S. & Evangelium ſunt ſimpliciter ταυτὸ τί, ſed Spiritus S. eſt cauſa principalis hujus revelationis, verbum Evangelii eſt cauſa inſtrumentalis, agit enim in verbo, cum verbo & per verbum nobiſcum Spiritus ſanctus, ſicut hæc duo pulcerrimè conjunguntur Eſa.59.v.21. *Hoc pactū meum cum eis, dixit Iehovah, Spiritus meus, qui eſt ſuper te, & verba mea quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore tuo &c.* Et ut omnis tollatur dubitatio,

1. Per S. S. intelligi Evangelium.

dicimus in quibuſdam Scripturæ locis talia tribui verbo Evangelii, quæ non competunt Spiritui ſancto, & viciſſim talia tribui Spiritui ſancto, quæ non competunt verbo Evangelii, utique ergò hæc non poſſunt eſſe ἰσοδύναμα. *Secundo* dicunt p.242. *nomine Spiritus ſancti ſignificari donum Dei certis hominibus datum, quòd cum dicatur* arrha & pignus hæreditatis noſtræ 1.Cor.1.v.22. Eph.1.v.14. in corda noſtra datum, *ex eo concludi poſſe, quod Spiritus S. nihil aliud ſit, quam firma & immota fiducia vitæ æternæ obtinendæ, quam in corde ſentimus. Reſp.* Iterum confunduntur ea, quæ ſunt ſubordinata, & proinde diſtinguenda. Spiritus ſanctus mittitur in corda hominum, & novos motus in illis efficit, atq; inter alia opera gratiæ etiam ſpem obtinendæ vitæ æternæ in eis operatur, ſed non eſt ex eo inferendum, quòd S.S. nihil aliud ſit, quàm illa cordis fiducia. Primò enim hac ratione confunditur cauſa & effectus, Spiritus S. & motus à Spiritu ſancto in corde accenſi. Secundò opera Spiritus ſancti imperfectè enumerantur. non n. hoc ſolùm eſt Spiritus ſancti opus, quòd de gratia Dei & vita æterna nos certos reddit, ſed etiam plura ſunt Spiritus χαρίσματα, ut poſtea oſtendetur. Tertiò ſpes illa obtinendæ vitæ æternæ non ſemper in cordibus piorum eſt firma, & quaſi lucens facula, ſed quandoq; eſt lignum fumigans, abſit autem ut propterea quis dicere velit, illos qui in fide infirmi ſunt, prorſus carere Spiritus ſancti inhabitatione.

2. S.S. eſſe fiduciam vitæ æternæ.

28. Pergunt pag.245. & Spiritum ſanctum nō eſſe perſonam evincere conantur, quā de re in tertio hujus tractatus membro agemus. pag.41. inſigni impudentiâ & ἀγνωμοσύνῃ negant *Spiritum S. uſpiam in Scripturis vocari Deum,* cujus pronunciati extremam falſitatem ea, quæ hactenus propoſita ſunt, evidenter oſtendunt. Quid, quod hac in parte ſibiipſis egregiè contradicūt, ſiquidē p.249. dicunt, *Spiritum S. eſſe virtutem Dei,* at quid aliud Dei virtus, quàm Dei eſſentia, & Deus ipſe? niſi fortè realem quandam diſtinctionem inter eſſentiam, & attributa Dei introducere velint p.247. dicunt, *talia tribui S. S. quæ propriè competunt divinæ eſſentiæ,* at quid eſt aliud divina eſſentia, quàm Deus ipſe? Spiritus mendax eſt etiam Spiritus vertiginis & contradictionis.

3. Spiritū S. non eſſe perſonam.

29. *Contra locum 1. Cor.12.v.4.5.6. ubi Spiritus ſanctus dicitur* Deus & Dominus, peculiariter hoc urgent p.45. *etſi Deo & Domino & Spiritui ſancto divinæ operationes tribuantur, ex eo tamen non poſſe inferri, quod ſint unius eſſentiæ, quin potiùs contrarium ex hoc loco elici poſſe, cùm Dominus & Spiritus manifeſtè diſtinguantur à Deo, qui eſt ſolus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti: conjungi autem appellationem Domini & Spiritus Deo propterea, quia per illum Dominum Deus iſta omnia operatur, & quia per ſolum Spiritum ſanctum, non per aliam ſuam virtutem Deus in credentibus ea efficit. Reſp.1.* diſertè Apoſtolus & nomen Dei & actionem Dei propriam, & ſummam agendi libertatem tribuit Spiritui ſancto. Cùm enim dixiſſet v.4. *Diviſiones gratiarum ſunt, idem autem Spiritus.* v.5. *Diviſiones miniſtrationum ſunt, idem autem Dominus.* v.6. *Diviſiones operationum ſunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus,* ſubjungit verſ.11. *Hæc autem omnia operatur unus atq; idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult:* proinde & Dei & Domini appellatio itidem Spiritui ſancto tribuenda. 2. Demus ex hypotheſi per nomen Domini intel-

4. Contra locum 1.Cor 12. v.4.

ligen-

Eg·ndum eſſe Chriſtum, per nomen Dei Patrem, nihilominùs diſertè oſtendit Apoſtolus, iſta dona per Spiritum ſanctum ſeu in Spiritu ſancto ita diſtribui, ut ipſe Spiritus ea donet, & quidem prout ipſe vult, ergò non eſt organum quoddam ſervile, ſed diſtincta à Patre Perſona, eique ὁμοούσιος. 3. Talia quippe commemorantur hoc loco Spiritus ſancti dona, quæ à nullo homine, nulloque Spiritu creato conferri in quenquam poſſunt: & quia diſertè dicitur, *Spiritum ſanctum ea dividere ſingulis, prout vult*, utiq; ergò Spiritus ſanctus eſt ſubſtantia agens, intelligens, liberè volens, eoque vera perſona. 4. Si Spiritus manifeſtè diſtinguitur hoc loco à Deo Patre, ut concedunt Adverſarii, utique non poſſunt nomen Spiritus accipere pro virtute Dei eſſentiali, quia virtus illa nullâ ratione realiter à Patre eſt diſtincta, ſed eſt ipſa Patris eſſentia. 5. Appellationem veri Dei ſoli Patri primæ perſonæ convenire falſum eſt, ut ſuo loco oſtendimus. 6. Per Filium & Spiritum ſanctum operatur Pater, non tanquam per organa ſervilia, eſſentialiter à ſe diſtincta, ſed Filius eſt imago Patris ſubſtantialis, *Spiritus ſanctus eſt* Dei digitus. Luc. 11. v. 20. Patri & Filio conſubſtantialis, quâ de re poſtea. 7. Quid verò ſibi volunt, quando dicunt *per Spiritum ſanctum non per aliam ſuam virtutem Deum in credentibus operari?* num plures ſunt virtutes agendi in Deo? num aliâ potentiâ Deus efficax eſt in credentibus, aliâ viciſſim in mundi gubernatione, aliâ in reproborum punitione, & ſic conſequenter? ἄτοπον καὶ ἀλόγον. Una Dei potentia eſt, ut una eſſentia.

30. Expoſuimus hactenus primam argumentorum claſſem, ex quibus vera Spiritus S. Deitas comprobatur: altera claſſis petenda eſt ex attributis divinis tùm eſſentialibus, tùm proprietate perſonali, ubi proponimus reſpectu attributorum eſſentialium tale argumentum. *Attributa divina S.S. eſſentialia.* Cuicunq; eſſentialia Dei attributa in Scripturis tribuuntur, ille eſt verus Deus: rationem expoſuimus ſuperiùs, quæ in eo conſiſtit, quòd eſſentialia attributa cum eſſentia ſint realiter ταυτὰ in Deo. Spiritui ſancto tribuuntur eſſentialia Dei attributa. Ergò Spiritus ſanctus eſt verus Deus. Aſſumtum confirmabimus. 1. Speciali attributorum divinorum enumeratione. 2. Locis illis, quæ teſtantur Spiritum ſanctum eſſe Patri & Filio ὁμοούσιον, illa enim ὁμοουσία & omnimoda æqualitas ex eſſentiæ & attributorum eſſentialium identitate oritur.

Spiritualitas. 31. Spiritui ſancto tribuit Scriptura, quòd ſit 1. *eſſentia ſpiritualis*, id quod ipſum nomen Spiritus, & perſonalis ipſius proprietas, æterna ſc. à Patre & Filio proceſſio arguit. 2. *Invisibilis*, quod ex priori ſequitur, nulla enim ſpiritualis eſſentia, quâ talis, viſui eſt obnoxia. *Inviſibilitas.* Idipſum docet Salvator Joh. 3. v. 8. ſimilitudine venti, quòd nec eſſentia nec operatio Spiritus ſancti oculis hominum ſit ſubjecta. Proinde quòd Matth. 3. v. 16. Marc. 1. v. 10. Luc. 3. v. 21. Joh. 1. v. 32. Johannes dicitur *vidiſſe* Spiritum S. ſuper Chriſtum deſcendentem, id non accipiendum eſt eo ſenſu, quod Joh. ipſam Spiritus S. eſſentiam im̃ediatè viderit, ſed ut exponitur Luc. 3. v. 22. *Deſcendebat S.S. corporali ſpecie, ſicut columba.* *Objectio contra inviſibilitatem Spiritus.* Illam igitur columbam vidit Johannes, & quia Spiritus S. peculiariter in illa ſpecie columbæ ſe manifeſtabat, ipſum Spiritum S. vidiſſe rectè dicitur. Ideò autem in ſpecie columbæ ſe manifeſtavit Spiritus S. quia in cordibus electorum hoc efficit, ut in vera contritione ingemiſcant ſuper peccata inſtar columbæ Eſa. 38. v. 14. & cap. 59. v. 11. ut vera fide tanquam columbæ abſcondant ſe in foraminà petræ Cant. 2. v. 14. hoc eſt, in Chriſti vulnera, qui eſt *ſpiritualis petra* 1 Cor. 10. v. 4. ut ſint etiam ſimplices inſtar columbarum Mat. 10. v. 16. & quia columba afferens ramum olivæ ad Noahi arcam typus fuit S.S. doctrinam Evangelii in Eccleſia circa mundi veſperam proferentis Gen. 8, 8.

32. *Tertium Spiritus S. attributum eſt ſumma eſſentiæ ſimplicitas*, quæ eſt conſequens (ut ita loquar) ſpiritualitatis, & manifeſtatur ex eo, quòd in ſingulorum piorum cordibus habitat Spiritus ſanctus, nec tamen dividitur, ſed eſt & manet unus Spiritus Eph. 4. v. 4. *Simplicitas Spiritus ſancti.* At, inquis, cur dicit Deus ad Moſen Num. 11. v. 17. *deſcendam & de Spiritu tuo, qui ſuper te eſt, ponam ſuper ſeptuaginta Seniores.* *Objectio contra ſimplicitatem Spiritus.* Idemque cur Eliſæus *duplicem Eliæ Spiritum* rogat? 2. Reg. 2. v. 9. *Reſp.* Ex circumſtantiis textus apparet de donis Spiritus S. hiſce in locis agi, quæ varia ſunt, & incrementum capiunt ipſo interim Spiritu S. ratione eſſentiæ uno & indiviſibili manente, eſt enim unus Spiritus, qui diverſa illa χαρίσματα operatur 1. Cor. 12. v. 4. *R. Salomoh* textum Moſaicum ita interpretatur, quòd Deus de Spiritu Moſis ea ratione ſegregaverit, quòd ſenioribus daret, ut tamen Moſi nihil auferret, idque declarat ſimilitudine multarum lucernarum ex una ita accenſarum, ut tamen primæ luci nihil decedat. Sic duplicem Eliæ Spiritum *D. Lutherus* in gloſſis marginalibus rectiſſimè accipit de duplici ore unius Spiritus. *Lyranus* ita exponit: Eliſæum petiiſſe, ut duplex gratia, quæ erat in Elia, ſcilicet *gratia miraculorum, & gratia Prophetiæ*, in ipſo exiſterent.

33. *Quartò tribuitur Spiritui ſancto æternitas*, *Æternitas Spiritus S.* dicitur enim *Spiritus æternus*. Hebr. 9. v. 14. Præterea in prima creatione *ferebatur ſuper aquas*, Geneſ. 1. v. 2. erat igitur in principio, cum omnes res creatæ ſuum ſortirentur principium, utiq; ergò non in tempore cœpit, ſed ab æterno extitit, cùm inter æternitatem & primum creationis principium nullum detur medium. Porrò locum Moſaicum nec de vento, nec de aëre, nec de ulla alia creatura accipi poſſe, ſed de S.S. ita demonſtramus 1. ex Pſalm. 33. v. 6. qui eſt Interpres loci Moſaici, *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & Spiritu oris ejus omnis exercitus eorum.* 2. Ventus tùm temporis nondum erat. 3. Dicitur *Spiritus ille* incubuiſſe aquis מְרַחֶפֶת quam vocem ita interpretatur *Baſilius* in hexaem. homil. 2. *Quomodo Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas? narrabo tibi ſermonem Syri cujuſdam, qui ait, vocem hic poſitam ſignificare idem quod fovere vitali calore, ſicut avis incubans fovet ova*, ἐπωάζουσα ἐςί. 4. Dicitur *Spiritus Elohim*, ut denotetur, quòd ſit Patris & Filii Spiritus. Quando aliàs nomen Spiritus pro vento accipitur, violentum quid ſignificat, deinde nomen Domini rei magnitudinem, cui adjicitur, perpetuò declarat, ut cedri Dei, montes Dei &c. Si ergò Spiritus Dei ſignificaret ventum violentiſſimum, qui cum impetu fertur, non ſuperincubat. 5. Idem confirmant priſci & recentiores Interpretes. *Thargum Ionathæ & Hieroſolymitanum* habent: *Spiritus miſericordiarum a facie Iehovæ requieſcebat ſuper aquis.* *In Bereſith Rabba* per Spiritum Domini dicitur intelligendum eſſe *ſolium gloriæ. R. Salom. Spiritus oris Domini incubabat ſuper faciem aquarum, ſicut columba incubat ſuper nidum.* Vide Orig. 1. de princ. c. 3. *Baſil.* hom.

2.hexaem.tom.1.p.35.*Eucher.*ſuper.1. Geneſ. *Cyrill.* lib.1.contra Julian.col.13.lib.2.col.35.*Auguſt.* 13. Confeſſ.cap. 4. lib. 8. de civ. Dei c.11. lib. 11. cap.32.lib.2.ad Simplic.q.1. col. 645. *Hieron.* Ep. 83.ad Occan *Ambroſ.*lib.1.hexaëm. c. 8. *D. Lutherum, Tremell.&c.*

Obiectio contra æternitatē Spiritus. 1. Ex dicto Iohan. 7. v. 39.

34. At,inquis.Joh. 7. verſ. 39. *Spiritus ſanctus nondum fuiſſe dicitur, cùm Chriſtus nondum eſſet glorificatus?* *Reſp.* ipſemet Johannes c.1.v.32.dicit, Spiritum ſanctum in ſpecie columbæ *à Iohanne* viſum eſſe, Ergò locus præſens de perſona Spiritus S.non poteſt accipi, ſed de donis, & quidem peculiaribus illis primitivæ Eccleſiæ propriis. Locum hîc habet obſervatio illa *Didymi*, cujus mentionem fecimus ſuperiùs,quòd in Græco non additur articulus τὸ, proinde non agitur de perſona Spiritus S.ſed de viſibili & miraculoſa ejus effuſione, quod ipſum etiam textus circumſtantiæ oſtendunt. Clamabat Jeſus,qui credit in me,ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ v.38.hoc dixit de Spiritu,quem accepturi erant credentes in eum.v. 39. in die ſcil. Pentecoſtes & temporibus ſubſequentibus. *Aug.* tract. 32. in Joh. *In evidenti eſt intellectus, non enim non erat Spiritus Dei,qui erat apud Deum. ſed nondum erat in eis,qui crediderunt in Ieſum &c. Quærendum eſt, quomodo nondum erat Spiritus in hominib. ſanctus, cùm de ipſo Domino recēs nato in Evangelio legatur, quod eum in Spiritu S. agnoverit Simeon agnoverit etiam Hanna vidua Propheteſſa,agnoverit Iohannes ipſe,qui eum baptizavit,impletus Spiritu S.Zacharias multa dixit: Spiritum S.ut Dominum conciperet, ipſa Maria accepit &c. multum Spiritum Prophetæ habuerunt, qui Chriſtum venturum prænunciaverunt, ſed modus quidam futurus erat donationis hujus, qui omnino antea non apparuerat, nuſquam enim legimus antea congregatos homines accepto Spiritu ſancto linguis omnium gentium locutos fuiſſe &c.* Hact. Auguſt.

2. Ex proceſſione à Patre & Filio.

35. Sed nec proceſſio Spiritus S. à Patre & Filio quicquam derogat ipſius æternitati, eſt enim proceſſio æterna, ac proinde omne temporis initium atq; menſuram excludit. Ut ergò generatio nihil derogat æternitati Filii, ita quoq; proceſſio non labefactat æternitatem Spiritus S. ſed ut Pater & Filius ſunt unus,verus,æternus Deus,à quibus procedit Spiritus S.ita etiam Spiritus S. eſt æternus.quia ab æterno procedit.

Immutabilitas S.S. Objectio contra immutabilitatem Spiritus S.

36. Quintò competit Spiritui ſancto Immutabilitas, quæ eſt Æternitatis requiſitum neceſſarium. Si dicas, monemur ab Apoſtolo, *ne contriſtemus Spiritum S.* Ephe.4. verſ. 30. mutabilis ergo Spiritus S. erit, quia contriſtari eſt ex ſtatu mentis quieto in triſtem & perturbatum collocari. *Reſp.* monuimus ſuperiùs th.18.intelligendum hoc eſſe per ἀνθρωποπάθειαν & ex conſequenti intelligendum eſſe antecedens. Loquitur Scriptura de Deo juxta ſenſum & captum noſtrum, quando Deus punit, Scriptura pronunciat ipſum iraſci, quando auxilium diu dilatum tandem confert, Scriptura pronunciat ipſum expergiſci, cùm tamen Deus nec turbetur irâ, nec oculis ſomnum capiat unquam: ita quoq, contriſtari dicitur Spiritus ſanctus, quando peccatis ex cordis habitaculo expellitur. Præterea habitat Spiritus ſanctus in credentibus, quando ergò illi peccatis hominum contriſtari ingemiſcunt, propter ſpiritualem illam unionem ipſe Spiritus ſanctus contriſtari dicitur. Zach.2.v.8.Gloſſa ordin. ex Aug.*Spiritus S. in ſe immutabilis, ſed in ſanctis facit gaudere de profectibus aliorum, triſtari de lapſibus, quod venit ex caritate, & ideò dicitur triſtari, quia hoc facit in ſuis. Lyranus: Nolite contriſtare Spiritum ſanctum peccatis ad iram ipſum provocando.*

Immortalitas S.S. & Omnipræſentia.

37. Sextò Spiritui S. tribuitur Immortalitas, quippe quæ eſt æternitatis conſequens. Sap 12. verſ.1. ἄφθαρτον οὖ πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι. Septimò Spiritus ſanctus eſt *infinitus & omnipræſens*. Pſ.139. v. 6. *Quò ibo à Spiritu tuo?* v.7. *ſi aſcendero in cælum, illic es; ſi lectum ſtravero in inferno, ibi ades.* Sap.1.v. 7. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* c.12.v.1. *eſt in omnibus.* quò pertinent dicta omnia, quę teſtantur, *Spiritum S.* habitare in cordibus credentium, *qui ſunt per totum orbem diſperſi.* Joh.14.v.16. Rom.8.v.11. 1.Cor.3.v.16. 1.Cor.6. v. 19.utiq; ergò Spiritus ſanctus eſt omnipræſens. At ſi Spiritus ſanctus eſt omnipræſens, *quare dicitur à Saule receſſiſſe?* 1.Sam.16.v.15. *Reſp.* diſtincti ſunt gradus divinæ præſentiæ, ut in Diſputatione de Natura Dei th. 117. declaravimus. *Spiritus Dei replet orbem terrarum.* Sap.1.v.7. potenter omnia conſervando & gubernando, peculiariter autem præſens eſt piis & credentibus, quos regenerat, illuminat, ſanctificat, renovat &c. hanc præſentiam Scriptura vocat inhabitationem, & reſpectu hujus præſentiæ gratioſæ (ut ita loquar) credentes ſunt & dicuntur templa Spiritus S. ac de hoc præſentiæ gradu intelligendum, quod Spiritus S. à Saule receſſerit, cùm enim verbum Domini reprobaret 1.Sam.15.v.26. deſiit eſſe templum & habitaculum Spiritus S.

Objectio contra omnipræſentiam S. S. 1. Dicitur à Saule receſſiſſe 1. Sam. 16. v.15.

38. Pergis ulteriùs, ſi Spiritus S. verè omnipræſens, cur deſcendiſſe dicitur ſuper Chriſtum Matt. 3.v.16. Mar.1.v.10. Luc.3.v.21. Joh.1.v. 32. *Reſp.* deſcendit non locum mutando, ſed in externa columbæ ſpecie præſentiam ſuam manifeſtando. Conceptus *eſt Chriſtus* à Spiritu S.in utero Mariæ Luc.1.v.35.ita ut fuerit ſanctus fructus v.36. quod ergò circa Jordanem geſtum eſt exterius, fuit manifeſtatio & ſignificatio ejus, quod inviſibiliter à Deo factum erat interius, *Ieſus enim unctus eſt oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis* Pſal. 45. verſ. 8. Hebr.1. v.9. *& datus eſt ei Spiritus* (juxta aſſumtam Naturam) *non ad menſuram.* Joh.3.v. 34. *ita ut ſuper ipſum requieſcat* Eſa.11.v.1. *nosq; ex plenitudine ejus accipiamus* Joh.1.v.16. *atq; in odore unguentorum ipſius curramus*: interim non negamus in hoc Spiritus S.ſuper Chriſtum deſcenſu, etiam quoad habitualem & ſubjectivam inhærentiam dona Spiritus ſancti in ipſo eſſe aucta, regrediebatur enim à Jordane *plenus Spiritu ſancto.* Luc.4.v.1.

2. Dicitur deſcendiſſe ſuper Chriſtum Matth. 3. v.16.

Omnipotentia S.S.

39. Juxta ſecundam divinorum attributorum claſſem Spiritus ſanctus.1. Eſt *omnipotens.* Dicitur enim digitus Dei, ut oſtendit collatio Matth. 12. v.28.& Luc.11.v.20. *Ambroſius* ſuper 11. caput Lucæ. *Spiritus S. dicitur Dei digitus, quia eſt virtus Dei operatoria*: dicitur Spiritus roboris & virtutis Eſa.11.v.2. 2.Tim.1.v.7. Sap.11.v.21. operatur omnia in omnibus 1.Cor.12.v.11. & per illum divina ſua miracula Chriſtus operatus eſt Matth.12.v.28. Act.10.v.18.quin & V.T.heroës ipſius impulſu res præclarè geſtas perfecerunt. Jud.6.v. 34. Spiritus Jehovæ induit Gideonem. Jud.11.v.29. Jephtham. Jud.13.v.25.Samſonem. Pertinent hûc omnia opera divinæ potentiæ, ut creatio, conſervatio &c. de quibus poſtea.

Bonitas.

40. Secundò Spiritus S. eſt bonus & miſericors, Pſ.143.v.11. *Spir. tuus bonus deducat me in viam rectam.*

ſta. Neh.9 v.20. *dabas illis Spiritum tuum bonum.* Quò pertinent omnia opera gratiæ, quæ in credentibus S.S. operatur. Tertiò Spiritus S. eſt *juſtus*, quod confirmant dicta omnia, in quibus dicitur ſanctus, quorum in Scriptura, præſertim V. T. occurrunt longè plurima, ac proinde enumeratione eorum ſuperſedebimus. Deinde referenda hûc loca illa, quæ teſtantur, Spiritum ſanctum peccatis *exacerbari* Eſa.64. verſ. 10. *& contriſtari* Eph.4.v.30. hæc enim ſunt teſtimonia & indicia juſtitiæ ipſius. Quartò Spiritus ſanctus eſt *ſapiens & omniſciens Deus ſolus novit corda omnium hominum.* 1.Reg.8.v.39. jam verò Spiritus ſanctus non ſolùm novit interiores cordium humanorum receſſus, ſed etiam *ſcrutatur profunditates Dei*. 1. Corint.2.v.10. *Quis enim hominum ſcit, quæ ſunt hominis, niſi Spiritus hominis, qui eſt in ipſo: ita & quæ Dei ſunt, nemo cognovit, niſi Spiritus Dei*, v.11. proinde etiam nullius indiget inſtructione, *Quis inſtruxit Spiritum Jehovæ, & quis vir conſilij eſt illi* Eſ.40.v.13. *ipſe eſt Spiritus ſapientiæ & intelligentiæ: Spiritus conſilij & ſcientiæ* Eſ.11.v.2. Sap.7.v.7. Eph.1.v.17. *qui per Prophetas & Apoſtolos locutus manifeſtavit nobis omne Dei conſilium de ſalute noſtra.* Quintò Spir.S. eſt *agens liberrimum*, quia αὐτεξουσία eſt conſequens omnipotentiæ, inde 1.Cor 12.v.11. *hæc omnia operatur unus ille Spiritus, & dividit ſingulis, prout vult.* 2.Cor.3.v.18. *ubi Spiritus Domini, ibi libertas.* Sextò Spiritus S. eſt *verax*, unde dicitur *Spiritus veritatis*. Joh.14.v.17. c.15.v.26 c.16.v.13. 1.Joh.4.v.6. *ducit in omnem veritatem* Joh.16.v.13. *imò eſt ipſa veritas*. 1.Joh.5.v.6.

Juſtitia. *Sapiens.* *Libertas.*

41. Juxta tertiam attributorum divinorum

Perfectio claſſem Spiritus ſanctus 1. Eſt *perfectus*, id quod enumerata attributa oſtendunt, quia illorum con-

Majeſtas ſequens eſt vera perfectio. 2. divinæ majeſtatis particeps eſt Eſa. c.6. v.3. *videt gloriam Domini Zebaoth*, at illa gloria fuit Spiritus S. gloria Act.28. v.26. unde dicitur *Spiritus gloriæ* 1.Pet.4. verſ.14. manifeſtat ſe in nube lucida Matth.17.v.5. illuminat n. *mentis noſtræ tenebras* 2.Cor.3. v.18. *nos omnes revelatâ facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.* 3. Deniq;

Beatitudo. Spiritus S. eſt *beatus*, quod ex attributis enumeratis itidem colligitur, & quia de beatitudine vitæ æternæ obtinenda nos certos reddit. Hæc attributa pleraque breviter comprehenduntur. Sap.7. v.22. & 23. ἐν Σοφίᾳ πάντων τεχνίτει ἔστιν πνεῦμα νοερὸν, ἅγιον, μονογενὲς, πολυμερὲς, λεπτὸν, εὐκίνητον, θρανὸν, ἀμόλυντον, σαφὲς, ἀπήμαντον, φιλάγαθον, ὀξὺ, ἀκώλυτον, εὐεργετικὸν, φιλάνθρωπον, βέβαιον, ἀσφαλὲς, ἀμέριμνον, παντοδύναμον, πανεπίσκοπον, καὶ διὰ πάντων χωροῦν πνευμάτων νοερῶν καθαρῶν λεπτοτάτων.

Ὁμούσια Spirit. S. 42. Neve quis ſuſpicetur vel in eſſentia vel in ullo attributo eſſentiali Spiritum S. eſſe Patri & Filio inæqualem, ideò Scriptura eum Patri & Filio ὁμοούσιον eſſe teſtatur. Præterquam enim, quòd tres divinitatis perſonas eſſentiâ unum eſſe ſuperiùs ex Scriptura comprobatum dedimus (ex quo ſpontè ſequitur, Spiritum S. eſſe Patri & Filio ὁμοούσιον) obſervanda etiam ſunt fundamenta ſequentia. Luc.11 v.20. Spiritus ſanctus dicitur *Dei digitus*, ex quo *Nazianzenus & Hieronymus* rectè colligunt ὁμοουσίαν Spiritus ſancti cum Patre & Filio. Ut enim propter conſubſtantialitatem Filius dicitur Dei dextra, ita propter eandem rationem S.S. dicitur Dei digitus. Sicut digitus cum manu vel brachio, manus verò vel brachium cum corpore ſunt in una Natura unum: ita Pater, Filius, & Spiritus S. tres quidem ſunt in perſonis, ſed unum in eſſentia indiviſa atque eadem. Sic 1. Johan. 3. v.24. & c.4.v.13. *in hoc cognoſcimus, quod ipſe manet in nobis, ex S. quem dedit nobis*, hinc *Cyrillus* lib. 7. Dial. de Trin. colligit ὁμοουσίαν. *Pater & Filius manſionem faciunt apud credentes* Joh. 14. v. 23. jam verò *ex Spiritu cognoſcimus, quòd Pater & Filius manent in nobis.* Ergò ubi Spiritus S. ibi Pater & Filius, quod eſt proprium conſubſtantialitatis. Sic quemadmodum ex eo, quòd Chriſtus dicit Joh. 14. v. 10. *Pater in me manens ipſe facit opera*, rectè colligitur, quod Filius ſit Patri ὁμοούσιος, ſiquidem unitas operationis & potentiæ arguit in divinis unitatem eſſentiæ: ita quoque ex eo, quòd Chriſtus dicit, *ſe in Spiritu Dei ejicere Dæmonia* Matth.12.v.28. rectè colligitur, S.S. eſſe Filio ὁμοούσιον. Ulterius, quemadmodum propter ſuam cum Patre ὁμοουσίαν dicit Filius Johan. 5. verſ. 30. *Non poſſum a me ipſo facere quicquam, ſicut audio, judico*: ita propter eandem rationem de Spiritu ſancto dicitur Johan. 16. verſ. 13. *non loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunq; audierit, loquetur*: cum quo etiam confer, quod Johan.15. verſ.15. de ſeſe dicit Filius: *quæcunq; audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Sic & conferenda ſunt 2. Corinth. 13. v. 3. *An quæritis experimentum ejus, qui in me loquitur Chriſtus?* & Matth.10.v.20. *non vos eſtis, qui loquimini, ſed Spiritus Patris mei.* Item 1.Cor.10. v. 4. *Chriſtus deduxit Iſraelitas per deſertum*: & Eſa.63.v.14. *Spiritus S. deduxit Iſraelitas.* Ergò eadem cum Filio operatur S.S. & quidem ὁμοίως unâ eademque indiviſâ potentiâ, utique ergo eſt Filio ὁμοούσιος. Denique referenda hûc ſunt dicta, in quibus dicitur *unus Spiritus*. 1.Corinth.12.v.11.13. Eph.4. v. 4. illud namq; fit propter eſſentiæ cum Patre & Filio unitatem ſive ταυτότητα. Vide *Epiphan.* lib.3. hæreſ.54. pag.379. in Græco, ubi pulcerrimè & latiſſimè inter ſe confert opera Chriſti & Spiritus ſancti.

43. Egimus hactenus de attributis divinis eſſentialibus, quæ Spiritui ſancto in Scriptura tribuuntur, atq; ex illis veram Spiritus ſancti Deitatem comprobavimus: idipſum ex perſonali ipſius proprietate, quæ eſt à Patre & Filio ab æterno procedere (ut latiùs paulò pòſt oſtendemus) comprobandum reſtat. *Sic ergò concludimus*: Quicunq; à Patre & Filio ab æterno procedit, ille eſt verus Deus. Spir.S. à Patre & Filio ab æterno procedit, Ergò eſt verus Deus. Major confirmatur ex eo, quia proceſſio illa nihil aliud eſt, quàm divinæ eſſentiæ per æternam à Patre & Filio ſpirationem communicatio, ut ergò à Patre vero & æterno Deo generatur Filius verus & æternus Deus: ità etiam à Patre & Filio vero ac æterno Deo procedit Spirit. S. verus & æternus Deus. Præterea aliud eſt procedere, aliud eſt creari: Spiritus ſanctus non eſt creatus, ſed à Patre & Filio ita procedit ab æterno, ut propter eſſentiæ unitatem in Patre & Filio maneat, nec ab illis ſeparetur. Creari autem eſt extra Dei eſſentiam à Deo produci; cùm ergo Spiritus S. non ſit in creaturarum numero, nec per creationem extiterit, ſed potiùs cum Patre & Filio omnia creaverit, utique ergo eſt verus Deus, quia inter Deum increatum & creaturas nullum datur medium, Aſſumtum confirmabitur ſuo loco.

Perſonalis S.S. proprietas.

44. *Accedimus ad tertiam argumentorum claſſem, ex quibus veram Spir.S.* Deitatem comprobamus,

Opera S.S. divina

mus, quæ complectitur opera divina, quæ Spiritui ſancto aſſignantur, ex quibus *ita concludimus*. Cuicunque tribuuntur opera divina ſolius Dei propria, ille eſt verus Deus, cujus pronunciati rationem expoſuimus in Diſput. præcedente. Spiritui ſancto tribuuntur opera divina ſolius Dei propria. Ergò Spiritus ſanctus eſt verus Deus. Aſſumtum confirmant 1. Opus creationis, & conſervationis rerum omnium. 2. Opera illa, quæ in Chriſto ſecundũ humanam Naturam, & in credentibus tanquam membris Chriſti Spiritus ſanctus efficit.

Creatio. 45. *Opus creationis diſertè tribuitur Spiritui S.* Gen. 1. v. 2. Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas inſtar gallinæ, ἐπωάζουσα καὶ ζωτικήν τινα δύναμιν ἐνιεῖσα τοῖς ὑποθαλπομένοις, ut rectè exponit Baſil. homil. 2 hexaëm. *Superferebatur ut quadam effectoria & fabricatoria, ut illud cui ſuperfertur, efficiatur & fabricetur, ſicut ſuperfertur voluntas artificis ligno. vel cuiq; rei aliis ſubjectæ ad operandum,* Auguſtin. lib. de Geneſ. ad lit. c. 4. *Superferri dicitur Spiritus Domini aquis, non pervagatione, ſed poteſtate; non localiter, ſed potentialiter: non per ſpacia locorum, ſicut terræ Sol ſuperfertur, ſed per potentiam ſublimitatis ſuæ.* Euchar. ſuper 1. Geneſ. Sic Job. 26. v. 13. *Spiritus ejus ornavit cœlos* (quod quamvis aliqui de vento ſerenitatem adducente interpretentur: tamen oſtendunt circumſtantiæ, rectius de prima rerum creatione accipi) Pſal. 33. v. 6 *Verbo Domini cœli formati ſunt, & Spiritu oris ejus omnis exercitus ipſorum,* ubi tres perſonas Trinitatis diſtingui ex ipſis Rabinis, oſtendit Galatinus 2. de arc. Cathol. verit. cap. 4.) Ambroſius expendit verba Joh. 1. v. 3. *Omnia per ipſum facta ſunt,* & ait: *Spir. S. in Evangeliſta loquebatur, ideo ſi fuiſſet creatura, oportuiſſet ipſum dicere, omnia p ipſũ facta ſumus, ut aut ſeipſum à cẽſu creaturarũ no excluderet.*

Conſervatio. 46. Ad opus creationis referenda eſt 1. *Specierum in univerſo conſervatio,* quæ nihil aliud eſt, *quam creationis ſive eſſendi quadam continuatio.* Scal. exerc. 31. & 250. eadem verò tribuitur Spiritui S. Job. 33. v. 4. *Spiritus Dei fecit me, & ſpiraculum Omnipotentis vivificavit me.* (In Hebræo eſt עשה, quod propriè ſignificat *parare & aptare,* atque ita creationem ſecundi generis exprimit: חִיַּנִי, in Hiphil, *fecit me vivere*) Pſalm. 104. v. 30. *Emitte Spiritum tuũ, & creabuntur: innovas faciem terræ.* Eſa. 57. v. 16. *Spiritus, qui eſt à facie mea, induit* (corpus) *& animas ego feci.* Sap. 12. v. 1. *Spiritus tuus incorruptibilis eſt in omnibus ὁ φιλόψυχε.*

Miraculorum operatio. 2. Miraculorum operatio, ſiquidem nemo poteſt mutare Naturam, niſi qui creator & Dominus eſt Naturæ: eadem verò tribuitur Spiritui ſancto. Exod. 8. v. 19. *Per digitum Dei Moſes ſua miracula fecit,* perinde ut de Chriſto dicitur, quod *digito Dei ejecerit Dæmonia.* Luc. 11. v. 20. id eſt, per *Spiritum Dei* Matth. 12. v. 28. Act. 10. v. 38. *Unxit Deus Jeſum Spiritu & virtute, qui ebambulavit beneficiis afficiens & ſanans omnes à Diabolo oppreſſos.*

Sterilium fœcundatio. 3. Sterilium fœcundatio, ſiquidem hoc eſſe divinæ potentiæ opus, ut apparet ex Gen. 30. v. 2. cùm enim Rahel ibidem diceret ad Jacobum: *Da mihi filios, ſin minus morior:* hoc reſponſi accipit. *Nunquid Deus ſum, qui prohibuit à te fructum ventris.* Pſal. 112. v. 9. celebratur hoc velut opus divinæ virtutis, *quod habitare Deus faciat ſterilem in domo matrem filiorum lætantem.* Jam verò Spir. S. tribuitur, quòd ex ipſius operatione *virgo conceperit abſque virili ſemine,* quod longè majus eſt, quàm ſteriles fœcundare Matth. 1. v. 20. *quod in Maria natum, ex Sp. S. eſt.* v. 18. *Inventa eſt in utero habens à Spir. S.* Luc 1. v. 35. *Spiritus ſanctus ſupervenit tibi, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.*

Opera gratiæ Sp. S. in Chriſto. 47. *Opera gratiæ,* quæ Spiritus S. efficit, ſunt duorum generum: quædam in Chriſto Mediatore & capite Eccleſiæ efficit (puta ſecundum aſſumtam Naturam) quædam in credentibus tanquam Chriſti membris. *Ad priorem* claſſem pertinet 1. quòd Chriſtus à Spiritu S. miſſus. Eſ. 48. v. 16. *Nunc Dominus Jehovah miſit me, & Spiritus ejus.* (locum hunc de Meſſia accipiendum, oſtendit Joh. 18. v. 20. ubi Chriſtus ad ſe accommodat, quod in hoc Eſaiæ loco dicitur: *non in abſcondito locutus ſum*) referenda hûc omnia dicta, quæ teſtantur Chriſtum à Deo miſſum eſſe, quia per illam miſſionem nihil aliud intelligitur, quàm quòd in ſacratiſſimo Trinitatis decreto Filius ab æterno conſtitutus Mediator, & in temporis plenitudine miſſus, atque exhibitus. 2. Quòd Chriſtus plenitudine Spiritus ſancti unctus, illa enim unctio nihil aliud eſt, quàm quod Chriſtus ſecundùm humanam Naturam *Spiritũ S. & dona Spir. S. accepit non ad menſuram,* ſed immenſa atque infinita. Pſal. 45. v. 8. *Unxit te Deus tuus, ô Deus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis,* hoc refertur ad Chriſtum Hebr. 1. v. 9. Eſai. 42. v. 1. *Ecce hic eſt ſervus meus, dedi ei Spiritum meum &c.* Hoc refertur ad Chriſtum Matth. 12. v. 18. Eſai. 61. v. 1. *Spiritus Domini Jehova ſuper me, eo quod unxerit Jehova me, ad annunciandum manſuetis miſit me &c.* Hoc refertur ad Chriſtum Luc. 4. v. 18. De loco Eſai. 11. v. 1. dicetur paulò pòſt. Referri huc debent omnia Vet. & Nov. Teſtam. dicta, in quibus Filius Dei dicitur Messias & Christus, quorum in Chaldaica Vet. Teſt. paraphraſi & in Nov. Teſt. ſunt longè plurima 1. Sam. 2. v. 10. Pſ. 2. v. 2. Pſ. 132. v. 10. Dan. 9. v. 26. &c. Item quod Luc. 10. v. 21. Chriſtus dicitur exultaſſe in Spiritu. Joh. 3. v. 34. *Deus dat Spiritum non ad menſuram.* Joh. 6. v. 27. *Pater obſignavit Chriſtum,* utique per Spiritum ſanctum. Act. 10. v. 38. *Unxit Deus Jeſum Spiritu & virtute.* Denique quòd in Baptiſmo Spiritus ſanctus *in ſpecie columbæ deſcendit* ſuper Chriſtum, Matth. 3. v. 16. Marc. 1. v. 10. Luc. 3. v. 21. Johan. 1. v. 32. ille enim deſcenſus fuit manifeſtatio exterior ejus, quod factum erat interius. Auguſtin. 15. de Trin. c. 26. *Nec ſanè tunc unctus eſt Chriſtus Spiritu ſancto, quando ſuper eum baptizatum velut columba deſcendit, tunc enim corpus ſuum, id eſt, Eccleſiam ſuam præfigurare dignatus eſt, in qua præcipue baptizati accipiunt Spiritum ſanctum: ſed iſta myſtica & inviſibili unctione tunc intelligendus eſt unctus, quando verbum Dei caro factum eſt.* 3. Quod Chriſtus conceptus eſt in utero Mariæ à Spiritu ſancto, ut modò diximus: Triplex autem Spiritus ſancti operatio fuit in iſta conceptione, *primò* quod præter Naturæ ordinem ſine virili ſemine virgo concepit: *ſecundo,* quod maſſa illa, ex qua Filius Dei aſſumſit humanam Naturam, repurgata fuit à veneno & ſordibus peccati: *tertiò,* quod admirabilis illa unio divinæ & humanæ Naturæ facta eſt, quâ de re plura ſuo loco. 4. Quòd Chriſtus à Spiritu ſancto in deſertum expulſus ad miniſterii ſui inchoationem, Matth. 4. verſ. 1. Marc. 1. verſ. 12. Luc. 4. verſ. 1. 5. Quòd Chriſtus per Spiritum ſanctum miracula ſua perfecit, ut in præcedentis theſeos membro ſecundo oſtendimus. Hæc opera Spiritus ſancti in Chriſto Mediatore brevi-

breviter comprehenduntur Eſai.11. v.1.&2. *Egredietur virga de ſtirpe Iſai, & ſurculus* [illegible] *radice ejus creſcet: ſuper quem requieſcet* (נח [illegible] ἐπαναπαύσεται) *Spiritus ſapientiæ & intelligentiæ: Spiritus conſilij & fortitudinis: Spiritus ſcientiæ & timoris Domini &c.* Refer etiam hûc, quod Zachar.3.v.9. dicitur: *Ecce adduco ſervum meum nomine Germen* (hic eſt Meſſias *juſtus ille Dei ſervus* Eſai. 42. v.1. *Germen Davidis* Jerem.23.v.5. Zach.6.v.12.) *Ecce lapis ille, quem dedi coram Iehoſua, ſuper quem unum erunt ſeptem oculi* (lapis ille eſt Chriſtus Eſ. 28.v.16. Pſal.118.v.22. Epheſ.2. v.20. cujus typus fuit Sacerdos iſte Jehoſua: ſeptem oculi ſunt ſeptem illa dona Spiritus ſancti, de quibus Eſai.11.v.2. dicitur: non quòd tantùm ſeptem ſint Spiritus S. dona, ſed quia ſeptenarius eſt numerus perfectionis. Sic Apoc.5.v.6. dicitur: *Agnus Dei habere ſeptem oculos, qui ſunt ſeptem Spiritus miſſi in univerſum orbem*, per hos ſeptem Spiritus intelligi Spiritum ſanctum cum variis ſuis χαρίσμασι. apparet ex Apoc.1.v.4. ubi non minus à ſeptem Spiritibus, quàm à Patre & Filio Johannes Eccleſiis gratiam & pacem precatur.)

Opera gratiæ Sp. S. in Chriſti membris. 48. *Opera gratiæ*, quæ in electis tanquam veris Chriſti membris efficit Spiritus ſanctus, ſunt varia & multiplicia. Revocari autem poſſunt ad has duas claſſes: quædam enim Spiritus ſancti χαρίσματα ſunt omnibus ſalvandis neceſſaria: quædam ſunt peculiaria dona ad Eccleſiæ ædificationẽ certis tantũ perſonis data: de donis primi generis teſtatur Scriptura vel in genere vel in ſpecie. Generalia Scripturæ teſtimonia de Spiritus ſancti in credentibus habitatione & donis hæc ſunt. Johan. 7.v.38. *Qui credit in me*, dicit Chriſtus, *de ventre ejus fluent flumina aquæ vivæ.* Actor.15.v.8. *Deus etiam gentibus dedit Spiritum ſanctum.* Rom.8.v.9 *Spirituales eſtis, ſi Spiritus Dei in vobis habitat, qui verò Spiritum Chriſti non habet, non eſt ejus.* v.10. *Si Spiritus ejus, qui Ieſum ex mortuis reſuſcitavit, in vobis habitat.* v.15. *Qui Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei.* Rom.15.v.13. *Deus ſpei repleat vos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis in ſpe, in virtute Spiritus ſancti.* 1.Cor.3.v.16. *Neſcitis, quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* 1.Cor.6.v.19. *Corpus veſtrum templum eſt Spiritus ſancti.* Gal.5.v.22. *Fructus Spiritus eſt caritas, gaudium, pax, μακροθυμία, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, continentia.* Eph.5.v.9. *Fructus Spiritus eſt in omni bonitate, juſtitia & veritate.* 1.Theſſ.4.v.8. *Qui ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum, qui etiam dedit Spiritum ſuum ſanctum in nobis.* Heb.6. v.4. *Qui participes facti Spiritus ſancti.* 1.Petr.4.v.14. *Spiritus gloriæ & Dei habitat in vobis* (ἀναπαύεται ex Eſai.11.v.2.) 1.Joh.3.v.24. *In hoc ſcimus, quoniam manet in nobis, de Spiritu, quem dedit nobis.* 1.Joh. 4. v.13. *In hoc cognoſcimus, quoniam in eo manemus & ipſe in nobis, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis.*

Regeneratio. 49. In ſpecie de operibus gratiæ in credentibus teſtatur Scriptura. Primò, quòd nos regeneret, quæ regeneratio eſt quædam ἀνάκτισις καὶ ἀνάπλασις non minoris potentiæ opus, quàm ipſa creatio Zachar.12.v.10. Hebr.10.v.29. vocatur Spiritus gratiæ. (1. per regenerationem homini conciliat Dei gratiam. 2. Teſtimonium in cordibus noſtris reddit de Dei gratia. 3. Donum Spiritus ſancti eſt donum ex gratia) Johan.3.v.5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non ingredietur regnum Dei.* v.6. *Quod natum eſt ex Spiritu, Spiritus eſt.* 1.Corinth.6.v.11. *Abluti eſtis, ſanctificati eſtis, juſtificati eſtis per nomen Ieſu Chriſti & Spiritum Dei* (remiſſionem peccatorum, juſtitiam & ſanctitatem à Chriſto nobis partam Spiritus S. in regeneratione nobis applicat) Tit.3.v.5. *Baptiſmus eſt lavacrum regenerationis Spiritus S.* Rectè Cyrill.lib.1.in Johan.c.14. *Si Spiritus non eſt Naturâ Deus, ſed in creaturarum numero collocatur, quomodo, qui per eum regenerati ſumus, ex Deo nati dicimur?* Referenda hûc dicta, in quibus Spiritus ſanctus confertur aquæ vivæ (1. Abluit nos per regenerationem à ſordibus peccati, & nos in delictis mortuos ſpiritualis vitæ participes reddit. 2. Largiter effunditur in corda credentium. 3. In anguſtiis & tentationibus nos ſitibundos recreat) Eſai.44.v.3. *Effundam aquas ſuper ſitientem & fluenta ſuper aridam, effundam Spiritum meum ſuper ſemen tuum* Ezech.36. v.25. *Spargam ſuper vos aquam mundam & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.* v.26. *Spiritum meum dabo in medio veſtri* Ezech.47.v.8. *Aquæ è templo manantes omnia ſanant & viviſicant.* Joh. 4. v.10. *Petiiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam vivam* v.14. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum,* (dicit Chriſtus) *ſed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* (Spiritus ſanctus 1. Liberat ab æterna ſiti. 2. Extinguit ſitim rerum temporalium. 3. Excitat ſitim vitæ æternæ.) Johan.7.v.38. *Qui credit in me, de ventre ejus fluent flumina aquæ vivæ.* v.39. *Hoc dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes.* Apoc.7.v.17. *Agnus in medio throni paſcet eos, deducit ad vivos fontes aquarum.* cap.21. v.6. *Sitienti dabo de fonte aquæ vivæ gratis.* c.22.v.1. *Oſtendit mihi fluvium aquæ vivæ ſplendidum tanquam cryſtallum.* v.17. *Qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.*

50. Secundò Spiritus ſanctus nos renovat: non ſolùm nos regenerat & fidem in cordibus accendit, per quam reddimur Dei Filii: ſed etiam novos ſpirituales motus excitat, imaginem Dei amiſſam inſtaurare incipit, & ſanctificat. *Renovatio.* Rom.2. v.29. *Circumciſio cordis fit in Spiritu.* cap 7 v. 6. *Serviamus in novitate Spiritus.* cap.15.v.16. *Oblatio gentium accepta Deo ſanctificata in Spiritu ſancto.* 1.Cor.6.v.11. *Sanctificati eſtis per Spiritum Dei.* 2.Corinth.3.v 18. *Revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.* 2.Theſſ.2. v.13. *Elegit vos Deus ab initio ad ſalutem in ſanctificatione Spiritus.* Tit. 3. v.5. *Baptiſmus eſt lavacrum renovationis Spiritus S.*

51. *Hanc renovationem & ſanctificationem noſtri per Spiritum ſanctum.* Scriptura per partes declarat: utpote 1. Quod Spiritus ſanctus nos illuminat & interius docet, efficax eſt per verbum; aperit cor noſtrum, diſcutit nativas mentis tenebras. Eſ.11.v.2. *Eſt Spiritus ſcientiæ & intellectus:* Jer.31.v.33. *ſcribit legem in corda.* Joh.16.v.13. *docet omnia & in omnem veritatem ducit* Eph:1.v.17. *eſt Spiritus ſapientiæ & revelationis.* v.18, *dat illuminatos oculos intellectus* 1. Joh.2. v.20. *unctionem habetis à ſancto, & noſtis omnia.* v.27: *non neceſſe habetis, ut aliquis vos doceat, ſed ſicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum eſt, & non eſt mendacium* Heb.6. v.4. *Qui ſemel ſunt illuminati & participes facti Spiritus ſancti.* 2. Quòd filialem erga Deum fiduciam excitat, unde dicitur Spiritus non δουλείας, ſed υἱοθεσίας Rom. 8. v.15. *Spiritus*

fideô

fidei 2. Cor. 4. v. 13. *Quia liberi eſtis, miſit Deus Spiritum Filij ſui in corda veſtra.* Gal. 4. v. 6. *Ergò hic non amplius eſt ſervus, ſed omnes liberi.* v. 7. *Deus non dedit nobis Spiritum ſervitutis.* 2. Tim. 1. v. 7. quod excitat etiam timorem filialem, hinc dicitur *Spiritus timoris.* Eſa. 11. v. 2. caritatem veram erga Deum & proximum. Roman. 5. v. 5. *Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Rom. 15. v. 30. *Obſecro vos per caritatem Spiritus.* Col. 1. v. 8. *Epaphras manifeſtavit nobis caritatem veſtram in Spiritu.* 2. Tim. 1. v. 7. dicitur *Spiritus dilectionis*, ideò etiam apparuit *in linguis igneis.* Actor. 2. v. 3. quia frigida corda noſtra accendit ad amorem Dei. Gal. 5. v. 22. *Fructus Spiritus eſt caritas.* Excitat inſuper *verum & Spirituale gaudium in cordibus noſtris.* Rom. 14. v. 17. *Regnum Dei non eſt cibus & potus, ſed juſtitia, pax & gaudium in Spiritu ſancto.* Gal. 5. v. 22. *Fructus Spiritus eſt gaudium*: liberos enim nos reddit à legis accuſatione & condemnatione. Rom. 8. v. 1. & 2. *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.* 2. Cor. 3. v. 18. *ευλλάδων* dicendo, *deducit nos in via recta.* Pſal. 143. v. 11. *Inſtruit nos*, Nehem. 9. v. 20. *& pedes noſtros in viam pacis & vitæ diriget.*

Spiritus S. impellit ad preces. 52. Pertinet huc, quòd Spiritus ſanctus, 3. impellit nos ad preces; quia enim eſt Spiritus *υἱοθεσίας*, ideò etiam ad preces nos invitat, quæ nihil aliud ſunt, quàm amicum animæ fidelis cum Deo tanquam amantiſſimo Patre colloquium, hinc dicitur *Spiritus precum* Zach. 12. v. 10. (1. obtinetur precibus Luc. 11. v. 13. 2. docet rectè orare Rom. 8. v. 26. 3. impellit ad preces: quæ omnia non pugnant inter ſeſe, quia fides à S. S. accenſa fundit orationem, & oratio fuſa fidei impetrat incrementum atque firmitatem) Joh. 4. v. 24. *Veri adoratores adorabunt in S. & veritate* (in V. T. ſacrificia igne cœleſti accendebantur, ita ſi labiorum noſtrorum ſacrificia Deo placere debent, à Spiritu ſancto accendi ea oportet) Rom. 8. v. 15. *Accepiſtis Spiritum υἱοθεσίας, per quem clamamus Abba Pater* v. 23. *nos, qui habemus primitias Spiritus intra nos, gemimus, adoptionem filiorum expectantes.* v. 26 *ſimiliter autem & S. S. συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν* (quod propriè competit ei, qui unà cum alio onus ſuſcipit, ſi non ſumus ferendo crucis oneri, auxiliatur S. S.) *nam quid oremus, ſicut oportet, neſcimus, ſed S. ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις* (plus quàm intercedit *Ambroſius* in comm. ſuper hunc locum. *Non humanis eloquiis poſtulare pro nobis dicit Spiritum Domini, ſed more Naturæ ſuæ. Cùm enim quod de Deo eſt, Deo loquitur, eo more loquatur neceſſe eſt, quo ille loquitur; de quo eſt: nemo enim cum cive ſuo aliâ lingua loquitur: ſuperfundit enim ſe precibus noſtris Spiritus S. datus nobis, ut imperitiam & improvidentiam noſtram motu ſuo operiat, & illa nobis à Deo petat, quæ proſunt nobis*) Eph. 2. v. 18. *Per Chriſtum habemus acceſſum in uno Spiritu ad Patrem.* Conjunge Eph. 5. v. 19. & cap. 6. v. 18. 1. Cor. 12. v. 3. *Nemo poteſt Jeſum dicere Dominum* (videlicet ex vera cordis fiducia, non ex hypocriſi. Matt. 7. v. 21.) *niſi per Spiritum ſanctum.* Galat. 4. v. 6. *miſit Deus Spiritum Filij ſui in corda veſtra clamantem Abba Pater.* Pertinet huc, quod Spiritus S. vinculo fidei, caritatis & precum nos conjungit Deo. 1. Corinth. 6. v. 17. *qui adhæret Domino, eſt unus Spiritus cum eo*: conjungit etiam nos invicem, tanquam membra unius myſtici corporis, cujus caput eſt Chriſtus 1. Cor. 12. v. 13. Eph. 4. v. 3.

53. *Ad renovationis opus etiam hoc referendum, quod Spiritus ſanctus 4. nos erigit & conſolatur*, unde dicitur noſter *παράκλητος* Joh. 14. v. 6. c. 15. v. 26. (dicitur autem *παράκλητος*, annotante *Ulpiano* in orat. Demoſth. *περὶ παραπρεσβείας*, ille, qui *ἐκ παρακλήσεως ἐλθὼν συνηγορήσει*, qui alicui patrocinio ſuo ſuccurrit, ejus cauſam & ſententiam tuetur, ſicque Advocatum agit: eſt autem Advocati munus clientulos ſuos primò inſtituere, ſic ubi dubitant, vel cauſam non rectè agunt, ſecundò conſolari & exhortari, ne deficiant, ſed pergant: tertiò adjungere ſe reo & ſimul cum ipſo cauſam agere, & quod cliens ſicut decet, agere non poteſt, illud Advocatus peragit *Dn. Chemnit.* part. 1. loc. cap. 2. de S. S. pag. 231.) pertinent huc dicta, in quibus Spiritus S. confertur aquæ vivæ, quæ paulò antè enumerata ſunt, illud enim ideò fit, quia eſt in *æſtu temperies, dulcis hoſpes animæ, dulce refrigerium*, unde etiam inſufflando Chriſtus Apoſtolis dedit Spiritum S. Joh. 20. v. 22. & ipſe Spiritus S. in ſpecie *πνοῆς* deſcendit ſuper Apoſtolos Act. 2. v. 2. Quin & S. S. præterquam quod interiori ſuâ conſolatione in omnibus anguſtiis & tentationibus nos erigit, etiam confortat nos, ne in via Domini deficiamus. Pſal. 51. v. 14. Spiritu ſpontaneo confirma me (סמך, eſt è ſupernis ſuſtentavit perſonam, ne cadat & pereat) hinc dicitur *Spiritus roboris.* Eſa. 11. v. 2. & Apoſtolus precatur Eph. 3. v. 16. *ut virtute corroborentur Epheſii per Spiritum Dei in hominem interiorem* 2. Tim. 1. v. 7. dicitur Spiritus *δυνάμεως.*

Confirmat nos de Dei gratia. 54. Denique ad renovationem pertinet, quòd Spiritus ſanctus 5. nos interno ſuo teſtimonio certos reddit de Dei gratia & vitæ æternæ hæreditate. Pſal. 51. v. 12. *Spiritum rectum innova in viſceribus meis* (in Hebræo eſt נכון Spiritum firmum, certificantem & confirmantem) Rom. 8. v. 16 *Spiritus ſanctus teſtimonium reddit* (*συμμαρτυρεῖ*) *quod ſimus Filij Dei.* verſ. 17. *Si autem Filij, utique & hæredes* Rom. 15. v. 13. *Impleat vos Deus gaudio & pace in fide, ut abundetis in ſpe in virtute Spiritus ſancti.* 2. Cor. 1. v. 21. *Deus eſt ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς εἰς Χριστὸν καὶ χρίσας ἡμᾶς.* v. 22. *ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς* (ſicut additum ſigillum confirmat literas, ita per Spiritum ſanctum Deus ſuas obſignat promiſſiones (*καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν*) arrha vel arrhabo propriè eſt pignus, quod à Sponſo datur Sponſæ ad confirmandam futurarum nuptiarum promiſſionem: ſi deſponſavit ſe animæ noſtræ Chriſtus, dat igitur ei arrham Spiritus, ut per eam confirmetur, futurum olim certiſſimè, *ut ad nuptias agni* introducatur Apoc. 19. v. 7. c. 21. v. 2. (*Auguſt.* ſermon. 179. de temp. Spiritus S. *eſt arrha ſponſalis.* 2. Cor. 5. v. 5. *Deus dedit nobis arrhabona Spiritus.* Galat. 5. v. 5. *Spiritu ex fide ſpem juſtitiæ expectamus* (Juſtitiam illam, quæ in novo cœlo habitabit 2. Petr. 3. v. 13.) Eph. 1. v. 13. *ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ.* v. 14. *ὅς ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως* Spiritus S. eſt Spiritus promiſſionis, non ſolùm quia credentibus eſt promiſſus, ſed etiam quia promiſſionem vitæ æternæ credentibus obſignat) Epheſ. 4. v. 30. idipſum reperitur 1. Joh. 3. v. 24. 1. Joh. 4. v. 13. *ex Spiritu cognoſcimus Deum in nobis manere.* 1. Joh. 5. v. 6. *Spiritus eſt, qui teſtatur, quòd Spiritus ſit veritas.* (Spiritus ſanctus in corde interiùs nos certos reddit de promiſſionibus Evangelii, quæ in verbo, quod eſt miniſterium Spiritus, nobis offe-

runt-

runtur) v.10. qui credit in Filium Dei, teſtimonium hoc habet in ſemetipſo. Quinimò per Spiritum ſanctum *προγεύσεις vitæ æternæ & cœleſtis ſuavitatis in cordibus oriuntur.* Hebr.6.v.4. & 5. quò etiam pertinet obſignatio ſervorum Dei, cujus mentio fit Ezech.9.v.4. Apoc.7.v.4. Hæc omnia breviter complectitur Baſil. lib. de Spiritu ſancto cap. 15. *Per Spiritum ſanctum datur in Paradiſum reſtitutio, in regnum cœlorum reditus, in adoptionem filiorum reverſio: datur fiducia Deum appellandi Patrem ſuum, conſortem fieri gratiæ Chriſti, Filium lucis appellari, æternæ gloriæ participem eſſe, & ut ſimul dicam, omnia, eſſe in omni benedictionis plenitudine, tùm in præſenti hoc ſeculo, tùm in futuro, repoſitorum bonorum, quibus interim per fidem fruimur, perinde quaſi adſint, gratiam velut in ſpeculo contemplantes.*

Peculiaria opera gratiæ Spiritus ſancti.

55. Atque hæc ſunt opera Spiritus S. quæ in omnibus omninò ſalvandis efficit, ideoque dici poſſunt communia: reſtat ut agamus de peculiaribus illis gratiæ operibus, quæ in certis tantùm perſonis ad Eccleſiæ ædificationem Spiritus S. operatur. De his ex profeſſo agit Apoſtolus 1. Cor.12. v.4. *Diviſiones gratiarum ſunt, idem autem Spiritus* v.5. *diviſiones miniſtrationum ſunt, idem autem Dominus* v.6. *diviſiones operationum ſunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.* v.7. *unicuiq; autem datur manifeſtatio Spiritus ad utilitatem.* v. 8. *alii quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ, alii autem ſermo ſcientiæ, ſecundùm eundem Spiritum.* v.9. *alteri fides in eodem Spiritu: alteri χαρίσματα ſanitatum in eodem Spiritu.* v.10. *alii operatio virtutum, alii verò Prophetia, alii verò diſcretio Spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio linguarum* v.11. *hæc autem omnia operatur unus atq; idem Spiritus &c.* Porrò hæc Spiritus ſancti *χαρίσματα* omnia & ſingula ſunt divinæ potentiæ effecta atque indicia clariſſima.

Conſtitutio Miniſterii.

56. Ad hanc claſſem divinorum operum Spiritus ſancti referimus. 1. *quòd conſtitutio & regimen Miniſterii Eccleſiaſtici* Spiritui ſancto tribuitur, ad quod opus divinam requiri potentiam in propatulo eſt, ſiquidem efficax cordium immutatio & hoſtium etiam infernalium repreſſio ad illud pertinet. Geneſ. 6. v.3. *Non diſceptabit Spiritus meus cum hominibus ulteriùs*, quod confer cum Johan. 16. verſ. 8. *Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato &c.* ſic Matth. 10. verſ. 20. *Non vos eſtis, qui loquimini, ſed Spiritus Patris mei per vos loquitur.* Johan. 15. v. 26. *Spiritus ſanctus de me teſtificabitur*, (dicit Chriſtus: puta exteriùs per verbum & interiùs in cordibus) Actor.7. verſ.51. *Vos ſemper reſiſtitis Spiritui ſancto.* cap. 13. verſ. 2. *Cum Domino miniſtrarent & jejunarent, dicebat Spiritus ſanctus: ſegregate mihi Barnabam & Paulum, ad opus illud, ad quod eos elegi.* verſ. 4. *immiſſi à Spiritu ſancto venerunt Seleuciam.* cap.15. v.28. *Apoſtoli in decreto primæ Synodi dicunt: Placuit Spiritui ſancto & nobis* cap.16. verſ.6. *prohibet Spiritus ſanctus Verbum Dei loqui in Aſia*, ut & verſ.7. *in Bithynia* cap.20. verſ.22. *ego vinctus in Spiritu proficiſcor verſus Jeroſolymam.* verſ. 28. *attendite gregi, ſuper quem conſtituit vos Spiritus ſanctus Epiſcopos* 1. Cor. 2. v. 4. *prædicatio mea in effuſione Spiritus.* verſ.10. *nobis revelavit Deus per Spiritum* 2. Cor. 3. v. 3. *Epiſtola Chriſti eſtis ſcripta non atramento, ſed Spiritu Dei vivi.* v. 6. *Deus idoneos nos fecit miniſtros Nov. T. non literæ, ſed Spiritus:* Phil.1.v.19. *διὰ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος* (cum quo confer Eph.4.v.16. Eph.6.v.17. *Verbum Dei eſt gladius Spiritus.* 2. Theſſ. 2. v.13 *Elegit vos Deus ad ſalutem in ſanctificatione Spiritus* (verbum eſt miniſterium Spiritus, per quod nos ſanctificat) 2. Tim.1. v.14. *cuſtodi depoſitū verbi per S.S.* 1. Joh.5, 6. *Spiritus teſtatur, quod Spiritus ſit veritas.* v.7. *tres ſunt, qui teſtificantur in terra: Spiritus, aqua & ſanguis &c.* Huc pertinent dicta ſuperiùs enumerata theſi 24. quæ oſtendunt, Spiritum ſanctum locutum eſſe per Prophetas & Apoſtolos.

Effuſio in Apoſtolos.

57. Deinde huc referendum eſt, *quòd Spiritus S. ſuper Apoſtolos effuſus omnium linguarum eos gnaros reddidit*, quod eſſe divinæ potentiæ opus negari ulla veritatis ſpecie poteſt. Promittitur illa Spiritus effuſio & vocatur *Baptiſmus Spiritus* Mat. 3. v.11. Marc.1.v.8. Luc.3.v.16. Actor.1. v.5. & 8. complementum promiſſionis hujus deſcribitur Actor.2.v.2. & ſeqq. c.4.v.8. c.5 v.32. quò referendum, quòd peculiaria illa Spiritus S. *χαρίσματα* etiam aliis credentibus in primitiva Eccleſia ſint data, Actor.8.v.15,16,17. c.10.v.44. & 46. c. 19. v.4. 5. Tertio loco ad peculiaria Spiritus S. *χαρίσματα* pertinet, *quod ventura revelavit Prophetis & Apoſtolis*, quod eſſe divinæ ſapientiæ opus oſtenditur Eſ.41.v.22. Illam futurorum revelationem comprobant dicta omnia, quæ teſtantur, Spiritum S. locutum per Prophetas & Apoſtolos, ſiquidem in Propheticis & Apoſtolicis concionibus atque Scripturis plurimæ extant de futuris rebus prædictiones. Luc.2.v.26. *Simeon acceperat reſponſum à Spiritu ſancto non viſurum ſe mortem, antequam Chriſtum videret.* Joh.16. v.13. *Spiritus quæ futura ſunt, manifeſtabit.* 1. Tim.4. v.1. *Spiritus ῥητῶς λέγει, quod in noviſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, hinc vocatur Spiritus Prophetiæ* Apoc.19,10. Quartò huc pertinet, quod Spiritus ſanctus *viros Dei ex improviſo* in alium tranſtulerit locum; 1. Reg. 18. v. 2. de *Elia.* Ezech. 3. v.14. de *Ezechiele.* Actor. 8. verſ. 39. de *Philippo.* Denique quòd *prudentiam ac regimen politicum neceſſariam conferat.* Num.11. v.7. *Ponam de Spiritu tuo ſuper ſeptuaginta ſeniores, ut portent tecum onus populi.* 1. Sam.10. v.6. dicit Samuel ad Saulem: *Requieſcet ſuper te Spiritus Iehova, & prophetabis, efficieris que vir alter.* 1. Sam. 16. v.13. *Manſit Spiritus Iehovæ à die illa ſuper Davidem.* Item quòd *Spiritu Dei implevit Bezaleēlem ſapientiâ, intelligentiâ, ſcientiâ & omni arte, ad excogitandum quicquid fabrè fieri poteſt ex auro & argento &c.* Exod. 31. v.3. & 4. quæ omnia ſunt divinæ ſapientiæ effecta atque indicia.

Divinus Spiritus S. honor.

58. Expoſuimus hactenus tertiam argumentorum claſſem, ex quibus vera Spiritus ſancti Deitas comprobari poteſt, petitam ex divinis operibus: reſtat claſſis quarta, continens dicta, quæ teſtantur divino cultu atque honore Spiritum ſanctum eſſe affectum atque à nobis afficiendum, ubi *tale proponimus argumentū.* Cuicunq; divinus honor tribuitur ac tribui jubetur, is eſt verus Deus. At Spiritui ſancto divinus honor tribuitur ac tribui jubetur. Ergò Spiritus ſanctus eſt verus Deus: Major propoſitio Diſp. ſuperiore comprobata eſt, & *διαῤῥήδην* extat Eſa. 42. v.8. *Ego Iehovah, hoc eſt nomen meum, & gloriam meam alteri non dabo.* Aſſumtum probatur hoc modo: 1. Per nomen Spiritus ſancti *jurari* poteſt Rom.9.v.1. *Veritatem dico in Chriſto, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in Spiritu ſancto*: jam verò per nomen ſolius veri Dei jurare

debet. Deuter. 6. verſ.13. 2. *In nomine Spiritus ſancti baptizamur.* Matth. 28. v.29 *Baptizate omnes Gentes in nomine Patris, Filij & Spiritus ſancti*: jam verò Baptiſmus eſt *fœdus cum Deo initum.* 1. Petr.3.verſ.21. 3. Spiritus ſanctus à Seraphim adoratur: Is enim, qui Prophetæ dixit: *Vade, obtura aures populi hujus &c.* cœleſti iſtâ δοξολογίᾳ ab Angelis honoratur Eſa.6. v.3.5.6. atqui Spiritum ſanctum ea dixiſſe teſtis eſt Apoſtolus Actor. 28. v.25. Ergò Spiritus ſanctus eſt, quem adorant Seraphin: unde in Synodo Conſtantinopolitana rectè additum eſt Symbolo Nicæno, *quod Spiritus ſanctus cum Patre & Filio ſimul adoretur & conglorificetur*: jam verò cultus adorationis ſoli Deo debetur Deuter.6. verſ.13. 4. Denique mentio peculiaris *cujuſdam peccati in Spiritum ſanctum.* Matth.12. v.31. Marc.3.v.29. Luc.12. v.10. 1.Joh.5.v.13. quod quale ſit, ſuo exponetur loco: jam verò, *ut unus eſt Legiſlator* Jac. 4.v.12. ita etiam *ſoli Deo peccamus.* Pſ.51.v.2. (לְךָ לְבַדְּךָ חָטָאתִי, *tibi ſoli peccavi.*) Rectè igitur in tertio Symboli Articulo profitemur, nos non ſolùm in Patrem & Filium, ſed etiam in Spiritum S. credere, quippe qui cum Patre & Filio eſt unus verus Deus. Credimus ergò in Spiritum ſanctum, qui à Patre & Filio procedens ex plenitudine poteſtatis ſanctam Eccleſiam Catholicam efficit in communione Sanctorum, quorum mentes ſuis donis illuſtrat, ut remiſſis propter Chriſtum peccatis vitam æternam conſequantur.

CAPUT IV.

De perſonali S.S. proprietate.

59. Dicta hæc ſint de primo tractatus hujus membro, videlicet de vera Spiritus S. Deitate; accedamus ad alterum, quod *de perſonali Spiritus ſancti proprietate* differet. Eſt autem Spiritus S. perſonalis proprietas ἡ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ αἰώνιος ἐκπόρευσις, de qua in Symb. Athanaſ. ita habetur: *Spiritus S. non factus, nec creatus, nec genitus, ſed à Patre & Filio procedens.* De hac ineffabili proceſſione Spiritus S. teſtantur dicta 1. quæ ὄντα ῥητῶς proceſſionem iſtam exprimunt, Johan.15.v.26. τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ πατρὸς ἐκπορεύεται. Cogitent piè eruditi, an quodammodo huc referri poſſit locus Apoc.22. v.1. *Oſtendit mihi fluvium aquæ vivæ, ſplendidum tanquam cryſtallum,* ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀρνίου: agitur quidem propriè eo in loco de effuſione copioſa Spiritus S. in cives cœleſtis Hieroſolymæ, interim tamen obſervandum eſt idem vocabulum hîc uſurpari, quod de æterna illa & ineffabili proceſſione uſurpatur. Joh.15. v.26. nim. quia miſſio in tempore facta eſt manifeſtatio proceſſionis ab æterno. 2. in quibus Spiritus S. dicitur *Spiritus oris Domini, Spiritus labiorum ejus ſpiraculum omnipotentis.* Job.33.v.4. *Spiritus Domini fecit me, & ſpiraculum omnipotentis vivificavit me* (in Hebræo eſt נִשְׁמַת poſitum in regimine LXX. πνοὴ, quæ vocula uſurpatur Act.2. v.2. in viſibili effuſione Spiritus S.) Pſal.33. v.6. *Verba Domini cœli formati ſunt, & Spiritu oris ejus omnis exercitus eorum* v.4. *Meſſias Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium.* 2. Theſſ.2. v.8. *Spiritu oris ſui interficiet iniquum.* 3. In quibus dicitur *Spiritus faciei Domini*, Eſai.57. v.16. *Spiritus qui eſt à facie mea, induet corpus.* רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף 4. In quibus dicitur *Spiritus ex Deo.* 1.Cor.2.v.12. *Non accepimus ſpiritum mundi, ſed Spiritum qui eſt ex DEO* (τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, per æternam ſcilicet proceſſionem.) 5. In quibus dicitur, Spiritum à Patre & Filio in tempore mitti, quia illa miſſio in tempore eſt manifeſtatio proceſſionis æternæ. Eſ. 44. v.3. ſic dicit Dominus: *Effundam aquas ſuper ſitientem, effundam Spiritum meum &c.* id Joh. 7.v.38. refertur ad Spiritum ſanctum. Ezech. 36. v.25. *Spargam ſuper vos aquam mundam.* verſ.26. *Spiritum meum dabo in medium veſtri* (apud Eſaiam in Hebræo eſt יצק, quod notat copioſam effuſionem inſtar fluminis:) Ezech. 39. v.29. *Effudi Spiritum meum ſuper domum Iſrael.* Joël. 2. v. 28. 29. *Effundam Spiritum meum ſuper omnem carnem.* Act.2. v.17. ejus complementum oſtenditur. Zach.12.v.10. *Effundam Spiritum gratiæ & precum ſuper domum David.* Luc.24. v.49. dicit Chriſtus, *Mittam vobis promiſſionem Patris* Johan.14.verſ.26. *Pater mittit Spiritum ſanctum in Chriſti nomine* cap.15. v.26. *Filius mittit Spiritum ſanctum à Patre.* c.16.v.7. *mittit Spiritum* c.20,22. *inſufflando dat Apoſtolis Spiritum.* Actor.10.v.45. *ſuper Gentes effunditur donum Spiritus.* Gal. 4 v.6. *mittit Deus Spiritum Filij in corda credentium.* Tit. 3. verſ.6. *Deus effundit in nos Spiritum opulenter.* 1. Petr. 1. v. 12. *Per Spiritum ſanctum de cœlo miſſum.* Apocal.5.v.6. *Agnus habebat ſeptem oculos, qui ſunt ſeptem Spiritus miſſi in orbem terrarum.* 6. In quibus dicitur *Spiritus Dei*, id eſt, Patris & Filii, nimirum, quia à Patre & Filio procedit: ubi obſerva, quòd dicatur Spiritus אֱלֹהִים in plurali, Geneſ.1.v. 2. quia eſt Patris & Filii Spiritus ab utroque procedens. Talia dicta, in quibus Spiritus ſanctus dicitur *Spiritus Dei, Spiritus Domini, Spiritus Elohim, Spiritus Patris, Spiritus Filij,* continentur in Scripturis longè plurima. 7. Denique in quibus etiam abſolutè dicitur *Spiritus*, primaria enim & potiſſima appellationis iſtius ratio conſiſtit in eo, quòd à Patre & Filio per æternam ſpirationem procedit Spiritus ſanctus.

60. De hac perſonali Spiritus S. proprietate, ut diſſeramus uberiùs, ipſa rei neceſſitas requirere videtur. Ac primò omnium quæritur, quid propriè notet ἐκπόρευσις? *Reſp.* πορεύομαι generale nomen eſt, ſignificans iter ingredior, proficiſcor, viam ineo. 1.Petr.3. v.22. Chriſtus πορευθεὶς εἰς οὐρανὸν Matth.25.v.16. πορευθεὶς ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβών. Sic & LXX. Geneſ.24.v.4. πορεύσῃ εἰς τὴν γῆν μου. verſ.10. ἐπορεύθη εἰς μεσοποταμίαν & alibi paſſim ἐκπορεύεσθαι, id eſt, egredi uſurpatur. 1. fluminum ortu, Gen.2.v.10. ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ. Ezech.47.v.1. ἰδοὺ ὕδωρ ἐξεπορεύετο ὑποκάτωθεν τοῦ αἰθρίου τοῦ οἴκου. 2. de hominibus locum mutantibus Geneſ.24.v.11. ἡνίκα ἐκπορεύονται αἱ ὑδρευόμεναι v.13. αἱ θυγατέρες ἐκπορεύονται. v.15. ἡ Ῥεβέκκα ἐξεπορεύετο &c. 3. de manifeſtatione Dei in ſigno externo Pſal.68.v.8 ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαί σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου. Mich.1. v.3. Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. 4. de Angelis locum mutantibus ac ſeſe manifeſtantibus. Zach.2.v.3. Ἄγγελος ἕτερος ἐξεπορεύετο. 5. de nativitate ex utero. Jud. 8. v.30. τῷ Γεδεὼν ὄντες υἱοὶ ἑβδομήκοντα, ἐκπορευόμενοι ἐκ μηρῶν αὐτοῦ. 6. de egreſſu verbi ex ore. Deut. 8. verſ.3. Matth. 4. verſ.4. Non in ſolo pane vivit homo, ſed ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. Matth.15. verſ.18. τὰ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ

Perſonalis S.S. proprietas.

ἐκπόρευσις quid notet.

ἐκ τοῦ ςόματός ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται. Denique generalis quodammodo eſt hujus vocabuli ſignificatio. Sic dicitur μέτρον ἐκπορευόμενον Zach. 5. v. 6. ἅρματα ἐκπορευόμενα Zach. 6. v. 1. ὁ κρύςαλλος ἐκ γαςρὸς τίνος ἐκπορεύεται; Job. 38. v. 29. ὁ ὄφις ἐκπορεύεται διὰ τοῦ τοίχου. 1. Regum 4. verſ. 33. &c.

61. Primam ſignificationem adhiberi poſſe ad explicandam & adumbrandam quodammodo Spiritus S. à Patre & Filio ἐκπόρευσιν æternam, oſtendit locus Apocal. 22. v. 1. ἔδειξέ μοι καθαρὸν ποταμὸν ὕδατος ζωῆς ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀρνίου, id quod de Spiritu S. intelligendum eſſe, evincit collatio hujus loci cum Johan. 7. v. 38. Juſtin. etiam vocem ἀπορροίας uſurpat de Spiritu ſancto. Quemadmodum fluvius ejuſdem Naturæ eſt cum fonte, ex quo promanat, ſic Spiritus ſanctus ita procedit à Patre & Filio, ut tamen ejuſdem Naturæ ſit particeps. Beda libr. 1. in Marcum cap. 1. *Scimus fontem, rivum, ſtagnum tantam æqualitatem continere, ut ſi de quolibet illorum in aliud infundas, nullam diſſimilitudinem in eis invenias: dummodo nulla impuritas extrinſecus accedat. Quis ergò ſciens hæc in terra viſibili invisibilis creatoris Trinitatem & unitatem credere nequit? quis ſciens fontis & rivi & ſtagni unam eandemq; ſubſtantiam, id eſt, aquam; intelligere non poteſt illud, quod Dominus in Evangelio dicit: Qui me videt, videt & Patrem.* Hùc referri etiam poteſt, quod voce effuſionis Scriptura utitur in deſcribenda viſibili Spiritus ſancti miſſione.

62. Secunda vocabuli ſignificatio ſecludenda eſt ab hoc myſterio, non enim Spiritus ſanctus à Patre & Filio procedit loci mutatione, ſed in Patre & Filio manens procedit ejuſdem eſſentiæ communicatione. Spiritus ſanctus ita eſt ἐκ τοῦ Θεοῦ 1. Cor. 2. v. 12. ut tamen maneat ἐν τῷ Θεῷ, perinde ut Filius ita à Patre naſcitur, ut tamen *ſit & maneat in Patris ſinu.* Johan. 1. v. 18. *in Patre, & Pater in ipſo* Johan. 14. v. 10. Tertia & quarta ſignificatio itidem parùm conferre poſſunt ad myſterii hujus explicationem. Quinta ſignificatio oſtendit in diſtinguenda Spiritus ſancti ἐκπορεύσει à γεννήσει Filii, non poſſe nudis vocabulis inſiſti, & ex propria quadam vocabulorum affectione diſcrimen erui, quippe cùm ἐκπόρευσις uſurpetur de Nativitate, quam etiam verbo ἐξέρχεσθαι Græci exprimunt.

63. Sextam ſignificationem quodammodo hùc adhiberi poſſe oſtendit locus Eſai. 59. verſ. 21. τὸ πνεῦμα τὸ ἐμὸν ὅ ἐςιν ἐπί σοι καὶ τὰ ῥήματά μου ἃ ἔδωκα εἰς τὸ ςόμα σου, οὐ μὴ ἐκλίπῃ &c. ubi *Spiritus & verbum Dei* conjunguntur, cum verbum ſit vehiculum & officina Spiritus S. per quod in cordibus hominum eſt efficax. Quemadmodum igitur verbū ex ore hominis ἐκπορευόμενον ἀπεικονίζει τὸν λόγον ἐνδιάθετον, viciſſim ὁ λόγος ἀπεικονίζει τὸν νοῦν: ita Spiritus S. propter eſſentiæ identitatem refert Filium, Filius Patrem. Sed noſtrum verbum ita procedit ex corde, ut ſit ſonus evaneſcens: at Spiritus ſanctus ita procedit, ut ſit perſona ſubſiſtens.

64. Ἐκπόρευσιν illam ineffabilem explicat etiam quodammodo nomen Spiritus, ita enim procedit tertia perſona Trinitatis, ut reſpectu illius ἐκπορεύσεως ſit & dicatur Spiritus ſanctus, & ſpiraculum omnipotentis. Quemadmodum Spiritus in homine eſt quaſi vinculum omnia continens: ita Spiritus ſanctus *eſt firmiſſimum & indiſſolubile Trinitatis vinculum.* Bernhard. ſerm. de Feſt. Pentec. col. 164. *Spiritus S. eſt medium ingeniti & unigeniti, hoc eſt, utriusq; nexus & medium.* Damaſc. lib. 1. orth. fid. c. 20. *Spiritus eſt homini coævus, non poſterior tempore ipsâ animâ corpus informante: ita Spiritus eſt Patri & Filio coæternus tempore nequaquam poſterior.* Spiritus hominis eſt primum animæ organum: ita Spiritus ſanctus eſt ſubſtantialis Dei virtus, per quam Deus agit. Magna tamen eſt differentia inter Spiritum Dei & noſtrum. Spiritus Dei eſt ὁμούσιος, ejuſdem omninò Naturæ & eſſentiæ cum ipſo; noſter autem Spiritus eſt corporeus, quippe exhalatio quædam ex tenuiſſima & ſubtiliſſima ſanguinis portione, nec ejuſdem omninò cum anima Naturæ.

65. Obſervanda etiam vox ſpiraculi, de quo ita diſſerit Damaſc. lib. 1. orth. fidei cap. 7. *Dato verbo, datur Spiritus.* Sed datur in divinis verbum, & quidem ſubſtantiale atque æternum. Ergò etiam Spiritus, & quidem ſubſtantialis atque æternus. Ratio deſumitur à ſimili, quo tanquam χειραγωγίᾳ introducimur ad myſterii hujus contemplationem. Sicut enim oris humani aſſiduus & inſeparabilis comes eſt Spiritus vel halitus ille corporeus, qui inter loquendum emittitur: ita verbo illi æterno Spiritum adeſſe oportet, ſed ejuſdem Naturæ, eſſentiæ & potentiæ: ſiquidem manifeſtum diſcrimen eſt inter noſtrum & æternum illum Flatum. 1. Noſter Spiritus ab hominis ſubſtantia prorſus alienus eſt, cùm ſit aër, qui attrahitur & emittitur: divinus autem Spiritus à Natura Patris & Filii non eſt diverſus, ſed utrique ὁμοούσιος. 2. Noſter Spiritus non immanet homini, nec eſt intimus, ſed extra profunditur, viciſſitudine quadam nunc ſubiens præcordia, nunc exiens, unde & ſeparatur à nobis: Spiritus divinus Patri & Filio intimè immanet & eſt inſeparabilis. 3. Quemadmodum λόγον nominantes non intelligimus ſermonem in aëre fuſum & evaneſcentem: ita Spiritum Dei dicentes, nequaquam intelligere poſſumus halitum corporeum à nobis expiratum, inque auras diſperſum & evaneſcentem. Qualis enim τοῦ λόγου, eadem etiam Spiritus ratio eſt. Atqui λόγος non eſt tranſitorius. E. nec Spiritus. 4. Spiritus noſter nō eſt ὑπόςασις: at Dei Spiritus peculiare eſt ὑφιςάμενον. 5. Spiritus humanus & temporalis eſt, principium finemque obtinens durationis, neque delectum boni habet, aut propoſitum ad voluntatem ad bonum, cùm ſit rationis expers: divinus ille Spiritus & æternus eſt, nec ſolùm rationalis, ſed etiam ſummè bonus, dona ſua cumulatè in omnes effundens. Hactenus Damaſc. interp. D. Pelargo.

66. Hæc ita balbutire poſſumus de illa ἀκαταλήπτῳ καὶ ἀῤῥήτῳ Spiritus ſancti ἐκπορεύσει, ex quibus quodammodo intelligi poteſt, quid reſpondendum ſit, ſi quæratur ſecundo loco, quid diſcriminis intercedat ἐκ τῆς τοῦ λόγου γεννήσεως, καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως? Dicimus enim cum Auguſtino lib. 3. contra Maximin. Arianum c. 14. *Quid inter naſci & procedere interſit, de excellentiſſima Natura loquens explicare quis poſſit?* cum Nazianzeno orat. de Spiritu ſancto. Τίς οὖν ἡ ἐκπόρευσις; εἰπὲ σὺ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ πατρὸς, κἀγὼ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ φυσιολογήσω καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ πνεύματος, καὶ παραπληκτίσομεν ἄμφω εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ μυςήρια παρακύπτοντες: cum Rob. Holchet. quæſt. 10. determinat, referente Biele 1. ſent. diſt. 13. quæſt. un. *Dignè loqui de perſonis, vim tranſcendit rationis,* *Quid interſit inter naſci & procedere.*

ſti Rom 8.v.9. Phil.1.v.19. 1.Petr.1.v.11. *unde ſic argumentamur.* Quæ ratio eſt, ut Spiritus ſanctus dicatur & ſit Spiritus Patris, eadem etiam ratio eſt, ut ſit & dicatur Spiritus Filii, Atqui propter æternam à Patre proceſſionem ſeu ſpirationem Spiritus ſanctus eſt & dicitur Spiritus Patris. Ergò propter eandem rationem eſt & dicitur Spiritus Filii. Auguſt. de fide ad Petrum cap.11. *Nullatenus dubitandum eſt, eundem Spiritum ſanctum à Patre & Filio procedere, quia non genitus, ſed unus eſt Patris & Filij Spiritus.* Refer huc locum egregium 1.Corinth.2.verſ.11. quare Spiritus ſanctus dicitur Spiritus Dei? v.12. quia eſt Spiritus ex Deo: Item quare ὁ λόγος. ſecunda Trinitatis perſona dicitur Filius Patris? quia eſt μονογενὴς παρὰ πατρός: Sic eâdem ratione, quare tertia Trinitatis perſona dicitur Spiritus Filii? quia à Filio procedit ab æterno.

Objectio contra argumentum à Spiritus ſancti appellatione.

74. *Si quis excipere velit,* Spiritum ſanctum dici Spiritum Filii propter eſſentiæ ταυτότητα. *Reſp.* ſi hæc ratio haberet locum, tùm Pater etiam dici poſſet Spiritus Filii, & Filius Spiritus Patris, quia ſunt unum eſſentiâ: at hoc nemo ſaniorum Theologorum unquam conceſſerit: præterea Spiritus Filii dicitur relativè, quæ relatio non poteſt fundari in abſoluta eſſentiæ communitate atque unitate, confunditur ergò abſolutum & relativum. *Si aliter excipiatur, dici Spiritum Filij, quia Filius in tempore eum mittit, atq; ejus miſſionem promeretur.* *Reſp.* ſtatim in prima creatione dicitur Spiritus Elohim Patris & Filii Spiritus, imò ante conditum mundum ab æterno eſt Filii Spiritus, ubi hæc ratio nondum habuit locum: præterea invertitur ordo conſequentiæ, ideò enim Filius in tempore mittit Spiritum ſanctum, quia ab æterno eum ſpirat, miſſio in tempore eſt conſequens & manifeſtatio proceſſionis æternæ. *Thom.* p.1. q.43. artic.4. *miſſio in ſui ratione importat proceſſionem ab alio & in divinis ſecundum originem.* *Biel.* 1.ſent.diſt.15. q.unic. *mitti dicit proceſſionem temporalem connotando æternam.*

2. Dicitur Spiritus oris & labiorum Chriſti.

75. *Secundò Spiritus ſanctus dicitur* Spiritus oris Chriſti 2. Theſſ.2.v.8. *Spiritus labiorum Chriſti* Eſai.11.v 4. unde *ſic argumentamur.* Propter quam rationem Spiritus S. dicitur *Spiritus oris Jehova* Pſal 33.v.6. *& ſpiraculum omnipotentis* Job. 33.v.4. propter eadem dicitur etiam Spiritus oris Chriſti. Connexio eſt manifeſta, propter ſpirationem enim eſt, & dicitur Spiritus, ſi duplex ſpiratio, duplex etiam erit Spiritus. Atqui illud fit propter æternam à Patre ſpirationem ſeu proceſſionem. Ergò & hoc propter æternam à Filio ſpirationem ſeu proceſſionem fieri dicendum eſt. *Si excipere velint dicta Eſaia & Pauli agere tantùm de vi & efficacia Evangelij, quod ex ore Chriſti prolatum eſt.* *Reſp.* hæc explicatio non eſt ſufficiens, quia per illud Evangelium efficax eſt Spiritus ſanctus, & cum eo adeſt, qui propter dicitur Spiritus Chriſti, quia ab æterno ab eo procedit. Spiritus cum verbo ſæpè conjungitur, nuſpiam autem pro ἰσοδυνάμῳ accipiuntur.

3. In tempore mittitur à Filio.

76. *Tertiò Spiritus ſanctus in tempore mittitur à Filio,* Luc.24. v.49. *Mittam vobis promiſſionem Patris mei,* hoc eſt, promiſſum à Patre Spiritum. Joh.15.v.26. *ego mittam vobis Paracletum à Patre.* c.16.v.7. *cùm abiero, mittam eum,* (Spiritum ſanctum) vobis: unde ſic argumentamur. Perſona divina non mittitur, niſi ab ea, à qua eſt producta: Atqui Spiritus ſanctus mittitur à Filio, Ergò etiam procedit à Filio. Major eſt manifeſta. Auguſt.2. de Trin.cap.5. *Solus Pater nunquam legitur miſſus.* Filius à Patre mittitur, quia ab ipſo eſt ab æterno genitus. Spiritus ſanctus° à Patre mittitur, quia ab æterno ab ipſo procedit: utique ergò eadem ratio erit miſſionis Spiritus ſancti à Filio, quia ab ipſo procedit: *Si excipere quis velit, etiam de Filio dicunt,* Eſa.48.v.6. *quòd à Spiritu ſancto mittatur, cum tamen ab eo non ſit genitus.* *Reſp.* referendum hoc eſt ad humanam Chriſti Naturam, juxta quam Chriſtus plenitudine Spiritus ſancti unctus ab eodem etiam ad officium redemtionis miſſus eſt.

4. Chriſtus in ſufflando dat Spiritum S.

77. *Quartò Chriſtus* in ſufflando dedit Spiritum ſanctum Apoſtolis Joh.20.v.22. unde ſic argumentamur. Propter quam rationem tertia Trinitatis perſona eſt ſpiraculum omnipotentis, propter eandem etiam inſufflando Spiritum S. Chriſtus dedit Apoſtolis. Atqui dicitur ſpiraculum Patris omnipotentis, quia ab ipſo ſpiratur ab æterno. Ergò etiam idipſum externo flatus ſymbolo docere Chriſtus voluit. Auguſt. tr.99. in Joh. *Si non à Filio Spiritus procederet, non poſt reſurrectionem ſe repræſentans diſcipulis ſuis inſufflans diceret: Accipite Spiritum ſanctum: quid enim aliud ſignificavit illa inſufflatio, niſi quod procedat Spiritus ſanctus, & ab ipſo.* tract.121. in Joh. *Inſufflando ſignificavit Spiritum ſanctum non Patris ſolius eſſe Spiritum & ſuum.*

5. Spiritus S. de Chriſto accipit, quòd revelat.

78. *Quintò obſervandus eſt locus* Joh.16.v.14. & 15. *Spiritus ille veritatis,* inquit Chriſtus, *me glorificabit, quia de meo accipiet, quod renunciabit vobis: omnia quæ habet Pater, mea ſunt, propterea dixi, quod de meo accipiet, quod annunciabit vobis.* Ex hoc dicto complura erui poſſunt argumenta. Aut in tempore accipit Spir.S. à Filio ſapientiam illam, quâ inſtruit Apoſtolos, aut ab æterno per proceſſionem. Non prius, quia hoc adverſatur ſummæ perfectioni Spiritus ſancti: præterea ſapientia illa eſt ipſa Spiritus ſancti eſſentia, quam in tempore non accipit: manet ergò poſterius, & per conſequens etiam à Filio procedit. Si enim per proceſſionem à Filio Spiritus ſanctus accipit ſapientiam, utique etiam à Filio procedit. Auguſt. tract.99. in Johan. *Sic debemus accipere, quod de Spiritu ſancto dictum eſt, non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunq; audiet, loquetur: ut intelligamus non eum eſſe à ſemetipſo. Non loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunque audiet, loquetur, ab illo audiet, à quo procedit. Audire illi ſcire eſt, ſcire vero eſſe. Quia ergo non eſt à ſemetipſo, ſed ab illo à quo procedit, à quo illi eſt eſſentia, ab illo ſcientia, ab illo igitur audientia, à quo nihil eſt aliud quam ſcientia: nec moveat, quod verbum futuri temporis poſitum eſt, illa quippe audientia ſempiterna eſt, quia ſempiterna eſt ſcientia.*

Exceptiones Græcorum contra dictum Johan. 16. v.14.

79. *Excipiunt Græci,* Spiritum ſanctum dici accipere *de ſapientia Filij, quia nihil doceat contrarium iis, quæ docuit Filius:* dicunt etiam *de meo ſignificare de meo theſauro, qui eſt Pater ac ſi Filius diceret: inde accipiet, unde ego accepi.* *Reſp.* Coacta hæc ſunt, ut cuivis primo appareat intuitu. Si enim ideò dicitur Spiritus ſanctus accipere à Filio, quia nihil contrarium docet iis, quæ Filius docuit, utique & ipſe Filius dicendus eſſet accipere ſua à Spiritu ſancto, propter eandem conſenſionem. Deinde rectè quidem dicitur & Filium & Spiritum ſanctum habere ſuam eſſentiam à Patre, Filium quidem γεννητῶς, Spiritum ſanctum ἐκπορευτῶς.

næ, ſed non debet negari Spiritum S. habere etiam à Filio ſuam eſſentiam.

80. Ita namque ex dicto Chriſti colligimus ulterius: Quæcunque Pater habet, ea etiam ſunt Filii. Pater autem habet hoc, ut ab ipſo procedat Spiritus S. Ergò etiam hoc habet Filius Auguſt. 15. de Trinit. cap. 26. *Si quicquid habet, de Patre habet Filius, de Patre habet utique, ut ab illo procedat Spiritus ſanctus.* Denique quod hoc loco dicit Chriſtus: *Non loquetur à ſemetipſo Spiritus ſanctus, ſed quæcunq; audierit, loquetur*: id conferendum cũ Joh. 6, 19. *nõ poteſt Filius à ſemetipſo operari niſi Patrem operantem viderit*, & cum Joh. 8, 28 *quæ audivi à Patre, hæc loquar in mundo.* Filius non operatur à ſemetipſo, quia non eſt à ſe, ſed à Patre per æternam generationem; Filius audit à Patre accipiendo ab eo eſſentiam & ſapientiam divinam per æternam generationem: ita etiam Spiritus ſanctus non loquitur à ſemetipſo, quia non eſt à ſeipſo, ſed à Patre & Filio æternam utique proceſſionem, ut ſic in iſtis dictis, tùm eſſentiæ unitas, tùm etiam perſonalis diſtinctio Patris, Filii & Spiritus ſancti exprimatur.

81. *Sed & conſiderandus eſt nexus verborum Chriſti. Spiritus ſanctus de me accipiet*, inquit, *quod vobis renunciabit, quia quæcunq; habet Pater, mea ſunt*: quaſi dicat, ſicut a Patre S.S. eſt per æternam proceſſionem, unde eum mittit: ſic & à me eſt per æternam proceſſionem, unde eum mitto: atque hinc utraque locutione utitur Scriptura. Pater mittit Spiritum S. in nomine Chriſti. Joh. 14. v. 26. & Filius mittit Spiritum S. à Patre Johan. 15. v. 26. Pater mittit Spiritum Filii ſui Galat. 4. verſ. 6. & Filius mittit promiſſionem Patris ſui Luc. 24. verſ. 49.

82. Hæc ex Scripturis petita fundamenta nobis ſufficiunt. Quidam addont plura argumenta. Si negetur S.S. à Filio procedere, incertus erit ordo perſonarum Trinitatis, & nulla erit relatio Filii ad S.S. quod abſurdum. Connexio probatur: ſi enim non procedit Spiritus à Filio, dubium erit, an Filius an verò S.S. ſit perſona Trinitatis ſecunda? nulla inſuper oſtendi poterit S.S. relatio ad Filium. Naſcitur ex Patre Filius, procedit à Patre Spiritus S. ſi negetur à Patre procedere Spiritus, quæ erit hujus ad illum relatio? *Si excipiant Græci, concedere ſe a Patre per Filium procedere Spiritum S. atq; ita perſonarum ordinem & Spiritus S. ad Filium relationem conſervari.* *Reſpon.* aut una eſt & eadem proceſſio Spiritus ſancti à Patre ſimul & Filio, aut diſtincta eſt proceſſio à Patre, à proceſſione per Filium: prius aſſeri nequit, quia datâ duplici proceſſione duplex erit Spiritus. Manet ergo poſterius.

Argumenta Scholaſticorum. 83. Thomas pag. 1. q. 36. art. 2. his utitur rationibus ad demonſtrandam Spiritus ſancti à Filio proceſſionem. 1. Si non eſſet Spiritus ſanctus à Filio, non poſſet ab eo perſonaliter diſtingui, non enim poſſibile eſt dicere, quòd ſecundùm aliquod abſolutum perſonæ divinæ diſtinguantur ad invicem, quicquid enim in divinis abſolutè dicitur, ad unitatem eſſentiæ pertinet. Ergo ſolis relationibus perſonæ diſtinguuntur, relationes autem non diſtinguunt, niſi ut ſunt oppoſitæ, quia Pater habet duas relationes. 2. Convenit ratio proceſſionis. Filius procedit per modum intellectus, S.S. per modum voluntatis, ut amor: neceſſe eſt autem, quod amor à verbo procedat, non enim aliquid amamus, niſi ſecundum, quod mentis conceptione apprehendimus. 3. Ab uno non procedunt plura abſque ordine, niſi in illis ſolum, quæ materialiter differunt, ſi ergò procedunt a Patre duæ perſonæ, oportet inter eas eſſe ordinem. Sed has Thomæ, ut & Scoti rationes tanquam inſufficientes impugnat Occamus, ideoque ipſe, & qui eum ſequitur Biel. 1. ſent. diſt. 11. q. 1. ſtatuunt, *eſſe hanc propoſitionem de fide ſolum, quod a Filio etiam procedit Spiritus ſanctus*: ponunt etiam hoc argumentum, quod vocant perſuaſionem: Quicquid Patri competit, cuilibet perſonæ, alteri attribuendum eſt, niſi contrarium ſit expreſſum in Scriptura ſacra, vel ab Eccleſia determinatum, vel evidenter ſequatur ex præmiſſis in ſacra Scriptura expreſſis vel per ſe vel mediantibus propoſitionibus per ſe notis, quandocunque enim aliqua ſunt una res numero, ſimpliciſſimæ & indiviſibilis, quicquid dicitur de una, dicetur de alia.

84. Nos, uti dixi, contenti ſumus argumentis illis, quæ ex Scriptura produximus ad confirmandam Spiritus S. a Filio proceſſionem, quibus jam ſubjungimus conſenſum priſcorum Græcæ Eccleſiæ Doctorum, à quibus recentiores hac in parte diſſentiunt. *Teſtimonia Patrum.* Didymus Alex. lib. 2. de Spiritu ſancto. *Salvator, qui eſt veritas, dicit: Non loquetur a ſemetipſo (Spiritus ſanctus) hoc eſt, non ſine me & ſine meo, & Patris arbitrio, quia inſeparabiliter eſt a me & a Patris voluntate, quia ex ſe non eſt, ſed ex Patre & me eſt.* Athanaſ. in Symb. *Spiritus ſanctus a Patre & Filio non factus, nec creatus nec genitus, ſed procedens.* Baſil. lib. de S.S. cap. 18. *Spiritus ſanctus tanquam conſolator in ſeipſo exprimit conſolatoris* (Chriſti) *à quo miſſus eſt, bonitatem & in ſua propria dignitate ejus à quo proceſſit, majeſtatem illuſtrat.* Cyrill. lib. 10. in Joh. cap. 21. *Non eſt alienus à ſubſtantia Filii Spiritus, ſed ex ea naturaliter procedit, Naturâ omnino idem, in perſona verò propria ſubſiſtens.* Idem Epiſt. 10. nomine Concilii Epheſini ſcripta tom. 3. col. 32. *Spiritus appellatus eſt veritatis, & veritas Chriſtus eſt, unde & ab ipſo ſicut ex Deo Patre procedit.* Chryſoſt. 10 homil. de expoſ. ſymb. tom. 5. col. 720. *Ille eſt procedens de Patre & Filio S. qui dividit dona propria prout vult*: hinc in Concilio Lugdunenſi ſtatutum & repetitur cap. fideli de ſumm. Trinit. in 6. *Fideli ac devota profeſſione fatemur, quod Spiritus ſanctus æternaliter ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus principiis, ſed tanquam ex uno principio, non duabus ſpirationibus, ſed unicâ ſpiratione procedit, &c. hoc habet orthodoxorum Patrum atq; Doctorum Latinorum pariter & Græcorum incommutabilis & vera ſententia.* Vide plura Patrum Græcorum dicta apud Beſſarionem in Concilio Florent. ſeſſ. 8. Thom. de Aquin. opuſc. 1. cont. error. Græcor. cap. 32. Lomb. 1. ſent. diſt. 11.

85. Porrò quòd Baſilius, & alii ex Græcis Doctoribus ſcribunt, *Spiritum ſanctum procedere à Patre per Filium*, id non dixerunt eo ſenſu, quaſi duplicem conſtituere velint proceſſionem, vel negare, quod à Filio etiam procedat Spiritus ſanctus: ordinem tantùm perſonarum denotare voluerunt: à quo enim habet Filius ut ſit, ab eo etiam habet, ut de ſe procedat Spiritus S. id quod Græci exprimunt illâ phraſi, Spiritum ſanctum à Patre per Filium procedere, non negantes interim, eſſe unam Patris & Filii ſpirationem, & à Filio etiam procedere Spiritum S. perinde ut per Filium omnia dicuntur creata, & tamen ipſe etiam Filius rectè dicitur omnia condidiſſe. *Quo ſenſu veteres dicant Spiritum ſanctum procedere à Patre per Filium*

68. Re-

86. Recentiores Græci, ut Theophylact. & Damaſcenus lib. 1. orth. fid. cap. 11. ita à Patre per Filium Spiritum ſanctum procedere dicunt, ut interim negent à Filio ipſum procedere, ſed opponimus illis verba Auguſtini tract. 99. in Johan. & 15. de Trinitat. cap. 27. *Spiritus ſanctus non de Patre procedit in Filium, & de Filio procedit, ad ſanctificandam creaturam, ſed ſimul de utroq; procedit quamvis hoc Filio Pater dederit, ut quemadmodum de ſe, ita de illo quoq; procedat: neque enim poſſumus dicere, quod non ſit vita Spiritus ſanctus, cùm vita ſit Pater, vita ſit Filius, ac per hoc ſicut Pater cum vitam habeat in ſemetipſo, dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo, ſic ei dedit vitam procedere de illo, ſicut procedit & de ſeipſo.* Hactenus Auguſtin.

87 Ergo Spiritus ſanctus non procedit à Patre ἐμμέσως: interventu ſcilicet Filii, hac enim ratione uni perſonæ eſſet propinquior quàm alteri: ſed procedit ἀμέσως ab utroque, velut ex uno fonte eſſentiali, ut enim Pater & ὁ Λόγος ſunt unum eſſentiâ, ſic in producendo uno eodemque Spiritu conſubſtantiali ſunt unum eſſentiale principium, & ſub eſſentiæ unitate unum omninò in ſpirando συνδυαζόμενον, ita tamen, ut Pater facultatem illam ſpirativam habeat à ſeipſo, Filius autem à Patre per ineffabilem generationem accipiat. Auguſt. 15. de Trinitat. cap. 26. *Qui poteſt intelligere in eo, quod ait Filius: ſicut habet Pater vitam in ſemetipſo, non ſine vita exiſtenti jam Filio vitam dediſſe: ſed ita eum ſine tempore genuiſſe, ut vitam, quam Pater Filio gignendo dedit, coæternam ſit vitæ Patris, qui dedit, intelligat, ſicut habet Pater in ſemetipſo, ut de illo procedat Spiritus ſanctus, ſic dediſſe Filio, ut de illo procedat Spiritus ſanctus, & utrumque ſine tempore, atque ita dictum Spiritum S. de Patre procedere, ut intelligatur, quod etiam procedit de Filio, de Patre eſſe & Filio.*

88. Urgent Græci locum Joh. 15. v. 26. *Spiritus veritatis à Patre procedit* ubi non fit expreſſa mentio Filii. Reſp. 1. Chriſtus non addit excluſivam, quòd à ſolo Patre Spiritus S. procedat. 2. Multò minùs addit negativam, quod à Filio non procedat Spiritus ſanctus. 3. Ergo quò minus excludi debeat Filius ab illa ſeparatione, obſtant fundamenta ſuperiùs allegata. 4. Si valere deberet hæc conſequentia: Spiritus S. procedit à Patre. Ergò non à Filio, utique eadem ratione concludi poſſet. *Pater major eſt omnibus* Joh. 10. v. 29. Ergo etiam Spiritu S. major eſt. *Pater eſt ſolus verus Deus* Joh. 17. v. 3. E. Spiritus S. non eſt verus Deus. Hæ & ſimiles conſequentiæ ruinoſæ ſunt ac cadaveroſæ, quia excluſiva ſolus & univerſalis omnia reſpectum habet ad creaturas & Numina fictitia, non autem ad Filium & Spiritum S. Pari ratione quando Chriſtus dicit, S. S. procedere à Patre, non poteſt nec debet excludi Filius, quippe qui eſt unum cum Patre Johan. 10. v. 30. 5. Invertimus proinde argumentum. Spiritus S. procedit à Patre. Ergo & à Filio, ratio conſequentiæ eſt evidens, quia Pater eſſentiam ſuam, ex qua procedit S. S. communicavit Filio per æternam generationem, & quia Pater & Filius ratione eſſentiæ unum ſunt. 6. Ex quo colligimus, ſi vel maximè addita eſſet excluſiva, quò à ſolo Patre Filius procedat, non tamen inferri deberet, à Filio non procedere Spiritum ſanctum. Conjungimus alia Scripturæ loca: Matth. 11. v. 27. *nemo novit Patrem, niſi Filius,* vides additam excluſivam; at cave dixeris per eam etiam Spiritum ſanctum excludi, quippe *qui ſcrutatur profunditates Dei* 1. Corinth. 2. v. 10. Sic Chriſtus dicit Joh. 6. v. 46. *non quod Pater viderit quiſquam, niſi qui eſt à Patre, is vidit Patrem.* Johan. 1. v. 18. *Deum nemo vidit unquam, Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit nobis*: at per hæc non excluditur Spiritus ſanctus, quippe qui *locutus eſt per Prophetas, & de myſterio ſalutis noſtræ προμαρτύρεται.* 1. Petr. 1. v. 11. Rom. 1. v. 2. Sic Chriſtus dicit Joh. 14. v. 23. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*: hic itidem non excluditur Spiritus ſanctus, qui in piis Chriſtum diligentibus habitat 1. Cor. 3. v. 16. 1. Cor. 6. v. 16. 7. Si quæras, quid cauſæ ſit, quòd ſolius Patris expreſſam mentionem in proceſſione illa Spiritus ſanctus faciat. Reſp. verbis Auguſtini tract. 99. in Johan. 15. de Trinit. cap. 27. *Si & de Patre & Filio procedit Spiritus ſanctus, cur Filius dixit, de Patre procedit, cur putas, niſi quemadmodum ad eum ſolet referre, & quod ipſius eſt, de quo & ipſe eſt? unde illud eſt? quod ait*: Mea doctrina non eſt mea, ſed ejus, qui miſit me. *Si igitur intelligatur hîc ejus doctrina, quam tamen dixit non ſuam, ſed Patris, quanto magis illic intelligendus eſt, & de ipſo procedere Spiritum ſanctum, ubi ſic ait, de Patre procedit, ut non diceret, de me non procedit? à quo autem habet Filius, ut ſit Deus, eſt enim de Deo Deus, ab illo habet utique ut de illo etiam procedat Spiritus ſanctus, ac per hoc Spiritus ſanctus, ut etiam de Filio procedat, ſicut procedit de Patre, ab ipſo habet Patre.*

89. *Pergunt Græci & dicunt, confundi ordinem perſonarum, ſi dicatur à Patre & Filio procedere Spiritum ſanctum, commodius ergò eſſe, ut dicatur à Patre per Filium procedere,* cum Rom. 11. v. ult. *ita uſurpentur particulæ iſtæ*, ut ex Patre, per Filium, in Spiritu ſancto omnia eſſe aſſerant. Reſpond. obſervatur nihilominus ordo & diſcrimen perſonarum; fatemur enim, quòd Pater ſit à nemine, Filius autem à Patre: fatemur etiam, quod à Patre ab æterno naſcendo acceperit Filius, quod ne ipſo etiam procedat Spiritus S. ſed quia Patris & Filii eſt una eſſentia, ideò etiam una ſpiratio, ac proinde à Patre & Filio dicimus procedere Spiritum S. non autem à Patre per Filium, ne vel ſpiratio duplex & inæqualis introducatur, vel à Patre magis quàm à Filio Spiritum S. procedere intelligatur. Particulæ illæ ἐξ, διὰ, εἰς, propriè pertinent ad opus creationis & conſervationis, quod vocant opus ad extra, non autem ad æternam illam ſpirationem, quam vocant opus ad intra.

90. Porrò occaſione hujus concluſionis, quòd à Patre & Filio procedat Spiritus ſanctus, varias quæſtiones movent *Scholaſtici*: *Utrum Spiritus ſanctus prius vel plenius procedat à Patre, quam à Filio? An Pater & Filius ſint unum principium ſpirans Spiritum ſanctum? An Pater & Filius dici debeant duo ſpirantes, an v. duo ſpiratores? An Pater & Filius ſpirent Spiritum ſanctum in quantum unum, vel in quantum ſunt diſtincti? An Pater & Filius ſpirent omninò uniformiter Spiritum ſanctum? &c.* ſed rectè pronunciat Lombardus 1. ſentent. diſt. 12. lit. B. quòd quæſtiones iſtæ ſint *magis laborioſæ* (addo etiam curioſæ) *quam fructuoſæ*: meminerimus μὴ ὑπερφρονεῖν, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. Rom. 12. v. 3. *In ſumma illa Trinitate, quæ Deus eſt, intervalla temporum nulla ſunt*

Argumenta Græcorum recentiorum 1. Ex Joh. 15. v. 26.

6. Sequitur confuſio perſonarum.

Variæ Scholaſticorum quæſtiones

per quæ oſtendi aut ſaltem requiri poſſet, (ait Auguſt. 15. de Trin. cap. 26.) *utrum prius de Patre natus ſit Filius, & poſtea de ambobus proceſſerit Spiritus S. Æterna eſt Filij a Patre generatio, æterna etiam eſt Spiritus S. a Patre & Filio proceſſio.* Nec plenius à Patre quàm à Filio procedit Spiritus S. cùm Patris & Filii una ſit & indiviſa eſſentia, ex qua procedit Spiritus ſanctus. Pater & Filius ſunt duæ perſonæ ſpirantes propter pluralitatem ſuppoſitorum, non autem duo ſpiratores propter unam indiviſam ſpirationem.

An Spiritus ſit imago Filii.

91. Dicta hæc ſint de tertia quæſtione, an à Patre & Filio ſimul procedat Spiritus S. accedimus ad quartam. *An Spiritus S. ſit imago Filij, ſicut Filius eſt imago Patris?* Damaſc. lib. 1. orth. fid. c. 20. ita loquitur, *quod Spiritus S. ſit ἡ εἰκὼν Filij, ſicut Filius eſt ἡ εἰκὼν τοῦ πατρός:* ſequitur autem priſcos Græcæ Eccleſiæ Doctores. Baſil. lib. 5. contra Eunom. cap. 8. diſputat. *ὅτι εἰκὼν ἀληθὴς καὶ φυσικὴ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ τὸ πνεῦμα.* Apud Gregor. Nyſſenum ait Gregorius Thaumaturgus. *Unus Spiritus ſanctus ex Deo ortum & exiſtentiam habens, qui per Filium apparuit, imago perfecta, Filij perfecti.* Athan. in Epiſt. ad Serapionem pag. 364. Spiritum S. itidem vocat *imaginem Filij,* & hinc probat eandem Filii & Spiritus ſancti eſſentiam ſive Naturam.

92. *Quia vero κατὰ ῥητὸν ſoli Filio tribuitur, quòd ſit imago Patris.* Col. 1. v. 15. Hebr. 1. v. 7. ideò ſcriptores Eccleſiaſtici Latini ſoli Filio tribuunt, quòd ſit imago Patris. *Reſpondemus autem ex Thom.* p. 1. 35. art. 2. *Græci utuntur nomine Imaginis in ſenſu latiori pro perfecta ſimilitudine, & hac ratione recte dicitur, quòd Spiritus ſanctus ſit imago Filij: ſed ſi nomen imaginis accipiatur strictè pro ſimilitudine perfecta ejus, quæ ab alio naſcitur, tùm non poteſt dici, quod Spiritus ſanctus ſit imago Filij. Quamvis enim Spiritus S. ſua proceſſione accipiat eſſentiam Patris ſicut & Filius: non tamen dicitur natus: ita licet accipiat ſpeciem ſimilem Patris, tamen non dicitur Imago, quia Filius procedit, ut verbum, de cujus ratione eſt ſimilitudo ſpeciei ad id, de quo procedit: non autem de ratione amoris, quamvis hoc conveniat amori, qui eſt Spiritus ſanctus, in quantum eſt amor divinus.*

Miſſio Spiritus ſancti.

93. *Conſequens & manifeſtatio æterna iſtius ἐκπορεύσεως, hæc eſt miſſio Spiritus ſancti in tempore,* de ea igitur quinto loco quæratur, *quotuplex ea ſit, & an in perſona ſua detur Spiritus ſanctus, an tantùm in ſuis donis? Miſſio illa Spiritus ſancti* (quam Auguſt. 15. de Trin. c. 26. Beda lib. 2. hom. 11. vocant *proceſſionem temporalem*) nihil aliud eſt, quàm ipſius donatio. *Eſt autem duplex Spiritus S. miſſio.* Viſibilis & inviſibilis. *Datus enim eſt* (ait Lomb. 1. ſent. diſt. 15. lit. A.) *Viſibilis creatura demonſtratione,*

Viſibilis.

ſicut in die Pentecoſtes, aliisq; vicibus: & datur quotidie inviſibiliter, illabendo mentibus fidelium. De viſibili illa Spiritus ſancti miſſione ita ſcribit Auguſtin. 2. de Trin. cap. 5. *Facta eſt quædam creaturæ ſpecies ex tempore, in qua viſibiliter oſtenderetur Spiritus ſanctus &c. Hæc operatio viſibiliter expreſſa & oculis oblata mortalibus, miſſio Spiritus S. dicta eſt, ut non apparerent eis ipſa ſubſtantia, quâ & ipſe inviſibilis eſt & commutabilis, ſicut Pater & Filius, ſed ut exterioribus viſis corda hominum commota a temporali manifeſtatione venientis, ad occultam æternitatem ſemper præſentis converterentur*

94. Obſervant autem Scholaſtici quatuor diſtinctis vicibus, Spiritum ſanctum eſſe viſibiliter miſſum, qua de re ita ſcribit Thom. p. 1. q. 43. art. 7. *Facta eſt miſſio viſibilis Spiritus S. ad Chriſtum in baptiſmo ſub ſpecie columbæ, quod eſt animal fœcundum ad oſtendendum in Chriſto autoritatem derivandi gratiam per ſpecialem regenerationem: In transfiguratione ſub ſpecie nubis, ad oſtendendum exuberantiam doctrinæ: Ad Apoſtolos ſub ſpecie flatus, ad oſtendendum poteſtatem miniſterij in diſpoſitione Sacramentorum: ſub linguis igneis in feſto Pentecoſtes, ad oſtendendum effectum doctrinæ,* Biel. 1. ſent. diſt. 16. q. un paulò aliter accommodat. *In ſpecie columbæ ſignificatur columbina Chriſti ſimplicitas: In ſpecie nubis lucida elucidanda veritas: in ſpecie ignis fervida caritas: in figura linguarum loquentium prædicatorum integritas: in ſpecie flatus affectus vivacitas, flatus enim vitæ ſignum.* Latiùs & concinniùs ex Scripturis de viſibilibus illis ſignis: in quibus ſe manifeſtavit Spiritus ſanctus, diſſeri poterit ab induſtrio Interprete.

Inviſibilis.

Quæſtio: An dona tantùm Spiritus ſancti, an ipſe Spiritus detur credentibus.

95. Inviſibiliter adhuc quotidie mittitur Spiritus S. in corda credentium, ut novos motus in illis accendat. Galat. 4. v. 6. de hac inviſibili Spiritus S. miſſione quæritur, *an per ea tantùm dona Spiritus ſancti, an verò ipſe etiam Spiritus ſanctus detur?* Rectè autem ſcribit D. Lutherus ſuper 51. Pſalm *Omitto inutiles Scholarum diſputationes, loquatur ne* (Scriptura) *de perſona divina, an de dono Spiritus? quid enim hæc etiam accuratè diſputata ædificant? cùm habeamus clarum teſtimonium Chriſti:* Veniemus ad eum, & manſionem apud eum faciemus. *Habitat ergò verè Spiritus in credentibus, non tantum per dona, ſed & quoad ſubſtantiam ſuam, neque enim ſic dat dona ſua, ut ipſe alibi ſit aut dormiat, ſed adeſt donis & creatura ſua conſervando, gubernando, addendo robur &c.*

96. Referenda hûc dicta ſuperiùs theſi 48. allegata, quæ de inhabitatione Spiritus S. in credentibus loquuntur, ea namque non tantùm donorum, ſed ipſius Spiritus ſancti diſertam mentionem faciunt. Item quæ teſtantur Spiritum ſanctum eſſe omnipræſentem th. 37. ſi enim Spiritus ſanctus unà cum Patre & Filio adeſt creaturis omnibus, quomodo aberit à credentibus? ubi tamen diſtinguendi ſunt præſentiæ gradus, ut ibidem fuit oſtenſum. Arbitror autem eos, qui diſputant, Spiritum ſanctum dari tantùm ſecundùm ſua dona, hoc velle, quòd Spiritus ſanctus in cordibus credentium non de novo ſecundùm eſſentiam ſuam exiſtere incipiat, ſed novos tantùm motus accendat, cùm antea ratione univerſalis præſentiæ in illis revera præſens fuerit.

Error Lombardi quod S. S. ſit caritas noſtra.

97. Meritò etiam improbatur, quòd Lomb. ſcribit 1. ſent. diſt. 17. lit. B. *Spiritum S. eſſe amorem, ſive caritatem, quâ nos diligimus Deum & proximum.* Diſtinguenda ſunt effecta & χαρίσματα Spiritus ſancti ab ipſius perſona, diligimus ſanè Deum per Spiritum S. at affectivè, non formaliter. Pulcrè Bernh. tract. de dilig. Deo. *Deus eſt caritas dicente Iohanne: dicitur ergò rectè caritas & Deus & Dei donum: caritas dat caritatem ſubſtantiva accidentalem.* Præter alia argumenta longè plurima, quæ contra iſtam Lombardi opinionem proferri poſſunt, urgemus locum 1. Cor. 12. v. 21. & 1. Cor. 13. v. 1. Apoſtolus ibi dicit: Æmulamini chariſmata meliora, & adhuc excellentiorem viam vobis oſtendo. Si linguis hominum & Angelorum loquar, caritatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans &c. utiq; ergò charitas referenda eſt inter chariſmata Spiritus ſancti, aliàs nec illatio nec comparatio Apoſtolica locū habere poſſet.

fei. Gal. 5. verſ. 22. Caritas diſertè dicitur fructus Spiritus.

98. Expoſitis igitur quinque iſtis quæſtionibus, quibus perſonalis Spiritus ſancti proprietas, æterna ſcilicet ejus à Patre & Filio proceſſio quodammodo declaratur (1. Quid propriè notet ἡ ἐκπόρευσις. 2. Quid diſcriminis intercedat inter γέννησιν καὶ ἐκπόρευσιν. 3. An à Patre & Filio ſimul procedat Spiritus ſanctus. 4. An Spiritus S. ſit imago Filii. 5. Quotuplex ſit Spiritus S. miſſio, quæ eſt proceſſionis æternæ conſequens & manifeſtatio) his, inquam, ordine expoſitis finem imponimus ſecundo hujus tractatus membro, & progredimur ad tertium, in quo demonſtrandum erit, Spiritum ſanctum eſſe perſonam peculiarem à Patre & Filio realiter diſtinctam.

CAPUT V.

Quod Spiritus ſanctus ſit diſtincta à Patre & Filio perſona.

Spiritus ſanctus eſt perſona.

99. Spiritum S. eſſe perſonam ex definitione perſonæ demonſtrari poteſt. Omne ſubſiſtens, vivum, individuum, intelligens, incommunicabile, non ſuſtentatum ab alio, eſt perſona, (cui enim definitio eſſentialis competit, eidem etiam definitum competat neceſſe eſt. *Damaſc.* c. 8. Dial. τέλειος ὁρισμός ἐστιν ὁ ἀντιστρέφων πρὸς τὸ ὁριστόν.) Spiritus ſanctus eſt 1. ſubſiſtens, quia in creatione dedit & adhuc conſervat rebus omnibus ſuam ſubſiſtentiam, utique ergò ipſe eſt ὑφιστάμενον. 2. Vivum, quia viventibus dat vitam naturalem, credentibus ſpiritualem, utique ergò ipſe eſt eſſentialiter vita. 3. Individuum, quia propriam ſuam habet ὑπόστασιν, per quam à Patre & Filio diſtinguitur, ut theſi ſequente oſtendemus. 4. Intelligens, quia omniſcius & liberrimè agens, ut ſuperiùs oſtenſum fuit. 5. Incommunicabile, quia Spiritus ſanctus non eſt Pater, nec Filius, & viciſſim. 6. Non ſuſtentatum ab alio, quia ipſe potiùs unà cum Patre & Filio omnia conſervat & ſuſtentat. Obſervant quidam etiam generis mutatione oſtendi de perſona diſtincta ſermonem inſtitui, quando mentio fit Spiritus ſancti. Johan. 14. verſ. 26. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει. & cap. 15. verſ. 26. τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει, Epheſ. 1. verſ. 13. ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὅς ἐστιν ἀῤῥαβὼν &c. porrò uſitatum eſſe in ſacris literis, per ἑτέρων generum perſonas denotari, apparebit ex Gen. 3. v. 15. Matth. 28. verſ. 19. Galat. 3. verſ. 16. Coloſſ. 2. v. 19. &c.

A Patre & Filio diſtincta.

100. Perſonalem Spiritus ſancti à Patre & Filio diſtinctionem comprobat. *1. perſonalis ejus proprietas.* Spiritus ſanctus procedit ab æterno à Patre. Ergò alia perſona eſt Pater, à quo procedit, alia Spiritus ſanctus, qui à Patre procedit. Item Spiritus ſanctus procedit etiam à Filio ab æterno. Ergò alia perſona eſt Filius, à quo procedit, alia Spiritus ſanctus, qui à Filio procedit. *2. Illuſtris* θεοφάνεια in baptiſmo Chriſti, Matth. 3. verſ. 16. Marc. 1. v. 10. & 11. Luc. 3. v. 21. 22. Joh. 1. v. 32. & 33. *Patris vox auditur de cœlo, Filius in Iordane baptizatur, Spiritus ſanctus deſcendit in corporali ſpecie columbæ.* Ergò alia perſona eſt Pater, alia Filius, alia Spiritus S. quo referri etiam poteſt manifeſtatio Spiritus ſancti in nube lucida, in Chriſti transfiguratione. 3. *Dictum Chriſti* Johan. 14. v. 16. *Ego rogabo Patrem, & alium conſolatorem dabit vobis.* Ergò eſt alia & diſtincta perſona à Patre & Filio. 4. *Effuſio Spiritus ſancti* in die Pentecoſtes, non enim Pater nec Filius, ſed Spiritus S. cum ſuis donis ſuper Apoſtolos eſt effuſus, Act. 2. v. 3. & 4. 5. *Miſſio Spiritus ſancti* à Patre & Filio, de qua ſuperiùs egimus th. 59. membro 5. & theſi 67. Spiritus ſanctus mittitur à Patre. Ergò alia perſona eſt Pater, qui mittit, alia perſona eſt Filius, qui mittitur. Spiritus ſanctus mittitur etiam à Filio, Ergò alia perſona eſt Filius, qui mittit, alia Spiritus ſanctus, qui mittitur. 6. *Omnia illa dicta,* quæ probant tres eſſe verè & realiter diſtinctas Trinitatis perſonas, de quibus egimus in diſp. de tribus Elohim theſi 40. & quæ in ſpecie probant Patrem eſſe perſonam à Spiritu ſancto, *verè & realiter diſtinctam*, de quibus egimus in diſput. de æterno Patre & Filio th. 12. Filium eſſe perſonam verè & realiter à Spiritu ſancto diſtinctam, de quibus vide ejuſd. diſp. th. 181. Ex hiſce enim ſequitur vi relationis, quòd Spiritus ſanctus ſit perſona verè & realiter à Patre & Filio diſtincta. 7. *Denique referenda huc omnia dicta*, quæ diſtinctam Patris, Filii & Spiritus ſancti mentionem faciunt, quæ verè tertiæ Trinitatis perſonæ peculiariter nomen Spiritus ſancti tribuunt &c. ubi peculiarem obſervationem meretur, quòd diſtinctè in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti Chriſtus baptizare juſſerit. Ut ergò baptizamur, ita invocamus: ut invocamus, ita credimus, unum ſcilicet eſſe verum Deum & tres diſtinctas perſonas Patrem, Filium & Spiritum ſanctum.

Neo Samoſatenianorum exceptiones contra perſonalitatem Spiritus S.
1. alia tribuuntur Spiritui ſancto, quæ non poſſunt tribui perſonæ.

101. Neo-Samoſateniani in Catech. Racov. cap. 6. pag. 245. negant, Spiritum ſanctum eſſe ullo modo perſonam ex his fundamentis. 1. *Talia tribuuntur Spiritui S. quæ non poſſunt ullâ ratione tribui perſonæ, utpote,* quòd ipſe detur, Act. 5. v. 32. *quod ac ipſe detur* 1. Job. 4. v. 13. idque vel *ad menſuram* Eph. 4. v. 7. vel *non ad menſuram* Joh. 3. v. 34. *quòd effundatur* Act. 2. v. 33. *& de ipſo effundatur* v. 17. *quòd homines Spiritu potentur* 1. Cor. 12. v. 13. *eoque impleantur*, Epheſ. 5. v. 18. *quòd augeatur, detur duplex*, 2. Reg. 2. v. 9. *quòd in partes dividatur, quod accipiatur & de ipſo accipiatur* Joh. 7. v. 39. *quod quandoque non ſit*, verſ. eod. *quod extinguatur* 1. Theſſ. 5. v. 19. &c. *Reſpon.* oſtendimus ſuperiùs theſi 18. nomine Spiritus quandoque intelligi dona Spiritus, & ſi in ea ſignificatione nomen illud uſurpatur, articulum plerunque omitti. Ergò hæc & ſimilia dicta non poſſunt nec debent eò torqueri, quaſi ſtatuatur, in eis Spiritum ſanctum non eſſe perſonam, ſed agunt, de donis Spiritus ſancti, ea in homines effundi, eadem augeri, eadem etiam quandoque extingui aſſerunt.

2. Spiritus S. non eſt extra Deum, ſed in Deo, Ergò non eſt perſona.

102. Secundò dicunt: *Spiritus ſanctus non eſt naturaliter extra Deum, ſed in ipſo Deo: niſi enim eſſet naturaliter in Deo, Apoſtolus Spiritum Dei non potuiſſet conferre cum Spiritu hominis*, qui naturaliter eſt in homine 1. Cor. 2. v. 11. *Quia v. una perſona reciprocè non poteſt eſſe in alia, ergò Spiritus S. non eſt perſona.* *Reſp.* ex eo, quòd Apoſtolus confert Spiritum Dei cum Spiritu hominis, rectiſſimè colligitur, quòd Spiritus S. non ſit extra Deum, ſed in Deo: at minus rectè ex eo infertur ulteriùs, quòd Spiritus ſanctus non ſit perſona: hoc tantùm ex eo ſequitur, quòd Spiritus ſanctus non

ſit

ſit res quædam, ſive perſona creata: ſed à negata ſpecie una non poteſt procedi ad negationem generis. Spiritus S. non eſt perſona creata extra Dei eſſentiam ſubſiſtens. Ergò nullo modo eſt perſona. Falſum hoc eſt, quia etſi Spiritus S. non ſit perſona creata, tamen eſt perſona, Trinitatis tertia increata & immenſa. Quod ſubjungunt, unam perſonam non eſſe in alia, manifeſtè falſum eſt in myſterio Trinitatis, disertè enim pronunciat Filius; *quod ſit in Patre & quòd Pater in ſeipſo.* Johan. 14. verſ. 10. & 11. unde rectè dicunt veteres, trium perſonarum divinitatis eſſe mutuam περιχώρησιν, circumincesſionem & immanentiam, (ut loquuntur) quæ non ſolùm eſſentiæ unitatem, ſed & perſonale diſcrimen complectitur, quâ de re egimus in diſp. de trib. Elohim theſ. 29.

3. Spiritus S. eſt virtus Dei.

103. Tertiò dicunt: *Spiritus ſanctus eſt virtus Dei*, Luc. 24. v. 49. *Ergò non eſt perſona Trinitatis, quia eſt ſaltem una perſona divina.* *Reſp.* falſitatem iſtius hypotheſeos, quòd in divinis, ut una eſſentia, ita etiam una tantùm perſona, luculentè oſtendimus in ſuperioribus. *Quartò dicunt.* *Si Spiritus ſanctus eſſet perſona, utiq; etiam divinæ eſſentiæ particeps eſſet, quia talia illi in Scripturis tribuuntur, quæ propriè pertinent ad divinam eſſentiam, jam verò una tantùm eſt divina eſſentia, quæ pluribus perſonis non poteſt eſſe ullo modo communis.*

4. Una eſt tantùm Dei eſſentia.

Reſp. utrumque aſſerit Scriptura, Spiritum S. eſſe verum Deum, & eſſe diſtinctam à Patre & Filio perſonam, utrumque igitur firmiter atque indubitatò credimus. Vaniſsimas illas ratiunculas, ex rationis humanæ luce vel potius denſiſſimis tenebris petitas, quibus probare conantur, divinam eſſentiam non poſſe pluribus perſonis communem eſſe, excuſſimus ſuo loco. *Contradicunt autem ſibi ipſis*, dum hoc loco aſſerunt, *ea tribui Spiritui ſancto, quæ propriè pertinent ad divinam eſſentiam*, & tamen ſuperius p. 243. *Spiritum S. nihil aliud eſſe, quam firmam & immotam ſpem vitæ æternæ.* Item. p. 245. *Spiritum S. extinguas, de ipſo dari & effundi.* Hæc quomodo cum pronunciato iſto conciliare velint, quòd Spiritui ſancto ea tribuantur, quæ propriè ad divinam eſſentiam pertinent, ipſi viderint.

5. Proprietates perſonæ tribuuntur illis rebus, quæ non ſunt perſonæ.

104. Pergunt p. 248. & evincere conantur ex illis locis, *quæ propria perſonæ tribuunt Spiritui S. non poſſe evinci, Spiritum S. eſſe perſonam, quia peccato tribuatur*, quòd decipiat & occidat Rom. 7. v. 11. legi, quòd loquatur Rom. 3. v. 19. Scripturæ, quòd provideat & prænunciet Gal. 3. v. 8. caritati, quòd ſit *longanimis, benigna, non æmuletur &c.* 1. Cor. 13. v. 4. & ſeqq. vento, *quòd ſpiret, ubi velit* Johan. 3. v. 8. *Ita quoq; Spiritui ſancto tribui, quæ Dei propria ſunt, cùm ſit Dei virtus, non autem diſtincta perſona.* *Reſpon.* ſanè Scriptura per προσωποποιΐαν & metonymiam accidentis quandoque rebus inanimis, quæ animatorum propria ſunt, tribuit, & accidentibus, quæ ſunt ſubjectorum, ſed longè diſpar ratio eſt, quando Spiritui ſancto propri perſonæ tribuuntur, id quod ſic oſtendimus. Quandocunque per metonymiam & proſopopœiam proprium perſonæ tribuitur ei, quod propriè loquendo non eſt perſona, tùm nec tribuitur nec competit illi integra perſonæ definitio, ſed ſolummodò pars quædam illius definitionis: Exempli gratia, peccato non tribuitur, quòd ſit ſubſiſtens, vivum, individuum, intelligens, incommunicabile, non ſuſtentatum ab alio, ſed unum tantùm perſonæ accidens videlicet operari, & quidem decipere ac occidere. Atqui Spiritui ſancto plena & integra definitio perſonæ tribuitur, ac reverâ competit, ut oſtendimus theſ. 99. Præterea etſi rectè diſputat *Thom.* 22. q. 58. art. 2. *actiones eſſe ſuppoſitorum & totorum, non autem propriè loquendo partium & formarum ſeu potentiarum*, tamen formalis ratio perſonæ non pendet neque conſiſtit in operando, ſed potiùs in ſubſiſtentia perſonali ἐν τῷ εἶναι τόδε τι *Damaſc.* Dial. cap. 3. Individuum definit ὃ καθ' ἑαυτὸ τῆς οὐσίας δηλοῖ τὴν ὑπόστασιν: operatio demum conſequens eſt ὑπάρξεως. Ergo non ſimpliciter ex operationibus concludimus, Spiritum ſanctum eſſe diſtinctam à Patre & Filio perſonam, ſed ex eo, quòd habet propriam ὑπόστασιν, & peculiarem proprietatem perſonalem, quod dicitur alius, &c.

105. Demonſtravimus hactenus, Spiritum ſanctum eſſe verum Deum, eundemque à Patre & Filio ab æterno procedere, & eſſe diſtinctam à Patre & Filio perſonam, ex quibus omnibus facilè colligi poteſt definitio Spiritus ſancti. Apud priſcos Eccleſiæ Dd. variæ occurrunt deſcriptiones. *Auguſt.* de Spiritu & litera c. 16. *Spiritus ſanctus eſt digitus Dei, per quem ſanctificamur, ut ex fide viventes per dilectionem benè operemur.* lib. 5. de Trin. cap. 11. *Spiritus ſanctus eſt ineffabilis Patris & Filij communio* lib. 6. de Trin. c. 5. *Spiritus ſanctus commune aliquid eſt Patris & Filij, quicquid illud eſt: at ipſa communio conſubſtantialis & coæterna, quæ ſi amicitia convenienter dici poteſt, dicatur ſed aptiùs dicitur caritas, & hæc quoque ſubſtantia, quia Deus ſubſtantia, & Deus caritas eſt.* Hieron. ſup. Pſ. 17. *Spiritus S. eſt dilectio, quam habet Pater in Filium, & Filius in Patrem.* Bernh. ſer. 8. ſup. Cant. col. 509. *Spiritus eſt Patris, Filijq; imperturbabilis pax, gluten firmum, individuus amor, indiviſibilis unitas.* Damaſcen. 1. orth. fid. c. 7. *Spiritus ſanctus non eſt expiratio ſubſiſtentiâ deſtituta, ſed virtus Dei ſubſtantialis, ſecundùm ſeipſam in propria perſona conſiderata, ex Patre procedens, & in Filio requieſcens, ipſum manifeſtans, nec ſeparabilis à Patre & Filio.* Phavorinus: Πνεῦμα ἅγιον ἐστὶ δύναμις ἁγιαστικὴ ἀσχημάτιστος, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ὁμοούσιος, ὑποστατικῶς ἔχον ὑπάρχειν ἐν τῷ ποιεῖν (ubi vocabulum ποιεῖν admodùm generaliter accipitur) Repetimus nos & approbamus definitionem illam, quam ex Locis Dn. Phil. Melanchth. proponit Dn. Chemn. p. 1. Loc. p. 226. *Spiritus ſanctus eſt tertia perſona divinitatis, non factus, nec creatus, nec genitus, ſed à Patre & Filio ab æterno procedens, in quo Pater per Filium creavit univerſa, viſibilia & inviſibilia, creataq; ſuſtentat, conſervat, ac gubernat, qui à Patre per Filium ſuper Apoſtolos viſibili ſpecie miſſus, & hodie inviſibiliter mittitur in corda credentium, ut ea per Verbum & Sacramenta illuminet, regeneret, ſanctificet, renovet &c. ad vitam æternam.*

Definitio Spiritus S.

CAPUT VI.

Antitheſis doctrinæ de Spiritu S.

106. Expoſitâ articuli de Spiritu ſancto ὀρθοδοξίᾳ, reſtat, ut in antitheſi de hæreſibus & erroneis opinionibus Fanaticorum circa hoc doctrinæ Chriſtianæ caput diſſeramus. Vocantur autem illi, qui doctrinam de Spiritu S. impugnant, generali

ἑτεροδοξία de S.S.

tati nomine Πνευματομάχοι, quorum tres claſſes conſtituere poſſumus juxta ſeriem trium iſtorum capitum, quæ hactenus expoſuimus. Quidam enim veram Spiritus ſancti Deitatem labefactant, quidam erant circa perſonalem ejus proprietatē, quidam deniq; perſonalem ejus à Patre & Filio diſtinctionem impugnant.

1. Deitati Spir. S. negantium.

107. Ad primam claſſem pertinent omnes illi, qui vel directè vel obliquè Spiritus S. veram Deitatem negant: referendi ergò hûc ſunt. 1. Macedonius & ipſius aſſeclæ Macedoniani. Circa annum 340. ſub Impp. Conſtante & Conſtantio Macedonius Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ Epiſcopus Alexandri illius, qui ſe primus Ario oppoſuerat, ſucceſſor docere cœpit, Spiritum S. eſſe creaturam, & quando in Scripturis nominatur Spiritus S. ſignificari tantùm novos illos motus, quos Deus excitat in renatis. Fuit autem hic Macedonius homo turbulentus, & ſolâ crudelitate nobilis: Tripartita Hiſtor. l. 5. c. 31. annotat, cùm homines ab ejus communione ſe ſubtraherent, id eſt, Euchariſtiam ex ipſius manibus accipere nollent, quod ligno ipſorum ora aperiens per violentiam illis dederit Euchariſtiam. *Suidas* annotat, in Paphlagonia factam eſſe magnam cædem procurante Macedonio. *Auguſt.* de hæreſ. c. 52. *Macedoniani de Patre & Filio rectè ſentiunt, quod unius ſint ejuſdemq́ ſubſtantiæ vel eſſentiæ, ſed de Spiritu ſancto hoc nolunt credere, creaturam eum eſſe dicentes. Hos potiùs quidam Semiarianos vocant, quòd in hac quæſtione ex parte cum illis ſint, ex parte nobiſcum. Quamvis à nonnullis perhibeantur, non Deum, ſed Deitatem Patris & Filii dicere Spiritum ſanctū & nullam propriam habere ſubſtantiam.* Ruffinus lib. 1. hiſt. Eccleſ. c. 25. Macedonii ſententiam ita exponit, quòd docuerit, *Spiritum ſanctum eſſe Patre & Filio minorem, nec ejuſdem cum utroq́ ſubſtantiæ, ſed meram creaturam eſſe, & vim à Deo condītam, quæ per diviſionem eſſentiæ rebus creatis inſit.*

108. Hæc Macedonii hæreſis damnata eſt in Synodo Univerſali Conſtantinopolitana altera An. 381. à Theodoſio Magno congregata, in qua præſentes erant 150 Epiſcopi. In ea bonam operam veritati navavit Greg. Nyſſenus Baſilii frater, & conſenſu totius Synodi addidit Symb. Nic. hanc clauſulam: *Et in Spiritum ſanctum Dominum & vivificantem, qui ex Patre Filioq́ procedit, qui cum Patre & Filio ſimul adoratur, & glorificatur, qui locutus eſt per Prophetas.* Vid. Socrat. lib. 5. c. 8. Sozom. lib. 7. c. 8. Tripart. lib. 9. c. 12. & 16. Niceph. lib. 12. c. 10. & 13.

Eunomius

109. Ad primam πνευματομάχων claſſem pertinet 2. Euduxus Eunomius, & ipſius aſſeclæ Eunomiani. Cùm enim contra Macedonios ex Scripturis demonſtratum eſſet, Spiritum ſanctum non eſſe tantùm novos motus in homine, ſed per ſe ſubſiſtentem perſonam, cœpit Eudoxius diſputare, *Spiritum ſanctum eſſe quidem Angelicis virtutibus præſtantiorem, ſed non Deum vel Dominum, nec Patri & Filio ὁμοούσιον.* Porrò occaſionem huic errori præbuerunt Ariani, qui itidem docuerunt, Filium eſſe minorem Patre, & Spiritum ſanctum minorem Filio, licet errorem hunc (teſte Baſilio in Epiſt.) ſtudioſè occultarent. Aug. hæreſ 54. *Eunomius diſſimilem Patri per omnia Filium, & Filio Spiritum ſanctum eſſe aſſeruit.* In orat. contra Jud. Pagan. & Arian. cap. 19. *Credimus in Spiritum ſanctum, quem nos credimus Deum, æqualem Patri & Filio, manentem in Patre & Filio, regnantem cum Patre & Filio &c. hunc & Ariani blaſphemant, Patre Filioq́ eſſe minorem,* contra ſerm. Arian. c. 19. *Conſolatorem, quod officium illi (Ariani) tanquam perſonæ infimæ in illa Trinitate Spiritui ſancto deputāt, Deum dicit Apoſtolus:* cap. 22. *Filius,* inquiunt, *miniſter eſt Patris, Spiritus ſanctus miniſter eſt Filii.* cap. 23. *Filius,* inquiunt, *adorat & honorat Patrem, Spiritus ſanctus adorat & honorat Filium.* c. 25. *Filius,* inquiunt, *pro nobis interpellat Patrem, & Spiritus pro nobis poſtulat Filium.* c. 33. dicunt, *alium eſſe à Filio Spiritum ſanctum Naturâ & ordine, gradu & affectu, dignitate & poteſtate, virtute & operatione.* Refutata & damnata eſt hæc hæreſis itidem in Synod. Conſtantinopolitana.

Anabaptiſtæ Campanus.

110. Ad hanc claſſem pertinent tertio loco quidam Anabaptiſtæ, & Campanus, qui Spiritus S. æternitatem negant, eumque primùm poſt glorificationem Chriſti cœpiſſe aſſerunt, abuſi ad blaſphemiam ſuam fucandam dicto Joh. 7. v. 39. Nondum erat Spiritus ſanctus, quia Jeſus nondum erat glorificatus, cujus veram expoſitionem dedimus th. 34. 4. *Illi qui derogant Spiritui ſancto cultum adorationis,* quorum meminit Nazianzen. lib. 6. de Theolog. quibus opponenda dicta Scripturæ omnia, quæ Spiritum ſanctum verum Deum eſſe teſtantur, quia negatio adorationis eſt realis abnegatio Deitatis: præcipuè conſideranda & urgenda eſt collatio Eſa. 6. v. 4. & Actor. 28. v. 25. Videatur etiam homil. Chryſoſt. de adorando Spiritu ſancto. 5. *Illi, qui diſputant dari* credentib. non ipſum Spiritum ſanctum, ſed tantùm ejus dona & Spiritum ſanctum habitare in cordibus credentium, non ut perſonam, quoad ſubſtantiam ſuam, ſed tantùm effectivè, ſicut Sol dicitur eſſe in agro, quorum meminit *Lomb.* lib. 1. ſent. diſt. 14. illis opponenda ſunt dicta, quæ de nurταχυσία Spiritus ſancti teſtantur, præcipuè locus 1. Cor. 12. v. 4. & ſeqq. ubi manifeſtè Spiritus ſanctus diſtinguitur à ſuis donis. Hûc referendi, qui non diſtinguunt inter perſonam Spiritus S. & inter dona ac effecta, quæ operatur in credentibus, quâ de re ſuperius diximus. 6. Deniq; ad hanc claſſem pertinent Tritheitæ, qui ut perſonam, ſic etiam eſſentiam peculiarem Spiritui ſancto tribuunt, ſicque ὁμοουσίαν Spiritus ſancti cum Patre & Filio labefactant, de quibus egimus in diſp. de tribus Elohim. Affinis huic errori eſt Valentini. Gentilis inſania, Patrem appellantis eſſentiatorem, Filium autem & Spiritum ſanctum eſſentiatos.

Negantes Spiritui S. adorationem.

Tritheitæ.

Valentin. Gentilis.

2. Græci recentiores.

111. Ad claſſem ſecundam referimus Græcos recentiores, qui negant, Spiritum ſanctum etiam à Filio procedere, quâ de re diximus theſi 73. & ſeqq. *In Synodo Florentina* Ann. 1438. inter Græcos & Latinos de hac quæſtione diſputatum fuit, & ſanè Græci Latinorum ſententiam approbâſſe in ea ſcribuntur, ſed non præſtiterunt in eo conſtantiam, verùm redierunt ad priſtinam opinionē, unde adhuc hodie negant à Filio Spiritum ſanctū procedere. Vid. reſp. Jerem. Patriarch. Conſtantinop. ad Theol. Wirtenberg. cap. 1.

1. Samoſateniani. Servetus.

112. Ad tertiam errantium claſſem pertinent Sabelliani, Samoſateniani veteres & recentiores, Servetus & ipſius aſſeclæ, qui unam tantùm eſſe perſonam Divinitatis ſtatuunt, quæ diverſo reſpectu ſit & vocetur Pater, Filius & Spiritus ſanctus, Sic Neo Samoſateniani in Catech. Racov. p. 245. ſcribunt, *Spiritum S. non eſſe perſonam, ſed ipſam ſubſtantialem Dei virtutem, quæ in credentibus eſt*

eſſi-

efficax, pag.243. ſcribunt, *Spiritum ſanctum nihil aliud eſſe, quam firmam & immotam ſpem vitæ æternæ*: quem furorem refellunt omnia Scripturæ dicta, quæ Spiritus S. perſonam à donis & motibus in cordibus hominum ab eo accenſis diſtinguunt, & Spiritum S. eſſe peculiarem hypoſtaſin a Patre & Filio realiter diſtinctam evincunt.

CAPUT VII.

De praxi hujus doctrinæ.

Praxis hujus doctrinæ de Spiritu S.

112. Praxin hujus doctrinæ complectuntur ſequentia Theoremata. 1. Spiritus S. donatio eſt evidens divinæ bonitatis teſtificatio. Rom.5.v.5. Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum S. qui datus eſt nobis. Deus ea immenſa caritate mittit Spiritum ſanctum in corda noſtra, qui accendit in nobis veram dilectionem Dei & proximi, quod ex caritate datur, impellit viciſſim ad caritatem. Auguſt. ſerm.34. de verb. Apoſt. *Magna eſt miſericordia Dei, qui dat donum ſibi æquale, quia donum ejus Spiritus ſanctus eſt.* Fidelis mater utraq; infantulo præbet ubera: Sic æternus Pater non ſolùm dedit Filium, ſed & donat Spiritum ſanctum, *hæc duo ubera vino ſunt pulcriora* Cant. 2. verſ. 4. Perennes ſunt hi duo beneficentiæ divinæ fontes. Unde etiam per *oris oſculum*, quod ſponſa expetit Cant. 1. v. 1. non abſurdè intelligitur Spiritus ſanctus, Interprete Bernh. ſerm.8. ſup. Cant. col. 509. Subſtantialis amor Patris & Filii eſt Spiritus S. utique ergò Spiritus S. donatio eſt divini erga nos amoris evidens demonſtratio. Aug. ſerm. de Feſt. Pentec. *Quanta & quàm ineffabilis eſt pietas redemtoris! hominem portavit ad cœlum, & Deum miſit ad terras; quanta eſt creatori cura pro instauratione facturæ ſuæ! Ecce iterum nova de ſupernis Medicina mittitur: ecce iterum infirmos ſuos per ſeipſa majeſtas viſitare dignatur, ecce iterum humanis divina miſcentur.* Chryſoſt. & Oecumen. ſup. cap. 5. Rom. οὐκ εἶπε δέδοται, ἀλλ' ἐκκέχυται τὸ δαψιλὲς σημαίνων· τὸ γὰρ μέγιστον ἐδωρήσατο δῶρον. οὐ γὰρ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν, ἀλλ' ὃ τούτων ἁπάντων τιμιώτερον ἦν· καὶ ἀγγέλους ἐξ ἀνθρώπων, καὶ υἱοὺς Θεοῦ καὶ ἀδελφοὺς τοῦ Χριστοῦ κατεσκεύασε.

Spiritus S. inhabitatio eſt nota veri Christiani

113. Secundò: Spiritus ſancti inhabitatio eſt vera veri Chriſtiani demonſtratio. Rom. 8. v. 14. Qui Spiritu Dei aguntur, hi ſunt Filii Dei v. 9. Qui Spiritum Chriſti non habet, non eſt ejus. 1. Joh. 4. v. 13. In hoc cognoſcimus, quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis, quia de Spiritu ſuo dedit nobis. Nos in peccatis ſumus mortui, à Spiritu ſancto eſt regeneratio & vivificatio: nos peccati ſumus ſervi, ab ipſo eſt in Dei Filios adoptio: nos ſumus tenebræ, ab ipſo illuminatio: nos immundi ſumus, ab ipſo ſanctificatio: nos ſub vetuſtate carnis conſtituti, ab ipſo eſt Spiritus renovatio: nos fragiles & imbecilles, ab ipſo eſt in bono confirmatio. Epiphan. lib. 3. contra hæreſes hæreſ. 54. pag.379. in Græc. citat ex ſuo ancyroto, ὅσοι πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, αὐτοὶ ζῶσι Θεῷ. ὅσοι δὲ μὴ, ἔτι θανάτῳ λελογισμένοι εἰσὶ, ψυχικοὶ, ἤτοι σαρκικοὶ ἤτοι χαλῶνται δίχα πνεύματος Θεοῦ πᾶσι νεκροῖς. Sacerdotes & Reges V. Teſt. ungebantur oleo ſacro, Chriſtus fecit nos Reges & Sacerdotes Patri ſuo Apoc. 1. v. 6. ut ſimus regale Sacerdotium 1. Petr. 2. v. 9. Unctio, quam accepimus ab eo, *eſt Spiritus ſanctus* 1. Joh. v. 20. *Prophetæ V. Teſt. loquebantur* φερόμενοι ὑπὸ πνεύματος ἁγίου 2. Pet. 1. v. 21. Sic veri Chriſtiani ſunt διδακτοὶ τοῦ Θεοῦ Joh. 6. v. 45 Unctio illa, quam acceperunt, docet eos de omnibus 1. Joh. 2. v.27. Omnes verè pii manent in Chriſto tanquam palmites in vite Joh.15. v. 5. unde autem ſciunt ſe in Chriſto manere? *ex Spiritu, quem acceperunt* 1. Johan.3. v.24. Spiritus ſanctus eſt *ſalutis arrha* Eph. 1. v.14. quæcũq; ergò anima eſt verè Chriſti Sponſa, ei datur hæc ſalutis arrha, per quam confirmatur, fore *ut olim* ad nuptias agni *introducatur* Apoc.19. v. 8. In corpore humano omnia vera & viva membra habent vitalem Spiritum: ſic qui eſt verum corporis myſtici membrum, agitur etiam Spiritu Chriſti.

Nota inhabitationis Spiritus S.

114. Tertiò. *Inhabitationem Spiritus cognoſcere poſſumus ex Spiritus fructibus.* Rom.8. v.14. *Qui Spiritu Dei aguntur, hi ſunt Filii Dei*: Spiritus ſanctus in cordibus piorum non eſt otioſus, ſed impellit eos utiq; ad bonum, quia eſt bonus & ſanctus Spiritus. Gal.5. v. 25. *Si Spiritu vivimus, Spiritu etiam ambulemus.* v. 22. *Fructus Spiritus eſt charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, continentia.* Arbor ex fructibus cognoſcitur, in quo apparent fructus Spiritus, ſpiritualis eſt: in quo dominantur opera carnis, ille adhuc carnalis eſt. Bernh. ſerm. 8. ſuper Cant. col. 509. *Quæ in vobis anima ſenſit aliquando in ſecreto conſcientia ſua Spiritum Filii clamantem Abba Pater, ipſa paterno ſe diligi præſumat affectu, quæ eodem ſe ſpiritu, quo & Filius, affectam ſentit. Confide quæcunq; es illa: in Spiritu Filii filiam cognoſceto. Patris, Sponſam Filii & ſororem.* Qui verè Chriſtum & verbum Chriſti amat, Spiritus S. templum eſt, quia *nemo poteſt dicere Dominum Ieſum, niſi in S.S.* 1. Cor.12. v.3. Qui ſentit interius teſtimonium de gratia Dei & remiſſione peccatorũ, S. S. habitaculum eſt, quia *Spiritus teſtimonium reddit Spiritui noſtro, quòd ſimus Filii Dei* Rom. 8. v. 16. *Qui in Spiritu adorat, & vera cordis fiducia Deum, ut Patrem compellat, agitur Spiritu ſancto, quia per illum clamamus Abba Pater.* Galat.4. v.4. qui in anguſtiis & tentationibus poteſt ἔμπροσθεν Θεοῦ πείθειν τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ 1. Joh.3. v. 19. Spiritũ Dei habet, quia Spiritus συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν Rom. 8. v.26. Qui reſiſtit concupiſcentiis carnis, & peccata odio habet, is demùm Spiritus in ſe dominium agnoſcat, *qui enim Spiritu ambulant, deſideria carnis non perficiunt* Gal.5. v.16. *qui Chriſti ſunt, carnem crucifigunt cum concupiſcentiis.* Interim tamen cum magnis infirmitatibus hæ operationes Spiritus S. in credentibus ſunt conjunctæ, quia *primitias tantùm Spiritus habent* Rom.8. v. 23. *& interior homo renovatur de die in diem* 2. Cor.4. v.16. quando ergò ſentiuntur infirmitates, non protinus eſt deſperandum, ſed precandum, reluctandum, & ad perfectionem totis viribus aſpirandum.

Media ad. quærendi & conſervandi Spiritum S.

115. *Quartò*: datur Spiritus ſanctus per Verbum & Sacramenta, per eadem etiam uti & per preces augentur Spiritus S. dona. Verbum Dei tam ὀργανὸν, quam ἐργαςὸν Spiritus S. officina eſt: verbum eſt Spiritus S. ὄχημα & vehiculum Act.10. v.44. *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes, qui audiebant verbũ.* Gal. 3. v. 2. *Ex operibus legis Spiritum accepiſtis, an ex auditu fidei?* Luc.11. v.13. *Pater cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus.* Rectè ergò D. Lutherus in enarr. Pſal. 131. *Verbum Dei eſt uterus, in quo geſtamur & formamur per Spiritum Chriſti.* Et propter perpetuam illam Spiritus ſancti & verbi con-

jun-

junctionem pronunciat D. Bernh. ſerm. de multipl. util. verbi col. 370. *Verbum Dei eſt noſter cibus, gladius, medicina, confirmatio, requies, reſurrectio, conſummatio.*

Amiſſio Spirit. S. 116. *Quinto*: Si te fraudare nolis Spiritus ſancti inhabitatione, cave à peccatorum contra conſcientiam perpetratione, Rom. 8. v. 13. Si ſecundùm carnem vixeritis, moriemini. Si autem Spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis Gal. 5. v. 24. Qui ſunt Chriſti (& Spiritu Dei aguntur) carnem crucifigunt cum concupiſcentiis & παθήμασι. Marcarius hom. 15. egregiis quibuſdam ſimilitudinibus declarat, quomodo per peccata contra conſcientiam excutiatur Spiritus S. & ſubjungit p. 178. edit. Franc. τῇ ψυχῇ διὰ τῆς χάριτος ἐπιγινωσκούσῃ τὸν Θεὸν τὸ πνεῦμα παρέχεται, ἥ τις καταξιωθεῖσα ἀπὸ τῶν προτέρων ἁμαρτιῶν καὶ τοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος κοσμίοις κοσμηθεῖσα, καὶ μεταλαβοῦσα θείας καὶ ἐπουρανίου τροφῆς, μὴ διόντως δὲ ἐν πολλῇ γνώσει ἀναστρεφομένη, καὶ ἁρμόζοντως μὴ τηροῦσα τὴν ὀφειλομένην τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ χριστοῦ εὔνοιαν καὶ ἀγάπην ἀποῤῥίπτεται καὶ ἐκβάλλεται τῆς ζωῆς, ἧς ποτὲ μέτοχος γέγονε. Notum eſt dictum Baſilii: *Sicut fumus apes, & fœtor columbas, ita Spiritum S. expellit graveolens peccatum.* Bernh. ſerm. 3. in Feſt. Pent. col. 165. *Spiritus iſte odit ſordes, nec habitare poterit in corpore ſubdito peccatis. Cui enim proprium eſt peccata repellere, ipſi & proprium eſt peccata odiſſe, nec in uno domicilio pariter morabuntur munditia tanta, & immunditia tanta. Recepto ergo Spiritu ſancto per ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum, audet quis ante faciem ejus apparere tanquam lotus & mundus, utpote qui continear ſe ab omni malo, & qui actiones, etſi non cogitationes frenaverit &c.* Atq; hæc dicta ſint de Spiritu S. per quem, ô *Domine Ieſu, nos illumina, renova, ſanctifica, recrea, vivifica, glorifica, ut reddamur vaſa miſericordia tua, organa Spiritus S. plantula Paradiſi, columna cœleſtis Hieroſolymæ, quam ſplendor gloria tua illuminabit, & domicilia ſacroſancta Trinitatis in æternum, AMEN.*

DE PERSONA ET OFFICIO CHRISTI.

CAPUT I.

De appellationibus Chriſti.

I.

Appellationes Chriſti. Multa ſunt omninò Nomina, quæ in Scripturis ſacris Chriſto tribuuntur, quorum quædam ſunt propria, quædam figurata, quædam typica, quædam reſpectu perſonæ, quædam reſpectu officii, quædam ratione perſonæ & officii ſimul Chriſto competunt, potiſſimæ verò appellationes, eæque uſitatiſſimæ ſunt, quòd Salvator ille noſter Dei & Mariæ Filius dicitur Jeſus Chriſtus.

Jeſus. 2. Jeſus (à Jaſchah) Salvatorem notat, cujus appellationis rationem exponit Angelus, Matt. 1. v. 21. quia ſalvum fecit populum ſuum à peccatis ipſorum. Quidam diſputant nomen *Jehovah* anteà ineffabile inſertione literæ ש effabile in hoc nomine factum, ſed quia Joſua & Jeſus indifferenter in Scripturis accipiuntur; ſimplicius videtur ſtatuere, hanc appellationem Chriſto cum aliis communem fuiſſe.

3. Præter reliquos duos præcipui viri in V. T. Joſua ſive Jeſus ſunt appellati, primùm Moſis miniſtar, qui populum Iſraeliticum in terram promiſſionis introduxit: deinde filius Joſedec, qui in reditu populi ab exilio Babylonico ſummus Pontifex fuit; In utroq; pulcerrimus typus Chriſti proponitur, ideò etiam divinitùs hoc nomen Chriſto impoſitum eſt.

4. Quia nomen Jeſu non ſolùm è cœlo delatum, ſed etiam ἐπιτομικῶς Chriſti beneficia pleraque omnia complectitur, ideò Veteres pulcerrimas de eo habent meditationes, de quibus videantur Bernhard. ſerm. 3. ſuper Miſſus eſt ſerm. 2. de circumc. ſerm. 15. ſup. Cant. Anshelm. in libris, Cur Deus homo, & in lib. de miſer. hominis. *Nomen Ieſus nomen dulce & delectabile eſt, quid enim eſt Ieſus niſi Salvator? Propter hoc nomen tuum fac mihi ſecundùm nomen tuum: nomen Ieſus eſt lux, cibus & medicina animæ &c.*

5. Chriſtus ſive Meſſias unctum ſignificat, non *Chriſtus.* enim à χχάομαι deſcendit, ut vult Juſtin. Apol. 2. pag. 42. ſed ἀπὸ τοῦ χρίω, quod ſignificat ungo Joh. 1. v. 41. Uncti autem ſunt in V. Teſt. Reges, Sacerdotes, Prophetæ, qui omnes fuerunt typi Chriſti ungendi *non oleo externo*, ſed Spiritu ſancto Pſ. 45. v. 8. Eſ. 61. v. 1. Dan. 9. v. 24. Act. 10. v. 38.

6. Unctio illa Chriſto competit ſecundùm humanam Naturam, ut ſuo oſtendetur loco, proinde utramq; Naturam, videl. ungentem Deitatem & unctam humanitatem hoc nomen complectitur, Aug. in Pſal. 44. χριστὸς τὸ συναμφότερον νοεῖται. Athanaſ. Orat. 5. contr. Arian. p. 321. nec δίχα σαρκὸς Chriſto tribuitur. Idem de ſalutari adventu Chriſti p. 495. quâ de re vide etiam Damaſc. lib. 3. de orth. fid. cap. 3. præſertim lib 4. cap. 6. Facta quidem eſt unctio illa in tempore, videl. primo momento incarnationis, interim tamen appellatio Meſſiæ & Chriſti tribuitur Salvatori noſtro etiam in Vet. Teſt. propter ταυτότητα perſonæ, & quia unctio illa non tantùm in æterno conſilio definita, ſed etiam prædicta & in typis adumbrata fuit.

CAPUT II.

De duabus Naturis in Chriſto.

7. Cæterùm nulla poteſt eſſe major commendatio doctrinæ de perſona Chriſti, quàm quæ ex

parallelis illis V. & N. Teſt. locis colligitur. Eſa. 53. v. 11. Servus meus juſtus (dicit Pater cœleſtis de Filio ſuo) ſcientiâ ſui juſtificabit multos, Joh. 17. v. 3. Hæc eſt vita æterna (dicit Filius ad Patrem cœleſtem) ut cognoſcant Te ſolum verum Deum & quem miſiſti Jeſum Chriſtum, ubi obſerva, Verba notitiæ apud Hebræos ſimul denotare affectum cordis.

Perſona Chriſti. 8. Cognitio illa Chriſti conſiſtit in perſonæ & officii ejus conſideratione. In perſona Chriſti conſiderandæ duæ naturæ, Divina & Humana; earundem perſonalis unio, atq; ex ea reſultans idiomatum communicatio.

Eſt enim verus Deus. 9. Chriſtus eſt verus Deus, quia vocatur Jehova, & Deus (ubi cumprimis obſervanda diligens & accurata collatio teſtimoniorum V. & N. Teſt. quibus vaticinia de Chriſto & complementum eorum continentur, atq; in N. T. applicantur ea ad Chriſtum, quæ in Veteri de Jehovah ac vero Deo fuêre dicta) vocatur *unigenitus ac proprius Dei Filius, ſubſtantialis æterni Patris imago*, tribuuntur ei attributa & opera ſoli Deo propria, divino cultu ac gloriâ afficitur & affici jubetur, quâ de re egimus ſuo loco.

10. Multi *nos filii, ſed non talis hic eſt Filius: Hic enim verus & proprius & unigenitus eſt Filius origine, non adeptione; veritate, non nuncupatione; nativitate, non creatione.* Hilar. lib. 3. de Trinit. p. 36. & lib. 12. pag. 255. atq; ex eo Lomb. 1. ſent. diſt. 26 *Nec fas eſt Dei Filium degenerem ſuſpicari, ſed æqualis neceſſe eſt facere altitudinis & ejuſdem penitus dignitatis*, Bernh. ſerm. 1. de adv. Domini col. 1. à Patre eſt; ſed non poſt Patrem, à Patre genitus eſt, verus Deus de Deo vero.

Verus homo. 11. Chriſtus etiam eſt verus homo in tempore, ex Maria virgine natus, corpore & animâ & eſſentialibus eorum proprietatibus prædictus, nomen, definitio, propria, & operationes hominis verè ei tribuuntur.

12. Eſt autem humana illa in Chriſto Natura vera, integra & ſancta, non enim eam de cœlo ſecum attulit: ſed peculiari Spiritus ſancti operatione ex purificato virginis Mariæ ſanguine, verum corpus & veram animam in perſonæ ſuæ unitatem aſſumſit. τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον.

13. Peculiaris illa Spiritus ſancti operatio conſiſtit in tribus. 1. quòd præter *N*aturæ ordinem ſine virili ſemine virgo concepit. 2. quòd maſſa illa, ex qua Filius Dei aſſumſit humanam *N*aturam, mundata fuit à peccato. 3. quòd admirabilis illa unio divinæ & humanæ *N*aturæ facta eſt. Habes *ἄμικτον ἕνωσιν, θαυμάσιον ἁγιασμὸν, καὶ ἕνωσιν ὑποστατικήν.*

14. Ejuſdem periculi res eſt, in Chriſto vel Divinitatem vel carnem noſtri corporis negare, *alterum n. ſine altero nihil ſpei tribuit ad ſalutem. Neſcit, planè neſcit vitam ſuam, qui Chriſtum ut verum Deum, ita & verum hominem ignorat*, Hilarius 9. de Trinit. pag. 160. *Nec quisquam poteſt eo capite gloriari, in quo aſſerit Naturam ſuam non haberi.* Leo Ep. 11.

15. Sejungimus igitur nos fide cordis & confeſſione oris ab omnibus omninò hæreticis, qui vel directè vel obliquè veritatem humanæ *N*aturæ in Chriſto negârunt, & adhuc negant. *S*ic Valentinus & Marcion contendebant, Chriſtum è cœlo ſecum attuliſſe corpus ſidereum ac cœleſte, non autem ex Maria veram ac nobis conſubſtantialem carnem aſſumſiſſe. Manes ſomniabat, Chriſtum habuiſſe non verum ſed imaginarium corpus. Apollinaris negabat, Filium Dei aſſumſiſſe carnem ἔμψυχον animâ rationali præditam. Eutyches poſt factam unionem humanam Chriſti *N*aturam nobis conſubſtantialem eſſe negabat; de argumentis horum χριστομάχων conſulantur veteres.

CAPUT III.

De perſonali duarum Naturarum unione.

Perſonalis Unio. 16. Duæ hæ *N*aturæ, Divina τοῦ Λόγου ab æterno à Patre genita, & humana, aſſumta ex Maria virgine, ſunt perſonaliter in Chriſto unitæ: non eſt alius Deus, alius homo in Chriſto, ſed ipſe eſt Deus, qui & homo: nec perſonaliter Filius Dei deſignari poteſt vel nominari ſine Filio hominis, nec Filius hominis ſine Filio Dei, quia idem ipſe eſt Filius Dei, qui Filius hominis.

An Natura τοῦ Λόγου incarnata. 17. Quòd duas *N*aturas, divinam & humanam perſonaliter in Chriſto unitas diximus, opponendum eſt illis, qui diſputant, *perſonam Filii, non Naturam divinam, ſi propriè loqui velimus, eſſe incarnatam, cùm perſona ſit Filii propria, ſed natura divina ſit ipſi communis cum Patre ac Spiritu S.* Sohnius in exeg. Aug. Conf. p. 192. qui deſumſit id ex Beza part. 1. reſp. ad colloq. Mompelg. p. 183. & Danæo in exam. contra Chemn. p. 81.

18. At Scriptura disertè non tantùm perſonæ, ſed etiam Naturæ divinæ mentionem facit. Col. 2. v. 9. in Chriſto habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter. 1. Tim. 3. v. ult. Deus manifeſtatus eſt in carne. Ac repetendum eſt ex articulo de Deo, quòd Natura & eſſentia divina ita communis ſit Trinitati, ut tamen tota & indiviſa ſit in ſingulis perſonis. Urgendum etiam preſsè, ὑπόστασιν & eſſentiam divinam in qualibet Trinitatis perſona non differre realiter, aliàs pro Trinitate introduceretur quaternitas, pro ſimplicitate cujuslibet perſonæ introduceretur διπλότης.

19. Hinc Damaſcen. lib. 3. orth. fid. cap. 6. ex Dionyſio, Athanaſio & Cyrillo ita ſcribit: ἡ θεότης ὁλικῶς ἡμῖν ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ὑποστάσεων κεκοινώνηκεν. Athanaſ. in Symbolo incarnationem definit, πρόσληψις τῆς ἀνθρωπότητος εἰς θεότητα. Et Confeſſ. Auguſt. art. 3. disertè dicit: *Duas Naturas divinam & humanam in unitate perſonæ inſeparabiliter conjunctas.*

20. Argumentum ipſorum quod attinet: *Perſona Filii eſt ipſi propria, Natura divina eſt ei communis cum Patre & Spiritu ſancto. Ergo perſona Filii, non Natura divina propriè loquendo eſt unita carni. Reſp.* Perſona in divinis non eſt nudus τρόπος ὑπάρξεως, ſed eſt ipſa eſſentia certo charactere hypoſtatico inſignita, quâ de re diximus ſuo loco. Ergò perſona Filii complectitur etiam in ſe divinam Naturam, vel potiùs eſt ipſa Natura divina, ſed certo charactere hypoſtatico inſignita. Ideò etiam non dicimus ſimpliciter, divinam *N*aturam totam eſſe carni unitam, ſed addimus ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ὑποστάσεων. videl. in perſona Filii. Divinitas tota & perfecta eſt in qualibet perſona, ergò incarnatâ unâ perſonâ rectè dicitur totam divinitatem incarnari, videlicet in una illa perſona τοῦ Λόγου.

21. Hoc ſenſu accipiendum eſt, quod dicunt Veteres: *ſolam perſonam Filii eſſe incarnatam*: nam in hac & ſimilibus locutionibus perſona Filii non oppo-

opponitur divinæ ejus Naturæ, ſed perſonæ Patris & Spir. S. Lombar. 3. ſent. diſt. 5. ſect. B. *Nos orthodoxis Patribus atq; Catholicis Doctoribus nulla pravæ intelligentiæ ſuſpicione notatis conſentimus dicentes, & perſonam Filij aſſumſiſſe Naturam humanam & Naturam divinam humanæ Naturæ in Filio unitã, eãq; ſibi aſſumſiſſe vel univiſſe, unde & verè incarnata dicitur. Quod v. dicitur ſolus Filius formam ſervi accepiſſe, per hoc non excluditur divina Natura ab acceptione ſervilis formæ, ſed aliæ duæ perſonæ, ſcilicet Pater & Filius. Item & illud aliud, ſcilicet id quod proprium eſt Filij, non quod eſt commune Trinitatis hominẽ accepit, ſic oportet intelligi, i. e. propriè in hypoſtaſi Filij, non in tribus communiter perſonis divina Natura humanam Naturam ſibi univit.*

21. Eodem reſpicit Thom. p. 3. q. 3. art. 4. *Dicitur tota Natura divina incarnata, non quia ſit incarnata in omnibus perſonis, ſed quia nihil deeſt de perfectione divinæ Naturæ perſonæ incarnatæ.* Urſinus (aſſeclis ſuis hac in parte contrarius) part. 2. expl. Catech. p. 274. *Non quicquid eſt eſſentia divina, eſt incarnatum, hoc eſt, non omnis perſona in eſſentia divina ſubſiſtens eſt incarnata, ſeu non incarnata eſt eſſentia divina in tribus perſonis, ſed in una tantùm, nempe in perſona Filii.* p. 284. *Eſſentia divina in ſolius Filij perſona eſt incarnata.*

23. Duæ ſunt in Chriſto Naturæ, & tamen unus ſolùm Dominus Jeſus Chriſtus 1. Cor. 8. v. 6. Unus Mediator. 1. Tim. 2. v. 5. Unus Chriſtus pro nobis mortuus 2. Cor. 5. v. 15. Unus vir. 2. Cor. 11. v. 2. Unus Magiſter. Mat. 23. v. 8. hinc vocabulum unionis. Quia autem Chriſtus non eſt unus eſſentiâ (eſt enim & Deus & homo) ſed unus perſonâ ſive ὑποςάσει, hinc unio vocatur perſonalis: Eſt in Chriſti perſona ἄλλο καὶ ἄλλο, ſed non ἄλλος καὶ ἄλλος. Eſt unio Naturarum, ſed non naturalis: Eſt unio perſonalis, ſed non perſonarum. Damaſc. 3. orth. fid. c. 5.

24. Summum hoc doctrinæ cœleſtis caput in hujus vitæ caligine plenè ac planè intelligere non poſſumus. Eſt enim μυςήριον, eſt μέγα μυςήριον, eſt ὁμολογουμένως μέγα μυςήριον. 1. Tim. 3. v. ult. *Si quis ergò illud non intelligit, non immittat cornua ad ventilandum, ſed caput ad venerandum: Citius enim poteſt in ſe confidens humana ſapientia impingendo ſibi cornua atterere, quàm innitendo petram hanc evellere.* Anſh. de incarn. verb. c. 2.

25. Obſervandæ cumprimis voces, quibus in unione hac explicanda Scriptura utitur ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, Joh. 1. v. 14. ne exiſtimetur id factum per converſionem, ſicut ex aqua factum erat vinum: aut per confuſionem, ſicut ex aqua & melle fit melicratum: ideò Hebr. 2. v. 16. σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, v. 14. quia pueri κεκοινώνηκε communicârunt carni & ſanguini, ſic & ipſe μέτεσχε participavit iiſdem, & 1. Tim. 3. v. ult. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί.

26. Singulariter obſervanda verborum pondera in loco Apoſtolico Col. 2. v. 9 In Ipſo (Chriſto) habitat tota plenitudo Deitatis corporaliter. Non dicitur divinos habitus aut dona divina in Chriſto eſſe, ſed τὴν θεότητα; nec dicitur ſimpliciter θεότητα, ſed πλήρωμα τῆς θεότητος; additur etiam πᾶν πλήρωμα θεότητος, id eſt, ipſam perfectiſſimam Naturam divinam τοῦ Λόγου: hinc dicit Apoſt. ἐνοικεῖν inhabitare: quod non poteſt intelligi, quòd in divina Natura Filii inhabitet plenitudo Deitatis, in Deo enim omnia eſſentialia, ſed diſtinctè indicatur inhabitans Deitas & templum in quo habitat, ſc. aſſumta Natura, id quod oſtendit vox σωματικῶς, ſc. quod Natura humana ſit illud habitaculum: vel etiam perſonaliter inhabitare dicit, non ut in cæteris Sanctis, in quibus itidem Filius Dei κατοικεῖ Eph 3. v. 17. ſed quòd tota plenitudo Divinitatis Filii cum aſſumto corpore animato, id eſt cùm humana Natura ſit una perſona. Divinitas unita eſt Naturæ humanæ perſonaliter, & humana Natura aſſumta eſt in unitatem τοῦ Λόγου.

27. Res ipſa uberiorem de hac perſonali unione meditationem requirit. Natura humana in Chriſto non aſſumſit perſonam divinam: nec divina perſona aſſumſit perſonam humanam (quia Natura humana non ſubſtitit per ſe ante hanc unionem, ita ut fuerit peculiaris ac in ſe ſubſiſtens perſona, quam poſtea Filius Dei aſſumſerit) ſed perſona Filii Dei, ſeu quod idem eſt, Natura divina τοῦ Λόγου aſſumſit Naturam humanam, ἅμα σάρξ, ἅμα Λόγου σάρξ, ἅμα σάρξ ἐμψυχος λογική. Dam. l. 3. c. 2. *Uberior declaratio unionis perſonalis.*

28. Unio illa eſt inſeparabilis: non enim eo modo facta eſt, ſicut Filius Dei in V. T. in forma hominis quandoque conſpectus fuit, ac repræſentatione docuit, quod inter homines homo futurus eſſet: aut ſicut Sp. S. in Baptiſmo Chriſti apparuit in ſpecie columbæ: ſed carnem, quam ſemel aſſumſit λόγος, nunquam deponet.

29. Unio illa facta ad conſtituendum unum ὑφιςάμενον, cum perſona Λόγου ab æterno fuerit ſimplex ὑπόςασις, in divina tantùm Natura ſubſiſtens, per incarnationem in ſui unitatem aſſumſit Naturam humanam (quæ non eſt ἰδιοσύςατος, nec ἀνυπόςατος, nec ἀνυπόςατος, ſed ἐνυπόςατος. Dam. l. 3. c. 9.) Hinc Athan. Naz. Damaſc. dicunt, *poſt incarnationem* ὑπόςασιν *Filij Dei eſſe* σύνθετον (quod ſano ſenſu accipiendum) cùm in ſe non unam tantùm Naturam habeat, ſed duas Naturas perſonaliter unitas, ita ut ad perſonam Chriſti poſt incarnationem non ſolum divina, ſed etiam humana Natura pertineat.

30. Poſt factam igitur incarnationem, nec perſona Λόγου extra carnem, nec caro extra perſonam Λόγου ſtatui debet: nec per nudam quandam παράςασιν duæ illæ Naturæ conjunctæ ſunt, ſed per intimam περιχώρησιν, quod veteres declarant exemplo ferri igniti & corporis animati. Et quidem declarationis gratiâ multa ex hiſce exemplis accommodari poſſunt ad hoc myſterium: ἀςμόδια εἰσιν, ſed οὐ κατὰ πάντα. Ex anima & corpore fit unum tertium: non ita in Chriſto, quia Chriſtus ſubſiſtit in duabus, & ex duabus Naturis, & duæ illæ Naturæ perſonaliter unitæ ſunt unus Chriſtus. *Λόγος non eſt extra carnem.*

31. Ne vel perſonæ unitas, vel Naturarum diſtinctio abolerctur, veteres dixerunt factam eſſe unionem ἀδιαιρέτως, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀναλλοιώτως, ἀμεταβλήτως, ἀδιαςάτως.

32. Quando Cyrillus & Bernhardus vocant hanc unionem eſſentialem, termino illo latiùs utuntur, & opponunt eum unioni accidentali: nec unionis terminum notant, ſed duas eſſentias, hoc eſt, duas Naturas unitas eſſe volunt dicere Dam. l. 3. orth. fid. c. 3. οὐσιώδη φαμὲν τὴν ἕνωσιν τουτέςιν ἀληθῆ καὶ οὐ φαντασίαν, οὐσιώδη δὲ οὐχ ὡς τῶν δύο φύσεων ἀποτελεσασῶν εἰς σύνθετον φύσιν, ἀλλ' ἑνωθεισῶν ἀλλήλαις κατ' ἀλήθειαν εἰς μίαν ὑπόςασιν σύνθετον. *Quo ſenſu dicatur unio eſſentialis.*

33. Ex quibus conſtat. 1. Unionem perſonalem non plenè explicari per hoc quod dicitur, Naturam humanam à Λόγῳ geſtari. 2. Nec dicendum eſſe, quòd totus Λόγος ita ſit in carne, ut tamen totus *Geſtatio à Λόγου non ſufficienter exprimat unionem.*

ſit extra carnem : 3. Nec ſimilitudinem illas de Planeta affixo orbi : de gemma incluſa annulo; de clavo infixo rotæ; de Antverpia adjacente magno mari; de capite & pede unius, myſterio huic explicando ſatis accommodas eſſe. 4. Placuit Scholaſticis ſimilitudo ducta à ſurculo arbori inſerto : placet eadem Scriptori cuidam recentiori, atque ita placet, ut ſubjungat, *ita prorſus Verbum divinum inſtar magnæ arboris ſuſcepiſſe ramuſculum Naturæ humanæ*: ſed & hæc ſimilitudo multis modis eſt diſſimilis.

34. *Primò: ſufficit* (ait perſonatus ille Palatinus Kednadon Dial. de perſ. uni. p. 7. & Martyr Dial. orth. f. 10.) *Deitatem quamvis immenſam & infinitam ſuâ hypoſtaſi fulcire ac ſuſtentare humanitatem, ubicunq; illa fuerit.* στηρίγματα pſeudo Witeb. lib. t. *In Chriſto ſic unitæ ſunt duæ Naturæ, ut ſint unum ὀχούμενον, id eſt, ut geſtetur humana Natura à λόγῳ, ſicut ſint inſeparabiles Naturæ in tota æternitate, & ut humana Natura redigeretur in nihilum, niſi ſic geſtaretur.*

35. Atqui geſtare eſt actus ſecundus, non ergò plenè exprimit actum perſonalem ; geſtare eſt actus talis, qui reſpectum habet ad omnes creaturas, ſiquidem λόγος *omnia portat verbo virtutis ſuæ.* Heb. 3. v. 13. ergò non exprimit plenè actum illum, qui ad ſolam aſſumtam Naturam reſpectum habet. Hinc B. Luth. tom. 2. Witeb. f. 228. *Hæc Philoſophia eſt hæreticiſſima, quia negat, Filium Dei eſſe hominem actu primo, ſed fingit eum ſuſtentare humanam Naturam velut actu ſecundo.*

36. Si dicas, additur, quòd geſtatio illa fiat in unitate perſonæ, *Reſp.* illud ipſum in definito ſive ſubjecto jamdum erat poſitum, quærebatur enim quid ſit illa perſonæ unitas, ſive in quo conſiſtat unio perſonalis? ergò non poteſt hoc differentiæ ſpecificæ locum in definitione ſive in prædicato obtinere. *Si dicas, ſenſum illorum verborum eſſe, quòd non mediante propriâ aliquâ hypoſtaſi caro à λόγῳ geſtetur. Reſp.* nec hoc modo plenè definitur unio perſonalis, quia ſaltem negatur aliquid in aſſumta Natura: non autem exprimitur actus aliquis poſitivus, jam verò nullus terminus negativ9 poteſt exprimere differentiam rei ſpecificam poſitivam.

ἐνυπόστατος quid ſignificet.

37. Quando Dam. lib 3. c. 9. ex veteribus Naturam aſſumtam vocat ἐνυπόστατον, id non ita accipiendum, q. tantùm geſtetur à λόγῳ aſſumta Natura, nullâ mediante propriâ hypoſtaſi, & q. in eo conſiſtat differentia ſpecifica unionis. ſed quòd Natura aſſumta propriam hypoſtaſin quidem non habeat, interim ipſâ λόγου ὑποστάσει ſubſiſtat, qui eſt actus ejus perſonalis. Quicquid enim ſubſiſtit, id vel ſuâ vel aliâ ὑποστάσει ſubſiſtit : Natura aſſumta ſubſiſtit (aliàs eſſet ἀνυπόστατος.) Ergò vel ſuâ vel aliâ ὑποστάσει ſubſiſtit, Non ſuâ (aliàs eſſet αὐθυπόστατος & ἰδιοσύστατος) Ergò aliâ videlicet ipſius λόγου ὑποστάσει.

38. Hanc eſſe Damaſceni mentem probamus ex ipſo Damaſc. ſic enim exponit ſuum illud ἐνυπόστατον dicto c. *Ipſius Verbi hypoſtaſis utriusq; Naturæ hypoſtaſis exiſtens* (ἀμφοτέρων τῶν φύσεων ὑπόστασις χρηματίσασα) *nullam earum ἀνυπόστατον eſſe permittit, neq; alterius eſſe ἑτεροϋπόστατον, nec quandoque quidem hujus, quandoq; v. illius, ſed ſemper utriusq; indiviſibiliter & inſeparabiliter eſt hypoſtaſis*, unde etiam aſſumtam Naturam vocat non tantùm ἐνυπόστατον, ſed etiam ἐνυποστᾶσαν, Scholaſtici reddunt *perſonatam, οὐ καθ' ἑαυτὴν*, ſed ipſius λόγου ὑποστάσει.

39. Eodem pertinet, quòd ſcribit Damaſc. lib. 3. c. 11. *Carnem factum eſſe Verbum, eſt ipſam Verbi hypoſtaſin ἀτρέπτως factam eſſe carnis hypoſtaſin* c. 6. *Caro ſuum eſſe perſonale habet in perſona τοῦ λόγου.* c. 23. *Una Verbi hypoſtaſis & animæ & corporis fuit hypoſtaſis, nunquam enim vel anima vel corpus propriam habuêre hypoſtaſin præter eam, quæ Verbi eſt hypoſtaſis.* Auguſt. de fide ad Petrum cap. 17. *Verbum caro factum unam habet divinitatis carnisque ſuæ perſonam*: unde etiam Damaſcen. ea veteribus carnem vocat θεωθεῖσαν, λογωθεῖσαν, τεθεωμένην, videl. οὐ κατὰ μεταβολὴν, ἀλλὰ καθ' ἕνωσιν καὶ περιχώρησιν τῶν φύσεων ἐν ἀλλήλαις.

40. Inde apparet, quare veteres ὑπόστασιν τοῦ λόγου poſt factam incarnationem dicant σύνθετον, nimirum quia non ampliùs eſt ſolius Naturæ divinæ (ſicut ante incarnationem) ſed etiam aſſumtæ Naturæ hypoſtaſis: τὸ geſtari in ea humanam Naturam nondum faceret ὑπόστασιν σύνθετον, quia effectus & actus ſecundum non ingreditur rei eſſentiam, ſed quia aſſumta Natura εἶναι ὑποστατικὸν ſortita eſt à divina Natura Filii, in quam eſt aſſumta, ideò & inde λόγου ὑπόστασις eſt ac dicitur σύνθετος. *ὑπόστασις σύνθετος.*

41. Relinquitur igitur, quòd aſſumta Natura ideo dicatur ἐνυπόστατος, quia in unione & per unionem hypoſtaticam Verbi ſubſiſtentia ei eſt communicata, quam communicationem Apoſtolus Col. 2. v. 9. vocat ἐνοίκησιν, ubi diſtinguitur inter inhabitantem Deitatem, & inter habitaculum, in quo plenitudo Deitatis τοῦ λόγου perſonaliter inhabitat, quod eſt corp9 ſive aſſumta Natura, perinde ut Chriſtus Joh. 2. v. 21. *corpus ſuum vocat templum.* Ignat. Epiſt. ad Smyrn. *Verbum in carne ᾤκησεν, ſapientia enim ædificavit ſibi domum.* Epiſt. ad Trall. *Maria genuit corpus, habens Filium Dei ἔνοικον.* Athan. Orat. 4. contr. Arian. *Corporaliter Deitas habitavit in carne.* Oecum. ſup. hunc locum, σωματικῶς, id eſt, ἐνεργῶς ſive συνηρμοσμένως &c. ſemper autem addendum, quòd ſit ἐνοίκησις ὑποστατικὴ ad differentiam inhabitationis iſtius gratioſæ, de qua Epheſ. 3. verſ. 17. Johan. 14. v. 23. 1. Corinth. 6. &c. *Subſiſtentia carni communicata.*

42. Concedunt hanc ſubſiſtentiæ communicationem carni facti, Bell. lib. 3. de Chriſt. c. 18. Buſæus diſp. contra Gerl. c. 4. th. 35. ſed inſidiosè addunt vocem *ſolius*, ut realem divinarum ἐξοχῶν communicationem carni factam excludant, quâ de re poſtcà pleniùs : negant verò eam Grab. contra Hunn. p. 49. & alii monſtroſam verborum formam appellantes, ſi dicatur, λόγον ſuam hypoſtaſin realiter communicâſſe aſſumtæ carni. Ex quo de conſenſu iſtorum, qui majeſtatem Chriſti uti homini datam aliàs ἐμψυχωμένην oppugnant, judicari poteſt.

43. *Secundò*: Totum λόγον ita eſſe in carne, ut tamen etiam totus ſit extra carnē, ſcribunt Zanch. 2. de Nat. Dei c. 6. p. 157. Pezel. p. 1. object. p. 177. Sohn. & alii. Atqui Apoſtolus unionem hypoſtaticam definit per τὸ τῆς θεότητος παντὸς πληρώματος ἐνοίκησιν : unde ex veteribus Damaſcen. lib. 3. c. 4. Unionem vocat τὴν τῶν φύσεων εἰς ἀλλήλας περιχώρησιν, quæ efficit, ut poſt factam incarnationem, nec λόγος ſit extra carnem, nec caro extra λόγον. Non coæquatæ ſunt hæ duæ Naturæ, cùm finitatem aſſumta Natura ſuam non amiſerit, interim tamen ἀδιαστάτως ſunt unitæ, abſit enim, ut locorum διαστήματα ſeparent, quod ſummum unionis perſonalis vinculum conjunxit.

44. Cer-

An λόγος ſit extra carnem.

44. Carnem non eſſe extra λόγον, concedunt illi, de quibus paulò antè diximus, ſed λόγον non eſſe extra carnem ſtrenuè negant, metuunt enim, ne vel caro coextendatur λόγῳ, vel λόγος infinitatem ſuam amittat, & in corpore circumcludatur: unde diſtinguunt inter perſonam & Naturam λόγου, perſonam λόγου non eſſe extra carnem concedunt, ſed propter Naturæ divinæ infinitatem λόγον eſſe alicubi dicunt, ubi non ſit Natura aſſumta. At perſona & Natura divina τοῦ λόγου non differunt realiter, neque enim λόγος ex duobus realiter diſtinctis eſt compoſitus: Si perſona λόγου non eſſet pariter infinita, eadem ſcilicet infinitate, ac Natura λόγου, utique perſona & Natura λόγου differrent realiter.

45. Veteres paſſim dicunt, λόγον non eſſe extra carnem: Athan. Orat. 2. cont. Arian. p. 170. Orat. 4. p. 275. Cyrill. ad Regin. de recta fide ful. 129. Naz. Epiſt. 1. ad Cledon. Epiphan. l. 2. to. 2. contra Ariom. Qui indices in Athanaſium confecerunt, aſſignarunt quædam loca contraria, ſed textus inſpectio evidenter illos falſitatis arguit. Ut λόγος δίχα σαρκὸς poſt factam unionem non operatur, ita etiam ἔξω τῆς σαρκὸς non ſubſiſtit, τὸ γὰρ ἐν σαρκὶ καὶ τὸ ἔξω σαρκὸς contradictoriè ſibi invicem opponuntur: ſi λόγος ὅλος non eſt ὅλικος ἐν σαρκὶ, utique hactenus & hoc reſpectu non erit ἔνσαρκος.

46. Tota plenitudo Deitatis (τοῦ λόγου) habitat in Chriſto σωματικῶς, vel ἐν τῷ σώματι χριστοῦ dicit Apoſtolus: quid hoc aliud eſt, quàm λόγον cum tota Deitatis plenitudine ſive ὅλον ὅλικῶς in carne habitantem nullibi eſſe extra λόγον. Finge totum λόγον eſſe ita in carne, ut tamen propter ſui infinitatem ſit etiam totus extra carnem; nulla jam erit differentia inter inhabitationem gratioſam τοῦ λόγου in Sanctis, & inter hanc ἐνοίκησιν ὑποστατικὴν in carne: quod enim ſuperiùs affectatur de ſuſtentatione immediata abſque ὑποστάσει carnis propriâ, id tenuiùs eſt, quàm ut hujus ὁμολογουμένως μεγάλου μυστηρίου majeſtatem exprimere poſſit.

47. Secedat paulìſper cogitatio de magnitudine & διαστήμασι locorum, ubi de perſonali λόγου & aſſumtæ Naturæ unione agitur. Omnia locorum διαστήματα ad λόγον comparata ſunt anguſtiora q̄ minimum punctum, quemadmodum omnia temporum intervalla reſpectu ad λόγον habito ſunt breviora, quàm minimum momentum. Quare cum tota plenitudo Deitatis τοῦ λόγου in aſſumta natura habitet, neutiquam extra eam ὁ λόγος vel ſtatuendus vel cogitandus propter illam de locorum διαστήμασι cogitationem.

48. Non eſt quidem ὁ λόγος propter perſonalem in finita carne inhabitationem factus finitus, nec caro propter aſſumtionem ſive πρόσληψιν in λόγον infinitum facta eſt infinita, interim tamen ὁ λόγος extra omnes creaturas ſubſiſtens perſonaliter ac proinde ἀδιαστάτως καὶ ἀδιαιρέτως in carne habitat: unde Dam. lib. 3. c. 4. ex veteribus ſtatuit τῶν φύσεων ἑνωθεισῶν περιχώρησιν *mutuam Naturarum immeationem vel circumincesſionem*, ut loquuntur Scholaſtici. Quemadmodum propter mutuam περιχώρησιν perſonarum in divinis Pater non eſt extra Filium, nec Filius extra Patrem: ita propter mutuam περιχώρησιν duarum Naturarum in Filio, λόγος non eſt extra carnem, nec caro extra λόγον.

49. Si λόγος ita aſſeritur eſſe totus in carne; ut etiam totus ſit extra carnem, tollitur ita Naturarum in Chriſto περιχώρησις, neque tum arctior erit inter λόγον & aſſumtam Naturam περιχώρησις, quàm eſt inter corpus ἔμψυχον & animam ἐνσώματον, ſiquidem durante corporis & animæ unione, nec corpus eſt extra animam, neque anima extra corpus. Si quis velit excipere, λόγον propter ſui infinitatem eſſe extra carnem, animam autem propter ſui finitatem non eſſe extra corpus, is teipsâ fatebitur, ſe cogitationib. de infinitate in ſimplici fide hujus myſterii turbari, quæ tamen erant ſub fidem captivandæ.

50. Quòd finita anima habitet in finito corpore, nullum eſt myſterium, ſed theorema rationi admodùm obvium: at quod infinitus λόγος perſonaliter habitet in finita carne, eſt ὁμολογουμένως μέγα μυστήριον, fide igitur opus eſt, nec in conſilium adhibenda ratio. Ratio immediata, quare anima ſit in toto corpore, & non extra corpus, non eſt finitas vel animæ vel corporis, ſed eorundem arctiſſima unio, ita quoque infinitas λόγου non tollit illam perſonalem & longè arctiorem inhabitationem in aſſumta carne, per quam fit, ut ὁ λόγος non ſit extra carnem.

51. Nec dici poteſt, *totum λόγον, ſed non totum τοῦ λόγου habitare in carne*, quia Apoſtolus notanter dicit, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος totam plenitudinem divinitatis τοῦ λόγου carnem inhabitare; ſi λόγος ſuâ ὑποστάσει totus eſſet extra carnem, negaretur ex toto τοῦ λόγου ἐνσάρκωσις: ſi λόγος ſuâ ὑποστάσει ex parte dicitur eſſe extra carnem, vel quod idem eſt, ſi non totum τοῦ λόγου in carne habitare dicitur, ex parte negatur λόγου ἐνσάρκωσις.

52. Breviter, manet finita caro in ipſa unione, proinde non fit Naturarum exæquatio vel coexæquatio: infinitæ ὑποστάσεως per unionem particeps fit caro, proinde non fit Naturarum per locorum ſpacia ſeparatio, ſed ἀδιαστάτως ſibi invicem præſentes ſunt. Unum ergò alteri non opponatur, quia infinitas hypoſtaſeos non tollit finitatem carnis, nec finitas carnis tollit infinitatem hypoſtaſeos: agnoſcatur hîc myſterium omne Angelorum, nedum hominum κατάληψιν majus atque eminentius.

Similitudines Calvinianorum.

53. Tertiò: Similitudines de Planeta affixo orbi, de gemma incluſa annulo, de clavo infixo rotæ, de Antverpia adjacente magno mari, de capite & pede unitis, placent Bezæ Apolog. 3. cont. Selnec. Neoſtad. in adm. pag. 27. 79. &c. aliiſque compluribus, ſed nimis tenues ſunt ac jejunæ, quam ut huic myſterio conveniant. Nulla enim in his exemplis eſt unio totius cum toto, nec dici poteſt totum orbem cum uno Planeta, totum annulum cum gemma, totum mare cum Antverpia &c. unum conſtituere ὑφιστάμενον, perinde ut Apoſtolus dicit: *totam plenitudinem Deitatis habitare in aſſumta carne.* Nec dici poteſt; Planeta eſt orbis, gemma eſt annulus &c. ſicut rectè dicitur, Filius Dei eſt homo, & Filius hominis eſt verus Deus.

54. Si placet ſimilitudinibus hoc myſterium ἀκατάληπτον quodammodo adumbrare, cur repudiamus veterum ſimilitudines de corpore animato & ferro ignito, quæ propiùs accedunt, licet nec hæ ſint ſatis κατὰ πάντα congruæ? Ex anima enim & corpore fit Natura quædam tertia, videlicet homo: at non ita in Chriſto, οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρων ἕτερον, ἀλλ' ἐξ ἑτέρων αὐτά. Partes iſtæ hominis

videlicet anima & corpus ſunt imperfectæ, ſolum corpus non eſt homo, ſola etiam anima non eſt homo: at non ita in Chriſto, quia ante incarnationem λόγος perfecta fuit perſona. Cæterum applicationes harum ſimilitudinum pulcerrimas vide in incomparabili libello D. Chemn. de duabus in Chriſto Naturis *cap.6.*

Surculi inſitio. 55. Quartò: Inſitio ſurculi videtur aliquid habere ultra παράςασιν, quia ſurculus vitam à trunco accipit, unde Scholaſticis iſta ſimilitudo inoculationis ſive inſitionis placuit. Alex. Alenſ. part. 3. quæſt. 2. membr. 3. *Unio duarum Naturarum in Chriſto aſſimulatur unioni per modum inſertionis. Ut enim ſurculus dependet, ſuſtentatur & nutritur per truncum: ſic Natura humana dependet à Verbo: & ſicut in tota arbore manent diſtincta Natura, ita res ſe habet in propoſito.*

56. At hæc ſimilitudo non explicat actum perſonalem Naturæ humanæ, ſed effectum ſolum aliquod unionis explicat, nec vel minimâ ex parte adumbrat communicationem hypoſtaſeos, quæ tamen eſt ſpecifica perſonalis hujus unionis differentia. Vanum ergò eſt, quod Bellarmin. lib. 3. de Chriſto col. 471. ita ſibi placet in hac ſimilitudine, ut ſubjungat, *ita prorſus verbum divinum inſtar magna arboris ſuſcepiſſe dicitur ramuſculum humana Natura*: rectiùs Alenſ. d. l. *Cujusmodi ſit hac communicatio, quâ Natura humana communicatur Verbo, non eſt hominis definire*: rectiùs Ariminenſis 1. ſent. diſt. 28. quæſt. 2. *Qualiter Deus & homo ſit unus Chriſtus, puto omni viatori naturaliter fore incomprehenſibile*: rectiùs Biel. 1. ſent. diſt. 30. q. 4. *Unio Natura humana ad Verbum non ſolum ineffabilis eſt, ſed etiam pro ſtatu iſto intellectu incomprehenſibilis.* Ridiculi admodùm ſunt Scholaſtici, quando hanc ſimilitudinem probare cupiunt ex Jacob. 1. verſ. 21. Suſcipite τὸν ἔμφυτον λόγον. non enim ibi de Verbo hypoſtatico, ſed de προφορικῷ agitur.

57. Atque hæc de unione perſonali ἐν θέσει καὶ ἀντιθέσει diximus uberiùs, ſunt enim fundamentum ſequentium omnium: & ex his de aliorum incommodis locutionibus & ſententiis facilè judicari poteſt, ut quod Danæus libr. contra Chemnit. p. 48. ſcribit: *Naturam humanam accurriſſe ad verbi ὑπόςασιν. & ad perſonam jam exiſtentem & per ſe plenè ſubſiſtentem fuiſſe adjunctam*: quod alii negant ullam eſſe, vel eſſe poſſe inter Naturas Chriſti communicationem, quæ olim fuit præcipua pars Symboli Samoſateniani τὰς δύο φύσεις παντάπασιν ἀκοινωνήτους εἶναι.

CAPUT IV.

De propoſitionibus perſonalibus.

Propoſitiones ex unione perſonali ortæ. 58. Ex unione hypoſtatica divinæ & humanæ Naturæ in Chriſto ſequitur, ut rectè dicatur, Filius Dei eſt Filius Mariæ, & viciſſim, Filius Mariæ eſt Filius Dei, Deus eſt homo: & homo eſt Deus.

59. Quæ propoſitiones non ſunt regulares, nec tropicæ: ſed inuſitatæ: poſſunt etiam dici perſonales: quia arguunt unionem perſonalem duarum naturarum in Chriſto, & earum vis, natura, veritas & connexio judicanda eſt ex unione perſonali: Filius hominis eſt Filius Dei perſonaliter, id eſt, per & propter unionem perſonalem, quia Natura humana in Chriſto propriâ perſonalitate deſtituta in ipſam λόγου ὑπόςασιν eſt aſſumta, & in eadem ſubſiſtit. Filius Dei eſt Filius hominis perſonaliter, id eſt, per & propter unionem perſonalem: non enim ὑπόςασις Filii Dei ſubſiſtit extra hanc humanitatem: ſed eſt non tantùm ſuæ Naturæ divinæ, verùm etiam hujus humanæ Naturæ ὑπόςασις.

60. Semper obſerva, in his propoſitionibus, non agi de Naturarum diſtinctione, ſed de ipſarum perſonali unione: & ſic facilè judicare poteris, quid de jejuna aliorum ἀναλύσει ſtatuendum.

61. Sic facilè animadvertitur analyſin illam Scholaſticorum nimis tenuem eſſe, quâ dicunt, propoſitionis hujus: Filius hominis eſt Deus, ſenſum hunc eſſe. *Filius Dei, qui ſuſtentat humanam Naturam, eſt Deus.* At non eſt hîc quæſtio de Naturarum diſtinctione, ſed de perſonali earum unione, Filius Dei eſt Deus eſſentialiter, per & propter æternam à Patre generationem, quâ de re non agit propoſitio: Filius hominis eſt Filius DEI perſonaliter, per & propter unionem perſonalem, quia aſſumta Natura in ὑποςάσει τοῦ λόγου ſubſiſtit, & hac de re propriè agit propoſitio. *Analyſis Scholaſticorum.*

62. Rectè ergò Calvin. 2. Inſtit. cap. 14. ſect 4. & ex eo Chaſſanio lib. 2. Locor. Comm. c. 1. ſect. 3. contra ſuos aſſeclas ſtatuunt: *Chriſtum ſecundùm humanam Naturam eſſe & dici Filium Dei per unionem perſonalem.* Ut enim ratione Divinitatis eſt Filius Dei per Naturam, ita ratione humanitatis eſt Filius Dei per unionis gratiam. Sanctum quod ex te naſcetur, Filius Dei vocabitur, dicit Angelus ad Mariam Luc. 1. verſ. 35. Quò pertinet, quòd olim Felix Orgelli Epiſcopus, cùm ſcriptis quibuſdam editis Chriſtum humanæ Naturæ reſpectu adoptivum tantùm Dei Filium aſſeruiſſet, in Concilio Erroris ſui convictus, eundem publicè damnârit.

63. Nec referendum eſt, quòd quidam diſputant, *propoſitiones illas perſonales referendas eſſe ad accidentales*, ut ſicut per accidens de homine prædicatur, quòd ſit canus, ita quoque per accidens prædicetur de Filio Dei, quòd ſit homo. Atqui ipſa unio non eſt accidentalis. Ergo nec iſtæ propoſitiones ad accidentalium claſſem relegandæ: accidentales propoſitiones nunquam ſunt reciprocæ, neque enim dicere poſſum, homo eſt canus, & canum eſt homo. Jam verò perſonales propoſitiones reciprocæ ſunt: Filius Dei eſt homo, & Filius hominis eſt Deus.

64. Ab iſta ἀναλύσει non procul abeſſe videtur Bellarm. quando l. 3. de Chriſto c. 15. λόγον aſſumentem humanam Naturam confert cum Rege, qui induit purpuram, cùm tamen purpura nunquam unum cum Rege ὑφιςάμενον conſtituat. Rectiùs Bonaventura diſputat, *propoſitiones illas perſonales non poſſe reduci ad alios modos prædicandi uſitatos & conſuetos, non enim eſſe prædicationem per eſſentiam, nec per inhærentiam, nec per cauſam, nec per ſe, nec per accidens, ſed eſſe modum prædicandi ſingularem propter hypoſtaticam unionem ad unum ὑφιςάμενον.*

65. Nimis etiam tenue eſt, quod quidam propoſitiones iſtas ita reſolvunt. Hic homo eſt Deus, i. e. qui eſt Filius Dei, eſt etiam homo, vel hæc perſona eſt verè Deus & verè homo. At hæ poſteriores propoſitioes duas diſtinctas Naturas explicant,

ſtant, prior de ipſa perſonali unione agit: præterea hac ratione ex ſimplici Axiomate fit copulatum: Deus eſt homo, ſimplex eſt Axioma: Hæc perſona eſt Deus & homo, copulatum eſt Axioma. Denique analyſis illa favet Neſtorio, qui Filium Dei eſſe hominem in unitate perſonæ negavit. Chriſtum eſſe Deum & hominem conceſſit. Rectiùs *Beza* ἀναλύσ. p. 1. Reſp. ad Colloq. p. 93. *Propter unitatem perſonæ hic homo, non quidem quà homo ſive ſuæ Naturæ reſpectu, ſed propter ſuam in Filio Dei ſubſiſtentiam eſt verè ille Dei Filius: ad ſimplicius & evidentius ita explico. Chriſtus ſecundùm humanam Naturam eſt Dei Filius non per & propter eſſentialem aliquam aſſumptæ Naturæ proprietatem ſubjecti vè inhærentem, ſed per & propter unionem perſonalem, quâ hæc humana Natura propriâ perſonalitate deſtituta in ipſam λόγου ὑπόστασιν aſſumpta eſt & in eadem ſubſiſtit.*

An ſint locutiones ſynecdochicæ?

66. Quid ſi quis dicat, *ſynecdochicas eſſe has propoſitiones* Homo eſt Deus, & Deus eſt homo, cùm vocabulum Dei uſurpetur non pro tota S. Trinitate, ſed pro ſecunda tantùm perſona? Minimè verò, quia λόγος nec pars, nec ſpecies eſt Deitatis. Ergò ſynecdochica partis pro toto, ſpeciei pro genere ἀλλοίωσις hic locum neutiquam habet. Tota & integra Deitas eſt in omnibus tribus Divinitatis perſonis, & in qualibet perſona tota, integra & indiviſa, quâ de re ſuo loco plura diximus. Quid Apoſtolus? *Tota plenitudo divinitatis habitat in Chriſto* σωματικῶς Col. 2. v. 9. Quid pii veteres? ὅλη ἡ θεότης ὁλικῶς ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ὑποστάσεων ἑνοῦται ὅλῃ.

67. Per vocabulum *Hominis* itidem non intelligitur homo ut ſpecies, ſed intelligitur hic homo, Mariæ Filius etiamſi particula δεικτική non ſemper expreſſè additur. Monet *Damaſc.* lib. 3. orth. fid. cap. 11. trifariam conſiderari humanam Naturam: 1. ψιλῇ θεωρίᾳ. quando ſecundùm ſimplicem rationem ab omnibus individuis ſeparata, nuda & quaſi per ſe ſola conſideratur, ubi nullum niſi in animo conſiderante locum habet, καθ' ἑαυτὴν γὰρ οὐχ ὑφίσταται. 2. ἐν τῷ εἴδει in ſpecie, quando eam in ipſis individuis pariter exiſtentem communi ſingulisque conveniente ratione contemplamur, κοινῶς ἐν πάσαις ταῖς ὁμοειδέσιν ὑποστάσεσι ταύτας συνάπτουσαν, καὶ λέγεται ἐν τῷ εἴδει θεωρουμένη φύσις. 3. ἐν ἀτόμῳ, quando eam, ut in uno exiſtentem ſingulari cum proprietatibus individualibus ab omnibus aliis illud ſecernentibus contemplamur, ὁλικῶς ἐν προσλήψει συμβεβηκότων ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ λέγεται ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένη φύσις ἡ αὐτὴ οὖσα τῇ ἐν τῷ εἴδει θεωρουμένῃ, & concludit ibidem *Damaſcenus* non primo, non ſecundo, ſed tertio ſenſu humanam Naturam à Filio Dei aſſumtam eſſe.

68. Addendum tamen neceſſariò contra Neſtorianos, quod cùm τὸ ἄτομον humanæ Naturæ ſive maſſa illa animæ & corporis conſiderari poſſit bifariam, tùm quatenus habet propriam ac peculiarem ὕπαρξιν, ſicut omnes in mundo ſingulares ſubſtantiæ, tùm quatenus in alio ſuſtentatur & exiſtit, Filium Dei non priore, ſed poſteriore modo ἐν τῷ ἀτόμῳ humanam Naturam aſſumſiſſe, vel ut *Damaſcenus* loquitur, οὐ καθ' ἑαυτὴν ὑποστᾶσαν καὶ ἄτομον χρηματίσασαν πρότερον καὶ οὕτως ὑπ' αὐτοῦ προσληφθεῖσαν, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποστάσει ὑπάρξασαν.

CAPUT V.

De communicatione idiomatum.

Idiomatum communicatio.

69. *Conſequens hujus unionis (non temporis, ſed naturæ ordine) eſt idiomatum communicatio.* Quia enim naturæ non ſingulæ ſeorſim & ſolæ ſubſiſtunt ac agunt, quæ cujuſque propria ſunt: ſed perſona ſubſiſtit in duabus illis naturis, & agit omnia juxta cujuſque proprietatem: ac quia altera Natura non otioſe quieſcit, aut ſua tantùm privatim agit, aliud agente aut patiente alterâ, ſed utraque Natura agit cum communicatione alterius: denique quia Naturæ divinæ in Chriſto, quæ per ſe perfectiſſima eſt, nihil acceſſit, humana verò non ſolùm retinet ſuas eſſentiales proprietates, ſed ex hypoſtatica illa unione, præter, ſupra & ultra eſſentiales proprietates divinas ἐξοχὰς ſortita eſt, hinc tria naſcuntur communicationis genera.

70. *Primum genus dicitur à veteribus ἰδιοποιΐα, ἀντίδοσις, τρόπος ἀντιδόσεως &c.* & eſt quando propria unius Naturæ tribuuntur perſonæ in concreto. Quia enim duæ Naturæ non ſubſiſtunt ſeparatim, ut alia perſona ſit Deus; alia homo: ſed unitæ ſunt in unam hypoſtaſin: ideò Naturarum idiomata non tantùm tribuuntur illæ naturæ, cujus ſunt propria: nec ita diſtribuuntur, ut alia Chriſto Deo, alia Chriſto homini tanquam duabus perſonis tribuantur: Sed, ſicut Naturæ uniuntur ad unum ὑφιστάμενον: ita etiam Naturam propria prædicantur de perſona.

71. Adduntur autem in hoc genere quandoque particulæ diſtinctivæ, quæ oſtendunt, ſecundùm quam Naturam perſonæ aliquid tribuatur: ut, Filius Dei γενόμενος eſt ex ſemine David ſecundùm carnem Rom. 1. v. 3. *Nec intereſt, ex quâ Chriſtus ſubſtantia nominetur, cùm inſeparabiliter manente unitate perſona idem ſit, & totus hominis Filius propter carnem, & totus Dei Filius propter unam cum Patre Deitatem. Leo* Epiſt. 41.

72. *Ex eo intelligi poteſt, eſſe non minùs communicationem idiomatum,* ſi dicatur: Filius hominis patitur, crucifigitur, moritur &c. quàm ſi dicatur, Filius Dei patitur, crucifigitur, moritur, &c. quia non de nudo homine, ſed de hoc homine, qui in unitate perſonæ eſt verus Deus περὶ τοῦ θεανθρώπου talia enunciantur. Pertinant ergò hûc propoſitiones tales: 1. cùm idioma divinum prædicatur de Chriſto Deo, ſive de perſona à divinitate denominata. 2. cùm idioma humanum prædicatur de Chriſto homine, ſive de perſona ab humanitate denominata. 3. cùm idioma divinum prædicatur de Chriſto homine. 4. cùm idioma humanum prædicatur de CHRISTO Deo. 5. quando proprietas divina vel humana prædicatur de Chriſto, hoc eſt, de concreto utriuſque Naturæ.

73. In hoc primo genere ſubjecti loco ſemper ponitur nomen perſonæ, non autem nomen alterius Naturæ, atque ità contra *Neſtorium* vindicatur perſonæ unitas, de qua & divina & humana prædicantur: contra *Eutychen* aſſeritur Naturarum diſtincta proprietas: & quia perſonæ unitas eſt fundamentum & origo talium prædicationum, ideò propter perſonæ unitatem tales prædicationes ſunt reciprocæ, tàm enim divina de homine; quàm humana de Deo prædicantur.

74. *De hoc primo communicationis genere extant apud Veteres multa præclara dicta. Ignat.* Epiſt. 4. *Hic ipſe qui eſt ex muliere natus, Filius eſt Dei, & qui crucifixus eſt, primogenitus eſt omnis creaturæ. Iuſt.* in expoſ. fid. *Quando audieris de uno Filio voces contrarias, diſtribue ea, quæ dicuntur, inter Naturas, ut cuiq; id, quod proprium ejus eſt, aſſignetur. Athan.* ſer. 4. contr. Arian. *Singularum Naturarum proprietatem cognoſcentes, & utraq; ab uno agi intelligentes rectè credemus & non aliquando errabimus. Chriſt.* Ep. 28. *Evangelicas & Apoſtolicas de Domino voces ſcimus veros Theologos tanquam ad unam perſonam pertinentes ratione duarum Naturarum dividere, & alias quidem, utpote divinitati convenientes ad divinitatem Chriſti, alias v. humiles ad ipſius humanitatem referre. Leo* ſer. 10. *Etſi unum manet ab æternitate, aliud cœpit in tempore, quæ tamen in unitatem convenerunt, ita ſibimet inhæſerunt, ut ſive in omnipotentia ſive in contumelia, nec divinis in Chriſto careant humanis nec humana divinis. Vig.* lib. 2. contra Eutych. *Quæ ſunt propria Naturarum, ſiunt communia perſonæ, quod repetit Theod.* dial. 3. Caſſian. lib. 1. de incarn. *Ex tempore ſuſceptæ carnis ſic omnia quæ erant Dei, dicimus tranſiiſſe in hominem, ut omnia quæ erant hominis, in Deum venire.* Vide etiam Damaſc. lib. 3. c. 3.

Hæc communicatio non eſt verbalis. 75. *N*on agnoſcimus hanc eſſe communicationem verbalem, quia qualis unio, talis communicatio: jam verò unio *N*aturarum realis eſt. *N*eque Tropum agnoſcimus in propoſitione illa: Deus eſt paſſus: quia quàm verè Deus eſt homo, tàm verè etiam Deus eſt paſſus. Cùm Λόγος *N*aturam humanam, & omnia ejus idiomata ſibi appropriaverit, aſſumendo eam in perſonæ unitatem, ideò paſſio & mors Chriſti, quamvis per *N*aturæ conditionem Divinitati non competant: tamen propter intimam illam & ineffabilem *N*aturarum unionem, non minùs ad Filium Dei pertinent, quàm ſi illas in ipſa ſua *N*atura divina ſuſtinuiſſet. Hoc eſt, quod dicunt Veteres. *quamvis Deus non ſit paſſus in proprietate Naturæ: tamen paſſus eſt in unitate perſonæ*, id eſt, in *N*atura humana in unitatem perſonæ aſſumta. *Vigil.* lib. 2. contra Eutych.

76. *Pulcrè id explicant veteres: Athanaſ.* apud Cyrill. in Apol. *Sicut proprium Domini eſſe dicimus corpus, ita & corporis paſſiones propriè ejus dicuntur, etiamſi non contingant ſecundùm divinitatem ejus, alioqui alterius eſſet corpus, alterius dicerentur paſſiones: ſi autem caro Verbi caro eſt, neceſſarium & paſſiones carnis dici ejus, cujus & caro eſt. Ambr.* 2. de fid. c. 4. *Dominus majeſtatis crucifixus eſt, non q. majeſtate ſuâ crucifixum putemus, ſed quia idem Deus idem homo, per divinitatem Deus, per ſuſceptionem carnis homo Ieſus Chriſtus &c. Fulgent.* lib. 3. ad Thraſ. *Sic utriusq; in Chriſto manſit unita proprietas, ut in carne patiens impaſſibilis Deus & veram paſſionem in carne ſentiret, & in divinitate penitus impaſſibilis permaneret, nec alius in carne paſſus fuerit, niſi ille, qui in vera carnis paſſione impaſſibilis permanſit. Cyrill.* in explic. anath. 12. *Dicimus Deum paſſum, non quod Deus Verbum in ſua Natura clavorum transfixiones ſuſceperit, ſed quia corpus illud, quod ipſius proprium factum eſt, hoc ſuſtinet: inerat enim in eo corpore, quod patiebatur, Deus, qui pati non poterat.*

2. Genus communicationis. 77. *Secundum genus dicitur* κοινωνία *ſeu* ἀποτελεσμάτων & eſt, quando nomina officii prædicantur de Chriſto ſecundùm utramque *N*aturam. *Quidam hoc rejiciunt in locum ultimum, & præmittunt id, quod nos vocamus genus tertium*, quorum ſententiam ipſe *N*aturæ ordo confirmat; quia humana *N*atura Chriſti in officii operibus non ſecundùm eſſentiales ſuas proprietates agit; ſed etiam ſecundùm prærogativas divinas, quas per & propter unionem accepit: ſed nolumus uſitatum ordinem turbare.

78. In hoc genere idem eſt, ſive dicas, perſonam Chriſti operari ſecundùm utramq; *N*aturam: ſive perſonam Chriſti operari in utraque *N*atura ſive utramque *N*aturam in Chriſto operari cum communicatione alterius: utriuſque enim *N*aturæ actiones concurrunt ad ἀποτέλεσμα quoddam commune, & fit actio θεανδρικὴ Dei viriles. *Damaſc.* lib. 3. orth. fid. c. 19.

79. *Agunt a Naturæ in operibus officij non diviſè, ſed ἑνωμένως unitè. Neq; n. humana ἀνθρωπίνως humanè operatur Chriſtus. (quandoquidem non nudus homo) nec divina θεϊκῶς: ſecundùm Deum ſolum (quandoquidem non eſt nudus Deus) ſed Deus ſimul exiſtens & homo. In igniteo gladio quemadmodum Naturæ ſalvantur ignis & ferri: ſic & actiones & perfectiones eorum: Habet enim ferrum incidendi virtutem & ignis urendi & inciſio actionis ferri perfectio, abſolutioq; operis combuſtio v. ignis: & ſalvatur horum differentia in combuſta inciſione & in inciſa combuſtione; tametſi, nec inciſio ſine combuſtione fiat; nec combuſtio ſine inciſione, nec propter duplicitatem naturalis actionis duos igniteos gladios dicimus: neq; propter ſingularitatem ignitei gladij confuſionem ſubſtantialis eorum differentiæ inducimus. Sic in una perſona Chriſti diverſa ſunt actiones, ſicut & diverſæ proprietates; & actiones iſtæ realiter inter ſe diſtincta ſunt, ad commune tamen* ἀποτέλεσμα *unita, communionemq; invicem habentes. Damaſc.* lib. 3. orth. fid. cap. 15.

80. *Huc referenda veterum dicta. Irenæus* lib. 3. c. 21. referente Theodor. Dial. 3. ὥσπερ ἦν ἄνθρωπος, ἵνα πειρασθῇ, οὕτω καὶ Λόγος, ἵνα δοξασθῇ, ἡσυχάζοντος μὲν τοῦ Λόγου ἐν τῷ πειράζεσθαι, καὶ σταυροῦσθαι, καὶ ἀποθνήσκειν, συγγινομένου δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ νικᾷν καὶ ὑπομένειν καὶ χρηστεύεσθαι καὶ ἀνίστασθαι καὶ ἀναλαμβάνεσθαι. *Athanaſ.* orat. de blaſphem. in Spiritum S. *Ut Deus ſanavit, excitavit mortuos, mutavit aquam, non enim hæc erant opera hominis, ſicut ſitire, defatigari, mori, nequaquam erant Deitatis, fiebant a. iſta non diviſim, ut hæc quidem deſignarentur a corpore abſq; Deitate, illa verò à Deitate ſeorſim a corpore, ſed conjunctim iſta omnia fiebant: unusq; erat Dominus, qui illa faciebat per ſuam gratiam, ſpuebat quidem ut homo, ſputamentum autem illud divinum erat, ſiquidem per illam ſalivam oculos cæci ſanavit. Damaſc.* lib. 3. c. 15. *Divinitas operabatur* θεοπρεπῶς, *ſed non ſine carne, caro operabatur humilia, ſed non ſine Deitate, patienti enim carni conjuncta erat Divinitas manens impaſſibilis, & paſſiones efficiens ſalutares: non autem ſicut Divinitas Verbi per carnem operabatur, ita & caro per Divinitatem patiebatur, organon enim Deitatis caro eſt.* Vide ibid. comment. Damaſc.

81. Quæ poſtremâ Damaſceni verba illud innuunt, quod idem alibi videlicet lib. 3. cap. 17. diſertè ſcribit, humanam *N*aturam in officio Mediatoris, non agere tantùm humana, ſed quia τὰς θείας ἐνεργείας ἐπλούτησε propter puriſſimam ad Verbum unionem, ideò eſt & vocatur organon, non ſeparatum aut diviſum, ſed perſonaliter unitum, in quo, cum quo, & per quod officia Mediatoris Chriſtus exequitur: qua

de

de re in tertio communicationis genere plura dicentur.

82. *Abſit ergò ut probemus illud Danæi contra Chemn.* p.118. *carnem Chriſti ad efficienda miracula non plus contuliſſe, quam virgam Moſis ad ipſius miracula edenda.* Minimè verò, quia caro Chriſti non eſt inſtrumentum ἄεργον, ſed in ὑπόςασιν λόγου aſſumtum & divinis ἐξοχαῖς ditatum Actor.10.v.38. *Chriſtus* ſecundùm humanam Naturam *unctus eſt Spiritu & virtute eâ*, quam in θαυματουργίαις exeruit. *Damaſc.* lib.3. orth. fid. c.17. *Non ſecundùm propriam ἐνέργειαν, ſed propter unitum ſibi Verbum caro Domini divina operatur, Verbo per eam propriã ſuam ἐνέργειαν oſtendente ac manifeſtante*: quò referri poteſt diſtinctio *Thom.* p.3. q.13. art.2. *animam Chriſti conſiderari dupliciter: 1. ſecundùm propriam virtutem ſive naturalem ſive gratuitam. 2. ut eſt inſtrumentum verbi ſibi perſonaliter uniti, ſic enim habuit inſtrumentalem virtutem ad immutationes miraculoſas faciendas.*

3. *Genus communicationis.* 83. Tertium genus vocatur ὑπερύψωσις, δόξασις, μετάληψις τῆς θείας ἀξίας, μετάδοσις καὶ μετοχὴ θείας ἐξουσίας &c. & eſt, quando explicatur, quòd divina Natura Filii propriam ſuam gloriam & excellentiam humanæ Naturæ communicavit, manens ipſa paſſionum carnis expers.

84. De hoc genere cùm magnæ ſint controverſiæ per quinque diſtincta membra id explicare placet: 1. Quis det. 2. Cui. 3. Quid. 4. Quomodo. 5. Quando det.

1. *Quis?* 85. Quis dat? dicimus, Deus Pater, vel ὁ Λόγος ſeu Deitas Filii, vel Spir. S. vel tota Trinitas, hæc enim omnia optimè congruere, oſtendit collatio Scripturarum, dicitur à Patre collocatus Filius ad dextram Dei: dicitur ipſe Filius conſediſſe ad dextram Dei: *Pater eum unxit Spiritu & virtute: & Sp. S. deſcendit in ipſum &c.* Idem oſtendit ſumma unitas divinæ eſſentiæ: Quæcunque Pater facit ὁμοίως facit Filius, Joh.5.v.19. Trium perſonarum ut una eſſentia, ita una potentia. Hinc Naz. Orat. 2. de Theol. *id quod agit, eſt una communis tribus Deitas.* Hinc Veteres: *Implevit carnem Chriſti, Pater & Spiritus S. majeſtate non ſusceptione.* Aug. ſerm.3. de temp.

86. Cyrill. lib.4. theſaur. *Pater & tota Trinitas vitam Filio, ut homini praſtat.* Athan. Orat.2. contra Arian. *Admirabile eſt, quòd Filius cum Patre donat, idèdem cùm ſit Filius à ſeipſo accipit, eò quòd corpus iſta recipiat.* Auguſt. tract.106. in Joh. ſuper verba cap.17. Tui erant, & dediſti illos mihi &c. *Cùm Patri potius tribuiſſe videatur, ut ab eo illos acceperit, quoniam ex ipſo eſt, quicquid eſt, de quo eſt, etiam ipſe ſibi eos dedit, hoc eſt, cum Patre Deus Chriſtus homini Chriſto, quod cum Patre non eſt, homines dedit.* Et poſteà: *Quos Deus Filius de mundo elegit cum Patre, idem ipſe homo Filius de mundo eos accepit à Patre.* Leo Epiſt.41. *Quæ Filius Dei in forma ſervi à Patre accepit, eadem in forma Dei etiam ipſe donavit.*

Argumentum adverſariorum contra tertium genus communicationis. 87. Ex hoc fonte reſpondendum ad argumentum, quod illis, qui Majeſtatem carnis Chriſti oppugnant, perquàm familiare eſt. *Pater dicitur exaltare Filium, & illi dare omnem poteſtatem. Ergò eſt relatio inter Patrem & Filium, non inter λόγον & aſſumtam carnem. Reſp.* Eſt relatio inter Patrem & λόγον, ſed reſpectu Naturæ aſſumtæ, nam Λόγος reſpectu divinæ Naturæ eſt eſſentialiter unum cum Patre, & *quæcunque agit Pater, eadem ὁμοίως agit Filius* Johan.5.v.19. quare cùm relatio ſit inter Patrem dantem & Filium in tempore accipientem, utique illa μετάληψις non ad divinam τοῦ Λόγου Naturam referri poteſt, ſed quòd carni facta ſit, aſſerendum.

88. *Cui dat?* Chriſto Immanueli, Filio Dei & Mariæ: ut enim omnes actiones & paſſiones ſunt perſonæ, ita quicquid datur, perſonæ datur. Cùm autem in eadem perſona ſit ἄλλο καὶ ἄλλο: Et quicquid de Chriſto dicitur, vel ſecundùm divinam tantùm, vel ſecundùm humanam tantùm, vel ſecundùm utramque Naturam de eo dicatur: ſtatim quæritur, ſecundùm quam Naturam data ſit? Reſpondemus ſecundùm Naturam humanam. 2. *Cui?*

89. Fundamenta hujus ſententiæ noſtræ hæc ſunt. Primùm, caro Chriſti eſt vivifica Joh.6. *quia eſt verbi omnia vivificare valentis propria facta caro* v.51. inde potuit dari pro mundi vita v.51. hinc *qui eam manducat, habet vitam æternam.* v.54 quæ tria ſimul debent conjungi.

90. Secundò: Joh.5.27. per particulam diſtinctivam deſignatur Natura humana, Pater dedit Filio ἐξουσίαν faciendi judicium, ὅτι quia & quatenus Filius hominis eſt: atque inde efficacia illa vocis Filii Dei, quòd poſſit mortuos excitare v.25.

91. Tertiò, notatione circumſtantiarum, quandoque digitus intenditur ad Naturam humanam Apoc.1.v.13. appellatur Filius hominis: deſcribuntur *caput, oculi, pedes, vox &c.* ac de eo dicitur, quòd ambulet in medio candelabrorum aureorum, id eſt, Eccleſiarum, Apoc.5.v.5. Chriſtus Leo de tribu Juda v.6. Agnus ſtans tanquam occiſus v.12. Is dignus accipere virtutem & ſapientiam & fortitudinem & honorem & gloriam in ſecula ſeculorum. Pſ.8.v.7. Omnia ſubjecta pedibus Chriſti. Joh.3. v.35. Pater dedit omnia in manus Filii.

92. Quartò, deſcribitur exaltatio tanquam conſequens quoddam exinanitionis. E. ſecundùm eandem Naturam ea accipienda, ſecundùm quam fuit exinanitus, id eſt, ſecundùm humanam. Epheſ.1.v.20. Deus ſuſcitavit illum à mortuis, & conſtituit ad dextram ſuam in cœleſtibus. Pſ.110. v.ult. De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. Phil.2.v.9. Quapropter Deus ὑπερύψωσε ſuperexultavit ipſum &c. Heb.2.v.9. Eum, qui pauliſper diminutus infra angelos, cernimus Jeſum percruciatum mortis gloriâ & honore coronatum. Luc.24.v.26. [illegible] paſſionem oportebat ipſum intrare in gloriam. Rom.14.v.9. εἰς τοῦτο Chriſtus mortuus & reſurrexit, ut mortuis & vivis dominetur. In Symbolo conjunguntur Chriſti paſſio, mors, ſepultura, reſurrectio, aſcenſio in cœlum, ſeſſio ad dextram Dei, reditus ad judicium: quæ eſſet ratio, cur reliqua omnia de humana Natura accipienda, ſeſſio ad Dei dextram ad ſolam divinam referenda? Auguſt. Confeſſ. artic. 3. adhuc firmius nectit argumenti nodum: *Aſcendit ad cœlum, ut ſedeat ad dextram Dei*: quæ hæc foret analyſis? aſcendit ad cœlum ſecundùm humanam Naturam, ut ſecundùm divinitatem ſedeat ad dextram Dei?

93. Quintò, Heb.1. v.3. & 4. connectuntur hæc duo: ſedit ad dextram Dei, tantò melior factus angelis, quantò excellentius nomen ſortitus: Collige, Chriſtus ſecundùm humanam Naturam præſtantior factus angelis: Ergò ſecundùm eandem ſedet ad dextram Dei.

94. Sextò: Majeſtas illa in tempore Chriſto data. Dan.7.v.13.& 14. Filius hominis venit ad Antiquum dierum, & dedit ei poteſtatem & honorem

rem & regnum. Daniel. 9. v. 24. Septuaginta hebdomades determinatæ, ut ungatur Sanctus Sanctorum. Joh. 17. v. 1. Pater, venit hora, clarifica Filium tuum &c. non ergò hæc intelligi poſſunt ſecundùm divinam Naturam, ſecundum quam omnia ab æterno habet a Patre.

95. Septimò: Deitas eſt *αὐταρκὴς*, perfectiſſima, nullius indiga *ἀμετάβλητος*: dari ergò aut addi ei nihil poteſt.

96. Octavò, quæcunque Chriſto in tempore data leguntur, eò ſpectant, ut Chriſtus officiū Mediatoris exequatur: Atqui Chriſtus ſecundùm Deitatem Naturâ, & ab æterno habet infinitam potentiam & virtutem &c.

97. Deniq; ad conſenſum Patrum tutò provocare in hoc doctrinæ capite poſſumus, quorum conſentiens vox eſt: *Quæcunque Chriſto in tempore data leguntur, ſecundum humanam Naturam, cui quæ non habuit, collata ſunt, data intelliguntur.* Theodor. dial. 2. ex Veteribus.

98. Si in ſpecie Patrum dicta enumerare vellemus, longè plurima & evidentiſſima afferri poſſunt. Videatur autem de his Apol. Form. Conc. & Dn. Chemn. in lib. de duab. Nat. c. 25. Unum ſolummodò atq; alterum afferemus. Athan. Orat. 2. cont. Arian. p. 167. *Exaltavit eum, non ſubſtantiam Verbi exaltatam ſignificat, fuit enim & ſemper eſt æqualis Deo, ſed ad humanitatem ejus ſpectat: ejus enim exaltationis indigus erat homo ob humilitatem carnis ſuæ & mortis &c.* Cyprian. in expoſ. Symb. p. 574. *Sedere ad dextram Patris carnis aſſumtæ myſterium eſt, ſed ut cœleſtis profectum non divina, ſed humana Natura acquirit.* Hilar. 9. de Trin. *Gloria non verbo, ſed carni acquirebatur.* Greg. Nyſſ. cont. Eunom. *Ipſa dextra Dei unitum ſibi hominem in propriam celſitudinem evexit.* Baſil. lib. 2. cont. Eunom. *Petrus cùm dicit, hunc Ieſum, quem crucifixiſtis, fecit Dominum, voce demonſtrativa humanitatem Chriſti deſignat, atq; ipſi principatum ac dominium a Patre commiſſum dicit.* Epiph. tom. 2. lib. 2. hær. 69. *Dominum fecit hunc Ieſum manifeſtum eſt, quod de carne dicit, quam crucifixerunt.* Amb. 5. de fid. c. 6. *Chriſtus ſecundùm carnem omnia ſubjecta accepit, & ſecundum carnem omnia ipſi ſubjecta traduntur.* Auguſtin. tract. 105. in Joh. *Glorificatum a Patre Filium ſecundùm formam ſervi, res ipſa indicat & nullus ambigit Chriſtianus.* Plura ex his ipſis Scriptoribus, uti etiam ex Cyrillo, Chryſoſtomo, Theophylacto, Vigilio & aliis afferri poſſent, ſed nolumus actum agere. Peculiariter notandus locus Leonis Epiſt. 22. (aliis eſt 11.) *Dicant Adverſarij veritatis, quomodo omnipotens Pater, vel ſecundum quam Naturam Filium ſuum ſuper univerſa provexerit, vel cui Naturæ cuncta ſubjecerit? Deitas enim verbi par in omnib. & ὁμοούσιος eſt Patri atq; intemporaliter una eademq; potentia eſt genitoris & geniti, huic (divinæ Naturæ) ſi addita poteſtas eſt, ſi illuſtrata dignitas, ſi exaltata ſublimitas, minor erat provehente, quæ crevit, nec habebat divitias ejus Naturæ cujus indiguit largitate, ſed talia ſententem in ſocietatem ſuam Arius rapuit, cui multum ſuffragatur hæc impietas.*

99. *Concedunt Beza p. 1. reſp. ad Colloq. p. 137. 144. & ſeqq.* Danæus. in exam. Chemn. p. 361. *ea quæ Chriſto in tempore data, non ſecundùm divinam, ſed ſecundùm humanam Naturam intelligenda eſſe.* Sed alii tergiverſantur, quorum claſſem conſtituere poſſumus triplicem.

Adverſariorum tergiverſationes.

100. *Primo enim quidam dicunt perſona Mediatoris talia communicata eſſe, ibidemq; ſubſiſtendum.* Teleat. in locis p. 58. 59. & alii complures. Reſp. Fatemur & nos perſonæ talia data, ſed cum in hac perſona *ἐν θέσει* ſint duæ diſtinctæ Naturæ, ideò ſtatim quæritur, ſecundùm quam Naturam ea data ſint, quicquid enim de hac perſona prædicatur, vel ad divinam, vel ad humanam Naturam, vel ad utramque pertinet, quartum non datur, quia perſona Chriſti non eſt aliquod tertium præter duas Naturas, nō eſt tale quoddam compoſitum, quod neq; Deus ſit, neq; homo, ſed eſt *θεάνθρωπος*, unde Damaſc. l. 3 c. 15. ex Veteribus: *Duæ Naturæ unus eſt Chriſtus, & unus Chriſtus duæ Naturæ perſonaliter unita. Chriſtus conſtat ex duab. Naturis, ſubſiſtit in duab. Naturis, & duæ illæ Naturæ ſunt Chriſtus ἐξ ὧν, ἐν αἷς καὶ ἅπερ.* Nullo autem idoneo exemplo confirmari poteſt, quædam de Chriſto prædicari, quæ nec ad alterutram, neque ad utramque pertineant Naturam, ſed tantùm de perſona ſint intelligenda.

101. *Secundò*, quidam illa in tempore data, referunt ad Divinitatem Chriſti, *non quidem propter reſtitutionem majeſtatis Deitati factam, ſed propter manifeſtationem.* R. Deitas eſt immutabilis & modis omnibus *αὐταρκὴς*, illi ergò nec addi nec demi poteſt quicquam, unde in medio exinanitionis ſtatu Chriſtus dicebat, Pater meus operatur, & ego operor. Joh. 5. v. 15. Si dicas de manifeſtatione majeſtatis, non autem reſtitutione quæſtionem eſſe. R. ſuo loco confirmabitur exinanitionem illam, de qua Phil. 2. v. 9. agitur, & cujus conſequens eſt glorificatio, tantùm ad humanam Chriſti Naturam pertinere. Quod Chriſtus in dieb. carnis plena luce majeſtatem ſibi datam non exeruerit, id nequaquam arguit Deitatem quodammodo exinanitam eſſe, ſed potiùs ad humanam Naturam illam exinanitionem referendam eſſe oſtendit: ſiquidem Deitas *τοῦ Λόγου* cum Patre & Spiritu S. ſemper operatur, ſed in carne *ἡσυχάζει*. Et accuratè obſervandum, quòd Chriſtus Joh. 17. v 5. *petat glorificari* apud Patrem. Ergò non poteſt illa glorificatio exponi de manifeſtatione quadam Deitatis coram hominibus hactenus abſconditæ, quæ *δίχα σαρκὸς* ſoli divinæ Naturæ aſcribenda ſit. 2.

102. *Tertiò*, quidam glorificationem illam Chriſti in tempore factam ad utramque Naturam referunt, atq; eò progrediuntur, ut Chriſtum *ſecundū utramq; Naturam etiam ſurrexiſſe* ſcribant, ſtatuunt etiam *duplicem ſeſſionem ad dextram Patris, duplicem adorationem &c. quarum altera tanquam ſuperior Deitati, altera utpote inferior humanitati ſit tribuenda. Sohn.* in exeg. p. 246. 255. 262. Herborn. Script. cont. D. Meutzerum &c. R. proxima hæc ad Neſtorianiſmum via, ſi enim duplex exaltatio, duplex ſeſſio ad dextram, Dei duplex adoratio, utique etiam duplex perſona. Deſtituitur hæc ſententia fundamentis Scripturæ & conſenſu antiquitatis, cujus perpetuum eſt pronunciatum. *Quæ Chriſto in tempore data, ſecundùm humanam Naturam data intelligenda ſunt.* Repetenda igitur & urgenda hîc ſunt argumenta illa omnia, quibus probatum dedimus, Chriſto ut homini illa data eſſe, quibus ſolidam aliquam reſponſionem nunquam opponere poterunt. 3.

103. Quæ data? *Verè infinita & immenſa dona.* 3. Quid ἐξουσία.
1. Matth. 28. verſ. 18. Data eſt mihi omnia poteſtas in cœlo & in terra, quam eſſe deſcriptionem omnipotentiæ divinæ patet ex 1. Paralip. 29. v. 11. & 12. Tua eſt Domine magnificentia & gloria &

potentia

potentia & victoria : cuncta enim quæ in cœlo ſunt, & in terra tua ſunt. Pſ.103.v.19. Dominus in cœlo paravit ſedem ſuam & regnum ipſius omnibus dominabitur. Matth.11.v.25. Gratias ago tibi Pater Domine cœli & terræ. Ne quis excipiat ἐξουσίαν non eſſe divinam omnipotentiam. obſerva Apoc.5.v.12. Agnus mactatus accepit δύναμιν καὶ κράτος & ἐξουσίαν πάσης σαρκός. Johan.17.v.2. ac omnia illi ſubjecta Pſal.8.v.7. Heb.2.v.8. Factus eſt Dominus, Act.2.v.36. ac poteſtas ei data æterna. Dan.7.v.14. Vide emphaticum locum. Epheſ.1.v.20.21.22.

104. Si ἐξουσίαν accipere quis velit de nuda ἀξιοθείᾳ καὶ αὐθεντίᾳ ab eo quærendum, num velit nudum & inane nomen abſque re Chriſto tribuere? quaſi ἐξουσίαν quidem habeat ſibi traditam hoſtes debellandi, non autem δύναμιν: opponendū quoque huic effugio, quòd *πᾶσα ἐξουσία Chriſto dicatur data*. Matth.28.v.18. & quidem talis, quæ includat δύναμιν. Apocal.5.v.12. *per quam factus ſit Dominus* Act.2.v.36. ſecundùm divinam Naturam eſt ab æterno à Patre natus Deus & Dominus, ſed ſecundùm humanam Naturam in tempore factus eſt Dominus, unde etiam ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει *imperat immundis Spiritibus*. Luc.4.v.54. & Apoſtolis ſuis δύναμιν καὶ ἐξουσίαν dat ſuper omnia Dæmonia Luc.9.v.1. quomodo ergò ab aſſumta Natura ipſius τοῦ Λόγου eam ſegregabimus?

105. Hinc pii veteres Auguſtin. tractat.105. in Joh. *Quod poteſtas Chriſto à Patre data omnis carnis, ſecundùm hominem intelligendum eſt.* Euſebius Emiſſ. homil. poſt. Paſch. *Secundùm humanitatem omnium rerum poteſtatem accepit, ut homo ille, qui nuper paſſus eſt, cœlo & terra dominetur.* Theoph. in 28. Matth. ex Chryſoſtomo. *Humana Natura in Chriſto, qua antè omnibus ſervierat, nunc omnibus imperat.* Damaſc. lib.3.c.18. *Humana Chriſti voluntas Naturaliter quidem omnipotens non erat, ut autem verè & ſecundùm Naturam Dei Verbi voluntas eſt facta, ita & omnipotens eſt.*

2. Gloria. 106. *Secundò:* Gloria quam Filius Dei habet ab æterno apud Patrem, & quæ ſe declarat per miracula divina, illa eſt verè divina & infinita gloria. Talis eſt ea, quam Chriſtus in tempore accepit, Joh.17.v.5. *Glorifica me Pater apud temetipſum eâ gloriâ, quam habui apud te priusquam mundus fieret.* Obſerva ſingulariter duplicem repetitionem illius membri *apud temetipſum*: & conjunge Pſ.8.v.6. *minuiſti eum paulò minus ab Angelis, gloria & honore coronaſti eum &c.* Joh.1.v.14. *Vidimus ejus gloriam, gloriam velut unigeniti à Patre* Joh.2.v.11. *hoc edidit initium ſignorum, & manifeſtavit ſuam gloriam.*

107. De hac gloriæ divinæ κοινωνίᾳ carni facta ita ſcribit Athanaſ. orat.4. contra Arian. pag.271. *Quam gloriam habet ut Deus, eandem petit ut homo.* Idem repetit Cyrill. 11. in Johan. cap.17. Auguſt. contra Felician. cap.10. *majeſtate divinitatis glorificatam novimus carnem.* Gregor. Nyſſen. dial.2. ex dict. Act.2. *ipſa dextra Dei unitum ſibi hominem in propriam evexit celſitudinem.* Damaſcen. lib.3. orth. fid. c.15. *Divina Natura proprias excellentias communicavit carni.* Bernhard. ſerm.2. pent. col. 261. *Quanta aſcendentis gloria, cùm medius Angelorum & animarum ſanctarum ad Patrem deduceris & triumphatrice palmâ cœlis invectus ſuſceptum hominem in ipſa divinitatis (τοῦ Λόγου) claudis identitate.*

3. Theſau. 108. *Tertiò: Omnes theſauri ſapientiæ in Chriſto conditi.* Coloſſ.2.v.3. & cùm creſceret ſapientiâ, erat πληρούμενος σοφίας. Luc.2.v.40. Et quomodo ſecundùm aſſumtam Naturam noſtris infirmitatibus poſſet compati Ebr.4.v.15. ſi ſecundùm eandem miſerias & gemitus noſtros non intelligeret? Eſa.11.v.2. *Super virgam, quæ orietur ex radice Ieſſe, requieſcet Spiritus ſcientiæ, ſapientiæ & intellectus.* Jam verò *Pater non dat Filio Spiritum ad menſurā.* Joh.3.v.34. *ſed unctus eſt oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis.* Pſ.45.v.8. *Vnde ex plenitudine ejus nos accepimus.* Joh.1.v.16. ri ſapientia.

109. Epiph. in Ancor. *Humanitas unita eſt divinitati & in ipſa perfectiſſimè novit omnia.* In Synod. VI. Conſtantin. act.11. damnati ſunt Agnoëtæ, qui docuerunt, *Chriſtum ſecundùm humanam Naturam in gloria ſua non ſcire omnia*, referente Greg.8. Epiſt.42. Liberat. in brev. c.19. Damaſc. in Catal. hæret. Niceph. lib.18. cap.50. Videatur de hac omniſcientia Chriſto ſecundum carnem data omninò Damaſc. lib.3.c.21. & 22. *Anima Chriſti propter ὑποστάσεως identitatem & unionem inſeparabilem locupleta eſt futurarum cognitione &c. Caro perfectè ditata eſt omni ſapientia & gratia propter unionem ſecundùm hypoſtaſin.*

110. *Quartò: Sicut Pater vitam habet in ſeipſo, ita Filio dedit habere vitam in ſeipſo.* Johan.5.v.26. *quia Filius hominis eſt* v.27. atq; hinc vox Chriſti vivificabit eos, qui ſunt in monumentis. v.8. De vivifica carnis ſuæ vi agit Chriſtus Joh.6. 4 Vivificatio.

111. Graviter pronunciat Epheſin. Conc. c.11. *Si quis non confitetur carnem Chriſti eſſe vivificam, propterea, quod propria Verbi omnia vivificare valentis facta eſt caro, anathema ſit.* Cyril. lib.4. in Joh. c.23. *Caro quia cum vivificante verbo conjuncta eſt, tota effecta eſt vivifica &c. quamvis ergo Natura carnis ut caro eſt, vivificare nequeat facit tamē hoc, quia totam Verbi operationem ſuſcepit.* Theoph. in c.6. Joh. *Nuda hominis caro nihil prodeſt ſed quia Deus univit ſibi carnem ſecundùm ineffabilem contemperationem vivifica eſt caro, non quod in DEI Naturam tranſierit, abſit: ſed ad ſimilitudinem candentis ferri, quod & ferrum manet & ignis oſtendit operationem.* Damaſc. lib.3.c.17. *Caro Domini mortalis erat propter ſeipſam, vivificans propter unionē ad Λόγον ſecundùm hypoſtaſin.*

112. *Quintò: Poteſtas faciendi judicium Chriſto data, quia eſt Filius hominis,* Joh.5.v.27. non autē humana Natura ſolùm apparebit in judicio, ipſa verò opera judicii divina Natura executura eſt ſeorſim & per ſe ſola: Sed Act.17.v.17. & 31. *DEVS ſtatuit diem, in qua judicaturus eſt orbem in juſtitia, per virum, per quem decrevit, poſtquam ſuſcitavit eum de mortuis*, & Matth.16.v.27. *Filius hominis rediturus eſt in gloria, & reddet unicuiq; ſecundum opera ſua.* Pertinent autem ad executionem judicii occultas cogitationes in lucem proferre: ſecundùm juſtitiam de illis decernere: potenter adjudicare, vel vitam vel mortem: ſententiam definitivam executioni mandare. 5 Judicandi poteſtas.

113. Cyrillus lib.2. in Joh. c.144. *Chriſtus cauſam ſubjecit, quare vitam & poteſtatem judicii ſibi à Patre tradita dixerit, dicens: quia Filius hominis eſt, ut intelligamus omnia ſibi data eſſe, ut homini.* Aug. ſuper Pſal.47. col.171. *Quia ut Filius hominis accepit poteſtatem judicandi, ideò ait in Evangelio: dedit ei poteſtatem judicii faciendi, quia Filius hominis eſt, ſecundum quod Filius DEI nunquam accepit poteſtatem judicandi, quia nunquam caruit poteſtate judicandi.*

114. Sextò:

6. Cultus divinus.

114. *Sextò*: Cui tribuitur cultus divinus, ejus gloria & Majeſtas divina prædicatur. Jam v. quando in Chriſtum ut Redemtorem & Salvatorem noſtrum credimus, in ipſum ſperamus & eum invocamus, non tantùm divinam ejus Naturam intuemur: ſed totam perſonam, quæ in & ex duabus Naturis ſubſiſtit. Philip. 2. v. 9. *Chriſto datum nomen ſuper omne nomen &c.* Joh. 6. v. 5. *qui manducat* (verâ fide) *carnem Chriſti, vivet in æternum.* Apoc. 5. v. 9. *turba magna ex omnibus gentibus & tribubus, & populis & linguis ante thronum & in conſpectu Agni.* v. 10. *clamabant voce magnâ dicentes: Salus Deo noſtro.* Act. 7. v. 55. *Stephanus vidit Jeſum ſtantem a dextris Dei,* & dicit v. 59. *Domine Jeſu, ſuſcipe Spiritum meum.* Dan. 7. v. 14. *Omnes populi tribus & linguæ ſervire debent Filio hominis, qui uſq; ad Antiquum dierum pervenit.*

115. De cultu adorationis, qui propter perſonæ identitatem carni Chriſti tribuendus, multa extant apud Veteres Concil. Epheſin. anath. 8. *Si quis audet dicere aſſumtam hominem coadorandum Deo Verbo & conglorificandam & connuncupandum Deum tanquam alterum cum altero, ac non potius unâ ſupplicatione veneratur Emanuelem, unamq; ei glorificationem dependit, juxta quod Verbum caro factum eſt, anathema ſit,* Athanaſ. orat. 5. contr. Arian. *Qui fieri poſſet, ut corpus Domini undiquaq; ſanctiſſimam à Spiritu S. formatam amiculumq; Λόγου Dei non ſit adorabile?* Aug. ſerm. 58 de verb. Dom. *Ego Dominicam carnem, imò perfectam in Chriſto humanitatem ideo adoro, quod à divinitate ſuſcepta & Deitate unita eſt, ut non alium & alium, ſed unum eundemq; Deum & hominem Filium Dei eſſe confitear.* Chryſ. homil. 5. in 2. cap. Hebr. *Revera magnum & admirabile & ſtupore plenū eſt, carnem noſtram ſurſum ſedere & adorare ab Angelis & Archangelis & Cherubin, & Seraphin, hoc ego ſæpius in mente verſans exceſſum patior & majora de genere humano concipio.* Damaſc. lib. 4. orth. fid. c. 3. ex profeſſo agit de adoratione carnis Chriſti, & oſtendit, quamvis caro Chriſti nec proprietate quadam Naturali, nec ob ταυτότητα & ἰσότητα aliquam cum divinitate, neque nuda & ſola invocari poſſit aut debeat, tamen in perſona Λόγου adorandam eſſe.

7 Omnipræſentia.

116. *Septimò*: Quia humana Chriſti Natura in illocalem Λόγου ὑπόςασιν aſſumta & per exaltationem ad thronum dextræ Dei evecta: ideò in ea, cum ea, & per eam Chriſtus dominatur in medio inimicorum, Pſal. 110. v. 2. præſens adeſt Eccleſiæ, Matth. 18. v. 20. Matth. 28. v. 20.

117. Hic ne quis excludat humanam Naturam, his utimur argumentis. 1. Secundùm eam Naturam Chriſtus præſens in terris, cujus præſentiæ teſtimonium in ſacra Cœna datur. At in ſacra Cœna non adeſt ſola Natura divina; ſed mediante benedicto pane, diſtribuitur corpus Chriſti; mediante benedicto vino diſtribuitur ſanguis Chriſti.

118. 2. Eph. 4. v. 10. *Aſcendit Chriſtus ſuper omnes cœlos, ut impleret omnia:* quem locum conferimus cum illo, qui habetur c. 1. ejuſd. Epiſt. v. 20. *Chriſtus ſedet ad dextram Dei in cœleſtibus.* v. 21. *ſuper omnem principatum ac poteſtatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non ſolùm in hoc ſeculo, ſed & in futuro,* v. 22. *& omnia ſubjecta ſub pedibus ejus.* Et cum illo loco, qui habetur Marc. 16. v. 19. *Dominus Jeſus aſſumtus eſt in cœlum, & ſedet a dextris Dei.* Addimus collationem Pſal. 110. v. 2. & 1. Cor. 15. v. 25. ibi enim τὸ ſedere ad dextram Dei, exponitur pro τὸ regnare: atq; ex his concludimus: implere [illegible] præſentiâ majeſtatis? ſedere ad dextram [illegible] potenter dominari in cœlo & in terra: eſſe [illegible] παμῦντα. Afferri huc poteſt deſcriptio *dextræ* [illegible] ex Scri[illegible] quòd ſcilicet ſit infinita & increata potentia, a præſentiſſima majeſtas divina in cœlo & in terra: unde etiam dicitur majeſtas, dextra virtutis, dextra ſedis, dextra DEI &c.

119. 3. Nomina officii competunt Chriſto ſecundum utramq; Naturam: Adeſſe Eccleſiæ, eam regere ac defendere, dominari in medio inimicorum, tàm eſt nomen officii Chriſti ſcil. regii, quàm eſſe Redemtorem. Ergò competit ei ſecundùm utramq; Naturam.

120. 4. Denique typo reſpondere debet Antitypus. *Jam verò Chriſtus ambulat in medio candelabrorum aureorum,* id eſt, Eccleſiarum Apoc. 1. v. 1. & deſcribuntur ejus membra. *Paulus in via ad Damaſcum* videt JESUM. Act. v. 27. Dominus ipſi adfuit. Actor. 23. v. 11. 2. 1. Tim. 4. v. 17. ex quib. apparitionibus probat reſurrectionem Chriſti. 1. Cor. 15. v. 8.

121. Hæc cùm ſtatuimus, nullam introducimus expanſionem, vel extenſionem, vel diffuſionem, vel diductionem, vel multiplicationem, (quæ omnia ſunt abſurda rationis cogitata) ſed potentiſſimam ac præſentiſſimam cœli & terræ gubernationem, & inprimis Eccleſiæ Chriſto ſecundùm humanam Naturam competere aſſerimus.

122. Qui doctrinam hanc de omnipræſente Chriſti in cœlo & terra Dominio novitatis accuſant, *audiant veteres.* Athan. de ſol. adv. Chriſti. *Stolidi ſunt qui carnem Chriſti γυμνοτροῦσιν.* Cyrill. lib. 12. in Joh. c. 32. *In quatuor partes veſtimēta Chriſti diviſa ſunt, & tunica ſola indiviſa manſit, quod myſtica cujuſdam rei ſignum eſſe dixerim. Nam quatuor orbis partes ad ſalutem reducta indumentū Verbi, id eſt, carnem ejus impartibiliter inter ſe partitæ ſunt: in ſingulis enim partibiliter tranſiens unigenitus & animam & corpus eorum per carnem ſuam ſanctificans impartibiliter atq; integrè in omnibus eſt, cùm unus ubiq; ſit nullo modo diviſus.* Aug. tr. 50. in Joh. *Chriſtus diſcipulis deducentibus videndo non ſequendo aſcendit ad cœlum, & non eſt hic: ibi enim ſedet ad dextram Patris, et hic eſt, non enim receſſit præſentiâ majeſtatis.* Chryſ. hom. 2. ad pop. Ant. *Helias melotem diſcipulo reliquit. Filius a. Dei aſcendens ſuam carnem nobis dimiſit, ſed Helias quidem exuens, Chriſtus autem et nobis reliquit et illā habens aſcendit.* Theoph. & Oecum. dictum Apoſtolicum Epheſ. 4. aſcendit ſuper omnes cœlos, ut impleret omnia in omnibus, disertè ad carnem Chriſti referunt, & Chriſtum μετὰ σαρκὸς καὶ ἐν σαρκὶ omnia implere dicunt. Bernh. ſerm. de cœn. Domini. *Unde nobis hoc piiſſime Domine, ut nos vermiculi reptantes ſuper faciem terræ, nos inquam, qui pulvis et cinis ſumus, te præſentem habere mereamur, præ manibus, præ oculis, qui totus et integer ſedes ad dextram Patris, qui etiam unius horæ momēto ab ortu Solis ad occaſum, ab Aquilone uſq; ad Auſtrum præſto es omnibus, unus in multis locis, idem in diverſis?*

123. Hæc fundamenta opponenda ſunt omnibus argutiis & ſtrophis, quibus majeſtas Chriſto ſecundùm carnem data oppugnatur, quarum pleræq. ex Philoſophicis principiis malè intellectis & pejus ad hoc myſterium applicatis procedunt, utpote quòd finitum non ſit capax infiniti, quòd — *Strophæ adverſariorum.*

pro-

propria non poſſint communicari &c. quib. tamen ita confidunt, ut propter tertium hoc genus communicationis exquiſitiſſima convitia nos proſcindant.

124. Apolog. adm. Neoſt. p. 14. ita intonat. *Tertium prædicationis genus novum & ante hac inauditum nihil aliud eſt, quam monſtrum partim ex Eutychetis delirio, partim ex Neſtorii blaſphemia, Monophyſitarum & Monotheletarum ſomniis conflatum, feneſtram ad Arianiſmum & alios errores aperiens.* Theol. Saxonici, qui in Synod. Dreſd. An. 71. Calvini partes defendebant, ita ſcribunt. *Quod præcipuum fidei noſtræ & Eccleſiæ caput eſt, videlic. articulus de duabus Naturis in Chriſto, id commentitiâ idiomatum reali & phyſicâ* (calumnia hæc eſt, nemo n. noſtrum ſtatuit communicationem phyſ.) *in ipſis Naturis communicatione depravari horribiliter, atque è contrario hæreſes jam olim damnatas Marcioniſtarum, Valentinianorum, Manichæorum, Samoſatenianorũ, Sabellianorum, Arianorum, Neſtorianorum, Eutychianorum, & Monotheletarum reduci atq; renovari, alibi* (in pſeudoſtereomate puta) *demonſtratum eſt.*

125. Eadem audaciâ ſcribit Bellar. 3. de Chriſto c. 1. col. 452. *Lutherani duo docẽt, ex quib. ſequitur, eos vel eſſe Eutychianos vel Neſtorianos vel monſtrum ex utraq; hæreſi compoſitum: primò dicunt, Chriſti carnem habere attributa divinitatis atq; inprimis omnipræſentiam: ſecundo dicunt, hypoſtaticam unionem conſiſtere in iſta communicatione. Si volunt iſta attributa conjungi eſſentialiter humanitati, ſunt Eutychiani, ſin accidentaliter ſunt Neſtoriani.*

126. At nec unicè nec inprimis omnipræſentiam Chriſto ſecundùm humanam naturam competere dicimus, ſed unà etiam omniſcientiam, vim vivificandi, omnipotentiam &c. nec hypoſtaticam unionem in iſta communicatione formaliter conſiſtere dicimus, ſed communicationem illam eſſe unionis conſequens aſſerimus: nec eſſentialiter vel accidentaliter attributa illa conjungi humanitati dicimus, ſed perſonaliter aſſumtæ Naturæ ea competere diſertè pronunciamus.

127. *Si præfractè quis urgere velit, inter communicationem eſſentialem & accidentalem nullum dari medium ſive tertium*, ab eo quæremus, an perſonas SS. Trinitatis eſſentialiter vel accidentaliter diſtinguere, vel diſtinctas dicere velit? neutrum profectò ſalvâ myſterii iſtius integritate aſſerere potuit. Agnoſcat ergò immediatam illam inter ſubſtantiale & accidentale diviſionem à Philoſophia receptam, nec poſſe nec debere myſteriorum divinorum integritati opponi. Atq; hac collatione inter myſterium Trinitatis & unionis hypoſtaticæ duarum Naturarum in Chriſto eò libentius utimur, cùm ea uſitata itidem ſit Bernh. l. 5. de conſid. ad Eug. & Dam. lib. 3. orth. fid. c. 5.

128. Videamus quænam ſint illæ machinæ, quib. iſtam divinæ majeſtatis communicationem, quæ Chriſto ſecundùm carnem facta eſt, expugnare potiſſimum nitantur. Primò dicunt, Finitum non
1. eſt capax infiniti. *At idiomata illa divina ſunt infinita. E. caro Chriſti eorum non eſt capax.* R. 1. agnoſcimus Theorema Ariſtotelicum, λόγ☉ ὑδεὶς ἐςι τῦ ἀπείρυ πρὸς τὸ πεπερασμένον 1. de cœl. c. 6. & viciſſim τὸ ἄπειρον πρὸς τὸ πεπερασμένον ἐν ὑδενὶ λόγῳ ἐςὶν ſed quærimus, an pronunciata Philoſophica caput aliquod doctrinæ cœleſtis ex firmis & immotis ſcripturæ fundamentis comprobatum evertere poſſint? minimè v. ac proinde talia axiomata, ne quidem opponenda ſunt veritati cœleſti in Scripturis patefactæ, ut ſuo loco prolixè oſtendemus ὑ γδ̀ δεῖ μεταβαίνειν εἰς ἄλλο γένο☉. 2. verè quidem dicitur, finitum non eſſe infiniti capax, ita ut ſubjectivè illud infinitum finito inhæreat, eidemq; includatur, (quâ ratione nemo noſtrûm dicit carnem Chriſti idiomatum divinorum capacem factam) interim tamen finitum infinito perſonaliter uniri poteſt. 3. Hanc perſonalem unionem & inde promanantem idiomatum divinorum communicationem, ſi quis capacitatis nomine impugnare velit, ei conſiderandum proponimus, quòd finita caro Chriſti infinitæ hypoſtaſeos τῦ λόγυ particeps facta ſit. Si ergò locum haberet pronunciatum illud Ariſtotelicum in hoc myſterio, eâdem ratione concludere poſſem. Finitum non eſt capax infiniti. Hypoſtaſis τῦ λόγυ eſt infinita. E. finita caro ejus non eſt capax ſive particeps facta. 4. Quid contrà Apoſtolus? Col. 2. v. 9. Tota plenitudo divinitatis habitat in Chriſto σωματικῶς, unde etiam 1. Tim. 3. v. 16. vocat hoc ὁμολογυμένως μέγα μυςήριον, nimirum, quia eſt ὑπὲρ νῦν, ὑπὲρ λόγον, ὑπὲρ κατάληψιν, ac proinde ὑπὲρ πάντας τὺς τῶν φιλοσόφων κανόνας.

129. *Secundò dicunt: Proprium non poteſt communicari. At idiomata illa divina ſunt τῦ λόγυ propria. Ergò aſſumtæ carni non communicantur.* Reſp. de hoc argumento ita nervosè & accuratè egit Dn. Schroderus Theologus eximius amicus noſter ſingularis, in peculiari libro de communicatione proprii, ut omninò ſperem, eum omnibus cordatis ſatisfeciſſe, ne ullo opus ſit additamento. Breviter idiomata divina manent τῦ λόγυ propria, neque unquam carni aſſumtæ κατὰ μέτεξιν ita communicentur, ut deſinant eſſe τῦ λόγυ & fiant aſſumtæ carnis propria, interim tamen quia caro εἰς τὴν τῦ λόγυ ὑπόςασιν aſſumta, ejusdemque particeps facta, utique etiam communicatio idiomatum κατὰ συνδύασιν eidem facta negari nequit, cujus communicationis exempla in corpore animato & ferro ignito ὀφθαλμοφανῶς oſtendi poſſunt. 2.

130. *Tertiò dicunt*: Aut omnia, aut quædam, aut nulla idiomata divina ſunt carni communicata. *Non omnia, quia humana Natura non eſt æterna, infinita, immenſa &c. Non quædam, quia idiomata divina ſunt realiter ἓν ταυτὸ, nec eorum unum ab altero ſeparari poteſt. Relinquitur igitur quod nulla.* Reſp. de hoc argumento, cui multum tribuunt Adverſarii, egimus in peculiari quadam oratiuncula, quam huic diſputationi ſubjungemus. 3.

131. *Quartò dicunt*: Qualis eſt unio, talis eſt communicatio. *Iam verò unio eſt reciproca, ut enim poſſum dicere, Homo eſt Deus, ita quoq; rectè dico, Deus eſt homo. Ergò etiam communicatio eſt reciproca. Ulterius: Reciproca idiomatum communicatio locum tantùm habet in concreto ſive in perſona, non autem in Naturis: Ut ergo Deitas non poteſt dici mortalis, ita nec Natura humana omnipotens.* Reſp. 1. Unio quidem Naturarum eſt æqualis, interim tamen λόγ☉ eſt perſona aſſumens, Natura humana ab eo & in eam aſſumitur λόγ☉ ὑπόςασιν ſuam carni communicat, caro autem non habet propriam ſubſiſtentiam, ſed λόγυ ὑπόςασις ei communicatur. 2. Hinc Damaſc. lib. 3. orth. fid. cap. 11. diſcrimen vocabulorum unionis & incarnationis explicat. Et apud Latinos differunt unire & aſſumere: λόγ☉ rectè dicitur unitus carni, non autem aſſumtus, caro & unita & aſſumta rectè dicitur. 4.

3. Quo ſenſu quidam diſputant humanitatem eſſe inſtar δυνάμεως, divinitatem inſtar ἐντελεχείας. Vide Dn. Schroderum. de Neſtor. & Eutych. p. 213. 4. Proinde etſi unio Naturarum eſt æqualis: tamen conditio unitarum Naturarum eſt inæqualis: Natura divina eſt perfectiſſima & immutabilis, nec habet ullam indigentiam, ideò addi ei nihil potuit, ſed humana Natura potuit βελτιωθῆναι, potuit ὑψωθῆναι, potuit μεγάλην illam προαγωγὴν τῶν θείων αὐχημάτων ſortiri. 5. Idipſum diſertis verbis confitentur pii veteres. Athan. in Ep. ad Epict. p. 459. *Non propter προαγωγὴν Deitatis verbum caro factum eſt, ſed ut caro reſurgeret, neq; ut melius redderetur Verbum ex Maria prodiit, ſed ut genus humanum liberaretur. Cur igitur exiſtimant, corpus per verbum liberatum & vivificatum verbo ad Deitatem incrementum aliquod addere, cùm potius ingens auctarium ex verbi cum ipſo communione & unione acceſſerit.* Cyr. l. 4. in Joh. c. 23. p. 707. *Quoniam cum vivificante verbo caro conjuncta eſt, tota effecta eſt vivifica, non n. ad corruptibilem ſuam Naturam junctum Dei verbum detraxit, ſed ipſa ad melioris virtutem elevata eſt.* Aug. cont. Felic. c. 11. *Injuria ſui corporis affectam non fateor Deitatem, ſicut majeſtate Deitatis glorificatam novimus carnem.* Leo Ep. 5. *Aſſumſit formam ſervi ſine ſorde peccati humana augens, divina non minuens.* Ep. 6. *Aſſumti nō aſſumentis eſt provectio*, Baſ. hom. in ſanct. nat. p. 247. *Humana Domini caro ipſa participavit Deitate, nō ſuam propriā tradidit Deitati imbecillitatem.* Damaſc. lib. 3. orth. fid. c. 15. *Divina Natura Filii propriam ſuam gloriā humanæ Nat. communicavit αὐτὴ τῶν τῆς ſαρκὸς παθῶν διαμένουσα ἀμέτοχος* &c. 6. Afferri hùc poſſunt exempla, quibus ipſi veteres myſterium unionis perſonalis declarant. Inter animam & corpus hominis eſt unio reciproca, anima eſt ἐνσώματος & σῶμα ἔμψυχον, interim corpus non facit animam craſſam & longam, ſicut anima facit corpus vivum & ſenſu præditum. Ignis & ferrum æqualiter uniuntur, interim ignis à ferro non fit opacus, ſed ferrum ab igne fit lucidum, vi urendi præditum &c.

131. *Quintò dicunt*: Quod non eſt in unione, id non eſt in communicatione, quippe *habet ſe communicatio ad unionem tanquam effectum ad cauſam per emanationē. At non dico hum. Natura eſt Deus. E. nec dicendū humana N. eſt omnipotens. R. 1.* Juſt. in ἐκθ. πίσ. Euſ. l. 4. demonſtr. Ev. c. 14. Cyr. l. 10. theſauri cap. 17. carnem vocant τεθεωμένην, λογωθεῖσαν, θεωθεῖσαν. Damaſcen. lib. 3. cap. 2. ex Nazian. ponit θέωσιν τῆς ſαρκὸς. Athanaſ. vocat θεολόγουμενον. Auguſtin. de ovibus Chriſti corpus vocat Deificatum. 2. Quæ omnia ſunt intelligenda, οὐ κατὰ μεταβολὴν φύσεως τῆς ſαρκὸς, ἀλλὰ καθ' ἕνωσιν ὑποστατικὴν, quia caro perſonaliter Verbo unita, tùm etiam καθ' ὑπερύψωσιν aſſumtæ carnis, quæ & ipſa carnem extulit, non ſuſtulit; perfecit, non interfecit. 3. *Sic ergò corrigendum eſt argumentum.* Chriſtus ſecundùm humanam Naturam eſt Dei Filius, videlicet perſonaliter, quia propria Verbi hypoſtaſis carni communicata, ita etiam Chriſtus ſecundùm humanam Naturam eſt omnipotens itidem perſonaliter. 4. Propter Eutychianos igitur non utimur propoſitione illâ, humana Natura eſt Deus, interim veriſſimum eſt, quòd humana Chriſti Natura ſit λόγῳ ἐνυπόστατος, & ad ipſam Dei dextram ſuper omnia evecta: ſic propter Arianos non utimur illâ propoſitione, Chriſtus eſt creatura, interim veriſſimum eſt, quòd humana Natura Chriſti ſit creatura.

133. De reliquis argumentis hac vice non diſſeremus, ſaltem duo ἀξιομνημόνευτα hûc referemus. 1. Abſtracti & concreti vocabula inſidioſis ambiguitatibus ſæpè involvi. Si *abſtractum* accipiatur Grammaticè pro diſtracto & ſeparato, negamus humanam Naturam in abſtracto, id eſt, ſeparatam à divina eſſe omnipotentem, vivificam &c. quia talis abſtractio realis ſive ſeparatio poſt unionem amplius non habet locum, λόγος quod ſemel aſſumit, nunquam deponit. Si *abſtractum* accipiatur Logicè pro quidditate rei, quæ eſt ἡ αὐτὴ οὐσία, τὸ καθ' αὐτὸ, ipſum τὸ εἶναι cum proprietatibus eſſentialibus, τὸ τί ἦν εἶναι & per quam res in ſe, per ſe, ex ſua *Natura*, ſecundùm propriam definitionem & Naturales proprietates conſideratur, tùm itidem negamus, humanam Naturam Chriſti in abſtracto eſſe omnipotentem, vivificam &c. Si *concreti* nomine intelligitur τὸ σύνθετον, res integra, τὸ συναμφότερον, ὑπόστασις σύνθετος ſive duæ Naturæ in unione conſideratæ, dicimus Chriſtum ſecundùm Naturam humanam in concreto eſſe omnipotentem, vivificum &c. tàm autem nomine concreti ab idiomatum divinorum participatione humana *Natura* Chriſti non excludenda eſt, quàm ab ipſa τοῦ λόγου ὑποστάσει ſive concreto perſonæ eſt excluſa. *Abſtractū* *Concretū*

134. Alterum hoc eſto. Vocula κατὰ itidem inſidioſis ambiguitatibus ab adverſariis involvitur. Sic ergò habendum. In primo communicationis genere phraſis κατ' ἄλλο eſt diſtinctiva, *ut Dominus gloriæ eſt crucifixus*, nimirum καθ' ἄλλο, hoc eſt, ſecundùm propriam humanitatem ſive κατὰ σάρκα: ſed in tertio genere phraſis καθ' ἄλλο eſt cauſalis; Caro eſt vivifica, nimirum κατ' ἄλλο, hoc eſt, non ex proprietate ſuæ Naturæ, ſed per & propter unionem perſonalem. Quando ergò phraſis καθ' ἄλλο in hoc tertio genere communicationis uſurpatur, per eam ipſa caro à participatione divinorum idiomatum non excluditur, ſed cauſa & immediata ratio iſtius participationis explicatur. *Vocabulū* *κατὰ.*

135. Egimus hactenus de tribus membris in hoc tertio communicationis genere apprimè obſervandis, videlicet. Quis det, Cui det, Quid det, reſtant adhuc duo alia membra, videlicet Quomodo & Quando det, quibus pari fidelitate explicatis tota hujus tertii generis οἰκονομία erit (ut ſpero) perſpicuè & dilucidè expoſita.

136. *Quomodo dat?* Cōmunicatio illa divinorum attributorum, non eſt verbalis tantùm, ſed realis; nec tamen eſſentialis, quia Naturæ manent diſtinctæ; nec Phyſica, quia λόγος effuderit extra ſe in aſſumtam Naturam divina idiomata (faceſſat ergò omnis cogitatio de confuſione, converſione, abolitione vel exæquatione Naturarum,) ſed ut ipſa unio, ita communicatio eſt perſonalis: quia divina Natura Filii ſua idiomata intra ſuam ὑπόστασιν retinet: aſſumendo autem Naturam humanam in unitatem & κοινωνίαν ὑποστάσεως, ſimul eandem in κοινωνίαν ἰδιωμάτων ſuæ illius ὑποστάσεως, evehit. Patres tribus potiſſimùm ſimilitudinibus hoc declararunt, corporis animati, ferri igniti, & lucis primogenitæ. Fontes & applicationes harum ſimilitudinum vide apud Dn. Chemn. lib. de duab. *Natur.* c. 23. *IV. Quomodo.*

137. Ex hac diſerta ſententiæ noſtræ expoſitione, quòd videl. communicationem illam nec eſſentialem, nec Phyſicam eſſe ſtatuamus, multa argumenta profligari poſſunt. Eutychianum eſt, inquiunt, *Strophæ adverſariorum.*

quinqt, ſtatuere τῶν ἰδιωμάτων θείων carni factam communicationem. *Reſp.* Veteres duo tribuunt Eutychi 1. quòd ſtatuerit in Chriſto ante unionem fuiſſe duas Naturas, poſt unionem v. unam tantùm in illo Naturam manſiſſe, idq; partim per divinæ Naturę in humanitatem converſionem, partim per humanæ Naturæ κατάποσιν factam fuiſſe. 2. Quod ſtatuerit, Corpus Domini non eſſe nobis conſubſtantiale neq; ex ſubſtantia Mariæ virginis conceptum, ſed cœlitùs allatum Evagrius lib. 2. c. 4. εὐτυχὴς εἰρήκει: ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τὸν κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἑνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν μίαν φύσιν ὁμολογῶ. Ap. Theodor. Dial. 2. dicit Eraniſta: ἐγὼ τὴν θεότητα τοῦ λόγου μεμενηκέναι καὶ καταποθῆναι δὲ ὑπὸ ταύτης τὴν ἀνθρωπότητα. Vide omninò Epiſtolam Flaviani ad Leonem, & Dn. Schroder. lib. de Eutych. qui de ſentētia Eutychis te edocere poſſunt: quid verò nobis cum illa commune?

138. Si attributa divina communicantur humanæ Naturæ, erit, *inquiunt*, Naturarum exæquatio, *erit duplex omniſcientia, erit duplex Deitas, ex attributis illis non poterit amplius Deitas Chriſti monſtrari.* *Reſp.* Ad hæc omnia una reſponſio ſufficit, τὸ ἴδιον eſſe ἀκίνητον, propria illa Divinitatis non fieri propria Naturæ aſſumtæ, nec ſubjectivè ei inhærere, ſed perſonaliter communicari. Ut Natura humana non deſinit eſſe humana Natura, etiamſi aſſumatur in conſortium ὑποστάσεως τοῦ λόγου, ita non pereunt proprietates humanæ Naturæ eſſentiales, etiamſi attributa divina perſonaliter ei communicentur, neq; n. humana Natura in ſeſe, ſed in perſona τοῦ λόγου eſt omnipotens. Nec duplicem fingimus omnipotentiam, ſed ipſa τοῦ λόγου propria omnipotentia in Natura aſſumta, cùm ea & per eam ſeſe exerit, ſicut nec duplex ſit ὑπόστασις, etiamſi ὑπόστασις λόγου ſit non ſolùm divinæ, ſed etiam humanæ Naturæ hypoſtaſis. Nec minùs firmum argumentum ducitur ex his attributis ad probandam Chriſti divinitatem: niſi enim Chriſtus eſſet verè & Naturâ Deus, talia attributa aſſumtæ Naturæ perſonaliter communicari non potuiſſent.

V. Quando?

139. Quando dat? *In primo incarnationis momento*, eſt enim communicatio illa conſequens unionis. Dan. 9. v. 24. tempus incarnationis definitur, & additur tunc ungendum Sanctum Sanctorum, *nimirum plenitudine Sp. S.* non ad menſuram dati Eſ. 11. v. 1. & 2. Joh. 1. v. 34. Ac quæ poſſit major humanæ Naturæ gloria & Majeſtas obtingere, quàm aſſumi in unitatem perſonæ τοῦ λόγου, & fieri proprium templum, in quo tota plenitudo Deitatis λόγου habitet.

CAPUT VI.

De Statu exinanitionis.

140. Quia verò Chriſtus in diebus carnis ſuæ gloriam & majeſtatem illam, ſecundùm humanam Naturam ſibi communicatam, plenâ luce non exeruit (radios licet quoſdam illius in miraculis, in transfiguratione &c. emiſerit) hinc naſcitur diſtinctio inter ſtatum exinanitionis & exaltationis. *Exinanitio* ex Phil. 2, 7. & 8. ita deſcribi poteſt, *quòd ſit Chriſti in forma ſervili humilis obœdientia uſque ad mortem crucis.*

Exinanitio.

141. Κένωσις evacuatio illa non eſt omnimoda carentia ſeu abſentia divinæ potentiæ & gloriæ, ſed tantùm retractio uſus, & quaſi intermiſſio quędam quod Veteres declarant exemplo Solis, cujus radii nubib. intercipiuntur, non autem tolluntur.

142. *Nazianzenus tom. 2. tr. de fide fol. 134. Ut Sol, cum nube tegitur, claritas ejus comprimitur, non cæcatur, & lumen illud, quod toto orbe diffuſum, claro ſplendore enucta profundit, parvo admodum obſtaculo nubis includitur, non auſertur: ſic & homo ille, quem Dominus Ieſus Salvator noſter, hoc eſt, Deus Deiq; Filius induit, Deum tamen ille non intercepit, ſed abſcondit,* quam ſententiam *Ambroſius* transſcripſit lib. de fide contra Arian. c. 8. Idem ſuper 2. Philip. *ſemetipſum exinanivit, h. e. poteſtatem ſuam ab opere retraxit.* Vide plura hûc referenda *in Apolog. Concord. c. 4.*

143. Ex hoc fonte plurima poſſunt dextrè explicari, quę itidem magno conatu huic tertio communicationis generi opponuntur. Chriſtus profecit (*inquiunt*) *ſapientiâ. E. ei non eſt communicata omniſcientia.* Chriſtus mortuus eſt. *E. ei non eſt ſecundum carnem communicata omnipotentia &c.* *Reſp.* Diſtinguendus eſt ſtatus exinanitionis à ſtatu exaltationis, ratio officii requirebat, ne Chriſtus majeſtatem & potentiam ſuam plenario uſu ſtatim exerceret, ſed ut pro nobis omnibus mortem guſtaret, interim mors Chriſti eſt noſtra vita, quia etiam ipſemet unâ eâdemque cum Patre & Spiritu ſancto potentia templum corporis ſui è morte ſuſcitavit. *Argutia Adverſariorum.*

144. Porrò ſtatus exinanitionis incipit in primo incarnationis momento, & durat uſq; ad tempus ſepulturæ. Epiſt. ad Hebr. iſtum ſtatum vocat dies carnis Chriſti c. 5. v. 7. Pertinêt igitur ad hunc ſtatum *conceptio, geſtatio in utero, nativitas, incrementum ætatis & ſapientiæ, obœdientia in forma ſervili uſq; ad mortem, mortem autem crucis, quam ſecuta eſt ſepultura:* quo tempore varios dolores & cruciatus in ſanctiſſimo ſuo corpore & anima ἴσως ἰδίως Chriſtus perſenſit, nimirum propter nos & noſtram ſalutem.

145. Quod dixi, conceptionem & geſtationem in utero, ac nativitatem ex utero matris pertinere ad exinanitionis ſtatum, ex eo poteſt intelligi, ſi conſideraverimus, Adamum fuiſſe verum hominem, qui tamen nec in utero conceptus, nec ex utero matris natus, potuiſſet igitur eodem modo Dei Filius abſq; tali conceptione & nativitate veram humanam Naturam aſſumere, ſed voluit in omnibus fratribus ſimilis fieri abſq; tamen peccato. Heb. 2. v. 17. *Epheſina Synodus* pulcerrimo vocabulo id exprimit, dicit enim, quòd Filius Dei ὑπέμεινε *ſuſtinuerit nativitatem ex virgine.*

146. Veteres magno conſenſu docent, ꝙ Chriſtus ſalvis virginei pudoris clauſtris ex Maria natus, *Cyprian.* ſerm. de Nativ. *Aug.* Epiſt. 3. 13. de Trinit. c. 18. tract. 121. in Joh. ſerm 14. & 158. de temp. *Nazian.* in tragœd. cujus tit. Chriſtus patiens. *Chryſ.* homil. de Joh. Bapt. hom. 2. in Symb. Gregor. M. de Octav. Paſch. *Beda* in Luc. *Sedulius* in carm. *Bernh.* ſerm. 3. vig nat. dom. *Damaſc.* l. 4. orth. fid. c. 15. ad quam ſententiam accommodant, quòd Eſ. 7. v. 14. dicitur, *Ecce Haalmah concipiens pariet: Inſuper etiam rubum ardentem, nec tamen conſumtum.* Ex. 3. *Virgam Aaronis germinantem* Num. 17. *Lapidem ſine manib. à monte abſciſſum.* Dan. 2. *Portam clauſam in myſtico templo.* Ez. 44. hûc referūt.

147. Nos Mariam ἀειπαρθένον εἶναι firmiter credimus & confitemur, modū ac rationem nativitatis temerè ſcrutari ſuperſedemꝰ. *Dn. Chem.* in Harm. Ev. c. 8. p. 173. ex D. Luth. ſic ſcribit: *Non quærenda* *Maria ἀειπάρθενος.*

ſunt præter Scripturæ teſtimonia extraordinaria miracula in nativitate Chriſti, ſed quæ naturali ratione poſt conceptum fœtum in utero materno ſequi, quæ in partu fieri & partum comitari ſolent, cogitanda ſunt etiam de hac nativitate, ſicut Hieronymus contra Helvidium ſentit, & Tertullianus ſcripſit de carne Chriſti. Et poſtea, propter nos, ut miſeram & immũdam noſtram nativitatem mundaret & ſanctificaret, atq; fratrib. excepto peccato per omnia ſimilis fieret, voluit illa, quæ dixi, in ſua nativitate ſuſtinere, nam & triſtiora & indigniora propter nos homines, & propter noſtram ſalutem in cruce paſſus eſt. Hæc ſententia plena eſt conſolationis, & congruit cum præcipuis fidei noſtræ articulis, & cum teſtimoniis Scripturæ de nativitate Domini Luc. 2. v. 7. & ſententia illa Exod. 13. v. 2. Num. 8. v. 16. *de primogenitis aperientib. matricem accommodatur etiam ad Chriſtum.* Luc. 2. v. 23. & Pſ. 22. 10. *in Perſona Chriſti inquit:* Tu exttaxiſti me ex utero matris &c. *Non negarim potuiſſe extraordinaria quædam miracula in partu virginis fieri, ſed ubi deſtituimur Scripturæ teſtimoniis, nihil aſſeverandum, ſed potiùs cogitandum eſt, quod Paulus dicit:* Exinanivit ſemetipſum Phil. 2. v. 7. Hactenus Chemn.

CAPUT VII.

De Statu exaltationis.

Exaltatio 148. Ad ſtatum exaltationis pertinent deſcenſus ad inferos, reſurrectio ex mortuis, ingreſſus ad diſcipulos januis clauſis, aſcenſio ad cœlos, & ſeſſio ad dextram Dei.

Deſcenſus ad inferos. 149. De deſcenſu ad inferos plurimùm variant veterum & recentiorum Theol. ſententiæ. 1. Quidam *hunc articulum planè omiſerunt.* Sic *Nicœna, Conſtantinopolitana & Toletana aliquot Synodi* ejus non meminerunt: *Irenæus & Tertull.* in enarrat. Symb. itidem hunc articulum prætereunt. *Ruffinus* (vel *Cyprian.*) in expoſ. Symb. teſtatur, in Symbolo Eccleſiæ Romanæ & Orientalium eum non legi. 2. *Cl. Alex.* 6. ſtrom. dicit, *Chriſtum & Apoſtolos deſcendiſſe ad inferos, ut Evangelium prædicarent mentib. damnatis & ſpem ſalutis afferrent credentibus.* 3. *Chryſ.* in altera expoſ. Symb. deſcenſum ad inferos refert *ad virtutem miracula edendi, quâ Chriſtus multos mortuos ſuſcitabat.* 4. *Quidam* generatim accipiunt deſcenſum ad inferos *de toto humiliationis ſtatu. Sohn.* tom. 2. exeg. Aug. p. 239. 5. *Quidam* ſtatuunt, *deſcendere ad inferos eſſe idem, quod ſepelire. Bucerus* in 27. Matt. *Beza* in c. 2. Act. *VVetack.* de ſcript. controv. 1. q. 6. *Druſius* 4. obſerv. 23. *Aretiq* p. 1. probl. p. 144. *Urſinus* in Catech. p. 326. 6. *Quidam* intelligunt; hunc deſcenſum *de cruciatib. quos Chriſtus in anima perpeſſus ſit. Calvin.* in c. 30. Job. *Trelcat.* in locis. 7. *Quidam intelligunt de vi & virtute mortis Chriſti ad defunctos etiam promanante. Zvingl.* in expoſ. fidei Chriſt. & Epiſt. 3. *Bulling.* Decad. 1. in expoſ. Symb. 8. *Bell.* 4. de anim. Chriſt. c. 7. tribuit Brentio, quòd ſtatuerit *deſcendere ad inferos eſſe penitùs interire* (quod tamen in Brentio non invenies, ſed in Catech. dicit: hoc eſt deſcendere ad inferos, videlicet videri prorſus & omninò interire) &c.

150. Nos cum D. Luth. in hom. quam Anno 34. in arce Torgenſi habuit, ſtatuimus, articulum hunc non eſſe argutè & ſcrupuloſè tractandum, quo modo factum ſit, & quid ſignificet deſcendere ad inferos, ſed retinẽdam eſſe ſimpliciſſimam ſententiam, ſicut τὸ ῥητὸν verborum ſonat. *Credimus* igitur Chriſtum certò ad inferos deſcendiſſe, infernum omnibus credentibus deſtruxiſſe, noſq; per ipſum è poteſtate mortis & Satanæ, ab æterna damnatione atq; adeo è faucibus inferni ereptos eſſe. *Omnes Patres* (ait *Bellarm.* 4. de Chriſto cap. 8.) *qui deſcenſum Chriſti ad inferos deſcribunt, deſcribunt ut deſcenſum Victoris & Triumphatoris, non ut rei, nec ullo modo indicant, Chriſtum aliquid paſſum eſſe in inferno.*

151. Obſervandum ergò Scripturam duplicem Chriſti ad inferos deſcenſum deſcribere, Metaphoricum unum, realem alterum. *Metaphoricus eſt*, quòd Chriſtus cùm toto exinanitionis tempore, tùm potiſſimùm tempore paſſionis & mortis acerbiſſimos dolores, terrores & anguſtias verè infernales in anima & corpore ſuo, & ſic verè iram Dei, maledictionem legis & horrorem inferni perſenſerit. Pſ. 16. v. 10. Pſ. 18. v. 6. Pſ. 69. v. 15. 16. &c. *Realis eſt*, quòd Chriſtus ſuperatis doloribus mortis & inferni verè & realiter deſcendit ad inferos ſeu damnatorum ſedem tanquam Triumphator & Victor, ac captivam duxit captivitatem de Diabolo, inferno, & reliquis ſuis ac noſtris hoſtibus potentiſſimè triumphans. Oſe. 13. v. 14. 1. Cor. 15. v. 55. Symb. Apoſt. &c.

152. Quòd nomine deſcenſus ad inferos in Symbol. Apoſt. non ſint cruciatus aliqui, ſeu Metaphoricus deſcenſus ad inferos intelligendus? ſic oſtendi poteſt. 1. Chriſtus in cruce promittit Latroni Paradiſum. 2. & pronunciat omnia conſummata eſſe. 3. animam commendat Patri cœleſti, corpus ſine διαφθορᾷ in ſepulchro jacet. 4. Nullibi in prædictionibus de paſſione ſua deſcenſus ad inferos meminit. 5. Poſt mortem nullum fuit perſolvendum λύτρον, quippe quod Domino debetur non ſervo, eramus autem captivi Satanæ, non ut Domini, ſed ut carnificis.

153. Hiſtoria reſurrectionis exactè deſcribitur ab Evangeliſtis. Poſt tres enim dies (non quidem integrè completos, ſed inchoatos) deſtructum ſui corporis templum ipſemet virtute propriâ excitavit Joh. 2. v. 19. *Quare autem reſuſcitatio illa in plurimis Scripturæ locis Patri tribuatur*, non caret ſingulari myſterio, quòd expoſuimus alibi. De hac Chriſti reſurrectione piè ſcribit *Marloratus* (contra alios ex ſuis aſſeclis ſup. 28. Matth. *Qui ſuâ virtute potuit corpus ſuum excitare in ſepulchro, potuit eâdem virtute ſepulchrum egredi occluſo oſtio grandi illo ſaxo, ut miraculo ſit excitatus & miraculo egreſſus, nullâ operâ Angeli.* *Reſurrectio ex mortuis.*

154. Convenit hæc ſententia non ſolùm cum ſerie hiſtoricæ deſcriptionis apud Matthæum, ſed etiam Patrum communi roboratur ſuffragio, quâ de re videri poſſunt. *Juſt.* q. 117. *Nazianz.* in Dramate, Chriſtus patiens. *Auguſt.* Epiſt. 3. de agone Chriſt. cap. 24. ſerm. de temp. 156. 158. &c. *Chryſ.* in 20. Joh. *Gregor. Nyſſen.* orat. 2. de reſurr. *Theoph.* in 28. Matth. *Ambroſ.* lib. 10. in Luc. c. 24. *Bernh.* ſerm. 1. in die Paſch. col. 129. &c. *Occluſo ſepulchro egredi.*

155. Poſt reſurrectionem apparuit Chriſtus diſcipulis ſuis τῶν θυρῶν κεκλεισμένων Joh. 20. v. 19. καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, nemo ergò fores ei aperuit, nec ſucceſſivè in medium ipſorum progreſſus, ſed ut *Poeta Chriſtianus* canit: *Apparitio januis clauſis.*

Improviſus adeſt & inobſervabilis Heros,
Cùm clauſa manſère fores, manſère feneſtra.

Succeſſivo progreſſui adverſatur ſuſpicio illa de Spiritus apparitione diſcipulorum mentib. aborta Luc. 24. v. 37. miraculoſum ingreſſum confirmant

verba

verba Evangeliſtæ: πολλὰ καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ιησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν Joh.20.v.30.

156. Idem ſentiunt primitivæ Eccleſiæ Doctores, præſertim *Cyrill.* l.12. ſuper Joh.c.53. *Hilar.* 3. de Trin. *Auguſt.* Epiſt.3.tr.121.ſup.Joh.ſerm.156. de temp.ſer.160.de clauſis oſtiis agit *Gregor.* hom. 26.ſup.Evang. *Nazianz.* in Dramate, χριστὸς πάσχων. *Theoph.* ſup.20 Joh.&c. quos tutius ſequimur, quàm ἀπορίαν eorum plusquam Academicam, qui ſcribunt: *fortè ceſſerunt janua, fortè per feneſtras aut tectam Chriſtus ingreſſus eſt.*

Aſcenſio ad cœlos. 157. *Reſurrectionem Chriſti ſequitur aſcenſio ad cœlos*, quam *Bernh.* *appellat felicem clauſulam totius itinerarii Chriſti*, ſerm.2.de aſcenſ. Ut a. in reliquis Symboli Apoſtolici Articulis, ita in hoc ipſo τὸ ῥητὸν verborũ exactè intuemur & tuemur, vid. Chriſtum in monte oliveti propè Bethaniam ſtantem è terris ſurſum locali μεταστάσει viſibiliter in altum ſublatum, per nubem ex oculis diſcipulorum ſubductum ac depoſitis vitæ hujus infirmitatib. in cœlum translatum eſſe. Chriſtus ἀνελήφθη Marc.16. v.20. *à diſcipulis* διέστη καὶ ἀνεφέρετο εἰς οὐρανὸν Luc. 24.v.51. ἐπήρθη, *nubes eum* ὑπέλαβεν Act.1.v.9.

158. *Sed n. cùm cœli ad quos Chriſtus aſcendit, ſint ſupra omnes cœlos, non audeamus illos definire, niſi Scripturæ verbis, non noſtræ rationis prædicamentis. Scriptura a. illos non niſi majeſtate & virtute divinâ definiunt, non locorum intercapedinib. clareq; atteſtantur, eos in cor hominis non aſcendiſſe*, ut *Bucerus* rectiſſimè ſcribit, cui conſonat illud *Marlorati* ſuper 27.Matt. *Cœlum, in quod Dominus noſter aſcendit, inviſibilis Patris gloria eſt & inacceſſa Divinitatis lux.*

159. Obſervandum igitur Chriſti ad cœlos aſcenſionem ita comparatam eſſe, 1. ut *penetraverit cœlos*, Heb.4.12. 2. *ut ipſis cœlis excelſior factus* Heb. 7.v.26. 3. ut *aſcenderit ſuper omnes cœlos*. Epheſ.4. v.10. 4. ut poſt illam ad cœlos aſcenſionem *conſederit ad dextram Dei*. Marc.16.v.19. quâ ratione nec Enoch nec Elias, nec ullus alius unquam aſcendit vel aſcendet ad cœlum.

Seſſio ad dextram Dei. 160. Seſſio illa Chriſti ad Dei dextram emphaticis verbis deſcribitur Eph.1. *Deus Pater ſuſcitavit Chriſtum à mortuis, & collocavit eum ad dextrã ſuam in cœleſtib* v.20. *ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non ſolùm in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro.* v.21. *& omnia ſubjecit ſub pedib. ejus, & ipſum dedit caput ſuper omnia ipſi Eccleſiæ.* v.22. *quæ eſt corpus ipſius, plenitudo ejus, qui omnia in omnib. implet.* v.23. cum quo conjunge locum 1. Pet.3.v.ult. *Chriſtus eſt in dextra Dei profectus in cœlum ſubjectis ſibi Angelis & poteſtatib. & virtutib.*

161. Inſtituimus etiam talem collationem Pſ.110 v.1. *Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorũ.* 1.Cor.15.v.25. *Oportet illum* (Chriſtum) *regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus.* Quod Davidi eſt ſedere a dextris Dei, id Apoſtolo eſt regnare. Item, Marc.16.v.19. *Jeſus aſſumtus eſt in cœlum, & ſedit à dextris Dei*, Eph.4.v.10. *Aſcendit ſuper omnes cœlos, ut impleret omnia.* Ergò ſedere à dextris Dei, regnare & omnia implere, ſunt ἰσοδυναμοῦντα, & per conſequens, Seſſio ad dextram Dei eſt univerſale omnipotens & omnipræſens in cœlo & terra dominium.

162. Et cùm de phraſibus judicium fieri poſſit ex vocib. ſimplicib. colligenda ſunt ex Scripturis ea, quæ dextræ Dei tribuuntur, quæ liquidiſſimè oſtendent dextram Dei eſſe infinitam illam potentiam & præſentiſſimam majeſtatem Dei in cœlo & terra omnia moderantis, unde dicitur *dextra majeſtatis* Heb.1.v.3. *thronus* μεγαλοσύνης *in cœlis* Heb. 8.v.1. *dextra ſedis Dei*. Hebr.12.v.2. *thronus* δόξης Matt.25.v.31. *dextra* δυνάμεως Matt.24.v.64. Luc. 22.v.69.&c. Hinc Auguſt. Conf.art.3. ſic deſcribit ſeſſionem illam Chriſti ad Dei dextram: *Aſcendit ad cœlos, ut ſedeat ad dextram Dei, id eſt, perpetuo regnet ac dominetur omnibus creaturis &c.*

163. *Nec ergò tibi deſcribas*, ait Orig.tr.23.in Matt. *ſenſibiles ſeſſiones & duas cathedras, & ſedentes ſuper eas humano ſchemate Patrem & Filium*: ſed interprete Aug.in Symb. *Dextra eſt poteſtas illa, quam accepit homo ille ſuſceptus a Deo.* Athan.ad Antioch tom.2.p.332. δεξιὰν λέγομεν τοῦ Θεοῦ μηδέποτε καὶ χωρητικῶς δόξης ... δεξιὰ γὰρ καὶ ἀριστερὰ τῶν ... μένων ἐστίν, ὁ δὲ Θεὸς ἀπλοῦς ἐστι καὶ ἀόρατος, καὶ ἀσχημάτιστος, καὶ ... δεξιὰ δὲ Θεοῦ ὅταν ἀκούεις τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ νόησον. Vide plura apud Damaſc.l.4.c.2. Abſit proinde, ut nomine dextræ Dei vel circumſcriptum quendam locum vel nudam ἐξουσίαν, vel beatitudinem duntaxat cœleſtem, vel thronum potentię & imperii a Deo proximum, vel gloriam finitam, vel poteſtatem ſaltem judiciariam, vel actionem tantùm ſpecialem gubernationis Eccleſiæ, vel dominium Chriſti abſentis intelligere velimus.

CAP. VIII.

De officio Chriſti.

164. De perſona Chriſti hactenus: ſequitur de ejus Officio. Facta n. mirabilis illa divinæ & humanæ Naturæ unio, propter officium Mediatoris, quod ſecundùm utramq; Naturam adminiſtrat. *Officium Chriſti.*

165. *Oportuit mediatorem Dei & hominum per ſuam ad utroſq; domeſticitatem in amicitiam ac concordiam utroſq; reducere & facere, ut Deus aſſumeret hominem, & homo ſe daret Deo.* Iren.l.3.c.20. *Quærendus igitur Mediator, qui non ſolùm homo, verum etiam Deus ſit: & ut homo ac Deus mediationem perficiat.* Aug.9.de C.D.c.15. *Divinitas ſine humanitate non eſt mediatrix: humanitas ſine Divinitate non eſt mediatrix: ſed inter Divinitatem ſolam & humanitatem ſolam mediatrix eſt humana Divinitas & divina humanitas.* Idem homil.de ovib.c.12. *Mediator eſt verus Deus & verus homo.*

166. Idipſum parebit clariſſimè, ſi conſideraverimus ea, quæ ad Mediatoris officium requirebantur. *Ad hoc enim valuit in Chriſto diverſitas naturarum & unitas perſonæ, ut quod opus erat fieri ad hominum reſtaurationem, ſi humana non poſſet natura, faceret divina, & ſi divinam minimè conveniret, exhiberet humana: & non alius atque alius, ſed idem ipſe eſſet, qui utrumq; perfectè exiſtens, per humanam ſolveret, quod illa debebat, & per divinam poſſit, quod expediebat* Anſh.l.2.Cur Deus homo c.18.

167. In Synodo Chalcedonenſi (quæ eſt œcumenica quarta) circa annum 451. habitâ, disertè profitentur iſtius concilii Patres (quorum 630. fuiſſe memorant) *in operibus Mediatoris utramque Naturam Chriſti agere cum communicatione alterius, quod cujusq; proprium eſt*, id Damaſc.l.3.orth. fid.c.1. ſic explicat: *Agit Chriſtus ſecundum utramq; ſui ipſius Naturam, & agit utraq; Natura cum communicatione alterius, communicat igitur divina Natura carni agenti, quapropter bona voluntatis beneplacito permittebatur pati & agere, quæ propria carnis ſunt, & propter quod actio carnis omnino ſalutaris erat, non humana actionis erat, ſed divina.*

Stancarus 168. Patrum noſtrorum memoria contra hanc veritatem inſurgere cœpit Franciſcus Stancarus, Mantuanus (quem Dn. Philippus Stenearum nominare fuit ſolitus) docendo & Scripturis publicè editis propugnando, *Chriſtum ſecundùm alteram tantùm Naturam, nempe humanam eſſe Mediatorem.* Vid. Confeſſ. fidei Apol. contr. Oſiand. ſcriptum contra Tigurinos &c. in quibus disertè profitetur, ſe Naturam divinam Chriſti ab officio Sacerdotii & Mediationis excludere.

160. Prima erroris ſemina procul dubio hauſit ex Lombardo & Scholaſticis, ſic enim Lomb. 3. ſent. diſt. 19. lit. G. *Chriſtus Mediator eſt in quantum homo, nam in quantum Deus non Mediator, ſed æqualis Patri eſt, hoc idem quod Pater. mediat ergo inter homines & Deum Trinitatem.* Thom. p. 3. q. 46. art. 2. diſputat, *quòd Deus poſſit ſine ſatisfactione hominis remittere peccata, cùm non habeat aliquem ſuperiorem.* Biel. (compilator Scholaſticorum) 3. ſent. diſt. 20. q. un. contra libros Anshelmi, Cur Deus homo, ita diſputat: *Non rationes ejus nihil probare, niſi procedant ex ordinatione divina præſuppoſita, quia poſſet Deus hominem non condere, poſſet remittere peccatum per ſolam non imputationem, poſſet per alium ſatisfieri, potuiſſet quilibet pro ſe ſatisfacere, ſi data fuiſſet prima gratia ſine merito.*

170. Sed enim inutiles hæ ſpeculationes Scholaſticorum non mediocriter obſcurant magnitudinem ſummi & admirabilis iſtius beneficii, quòd ipſe Dei Filius propter nos homines & noſtram ſalutem deſcendit de cœlis, & Homo factus eſt, ut eſſet noſter Mediator & Salvator. *Argumentum Lombardi: Chriſtus ſecundùm Naturam divinam eſt æqualis Patri. Ergò non erit ſecundum eam Mediator*, explicabitur ſuo lòco. *Thomæ argutiam,* quòd Deus utpote authenticus judex potuiſſet absq; ſatisfactione homini remittere peccata, *recentiores Photiniani* perpetuò urgent, opponimus a. ei immotum hoc fundamentum, Deus ita miſericors eſt, ut ſit etiam ſimul juſtus. miſericordia nō excludit in eo æternam juſtitiæ regulam, ſed ſummum & admirabile eſt in eo miſericordiæ & juſtitiæ temperamentum, ergò non potuit peccatum ſalvâ divinâ juſtitiâ absq; æquivalenti precio in Dei judicio homini remitti, nec revocari potuit illud divinum decretum homini promulgatum. Quacunq; die comederis de fructu arboris, morte morieris. Nullum ergò aliud ſupererat remedium, quam ut ipſe Dei Filius humanam Naturam aſſumeret, ac in ea & per eam ſatisfaceret, Deus non debebat, homo non poterat. Biel addit, *quòd Deus poterit hominem non condere, quòd potuerit creatū hominem annihilare,* ſed hæ ſpeculationes à propoſita quæſtione ſunt alienæ; non enim hoc in quæſtione verſatur, an potuerit Deus hominem non condere, aut creatum annihilare, ſed de eo quæritur, an homini in peccatum prolapſo & ad æternam ſalutem reparando aliud afferri remedium potuerit, quàm per mortem Chriſti Dei & hominis? an ullus homo vel Angelus præter ſolum Chriſtum ſatisfactionem debitam præſtare potuerit? Quod Biel ſubjungit, *potuiſſe hominem pro ſeſe ſatisfacere, ſi data fuiſſet prima gratia ſine merito,* id ex animo improbare & deteſtari debemus, neque enim peccatum originale tàm levis macula eſt, ut facilè abſtergi poſſit, & non obſtante humanæ Naturæ corruptione per peccatum illud introductâ homo ante regenerationem grata Deo obſequia præſtare poſſit, ſed velut ſpirituale quoddam venenum totum hominem & omnes animæ ac corporis vires horribiliter infecit: & ſi vel maximè pura atque omnibus numeris abſoluta obedientia Deo ab homine exhiberetur, ea tamen nec meriti nec ſatisfactionis pondus in Dei judicio obtinere poſſet, cùm ſit Deo tanquam creatori jam ante debita Luc. 17. v. 10.

171 Stancari errorem propugnant hodiè Jeſuitæ, quicquid pro amolienda à ſeſe Stancariſmi ſuſpicione diſputet Bellarm. Diſtinguit ille lib. 5. de Chriſto c. 2 inter principium quod, & principium quo. Principiū quod *operabatur opera Mediatoris* (inquit) *non fuit Deus ſolùm vel homo ſolùm, ſed utrumq; ſimul, hoc eſt, Verbum incarnatum*: Principium quo *illa opera à Mediatore fiebant, fuit Natura humana, non divina.* Atque ita ſuam de operibus Mediatoris ſententiam à Stancariſmo optimè liberatam ac liberam arbitratur. Jeſuitæ.

172. Sed hoc ipſum etiam Stancarus conſeſſus eſt, Chriſtum Mediatorem noſtrum eſſe Deum & hominem. Sic n. ſcribit: *Vox mediator capitur primò pro humanitate Chriſti exequente officium Mediatoris, ſecundò v. capitur pro perſona ipſius Chriſti, qui eſt Deus & homo.* Non negabat Stancarus, Chriſtum Mediatorem noſtrū eſſe in una perſona Deum & hominem, ſed in operibus officii Mediatoris, ut Deum & hominem, h. e. ſecundùm utramq; Naturam Chriſtum agere negabat, idipſum etiam negat Bellarminus, cur ergò abhorret illius nomen, cujus doctrinam propugnat?

173. Opponimus a. Stancaro & omnib. qui Chriſtum ſecundùm utramq; Naturam officium Mediatoris exequi negant, ſequentia argumenta. *Primò* ſublatâ divinæ Naturæ ἐνεργείᾳ ex ἀποτελέσμασι officii Mediatoris, tollitur finis incarnationis. Conſequens eſt abſurdum. E. & antecedens. Connexio probatur, quia Script. S. hunc finem incarnationis proprium & adæquatum proponit, quòd Filium Dei *propter nos & noſtram ſalutem de cœlis deſcenderit, & incarnatus ſit*, ut loquitur Symb. Nic. 1. Joh 3. v. 8. εἰς τοῦτο ἐφανερώθη *in hoc apparuit Filius Dei, ut diſſolveret opera Diaboli.* Si nudus homo potuit pro peccato generis humani ſatisfacere, iram Dei placare & homines Deo reconciliare, cur Filius Dei homo factus? cur de cœlis deſcendit?

174. Novimus quoſdam ex Scholaſticis diſputare, ſi maximè homo non peccâſſet, nihilominus Dei Filium incarnandum fuiſſe, quorum ſententiam imprudenter ſequitur Becanus in locis p. 61. ubi *& Angelos Mediatore opus habuiſſe* ſcribit, ſed rectè ſe illis opponit Thomas 3. ſent. diſt. 1. q. 1. & p. 3. q. 1. art. 3. cujus ſententia Scripturæ magis conformis, quippe quæ nullum alium incarnationis finem ullibi memorat præter officium Mediatoris. Vide Aug. de verbis Apoſt. ſerm. 8. Orig. hom. 24. in Num. Athan. ſerm. 3. contr. Arian. Leon. ſerm. 3. de Pentec. Greg. Magn. l. 4. e. 1. Regiſt. *Tolle morbos, tolle vulnera* (ait gloſſa ſuper 1. Tim. 1.) *& nulla erit cauſa medicinæ.* Rectè ergò Bonavent. ſcribit 3. ſent. diſt. 1. ar. 2. q. 1. *Prior opinio magis ſimilatur judicio rationis, ſed poſterior ſententia magis conſonat Scripturæ & ſanctorum autoritatibus & pietati fidei*, ubi hoc ἀξιομνημόνευτον theorema ſubjungit: *Nobis nihil dicendum præter ea, quæ ex ſacris eloquiis clarent.* Quæſtio de incarnatione.

175. *Si quis cum Bellarmino excipere velit, argumento hoc probari illud ſolum, quod Mediatorem noſtrum Deum & hominem ratione perſonæ eſſe oportuerit, nondum a. ex eo officii, quòd ſecundùm utramq;* Inſtantia Bellarm.

Natu-

Naturam agat in operibus officii Mediatoris, ei proponimus hoc alterum ſententiæ noſtræ fundamentum. Quæcunq; opera divinã & infinitam ἐνέργειαν requirunt, ea ſeorſim & per ſe ſola humana Natura non efficit (finita ſubſtantia non edit per ſe & ex ſe infinitam ἐνέργειαν) jam v. opera Mediatoris requirunt divinam & infinitam ἐνέργειαν. E. opera iſta ſeorſim & per ſe ſola humana Natura non efficit. Minorem probo. Reconciliare Deum, ſatisfacere infinitæ juſtitiæ, tollere peccatum (quod quia contra infinitum Deum commiſſum, eſt infinitum malum) ſuperare hoſtes potentiſſimos, puta diabolum, mortem & infernum, perfectiſſimam & omnibus numeris abſolutam obœdientiam legi pro aliis præſtare, aliis peccatorum remiſſionem impetrare, gratiam, ſalutem, juſtitiam & vitam æternam recuperare, introſpicere arcanum Dei de ſalute hominum decretum, Eccleſiam contra omnes hoſtes defendere, ſunt talia opera, quæ divinam & infinitam requirunt ἐνέργειαν. At hęc omnia requiruntur ad officium Mediatoris, E. quædam opera Mediatoris divinam & infinitã ἐνέργειαν requirunt.

Alia inſtantia. 176. Si dicas, humanam Chriſti Naturam divinis ἐξοχαῖς καὶ αὐχήμασι *donatam talia opera per ſe ſolam efficere poſſe. Reſp.* Jeſuitæ realem divinorum idiomatum communicationem carni Chriſti factam eſſe ſtrenuè negant: nos Scripturæ ductum ſecuti cum reverenda Antiquitate illam communicationem ſtrenuè propugnamus; ſed ex ea minimè ſequitur divinam Chriſti naturam propterea ab operibus officii Mediatoris excludi poſſe, ſiquidem illa communicatio non eſt eſſentialis vel phyſica, ita comparata ut idiomata illa fiant propria humanæ Naturæ & ſubjectivè ei inhæreant, ſed eſt communicatio perſonalis, ita comparata, ut in, cum & per Naturam humanam divina τοῦ λόγου Natura ea exerat.

177. Conſideramus hîc emphaſin dictorum Scripturæ. Eſa.35.v.4. *Ipſe Deus veniet & ſalvabit vos.* Oſ.1.v.7. *Domus Iudæ miſerebor & ſalvabo eos in Domino Deo ſuo.* Act.20.v.28. *Deus proprio ſuo ſanguine redemit Eccleſiam.* Rom.5.v.10. *Reconciliati ſumus Deo per mortem Filii ipſius.* 1.Joh.1.v.7. *Sanguis Ieſu Chriſti, Filii Dei, emundat nos ab omni peccato.* In his & ſimilibus dictis reconciliatio, ſatiſfactio pro peccatis noſtris, redemtio & ſalus noſtra notanter tribuitur ipſi Dei Filio, ut oſtendatur divinam Chriſti Naturam ab operibus Mediatoris minimè excludendam eſſe.

178. Utimur etiam ἀπαγωγῇ τῇ πρὸς τὸ ἄτοπον. Si divina Chriſti Natura ab officio Mediationis excluditur, conſequens eſt, obœdientiam Chriſti (activam & paſſivam) non eſſe infiniti meriti, cùm finita ſubſtantia infiniti effectus per ſe & ex cauſa eſſe non poſſit, & ſic adhuc erimus ſub dominio peccati, ſub exceratione legis, ſub pondere iræ divinæ, & ſub reatu damnationis.

Objectio Ieſuitarū. 179. Opponitur argumentum hoc palmarium. *Si Chriſtus eſt Mediator etiam ſecundùm Deitatem, ſequetur, omnes tres perſonas Trinitatis eſſe Mediatores. Reſp.* nemo noſtrûm dicit divinam Naturam in omnibus tribus perſonis abſolutè conſideratam fungi Mediatoris officio, ſed dicimus divinam Naturam, τοῦ λόγου, quæ in aſſumta carne habitat σωματικῶς, ad opera Mediatoris ἐνεργητικῶς concurrere. Et qui huic argutiæ aliquid tribuunt, quid reſpondebunt ſimili argumento? Si divina Natura Filii eſt incarnata, ſequetur omnes tres perſonas eſſe incarnatas, cùm Patris, Filii & S.S. una ſit eſſentia, una divinitas. Quicquid reſpondere voluerint ad hoc poſterius argumentum, idipſum reſpondebo ad priùs. nimirum ſicut tota divinitas in una ſui ipſius hypoſtaſeon unita eſt aſſumtæ Naturæ, ita divina Natura τοῦ λόγου concurrit ad opera Mediatoris, abſq; ulla perſonarum Trinitatis confuſione, vel ὁμουσίας earundem abolitione.

180. Eodem ferè recidit illud argumentum. *Mediator debet eſſe medius, i.e. diſtans ab utraq; parte, Chriſtus ut Deus non diſtat a Deo, E. ut Deus non eſt medius. Reſp.* 1. quid ſi eodem modo argumenter: Mediator debet eſſe medius, i.e. diſtans ab utraque parte. Chriſtus ut homo non diſtat à nobis hominib. E. ut homo non eſt Mediator? 2. Mediator potius dicitur à ſua ad utramq; partem οἰκειότητι *domeſticitate* & mediatione, ut loquitur Iren. lib. 3. c. 20. quàm à diſtantia, hujus n. & officium ejus eſt partem utramq, diſſidentem iterum conjungere. 3. Inter Deum ergò & homines Dei inimicos medius eſt & medium ſeſe ſtatuit Chriſtus θεάνθρωπος cognationem habens cum Deo, ut Deus eſt, cum hominib. ut homo eſt, æqualis & ὁμοούσιος eſt Patri ratione divinitatis, ὁμοούσιος eſt nobis hominib. ratione aſſumtæ carnis. Chryſ. ſup. 1. Tim. 2. *Mediator utriusq; et debet ſocietate conjungi, quorum eſt Mediator. Id quippe Mediatoris eſt proprium, utrorumq; fieri participem, quorum eſt Mediator: Quod ſi uni quidem ſocietate contingat, ab alio v. fuerit ſeparatus, Mediator jam dici non poteſt. Quia igitur duarum Naturarum medius fuit, ambarum oportuit eſſe participem. Quemadmodum n. locus cujuslibet medium utramq; partem contingat neceſſe eſt, ita & Naturarum ambarum medium oportuit utrasq; Naturas contingere atq; connectere, quemadmodum igitur homo factus eſt, ita etiam Deus erat.* Theodor. tom. 2. dial. 2. *Quoniam Patri ut Deus conjunctus eſt, ut qui eandem habeat ſubſtantiam, ut homo &. nobis. A nobis n. accepit formam ſervi meritò interceſſor ſeu Mediator dictus eſt unione Naturarum divinitatis inquam & humanitatis ea, quæ ſunt diſtantia & disjuncta conjungens.* 4. Si dicas non ſolùm οἰκειότητι ad utramq; partem, ſed etiam diſtantiam ab utraq; parte in Mediatore requiri, promte reſpondeo, Chriſtus ut homo diſtat à Deo, ut Deus diſtat à nobis. Chriſtus θεάνθρωπος non tantùm Deus eſt, ut erat ante incarnationem, neque tantum homo, ſed ſimul Deus & homo. 5. Si urgeas Mediatorem non poſſe eſſe ulla ratione idem cum eo, cujus eſt Mediator, ſequetur Chriſtum ſecundùm humanam Naturam non eſſe Mediatorem, quod utraq; pars falſum eſſe agnoſcit.

Alia objectio.

Explicatio dicti 1. Timot.2.v.5. 181. Explicandum hoc loco dictum Apoſtoli 1. Tim.2.v.5. *Unus Deus unus Mediator Dei & hominum homo Ieſus Chriſtus*, ex quo evidenter putant colligi poſſe, Chriſtum ſecundùm humanam Naturam tantùm eſſe Mediatorem. *Reſp.* 1. Apoſtolus uſus eſt concreto, totam perſonam (licet ab altèra tantùm Natura denominata) notante, ſed ex eo haudquaquam ſequitur, Chriſtum ſecundùm illam tantum Naturam à quo denominato ſit, Mediatorem eſſe, cùm oſtenſum ſit, utramque Naturam in officio Mediationis agere. 2. Vox n. hominis hîc non notat ψιλὸν ἄνθρωπον ſeu tantùm humanã Chriſti Naturam, ſed hominem Chriſtum, qui etiã verus Deus eſt, obſervanda ergò hoc loco regula Leonis Ep.41. ad Palæſt. *Non intereſt, ex qua Chriſtus ſubſtantia nominetur, cum inſeparabiliter manente unitate perſona idem ſit & totus hominis Filius propter carnem & totus Dei Filius propter unam*

cum Patre Deitatem. 3. Si ex concreto ab una Natura denominato ſequeretur alterius Naturæ excluſio, utiq; pari ratione ex aliis locis, in quib. ponitur concretum à divina Natura denominatum concludi poſſet, Chriſtum ſecundùm divinam Naturam tantùm eſſe Mediatorem. 1. Joh. 3. v. 8. *In hoc apparuit Filius Dei, ut deſtrueret opera Diaboli.* 1. Joh. 4 v. 9 *In hoc apparuit Charitas Dei, quoniam Filium ſuum unigenitum miſit in mundum, ut vivamus per eum.* Conjungenda ergò erunt teſtimonia, quæ diſertam utriuſq; Naturæ mentionem faciunt in deſcribendis operib. Mediatoris, ut ſecundùm utrãq; Naturam in Chriſto competere doceamur. Act. 20. v. 28. *Deus proprio ſuo ſanguine redemit Eccleſiam.* 1. Joh. 1. v. 17. *Sanguis Ieſu Chriſti, Filii Dei, emundat nos ab omni peccato.* Gal. 4. v. 4. *Ubi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum, natum ex muliere, factum ſub lege, ut eos, qui ſub lege erant, redimeret.* 5. Ex his omnib. apparet, plus colligi ex Apoſtolico dicto, quàm vera colligendi ratio permittit. Chriſtum Mediatorem noſtrum hominem eſſe Apoſtolus aſſerit, ſed eum tantùm, ut hominem Mediatorem eſſe, nuſpiam dicit. 6. Nec eo fine Apoſtolus utitur concreto ab humana Natura denominato, ut innuat ſecundùm humanam Naturam tantùm Chriſtum eſſe Mediatorem, ſed denominando Chriſtum Mediatorem noſtrum ab ea Natura, in qua nobis eſt ὁμοούσιος, ſolidum conſolationis fundamentum nobis proponit, ſiquidem nobis hominibus magis amica & grata eſt appellatio hominis quàm Dei, quæ appellatio nos peccatores terrere ſolet, cùm ſtatim ſuboriatur in cordib. noſtris cogitatio, *quòd Deus ſit ignis conſumens.* Deut. 4. v. 24. Heb. 12. v. 29. Pertinet ergò hûc pulcerrimus locus Heb. 4. v. 15. *Non habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatib. noſtris, ſed tentatum per omnia ſecundùm ſimilitudinem abſq; peccato.* v. 16. *Adeamus ergò cum fiducia thronum gratiæ, ut miſericordiam conſequamur & gratiam inveniamus ad auxilium opportunum.* 7. Quid quod verſu immediatè ſequente Apoſtolus addit, Chriſtum dediſſe ſemetipſum ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, quod Heb. 9. v. 14. ita exponitur, *Chriſtus per Spiritum æternum obtulit ſeipſum immaculatum Deo,* ubi potentiores Interpp. per Spiritum intelligunt divinitatem. Joh. 4. v. 24. 1. Tim. 3. v. 16. & oſtendit res ipſa, non poſſe ab hoc opere divinam Naturam excludi, cùm dare ſeipſum ἀντίλυτρον pro totius generis humani peccatis, non ſit eſſentialis quædam humanæ Naturæ proprietas. 8. Quòd ſi cui videatur abſurdum, Chriſtum non ſecundùm humanam ſolùm Naturam, ſed etiam ſecundùm divinam (quâ eſt unus cum Patre & S. S. Deus) officium Mediatoris exequi & toti Trinitati genus humanum reconciliare, is diligenter expendat emphaſin dicti Apoſtolici, 2. Cor. 5. v. 18. *Deus reconciliavit nos ſibi ipſi per Ieſum Chriſtum.* v. 19. ὡς ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν. Aureus certè hic eſt Apoſtoli locus, oſtendens ab operibus Mediatoris divinam Chriſti Naturam neutiquam excludendã eſſe. 9. Neq; hìc locum habet effugium Bellarmini diſcrimen ſtatuentis *inter reconciliatorem & Mediatorem,* quòd non omnis, qui reconciliat, ſit Mediator: cùm non abſolutè & ſimpliciter de reconciliatione hìc agatur, ſed de reconciliatione per Chriſtum facta, quæ non poteſt non ad officium Mediationis referri, ſiquidem ita comparata eſt, quòd Chriſtus medium ſe ponendo inter Deum & homines ſublatis per paſſionem & mortem ſuam inimicitiis homines Deo reconciliaverit, ut ibidem hanc reconciliationem Apoſtolus deſcribit.

182. Utuntur etiam hoc argumento: *Orare, pati, obœdire & ſatisfacere pertinent ad formam ſervi & non ad formam Dei. E. Chriſtus ſecundùm humanam Naturam tantùm eſt Mediator.* *Reſp.* 1. eſt inſufficiens enumeratio operum Mediatoris, ſiquidem ad ea etiam pertinet iram Dei placare, ſatisfacere pro peccatis totius generis humani, legem pro aliis implere &c. quæ non competunt ſinguæ tantùm Naturæ. 2. Diſtinguendum ergò inter proprietates naturales & ἀποτελέσματα officii Mediatoris, pati, mori, ſanguinem effundere ſunt proprietates humanæ Naturæ, quas Chriſtus nobiſcum communes habet, ſed pati pro peccatis totius generis humani, mori pro mundi vita, effundere ſanguinem pro multis in remiſſionem peccatorum, non ſunt proprietates humanæ Naturæ, ſed ἀποτελέσματα Chriſti θεανθρωπικά, ad quæ concurrit utriuſq; Naturæ proprietas & ἐνέργεια. 3. Hinc rectè Damaſc. l. 3. c. 15. *Patienti carni conjuncta erat divinitas manens ipſa impaſſibilis & paſſiones efficiens ſalutares.* 4. Nec ſatisfacit Bellarm. quando dicit, *ad id ſufficere, quod ſuppoſitum ſive principium quod ſit Deus & homo,* quæſtio n. eſt non de perſona, ſed de operibus Chriſti, nimirum unde ſit illa infinita vis & efficacia paſſionis Dominicæ, quòd ſit ἰσόῤῥοπον λύτρον pro peccatis totius generis humani? hìc certè dicendum divinam Naturam non per nudam παράστασιν in paſſione & morte Chriſto abfuiſſe, ſed etiam infinitum robur ac pondus huic paſſioni & morti, adeoq; toti obœdientiæ Chriſti addidiſſe, ut inde & ideò ſit ſufficiens λύτρον pro peccatis mundi. Quòd ſi in opere noſtræ cum Deo reconciliationis aliquid concurrit, quod non ab humanitate Chriſti formaliter, h. e. à virtute humanitatis per ſe & ex ſe, ſed ab ipſa infinita τῇ αὐτῇ Deitate, quaſi influit, utiq; non ſecundùm humanam tantùm Naturam, ſed etiam ſecundùm divinam Chriſtus eſt Mediator: ſi v. ſola humana Natura egit, ſecluſâ divinæ Naturæ activitate, utiq; obœdientia Chriſti nec ſatisfactio erit pro peccatis mundi, nec imputari nobis poterit ad juſtitiam. 5. Res poterit exemplo qualicunq; declarari. Detineantur ab Imperatore Turcico centum Chriſtiani captivi, ſi Dynaſta aliquis pro illis λύτρον perſolvere polliceatur, utiq; non ſufficit nudus ille reſpectus dignitatis in Dynaſta ad λύτρον, ut propterea Turcicus Imperator captivos ſuos dimittat, ſed requiritur actualis τοῦ λύτρου perſolutio: ſic ad λύτρον pro totius humani generis peccatis perſolvendum non erat ſufficiens illa Chriſti dignitas, quòd in una perſona Deus eſt & homo, ſed requirebatur ut in ipſum λύτρον activitas quædam ab illa ſupereminente divinitate quaſi influat.

183. Si quæ alia occurrunt argumenta, quib. divina Chriſti Natura ab officio Mediatoris excludi videatur, ea ex ſuperiorib. facilè poſſunt explicari. Coronidis loco inquiremus, cur Bellarm. & ipſius complices Stancarô hac in parte malint ſequi quàm veritatem. Nimirum volunt fundamentum ponere noſtræ ſatisfactionis, ſi n. Chriſtus non ut Deus & homo: ſed ut homo juſtus eſt Mediator, utiq; ſatisfacere pro peccatis non erit ampliùs ſoli Chriſto proprium, ſed cum hominib. juſtis ipſi commune.

184. Diſputat ea Scholaſticis Biel. 3. ſent. diſt. 19 art. 3. dub. 2. hoc modo per Chriſti paſſionem à culpa, à pœna, & à poteſtate Diaboli nos eſſe liberatos, *quòd ſcilicet plus placuerit Deo hæc voluntas Chriſti*

Alia objectio,

Cur Pontificii Stancarum ſequantur.

Chriſti ſecundùm hominem voluntarie mori eligentis ex tanta caritate elicita, quam omninm hominum peccata diſplicuere: propter opus tam acceptabile Chriſti, quod pro reconciliatione generis humani obtulit Trinitati, Trinitas omnib. Chriſto incorporatis remiſit peccatum. Hact. Biel aliquorum Scholaſticorum ſententiam ſecutus, ex quo apparet, quod rationem ſatisfactionis à Chriſto præſtitæ non conſtituunt in infinita vi & efficacia meriti Chriſti juſtitiæ divinæ perfectè ſatisfacientis, ſed in miſericordiæ divinę acceptatione, quâ Deus paſſionem Chriſti ex tanta caritate profectam, ratam & gratam habuit: inde ulterius deducunt, etiam noſtra opera ex caritate profecta eſſe ſatisfactoria, licet in gradu minori.

185. Sic Durandus 4. ſent. diſt. 15. conatur probare, *quòd Chriſtus ſecundùm ſtrictum rigorem juſtitia divina non ſatisfacere potuerit*, utitur 2. duob. argum. *Prius tale eſt. Quicquid erat in Chriſto ſecundùm humanam Naturam, erat obligatum Deo & ei debitum, ideo non potuit eſſe ſatisfactio de condigno pro quocunq; peccato, conſiderando Naturam operis vel rei, ſed ſolùm potuit eſſe ſatisfactio ſecundũ acceptionem gratuitam. Reſp.* fons erroris eſt, quòd officium Mediatoris Chriſto ſecundùm humanam tantùm Naturam competere præſupponit, cujus contrarium luculentè Scriptura docet: rectiùs hac in parte ſcribit Thom. p. 3. q. 22. art. 3. *in quantum Chriſti humanitas operabatur in virtute Deitatis, illud ſacrificium erat efficaciſſimum ad delenda peccata. Poſterius Durandi argum. tale eſt: Paſſio Chriſti non fuit tanta, quanta infernalis pœna peccatis debita. R.* Chriſtus tempore paſſionis in anima verè perſenſit dolores infernales, unde cœpit λυπεῖσθαι, ἐκθαμβεῖσθαι, ἀδημονεῖν, ſudor ejus ſanguineus è corpore erumpit, & ſe à Deo deſertũ eſſe conqueritur.

186. Seduxerunt hæ Scholaſt. diſputationes Calvinum, ut & ipſe ſcriberet l. 2. Inſt. c. 17. ſect. 1. *Equidem fateor, ſi quis ſimpliciter & per ſe Chriſtum opponere vellet judicio Dei non fore meritò locum, quia non reperiretur in homine dignitas, quæ poſſit Deum promereri.* Sed ab erroneis hiſce opinionib. manifeſtè nos ſejungimus & grato animo agnoſcimus ſapientiſſimam illam ſalutis noſtrę οἰκονομίαν, quòd Filius Dei ideò de cœlo deſcendit, & humanam Naturam aſſumſit, ut eſſet noſter Mediator, Redemtor & Salvator in ſecula benedictus.

Officium Christi. 1. Propheticum. 187. Porrò officium Chriſti triplex eſt: Propheticum, Sacerdotale & Regium. Propheticum eſt, quo Chriſtus nobis revelavit Dei voluntatem de ſalute noſtra: quod quidem exequitur, tum per ſe ipſum promulgando Evangeliũ, h. e. arcanum Dei conſilium de redemptione generis hum. & repurgando legem à corruptelis Phariſaicis: tum inſtituendo miniſterium docendi in Eccleſia: quò etiam pertinet inſtitutio Sacramentorum.

188. *Reſpectu officii Prophetici Chriſtus dicitur Paſtor, Apoſtolus, Evangeliſta, Doctor, Rabbi, Præceptor gentium, autor & conſummator fidei noſtræ, Conſiliarius, Legiſer, λειτουργός, &c.*

2. Sacerdotale. 189. Sacerdotale Chriſti officium eſt, quo medium ſe inter Deum ac homines ponens, Deo totum genus humanum reconciliavit, ſatisfaciendo divinæ Legi, & apud Deum intercedendo, unde duæ ſunt officii ſacerdotalis partes ſatisfactio & interceſſio. *Satisfactio* eſt, quâ Deo perſolvit preciũ ſufficiens pro totius generis humani peccatis, eidemq; juſtitiam & vitam æternam acquiſivit: quæ ſatisfactio ſpectatur tùm in impletione divinæ legis: tùm in perſolutione pœnarum peccatis debitarum, vulgò dicitur activa & paſſiva obœdientia: quæ utroq; pars eſt officii Chriſti Sacerdotalis. *Interceſſio* Chriſti eſt, qua pro nobis interpellat apud Deum vi meriti & ſatisfactionis præſtitæ, quæ illius eſt fundamentum.

190. *Reſpectu officii Sacerdotalis Chriſtus dicitur Pontifex noſter, Advocatus, ſummus Sacerdos, Recõciliator, pax noſtra, Agnus Dei, paſcha noſtrum &c.*

191. Officium Chriſti Regium eſt, quò ipſe gubernat omnia in cœlo & in terra, & imprimis Eccleſiam. *3. Regium.*

192. *Reſpectu officii Regis Chriſtus dicitur Rex, Princeps, Dux, Dominator, Iudex, Princeps pacis, David &c.*

193. *Regnum hoc conſideratur vel in hac vita; vel in altera. In hac vita* dicitur regnum potentiæ vel gratiæ: *Regnum potentiæ* eſt generale imperium ſuper omnia, nempe gubernatio cœli & terræ, ſubjectio omnium creaturarum, dominium in medio inimicorum, quos reprimit ac punit. *Gratiæ regnũ* eſt ſpecialis operatio miſericordiæ in Eccleſia, ſcil. miſſio, illuminatio, confirmatio Apoſtolorum, Evangeliſtarum, Paſtorum ac Doctorum; collectio Eccleſiæ prædicatione Evangelii, & diſpenſatione Sacramentorum, regeneratio, ſanctificatio, vivificatio credentium, applicatio ſui meriti, protectio & conſervatio piorum ſub cruce, & liberatio, effuſio variorum donorum &c.

194. In altera vita dicitur regnum juſtitiæ & gloriæ, quod conſpicitur in reſuſcitatione mortuorũ ac univerſali judicio tùm reproborum ad damnationem, tùm electorum ad æternam beatitudinem; in *qua Deum ſine fine videbunt; ſine faſtidio amabunt; ſine defatigatione laudabunt.*

FACTA EST §. 130. MENTIO CUIUSDAM Orationis, habita in Actu Doctorali, de illa Quæſtione; An omnia, an quædam, an verò nulla idiomata divina humanæ Chriſti Naturæ ſint communicata?

Ea verò ſic habet.

QVoties mecum cogito, Viri Magnifici, Reverendi, Conſultiſſimi, Excellentiſſimi, Præceptores colendiſſimi, hoſpites exoptatiſſimi: vosq; Nobiliſſimi & lectiſſimi Dn. Studioſi, fautores & amici honorandi, quoties, inquam, metum de ſtatu Eccleſiæ noſtri temporis cogito (cogito a. ſæpiſſimè) non poſſum non vehementer animo commoveri. Ex una n. parte Pontificia vi ac tyrannide oppugnatur acerrimè. Ex parte altera Calvinianorum atq; aliorum ſectariorũ inſidiis labefactatur aſtutiſſimè, ita ut manifeſtè appareat, compleri illud, quod jampridem Auguſtinus Magnus ille primitivæ ſincerioris Eccleſiæ Doctor prædixit: (Enarr. in Pſ. 9. tom. 8. p. 14. lit. H.) Prima perſecutio Eccleſiæ violenta fuit, cum proſcriptionib. tormentis, cędib. Chriſtiani ad ſacrificium cogerentur. Altera perſecutio fraudulenta eſt, quæ nunc per hujuſcemodi hæreticos & falſos fratres agitur. Tertia ſupereſt per Antichriſtum ventura, qua nihil eſt pernicioſius, quoniam & violenta & fraudulẽta erit. Vim habebit in imperio, dolum in miraculis. *Noſtra hæc tempora ſunt, noſtri anni, noſtri dies, in quib. & violenta & fraudulenta illa perſecutio Eccleſiam exercet. Sed n. ne animum planè deſpondeam, obverſatur oculis & cordi perpetuo divina illa promiſſio, fore ut inferorum portæ adverſus Eccleſiam nullo modo prævaleant. Valeant licet & fortes ſint iſtæ inferorum portæ, id eſt, Diaboli poteſtas contra*

tra Eccleſiam: Valeant, inquam, modò non prævaleant: Oppugnetur Eccleſia undiquaq; modò non oppugnetur. Premantur veri ac ſinceri doctrinæ cœleſtis confeſſores, modò non opprimantur. In promiſſione hac divina, ideoq; planè infallibili perfugium nobis paratum certiſſimum, ad quod ſeriis precib. confugiamus, quotiescunq; gravior aliqua tentatio de futuro Eccleſiæ ſtatu nobis oboritur. Cæterum inter machinas illas, quib. ſpiritualis hæc Dei domus concutitur, facilè primaria eſt funeſta illa controverſia de donis infinitis Chriſto in tempore datis ſive de Majeſtate Filii Dei ſecundùm Naturam humanam ipſi data, ad quam labefactandam, quid non excogitavit audacia humana? quam varias ſtrophas ac contortas concluſiones ex acuminis ſui opibus in medium hactenus protulit? quot plauſtris argumentorum, interdum etiam conviciorum, doctrinam hanc oppugnavit?

Inter argumenta illa primarium ac planè ἀδιάλυτον ab adverſariis judicatur iſtud, quod optimi ingenii & præclaræ indolis adoleſcens in medium protuliſti. Aut omnia, aut quædam, aut nulla divina ac infinita dona Chriſto ſecundum humanam Naturam communicata. Non omnia: quia non æternitas non infinitas. *Non quædam*: quia divina attributa a ſe invicem realiter ſeparari nequeunt. Manet igitur quod nulla.

Specioſè ſingula membra deduci poſſunt & explicari, ſed primò omnium fontem argumenti reſpiciamus. Non Scriptura enunciata, non Sp. S. oracula, nõ Prophetica aut Apoſtolica dicta audimus, ſed rationis humanæ cogitata. Scriptura id, quod in argumenti concluſione eſt, non ſolùm non dicit, ſed etiam contradicit. Dona divina & infinita Chriſto in tempore data eſſe ex Script. tam clarũ eſt, ut etiã hujus claritatis lux clauſos quorundam adverſ. oculos feriat, qui benignè prolixeq; largiuntur, infinita eſſe ea, quæ Chriſto in tempore data ſunt. In eo ſolùm extra Scripturæ limites nos progredi dicunt, quòd à perſona tranſitum faciamus ad Natur. At res ipſa cogit, ut ſecundùm human. Nat. Chriſto ea data eſſe dicamus, ſiquidem perſona Chriſti non eſt quiddam tertiũ ex utraq; Natura compoſitũ, ſed Chriſti perſona ſubſiſtit in duab. Nat. conſtat ex duab. Nat. & duæ illæ Nat. perſonaliter unitæ ſunt unus ille Chriſtus. Quæcunq; ergò de Chriſti perſona dicuntur, vel ſecundum humanam tantùm, vel divinam tantùm, vel utramq; ejus Naturã de eo dicuntur. Quartum aliud non datur. Eligant ergo, quodnam ex trib. hiſce membris velint, nec amplius moleſti nobis ſint jubendo, ut in perſona ſubſiſtamus. Ipſa Scriptura quando hunc communicationis gradũ deſcribit, ad hum. Nat. intendit digitum. Caro mea eſt vivifica, dicit Chriſtus Ioh. 6,51. & 53. Pater Filio judicium dediſſe, dicitur ὅτι, quia & quatenus eſt Filius hominis Ioh. 5,27. Ipſe ille, qui ambulat in medio candelabrorum aureorũ, i.e. Eccleſ. dicitur hominis filius, deſcribuntur ipſius membra, caput, oculi, pedes, vox, dextra, os, facies *Ap. 1,13. Leo de tribu Iuda & agnus ſtans tanq̃ occiſus dignus eſt accipere virtutẽ, & divitias, & ſapientiã, & honorem, & gloriã, & benedictionem Ap. 5,5. Pedib. Chriſti omnia ſubjecta eſſe dicũtur Eph. 1. Pſ. 8. Et in manus Chriſti omnia a Patre ipſi tradita dicuntur Ioh. 3,35. Quis ergò hum. Nat. hic excludere poſſit, cùm ſecundùm eam membra illa, caput, oculos, pedes, manusve habeat? Pertinet huc, quod glorioſa illa exaltatio tanq̃ conſequens & præmium exinanitionis deſcribitur. Unde rectiſſimè concluditur ad eam Naturam pertinere exaltationem, ſecundùm quam prius fuerat exinanitus Eph. 1,20. Deus ſuſcitavit Chriſtum à mortuis & conſtituit eum ad dextram ſuam in cœleſtib. ubi connexio reſurrectionis & ſeſſionis ad Dei dextram oſtendit, utrumq; membrum ad eandem Naturam in Chriſto ſc. ad humanam referri debere, id quod adhuc evidentius apparet ex connexione articulorum in Symb. Ap. Ibi n. conjunguntur Chriſti paſſio, mors, ſepultura, reſurrectio, aſcenſio in cœlum, ſeſſio ad dextram Dei, reditus ad judicium: Afferat aliquis rationem certam ac immotam, cur tam antecedentia, q̃ conſequentia, id eſt, paſſio, mors, ſepultura, reſurrectio, aſcenſio in cœlum & reditus ad judicium referatur ad humanam Naturam, & tamen intermedium, ſcil. ſeſſio ad Dei dextram ab eadem removeatur.*

Aug. Conf. *argumenti nervum fortius conſtringit:* Dicit n. Chriſtum aſcendiſſe ad cœlum, ut ſedeat ad dextram Dei: *ſed quam abſurda hæc evadet analyſis: Chriſtus ſecundùm hum. Nat. aſcendit ad cœlum, ut ſecundùm divinam ſedeat ad dextram Dei?*

Quia n. annon antea ſecundum div. Nat. thronũ divini erat particeps? Sic Pſ. 110. v. ult. de torrente, intellige paſſionum, in via, i. e. in vitæ hujus curriculo bibit, propterea exaltabit caput: Illud עַל־כֵּן *exprimitur etiam ab Ap. Phil. 2. v. 9. factus eſt obœdiens Patri uſq; ad mortem crucis, διὸ καὶ, propterea ſuperexaltavit eum Deus: Utrobiq; clarè indicatur, exaltationem eſſe præcedentis exinanitionis conſequens, & quaſi præmium quoddam, ideoq; humanæ Nat. tribuendũ. Illuſtrari hæc poſſunt ex locis parallelis Heb. 2,9. Videmus Ieſum per paſſionem mortis gloria & honore coronatum. Pſ. 8. v. 6. 7. Minuiſti eum paulò minus ab Angelis, gloria & honore coronaſti eum. Luc. 24,26. Chriſtus per paſſionem intravit in ſuam gloriam. Rom. 14,9. Chriſtus ideo mortuus, ut vivis ac mortuis dominetur.*

Ex connexione v. 3. & 4. in c. 1. Heb. etiidem firmum ducitur argumentum. Sedet Chriſtus ad dextram Dei tantò melior factus Angelis, quantò excellentius nomen ſortitus, unde promptum eſt colligere: Chriſtus ſecundùm hum. Nat. præſtantior factus Angelis. E. ſecundùm eandem ſedet ad dextram Dei. Adde, quòd Scriptura hæc omnia in tempore Chriſto eſſe data dicat. Matt. 26, 64. amodo videbitis Filium hominis ſedentem à dextra potentiæ Dei. Dan. 7,13. Videbam in Viſione noctis, & ecce in nubibus cœli tanq; Filius hominis veniebat, & uſq; ad Antiquum dierum pervenit, & dedit ei poteſtatem & gloriam. Dan. 9,24. determinatur tempus, in quo ungendus ſit Sanctus Sanctorum. Ioh. 17,1. Pater, Venit hora, clarifica Filiũ tuum. Inde conſtructa eſt illa totius Antiquitatis (notanter dico totius Antiquitatis) conſentiens regula: Quæcunq; Chriſto in tempore data ſecundum humanitatem data eſſe intelliguntur. Ratio evidens: quia ſecundum Divinitatem hæc omnia ab æterno habet, & quidem per æternam a Patre generationem. Illa autem tempore data ex gratia data eſſe dicuntur Phil. 2, 9. ἐχαρίσατο ex gratia ſortitus eſt hoc nomen, ut in nomine Ieſu flectatur omne genu: Unde aliud promanat argumentum, quo evincimus ſecundum hum. Nat. hæc ei data eſſe. Deniq; ipſa Natura Dei non admittit, in Chriſto ſecundum Divinitatem ea data eſſe dicamus. Deus eſt שַׁדַּי *αὐτάρκης, perfectiſſimus, nullius indigens, actus puriſſimus, ἀμετάβλητος & invariabilis, cui nec addi nec demi quicq̃ poteſt. Cum ergò Chriſtus ſit unus verus cum Patre & Sp. S. Deus, certè ſecundum Deitatem ipſi dari aliq. non potuit.* Excelſus igitur non exaltatur, ſed caro excelſi. Aſſumti, non aſſumentis provectio eſt. *Hinc* Leo *Epiſc. R. Ep. 22.* Dicant Adverſarii veritatis, quando omnipotens Pater vel ſecundùm quam Naturam

Filium

Filium ſuum ſuper univerſa provexerit, vel cui ſubſtantiæ cuncta ſubjecerit. Deitati enim ſemper omnia fuerunt ſubjecta: huic ſi addita poteſtas, ſi illuſtrata dignitas, ſi exaltata ſublimitas, minor erat provehente: ſed talia ſentientem in ſui ſocietatem Arius rapit: *En hæc & ſimilia fundamenta de donis Chriſto in tempore ſecundùm human. Nat. datis ex Scriptura profero, quib. concluſio argumenti propoſiti immediatè contradicit. Eligat igitur pia & Chriſtiana mens, an Scripturam ducem ſequi malit, an v. argumentum hoc ex ratione ductum. Neq; eſt quòd quis dicere velit, non eſſe hoc argumentum Adverſariorum ex ratione, ſed ex ipſa Scriptura ductũ: ſiquidem ex Script. diſcimus Chriſti hum. Naturam non eſſe æternam, non infinitam. Ex Scriptura diſcimus attributa & eſſentiam eſſe realiter idem in Deo. Cùm ergo hiſce pronunciatis Syllogiſmus nitatur, ideò non ex ratione, ſed ex Scripturis eum eſſe ductum. At, inquam, diſtinguendum inter propoſitiones ipſas & propoſitionum applicationes. Propoſitiones non negamus, ſed earum dextram & legitimam applicationem fieri negamus. Vt res ſit evidentior, concedimus, Chriſti humanam Naturam non eſſe æternam, non eſſe infinitam: concedimus eſſentiam & attributa in Deo eſſe idem, ſed negamus inde rectè inferri, quòd nulla divina idiomata Chriſto ſecundùm hum. Nat. ſint communicata, quia illatio illa repugnat manifeſtis teſtimoniis, quæ Chriſto in tempore data eſſe dona infinita teſtantur, quæ non minùs audienda & fideli corde credenda, quàm illa, quæ in præmiſſis hujus argumenti proponuntur. Sanè moratis & moderatis ingeniis hac ratione eſſet ſatisfactum, ſc. non eſſe audiendum argumentum ex ratione ductum contra manifeſta Sc. effata. Poſſet etiam idipſum declarari ſimilib. exemplis ex doctrina de Trinitate & aliis fidei Chriſtianæ myſteriis. Sed n. cùm tantùm robur & nervus tam inſolubilis argumento illi ineſſe judicetur; accuratius in illud inquiremus. Dicit adverſarius: Aut omnia, aut quædam, aut nulla ſunt communicata.* Non omnia, non quædam. Ergò nulla.

Primò dico concluſionem audiri in Eccleſia non debere, quippe quæ jamdudum damnavit Samoſatenũ, q ſtatueret, τὰς φύσεις παντάπασιν ἀκοινωνήτως εἶναι. Unio vera & realis ſine aliqua communicatione ne cogitari quidem poteſt: Eſſet n. nuda παράστασις, non unio aliqua. Deinde quæro, quare non debeant Chriſti humanæ Naturæ communicata dici omnipotentia, omniſcientia, vis vivificandi, omnipræſentia &c. Cùm ipſa Scriptura evidenter id aſſerat? Reſpondet Adverſarius, quia communicato uno idiomate, neceſſe eſt communicari etiam reliqua omnia, cùm ſint realiter unum quid inter ſe & cum divina eſſentia.

Quantum igitur colligo, totus argumenti nervus conſiſtit in eo pronunciato. Eorũ, quæ ſunt realiter unum, communicato uno, communicatur & alterum. Vt videas nec poſſe nec debere hoc pro ſimpliciter univerſali pronunciato in divinis myſteriis accipi, nota hæc exempla. Hypoſtaſis & eſſentia in Deo Patre non differunt realiter. Applica tuum pronunciatum: Eorum, quæ ſunt realiter unum, communicato uno, communicatur & alterum: certè inde inferam conſequentia immotâ. Aut ergò Filius habet cum eſſentia hypoſtaſin Patris, & ſic erit una cum Patre perſona: aut nec hypoſtaſin, nec eſſentiam Patris habet, & ſic non erit unus cum Patre Deus.

Sic forma ſpecifica unionis duarum Naturarum in Chriſto, conſiſtit in eo, quòd humana Natura aſſumpta in ipſam λόγου ὑπόστασιν; & quòd particeps facta eſt humana Natura ὑποστάσεως τοῦ λόγου. Affer jam tuum pronunciatum: Eorum quæ realiter unũ ſunt, communicato uno, communicatur etiam alterum. Subſumam ego: Hypoſtaſis, eſſentia, attributa λόγου realiter non differunt, Niſi ipſam negare velimus unionem, dicendum erit neceſſario, hypoſtaſin λόγου eſſe aſſumtæ carni communicatam, quæ omnium conſenſu infinita, æterna & immenſa eſt, nec tamen carnem facit infinitam, æternam & immenſam: An non pari ratione divina potentia, vis vivificandi, omnipræſentia &c. Chriſti carni potuit communicari, ut tamen propterea non ſtatim humanitas Chriſti dicenda ſit infinita, æterna, immenſa & Deitati æqualis?

Sic hypoſtaſis & perſonalis proprietas in λόγῳ realiter non differunt: Affer jam tuum pronunciatum: Eorum, quæ realiter unum, communicato uno, communicatur etiam alterũ: Ergo immotâ conſequentia inferam: Vt Caro Chriſti non eſt ab æterno genita (quæ eſt perſonalis proprietas λόγου) ita etiam non eſſe participem factam ὑποστάσεως λόγου, & ſic negabitur ipſa unio.

Tria hæc exempla manifeſtè comprobant, non eſſe in ſummis hiſce myſteriis temerè ex pronunciatis quibusdam in ſpeciem univerſalib. quidvis inferendum. Ex ipſa etiam Natura quædam afferri poſſent, quæ hujus pronunciati univerſalitatem quodammodo infringerent: Anima eſt ὅλη ἐν ὅλῳ & ἀδιαίρετόν τι, nec à ſuis potentiis realiter differt, interim tamen Corpori communicat vim ſentiendi, movendi, non a. (ut ita loquar) Spiritualitatem. Ignis ferro communicat vim urendi & lucendi, non a. levitatem. Quib. ſimilitudinib. propterea in hoc myſterio libentius uter cùm à primitivæ Eccleſiæ Scriptorib. Iuſtino, Origen. Auguſt. Athanaſ. Cyrill. & Damaſc. ſint uſurpata.

Si quæras, an ſtatuamus omnia, an v. quædam divina idiomata Chriſto ſecundùm hum. Nat. eſſe communicata? affero primùm claſſicum illud Apoſtoli enunciatum Col. 2, 9. Tota plenitudo Divinitatis habitat in Chriſto σωματικῶς, in quo verbis valdè ſignificantib. deſcribitur myſterium unionis, ex qua dependet idiomatum communicatio, cujus rationem imitatur. Non dicit Apoſtolus, divinos habitus aut effecta quædam divina in Chriſto eſſe: ſed τὴν θεότητα: neq; ſimpliciter dicit θεότητα, ſed plenitudinem τῆς θεότητος, i. e. ipſam perfectiſſimam Naturam div. ſc. τοῦ λόγου ſive Filii. Addit etiam πᾶν πλήρωμα totam plenitudinem, hanc dicit οἰκεῖν, ut non intelligatur παράστασις quædam ad tempus, ſed penitiſſima, incõprehenſibilis & ineffabilis inhabitatio. Neq; Apoſtolicum hoc pronunciatum intelligi poteſt, q. in Deitate inhabitet plenitudo Deitatis: ſiquidem in Deo omnia eſſentialia. Diſtinctè ergò denotatur inhabitans Deitas & ipſius templum, in quo habitat, aſſumta ſc. Natura, id q; clarè perſpicitur ex voce σωματικῶς, q̄ Auguſtinus. Oecum. & Damaſc. *ita explicant, q. dictum ſit in corpore ceu in quodam templo, ſicut ipſe Chriſtus Ioh. 2. corpus ſuum vocat templum: Alii explicant per vocem perſonaliter. Vox n. σῶμα ap. Græc. perſonam ſignificat. Res eodem recidit in utraq; explicatione. Senſus n. eſt, longè alio modo in hac aſſumta Natura habitare λόγου Divinitatem, q̄ in cæteris Sanctis, in quib. iidem tota perſona λόγου habitat, cũ λόγος partim extra partem non habeat: Interim tamen non efficitur inde una perſona, ſed cum ſola hac humana Chriſti Natura tota plenitudo Divinitatis τοῦ λόγου unam conſtituit perſonam. Certè ſi quis pondera hujus Apoſtolici pronunciati expenderit, fatebitur non eſſe temerè pronunciandum de communicatione illa divinorum idiomatum humanæ Chriſti*

Natura

Naturæ facta, quid & quantum ei communicari potuerit, ſed Scripturæ ſententiam eſſe inquirendam, & quicquid illa de hoc ſummo myſterio pronunciaverit, prompto ac fideli corde eſſe acceptandum. Scriptura dicit, Chriſto ſecundùm humanam Naturam communicatam eſſe vim vivificandi, omniſcientiam, omnipotentiam, omnipræſentiam. Nuſquam a. dicit humanam Chriſti Naturam eſſe factam infinitam, æternam &c. Eſt ergò ſimplicitas & pietas digna Chriſtiano in hiſce Scripturæ terminis ac limitibus ſubſiſtere ac Dei verbis hunc honorem habere, ut fidem illis non deneget, etiamſi rationi noſtræ modus non appareat. Si cui hæc modiſta ſimplicitas non probatur, illum deducimus ad pios veteres, qui proprietates Dei diſtinguunt in proprietates primi & ſecundi generis.

Primi generis attributa vocant, quæ in eſſentia ſeu Natura divina ita verſantur & conſiderantur, ut nulli rei præter Deum, conveniant, aut ſimpliciter & abſolutè tribui & communicari poſſint: Talia ſunt æternitas, infinitas, immenſitas &c.

Secundi generis attributa vocant, quib. Natura divina ceu actibus ſubſtantialibus & energeticis conſtat. Talia ſunt vita, ſapientia, potentia. Eandem diſtinctionem alii ſic efferunt: Attributa divina conſiderantur vel καθ' αὑτὸ intra ipſam divinitatem: vel πρὸς τὸ ἔξω, & ἐνεργητικῶς. Priori modo attributa nihil aliud ſunt, quam ſimpliciſſima Dei eſſentia, nec aliud in Deo æternitas, aliud omnipotentia: ſed eſt una & eadem Dei eſſentia: Poſteriori modo conſiderata attributa divina diſtinguuntur: operationes enim Dei ſunt liberrimæ.

Sic Deus omnipotentiâ ſua conſervat impios, nec tamen miſericordia ſua eos juſtificat: omniſcientia ſua intuetur mala opera, nec tamen voluntate beneplaciti approbat. Proinde cùm idiomatum communicatio ſit liberrima ἐξουσίᾳ κατ' εὐδοκίαν, adeo aſſumta carni Majeſtatem divinam communicat, quando & quomodo vult. Huc pertinet illud, quod etiamſi Naturam humanam nemo dicere debeat æternam, infinitam vel immenſam, nihilominùs communicata illi potentia, ſcientia, vivificandi vis æterna eſt, infinita & immenſa. Si urgere omninò velis, quare non eodem modo de communicatione divinorum idiomatum ſentiendum ac dicendum ſit, id eſt, quare non ſequatur, aut omnia idiomata eodem planè modo aſſumta Chriſti carni communicata, aut planè nulla eſſe communicata: deduco priùs moderatos animos ad Scripturam, quæ in ſummis hiſce myſteriis reverenter audienda. Deinde moneo, multa adhuc in lumine gratiæ eſſe cognitu difficilia, quæ plana erunt & perſpicua in lumine gloriæ.

Tertiò conſidero rem ipſam. Deus agit ea, quæ veritati ſuæ non repugnant, ideò non communicat aliquid ei, quod nondum eſt: Humana autem Chriſti Natura in tempore cepit initium, aſſumta ſcilicet ex Maria virgine. Igitur æternitas ei repugnat. Sic infinitas, ſpiritualitas, immenſitas itidem contradictoriè & immediatè Naturæ humanæ repugnant. Ideò de ea immediatè prædicari non poſſunt, ſed vim vivificandi, omnipotentiam, omniſcientiam, omnipræſentiam Naturæ humanæ non repugnare ex Scriptura diſco, quæ Chriſto ſecundùm humanam Naturam ea data eſſe aſſerit & nihilominus eam in æternum manere veram humanam Naturam noſtræ ὁμοούσιον affirmat. Quemadmodum hæc doctrina in art. 8. Form. Conc. ex firmis & immotis Scripturæ fundamentis uberiùs explicatur. Denique, conſidero finem incarnationis. Λόγος aſſumſit carnem, ut explere poſſet officium redemtionis in Natura humanâ, cum ea, & per eam. Iam v. ex principiis ſuæ eſſentiæ Natura humana ea non habet, quæ in munere redemtionis erant neceſſaria. Illa igitur attributa divina per unionem hypoſtaticam ei communicata ſunt, quorum uſus in officio redemtionis, ut ſunt omnipotentia, omniſcientia, omnipræſentia, vis vivificandi, emundandi à peccatis, cultus adorationis &c. Hæc n. omnia ad regium ac ſacerdotale Chriſti officium requirebantur. Chriſti igitur humanitatem non dico immenſam, infinitam, æternam, quia horum attributorum uſus per ſe ſive ſeorſim non ſpectatur in illo redemtionis officio. Notanter dico per ſe, quia nihilominus verum eſt, in his attributis infinitatem, æternitatem, immenſitatem ita concurrere, ut vis ſeu potentia illa carni Chriſti communicata non ſit finita & creata, ſed infinita, æterna & increata.

Neque eſt, quod quis dicere velit nullo modo neceſſariam eſſe illam idiomatum communicationem ad officium Mediatoris, cùm ſufficiat ad unum aliquod ἀποτέλεσμα concurrere utrimque in Chriſto Naturæ propria, quia agnoſcimus hoc loco εὐδοκίαν divinam, cui placuit in Natura aſſumpta, cum ea, & per eam hæc omnia exequi. Ac veteres dulciſſimas inde hauſerunt conſolationes, quod vita in Adamo amiſſa, viciſſim in Chriſti carne repoſita, quòd comedentes Salvatoris vivificam carnem, vitam habemus in nobis, illi carni conjuncti, quæ vita effecta eſt, quòd certam ſpem reſurrectionis habemus ex manducatione vivificæ hujus carnis: quòd mediante vivificâ Chriſti carne ad unionem Dei Patris viciſſim reducimur, quòd in Chriſto noſtra Natura viciſſim exaltata & glorificata: quòd ex plenitudine illa donorum Chriſto ſecundùm humanam Naturam datorum nos quoq; accipiamus: quòd in Chriſto innocentiæ laudibus Natura hominis rurſus coronata Spiritu S. dicatur non diſceſſuro jam ſicut in Adamo, ſed manſuro in Natura noſtra & ſic reformatur ad Deum per ſanctificationem. Hæc omnia ſunt veterum Scriptorum verba, quibus oſtendunt ſummam conſolationem exinde ad nos promanare, quòd Chriſto ſecundùm humanam Naturam divina illa idiomata verè ac realiter ſint communicata.

Coronidis loco hoc obſervetur, uſum aſſumtæ Naturæ non ſaltem eum fuiſſe, ut per ipſius exinanitionem ac paſſionem Chriſtus redemtionis officium exequeretur, ſed etiam in ipſa efficacia & applicatione illorum beneficiorum adhuc hodiè humanã Chriſti Naturam requiri, quia Deus in ſua eſſentia extra Chriſtum eſt ignis conſumens: Igitur non patet nobis aditus ad eum abſq; humana Chriſti Natura, quo nomine Chriſtus ſe vitam vocat. Et quàm abſurdum foret ab officio regio, (quod neceſſariò complectitur præſens cœli ac terræ dominium) Chriſti aſſumptam Naturam excludere, cùm ab officio Sacerdotali excludi non potuerit?

Vrgemus igitur hoc argumentum: Nomina officii competunt Chriſto ſecundùm utramque Naturam. Vivificare credentes, potenter eos defendere contra Diabolum & reliquos hoſtes, audire ipſorum preces, emundare eos à peccatis &c. ſunt nomina officii Chriſti.

Competunt ergo Chriſto ſecundùm utramq; Nat. Cumq; ex principiis eſſentiæ humanæ Nat. non conveniant, ideo per communicationem data ſunt. Sed temporis ratio monet, ut pluribus hæc explicare & deducere ſuperſedeamus, & huic actui ultimum finem imponamus, &c.

FINIS.

INDEX GENERALIS SIVE PRIMVS, TOMI I.

Continens Materias & earum ordinem:

UBI AUTEM NOTANDUM, NUMERUM PAGINAM, LITERAM verò paginæ faciem notare.

LOCVS I.

DE SCRIPTURA SACRA.

AUſpicium diſquiſitionum Theologicarum ab ipſa S. Scriptura, tanquam ipſo Theologiæ principio ſumitur. 1. a.
Sacra autem dicitur α. propt. actorem qui eſt Spiritus ipſe ſanctus.
β. propt. ſcribentes, qui fuerunt homines ſancti.
γ. propt. materiarum tractationem.
δ. propt. effectum. ſcil. ſanctificationis. ibid.
Verbum autem illud Dei ſcriptum eſſe Theologiæ principium, etſi Chriſtianorum nemo negat, negant tamen quidam illud unicum eſſe ejus principium. ibid.

CAP. I.

De libris Canonicis & Apocryphis.

Libri Canonici Veteris Teſtamenti quinam. 1. a.
Eorum quatuor claſſes apud Hebræos.
Libri ἀκανόνιςοι, eorumque claſſes duæ.
I. Claſſis eſt eorum, qui Canonicis in corpore Biblico ſunt additi, & dicuntur à quibusdam
a. Eccleſiaſtici.
b. Apocryphi.
c. Canonici.
habito ſcilicet reſpectu ad claſſem alterám. 1. b.
II. Claſſis eorum eſt, qui propriè ſunt Apocryphi, & quidem abſcondendi & in Eccleſia non legendi, propter fabulas ſuperſtitioſas. 1. b. 2. a.
Librorum Biblicorum diſparitas & Canonicorum autoritas demonſtratur. 2. a.
α. à Scriptoribus, ſiquidem Canonici non niſi à Prophetis, & quidem ex inſpiratione Spiritus S. immediatâ ſcripti ſunt.
β. à Chriſti & Apoſtolorum in Novo Teſtamento approbatione.
γ. à perpetua panharmonia, ita ut cæteris Canonicis non repugnent, nec in veritatem Hiſtoricam & Chronologicam impingant, neque ſibiipſis contradicant, neque etiam autores ſuæ ſcriptioni veniam precentur. 2. b.
δ. à teſtimonio Eccleſiæ veteris Judaicæ & Chriſtianæ primitivæ, hinc gens Judaica ſcriniaria Chriſtianorum ab Auguſtino appellata. &c.
Diſtinctio inter Canonem Judæorum & Chriſtianorum examinatur. 3. a.
Auguſtini & Concilii Carthaginenſis autoritas examinatur. 3. b.
Diſcrimen librorum in Novo Teſtamento an etiam tale ſtatuendum. 4. a.

CAP. II.

De authoritate S Scripturæ 4. a.

Autoritatem Scripturæ Canonicam cognoſcendam, obſervandæ veniunt diſtinctiones.
α. Inter autoritatem conſideratam abſolutè & relatè.
β. Inter hominum genera, quorum quidam ſunt intra Eccleſiæ pomœria, quidam vero extra.
γ. Inter exteros, quorum quidam totam rejiciunt Scripturam, quidam verò ex parte.
δ. Inter diſcendi cupidos & contrà contumaciter veritati reſiſtentes.
ε. Inter teſtium claſſes, ubi.
I. Ac præcipuus teſtis, eſt ipſe Deus in S. Scripturis loquens.

II. Teſtium claſſis continet interna Scripturæ κριτήρια, quorum quatuor inveniuntur fontes
α. Scriptorum manus, ſiquidem Prophetæ, Evangeliſtæ ac Apoſtoli propriâ manu ſcripſerunt vel ſubſcipſerunt. 4.b.
β. Doctrinæ majeſtas, quæ elucet
 a. ex veritate,
 b. ex ſanctitate.
 c. ex ſublimitate.
γ. Styli ſimplicitas & perſpicuitas, cum verborum ponderibus & autoritate. 4.b.
δ. Efficacia in convertendis hominibus & ſubjugandis adverſariis.
III. Claſſis teſtium continet externa teſtimonia.
Hiſce præſuppoſitis, omnis Scripturæ autoritas à ſolo Deo dependet. 4.b.
Quæſtio, Unde Scripturæ autoritas innoteſcat? de quo Homines verò
A. Intra Eccleſiæ pomæria non quærunt,
B. Extra Eccleſiam autem
 a. qui præfractè & contumaciter veritati reſiſtunt, nullis argumentis permoveri poterunt.
 b. qui verò ex parte tantum Scripturam repudient, ex altera ejus parte convinci poterunt.
Scripturæ autoritas quomodo perſuadenda ex toto eam negantibus. 4.b. ubi obſerv.
 α. Informatio categorica. 4.b.
 β. Similitudo Scholaſtica. 4 b.5.a.
 γ. Illuſtratio hiſtorica. 5.a.
Eccleſia Canonicam Scripturæ autoritatem non conſtituit, ſed tantum de ea teſtatur.
Proinde etiam Scriptura non ex Eccleſia, ſed Eccleſia ex Scriptura æſtimanda. 5.a.b.
Quod etiam Pontificius fateri cogetur, ſi examinetur. pag. 5.b.
Dogma de Canone an & quomodo extet in Scriptura. ibidem.
An ex ſolo Eccleſiæ teſtimonio conſtet, hos & non alios libros eſſe Canonicos. 6.a.
Argumenta perſuaſoria, ſcriptis Apoſtolorum ut credamus, conſiſtunt
 a. In perſonis.
 b. In doctrina ipſa.
 c. In effectis doctrinæ.
De quo etiam ipſe Mantuanus teſtatur. 6.a.b.
Proinde Scriptura eſt αὐτόπιστος. 6.b.
Obſervatio, quo fine Pontificii pro ſolo Eccleſiæ teſtimonio diſputent Canonicorum librorum autoritatem demonſtrandam. 6.b.7.a.

CAP. III.

De perfectione S. Scripturæ. 7.b.

Sacra Scriptura continet omnia, quæ ad fidem & mores, ac proinde ad ſalutis conſequendæ viam neceſſaria. 7.b.
Syllogiſmus pro perfectione. ibid.
Perfectio Scripturæ triplici argumentorum genere confirmatur.
A. Perfecti nomen ipſi Scripturæ expreſsè tribuitur. Pſal. 19. v. 7.
B. Rat. materiæ quoque perfecta eſt Script. quia
 a omne Dei conſilium de ſalute noſtra proponit. 7.b.8.a.
 b. omnes Chriſtianiſmi partes explicat, ſiquidem utilis eſt, πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, &c. 8.a.b.
 c. eiq; nihil addendum nec detrahendum. 8.b.
 d. omneſq; quæſtiones religionis ad ejus formam exigendæ. 9.a.
C. Rat. finis, quia ſufficienter ad ſalutem inſtruere poteſt.
 (Utilitas duplex, totalis, & partialis. 8.a.b.)
 (Partes Chriſtianiſmi duæ, fides in Chriſtum & opera per quæ fides ſalvifica eſt efficax. 8. b.)
Exceptiones Pontificiorum. 9.a.
Teſtimonia Patrum, Scholaſticorum & ipſorum Pontificiorum pro perfectione Scripturæ. pag. 9.b. 10.11.

CAP. IV.

De Traditionibus. 11.b.

Concilii Tridentini ſtatutum de traditionibus. 11.b.
Ab Epiſcopis Bononiæ congregatis explicatum. pag. 11.b.
Argumenta contra Traditionum Patronos. 12.a.
 α. à Scripturæ perfectione, quæ traditionum neceſſitatem excludit. ibid.
 β. à traditionum fallacia, ſiquidem & olim magnis viris impoſuerunt, uti teſtatur exemplum Papiæ
 γ. ab ipſorum Pontificiorum praxi, dum nec ipſi univerſas acceptant traditiones quod demonſtratur multis exemplis. 12.a.b.
 δ. ab ipſarum traditionum diſſenſu, ſiquidem inter ſe minime conveniunt. 12.b.13 a.
 ε. ab antiquorum hæreticorum imitatione, qui eodem artificio uſi. 13.a.
 ζ. à convenientia argumentorum, ſiquidem Pontificii iiſdem utuntur, quibus olim hæretici.
 η. ab impoſſibilitate probandi traditionum certum catalogum. 13.b.

CAPUT V.

De perſpicuitate S. Script.

Sacræ Scripturæ tertia affectio eſt perſpicuitas.
Qualis perſpicuitas intelligatur, ſiquidem in Scripturis quædam etiam obſcurius dicta & intellectu difficiliora. 13.b.
Claſſes variæ dictorum Biblicorum, quorum quædam *elementaria*, quædam *ſublimia*, quædam *myſtica*, quædam *onomaſtica*. 13 b.
Obſcuriora manifeſtiora fiunt,
 α. ſi adminicula neceſſaria adhibeantur. ibid.
 β. aut alibi clarius expoſita inſpiciantur
 γ. aut eorum notitia ad ſalutem neceſſaria æque omnibus non æſtimetur.
Duplex Scripturæ claritas.
 Interna & externa. 14.a.
Argumenta perſpicuitatem confirmantia.
Exceptionum ſolutio. 14.
 (Longinqua & propinqua quænam dicantur in Scriptura. 14.b)
 (Evangelii nomine quid intelligatur. 15.a.)
Vera cauſa opertæ doctrinæ & Scripturæ. 15.a.
Spiritus S. Scripturam apertius ſcribere, an non potuerit vel noluerit. 15.a.

CAP.

CAP. VI.

De norma controverſiarum.15.a.

Sacra Scriptura, quia perfecta, ideò omnia ad fidem & mores neceſſaria continet, quia perſpicua, ejus judicium in controverſiis perrogari & audiri poteſt.

Canonica propterea dicitur.

Praxis Prophetarum, ipſius Chriſti & Apoſtolorum hoc comprobat.15.b.16 a.

Proprietates normæ Scripturæ omnes conveniunt, ſiquidem Sacra Scriptura eſt

- α. certa.
- β. immota.
- γ. invariabilis.
- δ. prima.
- ε. omnibus adæquata.
- ζ. ſui ſemper ſimilis.

Encomia de Canone S. Scripturæ.

CAP. VII.

De Judice controverſiarum.16.b.

Scriptura, etſi ſit norma, an quoque etiam Judex. pag.16 b.

Juxta Scripturam tanquam normam unicam judicandum, & eandem eſſe Judicem ſummum, paria an ſint. 16 b.

- ex Ariſtotele illuſtratur.ibid.
- per ſimile declaratur.ibid.
- dictis Sacris confirmatur.ibid.
- ex Auguſtino & Optato Milevitano approbatur.17. a.
- in Concilio Baſilienſi judicatur.17.b.
- à Concilio Tridentino labefactatur.ibid.
- à Pontificiis hodiernis invertitur.

CAP. VIII.

Ad Laicos pertinere Scripturæ lectionem.17.b.

Laici vel auditores ſi poſſunt & debent de Paſtorum ſuorum doctrina judicare, utique etiam normam doctrinæ videlicet Scripturam legere & meditari, ne in judicando errent.17.b.

Bellarmini regula valde irregularis.18.a.

Coſteri perverſa ſententia de Beroenſium ſerutatione.ibid.

Paulus verò aliud indicat, Act.20.v.29.

Chriſtus, quatenus audire jubeat Scribas & Phariſæos. Matth.23.2. & quatenus eos ipſos cavere. Matth. 16.6.& 12.ibid.

Bellarmini Conſilium Antichriſtianum.

Chriſti verò conſilium ſaluberrimum, Joh.5.v.39. ubi non ſolùm reſpectum habet ad opera eorum, ſed etiam ad notitiam eorum ſalutarem. Nec etiam tantum Eccleſiæ Præſules, ſed Judæos in genere alloquitur.18.a.b.

Prophetæ & Apoſtoli cùm omnibus Chriſtianis ſcripſerint, meritò & iſta ſcripta ab omnibus legenda. 18.b.

Bellarmini exceptio inanis, ſiquidem de prædicatione judicium faciendum ex verbo ſcripto.

Confutatio Cenſuræ Colon. Coſteri. Eccii. Stapletoni. Molani.19.a.b.

Bononienſium notabile (licet) Antichriſtianum & blaſphemum Conſilium de non legenda S. Scriptura.19.b.

CAP. IX.

De translationibus Scripturæ.

Hebræum idioma Vet. Teſtam. proprium. quod proinde toti populo Judaico in iſta lingua prælegendum erat. 19.b.

(Thargum triplex.)

Græcum verò Idioma Novo Teſtamento proprium. p.20.a.

Variæ verò ſubſequentibus temporibus ſecutæ translationes,

Uti etiam tria vetuſta exemplaria Germanica, ante Germanicam Lutheri verſionem extiterunt.

CAP. X.

De authentica Sacr. Scripturæ editione. 20.b.

Etſi Sacra Scriptura in alias quoque linguas translata, translatio illa etiam non improbanda, textus tamen Hebraicus in Vet. & Græcus in Novo Teſt. ſolus eſt authenticus.

Et corruptum habent ſenſum qui Hebraicum V. Græcumque Nov. Teſtam. textum pronunciant corruptum.

Siquidem Hebraicus textus corruptus non fuit, nec ante Chriſti ætatem, neq; poſt illam.

De quo etiam Hieronymus teſtem Origenem producit audiendum.

Proinde Concilium Tridentinum malè canonicatam prædicat vulgatam, ac pro authentica habendam commendat.20.b.21.a.

Latina verò iſta editio vulgata in multis locis barbara & ſolæciſmis plena ∴ nullatenus authentica.

Nec Hieronymi eſſe, videntur ſatis multa probare, neque, etſi ejus eſſet, propterea authentica habenda.21.b.

Siquidem ipſe Hieronymus inter vatem & interpretem diſtinguit.ibid.

Ἀνακεφαλαίωσις totius hujus loci.

Definitio Scripturæ Canonicæ.

LOCVS II.

DE SCRIPTURÆ INTERPRETATIONE.

CAP. I.

Summam hujus loci proponit. 21.

SAcra Scriptura etſi perſpicua, nil minus tamen quædam in ea obſcurius dicta & intellectu difficiliora occurrunt. 21.a.
Cujus obſcuritatis uſus multiplex. ibid.
In ejus finem quoque Miniſterium inſtitutum, ut Scripturam interpretetur. 21.b.
Idq; ſecundum dictamen Spiritus. S. ibid.
Is namq; ejus eſt autor, & propterea etiam ſupremus & authenticus ejus interpres. 22.a.
Interim verò videndum unde ejus dictamen petendum. ibid.

CAP. II.

Pontificiorum de interpretatione Scripturæ ſententia.

Pontificii Eccleſiæ tribunnt hoc dictamen, Scripturam verò in ſe & per ſe eſſe literam mortuam, & inſtar naſi cerei.
Quid verò per Eccleſiam intelligant, id ex Nic. Cuſani Epiſtolis colligendum. ibid.
Brevius verò ex Hoſii effato. 22.b.
Et Concilii Tridentini decreto.
Cujus mentem Bellarminus explicaturus, interrogandus eſt de duobus.

CAP. III.

Pontificiorum ſententia examinatur.

Sententiæ Pontificiorum errores plurimi.
Ideam Scripturæ talem proponunt, quòd ſit quaſi ſceleton, vel ſtatua muta & mortua.
Quo animo ad Scriptur. lectionem accedendum. p. 23.a.b.
Quod declaratur per Pontificem per ſua Decretalia loquentem. 23.b.
Idemque per exemplum Patrum ſententias allegando.
Idque idem per Pontificem non ſemper per ſuos Legatos ſed quandoque etiam tantum per ſua Diplomata ſuam ſententiam promulgantem. pag. 23.b. & 24.a.
Id quoque in ſpecie demonſtratur cum ipſa praxi Pontificiorum, ſi modo quæratur unde ipſi habeant privilegium, quod ex ſolo Pontifice Scripturæ ſenſus diſcendus. 24.a.
Probationes ipſorum prorſus ſunt alienæ, ſiquidem vel de S. Pontifice Vet. T. vel de Eccleſia in genere, vel de Petro agunt.
Privilegii iſtius falsò ſibi à Pontif. attributi abuſus maximus, multis exemplis oſtenditur. 24.b.
Autoritas Pontificis ementita. 25.a
A ſummo Pontifice Vet. Teſt. ad Pontificem Roman. nulla conſequentia.
Cum nec Pontificii Vet. Teſtam. abſoluta & authentica poteſtas interpretandi Script. fuerit data.
Et in ipſius conſortium quoque Judex vocabatur. ibidem.
Verborum Chriſti de Phariſæis in Moſis cathedrâ ſedentibus. & audiendis, explicatio. 25.b.
Ανακεφαλαίωσις argumentorum contra Pontificiorum ſententiam.

CAP. VI.

Noſtra de Scripturæ interpretatione ſententia.

Vera Scripturæ interpretatio petenda ex ſola Scriptura. 26.a.
Bellarminus contradicens informatur.
Divini luminis irradiatio requirenda per preces. pag. 26.b.
Orationis formula ex Auguſtino. 27.a.
Cujus irradiationis neceſſitas propterea non arguit obſcuritatem Scripturæ.
Quod declaratur per ſimile cœci.
Potius verò ejus Perſpicuitas & vis illuminandi prædicatur.
Illuminationis illius modus deſcribitur. 27.b.
Et per ſimile à Sole illuſtratur.
Dictisq; ſacris confirmatur.
Regula fidei.
Cautio de obſcuriorum locorum interpretatione obſervanda. ibid.
Fontes illius obſcuritatis & remedia latè deſcribuntur. 28.a.
Ανακεφαλαίωσις prædictorum de vera Scripturæ interpretatione. 28.

CAPVT V.

Media interpretationis quæ Pontificii proponunt. 29.a.

Pontifici tanquam ſummo & authentico interpreti, alia quoque media ſubſtituunt, quorum Stapletonus quatuor recenſet.
I. Regula fidei, quam etiam nos requirimus, ſed ſenſu diverſo. 29.a.
Patres Symbolum Apoſtolicum vocarunt fidei regulam, alibi verò ipſam Scripturam. 29.a.
Pontificii verò addunt traditiones, & ſic faciunt regulam irregularem. 29.b.
II. Praxis Eccleſiæ, ſcil. ea quæ à Pontifice confirmata. Nos verò probamus eam, quæ in Scripturis habet fundamentum. 29.b.
Auditores quatenus ſuos Paſtores ſequi debeant.
III. Patrum conſentiens interpretatio. 29.b.
IV. Conciliorum Decreta, de quibus ſuo loco.
Patrum autoritas quanti facienda? ſiquidem. pag. 29.b.
α. Ipſi Pontificii negant eam ſemper eſſe authenticam. 29.b. 30.a.
β. Conſenſus ille Patrum potius verbis jactatur quàm re ipſa oſtenditur. 30.a.

γ. Ponti-

γ. Pontificii hinc eorum interpretationem ſubjiciunt R. Papæ. 30.b.

δ. Eorum conſenſus aliquando non fuit talis regula, quia Patrum ſcripta nulla fuerunt. ibid.

ε. Incertum an conſenſerint cum ſuis Epiſcopis, quorum nulla ſuperſunt monumenta.

ζ. Immenſi eſſet laboris univerſa Patrum ſcripta percurrere.

η. Ipſi quoque Patres talem autoritatem ſibi derogant. 30.b. 31.a.

θ. Ipſorum ſcripta omnia non extant, extantia verò non ſunt incorrupta, multa quoque commentitia, multaque indices expurgatorios perpeſſa. pag. 31.a.

ι. Patres quoque ardore diſputandi quandoque incommodè loquuti.

κ. Finis iſte ſcilicet externo aliquo & novo lumine Scripturas colluſtrandi, ipſis non fuit propoſitus.

λ. Linguarum cognitione, multi ex ipſis fuerunt deſtituti.

μ. Ipſorum tamen teſtimonia multa & evidentia à nobis proferuntur.

CAP. VI.

Pontificii noſtris mediis quid opponant. 31.b.

a. *In genere.*

α. Media noſtra eſſe communia cum omnibus hæreticis, clamitant.

Quod nos concedimus de jure, de facto autem negamus.

β. Media noſtra eſſe merè humana, ſtudio & induſtriâ humanâ quoque comparabilia. 32.a.

Nos verò fatemur, homines eſſe qui iis utantur, interim tamen ipſa media eſſe divina.

γ. Media noſtra ipſorum mediis eſſe ſubjicienda. p. 32.a.b.

b. *In ſpecie.*

α. Contra Obſervationem antecedentium & conſequentium. 32.b. 33.

β. Contra Obſervationem Phraſeos, argumenta tria. p. 33. b.

γ. Contra locorum collocationem, argumenta quatuor. 34.

δ. Contra fontium inſpectionem argumenta quatuor. 35.a.

Noſtra concluſio, ibidem.

Conſectaria regulæ fidei. 36. a.

CAP. VII.

De variis Scripturæ ſenſibus.

Bellarmini diſtinctiones. 36.a.

A. In Literalem ſive hiſtoricum, qui
- *a.* vel ſimplex.
- *b.* vel figuratus.

B. Et in ſpiritualem ſive myſticum, qui
- *a.* vel allegoricus.
- *b.* vel tropologicus.
- *c.* vel anagogicus. 36.a.

Noſtra ſententia. 36.b.

CAP. VIII.

De Allegoria. 37.

Diſcrimen inter typum & allegoriam.

Quouſque progrediendum in allegoriis regulæ novem. 37.b.

Quomodo conformandæ. ibid.

Chriſtus ipſe earum indicat accommodationem, itemq; Apoſt. Paulus.

Cautelæ & Hyperii admonitio. 38.a.

Neceſſitas & Utilitas earum.

Auguſtinus de quadruplici ratione explicandi Scripturam.

Ἀιτιολογία & Ἀναλογία.

CAP. IX.

De Conſectariis ex regula fidei deductis.

1. Scripturæ interpretatio debet eſſe literalis. 38.b.

2. Non diſcedendum à litera, niſi ipſa Scriptura oſtendat improprietatem.

3. Nullum fidei dogma, quod non alicubi propriis & perſpicuis verbis in Scriptura proponatur.

4. Regula fidei integra acceptanda neque partes ejus invicem ſibi opponendæ.

5. Etſi in obſcurioribus genuinum ſenſum non aſſequamur, tamen contra fidei regulam nil proferendum. 39. a.

CAP. X.

Declaratio conſectariorum deductorum per verba Cœnæ.

An regula fidei cogat à literali ſenſu diſcedere, eò quòd Chriſti corpus verum & naturale ſit corpus, & quod ipſe ſuo corpore in cœlum aſcenderit. p. 39.b.

Ubi fidei regula integra eſt acceptanda, ejusque partes ſibi invicem non opponendæ. ibid.

Marcionitarum objectio. 40. a.

Bellarmini objectio de Tranſubſtant.

Perkinſii objectiones.
- *a.* ab analogia fidei.
- *b.* à circumſtantiis.
- *c.* à natura Sacramentorum.
- *d.* à locis ſimilibus.
- *e.* à præceptis logicis.

CAP. XI.

Propter abſurdum rationis non diſcedendum à regula. 41.b.

Figmenta rationis humanæ fons omnium hæreſium.

Ratio humana nec voluntatis nec poteſtatis divinæ regula.

Uſus Philoſophiæ triplex. 41. b.
- *a.* Ὀργανικὸς neceſſarius. ibid.
- *b.* Κατασκευαστικὸς ſit tanquam famula.
- *c.* Ἀνασκευαστικὸς, legitimus & comparatus ſit. pag. 42. a.

Veterum dicta.

Philoſophorum ſententiæ.

Calvinianorum confeſſio. 42.b.

In Philoſophia an aliquid verum quod in Theologia falſum.43.a.
Duplex conſideratio rationis bumanæ probè obſervanda.43.a.
Declaratio per exemplum.43.b.

CAP. XII.

Conciliatio locorum.44.a.

In Sacra Scriptuta nulla vera contradictio, ſed tantùm apparens.
Apparentem illam contrarietatem conciliandam.
1. Regula generalis, quod oppoſitio ſit non ejusdem rei, ſed nominis tantum
Vel non ſecnndum idem, vel non ad idem, vel non eodem modo, vel non eodem tempore.
2. Regulæ ſpeciales, reſpectu circumſtautiarum
a. Perſonæ.
b. Conſilii, &c.
c. Temporis.
d. Loci.
e. Modi.

CAP. XIII.

Remedia obſcuritatem ex rebus vel Phraſibus ortam removentia.45.

Ex rebus obſcuritatem ortam, amoliendam, in quovis articulo certa S. axiomata obſervanda.45.
Ex verbis & Phraſi, obſcuritatem natam amoliendam, requiritur.46.a.
Linguarum cognitio, & in ipſis idiotiſmi obſervatio. p.46.a.
Figurarum & troporum Rhetorica explicatio.
Synecdoche S. Scripturæ uſitatiſſima.
Similitudines quandoque in partem bonam, quandoq; verò in malam ſuppeditantur.
Collatio verborum maximè neceſſaria quæ duplex eſt. 47.a. Dati loci
1. cum ſeipſo alibi repetiti.
2. cum aliis.
a. vel ſimilaribus.
b. vel diſſimilaribus. ibidem.

CAP. XIV.

Remedia obſcuritatis ex toto contextu ortæ.47.b.

Obſervatio ſcopi, circumſtantiarũ connexionis membrorum modi loquendi
Chryſoſtomus tria requirit ibid.
Obſervandum quoque quod cujusvis dogmatis quaſi certa & propria ſedes ſit in Scriptura, quod verò alibi tantum attingatur.48.a.

CAP. XV.

Requiſita tria generalia ut media interpretationis ſint fructuoſa. p.48.a.

I. Oratio, de qua ſuperius.
II. Meditatio.
Ubi avium natura imitanda.
præcox δοξοφία fugienda.
Interpretes conſulendi.48.b.
III. Tentatio.48.b.
Quæ duplex eſt.49.a.
1. vel in exercitiis pœnitentiæ.
2. vel in cruce & calamitatibus, iisq;
a. vel in interioribus.
b. vel in exterioribus.

LOCUS III.

DE NATURA DEI.

CAPUT I.

An & quatenus Deus cognoſci poſſit?

Deus Lucem etſi inhabitet inacceſſibilem, Deus tamen non inacceſſibilis.
Notitia Dei non omnis, ſed tantum plena, perfecta omnibus numeris abſoluta in hac vita homini denegatur.
Deus enim poteſt cognoſci, etſi non comprehendi.
Vis illa cognoſcendi humanæ menti ex ſe ſuisq; viribus denegatur.
Sed Naturæ incognita, manifeſta ſunt revelatione gratiæ.51.a.
Proinde, quæ Deus occulta eſſe voluit, non ſunt ſcrutanda, quæ autem manifeſta fecit, non ſunt negligenda.
Quod illuſtratur exemplo Jacobi.

CAP. II.

Dei cognitio unde petenda.

In Dei cognitionem ducunt
a. Creatura
b. & Scriptura.51.a.
Naturalis Dei cognitio colligitur ex operibus in creatione, & ex veſtigiis ejus in tota Natura ſparſis.
Hinc in creaturis rationalibus imago, in reliquis verò veſtigium Dei.51.b.

CAP. III.

Dei cognitio naturalis.

Eſt duplex. a. Inſita. b & acquiſita.
Finis hujus notitiæ naturalis indicatur. Actor.17.27. & docet eſſe Deum, eumq; glorificandum, modum ac rationem verò docere non poteſt.51.b.52.a.
Abuſus ejus.52.a.
Inſufficiens ad ſalutem.
Qualis fuerit in gentibus.
Et quia imperfecta, languida & ferè nulla, Deus libro Naturæ addidit librum Scripturæ, ex quo ſalutaris ejus cognitio haurienda.

CAP. IV.

Dei Nomina.

Decem Dei nomina quæ Hieronymus collegit.53.b.
Nomen Jehovah τετραγεάμματον.
Rabinorum judicia de hoc nomine.
Soli verò Deo in Script. tribuitur, nuſpiam verò Diis factis.

Dei etiam proprium.
Grammaticorum monita.
Loci Exod.3.v.13. & 6.v.3. Examinantur.
Nomen Jehovah an Patribus non fuerit revelatum. p.54.a.b.
Cætera Dei nomina.
Nomen Dei, omnibus ferè populis quadriliterum. p.55.a.
Nomen Elohim an perſonarum pluralitatem denotet. ibid.

CAPUT V.

Vocabula quædam in Trinitatis myſterio uſitata. 56.a.

Οὐσία unde deducatur, & quid denotet.
An potius nomine Eſſentiæ quam Subſtantiæ reddenda.
Ὁμοούσιος Eſſentiæ unitatem denotat.
Lutherus propter hoc nomen à Jeſuitis calumnioſè accuſatur. 56.a.b.
Ὑπόστασις, cui voci apud Latinos reſpondet Nomen Perſonæ.
Perſonæ definitio.

CAP. VI.

De Dei unitate. 57.

Unum eſſe Deum, probant
A. Dicta,
a. quæ apertè teſtantur unitatem.
b. quæ teſtantur, quod Deus ſolus ſit Deus.
c. quæ teſtantur, quod extra verum Deum non ſit alius Deus.
d. quæ teſtantur, quod Deus ſit primus & noviſſimus.
e. quæ teſtantur tres divinitatis perſonas eſſe unum.
B. Rationes, quibus Patres utuntur contra Ethnicorum πολυθεΐαν. 57.b.
C. Scholaſticorum Argumenta.
Deus quoq; ſummè unus. 58.a.
a. Unum per ſe,
b. Unum per accidens.
Antitheſis.

CAP. VII.

Attributa divina.

Dei eſſentiales proprietates realiter unum idemque ſunt cum ipſa eſſentia divina. 58.b.
In Angelis & hominibus attributa ſive qualitates differunt ab eſſentia, ſed in Deo aliter ſe res habet.
Hinc nominantur attributa, non verò qualitates vel accidentia.
Omnimodam iſtam Identitatem comprobant,
Dicta, in quibus Deus vocatur ipſa vita, ipſa lux, ipſa &c. ſiquidem non participativè, nec accidentaliter, neque mutabiliter, ſed originaliter, eſſentialiter, immutabiliter eſt vita. &c.
Locorum Scripturæ collatio.
Divinæ Eſſentiæ immutabilitas.
Deum an faciat mutabilem opus Creationis. 59.b.
An Incarnationis opus. 60.a.
An Affectus. & qua ratione ei tribuantur.
Summa etſi ſit attributorum cum divina eſſentia, atque ipſorum met inter ſeſe identitas, tamen diſtinctè de ſingulis agendum.

Hinc etiam diverſæ eorum diviſiones cum obſervationibus.
α. Quædam prædicantur de ſolo Deo, quædam ſimul etiam de creaturis.
β. Quædam dicuntur de Deo abſolutè, quædam verò cum quadam relatione.
γ. Quædam negativè, quædam poſitivè.
δ. Quædam propriè, quædam impropriè.
ε. Quædam in abſtracto, quædam in concreto.

CAP. VIII.

Claſſis primæ Attributum I. Deus eſt Spiritus. 62.b.

Quid ſit ſpiritus ex natura Angelorum & animarum quodammodo cognoſcendum.
Deus verò ſupra omnes Spiritus creatos ſpiritualiſſimus. 63.a.
Probationes quinque ex Nazianzeno & Damaſceno, quibus duæ adhuc additæ.
Membra quomodo ei tribuantur, cum ſit Spiritus. p.63.b.
Anthropomorphitarum error.

CAP. IX.

Inviſibilitas. 64.

Prioris attributi conſequens eſt inviſibilitas. 64.a.
Probatur,
a. Quia expreſsè vocatur inviſibilis.
b. quia à nemine videri poteſt.
c. quia habitat in luce inacceſſibili.
d. quia eſt Spiritus.
Objectum viſionis an Color?
Electi quomodo Deum viſuri. 64.b.
Sancti in hac vita quomodo viderint ipſum.

CAPUT X.

Simplicitas. 65.a.

Simplex eſt expers omnis compoſitionis & diviſionis, quod de nulla creatura dici poteſt, nec de Angelis quidem.
Probationes
Trinitas perſonarum an Eſſentiæ ſimplicitatem tollat. 65.b.
Mundi anima quomodo Deus dicatur.

CAP. XI.

Æternitas. 66.a.

Tria æternitatis requiſita,
Res æterna ſit expers: *a.* principii. *b.* finis *c.* ac omnis mutabilitatis.
A. Dicta æternitatem ejus probantia.
a. ubi expreſsè ipſe vocatur æternus.
b. quod ab æterno fuerit & in æternum.
c. quod fuerit ante omnes creaturas.
d. quod mille anni coram ipſo, ut dies unus.
e. quod numerus ejus annor. ſit inveſtigabilis.
f. quod ſit primus & noviſſimus.
g. quod æternum ejus ſit regnum, &c.
h. quod ſit immutabilis.
i. quod ſit immortalis.
B. Argumenta tria eandem probantia. 66.b.
Temporis differentiæ quomodo de Deo prædicentur?

CAP. XII.

Immutabilitas. 66.b.

Æternitatis adjunctum eſt immutabilitas.

Immutabilis 1. reſpectu ſuæ Eſſentiæ.
2. reſpectu voluntatis.
A. Dicta probantia, in quibus dicitur,
α. quod mutari non poſſit.
β. apud ipſum non eſſe viciſſitud. &c.
γ. immutabile eſſe ejus conſilium, volunt.
δ. quòd ſit æternus.
ε. ejus attributa eſſe ſimpliciſſimè unum cum eſſentia.
B. Rationes ex Thoma Dei Immutabilitatem probantes. 67. a.
Objectiones contra immutabilitatem ejus.

CAP. XIII.

Immortalitas. 68. a.

Æternitatis Conſequens eſt Immortalitas.
Vita aliter de Deo, aliter de homine prædicatur.
Dicta probantia Immortalitatem.
Rationes eam probantes.
Vitaque ejus ſempiterna eſt.
quod probatur.

CAP. XIV.

Infinitas. 68. b.

Deſcriptio infinitatis.
Angeli etſi finibus loci corporalis non circumſcribantur, tamen ſunt ſubſtantiæ finitæ. 68. b.
An & quomodo aliquid præter Deum poſſit eſſe infinitum.

CAP. XV.

Omnipræſentia.

Infinitatis conſequens eſt omnipræſentia.
Quæ probatur dictis Scripturæ, in quibus dicitur. 69. a.
α. Immenſus.
β. Omnipræſens.
γ. Nihilq; ei comparari poſſe.
Et illuſtratur dictis Patrum. 69. a.
Atq; ſimilitudine declaratur. 69. b.
quæ ſimilitudo à Ph. Nicolai deducitur
Quomodo Deus omnipræſens ſit. 70. a.
Simile de Sole & Anima.
Objectiones contra omnipræſent.
Gradus divinæ præſentiæ.
Gradus 1. Potentiæ. 2. gratiæ.
3. gloriæ. 4. hypoſtaticus.
Qui gradus non eſſentialiter, ſed effectibus tantùm diſcernuntur.
Cur & quomodo in cœlis habitare dicatur.

CAP. XVI.

Claſſis Secundæ Attributum I Omnipotentia. 71. b.

Potentia Dei non paſſiva ſed activa.
A. Dicta Scripturæ probantia in quibus
α. dilertè dicitur omnipotens.
β. Ei nihil eſſe impoſſibile nec difficile.
γ. Quòd plura poſſit, quàm nos intelligimus
δ. Ei potentia, virtus, robur, &c. tribuitur
ε. Eiq; brachium, manus & dextra tribuitur.
ζ. rupes, adjutorium, refugium noſtrum dicitur
η. Nos jubemur ei confidere. 72. a.
θ. Pater omnipotens, Filius omnipot. Spir. S. omnipot. dicitur.
ι. Opus creationis & miracula deſcribuntur.
B. Rationes aſtruentes,
C. Teſtimonia Philoſophorum.
Omnipotentiæ deſcriptio. α. in ſe, per ſe, ſuaq; natura. β. reſpectu objectorum. γ. & actionis ſive modi. 72. b.
Omnipotentia oppugnatur. 72. b. 73.
Diſtinctio inter potentiam α. abſolutam β. & ordinariam. 73. b.
Quæſtiones de Dei omnipotentia.

CAP. XVII.

Bonitas. 74. b.

Deus ſummum bonum αὐταγαθὸν
Originaliter non participativè,
Eſſentialiter non accidentaliter,
Immutabiliter non alterativè
Dicta Script. probantia variorum generum. 74. b.
Opera ejus omnia, adeò ut ipſæ etiam Caſtigationes teſtentur. 74. b. 75. a.
Argumenta Philoſophica. 75. b.
Encomia Ethnicorum.
Bonitatis deſcriptio. 76. a.
pertinentia. 76. b.
oppugnatio. 77. a.

CAP. XIIX.

Juſtitia. 77. a.

Juſtitiæ deſcriptio, quod ſit
α. Univerſalis. β. Status.
γ. diſtributiva. δ. correctiva.
ε. promiſſorum. ζ. bonitatis.
Dicta Script. probantia. 77. 78.
Ethnicorum judicia. 78.
Juſtitiæ reſpectus
Ejuſq; pertinentia.
Bonis ſi malè, & malis ſi benè, an pugnet cum Dei Juſtitia. 79.
Paternorum peccatorum viſitatio in liberis an pugnet cum ejus Juſtitia.

CAP. XIX.

Sapientia & Scientia. 80.

Deſcriptio
α. Dicta Script. probantia.
β. Argumenta rationis.
γ. Teſtimonia Ethnicorum.

CAP. XX.

Libertas agendi. 81. b.

Voluntas quid ſignificet.
Primum voluntatis objectum.
Deus quod ſit agens liberrimum probatur,
α. Dictis Scripturæ.
β. Argumentis rationis.
γ. Teſtimoniis Ethnicorum.
Voluntatis Dei diſtinctio. 82.
Objectiones.

CAP. XXI.

Veritas. 82. 83.

Deſcriptio verit. ac veracitatis.

α. Dicta

α. Dicta Scripturæ probantia.
β. Argumenta rationis.
γ. Teſtimonia Ethnicorum.
Objectiones

CAP. XXII.

Claſſis Tertiæ attributum I. Perfectio. 83.b.

Deſcriptio. 84.a.
α. Dicta probantia.
β. Argumenta rationis.
γ. Teſtimonia Ethnicor.
Objectio.

CAP. XXIII.

Majeſtas.

Quæ probatur dictis Scripturæ
A nobis quomodo Deus exaltetur & magnificetur. 8.5.a.

CAP. XXIV.

Beatitudo. 85.

Deſcriptio.
α. Dicta Scripturæ probantia.
β. Argumenta comprobant a.
Objectio

CAP. XXV.

Vſus doctrinæ de attributis.

Verus uſus ſi Theoriæ conjungatur praxis.

LOCVS IV.

DE TRIBVS ELOHIM VNIVS INDIVISÆ TRINITATIS
SIVE
DE S. S. TRINITATIS MYSTERIO.
CONNEXIO CVM LOCO PRÆCEDENTE.

CAP. I.

De Vocabulo Trinitatis. 86.

Trinitas ſignificat determinatum numerum perſonarum.
Triplicitas à Deo removenda.
Trinitas quaſi trium unitas.
Germanorum vocabulum potius Triplicitatem quàm Trinitatem ſonat.
Bellarminus Lutherum falsò accuſat de Trinitatis diſplicentia. 86. 87.a.
Trinitatis nomen etſi totidem ſyllabis in Scrip. non legatur, res tamen ipſa denotata abundè & perſpicuè in ipſa habetur.
In Veterum verò ſcriptis ipſum hoc nomen extat. 87.a.

CAP. II.

De pluralitate perſonarum in divinis ex Vet. Teſtam. quæ probatur,

α. Ubi plurale Elohim uſurpatur de Deo. (& quidem non tantùm cum verbo ſingulari, ſed etiam cum verbo & adjectivis pluralibus.) 87.a.b.
β. Ubi Deus ipſe in plurali numero de ſe loquitur. 87.b.
γ. Ubi Deus de Deo & Dominus de Domino loquitur. 87. 88.
δ. Ubi mentio fit Filii Dei, ſiquidem illum verum oportet eſſe Deum. 88.a.

CAP. III.

De Trinitate perſonarum in divinis ex Vet. Teſtam. 88 b.

Eccleſiæ Vet. Teſt. hunc articulum non fuiſſe ignotum, probatur. 88.b.
α. Ubi diſtinctæ tres perſonæ Divinitatis enumerantur.
β. Ubi nomen Jehovæ & Dei tribus diſtinctis vicibus in una ſententia repetitur. 89.a.
γ. Τρισάγιον Angelorum. Eſai. 6.3.
δ. Ubi Deus de Deo, Dominus de Domino loquitur. 89.b.
Apparitio trium virorum, quos Abraham hoſpitio excepit. 89.b.

CAP. IV.

De Trinitate perſonarum in divinis ex Novo Teſtam. teſtatur,

α. Patefactiones in Baptiſmo & Transfiguratione Chriſti. 89. 90.
β. Trium perſonarum diſtincta mentio. 90.a.
γ. τὰ μέρια διακριτικά.

CAP. V.

Quod trium perſonarum divinitatis ſit una indiviſa eſſentia.

Probatur dictis,
α. quæ verum Deum eſſe unum demonſtrant. 90.b.
β. quæ teſtantur Patrem, Filium & Spiritum S. eſſe unum. 91 a.
γ. in quibus Filius dicitur Deus, & Spiritus S. dicitur Deus. ibid.
δ. quæ unas eaſdemq; eſſentiales proprietates, una eademq; opera divina, unum eundemque divinum cultum Patri, Filio & Spiritui S. tribuunt.
Objectio

CAP. VI.

De conſectariis ex ὁμουσίᾳ trium perſona-

ſonarum deductis. 92.a.

1. Perſonarum περιχώρησις, à Scholaſticis circumince- ceſſio & immanentia.
2. Perſonarum æqualitas omnimoda. 92.b.
3. Tres perſonæ non partes, nec ſpecies, neq; individua Trinitatis ſunt. 93.a.
4. Neq; etiam una perſona reſpectu alterius κατ' ἐξοχὴν Deus dicenda.
5. Trinitatis opera ad extra indiviſa. 93.b.
Ita tamen tribus perſonis communia ut nil minus ordo & cujuſq; perſonæ proprietas ſervetur. 94.a.

CAP. VII.

Perſonarum diſcrimen.

Eſſentiæ unitas non introducit perſonarum confuſionem. 94.a.
Verum ac reale perſonarum diſcrimen probatur. 94.
Perſonarum diſtinctio non eſſentialiter nec accidentaliter, ſed perſonaliter æſtimanda.
Numerus an in Trinitate ſtatuendus
Diſcrimen reale perſonarum, quomodo cum unitate eſſentiæ conſiſtat.

CAP. VIII.

Proprietates perſonales internæ. 95.a.

Perſonæ Divinitatis perſonalibus ſuis proprietatibus diſtinguuntur. 95.a.
Doctorum locutio, quod in divinis ſit una eſſentia, duæ emanationes, tres hypoſtaſes, totidéq; proprietates, quatuor relationes, quinq; notiones, attributa infinita.
Perſonæ diſtinguuntur proprietatibus non relationibus.
Argumentum oppoſitum, idq; difficillimum. 95.a.b.
Ἀγεννησία terminus an negativus an verò affirmativus. 95.b.
Sola relatio an multiplicet.

CAP. IX.

Proprietates perſonales externæ. 95.b.

Perſonæ Divinitatis diſtinguuntur quoque externè ab operibus & beneficiis erga creaturas.
Hinc tribuitur Patri Creatio, Filio Redemptio, Spiritui S. Sanctificatio. 96.a.
Non tamen excluſivè.
Attributa quædam eſſentialia quomodo cuilibet perſonæ attribuantur. 96.a.
Ex, Per, In. 96.a.b.

CAP. X.

Conſectaria ex reali perſonarum diſcrimine deducta. 96.b.

Opera Trinitatis ad intra ſunt diviſa.
Diviſionis vox. ibid.
Diſcrimen inter eſſentiam & proprietatem perſonalem cujuslibet perſonæ quale?
Diſtinctio inter Relationem & Eſſentiam. 97.a.
Perſonæ quomodo per relationes diſtinguantur? ibid.
Diſtinctio realis & rationis.

CAP. XI.

Veterum formulæ in Trinitatis myſterio. 97.b.

Quibus loquendi formulis priſci Scriptores uſi ſint. 97.b.
A quibus loquendi formulis cavendum eſſe monuerint. 98.a.

CAP. XII.

Trinitas an per rationes naturales inveſtigari poſſit.

Trinitatis myſterium an rationi ſit notum. 98.a.
Productio mundi de nihilo an deducat nos ad inveſtigandam productionem aliam. 98.b.
Diſtinctio inter qualeſcunq; declarationes & probationes à poſteriori, & inter accuratas demonſtrationes à priori.
Trinitatis myſterium an ſimilitudinibus declarari poſſit. 99.a.
Similitudines variæ.

CAP. XIII.

Priſcis Philoſophis Trinitas an nota fuerit? 99.b.

Philoſophorum opiniones.
Auguſtini & Juſtini teſtimonia. 99.b.
Judicium de hac re.

CAP. XIV.

Errores oppoſiti.

Hæreſium brevis comprehenſio. 100.a.
Neoterici.
Praxeas. Sabellius. Samoſatenus. &c.
Argumenta & blaſphemiæ.

LOCUS V.

DE DEO PATRE ET EJUS ÆTERNO FILIO.

Perſonæ cujuſq; 1. Vera Deitas 2. Perſonalis proprietas 3. Diſcrimen perſonale ſeorſim exponendum. 102.a.
Pater perſona prima non ratione temporis, nec naturæ, neq; dignitatis, ſed ratione originis ſive productionis.

CAPUT I.

Vera Patris Deitas. 103.a.

Patrem eſſe verum Deum probatur. 103.a.
α. ex Dei nomine. β. ex attributis divinis.
γ. ex operibus divinis. δ. ex cultu divino.

CAPUT II.

Perſonalis Patris proprietas.

Ἀγεννησία, quod ſit ingenitus, à Scholaſticis innaſcibilitas. 103.a.
vocis ſono terminus negativus, aliquid tamen affirmans.
Ingenitum eſſe, cum Patri cum Spiritu S. ſit commune, an poſſit eſſe perſonalis Patris proprietas? 103.a.b.
Deſcriptio Dei Patris. 103.b.
Patris nomen acceptum κοινῶς competit toti Trinitati. ὑποστατικῶς verò ſoli primæ perſonæ convenit. 103.b.
Prima perſona cur Pater dicatur.
Pater quo ſenſu dicatur principium. 104.
Patris nomen propriè primæ competit perſonæ,

CAP. III.

Perſonale Patris diſcrimen.

Patrem eſſe verè & realiter diſtinctam à Filio & Spiritu S. perſonam probatur,
α. ex τρόπῳ ὑπάρξεως ipſi proprio.
β. ex ἐπιφανείᾳ in Bapt. & Transfigur.
γ. ex diſtincto nomine.
δ. ex teſtimoniis

CAP. IV.

Vera Filii Deitas. 104.b.

Filium eſſe non primam nec tertiam ſed ſecundam Trinitatis perſonam patet ex eo, quia à Patre eſt genitus & cum Patre ſpirat Spiritum S.
Vera Deitas Filii comprobatur quadruplici argumentorum genere,
I. ex divinis nominibus? 104.b.
Filius Dei cur Dominus appelletur. 105.a.
Nomen Jehovah ipſi tribuitur. 105.a.
Collatio locorum obſervanda 105.b.
Vocatur quoq; κύριος, in N.T.
Atque Deus. nomen illud quibusnam aliàs tribuatur. 106.a.b.
Jehovæ nomen quoq; ipſi attribuitur. Nomen verò illud quibuſnam aliàs tribuatur. 106.b. 107.a.
Photinianorum exceptiones ſpeciales: 107.a.b. 108. 109. 110.
II. ex divinis attributis. 111.a.
A. tum eſſentialibus. ibid.
α. Speciali attributorum enumeratione.
ex 1. claſſe ipſi tribuitur
Æternitas. 111.b.
Immutabilitas. 115 b.
Immortalitas. 116.a.
Infinitas. ibid.
ex 2. claſſe ipſi tribuitur
Omnipotentia. 117.a.
Miſericordia & Bonitas. 117.b.
Juſtitia. ibid.
Sapientia & omniſcientia. 118.a.
Libertas agendi. 118.b.
Veritas. 119.a.
ex 3. claſſe tribuitur ipſi
Perfectio. 119.a.
Gloria divina. ibid.
Beatitudo. 119.b.
β. Teſtimoniis æqualitatis, ubi dicitur ipſum eſſe unum cum Patre. 119.b.
Exceptiones adverſariorum. ibid.
B. tum proprietate perſonali. 120. a.b.
III. ex operibus divinis. 121.a.
A. ad intra ibid.
B. ad extra. 121.b.
α. Dicta generalia. ibid.
Joh. 5. v. 17. &c. Joh. 14. v. 3. &c.
β. ſpecialia, ubi certa quædam opera divina ei tribuuntur. 121. b.
Creatio. 121.b.
Conſervatio. 124.b.
Potentia faciendi miracula. ibid.
Redemtio. 127.a.
Conſtitutio miniſterii. ibid.
Spiritus S. miſſio. 127.b.
Angelorum miſſio. ibid.
Peccatorum remiſſio. 128.a.
Eccleſiæ defenſio. ibid.
Mortuorum reſuſcitatio. 128.b.
Judicandi poteſtas. 129.a.
Salvandi.
IV. ex cultu divino. 129.b.
Concluſio. ibid.
A. Majoris confirmatio.
Soli Deo, Serviendum. 130. Confidendum.
Solus Deus Diligendus. 131. Timendus.
Inq; Solum Deum ſperandum.
Soluſq; adorandus. celebrandus.
Soli Deo gratiæ agendæ. Perq; eum jurandum
Inq; nomen ejus baptizandum. 132.a.
B. Minoris confirmatio. 132.b.
Chriſto ſerviendum. credendum.
Chriſtus diligendus, timendus. &c.
Adverſariorum argumenta contra Filii Deitatem. 134.a.
ἀντιπαλαίωσις. 135.b. 136.
Priſcorum Eccleſiæ Doctorum conſenſus in doctrinâ de Filii Deitate. 137 a.

CAP. V.

Perſonalis Filii proprietas. 137.b.

Filius à Patre genitus eſt ab æterno.
Hinc probatur ejus æterna à Patre generatio, quia
α. à Patre genitus. 137.
β. & quidem ab æterno.
γ. Filiuſq; Dei dicitur.
δ. & prima perſona ejus Pater. 138.a.
ε. ipſe Filius quoq; λόγος dicitur.
ζ. atq; Imago Patris. 139.a.
Adverſariorum argumenta.
Generatio inexplicabilis. 140.
Theoremata de generatione æterna.
α. Differt à creatione. 140.
β. Eſt vera ac propriè dicta generatio.
γ. Nec tamen phyſica. 140. 141.
δ. eſt æterna. 141.
ε. ex ſubſtantia Patris. ibid.
Quæſtio An Eſſentia generet Eſſentiam. 142.
An Filius ſit αὐτοούσιος & αὐτόθεος?
An ſit ἀναίτιος & ἄναρχος.
An ſit Eſſentiatus.

CAP. VI.

Perſonalis Filii à Patre & Spiritu S. diſtinctio. 142.b.

Diſtinctio perſonalis probatur

α. ex

α. ex perſonali ejus proprietate.
β. opere incarnationis.
γ. miſſione.143.a.
δ. θεοφανείᾳ inſigni.
ε. loco Johannitico.
ζ. Deo in & cum Chriſto.&c.
η. appellationibus
θ. diſcrimine trium perſonarum.

CAP. VII.

Antitheſis. 143.

Cerinthus. Ebion. Mahometus.
Servetus. Arius. Eunomius.
Aetius. Valentinus-Gentilis.

LOCVS VI.

DE SPIRITV SANCTO.

CONNEXIO HVJVS LOCI CVM PRÆCEDENTE.

CAP. I.

Variæ ſignificationes vocis Spiritus.145.a.

Auguſtinus obſervat ſex modis in Script. vocabulum Spiritus uſurpari.
α. de Sommo Deo. β. de Angelis.
γ. Anima. δ. vita brutor.
ε. Vento ζ. Aere.
Chemnitii obſervationes circa hujus vocabuli ſignificationem, ſiquidem eo ſignificatur.145.b.
α. Vis agitans β. Venti
γ. Anima hom. δ. Angeli.
ε. Impetus hom. ζ. Divinitas.
η. Spiritus Sanct. θ. Dona Sp. S.
Alia diſtinctio, ubi accipitur
α. De Deo & divinis operationibus. ibid.
β. Angelis.147.a.
γ. Hominibus.
δ. Creaturis irrationalibus.147.b.
Uſus harum diſtinctionum. ibid.
I. Unde agnoſci poſſit, quando nomen Spiritus pro tertia Trinitatis perſona in Scriptura uſurpetur. 147.b. 148.
II. Cur tertiæ perſonæ Trinitatis appellatio Spiritus tribuatur.148.b.
III. Quare dicatur Spir. Sanctus.ibid.

CAP. II.

Spiritus S. tertia Trinitatis perſona.149.a.

Tres tantùm ſunt perſonæ.ibid.
Perſona producta ab alio non poteſt eſſe prima.
Perſona producta tantùm & non etiam producens, non poteſt eſſe inter tres perſonas media.
Uti de Filio dictum eum eſſe ſecundam, ita etiam de Spiritu S. ſentiendum, quòd ſit tertia perſona non tempore, nec naturâ, neq; dignitate, ſed ratione originis.

CAP. III.

Vera Spiritus S. Deitas.149.a.

Syllogiſmus cujus aſſumtum quatuor membris conſtat, quæ etiam probanda,
I. Ex divinis nominibus.
Nomen Jehovæ & veri Dei ipſi tribuitur.
Collatio locorum V. & N. T. attendenda.
Adverſariorum argumenta. 150.
II. Ex divinis attributis.151.a.
A. Tum eſſentialibus, ibid.
𝔄. Attributorum ſpeciali enumeratione.
Juxta 1. claſſem ipſi tribuitur
α. Spiritualitas. β. Inviſibilitas.
γ. Simplicitas. δ. Æternitas.
ε. Immutabilitas. ζ. Immortalitas.
η. Infinitas & Omnipræſentia.
Juxta 2. claſſem ipſi tribuitur.152.
α. Omnipotentia. β. Bonitas
γ. Juſtitia δ. Sapientia.
ε. Libertas agendi.
Juxta 3. claſſem ipſi tribuitur.153.
α. Perfectio. β. Majeſtas.
γ. Beatitudo.
𝔅. Ὁμοούσια.153.a.
B. tum perſonali ejus proprietate. 153.b.
III. Ex divinis operibus. 153.154.
A. Creationis, ad quod etiam referenda.
α. Conſervatio.
β. Operatio miraculorum.
γ. Fœcundatio ſterilium.
B. Gratiæ, eaq;
𝔄. vel in Chriſto, quæ ſunt.154.b.
α. Miſſio. β. Unctio.
γ. Conceptio. δ. Ductio in deſertum.
ε. Perpetratio miraculorum.
𝔅. vel in fidelibus, quorum
α. Quædam omnibus ſalvandis ſunt neceſſaria,
1. In genere. 2. In ſpecie.
a. Regeneratio.
b. Renovatio, quo etiam pertinet.156.
c. Impulſio ad preces.
d. Conſolatio. e. Confirmatio.
β. Quædam ſunt peculiaria, quæ in certis tantùm perſonis ad Eccleſiæ ædificationem operatur. 157.a.
Conſtitutio Miniſterii.
Effuſio in Apoſtolos.
Revelatio futurorum.
Tranſlatio piorum.
IV. Ex cultu divino.157.b.

CAP. IV.

Perſonalis Spir. S. proprietas. 158 a.

Spiritus S. non factus, nec creatus, neq; genitus, ſed à Patre & Filio procedens.158.a.
Varia dictorum probantium genera.
ἐκπόρευσις quid ſit? 158.b.
Variæ hujus vocabuli uſurpationes.

Nomen Spiritus quodammodo ἐκπόρευσιν explicans. 159.a.b.
Diſcrimen inter Flatum noſtrum & æternum. 159.b.
Diſcrimen inter naſci & procedere. 159.b.160.
Inter generationem & ſpirationem. 160.a.b.
Spiritus S. à Filio quoq; procedit. 160.b.161.a.b.
Spiritum S. procedere à Patre per Filium, quo ſenſu dixerint veterum quidam? 162.b. quo ſenſu verò recentiores Græci. 163.
Argumenta Græcorum. ibid.
Variæ Scholaſticorum quæſtiones. 163.b.
Spiritus S. an ſit Imago Filii. 164.a.
ἐκπορεύσεως conſequens & manifeſtatio, eſt miſſio ejus in tempore. 164.a.
Miſſio verò nihil aliud quam ipſius donatio. ibid.
Miſſio duplex, Viſibilis & Inviſibilis.
An dona tantum ejus, an verò ipſe Spiritus S. detur credentibus. 164.b.
Lombardus errans.

CAP. V.

Spiritus S. diſtincta eſt perſona à Patre & Filio. 165. a.

α. Spiritus S. eſt Perſona.
β. A Patre & Filio diſtincta.
Perſonalis iſtius diſtinctionis probatio.
Adverſariorum argumenta. 165.b.166.a.
Definitio Spiritus Sancti. 166.b.

CAP. VI.

Antitheſis.

I. Deitatem Spir. S. labefactantes. 167.a.
Macedonius. Eunomius
Anabaptiſta Campanus, &c.
II. Perſonalem Sp. S. proprietatem negantes. 167.b.
Græci recentiores.
III. Perſonalem ejus diſtinctionem impugnantes.

CAP. VII.

Praxis hujus doctrinæ.[1]

1. Spir. S. donatio, evidens eſt divinæ bonitatis teſtificatio. 168.a.
2. Sp. S. inhabitatio, vera eſt veri Chriſtiani demonſtratio
3. Spir. S. inhabitatio ex fructibus ejus cognoſcenda. 168. b.
4. Media per quæ Spir. S. datur ſunt Verbum & Sacramenta.
5. Amiſſio Sp. S. præcavenda. 169.

L O C U S VII.

DE PERSONA ET OFFICIO CHRISTI.

CAPUT I.

Appellationes Chriſti.

NOmina Chriſto in S. Script. varia attributa. 169.a. eminentiſſima tamen ſunt
α Jeſus. ejus Significatio, ac typici in Vet. T. quinam? 169.a.
β. Chriſtus. ejus quoq; Significatio.
In Vet. Teſt. an appellatio iſta Salvatori fuerit tributa? 169.b.

CAP. II.

Duæ Naturæ in Chriſto.

Maxima commendatio Chriſti ex ipſius cognitione ſalutari æſtimanda, tam in Vet. quam in N. Teſt. ſc. Eſai. 53.11. & Joh. 17.3. p. 169.b.170.a.
Quæ cognitio conſiſtit in conſideratione ejus tam perſonæ quam officii.
In perſona autem ejus conſiderandæ
α. duæ naturæ, β. perſonalis earum unio, γ. atq; ex ea reſultans idiomatum communicatio. 170.a.
α. Verus eſt Deus, quod probatur.
β. Verus quoq; homo.
Humana ejus natura triplici operatione Spir. S. ab ipſo eſt aſſumta. 170.a.
Hæretici veritatem humanæ ejus Naturæ negantes, vel directè vel obliquè.

CAP. III.

Perſonalis duarum Naturarum unio. 170. b.

Perſonaliter Filius Dei deſignari non poteſt ſine Filio hominis, nec Filius hominis ſine Filio Dei.
Natura τοῦ λόγου an incarnata.
Duæ licet in Chriſto ſint Naturæ, tamen unus eſt Dominus, unus Mediator, unus Chriſtus. 171.a.
Hinc vocabulum unionis
Voces quibus in unione explicanda Scriptura utitur accuratè obſervandæ.
Singulariter verò pondera verborum ad Coloſſ. 2.v.9.
Uberior declaratio unionis perſonalis.
Unio hæc quo ſenſu dicatur eſſentialis.
Locutiones ac ſimilitudines incongruæ hoc myſterium explicandum. 171.172.
ἐνυπόστατος quid ſignificet. 172.a.
ὑπόστασις σύνθετος. 172.b.
λόγος an ſit extra carnem? & quid metuant hoc dicentes? 173.a.
περιχώρησις α. perſonarum in divinis. β. duarum Naturarum in Filio, γ. Animæ & corporis. 173.a.b.
Similitudines quænam conveniant, & quatenus. 173. 174.

CAP. IV.

Propoſitiones perſonales.

Perſonales quis arguunt unionem perſonalem. 174.a.
Agunt autem non de Naturarum diſtinctione, ſed de ipſarum perſonali unione. 174.b.
Scholaſticorum Analyſis examinatur.
Calvini ſententia approbatur.
Propoſitiones perſonales ad accidentales non relegandæ, neq; ſunt reciprocæ.
Bellarmini ſimilitudo repudiatur.
Axioma ſimplex & copulatum 175.a.
ἀλλοίωσις ſynecdochica repudiatur.
Humana Natura trifariam conſideratur.
τὸ ἄτομον hum. Nat. bifariam conſideratur.

CAP. V.

Communicatio idiomatum.

Unionis Conſequens eſt idiomatû cômunicatio.175.b.
Cujus tria dantur genera.
I. Diſtinctivæ particulæ quandoq; additæ quid ſignificent?
Quinq; ſpecies propoſitionum huc pertinentium.
Subjecti loco ſemper ponitur nomen perſonæ, contra Neſtorium & Eutychen.
Veterum de hoc genere præclara dicta.
Communicatio hæc verbalis non dicenda.176.a.
II. Genus eſt, quando nomina officii prædicantur de Christo ſecundùm utramq; Naturam.
Hoc genus cur ſecundo hic ponatur loco, cum à quibuſdam tertio ponatur loco?
In hoc genere propoſitionum convenientia
Veterum dicta.
Danæi perverſa ſententia.177.
III Genus eſt, quando divina Natura Filii propriam ſuam gloriam & excellentiam humanæ Naturæ communicavit, manens ipſa paſſionum carnis capers.
Magnæ verò controverſiæ de hoc genere, quæ per quinq; diſtincta membra explicantur.177.a.
A. Quis det? an Deus Pater, vel ὁ λόγος ſeu Deitas Filii? vel Spir. S. vel tota Trinitas?177.a.
Adverſariorum argumentum.
B. Cui det? & ſecundûm quam Naturam?177.b.
Fundamenta quod ſecundum humanam Naturam ipſi data ſint?ibid.
Quod etiam ipſe Beza & Danæus concedunt.178.a.b.
Adverſariorum tergiverſantium tres claſſes, ſiquidem ſtatuunt.178.a.b.
α. Quidam perſonæ Mediatotis talis eſſe communicata, ibidemq; ſubſiſtendum.
β. Quidam illa ad Divinitatem referunt, non quidem propter reſtitutionem majeſtatis Deitati factam, ſed propter manifeſtationem.
γ. Quidam glorificationem illam Chriſti in tempore factam ad utramq; referunt Naturam.
C. Quid vel Quæ data?178.b.
Donorum infinitorû enumeratio ac probatio.179.180.
Adverſariorû Strophę ac argutię examinantur.181.182.
α. Finitum infiniti non eſt capax.
β. Propria non poſſunt communicari.
γ. Aut omnia, aut quædam, aut nulla.
δ. Qualis unio, talis communicatio.
ε. Quod non in unione, id quoq; non eſt in communicatione.
Abſtracti & concreti ambiguitates.182.b.
Vocula κατὰ quam inſidioſis ambiguitatib. involvatur.
D. Quomodo det?
Communicatio attributorum hæc non eſt verbalis tãtum, ſed realis, nec tamẽ eſſentialis, neq; Phyſica.
Patres quibus ſimilitudinibus hoc declarent?
Adverſariorum Strophæ.182.183.
E. Quando det?

CAP. VI.

Status exinanitionis. 183.a.

Exinanitionis deſcriptio Paulina, Phil.2.v.7.& 8.
Κένωσις evacuatio illa qualis?183.
Veterum declaratio exemplo Solis.
Adverſariorum Strophæ.
Exinanitionis initium & duratio.
Cum Adamus nec in utero conceptus, nec ex eo natus, cur ſimiliter non etiam Filius Dei abſq; conceptione & nativitate veram aſſumſerit humanam Naturam.
Matia an ſalvis virginei pudoris clauſtria pepererit? 183.184.a.

CAP. VII.

Status exaltationis.

Ad ſtatum exaltationis pertinentia.184.
A. Deſcenſus ad inferos.
Variantes tam veterum quam recentiorem Theologorum ſententiæ.
Lutheri ſententia.
Scriptura duplicem deſcribit deſcenſum Chriſti, Metaphoricum ac Realem.184.b.
B. Reſurrectio ex mortuis.
Cur Patri plurimis in locis tribuatur.
Occluſo ſepulchro an facta.
C. Ingreſſus ad diſcipulos clauſis januis.
Demonſtratur verbis Evangeliſtarum.
Veterum Doctorum aſſenſus.185.a.
D. Aſcenſio ad cœlos.
Quomodo ſit comparata.
E. Seſſio ad Dei dextram.
Dextræ illius deſcriptio.

CAP. VIII.

Officium Chriſti.

Unio divinæ ac humanæ Naturæ facta propter officium Mediatoris.
Ad quod talis requirebatur mediator, qui per ſuam ad utroſq; [illegible], in animam ac concordiam utroſq; reduceret, &c.
Talis verò alius non inveniendus erat, niſi ipſe Filius Dei incarnatus, & ſic ſecundùm utramq; ſuam Naturam.185.b.
Stancarus contra hanc veritatem inſurgens, aſſerenſq; Chriſtum tantum ſecundùm humanam Naturam eſſe mediatorem.186.a.
Cujus erroris ſemina ante ipſum Scholaſtici ſparſerũt.
Cui verò opponenda non tantum Dei miſericordia, ſed ejus quoq; Juſtitia.186.a.
Jeſuitica Stancariſmi propugnatio.186.b.
Bellarmini limitatio inanis
Argumenta Stancatiſmo opponenda.
Etiamſi homo non peccaſſet an nihilominus Dei Filius incarnandus fuiſſet.
Inſtantia adverſariorum.187.a.
Eorumq; palmarium argumentum, quaſi omnes tres perſonæ Trin. Mediatores ſint.
Alia objectio à diſtantia.187.b.
Locus Paulinus 1. Tim.2 v.5. explicatur.
Alia obj. à forma ſervi.188.b.
Cauſæ manifeſtatio cur Pontificii Stancarum hac in parte ſequi malint quam ipſam veritatem.
Officium Chriſti triplex 189.a.
I. Propheticum, quod exequitur α. tum per ſeipsũ promulgando Evangelium. β. tum inſtituendo miniſterium.
II. Sacerdotale, cujus duæ ſ. partes. α. Satisfactio β. & Interceſſio.
III. Regium, quod conſiderandum α. tum in hac vita, diciturq; regnũ a. v. potẽtiæ. b. vel gratiæ. β tũ in altera vita, diciturq; regn. juſtitiæ & gloriæ.189.b.

Oratio de Quæſtione.

An omnia, an quædam, an vero nulla idiomata divina humanæ Chriſti Naturæ ſint communicata?189.

Finis Indicis Primi, TOMI I.

INDEX SECUNDUS TOMI PRIMI:

Continens dicta Sacræ Scripturæ, partim explicata, partim ſic allegata, ut ex ipſa citatione Dicti ſenſus appareat, partim à ſtrophis Adverſariorum vindicata.

EX VETERI TESTAMENTO.

Cap. Verſ.

GENESEOS.

Cap.	Verſ.		
1	1	*In principio creavit Elohim.*	121.b.
	2	*Spiritus Domini.*	88.b.151.b.
	3	*dixit Deus.*	33.a.
3	7	*aperti oculi.*	33.a.
12	8	*Bethelis altarium.*	45.a.
15	2	*Jehovih.*	73.b.
17	14	*Circumciſio obſervanda.*	45.a.
20	30	*Elohim*	87.b.
22	12	*nunc cognovi.*	118.a.
28	19	*Luz.*	45.a.
32	29	*quid quaris nomen meum.*	51.a.

EXODI.

Cap.	Verſ.		
3	6	*qui eſt miſit me.*	66.b.
	14	*ero qui ero.*	53.b.54.a.
		hoc nomen mihi eſt in æt. &c.	104.b.
6	3	*nomen meum Iehovah non indicavi eis.*	104.b.
12	37	*Succoth.*	45.a.
14	31	*Iehova & Moſi.*	130.b.
16	3	*nomen Iehovah Patrib. non relatū.*	54.a.
24	4	*ſcripſit Moſes omnia.*	9.a.
	9	*viderunt Deum.*	64.b.
31	1	*Bezaleelem Spiritu Dei.*	88.b.
	3	*Spiritu Dei.*	145.b.
33	5	*deſcendit Iehovah in nube.*	75.a.
34	27	*ſcribe hac verba.*	9.a.

LEVITICI.

Cap.	Verſ.		
11	44	*Sanctificat ipſe Sanctus.*	92.a.

NUMERORUM.

Cap.	Verſ.		
6	23	*benedicat tibi Iehovah. &c.*	89.a.
11	7	*de Spiritu tuo.*	151.b.
14	22	*Iſraelitæ tentant Iehovam.*	107.a.

DEUTERONOMII.

Cap.	Verſ.		
4	2	*non addetis*	8.b.15.a.
6	4	*Iehovah unus.*	89.a.
12	32	*non addas.*	9.a.15.a.
18	6	*uxor in ſinu mariti.*	91.a.b.
28	58	*omnia quæ ſcripta ſunt.*	9.a.
30	12	*neq; procul poſitum. &c.*	14.b.
31	9	*leges legem iſtam. &c.*	15.b.
31	3	*Dom. Deus præcedet vos.*	107.a.
31	24	*ponite eum in latere arcæ.*	2.b.

JOSUÆ.

Cap.	Verſ.		
13	27	*Succoth.*	45.a.
23	2	*quicquid ſcriptum eſt. &c.*	15.b.
24	19	*Elohim.*	87.b.
24	26	*ſcripſit Ioſua in libro.*	2.b.

JUDICUM.

Cap.	Verſ.		
11	26	*trecentos annos.*	44.b.
13	18	*meum nomen ſecretum & abſcondit.*	51.a.

I. SAMUELIS.

Cap.	Verſ.		
13	1	*Saul duobus annis regnavit.*	44.b.
16	15	*Spiritus receſſit.*	152.b.

II. SAMUELIS.

Cap.	Verſ.		
23	2	*Spiritus Domini locutus per me.*	88.b.

I. REGUM.

Cap.	Verſ.		
7	46	*Succoth.*	45.a.
13	18	*Deum & Samuelem.*	130.b.

II. REGUM.

Cap.	Verſ.		
2	9	*duplicem Spiritum.*	151.b.

I. CHRONIC.

Cap.	Verſ.		
17	21	*Elohim.*	87.b.

NEHEMIÆ.

Cap.	Verſ.		
8	9	*legebant librum explanatè.*	35.a.b.

JOBI.

Cap.	Verſ.		
19	26	*Deum viſurus.*	64.b.
30	21	*mutatus in crudelem.*	67.b.
35	10	*Eloah factoris mei.*	87.b.
40	14	*Behemoth principium.*	115.a.

PSALMI.

Pſ.	Verſ.		
1	3	הגה.	48.b.
2	7	*filius meus es tu.*	88.a.
		hodie.	111.b.112.a.
		genuite.	137.b.
19	7	*lex Iehovæ perfecta.*	7.a.
	9	*mandatum Domini lucidum.*	14.a.
22	2	*quare me dereliquiſti.*	33.a.

Cap.	Verſ.		
33	6	verbo Domini cœli firmati.	89.a.
42	2	ad Deum, ad Deum vivum. &c.	89.a.
51	12	Spiritus certitudinis.	2.b.
53	1	non eſt Deus.	57.a.
66	12	tranſivimus per aquam & ignem.	30.a.
67	5	benedicat nos Deus, Deus noſter. &c.	89.a.
69	5	gentium Deos Dæmonia.	52.a.
72	17	filiatur.	137.b.
102	28	anni tui non deficiunt.	115.b.
110	3	ex utero genui te.	
118		traxi ſpiritum.	145.b.
119	5	mandatum Domini lucidum.	15.b.
	18	revela oculos meos.	26.b.
147	19	non fecit taliter omni nationi.	2.b.

PROVERBIORUM.

6	23	mandatum lucerna.	14.a.
8	1	ſcribe.	2.b.
	22	ſapientia.	113.a.
		poſſedit me.	115.a.
30	5	non addas.	8.b.

CANTICI.

2	4	duæ ubera vino pulchriora.	168.a.

E S A I Æ.

6	1	Gloria Domini Zebaoth.	108.a.
	3	τρισάγιον angelorum.	89.a.
	5	vidi Dominum.	64.b.
	10	claude oculos populi hujus.	27.b.
8	1	ſcribe.	2.b.
	20	ad legem & teſtimonium.	16.a.25.b.
9	6	Pater æternitatis.	113.a.
11	2	ſpiritus ſapientiæ. &c.	146.b.
	4	ſpiritus labiorum.	161.a.
30	8	ſcribe.	
31	3	caro non ſpiritus.	145.b.

Cap.	Verſ.		
33	22	Iehovah judex noſter, Iehovah. &c.	89.a.
42	1	ecce ſervum meum.	89.a.
48	16	Dominus Deus mittit me. &c.	89.a.
53	8	Generationes quis enarrabit.	140.a.
	11	ſcientia ſua juſtificabit.	170.a.
56	10	ſpeculatores cæci.	25.b.

J E R E M I Æ.

1	10	conſtitui te ſuper gentes, ut, &c.	24.b.
6	13	à Propheta uſq; ad Sacerdot.	25.b.
15	18	Deum & Samuelem.	130.b.
23	5	Davidi germen juſtum.	108.b.
30	2	ſcribe.	2.b.
33	2	dixit Iehovah qui facit.	89.a.
33	14	Davidi germen juſtum.	108.b.

EZECHIELIS.

7	26	Lex peribit à Sacerdote.	25.b.
18	20	filius non portabit iniquit. patris.	28.a.

D A N I E L I S.

7	13	filius hominis.	177.b.
9	9	Domine exaudi, Domine parce.	89.a.

M I C H E Æ.

5	2	egreſſus ejus à diebus æterni.	112.b.

H A G G Æ I.

2	5	dixit Iehovah verbum quod.	89.a.

Z A C H A R I Æ.

2	8	pupillam oculi mei.	24.b.

M A L A C H I Æ.

2	7	labia Sacerdotis cuſtodient.	25.b.

EX NOVO TESTAMENTO.

M A T T H Æ I.

Cap.	Verſ.		
3	16	Trinitatis patefactio.	89.
		vidit Spiritum S.	151.a.
4		Scriptum eſt:	35.b.
5	15	lucerna accenditur ut luceat.	14.b.
	16	luceat lux veſtra.	8.b.
	49	ſicut & Pater veſter.	92.a.
7	23	nunquam novi vos.	118.a.
8	10	Ieſus miratus eſt.	118.b.
10	10	non peram in viâ.	44.a.
11	2	mittens, &c.	21.b.
	13	lex & Prophetæ uſque ad Ioh.	45.a.
16	15	in es Petrus.	24.b.
17	1	ſexto verò poſt.	44.b.
	5	Ecce vox de nube. &c.	90.a.
19	21	omnia vende.	44.b.
20	23	dare non meum eſt.	117.b.
23	3	ſuper cathedram Moſis.	25.b.18.a.
16	6, 12	fermentum Phariſæorum.	18.a.
28	19	in nomine Patris, in nomine. &c.	90.a.

M A R C I.

Cap.	Verſ.		
1	10	Trinitatis patefactio.	89.b.151.a.
6	5	non poterat. &c.	17.b.
6	8	non peram, non panem.	44.a.
9	12	quomodo ſcriptum eſt.	14.a.
13	32	nemo ſcit, neque filius.	118.b.
15	25	erat hora tertia.	44.b.

L U C Æ.

1	36	Spiritus S. ſuperveniet in te.	90.a.
3	22	Trinitatis patefactio.	89.b.90.a.151.a.
6	36	ſicut.	92.a.
7	9	mittens, &c.	21.b.
9	29	quaſi dies octo.	44.b.
10	25	quid faciendo poſſidebo.	16.a.
12	51	non pacem ſed gladium.	45.a.
14	26	odio habendi.	45.a.
16	28	Moſen & Prophetas.	8.a.9.b.2.a.
24	44	ex leg. Moſis, Prophetis & Pſ.	2.a.
	45	aperuit.	ibid.
	49	virtus ex alto.	166.a.

JOHANNIS.

1	1	Verbum in principio.	113.b.
	2	apud Deum.	108.b.109.a.

Cap.	Verſ.		
	3	omnia per ipſum facta.	120.a.122.a.152.a.
	7	teſtimonium.	6.b.
	10	mundus per ipſum.	123.a.
	18	Deum nemo vidit unquam.	91.a.
	32	vidi Spiritum.	151.a.
2	19	excitabo illud.	124.a.
3	8	Spiritus ubi vult ſpirat.&c.	148.b.
4	24	Spiritus eſt Deus.	62.b.
	29	mulier Samaritana.	5 a.
5	19	non poteſt filius à ſe quicquam.	119. a.
	34	teſtimonium ab homine.	6.b.
	39	ſcrutamini.	2.a.9.a.15.a.18.a.47.b.
6	38	non voluntatem meam.	118.b.
7	39	Sp.S.nondum fuit.	152 a.
8	31	ſi in meo ſermone manſeritis.	8.b.
	58	antequam Abraham erat, ego ſum.	114.a.
10	30	Ego & Pater unum ſumus.	34.b.91.a. 119.b.
	35	ſi illos dixit Deos, ad quos.&c.	107.a.
	18	poteſtatem habeo ſumendi animam.	126.b.
14	3	faciam.	121.b.
	9	qui videt me, videt Patrem.	91.a.
	16	rogabo Patr. & alium Paracletum.	90.a.
15	14	ſi feceritis quæ præcipio vobis.	8.b.
	26	Paracletus quem ego.	90.a.
16	10	multa habeo vobis dicere, quæ non &c.	13.a.
	14	de meo accipiet.	161.b.
17	3	ut cognoſcant te.	170.a.
	5	ante jacta fundamenta.	114.a.
	5	apud Patrem.	178.b.
	11	ſerva eos.	128.
	21	unum ſint, ſicut.	91.b.92.a.
18	37	veni in mundum.	116.b.
19	14	erat hora quaſi ſexta.	44.b.
20	28	Dominus Deus.	109.a.b.
	31	ſcripta ut credatis.	9.a.15.a.

ACTORUM.

Cap.	Verſ.		
4	32	Cor unum.	91.b.
7	35	Moſes liberator.	108.a.
10	43	omnis Prophetæ teſtimonium.	2.a.
15	24	circumciſio non eſt obſervanda.	45.a.
17	11	Berhoenſis.	16.a.25.b.47.b.
	27	ζητεῖν τὸν Θεόν.	51.b.
18	28	probat Ieſum eſſe Chriſtum.	16.a.
19	3	Baptiſma Johannis.	132.a.
20	27	non ſubterfugi.	8.a.
	28	Deus ſuo ſanguine redemit.	109.b.
	32	Deo & verbo gratiæ.	130.b.131.a.
26	22	nihil extra Moſen & Prophetas.	8.a. 16.a.b.25.b.
28	23	ex lege Moſis & Prophetis.	16.a.

EPISTOLA
AD ROMANOS.

Cap.	Verſ.		
1	20	potentiam ac divinit. cognov.	52.a.
	23	gloriam mutarunt.	67.b.
2	16	Evangelium.	15.a.
3	20	per legem eſt agnitio peccati.	
	30	num legem deſtruimus.	45.a.
7	14	venundatus ſub peccatum.	44.b.30.a.
	22	interiorem hominem.&c.	45.a.
8	11	ſpiritus ejus ſuſcitavit Ieſum.	90.a.
	15	accepiſtis ſpiritum. &c.	156.a.
9	5	ſuper omnia Deus benedictus.	109.b.
10	8	propè eſt verbum,&c.	14.b.15.a.
11	35	ex ipſo, per ipſum, in ipſo.	163.b.
12	16	κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως.	27.b.
14	4	unusquiſq; pro ſe rationem reddet.	24.b.
15	4	ad noſtram ſalutem ſcripta.	15.b.
16	26	patefactum per Script. Prophetarum.	2.a.

I. CORINTHIORUM.

Cap.	Verſ.		
2	6	ſapientiam loquimur.	13.a.
	8	Dominus gloriæ.	111.a.
	10	per ſpiritum.	150.a.
	11	ſpiritus qui in ipſo eſt.	165.b.
	11	Spiritus Dei.	161.a.
3	2	lac.	28.a.
4	3	qui judicas ſervum alienum.	24.b.
8	6	unus Pater,&c. unus Dominus Ieſus Chriſtus.	110.b.133.a.
9	14	Evangelium.	15.a.
10	2	in Moſen baptizati.	132.a.
	4	Chriſtus petra ſpiritualis qua.	107.a.
	9	Iſraelitæ tentant Chriſtum.	107.a.
12	4	Spiritus.	150.b.

II. CORINTHIORUM.

Cap.	Verſ.		
4	3	Evangelium opertum.	27.b.
	4	Φωτισμός.	14.b.15.a.
5	17	omnia.	122.b.
	18	conciliavit ſibi ipſi nos.	188.a.
13	13	Gratia Ieſu Chriſti, charitas Dei.	90.a.

GALATARUM.

Cap.	Verſ.		
3	10	in omnibus quæ ſcripta.	9.a.
	15	ἐπιδιατάσσεται.	9 a.
	21	num lex adverſus promiſſa.	45 a.
4	6	miſit Deus ſpiritum ſuum.	90.a.160.161.
5	6	per charitatem efficax.	8.b.

EPHESIORUM.

Cap.	Verſ.		
1	14	pignus hæreditatis.	150.b.
	20	Deus Pater ſuſcitavit Chriſtum.	185.a.
2	18	per Chriſtum habemus acceſſum.	90.a.
	20	ſuper fundamenta Apoſtolorum.	15.b.
4	10	adſcendit.	180.a.b.
	30	contriſtare Spiritum.	152.a.
6	10	in Domino & virtute.	130.b.131.a.

COLOSSENSIUM.

Cap.	Verſ.		
1	15	Primogenitus.	114.b.
	16	per ipſum.	123.a.
2	9	tota plenitudo habitat corporaliter.	119.b. 171.a.173.

PHILIPPENSIUM.

Cap.	Verſ.		
2	9	datum nomen.	180.a.

II. THESSALON.

Cap.	Verſ.		
2	8	Spiritus oris.	161.a.

I. AD TIMOTH.

Cap.	Verſ.		
2	5	Mediator Homo.	187.b.
3	16	Deus manifeſtatus in carne.	109.b.
		myſterium magnum.	171.a.
4	13	attende lectioni.	47.b.

6 et adomne bonum opus. 8.a.
16 lucem inacceſſibilem. 56.a.

II. AD TIMOTHEUM.

1 13 ὑποτύπωσιν ἔχε ſanorum verborum. 27.b.
3 15 à puero ſacras literas noſti. 9.a.
16 divinitus inſpirata. 1.a.8.a.

AD TITUM.

2 13 Magnus Deus. 110.a.

I. PETRI.

1 19 lucerna ſplendentis. 14.a.
3 18 vivificatur ſpiritu. 126.b.
4 11 tanquam eloquia Dei. 8.a.

II. PETRI

1 19 firmiorem propheticum ſermon. 6.b.
19 lucerna lucenti. 27.b.
21 acti à Spiritu. 22.a.

I. JOHANNIS.

3 2 ſicuti eſt. 64.b.
9 peccatum non faciunt. 44.b.
35 mandatum Dei ut credamus. 7.b.

4 2 Chriſtum in carne veniſſe. 117.a.
5 6 Spiritus eſt veritas. 4.b.
7 Tres ſunt. 90.a.91.b.
20 verus Deus. 110.b.

HEBRÆORUM.

1 2 ſecula fecit. 123.b.
3 omnia. 52.a.124.a.
tanto melior factus. 177.b
2 16 non angelos, ſed ſemen Abraha. 116.b. 171.a.
5 12 lac. 28.a.
8 4 ſuper terram, non eſſet Sacerdos. 123.b.
10 5 ingrediens mundum. 117.a.123.b.

JACOBI.

1 21 ſuſcipite τὸν ἔμφυτον λόγον. 174.a.

APOCALYP.

1 4 quieſt, quierat, qui venturus, à ſeptem ſpiritibus. 90.a.
3 14 Principium creaturæ. 115 a.
22 1 ἐκπορευόμενον. 159 a.
22 18 ſi quis appoſuerit. 8.b.

Finis Indicis Secundi, TOMI I.

INDEX TERTIVS, TOMI I.

Qui eſt Autorum, oſtendens quomodo & in qua ſententia Patres, & alii Autores ſint allegati.

Numerus notat paginam, Litteræ paginæ faciem.

A.

Abdias Prætorius de Scripturæ phraſibus.46.a.
AbenEzra de numero plurali.55.b.
Pſalm.72.v.17. 137.b.
Agricola de quatuor claſſibus dictorum. 13.a.
Alex. Alenſis de cognitione Dei. 53.a.
de unione perſonali.174.a.
Ambroſius de Script. perfectione.10.a.b.
de fidei regula. 29.a.
occultis Dei. 51.a.
Dei perfectione. 84.b.
Generatione æterna.140.a.
Spiritu S. Dei digito.152.b.
Geneſ.6.v.6.pag.83.b.
Ioh.1.v.3.pag.154.a.
Rom.8.v.15.p.83.b.
Angelus Politianus de For. ſitæ Rom.25.b.
Anshelmus de Script. perfectione. 10.b.
de Dei omnipræſentia.71.a.
Bonitate.76.b.
Ira & furore. 79.a.
Trinitate.97.b.
nomine Jeſu.169.b.
Chriſto mediatore.185.b.
Subſtantiâ Divinâ. 56.a.
Antonius de Script.perfectione. 11.b.
Apollinaris de Script. perfectione.9.b.
Apologia Form. Conc. de III. genere communicationis idiom.178.a.
Ariſtoteles de Judice.16.b.
de Deo.52.b.
uno.58.a.
bonitate.76.a.
Sapientia.81.a.
Natura.102.b.
Arnobius de Deo. 50.b.
de omnipotentia Dei.73.a.
Aſſe R. de Dei nomine.53.b.
de Jehova.ibid.
Athanaſius de libris Canonicis.3.a.
de Ario.13.a.87.a.144.b.
Deo compoſito.65.b.
Script. perfectione.10.a.
Hæreticis.87.a.
Trinitate. 97.b.

In,

In, Cum, Per. 130.a.
Generatione æterna. 140.b.
Imagine Filii. 164.a.
Chriſti nomine. 169.b.
unione perſonali. 170.b.
I. genere commun. idiom. 176.a.
II. genere. 176.b.
III. genere. 179.a.
adoratione Hum. Nat. in Chriſto. 180.a.
Incarnatione Chriſti. 171.b. 173.a. 182.a.
Athanaſii Symbolum. de Spiritu S. 158.a.
Averrhoes. de æquivocis. 147.b.
Auguſtana Confeſſio. de unione perſ. 170.b.
de aſcenſione Chriſti. 177.b.
Auguſtinus. de Canone univerſali. 1.b.
de Judæis Chriſtianorum ſermartis. 3 b.
Canonicæ autoritatis excellentia Vet. & N. Teſt. 3.b.
Scriptura 29.b.
Ejus perfectione. 10.b. 19.a.
perſpicuitate. 13.b. 14.a.
obſcuritate. 21.a. 47.b.
Scripturis & ſuiiptius ſcriptis. 31.a. 32.b.
Controverſiar. norma. 15.a. 16.b.
Judice. 17.a.
lingua Græca. 20.a.
latinis verſionibus. ibid.
Spiritu ſancto. 29.a.
Juſtino, Irenæo, Clem. Tertull. 31.a.
Allegoriis. 37.a.
quadruplici ratione Scripturam explicandi. 38.a.b.
Philoſophia. 41.b.
anima in corpore. 71.a.
Scripturæ repugnantia. 44.a.
Scala Parad. 48.b.
Dei immutabilitate. 54.a. 60.a.
attributis. 59.b.
Eſſentia & Subſtantia. 56.a. 59.b. 67.a.b.
omnipræſentia. 69.a.b.
membris Deo attributis. 65.b.
omnipotentia. 73.b. 74.a.
Bonitate. 76.a.
Juſtitia. 79.a.
libero arbitrio. 82.a.
Evangelio Johannis apud Platonem. 99.b.
Abrahamo. Gen. 18. p. 89.b.
Trinitate. 93.a. 97.b. 99.a.
Sabellio. 100.b.
Patris perſonali proprietate. 103.b.
Chriſti miraculis. 124.b.
Spiritus S. miſſione. 127.b.
Chriſti incarnatione. 132.b.
Cerintho. 143 b.
Ario. 144.b.
Eunomio. 144 b. 167.a.b.
Spiritus vocabulo. 145.a.b.
Spiritu S. 148.b. 168.a.
naſci & procedere. 159.b. 160.a. 161.b. 162.a. 163.a.b. 164.a. 166.b.
nomine Chriſti.
unione perſonali. 170.b. 172.b.
III. genere commun. idiom. 177.a. 178.a. 179.a.
adoratione carnis Chriſti. 180.a.
carne vivifica. 182.a.
Dei Dextra. 185.a.
Chriſto mediatore. ibid.

Geneſ. 1. v. 3. p. 154.a.b.
1. v. 16. p. 87.b.
Joh. 7. v. 3. p. 152.a.
10. v. 30. p. 34.b.
16. v. 10. p. 13.a.

Baronius. de Patribus. p. b. 30.a.
Baſilienſe Concilium. de Judice controverſ. p. 17.b.
Baſilius. de Script. perfectione. 10.a.
de precatione. 12.b.
Gregorio. 31.a.
Scripto & non ſcripto. 43.b.
vocabulo ὄνομα. 56.b.
Dei attributis. 60. 61.
Proprietatibus perſonalibus. 97.a.
Trinitate. 97.b.
Ingenito. 103.a.
Principio. 115.b.
Priore & poſteriore. 115.b.
Imagine Patris. 139.a.
Ario. 144.b.
Spiritus S. donis. 157.a.
Imagine Filii. 164.b.
Spiritu S. 169 b.
III. genere commun. idiom. 178.a.
Carne vivifica. 182.a.
Geneſ. 1. v. 2. p. 152.a.
Coloſſ. 1. v. 15. p. 114.b.
Becanus. de angelor. mediatore. 186.b.
Beda. de fonte. 159.a.
Mariæ partu. 183.b.
Bellarminus. de Trullana Synodo. 3.b.
de hiſtoriis V. T. credendis & Evangelio Marci non neceſſar. &c. 5.b.
Script. S. contentis. 7.a.
perfectione. 11.b.
Eccleſiæ autoritate, &c. 7.a.
Irenæo falsò allegato. 13.a.
Judice controverſiar. 17.b.
Verbi prædicatione. 18.a.
Script. lectione. 18.b. 19.b.
interpretatione. 22. b. 23. a. 26. a. 30.b. 40.a.
ſenſu vario. 36.a.b.
Verbis Cœnæ. 39.b. 40.a.
Elohim. 55.b.
Vocab. ὁμοούσιος. 56.a.
ὄνομα. 56.b.
Luthero. 86.b. 101.a. 181.a.
unione perſonali. 172.b. 174.a.
Propoſitionibus perſonalibus. 174.b.
Idiomatum communicat. 181.a.
Chriſti deſcenſu. 184.b.
Mediatore. 186.b.
1. Corinth. 2. v. 6. p. 13.a.
Bened. Ar. M. de Textu authent. 20.b.
Bernhardus. de Script. perfect. p. 10.b.
de Deo. 45.b. 66.b.
ſua cognitione. 51.b.
Pauli ſenſu & Spiritu. 49.a.
Dei charitate. 60.b.
omnipræſentia. 71.a.
Bonitate. 75.a. 76. 77.
libero arbitrio. 82.b.
Trinitate. 86.a. 91.a. 94.a.
numero. 96.b.

Chriſti Deitate. 120.b.
miraculis. 124.b.
perſonali proprietate. 139.b.
Spiritu S. 159.b. 166.b. 169.b.
nomine Jeſu. 169.b.
Dei Filio. 170.a.
Unione perſona ... 1.b.
III. genere comm... idiom. 179.a.
Chriſti omnipr... tia. 180.b.
collatione Trinit... s & Unionis in myſterio Chriſti. 181.a.
Chriſti aſcenſi... e. 185. a.
Beſſatius. de Græcorum opinione circa proceſſionem Sp. S. 162.b.
Beza. de Corporis conditione. 72.b.
de Chriſti perſona. 175.a.
Incarnatione. 170.b.
deſcenſu. 182.a.
perſonali propoſitione rectè. 175.a.
Biel. de Script. perfectione. 11.b.
Interpretatione. 26.a.
gentium notitia confuſa. 52.b.
Dei perfectione. 60.b.
Deo uno. 57.b.
ejus omnipotentia. 72.b.
Numero. 94.b.
Trinitate. 95.a
diſtinctione formali. 96.b.
perſonarum. 97.a.
Humana Natura. 135.b.
Proceſſione. 160.b.
Spiritus S. miſſione quadruplici. 164.b.
Spiritu S. quod ſit charitas. 164.b.
Mediatore. 186.a.
Chriſti paſſione. 188.b. 189.a.
Boetius. de Trinitate. 95.b.
Bonaventura. de Script. perfectione. 11.b.
de mediatore. 186.b.
Bonifacius. de Trinitate. 95.b.
Bononienſes Epiſcopi. de Script. lectione. 19.b.
Bucerus. rectè de aſcenſione Chriſti. 185.a.
Bullinger. de Chriſti deſcenſu. 184.a.
Burgenſis. de Geneſ. 1. v. 1. 88.b.
Pſalm. 72. v. 17. p. 137.b.
Script. perfectione. 11.a.
Buſæus. de ſubſiſtentiis. 172.b.

C.

CAjetanus. de Canone Bibl. p. 1.b. 2.a. 3.b.
de Script. perfectione. 11.b.
interpretatione. 25.
Vulgata. 21.a.
Patribus. 30.a.
Elohim. 55.a.
Calvinus. (rectè) de Chriſti Perſona. 174.b.
de Mediatore. 189.a.
Camerarius. de donatione Conſtantini. 24.a.
Cameracenſis. de generatione & proceſſione. 160.a.
Canus. de Trullana Synodo 3 b.
de Hebræo textu corrupto. 20.b.
Patribus.
Carthaginenſe Concilium. de Canone Bibl. p. 3.b.
Caſſianus. de Angelis. 63.a.
Caſſiodorus. de Pſal. 66. v. 12. p. 30.a.
de Trinitate ex Tertull. & Auguſtino. 99.a.
Chaſſianus. de Dei Filio. 93.b. 174.b.
de I. genere Commun. idiom. 176.a.
Chemnitius. de Jacobo. Geneſ. 32. v. 29. p. 51.a.
de Coloſſ. 2. v. 9. p. 119.
Proverb. 30. 4. p. 88.
Dei miſericordia. 60.b.
operibus ad extra. 91.b.
Spiritu. 145.a.b. 147.b. 156.a. 166.b.
III. genere Communicat. idiom. 178.a.
Mariæ partu. 183. 184.a.
Chryſoſtomus. de Script. perfectione. p. 10.b.
de Script. claritate. 27.b.
Interpretat. 38.b.
Traditionibus. 12.a.
Norma. 16.b.
Fidei regula. 29.
Græcis verſionibus. 20.a.
Eccleſia. 45.b.
Parabolis. 46.b.
Dei omnipotentia. 70 b.
Adoratione carnis Chriſti. 180.b.
Mariæ partu. 183.b.
Mediatore. 187.b.
1. Tim. 6. v. 16. p. 50.a.
Cicero. de Græca lingua. 20.a.
de Deo. 52.b. 53.a.
Dei omnipotentia. 72.b.
Clemens Alex. de Baſilide. 13.a.
de Script. perfectione. 9.b.
Chriſto uno tantum anno prædicante. 12.a.
Græcis per Philoſophiam ad Chriſtum venientibus. 12.a.
ſecunda tantum pœnitentia. ibid.
ſuppliciorum fine. ibid.
non jurando. ibid.
Chriſti Deitate. 137.a.
Colonienſis Cenſura. de Script. lectione. 19.a.
Concilium Sardicenſe. de vocabulo ὑποςάσεως. 56.b.
Concilium Tridentin. de Traditionibus. 11.b.
de Latina verſione. 20.b.
Confeſſio Auguſt. de unione perſonali. p. 170.b.
Conſtantinopolitana Synodus. de Spiritu S. p. 158.a.
de Macedonio. 167.a.
Coſterus. de Script. perfectione. 11. b.
de Script. lectione. 19.a.
Berhoenſibus. Act. 17. p. 18.a.
Cyprianus. de Script. perfectione. 10.a.
de Dei attributis. 61.b.
omnipræſentia. 70.b.
III. genere communicat. idiomat. 178.a.
Mariæ partu. 183. b.
Cyrillus. de Canonicis libris. 3.a.
de Script. perfectione 10.a.
perſpicuitate. 13. a.
Controverſiarum norma. 16.b.
Tribus obſervationibus Script. intelligendam. p. 47.b.
vocabulo ὑποςάσεως. 56.b.
Spiritu S. 155.b.
Unione perſonali. 171.b. 173.a.
I. genere commun. idiom. 174.a.
III. genere. 177.a. 179.a.b.
adoratione carnis Chriſti. 180.b.
Carne vivifica. 182.a.
Pſalm. 66. v. 12. p. 30.a.
Tit. 3. v. 5. p. 155.b.
Cuſanus. de Script. interpret. 22.a.b.

D.

DAmaſcenus. de Script. perfectione. 10. b.
de Dei nominibus negativis. 62.a.

Patria

Patris operatione per Filium.90.b.
Similitudinibus.133.a.
Verbi diſcrimine.138.b.
Generatione æterna.140.b.
Imagine Filii.164.a.
Mediatoris operibus.45.b.
numero.96.b.
Spiritu S.159 b.165.a.166.b.
unctione Chriſti.169.b.
unione perſonali.171.b.173.a.
Hypoſtaſi.172.a.b.
Perſonalibus propoſitionibus.175.a.
I. genere communicat. idiom.176.a.
II. genere.176.b.177.a.
III. genere.178.b.179.a.
adoratione Carnis Chriſti.180.a.
diſcrimine unionis & incarnat.181.b.
gloria Chriſti.182.a.
Mariæ partu.183.b.
Mediatore.185.
Carne patiente.182.b.
Danæus. de Chriſti incarnatione.170.b.175.a.
de III. genere communicat. idiom.178.a.
Didymus. de Dei infinitate 68.b.
Joh.16.v.14.p.162.b.
Dionyſius Alex. de Chriſti Deitate.137.a.
Dionyſ. Areopag. de Script. perfectione.9.b.
de Deo.59.b.
Dei juſtitia.77.b.
Dionyſ. Rom. de Chriſti Deitate.137.a.
Diſcipulus de tempore. de Script. perfectione.11.b.
Durandus. de Script. perfect.11.b.
de Chriſti ſatisfactione.189.a.

E.

ECcius. de Scriptura Sacra.19.a.
Bibliorum verſionibus.20.
Emanuel de Saa. de Script. perfectione.11.b.
Epheſin. Concil. de generatione ætern.141.b.
de III. genere communicat. idiomat.179.b.
adoratione carnis Chriſti.180.a.
Epiphanius. de Script. perſpicuitate.13.a.
de Selgianis.13.a.
diebus 50. Pentecoſt.12.b.
Origenis doctrina abſurdiſſ.12.b.
Noeto.100.b.
Samoſateno.101.a.
Cerintho.143.
Ebione.144.a.
Ario.144.b.
Chriſti Deitate.120.b.
Unione perſonali.173.a.
III. genere commun. id.178.a.179.b.
Proverb.8.v.22.p.115.a.
Epiſcopi Bononiæ. de Traditionibus.11.b.
de Lectione.15.b.
Eraſmus. de Textu authentico.20.b.
de Hieronymo.31.a.
Pontifice Rom.32.b.
Hebr.4.v.13.p.80.b.
Evagrius. de Chriſti corpore.183.b.
Euſebius. de Canone Judæorum.3.a.
de Papiæ impoſitione per Tradit.12.a.
Archonticis Severianis.&c.13.a.
Amphilochio.102.a.
Cerintho.143.b.
Ario.144.b.
Euthymius. de Pſalm.66.v.12.p.30.a.

F.

FElix Epiſcopus Orgelli. de Chriſto Filio adoptivo. pag.174.b.
Flacius. de regulis Theologicis.46.a.
de imagine.139.a.
Fonſeca. de attributis.61.b.
de Æquivocis.147.b.
Fulgentius. de Script. perſpicuitate.14.a.
de Dei voluntate.73.a.
I. genere commun. idiom.176.a.

G.

GAlatinus. de Jehovah.53.b.
Galenus. de Dei pietate.81.a.
de Spiritu.145.a.
Gerſon. de Script. perfectione.11.a.
de Fidei regula.29.b.
Papæ autoritate.32.a.
Scripturæ interpretatione.36.a.
Philoſophia.41.b.
Theologia.49.a.
Dei perfectione.84.b.
Bonitate & Juſtitia.77.a.
Geſner. de Jurandi formula.132.b.
Gloſſa. de Spiritu S.152.a.b.
Grabius. de unione perſonali.172.b.
Gregorius M. de Scriptura Sacra.19.a.
de membris Deo attributis.63.b.
Dei omnipræſentia.69.a.
Gregorius Nyſſ. de imagine Filii.164.a.
de III. genere communicat. idiom.179.a.
Gretſerus. de Judice controverſiarum.17.b.

H.

HAccados. de Meſſiæ egreſſibus.137.b.
Haymo. de Pſalm.66.v.12.p.30.a.
Helinandus. de Empedocli ſententia.84.b.
Herboroenſes contra Mentzer. de III. genere comm. idiomat.178.b.
Heſiodus. de Juſtitia divina.78.
Hieronymus. de Apocryphis.3.a.
de Script. perfectione.10.b.
interpretatione.26.a.b.
Traditionibus.12.a.
Editione authentica.20.b.
Seipſo.31.a.
Spiritu.148.a.
Interprete & vate.21.b.
Allegoriis.37.a.
λόγῳ.138.b.
Hieronymus de ſancta fide. de Pſalm.2.v.7.p.88.a.
Hieronymus ab Oleaſtro. de Script. interpret.25.b.
Hierotheus. de Eſſentia.56.a.
Hilarios. de Trinitate.97.b.
de III. genere commun. idiom.178.a.
Script. perfectione.10.a.
Traditionibus.12.a.
Textu authentico.20.b.
Script. interpretatione.35.b.
Filius Dei.120 b.170.a.
ſermone cogitationis.138.b.
ratione.134.b.
cognitione Chriſti.170.a.
Hildebertus. de Dei omnipræſentia.69.a.
Hoſius. de Script. interpretatione.22.b.
Hugo. de Pſalm.66.v.12.p.30.a.

Hunna R. de Elohim.55.b.
Hyperius. de allegoriis. 38.a.

I.

IAcobus de Voragine. de malis pœnal.75.a.
Jeremias Patriarcha Conſtantinopol. de Spir.Sanct. proceſſione.167.b.
Ignatius. de Jejunio Sabbathico.12.b.
de Chriſti Deitate.137.a.
Unione perſonali.172.b.
I. genere commun. idiom.176.a.
Innocentius. de Jerem.1.v.10.p.24.b.
Johannes Molanus.de Script. lectione.19.b.
Joh. Pica Mirand. de Traditionibus.12.a.
de Pontifice M. & Ruſtico.32.a.
Joſephus. de Canone Judæorum.3.a.
Irenæus. de Script. perfectione.9. b.
interpretatione.28.b.
de Chriſto circa annum 50.æt. prædicante.12.a.
Traditionibus.12.a.
Clementia doctrinæ hæretica. ibid.
Simone mago.13. a.
Carpocratianis.ibid.
Fidei regula.29.
Parabolis.35.b.
Dei cognitione.51.a.
Cerintho.143.b.
Ebione.ibid.
II. genere commun. idiomat.176.b.
Iſidorus. de Script. perfectione.10.b.
de Plotini dicto.61.b.
Juſtinus. de Script. perfectione.9.b.
de cognitione.53.a.
Trinitate.97.b.
Socrate.99.b.
Chriſti Deitate.137.a.
Generatione æterna.141.a.
I. genere commun. idiom.176.a.

K.

KEckermann. de vocab. ὑποστάσεως.57.a.
de Entibus fictis.72.b.
Kednadon perſonatus. de perſonali unione.172.a.
Kempis. de Deo amando.86.b.

L.

LActantius. de perſpicuitate.15.a.
de Script. interpretatione.23.b.
intelligendis Scripturis.47.b.
Trinitate.97.b.99.a.
Sermone & ratione.138 b.
Laodic. Synodus. de Canone Judæorum.3.a.4.a.
Leo. de Trinitate.97.b.
I. genere com. idiom.175.b.176.a.
III. genere.178.
Chriſto Filio Dei & Hom.187.b.
Lind. de textu Hebræo corrupto.20.b.
Linus. de Dei omnipotentia.72.a.
Lobech. de Eſſentiæ duplici conſider.142.b.
Lombardus. de Script. perfectione.10.b.
de Dei omnipotentia.74.b.
nominibus numeralibus.94.b.
Trinitate.97.b.
Generatione æt.141.b.
Eſſentia Eſſentiam generante.142.a.
Græcorum opinione circa proceſſionem Sp. Sanct.162.b.
unione perſonali.171. a.
Mediatore.186.a.

Lugdunenſe Concilium. de proceſſ. Spiritus Sancti. p.162.b.
Lutherus. de ſtudio in legendis Bibl.48.a.
de Script. duplici claritate.14.a.
obſcuritate.26.b.
Patribus. 48.
Deo de Deo loquente.87.88.
Juramento.131.a.
Spiritu S. inhabitante.164.b.
Deſcenſu Chriſti ad inferos.184.
actu I. & II. p.172.a.
Abrahamo. Geneſ.18.p.89.b.
Pſalm.131.p.168.b.
Ludov. Vives. de Vulgata.21.a.
de Ariſtotele.99.b.
Philoſophis antiquis.101.a.
Lyra. de Script. perfectione.10.b.11.a.
Vulgata.21.a.
2. Reg.2.v.9.p.151.b.
Ephes.4.v.30.p.152.b.

M.

MAcarius. de Spir.S. excuſſione.169.a.
Mantuanus. de Script. autoritate.6.a.
Marloratus. de Chriſti reſurrectione.184.b.
aſcenſione.185.a.
Martyr. de Dei potentia. 72. b.
Maximus. de Chriſti miraculis.124.b.
Melito apud Euſebium. de Canone Judæorum.3.a.
Menzer. de Canone libr. 7.a.
de Cauſis ſociis. 93.94.
argumento relationum in lit. ad autorem. 95.a. b.
Deitatis Chriſti inimicis. 143.a.
Mompelgartenſ. collocutores. de contradictoriis.72.b.
Mornæus. de Dei notitia naturali. 51. b.
Moſes R. de quatuor removendis de Deo. 61.b.
de nomine duodecim. lit. 55.a.

N.

NAzianzenus. de colligendis ex Script. 43.b.
de Trinitate.97.b.
Imagine Patris.139.a.
Solis ſplendore.139.a.
Generatione æt.140.a.
Unione perſonali.173.a.
III. genere commun. idiom.177.a.
Solis claritate. 183. b.
Chriſti reſurrectione.184.b.
Rom 11.v.35.p.90.b.
Neoſtadienſ. admonitio. de unione perſonali.171.b.
de III. genere prædicationis.181.a.
Nicenum Symbolum. de deſcenſ. de cœlo.116.b.
de Generatione æt.141.b.142.a.
Nicephorus. de Eunomio.144.b.
Niphus. de Ariſtotele Trinitatis myſterium innuente. 99.b.

O.

OEcumenius. de voce σωματικῶς.172.b.
de Epheſ.4.v.10.p.180.b.
Optatus Milevit. de judice controverſiarum.17.a.
Origenes. de Script. perfectione.9.b.
interpretatione.26.b.
de Traditionibus.12.a.
Script. intelligentia.35.b.
contrarietate.44.a.

locorum

Locorum colatione, 46.b.
Triſagio. Eſai.6.p.67.a.
Generatione æt.141.b.
Spiritu.147.b.
Geneſ.1.v.2.p.151.b.
Pſalm.66.v.12.p.30.a.
Otto Friſing. de Patribus.31.a.
Ovidius. de Dei cognitione.53.a.

P.

PAnormitanus.de Conciliis.&c.32.a.
Panſa.de Dei notitia naturali.50.b.
Pererius. de Patribus.30.a.
Geneſ.2.v.8.p.87.
Perkinſus. de verbis Cœnæ. 40.a.
Petrus Aliacus. de Script. perfectione.11.a.
Petrus Gregorius. de Dei nomine.55.a.
Pezelius. de unione perſonali.172.b.
Phavorinus. de Dei Juſtitia. 77.b.
de Spiritu S.166.b.
Philipp. Nicolai. de Dei omnipræſentia. 70.a.
Pierius Val. de Veritatis typo.83.b.
de Circulo.84.b.
Pineter. de Dei omnipræſentia.70.a.
Piſcator. de tribus perſonis.93.b.
Piſtorius. de Script. perfectione.11.b.
obſcuritate.15.a.
de Patribus.30.b.
Platina. de conſecratione hoſtiæ.12.b.
Plato.de fuga in cœlum.50.a.
Deo.52.b.
Dei bonitate.75 76.
animorum purgatione.50.a.
Plotinus. de Dei bonitate.76.a.
Plutarchus.de Dei templo.51.b.
Primarius. de Matth.16.p.24.b.
Proclus.de ſummo bono.50.a.
Proſper. de Dei bonitate. 75.a.
Pythagoras. de Dei cognitione.50.a.

R.

RAbanus. de Trinitatis oppugnatoribus.100. a.
Rabini. de Script. perfectione.11.a. b.
Racovienſis Catech. de Dei nomine.106.a.
de Chriſti perſona.144.a.
Spiritu S.150.a.b.167.b.
1. Cor.10.v.9.p.107.a.
Raymundus de Sabunde. de Deo & ejus verbo.5 b.
de Dei notitia naturali.51.b.98.b.
Ranchbar. de juramento.132.a.
Reuchlin. de Pſalm.1.v.3.p.48.a.
Malach.1.v.6.p.87.b.
Robert Holchot. de naſci & procedere.159.160.
Ruffinus. de Eunomio.144.b.
Macedonio.167.a.
Rungius. de Arianiſmo.144.b.
Rupertus. de Imagine Patris.139.a.
Euchariſtia celebranda.12.b.

S.

SAbinus. de Metamorphoſ.36.37.
Salomoh.R.de Numer.11.v.17.p.151.b.
Salvianus.de Script. perfectione.10.b.
Sanctes.de Abenezra & Oſculo.88.b.
Savanorola. de Script.intelligenda.49.a.

Saxonici Theologi Calviniani. de communicatione idiomat.181.a.
Scaliger. de intellectu. 26. a.
de Philoſophia. 42.a.
Dei attributis.62.a.
ſimplicitate.63.a.65.a.
infinitate.68.b.
omnipotentia. 72.b.73.b.
bonitate.75. b.
Conſilio.80.b.
Voluntate.81.b.
Beatitudine.85.b.
Triſmegiſti definitione ridicula.84.b.
Trinitate. 99.b.
Colore. 64.b.
Schroderus. de Eccleſiæ teſtimonio. 7. a.
de ratione.43.a.
Dei notitia naturali. 51.
Sapientia. 80. b.
Scotus. de Script. perfectione.11.a.
Deo uno.57.b.
productione. 98.a.
Simenius. de verſione Latina.21.a.
Simplicius. de Anaxagoræ ſententia.81. a.
Sixtus Senenſis. de Script. perſpicuit.14.a.
de concionatorum verbis & Chryſoſtomo. pag.31. a.
Socrates. de Concilio Syrmienſ. 88.a.
de Ario & Eunomio.144. b.
Macedonio. 167.a.
Sohnius. de Deo Patre. 93.b.
de Perſona non Natura Filii incarnata.170.b.
Deſcenſu Chriſti ad inferos.184.a.
Sozomenus. de Macedonio.167.a.
Stancarus. de Mediatoris Natura.186.b.
Stapletonus. de Patribus.30.a.
de Script.lectione.19.a.
interpret.29.a.b.30.33.a.34.
Rom.5.v.12.p.34.b.

T.

TAcitus. de Veritate.83.b.
Tertullianus. de Script. perfectione.9.b.
de norma controverſ.16.b.
Baptiſatis.12.
fidei regula.29.a.
Script. interpretat.35.b.
ratione.41.b.134.a.
Natura. 51.b.
Angelis.63.a.
Corpore Deo attributo.63.b.
Dei immutabilitate.67. a.
voluntate.73.a.
bonitate. 77.a.
Trinitate.87.a.
Praxea.100.b.
Chriſti miraculis.124.b.
Thalmud. de Traditionibus.12.a.
Thargum. de Gen.1.v.2.p.151.b.
Theodoretus. de Script.variis verſionibus.20. a.
de Patribus.31.a.
Deo pluraliter de ſe loquente. 55.b.
Trinitate.87.b.
I. genere commun.idiom.176.a.
Mediatore.187.b.
Theophylactus. de Script. cognitione.26. b.

de III.

de III. genere commun. idiom. 179. a.
Epheſ.4.v.10.p.180.b.
Thomas. de Script. perfectione.11.a.
perſpicuitate.14.a.
de Dei cognitione.50.b.52.b.
nomine ero & ſum.54. a.
Trinitate.98.a.
Deo uno.57.b.
æterno. 66.a.
immortali.68.a.
infinito.68.b.
omnipotentia.72.b.73.74.
bonitate.76.a.b.
ſapientia.81. a.
voluntate.81.b.
nominum inventione.87.a.
Perſonalibus propoſitionibus. 95. b.
intellectu.96.a.
miſſione.103.b.
Patris perſonali proprietate. 104. a.
nomine principii.104.b.
Perſona.135.b.
Generatione æt.140.b.141.a. b.
Proceſſione.160.a. b.
Græcorum opinione circa proceſſionem Sp. Sanct. 162.b.
quadruplici miſſione Sp.S.164.a.b.
Unione perſonali. 171.a.
II. genere communicat. idiom.177.a.
Imaginis & veſtigii differentia. 99.a.
Trelcatios. de III. genere communicat. idiom.178.a.b.
Tremellius. de Nehem.8.v.9.p.55.a.b.
Triſmegiſtus. de cognitione divinorum. 49.b.
de Dei omnipotentia.72.b.
bonitate.75.b.
voluntate. 82. a.
veritate.83.a.b.
Tridentinum Concilium. de univerſali Canone Bibliorum.3.b.
de Traditionibus.11. b.

V.

VAlerius.M. de Dionyſio Syracuſano.79.b.
Vergerius. de Epiſcopis Bononiæ.19.b.
Vigilius. de Script. interpretatione.35.b.
de I. genere communicat. idiomat.174.a.
Urſinus. de unione perſonali. 171.a.
Deſcenſu Chriſti.184.a.

W.

WAlfram Strabo. de Euchariſtia celebranda. pag.12.b.
Weſſelius. de Script.interpretatione. 26.a.
Witaker. de Bibl. verſione Britannica.20.a.
deſcenſu Chriſti.184.a.
Pſeudo Wittebergenſes de unione perſunali.172.a.
Wolfg.Capito.de Elohim.55.a.

Y.

ὑπόστασις.56.b.

Z.

ZAnchius. de Deo.58.b.
de Dei attributis.61.a.57.a.
membris Deo attributis.63.64.
Zoroaſter. de divinorum cognitione. 49.b.
Zuinglius. de deſcenſu Chriſti.184.a.

Finis Indicis Tertii, TOMI I.

INDEX QVARTVS, TOMI I.

Rerum & Verborum Memorabilium.

A.

ABſtracti ambiguitas.182.b.
Adam cùm in utero non conceptus, nec ex utero natus, cur Chriſtus igitur.183. b.
Admiratio Chriſti.118.
Aetius.144.b.
Æternitas Dei.66 a.
Agendi libertas in Deo. 81.
Alcoranus quando & cujus opera compoſitus.144.a.
Ἀγεννησία an Patri cum Spiritu S. communis.103.
Allegoria.37.
Allegoria & Anagoge an differant.36.b.
Amphilochius. de Arianis.102.a.
Angeli etſi non circumſcribantur finibus loci corporalis, tamen ſunt finita ſubſtantia.68.b.
Antecedentium & conſequentium obſervatio.32.b.33.
Arius.34.b.144.b.
Aſcenſio Chriſti.185.a.
Attributa Dei.58.&c.

B.

BEatitudo Dei.85.
Bene cur malis? 79.
Bonis cur male? ibidem.
Bonitas Dei. 74.
Bonum duplex.76.a.

C.

COrcitatis cauſa in fidei articulis.15.a.
Campanus Anabaptiſta.167.b.
Canon S. Scripturæ.5.b.
Calvinus de perſona Chriſti rectè inſtituens.174.b.
Caro oppoſita Spiritui.146.a.
Carthaginenſis Synodus.4.a.
Cerinthus.143.b.
Chemnitii excellentia in locorum collatione.47.b.
Chriſtus uno ſaltem anno prædicaſſe falsò aſſeritur. 12.a.
item circa ætatis annum.50.ibid.
Chriſtus.169.b.
Chriſtianiſmi partes duæ.8.b.
Claritas Scripturæ duplex 14.a.
Cognitio Dei per Creaturam & Scripturam.31.a.
Cœnæ verba.34.a.39.40.eorumq; impugnatio.72.b.
Cognitio Chriſti neceſſaria 169.b.170.a.
& in quo conſiſtat.ibid.
Concreti & Abſtracti ambiguitas.182.b.
Communicatio idiomatum.175.b.
Conſtantini Donatio.24.a.
Contradictio medium argumenti diſtinctionem.96.b.
Contradictoria.72 73.
Contrarium non poteſt priori addi, ſed potius illud abo-
let.9.a.
Creatio & Generatio quomodo differant.140.
Creationis opera conſectaria ſ. conſervatio.&c.154.

D.

DEi nomen quibus tribuatur.106.a.b.
Deſcenſus ad inferos.184.
Dextra Dei.153.a.185.a.b.
Digitus Dei.153.a.
Diſcrimen unionis & incarnationis.181.b.
inter eſſe & exiſtere.135.b.
Eſſentia & ſubſtantia.56.a.
inter Flatum æternum & noſtrum.159.b.
Generationis & Creationis.140.
Generationis & Spirationis.160.a.
Imaginis & veſtigii.99.a.
Veteris & Novi Teſtamenti.14.b.
Notitia approbat. & viſionis.118.a.
Regenerationis & Renovationis.155.
inter notitiam confuſam & diſtinctam.52.b.
Diſtinctiva particula quandoq; addita quid ſignificent.
p.175.b.
Diſtinctionis vocabulum.98.a.
Diverſitatis & differentia nomen in Trinitate caven-
dum.98.a.
Diviſionis vox.96.
Dominus cur appelletur Filius.105.a.
Duplex bonum.70.a.
Scripturæ claritas.14.a.
Eſſentiæ conſideratio.142.b.
Dei cognitio.51.

E.

ERion.143.b.
Eccleſia ex Scriptura, non verò Scriptura ex Eccleſiâ
æſtimanda.5.a.b.
Ἐκπόρευσις Sp. S.158.b.
Eſaias in aula regia enutritus, an aliter loquatur quàm
Amos Paſtor armentarius.33.b.
Eſſe & exiſtere differunt.135.b.
Eſſentia & Subſtantiæ differentia.56.a.
Eſſentia dupliciter conſideranda.142.b.
Eſſentia an generet Eſſentiam.ibid.
Evangelii nomine intelligenda tota doctrina Apoſtolo-
rum.15.a.
Eunomius.144.b.167.a.
Ex.96.
Exaltationis ſtatus 184.
Exinanitionis ſtatus.ibid.

F.

FIliatio in creaturis.104.a.
Filiatio vel naturalis vel legalis.44.a.b.
Filius, cur ſecunda in Trinitate perſona.104.b.
Ejus Deitas.105.cætera vide in indice generali.
Flatus æterni & noſtri diſcrimen.159.b.
Finitum an capax infiniti.187.
Futurorum prædictio.118.b.

G.

GAbrielis Alexandrini Patriarchæ Legatus qualem
titulum Pontifici Rom. dederit.25.a.
Gentiles Deum quomodo cognoverint? 51.52.
Generatio & Creatio quomodo diff.140.
Generationis & Spirationis differentia.160.a.
Germanica Bibliorum exemplaria ante Lutherum tria.
pag.20.a.
Græcorum opinio de proceſſione Spiritus Sancti. 160.b.
162.163.167.b.
Grammatica inſerviens Theologiæ.28.a.
Grammatici de nomine Jehova.53.b.

H.

HÆretici quomodo S. Scripturâ utantur.31.b.
Hebraicus Bibliorum textus nec ante neq; poſt
Chriſtum corruptus.20.b.
Hieronymus an ſit verſio vulgata.21.
Hiſtoriarum tractatio.36.b.
Hoſea.112.a.
Humana natura trifariam conſideranda.175.a.

I.

IDentitas omnimoda.59.a.
Idiomatum communicatio.175.b.
ejus genera tria.176.vid. Indic.generalem.
JEHOVAH.53.b.
Jehova nomen quibus rebus aliàs tribuatur.106.b.
IESVS.169.
Ignorantia Chriſti.118.a.b.
Imaginis & veſtigii differentia.99.a.
Immortalitas.68.
Immutabilitas.66.
IN.96.a.
Inexiſtentia triplex.92.a.
Infinitas.68.
Ingenitus uti Pater, an ita quoque Spiritus S.103.
Inviſibilitas.64.
Iohannes Evangeliſta videns Cerinthum in balneo.
p.143.b.
Ira Dei.79.a.
Iudaica gens ſcriniaria Chriſtianorum.3.a.
Iuramentum per vitam Pharaonis, per cœlum & terram,
per animam Ionathæ.131.b.
Iureconſultorum ſtatutum de paternis delictis in liberis.
p.80.a.
Iuſtitia.77.

K. Kατὰ.

K.

Καινά. 182.b.
Κένωσις ſeu evacuatio qualis. 183.

L.

Lac docendi. 28.a.
Latina Bibliorum verſio. 21.a.
Libertas agendi a Deo. 81.b.
Litera oppoſita Spiritui. 126.a.b.
Λόγος 138.b.
Longinqua quæ dicantur in Script. 14.b.

M.

Macedonius. 167.a.
Mahometus 144.a.
Majeſtas Dei. 84.85
Malis cur benè. 79. Male cur Bonis. ibid.
Manichæi teſtimonium de S. Scripturæ autoritate. p. 6.a.b.
Maria an pepererit ſalvis virginei pudoris clauſtris. 183.b. 184 a.
Mediator qualis requiſitus. 185.b.
Miſſæ. 138.a.
Miraculorum Chriſti diviſio. 124.b.125.a.
Miraculorum Chriſti & Sanctorum diſcrimen. 125.b.
Miſſio Spiritus S. 164.a.b.
Moſes Pharaonis Deus. 106.b.
Muſelmaani. 100.a.
Mutabile duplex. 67.a.

N.

Naturarum unio. 170.b.
Natura τοῦ λόγου an incarnata. ibid.
Naturæ nomen tripliciter ſumitur. 102.b.
Natura Divina & Humana, vide Indicem generalem.
Noetus præceptor Sabellii. 100.b.
Nomina Dei. 53.b.
Nomina divina. 104.b.
Nomina Chriſto attributa. 169.a.
Notitia Dei naturalis. 51.
Notitia duplex, confuſa & diſtincta. 52.b.
Notitia approbationis vel viſionis. 118.a.
Novum Teſtamentum comparatur Soli, à quo Luna Veteris Teſt. illuſtratur. 14.b.
Numerus quomodo conſideretur. 94.b.

O.

Obſcuritas Scripturæ an ſit. 13.b.14.a.27.b.28.
Occulta Dei non ſcrutanda. 51.a.
Officium Chriſti. 185.
triplex. 189.a.b.
Omnipotentia Dei. 71.
Omnipræſentia Dei. 68.69.
Ὁμοούσιος 56.a.
Opera ad extra. 93.b.

P.

Papatiſmus. 25.a.
Papiæ impoſitio per traditiones de mille annis. 12.a.
Patefactionum Dei gradus. 54.a.b.
Pater perſona prima 102.a.b.
Paternorum peccatorum punitio in liberis. 79.80.
Patrum autoritas. 29.b.
ſint Lumina non Numina. 30.b.
ipſorum Conſenſus diſſentienti. 30.a.
Commentarij. 35.b.
Pater Spiritus Sancti. 103.b.104.a.
Patripaſſiani. 101.a.
Pelagianorum error. 34.b.35.a.
P E R. 96.a.123.a.
Per filium an Spiritus S. procedat? 160.b.162.163.
Perfectio eſt triplex. 75.b.
Perfectio Dei. 83.84.
Perfectio Scripturæ triplici argumentorum genere probatur. 7.b.
Perſonæ definitio. 57.a.
Perſona Chriſti. 170.a.
Philoſophiæ uſus in Theologia triplex. 41.b.
Photinus. 101.a.
Phyſica ſeu naturalium cognitio inſerviens Theologiæ. pag. 28.b.
πνευματομάχοι. 167.a.
Pontificii Suencfeldianiſmum fovent. 23.a.
Praxeas. 100.b.
Precum Spiritus. 156.a.
Principij nomen. 104.a.
Propria an poſſint communicari. 181.b.
Propoſitiones perſonales. 174.a.
Pulch. ſtudenti tria requiſita. 96.a.

Q.

Quadrilitera Dei appellatio omnibus ferè populis eſt. p. 55.a.
Quatuor relationes. 95.a.
Quatuor in creatura conſideranda. 96.a.

R.

Rabinorum effatum de S. Scriptura. 15.b.
de Dei nominibus. 53.b.54.a. 55.
Ratio humana. 43.134.a.
Regeneratio. 155.
Regula irregularis. 18.a.29.b.
Regula de Deo. 59.a.
Regula fidei. 27.b. 29.a.38.39.
Regula de relationibus. 65.b.
Relationes quatuor an arguant tot perſonas in Trinitate. 95.a.b.
Renovatio. 155.
Reſurrectio Chriſti. 125.b.184.b.
Reſuſcitatio mortuorum. 128.b.
Reſuſcitatio Chriſti cui tribuenda. 125.b.

S.

Sabellius. 100.b.
Samaritana mulier Ioh. 4. figura Eccleſiæ ad Chriſtum in Scriptura loquentem adducentis. 5.a.
Samoſatenus. 101.a.
Sanctus Chriſtus. 118.a.
Sapientia & Scientia Dei. 80.
——— Chriſti. 118.
Schemhamphoras. 55.a.
Scylurus moriturus filiis ſuis haſtilium faſcem proponent, &c. figura Stapletoni. 33.b.
Servus Chriſtus. 132. b.
Servetus. 101 a 144.a.157. b.
Similitudines de Trinitate. 99.
Simplicitas Dei. 65.a.

Sol veritatis typus.83.b.
Solis ſimilia.27.a.b. 139.a.183.b.
Spiritus Deus.62.b.
Spiritus S. ingenitus.103.a.
Spiritus variæ ſignificationes.145.146.
Stancari error de officio Chriſti Mediatorio.186.
Svencfeldianiſmus Pontificiorum.23.a.

T.

TEmplum nulli creaturæ convenit habere.150.a.
Tertia Trinitatis perſona cur Spiritus appelletur. p.148.b.
Thargum triplex.20.a.
Thales Rex Æg. ſciſcitans de Deo & Rege ſe ſuperiore. pag 99.b.
Titulus Pontificis Rom.25.a.
Traditiones.11.b. Vid. Indic. general.
Tridentini Concilii iniquitas.17.b.
Trinitas quid ſignificet.86.b.
Trinitatis patefactio in Baptiſmo.89.b.
Trinitas odit nomen Diverſitatis & Differentia.98.a.
Triplicitas non Trinitas a Deo removenda.86.b.
Triplex inexiſtentia.92.a.

operatio Sp. S. in conceptione Chriſti.154.b.
perfectio.75.b.
uſus Philoſophiæ in Theologia.41.b.
pulchritudinis requiſitum.96.a.
Naturæ conſideratio.102.b.
Humana Natura conſideratio.175.a.
Trullana Synodi canones dubiæ fidei.2.b.

V.

VAlentinus Gentilis.142.b.144.b.167.b.
Veritas Dei.82.83.
Veritatis typus Sol.83.b.
Verbi diſcrimen.138.b.
Verſiones Bibliorum in linguas vernaculas cujusvis nationis.20.a.
Vita aliter de Deo, aliter de homine prædicatur.68.a.
Unitas varia ex Bernhardo.91.a.
Unitas Dei.57.a.
Unio perſonalis.170.b.
cur facta.185.b.
Voluntatis divinæ diſtinctio.82.a.
Ουσία.36.a.
Vilitas duplex.8.a.b.

Errata Tomi I.

PAg.4 col b à fine lin 14. dele integram, cum verbo præcedente, tantùm lin 19. à fine, pro quæ, leg. qui p.16.a.lin.25.pro Iudæus leg. Iudæos. p.18. a.l.40.pro Matth.28.leg Matth.23 p.21.a.l.2.pro II.Petr.2.leg II.Petr.1 p.25.b l.30 pro Act 26.v.12.leg Act 26 v.22.p.31 a.lin.a fin pro excidat.leg. excutiat.p 31 a.l.16.pro adore.leg ardore.p 33.a. lin.47.pro cognetur.leg. cogitetur.p 38 a. in marg pro Dei f.regulæ.leg Dei f. regula p.40 b.lin. 13.pro iudicaiset.leg iudicaſſet.p.44.a.lin. a fine, pro oomines.leg. unomines.b.lin 5.pro diſerſa leg. diverſa. lin.14 pro occaſiones. leg. occaſionis. p.50 b.lin.5.pro pleriſq, leg pleriq; p 58 a lin.4.a fin. pro Nec leg.5.Nec p.55.a. lin.30. pro applicationem leg. appellationem p.66 b. lin 34. pro differentia leg. differentiæ. p.67 a. lin.a fin 2.pro immort.leg. immutab p.73 a l.51.pro Ambroſius.leg.Arnobius p.74 a.l.14.pro omnipotentis.leg.omnipotens p.45 a.l.13 pro Gen.12.v.5.leg Gen 12.v.8 p 88 b lin.30.pro uſtendemus leg.oſtendimus.p 94.a.pro CAP.III. leg.CAP VII.p.98.a.lin.11.& 12. pro perfectio.leg. perfecte p 105 a.l 16.& 17 pro ingenii.leg.ingeniti.p 120.a.l.ult. pro quu leg.quæ p.145.a l.6. à fine, pro ſcitis.leg. icitis p.163.b l.38. pro ipſe.leg ipſo p 167 a.l 5 pro erant.leg errant.p.162 a.l 36.pro pedita leg petita.p.169.a.l.a fio 10 pro duos leg. duo p 173 b.l.2.pro tum leg.tam.p. 177.b.l 44 pro exaltavit.leg.exaltavit.p.181.b.l.36.pro ἐκκίνησις.leg ἐκκίνησις p.188.a.l.10.pro eum Coo.leg.eum.4.Conjung.

FINIS.